1

OPERE COMPLETE

Marie-Louise von Franz

Simboluri arhetipale în basme

Profanul și magicul

TREI

Opere complete

Marie-Louise von Franz

Volumul 1

Colecție coordonată de
Silviu Dragomir

Marie-Louise von Franz
1915–1998

Simboluri arhetipale în basme

Profanul și magicul

Marie-Louise von Franz

Editori generali
Steven Buser
Leonard Cruz

Cuvânt-înainte de
Dr. Hansueli F. Etter

Traducere din limba engleză de
Oana Badea

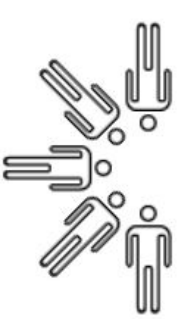

MISTERELE
INCONȘTIENTULUI
COLECTIV

TREI

„Dar ce spun ei că au pățit az-noapte,
Și preschimbarea cugetelor lor
Nu par a fi deșarte-nchipuiri,
Mărturisind un dram de adevăr,
Ciudat, ce-i drept, ciudat din cale-afară."[1]

Hipolita, în W. Shakespeare,
Visul unei nopți de vară, Actul V, Scena 1

[1] William Shakespeare, *Visul unei nopți de vară*, traducere de Dan Grigorescu, în *Opere complete* 3, Univers, București, 1984, p. 291 (*N.t.*).

Logoul Fundației de Psihologie Jungiană, Küsnacht, Elveția:
Fons mercurialis din *Rosarium Philosophorum*, 1550 („Fântâna vieții")

CUPRINS

Cuvânt-înainte 9
Atenționare din partea lui Marie-Louise von Franz 13
Introducere (aceeași din ediția Francke, 1997) 15

Partea 1. Lumea profană, lumea magică și elementele lor principale

Capitolul 1. Locul nedesluşit 41
Capitolul 2. Luna 51
Capitolul 3. Gaura din pământ, gaura din cer și peștera 67
Capitolul 4. Fântâna 74
Capitolul 5. Apa 80
Capitolul 6. Insula 84
Capitolul 7. Capătul lumii 88
Capitolul 8. Stâncile care se ciocnesc 94
Capitolul 9. Pădurea (codrul) 97
Capitolul 10. Muntele 100
Capitolul 11. Lumea de sus și lumea de jos 131
Capitolul 12. Tărâmul atemporal 140
Capitolul 13. Tărâmul morților și lumea spiritelor 155
Capitolul 14. Locuitorii tărâmului spiritelor 165
Capitolul 15. Fantomele (spiritele) ca demoni 192

Partea 2. Figurile arhetipale ale fantasticului

Capitolul 16. Tatăl daemonic 227
Capitolul 17. Marea Mamă 284
Capitolul 18. Imaginea fiului daemonic [umbra] 386
Capitolul 19. Fiica magică [anima] 534
Bibliografie 727
Index de autori 761
Index de basme 767
Index tematic 780

CUVÂNT-ÎNAINTE

În timpul vieții ei, Marie-Louise von Franz și-a exprimat dorința ca eseurile și cărțile sale să apară într-o zi sub forma unor *Opere complete*. În calitate de moștenitor principal al patrimoniului său literar, Fundației de Psihologie Jungiană din Küsnacht îi revine sarcina de a-i îndeplini dorința.

Ca prim pas, comitetul de conducere al Fundației a hotărât ca toate cărțile sale în limba germană să fie publicate, într-un format revizuit, iar în unele cazuri extins, de editura Fundației. Pentru prelegerile sau discursurile sale, Fundația s-a bazat pe manuscrise, înregistrări audio sau notițe, în măsura în care acestea au fost disponibile.

Marie-Louise von Franz a lăsat în urma ei o listă scrisă de mână conținând toate publicațiile sale, redactate și comentate de ea însăși. În această listă sunt indicate edițiile care, din punctul său de vedere, reflectau cel mai bine opera sa. Unele erau prime ediții în engleză sau franceză. În aceste situații, edițiile germane revizuite au fost adaptate pentru a reflecta publicațiile în limbi străine. Textele pe care le-a scris în germană au fost adoptate, în mare parte, așa cum erau.

Pe alocuri s-au efectuat unele modificări, pentru a ușura atât citirea textului, cât și înțelegerea lui. În unele cazuri au fost adăugate note de subsol, pentru a face referiri la rezultate mai recente ale cercetării, ori s-au adăugat explicații suplimentare în notele de final. În conformitate cu edițiile în limba germană, cuvântul-înainte al fiecărui volum din ediția de *Opere complete* în limba engleză include

o prezentare a circumstanțelor legate de crearea și traducerea volumului respectiv.

Fundația îi este foarte recunoscătoare lui Alison Kappes-Bates, Hirzel, pentru adaptarea edițiilor mai vechi în limba engleză la ediții mai noi, revizuite, în limba germană. Alison Kappes-Bates, a cărei limbă maternă este engleza, i-a fost prietenă apropiată lui Marie-Louise von Franz timp de aproape 20 de ani, având inclusiv grijă de ea în ultimii ani de viață. Când a fost cazul, Alison Kappes-Bates a furnizat traduceri noi și, uneori, în premieră ale unor părți din textele în limba germană. Atât experiența în domeniul ei de competență, cât și apropierea față de autoare au asigurat o calitate a operei care se reflectă în edițiile germane.

După câțiva ani de negocieri, Fundația a reușit să semneze un contract-cadru pentru *Operele complete* cu Chiron Publications din Asheville, Carolina de Nord (SUA). Se preconizează publicarea în următorii zece ani a tuturor volumelor seriei de *Opere complete*. Fundația ar dori să le mulțumească lui Len Cruz (director executiv), Steve Buser (director de operațiuni) și Jennifer Fitzgerald (editor), precum și tuturor angajaților de la Chiron Publications care au contribuit la crearea seriei de *Opere complete*. Fundația îi este recunoscătoare și graficienei Martina Ott din Zürich, pentru ideile sale creative și sugestiile privind aspectul și concepția copertei. Eforturile combinate ale tuturor celor menționați mai sus au făcut posibilă înfăptuirea visului lui Marie-Louise von Franz și publicarea importantei sale opere, chiar și pentru cititorii interesați vorbitori de limba engleză, într-o formă revizuită și atractivă.

Originea cărții *Simboluri arhetipale în basme* are o istorie aparte. Hedwig von Beit, specialistă în filologie germană, care era deosebit de interesată de basme, dar nu reușea să le interpreteze, l-a rugat pe C.G. Jung să o ajute să interpreteze basmele în maniera sa. Jung a trimis-o pe von Beit la tânăra Marie-Louise von Franz, care a preluat sarcina cu mult entuziasm. Pe parcursul unei perioade de opt ani, Marie-Louise a muncit asiduu la interpretarea a peste 900 de basme prezentate de către Hedwig von Beit. După asumarea sarcinii de a edita și publica opera în trei volume, spre marea dezamăgire a

lui Marie-Louise von Franz, Hedwig von Beit a publicat doar sub numele ei lucrarea respectivă, care a fost primită cu entuziasm în cercurile științifice.

La sfatul lui Jung, Marie-Louise von Franz a renunțat la orice demers legal în Germania distrusă de război, în perioada reconstrucției sale.

Datorită eforturilor îndelungate ale lui Emmanuel Kennedy din Gommiswald, succesorul Francke Verlag din Tübingen a transferat în cele din urmă drepturile asupra operelor sale către Fundația de Psihologie Jungiană din Küsnacht. În sfârșit, cele trei volume au putut fi republicate sub numele autoarei lor de drept, de către editura Fundației.

Emmanuel Kennedy s-a ocupat de noua ediție în limba germană a *Symbolik des Märchens* (*Simboluri arhetipale în basme*). În cuvântul-înainte, el explică în detaliu originile operei. Traducerea în limba engleză a acestui volum a fost realizată de Roy Freeman, din Lucerna, cu ajutorul lui Anthony Woolfson, din Zürich. Fundația le este foarte recunoscătoare domnilor Kennedy, Freeman și Woolfson pentru eforturile lor.

În numele Fundației de Psihologie Jungiană din Küsnacht,
20 august 2020

Dr. Hansueli F. Etter,
Președinte

ATENȚIONARE DIN PARTEA LUI MARIE-LOUISE VON FRANZ

După mulți ani de la încheierea *Simbolurilor arhetipale în basme* și având deja propriul cabinet ca analist jungian, implicată în cercetare și ținând numeroase prelegeri despre basme, Marie-Louise von Franz a scris:

> Atunci când oamenii prind din zbor câteva cunoștințe de psihologie jungiană ar putea fi mai rău decât dacă nu ar ști nimic, fiindcă iau un basm și câteva dintre conceptele jungiene și le atribuie personajelor — de exemplu: eul, anima, sinele. Este mai rău decât să nu ai nicio interpretare fiindcă nu este științific, nu este obiectiv, este infantil și chiar necinstit, deoarece, pentru a atribui conceptele jungiene unei astfel de ființe trebuie să modifici povestea. Dacă nu ai grijă, vei vedea că aceste concepte ale psihologiei jungiene nu pot fi folosite fără restricție pentru interpretarea basmelor. Când am descoperit eu însămi aceste lucruri, mi-am dat seama dintr-odată că trebuie să fie așa fiindcă un basm nu este produs de psyche-ul individului și nu constituie un material individual. Atunci când vorbim despre anima, ne gândim la om ca la un individ, la anima unei anumite ființe; or, eul este eul unei persoane, iar umbra denotă partea inferioară a persoanei. Dar astfel de termeni nu trebuie să fie strecurați într-un basm acolo unde nu își au locul; deoarece, chiar

dacă au fost creați pe parcursul observării unui număr mare de indivizi, este îndoielnic faptul că aceste concepte pot fi aplicate unor materiale precum basmele — materiale care constituie, probabil, creația mai multor persoane sau a unui grup de oameni[1].

[1] Marie-Louise von Franz, *The Psychological Meaning of Redemption Motifs in Fairytales*, Inner City, Toronto, 1980, pp. 10–11.

INTRODUCERE
(aceeași din ediția Francke, 1997)

Un basm, o poveste cu evenimente minunate, poate impresiona 1
un ascultător atent precum o ghicitoare care ascunde un secret. Basmul pare să stârnească dorința de a înțelege mai mult, de a descoperi semnificații ascunse. Însă destul de des, încercarea de a descoperi semnificația unui basm conduce la interpretări diferite, care nu doar activează imaginația, ci inspiră intelectul să exploreze mai mult. Se pare că toate încercările de a interpreta basmele nu au reușit până acum să acorde respectul cuvenit adevărurilor lor idiosincrasice și consecvenței proceselor psihice ale sufletului[1] care se ivesc din fabule, legende și basme. Prin urmare, în acest volum, autoarele încearcă să interpreteze din punct de vedere psihologic anumite procese fundamentale ale sufietului ce apar într-o serie de imagini din basme.

Istoria basmelor și a cercetării lor până la începutul secolului 2
XX este acoperită în mod cuprinzător, printre multe alte surse, de lucrarea lui Johannes Bolte și Georg Polívka *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*[2]. Această operă în cinci volume oferă o perspectivă generală și ușor de înțeles asupra

[1] [În originalul german: *Folgerichtigkeit seelischer Vorgänge*, cuvintele *Seele* și *seelische* pun probleme speciale de traducere.]

[2] Johannes Bolte, Georg Polívka, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*, Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, Th. Weicher, Leipzig, vol. 1, 1913; vol. 2, 1915; vol. 3, 1918; vol. 4, 1930; vol. 5, 1932.

teoriilor principale de până atunci. Înainte de secolul al XVIII-lea nu exista o examinare științifică a basmelor și a relației lor cu poezia, mitologia și folclorul din Europa. Secolul al XIX-lea a inaugurat o epocă a gândirii mai intense și a venerației pătimașe care a însuflețit cercetarea basmelor. În special operele romanticilor au ajutat la depășirea atitudinii din secolul al XVIII-lea care, în mare parte, nega atribuirea vreunei semnificații basmelor. Basmele literare (1795) ale lui Johann Wolfgang von Goethe (1749–1823) au contribuit în mare măsură la sporirea valorii basmelor populare. Cam în aceeași perioadă, Johann Gottfried von Herder (1706–1763) a identificat ceva din natura basmelor în încercarea sa de a le privi într-o manieră unificată. El analiza legendele folclorice și marile mituri împreună, considerându-le a fi „rezultatul credințelor populare". Herder scrie: „acolo unde omul visează fiindcă nu știe, crede fiindcă nu vede, [dar] simte cu tot sufletul său nedivizat și needucat"[3]. Chiar mai devreme, Giambattista Vico (1668–1744) exprimase gânduri similare, dacă nu chiar identice, prin faptul că era de părere că miturile — referindu-se nu doar la miturile grecești, ci și la fabule[4] — surprind licăriri de concepte sau imagini generale ce iau naștere din fantezii puternice și expun idei similare în planul unor întregi civilizații. El considera că fantezia este „memorie extinsă sau acumulată"[5].

[3] Johann Gottfried von Herder; Bernhard Suphan (ed.), *Herders Sämmtliche Werke*, vol. 1–33, Weidmann'sche Buchhandlung, Berlin, 1877–1913, vol. 9, p. 525.

[4] În italiană *favelle*, în italiana nouă *favole*.

[5] *Cf.* Giambattista Vico, *Die neue Wissenschaft über die gemeinschaftliche Natur der Völker* (*Principi di Scienza Nuova*). Nach d. Ausg. v. 1744, übers. and eingel. v. Erich Auerbach. 2. Auflage, W. de Gruyter, Berlin, 1744 (2000), pp. 66–67, 79, 96, 168 [pagini din ediția germană sau italiană; pentru engleză, vezi Giambattista Vico, *Principi di Scienza Nuova* (*The New Science of Giambattista Vico*), Cornell University Press, Ithaca, 1968; și Giambattista Vico, *Scienza Nuova* (*The New Science*) (ediția din 1725), trad. de Leon Pompa, Cambridge University Press, Cambridge, Marea Britanie, 2002 ; (Știința nouă, traducere de Nina Façon, Univers, București, 1972). Vico considera că viața societății depinde în primul rând de puterea imaginației umane de a nara semnificația unor evenimente prin mituri. Forme raționale de înțelegere se dezvoltă apoi, treptat, din aceste categorii mitice]. *Cf.* și Adolf Thimme, *Das Märchen. Handbücher zur Volkskunde*, Verlag von Wilhelm Heims, Leipzig, 1909, vol. 2, p. 19.

Fraţii Grimm, Wilhelm şi Jacob, au fost următorii autori care 3
s-au dedicat studiului temeinic al basmelor. Începând din secolul al XIX-lea, observaţiile lor au format opiniile culegătorilor de basme şi au dominat fundamental cercetarea în acest domeniu. Stilul lor narativ a impus standardul pentru culegerea de basme în Europa timp de mulţi ani[6]. În observaţiile sale generale de la sfârşitul cărţii *Anmerkungen zu die Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*[7], Wilhelm Grimm a scris:

> Corelaţia dintre basmele din diferite epoci şi din regiuni 4
> extrem de îndepărtate, precum şi culturile afiate în imediată apropiere, se bazează parţial pe idei şi reprezentări implicite ale anumitor personaje şi parţial pe relaţii reciproce speciale şi soluţii la incidente. [...]
>
> Toate acestea împreună sunt precum un izvor a cărui 5
> adâncime nu o cunoaştem, dar din care se poate alimenta fiecare, după nevoi[8].

De asemenea, el vedea în basme „vestigii ale credinţelor ce se 6
întind până în cele mai vechi timpuri, care redau în imagini lucruri aflate dincolo de simţuri“[9].

Lucrarea de faţă nu intenţionează să dezbată numeroasele teorii 7
care au evoluat de la cercetarea basmelor întreprinsă de fraţii Grimm până acum. Aici vom menţiona doar câteva dintre cele mai influente idei. Pentru a explica remarcabilele asemănări ale motivelor din

[6] Vezi Werner Lincke, *Das Stiefmuttermotiv im Märchen der germanischen Völker*, Verlag Dr. Emil Ebering, Berlin, 1933, German. Studien, nr. 142, p. 163.

[7] Comentarii (*Anmerkungen*) la *The Nursery and Household Tales of the Brothers Grimm* (numite de aici înainte *KHM*, după titlul în limba germană).

[8] Wilhelm şi Jacob Grimm (eds.), *Kinder- und Hausmärchen, gesammelt durch die Brüder Grimm* (*MdW*), Band 3, ed. Fr. v. d. Leyen, Verlag der Dieterich'schen Buchhandlung, Göttingen, 1856, pp. 405–406.

[9] *KHM*, vol. 3, Göttingen, 1856, p. 409. În varianta originală in limba germană, *übersinnliche* poate fi tradus şi prin „supranatural“.

basmele de pretutindeni, analizele s-au concentrat asupra căutării „patriei de origine" a basmelor. Theodor Benfey (1809–1881) a propus India ca zonă de origine, sugestie acceptată în mare măsură de către mulți cercetători[10]. Alți oameni de știință au încercat să situeze regiunea de origine în Egipt sau Babilon[11], mai ales datorită informațiilor provenite din cercetări antropologice și etnologice. Însă a devenit curând evident că problema unei așa-numite patrii originare era pusă inadecvat. La fel de greu de conceput sunt și așa-numitele explicații natural-mitologice, conform cărora imaginile din mituri și basme reprezintă fie fenomene astronomice sau meteorologice, fie viața organic-vegetativă[12]. Deși nu există nicio îndoială că multe imagini mitologice fac referire la diverse fenomene naturale, o reducere unilaterală a semnificației lor la simple procese fizice s-a dovedit incorectă[13].

8 Cercetarea etnologic-antropologică a oferit ipoteze inițiale fructuoase pentru a explica miturile și basmele. A dezvăluit legături între numeroase motive din basme și obiceiuri, ritualuri, rituri și credințe

[10] Vezi J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 4, pp. 289 și urm.; vol. 5, p. 249. Despre deficiențele teoriei lui Benfey și pentru o prezentare pe scurt a criticilor aduse acesteia, vezi A. Thimme, *Märchen*, pp. 15 și urm., 21–22, 69 și urm.

[11] Mai multe în J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 5, p. 256.

[12] În general, *cf.* ibidem, pp. 253 și urm.

[13] *Cf.* Wilhelm Wundt, *Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythus und Sitte*, Wilhelm Engelmann, Leipzig, 1910–1915, pp. 5, 53 și urm.; Elard Hugo Meyer, „Germanische Mythologie", în *Lehrbücher d. germ. Philologie*, vol. 1, Mayer & Müller, Berlin, 1891, p. 293; Ludwig Laistner, *Das Rätsel der Sphinx. Grundzüge einer Mythengeschichte*, Verlag Wilhelm Hertz, Berlin, 1889, vol. 1, p. vii; Otto Rank, „Der Mythus von der Geburt des Helden. Versuch einer psychologischen Mythendeutung", in Sigmund Freud (ed.), *Schriften zur angewandten Seelenkunde*, nr. 5, Franz Deuticke, Leipzig și Viena, 1922, p. 6; Herbert Silberer, *Problems of Mysticism and Its Symbolism*, trad. Smith Ely Jelliffe, Moffat, Yard and Company, New York, 1917, p. 207; [C.G. Jung, „Structura sufletului", în *Dinamica inconștientului*, traducere de Viorica Nișcov, Trei, București, 2011 (OC8), §323 și urm.].

magice ale sufletului[14]. (Pe de altă parte, încercarea de a explica miturile ca simple copii ale acestor ritualuri trebuie respinsă ca fiind inadecvată, deoarece nu explică formele individuale și modificările lor.) Pe baza acestor corelații, Adolf Bastian (1826–1905) a sugerat ca apariția universală și asemănările gândirii mitologice a diferitelor culturi să fie explicate prin similarități structurale fundamentale ale vieții psihice umane[15]. Bastian a văzut în reprezentările mitice ceea ce el numea „idei elementare", „materia brută [...] dincolo de care nu putem trece, conform cunoștințelor noastre actuale"[16]. El scrie despre *materia elementară (a gândurilor) din spiritul oamenilor naturali*[17], pe care ar trebui să o studiem prin metode științifice statistic-naturale. Ideile de bază, pe care le-a numit și „o imagine reflectată în oglindă" în sufletul uman, apar în numeroase derivații etnice, pe care le-a desemnat drept „idei elementare etnice", sau în diversele lor elaborări locale, drept „idei populare"[18]. Din cauza lipsei sale de cunoștințe privind procesele psihice inconștiente ale sufletului, lui Bastian i-a fost imposibil să ofere alte dovezi pentru apariția și funcționarea

[14] *Cf.* Edward B. Tylor, *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art and Custom* (2 vol.), John Murray, Londra, 1871; Theodor Waitz, *Anthropologie der Naturvölker*, Teil 1 și 2, Friedrich Fleischer, Leipzig, 1859 (mai ales vol. 1); Andrew Lang, *Custom and Myth*, ed. a II-a, Longmans, Green, and Co., Londra, 1885; și Andrew Lang, *Myth, Ritual, and Religion*, 2 vol., Longmans, Green, and Co., Londra, 1887. Pentru aplicarea acestor rezultate mai ales asupra basmelor de către Saintyves, Nodermann, Naumann, Huet, vezi literatura din J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 5, p. 257.

[15] [Pentru mai multe informații despre conceptele lui Bastian privind „unitatea psihică", vezi Klaus-Peter Köpping, *Adolf Bastian and the Psychic Unity of Mankind*, Lit Verlag, Münster, 2005.]

[16] Adolf Bastian, *Beiträge zur vergleichenden Psychologie. Die Seele und ihre Erscheingungsweisen in der Ethnographie*, Ferd. Dümmler's Verlagsbuchhandlung (Harrwitz und Grossmann), Berlin, 1868, p. 62, dar și pp. 63, 70–71.

[17] *Elementarstoffen (des Denkens) im Geiste des Naturmenschen*, *ibidem*, p. 71.

[18] *Cf.* Adolf Bastian, *Die Verbleibs-Orte der abgeschiedenen Seele, Ein Vortrag in erweiterter Umarbeitung*, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1893, pp. 5–6, 83, 90, 94.

ideilor sale elementare. Nu putea să meargă mai departe de afirmarea existenței acestora[19].

9 Oricum, nu se poate renunța la ipoteza migrației motivelor din basme, deoarece peregrinările anumitor motive singulare la distanțe mari pot fi documentate. Cu oarecare justificare, aceste descoperiri i-au determinat pe mulți cercetători să renunțe la întrebări fundamentale cu privire la apariția și semnificația miturilor și basmelor și să recurgă la studii individuale literar-istorice, filologice, estetice și de psihologie populară[20]. Includem aici și Școala finlandeză[21], cu listele sale lăudabile de statistici ale motivelor. Însă observăm că speranța lor de a găsi astfel o anumită formă primordială și o patrie originară a basmelor individuale este nechibzuită[22].

[19] *Cf.* A. Bastian, *Verbleibs-Orte*, Berlin, 1893, p. 30. Pentru mai multe informații despre acceptarea și negarea ideilor lui Bastian, vezi Hanns Bächtold-Stäubli, *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, W. de Gruyter & Co., Bd. I–VII, Berlin și Leipzig, 1927–1936. Bd. VIII–X, Berlin, 1936–1942, editor unter bes. Mitwirkung von E. Hoffmann-Krayer und Mitarbeit zahlreicher Fachgenossen, *s.v. Elementargedanke* („idei elementare"). Hermann Güntert adoptă ideile lui Bastian și vorbește despre „monade mitice" (*Mythenmonaden*) în *Der arische Weltkönig und Heiland. Bedeutungsgeschichtliche Untersuchungen zur indoiranischen Religionsgeschichte und Altertumskunde*, Max Niemeyer, Halle a. S., 1923, p. 391.

[20] Câțiva dintre autorii incluși aici sunt: J. Bédier, G. Huet, W. Mannhardt, R. Köhler, P. Herrmann, Rittershaus, A. Bonus, A. Van Genepp, A.H. Krappe, J. De Vries, H. Hamann, P. Cassel, F.S. Krauss, L. Frobenius, H. Usener, A. Wünsche, L.F. Weber, R. Petsch, M. Grünbaum, A. van Deursen, A. Olrik, A. von Loewis of Menar, F. Panzer, A. Wesselski, W. Lincke, E. Tegethoff, B. Schweitzer, H. de Boor, M. Lüthi.În general, *cf.* și J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 5, pp. 257 și urm.; și Johannes Bolte, Lutz Mackensen, *Handwörterbuch des deutschen Märchens*, 2 vol., W. de Gruyter & Co., Berlin și Leipzig, 1930/1934, printre altele, *s.v. Anthropologische Märchentheorie* („teoria antropologică a basmelor"), *Anordnungsprinzipien* („principii ordonatoare"), *Geographisch-historische Methoden* („metode geografico-istorice"), *Formsinn* („sentimentul formei"), *Einfache Formen* („forme simple"), *Fassung* („cadru, decor").

[21] K. Krohn, A. Aarne, St. Thompson și Andrejev, printre alții. Detalii și referințe în J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 5, pp. 263 și urm. *Cf.* încă activa [în 2010] *Folklore Fellow Communications* publicată de către Institutul Kalevala al Universității din Turku (Finlanda).

[22] Despre obiecțiile lui A. Wesselski, F. Panzer și alții, vezi J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 5, p. 264.

Spre deosebire de acei cercetători care nu țin cont de problema 10
semnificației în basme, din când în când au apărut și adepți individuali. Adesea catalogați drept neștiințifici, acești scriitori au încercat să demonstreze că în povești ar exista o înțelepciune profundă, primitivă, misterioasă și universală[23]. Tendințele antroposofice de a interpreta basmele urmează, de asemenea, supoziții similare și conțin adesea interpretări instructive[24]. Chiar dacă putem fi doar parțial de acord, admitem că stimularea acestor încercări provine în sine și de la sine dintr-un sentiment corect privind semnificația profundă a basmelor. Este același sentiment pe care mulți oameni îl simt statornic ca izvorând din basmul în sine, din moment ce sufletul rezonează inconștient cu conținutul narativ.

Bastian și școala antropologică, inclusiv așa-numiții animiști 11
(*Animisten*)[25], au extins orizonturile cercetării în domeniul basmelor și au plasat în centrul atenției ființa umană și structura psiho-spirituală[26]. De asemenea, au susținut aplicarea metodelor empirice de cercetare, în locul analizei raționalist-deductive a predecesorilor

[23] Pentru exemple, vezi ibidem, p. 256.

[24] Referințe demne de a fi menționate includ: Rudolf Steiner, *Märchendeutungen*, Vortrag gehalten zu Berlin, 26 decembrie 1908; și Rudolf Steiner, „Märchendichtungen im Lichte der Geistesforschung", în *Ergebnisse der Geistesforschung*, Band 11, ed. Marie Steiner, Zbinden und Hügin, Basel, 1942, pp. 4–8; Maria Brie, *Das Märchen im Lichte der Geisteswissenschaft*, Preuß und Jünger (Inh. Kropff und Weinberger), Breslau, 1922, pp. 3–12, 22 și urm.; Walter Ebersold, *Unsere Märchen*, Roter Reiter Verlag, Zürich, 1946, mai ales pp. 45–47; Rudolf Meyer, *Die Weisheit der deutschen Volksmärchen*, Verlag der Christengemeinschaft, Stuttgart, 1935, mai ales pp. 13–22, 99–100, 126–128, 204; Rudolf Meyer, *Die Weisheit der Schweizer Märchen*, Columban Verlag, Schaffhausen, 1944, mai ales pp. 9 și urm., 17 și urm., 41, 115.

[25] E. Tylor, *Primitive Culture*, Londra, 1871; vezi și Robert Ranulph Marett, *The Threshold of Religion*, Methuen & Co. Ltd., Londra, 1909; John Murphy, *Primitive Man: his Essential Quest*, Humphrey Milford, Londra, 1927; și, într-o anumită măsură, Sir James George Frazer, *Golden Bongh: A Study in Magic and Religion*, Macmillan & Co., New York, 1922.

[26] [În germană, *seelisch-geistig*.]

lor[27]. Astfel, au deschis calea pentru o teorie psihologică a basmelor bazată pe fapte obiective. Acest lucru a fost posibil deoarece fenomenul inconștientului[28] fusese deja descoperit și inclus în orizontul științific. Numeroase detalii observate, care nu puteau fi integrate până acum rațional în perspectiva predominantă a psihologiei conștiente, erau deschise clarificărilor. Astfel s-a rezolvat și dificultatea pe care o întâmpinau numeroși cercetători atunci când interpretările lor relativ bune ale unui ritual sau unei povești populare nu își găseau confirmarea în minţile conștiente ale poporului tradițional.

12 Într-o oarecare opoziție cu direcția principală a vechii „psihologii raționale", care se limita în principiu la examinarea activităților senzoriale și a proceselor raționale și accepta doar în mod condiționat ipoteza inconștientului[29], Arthur Schopenhauer (1788–1860) și Carl Gustav Carus (1789–1869) au indicat existența inconștientului ca formă psihică de viață, care nu este identică cu eul. Carus a afirmat că din inconștient apare în mod indirect conștiința. În scrierile sale[30] descoperim că el considera că spiritul[31] apărea dintr-o multitudine de idei durabile, pe care le compara cu monadele celulare[32]. Din combinarea acestora evoluează un organism spiritual[33] care este conștient de sine. Inconștientul este partea mai generală — sau mai conectată

[27] Despre utilizarea limitată a acestor teorii, vezi atacul lui Marett împotriva lui Tylor cu privire la semnificația cuvântului „animism", *Encyclopaedia Britannica*, *s.v. Animism*.

[28] În psihologia lui C.G. Jung, „inconștientul" se referă la „sfera lăuntrică a psihicului" [C.G. Jung: *Simboluri ale transformării*, , traducere de Daniela Ștefănescu, Trei, București, 2016 (OC 5), §450]. [Termenul aparține aici exclusiv „inconștientului *colectiv*", adică lumii arhetipurilor comune psihicului uman în general.]

[29] *Cf.* C.G. Jung, „Reflecții despre esența pslhicului", în OC 8, §343–355.

[30] *Cf.* Carl Gustav Carus, *Psyche, zur Entwicklungsgeschichte der Seele*, Kröners Taschenausgabe, nr. 98, mit einem Nachwort, ed. R. Marx, Alfred Kröner Verlag, Leipzig, 1931, p. 106. Mai multe exemple la pp. 72, 244, 377, 396.

[31] [În germană, *Geist*; nu există o traducere lipsită de ambiguități a termenului *Geist* sau *geistigen* — poate însemna spirit, minte sau suflet; dar și fantomă și fantomatic.]

[32] [În germană, *Zellenmonaden*.]

[33] [În germană, *geistiger*; traducere alternativă: „psihic".]

cu lumea — a sufletului, dar și baza adițională a conștiinței[34]. Carus scrie că omul poate

> compara viața sufletului cu cercurile interminabile, din ce în ce mai mari, ale unui curent superior, care sunt luminate doar într-un punct foarte mic de lumina soarelui, adică de conștiință. Faptul că inconștientul reprezintă baza vieții conștiente a sufletului poate fi recunoscut prin observarea faptului că majoritatea gândurilor noastre sunt cufundate iar și iar înapoi în subconștient, apărând din nou în conștiință doar parțial și în mod individual[35]. 13

Din moment ce inconștientul e conectat la lume, visele conțin un anumit adevăr, care este observat de conștiință *sub forma unui simbol* atunci când izvorăște din inconștient[36]. 14

Din păcate, această observație a lui Carus nu a dat roade pentru cercetarea în domeniul basmelor. În schimb, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, Ludwig Laistner (1845–1896) și-a asumat în *Das Rätsel der Sphinx*[37] — de unul singur și independent — încercarea de a explica basmele, legendele locale și motivele folclorice drept fenomene de coșmar. 15

Abia după ce Sigmund Freud (1856–1939) a cercetat în mod științific și sistematic fenomenul inconștientului și, în special, exprimarea sa principală prin vise, problema basmelor a fost pusă într-o lumină nouă. Școala lui Freud a creat numeroase opere importante, printre care Franz Riklin, „Wunscherfüllung und Symbolik“[38]; 16

[34] C.G. Carus, *Psyche*, p. 216 [referindu-se la „cele trei etape de dezvoltare ale sufletului: inconștiența, conștiința lumească (*Weltbewusstsein*) și conștiința de sine“].

[35] *Ibidem*, pp. 1–2.

[36] *Cf. ibidem*, pp. 216–217.

[37] Vezi *supra*, nota 36.

[38] *Cf.* Franz Riklin, „Wunscherfüllung und Symbolik im Märchen“, in *Schriften zur angewandten Seelenkunde*, nr. 2, ed. Sigmund Freud, Franz Deuticke, Leipzig și Viena, 1908, Verlags-Nr. 1457, în special p. 5.

Karl Abraham, „Traum und Mythus“ [39]; Otto Rank, *The Myth of the Birth of the Hero* și *Psychology and the Soul*[40]; Ernest Jones, *Der Alptraum*[41]; Dr. Aigremont, *Volkserotik und Pflanzenwelt* și *Fuss- und Schuh-Symbolik* [42]; Géza Róheim, *Spiegelzauber* [43]; și Georg Jacob, „Märchen und Traum“ [44]. În aceste lucrări s-au efectuat încercări de a descoperi în basme și legende aceleași motive psihice pe care le găsim și în visele oamenilor moderni. Concepția predominantă potrivit căreia aceste motive ar fi tendințe erotice se dovedește, însă, nesatisfăcătoare, deoarece semnificația materiei inconștiente nu este explicată astfel în mod exhaustiv. Herbert Silberer a încercat din nou, în *Problems of Mysticism*, să elaboreze nu doar o interpretare reductivă, ci și una anagogică a simbolurilor[45].

[39] *Cf.* Karl Abraham, „Traum und Mythus“, eine Studie zur Völkerpsychologie, în *Schriften zur angewandten Seelenkunde*, nr. 4, ed. Sigmund Freud, Franz Deuticke, Leipzig și Viena, 1909, Verlags-Nr. 1517, in special, pp. 4–9.

[40] *Cf.* traduceri din Otto Rank, „Der Mythus von der Geburt des Helden“; și Otto Rank, *Seelenglaube und Psychologie. Eine prinzipielle Untersuchung über Ursprung, Entwicklung und Wesen des Seelischen*, Franz Deuticke, Leipzig și Viena, 1930, în special ultimul volum, pp. 103–106.

[41] *Cf.* Ernest Jones, *Der Alptraum in seiner Beziehung zu gewissen Formen des mittelalterlichen Aberglaubens*, Psychoanalytischer Verlag, Leipzig, 1912.

[42] Dr. Aigremont, *Volkserotik und Pflanzenwelt. Eine Darstellung alter wie moderner erotischer und sexueller Gebräuche, Vergleiche, Benennungen, Sprichwörter, Redewendungen, Rätsel, Volkslieder, erotischen Zaubers und Aberglaubens, sexueller Heilkunde, die sich auf Pflanzen beziehen*, Erster Band, Hallescher Verlag für Literatur und Musik, Gebr. Trensinger, Halle a. S., 1909; și *Fuss- und Schuh-Symbolik und -Erotik: Folkloristische und sexualwissenschaftliche Untersuchungen*. Mit einem Geleitwort von Dr. Friedrich S. Krauss, Deutsche Verlags-Aktien-Gesellschaft, Leipzig, 1909.

[43] *Cf.* Géza Róheim, *Spiegelzauber*, Internationale Psychoanalytische Bibliothek 6, Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Leipzig și Viena, 1919.

[44] *Cf.* Georg Jacob, „Märchen und Traum. Mit besonderer Berücksichtigung des Orients“, în Georg Jacob și Theodor Menzel (eds.), *Beitr. z. Märchenforschung d. Morgenlandes*, Band 1, Orient-Buchhandlung Heinz Lafaire, Hanovra, 1923.

[45] *Cf.* H. Silberer, *Problems of Mysticism*, p. 216. De remarcat aplicarea destul de severă folosind exemplul unui basm din *ibidem*, pp. 217 și urm. *Cf.* și conceptul general al simbolurilor în special în Herbert Silberer, „Über die Symbolbildung“, în *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen*, vol. 3, ed. Ernst Bleuler și Sigmund Freud, Franz Deuticke, Leipzig și Viena, 1912, pp. 662–682.

Principala calitate a psihologiei freudiene pentru cercetarea bas- 17
melor este aceea că a dezvăluit fundamentala asemănare a viselor oamenilor moderni cu lumea conceptuală a copiilor și oamenilor din vechime. Freud a presupus că există o semnificație a imaginilor din vise și mituri, care poate fi exprimată și prin limbaj conștient. Spre deosebire de această perspectivă, Carl Gustav Jung (1875–1961) a văzut în aceste imagini expresia unei structuri psihice fundamentale[46] care, acționând inconștient, declanșează funcții spirituale și instinctuale ale sufletului[47]. Forțele care stau la baza acestor imagini au fost numite de către Jung *arhetipuri*[48]:

[46] [În germană, *seelischen Grundstruktur*.]

[47] Despre importanța unui *auseinandersetzung* [lucratul conștient cu propriile figuri, emoții, impulsuri etc. inconștiente] drept cale a oamenilor moderni de a experimenta semnificația imaginilor mitologice, vezi în general C.G. Jung, *Opere complete* (OC), *passim*, mai ales C.G. Jung, „Comentariu psihologic la «Bardo Thódol»", in: *Psihologia religiei estice și vestice*, traducere de Viorica Nișcov, Trei, București, 2010 (OC 11), §831 și urm.; și C.G. Jung, „Psihologie și religie", in OC 11, §106 și urm. De asemenea, H. Zimmer: „Meritul noii psihologii profunde este acela că scoate la suprafață ceea ce este atemporal în noi, într-o formă adecvată timpurilor noastre, astfel încât să o putem înțelege și să putem trăi conform acesteia. O asemenea psihologie și metoda analitică prin care operează nu constituie nimic mai mult decât un mijloc simbolic și vizual de a obține cunoștințe despre ființa noastră, este o știință născută din vremurile și necazurile noastre, iar odată cu ele vor și dispărea, dar din acest motiv este mai inteligibilă pentru noi decât orice alt set de simboluri. [...] Este modul nostru de a da nume și formă realității intangibile dinăuntrul nostru, este forma specială de *māyā* prin care se poate manifesta realitatea sufletului în momentul nostru istoric" (Heinrich Zimmer, „On the Significance of Indian Tantric Yoga", în Joseph Campbell, ed., *Spiritual Disciplines: Papers from the Eranos Yearbooks*, Bollingen Series XXX-4, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1960, pp. 28–29). *Cf.* și Heinrich Zimmer; Joseph Campbell (ed.), *The King and the Corpse: Tales of the Soul's Conquest of Evil*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1972.

[48] *Cf.* C.G. Jung; *Tipuri psihologice*, traducere de Viorica Nișcov, Trei, București, 2004 (OC 6), §746. *Cf.* și C.G. Jung, OC 11, *Bardo*, §845; și OC 8, *Reflecții teoretice despre esența psihicului*, §397 și urm.

18 E vorba de predispozițiile spirituale generale, prin care se înțelege un anume fel de forme (*eidola* la Platon) după care spiritul își ordonează conținuturile. Am mai putea numi aceste forme — *categorii*, analog cu categoriile logice care există întotdeauna și pretutindeni și care sunt premise indispensabile ale intelectului. Doar că, în cazul nostru, „formele" nu sunt categorii ale intelectului, ci ale *forței de imaginație*. Deoarece structurile fanteziei în sens larg sunt întotdeauna concrete, și formele ei au *a priori* caracter de *imagini*, și anume de imagini *tipice*, motiv pentru care și eu, sprijinindu-mă pe Augustin, le-am numit *arhetipuri*[49].

19 De remarcat faptul că și Meister Eckhart (cca 1260–cca 1328) folosește acest concept și vede într-adevăr în aceste imagini primordiale (*Urbildern*) singura posibilitate ca sufletul să se realizeze pe sine. În „Predica despre *Efeseni* 4.23", el a scris:

20 Sf. Augustin spune că, împreună cu esența sufletului în cea mai înaltă parte a sa, care se numește *mens* în latină, sau „minte", Dumnezeu a creat o putere pe care maeștrii o numesc recipient sau altar al formelor spirituale sau imaginilor formale[50].

[49] C.G. Jung, OC 11, *Bardo*, §845. *Cf.* și C.G. Jung, „Concerning the Archetypes, with Special Reference to the Anima Concept", în *Arhetipurile și inconștientul colectiv*, traducere de Viorica Nișcov și Vasile Dem. Zamfirescu, Trei, București, 2014 (OC 9/1), §111 și urm.; „Psihologie și religie", în OC 11, §88; „Aspectele psihologice ale arhetipului mamei", în OC 9/1, §148 și urm. Despre vederea ființei lucrurilor cu „ochiul sufletului" în misterele antice, vezi Hans Leisegang, *Die Gnosis*, Alfred Kröner Verlag, Leipzig, 1924, p. 9. Silberer scrie în *Problems of Mysticism*, p. 255, despre așa-numitele *motive inițiale* ale *tipurilor elementare*. Pentru mai multe informații despre istoria conceptului de arhetip, vezi studiul clarificator al lui Paul Schmitt „Archetypisches bei Augustin und Goethe", în *Eranos-Jahrbuch 1945: Studien zum Problem des Archetypischen*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1945, pp. 95 și urm.

[50] Meister Eckhart (trad. Davies), *Selected Writings*, Londra, 1994, p. 235. [Pentru originalul în limba germană, vezi Franz Pfeiffer (ed.), *Deutsche Mystiker des*

Iar în alt loc Meister Eckhart scrie: 21

> Ori de câte ori puterea sufletului intră în contact cu făpturi, acestea se apucă și creează o imagine după chipul și asemănarea creaturii, pe care o absorb. Așa cunosc ele creatura. [...] Prin această imagine prezentată sufletul se apropie de creaturi, imaginea fiind ceva ce sufletul creează cu propriile sale puteri. Fie că este o piatră, un cal, o ființă umană sau orice altceva, el scoate imaginea lucrului pe care o are deja, fiind astfel capabil să stabilească legături cu lucrul respectiv[51].

Imaginile arhetipale se pot manifesta spontan, oricând și oriun- 22
de[52]. Acest lucru face inutilă căutarea explicațiilor în cazul unor ipoteze speculative despre migrarea motivelor din basme. Asemănarea motivelor este legată de identitatea structurală a sufletului uman. Arhetipul în sine este o formă nedefinită, diferită de orice imagine mitologică specifică; cea din urmă este doar o formă posibilă în care se poate manifesta arhetipul subiacent. Nu putem ști niciodată ce este un arhetip, *în sine și prin sine*; depindem de o multitudine de forme individuale care fac arhetipul vizibil. Basmele, cu nenumăratele lor motive și fapte remarcabile care de multe ori se grupează laolaltă, constituie un izvor bogat pentru aceste imagini. Respectivele povești sunt precum florile colorate din copacul uriaș al vieții interioare spirituale și psihice a ființelor umane. Din păcate, în această lucrare

vierzehnten Jahrhunderts. 2. Vol.: Meister Eckhart, Teil 1, Vandenhoeck & Ruprecht, Góttingen, 1906, p. 318, despre Efes. IV.23.]

51 Pentru original, vezi Meister Eckhart (Pfeiffer), *Predigten*, Göttingen, 1906, p. 3, Despre *Solomon* 18.14.

52 Spre deosebire de *idee*, arhetipul nu se pretează la procesarea rațională abstractă: „Față de claritatea ideii, imaginea primordială are avantajul de a fi vie. Ea este un organism propriu, însuflețit, «dotat cu forță de zămislire»" (C.G. Jung, OC 6, *Tipuri psihologice*, §755). Am putea spune și că „[imaginea primordială] tinde din sine însăși către propria realizare, resimțită fiind de spirit ca o potență activ determinantă" (*ibidem*, §737). [Jung a preferat mai târziu termenul *arhetip* în detrimentul termenilor *imagine primordială* și *arhaică*.]

nu putem reda povești individuale în toată diversitatea și frumusețea lor, ci le putem doar schița pe scurt variantele. Însă vom încerca să nu le ascundem abundența și bogăția.

23 Calea aleasă pentru a aborda semnificația basmelor este asemănătoare cu cea pentru interpretarea viselor. O imagine din vis scoasă din context nu poate fi înlocuită cu un singur concept rațional, lipsit de echivoc, deoarece este în natura acestor imagini să exprime aspecte ale sufletului în forme concrete specifice, care pot fi descrise doar aproximativ printr-un lung proces de realizare conștientă. În cartea sa *An Essay on Mortuary Symbolism*, Johann Jakob Bachofen (1815–1887) scrie:

24 > Simbolul atinge toate corzile spiritului uman în același timp; vorbirea este obligată să se ocupe de câte un singur gând, pe rând. Simbolul își înfige rădăcinile în cele mai tainice profunzimi ale sufletului; limbajul atinge suprafața înțelegerii ca o adiere blândă. Simbolul țintește spre interior; limbajul spre înafară. Doar simbolul poate combina elemente complet diferite într-o senzație unificată. Limbajul se ocupă de particularități succesive; el exprimă puțin câte puțin ceea ce trebuie adus acasă sufletului dintr-o singură privire, pentru a ne afecta profund[53].

25 Pentru a descoperi semnificația formei concise a simbolului, am amplificat motivele singulare din basme, folosind o gamă largă de materiale comparative. Pentru a revizui corectitudinea interpretării unei imagini sau a unui motiv, putem urmări cursul complet al basmului. Abia când putem aplica o interpretare consecventă întregului basm, adică atunci când semnificația nu urmărește o singură imagine, ci se potrivește întregii povești și reflectă o secvență de

[53] Johann Jakob Bachofen, „An Essay on Ancient Mortuary Symbolism", în *Myth, Religion, & Mother Right, selected writings of J.J. Bachofen*, trad. Ralph Manheim, Bollingen Series LXXXIV, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1973, pp. 49–50.

dezvoltare coerentă[54] și rezultă din completitudinea unei serii extinse de motive, putem considera că am surprins aspectele esențiale[55]. Așa cum trebuie să luăm visele în întregime pentru a le descoperi semnificația și așa cum o pictură nu conține un singur personaj, la fel trebuie să considerăm toate părțile unui vis sau ale unei picturi și relațiile dintre ele ca fiind intenția artistului de a exprima ceva inexprimabil. În mod similar, trebuie să luăm în considerare toate formele lor diverse când căutăm semnificația basmelor. Așa cum este aproape imposibil să studiem dramaturgia și să ne intereseze doar mișcările personajelor principale, la fel stau lucrurile și în cazul basmelor: nu există un singur fir care să creeze întreaga țesătură. În structura generală a basmelor, toate motivele ocupă locuri specifice, care nu pot fi interschimbabile. De asemenea, se poate întâmpla ca același motiv întâlnit în diferite locuri din poveste să trebuiască să fie interpretat diferit[56]. O colecție pur științifică de motive similare reprezintă doar pasul inițial. Următorul pas este investigarea funcțiilor speciale ale imaginilor din basm în raport cu întreaga poveste. Astfel, putem cuprinde întregul și interpreta cercul închis al imaginilor în acest context. O semnificație coerentă apare doar în raport cu *toate* personajele dintr-un basm.

[54] [În germană, *Sinneinheit*, „unitate de sens".]

[55] Adevărul afirmațiilor noastre rămâne contingent, din moment ce „acei care discută în contradictoriu dezvăluie mai multe despre propriile lor limite și prejudecăți, mai ales când o anumită semnificație ii inspiră să creadă că pot găsi aur în acele profunzimi" — Heinrich Zimmer, *Weisheit Indiens: Märchen und Sinnbilder*, L.C. Wittich Verlag, Darmstadt, 1938, p. 11; vezi și p. 101. *Cf.* și Heinrich Zimmer, *Maya: Der indische Mythos*, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart și Berlin, 1936, pp. 169–170.

[56] *Cf.* și Zimmer — „Fiecare scenă și obiect din ele (mituri și basme), de fapt tot ceea ce se întâmplă, pot apărea drept un semn nu doar al diferențelor, ci și al aspectelor diametral opuse, fiecare de sine stătător, fiecare potrivit contextului și relațiilor reciproce în care se află, potrivit locului și în interiorul seriei sale de semne și conform poziției sale în bucla curbei [*Schwunge der Kurve*]" (H. Zimmer, *Maya*, p. 168).

26 Atunci când luăm în considerare ceea ce se întâmplă într-un basm, observăm că lipsesc sentimentul de spațiu, timp și cauzalitate[57], o caracteristică deosebită, ce apare și în gândirea și comportamentul popoarelor primitive și ale copiilor și pe care Lucien Lévy-Bruhl a numit-o *gândire pre-logică*[58]. Ea corespunde acelei stări spirituale din vremea când oamenii încă nu se dezvoltaseră complet din inconștient în conștiință, confirmând astfel interpretarea basmelor drept întâmplări cvasiprimitive, acte ale unor figuri arhetipale, relația naturală observată a unor popoare inocente cu natura basmelor.

27 În ciuda acestei observații, încă nu cunoaștem în detaliu modul în care evoluează basmele. Max Lüthi a făcut un pas important înainte prin faptul că a arătat că legendele locale sunt un produs primar și mai realist al sufletului[59]. Spre deosebire de legendele locale, Lüthi identifică basmele ca fiind abstracții[60]. Dar ceea ce el numește „abstracție" vizează — tradus în terminologia noastră — o descriere formală a imaginilor arhetipale, care în basme, spre deosebire

[57] *Cf.* C.G. Jung, OC 8, *Reflecții teoretice despre esența psihicului*, §405 n. 117, 471, mai ales §440; „Suflet și pământ", în *Civilizația în tranziție*, traducere de Adela Motoc și Christina Ștefănescu, Trei, București, 2011 (OC 10), §49 și urm.; *Children's Dreams, Notes from the Seminar Given in 1936–1940*, ed. Lorenz Jung și Maria Meyer-Grass, trad. Ernst Falzeder și Tony Woolfson, Princeton University Press, Princeton, 2008; *cf.* și C.G. Jung, „Über den Archetypus. Mit besonderer Berücksichtigung des Animabegriffs", în *Zentralblatt für Psychotherapie* vol. 9, nr. 5, 1936, p. 269 [referințe ca în varianta originală].

[58] Vezi Lucien Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, Macmillan, New York, 1928; *How Natives Think*, trad. Lilian A. Clare (1926), Washington Square Press, Inc., New York, 1966.

[59] *Cf.* Max Lüthi, *Die Gabe im Märchen und in der Sage. Ein Beitrag zur Wesenserfassung und Wesensscheidung der beiden Formen*, Inaugural-Dissertation der Philosophischen Fakultät, Universität Bern, Bern, 1943, pp. 114–115; *The European Folktale: Form and Nature*, trad. John D. Niles, Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis, 1982, pp. 11 și urm.

[60] „Darul basmelor și, astfel, basmul însuși manifestă *claritatea finală a formei exterioare și a celei interioare*. Odată cu estomparea contururilor, legendele oglindesc bogăția și, tocmai datorită acestui lucru, concretețea incomprehensibilă a lucrurilor și proceselor reale" — M. Lüthi, *Die Gabe*, p. 118. [Traducerea în limba engleză nu se găsește în *The European Folktale*.] *Cf.* și M. Lüthi, *Die Gabe*, p. 119.

de legendele locale — în măsura în care funcționează abstract și reduc totul doar la aspectele esențiale —, încă ne aduc aminte de o experiență primitivă. (Acestei *abstracții* îi aparține ceea ce Lüthi numește liniaritatea geometrică, caracterul bidimensional, abstract, extrem și aspru al motivelor din basme. Alături de acestea, el include lipsa vieții sensibile, caracterul unic al intrigii, rigiditatea formei, izolarea și interconectarea; în general, ceea ce el numește stilul „abstract" al basmelor.)[61] Văzute din perspectivă psihologică, legendele locale sunt, în mare măsură, relatări faptice ale unor întâmplări magice, care reprezintă experiența unei invazii a lumii arhetipurilor în conștiință. Acestea se bazează pe și mențin în viață un tezaur imens de noțiuni arhetipale ale popoarelor din întreaga lume, din care crește, după cum bine observă Lüthi, remarcabila interrelație „abstractă" a unui fir narativ al basmului[62]. Într-adevăr, legendele locale le oferă cercetătorilor psihologi avantajul iluminării întregii situații umane, în care are loc experiența *numinoasă* a arhetipului. Pe de altă parte, basmele au un avantaj asupra legendelor, prin faptul că reprezintă într-un mod mai pur arhetipurile și le lasă să devină mai clar inteligibile prin „rețeaua lor de rădăcini" și funcțiile lor dinamice[63]. Legendele aruncă

[61] *Cf.*, printre altele, M. Lüthi, *The European Folktale*, pp. 15 și urm., 37, 51 și urm., 66, 77–79.

[62] „Stilul abstract, izolator, diagramatic al basmului popular cuprinde toate motivele și le transformă. Atât obiectele, cât și persoanele își pierd trăsăturile individuale și se transformă în figuri transparente, lipsite de greutate" (M. Lüthi, *The European Folktale*, p. 66).

[63] Lüthi scrie (în *The European Folktale*, p. 62) despre „rigiditatea nerealistă" a basmelor. „Basmul popular (*Märchen*) nu confirmă și nu explică nimic, ci pur și simplu reprezintă [p. 59] ... El doar observă și descrie. Iar această viziune onirică asupra lumii, o viziune care nu ne cere nimic, nici credință, nici recunoaștere, se acceptă atât de realist și i se acordă expresie verbală atât de infailibil, încât ne lăsăm purtați de el într-o stare de beatitudine [p. 85] ... În perspectiva sa [*i.e.* a basmului popular], lucrurile devin ușoare, imponderabile, transparente, pe măsură ce vălul amăgitor al aparentei realități se destramă. Ceea ce în lumea reală este prins într-o rețea complexă de interdependențe și legături reciproce, în basmele populare apare în izolare supremă și cu o capacitate de interconectare universală [p. 87] ... lumea figurilor pe care ni le prezintă basmele populare — de la stele și minerale și alte obiecte, la flori, animale, ființe umane și spirite — are valoare în sine, iar ceea ce o

mai multă lumină asupra relației pline de suspans a acestei vieți cu o altă lume sau cu o conștientizare a inconștientului. Spre deosebire de acestea, basmele aruncă lumină asupra formelor inconștiente și regularității[64] legilor naturale ale sufletului, într-o formă redusă la esență (*abgelöster*)[65].

28 Această regularitate se oglindește în basme, nu doar prin imagini primitive[66], ci și prin secvențe întregi care sunt în sine tipuri cinetice și se combină în diferite moduri în diverse basme. Imaginile primordiale nu sunt doar imagini, ci și forțe psihice[67]. Faptul că, în basme, se repetă nu doar motivele, ci și episoade complete ne facilitează eforturile de a le interpreta. Prin urmare ne abținem să căutăm completitudinea în enumerarea tuturor poveștilor sau motivelor paralele, presupunând că, prin analizarea minuțioasă a tipurilor esențiale, va urma natural și interpretarea altor materiale cu același conținut sau cu unul similar. Din cauza caracterului fluid al arhetipurilor și suprapunerii contururilor acestora, recunoaștem că încercările noastre de a defini formele de bază dau dovadă de o anumită neclaritate.

29 În cele ce urmează ne vom concentra asupra basmelor, lăsând deoparte alte genuri, cum ar fi poveștile literare, poveștile despre animale, povestirile și legendele[68], pe care le vom include doar ocazional,

ține laolaltă nu este «justețea evenimentelor», ci *corectitudinea evenimentelor* în general [p. 89] ...Nicio clipă nu ne lasă descrierea sa abstractă în dubii privind faptul că intenționează să descrie ceea ce este esențial, nu doar ceea ce este real" — M. Lüthi, *The European Folktale*, pp. 89–90.

64 [În germană, *Gesetzmässigkeit*.]

65 *Cf.* rezultatele similare ale cercetării lui Lüthi în M. Lüthi, *Die Gabe*, p. 140. Vezi și „Basmului popular (*Märchen*) nu ii lipsește doar senzația de separare a lumii de zi cu zi de lumea supranaturalului. În esența sa și în orice sens al său, îi lipsește dimensiunea profunzimii. Personajele sale sunt figuri fără substanță, fără viață interioară, fără un mediu; le lipsește orice relație cu trecutul și viitorul, cu timpul în general" (M. Lüthi, *The European Folktale*, p. 11).

66 [În germană, *urtümlich*.]

67 *Cf.* C.G. Jung, „Despre energetica sufletului", in OC 8, §26 și urm.; și OC 6, *Tipuri psihologice*, §355.

68 Din motive menționate mai jos, nu luăm în considerare marea colecție de basme orientale. Colecția *O mie și una de nopți* cuprinde multe straturi și este imbogățită cu ingrediente din diverse caractere literare și conținuturi din mai multe regiuni

pentru a ne lărgi orizonturile. De asemenea, nu discutăm despre surse și critici formale decât în câteva cazuri excepționale.

După cum am menționat mai sus, analizarea unor tipare paralele 30
de comportament ale personajelor din basme demonstrează că unele motive și probleme importante pot fi luate împreună. Această situație a fost folosită drept bază pentru împărțirea capitolelor. Mai mult decât atât, a devenit evident că toate imaginile din basme conduc spre un singur secret central, de a cărui semnificație sperăm că se apropie următoarea încercare de interpretare.

Basmele despre care am considerat că ar merita o dezbatere mai 31
amănunțită sunt marcate cu asterisc (*) — de exemplu, „Ajutor la nevoie“ (*China). Această însemnare servește drept îndrumare în

(*cf.* J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 4, pp. 397 și urm.; și Enno Littmann [ed.], *Die Erzählungen aus den Tausendundein Nächten*, Deutsche Ausgabe in sechs Bänden. Zum ersten Mal n. d. arabischen Urtext der Calcuttaer Ausgabe vom Jahre 1839, Insel-Verlag, Leipzig, 1923, Anexă vol. VI, pp. 681 și urm.). Cadrul limitat al acestei lucrări nu ne permite să dezvăluim conținutul primar al acestui produs opulent al artei orientale a povestitului. Din păcate, volumul *Arabic Fairy Tales: A Thousand and One Nights in their Original Form* (K. Dyroff) din colecția *Folktales of World Literature* (*Die Märchen der Weltliteratur* , redat în continuare ca *MdW*), publicat de Verlag Diederichs, Jena, pe care l-am fi putut folosi, fără îndoială, pentru scopurile noastre, nu a apărut înainte ca prezenta carte să intre la tipar [1952]. În mod similar, *Thousand and One Days* (*cf.* Paul Ernst [ed.], *Tausend und ein Tag / Orientalische Erzählungen*. Erster Band, ausgew. and eingel. v. Paul Ernst. Übertr. v. Felix Paul Greve, Insel-Verlag, Leipzig, 1909, Introducere, pp. 7 și urm.). De asemenea, colecția de povești turcești ce ne parvine pe calea Indiei, *Tuti-Nameh* sau *The Parrot Book*, păstrează atât de mult caracterul unui roman didactic, încât nu va fi luat în considerare aici (*cf.* J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 5, p. 188; și Georg Rosen, *Tuti-Nameh. Das Papageienbuch. Eine Sammlung orientalischer Erzählungen. Nach der türkischen Fassung übersetzt von Georg Rosen*, vol. 17, Bibliothek der Romane, Insel-Verlag, Leipzig, 1912, prefață la prima ediție, pp. 415 și urm.). Este regretabil faptul că, pentru actuala cercetare, nu am putut folosi decât câteva exemple din regiunea care oferă o bogăție absolut inepuizabilă de basme și pe care Benfley ar vrea să o desemneze drept patria originară a basmelor (*i.e.* India). Datorită veșmintelor sale artistice — create conștiincios, asemănătoare romanelor —, budist-didactice și eterogenității elementelor din colecții precum *Pantschatantra* și *Kathasaritsagara* de Somadeva, ar fi nevoie de o cercetare literară și religios-istorică amănunțită pentru a scoate la iveală nucleul inițial. Din motive similare, ne abținem să analizăm basme precum cele culese și/sau repovestite de către Musäs, Hauff, Bechstein, Andersen etc.

primul și continuă în al doilea volum (*Simboluri arhetipale în basme. Antiteze și renaștere*) al acestei cărți. Aceste basme mai importante sunt cuprinse în index, toate fiind caracterizate în același fel. Și alte basme menționate în text apar în index, dar fără asterisc. Pe lângă acest index de basme, există și o bibliografie a operelor citate, un index de autori și un index tematic.

PARTEA 1
LUMEA PROFANĂ, LUMEA MAGICĂ ȘI ELEMENTELE LOR PRINCIPALE

LUMEA PROFANĂ, LUMEA MAGICĂ ȘI ELEMENTELE LOR PRINCIPALE

Imaginația aduce lumea viitorului în pragul ușii noastre; fie în înălțimi, fie în adâncuri, fie în transmigrație [a sufletelor]. Visăm să călătorim prin univers; dar oare universul nu se află în noi? Nu cunoaștem profunzimile minții noastre, însă calea misterioasă merge spre interior. În noi sau nicăieri se află eternitatea cu lumile ei: trecutul și viitorul. 32

Die Phantasie setzt die künftige Welt entweder in die Höhe oder in die Tiefe oder in der Metempsychose zu uns. Wir träumen von Reisen durch das Weltall: ist denn das Weltall in uns? Die Tiefen unseres Geistes kennen wir nicht. — Nach innen geht der geheimnisvolle Weg. In uns oder nirgends ist die Ewigkeit mit ihren Welten, die Vergangenheit und Zukunft. 33

Novalis, *Fragmente*, nr. 593

Lumea în care se desfășoară povestea basmului nu este lumea noastră normală, de zi cu zi. Întâlnim apariții miraculoase, evenimente minunate și evoluții surprinzătoare, de parcă ar fi la ordinea zilei. Întâlnim animale care vorbesc, vrăjitoare și pitici; personaje și evenimente care nu apar în starea noastră conștientă, de veghe. Într-un basm, legile timpului și spațiului își pierd validitatea: fecioara 34

din „Frumoasa din pădurea adormită (Micuța Briar Rose)“ se trezește la fel de tânără și frumoasă după un somn de o sută de ani; sau fata torcătoare din „Mama Holle“ cade într-o fântână și ajunge într-o lume de dincolo de nori, de unde zăpada cade pe pământ. Am putea descrie sfera în care se desfășoară basmele drept un *tărâm magic*, spre deosebire de *lumea noastră profană*[1]. Acest tărâm magic se află de obicei într-un anumit loc, cele mai importante exemple fiind: raiul, pământul, adâncurile pământului, o pădure, un lac, un ocean, o insulă izolată, luna, un munte, o peșteră, cețurile nordice. Gerardus van der Leeuw (1890–1950) a sintetizat toate aceste locuri magice în sintagma *tărâmul sufletului* și a descris principalele sale aspecte[2]. Acest tărâm poate fi găsit în conștiința popoarelor primitive ca o *lume de dincolo* nedescoperită și părăsită, care se află în același timp și în mod paradoxal în imediata apropiere a locului unde trăiesc oamenii normali. Este sălașul *înfiorător* al morților și poate fi la fel de bine o splendidă Grădină a Paradisului, precum *Grădina zeilor* la Euripide sau *Insula Fericiților*. Uneori se găsește în Vest, alteori în Est, Nord sau Sud; uneori este pământesc, alteori ceresc; dar întotdeauna ține de *altă lume*. Din când în când, oamenii normali își imaginează că acest tărâm se află simultan în diferite locuri, fără să întâmpine niciun conflict legat de lipsa de logică a concepției lor privind spațiul[3].

Firele narative ale basmelor au păstrat acest caracter al *tărâmului sufletului*. Regatul fermecat în care pășește eroul la început, sau care este prezent de la început, are toate caracteristicile și aspectele menționate mai sus. În mod uimitor, înăuntrul acestui *tărâm*

[1] Autoarele îi mulțumesc doctorului Armin Kietzmann, Altenhagen (Hanovra), pentru sugestia inițială de a împărți basmele în aceste două tărâmuri.

[2] *Cf.* Gerardus van der Leeuw, *Religion in Essence and Manifestation: A Study in Phenomenology*, trad. J.T. Turner, Harper & Row Publishers, New York, vol. 1, §46, pp. 317–322.

[3] *Cf.* G. van der Leeuw — „În acest fel, diferite localități se iveau adesea simultan, netulburate de mentalitatea primitivă sau gândirea Antichității, ca [...] în cazul Egiptului; iar locuitorii Insulei Eddystone (Mandegus) caută, de asemenea, lumea de dincolo într-o țară îndepărtată, dar în același timp într-o peșteră de pe propria lor insulă. [...] Însă locul preferat pentru acest tărâm apropiat-dar-departe, căutat de către suflet, este lumea de dedesubt, sau undeva în pământ“ (*ibidem*, pp. 319–320).

al sufletului găsim aproape întotdeauna un fel de centru construit (de obicei împărțit geometric): un castel sau un palat, o casă cu patru colțuri sau un lac rotund, cu un munte sau o insulă în mijloc. Procesele importante au loc în acest centru; aici atingem problema centrală a basmului.

Tranziția de la viața de zi cu zi, adică tărâmul conștiinței normale, 36
la cealaltă lume numinoasă este prezentată foarte clar în relatarea faptelor care au loc în sfera magică. Pentru a ilustra acest lucru, începem cu următoarele exemple[4].

[4] *Cf.* și analiza lui H. Silberer „Symbolik des Erwachens und Schwellensymbolik überhaupt" despre autoportretul tranziției către somn în vis.

CAPITOLUL 1
LOCUL NEDESLUȘIT

Basmul chinezesc „Ajutor la nevoie“ (*China)[1] începe astfel: 37

La vreo treizeci de kilometri-est de Gingdschou se află Lacul Fecioarelor. Are o suprafață de câțiva kilometri pătrați și e înconjurat din toate părțile de desișuri verzi și păduri înalte. Apele lui sunt limpezi, de un albastru-închis. Adesea apar tot felul de creaturi minunate în lacul acela. Oamenii din apropiere au ridicat aici un templu închinat Prințesei-dragon[2].

În timpul dinastiei Tang, în Gingdschou trăia un înalt 38
funcționar pe nume Dschou Bau. În timp ce era în funcție, s-a întâmplat ca în a cincea lună cerul să se umple dintr-odată de nori, care s-au adunat unii peste alții precum munții, printre care mișunau șerpi și dragoni. [...] S-au iscat furtuni și ploi, tunete și fulgere, așa încât casele s-au făcut fărâme, copacii au fost smulși din rădăcini și recoltele au avut mult de suferit. Dschou Bau și-a asumat vina și s-a rugat cerurilor ca oamenii lui să fie cruțați.

1 Basmele pe care le discutăm în detaliu sunt marcate cu asterisc (*). [Aici și în cele ce urmează, traducerea în limba engleză face referire la titlurile colecției *Die Märchen der Weltliteratur* (*MdW*), publicată de către Eugen Diederichs, Jena, cu numele modern (2018) al țării de unde a fost cules basmul. Acesta nu este neapărat numele menționat în respectiva colecție.]

2 Prințesa-dragon însăși spune că sălașul unde locuiește cu familia ei se află „în adâncurile Mării de Est“.

39 În a cincea zi a celei de-a șasea luni, cum stătea el în sala de audiențe judecând diverse pricini, s-a simțit dintr-odată foarte obosit, mai să-l prindă somnul. Și-a dat jos pălăria și s-a întins pe perne. *Nici bine nu închisese ochii*[3], când a văzut un războinic cu armură și cască, ținând în mână o halebardă, pe treptele care duceau spre sală. „Așteaptă o doamnă afară și ar dori să intre!“ a anunțat acesta. Dschou Bau l-a întrebat: „Cine ești?“ „*Sunt ușierul tău. În lumea invizibilă, îndeplinesc deja rolul acesta de mulți ani*“, a venit răspunsul. Între timp, două persoane îmbrăcate în verde au urcat treptele, au îngenuncheat în fața lui și au spus: „Doamna noastră a venit să te viziteze!“ Dschou Bau s-a ridicat în picioare. *A văzut niște nori încântători, din care cădea o ploaie delicată, iar niște miresme stranii l-au fermecat. Deodată, a văzut o femeie îmbrăcată într-o rochie simplă, dar de o frumusețe fără seamăn, care cobora plutind din înaltul cerului, împreună cu un alai de servitoare*[4].

40 Prințesa-dragon venise să-i ceară ajutorul lui Dschou Bau. Rămăsese văduvă la scurt timp după căsătorie, iar tatăl ei i-o promisese drept mireasă dragonului Tschauna. Fiindcă ea se opunea căsătoriei cu Tschauna, s-au purtat multe bătălii; însă ea a pierdut și a fost nevoită să fugă. Și acum venise la Dschou Bau să-l implore să-i împrumute câțiva mercenari.

41 Dschou Bau a promis să o ajute, iar prințesa a plecat. *Când s-a trezit*, a oftat, cugetând la experiența aceea stranie. A doua zi, a trimis o mie cinci sute de soldați să străjuiască Lacul Fecioarelor.

42 În a șaptea zi a celei de-a șasea luni, Dschou Bau s-a trezit devreme. *Încă era întuneric în fața geamurilor*, dar i s-a părut

[3] Atunci când repovestim aceste basme, subliniem anumite fragmente ce au legături esențiale cu tema pe care o discutăm, scriindu-le cu caractere cursive.

[4] [În continuare prezentăm un rezumat al textului. Pentru informații referitoare la versiunea integrală a poveștii, vezi următoarea notă de subsol.]

că zărește un bărbat dincolo de perdea. S-a întrebat cine ar putea fi. Bărbatul a spus: „Eu sunt sfetnicul prințesei. Ieri ai fost amabil și ne-ai trimis soldați, care să ne ajute în necazul nostru. Dar erau cu toții oameni vii, așa că nu pot să lupte împotriva spiritelor *invizibile*. Trebuie să ne trimiți soldați de-ai tăi care au murit, dacă vrei să ne ajuți".

Atunci Dschou Bau a scris un ordin pe o bucată de hârtie pe care 43
a ars-o, astfel încât să pună soldații săi decedați la dispoziția prințesei. Iar soldații vii au fost chemați acasă.

În timp ce erau examinați în curte, la întoarcerea acasă, 44
unul dintre soldați *și-a pierdut deodată cunoștința*. Abia a doua zi dimineață și-a revenit în simțiri. A fost întrebat ce s-a întâmplat, la care el a răspuns: „Am văzut un bărbat îmbrăcat în roșu, care s-a apropiat de mine și a zis: «Prințesa noastră este recunoscătoare pentru ajutorul pe care, cu atâta bunătate, i l-a dat stăpânul tău. Dar mai are o rugăminte și mi-a cerut să te chem». L-am urmat până la templu. Prințesa mi-a făcut semn să mă apropii și mi-a spus: «Îi mulțumesc stăpânului tău din toată inima fiindcă mi-a trimis soldații-fantomă, dar Mong Yuan, conducătorul lor, este neputincios. Ieri, jefuitorii au venit cu trei mii de oameni, iar Mong Yuan a fost bătut de ei. Când te întorci și te întâlnești din nou cu stăpânul tău, spune-i că îl rog cu stăruință să-mi trimită un general capabil. Poate asta mă va salva în vremurile mele de restriște». Apoi m-a condus afară și mi-am recăpătat cunoștința". Când a auzit Dschou Bau aceste cuvinte, care se potriveau incredibil de bine cu ceea ce visase el, s-a gândit să încerce să vadă dacă ceea ce auzise era adevărat. Prin urmare l-a ales pe cel mai triumfător general al său, Dschong Tschong-Fu, ca să-i ia locul lui Mong Yuan, care nu fusese bun de nimic. În seara aceea a ars tămâie, a dat vin ca ofrandă și i-a trimis prințesei sufletul generalului său.

45 În a douăzeci și șasea zi a lunii, au venit vești din tabăra generalului Dschong Tschong-Fu, și anume că murise subit *la miezul nopții*, în ziua de treisprezece. Dschou Bau s-a înfricoșat și a trimis un om să-i aducă un raport. Acesta l-a informat că inima generalului tocmai încetase să mai bată și că, în ciuda căldurii din vara aceea, corpul său nu prezenta nicio urmă de descompunere. Așa că a dat ordin să nu fie îngropat. Apoi, într-o noapte, s-a iscat un vânt rece, fantomatic, care a învârtejit pietre și nisip, a rupt copaci și a distrus case. Porumbul care mai rămăsese în picioare pe câmp a fost pus la pământ. Furtuna a durat toată ziua. În cele din urmă s-a auzit vuietul unui tunet îngrozitor, apoi cerul s-a înseninat, iar norii s-au împrăștiat. În acel moment, generalul cel mort a început să respire cu greutate pe canapeaua lui, iar când s-au apropiat slujitorii de el, au văzut că revenise la viață.

46 L-au întrebat ce s-a întâmplat, iar el le-a spus: „Mai întâi am văzut un bărbat într-o mantie purpurie călare pe un cal negru, care a sosit cu mare alai. A descălecat în fața ușii. În mână ținea un decret de numire, pe care mi l-a înmânat, spunând: «Prințesa noastră te imploră cu respect să devii generalul ei. Sper să nu refuzi»".

47 Generalul Dschong Tschong-Fu a încercat să refuze, dar nu s-a ținut cont de dorința lui. Încărcat de daruri, veșminte, șei, cai, căști și cămăși de zale, a fost escortat într-un oraș și a trecut prin douăsprezece porți înainte să ajungă la sala în care se afla prințesa. Aceasta i-a explicat rugămintea sa, iar el a promis să se supună voinței sale. Imediat după aceea, jefuitorul Tschauna a invadat pământul prințesei. Cu deosebită iscusință militară, generalul a zdrobit definitiv armata lui Tschauna. Drept răsplată pentru victoria sa, i-au fost acordate privilegii. I-a fost dată o permisie de o lună să-și viziteze familia și a fost trimis înapoi cu un alai impresionant. Generalul și-a continuat povestirea:

„[...] Apoi am plecat călare și, când am ajuns la poarta 48
noastră, *s-a auzit un tunet* și m-am trezit.“ După aceea, generalul a scris pentru Dschou Bau o relatare a celor întâmplate și i-a transmis mulțumirile prințesei. Apoi *nu a mai dat importanță chestiunilor lumești, ci și-a pus casa în ordine și a predat-o soției și fiului său. După ce a trecut o lună, a murit fără să dea vreun semn că ar fi fost bolnav.* În aceeași zi, unul dintre ofițerii săi era pe afară, la plimbare. Deodată, a văzut un nor dens de praf ridicându-se deasupra drumului, în timp ce steaguri și drapele întunecau cerul. O mie de cavaleri escortau un bărbat care stătea pe calul său, mândru ca un erou. Iar când ofițerul s-a uitat la chipul lui, l-a recunoscut pe Dschong Tschong-Fu, generalul său. S-a îndreptat grăbit spre marginea drumului, ca să lase cavalcada să treacă, și a urmărit-o gonind pe lângă el. Călărețiii *s-au îndreptat spre Lacul Fecioarelor, unde au dispărut*[5].

Aici, într-un basm din Orient, avem o descriere ce rezumă în 49
formă compactă o serie de motive legate de tranziția din lumea profană spre cea magică. Reflectând incertitudinea în stabilirea exactă a locului unde au loc întâmplările magice, citim că prințesa coboară plutind[6] de undeva de sus, deși ea vine din adâncurile Mării de Est. După cum povestește chiar prințesa, scrisorile ajung la ea în peștera din Marea Dungting. Primește mesajele într-un cort palațial[7], dar

[5] [Traducerea în limba engleză a poveștii se bazează foarte mult pe R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, trad. Frederick H. Martens, Frederick A. Stokes Company, New York, 1921, pp. 142–151. Sursa originală în limba germană este *MdW*. Oriunde este posibil, la fel ca in cazul de față, traducerile publicate în limba engleză din această colecție sunt redate aici. Poveștile individuale sunt identificate cu numele țării și numărul, ca în versiunea originală, sau, dacă a fost publicată traducerea, în versiunea tradusă.]

[6] [Deși acțiunile din basm sunt relatate la trecut, imaginile psihologice sunt vii în imaginația noastră chiar acum. De aici, folosirea timpului trecut atunci când este spusă povestea și a timpului prezent când discutăm despre semnificația personajelor și imaginilor.]

[7] Despre obiceiuri privind trimiterea de mesaje către tărâmul morților, vezi in general Albert Wesselski, *Versuch einer Theorie des Märchens*, Prager Deutsche

se pare că bătălia are loc în fața unui oraș adevărat. Așadar, tărâmul magic e conectat uneori cu un loc străin (Marea de Est), iar uneori e înconjurat constant de oameni nevăzuți și se poate ajunge la el oricând. Odată cu caracterul nedefinit al acestui spațiu, necorporalitatea relativă sau realitatea subtilă coincidentă a locuitorilor de pe tărâmurile magice iau naștere din faptul că lucrurile sunt trimise aici sub formă de fum. Această idee este în concordanță cu credința larg răspândită că *imaginile* celor incinerați sunt transportate în lumea spiritelor sau în lumea zeilor prin intermediul fumului[8].

50 Chiar mai explicit, natura tărâmului magic se dezvăluie prin stările care cuprind pe oricine se apropie de el: oboseală, somnolență și moarte aparentă. Un alt basm chinezesc, „Cum i-a pedepsit învățatul pe prinții iadului" (*China), povestește cum un învățat ajunge să cunoască lumea de dincolo după ce, în extaz, s-a cufundat într-o stare de inconștiență[9]. Un diavol îl răpește și abia mai târziu descoperă că a „murit". Lumea fermecată poate fi cunoscută doar atunci când ochii sunt închiși — un motiv existent și în multe basme europene[10] —, în somn, într-o stare de euforie sau de inconștiență, care se poate preface în moarte aparentă și chiar în moarte adevărată (după cum se spune în basm). În acest sens, basmul pare să vorbească despre sine, de parcă ar spune: „Îmi poți trăi realitatea atunci când te afli într-o stare de inconștiență sau asemănătoare somnului". La fel ca Georg Jacob[11] și Laistner[12], cititorul s-ar putea gândi că întâmplările de pe tărâmul magic al basmelor sunt fundamental asemănătoare unor experiențe onirice, prin faptul că lumea fermecată reprezintă inconștientul[13]. Ideea că această lume imanentă există în permanență și adiacent conștiinței

Studien 45, ed. E. Gierach și H. Cysarz, Sudetendeutscher Verlag Franz Kraus, Reichenberg i. B., 1931, pp. 26–27.

8 *Cf.* aluzii similare în Bächtold-Stäubli, *s.v. Rauch* („fum").

9 [Poate fi tradus și ca stare de delir sau intoxicare.]

10 Vezi exemple în L. Laistner, *Das Rätsel*, vol. 1, pp. 228–229; vezi și vol. 2, *passim*.

11 *Cf.* G. Jacob, „Märchen and Traum", Hanovra, 1923.

12 *Cf.* L. Laistner, *Das Rätsel*; G. v. d. Leeuw, *Religion in Essence*, §60.3, p. 417.

13 *Cf.* interpretarea lui Lüthi, *The European Folktale*, 1982, pp. 21 și urm., unde scrie că lumea îndepărtată a basmelor simbolizează o altă dimensiune a evenimentelor.

noastre normale este evocată de noţiunea intuitivă că viaţa noastră cotidiană conştientă este însoţită mereu de un val inconştient de imagini[14] ce ne apar noaptea în vise.

În multe basme, circumstanţele în care evenimentele din lumea 51
magică îşi au originea în inconştient pot fi văzute extrem de clar acolo unde întâlnirea iniţială cu acest tărâm este prilejuită de un vis. Evenimentele se desfăşoară într-o lume aparent concretă, dar le lipsesc anumite caracteristici ale realităţii şi, prin urmare, pot fi desemnate drept „stranii" sau „magice". Ele par totuşi să manifeste un fel de realitate psihică.

Tranziţia către inconştient este uneori descrisă într-o manieră 52
atât de realistă, încât pare că nu a existat nicio tranziţie, de parcă inconştientul ar fi singura realitate. Chiar şi cuvinte din viaţa de zi cu zi îşi găsesc drum aici fără nicio ezitare. Un exemplu referitor la modul în care o poveste se desfăşoară în această formă se găseşte în basmul nordic „Muntele Reginei de Aur"[15]:

A fost odată ca niciodată un fiăcău care îşi păstorea vitele 53
aproape de pădure. Şi într-o zi, pe când mânca el de prânz într-o poieniţă, a văzut un şobolan intrând în fugă într-o tufă de ienupăr. Curiozitatea l-a împins să-l caute; dar când s-a aplecat, s-a dus de-a berbeleacul şi a adormit imediat. A visat că avea să o găsească pe prinţesa de pe Muntele Reginei de Aur, dar nu cunoştea calea.

A doua zi şi-a dus din nou vacile la păscut, lângă aceeaşi 54
pădure. A ajuns în aceeaşi poiană şi a mâncat de prânz în acelaşi loc. A văzut iarăşi şobolanul şi a pornit-o din nou în căutarea lui, dar a adormit la fel ca data trecută. A visat-o iar pe prinţesa de pe Muntele Reginei de Aur, dar de data aceasta a visat că, pentru a o găsi, avea nevoie de o pereche de încălţări din fier de treizeci de kilograme.

[14] [În germană, *Vorstellungsablauf*.]

[15] [Bazat pe Clara Stroebe (ed.), *The Swedish Fairy Book*, trad. Frederick H. Martens, Frederick A. Stokes Company, New York, 1921, pp. 124–128.]

55 S-a trezit — totul fusese doar un vis; dar acum se hotărâse să găsească Muntele Reginei de Aur, așa încât a plecat acasă cu cireada lui. În a treia zi, după ce a dat drumul cirezii, s-a grăbit să ajungă la poiana unde avea loc visul lui fericit. Șobolanul s-a arătat iarăși, el a plecat în căutarea sa și a adormit din nou, la fel ca în ziua precedentă. A visat-o iar pe prințesa de pe Muntele Reginei de Aur, care venea și îi strecura în buzunar o scrisoare și o cingătoare de aur. Când s-a trezit, spre marea lui uimire, a găsit în buzunar ambele lucruri pe care tocmai le visase: scrisoarea și cingătoarea. Acum nu mai avea timp să se îngrijească de vitele sale, așa că le-a mânat direct acasă. Apoi s-a dus în grajd, a scos un cal, l-a vândut și, cu banii obținuți, a cumpărat o pereche de încălțări din fier de treizeci de kilograme. A făcut niște cuie de furchet din fier, s-a încălțat cu pantofii din fier și a pornit-o la drum.

56 O vreme a călătorit pe uscat, dar în cele din urmă a ajuns la un lac pe care trebuia să-l traverseze. Nu vedea decât apă în fața și în spatele lui, iar după ce a vâslit mult și constant, a uzat cui după cui. În cele din urmă a dat de uscat și a ajuns într-o pajiște verde unde nu creșteau deloc copaci.

57 Acolo s-a întâlnit cu o femeie uriașă, de opt metri înălțime, și a întrebat-o cum poate să ajungă la Muntele Reginei de Aur. Aceasta i-a spus că nu știe, dar l-a îndrumat spre sora ei, care era cu opt metri mai înaltă decât ea. Însă nici aceasta nu știa, așa încât l-a îndrumat spre fratele ei, care era cu opt metri mai înalt decât dânsa. Era un adevărat gigant, de douăzeci și patru de metri înălțime. El a scos un fluier imens și a șuierat în toate direcțiile, chemând la el toate animalele de pe pământ. Le-a întrebat despre Muntele Reginei de Aur, însă animalele nu știau nimic. Atunci uriașul a șuierat din nou în toate direcțiile și a chemat toți peștii din toate apele pământului. Dar nici ei nu auziseră vreodată de muntele acela. Atunci uriașul a scos din nou fluierul și a chemat toate păsările. De data aceasta, vulturul a spus: „Da, știu eu!“ „Bine, atunci“, a spus uriașul, „ia-l pe flăcăul ăsta și du-l acolo, dar să nu te porți urât cu el!“

Şi văcarul a urcat în spatele vulturului. Când au ajuns 58
deasupra oceanului, vulturul a coborât şi l-a lăsat pe flăcău până la glezne în apă, întrebându-l dacă îi este frică. Flăcăul a spus „Nu", iar vulturul şi-a continuat zborul. Într-un târziu, vulturul l-a lăsat din nou pe flăcău în apă, până la genunchi. Acum însă, băiatului i-a fost frică — i-a spus: „Dar uriaşul a spus să nu te porţi urât cu mine!" „Chiar ţi-e frică?" „Da", a răspuns din nou tânărul. „Teama pe care o simţi acum este aceeaşi teamă pe care am simţit-o eu când prinţesa ţi-a strecurat în buzunar scrisoarea şi cingătoarea de aur." Şi vulturul a continuat să zboare.

Şi aşa au ajuns la un munte înalt, care avea pe un versant 59
o uşă mare din fier. Au bătut la uşă şi a apărut o servitoare, care a deschis şi i-a invitat înăuntru. Tânărul a rămas şi a fost bine primit, dar vulturul şi-a luat rămas-bun şi a zburat înapoi spre tărâmul său. Băiatul a cerut ceva de băut şi i s-a oferit imediat un pocal cu o băutură răcoritoare. După ce a golit pocalul şi l-a înapoiat, a lăsat cingătoarea de aur să cadă în el. Când servitoarea a dus pocalul înapoi la stăpâna sa — care era prinţesa de pe Muntele Reginei de Aur —, aceasta s-a uitat în el şi, ce să vezi, a găsit o cingătoare de aur pe care a recunoscut-o ca fiind a ei. Aşa că a întrebat: „E cineva aici?", iar când servitoarea a răspuns afirmativ, prinţesa a zis: „Spune-i să intre!" Iar de îndată ce tânărul a intrat, l-a întrebat dacă nu are cumva o scrisoare la el. Tânărul a scos scrisoarea pe care o primise într-un mod atât de straniu şi i-a dat-o prinţesei. Iar când a citit-o, prinţesa a strigat bucuroasă: „Acum sunt salvată!" Şi în acel moment muntele s-a preschimbat într-un castel minunat, cu numeroase lucruri de preţ, servitori şi cu tot confortul. (Povestea se termină aici, însă a urmat, fără îndoială, o nuntă!)

În această poveste, lumea magică i se anunţă eroului prin inter- 60
mediul a trei vise, legate de apariţia unui şobolan. La fel ca şoarecii, şobolanii sunt animale care trăiesc în bezna subterană, prin urmare

întruchipează impulsurile animalice inconștiente din oameni. Premoniția legată de Muntele Reginei de Aur ajunge la tânărul văcar de pe acest tărâm. Mai târziu, relația cu lumea magică se schimbă: nu survine prin adormire, ci printr-o lungă călătorie peste lacuri și oceane. Aceeași asociere a motivelor — adormire, cufundare și, în același timp, regăsire pe un tărâm străin — apare și într-un basm finlandez, „Fiul boului". În această poveste, eroul ajunge la o peșteră și se uită înăuntru:

61 Și ajungând el în interiorul pământului, a zărit o rază de lumină ce părea să vină de pe alt tărâm. Și, pe măsură ce încerca să urmărească raza de lumină, a căzut la pământ și s-a trezit într-o pădure mare și frumoasă, la marginea unei mlaștini. Nu știa încotro s-o apuce. Însă a apărut o pasăre mare, care i-a vorbit: „E cale lungă până la imperiul tău, dar dacă îmi dai să mănânc o bucată din carnea ta în timp ce te port în spinare, te duc în zbor până acolo". Băiatul s-a urcat în spinarea păsării, pe care, în timpul zborului, a hrănit-o de două ori cu carne din coapsa lui. Și pasărea l-a dus în zbor până la castelul prințesei[16].

[16] [Traducere din limba germană, August von Löwis of Menar (ed.), *Finnische und estnische Volksmärchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1922. Încă nu există o traducere în limba engleză a acestei colecții.]

CAPITOLUL 2
LUNA

Ideea unui tărâm magic îndepărtat își are originile într-o credință 62
primitivă larg răspândită conform căreia sufletul părăsește corpul în timpul somnului, revenind în corp după trezire[1]. Un concept similar se regăsește în stările de extaz induse artificial la șamani și vraci. În timp ce o parte a personalității rămâne inconștientă, cealaltă parte călătorește spre tărâmuri îndepărtate. Călătoria unui șaman eschimos[2] din insula Baffin constituie esența poveștii „Zbor către lună":

Un puternic *angakoq*[3], care avea un urs drept *tornaq*[4], s-a 63
hotărât să facă o vizită pe *lună*. S-a așezat *în fundul colibei*

1 Pentru exemple, vezi J.G. Frazer, *Golden Bough*, p. 187 [Creanga de aur, traducere de Octavian Nistor, note de Gabriela Duda, Minerva, București, 1980].

2 [Traducătorii păstrează folosirea de către autoare a termenului „eschimos" pentru culturile indigene din Groenlanda, Canada Arctică și Alaska, atunci când acesta este utilizat în textul german original, și folosesc în note de subsol adiționale numele modern pentru acești nativi americani, inuit, care include și indigenii yupik și iñupiat din Alaska. (Inuit este un substantiv la plural; singularul este inuk.)]

3 *Angakoq* este un șaman religios, un preot magic, care trebuie să medieze și să susțină comunicarea cu lumea spiritelor. Starea de transă este folosită frecvent în tehnica șamanică. Vezi nota din Walter Krickeberg (ed.), *Indianermärchen aus Nordamerika* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1924, p. 367. *Cf.* și Knud Rasmussen, *Die Gabe des Adlers, Eskimoische Märchen aus Alaska*, Übersetzung und Bearbeitung von Aenne Schmücker, Societäts-Verlag, Frankfurt a. M., 1937, p. 200: „Șaman: potrivit terminologiei siberiene, exorcistul se numește șaman. Numele său eschimos este Angàkoq. În Alaska, este cunoscut drept *tôrnralik*, adică o persoană ajutată de spirite. Bărbații și femeile pot deveni exorciști atunci când au capacitatea de a intra transă, toba fiind un ajutor important". *Cf.* și A. Lang, *Myth, Ritual, and Religion*, vol. I, p. 115.

sale, întorcându-se cu spatele la lămpi, care fuseseră stinse. Și-a legat mâinile și și-a trecut o curea pe după genunchi și gât. Astfel pregătit, *și-a chemat tornaqul*, care l-a purtat *rapid prin aer* și l-a dus până pe lună. A observat că luna era o casă, acoperită frumos cu piele albă de căprioară, pe care omul din lună o usca undeva în apropiere. De fiecare parte a intrării se afia jumătatea superioară a unei morse uriașe, care amenința să sfâșie în bucăți orice intrus cutezător. Deși era periculos să treci pe lângă animalele fioroase, cu ajutorul tornaqului său, angakoqul a reușit să intre în casă.

64 În hol, a văzut doar câinele omului din lună, care se numește Tiriétiang și este acoperit cu pete albe și roșii. Când a intrat în camera principală, a văzut în stânga o altă căsuță, în care o femeie frumoasă, soarele, stătea în fața lămpii sale. De îndată ce l-a văzut pe angakoq intrând, femeia a suflat în foc și s-a ascuns repede în spatele văpăii. Omul din lună a venit să-l întâmpine cu amabilitate, ridicându-se de pe scaunul din margine și urându-i străinului bun-venit. În spatele lămpilor erau îngrămădite mormane de carne de căprioară și de focă, dar omul din lună încă nu i-a oferit nimic de mâncare. A spus: „Soția mea, Ululiernang, va intra curând aici și vom dansa. Ai grijă să nu râzi, altfel o să-ți spintece burta cu un cuțit, o

[4] *Tornaq* este cuvântul inuit pentru paznic și ajutor spiritual animalic, de obicei sub forma unui urs polar. *Cf.* Franz Boas, „The Central Eskimo", în *Sixth Annual Report of the Smithsonian Institution*, Smithsonian Institution, Bureau of Ethnology, Washington, D.C., 1888, pp. 583 și urm. În Fridtjof Nansen, *Eskimo Life*, Longmans, Green and Co., Londra și New York, 1893, pp. 212 și urm., autorul remarcă faptul că tornakul este un spirit subordonat unui angakoq, pe care îl ajută să obțină puteri supranaturale. Deasupra lui stă tornarssuk, a cărui casă se află în lumea de dincolo, pe tărâmul sufletelor. Apare sub forma unui urs sau a unui uriaș cu o singură mână sau poate fi cât un deget de mic. Vezi și p. 215, unde *tornak* = *tarnek* (suflet) = *tarrak* (umbră). *Cf.* și pp. 247 și urm. despre angakoq, dar și Eivind Astrup, *Unter den Nachbarn des Nordpols*, H. Haessel Verlag, Leipzig, 1905, autorisierte Übersetzung aus dem Norwegischen von Margarethe Langseldt, pp. 234–235, cele mai importante spirite recunoscute de eschimoși sunt *tornahuksuak* sau *tornarssuk* (literal, „umbră uriașă"). Poate aduce atât suferință, cât și bunăstare și, după cum se crede în nordul Groenlandei despre *angekut* (pluralul lui *angakoq*), are formă de om, dar dimensiuni supranaturale.

să-ți scoată măruntaiele și o să i le dea herminei mele, care locuiește în casa de afară".

Nu după mult timp a intrat o femeie cărând cu ea un 65
vas lunguieț în care se afla *ulo*-ul ei[5]. L-a pus pe podea și s-a aplecat în față, rotind vasul ca pe un titirez. Apoi a început să danseze, iar când s-a întors cu spatele spre angakoq, acesta și-a dat seama că era goală pe dinăuntru. Nu avea spate, coloană vertebrală sau măruntaie, ci doar plămâni și inimă.

Bărbatul s-a alăturat dansului ei, iar mișcările și grima- 66
sele lor păreau atât de amuzante, încât angakoqul abia se putea abține să nu râdă. Dar și-a adus aminte la timp de avertismentele omului din lună și a ieșit în grabă din casă. Bărbatul a strigat după el *Uqsureliktaleqdjuin* [6] („Cheamă-ți marele urs alb tornaq"). Și așa a scăpat nevătămat.

Revigorat, angakoqul s-a întors pentru încă o vizită și 67
a reușit să se abțină să izbucnească în râs, fiind primit cu ospitalitate de bărbat, după terminarea spectacolului. Omul din lună i-a prezentat casa și l-a lăsat să se uite într-o altă căsuță de lângă intrare. Acolo, vizitatorul a văzut turme mari de căprioare care păreau să cutreiere câmpii întinse. Omul din lună i-a dat voie să aleagă un animal, care a căzut imediat printr-o gaură, până pe pământ. Într-o altă căsuță a văzut numeroase foci *înotând într-un ocean* și i s-a permis să aleagă și una dintre acestea. În cele din urmă, omul din lună l-a trimis acasă, iar tornaqul l-a purtat până la coliba lui la fel de repede cum o părăsise.

În timpul vizitei sale pe lună, corpul îi rămăsese *nemișcat* 68
și lipsit de suflet, dar acum a revenit la viață. Curelele care îi legaseră mâinile căzuseră, deși fuseseră legate cu noduri strânse. Angakoqul se simțea *aproape epuizat*, iar când s-au

[5] [Unealta caracteristică a femeilor inuite, un cuțit folosit pentru toate sarcinile posibile, cum ar fi un cuțit de bucătărie din ziua de astăzi.]

[6] [*Uqsurelik* = „cu osânză", semnifică în limbajul angakut „ursul polar"; *lauk* = „mare", *leqdjorpoq* = „obține" — F. Boas, „The Central Eskimo", p. 599.]

aprins din nou lămpile, și-a povestit aventurile din timpul zborului către lună unor tineri care erau dornici să-l asculte[7].

69 Important în această poveste este faptul că dubla descriere a ceea ce se întâmplă parțial în personajul uman normal al magicianului și, în același timp, în „celălalt sine" al său este completă. Ritualurile de inițiere prin care trec oamenii primitivi în aceste cazuri au o semnificație simbolică explicită. A fi legat și înlănțuit reprezintă renunțarea completă la orice activitate îndreptată spre exterior[8]. Stingerea lămpilor înseamnă o stingere simultană a eului sau conștiinței zilnice normale, iar chemarea în ajutor a spiritelor animalice arată că sunt activate puterile animalice ale inconștientului.

70 Din remarca de la sfârșit, anume că angakoqul *se trezește epuizat*, devine clar că întreaga călătorie grandioasă s-a petrecut în mintea lui, adică exprimă o experiență psihică indusă prin cufundare în inconștient. Spre deosebire de generalul Dschong Tschong-Fu din „Ajutor la nevoie", șamanul inuit reușește — probabil datorită cunoștințelor sale din domeniul magiei — să-și recapete o bază fermă în această lume. Pericolul în cazul acestor ieșiri este foarte mare deoarece se produce o disociere a personalității, un proces des întâlnit, mai ales pentru starea mintală primitivă. Cu toate acestea, nu se poate aflrma pur și simplu că ar fi vorba de o separare a trupului de spirit — omul primitiv ar respinge o asemenea descriere divizionară. Lévy-Bruhl prezintă[9] diverse cazuri de șederi nocturne ale magicienilor și vrăjitoarelor, adesea acolo unde un corp aparent sau un animal sălbatic este lăsat în urmă, iar întreaga persoană pornește într-o călătorie. Individul găzduiește simultan diferite forme, păstrându-și totuși identitatea.

71 Nu doar în majoritatea religiilor păgâne această experiență a coborârii servește drept bază pentru afirmații dogmatice[10], ci ea

7 *Ibidem*, p. 599. Sublinierile aparțin autorilor.

8 Este similar cu practica legării morților (pentru a impiedica intoarcerea lor din lumea de dincolo), ce apare in multe culturi diferite.

9 Vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 158 și urm.

10 *Cf.* mai ales W. Bousset, *Die Himmelsreise der Seele, Archiv für Religion swissenschaft*, Band IV, Tübingen și Leipzig, 1901; G. v. d. Leeuw, *Religion in Essence*, §44.2; H. Güntert, *Weltkönig*, p. 224; „pribegii celeste" în R. Reitzenstein,

a continuat să supraviețuiască și în tradiția primilor călugări creștini, care, aflându-se în deșert, se afundau într-un fel de moarte aparentă și, în această stare, hoinăreau între Rai și Iad[11].

Urme ale acestor călătorii ale sufletului pot fi găsite în legende și 72
basme europene până în ziua de astăzi. Un exemplu excelent îl reprezintă poveștile despre legendarul „Venețian“ [12], pe care îl întâlnim în multe basme din sudul Germaniei și Austria. Potrivit acestor basme, „venețienii“ răpesc oameni, îi ridică în aer și îi duc pe minunate tărâmuri fermecate (desigur, nu are nimic de-a face cu adevărata Veneție), unde se întâmplă lucruri miraculoase, fantastice. Ludwig Laistner ajunge la concluzia esențială corectă atunci când scrie despre toate acestea:

> Se știe că așa-numiții venețieni din basmul german 73
> prindeau oamenii într-un vârtej și, într-o clipă, îi purtau

Hellenistic Mystery-Religions: Their Basic Ideas and Significance, trad. John E. Steely, Pickwick Press, Pittsburgh, 1978, p. 86, și in special la p. 212, povestea lui Arda Viraf, care călătorește prin cer pentru a-și reînnoi religia, timp în care corpul său rămâne lipsit de viață vreme de șapte zile.

11 Acest lucru reflectă rămășițe ale somnului de incubație din cultura antică romano-elenistică. *Cf.* C.G. Jung, „Viziunile lui Zosimos“, în OC 13, traducere de Daniela Ștefănescu, Trei, București, 2017, §139. Chiar dacă în cazul de față, adesea și in alte locuri, experiențe ale unor astfel de coborâri sunt percepute concret. De exemplu, Platon deja le-a interpretat corect ca o stare inconștientă a sufletului. *Cf. Timaios*: „Dovada că divinitatea a acordat darul divinației părții inconștiente din sufletul omului este dată de faptul că nicio persoană aflată într-o stare conștientă nu atinge adevărul și inspirația profetică; ci această aptitudine este accesată mai degrabă în somn sau atunci când activitatea conștientă a sufletului este restrânsă, sau atunci când persoana și-a pierdut cunoștința prin boală sau un tip de extaz“. [Traducere după traducerea în germană realizată de M.-L. von Franz. Vezi și: „Drept semn că divinitatea însăși a dăruit prevestirea slabei minți omenești stă faptul că, atâta vreme cât omul e stăpân pe mintea lui, el nu e în stare de inspirată și veridică prevestire, ci numai fie în timpul somnului, când puterea lui de înțelegere se află înlănțuită, fie datorită vreunei boli profetice, fie când, inspirată de divinitate, se află abătută de la starea ei firească“ — Platon, *Timaios*, traducere de Cătălin Partenie, în *Opere VII*, ediție îngrijită de Petru Creția, Editura Științifică, București, 1993, p. 192] *Cf.* E. Rohde, *Psyche*, Londra, 1925, pp. 92 și urm. [incubația, somnul în templu al eroilor], și E. Rohde, *Psyche*, vol. 2, Oxon, 1925, pp. 59 și urm.

12 [Adică „oameni din Veneția (Italia)“, dar este in mod clar un eufemism pentru „străini exotici“.]

departe, în Veneția, iar mai târziu îi aduceau înapoi acasă. Dacă într-o versiune, în loc de asta [de vârtej], se spune că omul *adoarme* sub un pin înalt și se trezește în Veneția, se bucură de o zi plăcută, merge la culcare, iar *în dimineața următoare se trezește din nou sub pinul lui*, acest lucru sugerează, de asemenea, că acea călătorie spre orașul magic Veneția a fost *un vis*. [...] Dacă privim din acest unghi, răpirea prin vârtej, de Doamna Amiezii[13], de către Nereide sau de o hoardă sălbatică nu este altceva decât experiența somnului. [...][14]

74 De aici tragem concluzia că marile călătorii și pribegii care alcătuiesc acțiunea principală a multor basme oglindesc în principiu experiențe de disociere sau stări onirice, chiar dacă nu mai sunt descrise ca atare. Faptul că „venețienii" apar însoțiți de vârtejuri ne aduce aminte de apariția furtunii care însoțește apropierea de lumea spiritelor în povestea „Ajutor la nevoie", relatată mai sus.

75 „Venețienii" din multe povești sud-europene sunt rămășițe ale spiritului protector primitiv și credințelor în *doppelgänger*[15], un exemplu minunat fiind ursul din povestea noastră inuită. Aici, spiritul protector joacă rolul unui alter ego, acel *doppelgänger* care mediază întreaga experiență și nu întâmplător apare sub forma unui urs[16].

76 Ursul era un animal sacru în toate regiunile nordice și, într-o zonă vastă, era venerat sub forma unei zeițe-urs[17]. Un exemplu clar al

[13] [*Poludnița* este un personaj de mit și tradiții comun în multe părți din Europa de Est. Este cunoscută în limba engleză drept Lady Midday, fiind înfățișată de obicei ca o tânără care, imbrăcată in alb, cutreieră câmpurile, atacând oamenii de rând care muncesc la prânz și le provoacă insolație sau dureri de gât. Uneori poate provoca și nebunia.]

[14] L. Laistner, *Das Rätsel*, vol. 1, p. 35; *cf.* și p. 67.

[15] [Dublă personalitate.]

[16] Ursul joacă un rol important in basmele inuite și, în general, in basmele nordice. Vezi, de exemplu, „Originea jocului cu mingea", „Originea stelelor", „Bărbatul din Grimsö și ursul", „Blană-de-urs" și „Albă-ca-Zăpada și Roșu-Trandaflriu", „Povestea ursului", „Ursul roșu Ta-Ku-Ka".

[17] *Cf.* J.J. Bachofen, *Der Baer in den Religionen des Alterthums*, Ch. Meyri, Basel, 1863, pp. 13–15.

acestui factor psihic inconștient din ființa umană este „berserkismul". Se credea că anumiți eroi își părăseau corpurile fizice, în special după ce manifestau anumite semne neobișnuite de epuizare (!). În timp ce trupul se cufundă într-un somn adânc (ca în cazul angakoqului), sufletul eroului, care a luat înfățișarea unui urs, realizează extraordinare fapte de luptă[18]. Ceea ce poate fi înțeles ca intrare într-o stare de furie nebună și extaz frenetic total[19], în care eroul poate săvârși un dezastru barbar, „luând-o razna complet". Această stare este asemănătoare cu o frenezie dionisiacă[20], însă cea din urmă poate fi resimțită ca o bucurie profundă și eliberare din lanțurile eului[21]. Starea de furie nebună îi conferea eroului, fie și temporar, o putere sporită. Oricine avea darul de a obține astfel acces la profunzimile inconștientului se bucura de onoruri deosebite[22].

Este interesant că simpla ascultare a basmelor al căror conținut, 77
potrivit ipotezei noastre, reflectă o experiență onirică exercită uneori un efect asupra povestitorului și ascultătorului deopotrivă, aducându-i în starea unui *berserker* — sau a unui vârcolac. Acest lucru este descris într-o poveste lituaniană, „*Der Märchenfreund* — Prietenul din basm"[23], în care un bătrân îl lasă pe un rus, care stă peste noapte la el acasă, să-i spună povești, până când descoperă că, pe măsură ce ascultau, se transformau într-un lup și un urs. Au pornit „spre

[18] *Cf.* M. Ninck, *Wodan und germanischer Schicksalsglaube*, Eugen Diederichs, Jena, 1935, pp. 37, 42 și urm., 48–49, 86. *Cf.* și Bächtold-Stäubli, *s.v. Bärenhäuter* („piele de urs").

[19] [În germană, *entrücken*.]

[20] *Cf.* C.G. Jung, *Seminar über Kinderträume und ältere Literatur über Traum-Interpretation*, a. d. ETH Zürich, ed. Hans H. Baumann, Privatdruck, Zürich, 1936/37, p. 34.

[21] *Cf.* M. Ninck, *Wodan*, p. 43. [Vezi și visul lui Jung cu privire la moartea mamei sale, ce îl leagă pe Wotan de un sentiment de mare bucurie — *Amintiri, vise, reflecții*, 317-318, traducere de Daniela Ștefănescu, Humanitas, București, 1996.]

[22] M. Ninck (*Wodan*, p. 40) descrie starea astfel: „Se întâmplă ca starea de berserker să-i confere unui om cu asemenea înclinații puteri extraordinare, starea «cuprinzându-l» uneori în momente specifice (seara, la lăsarea întunericului), iar alteori sub influența unor sentimente puternice (furie, frenezia luptei sau durere înnebunitoare)".

[23] *Cf.* și scurta poveste rusească „*Blendwerk* — Amăgiri" (mai ales prima povestire).

libertate" și, de foame, au ucis și au mâncat calul bătrânului, apoi pe soția lui, și au pornit în numeroase aventuri împreună. Până când unul dintre ei cade brusc de pe banca din fața cuptorului și-și dă seama că totul a fost un vis. Acest lucru dovedește că *preschimbarea într-un animal*, *visarea* și *cedarea în fața lumii fermecate a basmelor* reflectă, în esență, același lucru: imersiunea în inconștient.

78 O stare de euforie poate conduce și la transportarea cuiva în lumea de dincolo, un fel de extaz[24], după cum se relatează în „Cum i-a pedepsit învățatul pe prinții iadului", basmul chinezesc menționat mai devreme[25]. O descriere deosebit de frumoasă a unei asemenea experiențe extatice ne oferă povestea „Doamna din lună":

79 Într-o noapte, în miez de toamnă, un împărat din dinastia Tang stătea *cu doi vrăjitori, bând vin*. Unul dintre ei i-a luat toiagul din bambus și l-a aruncat *în aer*, unde s-a transformat într-un pod ceresc. Cei trei s-au urcat împreună până la lună. Acolo au văzut un mare castel pe care scria: *Marile săli ale răcelii de cristal*. Lângă el creștea un copac de scorțișoară, care era înflorit și umplea aerul din jur cu mireasma sa. Un bărbat stătea în copac și tundea ramurile mai mici cu un topor. Unul dintre vrăjitori a spus: „Acela este omul din lună. Copacul de scorțișoară crește atât de mare, încât cu timpul ar ajunge să umbrească toată strălucirea lunii. Așa că trebuie tăiat o dată la o mie de ani". Apoi au intrat în sălile cele mari. Etajele de argint se înălțau unele peste altele. Coloanele și zidurile erau formate din *cristal lichid*. În pereți se aflau colivii și iazuri, unde peștii și păsările se mișcau de parcă erau vii. *Toată lumea de pe lună părea să fie făcută din sticlă*. În timp ce continuau să se uite în jurul lor, în toate părțile, *Doamna din lună* s-a apropiat de ei, înveșmântată într-o mantie albă și o rochie în culorile curcubeului. Ea a zâmbit și i s-a adresat împăratului: „Ești un prinț al lumii pământești a prafului; ai avut noroc că

[24] [În germană, *entrücken*.]

[25] Pentru mai multe detalii despre rolul euforiei în călătoriile spre lumea de dincolo, *cf.* W. Bousset, *Himmelsreise*, pp. 162 și urm.

ai găsit drumul până aici". După care și-a chemat slujitorii. Aceștia au sosit zburând pe niște păsări albe și au început să cânte și să danseze sub copacul de scorțișoară. *O muzică pură și limpede, de cristal, plutea în aer.* Lângă copac se afla un mojar din marmură albă, în care un iepure din jasp zdrobea ierburi. Aceea era partea întunecată a lunii. După terminarea dansului, împăratul s-a întors pe pământ împreună cu cei doi vrăjitori. A așternut pe hârtie cântecele pe care le auzise pe lună și le-a cântat acompaniat de flaute din jasp, în livada lui cu peri.

Eroul imperial este însoțit de doi vrăjitori, ca și șamanul eschimos 80
care era însoțit de spiritul său protector. La fel ca tornaqul, vrăjitorii sunt, într-un fel, părți ale împăratului însuși; ei reprezintă părți ale sale care au tendința de a intra în legătură cu lumea magică. Inconștientul este din nou personificat aici sub forma tărâmului lunar. La fel cum lumina strălucește în noapte, luna cuprinde toate experiențele care aparțin acestor vremuri; mai ales, după cum subliniază Jung[26], experiența Erosului. Din punctul de vedere al unui bărbat, luna e percepută ca un principiu receptiv, feminin[27]. Pe de altă parte, este considerată și periculoasă, demonică, deoarece

noaptea, gânduri de putere și răzbunare, malefice și 81
încărcate de afecte tulbură somnul. Luna este un perturbator

[26] C.G. Jung, OC 8, *Structura sufletului*, §330.

[27] O lună feminină apare în numeroase mituri: *cf.* Wilhelm Laiblin, „Das Urbild der Mutter", în Wilhelm Laiblin (ed.), *Märchenforschung und Tiefenpsychologie*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1936. În limba chineză, luna se numește Tai Yin, măreața întunecată, și este un simbol al principiului receptiv feminin. *Cf.* Richard Wilhelm (trad.), *The I Ching or Book of Changes*, trad. Cary F. Baynes, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1967, p. 302. Pentru mai multe detalii în sprijinul acestei afirmații, vezi J.J. Bachofen, *Das Mutterrecht: Eine Untersuchung über die Gynaikokratie der alten Welt nach ihrer religiösen und rechtlichen Natur*, Krais & Hoffmann, Stuttgart, 1861, p. 70; și C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §408, 487, 577. Luna ca principiu feminin se potrivește cu faptul că, în majoritatea limbilor, luna este de genul feminin. [În limba germană, luna (*der Mond*) este de genul masculin.]

al somnului, de asemenea, un receptacul de suflete defuncte, căci noaptea, în vis, se reîntorc morții, iar schemele trecutului apar într-o insomnie neliniștită. Astfel, luna înseamnă și nebunie (*lunacy*)[28].

82 Prin urmare multe povești asociază luna cu mortalitatea umană. Grupul etnic namaqua din sudul Africii spune:

83 Luna i-a încredințat odată un mesaj iepurelui, ca să-l transmită oamenilor. Mesajul era: „Așa cum eu mor și renasc, la fel și voi ar trebui să muriți și să renașteți". Însă iepurele a schimbat mesajul în opusul său: „Așa cum eu mor și nu mai renasc, la fel și voi ar trebui să muriți și să nu mai renașteți". Drept pedeapsă, luna a aruncat un băț spre iepure, însă bățul doar i-a crăpat buzele acestuia, care a fugit apoi. Însă chiar înainte să dispară, a zgâriat fața lunii, iar în nopțile senine încă se mai pot vedea urmele[29].

[28] C.G. Jung, OC 8, *Structura sufletului*, §330. *Cf.* și A. Dieterich, *Eine Mithrasliturgie*, ed. Otto Weinreich, B.G. Teubner, Leipzig și Berlin, 1923, pp. 201–203; și P. Deussen, *Sixty Upanishads of the Veda*, trad. V.M. Bedekar și G.B. Palsule, Motilal Banarsidass, Delhi, 1980/1997, vol. I, p. 26, *Kaushitaki-Upanishad*, I, 2, unde luna întreabă: „Cine ești?", iar răspunsul trebuie să fie: „Eu sunt tu", pentru a trece spre lumile de dincolo. *Cf.* și W. Ruben, *Die Philosophen der Upanishaden*, A. Francke Ag. Verlag, Berna, 1947, pp. 266 și urm. În calitate de frate al soarelui, luna poate fi de genul masculin, de obicei fiind de genul masculin-feminin. *Cf.* J.J. Bachofen, *Versuch über die Gräbersymbolik der Alten*, Bahnmaier's Buchhandlung (C. Detloff), Basel, 1859, pp. 324 și urm.; *Mutterrecht*, p. 22; Franz Cumont, *The Oriental Religions in Roman Paganism*, Open Court, Chicago, 1911, p. 57; J. Przyluski, „Die Mutter-Göttin als Verbindung zwischen den Lokal-Göttern und dem Universal-Gott", în *Eranos-Jahrbuch 1938: Gestalt und Kult der „Grossen Mutter"*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1939, p. 44; C. Virolleaud, „Ischtar", Zürich, 1939, p. 123; V.C.C. Collum, „Die schöpferische Mutter-Göttin der Völker keltischer Sprache, ihr Werkzeug, das mystische «Wort», ihr Kult und ihre Kult-Symbole", in *Eranos-Jahrbuch 1938: Gestalt und Kult der „Grossen Mutter"*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1939, pp. 243–244.

[29] Din A. Wesselski, *Versuch*, p. 43. *Cf.* alte versiuni, *ibidem*, pp. 43–44.

Conform credințelor antice, luna controlează și „lumea sublu- 84
nară“ a efemerității. Aceasta[30] creează fluxul și refluxul, controlează vremea schimbătoare, este stăpâna ploii și veghează ritmul menstrual al femeilor. De asemenea, luna guvernează ritmurile pe termen scurt ale vieții vegetative. În India, luna este numită „regele plantelor și ierburilor“, este dătătoare de viață și protejează natura[31]. Din aceste motive, luna este asociată cu magia[32] și cu toate animalele inferioare care trăiesc în mlaștini; este un simbol al vieții inconștiente, umede, care germinează[33]. Prin faptul că noaptea semnifică atât inconștientul deplin, cât și extincția completă a conștiinței, luna este o lumină slabă în întuneric, așa încât simbolizează un fel de conștientizare spirituală, care este cuprinsă în inconștient și se distinge de intelectul ager[34]. Luna întruchipează înțelepciunea complet cufundată în natură[35],

30 [*I.e.* luna, care este de genul masculin in limba germană și în multe alte limbi și țări — de exemplu, în India (sanscrită), Egiptul antic, arabă, ebraică, slavonă, latină, lituaniană, gotică, teutonică, suedeză, anglo-saxonă și în America de Sud.]

31 H. Zimmer, „Death and Rebirth in the Light of India“, in Joseph Campbell (ed.), *Man and Transformation: Papers from the Eranos Yearbooks*, Bollingen Series XXX-5, Princeton University Press, Princeton, 1964, pp. 329 și urm.

32 În general, *cf.* Băchtold-Stäubli, *s.v. Mond* („lună“).

33 *Cf.* J.J. Bachofen, *Gräbersymbolik*, pp. 324–325. De asemenea, la chinezii antici, iepurele sau o broască cu trei picioare. *Cf.* note la „Doamna din lună“ și „Cerul zorilor“.

34 În sanscrită, cuvântul pentru lună, *manas*, este asociat cu termenul englezesc pentru minte (în germană, *Geist* = spirit, fantomă). Această minte „nu participă, ci contemplă rece și limpede de foarte sus până jos și este un simbol al conștiinței care observă pur și simplu…“ (C.G. Jung, *Bericht über das Deutsche Seminar von Dr. C.G. Jung, 5.–10. Oktober 1931 in Küsnacht-Zürich*, zusam-mengestellt von Olga von Koenig-Fachsenfeld, Privatdruck, Stuttgart, 1932, p. 89.). Pan Shan, un budist Zen, a spus: „Luna spiritului (*mind*) închide în lumina ei întreg universul“ (C.G. Jung, „Cuvânt introductiv la Daisetz Teitaro Suzuki, *Marea Eliberare*“, în OC 11, §884). *Cf.* și Rousselle, „Spiritual Guidance in Contemporary Taoism“, în *Spiritual Disciplines: Papers form the Eranos Yearbooks*, Princeton University Press, Princeton, 1960, Bollingen XXX-4, pp. 77, 83, 97 și urm.

35 Textul chinezesc „Hui Ming King“ („Cartea conștiinței și a vieții“), în R. Wilhelm, *Arta prelungirii vieții. Secretul Florii de Aur*, Trei, București, 1996, traducere de Oana Popescu și Daniel Cojanu, p. 78:
„Un nimb de lumină îmbrățișează lumea legii,
Ne-am uitat unul pe celălalt, liniștiți și puri, cu desăvârșire puternici și goi.

o *lumen naturae* [lumină a naturii], cum este numită de unii filosofi din Evul Mediu[36]. Această *conștiință lunară*, în atitudinea sa rece, detașată și observațională semnifică o reprimare a tuturor emoțiilor, conferind astfel o claritate imparțială; proprietăți care sunt simbolizate și de cristalul limpede sau de natura sticlei care apar pe tărâmul acela[37]. Netezimea, tăria și transparența sticlei corespund caracterului invizibil al lumii magice, care este în același timp foarte prezentă și palpabilă. Acest aspect al inconștientului este văzut în meditația orientală drept una dintre cele mai înalte stări [ale conștiinței]. În *Arta prelungirii vieții. Secretul Florii de Aur* se vorbește despre „Experiențe confirmative în timpul circulației luminii": „Marea lume este ca gheața, o lume-bijuterie lucioasă și inexpresivă. Strălucirea luminii se cristalizează treptat"[38]. Acest lucru este asociat, după cum scrie Jung în comentariul său, cu fixarea unei conștiințe clare, detașate[39]. În ciuda acestui lucru, în mod paradoxal, lumea nu este moartă, ci plină de viață.

85 Iepurele din lună, care este din jasp, o piatră semiprețioasă, și reprezintă partea întunecată a lunii, este un personaj popular în China. Ierburile pe care le macină iepurele sunt, de fapt, ierburile vieții, din care se obține elixirul vieții sau poțiunea nemuririi[40]. Alchimiștii

Vidul este iradiat de lumina inimii și a cerului,
Apa mării este netedă și oglindește luna.
Norii dispar în spațiul albastru; munții strălucesc limpede.
Conștiința se întoarce la contemplare, discul lunii rămâne singur".

36 *Cf.* C.G. Jung, *Psihologie și alchimie*, traducere de Viorica Nișcov, Trei, București, 2016 (OC 12), §356, 431, 486 și urm. și fig. 220.

37 [În basmul „Doamna din lună".]

38 R. Wilhelm, *Secretul Florii de Aur*, p. 50.

39 C.G. Jung, „Comentariu", în R. Wilhelm, *Arta prelungirii vieții. Secretul Florii de Aur*, pp. 79 și urm. Vechile triburi germanice își imaginau cerul ca fiind făcut din sticlă. *Cf.* Maria Führer, *Nordgermanische Götterüberlieferung und deutsches Volksmärchen. 80 Märchen der Brüder Grimm vom Mythus her beleuchtet*, Neuer Filser-Verlag, München, 1938, p. 23. În basme întâlnim adesea motivul palatului de cleștar — vezi, de exemplu, castelul de cleștar de sub apă din basmul chinezesc „Notscha", unde locuiește regele-dragon. *Cf.* Hans Leisegang, „The Mystery of the Serpent", în *The Mysteries: Papers from the Eranos Yearbooks 2*, Routledge & Kegan Paul, Londra, 1955. Găsim aceeași imagine în *Iezechiel* 1.22.

40 *Cf.* R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, p. 55; și L. Frobenius, *Das Zeitalter des Sonnengottes*, Druck und Verlag von Georg Reimer, Berlin, 1904, p. 356.

chinezi erau preocupați de producerea acestuia[41]. De asemenea, în India, luna este recipientul în care se păstrează nectarul indian *Amrita*, băutura care aduce *nemurirea*[42]. Prin urmare cunoașterea propriei nemuriri de către sufletul omului se concentrează în imaginea lunii.

Împăratul se întoarce acasă îmbogățit cu o comoară spirituală, 86
„tonurile clare" și „cântecele". Acest lucru dovedește, în mod impresionant, locul unde împăratul și cei doi vrăjitori ai săi s-au întâlnit cu „vinul într-o noapte, în miez de toamnă": pe tărâmul sufletului.

Asemănătoare cu basmul de mai sus este povestea chineză 87
„Regele Mu din Dschou":

> [Regele Mu îl venera pe un anumit magician ca pe un zeu și l-a rugat să locuiască împreună cu el, în palatul său. Însă palatul acesta era prea modest, așa că regele Mu a poruncit să fie construit altul, mai mare și mai somptuos, special pentru magician, și i-a oferit haine scumpe, fecioare care cântau minunat și bogății de tot felul. Vistieria regelui era aproape goală. Într-o zi, magicianul l-a rugat pe rege să meargă într-o călătorie cu el.]
>
> Regele l-a prins de mânecă pe magician și așa au zburat 88
> prin aer până în mijlocul cerurilor. Când s-au oprit, au descoperit că au ajuns la palatul magicianului. Era construit din aur și argint, împodobit cu perle și pietre prețioase. Trona mult deasupra norilor și a ploii; dar nimeni nu-și dădea seama pe ce era construit. Pentru ochiul obișnuit, semăna cu niște nori puși unii peste alții. Tot ce oferea simțurilor era diferit de lucrurile din lumea oamenilor. Regelui i se părea că este prezent trupește în mijlocul profunzimilor purpurii ale orașului din aer și al armoniei divine a sferelor unde

41 *Cf.* R. Wilhelm, *Secretul Florii de Aur*, pp. 52 și urm.

42 *Cf.* H. Zimmer, *Maya*, 1936, pp. 137 și urm., 236; și H. Zimmer, *Kunstform und Yoga im indischen Kultbild*, Frankfurter Verlags-Anstalt A.G., Berlin, 1926, pp. 112–113.

locuiește Marele Zeu. Regele s-a uitat în jos, iar castelele și casa plăcerilor sale păreau ca niște movile de pământ și căpițe de fân. Regele a rămas acolo câteva decenii și nu s-a mai gândit la regatul său.

89 Apoi, magicianul l-a invitat din nou pe rege să meargă într-o călătorie cu el. În locul unde au ajuns nu se vedeau nici soarele sau luna sus pe cer, nici râuri sau mări dedesubt. Ochii orbiți ai regelui nu vedeau formele radioase care se arătau; urechile asurzite ale regelui nu auzeau sunetele care răsunau deasupra lor. Părea că trupul lui se dizolva în nedumerire; gândurile au început să-i rătăcească, iar conștiința amenința să-l părăsească. Așa că l-a implorat pe magician să se întoarcă. Magicianul a aruncat o vrajă asupra lui și atunci regelui i s-a părut ca și cum ar cădea în neant.

90 Când și-a recăpătat cunoștința, stătea în același loc unde stătuse atunci când magicianul îi ceruse prima dată să călătorească împreună cu el. Slujitorii lui erau aceiași, iar când s-a uitat în jos, pocalul încă nu i se golise, iar mâncarea nu i se răcise.

91 Regele a întrebat ce se întâmplase. Iar slujitorii au răspuns: „Regele a rămas tăcut pentru o vreme". Atunci regele și-a pierdut mințile, încât abia după trei luni și-a mai venit în fire. Și l-a întrebat pe magician ce se întâmplase. Magicianul a spus: „O, rege, eu călătoream cu spiritul tău! Ce nevoie era să ne însoțească și trupul tău? Iar locul în care am stat în tot acel timp era la fel de real ca propriul tău castel și grădinile tale. Dar tu ești obișnuit doar cu împrejurările concrete, așa că viziunile care se dizolvă brusc ți se par stranii".

92 Regele a fost mulțumit de explicație. Nu s-a mai gândit la chestiunile legate de guvernare și nu l-au mai interesat slujitorii lui, ci s-a hotărât să călătorească undeva departe. A ordonat să-i fie înhămați cei opt armăsari strașnici și, însoțit de câțiva slujitori credincioși, a plecat la o mie șase sute de kilometri depărtare. Acolo a descoperit tărâmul marilor vânători. Marii vânători i-au adus regelui să bea sângele armăsarului

alb și i-au spălat picioarele în laptele iepelor și vacilor. După ce regele și însoțitorii lui și-au potolit setea, și-au continuat drumul și s-au oprit să petreacă noaptea pe versantul muntelui Kunlun, aflat la sud de Râul Roșu. A doua zi au urcat până pe vârful muntelui Kunlun și s-au uitat la castelul Stăpânului Pământului Galben. Apoi și-au continuat călătoria până la Regina-Mamă a Vestului. Înainte să ajungă acolo, au trebuit să treacă Râul Firav. Acesta era un râu pe care nu mergeau nici plute, nici bărci. Orice lucru care încerca să plutească pe apele sale se scufunda în adâncurile lui. Când regele a ajuns la mal, pești și țestoase, crabi și salamandre au venit înot spre el și au format un pod, astfel încât să poată traversa împreună cu trăsurile sale.

Se spunea despre Regina-Mamă a Vestului că umblă cu 93
părul ciufulit, are cioc de pasăre și dinți de tigru și se pricepe să cânte la flaut. Însă aceasta nu e înfățișarea sa adevărată, ci a unui spirit care o slujește și domnește peste Cerul de Vest. Regina-Mamă a Vestului adună nemuritorii în jurul ei și le dă să mânânce din piersicile de viață lungă; iar apoi vin la ea în căruțe cu coviltir mov, trase de dragoni zburători. Muritorii de rând se scufundă în Râul Firav când încearcă să-l traverseze. Dar ea a fost binevoitoare față de regele Wu. Când acesta și-a luat rămas-bun de la ea, și-a continuat drumul către locul unde se culcă soarele după ce aleargă cinci mii de kilometri pe zi. Apoi s-a întors din nou la regatul său.

Când regele Wu avea o sută de ani, Regina-Mamă a 94
Vestului s-a apropiat de palatul lui și l-a luat cu ea în nori.

Iar din acea zi nu a mai fost văzut[43]. 95

Prima parte descrie din nou o experiență tipică de extaz pe tărâ- 96
mul fanteziei, de fapt un vis care l-a cuprins pe rege la ora prânzului. El devine atât de înstrăinat de realitatea concretă, încât simte că

[43] R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, pp. 95–99.

trebuie să plece din nou într-o altă călătorie. Dar aceasta e o incursiune în inconștient, unde întâlnește personaje supranaturale, divine. *Tărâmul Vestic* este, de asemenea, tărâmul morților, după cum vom vedea în detaliu în continuare.

CAPITOLUL 3
GAURA DIN PĂMÂNT, GAURA DIN CER ȘI PEȘTERA

Legătura dintre o stare de somn și o mare călătorie sau expediție 97
este descrisă într-un mod original drept „o călătorie a ochilor". În cele mai multe cazuri, visul este o experiență vizuală, în care percepem o serie de imagini interne, adesea chiar fără să fim implicați direct în acțiune. Acest lucru evocă probabil credința primitivă conform căreia ochii înșiși „ies în lume, călătoresc" și comunică experiențe minunate. Un basm al populației indigene hantî (Rusia), „Bărbatul care a rămas sub pământ", spune că:

> Erau doi vânători, dintre care cel mai în vârstă s-a cul- 98
> cat, în timp ce vânătorul mai tânăr s-a apucat să jupoaie animalele vânate. În timp ce muncea, acesta a observat cum ușa s-a întredeschis și doi ochi s-au rostogolit afară. A pornit în urmărirea lor și i-a văzut trecând peste dealuri, traversând un râu și urcând până la un cedru bătrân care era căzut la pământ, blocând astfel drumul. Apoi ochii s-au strecurat pe sub trunchiul copacului. Tânărul a rămas să aștepte în fața cedrului. Ochii au ieșit încet la iveală și s-au rostogolit înapoi de unde plecaseră. Pentru a marca drumul, tânărul a tăiat niște așchii de lemn și le-a împrăștiat pe măsură ce mergea. Ochii au intrat înapoi în colibă, strecurându-se în hainele bătrânului care dormea. Între timp, mâncarea lor, care fusese

pusă la gătit într-un ceaun deasupra focului, era gata, iar bărbații s-au așezat la masă. Vânătorul cel tânăr l-a întrebat pe cel mai în vârstă dacă visase ceva. Iar acesta i-a spus: „Da, am avut un vis! Sub trunchiul căzut al unui cedru am văzut o adevărată comoară!“ A doua zi dis-de-dimineață au pornit la drum, pe urmele așchiilor de lemn, și au ajuns la cedrul cel mare. Acolo au început să sape și au dat de o peșteră în care s-a strecurat bărbatul în vârstă. A nimerit într-o sufragerie, unde pe un pat stătea o femeie, care i-a spus: „Te-am așteptat toată viața. În sfârșit, ai venit!“ I-a propus să rămână cu ea și comoara ei, iar el a fost de acord. Însă a dorit să schimbe o vorbă cu partenerul lui. Femeia a încuviințat, dar cu condiția să-i spună o singură vorbă. Bărbatul a încercat să găsească ieșirea, dar nu o vedea nicăieri. Femeia i-a spus: „Exact în locul unde stai, uită-te în sus și du-te acolo“. S-a uitat în sus și a văzut o ușă deschisă. Bărbatul și femeia au ieșit împreună și l-au găsit pe tânăr aproape mort de foame. Bărbatul în vârstă a întrebat-o pe femeie: „Pe cine să anunț că tânărul acesta mai are puțin și moare?“ Femeia a scos o sticluță din buzunar și i-a dat tânărului o lingură din apa care se afla înăuntru. Tânărul și-a revenit imediat și a început să vorbească, însă bătrânul l-a întrerupt și i-a spus: „Du-te la mine acasă și spune-le alor mei că rămân aici“. Tânărul a plecat, iar bătrânul s-a întors cu femeia în camera ei subterană. „Și amândoi se află încă acolo, sub pământ.“[1]

99 Ochii care se rostogolesc simbolizează clarviziunea cuprinzătoare a conștiinței din vis, în care flințele umane pot sări peste granițele timpului și ale spațiului impuse de corp și pot percepe lucruri aflate mult în afara zonei de acces a simțurilor. Atunci când bărbatul este prins în vraja unei figuri feminine subterane, acest lucru înseamnă — după cum vom discuta mai detaliat în cele ce urmează — că este

[1] H. Kunike (ed.), *Märchen aus Sibirien* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen, Eugen Diederichs, Jena, 1940, pp. 48–50. [Originalul se află în A. Ahlqvist, *Über die Sprache der Nord-Ostjaken*, Helsingfors, 1880, pp. 3–6.]

blocat în sufletul său inconștient, care îi apare personiflcat sub forma femeii respective.

În Europa încă se mai transmit din generație în generație povești 100
similare. Astfel citim în Paulus Diaconus (cca 725–cca 799):

> Fiind cuprins de oboseală în timpul unei vânători, regele 101
> franconian (sau burgund) Guntram (†593) s-a așezat sub un copac să se odihnească. Și-a pus toiagul în poala unuia dintre slujitorii lui de nădejde. Deodată, acest slujitor a văzut cum un animal mic, de forma unui șarpe, a ieșit din gura regelui și s-a îndreptat spre un pârâu din apropiere, pe care a încercat în zadar să-l traverseze. Atunci slujitorul și-a scos sabia din teacă și a așezat-o peste firul de apă. Animalul care semăna cu un șarpe s-a tărât peste podul închipuit de sabie, dispărând într-o deschizătură din munte. După o vreme a ieșit de acolo și a trecut iarăși peste sabie, strecurându-se apoi din nou în gura regelui. După ce regele s-a trezit, le-a spus slujitorilor săi că a visat că a trecut un râu pe un pod de fier și a intrat într-un munte, unde a descoperit o grămadă uriașă de aur. Atunci slujitorul său de încredere i-a spus ce văzuse. Regele și însoțitorii săi au mers până la locul din munte pe unde intrase el în vis. Și au săpat până au dat de o comoară imensă[2].

Din nou se face referire la o parte a sufletului care poate ieși din 102
corp, la fel ca în povestea inuită „Zbor către lună", personificată acolo printr-un animal. Aceste puține exemple de experiențe din altă lume demonstrează deja anumite motive care își croiesc drum prin multe basme. „Tărâmul sufletului" este adesea caracterizat de ape, precum Lacul Fecioarelor și Marea de Est din „Ajutor la nevoie", și chiar în „Zbor către lună", unde șamanul găsește un ocean în care înoată foci. Intrarea este uneori descrisă drept o gaură. În aceeași poveste inuită, căprioara, un dar oferit de omul din lună angakoqului, cade printr-o

[2] *Apud* A. Wesselski, *Versuch*, pp. 172–173; pentru un exemplu similar, vezi p. 173. Vezi și G. v. d. Leeuw, *Religion in Essence*, pp. 269 și urm. *Cf.* și Emil Abegg, *Indische Psychologie*, Rascher Verlag, Zürich, 1945, pp. 10–11.

gaură și ajunge pe pământ. O asemenea „gaură în cer" sau „gaură în rai" se mai găsește într-un basm despre care vom discuta mai târziu, „Femeia care a devenit păianjen", în care, după ce este dezamăgită de iubitul ei, o fată își croiește drum până în rai:

103 Fata a urcat și a tot urcat, fără să-și dea seama cum. În cele din urmă a ajuns la un acoperiș cu o deschizătură care semăna foarte mult cu o gaură. Dar era foarte greu să ajungă la locul acela și nu știa cum ar putea să se apropie de el. Deodată, și-a adunat curajul, a sărit foarte sus și a reușit cu greu să se apuce de margine. De acolo, a putut să-și facă vânt prin deschizătura din acoperiș și să se uite în jur. Aici a dat din nou de cer și pământ! Într-o parte a văzut un lac. S-a dus acolo și s-a așezat pe mal, în iarbă, ca să moară. Nu voia să se mai gândească la nimic[3].

104 După multe aventuri, în care este inițiată în misterele celeilalte lumi și ale spiritului lunii, fata se întoarce pe pământ. Imaginea găurii ca intrare pe tărâmul magic sugerează o stare de limitare interioară. Este un simbol al propriei captivități și este echivalentul dispariției luminii, așa cum se descrie în detaliu în „Zbor către lună". După ce efectuează trecerea dintr-o lume în alta, lumea de dincolo se deschide din nou în dimensiunea cosmică. În exemplul ilustrat de Rasmussen, lumea de dincolo este descrisă ca fiind exact ca a noastră, doar că este locuită de spirite. Vedem înăuntrul său fondul spiritual al proceselor pe care nu le putem înțelege în lumea noastră, de pe partea aceasta.

105 Strâns legat de simbolul găurii este cel al peșterii, care este tot o manifestare a celeilalte lumi. De exemplu, oamenii din Cnosos (Grecia) venerau peștera unde se spunea că s-ar fi născut Zeus. Judecând după darurile pentru sanctificare, peștera era considerată a fi sălașul zeului, dar și mormântul său. De multe ori, sanctuarele

[3] [Doar începutul, rezumat din traducerea în germană (din originalul în limba daneză) de Schmücker în K. Rasmussen, *Gabe des Adlers*, pp. 107–114. Această poveste este interpretată pe indelete în M.-L. von Franz, *The Feminine in Fairy Tales*, Shambhala, New York, 2001, pp. 95 și urm.]

eroilor și/sau mormintele lor care adăposteau oracole se aflau în peșteri. „Călătoria în peșteră" a lui Pitagora, un fel de „coborâre în iad"[4], este o călătorie clasică spre lumea cealaltă[5]. Adeseori peșterile sunt considerate mormintele zeilor. O descriere a lumii de dincolo ca peșteră se găsește și în basmul chinezesc „Prințesa-dragon":

În marea Dungting este un deal, iar pe acel deal se află o 106
gaură, iar gaura aceea este atât de adâncă încât nu are fund. Odată, trecând pe acolo, un pescar a alunecat și a căzut în groapă. A ajuns într-un ținut plin de *drumuri șerpuite* care treceau peste dealuri și vâlcele, cale de mulți kilometri. În cele din urmă, a ajuns la un castel-dragon ce se afla pe o pajiște imensă. Acolo creștea o mâzgă verde care îi ajungea până la genunchi. S-a dus la poarta castelului. Aceasta era păzită de un dragon care scuipa apă ce se dispersa într-o ceață fină. Dincolo de poartă se afla un mic dragon fără coarne, care a ridicat capul și, arătându-și ghearele, nu l-a lăsat să intre.

Pescarul a petrecut câteva zile în peșteră, potolindu-și 107
foamea cu mâzga aceea verde, despre care a descoperit că era comestibilă și avea gust de orez fiert. l-a spus mandarinului acelui ținut ce i se întâmplase, iar acesta a raportat totul împăratului. Împăratul a chemat un înțelept și l-a întrebat ce părere are despre toate acestea.

Înțeleptul a spus: „Există patru căi în această peșteră. 108
O cale duce spre malul din sud-vestul mării Dungting, a doua duce către o vale din ținutul celor patru râuri, a treia cale se termină într-o peșteră din muntele Lo-Fu, iar cea de-a patra ajunge pe o insulă din Marea de Est. În această peșteră sălășluiește cea de-a șaptea fiică a Regelui-dragon al Mării de Est, care îi păzește perlele și comorile. [...]"[6].

[4] [În limba germană, *Höhlenfahrt* („călătorie în peșteră") este cunoscută și ca *Höllenfahrt* („coborâre în iad"), precum cea a lui Ișlar.]

[5] *Cf.* E. Rohde, *Psyche*, Londra, 1925, pp. 128 și urm.

[6] Este aceeași mare Dungting și cea de-a noua fiică a Regelui-dragon din Marea de Est cu care ne-am întâlnit în basmul „Ajutor la nevoie".

109 În acest basm, tărâmul magiei apare în multe forme variate, cum ar fi un munte și un peisaj subteran, un lac, o mare, o peșteră și un castel. Deja în „Ajutor la nevoie" (*China) exista o ambiguitate cu privire la locul desfășurării proceselor magice. În basmul „Bărbatul care a rămas sub pământ" (*Siberia), scena în care bărbatul nu mai găsește ieșirea dovedește o concepție remarcabil de nesigură a spațiului. După cum am menționat mai devreme, motivul este izbitor în bine-cunoscutul basm al fraților Grimm „Mama Holle", unde, după ce sare într-o fântână, eroina aterizează pe o „minunată pajiște verde", iar acolo găsește un cuptor, un pom (un măr) și, în cele din urmă, casa Mamei Holle. Însă când aceasta scutură așternutul de pat, în lumea normală ninge. Experimentâm aici ceva uluitor: printr-o cădere în adâncuri, se ajunge într-un rai de unde ninge pe pământ[7].

110 Ernst Tegethoff[8] oferă o frumoasă colecție de descrieri spațiale fantastice ale tărămului magic. Acesta se afiă, de exemplu, la sud de soare, la vest de lună, în mijlocul lumii; sau la sud de soare, la est de lună, la vest de toate vânturile; la vest de Turnul Babel, la est de soare, la nord de lume; este cel mai estic castel din lume, pe muntele de sticlă, muntele de aur de lângă palatul de sticlă, muntele de cleștar de pe câmpul gol, muntele de aur, castelul de diamant, orașul de sticlă; celălalt mal al râului de foc, *Isola della felicità* [Insula fericirii]; lângă dealurile de marmură; unde apune soarele și este veșnic iarnă. Este turnul de aur de la capătul lumii; Sfârșitul Regatului Lumii; orașul din Sahara; ținutul necazurilor întunecate. În ciuda tuturor acestor variante, în esență avem de-a face cu unul și același motiv, de unde rezultă că multe nume diferite de locuri sunt adesea amestecate între ele. Este întotdeauna o lume caracterizată de o intrare printr-o stare de inconștiență: prin somn, moarte, transă sau extaz, unde

[7] „Cufundă-te sau dacă vrei: te-nalță!" spune Mefistofel când Faust vrea să ajungă la Mame. [J.W. v. Goethe, *Faust. Tragedie*, traducere de Lucian Blaga, Humanitas, București, 201, p.259.]

[8] E. Tegethoff, *Studien zum Märchentypus von Amor und Psyche*, în *Rheinische Beiträge und Hülfsbücher zur germanischen Philologie und Volkskunde*, Band 4, ed. Th. Frings, R. Meissner, J. Müller, Kurt Schroeder, Bonn și Leipzig, 1922, p. 75.

recunoaștem clar că simbolizează tărâmul inconștient al sufletului uman. Este ca și cum, în inconștient, noțiunile de spațiu și timp sunt relativizate, iar dimensiunile pe care le aplicăm lumii exterioare în baza perspectivei noastre umane își pierd validitatea[9].

[9] *Cf.* C.G. Jung: „Sentimentul uman al mărimii, din care se alimentează conceptul nostru rațional despre mare și mic, este subiectiv, fiind lipsit de valabilitate nu numai în domeniul fenomenelor fizice, ci și în acela al inconștientului colectiv, care se află dincolo de câmpul de acțiune al specificului uman. Atman este «mai mic decât mic» și mai mare decât mare, el are mărimea unui deget, dar «acoperă lumea pretutindeni într-un strat gros de două palme»" (C.G. Jung, „Contribuții la fenomenologia spiritului în basm", în OC 9/1, §408).

CAPITOLUL 4
FÂNTÂNA

111 Cu suprafața ei de apă din adânc, ce seamănă cu un ochi în întuneric[1], fântâna este un alt simbol recurent al tărâmului magic sau al tărâmului sufletelor. Adeseori e înzestrată cu trăsături feminine și materne, fiind clar conectată cu idei legate de naștere. O credință larg răspândită este aceea că bebelușii ies din fântâni. Acestea sunt cunoscute în Germania drept *Hollenteiche* [iazuri ale iadului] sau *Hollenbrunnen* [fântâni ale iadului], de unde barza aduce copiii[2]. În același timp, fântâna este și intrarea către tărâmul morților și al nopții. Potrivit Coranului, soarele apune în fiecare seară la vest, „într-un izvor noroios", unde se află și poarta către infern[3]. În infernul germanic (*i.e.* vechea mitologie nordică), două fântâni se află sub frasinul lumii, Yggdrasil, din care Odin/Woden își trage puterea

[1] *Cf.* G. Róheim, *Spiegelzauber*, p. 212, n. 7: „Copiii nu ar trebui să se uite în apă sau să arunce pietre în fântână, căci acolo se află ochiul lui Dumnezeu".

[2] *Cf.* H. Silberer, *Problems of Mysticism*, p. 64. Vezi și O. Rank, *The Myth of the Birth of the Hero*, trad. Gregory C. Richter și E. James Lieberman, John Hopkins University Press, Baltimore, 2004, pp. 97 și urm.; A. Dieterich, *Eine Mithraslitur-gie*, p. 144; M. Führer, *Nordgermanische*, p. 93.

[3] Coran 18.86; și dezbaterea lui Jung din C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §634. Vezi și legenda indienilor siute (California) unde, potrivit lui A. Lang, *Myth, Ritual, and Religion*, vol. I, p. 131, se spune că „Departe sub pământ — adânc, adânc sub pământ — se află o gaură mare. Noaptea, când el, soarele, a trecut deja peste lume, s-a uitat la toate și și-a terminat munca, intră în gaura lui, se târăște și se strecoară de-a lungul ei până ajunge la patul său, în centrul pământului. Așa că el, soarele, doarme acolo, în patul lui, toată noaptea".

divinatorie. Acesta şi-a sacrificat un ochi, care, din ziua aceea, a rămas în fântâna Urd, din care a izvorât viaţa la începutul veacurilor[4]. În multe basme, fântâna adăposteşte tot felul de demoni. La fel ca gaura, ea simbolizează o stare de tranziţie a sufletului, momentul trecerii în inconştient, pe care o percepem adesea ca pe o cufundare, o coborâre, o intrare înăuntru, în sine, un culoar către lumea cealaltă[5]. Se atinge o altă stare a minţii sau stare psihică, adică o inconştienţă care, văzută din conştiinţa cotidiană normală, este un regat îndepărtat care se află mereu în jurul nostru[6]. O poveste care descrie grafic lumea viselor remarcabil de ireală, a cărei apropiere este evidentă pentru multe popoare primitive, se numeşte „Yiñeañeut şi Creatorul-Pământului" (*Siberia — Koriakia). De cel mai mare interes aici nu sunt evenimentele individuale, ci tranziţiile spaţiale şi atmosfera generală ireală[7]:

> Odată, Yiñeañeut, Čanaiñia'ut, Kilu şi Femeia-Rinichi 112
> au plecat să culeagă fructe de pădure şi să scoată rădăcini. Yiñeañeut s-a despărţit de prietenii ei. Şi-a lăsat traista jos şi, îndepărtându-se, s-a apucat să culeagă fructe de pădure, după care s-a întors la traistă. S-a uitat în jur şi a văzut pe traista ei măduvă din os de picior de ren. A luat măduva, iar după ce a mâncat-o, Yiñeañeut a rămas însărcinată. A doua zi le-a spus surorilor sale: „Duceţi-vă singure după fructe şi rădăcini. Eu rămân acasă". Şi surorile au plecat fără ea. În lipsa lor, Yiñeañeut a născut un băieţel. A venit toamna. Fraţii au venit

[4] *Cf.* M. Führer, *Nordgermanische*, pp. 15, 17.

[5] Pentru exemple în care fântâna este o trecere către tărâmul magic sau sălaşul demonilor, vezi colecţia de motive din J. Bolte şi L. Mackensen, *Handwörterbuch*, *s.v. Brunnen* („fântână").

[6] *Cf.* şi descrierea lumii viselor din G. v. d. Leeuw, *Religion in Essence*, §60.3, 82.5.

[7] Povestea a fost scurtată, iar unele detalii omise. Koriakii îl consideră pe Corb-Mare întemeietorul lumii. Yiñeañeut şi Čanaiñia'ut sunt fiicele lui, iar Eme'mqut este unul dintre fiii săi. Yiñeañeut şi Eme'mqut sunt şamani şi sunt implicaţi mereu într-o luptă contra fiinţelor rele (W. Jochelson, *The Koryak*, în Franz Boas, ed., *The Jesup North Pacific Expedition*, vol. VI, AMS Press, Inc., New York, 1975, pp. 18–22).

pe râu, în bărcile lor făcute din piei, ca să-și ia surorile. Frații au încărcat bărcile cu fructele, rădăcinile și bureții-mușteloră adunate de fete. A sosit poporul renilor. Corb-Mare a ordonat să-i fie adus copilul [lui Yiñeañeut]. I-a spus acestuia: „Uită-te la poporul renilor. Se află și tatăl tău printre ei?“ Copilul nu a arătat spre nimeni. Pentru o vreme, familia lui Corb-Mare a trăit singură. Într-o seară, s-a apropiat cineva cu o sanie trasă de reni. Fiul său, Eme'mqut, i-a ieșit în întâmpinare, dar a văzut că străinul părea foarte tânăr, un copilandru. Se numea Creatorul-Pământului (Tanu'ta)[9]. Eme'mqut i-a spus: „Cred că ai venit să-l cauți pe fiul tău“. Creatorul-Pământului i-a răspuns: „Da, am venit să-l văd. Mi-a fost rușine să vin sub formă umană și să o curtez pe Yiñeañeut. Așa că m-am preschimbat în măduva unui os de picior de ren. Ea m-a mâncat și a rămas însărcinată“.

113 Creatorul-Pământului a intrat în casă, a rămas peste noapte, iar de dimineață a plecat acasă cu Yiñeañeut, cu un șir lung de sănii trase de reni. Corb-Mare i-a dăruit o parte din cireada lui de reni. Când Creatorul-Pământului a ajuns la el acasă, rudele lui au ieșit să vadă cine a venit și, văzând-o pe Yiñeañeut cu un copil, au spus: „Femeia aceea a născut fără să aibă soț“. Yiñeañeut s-a rușinat și s-a făcut stană de piatră. Văzând aceasta, Creatorul-Pământului s-a gândit: „Yiñeañeut e moartă. Trebuie să mă întorc și să-i înapoiez renii lui Corb-Mare“. Și, fără ca măcar să intre în casă, a făcut cale întoarsă. A ajuns acasă la Corb-Mare, unde a zărit-o imediat pe Yiñeañeut. „Ești aici! Iar eu credeam că ai murit.“ „Mi-a fost rușine de rudele tale“, a răspuns Yiñeañeut. „Așa că m-am transformat în stană de piatră și am venit aici singură.“

[8] [Buretele-mușchilor (*Amanita muscaria*) este o ciupercă folosită drept halucinogen de către șamanii siberieni și care, de multe ori, este oferită in dar când se merge în vizită la prieteni.]

[9] [Tanu'ta înseamnă literal „el a făcut Pământul“ (W. Jochelson, *The Koryak*, p. 300).]

A doua zi au pornit iarăși la drum. Pe când mergeau 114
spre casa Creatorului-Pământului, au văzut că stana de piatră încă era acolo. Yiñeañeut a lovit-o cu piciorul și, de îndată, a mai apărut o Yiñeañeut acolo. I-a dat-o drept soție Omului-Ghețurilor. Din acel moment, Yiñeañeut a început să-și piardă sănătatea. Creatorul-Pământului a îngrijit-o, nu s-a mai interesat de reni și și-a neglijat cirezile.

Într-o zi, Creatorul-Pământului *a dat peste* un troian 115
mare de zăpadă. S-a uitat în jur și a văzut *intrarea către o casă subterană*. S-a uitat înăuntru și a văzut un om care se plimba de colo-colo. Era Omul-Norilor. Și acesta a strigat la el: „Creatorul-Pământului, tu ești?“ „Da, eu sunt“, a răspuns Creatorul-Pământului. „Intră“, i-a spus Omul-Norilor. Creatorul-Pământului a coborât și a văzut un bătrân și o bătrână dormind acolo. Bătrânul era Supraveghetorul, tatăl Omului-Norilor. Omul-Norilor l-a întrebat pe Creatorul-Pământului: „Ce crezi? De ce se șubrezește sănătatea soției tale?“ „Nu știu“, a răspuns Creatorul-Pământului. „Ea își pierde sănătatea fiindcă nu ai ucis renul cu două capete din cireada tatălui tău, atunci când ți-ai adus tânăra soție în casă. Uită-te la focul din vatră și vezi cum tatăl meu o împinge pe soția ta în el“, a continuat Omul-Norilor. Creatorul-Pământului s-a uitat și, într-adevăr, și-a văzut soția stând pe pietrele din jurul vetrei. A mai văzut și câțiva băieței cu degetele mari legate cu niște chingi scurte. „Îi vezi pe băiețașii ăia?“ a întrebat Omul-Norilor. „Ei vor fi copiii tăi. Or să se nască, dar nu vor trăi mult. Uită-te la ei, au chingile scurte.“ Mai târziu, arătându-i o fată cu șase degete care stătea pe grinda casei, Omul-Norilor i-a spus Creatorului-Pământului: „Trezește-l pe bătrân și cere-i fata aceea. Are o chingă lungă în jurul gâtului. O să trăiască mult. Nu-i cere băieți“.

Creatorul-Pământului a încercat să-i trezească pe Supra- 116
veghetor și pe soția lui; dar a strigat mult la ei până să se trezească Supraveghetorul. Creatorul-Pământului l-a întrebat:

„De ce dormi? De ce nu veghezi asupra pământului?“ „Ne-am culcat fiindcă ți-ai dus soția acasă și nu ai sacrificat renul cu două capete pentru noi, cu ocazia aceea. Așa că dormim și îți împingem nevasta în foc“, a răspuns Supraveghetorul. Creatorul-Pământului a zis: „De îndată ce ajung acasă, am să omor renul cu două capete“. După aceea, Supraveghetorul l-a întrebat pe Creatorul-Pământului: „Vrei un fiu?“ „Nu“, a răspuns Creatorul-Pământului. „Nu vreau un fiu, dă-mi o fată cu șase degete.“ „Bine“, a zis Supraveghetorul. Iar mai târziu a adăugat: „Acum du-te acasă. Pe drum ai să omori un lup. Dă-i blana lui soției tale, să o aștearnă pe pat“. Creatorul-Pământului *a ieșit din casă*, s-a uitat în jur, dar iată! *Nu mai era niciun troian de zăpadă. S-a trezit în cer. S-a uitat în jos, spre pământ, printr-o deschizătură*, a văzut diferite așezări și și-a recunoscut tabăra. După aceea *a coborât pe pământ*. Pe drum, de el s-a apropiat în fugă un lup. Creatorul-Pământului l-a omorât și l-a dus acasă.

117 De îndată ce Creatorul-Pământului a ajuns la tabăra tatălui său, s-a dus imediat la cireadă, a ales renul cu două capete și l-a jertfit pentru Omul-Norilor. După aceea, Yiñeañeut și-a revenit. La scurt timp, Yiñeañeut a dat naștere unei fetițe cu șase degete. Astfel au trăit și s-au vizitat unii pe alții. Și asta a fost tot[10].

118 Vedem aici cum lumea viselor[11] și realitatea se îmbină într-un mod straniu[12]. Troianul de zăpadă subteran este raiul și, în același

[10] W. Jochelson, *The Koryak*, pp. 299–302. [Spusă de Yu'taw, o femeie din neamul koriakilor de la malul mării, Talovka, 1900.]

[11] [*Traumjenseits* — *Traum* = vis, *Jenseits* = lumea de dincolo de conștiință.]

[12] [În relatarea sa despre koriaki, Jochelson scrie: „Nu doar toate obiectele vizibile, ci și fenomenele naturale sunt văzute ca ființe însuflețite“ — W. Jochelson, *The Koryak*, p. 115.] Despre modalitățile spirituale în care oamenii primitivi își văd realitatea și lumea viselor (dar și lumea basmelor) ca fiind apropiate, vezi în general L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*; și L. Lévy-Bruhl, *How Natives Think*.

timp, lumea de dincolo[13], în care trecutul și viitorul încă sunt unul și același, unde până și oamenii nenăscuți sunt vizibili. Creatorul-Pământului obține informații despre relațiile fatidice din familia sa, putând astfel chiar să le îndrume spre mai bine. De asemenea, transformările remarcabile și capacitățile de dublare ale ființei umane individuale arată cât de mult coincid visul și realitatea în mintea omului primitiv.

[13] [*Jenseits.*]

CAPITOLUL 5
APA

119 Într-un alt basm al koriakilor, „Eme'mqut și Femeia-Balenă-Albă" (Siberia — Koriakia), eroul, Eme'mqut, pleacă să o caute pe Femeia-Balenă-Albă, una dintre soțiile sale care fugise de acasă și întâlnise lucruri uimitoare.

120 Pe drum, Eme'mqut a găsit un izvor din care a vrut să bea. A simțit miros de fum venind de dedesubt. S-a uitat în jos și a văzut o casă pe fundul apei. Mătușa lui, Amillu, și slujitoarea ei, Kihillu, stăteau una lângă alta în casă. În timp ce bea din izvor, i-au căzut câteva lacrimi în apă și au aterizat chiar în casa mătușii sale, udându-i pe cei de dedesubt.

121 „Oh, plouă!", au spus ele. S-au uitat în sus și l-au văzut pe bărbatul care bea apă. „Oh, avem un musafir!" au spus ele. După care Kihillu a zis: „Închide ochii și coboară". *El a închis ochii și a găsit imediat o scară pe care putea să coboare.* „Dă-i ceva de mâncare", a spus Amillu. Slujitoarea a luat o plevușcă de jos, dintr-un colț, jupuită și uscată. A mai adus o coajă de nucă de pin-umbrelă și o băsică de plevușcă nu mai mare decât o unghie. Din ultima a turnat niște ulei în coaja de nucă și i-a pus-o dinainte lui Eme'mqut, împreună cu peștele uscat. „Închide ochii și mănâncă." El s-a gândit: „Nu ajunge pentru o masă", dar a făcut întocmai — la început și-a cufundat mâna în uleiul de pește, cu tot cu braț, până la cot. A deschis ochii și

a văzut în fața lui, lângă bolul cu ulei, un somon regal mare și uscat. A mâncat peștele, asezonându-l cu ulei[1].

În această povestire, totul este din nou straniu de ireal. De exem- 122
plu, casa mătușii Amillu se vede de fapt în apă, iar Eme'mqut, eroul, poate să-și croiască drum până la ea închizând ochii. Acest lucru implică din nou o lume fantastică sau a viselor, din care omul obține o nouă orientare a vieții sale. Nu întâmplător ne bazăm mereu pe poveștile unor popoare indigene pentru a descrie tărâmul magic. Basmele europene conțin motive similare, dar tind să scurteze radical descrierea, de parcă informațiile nu mai pot fi luate de bune sau nu mai reprezintă o amintire vie dinamică. La țigani, care au rămas relativ primitivi, încă mai găsim o selecție bogată de astfel de motive de tranziție și descrieri onirice ale regatului magic, pe care îl numesc, pur și simplu, lumea de dincolo[2]. Traducătorul și editorul volumului *Zigeunermärchen* [*Basmele țiganilor*], Walther Aichele și Martin Block, menționează[3] că țiganii cred că la capătul lumii se află o gaură (*hâv*) prin care omul poate coborî în lumea cealaltă, care se află sub pământ. Aceasta se găsește în Vest, unde apune soarele. Drumul până acolo se face, de obicei, călare pe doi cocoși potcoviți, precum caii. Momentul somnului din lumea de dincolo este exact când soarele se află sus pe cer, la prânz, adică la miezul nopții în lumea de sus. În lumea de dedesubt se odihnesc doi porci demonici, ai căror purcei vine eroul să-i ia, împreună cu un pom (măr), munții și norii. Lumea de dincolo este și tărâmul morților; un om care vorbește (sau mănâncă ceva) acolo trebuie să rămână în lumea aceea. Întunericul este atotstăpânitor. Eroul trebuie să continue să meargă zi și noapte, timp de două luni, până ce vede o lumină și, în același timp, castelul unui împărat negru, care mănâncă oameni.

Am întâlnit deja de câteva ori apa ca element al tărâmu- 123
lui magic — motivul Lacului Fecioarelor din „Ajutor la nevoie"

1 W. Jochelson, *The Koryak*, pp. 310–311. [Cules din satul Pallan.]

2 Vezi, de exemplu, „Mama rea" și „Fiul împăratului și monstrul (căpcăunul)".

3 W. Aichele (ed.), *Zigeunermärchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1926, p. 317, note la „Mama rea".

(*China) și imaginea oceanului de pe lună din „Zbor către lună“ (*America de Nord), dar și în ultima poveste siberiană, „Eme'mqut și Femeia-Balenă-Albă“ (Siberia — Koriakia). Apa are adeseori o calitate maternă, mitologic vorbind. În *Vede*, apele sunt numite *mātritamāh*, „cele mai materne“[4]. Acest sens reiese mai ales din credința populară larg răspândită cu privire la iazurile și fântânile copiilor[5]. În ape trăiesc nixe, sirene și nimfe[6]. Așa cum triburile germanice credeau că, înainte de naștere, sufletul omului zăbovește în apă, la fel presupuneau și că, după moarte, se întoarce sau este transportat acolo[7]. În întreaga lume găsim credința că în regatul morților se ajunge prin traversarea unei ape sau a unui lac (de exemplu, în Grecia antică, râul Styx din Hadesul subteran). Apa, cerească sau subterană, dar și cea care înconjoară întreaga lume ca un ocean, nu reprezintă doar patria inițială și tărâmul morților pentru ființele umane individuale, ci, în majoritatea miturilor creației, elementul primordial din care ia naștere întregul cosmos[8]. Pentru egiptenii și grecii din Antichitate și pentru gnostici, apa era *prima materia* a universului[9],

4 *Cf.* C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §319. Pentru apa ca simbol al mamei, vezi și *ibidem*, §306–311, 319, 540 și urm., 551; și C.G. Jung, OC 9/1, *Arhetipul mamei*, §156.

5 Numele este derivat din legenda conform căreia, atunci când cineva își dorește copii, trebuie să stea cu spatele la iaz și să arunce o monedă înăuntru.

6 Vezi J. Przyluski, „Ursprünge und Entwicklung des Kultes der Mutter-Göttin“, în *Eranos-Jahrbuch 1938: Gestalt und Kult der „Grossen Mutter“*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1939, pp. 15 și urm.

7 Vezi M. Ninck, *Wodan*, pp. 208, 210, 256–257, 279–280.

8 Potrivit credinței triburilor germanice antice, lumea ia naștere dintr-un cazan cu apă în clocot, izvorul Hvergelmir, de sub rădăcinile lui Yggdrasil, frasinul lumii. Vezi M. Führer, *Nordgermanische*, p. 20; și M. Ninck, *Wodan*, p. 204, despre cultul izvoarelor.

9 *Cf.* A. Erman, *Die Religion der Ägypter. Ihr Werden und Vergehen in Vier Jahrtausenden*, Walter de Gruyter, Berlin și Leipzig, 1934, p. 61; J.J. Bachofen, *Gräbersymbolik*, pp. 319–320, 332. Vezi și H. Leisegang, *Die Gnosis*, p. 153, despre credințele ofiților in privința creației; și pp. 206–207, despre cosmologia orfică. Apa originară, din care a luat naștere vântul fertilizator, se numește Oceanus, care curge în cerc de sus in jos și de jos în sus, precum râul Iordan, care curge în amonte și în aval (vezi ibidem, pp. 140–141). În opinia sectei naaseniene, apa simbolizează lucrurile tranzitorii și se află sub forma unei sfere la marginea exterioară

iar în India, imersiunea în elementul acesta sclipitor și aflat în continuă transformare dezvăluia secretul măyă: vălul amăgitor al materiei formate[10]. Astfel că apa, sub a cărei suprafață se găsesc toate lucrurile scufundate și care ascunde adâncimi inimaginabile, este un simbol al inconștientului, din care ia naștere tot ce este real, dar care poate și să inunde și să înghită realitatea[11]. Însă, întrucât puterea creativă a sufletului sălășluiește în inconștient, apa reprezintă[12] adesea adâncurile care adăpostesc comoara, valoarea vieții, pe care o caută eroul[13].

a lumii (ibidem, pp. 148–149). De asemenea, Angelus Silesius (1624–1677) scrie în *The Cherubinic Wanderer*, trad. Maria Shrady, Paulist Press, New Jersey, 1986, p. 53, Alexandrines; 3:168, „Divinitatea": Divinitatea este un izvor; toate lucrurile de aici se mișcă și totuși curg din nou inapoi, de parcă ar fi un ocean.

[10] Vezi H. Zimmer, *Maya*, pp. 44, 46, 363–365; și *Weisheit Indiens*, pp. 25–27. Tot in cosmogonia indiană, apa este elementul primordial prin care ia naștere suflarea spiritului ce animă lucrurile și însuflețește întreaga lume (*cf.* P. Deussen, *Die Geheimlehre des Veda*, ed. a V-a, F.A. Brockhaus, Leipzig, 1919, p. 5 [*Rigveda* 10, 121, 7] și p. 7 [*Rigveda* 10, 82, 5 și 6]). În corelație cu aceasta este conceptul indian al intoarcerii in inconștient, „să te intorci acasă așa cum râurile se intorc in mare", care este, de asemenea, țelul suprem al înțeleptului (H. Zimmer, *Maya*, p. 87). El a ajuns la râul „Etern", care mărginește lumea indiană de dincolo (H. Zimmer, „Death and Rebirth", p. 275; și H. Zimmer, „The Indian World Mother", în Joseph Campbell, ed., *The Mystic Vision: Papers form the Eranos Yearbooks*, Bollingen Series XXX-6, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1968, pp. 89–90).

[11] *Cf.* C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §57. Ideea că potopul simbolizează erupția tuturor patimilor, în care se scufundă tot ce a fost cândva modelat de conștiință. *Cf.* C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §170. Mai mult, vezi *Psalmi* 124.2–5, în care apa este identificată cu răul.

[12] [În germană, *versinnbildlicht*, traducere alternativă: simbolizează.]

[13] Vezi și mitul lui Ghilgameș, in care eroul găsește planta nemuririi pe fundul oceanului.

CAPITOLUL 6
INSULA

124 În peisajul oniric al basmelor, anumite imagini se întrepătrund adesea. De exemplu, poate să existe un lac sau o mare pe lună și, la fel ca în lumea antică, putem găsi o fântână acoperită cu o oglindă în interiorul lacului[1]. În imaginea insulei din marea îndepărtată, două simboluri ale tărâmului sufletului sunt împletite împreună: apa, cu valurile sale etern unduitoare, și pământul îndepărtat. Un basm leton, „Aventurile unui fiu de rege", demonstrează puternica influență a *Odiseei* lui Homer și oferă o descriere deosebit de frumoasă a unei asemenea insule magice:

125 Fiul unui rege s-a pierdut odată pe ocean și, după o lungă odisee, a ajuns pe o insulă care era înconjurată din toate părțile de ziduri foarte, foarte înalte și de unde răsunau sunete minunate. Tânărul voia să-și continue călătoria, dar marinarii lui erau atât de confuzi și de rătăciți, încât nu reușeau să găsească nici calea de a părăsi insula, nici drumul înapoi de unde veniseră. S-au chinuit astfel vreme îndelungată, până ce, în cele din urmă, au reușit să tragă vasul până dincolo de o bucată mică din insulă. Dar pe partea cealaltă au dat de o minune și mai mare: un pod și mai înalt, mai înalt decât toate zidurile, care se întindea de la insula aceasta până la alta, aflată

[1] Potrivit lui Lucian, *Vera Historia*, *apud* G. Róheim, *Spiegelzauber*, p. 247.

mai departe. De îndată ce marinarii au văzut podul, parcă li s-a ridicat un văl de pe ochi: acum știau exact ce aveau de făcut; știau pe unde să navigheze și pe unde nu.

Au continuat să meargă spre a doua insulă și au descoperit 126
un castel magnific, din care răsunau sunete minunate. Fiul regelui a intrat în castel și s-a trezit într-o încăpere goală, apoi în altă încăpere plină cu oi, în mijlocul cărora se afla o oaie deosebit de mare. Și-a continuat drumul spre o a treia încăpere, în care se afla, dintr-un capăt în altul, un pește uriaș. Plin de curaj, fiul regelui a ridicat sabia și i-a scos ochii peștelui. Peștele s-a transformat dintr-odată într-un gigant din fier, care a început să pipăie în jur, încercând să-l prindă pe fiul regelui. Dar acesta s-a strecurat sub una dintre oi și s-a ascuns în lâna ei. Apoi a reușit să fugă înapoi la vasul său și a ridicat ancora, împreună cu marinarii lui. Uriașul a început atunci să arunce cu pietre înspre marinarii fugari. Fiecare piatră care cădea pe vas se transforma într-un morman de aur, dar oricine punea mâna pe aurul acela devenea mut. Vasul a navigat înapoi peste pod, până la insula înconjurată de ziduri.

De îndată ce au ajuns acolo, sunetele minunate au încetat. 127
„La naiba!“ a strigat fiul regelui. „Să urce cineva pe zidul acela înalt și să vadă de unde provine sunetul acela minunat.“ Cu mare greutate, unul dintre marinari s-a urcat pe zid, dar de îndată ce a atins marginea de sus, a început să bată din palme și, extaziat, a scos un strigăt de bucurie și a sărit pe partea cealaltă. Atunci fiul regelui a mai trimis un marinar să se cațere pe zid. Când acesta a ajuns la marginea de sus, a început să bată din palme, la fel ca predecesorul lui, a scos un strigăt de încântare și a sărit ca un fluture dincolo de zid. A fost trimis apoi un al treilea marinar, dar l-au legat cu o funie rezistentă, ca să-l țină în loc. Ajuns la marginea de sus, și el a fost înnebunit de bucurie. Apoi au vrut să plece, dar nu au reușit să facă nimic. Fiul regelui nu știa o altă cale de a merge mai departe decât să-i sacrifice mării cea mai prețioasă

comoară a lui, sabia sa, și să ceară ajutor. Implorând astfel, și-a aruncat sabia în valuri. Imediat, un bătrân respectabil a ieșit din apă având în mână o sabie de diamant. A spus: „Ia sabia aceasta și arunc-o în aer!" Fiul regelui a apucat sabia și a azvârlit-o în aer. Într-o clipită, sabia și vasul au fost acoperite de o ceață de nepătruns, ca un nor. Oceanul s-a umflat, iar vasul s-a avântat înainte, până a ajuns la intrarea în castelul tatălui său.

128 Fiind chiar mai puternică decât prototipul său, *Odiseea*, calitatea onirică a întregii experiențe este remarcabilă aici. Insula îndepărtată este caracterizată în mod clar drept centru al unui tărâm magic. Dualitatea insulei indică dublul aspect al acestei lumi, natura sa contradictorie secretă, care este exprimată, pe de o parte, prin insula încântătoare și ademenitoare, iar pe de altă parte, prin faptul că adăpostește un monstru. Peștele uriaș întruchipează potențialul creativ al inconștientului, un motiv pe care nu îl putem dezbate în detaliu aici. Prin faptul că fiul regelui reușește să pătrundă în cea mai tainică ființă a tărâmului magic cu sabia sa, aceasta devine amenințătoare și îl copleșește, ca o ființă autoritară. Eroul însuși a abordat în același timp o problemă inconștientă, care acum îi copleșește sufletul. Deoarece, în mod evident, nu poate rezolva această problemă singur, el este salvat de un ajutor magic. Sprijinul vine din partea bătrânului zeu al mării, care, prin intermediul unei cețe, separă insula de corabie. Acest lucru implică un fel de evadare psihică prin „începețoșarea" conflictului care a fost iscat. Aici, insula semnifică separarea de un conținut central, ceea ce face aluzie la detașare, spre exemplu de elementul uman din marea inconștientului. Insula magică îndepărtată indică, prin urmare, un conținut „izolat" din interiorul sufletului, un segment de viață conștientă, care este separată de tărâmul obișnuit, adică de conștiința cotidiană. Acest conținut detașat are, totuși, un efect asupra conștiinței — prin ademenire (muzica Sirenei), dezorientare, vrajă. Conștiința-ego este, totuși, parțial fermecată (de muzica

Sirenelor[2]) și parțial dezorientată (el însuși este cauza rătăcirii, adică „pierderea de sine"). A te afla pe o insulă este ca un exil; dar chiar și atunci, nu poți scăpa doar mergând spre interior[3].

[2] Despre Sirene ca demoni ai morții, vezi Georg Weicker, *Der Seelenvogel in der alten Literatur und Kunst: eine mythologisch-archaeologische Untersuchung*, B.G. Teubner, Leipzig, 1902, pp. 37 și urm., 84 [*Păsările sufletului*].

[3] *Cf.* și motivul Insulele Fericiților, unde, potrivit grecilor antici, eroii se întorc după moarte: „acestea se află departe de lumea în care trăiesc oamenii, la marginile pământului, în Okeanos, acolo deci unde, potrivit *Odiseii*, se află Câmpiile Elizee, un alt loc în care se adună cei strămutați încă din viață [...] Homer nu spune nicăieri că țara feacienilor este o insulă și totuși în imaginația celor mai mulți cititori Scheria apare ca o insulă și așa și-au închipuit-o și grecii, probabil încă din vremea poeților școlii hesiodice. Tot astfel un poet își putea închipui «țara de la capătul lumii» ca fiind o insulă sau un grup de insule; numai o insulă, înconjurată de mare, sugerează imaginea unui refugiu complet despărțit de restul lumii și inaccesibil celor nechemați. Acesta este motivul pentru care, în legendele multor popoare, îndeosebi ale celor ce locuiesc la țărmul mării, sufletelor celor morți le sunt atribuite ca loc de reședință insule îndepărtate" (E. Rohde, *Psyche*, Londra, 1925, pp. 75–76, 416 n. 44) [trad. rom.: Erwin Rohde, *Psyché*, traducere și cuvânt inainte de Mircea Popescu, Meridiane, București, 1985, pp. 96–97].

CAPITOLUL 7
CAPĂTUL LUMII

129 Uneori, lumea de dincolo este descrisă într-o manieră vagă, conținând și apă, și uscat — de pildă, în descrierea impresionantă a celeilalte lumi [din basmul inuit „Misana, care a fost dus pe tărâmul mărgelelor“:

130 A fost cândva un bărbat pe care îl chema Misana. Era atât de tânăr, încât abia începuse să-i crească barba, însă era un vânător puternic, care vâna morse pe orice vreme. Dar într-o zi, în timp ce vâna în caiacul său, a fost purtat de o furtună până în largul mării. Zile întregi a rătăcit printre sloiuri de gheață. A legat patru învelitori din intestine în jurul găurii, astfel încât să nu intre apa înăuntru, și s-a târât până pe fundul caiacului său mare, unde a stat întins în timp ce valurile îl aruncau de colo-colo, purtându-l în voia lor. Deodată s-a trezit într-un întuneric deplin și s-a gândit că se află pe fundul mării. Dar cum nu intra niciun pic de apă prin gaura din caiac, și-a dat seama că fusese aruncat pe un țărm întunecat. Așa încât, frânt de oboseală, s-a întins pe plajă și a adormit.

131 A dormit mult, s-a trezit și a adormit din nou, până ce, într-un final, s-a simțit destul de odihnit. Dar era beznă în jurul lui. S-a ridicat și a încercat să se obișnuiască cu întunericul, scrutându-l ca să încerce să discearnă ceva. Dar nu reușea să distingă decât un vuiet puternic în aer,

uneori aproape, alteori departe. A început să pipăie în jur, îndreptându-se trist spre caiacul său, dar când a ajuns la țărm, și-a umplut mâinile cu niște pietricele netede și rotunde. A dus una la gură și a descoperit că era străpunsă de o gaură, așa încât a luat șnurul de la haina lui de ploaie și a înșirat pe el pietricelele acelea minunate.

[...] Și-a adus aminte că auzise cândva de *Qasuilaoq*, 132
tărâmul întunericului etern, care se afla undeva la capătul lumii și unde nu existau zile, ci doar nopți. Iar acum și-a dat seama că sunetul din aer era produs de mișcarea pământului; se afla la capătul lumii, iar vuietul provenea de la hăul uriaș care înconjoară pământul. Astfel, Misana scăpase de mare, dar ajunsese într-un ținut care, de fapt, nu era real. A stat din nou și s-a gândit vreme îndelungată, după care s-a hotărât să-și continue călătoria, dacă se poate. Și-a întors caiacul în așa fel încât să aibă uscatul în dreapta sa, fiindcă era convins că trebuie să meargă în direcția aceea pentru a se întoarce în lumea oamenilor, unde zilele și nopțile alternau.

A vâslit și a tot vâslit prin întuneric, fără să știe cât timp. 133
Deodată a observat ceva plutind pe apă. Cerul începuse să se lumineze puțin, așa că a vâslit spre obiectul acela și a descoperit că era o focă moartă. Imediat a simțit bucuria de a trăi și și-a dat seama că va face tot ce îi stă în putință pentru a se întoarce din nou printre oameni. A urmat coasta și, ori de câte ori se simțea obosit, se ducea pe țărm să se odihnească. Puterile îi reveneau din ce în ce mai mult. În fiecare dimineață, fâșia de crepuscul de la orizont se ridica din ce în ce mai sus; lumina creștea, iar el se apropia de regiunile unde ziua alternează cu noaptea. La un moment dat era atât de multă lumină, încât putea să vadă împrejurimile; și a descoperit că acum, caiacul lui, care devenise neobișnuit de greu de împins prin apă, fusese năpădit de ceva ce semăna cu părul de om. Îi era sete, așa că s-a apucat să caute apă dulce. A găsit un lac mic și a început să bea, când și-a văzut pentru prima dată imaginea oglindită în apă. A izbucnit în râs când a descoperit

că părul, barba, genele și sprâncenele, de fapt toate firele de păr de pe fața lui dispăruseră. Fuseseră îndepărtate toate la marginea lumii. A analizat pietrele pe care le adunase și abia atunci și-a dat seama că erau *sungaujarpait*, mărgelele faimoase și foarte scumpe despre care se spunea că pot fi găsite doar la capătul lumii.

134 [După multe aventuri diverse cu pești, foci și femei, Misana a ajuns în cele din urmă acasă. Deja era bătrân și mergea în baston, un bărbat care trăise o viață zbuciumată, din moment ce avea puf de vidră pe bărbie. Dar se spunea că învățase atât de multe cântece, încât oamenii se îngrămădeau în jurul lui ca să-l audă cântând.][1]

135 Acest basm ne oferă o descriere a cufundării temporare a conștiinței în întunericul de nepătruns al inconștientului, cu pericolele și valorile sale superioare. Suspendarea alternării dintre zi și noapte indică și suspendarea tuturor contrariilor. Deoarece contrariile în sine ne permit să diferențiem și să percepem ființa[2] în mod conștient, uneori urmează o stare în care inconștientul însuși începe să se lumineze și chiar să „ilumineze". În basmul nostru, dobândirea luminii și a iluminării nu este redată efectiv, ci simbolizată sub forma mărgelelor și a cântecelor pe care Misana le-a adus cu el acasă.

136 Iluminarea mult căutată a fost întruchipată sub forma luminii clare a lunii în basmul „Doamna din lună" (*China), care, în unele povestiri, poate fi o precursoare a elucidării suplimentare descrise ca fiind adusă de lumina revelatoare a soarelui în lumea cealaltă. O călătorie spre „partea cealaltă" descrisă de algonquini (un trib de amerindieni), „Vizita la Manabozho", arată limpede acest aspect al tărâmului sufletelor, în diversele sale etape de tranziție. Legenda mitică povestește despre o călătorie făcută de Ioscoda și însoțitorii

[1] Unele părți au fost scurtate; povestea i-a fost spusă lui Rasmussen de către Qalajaq, un iñupiat din Point Hope, Alaska (Marea Ciukotsk) — K. Rasmussen, *The Eagle's Gift: Alaska Eskimo Tales*, trad. Isobel Hutchinson, Doubleday, Doran & Company, Inc., 1932, pp. 121–132.

[2] [În germană, *Seiende*; traducere alternativă: existență.]

săi din Ottawa, care voiau să-l viziteze pe marele aducător-de-cultură denumit în multe feluri diferite: Manabozho, Nanahboozhoo, Marele Iepure sau Iepurele, care acum se odihnește pe lumea cealaltă. După trei ani de pribegie spre est, peste o apă imensă, au auzit sunetul misterios al unui clopoțel magic. Au urmărit sursa zgomotului, apropiindu-se din ce în ce mai mult…

[…] suna de parcă s-ar fi afiat undeva în subteran și zgu- 137
duia pământul: și-au legat boccelele și au pornit spre locul acela. Au ajuns curând la o clădire mare, care era luminată. De îndată ce au sosit la ușă, au fost întâmpinați de un bătrân [Manabozho].

— Bine ați venit, nepoții mei! a spus el. Intrați, intrați; mă bucur să vă văd: știu când ați pornit la drum — v-am văzut aseară cum ridicați tabăra. Stați jos și spuneți-mi vești din țara pe care ați părăsit-o, fiindcă mă interesează.

Ioscoda și însoțitorii săi i-au făcut pe plac, iar după ce au terminat, fiecare dintre ei i-a dăruit o bucată de tutun. Apoi, el le-a dezvăluit lucruri care urmau să se întâmple în călătoria lor și a prezis încheierea acesteia cu succes.

— Nu spun că o veți încheia cu toții cu succes, a zis el. Ați parcurs peste trei sferturi din drum și o să vă spun ce să faceți când ajungeți la marginea pământului. La scurt timp după ce părăsiți locul acesta, o să auziți un *zgomot asurzitor*: este cerul care coboară peste margine, dar se tot mișcă în sus și în jos; uitați-vă la el, iar când urcă, o să vedeți un *spațiu liber* între el și pământ. Să nu vă fie frică. Este *un hău de o adâncime groaznică* acolo, care separă necunoscutul de pământul acesta, iar un *văl de întuneric* îl ascunde. Să nu vă temeți. Trebuie să săriți în el; dacă reușiți, vă veți trezi pe o câmpie minunată, într-o *lumină blândă și caldă aruncată de lună*[3].

[3] Henry R. Schoolcraft, *The Myth of Hiawatha, and Other Oral Legends, Mythologic and Allegoric, of the North American Indians*, J.B. Lippincott & Co., Philadelphia, 1856, pp. 278–302. [Sublinierile aparțin editorilor acestui volum.]

138 Orice altă explicație legată de această viziune amenință să-i diminueze splendoarea. Toate aspectele lumii de dincolo se unesc aici: gura căscată a abisului, necunoscutul, inefabilul, din care începe să strălucească treptat o altă lumină obiectivă. Ciocnirea stranie a contrariilor Cer–Pământ produce un zgomot asurzitor. Acest lucru ne aduce aminte de tunetele și fulgerele care, în „Ajutor la nevoie", însoțesc apropierea de și schimbarea de curs a tărâmului magic și care, în alte povești, sunt reprezentate uneori de vârtejuri. Este expresia unei zguduiri, a unei emoții interioare, ce pare să aparțină primei întâlniri cu sfera inconștientului și puterile sale[4].

139 Doi dintre însoțitorii eroului sunt înghițiți de abis; este clar că nu erau pregătiți pentru o întâlnire terifiantă cu inconștientul. Coborârea în întunericul etern semnifică faptul că au căzut într-o stare de tulburare mintală. Însă Ioscoda și un tovarăș de-ai săi au

[4] *Cf.* ce se spune despre *Zhen*, tunet, hexagrama 51 din *The I Ching or Book of Changes*, p. 197 — *Zhen, Cel care trezește, Zguduirea, Tunetul*. Acolo se spune despre această imagine că „este simbolizată de tunet, care izbucnește din pământ și a cărui zdruncinătură provoacă temere și cutremurare. Judecata:
Zguduirea aduce succes.
Zguduirea se produce — oh, oh!
Cuvinte de haz — ha, ha!
Zguduirea răspândește teama pe o distanță de o sută de mile,
Ea nu lasă să cadă lingura și cupa rituală.

Zguduirea produsă de manifestarea lui Dumnezeu în adâncul pământului face să se nască frica în om, dar această frică de Dumnezeu este un lucru bun, căci după ea urmează veselia și bucuria lăuntrică. [...] Chiar dacă tunetul bubuie încât seamănă spaima până la o sută de mile în jur, înăuntrul tău rămâi atât de calm și plin de venerație, încât nu întrerupi riturile sacrificiale. O asemenea sobrietate interioară profundă de care ricoșează, neputincioase, motivele exterioare de teamă este dispoziția spirituală pe care trebuie să o aibă îndrumătorii oamenilor și suveranii. Imaginea:
Tunetul repetat:
imaginea zguduiturii.
Astfel, în teamă și cutremurare,
omul superior își îndreaptă viața
și se cercetează pe sine" [trad. rom.: *Yi Jing. Cartea schimbărilor*, cuvânt-înainte, introducere, note și comentarii de Richard Wilhelm, traducere de Walter Fotescu, Herald, București, 2020, pp. 229–230].

ajuns pe un tărâm minunat, unde s-au întâlnit cu luna, sub forma unei bătrâne. Aceasta îi conduce la fratele ei, soarele, care le permite să ia parte la călătoriile lui zilnice. Reușesc să facă trecerea la viața impersonală a zeilor, astfel încât lumina inconștientului îi ilumnează.

CAPITOLUL 8
STÂNCILE CARE SE CIOCNESC

140 Ciocnirea marginilor Raiului și Pământului, printre care tovarășii trebuie să facă saltul periculos, face parte din motivul stâncilor care se ciocnesc (sau se izbesc), întâlnit în miturile popoarelor din toată lumea, și sunt cunoscute mai ales sub forma lor grecească, Symplegades (insulele Cianee). Acest motiv este ilustrat foarte bine într-o poveste inuită, „Capcanele periculoase ale vrăjitorului caiacelor", care a fost culeasă de Knud Rasmussen[1]. Așa începe o altă aventură a eroului, Șoim-Pribeag, împreună cu unchiul său:

141 Dis-de-dimineață, ca de obicei, Șoim-Pribeag a gustat puțin din mâncarea magică a mamei sale, după care și-a pus pe el cămașa-talisman, fiindcă astăzi se aștepta la probleme mai mari decât de obicei. Apoi, el și unchiul său s-au lăsat iarăși purtați de curenți de-a lungul râului. La scurt timp au auzit o bubuitură puternică în fața lor, care creștea pe măsură ce se apropiau de locul acela. La un moment dat au văzut două stânci abrupte, care ieșeau din ambele părți ale râului, deschizându-se și închizându-se ca o gură uriașă care mestecă. De fiecare dată când se închideau, toată apa râului se prefăcea în vârtejuri puternice, înspumate.

[1] K. Rasmussen, *Eagle's Gift*, pp. 212–214. [Acesta este un episod din seria de aventuri intitulată „Șoim-Pribeag, care a plecat în lume să smulgă din rădăcini răutatea vieții și perfidia omului".]

Șoim-Pribeag trebuia să vâslească încontinuu într-o 142
parte și în alta, mișcându-se neîncetat, ca să nu fie înghițiți de volbură; stăvilarul gigantic al muntelui zăgăzuia marele potop al râului într-un cazan ce fierbea. În cele din urmă, a spus: „Unchiule, închide ochii" — și a început să cânte un cântec magic:

Voi călători liber și nevătămat 143
Printre aceste înguste râpe,
Ca niște buze mușcându-se!

Imediat stâncile s-au deschis, iar caiacul a țâșnit printre ele, dar 144
rocile s-au închis atât de repede în urma lor, încât au zdrobit pupa bărcii [*i.e.* câteva dintre penele cozii șoimului][2].

O poveste asemănătoare din Polinezia, „Rata", spune astfel: 145

Barca naviga sprintenă peste ocean, purtată de un vânt prielnic, când Nganaoa a exclamat într-o zi: „O, Rata, uite acolo un dușman cumplit care se înalță din ape!" Era o scoică larg deschisă, de dimensiuni uriașe. Una dintre valve era în fața bărcii, iar cealaltă în spatele ei, vasul fiind prins între ele! În orice clipă, scoica aceea înfiorătoare putea să se închidă și să zdrobească barca și pe toți cei aflați la bord. Însă Nganaoa era pregătit pentru această posibilitate. A apucat o suliță lungă și a înfipt-o iute în pântecul animalului, încât creatura aceea, în loc să-i înhațe, s-a scufundat de îndată pe fundul mării[3].

[2] *Ibidem*, pp. 212–213.

[3] *Cf.* C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §538 n. 85; *apud* L. Frobenius, *Zeitalter*, pp. 63 și urm. Vezi și C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §367 n. 72. [Pentru o analiză detaliată a ritualurilor oamenilor și scoicii, vezi John Layard, „The Making of Man in Malekula", in *Eranos-Jahrbuch 1948: Der Mensch (2)*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1949.]

146 Jung subliniază semnificația maternă[4] prin care *mama* simbolizează inconștientul ca bază maternă a întregii vieți conștiente. În diverse basme, calea către *mamă* trece printr-o fantă într-un copac care se deschide și se închide[5]. În general, acest motiv descrie pericolul uriaș al dizolvării conștiinței de către natura polară a inconștientului.

4 [Rocile care se ciocnesc = vulva devoratoare = mama, vezi Jung, *ibidem*, §366.]

5 Pentru exemple de diferite forme ale motivului stâncilor care se ciocnesc (Simplegade), vezi „Kiviung" și note (în colecția germană, W. Krickeberg, *Nordamerika*, p. 370), „Crearea lumii" și note (*ibidem*, p. 389), „Tsetlwalakame" și note (*ibidem*, p. 399), „Coiotul rămâne coiot" și note (*ibidem*, p. 405), „Desaga lui Ngeraod", fragmentul din povestea „Malajasundari" (în special pp. 191–192), „Cele trei tărâmuri ale morților" (în special W. Krickeberg, *Nordamerika*, p. 28) și note (W. Krickeberg [ed.], *Märchen der Azteken und Inkaperuaner, Maya und Muisca* [*MdW*], ed. Fr. v. d. Leyen, Eugen Diederichs, Jena, 1928, p. 327), „Finul Petri" și „Apa vieții". Deschiderea și închiderea stâncilor care se ciocnesc cu o frază magică are o semnificație similară; vezi povestea fraților Grimm „Muntele Simeli", unde muntele se deschide și se închide atunci când sunt rostite cuvintele corecte, la fel ca în „Săracul cizmar" și în „Ali Baba și cei patruzeci de hoți" — P. Ernst, *Tausend und ein Tag*, p. 270.

CAPITOLUL 9
PĂDUREA (CODRUL)

Un alt aspect al inconștientului este reprezentat de pădure sau 147
de codru[1], care, în multe basme, este tărâmul magic unde au loc evenimente fantastice. Astfel de exemple se găsesc în „Hănsel și Gretel", „Albă-ca-Zăpada" și „Scufița Roșie". Dacă Hänsel și Gretel descoperă casa vrăjitoarei în pădure, Albă-ca-Zăpada fuge de mama sa vitregă în pădure și „trece munții" ca să ajungă la cei șapte pitici, unde soarta i se schimbă într-un mod minunat. Un exemplu de pădure ca loc magic se găsește, printre alte povești, în basmul german „Calul fermecat":

> Un tânăr a plecat odată de acasă cu sabia tatălui său 148
> decedat. S-a angajat ca păstor pentru un bătrân care nu vedea cu un ochi. Bătrânul l-a avertizat pe băiat în privința unei păduri din care niciun slujitor nu ieșise viu. Abia intrat ca argat, tânărul s-a și dus chiar în pădurea aceea, ca să-i admire frumusețea. Deodată, un balaur cu trei capete s-a apropiat amenințător de el și a strigat: „Pui de om, cum ai ajuns aici? Nicio pasăre nu îndrăznește să-mi întineze pădurea, iar tu vrei să o murdărești cu oile tale? Trebuie să mă dobori la pământ sau să mă învingi în luptă — ce preferi?" a întrebat balaurul, rânjind răutăcios. Tânărul a încercat în zadar să

[1] [În germană, *der Wald* înseamnă atât pădure, cât și codru.]

învingă balaurul în luptă, dar în cele din urmă l-a înfrânt cu sabia lui. A doua zi a mers iarăși în pădure și a descoperit că era mai liniștită și mai frumoasă ca înainte. Însă deodată a apărut un balaur cu șase capete, hotărât să răzbune moartea fratelui său. Lupta a eșuat din nou, dar tânărul a ucis iarăși balaurul cu sabia lui. A treia zi s-a întâmplat la fel cu un balaur cu nouă capete, iar a patra zi cu unul cu douăsprezece capete, dar lupta cu acesta a fost înverșunată și a durat până la asfințit. La apusul soarelui, balaurul și-a pierdut toată puterea, dar cea a tânărului a sporit și a reușit să omoare balaurul. În a cincea zi a găsit o căsuță în pădure, în fața căreia stătea o femeie la fel de bătrână ca dealurile, muma-pădurii. Aceasta și-a întins pe jos cei patru fii morți și a plecat după tânărul păstor, să caute răzbunare. Însă el a doborât-o la pământ cu sabia lui. Mâna dreaptă îi slăbise, așa că nu a reușit să o rănească grav pe bătrână. Dar când a schimbat mâinile și a luat sabia în mâna stângă, bătrâna a implorat să-i fie cruțată viața. Tânărul a spus că, mai întâi, trebuie să-i arate leacul pentru a-i vindeca bătrânului ochiul. De îndată ce i-a arătat remediul, tânărul păstor i-a tăiat capul și a luat leacul cu el[2].

149 Astfel, s-a întors și a vindecat ochiul bătrânului. Acesta i-a dăruit un cal fermecat alături de care a avut parte de multe aventuri, a câștigat mâna prințesei și a devenit rege[3]. Pădurea este asemănătoare cu lacul sau marea, un tărâm întunecat plin de forme necunoscute, un petic de natură[4]. La fel ca nixele apei, și femeile

[2] P. Zaunert (ed.), *Deutsche Märchen seit Grimm* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen, Eugen Diederichs, Jena, 1919, pp. 203–212.

[3] Pentru mai multe informații despre acest basm, mai ales a doua parte, vezi al doilea volum al acestei opere.

[4] *Cf.* H. Silberer, *Problems of Mysticism*, pp. 45–47; și C.G. Jung, „Explicații referitoare la pădure și copac", în OC 13, §241: „Așa cum la începutul multor vise se enunță ceva despre locul acțiunii onirice, așa menționează și basmul pădurea ca loc al straniei întâmplări. Pădurea, fiind un loc întunecat și opac, este, așa ca adâncul apei și marea, recipientul necunoscutului și al enigmaticului. Ea este o

pădurii[5] trăiesc în codru, precum „muma-pădurii" din basmul de mai sus. Grecii antici, celții și triburile germanice auzeau vocea zeilor în freamătul („șuieratul vântului") copacilor din crângul sacru[6], iar pentru popoarele primitive, pădurea adăpostește morții și alte spirite[7]. „Plină de voci șoptitoare", scrie Heinrich Zimmer[8], „pădurea adăpostește aventurile vieții și aventurile sufletului cu abisul său de forțe și imagini".

parabolă adecvată pentru inconștient. [...] Copacii sunt aidoma peștilor în apă, conținuturile vii ale inconștientului".

5 *Cf.* M. Ninck, *Wodan*, pp. 226, 271. Pădurile găzduiesc adesea un castel fortificat în mijlocul lor. Despre „Pădurea lui Dean" din Anglia, vezi C. Guest, *The Mabinogion* (1906), trad. Charlotte Guest, introducere de rev. R. Williams, M.A. Everyman's Library, ed. Ernest Rhys, J.M. Dent & Sons Ltd. / E.P. Dutton & Co. Inc., Londra / New York, 1937, p. 402 n. până la p. 220, unde „Dean" este derivat din celticul *Din*, „munte fortificat sau fort".

6 *Cf.* E. Mogk, *Germanische Religionsgeschichte und Mythologie*, ed. a II-a, W. de Gruyter & Co., Berlin și Leipzig, 1927, pp. 16 și urm.

7 Vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 31–36.

8 Heinrich Zimmer, „Merlin as wise old man", trad. Friedhelm Riuckert, *Merlin: A Casebook*, Routledge, New York, 2003, p. 259. Vezi și Dante, *Divina comedie*: „Pe când e omu-n miezul vieții lui/ m-aflam într-o pădure-ntunecată,/ căci dreapta mea cărare mi-o pierdui" [Dante Alighieri, *Divina comedie*, *Infernul*, traducere de George Coșbuc, Polirom, București, 2000, p. 67].

CAPITOLUL 10
MUNTELE

150 Un simbol larg răspândit pentru tărâmul sufletului[1] este muntele, care, bineînțeles, a luat locul inconștientului, fiindcă ne imaginăm că vârfurile lui sunt adesea acoperite de ceață și ajung — precum o tranziție — până în cer. Zeii se manifestă sau se arată pe culmile munților[2]. În basmul chinezesc menționat mai devreme, „Cum i-a pedepsit învățatul pe prinții iadului", un om care se află în drum spre iad ajunge întâi „la un munte semeț, unde un vânt rece îi pătrunde până în măduva oaselor. [...] Acesta este Muntele Morților [...] granița dintre lumea oamenilor și lumea de dincolo. Stânca se deschide și formează o intrare uriașă, deasupra căreia scrie «Poarta spiritelor»". De asemenea, în basmul suedez relatat mai devreme „Muntele Reginei de Aur", centrul tărâmului magic aflat pe partea cealaltă a mării era un munte înalt, unde eroul a găsit-o pe regina de aur din visele sale. Adesea, muntele acesta e descris în basme ca un munte insurmontabil din sticlă. Într-un basm norvegian, „Mai la sud decât sudul și mai la nord decât nordul în marele munte de aur"[3], este descris ca un munte mare din aur; sau, în „Helge-Hal din

1 [Adică inconștientul colectiv, psyche-ul obiectiv.]

2 De exemplu, Moise pe muntele Sinai și muntele Meru in India — vezi H. Zimmer, *Maya*, pp. 123 și urm., 320.

3 C. Stroebe, *The Norwegian Fairy Book*, trad. Frederick H. Martens, Frederick A. Stokes Company, New York, 1922.

Muntele Albastru“[4], ca un „munte albastru“. Munții și stâncile[5], cu întunericul și pericolele lor, sunt reprezentate foarte bine ca o lume magică în basmul „Trunt, Trunt și trolii din munți“:

Doi bărbați au urcat odată în munți ca să adune mușchi comestibil. Împărțeau același cort, iar într-o noapte unul dintre ei a adormit, dar celălalt a rămas treaz. Acesta a văzut cum cel care dormea s-a ridicat și s-a furișat prin deschizătura cortului. S-a pornit pe urmele lui, dar oricât de tare alerga, nu reușea să-l prindă din urmă. Bărbatul care adormise se îndrepta în sus, pe munte, către ghețari, iar celălalt a văzut o femeie uriașă stând acolo, pe creasta ghețarului — întindea brațele, cu mâinile încrucișate, apoi și le aducea din nou la piept, trăgându-l astfel ca prin vrajă pe bărbat către ea. Bărbatul a alergat direct în brațele ei, iar ea a dispărut cu el. 151

După un an, câțiva oameni din regiunea bărbatului adunau mușchi exact în același loc; le-a ieșit în întâmpinare, dar vorbea atât de puțin și era atât de ursuz, încât abia dacă scoteau două vorbe de la el. Oamenii l-au întrebat în cine crede, iar el a spus că în Dumnezeu. În anul următor s-a apropiat din nou de culegătorii de mușchi, dar deja arăta atât de mult ca un trol, încât a băgat spaima în ei. A fost întrebat din nou în cine crede, dar nu a mai răspuns. De data aceasta, a stat cu ei mai puțin decât în anul anterior. În al treilea an a venit din nou; dar de data aceasta se transformase complet într-un trol, și încă unul foarte urât. Cineva și-a făcut curaj și l-a întrebat în cine crede, dar de data aceasta a spus „Trunt, Trunt și trolii din munți“ — iar apoi a dispărut. După aceea nu a mai fost văzut niciodată, dar vreme de câțiva ani nimeni nu a mai îndrăznit să meargă la cules mușchi în locul acela[6]. 152

[4] *Ibidem*.

[5] [Cuvântul german *Fells* înseamnă „roci, stânci, munți“.]

[6] [Text ușor modificat din J. Simpson și J. Árnason, *Icelandic Folktales and Legends*, Tempus, Stroud, Gloucestershire, 2004 (1972), pp. 78–79.]

153 Cu greu am putea găsi o descriere mai expresivă a felului în care puterea „captivantă", ademenitoare și demonică a spiritului muntelui (uriașa) promite să-l conducă pe cel fermecat în lumina azurie, oferind în același timp o imagine a stării sale grotești, parțial animalice. Din nou, magia muntelui este cunoscută prin somn, iar lumea glacială ne amintește de „sălile de cristal rece" de pe lună, din basmul „Doamna din lună". Bărbatul vrăjit dispare în crevasele misterioase ale muntelui, iar faptul că se întoarce de trei ori le permite celor rămași în urmă să-și dea seama de transformarea lui lipsită de speranță. Printr-un fir narativ lapidar, basmul arată schimbările interioare și exterioare: cel transformat în spirit al muntelui își întoarce spatele imaginii zeului venerat înainte și jură credință puterilor supranaturale ale naturii.

154 Demonii feminini sunt legați de simbolul munților, la fel cum nixele sunt legate de apă (de exemplu, Lacul Fecioarelor din povestea „Ajutor la nevoie"). Astfel, în povestea irlandeză „Muntele femeilor luminii" se vorbește despre un deal care s-a numit la început „Muntele Plantei (Verzei)"[7], dar căruia mai târziu i se spune „Muntele Femeii". În inima muntelui se află un palat magnific, unde trăiesc zâne veșnic tinere, de o frumusețe irezistibilă. Ele fac și bine din când în când, dar se știe că își pun propriii copii în paturile copiilor adevărați (*changeling*) și răpesc copii și fete tinere. În cazul din urmă, își privesc victimele și astfel le fac să-și *piardă cunoștința* sau să se îmbolnăvească. Doar prin magie poate o torcătoare să învingă puterea demonilor feminini. Torcătoarele le întâlnesc doar noaptea și, parțial, într-un somn adânc; apariția zânelor le transpune într-un fel de stare comatoasă semiconștientă. Aici, muntele caracterizează în mod clar tărâmul inconștientului. Femeile luminii sunt de același gen ca vechile walkirii sau nixe germanice, strămoașele albe care locuiesc în munți și veghează comoara celor morți[8]. La azteci, un

[7] Vezi K. Müller-Lisowski (ed.), *Irische Volksmärchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diedrichs, Jena, 1923, p. 240 n. 1. De asemenea, în „Trunt, Trunt și trolii din munți", plantele (mușchiul) erau adunate din munți.

[8] *Cf.* M. Ninck, *Wodan*, p. 222. Woden este cunoscut și ca Stăpânul Morților și locuiește într-un munte. Vezi *ibidem*, pp. 136 și urm., 144, 314. Prin urmare mai este numit și „Bătrânul Muntelui". *Cf.* E. Mogk, *Germanische*, p. 72.

munte legendar se numește chiar *femeia albă*[9]. În multe locuri, muntele poartă numele unei ființe feminine[10].

Un alt exemplu al unui deal locuit de demoni și al impactului 155
psihologic al întâlnirii cu spiritele este dat de basmul englezesc „Zânele de pe Gump":

A fost odată ca niciodată un bătrân lacom și rău [...] care 156
asculta poveștile spuse de oameni despre zâne și comorile lor minunate, până ce nu a mai suportat să le audă, fiindcă își dorea tare mult să aibă și el o parte din acele bogății; iar în cele din urmă, invidia lui a devenit atât de mare, încât și-a spus că ori va face rost de avere, ori va muri de supărare. Lângă St. Just, nu departe de Cape Cornwall și mare, se află un mic deal — sau poate o descriere mai corectă ar fi o movilă mai mare — denumit „Gump", unde Oamenii Mici obișnuiau să-și țină banchetele. Așa că într-o noapte de septembrie, când Luna Recoltei era la apogeu, bătrânul a pornit singur, pe furiș, către Gump, fiindcă nu voia ca vecinii lui să știe ce planuri avea. Deși era un loc foarte izolat, lăcomia lui era mai mare decât teama, așa că s-a forțat să meargă înainte. Când mai avea o bucată bună de mers până la locul fermecat, i-au ajuns la urechi niște sunete din cea mai minunată muzică pe care și-ar fi putut-o imagina vreodată. Dar, în mod surprinzător, nu se vedea nimic, nici om, nici pasăre, nici măcar un animal. Mlaștina pustie se întindea în toate părțile, iar dealul Gump se înălța singuratic și părăsit în fața lui. Singura ființă ce se afla acolo în seara aceea era el. Muzica părea să provină din pământ — și era o muzică atât de stranie, de dulce, de înduioșătoare, încât bătrânul a izbucnit în plâns, în ciuda firii sale, iar apoi, în timp ce îi curgeau lacrimile pe obraji, i-a venit

[9] Vezi W. Krickeberg, *Azteken und Inka*, p. 340, pentru comentarii despre *Quetzalcouatls Sündenfall und Tollans Untergang* („Păcatul lui Quetzalcoatl și decăderea lui Tollan") (nr. 12).

[10] În Elveția, de exemplu, *Rigi*, *Jungfrau* (Fecioara), *Vreneli's Gärtli* (Grădina lui Vreneli din Alpii Glärnish), iar în Austria, *Drei Schwestern* (Trei surori).

să râdă cu poftă, ba chiar să și danseze, deși nu voia să facă nici asta. Tot timpul râdea și plângea, mergea sau dansa, iar mintea lui răutăcioasă era plină de gânduri despre cum ar putea pune mâna pe comoara zânelor. Într-un final, când s-a apropiat de Gump, muzica a încetat și deodată, cu o bubuitură asurzitoare care aproape că l-a speriat de moarte pe bătrân, întregul deal a părut să se deschidă, ca prin magie, iar într-o clipită tot locul era luminat. Mii de luminițe, de toate culorile, au început să scânteieze peste tot, steluțe argintii sclipeau din fiecare tufă de grozamă, lămpi micuțe erau atârnate de fiecare fir de iarbă. Era o priveliște mai frumoasă decât oricare alta pe lume, mai fascinantă decât orice pantomimă pe care a văzut-o sau o va vedea cineva vreodată. Apoi, din dealul deschis au ieșit în marș cete de Spriggani mici. După aceea au apărut soldați și servitori care cărau vase splendide din aur și argint, dar și pocale încrustate cu rubine, diamante, smaralde și toate tipurile de pietre prețioase. Apoi au venit și alții, cărând cărnuri și aluaturi, fructe zemoase și conserve. Fiecare servitor și-a pus încărcătura pe masă, la locul potrivit, după care s-a retras în liniște. Bătrânul a văzut cavaleri și doamne de o frumusețe de nedescris și a fost invitat să se așeze la o masă umplută cu bogății la care nici nu îndrăznise să viseze vreodată.

157 Aplecându-se, încet și pe furiș, a început să se tragă din ce în ce mai aproape de masă. Era destul de sigur că nimeni nu avea să-l vadă. Dar nu observase că sute de Spriggani mici și răi legaseră sfori în jurul lui și țineau bine de capete. S-a târât atât de încet și cu grijă, încât i-a luat ceva timp să parcurgă distanța, însă în cele din urmă a reușit și s-a apropiat destul de mult de cuplul fericit. Apoi, ridicându-și încet pălăria, cum fac băieții ca să prindă un fluture, se pregătea să o pună pe platforma de mătase și să-i prindă pe prinț și pe prințesă, masa cu tot cu tacâmurile de aur, când hop! s-a auzit un șuierat ascuțit, iar mâna bătrânului, cu pălărie cu tot, a rămas încremenită în aer, așa încât nu o mai putea mișca nici înainte, nici înapoi, iar într-o clipită toate luminile s-au stins

și s-a făcut întuneric beznă. Se auzeau huruieli și bâzâituri, și iar huruieli, de parcă zbura un roi de albine pe lângă el, iar bătrânul s-a simțit țintuit locului atât de tare, încât, orice ar fi făcut, nu putea să se miște nici un centimetru, iar în tot acest timp se simțea ciupit, înțepat și împuns din cap până în picioare, încât nicio bucățică din corp nu îi era ferită de tortură. Stătea întins pe spate la poalele dealului Gump, deși nu își dădea seama cum ajunsese acolo. Avea brațele întinse și țintuite de pământ, așa că nu putea să facă nimic pentru a-și alunga torționarii, picioarele îi erau legate atât de bine, încât nu putea să dea din picior ca să se elibereze, iar limba îi era legată cu sfori, să nu poată să strige. [...]

Lăsat, în sfârșit, singur, bătrânul surghiunit a mai zăcut 158
o vreme acolo, gândindu-se la ce se întâmplase, încercând să-și revină în simțiri și întrebându-se cum putea să scape de legăturile de la mâini și picioare, fiindcă ar fi putut să rămână acolo și o săptămână, fără să treacă vreun om prin locurile acelea. A stat așa până la răsăritul soarelui, încercând să-și facă un plan, iar apoi, ce credeți că a văzut? Că nu fusese deloc legat cu sfori, ci cu mii de pânze de păianjen! Și iată-le acum întinse peste el, cu rouă pe ele, sclipind ca diamantele pe care le purtase prințesa în seara din ajun. Iar acele diamante din picături de rouă au fost singurele nestemate pe care le-a obținut după truda lui de o noapte.

Când a descoperit asta, s-a întors pe o parte, gemând și 159
plângând de furie și rușine, și niciodată, până în ziua când a murit, nu a suportat să se mai uite la aur sau nestemate, fiindcă simpla lor vedere îl făcea să se simtă rău. În cele din urmă, temându-se că oamenii aveau să-i simtă lipsa și să înceapă să-l caute, s-a ridicat, s-a scuturat de pânzele înrourate și, punându-și pe cap pălăria cea veche și zdrențuită, s-a îndreptat spre casă. Era ud până la piele, îi era frig, îl dureau oasele de la reumatism și îi era rușine de ce făcuse, așa că a avut grijă să nu împărtășească altcuiva experiența avută în seara aceea. Nimeni nu trebuia să-i afle pățania rușinoasă. Dar

peste ani, când era deja un om schimbat și se căia pentru fosta lui lăcomie, a început să spună povestea, puțin câte puțin, ca o lecție pentru alții, până ce prietenii și vecinii lui, cărora le plăcea să asculte orice povești despre zâne, au adunat toate cele spuse de el așa cum vi le-am povestit eu aici. Și puteți fi siguri că totul a fost cât se poate de adevărat, fiindcă bătrânul nu era atât de isteț încât să inventeze toate acestea[11].

160 Iar acum urmează basmul „Pajul și pocalul de argint", care descrie și mai multe trăsături ale tărâmului fantastic al zânelor.

161 A fost odată un paj care slujea la un castel maiestuos. Era un băiat foarte amabil și își îndeplinea îndatoririle cu atâta sârg, încât toată lumea îl plăcea, de la marele conte pe care îl servea în fiecare zi în genunchi, până la bătrânul majordom gras pe care îl mai ajuta din când în când. Pe cealaltă parte a castelului se aflau grădini și locuri de recreere ce dădeau spre o landă acoperită cu buruieni ce se întindea până la un lanț muntos care se contura în depărtare. Micului paj îi plăcea foarte mult să se plimbe prin landă după ce își termina treburile, căci atunci putea să cutreiere cât poftea, urmărind albine, prinzând fluturi și căutând cuiburi de păsări, când era vremea să-și construiască ele cuiburile. Dar, înainte să plece la plimbare, bătrânul majordom îl avertiza întotdeauna: „Ia seama la cuvintele mele, băiete, și ține-te departe de Fairy Knowe [«Deal al zânelor», Fairy Knowe era considerat a fi locul de întâlnire al spiritelor din regatul zânelor în era precreștină], căci nu poți să ai încredere în Poporul Piticilor".

162 Micul paj era o ființă aventuroasă și, în loc să-i fie frică de zâne, era nerăbdător să le întâlnească și să le viziteze sălașul, doar ca să vadă cum este. Așa că într-o noapte, după ce a adormit toată lumea, s-a furișat afară din castel prin ușița din spate și a coborât tiptil treptele de piatră, a mers de-a lungul

[11] Text prescurtat, din Mabel Quiller Couch, *Cornwall's Wonderland*, J.M. Dent & Sons Ltd., Londra și Toronto, 1914, p. 54.

țărmului mării, a urcat landa și s-a îndreptat direct spre Fairy Knowe. Spre încântarea lui, a descoperit că ceea ce spunea toată lumea era adevărat. Vârful muntelui era înclinat în sus, iar din deschizătura astfel obținută ieșeau raze de lumină.

Îi bătea inima tare de entuziasm, dar, adunându-și 163
curajul, s-a aplecat și s-a strecurat în munte. S-a trezit într-o încăpere mare, luminată de nenumărate lumânări mici, iar acolo, așezați în jurul unei mese lustruite, se aflau zeci de pitici, zâne, spiriduși și gnomi îmbrăcați în verde, galben și roz; albastru, lila și vișiniu; de fapt, în toate culorile pe care ți le poți imagina.

[Intră și vede un mare ospăț în desfășurare, la care elfii, 164
gnomii și zânele beau dintr-o cupă de argint încrustată cu aur, care nu se golește niciodată. Îl invită să li se alăture și încep să-l golească de toată bucuria pe care o simțea față de viața pe pământ.]

Voia să ia el cupa magică și a așteptat cât a putut, apoi, 165
deodată, s-a ridicat, a apucat piciorul cupei strâns în mână și a strigat: „Voi bea apă în numele vostru“ — și imediat vinul rubiniu s-a transformat în apă limpede și rece. A dus cupa la buze, dar nu a băut din ea. Cu o smucitură, a aruncat apa peste lumânări, iar camera s-a cufundat instantaneu în întuneric. Apoi, strângând tare cupa prețioasă la piept, a țâșnit spre deschizătura din munte, prin care vedea clar stelele licărind.

A ajuns acolo chiar la timp, fiindcă deschizătura s-a surpat 166
în urma lui, cu o bufnitură puternică; iar în scurt timp alerga de-a lungul landei ude, pline de rouă, cu toată ceata de zâne pe urmele lui. Erau peste măsură de furioase, iar pajul știa că, dacă îl ajungeau, nu trebuia să se aștepte la milă din partea lor. A început să se descurajeze, fiindcă, deși era iute de picior, nu putea să facă față Poporului Zânelor, care s-a apropiat treptat de el.

Totul părea pierdut, când a răsunat o voce misterioasă 167
din întuneric: „De vrei să ajungi la ușa castelului,/ Urmează pietrele negre de-a lungul țărmului“. Era vocea unui biet

muritor care, dintr-un motiv sau altul, fusese luat prizonier de către zâne — care făceau parte din Poporul Piticilor și erau tare rele — și nu voia ca pajul cel cutezător să aibă parte de o soartă asemănătoare cu a lui; dar băiatul nu știa acest lucru. Auzise cândva că, dacă mergea vreun om pe nisipul ud, acolo unde fusese spălat de valuri, zânele nu-l puteau atinge, iar fraza misterioasă i-a adus aminte de vorbele acelea. Așa că s-a întors și a luat-o la fugă spre malul mării, gâfâind. Picioarele i se afundau în nisipul uscat, respira sacadat și simțea că ar trebui să renunțe la luptă; dar a mers înainte și, în cele din urmă, chiar înainte ca prima dintre zâne să pună mâna pe el, a sărit peste marginea apei până pe nisipul tare și ud, de unde tocmai se retrăseseră valurile, și și-a dat seama că era în siguranță.

168 Căci Poporul Piticilor nu putea să treacă dincolo de acest punct, ci a rămas pe nisipul uscat, urlând de mânie și dezamăgire, în timp ce pajul triumfător alerga în siguranță de-a lungul țărmului, cu prețioasa lui cupă în mână; și a urcat treptele din stâncă și a dispărut prin ușa din spatele castelului. Iar mulți ani de atunci, după ce micul paj a crescut și a devenit un majordom în toată regula, care pregătea alți paji să-i calce pe urme, cupa cea frumoasă a rămas în castel, drept mărturie a aventurii sale[12].

169 Un alt motiv larg răspândit este faptul că nu trebuie să te înfrupți din hrana de pe altă lume, fiindcă altfel trebuie să rămâi acolo[13]. Deoarece pajul din povestea de mai sus cunoștea această regulă și, prin urmare, știa diferența dintre lumea lui și lumea elfilor, a reușit să se îndepărteze și să scape. Apa în loc de vin indică *trezia* în loc de îmbătare. Evadarea lui rapidă oglindește experiența tipică a unui coșmar.

[12] Elizabeth W. Grierson, *The Scottish Fairy Book*, J.B. Lippincott Company, Philadelphia și New York, 1910.

[13] Un exemplu bine-cunoscut este cel al mâncătorilor de lotus (*lotofagi*) din *Odiseea* IX.

Cele două basme de mai sus ar putea fi numite legende locale, po- 170
trivit diferențierii lui Lüthi între basme, povești populare și legende[14]. Sunt incluse aici deoarece atmosfera lor dezvăluie identificarea lumii demonice cu tărâmul viselor, adică inconștientul. Răspândirea generală a acestor povești privind scufundarea în inconștient este exemplificată de asemănările cu o legendă chineză, „Regele furnicilor":

A fost odată ca niciodată un învățat, care s-a îndepărtat 171
de casa lui și s-a dus în satul Emmet. Acolo se afla o casă despre care se spunea că este bântuită, însă era situată într-un loc frumos și înconjurată de o grădină încântătoare. Așa că învățatul a închiriat-o. Într-o seară, pe când își studia cărțile, au intrat în camera lui câteva sute de cavaleri, în galop. Erau destul de micuți, iar caii lor erau de mărimea unor muște. Aveau șoimi și câini de vânătoare cât puricii și țânțarii de mari.

Au venit lângă patul lui, în colțul camerei, iar acolo au 172
organizat o mare vânătoare cu arcuri și săgeți: se vedea totul limpede. Au prins o cantitate enormă de păsări și vânat, toate nu mai mari decât un bob de orez. După terminarea vânătorii, a urmat o lungă procesiune cu steaguri și stindarde. Cu săbii la centură și sulițe în mâini, s-au oprit în colțul din nord-vestul camerei. Erau urmați de câteva sute de slujitori. Aceștia aduceau cu ei perdele și cuverturi, corturi și țăruși, oale și ibrice, căni și farfurii, mese și scaune. Iar după aceea, câteva sute de slujitori au adus diverse feluri de mâncare rafinate, tot ce aveau pământul și apa mai bun de oferit. Iar alte câteva sute alergau încontinuu în toate părțile, ca să apere drumurile și să ducă mesaje.

Învățatul s-a obișnuit treptat cu imaginea aceea. Deși 173
oamenii erau foarte mici, putea să distingă totul destul de clar. În scurt timp a apărut un drapel viu colorat. În spatele lui venea călare un personaj purtând o pălărie stacojie

[14] Vezi Lüthi, *The European Folktale*, *passim*.

și haine mov. Era înconjurat de un alai de câteva mii de oameni. Înaintea lui mergeau mesageri cu bice și nuiele, care eliberau drumul.

174 Apoi, un bărbat purtând o cască de fier și cu un topor de aur în mână a strigat tare: „Maiestatea Sa binevoiește a se uita la peștii din Lacul Indigo!“ După aceea, cel cu pălăria stacojie a descălecat și, urmat de un alai format din câteva sute de oameni, s-a apropiat de farfuria unde învățatul își ținea cerneala de scris. S-au întins corturi pe marginea farfuriei și s-a pregătit un ospăț. Mulți oaspeți s-au așezat la masă. Cântăreții și dansatorii erau pregătiți. Era un amalgam de haine pestrițe, mov și stacojii, purpurii și verzi. Răsunau flaute și fluiere, viori și cimbale, iar dansatorii se unduiau în ritmul muzicii. Muzica se auzea foarte slab, însă puteau fi distinse destul de ușor melodiile. De asemenea, se auzea destul de clar ce se vorbea la masă, ce se comanda, întrebările și strigătele mesenilor.

175 După trei feluri de mâncare, cel în stacojiu a spus: „Repede! Pregătiți plasele și undițele pentru pescuit!“ De îndată, au fost aruncate plase în farfuria cu apa în care învățatul își muia pensula. Și au prins sute de mii de pești. Cel în stacojiu s-a mulțumit să arunce o undiță în apa puțin adâncă din farfurie și a prins treisprezece crapi roșii.

176 Apoi i-a ordonat bucătarului principal să gătească peștele, și i-au fost pregătite cele mai diverse feluri de mâncare. Mirosul de grăsime prăjită și condimente a umplut întreaga cameră. Iar apoi, cel cu pălăria stacojie, în aroganța sa, a decis să se amuze pe socoteala învățatului. Așa că, arătând spre el, a spus: „Nu cunosc nimic despre scrierile și obiceiurile sfinților și învățaților și totuși sunt un rege foarte respectat! Învățatul acela își petrece toată viața trudind asupra cărților și totuși rămâne sărac și nu ajunge nicăieri. Dacă s-ar hotărî să mă slujească cu credință, ca unul dintre funcționarii mei, poate i-aș permite să ia masa cu noi“.

Acest lucru l-a înfuriat pe învățat, care a luat cartea și 177
a aruncat după ei. S-au împrăștiat cu toții, agitându-se și târându-se pe ușă afară. I-a urmărit și a săpat în pământ, acolo unde dispăruseră. A găsit un mușuroi de furnici mare cât un butoi, în care se foiau nenumărate furnici verzi! Așa că a aprins un foc mare și, afumându-le, le-a scos afară din ascunzătoare[15].

Nu întâmplător povestea are loc seara, în timp ce învățatul își 178
studia cărțile. Întreaga experiență cu furnicile este visul cu ochii deschiși al unui învățat căruia îi este somn. Planurile lui ambițioase și lumești, întreaga lume exterioară căreia el i-a întors spatele îi apar în această fantezie. Disprețul regelui furnicilor este totodată o expresie a autocriticii învățatului în cadrul complexului său de inferioritate. Prin urmare își revine și destramă întreaga reverie. Însă astfel distruge orice posibilitate de dezvoltare interioară.

Lumea magică, despre care am aflat prin simbolurile apei, lunii, 179
pădurii, muntelui etc., nu reprezintă doar sălașul spiritelor și demonilor, ci și tărâmul în care oamenii fascinați[16] ai Antichității continuă să trăiască. Aici sunt păstrate cele mai înalte valori, iar muntele în special servește drept sălaș al marilor oameni din trecut. Iată „O legendă a florilor", un basm cules la sfârșitul secolului al XIX-lea de la tribul vorbitor de euahlayi din Australia:

[15] R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, text ușor modificat.

[16] [Cuvântul german *entrückten* poate însemna și „stare de extaz" sau „retragere extatică". Acest lucru descrie un fenomen mitologic sau biblic prin care o persoană este transportată corporal din lumea concretă, pământească, a aparențelor într-o sferă cerească. Înrudit cu „fascinație" și „captivare", se găsește atât în Vechiul Testament, cât și în Noul Testament, de exemplu în *1 Tesaloniceni* 4.15–17: „noi cei vii, care vom fi rămas până la venirea Domnului, nu vom lua înainte celor adormiți. (...) După aceea, noi cei vii, care vom fi rămas, vom fi răpiți, împreună cu ei, în nori, ca să întâmpinăm pe Domnul în văzduh, și așa pururea vom fi cu Domnul". În sens figurat, conceptul este folosit și ca să semnifice „în cealaltă lume (spirituală)", ca o transă, beatitudine, o stare indusă de narcotice sau de reverie.]

180 După ce Byamee[17] a părăsit pământul și s-a dus să locuiască în Bullimah[18], tărâmul îndepărtat al odihnei, dincolo de vârful muntelui Oobi, toate florile care creșteau pe wogghee sau pe câmpii, pe moorillah sau culmi, și toate florile care creșteau în copaci s-au ofilit și au murit. Nu au mai crescut altele în locul lor. Pământul era sterp și pustiu, fără flori care să-l însuflețească. Faptul că existaseră cândva devenise o legendă pe care le-o spuneau bătrânii din triburi celor tineri. Deoarece nu mai existau flori, au dispărut și albinele.

181 În curând au apărut pete albe, zaharoase, pe frunzele copacului Bibbil, pe care daenii[19] îl numesc Goonbean, și a început să curgă wahlerh limpede sau mană, pe copaci, precum mierea, și se acumula în bulgări care se întăreau pe ramificațiile crengilor sau uneori cădeau pe jos, de unde copiii o adunau și o mâncau, dacă nu ajungeau la crengi.

182 Vracii, ca reprezentanți responsabili ai tribului, își doreau să vadă din nou pământul acoperit cu flori, ca înainte de plecarea lui Byamee. Atât de mare a crescut dorința lor, încât i-a determinat să călătorească după el și să-i ceară să facă pământul din nou frumos. Fără să spună tribului unde se duc, au fugit către nord-est. Au mers și au tot mers, până au ajuns la poalele marelui munte Oobi Oobi, care se înălța deasupra lor, până ce nu i se mai vedea vârful, urcând la cer. De jos, pantele sale de stâncă golașă păreau abrupte și imposibil de escaladat. Dar, într-un final, au zărit o cărare săpată în stâncă, apoi încă una și încă una, iar când s-au uitat în sus, au observat niște trepte săpate ce urcau până unde vedeau cu ochii. S-au hotărât să urce pe scara aceea de piatră. Au început urcușul și, la sfârșitul primei zile, vârful muntelui încă părea departe deasupra lor, la fel și la sfârșitul celei de-a doua și a treia zile, căci drumul era circular și lung; dar în

[17] [Literal, „Om mare". Byamee este creatorul, eroul cultural al euahlayilor — nota lui L.K. Parker, *More Australian Legendary Tales*, David Nutt, Londra, 1898.]

[18] [Tabăra lui Byamee, pentru euahayi, Câmpiile lor Elizee].

[19] [*Daen* = aborigen australian.]

a patra zi au ajuns în vârf. Acolo au văzut o gaură în piatră unde bolborosea un izvor de apă proaspătă, din care au băut cu nesaț și i-a învigorat atât de mult, încât au scăpat de oboseala care aproape că îi doborâse. La mică distanță de izvor au văzut niște cercuri din pietre puse unele peste altele. Au intrat în unul dintre ele și aproape imediat au auzit sunetul unui gayandy, mijlocul prin care era auzită vocea lui Wallahgooroonbooan. Acesta era mesagerul spiritual al lui Byamee. El i-a întrebat pe wirreenuni [vrăjitori] ce caută acolo, unde învățătura sacră a lui Byamee le era împărtășită celor care veneau să o cunoască. l-au spus cât de mohorât părea pământul de când îl părăsise Byamee, că toate florile muriseră și nu mai înfloriseră nicicând. Și deși Byamee le trimisese wahlerh sau mana, ca să ia locul mierii, care le lipsea, ei tot tânjeau să vadă din nou florile făcând pământul la fel de colorat cum fusese cândva.

183 Wallahgooroonbooan le-a ordonat câtorva spirite slujitoare ale muntelui sacru să-i ridice pe wirreenuni la Bullimah, unde florile nepieritoare nu încetau niciodată să înflorească. Când vocea a tăcut, wirreenunii au fost ridicați printr-o deschizătură din cer și așezați pe un tărâm minunat, cu flori îmbobocite peste tot, într-un belșug cum nu mai văzuseră niciodată, comasate în rânduri de culori strălucitoare, care arătau ca sute de euloowirree, curcubeie, întinse pe iarbă. Atât de copleșiți au fost wirreenunii încât, preț de câteva clipe, nu puteau face altceva decât să plângă, dar erau lacrimi de bucurie.

184 Aducându-și aminte pentru ce veniseră acolo, s-au aplecat și au adunat repede, până ce și-au umplut brațele cu flori de toate felurile. Apoi, spiritele i-au coborât înapoi în cercul din pietre aflat în vârful muntelui Oobi Oobi.

185 S-a auzit din nou vocea acelui gayandy, iar Wallahgooroonbooan a spus: „Spuneți-le triburilor voastre, când le duceți aceste flori, că pământul nu va mai rămâne niciodată fără ele. În toate anotimpurile, câteva dintre ele or să fie trimise de diferitele

vânturi, dar Yarrageh Myarah le va aduce din belșug muguri pe fiecare copac și tufiș, boboci care să se unduiască printre ierburile de pe wogghee și moorillah, la fel de dese ca părul pe pielea oposumului. Dar Yarrageh Mayrah nu le va face mereu atât de dese, ci doar uneori; însă pământul nu va mai rămâne niciodată complet lipsit de flori. Când sunt puține, iar vântul cel blând nu bate ca să aducă primele ploi și apoi florile, iar albinele abia pot face suficientă miere pentru ele însele, atunci wahlerh sau mana va cădea din nou din copaci, ca să ia locul mierii, până ce Yarrageh Mayrah va aduce din nou ploaia jos, pe munte, și va deschide bobocii pentru albine; iar atunci va fi miere pentru toată lumea. Acum grăbiți-vă și duceți această promisiune, precum și florile nepieritoare care reprezintă pecetea sa, oamenilor voștri".

186 Vocea a tăcut, iar wirreenunii s-au întors la triburile lor, cu florile de la Bullimah. Au coborât scara de piatră, care fusese săpată în stâncă de spirite pentru venirea lui Byamee; au traversat toate wogghee și moorillah până la tabăra triburilor lor. Oamenii s-au adunat în jurul lor, uitându-se cu ochii mari la bobocii pe care îi aduseseră wirreenunii. Florile erau la fel de proaspete ca atunci când plecaseră din Bullimah, umplând aerul cu mireasma lor. După ce tribul s-a uitat suficient de mult la boboci și a auzit promisiunea pe care le-a făcut-o Byamee prin mesagerul lui, Wallahgooroonbooan, wirreenunii au împrăștiat florile din Bullimah în toate zările. Unele au căzut în vârful copacilor, unele pe câmpii și culmi, iar acolo unde au căzut, crește specia lor de atunci încoace[20].

187 În alte versiuni[21], Byamee stă pe un tron de cristal pur, în cer. De ambele părți ale sale se află coloane înalte de cristal. Aici apare

[20] L.K. Parker, *More Australian*, pp. 84–89 — text prescurtat și ușor modificat.

[21] „Bătrânul magician Byamee, cel mai mare dintre toți magicienii, a trăit cândva pe Pământ, dar acum trăiește singur în desișul de pe un deal de lângă Noondoo. Nimeni nu poate să se uite la el, altfel trebuie să moară." Vezi povestea „Borah lui Byamee", în L.K. Parker, *Australian Legendary Tales, Folk-Lore of the*

centrul inconștientului ca reședință a zeității, precum „coloanele formate din cristal lichid" din palatul din „Doamna din lună". La fel cum acolo iepurele măcina plante ca să prepare elixirul vieții, aici, apa vieții iese din munte, dintr-o stâncă. Odată cu retragerea lui Byamee, epoca fericită a înfloririi a dispărut, un paradis cu flora sa minunată.

Intrarea în cercul magic atrage spiritele, fiindcă acolo sunt „con- 188
centrate" și active puterile inconștientului[22]. Magicianul se apropie de domeniul divinității prin eforturi religioase și primește ajutor dinăuntru — domeniul sufletului său. Este vorba despre un ritual tipic al reînnoirii, prin care viața este întărită prin intrarea în contact cu spiritele strămoșilor și călăuzită spre canalele adecvate. Locul magic, în acest caz muntele, nu este doar inconștientul ca tărâm însuflețit de spirite, ci fundația creativă a vieții în sine, din care viața individuală se reînnoiește iar și iar.

O paralelă care descrie acest aspect al muntelui foarte clar este 189
basmul „Desaga lui Ngeraod":

> În sudul insulei Babeldaob se înalță un munte magic cu 190
> două vârfuri, numit Ngeraod. Oamenii spun că aparține cerului și că, odinioară, aici locuiau ființe supranaturale, numite Galid, într-o casă mare, frumoasă și spațioasă. Printre ei se aflau Tekil Malap, diavoli răi, mâncători de oameni, care bântuiau pădurile din munți și deranjau oamenii care își vedeau de treabă. Odată, Tekil Malap au furat barca unui pescar și au provocat mari pagube. Când proprietarul a descoperit pete pe barca lui, s-a hotărât să-i ia prin surprindere și să pună mâna pe ei. Știind că aveau să simtă mirosul de om, și-a ascuns mireasma cu fum de cocos și, într-o noapte, a ieșit pe lagună. Diavolii au venit să vadă ce era cu mirosul acela. Chiar dacă le-a văzut înfățișarea

Noongahurrahs as told to the Piccaninnies, David Nutt, Londra, 1896, pp. 94–105. Tinerii aflau despre Byamee în timpul ceremoniei lor de inițiere. Byamee este, desigur, mai mult un zeu decât un magician.

[22] Despre semnificația turndunului, vezi A. Lang, *Custom and Myth*, pp. 29 și urm.

teribilă, pescarul nu s-a pierdut cu firea; le-a oferit o parte din nuca lui de cocos coaptă. Li s-a părut delicioasă și au fost de acord să iasă cu el la pescuit. Au prins o captură frumoasă împreună și, după cum era obiceiul, au împărțit-o între ei. Înainte să plece, pescarul i-a întrebat dacă ar accepta o parte din nuca lui de cocos coaptă drept cadou și i-a invitat la el acasă. Odată ajunși acolo, a luat câteva nuci de cocos încă în coajă și le-a pus pe foc. După ce au ars, a scos coaja, a răzuit miezul copt dinăuntru și l-a oferit oaspeților săi. Aceștia i-au mulțumit și au înfulecat, lacomi, miezul de nucă de cocos copt. Drept mulțumire, l-au invitat pe bărbat să vină cu ei unde locuiau și să guste din mâncarea lor. Acesta a acceptat și au plecat împreună. „Trebuie să calci mereu *pe urmele noastre*", i-au spus ei, fiindcă drumul nu era pe pământ, ci *prin aer*. Omul a făcut întocmai și, în scurt timp, au ajuns pe muntele Ngeraod.

191 Acolo au dat de un copac mare, despicat pe mijloc, care se închidea la loc după ce intrai în el. Tekil Malap i-au spus bărbatului: „Când intrăm în casă și ne întâlnim cu bătrâna noastră mamă și îți oferă ceva în dar, să refuzi tot în afară de ceea ce zdrăngănește în dulapul din lemn de taro — acel lucru să-l iei!" Apoi au intrat cu toții și au ajuns la mama lor, o femeie uriașă, cu niște sâni imenși. Aceasta s-a asigurat că oaspetele se simte ca acasă. După două zile, Tekil Malap au dorit să-i ofere oaspetelui un dar. Bătrâna i-a dat o carapace de țestoasă, care avea proprietatea de a se reumple singură ori de câte ori cineva se învârtea. Însă bărbatul a refuzat darul. Apoi l-a întrebat dacă vrea o găină care se ouă bani, faimoasa Malk ra Ngeraod, care avea cap de om. Dar bărbatul a refuzat din nou cadoul. Apoi bătrâna l-a întrebat ce să-i dea. El a răspuns: „Dă-mi ceea ce zdrăngănește acolo, în dulapul din lemn de taro". „Bine, atunci asta am să-ți dau", a spus cotoroanța. Când l-au pregătit pe bărbat să se întoarcă acasă, Tekil Malap au scos o desagă din dulap și i-au spus să o țină foarte bine. Era

desaga Tur re Ngeraod, o bucată din copacul sacru garamal[23], înfășurată în frunza unui palmier areka. Diavolii l-au condus apoi la copacul cel mare și și-au luat rămas-bun de la el. Copacul s-a deschis, bărbatul a trecut prin el, iar copacul s-a închis la loc în urma lui. Și a făcut întocmai cum i s-a spus: a strâns desaga tare la piept și s-a culcat pe ea. De îndată ce a închis ochii, a zburat prin aer și a aterizat în fața casei lui. A intrat și a ascuns cu grijă minunata desagă în dulapul lui din lemn de taro. Bărbatul a descoperit că, cu desaga aceea, putea să vindece oamenii aflați pe moarte și chiar să readucă morții înapoi la viață. Astfel a devenit bogat și faimos, dar oamenii au început să se adune în fața lui, cerșind bani, invidioși pe puterile lui vindecătoare. Într-o zi, chiar i-au dat foc la casă. Desaga a rămas neatinsă, iar bărbatul a strigat să fie lăsat în pace, ca să continue să-i vindece pe oameni, însă oamenii au continuat să-l agaseze până ce, într-o zi, a aruncat desaga în pădure pentru totdeauna. De atunci, oamenii de pe pământ trebuie să moară, dar copacul de hibiscus trăiește pentru totdeauna[24].

Muntele Ngeraod are vârfuri gemene[25], o expresie a celor două 192
fețe ale tărâmului magic exemplificat prin vindecarea de natura dublă și aspectele mâncătoare de oameni ale diavolilor Tekil Malap[26]. Copacul care se deschide și se închide (motivul stâncilor care se ciocnesc) are aceeași semnificație. În cele ce urmează vom arăta adesea cum tărâmul magic ca inconștient se arată ca fiind straniu de ambivalent atunci când stă față în față cu ființele umane. Se pare că, la fel ca natura, inconștientul se poate comporta distructiv,

[23] [*Hibiscus tiliaceus*.]

[24] P. Hambruch (ed.), *Südseemärchen aus Australien, Neu-Guinea, Fidji, Karolinen, Samoa, Tonga, Hawaii, Neu-Seeland u.a.* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1921, pp. 170–174 — text ușor modificat.

[25] Precum Muntele Parnas din Grecia.

[26] Gândiți-vă la soția bărbatului din lună din povestea inuită „Zbor către lună", de care angakoqul nu avea voie să râdă. Aceasta avea două părți: viața și moartea, simbolizată prin spatele ei găunos.

dar și benefic față de ființele umane. Faptul că acționează pozitiv sau negativ depinde, într-un mod misterios, de atitudinea conștientă a individului față de inconștient[27]. Acest lucru este exprimat în „Desaga lui Ngeraod" prin faptul că eroul își permite să fie condus de către spiritele inițial rele și distructive în lumea magică și prin faptul că rezistă ademenirilor bătrânei zeițe-mamă, ca să obțină în cele din urmă comoara vindecătoare[28]. Această polaritate a inconștientului este văzută oglindită în cele două vârfuri ale muntelui Ngeraod pe parcursul întregului basm. Descrierea trecerii spre tărâmul magic este din nou caracterizată de neclaritatea evidentă a oricăror elemente spațiale. Natura eterică și totuși concretă a magicului este exprimată în fraza idiosincrasică prin care se spune că trebuie să calci exact pe urmele spiritelor pentru a le putea urma pe calea aflată în aer. Este important faptul că, la sfârșit, semenii umani cei răi distrug darul adus de pe tărâmul magic. Conștiința profană anihilează valoarea semnificativă a simbolurilor din inconștient prin faptul că le raționalizează.

193 La aproape toate popoarele primitive găsim urme ale unei credințe conform căreia strămoșii devin divinități demonice puternice după moarte și tărâmul lor se transformă într-un tezaur al imaginilor inconștiente. În perspectiva grecilor antici, anumite suflete moarte locuiau în zone de pe pământ, își aruncau binecuvântările asupra câmpurilor și se arătau în vise. *Tritopatores* au jucat un rol special în cultul strămoșilor ca străbuni primordiali[29] care au devenit zei[30]. O credință înrudită este oglindită în impresionanta descriere aztecă numită „Cum a căutat Motecuhzoma Cele Șapte Peșteri", în care inconștientul este prezentat drept tărâmul strămoșilor, dar și un izvor din care se poate reînnoi mereu depozitul de cunoștințe al tribului:

[27] Despre acest aspect dublu al inconștientului, vezi C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §89, 600 n. 186; OC 6, *Tipuri psihologice*, §446.

[28] Este o desagă „încărcată cu mană". *Cf.* G. v. d. Leeuw, *Religion in Essence*, pp. 37 și urm., despre fetișism.

[29] *Urgrossväter*, traducere alternativă: bunici primordiali.

[30] *Tritopatores* sunt trei zei bătrâni veneraţi în Atena, pe nume Amaclides, Protocles și Protocleon. Uneori li s-au dat nume alternative, inclusiv Eubuleus. *Cf.* E. Rohde, *Psyche*, Londra, 1925, pp. 246–249.

Regele Motecuhzoma Întâiul[31] voia să afle despre Chico- 194
moztoc, Cele Șapte Peșteri, pe care tradiția lui o menționa adesea ca fiind *casa strămoșilor săi*. L-a chemat pe prim-ministrul său, Tlacaelel, și i-a cerut să pregătească cei mai buni războinici. Dar Tlacaelel i-a spus că acesta nu era un loc obișnuit, care putea fi cucerit, ci unul special, care trebuia descoperit și de unde trebuia să înveți. L-a sfătuit pe Motecuhzoma să trimită vraci, vrăjitori și magicieni să găsească acest loc misterios. Motecuhzoma l-a chemat apoi pe istoricul regal, care i-a explicat: „Strămoșii noștri locuiau într-un loc fericit numit Aztlan, care înseamnă *Albiciune*. În locul acela există un mare deal *în mijlocul apelor*, care se numește Colhuacan, fiindcă vârful său este *răsucit*, iar Colhuacan înseamnă Deal Răsucit[32]. Pe acest deal existau *peșteri* sau *grote*, unde au trăit tații și bunicii noștri vreme de mulți ani.

Strămoșii au trăit acolo fericiți și bogați. În alte locuri, 195
acest tărâm se numește Cele Șapte Peșteri și se află înspre nord. Însă, după ce au părăsit acel loc încântător și au venit pe continent, totul s-a întors împotriva lor. Buruienile au început să-i înțepe, pietrele s-au ascuțit și i-au tăiat, iar câmpurile s-au umplut cu ciulini și spini. [...] Deoarece istoricul regal a confirmat povestea prim-ministrului, Motecuhzoma a ordonat să fie aduși dinaintea lui toți vrăjitorii și magicienii care se găseau în toate provinciile. Încărcați cu daruri îmbelșugate și haine deosebite, mâncăruri și plante, șaizeci de vrăjitori au pornit în căutarea Celor Șapte Peșteri. S-au întâlnit cu un spirit rău, care i-a preschimbat în naguali[33]

[31] [Scris și Moctezuma, personalitate istorică (1440–1464), al cincilea rege aztec — vezi Fray Diego Durán, *The History of the Indies of New Spain*, traducere, adnotare și introducere de Doris Heyden, University of Oklahoma Press, Norman, 1994 (1588). Motecuhzoma, împuternicit mai târziu prin legendă.]

[32] Colhuacan poate însemna atât „Deal răsucit", cât și „Locul strămoșilor" — din *colli*, „bunic sau strămoș", și *colhua*, „cel care are bunici sau strămoși".

[33] [Sau *nahual*, manifestarea animalică a unei persoane sau însoțitorul animalic; vezi Heyden.]

sau spirite animalice: păsări, jaguari, pisici sălbatice, care i-au dus către pământul strămoșilor lor. Când au atins malurile unui lac întins, au revenit la forma umană. Acolo au găsit oameni ce trăiau în pace și vorbeau aceeași limbă ca vizitatorii. Le-au explicat acestor oameni că se aflau în căutarea lui Coatlicue[34], mama lui Huitzilopochtli[35], și a Chocomoztoc, Cele Șapte Peșteri, de unde porniseră strămoșii lor.

196 Au fost conduși la un bătrân care i-a întâmpinat și i-a întrebat cine îi trimisese. Când au răspuns „Motecuhzoma și Tlacaelel", bătrânul a întrebat cine erau oamenii aceia, fiindcă nu știa de ei și nici de Motecuhzoma. Bătrânul a întrebat: „De ce mai trăim cu toții aici, în locul pe care l-au părăsit? De ce nu a murit niciunul dintre noi? Cine sunt conducătorii voștri acum?" Vrăjitorii au răspuns și au explicat că au adus daruri din partea actualului conducător, Motecuhzoma, pentru Huitzilopochtli și mama sa. Bătrânul a spus: „Luați ce ați adus și veniți cu mine". Au luat cadourile în spinare și l-au urmat pe bătrân, care urca dealul cu ușurință. Mergeau în urma lui, însă picioarele *li se afundau în nisipul moale, așa că mergeau cu mare dificultate și împovărare*. Au strigat la bătrânul care mergea cu atâta ușurință, de parcă picioarele lui nici nu atingeau pământul. „Ce e în neregulă cu voi, aztecilor?" a întrebat el. „Ce v-a îngreunat atât de mult? Ce mâncați pe pământurile voastre?"

197 „Mâncăm hrana care crește acolo și bem ciocolată."[36] Bătrânul a răspuns: „*Mâncarea și băutura aceasta îmbelșugată v-a îngreunat, copiii mei, așa că nu vă e lesne să ajungeți în locul strămoșilor voștri.* Mâncarea aceasta vă va aduce moartea.

[34] Coatlicue, „Cea cu fustă din șerpi", de fapt numele bătrânei zeițe a pământului și a lunii.

[35] [Nahuatl înseamnă „Colibri stângaci", zeul protector al tribului seminomad Mexica; acesta le promisese propriul lor pământ, ce avea să fie cunoscut mai târziu ca Mexico–Tenochtitlan.]

[36] [Unele versiuni au aici *pulque*, un rachiu din agave cu un conținut mare de alcool. Poate fi o adăugire ulterioară, care dovedește faptul că este o legendă vie printre chicanos din sud-vestul Statelor Unite.]

Noi nu cunoaștem nimic din bogăția pe care o aveți voi; noi trăim *simplu și cumpătat*. Dați-mi încărcătura voastră și așteptați aici. O voi striga pe stăpâna acestui pământ, pe mama lui Huitzilopochtli, ca să o vedeți". A ridicat una dintre boccele și a urcat dealul de parcă ar fi fost un fulg. În curând s-a întors după celelalte și le-a cărat până sus cu multă ușurință.

După ce toate darurile aduse de azteci au fost urcate în 198
vârful dealului, a apărut o femeie de o vârstă considerabilă, cea mai urâtă și mai mizerabilă cotoroanță pe care ar putea cineva să și-o imagineze vreodată. Avea fața atât de neagră și acoperită cu mizerie, încât arăta de parcă ieșise direct din iad. Plângând amarnic, le-a spus vizitatorilor săi: „Bine ați venit, fiii mei! Să știți că, de când a plecat zeul vostru, Huitzilopochtli, din locul acesta, aștept să se întoarcă, bocind și căinându-mă. Din ziua aceea nu mi-am mai spălat fața, nu mi-am mai pieptănat părul și nu mi-am mai schimbat hainele. Tristețea și jalea mea vor dura până se va întoarce. E adevărat, copiii mei, că ați fost trimiși aici de către conducătorii celor șapte regiuni, pe care i-a luat fiul meu cu el?"

Mesagerii au ridicat ochii și, văzând acea femeie hidoasă 199
și înspăimântătoare, s-au înfricoșat. S-au plecat în fața ei și au făcut reverențe. „O, doamnă mare și puternică, nici nu i-am văzut, nici nu am vorbit cu stăpânii celor șapte grupuri. Am fost trimiși de slujitorul tău, Motecuhzoma, și ministrul lui, Tlacaelel (Chuatlcoatl), să te vizităm și să căutăm locul unde au sălășluit cândva strămoșii noștri. Ne-au ordonat să-ți sărutăm mâna în numele lor. Vrem să știi că Motecuhzoma domnește acum peste marele oraș Mexico-Tenochtitlan. Nu este primul rege, ci al cincilea. [...]

Când s-au întors la Tenochtitlan, magicienii și vrăjitorii 200
au dus darurile la Motecuhzoma și i-au spus: „Stăpâne, ți-am îndeplinit ordinele și am văzut cu ochii noștri ceea ce doreai să afli. Am văzut tărâmul acela numit Aztlan și Colhuacan, unde au trăit strămoșii noștri și de unde au

plecat în pribegie. Și ți-am adus lucrurile care cresc și sunt produse acolo". Apoi au pus dinaintea regelui mulți știuleți de porumb, semințe și diferite tipuri de flori, roșii și ardei iuți — mâncăruri și plante care creșteau în regiunea aceea — și mantourile și șorțurile din fibre aspre care fuseseră trimise de oamenii aceia [din Aztlan–Colhuacan–Chicomoztoc]. I-au povestit lui Motecuhzoma tot ce se întâmplase cu mama lui Huitzilopochtli și slujitorul ei bătrân, că îl văzuseră pe omul acesta schimbându-și vârsta, de la tânăr la adult și apoi la foarte bătrân. Au adăugat că în locul acela, toți strămoșii care rămăseseră acolo încă trăiau. Iar Coatlicue se plânsese amarnic de fiul ei, Huitzilopochtli, pe care îl aștepta de atâta vreme. [...]

201 Vorbind despre un tărâm atât de fericit, Motecuhzoma și Tlacaelel au fost mișcați și au început să plângă amarnic. Amintindu-și de strămoșii lor, li s-a făcut dor de casă și au devenit melancolici fiindcă nu puteau să-și vadă patria-mamă. Își doreau din suflet să se întoarcă într-o bună zi, odată ce misiunea lor umană avea să fie îndeplinită. După ce le-au mulțumit vrăjitorilor mesageri și au ordonat să le fie date cadouri scumpe pentru munca lor, au cerut ca acești vrăjitori să ducă mantourile și șorțurile din fibre de agavă la templu, unde trebuiau să fie puse pe Huitzilopochtli, deoarece mama lui i le trimisese[37].

202 Din nou, muntele simbolizează țelul care trebuie să fie atins în inconștient. Este alb, iar tărâmul fericit se numește Aztlan, „Albiciunea". Ne aducem aminte de regiunile înzăpezite din „Mama Holle" și de lumina argintie a regatului selenar din „Doamna din lună". Tărâmul străin din punct de vedere temporal și spațial este cufundat într-o lumină nefirească, transfigurată într-un mod straniu, ce reprezintă o stare de clarviziune inconștientă. Într-un basm

[37] [Text prescurtat din D. Durán, *History of the Indies*, pp. 212–222.]

norvegian, „Cele trei prințese de pe Tărâmul Alb“[38], tărâmul magic se numește pur și simplu Tărâmul Alb, iar eroul ajunge în acest regat după o serie de aventuri pe care le are în timp ce navighează într-o barcă, pe întinderea oceanului. În legenda lui Motecuhzoma, regatul magic este cunoscut drept locul de origine al poporului, unde locuiesc strămoșii lor, într-o stare atemporală. Este tărâmul tinereții veșnice, căci, prin urcarea dealului, Colhuacan, reînnoiesc viața. Reconectarea cu pământul strămoșilor înseamnă conectarea cu inconștientul, unde timpul și spațiul sunt relativizate și imaginile primordiale sunt veșnic vii.

Prin urmare reconectarea și păstrarea contactului cu spiritele an- 203
cestrale și animalice fac parte integrantă din multe mituri primitive. Jung scrie:

> Simbolismul riturilor de înnoire, considerat cu seriozitate, 204
> se referă, dincolo de ceea ce nu e decât infantil și arhaic, la acea dispoziție psihică înnăscută care este rezultatul și depozitul tuturor vieților strămoșilor, mergând până la stadiul animal; de aici, simbolismul ancestral și animal. E vorba de încercarea de a suspenda separarea conștiinței de inconștient, sursa propriu-zisă a vieții, și de a produce o reunificare a individului cu pământul matern al dispoziției sale instinctive moștenite. [...] Autonomia și autarhia conștiinței sunt calități fără de care aceasta n-ar fi apărut; dar ele semnifică și primejdia izolării și pustiirii, prin aceea că produc prin scindarea inconștientului o insuportabilă *înstrăinare a instinctului*. Absența instinctului este însă sursa a nesfârșite rătăciri și erori[39].

Nu doar riturile de înnoire, ci și multe alte ritualuri ale amerindi- 205
enilor par să fie construite pe experiențe interne individuale, mai ales ale șamanilor, vracilor etc. Un exemplu impresionant se regăsește în

[38] Vezi P.C. Asbjørnsen și Jørgen Moe, *Norske folkeeventyr*, P.T. Steensballe, Christiania, 1852.

[39] C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §174.

basmul inuit „Un mit al vulturilor despre rândunelele zburătoare și dansul lupilor într-un banc de lut“:

206 Un tânăr, arcaș iscusit, a vânat cândva un vultur care era atât de mare, încât putea fi împărțit între toți locuitorii ca pradă de vânătoare, de parcă ar fi fost un animal marin. Cu toții au primit suficient pentru o masă, dar cei care au prins o bucată din femur au fost cei mai mulțumiți. Tânărul vânător, pe nume Marten (Kavfiatsiak), și-a dat seama că nu omorâse o pradă de rând și a făcut tot posibilul să trateze pielea atât de atent, încât vulturul arăta ca și cum încă ar fi fost în viață. După aceea l-a transformat în talismanul lui, căruia îi aducea în fiecare zi ofrande, punându-i carne între gheare de fiecare dată când mânca el. Și a dat roade. A devenit un vânător mai iscusit decât înainte. Într-o zi, în timp ce Marten era la vânătoare, s-a întâlnit deodată cu doi bărbați ciudați. Unul dintre ei avea un bot de vulpe roșie, iar celălalt un bot de vulpe argintie cusut în partea din față a hainelor lor de blană. Cei doi străini au apărut din senin în fața lui, l-au oprit și i-au spus: „Am venit să te luăm cu noi, și din moment ce nu ne aflăm aici din proprie voință, nu ai de ales. Trebuie să ne urmezi!“ Așa că l-au luat pe Marten între ei și l-au condus departe, către regiuni pe unde nu mai umblase niciodată. I-au pus întrebări pe care nu le înțelegea și au spus că nu se deplasează suficient de repede.

207 *Închide ochii!* i-au spus și l-au luat de mâini, începând să alerge cu el cu o viteză atât de mare, încât Marten avea impresia că sufla o furtună împotriva lor. *Nu păreau să atingă deloc pământul.* Au continuat o vreme așa, iar apoi i-au spus să deschidă ochii. Au simțit din nou pământul sub picioare. Marten s-a uitat în jur și a văzut munți lângă care nu se mai aflase niciodată, un ținut străin, dar nicio casă. Unul dintre cei doi străini misterioși a vorbit din nou și i-a zis: „Astăzi vei întâlni o femeie pe care nu ai mai văzut-o niciodată și trebuie să știi că îți va cere o sfoară împletită din tendoane, la schimb

pentru ceea ce-ţi va da". Marten se gândea mereu la sfoara aceea împletită din tendoane, dar nu știa de unde putea face rost de așa ceva, atât de departe de casă. Au continuat drumul, afundându-se și mai mult în ținutul acela, când deodată au auzit o pulsație, care răsuna constant și tare de undeva departe. „Ce se aude?" a întrebat Marten. „Este bătaia inimii unei mame", au răspuns ceilalți. „Bătaia inimii unei mame!" s-a gândit Marten, dar nu înțelegea ce însemna acest lucru. Apoi, unul dintre străini a vorbit din nou și a spus: „Mai ții minte că ai ucis un vultur, un mascul tânăr și puternic? Ce auzi acum e bătaia inimii mamei sale". l-a fost prezentat inimii care bătea, mamei vulturului ucis. Și inima lui Marten bătea acum, dar spre mirarea lui, mama l-a primit cu multă amabilitate și i-a mulțumit pentru felul în care îi tratase fiul. Căci nu este păcat să omori un animal, dacă aduci apoi jertfe sufletului său. Animalele trăiesc iarăși într-un trup nou. Iar acum, dorind să facă schimb de daruri cu el, l-a întrebat ce ar vrea să primească. „Tot ce vreau este să ajung din nou acasă, în siguranță. O călătorie plăcută până acasă!" a spus Marten. „Eu vreau o sfoară împletită din tendoane", a spus bătrâna vulturoaică. Încurcat, Marten a coborât privirea. Nu știa unde ar putea găsi o sfoară împletită din tendoane, dar deodată și-a adus aminte de vârfurile săgeților sale, care erau fixate cu sfoară împletită din tendoane. Le-a dezlegat și i-a dat sfoara, iar bătrâna vulturoaică s-a bucurat și a început să vorbească.

A spus că cei doi bărbați erau *kivfai* ai ei, mesagerii săi sacri. Ea îi trimisese să-l invite pe Marten la trocul acela. Marten s-a mirat și mai tare, fiindcă era prima dată când auzea de modul acela de a trimite mesaje. Era o modă nouă și necunoscută. După aceea, i s-au oferit multe feluri delicioase de mâncare, iar când a fost, în sfârșit, gata să se întoarcă acasă, vulturoaica l-a implorat să țină o sărbătoare în onoarea fiului său. Festivalul trebuia să fie organizat trimițând mesageri pentru a invita oaspeții, iar cei care acceptau invitația trebuiau să facă schimb de urări și cadouri cu el și vecinii lor.

208

209 [La despărțire, a primit două „piei de inimă“ de la doi caribu, niște săculețe transparente făcute din membrana exterioară a inimii unui caribu. Un săculeț era umplut cu lobi de urechi de caribu; celălalt, cu lobi de urechi de nevăstuică și lup. În plus, vulturoaica i-a dat următoarea instrucțiune stranie: „Ai grijă să nu lași darurile acestea jos, în drumul tău. Dacă le duci tu însuți până acasă, nu ai voie să le pui jos, sub nicio formă“. În drum spre casă, călăuzele lui s-au transformat din nou în formele lor naturale și, nedumerit, Marten a pus jos darurile primite de la mama vulturului. Deodată, s-au transformat în niște saci uriași cu piei de animal, carne uscată și seu. A fost nevoit să le lase în urmă și apoi să trimită mai mulți tineri după ele. La întoarcere, Marten a devenit tăcut și rezervat, cugetând profund la tot ce văzuse și auzise. Apoi și-a amintit că bătrâna vulturoaică îi arătase niște obiceiuri noi și îi ceruse să le introducă la el acasă, în cadrul unei sărbători pe care avea să o găzduiască în onoarea fiului ei mort. A făcut întocmai, a trimis invitațiile și, cu mari eforturi, a organizat sărbătoarea, unde oamenii și-au pus măști de animale și au interpretat călătoria minunată, jucând roluri de diverse animale și spirite.][40]

210 Povestea stabilește o sărbătoare ritualică bazată pe o experiență extatică a unui membru individual al tribului. Experiența vânătorului încorporează toate urmele unei imersiuni în inconștient, asemănătoare celei în care s-a îmbarcat angakoqul, în mod conștient, în „Zbor către lună“. De asemenea, călătoria vrăjitorilor lui Motecuhzoma

[40] Text prescurtat și ușor modificat din K. Rasmussen, *Eagle's Gift*, p. 29; spusă lui Rasmussen de către Arnasungak din insula King. (Am omis episodul final nefericit care a avut loc la ospăț, fiindcă nu este relevant în acest context.) *Cf.* versiunea mai simplă: „Hermina este răpită de tânărul vultur“, K. Rasmussen, *Eagle's Gift*, pp. 9–16, din „The Blessed Gift of Joy is Bestowed Upon Man“. Vezi și J.G. Neihardt, *Black Elk Speaks, as told by Nicholas Black Elk through John G. Neihardt (Flaming Rainbow)*, University of Nebraska Press, Lincoln și Londra, 2000, unde Elan Negru povestește despre originea unui festival sacru al Oglala Lakota (sioux) care se baza pe o experiență onirică sau vizionară.

către dealul Colhuacan din „Cum a căutat Motecuhzoma Cele Șapte Peșteri" se bazează inițial pe un fel de experiență religioasă extatică.

În simbolul muntelui se mai găsește o semnificație specială, care 211
îl deosebește de alte simboluri ale inconștientului, cum ar fi apa și luna: în China, muntele este un simbol al meditației, la fel ca în meditația yoga „Nemișcarea"[41]. Înseamnă, în acest caz, „acumularea (umplerea)" puterii, „concentrare", dar și „înălțare, iluminare", deci atingerea unei stări superioare prin efort. Ca urmare muntele este adesea purtătorul celui mai înalt simbol[42]. Faptul că simbolul muntelui este legat de meditație și înălțare spirituală[43] este dovedit într-o

[41] Vezi hexagrama 52 — *Gen*, „Nemișcarea (Muntele)", din *The I Ching or Book of Changes*, p. 200; și R. Wilhelm, *Secretul Florii de Aur*, pp. 56 și urm.

[42] Adică al lui Dumnezeu. *Cf.* C.G. Jung, *Alchemy vol. 1 and 2: The Process of Individuation. Notes on Lectures given at the Eidgenössische Technische Hochschule, Zürich November 1940–July 1941*, zusammengestellt von Barbara Hannah, Privatdruck, Zürich, 1960, p. 41. De asemenea, G.R.S. Mead, *Fragments of a Faith Forgotten*, ed. a II-a, John M. Watkins, Londra, 1931, pp. 370–371, unde interpretează muntele ca fiind o conștiință superioară.

[43] Vezi și prima parte din basmul chinezesc „Doamna din lună", care descrie originea: Prințul și marele arcaș Hou I a primit cândva ordin de la împăratul Yao să doboare cei zece sori de pe cer, fiindcă străluceau atât de tare, încât ardeau oamenii. Hou I a lovit nouă dintre ei, dar cel de-al zecelea a scăpat. Călare pe calul său, care era mai iute decât vântul, Hou I a pornit pe urmele celui de-al zecelea soare, dar calul și-a luat zborul cu el. „S-au dus până la muntele Kunlun și s-au intâlnit cu Regina-Mamă a Mării de Jasp, care i-a dat planta nemuririi. Hao I a luat-o cu el acasă și a ascuns-o în camera lui. Dar soția lui, pe care o chema Tschang O, a mâncat o parte din ea pe furiș, pe când el nu era acasă. Aceasta a plutit imediat până la nori. Când a ajuns la lună, a fugit in castelul care se afla acolo și trăiește de atunci în acel loc, ca Doamna din lună."

În majoritatea culturilor din lume, zeii și demonii locuiesc in munți. *Cf.* zeul aztec Tepeyollotl, „Inima Muntelui" [vezi basmul aztec „Zeul muntelui și peșterii al triburilor Isthmus" (sursă necunoscută) și Theodor Wilhelm Danzel, „The Psychology of Ancient Mexican Symbolism", în *Spiritual Disciplines: Papers from the Eranos Yearbooks*, Prînceton University Press, Princeton, NJ, 1960, Bollingen XXX-4, pp. 225 și urm.; dar și J. Bolte și L. Mackensen, *Handwörterbuch*, *s.v. Berg* (munte)]. Despre mama-munte, vezi A. Erman, *Religion der Ägypter*, p. 215; Jean Przyluski, „Ursprünge", pp. 17–18; Walter F. Otto, „Der Sinn der eleusinischen Mysterien", în *Eranos-Jahrbuch 1939: Die Symbolik der Wiedergeburt in der religiösen Vorstellung der Zeiten und Völker*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rheîn-Verlag, Zürich, 1940, pp. 90–91. Pentru India, vezi H. Zimmer, *Maya*, pp. 151, 346.

manieră amuzantă în povestea aztecă de mai sus, unde urcarea este împiedicată de faptul că vrăjitorii au avut o viaţă prea bună. În acest caz, nici măcar concentrarea raţională nu ajută, fiindcă rămân blocaţi în nisip. Faptul că patria-mamă paradiziacă se pare că şi-a pierdut o parte din fertilitate de la plecarea lor este specific pentru această saga[44]. Acest lucru împiedică întoarcerea acasă. Mintea primitivă, care abia recent s-a desprins cu greu de inconştient, vede, privind retrospectiv, un pericol în întoarcerea la patria-mamă. Însă uneori trebuie să ne întoarcem acolo ca să regăsim mama, adică sursa vieţii din inconştient. Apoi, dintr-odată, tărâmul apare din nou ca un paradis etern.

212 Deoarece mesagerii lui Motecuhzoma sunt vrăjitori, ei pot să se preschimbe, luând forma unor animale. În „Zbor către lună", şamanul se lasă condus de ajutorul lui animalic[45], din moment ce inconştientul este şi tărâmul instinctelor, care — după cum vom vedea în cele ce urmează — este simbolizat adesea sub forma unor animale. Un basm sud-american, „Cum a ajuns haimara să aibă ochii aşa de mari şi frumoşi", ne oferă o legătură interesantă între *orbire*, *scufundarea în apă* şi *transformarea în animal*, care sunt sinonime cu pătrunderea în inconştient:

213 Întorcându-se acasă din junglă, într-o după-amiază, un vânător s-a întâlnit cu un Konoko-kuyuha, care împletea un coş. Deşi nu l-a recunoscut de îndată ca fiind un Spirit al Junglei, i-a observat înfăţişarea stranie, fiindcă avea toată faţa, corpul şi membrele acoperite cu păr des. A întrebat Spiritul ce face, dar singurul cuvânt pe care a catadicsit să i-l

Descoperim în Vechiul şi Noul Testament că Dumnezeu este întâlnit adesea pe Muntele Tabor sau pe Muntele Sinai.

[44] [Nu este descris în versiunea oferită aici sau în versiunea în limba germană a lui W. Krickeberg, *Azteken und Inka*.]

[45] [Licantropia (capacitatea sau puterea unei fiinţe umane de a se transforma în lup sau de a căpăta trăsături caracteristice unui lup), adică o convingere că şamanul, vraciul sau vrăjitorul se poate transforma cu uşurinţă într-un animal, este cunoscută de toate popoarele indigene — vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 39–43.]

ofere drept răspuns a fost „Bako“[46]. Când a ajuns acasă, le-a povestit experiența prietenilor și familiei sale și i-a sfătuit să nu adoarmă în noaptea aceea, deoarece „creatura“, orice ar fi fost ea, putea să le facă o vizită neașteptată după lăsarea nopții. Nu a putut să le spună decât că era toată acoperită cu păr și că împletea un coș. Cu toții au râs de el și, întorcându-se la hamacele lor, ca de obicei, și-au spus povești unii altora până au adormit. Cel care i-a avertizat a rămas singurul treaz. Nu după mult timp a recunoscut un fluierat în depărtare.

A încercat să-și trezească prietenii, scuturându-le hamacele. În zadar; abia a reușit să se cațăre pe acoperiș, când „creatura“, pe care a recunoscut-o acum drept un Kono-ko-kuyuha, a intrat în casă. Odată ajunsă acolo, vânătorul a putut să-i urmărească mișcările fără să fie observat. A văzut Spiritul apropiindu-se pe furiș de fiecare hamac și scoțându-le ochii celor care sforăiau acolo, fără să-i trezească. A pus cu grijă ochii în coșul terminat acum, după care a ieșit din casă. A doua zi de dimineață, când s-au trezit, oamenii și-au dat seama că nu mai vedeau nimic și s-au întrebat ce se întâmplase. Cel care îi avertizase le-a povestit toată pățania. Aceștia au spus că nu mai erau demni să trăiască pe pământurile acelea și că trebuie să-i ducă pe malul unei ape. Bărbatul i-a legat unul de celălalt și i-a condus la un pârâu. Când au ajuns la apă, l-a legat pe ultimul de un copac, să nu se rătăcească și să știe unde se află. I-a lăsat acolo, în siguranță, după cum credea el, și le-a promis că se va întoarce curând să-i viziteze. După o vreme și-a respectat promisiunea, dar a descoperit că între timp intraseră cu toții în apă și se transformaseră în pești. Numai cel care fusese legat de copac, neputând să intre în apă decât până la mijloc, se transformase doar pe jumătate în pește. Așa că bărbatul a plecat, promițând să se întoarcă. A stat plecat mult timp, atât de mult, încât Spiritului i s-a făcut 214

[46] Forma prescurtată a *bako-ké*, un termen arawak pentru orbita ochiului; se aplică unei anumite varietăți de coșuri, caracterizată prin faptul că are o concavitate alungită de-a lungul bazei, trăsătură sugerată chiar de nume.

milă de ultimul om și i-a desăvârșit transformarea dându-i proprii săi ochi, care erau „destul de mari și de frumoși", ca să spunem așa. Mai ales pentru un pește haimara[47], adică specia în care îl transformase Spiritul. Iar când s-a întors, în sfârșit, vechiul lor prieten, a tăiat frânghia de la copac, permițându-le astfel peștelui haimara și celorlalți pești să se joace în deplină libertate prin apă, acolo unde au rămas de atunci. Așa au fost ei pedepsiți pentru lipsa lor de credință.

215 Asimilarea cu un animal are valori diferite. Uneori înseamnă să devii un animal adevărat în sens negativ, adică revenirea la un stil de viață complet instinctual, ca în basmul „Trunt, Trunt și trolii din munți"; sau în sens pozitiv, lăsând instinctele să preia conducerea, ca un spirit călăuzitor.

[47] Este vorba despre peștele *Hoplias malabaricus*.

CAPITOLUL 11
LUMEA DE SUS ȘI LUMEA DE JOS

În basmele „O legendă a florilor" și „Cum a căutat Motecuhzoma 216
Cele Șapte Peșteri", inconștientul este văzut ca tărâmul strămoșilor și patria de origine, care, asemenea conceptului creștin de paradis, a fost pierdut. Unele povești ale amerindienilor ne ajută să discernem mai bine aspectul inconștientului descris drept casă primordială, locul unde oamenii sălășluiau înainte să se nască. Dintr-un mit al creației, ce aparține tribului Warao din Guyana (America de Sud), „Legenda lui Okonoróté", aflăm că[1]:

> Toți warao sunt descendenți ai lui Okonoróté, vânătorul 217
> primordial, o figură cerească extrem de cutezătoare. Acest om a trăit inițial într-o lume din cer, care era locuită de oameni, dar nu avea deloc animale, în afară de păsări. Într-o zi, pe când vâna aceste păsări cerești, săgeata lui Okonoróté și-a lovit ținta, dar apoi, atât pasărea, cât și săgeata au dispărut. Când s-a dus să le caute, a descoperit o groapă adâncă și s-a uitat înăuntru.

[1] [Povestea originală a lui W.H. Brett, *Legends and Myths of the Aboriginal Indians of British Guiana*, William Wells Gardner, Londra, 1880, pp. 55–60, care a fost un misionar zelos, este în versuri englezești romanțate. Versiunea oferită aici este un rezumat îmbinat cu versuri originale ale lui Brett.]

218 „Iar el, fascinat, neputând să mai mişte,
Lumină deasupra şi dedesubtul lui zăreşte!
Acolo, departe, jos de tot, creşteau păduri;
Erau câmpii întinse, savane şi curgeau râuri.
S-a uitat în jos ore întregi, minunile să le vadă,
Dar era sigur că visează, nu-i venea să creadă!“

219 Okonoróté s-a întors la oamenii lui şi i-a convins să împletească o frânghie lungă. A durat luni întregi să o pregătească, dar în cele din urmă au terminat-o, iar eroul şi-a făcut curaj şi a coborât în groapă.

220 „Era o ispravă primejdioasă, de sus să coboare
Pe-o scară aşa firavă, că o adiere putea s-o doboare.
Odată ajuns jos, de jur împrejur s-a uitat
Iar tot ce a văzut acolo l-a impresionat.
Mirat, a zărit flăcări strașnice
Şi patrupede imense şi năstrușnice.“

221 A vânat o căprioară tânără şi, cu multe eforturi, s-a urcat înapoi la lumea din cer cu prada sa. Când le-a spus oamenilor lui ce a găsit şi le-a arătat căprioara, şi-au dat seama ce noroc îi lovise, fiindcă ei nu aveau asemenea cărnuri.

222 „N-au cerut voie, ci au spus: «Venim şi noi!»
Spre lumea de jos au coborât frânghiile apoi.
Toţi erau tineri, nu era niciunul bătrân;
Cu prunci în braţe, au ajuns pe pământ.“

223 Au reuşit toţi să coboare în lumea cea nouă, în afară de o persoană. O bătrână care era prea trupeşă a rămas blocată în gaură, după ce au trecut toţi ceilalţi. Cei de pe pământ au ţinut o întrunire şi au discutat despre ce ar trebui să facă în privinţa acelei femei. Au hotărât cu toţii că nu era corect să

o lase acolo, dar ca să o salveze ar fi trebuit să-i sacrifice pe cei mai puternici dintre oamenii lor.

„Așa că femeia a rămas acolo (deși scara a cedat) 224

Și, după cum spun warao, nu va mai pleca vreodat', 225
Ea umple gaura; și de aceea, bunii mei prieteni,
Nu putem să ne uităm în cer, noi pământenii!"

Coborârea poporului warao din casa lor din cer[2] printr-o 226
gaură[3] ne aduce aminte de actul nașterii. Procesul pare să indice o coborâre în realitatea cotidiană. Absența oricărui animal în afară de păsări este legată, probabil, de conceptul conform căruia doar „ființele aeriene" sălășluiesc în rai[4]. Putem presupune că toți oamenii de acolo erau niște ființe asemănătoare păsărilor. După cum vom demonstra mai târziu, păsările simbolizează conținuturi spirituale ale inconștientului. Părăsirea patriei-mamă și coborârea pe pământ semnifică începutul conștiinței umane, care reprezintă o dezvoltare din starea animalică (instinctual-inconștientă) și o ființare care a fost anticipată doar în viața anterioară, petrecută într-o stare onirică.

La alte triburi sud-americane, precum Munduruku și Karajá, 227
patria adevărată, primordială a omului nu este cerul, ci lumea de dedesubt. Ideea că o persoană grasă blochează gaura către pământ, care rămâne după aceea astupată pentru totdeauna, apare în mai multe mituri nord-americane de acest tip[5].

2 Întâlnim același motiv în vestul Groenlandei, „Legenda pribegiei (imigrației) oamenilor" (W. Krickeberg, *Nordamerika*, note, p. 369) și „Crearea lumii" (ibidem, note, p. 382) [skidi pawnee, original în George A. Dorsey, *Traditions of the Skidi Pawnee*, Houghton, Mifflin and Company, Boston și New York, 1904a].

3 Vezi gaura prin care spiritul lunii trîmite jos un elan, în dar, în „Zbor către lună".

4 Anumite secte gnostice numeau cerul „Aer-Pământ" sau „Aer-Lume". Vezi Charlotte Baynes, „Der Erlösungsgedanke in der christlichen Gnosis", in *Eranos-Jahrbuch 1937: Gestaltung der Erlösungsidee in Ost und West II*, ed. Olg Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1938, p. 209.

5 Afirmație în T. Koch-Grünberg (ed.), *Indianermärchen aus Südamerika* (*MdW*), Eugen Diederichs, Jena, 1921, p. 313, fără detalii exacte.

228 Prin urmare se pare că raiul nu este foarte diferit, în esență, de lumea de dedesubt și este, în mod clar, lumea inconștientului. Întoarcerea la cealaltă lume, chiar și privitul înapoi, este blocată, deoarece este prea tentant și ademenitor pentru oameni în stadiile inițiale ale procesului de a deveni conștienți. „Întoarcerea" în paradisul pierdut ar face imposibil actul de a deveni conștient. Pentru a face această „întoarcere" cât mai puțin atrăgătoare, potrivit multor basme, intrarea este păzită de giganți sau tâlhari titanici. În „Povestea marelui lăcar-de-stuf" (Micronezia)[6], un detaliu caracteristic este acela că eroul este ajutat să ajungă înapoi în rai[7], din moment ce „a merge în rai" înseamnă „a te întoarce" pe tărâmul inconștient de origine. De obicei, raiul este imaginat și ca un ocean sau o apă mare[8]. Prin urmare, la azteci, raiul se numea „Canionul Peștilor", în ideea că stelele erau pești în marea cerului nopții[9]. Nașterea oamenilor este imaginată ca suflete ale copiilor care cad din rai pe pământ[10]. În perspectiva egiptenilor antici asupra lumii, stelele conduc la o navă deasupra cerurilor, „apele reci sau oceanul care se afla sub corpul lui Nut"[11]. Acolo, lumea de dedesubt este un al doilea cer,

6 [O pasăre comună asemănătoare sturzului, *Acrocephalus arundinaceus*. Culeasă drept „Die Geschichte von der Rohrdrossel", în P. Hambruch, *Südseemärchen*, pp. 214–216.]

7 [Rezumatul basmului: Un bărbat din cer furase nevasta unui bărbat de pe pământ și o luase cu el în cer, folosind o plasă. Soțul întristat este ajutat de un crab să intre în corpul unei păsări cântătoare și, astfel, să zboare până în cer. Însoțit de crab, aflat în corpul altei păsări cântătoare, reușește să o aducă înapoi pe soția sa. Când bărbatul din cer încearcă din nou să ia femeia cu el, crabul taie plasa.]

8 *Cf.* W. Krickeberg, *Nordamerika*, p. 373, note la „Sintflut und Erdfischung". [În original, „Centura albastră", în Walter James Hoffman, *The Menomini Indians*, în *Fourteenth Annual Report of the Bureau of Ethnology*, Government Printing Office, Washington, DC, 1896, pp. 134–135.] *Cf.* și W. Krickeberg, *Nordamerika*, p. 497, note la „Creația" (Zuni). De asemenea, mitul maya al gemenilor „Hunahpu și Xbalanque", o poveste despre care vom discuta în al doilea volum al acestei opere.

9 *Cf.* W. Krickeberg, *Azteken und Inka*, p. 332, note la „Povestea tinereții lui Quetzalcoatl".

10 *Ibidem*, pp. 41 și urm., mai ales în mitul „Epoca de aur", p. 47.

11 [Nut era inițial zeița cerului nopții, dar în cele din urmă a ajuns să fie cunoscută pur și simplu ca zeița cerului.] *Cf.* A. Erman, *Religion der Ägypter*, p. 16. Această

o imagine în oglindă, și se spune despre soare că *urcă spre cerul de sus și apoi coboară spre cerul (!) de jos*[12]. În Egipt, la fel ca în India, raiul este o figură feminină, mama[13]. Descrierea oferită de warao indică o credință asemănătoare. Descrie nașterea din mama primordială[14]. Astfel de regiuni superioare cu întinderi de ape sunt cunoscute și din Biblie: „A făcut Dumnezeu tăria și a despărțit Dumnezeu apele cele de sub tărie de apele cele de deasupra tăriei"[15]. Chiar și cea mai înaltă reprezentare a raiului creștin, cum ar fi Ierusalimul divin sau Paradisul, și-a păstrat sensul feminin-matern[16]. Întoarcerea în rai după moarte este o reintrare în starea preconștientă a ființării[17].

Adesea, lumea de dedesubt ca lume de dincolo se deosebește 229
de rai prin faptul că cei răi trăiesc dedesubt și cei buni deasupra, potrivit conceptului creștin de rai și iad[18]. Când se face o asemenea diferențiere, sfera superioară capătă adesea un sens masculin, aflat în contrast cu aspectul feminin al sferei inferioare. În acest caz, simbolul cerului întruchipează aspectul spiritual al sufletului inconștient, aflat în contrast cu partea instinctivă. Însă, de obicei, noțiunea spațială legată de lumea de dincolo sau de rai este la fel de nedefinită ca toate celelalte localizări din tărâmul magic. Despre

idee se găsește și la perates și mandeeni (sabeeni), ambele secte gnostice. Vezi R. Reitzenstein, *Hellenistic*, p. 307.

12 A. Erman, *Religion der Ägypter*, p. 17.

13 Pentru India, vezi H. Zimmer, *Maya*, pp. 105–106.

14 La tribul Bella Coola (Bilxula) din Columbia Britanică, zeița Qama'its („femeia noastră") domnește în cerul cel mai de sus, descris ca o prerie fără copaci. În spatele casei sale se află un iaz cu apă sărată în care ea face baie, iar în apropiere trăiește un șarpe sau pește care coboară din când în când în lumea noastră, făcând stâncile să explodeze și să alunece pe versanții munților — F. Boas, *The Mythology of the Bella Coola Indians*, Memoirs of the American Museum of Natural History, New York, 1898, pp. 27–28.

15 *Geneza* 1.7.

16 Vezi C.G. Jung, OC 9/1, *Arhetipul mamei*, §156. Vezi și H. Leisegang, *Die Gnosis*, p. 75.

17 Vezi C. Baynes, „Der Erlösungsgedanke", p. 208. Cu privire la credințele gnostice în Paradis, vezi Cumont, *The Oriental Religions*, pp. 114–115.

18 Vezi Cumont, *The Oriental Religions*, p. 145.

acesta, maestrul chinez Lü-tsu spune: „Tărâmul care nu se află nicăieri este adevărata casă“[19].

230 Uneori, tărâmul de dincolo (conștiința) se află într-un loc unde raiul se ciocnește cu lumea de dedesubt. În epopeea lui Ghilgameș, eroul merge pe tărâmul nemuririi ca să-l cunoască pe *Utnapishtim*, supraviețuitorul nemuritor al potopului, care este numit „Cel de departe“ (sau doar „Cel îndepărtat“)[20], iar raiul este deasupra și, în același timp, departe în est sau vest[21]; în asemenea cazuri se suprapun diferite concepte. Chiar și limbajul cunoaște astfel de aluzii metaforice: omul „se plimbă prin nori“ sau „se scufundă într-un vis“. Pierderea cunoștinței este simțită fie ca o afundare, fie ca o „plutire“, ca o exaltare interioară[22].

231 Uneori, casa primordială a unui om nu este nici deasupra, în cer, nici dedesubt, în lumea de jos, ci se află „pe partea cealaltă a oceanului care înconjoară lumea“. Astfel, aztecii spun despre strămoșii lor, în „Legenda pribegiei (imigrației) oamenilor“:

232 Tribul lor a venit peste ape, într-o barcă, la locul numit *Tamoanchan* , care înseamnă „acolo este casa de unde au coborât“ (adică „Locul Casei Primordiale“)[23]. Oamenii aceștia ar fi trebuit să se așeze și să trăiască acolo, dar mai târziu și-au continuat drumul, cu Dumnezeu în urma lor,

19 *Apud* R. Wilhelm, *Secretul Florii de Aur*, p. 53.

20 [John Gardner și John Maier/Richard Henshaw, *Gilgamesh*, Alfred A. Knopf, Inc., New York, 1984, tăblița I, r. 40, p. 58, și tăblița IX.]

21 Vezi A. Dieterich, *Eine Mithrasliturgie*, pp. 180–182; și L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 313 și urm.

22 Vezi și Meister Eckhart (ediția Pfeiffer), *Works of Meister Eckhart*, „Sermon on Luke 21:26: The Powers of Heaven Shall Be Moved“: *Dâ von ist diu séle ein götlicher himel und ein geistlicher, dâ got siniu volkomeniû werc inne ruowende tougen unde heimliche volbringet* [„Sufletul este atunci un cer divin și unul spiritual, unde Dumnezeu își duce la bun sfârșit opera, într-o liniște neîntreruptă“].

23 [Engleză: Michel Graulich, *Myths of Ancient Mexico*, trad. Bernard R. Ortiz de Montellano și Thelma Ortiz de Montellano, University of Oklahoma Press, Norman, 1997, p. 53.] În germană, W. Krickeberg, *Azteken und Inka*, după Bernardino de Sahagún, *Historia General de las Cosas de Nueva España*, ed. Angel María Garibay, Porrúa, Mexic, 1956. [Traducere alternativă: „coborâm in casa noastră“.]

„cărându-și boccelele, și se spunea că Dumnezeu i-a ghidat. Și-au continuat pribegia, uitându-se la fața soarelui. [...]“[24].

Tamoanchan este patria-mamă și, în același timp, tărâmul celor 233
morți. Poate însemna și „casa coborârii“ (adică a nașterii[25]), asemănătoare cu imaginea din povestea warao „Legenda lui Okonoróté“.

Un exemplu care ilustrează lumea de dedesubt ca fiind identică 234
cu patria-mamă, la fel cum era cealaltă parte a cerului pentru warao, se găsește într-o poveste a tribului Karajá din Brazilia centrală, „Kaboi“:

Kaboi, strămoșul lui karajá, trăia cu poporul lui în lumea 235
de dedesubt. Soarele strălucea acolo când era noapte pe pământ și invers. Într-o zi, strigătul păsării Seriema a fost atât de puternic și de îndelungat, încât Kaboi s-a hotărât să urmeze sunetul, împreună cu unii dintre oamenii săi. Mergând astfel, au ajuns la o gaură care ducea pe suprafața pământului. Însă doar însoțitorii lui puteau să treacă prin ea. Kaboi avea trupul atât de mare, încât a rămas blocat și nu putea decât să se uite prin deschizătură. Karajá au hoinărit pe noile pământuri și au găsit multe fructe, albine și miere. De asemenea, au întâlnit mulți copaci morți și lemne uscate. Au adus toate acestea în locul unde îi aștepta Kaboi și i-au arătat ce găsiseră. „Pământul este bun și fertil, dar lemnul putred ne arată că oricine trăiește aici se va degrada și va muri. Așa că e mai bine să rămânem în patria noastră“, au spus ei.

Pe tărâmul lui Kaboi oamenii sunt foarte bătrâni și nu 236
mor decât atunci când devin atât de bătrâni, încât nu se mai pot mișca.

Atunci când Kaboi s-a întors la restul oamenilor săi și 237
le-a arătat fructele, cei mai mulți dintre ei au dorit să meargă în lumea de sus. În zadar i-a avertizat Kaboi: „Veți găsi

[24] Bernardino de Sahagún, *Historia General*, vol. 3, p. 209.
[25] Vezi W. Krickeberg, *Azteken und Inka*, nota de la p. 348.

tot ce vreți, dar veți muri repede acolo!" În ciuda acestui avertisment, mulți dintre ai săi au urcat prin gaură și au populat lumea. Restul a rămas în lumea de jos, împreună cu Kaboi. Încă trăiesc acolo, în putere deplină, dar oamenii care trăiesc pe suprafața pământului se îndreaptă din ce în ce mai mult spre extincție[26].

238 Această poveste nu arată doar identitatea cerului și a lumii de dedesubt și, prin urmare, relativizarea spațiului din inconștient, ci, în același timp, și cum se schimbă *conceptul de timp* odată cu apariția conștiinței. Povestea tribului Warao se încheie cu emigrarea pe pământ, însă poporul karajá cunoaşte problemele care însoțesc obținerea conștientizării. Oricât de ademenitoare ar fi roadele pământului, ele sunt obținute doar cu prețul imens al unei morți timpurii. Aceasta nu îi atinge pe cei prinși în lumea magică și care încă sunt „în putere deplină". Câtă vreme oamenii nu devin indivizi prin obținerea conștiinței, ei trăiesc în deplină *conștiință a speciei* și, prin urmare, se simt nemuritori ca parte a speciei lor. Spiritele strămoșilor ca imagini primordiale ale Ființei Atotcuprinzătoare întruchipează componentele acestei *conștiințe a speciei*. Astfel, ele îi reprezintă pe cei care râmân pe lumea cealaltă; sau, potrivit altor versiuni, îi întruchipează pe oamenii nemuritori care s-au întors pe cealaltă lume

[26] T. Koch-Grúnberg, *Südamerika*, pp. 196–197. [În limba germană, culeasă și publicată inițial în Paul Ehrenreich, „Beiträge zur Völkerkunde Brasiliens", in *Veröffen tlichungen aus dem Kgl. Museum für Völkerkunde*, vol. 2, Museum für Völkerkunde, Berlin, 1891.] Vezi și mitul hopi „Venirea poporului hopi din Lumea Cealaltă" (H.R. Voth, *The Traditions of the Hopi*, Field Columbian Museum, New York, 1905, pp. 10–16). Într-o poveste a tribului Munduruku (Brazilia centrală), lumea de dedesubt este la fel ca patria-mamă. Un tatu sapă din greșeală o groapă în pământ, din care ies oameni. *Cf.* notele la „Începutul lumii" din T. Koch-Grünberg, *Südamerika*. În ciuda unei diferențe culturale mari, faimoasa „Alegorie a peșterii" a lui Platon, *Republica* [cartea VII din traducerea lui Benjamin Jowett și în capitolul IX din traducerea lui Robin Waterfield (514a, 520a)], se bazează pe același concept arhetipal.

și au luat parte la dimensiunea arhetipală (divină). Pe de altă parte, dezvoltarea unei conștiințe individuale a pregătit drumul pentru ca o concepție a morții individuale[27] să apară pentru prima dată[28].

[27] [Individul individualizat, cel care s-a străduit să devină conștient în această viață. (Vezi C.G. Jung, *Amintiri, vise, reflecții*, ed. Aniela Jaffé, trad. de Daniela Ștefănescu, Humanitas, București, 2017.]

[28] *Cf.* Jung: „Separarea fiului de mamă inseamnă despărțirea omului de inconștiența animalului. Abia prin intervenția «interdicției incestului» a putut fi creat individul conștient de sine, care era înainte în mod automat una cu stirpea sa, și abia așa a putut deveni posibilă ideea morții individuale și definitive" (C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §415). Vezi și C.G. Jung, „Importanța psihologiei în prezent", in OC 10, §288 și urm.

CAPITOLUL 12
TĂRÂMUL ATEMPORAL

239 În decursul procesului de conștientizare al unui individ, tărâmul magic (ca inconștient) a devenit tărâmul tinereții veșnice, al puterii nemăsurate și al vieții îndelungate, spre deosebire de realitatea cotidiană, ca loc al vieții trecătoare[1]. Există înainte și după și în același

[1] Ideea că anumite spirite ancestrale continuă să trăiască sub pământ se găsește în Grecia antică. Amphiaraos era un erou și clarvăzător din Argolida, descendent al misteriosului preot și profet Melampous. A fost atras în război impotriva voinței sale, căci a prevăzut sfârșitul nefericit al acestuia. După lupta decisivă in care frații opuși au murit, fiecare ucis de mâna celuilalt, armata Argolidei a decis să fugă, iar odată cu ei a fugit și Amphiaraos. Dar inainte ca Periklymenos, care îl urmărea, să apuce să-și înfigă sulița în spatele fugarului, Zeus a făcut pământul să se deschidă în fața lui și, însoțit de un fulger, Amphiaraos, caii săi, carul și cel care îl conducea au fost înghițiți de adâncuri, unde Zeus l-a făcut nemuritor. Spre nord, lângă Lebadeia, oamenii povesteau o minune asemănătoare. Într-o peșteră din râpa muntoasă, în fața căreia se află Lebadeia, trăia Trophonios, veșnic nemuritor. Toate poveștile susțin că, la fel ca Amphiaraos, și Trophonios a fost la început muritor, un celebru maestru constructor, care, în timp ce fugea de dușmanii săi, a intrat sub pământ în Lebadeia și acum trăiește veșnic în adâncurile pământului, de unde le prezice viitorul celor care vin și ii pun întrebări acolo. Pe insula Rodos, Althaimenes era onorat drept „fondator" al orașelor grecești de pe acea insulă. El murise, dar dispăruse într-un hău în pământ — E. Rohde, *Psyche*, Londra, 1925, pp. 89–90. La pp. 92 și urm. scrie despre „deplasarea subterană", spre deosebire de „deplasarea insulară", în sensul locului unde s-au dus spiritele, din moment ce spiritele pot fi contactate sub pământ, pe când cele aflate pe insulă sunt indepărtate și inaccesibile.

timp în lumea noastră, la fel cum există deasupra și dedesubt și alături de lumea noastră[2].

Pentru triburile indigene din Australia, această lume atemporală 240
se numește *Altjira* (de asemenea, *Alcheringa*) și este regatul spiritelor totemice[3]. Este și epoca în care timpul nu exista, nici vreun alt fel de timp care să existe în paralel cu timpul nostru de zi cu zi. Faptul că acest tărâm simbolizează inconștientul este demonstrat de tribul Wichita, ce-și consideră zeii și animalele, care sunt spirite ancestrale, „vise"[4]. În mod remarcabil, tribul Ainu din nord-estul Japoniei susține, de asemenea, că basmele sunt vise. Ei deosebesc *hengi hauki* (cântece despre strămoși) de *chitari hauki* (cântece despre vise)[5]. Pentru indigenii australieni, tărâmul Alcheringa este ceva gândit, ceva spiritual (mintal), spre deosebire de lumea percepută senzorial[6].

2 În Goethe, *Faust II*, Actul 1, Mefistofel spune despre tărâmul mamelor: „În singurătate peste fire/ Sălășluiesc sublime, undeva, zeițe,/ În preajma lor — nici timp, nici loc". Vezi și C.G. Carus, *Psyche, zur Entwicklungsgeschichte der Seele*, Flammer und Hoffmann, Pforzheim, 1846, p. 219, care scrie: „Atunci când conștiința organismului lasă individualitatea și, mai presus de atât, personalitatea și libertatea să apară, totuși inconștientul organismului leagă individul de viața cotidiană a lumii și, în același timp, îl generalizează, și prin urmare el, ca inconștient, este străbătut de toate regulile lumii și ia parte la ele, da, fiindcă în el nu există doar aproape și departe, dimensiuni spațiale, ci se întâlnesc trecutul și viitorul și își face apariția și temporalitatea".

3 *Cf.* L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 49–50.

4 Sunt împărțite în patru grupuri: Visele-care-sunt-sus sau zeii cerești; și Visele-de-aici-de-jos, zeii pământeni. Cele din urmă „vise sunt, la rândul lor, împărțite în două grupuri: Visele-care-trăiesc-in-apă și Visele-cele-mai-aproape-de-om" — George A. Dorsey, *The Mythology of the Wichita*, Carnegie Institution of Washington, Washington DC, 1904b, p. 20.

5 F. Rumpf (ed.), *Japanische Volksmärchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen, Eugen Diederichs Verlag, Jena, 1938, p. 16; *hauki* inseamnă „a crea voce", echivalentul „cântecelor". Hauki sunt legende epice tradiționale.

6 Vezi Richard Thurnwald, „Primitive Initiations- und Wiedergeburtsriten", în *Eranos-Jahrbuch 1939: Die Symbolik der Wiedergeburt in der religiösen Vorstellung der Zeiten und Völker*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1940, p. 353. Este sfera ideilor arhetipale atemporale care se pare că nu intră niciodată complet în conștiința noastră și în spațiul și timpul nostru. Vezi C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §328. Timpul este mitologic fiindcă nu poate fi înțeles decât prin mișcare în spațiu, zeul timpului fiind adesea numit în conjuncție cu

Timpul nu există independent de conștiință; de fapt, doar conștiința percepe un aici și acum, prin urmare, un curs al evenimentelor[7]. Pe lângă toate celelalte lumi, baza atemporală a sufletului continuă să existe. Un gând asemănător este menționat într-un tratat al misticului Meister Eckhart, *Despre omul nobil*: „Toate lucrurile curg în timp, dar în eternitate rămân în măsura corectă"[8]. Un alt mistic medieval nenumit a vorbit astfel despre eternitate: „Nu există timp sau spațiu, nici trecut sau viitor, totul se hotărăște de îndată într-un prezent etern recurent, în care o mie de ani trec la fel de repede ca o clipă"[9]. Acest concept al mileniului care trece într-o clipă este întâlnit în multe basme. Iată un exemplu danez, „O clipă în rai":

zeița materiei, adică în legătură cu zeița spațiului. Vezi Jean Przyluski, „Die Mutter-Göttin", pp. 42–46, 51. Această zeiță-mamă este și aducătoarea timpului și cea care așază moartea in lume. *Cf.* H. Zimmer, *Maya*, pp. 424, 468–469. *Cf.* și C.G. Jung, „Psihologie și religie", în OC 11, §126. Vezi și basmul „Legenda lui Okonoróté".

7 Despre atemporalitatea inconștientului, vezi C.G. Jung, „Despre renaștere", în OC 9/1, §249. Vezi și C.G. Carus, *Psyche, Part One: The Unconscious*, trad. R. Welch, Spring Publications, New York, 1970, p. 21: „Doar mintea inconștientă oprește trecerea timpului și cuprinde eternitatea". De asemenea, A. Schopenhauer, „Versuch über das Geistersehn und was damit zusammenhängt", în *Parerga und Paralipomena, Kleine philosophische Schriften*, F.A. Brockhaus, Leipzig, 1877: „Clarviziunea somnambulantă exuberantă, minunată [...] absolut incredibilă [...] își pierde cel puțin comprehensibilitatea absolută atunci când acceptăm [...] că lumea obiectivă este doar un fenomen al creierului, fiindcă atunci ordinea și regularitatea (legalitatea) bazată pe spațiu, timp și cauzalitate (ca funcții ale creierului) este la fel ca aceea care, într-o anumită măsură, este abolită în clarviziunea somnambulantă. [...] Pe de altă parte, dacă timpul și spațiul ar fi fost absolute și reale și afiliate cu ființa lucrurilor, atunci darul clarviziunii somnambuliștilor, la fel ca ghicitul norocului și prezicerea, ar fi pur și simplu o minune de neînțeles. [...] Fiecare profeție (*Mantik*), dacă are loc prin vise, in prezicerea somnambulantă, in a doua față sau cum altfel ar mai fi numită, există prin descoperirea unui mod de a elibera cogniția de condiția timpului".

8 În original: „Ulliu dinc sint uz gevlozzen in der zît mit mâze, aber in der êrvikeit sint si sunder mâze beliben", ed. Pfeiffer, p. 390.

9 Atribuit de obicei lui Meister Eckhart, vezi *Schriften und Predigten*, vol. 1, p. 73. Despre statutul de autor, vezi notele de la pp. 213 și urm.

Doi prieteni își promit unul altuia că fiecare dintre ei va 241
lua parte la nunta celuilalt. Dar s-a întâmplat ca unul dintre prieteni să moară înainte să se căsătorească. La nunta celuilalt prieten a apărut și prietenul mort, dar nu îl vedea nimeni altcineva în afară de mire. Prietenul mort l-a lăsat pe mire să urce în rai și să viziteze locul acela, unde nu a zăbovit decât „o clipită". Când mirele s-a întors la nuntă, nu a mai găsit nimic în jur și a aflat că, în urmă cu o sută de ani, avusese loc o nuntă de la care mirele dispăruse în mod inexplicabil. Atunci s-a rugat de Dumnezeu să-l ia înapoi la ceruri și dorința i-a fost imediat îndeplinită[10].

O idee asemănătoare apare în basmul „Cerșetorul și paradisul", în 242
care Dumnezeu a apărut cândva pe pământ sub forma unui cerșetor și a fost luat la el acasă de un om sărac. După o vreme, cerșetorul și-a invitat gazda să-l viziteze acolo unde locuia. Omul s-a ținut după urmele *argintii* ale căruței cerșetorului, care nu s-au schimbat deloc, și după multe aventuri a ajuns la o grădină paradiziacă izolată. Povestea continuă astfel:

Săracul a rămas înmărmurit, neștiind dacă visa ori era 243
treaz, dacă era mort sau viu. S-a uitat împrejur și a intrat încet în grădină. Continua să se țină cu grijă după urmele argintii. [...] [Când s-a întors în sfârșit acasă,] nu și-a mai recunoscut nici orașul, nici pe vreunul dintre oamenii pe care i-a văzut în preajma lui. Totul se schimbase, acum erau alte case și alți oameni acolo. I-a întrebat pe toți cei pe care îi întâlnea dacă știau unde se află căsuța lui, copiii sau fratele vitreg. Dar nimeni nu putea să-i spună nimic despre casa sau familia lui. Toată lumea îl privea cu neîncredere, ca pe un străin. Ce voia omul acela sărac? Nu avea de ales decât să se întoarcă la urmele argintii și la cerșetor și să-l întrebe ce se întâmplase.

[10] C. Stroebe, *The Danish Fairy Book*, trad. Frederick H. Martens, Frederick A. Stokes Company, New York, 1922, pp. 158–161. Vezi bine-cunoscuta poveste a călugărului din Heisterbach.

Când a ajuns din nou la grădina cea frumoasă, cerșetorul l-a întâmpinat cu multă căldură, așa că omul a rămas acolo pentru totdeauna, împreună cu cerșetorul, în paradis[11].

244 Motive asemănătoare apar și în a doua parte a basmului francez „Nevasta morții":

245 A fost cândva o femeie care nu s-a măritat niciodată. Nu a găsit bărbatul potrivit. Deja avea peste patruzeci de ani, iar prietenele îi spuneau adesea, în glumă: „Margarete, tu n-ai să te măriți niciodată!" De multe ori le răspundea: „Ba da, o să mă mărit; când o să vină moartea să mă ia acasă". Într-o zi de august, pe când Margarete era singură acasă și pregătea masa pentru treierători, a intrat un străin în casa ei și i-a spus:

— Vrei să mă iei de bărbat?

— Cine ești? a întrebat ea, alarmată.

— Moartea! a răspuns străinul.

— Atunci te iau de bărbat, a spus ea, după care a aruncat lingura cu care amesteca în mâncare și le-a spus prietenelor ei.

246 A pregătit un ospăț, după cum i-a cerut Moartea, și s-au căsătorit. Moartea i-a spus să-i zică fratelui ei mai mic, finul ei, care încă era în pătuț, că ar trebui să vină să o viziteze într-o zi, după ce va crește. Ca să ajungă la ea, trebuia să urmărească soarele care apune. Margarete a făcut întocmai și au pornit în călătorie. În cele din urmă, au ajuns acasă la soțul ei. Era castelul soarelui care răsare. În fiecare zi, soțul ei pleca dimineața și se întorcea seara. Margarete avea tot ce își dorea, dar curând s-a săturat de singurătatea din fiecare zi. Într-o după-amiază, a venit cineva la castel. Margarete a fost foarte mirată, fiindcă nimeni nu vizita vreodată castelul. Era fratele ei mai mic, finul ei! S-au salutat bucuroși, iar tânărul a întrebat unde era cumnatul său, fiindcă voia să-i ceară o favoare.

[11] A. Leskien, *Balkanmärchen*, Eugen Diederichs, Jena, 1915, pp. 311–321 [traducere din limba germană].

Când soțul lui Margarete a venit acasă în seara aceea, și-a 247
întâmpinat oaspetele, care l-a întrebat imediat cu ce se ocupa toată ziua, de îi lăsa sora singură acasă atâta vreme.

— Călătoresc în jurul lumii, dragul meu frate.

— Doamne, frate, sunt sigur că vezi tot felul de minunății! Pot să vin și eu cu tine?

— Poți să mă însoțești mâine, dar orice vei vedea sau vei auzi, nu ai voie să mă întrebi nimic. Să nu scoți un cuvânt, altfel va trebui să te întorci de îndată.

— Îți promit că n-am să scot o vorbă, cumnate! a spus tânărul.

A doua zi de dimineață, bătea un vânt atât de puternic, încât băiatului i-a căzut pălăria și a întrebat dacă poate să o ridice. Din moment ce a vorbit, a fost nevoit să se întoarcă acasă.

De două ori s-a întors din drum, fiindcă a început să 248
vorbească, în ciuda interdicției Morții, de îndată ce vântul îi zbura pălăria din cap. A treia oară însă tace din gură și vede multe lucruri ciudate: porumbei albi care ard doi porumbei negri, vaci slabe într-un ținut bogat, vaci grase într-un ținut sărac, corbi care se bat și un castel cu poartă de fier, în spatele căreia este o căldură de nedescris și prin care tânărul nu are voie să treacă. Mai târziu, Moartea i-a spus că cei doi porumbei negri pe care îi văzuse erau părinții tânărului, care au avut voie să meargă prin foc ca să-și ispășească păcatele și, astfel, să ajungă în Paradis; vacile slabe erau regatele nemulțumite, iar cele grase, săracii mulțumiți; iar corbii care se băteau erau soții ce se ceartă.

Atunci au ajuns înapoi la castel. Tânărul a spus că ar vrea 249
să se întoarcă acasă.

— Dar de ce? l-a întrebat cumnatul său.

— Ca să-mi văd prietenii și rudele și să trăiesc cu ei, a răspuns tânărul.

— Dar nu uita: au trecut cinci sute de ani de când ai plecat, toți prietenii și toate rudele tale sunt moarte, iar acolo unde

se afla casa ta, acum este doar un stejar care putrezește de bătrânețe, i-a spus cumnatul lui[12].

250 Observăm din nou versiunea impresionantă a motivului atemporalității din lumea de dincolo, adică din inconștient. Felul în care această atemporalitate își lasă elementele să producă efecte asupra mai multor generații este descris în basmul galez „Blestemul lui Pantannas“:

251 În urmă cu mult, mult timp, la ferma lui Pantannas, din Glamorgan, trăia un gospodar bătrân și avar. Ura zânele care dansau pe câmpurile lui în lumina lunii și tânjea să descopere o cale de a le face să nu mai vină pe pământurile sale. Fermierul se bucura foarte mult imaginându-și tot felul de lucruri aiurea, până într-o seară din primăvara acelui an, când a înverzit grâul pe câmpuri. Fermierul se întorcea acasă în lumina roșiatică a soarelui la apus, când s-a apropiat de el un omuleț într-o haină roșie care, scoțând din teacă o sabie mică și îndreptând-o spre el, a spus:

252 *Dial a ddaw.* Se-apropie răzbunarea,
Y mae gerilaw. Vine cu pași repezi.

253 La sfatul unei vrăjitoare, fermierul a făcut cercurile zânelor de pe moșia lui inutilizabile pentru dansul elfilor plantând porumb. I-a apărut un omuleț îmbrăcat într-o haină roșie, care l-a amenințat: „*Dial a ddaw.* Se-apropie răzbunarea, *Y mae gerilaw.* Vine cu pași repezi“.

254 Toamna, când porumbul era galben pe câmpuri și copt pentru seceră, într-o noapte, fermierul și familia lui se pregăteau de culcare. Deodată au auzit un zgomot puternic, care a zguduit casa de parcă urma să se prăbușească. Au început

[12] E. Tegethoff (ed.), *Französische Volksmärchen 2: Aus neueren Sammlungen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1923, pp. 141–145.

să tremure de frică și au auzit o voce puternică spunând: „*Daw dial.* Se-apropie răzbunarea". A doua zi de dimineață nu se mai vedea niciun spic sau pai pe câmpurile de porumb, doar cenușă neagră. Elfii arseseră toată recolta. Fermierul se plimba pe ogoare, uitându-se cu necaz la distrugerea provocată de elfi, când s-a întâlnit cu același omuleț ca înainte. Îndreptând sabia amenințător către el, elful a spus: „*Nid yw ond dechrau.* Nu-i decât începutul". Fermierul s-a făcut alb ca varul la față și a început să-și ceară iertare. Era chiar dispus, zicea el, să nu mai cultive câmpurile unde zânele obișnuiau să danseze și să cânte, lăsând vegetația să crească în voie. Puteau să danseze în cercurile lor oricând doreau, fără să fie deranjate, doar să nu-l mai pedepsească. După ce, la început, a refuzat, omulețului i s-a făcut milă de el și a spus că avea să discute cu regele lui. Peste trei zile s-a întors și i-a spus: „Regele nu-și poate lua înapoi cuvântul dat, așa că răzbunarea trebuie să vină", a zis el. „Dar din moment ce te căiești pentru greșeala ta și vrei să ți-o ispășești, blestemul nu va cădea în timpul tău, nici în al fiilor tăi, ci va aștepta posteritatea îndepărtată."

Fermierul a murit liniștit, de bătrânețe, iar fiii săi l-au urmat în curtea bisericii fără să simtă efectele blestemului rostit de regele elfilor. La mai bine de o sută de ani după ce a fost rostit primul avertisment, Madoc, urmașul lui Pantannas, s-a logodit cu Teleri, fiica boierului din Pen Craig Daf, iar nunta urma să aibă loc peste câteva săptămâni. Era perioada dintre Crăciun și Anul Nou, așa că au organizat un ospăț la Pantannas, la care au fost invitați Teleri și toate rudele sale. Ospățul a început cu mare veselie, iar toți s-au așezat în jurul vetrei, omorându-și timpul cu povești și cântece. Deodată, peste zgomotul râului care curgea prin fața casei li s-a părut că aud o voce care spune: „*Daeth amser ymddial.* A sosit vremea răzbunării". Petrecăreții voioși au înmărmurit. Au ieșit afară și au ascultat, să vadă dacă mai aud vocea a doua oară; dar, deși au zăbovit o vreme îndelungată, nu au reușit să discearnă niciun sunet în afară de zgomotul furios al râului învolburat

care se avânta prin albia stâncoasă. Au intrat înapoi în casă; treptat, temerile li s-au spulberat și totul a revenit la normal. Din nou, peste strigătele de veselie și vuietul apelor care se avântau peste bolovani s-a auzit o voce limpede: „*Daeth yr amser.* A sosit timpul".

256 Un zgomot asurzitor s-a pogorât peste ei, iar casa s-a zguduit din temelii. Pe când stăteau înmărmuriți de frică, dintr-odată, la fereastră a apărut o zgripțuroaică diformă. Atunci unul, mai curajos decât ceilalți, a spus:

— Ce cauți aici, arătare hidoasă?

— N-am nicio treabă cu tine, guralivule, a spus zgripțuroaica. Am venit să vă spun de năpasta care se va abate asupra acestei case și a celei care speră să se alieze cu ea, dar din moment ce m-ai jignit, vălul care o ascunde nu va fi ridicat de către mine.

Și spunând acestea, a dispărut, fără să-și dea seama cineva cum sau unde. După plecarea ei, vocea a strigat din nou, mai tare ca înainte: „*Daeth amser ymddial.* A sosit vremea răzbunării".

257 Toți au fost cuprinși de groază și tristețe. După scurt timp oaspeții au plecat, îndreptându-se tremurând spre casele lor, iar Madoc și-a dus logodnica înapoi la Pen Craig Daf, făcând tot ce poate face un iubit drăgăstos ca să-i alunge temerile; căci o cuprinsese până în măduva oaselor o groază de nedescris. Apoi și-a luat rămas-bun de la ea și a plecat spre casă, la Pantannas. În noaptea aceea, Madoc a dispărut pentru totdeauna și nu a mai putut fi găsit, deși rudele l-au căutat peste tot. Unul câte unul, toți cei care l-au cunoscut pe Madoc au murit, inclusiv mult-iubita lui Teleri, care nu a renunțat niciodată la speranța de a-l revedea. În cele din urmă, măcinată de un dor neîmplinit, a murit înainte de vreme și a fost îngropată în cimitirul vechii capele din Fan. Strania dispariție a lui Madoc a devenit doar o legendă îndepărtată.

258 Însă credința de nestrămutat a lui Teleri că iubitul ei încă era în viață era adevărată. Iată ce i se întâmplase. În timp ce

se întorcea spre casă din Pen Craig Daf, dintr-o peșteră din Raven's Rift au început să se audă sunetele celei mai frumoase muzici pe care o auzise vreodată, așa că s-a oprit să asculte. După o vreme, acordurile păreau să se retragă din ce în ce mai în adâncul peșterii, iar el a intrat înăuntru, să audă mai bine. Melodia se îndepărta tot mai mult, iar Madoc, uitând de toate, a urmărit-o din ce în ce mai departe în hăul peșterii. După ce a ascultat muzica aceea o oră sau două, după cum a socotit el, muzica a încetat, iar el și-a adus aminte brusc de evenimentele bizare din noaptea aceea și de faptul că părinții lui aveau să-l aștepte cu nerăbdare să se întoarcă acasă. Când a ieșit din peșteră, soarele era sus pe cer și și-a dat seama că ascultase muzica mai mult timp decât crezuse inițial. S-a grăbit către Pantannas, a deschis ușa și a intrat. Lângă foc stătea un bătrân care l-a întrebat:

— Cine ești, de dai buzna cu atâta îndrăzneală?

Madoc a fost extrem de tulburat. S-a uitat de jur împrejur. 259
Interiorul casei arăta altfel decât era el obișnuit. S-a dus la geam și s-a uitat afară. Păreau să fie câteva diferențe stranii și la înfățișarea peisajului. Și-a dat seama vag că avusese loc o mare schimbare în viața lui — a răspuns cu o voce stinsă:

— Eu sunt Madoc.

— Madoc? a repetat bătrânul. Madoc? Nu te cunosc. Nu locuiește niciun Madoc pe aici și nici nu știu vreun om cu acest nume. Singurul Madoc de care am auzit vreodată era un bărbat care, după cum spunea bunicul meu, a dispărut subit de prin locurile acestea, nu știe nimeni unde, în urmă cu zeci de ani.

Madoc s-a trântit pe un scaun și a izbucnit în plâns. Bătrânului i s-a făcut milă și s-a îndreptat spre el să-l aline. I-a pus mâna pe umăr și, ce să vezi, silueta ce plângea s-a prefăcut în praf[13].

[13] W. Jenkyn Thomas, *The Welsh Fairy Book*, F.A. Stokes, New York, 1908, pp. 18–26.

260 Această poveste arată într-un mod deosebit de impresionant antiteza dintre existența noastră profană, dependentă de timp, și baza primordială, atemporală a imaginilor psihice arhetipale, unde se desfășoară de fapt procesele descrise în basme și legende[14].

261 Popasul pe tărâmul magic poate fi simțit ca fiind de foarte scurtă durată, dar în realitatea exterioară se întinde pe o perioadă foarte mare, după cum am văzut în ultimul exemplu. Dar se poate întâmpla și opusul: popasul pe lumea cealaltă poate fi simțit ca un timp foarte îndelungat, deși, măsurat în timpul normal al realității, a fost foarte scurt. Un exemplu în acest sens este povestea grecească „Copilul pescarului și elfii":

262 A fost odată ca niciodată un bărbat care, voind să plece la pescuit, l-a luat cu el și pe fiul său cel mic. Pe drum *a obosit* și a pus băiatul pe creanga unui copac, spunându-i:

— Așteaptă aici în liniște, copile. Când mă întorc, am să te dau jos.

După ce băiatul a stat o vreme în copac, au venit doi corbi și l-au rugat să împartă cu ei o bucată de carne pe care o avea la el. Băiatul a făcut întocmai. La scurt timp după aceea a venit un grup de nereide[15] care, luând băiatul cu ele, l-au dus într-o peșteră. Apoi au mers la mama lor și i-au spus:

— Am găsit un băiat!

— Unde l-ați lăsat?

— Într-o peșteră.

— Mergeți și aduceți-l aici, a spus mama lor.

S-au dus și l-au adus pe băiat la mama lor. Fiul pescarului a stat o vreme cu nimfele. Dar într-o zi, una dintre nimfe

[14] *Cf.* și povestea „Pământul vrea ce-i al ei". Pentru mai multe informații despre atemporalitatea miturilor în general, vezi G. v. d. Leeuw, *Religion in Essence*, pp. 384 și urm.; și M. Lüthi, *The European Folktale*, pp. 19–21.

[15] [Nimfe feminine, inițial ajutoare ale marinarilor. În folclorul grec modern, termenul „nereidă" (νεράιδα) a ajuns să fie folosit pentru toate nimfele sau zânele, nu doar nimfele mării. Aceste ființe sunt echivalentele „elfilor" englezi.]

a fost lovită de un fulger în timp ce se îmbăia. După această tragedie, mama nimfelor le-a spus celorlalte fiice ale ei:

— Ni s-a întâmplat nenorocirea asta doar din cauza puiului de om pe care îl avem aici. Acum duceți-l înapoi unde l-ați găsit, altfel bunul Dumnezeu o să ne omoare pe toate.

Fetele l-au luat imediat pe băiat și l-au dus înapoi la copacul unde îl găsiseră. *Când s-a întors tatăl lui de la pescuit*, l-a găsit pe băiat în copac, l-a dat jos și s-au întors acasă. Odată ajuns acasă, băiatul a povestit tot ce i se întâmplase cât timp fusese plecat tatăl său[16].

Acest exemplu arată clar relativizarea timpului în inconștient. 263
Basmele își dezvăluie adesea atemporalitatea în formulele de încheiere: „Și dacă n-or fi murit, încă mai trăiesc și astăzi!"[17] În această privință, începuturile și sfârșiturile basmelor merită o atenție deosebită. Bolte și Polívka au cules multe asemenea exemple[18]. Alte modele de începuturi ale basmelor care fac aluzie la lipsa timpului și a spațiului din întâmplările desfășurate pe tărâmul magic sunt: „A fost odată ca niciodată, pe când nu exista nimeni în afară de Dumnezeu…"; sau „În vremuri străvechi, pe când Domnul însuși obișnuia să meargă pe pământ, printre oameni…" Iată începutul unui basm englezesc: „A fost odată ca niciodată și era o vreme foarte bună, deși nu a fost pe vremea mea sau pe vremea ta, sau pe vremea altcuiva…"[19] În Orient, de multe ori basmele încep astfel: „A fost odată ca niciodată, dar nu a fost…"; iar în Ungaria: „Oriunde ar fi

[16] J.G. v. Hahn (trad.), *Griechische und albanesische Märchen*, vol. 2, Verlag v. Wilhelm Engelmann, Leipzig, 1864, nr. 84, citat în L. Laistner, *Das Rätsel*, vol. 1, pp. 35–36.

[17] Asemănător cu sfârșitul din „Povestea despre Marea Roșie" (Finlanda) și „Cum și-a găsit un orfan norocul, in mod neașteptat" (Finlanda). Vezi și aluzia la împărțirea timpului și spațiului de la sfârșitul poveștii „Finul Petri" (Spania): „Ei au rămas acolo și m-au trimis pe mine aici, ca să vă spun povestea aceasta" (H.-J. Uther, *Diederichs Märchen der Weltliteratur*, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek, 1992, *passim*). Cititorii pot găsi finaluri similare în multe alte povești.

[18] J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 4, pp. 13 și urm.

[19] Un alt basm englezesc începe astfel: „A fost odată ca niciodată, pe când porcii vorbeau în rime…", de asemenea o aluzie la un timp nerealist.

fost, oriunde n-ar fi fost…“ Sau: „A fost odată ca niciodată, nu știu unde, dincolo de cele șapte regate, ba chiar mai departe, dincolo de Marea Operenz (Ocean), pe marginea prăbușită a unui cuptor stricat… dincolo de muntele de sticlă… pe sterpul Munte Nu-căuta și Nu-întreba-căinele, unde se află șapte sălcii zvelte“[20]. Iar o legendă slovacă începe astfel: „În a șaptezeci și șaptea țară, unde conducerea era diabolică…“ O poveste a tribului Ainu, „Poi-Yaumbe“, începe cu: „Noi trei, sora mea mai mică, fratele meu mai mare și eu, eram întotdeauna împreună. Într-o noapte, nu mă lua somnul, dar dacă ceea ce vă povestesc acum s-a întâmplat în vis sau aievea, nu știu să vă spun“[21].

264 Adevărul din basme este adesea accentuat în moduri foarte ambigue. De exemplu, în „Iepurele și ariciul“ (frații Grimm)[22]: „Povestirea aceasta pare o născocire, băiete, și totuși ea este adevărată, căci bunicul meu de la care am auzit-o… avea grijă să adauge tihnit la sfârșitul povestirii: «Trebuie să fie adevărată, fiule, că de n-ar fi, nu s-ar povesti»“[23] Iar faptul că basmul este un eveniment din vis este

[20] [Referință necunoscută.] *Cf.* și începutul din „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte“ — „A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi, nu s-ar mai povesti; de când făcea plopșorul pere și răchita micșunele; de când se băteau urșii in coade; de când se luau de gât lupii cu mieii de se sărutau, înfrățindu-se; de când se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci și nouă de oca de fier și s-arunca în slava cerului de ne aducea povești; de când se scria musca pe părete, mai mincinos cine nu crede“ (*cf.* Mite Kremnitz, *Roumanian Fairy Tales*, Henry Holt and Company, New York, 1885, adaptare și aranjare de J.M. Percival).

[21] J. Batchelor, *Specimens of Ainu Folk-Lore*, în *Transactions of the Asiatic Society of Japan*, R. Meiklejohn & Company, Yokahama, 1880, pp. 184–188. Această poveste este rezumată la p. 592. Batchelor remarcă: „Am ajuns la concluzia că, probabil, termenul [Poi-Yaumbe] este menit să desemneze anticul popor Ainu“.

[22] J. și T. Grimm, *The Complete Grimm's Fairy Tales*, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1975, p. 760.

[23] *Cf.* sfârșitul poveștii „Fiicele furate“, unde se spune: „Aceasta este o poveste adevărată, dar nu trebuie să o credeți. Cel care a trăit-o mi-a spus-o mie“. De asemenea, „Un cap“ (Finlanda): „Și-au serbat căsătoria, s-au ospătat și au băut, și mi-au poruncit să vă spun vouă aceste minciuni“. Vezi și „Cavalerul cu râs sinistru“: „Ei au ajuns pe drumul greșit, iar eu veneam pe drumul drept. Au murit, dar eu încă nu am dat de catafalcul lor. Iar dacă este doar o înșiruire de minciuni, atunci să-i pomeniți pe ei“.

dovedit foarte clar de început: „Ceva a visat în mine, iar aceasta este povestea [...]“[24], iar la sfârșit: „Apoi, un cocoș a cântat «cucurigu», și v-am spus povestea așa, «cucurigu»“. Iar în franceză: „*Mais une nuit... le coq chanta, il était jour, et mon conte est fini*“ [„Dar într-o noapte... cocoșul a cântat, s-a făcut zi și am terminat povestea“][25]. De asemenea, un basm rusesc, „Prințesa care nu putea să râdă“, se termină astfel: „Adică, nu e ca și cum servitorul ar fi visat toate acestea? Dar toată lumea spune povestea de parcă s-ar fi întâmplat aievea, așa că trebuie să o credem“[26].

Rezumat: tărâmul atemporal

Din exemplele de mai sus se vede clar nu numai că timpul și 265
spațiul evenimentelor din basme reprezintă inconștientul, ci și că acest inconștient se reprezintă pe sine în locuri simbolice, cum ar fi în apă, pe lună, pe o insulă și în munți, iar fiecare dintre aceste simboluri subliniază aspecte diferite ale sufletului necunoscut, în detaliu. De exemplu, pădurea caracterizează inconștientul ca necunoscut, înrădăcinat în viața vegetativă fiziologică. Luna descrie inconștientul drept loc al experimentării vieții interioare ca iluminare naturală. Gaura din pământ, peștera, izvorul și gaura din cer lasă inconștientul să apară ca patrie-mamă a vieții psihice și trecere spre transformări interioare. Insula subliniază calitatea inconștientului de depărtare față de conștient și ca o altă *terra firma* în interior. Simbolul muntelui indică o experiență a inconștientului în sensul acumulării de forțe interioare pentru a forma o personalitate preeminentă.

De o importanță decisivă aici este, într-un sens mai larg, aspec- 266
tul inconștientului ca tărâm al strămoșilor, al spiritelor ancestrale, pământ primordial și sălaș al morților. Poate indica, de asemenea,

[24] J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 4, p. 16.

[25] *Ibidem*, p. 32. *Cf.* și „Povești caraghioase din Pas de Calais“, „Cum s-a insurat Hans cu Jacqueline“ (E. Tegethoff, *Französische Volksmärchen 2*, p. 20, nr. 5) și „Cele trei puicuțe“ (*ibidem*, nr. 48).

[26] A. Loepfe, *Russische Märchen*, Otto Walter, Olten, 1941, p. 56.

locul psihic unde este transportat omul aflat într-o stare de extaz[27]. În aceste reprezentări, inconștientul este înțeles ca fundație psihică din care se desfășoară fiecare conștiință a speciei și conștiință individuală și acea fundație la care se pot întoarce.

[27] [Autorii folosesc aici termenul german *entrücken*. Vezi *supra*, p. 58, nota 24.]

CAPITOLUL 13
TĂRÂMUL MORȚILOR ȘI LUMEA SPIRITELOR

O altă manifestare a „tărâmului sufletului", care decurge în mod 267
natural din cea menționată mai sus, este tărâmul morților și lumea fantomelor, care reprezintă modul în care este descris inconștientul în multe legende, povești și mituri. Mai ales în concepția popoarelor indigene, vedem o identitate completă a spiritelor ancestrale, fantomelor și demonilor. Poate datorită acestei identități, mulți editori au găsit de cuviință să includă în colecțiile lor de basme și mituri ale popoarelor indigene povești cu stafii și apariții ale spiritelor. Mai precis, acestea nu sunt considerate întotdeauna a fi basme[1]. Însă multe dintre basmele din această lucrare conțin motive ale fantomelor și spiritelor morților ca elemente singulare din poveste. Ne gândim, de exemplu, la acțiunile folositoare pe care le întreprinde sufletul mamei moarte a Cenușăresei[2]. Identitatea dintre tărâmul magic și tărâmul morților este demonstrată într-o manieră impresionantă în basmul chinezesc „Cerul zorilor", care relatează aventurile unui băiat-erou ciudat numit „Cerul Dimineții". Această figură este, de fapt, forma încarnată a lui Jupiter, *steaua marelui an*[3].

1 [Vezi M. Lüthi, *The European Folktale*, *passim*.]

2 Vezi „Cenușăreasa", în J. și T. Grimm, *Complete Grimm's*, pp. 121–127.

3 Vezi nota de subsol la această poveste, R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, p. 94.

268 Cerul Dimineții a efectuat numeroase călătorii către tărâmul magic. A ajuns mai întâi la *Marea Purpurie*, a dormit în *Orașul Morților*, iar apoi a ajuns la o mlaștină *unde trăia marea ceață primordială*, un bărbat fără vârstă, care la fiecare o mie de ani își întorcea oasele pe dos și își spăla măduva. Odată a căzut *într-o fântână adâncă*, unde a găsit un pantof ce plutea pe apa care de altfel nu putea să țină nici măcar o pană la suprafață. Aici a descoperit iarba nemuririi. Într-una dintre călătoriile sale, a vizitat Muntele Oglinzii de Foc, unde crește Firul-de-larbă-Sclipitor. Cu ajutorul luminii emise de această plantă, putea să vadă interiorul oamenilor și lumea spiritelor. Apoi s-a dus călare pe calul lui până pe Tărâmul Norilor Norocoși. Împăratul l-a întrebat pe Cerul Dimineții ce era cu adevărat Tărâmul Norilor Norocoși, iar Cerul Dimineții a răspuns că era o mlaștină uriașă. Acolo oamenii ghicesc norocul sau ghinionul în aer sau nori. Dacă o anumită casă va avea noroc în viitor, atunci în cameră se formează nori în cinci culori, care apoi condensează pe iarbă și devin rouă colorată. Această rouă are gust de sevă dulce. Împăratul a întrebat dacă ar putea să obțină și el niște rouă din aceea. Cerul Dimineții s-a dus călare până la Tărâmul Norilor Norocoși și s-a înapoiat cu niște elixir din acela. Orice persoană în vârstă care bea acea rouă întinerea imediat, iar oricine suferea de vreo boală se vindeca de îndată.

269 *Orașul Morților* este aici una dintre numeroasele trăsături și forme care apar în călătoriile Cerului Dimineții, care împărtășesc numeroase aspecte cu trăsăturile descrise anterior ale tărâmului magic. Lacul Dongting din „Ajutor la nevoie" adăpostește, printre alte spirite, un soldat mort. În credințele multor culturi populare, de obicei, tărâmul morților se găsește pe fundul mării sau într-un iaz, sau nu se poate ajunge la el decât după trecerea Styxului[4]. În mod

[4] Egiptenii considerau că tărâmul morților era o insulă in vest sau un loc unde se ajungea după trecerea unei ape. *Cf.* A. Erman, *Religion der Ägypter*, pp. 215 și urm. Locul unde călătorește soarele noaptea se numește *Cerul de jos — ibidem*,

similar, luna este locul unde sălășluiesc sufletele plecate dintre noi[5], la fel ca muntele[6] și pădurea[7]. De asemenea, la început, regiunile Mamei Holle nu sunt altceva decât tărâmul lui Hel, zeița germanică a morții.

p. 17. Pentru azteci, tărâmul morților, Teotihuacan, se afla pe partea cealaltă a mării. Vezi „Legenda pribegiei (imigrației) oamenilor". De asemenea, germanii nordici știau de un regat al morților din ocean sau de pe o insulă îndepărtată, unde nu se putea ajunge decât cu barca. *Cf.* E. Mogk, *Germanische Religionsgeschichte* , p. 60. Iar *Mummelsee* („lacul Mummel") nu este doar un iaz pentru copii, ci și locul unde obișnuia să dispară imigrația fantomatică. *Cf.* M. Ninck, *Wodan*, p. 210; și *s.v. Grab* („mormânt"), *Höhle* („peșteră"), *Brunnen* („fântână"), *Teich* („iaz") și *Erdloch* („gaură în pământ") ca intrare pe tărâmul morților (Bächtold-Stäubli, *s.v. Hölle* [„Iad"]). *Cf.* lumea de dedesubt ce se află pe fundul oceanului în mitul Sedna (*Sednas Reich*) — W. Krickeberg, *Nordamerika*, p. 268.

5 *Cf.* informațiile din C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, § 368 și urm. Vezi și „Zbor către lună", unde femeia din lună are spatele găunos, și „Fata din lună" (Nauru, Micronezia), P. Hambruch, *Südseemärchen*, pp. 220–226 [în limba germană], unde o bătrână oarbă avea furnici și viermi in ochi.

6 *Cf.*, de exemplu, A. Erman, *Religion der Ägypter*, p. 215, unde faraonul se întoarce la cele două mame ale sale, vulturi cu sânii atârnând, pe muntele Sehseh. Vezi și credința germanică în faptul că Woden domnește peste morți intr-un munte. Până in ziua de astăzi, mai mulți munți scandinavi poartă numele de *Valhalla* = *Sălile războinicilor căzuți*. *Cf.* E. Mogk, *Germanische*, p. 61. Vezi alte similarități in Irlanda. K. Müller-Lisowski, *Irische Volksmärchen*, p. 320, în notele la „Călătoria pe mare a lui Connla", menționează câteva concepte irlandeze referitoare la cealaltă lume, printre care vestul, fundul oceanului, tărâmul femeilor, tărâmul celor vii, tărâmul de sub valuri și tărâmul tinereții. Vezi și „Recompensa periculoasă" (R. Wilhelm, The *Chinese Fairy Book*) și Bächtold-Stäubli, *s.v. Jenseits* („lumea cealaltă"). Morții locuiesc în Munții Zeilor, alături de zei. La început, acest loc este prezentat ca fiind adevărat și pământesc, dar apoi se îndepărtează tot mai mult de nivelul pământesc al ființării, prin faptul că zeii se distanțează, devenind din ce în ce mai mult „complet-alții". Același lucru se întâmplă în cazul morților. În vremurile străvechi se accentuau mai mult asemănările dintre sufletele celor vii și cei morți, iar mai târziu doar diferențele. „După moarte, sufletul este mai mult sau mai puțin, mai puternic sau mai slab, la fel cum era în timpul vieții; acest lucru se arată cel mai clar în textele piramidelor din Egipt" (Bächtold-Stäubli, *s.v. Jenseits*). Morții se duc la zei, devenind din ce in ce mai asemănători cu ei și cu strămoșii, dar „perspectiva totală asupra divinității a devenit transcendentă și caracteristică altei lumi".

7 *Cf.* Bächtold-Stäubli (vol. 4, pp. 642 și urm.), *s.v. Jenseits* și *Hölle*.

Toate simbolurile principale discutate mai sus privitor la inconștient se suprapun cu simbolurile pentru tărâmul morților.

270 Potrivit lui Bächtold-Stäubli, la început, „cealaltă parte“ și „partea aceasta“ formau o unitate. Pentru culturile popoarelor indigene există o singură realitate, mediul real care era populat cu ființe primordiale, strămoși și zei. Ele se retrag ca suflete ale morților în anumite locuri care devin centre culturale.

271 [În Germania] există ideea unei peșteri-cult, a ochiului de apă sau a legendelor despre Peștera-Montană-Hörsel (*Hörselbergloch*)[8] și Sub Munte (*Untersberg*). Mama Holle [Hel] locuiește în fântâni, în care trebuie să intre Marie-Aurie și Marie-Tuciurie în basmul „Mama Holle“ și, „prin urmare, din care ies copiii. [...] Și nu doar fântânile, ci și Munții Morților sunt concomitent munții Venus, în care Frau Bertha, Perchta[9], are grijă de sufletele copiilor care au murit prematur (de fapt, copii nenăscuți). Această legătură este necesară, deoarece moartea și renașterea se corelează la acest nivel“[10].

272 În Australia, peștera-cult conține obiecte din lemn, care reprezintă puterea vitală a individului și a tribului. Peșterile sunt folosite pentru ritualuri de reînnoire a puterii; însă ele adăpostesc pericolul de a aduce descompunerea asupra celor nechemați, care ar putea rămâne blocați (în haosul inconștientului). Peștera comorilor se află pe partea aceasta, iar pericolele ei se află tot pe partea aceasta, dar în același timp reprezintă lumea de dincolo. În timp, conceptul izvorăște dintr-un *loc de dincolo*. La întrebarea: „Unde se află tărâmul morților?“ răspunsul este:

[8] [Numele este derivat de la zeița Holba, care este identică cu Mama Holle și este soția lui Wotan.]

[9] [Divinitate din Europa Centrală, probabil de origine celtică, similară cu Bertha și Mama Holle.]

[10] Bächtold-Stäubli, vol. 4, pp. 642 și urm.

Undeva departe, de cealaltă parte a apei — spiritele (fantomele) nu pot să treacă peste apă —, pe partea cealaltă a pădurii, pe partea cealaltă a mării, dar *nu aici*. Cu accent pe „nu" și „aici". În general, locul este nedefinit, astfel încât nimeni nu poate oferi informații în acest sens. [Adesea,] în basme, cine caută tărâmul morților este trimis dintr-un loc în altul[11]. 273

Adesea, morții sunt transportați (fermecați)[12], într-un fel, pe tărâmuri îndepărtate și în locuri nespecificate. 274

Potrivit credințelor germanice antice, Insula Sufletelor se situează în apropierea Britanniei, ținutul cețurilor. [...] La sud se află Muspelheim, tărâmul giganților de foc. Acest Muspelheim a condus apoi la legătura cu un concept al sălașului morților dintr-un iad în flăcări și, în conjuncție cu această idee, la baza unui vulcan. S-a dezvoltat o credință într-o lume de dedesubt arzândă, populată cu nenumărate gloate de morți și demoni. Un al treilea loc al morților de acest tip este tărâmul morților de pe fundul oceanului, unde Ran[13] sau una dintre cele nouă fiice ale sale ademenea bărbații către moarte prin înecare. [...] Dacă tărâmul morților este departe, atunci călătoria este lungă și dificilă. Prin urmare trebuie să li se dea morților lucruri care vor ușura dificultățile drumului[14]. 275

Acestea pot fi mijloace de transport, de pildă cai sau căruțe; sau, dacă este vorba despre un conducător, atunci corpul îi este așezat într-o barcă. Un barcagiu viu sau non-uman așază mortul pe cealaltă 276

[11] *Ibidem*, p. 645. *Cf.*, în general, diversele posibilități de a localiza tărâmul morților în A. Dieterich, *Eine Mithrasliturgie*, pp. 180–183; și *Nekyia. Beiträge zur Erklärung der neuentdeckten Petrusapokalypse*, ed. a II-a, B.G. Teubner, Leipzig, 1893, *passim*.

[12] [În germană, *entrücken*.]

[13] [Zeița norvegiană a mării.]

[14] Bächtold-Stäubli, vol. 4, p. 646.

parte a râului sau va trebui să meargă pe jos peste câmpuri cu spini ori să traverseze un drum de țară năpădit de tufișuri cu țepi.

277 Cel mai important echipament pentru această călătorie este o pereche de pantofi rezistenți pentru cel mort. [...] Armenii aprind lumânări sau felinare, astfel încât sufletele să-și lumineze calea către cealaltă lume. [...] Există hanuri publice pe drum, unde mortul se poate opri pentru a bea ceva. [...][15]

278 Identificarea tărâmului magic, în general, cu regatul morților, în particular, indică faptul că, în vremuri străvechi, ritualurile cultelor de mistere erau anticipări ale experienței morții. Unele dintre aceste rituri reprezintă în mod clar coborârea în inconștient. De asemenea, inițierile din *Cartea tibetană a morților*, care au fost menite să servească drept ghiduri pentru cei aflați în pragul morții, fiindcă, dacă sunt privite din punct de vedere psihologic, descriu o inițiere a celor vii pentru a intra în inconștient și a urma calea către libertate dintr-o stare de întuneric interior și inconștiență[16]. Prin urmare lumea mitică a morților, cu locuitorii ei, este o altă imagine a sufletului inconștient cu toate conținuturile sale. La urma urmei, inconștientul este deținătorul tuturor lucrurilor din trecut și al credințelor multor generații, lumea strămoșilor dinăuntrul nostru[17]. Astfel se explică ciudata atracție pe care o au morții față de cei vii — un motiv care constituie tema principală a multor povești cu fantome. Basmul „O clipă în rai", menționat mai sus, în care prietenul

[15] Pentru această descriere a tărâmului morților, vezi Bächtold-Stäubli, vol. 4, pp. 646 și urm., *s.v. Jenseits*.

[16] Vezi C.G. Jung, OC 11, *Bardo Thödol*, §842, 845. Iar în *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad* se spune: „Posomorâte se numesc lumile/ Învăluite în bezna oarbă;/ Murind, spre ele se îndreaptă/ Neștiutorii, oamenii neghiobi" (Deussen, *Sixty Upanishads*, vol. I, p. 497 [trad. rom.: *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad*, 4.4.11, în *Cele mai vechi Upaniṣade*, vol. I, traducere din sanscrită, studiu introductiv, note și comentarii de Radu Bercea, Editura Științifică, București, 1993, p. 85]).

[17] *Cf.* C.G. Jung, *Children's Dreams*, p. 73.

mort ademenește mirele departe de nunta sa, este un alt exemplu al acestui fapt psihologic.

O descriere frapantă a tărâmului magic, care este în același timp și 279
tărâmul morților sau o zonă dintre tărâmul celor vii și tărâmul celor morți, se găsește în basmul rom[18] „Călătorie în Regatul Morților“:

A fost odată ca niciodată un țigan tânăr și sărac, căruia 280
i-au murit mama, tata și fata pe care o iubea din toată inima în aceeași săptămână. I-a îngropat cu inima grea. Nu a putut să organizeze o pomană pentru ei, fiindcă era atât de sărac, încât abia reușea să trăiască de pe o zi pe alta. La o săptămână după ce a îndeplinit ritualurile de înmormântare, s-a trezit în toiul nopții, deoarece părea că îi scutură cineva cortul. „Cine-i acolo?“ L-a auzit pe tatăl său spunând: „M-ai îngropat, dar nu mi-ai dat lapte!“ A doua noapte s-a întâmplat la fel. A întrebat din nou: „Cine-i acolo?“ De data aceasta a auzit-o pe mama lui spunând: „M-ai îngropat, dar nu mi-ai dat lapte!“ Apoi, mai târziu, în altă noapte, a auzit vocea iubitei sale: „M-ai îngropat, dar nu mi-ai dat lapte!“ Acum simțea o mare greutate pe inimă. A ieșit în fața cortului. Era întuneric beznă; nu vedea nimic în fața ochilor. Dar a auzit-o pe iubita lui moartă vorbind: „Dacă vrei să ne ajuți să ne găsim liniștea, urcă în munți. Acolo ai să găsești o peșteră cu trei ouă. Ia-le și sparge-le, de poți. Dar nu vei reuși decât cu mari eforturi!“ După care tânăra fecioară a dispărut.

În zori tânărul și-a început călătoria. Când a ajuns *sus în* 281
munți, a dat de o bătrână care se chinuia cu un sac greu în spinare. Tânărului i s-a făcut milă de ea și i-a spus:

— Dă-mi sacul să ți-l duc eu!

Babornița i-a dat sacul, iar tânărul l-a aruncat pe umăr. Apoi a întrebat-o pe bătrână ce cără în sac, fiindcă pentru el era ușor.

[18] [Denumire modernă pentru culturile țigănești in general.]

— Sufletele copiilor născuți morți, a răspuns bătrâna. Obișnuiesc să le car în Regatul Morților.

După ce au făcut câțiva pași, bătrâna s-a oprit în fața intrării într-o *peșteră* și a spus:

— Am ajuns!

— Cum? Așa repede? a întrebat tânărul.

— Pentru tine pare doar o clipă, deși porți sacul pe umăr de nouă ani, a spus bătrâna mamă.

Cuvintele ei l-au șocat pe tânăr, dar bătrâna a continuat:

— *Timpul trece repede pe tărâmul morților* și, micul meu prieten, aici ne aflăm! Chiar dacă nu suntem cu adevărat pe tărâmul morților, am trecut deja granițele sale. Știu de ce ai pornit în această călătorie! Uite, îți dau o bucată de carne, un ulcior cu lapte, o cheie și niște sfoară. Cu acestea îți poți continua drumul și vei ajunge curând la peștera pe care o cauți.

Bătrâna i-a dat o desagă cu lucrurile înșirate și a dispărut.

282 Tânărul și-a văzut de drum și, în curând, a ajuns la *gura unei peșteri întunecate*. A intrat și abia a apucat să facă un pas, că s-a și luminat totul în jur și s-a trezit în fața unei case mari. A deschis poarta și a intrat în curte. Imediat, un câine alb furios s-a repezit asupra lui. A scos bucata de carne din sac și i-a aruncat-o câinelui. Apoi a continuat drumul și a văzut o fântână din care o femeie scotea apă. Avea o găleată legată de cosițe, pe care o ridica și o scufunda din nou în puț. I-a aruncat frânghia pe care i-o dăduse bătrâna, ca să lege găleata.

— Pentru cine scoți apă? a întrebat el.

— Pentru morții care au fost îngropați fără să fie spălați de rude, a răspuns femeia.

Tânărul și-a continuat drumul și a ajuns la ușa unei case. A folosit cheia din desagă ca să deschidă ușa și a intrat într-o cameră unde a găsit trei ouă. A spart unul dintre ele. Deodată, camera s-a umplut cu o negură din care a ieșit tatăl lui și a spus:

— Vai, ce foame și ce sete îmi este!

— Vino în curte, i-a spus fiul său. Ai să găsești un ulcior cu lapte.

— Mulțumesc, a răspuns tatăl, dar e prea târziu; măcar am puțină liniște și pot să merg mai departe pe tărâmul morților.

Și rostind acestea, a dispărut. După aceea, tânărul a spart al doilea ou — acum a ieșit mama lui din negură și a spus:

— Vai, ce foame și ce sete îmi este!

— Vino în curte, i-a spus fiul său. În fața ușii ai să găsești un ulcior cu lapte.

— Mulțumesc, a răspuns mama, dar e prea târziu; măcar am puțină liniște și pot să merg mai departe pe tărâmul morților.

Și zicând aceste cuvinte, a dispărut.

Atunci tânărul a luat al treilea ou și a ieșit în curte. A spart 283
oul lângă ulciorul cu lapte. Acum i-a apărut iubita lui, care i-a spus:

— Vai, ce foame și ce sete îmi este!

De data aceasta, tânărul a înșfăcat repede ulciorul cu lapte și i l-a dat iubitei sale:

— Uite, bea niște lapte, draga mea!

Fata a băut și a devenit mai frumoasă decât cea mai frumoasă dintre fiicele regelui soare. După ce a băut tot laptele, fata a vorbit din nou:

— Iubitul meu, m-ai adus înapoi din brațele morții; acum voi reveni la viață și voi fi a ta.

Și așa s-a întâmplat. Fata s-a întors acasă din *munții* 284
înfiorători și au trăit împreună fericiți și mulțumiți, până ce au fost nevoiți să treacă în regatul celor morți pentru totdeauna[19].

În această descriere detaliată întâlnim din nou relativitatea 285
spațiului și a timpului de pe lumea cealaltă, înfățișată drept peșteră, casă, iar apoi munte. Această regiune de graniță sau „regat intermediar", care simbolizează în mod clar inconștientul, nu este însă

[19] vezi W. Aichele, *Zigeunermärchen*, pp. 128–130.

tărâmul real al morților. De fapt, ea descrie o stare psihică ce corespunde stării de inconștiență provocate de o boală gravă[20]. Părinții tânărului nu se mai pot întoarce din acea stare, dar pentru iubita lui încă este posibil. Ea se poate întoarce prin dragostea mirelui ei. Vom trece aici peste semnificația celor trei ouă, deoarece este un motiv pe care îl vom aborda mai târziu, spre sfârșitul celui de-al doilea volum al acestei opere. În această privință, este suficient să subliniem identificarea secretă a tărâmului magic cu tărâmul celor morți, după cum ni se dezvăluie în basme.

[20] Despre ideea unei astfel de stări de graniță la popoarele indigene: „Moartea [...] nu este un fapt, ci o stare de tranziție, nu este un lucru pragmatic, ci un proces care poate fi derulat sau controlat prin reflecție și acțiune. Este mort cel declarat mort. [...] Astfel, Talmudul sugerează o rugăciune de mulțumire atunci când vezi un prieten din nou, după o absență de douăsprezece luni: «Lăudat fii Tu, o, Doamne, rege al lumii, care aduci morții înapoi la viață». În mod asemănător, potrivit obiceiurilor romane, cel care a fost declarat mort și s-a întors la viață trebuie să evite ușile și să intre în propria casă prin acoperiș. Prin urmare este posibil să declari pe cineva mort, să consideri că nu mai există, iar acest lucru are același efect ca moartea adevărată. În saga scandinave, proscrisul este de fapt mort, căci nu există viață decât in cadrul comunității, acolo unde puterile funcționează. [...] Doar înmormântarea așa cum se cuvine face ca moartea să fie validă; cel care nu a fost îngropat nu este mort“ (G. v. d. Leeuw, *Religion in Essence*, p. 202.). Vezi și Bächtold-Stäubli, *s.v. Tote* („mort“).

CAPITOLUL 14
LOCUITORII TĂRÂMULUI SPIRITELOR

O descriere a efectelor supranaturale pe care le poate produce 286
starea aflată la granița dintre vii și morți ne este oferită de grupul etnic chané, din centrul Americii de Sud, în povestea „Femeia care și-a urmat soțul în Aguarerente".

O tânără voia să se mărite cu un anumit bărbat, dar acesta 287
a murit înainte ca nunta să aibă loc. Ea îl iubea foarte mult. În ziua de după moartea lui, cât încă era întuneric, a apărut în fața colibei unde locuia fata cu părinții ei și a început să lucreze la pereții din chirpici. Femeia a venit și i-a luat mistria din mână.

— Cine ești? a întrebat ea. 288

— Sunt eu, a spus logodnicul ei mort. Vrei să vii cu mine? 289

— Da, vin cu tine, a spus ea, fiindcă îl iubea foarte mult.

Și el s-a îndreptat spre soare-răsare. Avea fața acoperită, 290
ca să nu-l recunoască nimeni. Ea l-a urmat. A trecut prin pădure. A traversat pampasul și o altă pădure. Ziua dormeau, iar noaptea se trezeau.

Când tatăl fetei a observat că fiica lui dispăruse, a plecat să 291
o caute. A pornit-o pe urmele ei și a observat că întotdeauna,

în fața urmelor ei, erau urmele unei vulpi[1]. „Anya [morții] mi-au luat fiica!" și-a spus tatăl. I-a descoperit cadavrul pe drum. A reușit să o readucă la viață și să o ia acasă. Pe când traversau pampasul, au văzut o vulpe dându-le târcoale. A doua zi dimineață tânăra a murit. Tatăl a jelit-o. Apoi a sosit Ururuti, condorul alb, și l-a consolat pe tatăl care jelea, spunându-i să nu mai plângă. Ururuti l-a luat pe tată pe aripile sale și a zburat cu el până în Aguararenta.

292 În Aguararenta, oamenii dorm ziua și stau treji noaptea. Când tatăl a ajuns acolo, toată lumea bea bere de porumb. Ururuti l-a dus apoi acasă la ginerele lui. A vorbit cu fiica sa, dar nu a primit niciun răspuns. Apoi s-a întors la Ururuti, care l-a dus înapoi acasă. Nici el, nici soția lui nu au mai plâns atunci după fiica lor pierdută. A doua zi, tatăl a murit.

293 Faptul că morții iau forma animalelor este o credință larg răspândită în unele culturi. După cum explică Lévy-Bruhl, „adeseori morții, mai ales în primele zile după deces, apar sub formă de animale". De asemenea, strămoșii mitologici sunt reprezentați adesea drept animale[2]. Potrivit exemplelor date de Lévy-Bruhl, sufletele celor morți pot intra în cele mai diverse animale: aligatori, țestoase, păsări, șerpi, broaște și termite. Se pot transforma chiar și în stânci sau copaci. În aceste cazuri, animalele sau obiectele nu sunt moarte în sine, dar, datorită comportamentului sau aspectului lor neobișnuit, ne dăm seama că a intrat în ele spiritul sau sufletul celui mort. Deseori, animalul sau obiectul este considerat apoi ca fiind sacru[3]. Trebuie să remarcăm că,

[1] Koch-Grünberg observă că „Aguararenta (Orașul Vulpilor) este un sat în care trăiesc morții (*anya*). Se află in est. Noaptea, formele care locuiesc acolo apar sub chip uman, iar ziua au înfățișare de vulpe. [...] Acesta este tărâmul morților pentru tribul chané. Oamenii vii au vizitat uneori Aguararenta și s-au întors să povestească ce au văzut acolo. Această credință se bazează pe vise, care au fost interpretate drept experiențe adevărate" (T. Koch- Grünberg, *Südamerika*, p. 335.)

[2] *Cf.* L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, p. 285, precum și p. 186.

[3] *Ibidem*, pp. 27–31, 249–252, 285–300. Pentru credințe similare ale germanicilor din vechime, vezi E. Mogk, *Germanische*, p. 65.

de obicei, sufletul intră în animale de rang inferior. Transformarea în animale a vrăjitorilor din „Cum a căutat Motecuhzoma Cele Șapte Peșteri“ aparține aceluiași domeniu conceptual. Toate aceste transformări indică același fapt psihologic: o reprezentare simbolică a *procesului de a deveni inconștient*.

Alte dovezi ale acestui lucru provin dintr-un basm al populației 294
ainu, „Un vânător în Hades“:

> Într-o bună zi, un tânăr chipeș și viteaz, vânător iscusit, a urmărit un urs mare până în străfundurile munților. Ursul tot fugea și fugea, dar tânărul se ținea după el, pe coame și stânci din ce în ce mai periculoase, dar fără să se poată apropia suficient de mult încât să tragă în el cu săgețile lui otrăvite. În cele din urmă, pe un vârf de munte golaș, ursul a dispărut într-o gaură din pământ. Tânărul l-a urmărit. A ajuns într-o cavernă imensă, la capătul căreia strălucea o luminiță. A început să meargă pe bâjbâite în direcția aceea și, ieșind pe acolo, s-a trezit în altă lume. Totul semăna cu lumea oamenilor, doar că era mult mai frumos. Erau copaci, case, sate și oameni. Însă pe tânărul vânător nu îl interesau toate acestea. El voia să găsească ursul, care dispăruse complet. Cel mai bun plan părea să fie să-l caute în zona muntoasă îndepărtată din această nouă lume subterană. Așa că a urmat o vale în sus și, fiind obosit și înfometat, a cules niște struguri și ceva dude care atârnau în copaci și le-a mâncat pe drum.
>
> Deodată, dintr-un motiv sau altul, s-a trezit că se uită de 295
> sus la propriul său corp. Și spre groaza lui, a descoperit că se transformase într-un șarpe! Când a făcut acea descoperire, țipetele și gemetele lui s-au transformat în șuierături de șarpe. Ce putea să facă? Dacă se întorcea la lumea în care se născuse, unde șerpii erau detestați, însemna moarte sigură. Pur și simplu nu știa ce să facă. Dar, fără să-și dea seama, a hoinărit — sau mai degrabă s-a târât și s-a furișat — până a ajuns înapoi la intrarea în caverna care conducea spre lumea oamenilor; iar acolo, la poalele unui pin de dimensiuni

extraordinare, a adormit. În vis i-a apărut zeița pinului, care i-a spus: „Îmi pare rău să te văd în starea aceasta. De ce ai mâncat fructele otrăvite ale lui Hades? Singurul lucru pe care-l poți face ca să-ți recapeți forma normală este să te urci în vârful acestui pin și să te arunci de acolo. Atunci poate că ai reușit să devii din nou o ființă umană".

296 Când s-a trezit din vis, tânărul — sau mai degrabă șarpele — era cuprins de îndoieli: plin de speranță, dar și de o frică îngrozitoare. S-a hotărât însă să urmeze sfatul zeiței. Așa că s-a cățărat pe trunchiul pinului, iar când a ajuns pe creanga cea mai de sus, după ce a ezitat câteva clipe, s-a aruncat în gol. Când și-a venit în fire, se afla la poalele copacului. În apropierea lui era corpul unui șarpe imens, despicat pe jumătate, astfel încât să poată ieși un om din el. După ce a mulțumit pinului și a așezat obiecte de venerație în onoarea zeiței, și-a reluat drumul prin caverna lungă, asemănătoare unui tunel, prin care intrase inițial în Hades. După ce a mers o vreme, a ieșit în lumea oamenilor și s-a trezit pe vârful muntelui unde urmărise ursul pe care nu îl mai văzuse de atunci.

297 Când a ajuns acasă, s-a dus la culcare și a mai avut un vis. I s-a arătat aceeași zeiță a pinului, care i-a zis: „Am venit să-ți spun că nu poți să mai rămâi mult timp pe tărâmul oamenilor, după ce ai mâncat strugurii și dudele din Hades. Acolo există o zeiță care dorește să se mărite cu tine. Ea te-a atras în cavernă, iar apoi în lumea de dincolo, deghizată în urs. Trebuie să te hotărăști să vii cu mine". Și așa s-a întâmplat. Tânărul s-a trezit, dar a fost cuprins de o boală grea. Peste câteva zile, s-a dus pentru a doua oară în Hades și nu s-a mai întors pe tărâmul celor vii[4].

298 Și aici morții sunt, în mod evident, animale, iar zeița de pe acest tărâm apare sub forma unui urs care îl transformă pe tânărul vânător

[4] Basil Hall Chamberlain, *Aino Folk-Tales*, The Folk-Lore Society, Londra, 1888, pp. 40–42. Culegătorul notează: „Scrisă din memorie. Spusă de Ishanashte, 22 iulie 1886".

într-un șarpe[5]. Basmul ilustrează experiența de a fi cuprins de o altă stare, descrisă ca o scufundare în inconștient, din care tânărul nu se poate elibera. Forța de atracție provine de la o zeiță, care îl ademenește cu dragoste tot mai departe[6].

Motivul larg răspândit care avertizează asupra pericolului de a 299
mânca din ceea ce se află în lumea de dincolo, făcut celebru de episodul mâncătorilor de lotus (*lotofagi*) din *Odiseea* IX, simbolizează fascinația exercitată de inconștient, care revitalizează oamenii, dar în același timp îi distanțează de realitate[7].

Potrivit credinței primitive, morții iau forme umane noaptea și 300
dorm sau apar ca animale în timpul zilei. Uneori însă, în timpul nopții, morții îi caută pe cei vii. Dar aceștia trebuie să moară dacă zăresc tărâmul morților. Morții îi atrag cu ușurință pe cei vii să-i urmeze, efectul fiind că cei vii devin fantome pentru scurtă vreme. Lévy-Bruhl scrie în detaliu despre pericolele contaminării morții, care se bazează pe o „uniune mistică" profundă[8], adică participarea inconștientă (*participation mystique*) a grupului. Oamenii din culturi care trăiesc într-o armonie mai apropiată de ritmurile naturale susțin adesea că morții sunt cei care îi atrag în mod intenționat pe cei dragi alături de ei, fie din dragoste, fie din „gelozie față de cei care încă au privilegiul să vadă lumina zilei"[9].

Acest lucru este povestit într-o manieră extrem de clară în basmul 301
„Femeia care a fost omorâtă de fantoma soțului ei":

> A fost cândva o femeie care își pierduse soțul; și era atât 302
> de tristă, încât nu putea să renunțe la speranța că el încă ar fi în viață. Într-o noapte, a auzit sunetul unui flaut cântând o melodie pe care obișnuia să o cânte soțul ei. În noaptea aceea i-a apărut fantoma lui, care a întrebat-o ce mai făceau

[5] *Cf.* Karl Kerényi, „Mensch und Maske", in *Eranos-Jahrbuch 1948: Der Mensch (2)*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1949, pp. 183 și urm.

[6] [Există și influențe nefaste din partea unor asemenea forțe arhetipale.]

[7] Vezi comportamentul pajului din „Pajul și pocalul de argint".

[8] L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, p. 224.

[9] *Ibidem*, p. 221; vezi și pp. 224–229, precum și p. 243.

ea și copiii. Stătea în hamac și spunea că o mulțime de purici îl mușcau de spate, așa că ar trebui să aducă o lumină și să se uite la spinarea lui. Femeia a văzut că erau viermi care îl mâncau, nu purici. Și-a dat seama atunci că era fantoma soțului ei și nu trupul lui adevărat. Era un semn pentru ea că murise cu adevărat. A spus: „Nu, nu sunt purici", dar s-a întrebat în gând ce să facă în continuare. Apoi a început să scuipe, mereu în același loc, până ce a făcut un morman de salivă. După aceea s-a furișat afară din colibă și s-a dus în satul învecinat. Ori de câte ori o întreba fantoma despre purici, mormanul de salivă răspundea: „Nu, nu; nu sunt purici aici". Dar curând saliva s-a uscat și nu a mai putut răspunde. Fantoma a observat că femeia plecase și a ieșit afară, mergând pe urmele ei. Când l-a auzit venind în urma ei, femeia s-a ascuns ca un tatu în pământ. El a trecut pe lângă dânsa, dar a observat imediat și s-a întors, spunând: „Eu sunt mort, dar chiar dacă sunt mort, mi-e dor de tine și voi veni curând să te omor". După care a dispărut în întuneric.

303 Femeia a ieșit din ascunzătoare, s-a dus în satul învecinat și le-a spus prietenelor sale tot ce se întâmplase. Dar apoi ceea ce a spus fantoma chiar s-a întâmplat. În scurt timp s-a îmbolnăvit și a murit[10].

304 În timp ce demonul fantomatic pare de obicei viu din față, spatele lui[11] dezvăluie că, în realitate, el este mort. Pericolul pentru oamenii care intră în contact cu tărâmul morților este același care i-a determinat pe warao din „Legenda lui Okonoróté" să astupe gaura prin care oamenii se puteau uita la tărâmul magic

[10] T. Koch-Grünberg, *Südamerika*, pp. 34–36. Bakairi este un mic trib din Brazilia. Basmul original este relatat în Karl von den Steinen, *Die Bakairi-Sprache*, K.F. Koehlers Antiquarium, Leipzig, 1892. Potrivit credinței multor culturi populare, adeseori morții nu-și dau seama că sunt morți, așa încât trebuie să fie informați de către cei vii în privința acestui lucru. Vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 225–226.

[11] Precum femeia (Soarele) din basmul „Zbor către lună".

primordial[12]. Pentru unii oameni, marea amenințare este să recadă în inconștientul din care s-au eliberat cu mari eforturi. În măsura în care inconștientul este reprezentat drept tărâmul morților, acest pericol există și în cazul celor mai cultivați care nu pot rezista fascinației inconștientului. Pentru acești oameni, fiecare întâlnire cu puterile tărâmului magic poate da naștere unei treziri a „perspectivei" conștiente.

Odată ce identificăm tărâmul magic cu regatul morților și tărâmul 305
spiritelor și presupunem că este un simbol al inconștientului, rezultă că elementele de pe tărâmul spiritelor reprezintă fapte psihologice. Conform perspectivei lui Jung, credința popoarelor primitive[13] în spirite se bazează pe perceperea naivă a proceselor[14] spirituale[15]. Convingerea privind existența spiritelor și-a bazat-o în mare măsură pe vise, viziuni și observații ale bolilor psihogene[16], mai ales cu halucinații și fenomene psihice legate de stări de posedare. În acest sens, spiritele nu sunt doar fantome ale celor morți. Jung scrie: „Deci din punct de vedere psihologic, spiritele sunt *complexe autonome inconștiente care apar proiectate*, căci altminteri ele nu au o asociere directă cu eul"[17]. De asemenea, „spiritele sunt complexe ale inconștientului colectiv care apar fie în locul unei adaptări pierdute, fie tind să înlocuiască o atitudine devenită insuficientă a unui întreg popor cu una nouă"[18]. Jung mai scrie:

[12] Și generalul Dschong Tschong-Fu, din „Ajutor la nevoie", se intoarce pe tărâmul morților. Prin intâlnirea sa, obține o moarte fără boală, dar se lasă ademenit de tărâmul care are nevoie doar de soldați morți.

[13] [Precum și a popoarelor mai civilizate; vezi C.G. Jung, OC 8, *Bazele psihologice ale credinței în spirite*, §571.]

[14] C.G. Jung, OC 8, *Bazele psihologice ale credinței în spirite*, §573 și urm.

[15] [În germană, *geistige*].

[16] *Cf.* C.G. Jung, OC 8, *Despre energetica sufletului*; și OC 8, *Bazele psihologice ale credinței în spirite*. Vezi și Novalis, *Fragmente*, Erste vollständige, geordnete Ausgabe, ed. Ernst Kamnitzer, Wolfgang Jess Verlag, Dresda, 1929, nr. 680: „Când ni se înfățișează un spirit, atunci ne împuternicim propria spiritualitate, devenim inspirați prin noi înșine și prin spirit". Vezi și fragmentul nr. 684: „Atunci când un spirit moare, el devine om. Atunci când un om moare, el devine spirit".

[17] [C.G. Jung, OC 8, *Bazele psihologice ale credinței în spirite*, §585.]

[18] [*Ibidem*, §597.]

306 Nu se poate vorbi de credința în spirite fără a lua totodată în considerare și credința în suflet. Credința în suflet este un corelat al credinței în spirite. După cum în convingerile primitive un spirit este de cele mai multe ori spiritul unui mort, tot așa înainte el era sufletul unui om viu. Acesta este cazul acolo unde domină convingerea că omul posedă doar *un* suflet. Dar o astfel de presupunere nu există pretutindeni, ci foarte adesea se consideră că omul are două sau mai multe suflete, dintre care unul sau altul supraviețuiește morții și posedă o nemurire relativă. În acest caz spiritul morților este doar unul din feluritele suflete ale omului viu. El este deci doar o parte a sufletului total, un fragment psihic, ca să spun așa[19].

307 Faptul că nu conștientizăm câtuși de puțin existența acestor părți diferite ale sufletului și caracterul lor straniu, unic și nefiresc combinat cu puterea de atracție sus-menționată, care sunt atât de caracteristice dimensiunii celeilalte lumi, ar putea explica efectele dezastruoase și ademenitoare ale spiritelor și de ce oamenii vii par să fie „atrași" către tărâmul celor morți.

308 Basmul poporului chinook „Gaiță-albastră își vizitează sora, Io'i, pe tărâmul celor morți" ne oferă o descriere impresionantă a tărâmului morților:

[19] *Ibidem*, §577, dar și §582–591. Vezi și C.G. Jung, „Generalități privind teoria complexelor", in OC 8, §197 și urm. În *Eseu despre vederea de spirite și altele conexe*, Schopenhauer formulase deja gânduri similare: „Din ceea ce s-a spus, este evident că realitatea imediată a unui obiect care există cu adevărat nu îi poate fi imputată unei fantome care apare în acest fel, deși, în mod indirect, la baza ei stă o realitate. Astfel, ceea ce vedem noi acolo nu este in niciun caz însuși omul decedat, ci un simplu εἴδωλον, o imagine a celui care a existat cândva și care își are originea în organul visării unui om obișnuit cu el și este provocat de o rămășiță sau o relicvă, o urmă care a fost lăsată" (A. Schopenhauer, *Essay on Spirit Seeing and Everything Connected Therewith*, în *Parerga and Paralipomena: Short Philosophical Essays*, trad. E.F. Payne, Oxford University Press, Oxford, 1974, p. 285).

Poporul fantomelor a hotărât să se însoare cu Io'i, sora 309
mai mare a lui Gaiță-albastră[20]. Au lăsat o zestre și au răpit-o. Gaiță-albastră a râmas singur și, după ce a trecut un an, iar ea nu s-a întors, a plecat în căutarea ei. O pană folosită pentru despicarea lemnului l-a călăuzit pe Gaiță-albastră până pe tărâmul fantomelor[21]. Acolo a găsit-o pe Io'i, dar toate casele erau pline cu oase de oameni morți. După ce s-a întunecat, oamenii s-au trezit, iar Gaiță-albastră a plecat la pescuit cu ei. Io'i l-a sfătuit să nu vorbească cu oamenii aceia. Dar Gaiță-albastră li s-a alăturat când cântau un cântec și imediat s-au transformat iarăși într-un morman de oase.

Au plecat la pescuit, dar Gaiță-albastră a prins doar frunze 310
și crengi, așa că s-a enervat foarte tare. Însă când au ajuns înapoi pe uscat, frunzele s-au prefăcut în păstrăvi, iar crengile în somoni. Gaiță-albastră a crezut că oamenii de pe tărâmul morților îl tachinează. Nu înțelegea cum puteau spiritele să plutească într-o barcă plină de găuri. Apoi sora lui i-a spus: „Sunt oameni? Chiar sunt oameni? Sunt fantome!" Însă Gaiță-albastră continua să creadă că doar îl tachinau și a început să-i tachineze și el.

Apoi Gaiță-albastră a hotărât să se întoarcă acasă, iar Io'i 311
i-a explicat în detaliu ce trebuie să facă pentru a întreprinde călătoria în siguranță. Dar el nu a fost atent la sfaturile ei, așa că a luat foc și a murit. Gaiță-albastră, el însuși ca om mort acum, s-a dus pe tărâmul fantomelor. De data aceasta nu a mai văzut transformările la fel ca înainte. A încercat să

[20] Gaiță-albastră este aducătorul culturii sub forma unui animal pentru multe triburi din regiunea Oregon-Washington, asemănător cu Corbul din nord-vestul Pacificului și Coiotul sau Iepurele din regiunea vest-centrală. Este un vindecător și trickster în același timp. Vezi și A. v. Deursen, *Der Heilbringer. Eine ethnologische Studie über den Heilbringer bei den Nordamerikanischen Indianern*, J.B. Wolters Uitgevers-Maatschappij, Gröningen–Den Haag–Batavia, 1931, pp. 270–271 și mai ales p. 339.

[21] [Potrivit descrierilor culese de Franz Boas de la tribul învecinat, Bella Coola (F. Boas, *Bella Coola*, p. 37), o pană crea o deschizătură între lumea oamenilor și lumea de deasupra.]

strige la oamenii (morți) de acolo, dar ei au râs de el. Apoi a renunțat și a devenit tăcut. Când s-a dus sora lui să-l caute, l-a găsit dansând în cap, cu picioarele în sus. „S-a întors și a plâns. Acum chiar murise. Murise a doua oară."[22]

312 Franz Boas, care a cules mitul de mai sus al lui Gaiță-albastră și Io'i, a notat cu grijă și credința în lumea de dincolo a unui popor învecinat, bella coola. Informațiile despre tărâmul fantomelor le completează pe cele oferite de poporul chinook și mai adaugă câteva detalii.

313 Lumea de sub noi este țara fantomelor (*Kolkulolemx*). Se numește *Asiuta'nem* . Descrieri ale tărâmului fantomelor sunt obținute mai ales de la șamani, care cred că au vizitat acea zonă în timpul unei transe. Potrivit afirmației unei bătrâne care credea că, în copilărie, a vizitat tărâmul fantomelor în timpul unei transe, intrarea către tărâmul fantomelor se face printr-o gaură aflată în fiecare casă, între pragul ușii și șemineu. Tărâmul fantomelor se întinde de-a lungul țărmurilor nisipoase ale unui râu mare. Există un deal în spatele satului lor, ale cărui poale sunt acoperite cu pietre ascuțite. Când este vară aici, acolo este iarnă. Când este noapte aici, acolo e zi. Fantomele nu merg în picioare, ci în cap. Limba lor este diferită de cea vorbită pe pământ. Atunci când ajung pe lumea de dedesubt, sufletele primesc nume noi. Se spune că satul fantomelor este înconjurat de un gard. Au o casă pentru dans, unde dansează *kusiut*. Aceasta se află imediat sub locul de îngropăciune al fiecărui sat. Casa pentru dans este foarte mare și lungă. Are patru niveluri. Femeile stau pe podeaua casei, în timp ce bărbații stau pe o platformă ridicată. Casele au uși, dar fantomele care ajung primele în lumea de jos intră în casă prin gaura coșului de fum. O scară din funie amplasată în coș le facilitează intrarea. La baza scării

[22] Franz Boas, *Chinook Texts*, U.S. Bureau of American Ethnology, Bulletin no. 20, 1894, pp. 161–167. [Povestea a fost prescurtată foarte mult.]

stau doi bărbați, care se numesc *Anoel'axsalai'x* . Oricine intră în casa pentru dans nu mai are cale de întoarcere pe pământul nostru. Sufletele sunt libere să se întoarcă la cerul de jos, unde pot ajunge urcând pe scara de frânghie. Cei care se întorc la cerul de jos sunt trimiși înapoi pe pământul nostru de către zeități, ca să se nască drept copii ai aceleiași familii căreia i-au aparținut cândva. Cei cărora le place viața de pe tărâmul fantomelor și care nu se întorc în cer mor a doua oară, iar apoi coboară până în a doua lume de dedesubt, de unde nu mai există cale de întoarcere[23].

Aici apare pentru prima dată un nou aspect al inconștientului 314
ca tărâm al morților și al sufletelor: motivul *lumii cu susul în jos, răsturnată, întoarsă invers*[24]: fantomele stau în cap; ceea ce pare mort devine viu; ceea ce pare demn de dispreț, incomplet și putred devine valoros, întreg, proaspăt și însuflețit. Această convingere este larg răspândită printre anumite triburi. Intră chiar și în limbajul fantomelor, prin faptul că tot ce este alb se numește în aparență negru[25], iar tot ceea ce oamenii vii înțeleg ca „stând în picioare" se numește „întins pe jos". Chiar și în noțiunile superstițioase europene, inversarea reprezintă trăsătura ființelor demonice din lumea de dincolo. Prin urmare intrăm în contact cu cealaltă lume prin gesturi făcute pe dos și ritualuri inversate: se poartă hainele pe dos, stânga este schimbată cu dreapta, se pun scaune, bănci, castroane pe cap etc. Romanii ofereau jertfe celor morți cu mâna stângă[26]. De asemenea, o apărare

[23] F. Boas, *Bella Coola*, pp. 37–38. Vezi și referința la lumea hopi a morților ca fiind un fel de „lume de-a-ndoaselea", în notele lui Krickeberg la „Venirea poporului hopi din Lumea Cealaltă" [in limba germană — vezi W. Krickeberg, *Nordamerika*, p. 409.

[24] [În germană, *verkehrten Welt.*]

[25] [Vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, p. 303.]

[26] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Umkehrung* („inversare") — „Potrivit unor concepții, totul din cealaltă lume este inversat față de lumea aceasta. La populația indigenă dayak din Borneo, toate cuvintele din orașul sufletelor inseamnă exact opusul față de sensul de pe pământ. De exemplu, *dulce* înseamnă *amar*, *în picioare* inseamnă *culcat* etc. Tribul Italmen [locuitorii inițiali ai peninsulei Kamceatka din Rusia] credea că oricine era bogat in viață era sărac pe lumea cealaltă, oricine păcătuia

împotriva farmecelor și influenței spiritelor implica inversarea răsucirii unui ligament de animal sau îmbrăcarea pe dos a unui articol de îmbrăcăminte. La fel în cazul ritmurilor și al numerelor. „Numerele impare și inegalitățile fac regula pe tărâmul morților." Vorbind despre o *Schrättele*[27], o legendă șvabă spune, cuvânt cu cuvânt: „Tot ce este inegal respectă blestemele", ceea ce înseamnă „Ar fi mai bine să nu blestemi, fiindcă altfel vei atrage răul asupra ta". De unde și importanța numerelor impare în magie și superstiții. Numărul de ouă puse sub găină la clocit trebuie să fie întotdeauna impar. Chiar și în timpuri străvechi exista o condiție veche și certă ca medicina magică să folosească un număr impar de instrumente. Diavolul nu doar șchiopătează, ci are și un braț mai scurt decât celălalt. În Suedia, pentru a stinge un incendiu de pădure trebuie să pui o femeie care poartă pantofi desperecheați să meargă de trei ori în jurul focului[28]. Șamanii inuiți spun că pe lumea cealaltă au văzut fantome mergând în cap[29]. Potrivit grupului etnic batak (din Sumatra), „când morții coboară, merg cu capul înainte"[30].

315 Prin faptul că a țipat la fantome, care vorbesc între ele în șoaptă, Gaiță-albastră aduce puțină claritate conștientă în lumea aceea și, prin urmare, îi expune natura antitetică. Acest motiv poate fi găsit și în unele basme europene, de exemplu „Cocoșul roșu, cocoșul alb și cocoșul negru" (Germania), unde cocoșul care cântă în zori alungă

în lumea aceasta era drept pe lumea cealaltă. Tătarii din Altai credeau că toate obiectele care par în lumea aceasta strâmbe sau deformate au formă corectă și dreaptă pe lumea cealaltă. Ce este la stânga aici se află la dreapta acolo. Îmbrăcarea cadavrelor din mormintele antice este în conformitate cu acest obicei; o sabie purtată de obicei la dreapta este pusă pe partea stângă".

27 [Cuvânt dialectal german care desemnează oameni răi, în mare parte femei bătrâne, care se plimbă noaptea, intră prin gaura cheii și îl apasă pe cel adormit când stă întins pe partea stângă.]

28 Bächtold-Stäubli, *s.v. Umkehrung*. Vezi și *s.v. verkehrt* („inversat, cu susul în jos").

29 *Cf.* Bächtold-Stäubli, *s.v. verkehrt*.

30 L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, p. 304. De asemenea, activitățile din timpul zilei și nopții sunt uneori schimbate între ele — vezi basmul „Femeia care și-a urmat soțul în Aguarerente".

cu cântecul său spiritele rele ale nopții: „Zi, zi!“[31] S-a păstrat până în ziua de azi credința germană conform căreia spiriduşii şi elfii mor atunci când sunt atinşi de o rază a soarelui şi că poți înfrânge o fantomă cu lumina unei lumânări[32]. Acest lucru semnifică reducerea conținutului inconştient prin intervenția conştiinței.

Motivul lumii inversate a spiritelor exprimă un fapt psihologic 316
sub formă de imagine. Potrivit lui Jung, se poate observa că impulsurile din inconştient şi reprezentarea lor în vise par să posede propria finalitate, fiind contrare țelurilor şi intențiilor conştiinței eului[33]. Un exemplu bine-cunoscut este visul regelui Nabucodonosor (*Daniel* 4.7 şi urm.), care îl avertizează că va înnebuni curând dacă nu începe să fie mai drept şi mai virtuos. Orientarea finală a inconştientului deviază de la cea a intențiilor conştiente şi, astfel, pare să funcționeze într-o manieră compensatorie. Funcția de echilibrare a inconştientului i se arată — adesea spre binele individului — observatorului doar în detalii individuale. Poveştile popoarelor indigene tind să dezvăluie mai mult structura generală a inconştientului. Pe scurt, aceste imagini ale lucrurilor inversate par să indice o oglindire sau o proiecție a funcției compensatorii a inconştientului. Rareori găsim în basme o descriere atât de completă, însă uneori putem găsi motive corespondente, cum ar fi inversarea valorilor, denumirea greşită a unor lucruri etc. Basmul indienilor chinook povestit mai

[31] Titlul original: *Der weisse, der rote und der schwarze Hahn* — R. Köhler, *Kleinere Schriften zur Neueren Litteraturgeschichte Volkskunde und Wortforschung*, vol. 3, ed. Johannes Bolte, Verlag von Emil Felber, Berlin, 1900, p. 583, precum şi basmul islandez „Slujitoarea şi oamenii mării“.

[32] *Cf.* M. Ninck, *Wodan*, pp. 164–165 n. 2. *Cf.* şi „Helge-Hal din Muntele Albastru“ şi „Regele furnicilor“, unde învățatul aruncă o carte spre furnici şi astfel le readuce la forma pe care o avuseseră înainte de a fi vrăjite.

[33] [Despre aceasta, Jung scrie: „Mulți oameni care ştiu câte ceva, dar nu suficient, despre vise şi despre semnificația lor nutresc predilect, sub impresia unei compensări rafinate şi aparent deliberate, prejudecata că visul are într-adevăr o intenție morală, că el avertizează, mustră, consolează, prezice etc. Suntem astfel lesne amăgiți să credem că inconştientul ştie totul mai bine şi să atribuim viselor decizii şi concluzii necesare, pentru ca apoi să fim corespunzător dezamăgiți când ele devin tot mai nesemnificative“ — C.G.Jung, „Despre esența viselor“, în OC 8, §568.]

sus, „Gaiță-albastră își vizitează sora, Io'i, pe tărâmul celor morți", ilustrează deosebit de clar fundalul acestor motive.

317 Majoritatea basmelor provenind de la popoarele indigene conțin descrieri ale lumii spiritelor, călătoria individului până acolo și povești despre vindecare sau întâlniri dezastruoase cu ființe de pe tărâmul sufletelor. Preocuparea acerbă a oamenilor primitivi față de acest tărâm este legată de o stare de conștiință care este relativ slabă, adică nu persistă continuu. Prin urmare forme relativ ușoare de posedare și emoții ce survin din conținuturi inconștiente autonome îi pot copleși cu ușurință[34].

318 Dar nu este doar cazul popoarelor primitive; materiale similare sunt prezente, în mare măsură, și în poveștile așa-numitelor popoare cultivate. „Primitiv" înseamnă aici originar sau primordial, iar această stare mentală iese la suprafață la oamenii simpli din Europa, dar și în straturile mai profunde ale sufletului în cazul celor mai educați. Deși mulți culegători de basme, printre care frații Grimm și editorii colecțiilor de basme pe care le-am folosit în această lucrare, au cules numeroase povești cu fantome, nu le-am dezbătut în detaliu, fiindcă erau considerate mai degrabă legende, conform criteriilor lui Lüthi. Din această categorie fac parte poveștile islandeze, numite povești „cu strigoi" sau *Wiedergänger*, care povestesc despre sufletul unei persoane moarte care se întoarce ca fantomă în lumea celor vii. Ca un exemplu dintre multe altele, vom menționa aici „Mirele și strigoiul".

319 În cimitirul bisericii, patru bărbați dezgroapă un mormânt din care iese la suprafață un femur enorm. Cel mai tânăr și mai curajos dintre bărbați îl invită, în glumă, la nunta sa. Cinci ani mai târziu el se logodește. Cu puțin timp înainte de nuntă, viitoarea mireasă a visat trei nopți la rând că un om uriaș o întreba dacă mirele își mai aduce aminte ce a

[34] *Cf.* C.G. Jung, „Despre arhetipurile inconștientului colectiv", în OC 9/1, §47; „Despre psihologia arhetipului infans", în OC 9/1, §260 și urm.; OC 12, *Psihologie și alchimie*, §437. Vezi în special C.G. Jung, OC 10, *Suflet și pământ*, §55 și urm. — „Dezlănțuirea liberă a instinctelor nu se împacă cu o conștiință puternică și cuprinzătoare".

spus, plin de sine, cu mulți ani în urmă. În a treia noapte a adăugat că va veni, cu siguranță, la nuntă, ca mesean. În seara aceea, monstrul i-a apărut și mirelui. Era cât un uriaș de mare și, cu o privire răutăcioasă, a spus că venirea lui la nuntă era ireversibilă, „din punctul lui de vedere era complet inutil, dar acum, el [mirele] poate să simtă, în sfârșit, ce înseamnă să ai de-a face cu astfel de lucruri". La sfatul miresei, s-a construit o casă „suficient de mare încât uriașul să poată sta în picioare. Fiecare zid era la fel de lung pe cât era de înalt". Încăperea trebuia să aibă un covor alb și o masă albă cu un vas cu pământ sfințit, o butelcuță cu apă și trei lumânări. Lângă masă trebuiau să fie puse un scaun și un pat. În plus, fata i-a spus mirelui că „trebuie să însoțească el însuși oaspetele până în casa aceea, dar să nu meargă înaintea lui și nici să intre sub același acoperiș cu el. De asemenea, nu avea voie să accepte nicio invitație din partea oaspetelui și trebuia să vorbească cât mai puțin posibil cu el. Trebuia să încuie casa și să se îndepărteze de îndată ce îl invita să mânânce din ce se afla pe masă".

În ziua nunții, după ospăț, invitații s-au împrăștiat în 320
diferite camere și, după cum era obiceiul, însurățeii au rămas la masă, când au auzit o bătaie puternică în ușă. Afară se afla *Wiedergängerul*, care s-a anunțat drept oaspete la nuntă. Mireasa l-a împins pe mire afară pe ușă, după care a încuiat-o cu o rugăciune pioasă. Mirele a acționat întocmai cum fusese instruit de mireasă, l-a condus pe invitatul-fantomă la casă și s-a întors la musafirii înfricoșați și la mireasa lui voioasă. A doua zi de dimineață, mirele era curios să vadă ce face oaspetele lui întârziat, dar soția nu i-a dat voie să se ducă la el; s-a dus ea însăși și a deschis ușile casei special construite. Dar iată! *Wiedergängerul* dispăruse, butelcuța cu apă era goală, iar pământul împrăștiat pe podea. „Exact cum credeam", a spus tânăra. „Dacă ai fi intrat înaintea mea și ai fi pus piciorul pe pământul acesta, ai fi intrat sub influența *Wiedergängerului*. Mie nu poate să-mi facă niciun rău dacă intru, așa că am să

mă duc să mătur și să curăț locul.“ Fantoma nu s-a mai întors niciodată, iar cei doi au trăit fericiți până la adânci bătrâneți[35].

321 Din aceeași categorie fac parte povești din toată lumea despre călugărițe, călugări și preoți care bântuie prin biserici și mănăstiri — de exemplu, „Slujba fantomelor“, o poveste din Bretania (Franța):

322 O femeie a adormit cândva în biserică de Ziua morților și a fost încuiată din greșeală acolo de către gropar. S-a trezit pe la miezul nopții. A văzut un preot în hainele de slujbă apropiindu-se de altar, unde lumânările s-au aprins singure. După ce s-a închinat în fața altarului, s-a întors către naosul bisericii și a spus de trei ori: „Este cineva aici care ar vrea să fie împărtășit?“ Femeia era atât de înfricoșată, încât nu putea să scoată o vorbă, iar preotul s-a întors din nou către sacristie și lumânările s-au stins singure. În zori, femeia s-a dus direct la preot și i-a spus ce văzuse. El i-a zis: „Dacă ceea ce spui e adevărat, atunci ai putea să faci un pustiu de bine unui suflet sărman. Du-te din nou în biserică și ia-l cu tine pe fiul tău, care încă nu a împlinit zece ani. El trebuie să-l ajute pe preot să ofere sfânta împărtășanie, iar după ce termină, preotul îl va întreba ce vrea pentru deranjul său, iar tu să-l sfătuiești să spună: «Vreau raiul!»“ În noaptea aceea, femeia s-a lăsat încuiată în biserică, de data aceasta împreună cu fiul ei. Băiatul l-a ajutat pe preot să ofere împărtășania și, când a fost întrebat ce vrea ca răsplată pentru ajutorul lui, a cerut

35 H. și I. Naumann (trad.), *Isländische Volksmärchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1923, pp. 126–130. Se spune că, în timp ce pleca, strigoiul a spus cuvintele: „Doar apă și pământ la ospățul de nuntă, nu a meritat mulțumirile mele“. *Cf.* povestea cu fantome extrem de dramatică „Puternicul Grettir și Wiedergängerul Glam“ (Islanda) [vezi „Lupta cu fantoma lui Glam“]. Poveștile de tipul mirilor-fantomă aparțin tot acestei categorii, cum ar fi „Lenore“ a lui Bürger și altele din colecția *Die Märchen der Weltliteratur* : „Diaconul din Myrká“, „Suferința lui Flax“, „Mirele-fantomă“, „Fecioara moartă“. *Cf.* mireasa-fantomă din „Mireasa din Corint“ a lui Goethe.

raiul, așa cum fusese sfătuit. Iar preotul-fantomă a zis: „Peste trei zile vei ajunge acolo". Și peste trei zile băiatul a murit[36].

În ciuda opiniei creștine că tema trecerii „în cealaltă parte" este 323
o recompensă de dorit, acest basm arată că un contact prea apropiat cu realitatea metafizică din altă lume îi duce pe oameni departe de această realitate[37].

Din aceeași categorie fac parte poveștile despre oameni care au 324
fost uciși sau păcătoși care bântuie castele[38], precum și poveștile de groază în care morții se trezesc din cimitir din cauză că sunt batjocoriți, tachinați, ridiculizați sau tratați cu lipsă de respect în vreun alt fel[39].

[36] E. Tegethoff, *Französische Volksmärchen 2*, p. 219. [Această poveste se află într-o notă de subsol în versiunea originală în limba germană.]

[37] Vezi și „Slujba morților" (Norvegia), C. Stroebe, *Norwegian Fairy Book*, pp. 13–15; și „Julspuk" [slujba bântuită de Crăciun] (Suedia), von der Leyen.

[38] *Cf.*, de exemplu, „Cum a învățat diavolul să cânte la vioară" — P. Zaunert, *Deutsche Märchen seit Grimm*, pp. 80–83; sau „Balbiermanndl", P. Zaunert (ed.), *Deutsche Märchen aus dem Donaulande* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1926, p. 171.

[39] Un exemplu este „Groparul": Un gropar a lovit odată un craniu cu piciorul și a spus: „Vino diseară la cină, la noi acasă!" Spre uimirea lui, craniul a răspuns „Da, vin, pe la ce oră?" Groparul a spus „Pe la șapte". Apoi s-a dus direct la preotul parohiei și, infricoșat, l-a întrebat ce să pregătească la cină. Mortul a venit la cină, ca „o siluetă unduitoare", s-a bucurat de masă și, drept răsplată, l-a invitat pe gropar la cină. Bietul gropar a cerut din nou ajutorul preotului. I s-a spus să nu refuze sub nicio formă invitația. Chiar înainte să plece, preotul i-a dat sfânta împărtășanie. Groparul a venit în cimitir la ora șapte. Fantoma a deschis ușa și l-a dus la soția sa, care pregătea cina. Pe când aștepta să fie gata, s-au uitat pe fereastră. Groparul a văzut doi câini albi bătându-se, iar mai târziu două femei care se certau pe o sită și, în cele din urmă, un bărbat cu o roabă plină cu pământ. De fiecare dată a observat o frunză de măslin căzând pe pământ. De trei ori a căzut o frunză de măslin. A întrebat fantoma cine erau oamenii aceia. Fantoma i-a explicat groparului că erau oameni care se certaseră unii cu alții sau își trădaseră vecinii. După cina cu mortul și soția lui, groparul s-a dus la preot. Însă preotul nu l-a recunoscut. Groparul i-a spus prin ce trecuse. Treptat, preotul și-a adus aminte că citise cândva, într-un raport mai vechi, că un om dispăruse din cimitir și nu se mai întorsese niciodată. Dar se întâmplase cu trei sute de ani înainte. Fiecare frunză de măslin pe care o văzuse groparul căzând însemna trecerea unui secol. Pentru el, acei trei sute de ani trecuseră ca o oră. Groparul era tânăr

325 O temă înrudită cu aceasta este aceea că jelitul excesiv de către cei vii a unei ființe dragi care a murit o poate aduce pe aceasta din urmă înapoi din morți, însă consecințele sunt negative[40]. Doliul nemăsurat al mamei este explicat prin faptul că fiul ei a murit de tânăr, înainte de vreme. În multe culturi există convingerea larg răspândită potrivit căreia copiii care mor de tineri sau sunt victimele unei morți violente umblă prin lume ca spirite distructive[41]. Din aceeași categorie fac parte multe povești în care morții se scoală din morminte ca vampiri,

când mersese prima oară la preot. Cât timp preotul și-a adus aminte și a găsit raportul vechi, părul i-a albit din ce în ce mai mult, până ce a devenit alb ca zăpada. Apoi s-a prăbușit într-o grămăjoară de praf. „Iar acum, adevărul a ieșit la iveală!" (P. Zaunert, *Deutsche Märchen aus dem Donaulande*, p. 307) Această poveste conține motivul discutat mai sus, atemporalitatea lumii de apoi. *Cf.*, ca paralele, „Cina spiritelor [Masa fantomelor]" (Franța), E. Tegethoff, *Französische Volksmärchen 2*, nr. 4; „Necredinciosul și craniul" (Spania), H. Meier, *Spanische und Portugiesische Märchen*, Eugen Diederichs, Jena, 1940, nr. 16; și „Soții" (Finlanda), Löwis of Menar, *Finnische Volksmärchen*, nr. 24.

40 Un exemplu se găsește în basmul „Mama și fiul ei mort" (Rusia): A fost odată ca niciodată o femeie care și-a jelit foarte mult timp fiul mort. „Of, de-aș putea să-l mai văd o dată, chiar dacă este mort!" a strigat ea. Rudele au sfătuit-o să se ducă într-o noapte în biserică, când se adună morții, și să ia un cocoș cu ea, în caz de nevoie. S-a dus acolo. [...] Pe la miezul nopții a văzut venind o hoardă de morți dinspre cimitir, iar printre ei se afla și fiul său. Venea cu o găleată plină cu lacrimi pe care le plânsese mama lui pentru el. Când l-a văzut printre morți, femeia a fugit, înspăimântată, înapoi acasă. Fiul mort a simțit spiritul mamei sale și s-a ținut după ea. Ea a început să-și arunce hainele de pe ea, dar el prindea tot ce arunca ea și rupea în bucăți. Când era aproape de ușa casei, a cântat cocoșul. Fiul mort s-a prăbușit la pământ, dar mama a murit a doua zi. Un fiu simte profund dacă mama se necăjește de dragul lui, dar o mamă se odihnește în pace dacă o jelesc copiii săi (A. v. Löwis of Menar, *Russian Folktales*, trad. E.C. Elstob și Richard Barber, Bell & Sons, Londra, 1971, p. 42).

41 *Cf.* E. Bargheer, *Eingeweide. Lebens- und Seelenkräfte des Leibesinneren im deutschen Glauben und Brauch*, Walter de Gruyter & Co., Berlin și Leipzig, 1931, p. 160. Lacrimile prin care o mamă își varsă în mod inutil cea mai bună energie sunt o povară pentru fiu. O temă exprimată în credința populară și în basme este aceea că jelitul excesiv perturbă somnul celor morți. Vezi basmul fraților Grimm „Vălul" (J. și T. Grimm, *Complete Grimm's*, pp. 502–503; și varianta din J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, pp. 485 și urm.); vezi și versiunile poveștii „Cenușăreasa" (J. și T. Grimm, *Complete Grimm's*, pp. 121–128) în W. Lincke, *Das Stiefmuttermotiv*, pp. 64 și urm.

ca să meargă și să mănânce, să sugă sângele celor vii sau să-i tragă spre moarte[42].

Din punct de vedere psihologic, spiritele celor morți pot fi de- 326
osebite de complexele autonome care pot să domine o persoană[43]. Acest lucru este exemplificat în mitologie unde, potrivit credinței multor culturi, morții se bucură de o mică amplificare a puterii. Ei sunt asimilați treptat de figurile mitologice generale. De exemplu, în Grecia antică, deveneau eroi și demoni, sau ca *Tritopatores* (vezi *supra*, p. 118), spirite ale vântului. Cu alte cuvinte, se îmbină cu imagini primitive ale sufletului sau arhetipuri[44]. Aztecii numeau tărâmul celor morți, *ad litteram*, „locul unde oamenii devin zei"[45].

[42] Iată un exemplu dintre multe altele — „Ficatul mortului" (Spania): Un cuplu căsătorit nu mai avea nimic de mâncare. Așa că soția s-a dus la cimitirul din apropiere, a tăiat ficatul unui mort, s-a întors acasă și i l-a pus în față soțului ei, ca să-l mânânce. Pe când stătea intinsă în pat, a auzit o voce spunând „Vreau să iau înapoi ficatul pe care mi l-ai furat". Femeia a strigat „Vai de mine! Bărbate, cine e acolo?" Soțul ei a răspuns: „Nu te mișca, draga mea soție, fiindcă o să plece". Dar vocea s-a auzit din nou: „N-o să plec, sunt chiar in spatele ușii, foarte aproape de tine". Acum, și mai ingrozită, soția a strigat din nou la soțul ei: „Vai de mine, bărbate, cine e acolo?" Iar soțul i-a spus din nou: „Nu te mișca, draga mea soție, fiindcă o să plece". Dar vocea a vorbit din nou: „N-o să plec, sunt chiar sub patul tău". Acum, soția s-a prins de soțul ei, înfricoșată și tremurând, și a strigat din nou: „Vai de mine, băibate, cine e acolo?" Soțul a răspuns: „Nu te mișca, draga mea soție, fiindcă o să plece". Vocea a spus: „N-o să plec, sunt deasupra patului tău acum, foarte aproape de tîne". Cuprinsă de spaimă, soția a strigat din nou: „Vai de mine, bărbate, cine e acolo?" Soțul a răspuns: „Nu te mișca, draga mea soție, fiindcă o să plece". Dar vocea a spus: „N-o să plec! O să te trag de păr după mine". Iar mortul a apucat-o de păr pe femeie, a scos-o din casă și a târât-o până la cimitir, unde a omorât-o, i-a scos ficatul și l-a pus în corpul lui. Apoi s-a băgat înapoi în mormântul său și s-a întins acolo (H. Meier, *Spanische*, nr. 44). Acest basm arată că orice încălcare a lumii celor morți produce consecințe catastrofale (vezi și basmul „Curios" [Spania]). Unele povești (de exemplu, „Fecioara moartă") susțin că un cadavru poate avea de unul singur un efect letal.

[43] [Vezi C.G. Jung, OC 8, *Bazele psihologice ale credinței în spirite*, §582.]

[44] *Cf.* E. Rohde, *Psyche*, Londra, 1925, pp. 95–97, 103, 246 și urm., mai ales p. 118 — „Povestirea hesiodică despre cele cinci vârste ale omenirii ne oferă așadar lămuriri dintre cele mai importante asupra evoluției credînței grecilor despre suflet. Ceea ce ne spune despre spiritele din vremea vârstei de aur și a vârstei de argint este o mărturie a faptului că, din timpuri străvechi, s-a păstrat până în zilele vieții poetului un *cult al strămoșilor* întemeiat pe credința, odinioară vie, că sufletele

327 Plecarea celor decedați în lumea de dincolo sau pe tărâmul zeilor este uneori împiedicată, dacă o datorie sau circumstanțele în care au murit aceștia „înainte de vreme" îi leagă de tărâmul celor vii. Franz Joseph Dölger a cules și rezumat numeroase exemple de neliniște a celor care au murit de tineri ori au suferit o moarte violentă[46]. Din perspectiva anumitor culturi, aceste spirite ale morților încă au o nestăvilită dorință de a trăi, dar care s-a degradat într-o manieră negativă. Prin urmare spiritele celor morți devin un simbol al conținuturilor separate ale inconștientului care perturbă echilibrul psihic și tânjesc să fie asimilate de către conștiință. În această privință, este interesant articolul despre fantome (*Gespenst*) din Bächtold-Stäubli:

328 Din limba germană superioară veche, *kispanst*, de fapt „sugestie" (intuiție, inspirație: din *suggerere*). Formulele confesionale care vorbesc despre sugestia și seducția demonică (din fantoma diavolului: Oberlin, *Bihtebuoch*, 36)[47] pregătesc terenul pentru o schimbare a sensului în „amăgire înșelătoare fantomatică". [...] În lumea latină a Evului Mediu, *umbraticus* [umbră] are o semnificație asemănătoare cu „fantomă" (veche formulă de penitență: *item, si credidit, quod Umbratici vadant et comedant: propter quod daemones ita homines decipiunt, quod se transfigurent in hominum figuras, et caetera multa quae observantur*). Potrivit superstițiilor grecilor și romanilor,

celor morți erau înălțate la rangul de spirite puternice, capabile să acționeze conștient" [trad. rom.: Erwin Rohde, *Psyché*, traducere și cuvânt înainte de Mircea Popescu, Meridiane, București, 1985, p. 100]. Vezi și G. v. d. Leeuw, *Religion in Essence*, §14.4, pp. 130–131.

45 Vezi in special basmul „Legenda pribegiei (imigrației) oamenilor", W. Krickeberg, *Azteken und Inka*, pp. 88–95 și notele de la p. 349.

46 *Cf.* F.J. Dölger, „Antike Parallelen zum leidenden Dinocrates in der Passio Perpetuae", in *Antike und Christentum. Kultur- und religionsgeschichtliche Studien*, vol. 2, 1930, pp. 1 și urm., in special pp. 11–12, 28–31; și E. Rohde, *Psyche*, Londra, 1925, pp. 275–277.

47 [O carte de confesiuni pentru sfânta slujbă din secolul al XIV-lea, cu o introducere de Jeremias Jakob Oberlin, Strasbourg, 1784.]

fantomele (*Eidola, lemures, larvae*) sunt suflete [...] care nu își găsesc liniștea în Hades[48].

În Tirol și în alte locuri, orice apariție înspăimântătoare este nu- 329
mită fantomă și este ireversibilă. Fantomele apar de obicei noaptea, în locuri părăsite sau la răscruci de drumuri. Arată la fel ca spiritele morților. Fantomele sunt adesea răzbunătoare: nu ar trebui să ne uităm în jur dacă auzim o fantomă. O întâlnire cu fantomele poate aduce boală; nu ar trebui să vorbim despre o întâlnire cu o fantomă decât după trei sau nouă zile, altfel ne riscăm viața și membrele. Semnele apotropaice și imaginile simbolice folosite de grecii și romanii antici pentru a ține la distanță spiritele erau adesea disprețuitoare sau indecente. Deoarece fantomele sunt timide, amenințările însoțite de zgomote puternice reușeau, de regulă, să le îndepărteze.

Potrivit lui Jung: 330

> Spiritele morților iau naștere prin faptul că acea cantitate de apartenență afectivă care îl lega pe decedat de rudele sale își pierde odată cu moartea aplicarea reală și ajunge din acest motiv în inconștient, unde însuflețește un conținut colectiv care nu exercită efecte favorabile asupra conștiinței. Populația batak și alți primitivi spun de aceea că imediat după moarte decedații își înrăutățesc caracterul și încearcă întotdeauna să prejudicieze cumva pe cineva. Ei spun asta evident pe baza unor experiențe repetate, după care o legătură nedesfăcută între morți și oameni îi face pe aceștia mai puțin apți pentru viață, ba chiar le provoacă boli psihice[49].

[48] H. Bächtold-Stäubli, vol. 3, pp. 766 și urm.

[49] C.G. Jung, OC 8, *Bazele psihologice ale credinței în spirite*, §598; și „Relațiile dintre Eu și inconștient", în *Două scrieri despre psihologia analitică*, traducere de Viorica Nișcov, Trei, București, 2007 (OC 7), §293 și urm. [Vezi și capitolul „Despre viața dincolo de moarte" din C.G. Jung, *Amintiri, vise, reflecții*.] *Cf.* și „Diaconul din Myrká", precum și F.G. Carnochan și H.C. Adamson, *The Empire of Snakes*, Frederick Stokes & Co., New York, 1935, pp. 132–134. Ca exemplu suplimentar, rezumăm basmul chinezesc „Băiatul

331 Deoarece, din punct de vedere psihologic, problemele inconștiente ale celor vii apar adesea în mod simbolic drept figuri ale celor morți, puterea de atracție a anumitor fantome pune adesea în mișcare „șiruri" întregi de nenorociri, iar problemele din spatele lor continuă până ce aceste probleme pot fi reintegrate în viață de către o persoană cu o asemenea însărcinare. Un exemplu dintr-un basm al acestei idei se găsește în „Fantoma celei care s-a spânzurat":

332 Marelui poet Su Dung Po îi plăcea să spună povești cu fantome, dar el nu văzuse niciodată una cu ochii săi. Iată una dintre preferatele lui. Un coleg de-ai săi, Yüan Dschan, scrisese un tratat în care afirma că nu există fantome. Într-o zi, a venit un învățat la Yüan Dschan și i-a cerut o audiență. „Încă din vremuri străvechi", a început vizitatorul, „s-au spus povești adevărate despre fantome și spirite. Cum de tu crezi că nu sunt adevărate?" Yüan Dschan a continuat apoi să-i expună atât de multe motive raționale pentru care fantomele nu aveau cum să existe, încât era imposibil să obiecteze. Și atunci vizitatorul s-a înfuriat. „Eu chiar sunt o fantomă", a spus el. De îndată ce a rostit cuvintele acelea, s-a transformat într-un diavol verde la față și cu părul roșu. Era hidos și

năzdrăvan": În apropiere de Kiautscho trăia un om învățat care oferea meditații unui băiat talentat, de 15 ani, fiul unui om bogat dintr-un sat învecinat. Tatăl băiatului era foarte sever și, într-o zi, i-a dat fiului său sarcina de a învăța o sută de pagini de caligrafie și de a scrie douăsprezece eseuri, cât timp el era plecat într-o călătorie. Băiatul a crezut că va fi ușor și și-a petrecut timpul jucându-se afară. Tatăl îi ceruse unchiului băiatului să verifice dacă acesta își făcea temele. Când unchiul a aflat de năzdrăvăniile băiatului, l-a amenințat că îi va spune tatălui său. De teama consecințelor, băiatul a luat o supradoză de opiu și a murit. I s-a înfățișat tatălui său sub formă de fantomă, apoi unchiului său, iar ambii s-au îmbolnăvit. Băiatul era logodit și, într-o noapte, i s-a înfățișat miresei sale ca să-și ia rămas-bun de la ea, apoi a dispărut. Din clipa aceea, oamenii vedeau fantoma unui băiat hoinărind prîn oraș și pe câmpuri. Atunci fermierii au chemat un magician, care a spus că fantoma băiatului urma să devină un spirit al secetei și să facă mult rău. Oamenii din oraș au dezgropat mormântul și au ars cadavrul băiatului. După care bântuirile au încetat, iar tatăl s-a vindecat de boală (Rezumat din „Der unartige Knabe", R. Wilhelm, *Chinesische Märchen*, Düsseldorf-Köln, 1958, p. 201).

înfricoșător. Apoi s-a afundat în pământ și a dispărut. La scurt timp după aceea, Yüan Dschan a murit.

Acum începe adevărata poveste a basmului. 333

Există multe feluri de fantome. Dar fantomele celor care 334
au fost spânzurați sunt cele mai rele. Aceste fantome sunt, în majoritatea lor, femei[50].

În Tsingtschoufu trăia cândva un bătrân care a trecut 335
examenul de intrare în armată și a trebuit să se prezinte în fața lui Tsinanfu. Pe drum, a înnoptat pe treptele unui vechi templu părăsit. „S-a făcut comod și, fiind puțin băut, a închis ochii și s-a culcat. Deodată, a auzit un foșnet dinăuntrul templului. A simțit pe față o adiere rece care l-a făcut să se cutremure. Apoi a văzut o femeie ieșind din templu, în niște haine murdare roșii, albă ca varul la chip." Și-a dat seama că vedenia aceea era fantoma unei femei care se spânzurase. S-a ridicat în liniște și a urmărit-o.

Femeia a ajuns la o casă și s-a strecurat printr-o crăpătură 336
din ușă. Soldatul a sărit peste zidul din spatele ei și s-a uitat printr-o spărtură din geam. Acolo, într-o cameră puțin luminată, a văzut o femeie de vreo douăzeci de ani care stătea pe marginea unui pat și ofta adânc. Ținea în mâini o eșarfă udă de lacrimi. Alături de ea era un bebeluș care dormea.

[50] R. Wilhelm, culegător, observă că aceste femei „provin din familii sărace, de fermieri, de la țară. Multe dintre ele sunt soții care au fost tratate urât de soacrele lor sau au suferit de foame și au fost nevoite să trudească toată viața, fiind foarte nemulțumite de soarta lor. Sau au fost implicate în dispute cu socrii ori abuzate de către soții lor. Ele nu mai văd altă cale de scăpare și, disperate, își iau viața, [...] majoritatea prin spânzurare. Fantomele celor care se spânzură le îmbie întotdeauna pe alte femei să se spânzure și ele de grinzi și, astfel, să-și găsească moartea. Doar atunci se poate deschide calea către lumea cealaltă pentru fantomă și se poate învârti din nou roata transformării. Fantomele celor recent decedați trebuie să-și găsească un înlocuitor. Fantomele apar in multe basme și povești. Poate că este doar o întâmplare. Știu și eu câteva povești despre fantome și există una pe care aș vrea să o spun acum, fiindcă am auzit-o de la niște oameni foarte credibili" (R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, pp. 196–201).

Femeia s-a uitat în sus, la grinzile casei. A început din nou să plângă și a mângâiat copilul. Pe măsură ce soldatul urmărea atent scena, a văzut fantoma celei care se spânzurase pe grinda de deasupra. Își legase funia în jurul gâtului și încerca să se spânzure. Apoi fantoma i-a făcut semn cu mâna femeii de pe pat să se uite la ea. Femeia a tras o bancă în mijlocul camerei și, hotărâtă, s-a urcat pe ea. Tocmai când era pe punctul de a-și trece frânghia în jurul gâtului, soldatul a scos un strigăt, a spart geamul și a intrat în cameră. Femeia a căzut pe podea, iar fantoma a dispărut. Atunci bărbatul i-a spus femeii:

— Uită-te bine la copilul tău; avem o singură viață de trăit!

Și, înainte să plece, a luat funia cu care fantoma se spânzurase de grindă și care arăta acum „ca o buclă fără sfârșit". În drumul spre templu, fantoma l-a așteptat și i-a cerut să-i dea funia înapoi.

— Dacă am lucrul ăsta cu mine, nu-mi pasă că nu găsesc un înlocuitor.

Soldatul i-a arătat funia și a izbucnit în râs:

— Adică lucrul ăsta? Dar dacă ți-l dau, atunci ai să găsești pe altcineva care să se spânzure. Nu pot să permit așa ceva.

337 Atunci fantoma s-a înfuriat. Chipul i-a devenit verde-închis, iar părul îi atârna ciufulit și încurcat pe ceafă. l s-au umplut ochii de sânge și a scos limba de un cot. A întins ambele mâini în față și a încercat să-l prindă pe bărbat. El s-a năpustit asupra ei cu pumnii strânși. Din greșeală, s-a lovit singur în nas și a început să sângereze. A aruncat câteva picături din sângele lui spre fantomă. Deoarece spiritele celor morți nu suportă sângele ființelor vii, femeia i-a dat drumul, s-a tras înapoi și a luat-o la fugă. A mai trecut o vreme până la cântatul cocoșului. Și atunci fantoma a dispărut de-a binelea. Pe brațul gol al soldatului încă se vede frânghia, dar acum i se întipărise pe brat și devenise un cerc roșu de carne vie[51].

[51] Text prescurtat preluat din R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, pp. 196–201.

Nou în acest basm este motivul substituției. Acesta este simbolizat de funia care devine „o buclă fără sfârșit". În general, fantomele întruchipează conținuturi inconștiente care tânjesc după cei vii, adică după realizarea conștientă. Din această cauză, caută o ființă vie care să nu cedeze pur și simplu în fața problemei, ci să o conștientizeze și să o integreze în viața sa. De aceea, la sfârșitul poveștii, funia s-a întipărit pe braț și a devenit parte din soldat. Aceste fantome rătăcesc prin preajma noastră și ademenesc victime noi, până ce fapta măreață este, în sfârșit, îndeplinită[52]. Unele probleme pot fi transmise mai departe, din generație în generație, în inconștient și pot cere multe victime, un adevărat „laț fără sfârșit"![53] Güntert scrie despre imaginea lațului: 338

> Imaginea legării unui laț, a prinderii în capcană sau în plasă reprezintă una dintre cele mai răzbunătoare, rele, înșelătoare, viclene și perfide modalități de a învinge ceva sau pe cineva, fiind inclusă în multe expresii care sunt folosite și astăzi: „a căzut în laț", „prins în plasă", „a căzut în capcană" etc. În India, de regulă, demonii morții sunt cei care poartă un laț cu ei[54]. Cu acest laț, Yama prindea sufletele de mărimea unui deget ale celor aflați pe moarte. [...] De asemenea, Horațiu scrie despre *laquei mortis* [lațul morții][55], o imagine care era deja folosită în Vechiul Testament (*2 Samuel* [*2 Regi*] 339

[52] Vezi toate motivele folclorice în care vârful muntelui, barcagiul fantomatic etc. caută un inlocuitor, o persoană vie care poate să-i ia locul (și să-i sperie pe alții), eliberându-l astfel de predecesor — L. Laistner, *Das Rätsel*, vol. 1, pp. 166 și urm., 198–199.

[53] Multe triburi și culturi indigene asociază acest sistem cu ideea de renaștere. Vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 333 și urm.

[54] [Yama este zeul hindus al morții. În povestea hindusă a lui Markandeya, atunci când a ajuns la vârsta de șaisprezece ani, Yama și-a luat viața, conform profeției. Dar Markandeya a refuzat să meargă cu Yama. Yama și-a aruncat lațul în jurul lui Markandeya și, din moment ce îl îmbrățișa pe Shivalingam, lațul a căzut și în jurul lui Shivalingam.]

[55] „Când al Urgiei cui de-oțel/ adânc in casă-ți va pătrunde,/ de spaimă n-ai să scapi niciunde,/ de mreaja Morții nicidefel" [trad. rom.: Horatius, *Carmina/Ode* III. XXIV, traducere de Petre Stati, în *Opera omnia 1. Ode. Epode. Carmen saeculare*,

22.6; *Psalmi* 18 [17].5 și urm.) [...] Și spiritele apelor își trag victimele pe tărâmurile lor ude cu un laț magic[56].

340 Și

În practicile magice, a fi legat are o semnificație și mai mare; de exemplu, nodul joacă un rol important. Reprezintă un semn rău: trebuie să slăbești cureaua sau firele în timpul unei operațiuni sacre, fiindcă orice nod aduce dezastru sau perturbări. [Acest lucru se explică prin aceea că] atunci când strângi un laț, adică legi un nod, închei un fel de legătură demonică. Trebuie să-i reamintesc cititorului doar de bine-cunoscuta superstiție germană privind „legarea suspensoarelor" (*Nestelknüpfen*)[57].

341 Lațul în sine este ceva labirintic și devorator. Din punct de vedere psihologic, spunem că este un complex, o expresie a unui aspect nerezolvat din inconștient[58]. Perspectiva conform căreia fantoma din basmul chinezesc se împotrivește cu putere când soldatul vrea să ia lațul poate fi explicat din punct de vedere psihologic prin aceea că inconștientul tinde să evite conștientizarea unei asemenea probleme.

ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indici de Mihai Nichita, stabilirea textului și selecția traducerilor de Traian Costa, Univers, București, 1980, p. 231].

56 H. Güntert, *Weltkönig*, pp. 125–126, 129, *Arian World King*. Pentru materiale similare, vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Faszination* și *Schlinge*. Vezi și Isidor Scheftelowitz, *Das Schlingen- und Netzmotiv im Glauben und Brauch der Völker* (Religions geschichtliche Versuche und Vorarbeiten), Wünsch-Deubner, Gießen, 1912.

57 [În Evul Mediu, legarea suspensoarelor era folosită de către mireasă în noaptea nunții pentru a interzice actul de „deschidere a ușii Dragostei". De asemenea, este cunoscută din vremuri antice, sub formă simbolică: Hera a întârziat nașterea lui Hercule timp de șapte zile înnodându-și degetele. În *Egloga 8* a lui Vergiliu, poetul scrie: „Cu trei noduri, Amarilo, leagă firele și zi:/ «Legătorile iubirii eu acum le-nnod aci»" (trad. rom.: *Bucolice*, VIII, traducere de Teodor Naum, în Vergiliu, *Bucolice. Georgice*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967, p. 41).]

58 Potrivit credințelor anumitor culturi populare, spiritele pot fi prinse în capcană cu ajutorul nodurilor sau al lațurilor — vezi H. Güntert, *Weltkönig*, pp. 131–134. Acest lucru înseamnă că spiritele pot fi atrase, dar și alungate prin complexele unei persoane.

Însă este mai mult o proiecție a împotrivirii conștiinței umane față de inconștient.

În „Fantoma celei care s-a spânzurat", fantoma este spulberată 342
cu ajutorul sângelui de om, adică prin realitatea umană. Picăturile de sânge funcționează precum strigătul lui Gaiță-albastră din „Gaiță-albastră își vizitează sora, Io'i, pe tărâmul celor morți"; de îndată ce există un contact cu realitatea cotidiană umană, calitatea sinistră a problemei își pierde puterea copleșitoare. Dar sângele nu alungă întotdeauna fantomele. De exemplu, ca în *Odiseea*, poate fi oferit ca jertfă pentru spiritele morților[59], astfel încât să fie aduse mai aproape de viața reală. Astfel, problema pe care o reprezintă fantoma, de a primi „o transfuzie de sânge", înseamnă într-un fel furnizarea de sânge, adică a deveni real și vizibil, făcând astfel posibilă *auseinandersetzung*, o confruntare conștientă și împăcare cu ceea ce reprezintă ea.

[59] Vezi, de exemplu, E. Rohde, *Psyche*, Londra, 1925 pp. i, 55 și urm.

CAPITOLUL 15
FANTOMELE (SPIRITELE) CA DEMONI

343 Asemănarea spiritelor morților cu un complex psihic chinuitor este ilustrată mai clar în basmul islandez „Taurul roșu". În același timp, se dezvăluie într-o manieră plastică puterea arhetipală din spatele spiritelor care conferă imaginilor atâta violență.

344 Slujitorul Bjarni voia să scape de soția lui, ca să se poată însura cu altă fată. A trezit o fantomă ca să-i omoare soția. Dar fantoma s-a întors împotriva lui Bjarni, bântuindu-l până ajunsese mai să-și piardă mințile. Disperat, Bjarni l-a întrebat pe un cunoscător în tainele magiei cum putea să scape de strigoiul care îl urmărea[1]. Omul i-a dat lui Bjarni o foaie de hârtie pe care erau scrise niște semne și i-a spus să se ducă într-o noapte la biserica din Grenjaderstad, iar acolo să ia toate hainele pentru slujbă de pe umerașe și să se îmbrace cu ele. Și așa împodobit, trebuia să stea toată noaptea în dulapul din spatele altarului, fără a se clinti câtuși de puțin. Indiferent ce vedea, nu trebuia să fie atent la ceea ce i se spunea. Avea să fie ademenit să iasă afară din dulap. Magicianul i-a spus lui Bjarni că avea să vină un taur uriaș, fluturându-și limba între dulap și altar. Dacă Bjarni reușea să pună foaia de hârtie

[1] [În germană, *Wiederkehrer*, cineva care s-a întors din morți sub formă de fantomă.]

cu semnele acelea pe limba taurului, nu va mai trebui să-i fie teamă vreodată de fantomă. Dar dacă nu reușea, avea să-și piardă viața. Bjarni a urmat instrucțiunile întocmai și a pus foaia cu semnele acelea pe limba taurului. Într-o clipă, taurul a dispărut și de atunci Bjarni nu a mai văzut nici biserica, nici pacostea aceea de fantomă[2].

Fantoma întruchipează întregul sistem psihic al instinctului 345
criminal obsesiv separat, care acum funcționează independent, al fermierului, care în cele din urmă devine un complex ce îl bântuie încontinuu. Trebuie să remarcăm că această figură își manifestă prezența ca un taur, nu ca o fantomă, amintindu-ne nu doar de exemplele menționate mai sus de morți care apar sub formă de animale, ci și arătând caracterul fantomelor ca imagini arhetipale simbolice. În multe religii păgâne, taurul este un zeu care personifică forța htonică de procreare a naturii. Culoarea roșie a taurului fantomatic semnifică, în cazul de față, că acest complex este puternic colorat din punct de vedere emoțional. El personifică sentimentele copleșitoare de dorință ale lui Bjarni, care aproape că l-au determinat să ucidă. Prin magie, el a reușit să păstreze contactul cu altarul, adică etica morală creștină, ceea ce l-a ajutat să evite săvârșirea acelei fapte rele.

Faptul că spiritele celor morți, așa cum sunt concepute de cei 346
vii, se topesc în imaginile primordiale simbolice ale inconștientului poate fi văzut în următoarea poveste cu fantome, în care stafiile nu apar nici sub formă de oameni, nici de animale[3], ci ca o sferă de foc, de exemplu în „Mingea de foc":

[2] J. Árnason, *Íslenzkar þjóðsögur og æfintýri* (*Basme populare și legende din Islanda*) [în islandeză], J.C. Hinrichs, Leipzig, 1862; A. Avenstrup și E. Treitel, *Isländische Märchen und Volksagen*, Axel Juncker Verlag, Berlin, 1919, pp. 186–188 [în germană]; H. și I. Naumann (trad.), *Isländische*, pp. 154–156 [în germană].

[3] Afirmații obiective despre soarta sufletului după moarte nu ne sunt accesibile. Nu putem dovedi cât de adevărate sunt poveștile despre cei morți sau despre viața de după moarte, dar nici nu le putem respinge. Putem doar să constatăm că o componentă subiectivă semnificativă cu elemente inconștiente este prezentă în credința în fantome. Poate că este reflectat ceva obiectiv aici. Nu știm. Vezi aici, în general, și A. Schopenhauer, *Eseu despre vederea de spirite*.

347 Cu foarte mult timp în urmă, în satul *Kiñ-í-gûn* [Capul Prințul de Wales] trăia un biet băiat orfan, care nu avea pe nimeni să-l îngrijească. Toată lumea se purta urât cu el, fiind trimis de colo-colo de către săteni. Într-o seară, a fost trimis să îndeplinească o sarcină banală, fără cizmele sale de piele. Fiind iarnă, nu voia să se ducă, dar l-au forțat ceilalți. Oamenii au continuat să-l trimită pentru astfel de sarcini, până când, în cele din urmă, s-a întors și le-a spus că văzuse o minge mare de foc, *asemănătoare cu luna*, trecând peste deal, undeva în apropiere. Oamenii au râs de el și i-au făcut iarăși vânt. Acum a văzut că mingea de foc se apropiase. Orfanul a intrat în fugă și le-a spus oamenilor ce văzuse, apoi s-a ascuns, fiindcă îi era frică. La scurt timp după aceea, oamenii din *kashim* au văzut o siluetă de foc dansând pe pielea de animal ce acoperea gaura din acoperiș, iar imediat după aceea, un schelet de om s-a târât din hol până în încăpere, pe genunchi și coate. După ce a intrat, scheletul a făcut un semn către oameni, forțându-i pe toți să cadă în genunchi și coate, în aceeași poziție în care se afla el. Apoi, întorcându-se, s-a târât afară, la fel cum venise, doar că de data aceasta urmat de oamenii care erau obligați să meargă după el. Afară, scheletul s-a îndepărtat târâș de sat, urmat de toți oamenii, iar în scurtă vreme, unul dintre ei a murit, iar scheletul a dispărut.

348 Unii săteni erau plecați din sat când sosise scheletul sau *tunghâk*[4], iar când s-au întors, au găsit oameni morți zăcând peste tot. Intrând în *kashim*, l-au găsit pe orfan, care le-a spus cum fuseseră omorâți oamenii. După aceea s-au luat după urmele lăsate pe zăpadă de acel *tunghâk* și au ajuns pe versantul muntelui, după care au urcat până la un mormânt foarte vechi, unde se terminau urmele.

349 Peste câteva zile, fratele unuia dintre oamenii care fuseseră omorâți s-a dus să pescuiască la copcă departe de sat. A stat

4 Potrivit lui R. Wells și J.W. Kelly, *English-Eskimo and Eskimo-English Vocabularies*, Government Printing Office, Washington, D.C., 1890, p. 64, *too noo'ok* = schelet, *too noo'riok* = fantomă, iar *toon'rok* = diavol.

până târziu, așa încât s-a întunecat când încă mai avea mult de mers până acasă. În timp ce mergea, *tunghâkul* a apărut în fața lui și a început să se miște dintr-o parte în alta în calea sa. Tânărul a încercat să treacă pe lângă el și să scape, dar nu a reușit. Arătarea continua să-i stea în cale, orice ar fi încercat să facă. Neavând altă idee, a luat un pește din coș și l-a aruncat spre *tunghâk*. Când a aruncat peștele, era înghețat, dar apropiindu-se de *tunghâk*, s-a întors brusc, a trecut peste umerii tânărului și a aterizat din nou în coș, unde a început să se zbată, deoarece înviase.

Apoi pescarul și-a scos una dintre mănușile din piele 350
de câine și a aruncat-o spre *tunghâk*. Când a căzut în apropierea spiritului, mănușa s-a preschimbat pe loc într-un câine, care a început să alerge mârâind și lătrând în jurul vedeniei, distrăgându-i atenția. Tânărul a reușit să treacă pe lângă ei și a luat-o la fugă spre sat cât îl țineau picioarele. După ce a parcurs o parte din drum, a fost oprit din nou de *tunghâk*, iar în același timp a auzit o voce de femeie care a spus: „Dezleagă-i picioarele; sunt legate cu o sfoară!“ Dar era prea înspăimântat să-i dea ascultare. Și-a aruncat cealaltă mănușă, care s-a transformat și ea în câine, ținându-l pe loc pe *tunghâk*, la fel cum făcuse și primul.

Tânărul a luat-o la fugă din toate puterile sale, dar s-a 351
prăbușit epuizat la ușa *kashimului* său, moment în care s-a apropiat și *tunghâkul*. Acesta din urmă a trecut foarte aproape de el, fără să-l vadă, și a intrat în casă. Negăsind pe nimeni acolo, a ieșit și a plecat. Tânărul s-a ridicat și a plecat acasă, dar nu a îndrăznit să-i spună mamei sale ce văzuse. A doua zi s-a dus din nou la pescuit, iar pe drum a dat de un om întins pe potecă — avea fața și mâinile negre. Când s-a apropiat de el, bărbatul negru i-a spus să se întindă pe spate și *să închidâ ochii*. Când tânărul i-a urmat indicațiile, au zburat împreună și s-au oprit în fața unei case. În apropiere se afla o tânără frumoasă. Aceasta i-a vorbit: „De ce nu ai făcut cum ți-am spus seara trecută, când te urmărea *tunghâkul*?“ I-a răspuns

că îi fusese frică să facă asta. Femeia i-a dăruit apoi o piatră magică drept amuletă, ca pe viitor să-l protejeze de *tunghâk*. Apoi bărbatul negru l-a dus înapoi în spinare, iar când a deschis ochii, era acasă. După aceea, tânărul a susținut că este șaman, dar se gândea încontinuu la tânăra frumoasă pe care o văzuse, așa că nu prea mai avea putere. În cele din urmă, tatăl lui i-a spus: „Nu ești șaman; o să mă faci de râs. Du-te în altă parte". A doua zi, tânărul a părăsit satul în zori și nu s-a mai auzit niciodată de el[5].

352 Această poveste ilustrează apropierea inconștientului sub două forme: în primul rând, fantoma apare ca o minge de foc, dar apoi se transformă în schelet. Se ridică dintr-un mormânt vechi[6] și este descoperită de un orfan maltratat. Pentru a scăpa de viața sa grea, este evident că băiatul tinde să fie cuprins de reverie, ceea ce îl împiedică să revină la viață. Așadar copilul rămâne legat de lumea spiritelor[7].

353 Mingea de foc, care se înalță „precum luna", este un simbol larg răspândit al sufletului[8]. Fantomele apar adesea sub forma unor mingi

[5] Text ușor prescurtat, din W.E. Nelson, *The Eskimo About Bering Strait*, Washington DC, 1900–, pp. 510–511. [Din insula Sledge. Sublinierile aparțin autoarelor.]

[6] Despre morminte ca locuri în care bântuie morții, vezi H. Bächtold-Stäubli, *s.v. Hölle*; și E. Rohde, *Psyche*, Londra, 1925, pp. 159–166.

[7] În cele din urmă devine *kivitok*. F. Nansen, *Eskimo Life*, pp. 266 și urm., scrie despre această credință: „*Kivitut* [pluralul de la *kivitok*] sunt ființe de o anumită natură. Au fost cândva oameni obișnuiți, care, dintr-un motiv sau altul, adesea lipsit de importanță, s-au certat cu familiile ori prietenii lor sau au fost supărați de către aceștia și, prin urmare, le-au întors spatele semenilor lor și au fugit în munți sau spre interior. Aici trăiesc singuri, hrănindu-se cu animale, pe care le vânează fără arme obișnuite, ci pur și simplu aruncând cu pietre in ele. [...] Dacă *kivitok* a fost plecat doar de scurtă vreme, incă se poate intoarce la semenii săi; dar dacă, in decurs de câteva zile, nu ascultă vocea dorului său de casă, își pierde puterea de a-și relua locul printre oameni. [...] Acum dobândește calități supranaturale; devine atât de iute de picior, încât poate sări de pe un vârf de munte pe altul, poate prinde elani fără arme. [...] Dar plătește pentru toate acestea cu imposibilitatea lui de a muri".

[8] *Cf.*, printre altele, L. Laistner, *Das Rätsel*, vol. 1, p. 63: „Potrivit unei narațiuni din Aargau [un canton din Elveția], se văd mingi de foc zburând prin aer atunci

sau sfere. Bächtold-Stäubli — *s.v. Kugel* („minge, sferă“) — face o descriere amănunțită a întâlnirilor fantastice cu mingile:

> O minge neagră s-a rostogolit din întuneric până în fața hoinarului; o sferă mare, aurie iese din pământ lângă un castel de pe munte și își croiește drum printre picioarele copiilor care se joacă sau este văzută o minge stranie, ca un glob, ce dă ocol, lent și solemn, cimitirului. De obicei, astfel de apariții îi urmăresc pe cei fricoși cu bufnituri și trosnete. Poți să le împungi sau să le lovești, dar devin mai mari; doar prin rugăciune se micșorează. Ultima soluție este să cauți un altar aflat la margine de drum. După o asemenea întâlnire, unii oameni bolesc îndelung, de cele mai multe ori când forma apare ca o sferă strălucitoare. Aceste apariții sferice rătăcesc, de exemplu, seara, după o zi ploioasă, prin curtea bisericii și pe câmpuri. Loviturile nu le fac nimic, câinii fug de ele; oricine trage după o astfel de minge se îmbolnăvește grav sau dispare fără urmă. [...] Cel mai adesea sunt văzute pe munți, unde scot scântei și se rostogolesc la vale cu un zgomot teribil, adeseori mari cât un butoi de un *awm*[9], și explodează cu un țiuit asurzitor. Sau plutesc în aer, zboară adesea pe la răscruci, mai strălucitoare decât luna, proiectând chiar o umbră în lumina zilei. Apoi se micșorează, emanând fum și vapori sulfuroși. Uneori au o coadă de foc și incendiază clădiri. [...] Când cineva se apropie de o astfel de minge de foc, „se confruntă cu o imagine de coșmar: o formă umană fără cap și amenințând cu un băț“. De obicei, sunt niște biete suflete care apar sub înfățișare umană. Cavalerii și locuitorii castelelor sunt condamnați ca, după moarte, să arunce mingi de aur în popice de argint. [...] Cei care trec granița, sinucigașii, criminalii în serie și cei executați care nu se căiesc se întorc 354

când un *Schrätteli* apasă pe cineva“. Vezi și *ibidem*, p. 118 — la sfârșit, mingea de foc este și o „nălucă dintr-un coșmar“.

9 [Unitate de măsură echivalentă cu 40 de galoane.]

sub forma unor mingi de foc uriașe. În general, [sunt] suflete care tânjesc să fie izbăvite de o persoană vie neînfricată[10].

355 Multe popoare primitive cred că sufletul hoinărește noaptea și poate intra în alți oameni sub forma unei mingi de foc[11]. Anumite spirite din vestul Groenlandei sunt numite „focuri mari"[12]. După cum se spune în *Edda poetică*, morții se ridică adesea din morminte însoțiți de apariții înflăcărate[13]. În disertația sa despre apariția sufletului în poveștile populare germane, Otto Tobler scrie despre lumina și flăcările focului ca semne ale sufletelor ce bântuiesc:

356 Mai simplu spus, sufletul poate fi văzut ca un cap înflăcărat. Nu departe de satul Horka din munții comunali, se spunea că doi frați au fost omorâți. În fiecare an, în Ajunul Crăciunului, *capetele* lor apăreau ca niște *fantome înflâcârate*. [...] În Eien, oraș aflat cam la o oră distanță de Koblenz, trăia cândva un bărbat pe nume Knable, despre care se știa că-și mutase hotarele proprietății. După ce a murit, fantoma sa a fost văzută umblând fără țintă peste câmpuri, până ce copiii lui au înapoiat toate proprietățile furate proprietarilor de drept. „Acest motiv al transformării combină apercepțiile antropomorfe și spiritualizante: focul rătăcitor[14] ademenește

10 Băchtold-Stäubli, *s.v. Kugel*.

11 [În zona rurală din Lucerna, Elveția, până în anii 1980 se vorbea despre „mingi de foc care se rostogolesc in fața oamenilor noaptea" — J. Zihlmann, *Heilige Bäume und Orte*, Comenius Verlag, Hitzkirch, 1985, p. 20.]

12 „Atunci când oamenii în caiace se află pe mare, ei cred că sunt înconjurați de așa-numitele *ignersuit* (pluralul de la *ignersuak*, care înseamnă «foc mare»)" — F. Nansen, *Eskimo Life*, p. 259. Această idee este legată și de convingerea că morții sălășluiesc în vulcani. *Cf.* John Layard, „Der Mythos der Totenfahrt auf Malekula", în *Eranos-Jahrbuch 1937: Gestaltung der Erlösungsidee in Ost und West (2)*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1938, p. 270.

13 Vezi *Poetic Edda*, vol. I, *apud* Felix Niedner, „Die Edda", în *Thule: Altnordische Dichtung und Prosa*, vol. 1, ed. v. Felix Niedener, übertr. v. Felix Genzmer, Eugen Diederichs, Jena, 1914, p. 202 (notă la versul 5 din *Herwörliedes*).

14 [Un foc rătăcitor sau *ignis fatuus* latin (de la *ignis*, „foc" + *fatuus*, „prostesc"), numit și *will-o'-wisp*, lumânare cadaverică, *jack-o'-lantern* și șomoiog, este

oamenii către mlaștină sau lac, spre niște omuleți cu barbă neagră, care îi sufocă sau îi înecă pe cei sinceri și neprihăniți. „Focul rătăcitor este o apariție larg răspândită a celor morți."[15]

[...] „Oamenii focurilor", care în timpul carnavalului 357
Fastnacht[16] rătăceau de la Purschwitz la Wurschen, apăreau *în veșminte înflăcărate sau sub forma unor mari mingi luminoase*, și erau considerați a fi *fantome ale soldaților* ruși căzuți în războaiele napoleoniene. [...] Ca pedeapsă pentru atitudinea lor necuviincioasă, fermierii bogați nu își găseau pacea în morminte, ci hoinăreau ca *mingi de foc* în noapte, iar oamenii îi numeau pur și simplu „luminile" [...] mingi mari de foc, de mărimea unor capete, cât vasele de sticlă ale cizmarilor de mari, întotdeauna la câteva degete deasupra pământului[17].

În *Psihologie și alchimie*[18], Jung scrie despre o serie de impresii 358
vizuale și vise în care apare capul unei persoane decedate, ce se transformă treptat într-o minge roșie, apoi într-un cap de femeie care emite lumină. Jung explică faptul că apariția sub formă de craniu a sufletului este rezultatul respingerii de către mintea conștientă. După

o descriere folclorică a unei lumini fantomatice văzute uneori noaptea sau la amurg peste bălți, mlaștini și mocirle. Seamănă cu o lampă care pâlpâie și se spune uneori că se retrage dacă te apropii de ea.]

15 Otto Tobler, „Die Epiphanie der Seele in deutscher Volkssage", Inaugural-Dissertation, Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Kiel, 1911, pp. 83–86. Vezi aici și legenda din Tonder, unde doi frați antagonici aflați pe terenurile tatălui lor, care încearcă să medieze intre ei, ajung să se omoare reciproc. „Acum se văd pe câmpuri noaptea [...] *trei focuri*, iar cel din mijloc sare între celelalte două, de parcă ar vrea să le țină departe unul de celălalt. [...] *Luminile* de la intrarea in cătunul Tautewalde [aflat la aproximativ 50 de kilometri sud de Dresda, Germania] sunt sufletele soldaților morți care au căzut în război și au fost ingropați acolo."

16 [Sărbătoare precreștină a primăverii, adoptată de Biserica Catolică drept celebrare a sfârșitului perioadei de post. Încă se practică in Elveția, in forma sa arhaică.]

17 Pentru alte exemple de forme de foc, vezi O. Tobler, *Epiphanie*, *s.v. Kegel* („popice"), *Rad* („roată") și *Garbe* („căpițe de fân").

18 C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §112.

cum am arătat mai sus, fantomele sunt conținuturi inconștiente, care au devenit autonome deoarece au fost separate de conștiință.

359 În basmul inuit, mingea de foc este o fantomă care merge în patru labe. Pentru săteni, este umilitor să cazi sub vraja sa printr-o singură mișcare a acestei fantome, deoarece a merge în coate și genunchi înseamnă să fii redus la nivel de animal. Este o expresie simbolică a procesului de a deveni inconștient ca urmare a puterii fascinante emanate de o imagine inconștientă. La fel ca oamenii și copiii care îl urmează pe flautistul din Hamelin, spectrul îi trage după el pe cei neputincioși.

360 În a doua parte a acestui basm, spiritul se întâlnește cu un pescar, „departe de sat" — cu alte cuvinte, departe de sfera umană obișnuită a conștiinței. Scheletul nu este doar o persoană decedată, ci a devenit un spirit sinistru al naturii. Pe măsură ce pescarul se străduiește să-l întreacă pe *tunghâk* până acasă, acesta se comportă ca imaginea sa în oglindă, imitându-i toate mișcările. Astfel, *tunghâkul* este o contraimagine interioară sau o umbră a pescarului, care conține o parte din sufletul lui, iar rădăcinile sale ajung departe, în cele mai întunecate forțe ale naturii.

361 O întâlnire similară apare într-un basm din Pacificul de Sud, „Pescarul și spiritul". La amurg, un spirit rău, un *tamburans*, ia forma prietenului unui pescar.

362 Într-o zi, spre asfințit, un pescar își căra, ca de obicei, peștele prins pe umăr, până la „tovarășul" său. Însă de data aceasta, tovarășul lui a mâncat imediat captura, „pe la spatele omului". Când pescarul a auzit trosnetul carapacei de homar, s-a alarmat și a încercat să fugă printr-un șiretlic. În cele din urmă s-a urcat într-un copac; seva lipicioasă împiedica spiritul să urce după el. Înspăimântat de amenințările pescarului de deasupra sa, spiritul s-a strecurat într-o gaură din pământ. În zori, pescarul a strigat la oamenii lui să vină și să sape în jurul acelei găuri. Au făcut întocmai, iar spiritul a fost scos afară și omorât în bătaie. Pe când cărau spiritul mort în sat, toți stâlpii de susținere au plesnit deodată. Unul dintre ei era făcut din

lemn magic. Cu acest stâlp, sătenii au reușit să despice burta spiritului și să scoată de acolo toți peștii și homarii. Au fript totul, au gătit chiar și câțiva porci și a fost pregătit un ospăț magnific pentru a sărbători moartea *tamburansului*[19].

Grecii numeau această imagine-umbră însoțitoare *synopados* 363
[camarad], „cel care urmează din spate". Jung scrie despre acest lucru: „Exprimau în acest fel sentimentul unei prezențe vii insesizabile, motiv pentru care și sufletele celor morți au fost desemnate prin umbre"[20]. Pescarul inuit folosește viața și aspectul legat de natură al spiritului atunci când aruncă spre el mănușile din blană de câine, care devin apoi câini adevărați. Acest lucru înseamnă că se protejează cu propriile sale instincte naturale, care sunt însuflețite de către spirit și, prin urmare, îi ține la distanță aspectul insuportabil. În ciuda faptului că pescarul capătă oarece protecție din partea câinelui și află că spiritul poate crea diverse lucruri, inuitul nu a avut încredere în vocea feminină care l-a sfătuit să dezlege picioarele spiritului. Mai târziu, „vocea interioară" se dovedește a fl vocea unei femei frumoase, pe care a întâlnit-o când a fost cărat în spate de un om negru. Ea îi arată că spiritul este, de asemenea, ceva blocat sau nerezolvat în straturile întunecate ale sufletului, care plânge după izbăvire[21]. Informațiile pe

[19] P. Hambruch, *Südseemärchen*, pp. 77–80.

[20] C.G. Jung, „Problema fundamentală a psihologiei actuale", în OC 8, §665. Vezi și L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, p. 197, discuția despre *Kra* sau umbră, fantomă, spirit și îngeri la popoarele primitive.

[21] Vezi Bächtold-Säubli, *s.v. Fesseln* („robie"): „Ca orice formă de robie, a fi capturat poate avea două scopuri: 1) să-l țină pe cel imobilizat în propria sa sferă de putere; sau 2) să prevină acțiuni impulsive, dacă ar putea fi periculoase. Tema cea mai comună pare să fie frica de puterile divine sau demonice, fiindcă nu știm la ce să ne așteptăm din partea lor, așa că preferăm detenția". Figurile lui Loki, Fenrir și Cronos aparțin puterilor mai periculoase. Spiritele apelor pot fi constrânse prin aruncarea unei bucăți de oțel în iaz sau baltă. Chiar și strigoii pot fi legați. „În legenda lui *Wilischberge* există un demon sub formă de șarpe, legat cu un lanț de aur de un altar, care poate deveni periculos dacă ii sunt slăbite legăturile. Imaginea imobilizării lui Prometeu, care este strâns legată de constrângerea celorlalți Titani și a lui Cronos, este reținută aici sub formă simbolică." *Eol* [zeul grec al vânturilor] prinde și păstrează vânturile într-un sac. „Spiritele rele pot fi prinse in plase." *Cf.* firele de lână pieptânate și curățate care marchează

care tânărul inuit le-a aflat pe tărâmul magic îndeplinesc o condiție esențială pentru a deveni șaman. Dar, în ciuda faptului că restul sătenilor i-au acordat distincții și competențe superioare, el eșuează, fiindcă nu poate întrerupe legătura cu tărâmul magic. El se rătăcește, iar în regiunea arctică rătăcirea înseamnă moarte.

364 Unele triburi inuite cred că un popor puternic al craniilor trăiește sub pământ, pe un tărâm special și separat al spiritelor. Aceeași idee se găsește la unii amerindieni din California, inclusiv la cei din tribul Yana[22]. Ne-am putea întreba de ce doar o parte a scheletului a devenit reprezentativă pentru spiritul morților. Cel mai probabil, are legătură cu faptul că multe culturi văd capul ca sălaș al sufletului sau centru al vieții. Prin urmare craniul este considerat întreaga ființă a celui mort, motiv pentru care, uneori, craniile sunt dezgropate și ținute în casă[23]. La unele triburi care practicau vânătoarea de capete era și o chestiune de obținere a esenței vieții dușmanului[24].

încrucișat *Omphalosul* din Delfi, un vas mare din teracotă simbolizând centrul lumii. [*Argenon* este termenul grecesc pentru plasa din lână albă care acoperea *Omphalosul*. Era făcută din lână virgină, care fusese scărmânată, dar nu toarsă sau vopsită.] Firele și legăturile joacă același rol ca în cultul morții, unde sunt asociate cu obiceiul larg răspândit de a lega cadavrul. Înfășurarea mumiilor egiptene poate fi atribuită acestui scop. „Această idee foarte veche dăinuie în convingerea superstițioasă conform căreia legătura cu care sunt strânse picioarele morților sau alte membre este importantă aici — poate provoca un somn adânc. [...] În plus, trebuie impusă o legătură simbolică acolo unde există posibilitatea ca o zeitate să poată evada. [...] Putem găsi ocazional legături simbolice [...] sfințite în sanctuare." (Vezi și alte materiale din Bächtold-Stäubli.)

22 Vezi „Hitchinna", Jeremiah Curtin, *Creation Myths of Primitive America: in Relation to the Religious History and Mental Development of Mankind*, Little, Brown and Company, Boston, 1898, pp. 325–335 [repovestită și discutată în detaliu *infra*, la p. 214], precum și „Femeia care a devenit păianjen", K. Rasmussen, *Gabe des Adlers*, p. 121 [această poveste va fi repovestită și discutată într-un volum ulterior].

23 Vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 247, 250.

24 Vezi R. Thurnwald, „Primitive Initiations- und Wiedergeburtsriten", pp. 322, 372–373; și E. Bargheer, *Eingeweide*, pp. 18–19, *s.v. Eingeweide* („măruntaie"). În dialogul *Timaios* al lui Platon, capul găzduiește esența divină a persoanei. Vezi și Bächtold-Stäubli, *s.v. Totenschädel* („craniu"): „După cum arată cultul popular al craniilor și magia cu cranii, capul este considerat a fi reprezentantul mortului, deoarece conține organele simțurilor. Prin urmare mortul încă mai poate vorbi și gândi.

În timpurile străvechi, presupusul cap al lui Orfeu era venerat în 365
acest fel[25]. Pe de o parte, valoarea atribuită capului se putea datora

[…] Mortul încă trăiește". Dacă vom căuta *Kopf* („cap") în H. Bächtold-Stäubli, vom găsi: „Spre deosebire de cultul craniilor, perspectiva populară este aceea că sufletul care trăiește în cap nu își poate găsi liniștea câtă vreme craniul nu este îngropat. Credințele anterioare susțineau că acele capete trase în țeapă trebuiau să fie îngropate în taină și, potrivit Legii salice, ispășite prin 15 *solidi*. De aceea, până în ziua de astăzi [anii 1920], pescarii din Marea Nordului îngroapă craniile care sunt prinse în plase în pământ sau, cel puțin, iau craniile cu ei. Această tradiție s-ar datora ideii că morții ar putea purta cu ei o soartă legată de o posibilă faptă rea, de exemplu, cineva care a furat un craniu și poate fi încă urmărit sau persecutat de stăpânul acestuia. […] Capetele de oameni și de animale au fost folosite frecvent în practicile magice. Deoarece conține creierul și organele simțurilor, capul este preferat ca sălaș al vieții sau al sufletului" (H. Bächtold-Stäubli, *s.v. Totenschädel*). *Cf.* și G. Weicker, *Der Seelenvogel*, pp. 30–32. Basmul inuit „Craniul care a salvat fata" ne spune cum o fată a primit ajutor magic din partea craniului bunicii sale moarte (rezumat): A fost odată o tânără inuită pe nume Neruvana, de pe râul Noatak (Alaska). Ea s-a măritat cu un străin care a venit într-o zi în tabăra părinților ei. Noul soț mergea adesea la vânătoare împreună cu frații femeii. Într-o zi, el le-a spus că urma să se ducă împreună cu sora lor în amonte, să vâneze caribu, dar aveau să se întoarcă repede acasă. Apoi, femeia și proaspătul ei soț au părăsit tabăra familiei și au plecat singuri la vânătoare. S-au întors peste câteva zile cu barca plină de caribu. Au plecat din nou la vânătoare și s-au întors peste câteva zile. Au mers iarăși singuri la vânătoare. Și-au organizat tabăra lângă râu, iar bărbatul pleca la vânătoare în timpul zilei. De data aceasta, a rămas plecat mai multe nopți, fără să-i spună soției sale unde se află. După ce s-a întors, a spus că ar fi bine să meargă din nou în aval, să vadă ce mai face familia lor. Au vâslit până la casa familiei, dar nu a ieșit nimeni să-i întâmpine. Neruvana s-a dus pe mal și i-a găsit pe toți, tatăl, mama și fiații ei, morți: fuseseră omorâți, uciși, înjunghiați! Înnebunită de durere, a fugit la râu să-i spună soțului ei ce a descoperit. Dar, spre uimirea ei, a văzut că deja se îndepărtase de țărm și plutea în jos pe râu. A strigat după el, iar el a răspuns că se va întoarce imediat, dar își continua drumul. A alergat după el pe malul apei, fără să înțeleagă nimic, aproape ieșindu-și din minți. La căderea nopții, el s-a culcat pe partea opusă a râului, iar ea nu putea să traverseze apa până la el. Astfel a continuat el să călătorească, iar Neruvana, care nu avea nimic de mâncare, a slăbit și i-au scăzut puterile. În cele din urmă, nu a mai putut să alerge. Mergea foarte încet, până ce, într-o zi, doar s-a târât de-a lungul țărmului, simțind moartea aproape. A ajuns la un mic afluent, dar, din moment ce nu avea putere să-l traverseze, s-a gândit: „O să mor aici, dar înainte am să caut un loc fiumos". A găsit un loc cu iarbă înaltă și moale; soarele strălucea și era adăpost; aici s-a întins să moară. În timp ce zăcea acolo, a auzit o voce: „Nepoțică, ești pe calea cea bună. Scoate-mă din

observației conform căreia leziunile cerebrale afectează manifestările psihice. Pe de altă parte — și chiar mai important —, sufletul este adesea imaginat ca fiind ceva rotund, asemănător cu o minge. Astfel, craniul devine simbolul unei părți a sufletului.

366 O poveste cu fantome din Caxinauá (cursul superior al Amazonului), „Luna", subliniază legătura dintre sufletul-minge, lună și cranii. Este doar un exemplu dintre multe altele care formează un grup cu o temă similară, răspândit atât în America de Nord, cât și în America de Sud[26].

367 Un kutanaua a omorât prin viclenie un marinaua în pădure[27]. Criminalul i-a pus capul într-o țeapă și l-a așezat

pământ, ajută-mă să ies din pământ!" Iar după o vreme a apărut un craniu în fața ei; i-a vorbit astfel: „Ah, nepoțică, chiar m-ai dezgropat din pământ. Acum, nu vei mai muri". Capul a continuat să o îndrume. După multe aventuri groaznice, craniul i-a ordonat fetei să-l arunce către barca dușmanilor ei. Femeia a făcut întocmai și astfel s-a pornit o furtună. Toți oamenii de pe barcă au pierit, dar capul s-a rostogolit până pe mal, de parcă nu se întâmplase nimic, și s-a întins lângă nepoata sa. Nici măcar gulerul hainei nu i se udase. Craiul i-a spus: „Acum am înfăptuit răzbunarea pe care ne-o doream și putem să rămânem aici până la bătrânețe. Eu nu voi mai părăsi suprafața pământului până la moartea ta. O să trăim împreună, la fel cum, într-o bună zi, o să murim împreună". Acestea au fost cuvintele bătrânei bunici. Și așa se încheie povestea capului de mort care a salvat-o pe Neruvana de moartea prin înfometare (K. Rasmussen, *Eagle's Gift*, pp. 162–171).

25 Despre Gorgone, vezi G. Weicker, *Der Seelenvogel*, pp. 30–32. Vezi și C.G. Jung, „Simbolul transsubstanțierii în liturghie", în OC 11, §344 și urm., despre rolul capului în anumite ceremonii din Harran descrise de Zosimus, și despre legenda capului de aur al papei Silvestru al II-lea [precum și *terafimul* din tradiția rabinică evreiască].

26 O idee asemănătoare se găsește în basmul „Focul vulpii" și într-un episod din „Djulek Batür". Vezi și „Povestea lui Wolf", K. Rasmussen, *Eagle's Gift*, pp. 140–149, unde nu un craniu, ci o piatră rotundă reprezintă fantoma unui demon-vultur ucis de către erou.

27 Vezi T. Koch-Grünberg, *Südamerika*, p. 332. În notele sale la acest basm, Koch-Grünberg scrie: „Kutanaua și marinaua sunt nume tribale pentru «poporul palmierului Jacy» și «poporul din Agouti»". [În varianta originală, această poveste este spusă la timpul prezent, dar pentru a fi consecvenți, am folosit aici timpul trecut.]

în mijlocul drumului, apoi s-a ascuns în apropiere. A venit un alt marinaua, iar acesta a văzut că acel cap nu era mort, ci îi sclipeau ochii, îi zvâcneau genele și avea gura deschisă. Omul s-a înspăimântat. S-a așezat jos și a jelit, apoi a fugit înapoi în satul lui. Capul a fost lăsat acolo, singur, în țeapă. Acesta a plâns, iar lacrimile au căzut pe pământ.

368 Marinaua au adus capul prietenului lor înapoi în sat, într-un coș. Dar capul a ros coșul și a căzut pe jos: când l-au pus înapoi în coș, l-a ros din nou și iarăși a căzut. Au lăsat capul acolo, pe drum, și au plecat. Dar capul s-a rostogolit în urma lor, ținându-se după ei în timp ce fugeau. A traversat chiar și un râu după ei. Capul a văzut oamenii mâncând fructe și a cerut să i se dea și lui. Ca să-l liniștească, i-au aruncat niște fructe, dar când le-a mâncat, mâncarea i-a căzut prin gaura din gât. Au aruncat următorul fruct intenționat cât mai departe posibil, iar capul s-a rostogolit după el. S-au ridicat repede cu toții și au luat-o din nou la fugă. Când capul nu și-a mai văzut camarazii, s-a rostogolit în urma lor, rugându-i să-l aștepte, fiindcă voia să meargă acasă cu ei. Dar ei au intrat în colibe și au închis bine ușile în urma lor. Capul s-a rostogolit în jurul colibei unde locuise el cândva, plângând. Apoi, s-a hotărât să se transforme.

369 S-a gândit la numeroase forme în care se putea preschimba, cum ar fi un fruct sau o plantă. A refuzat aceste forme, fiindcă familia lui l-ar fi mâncat! S-a gândit: poate pământ? Nu, oamenii ar călca pe mine; atunci apă? Nu, oamenii m-ar bea. Animale? Nu, oamenii o să mă omoare; un copac? Nu, o să mă taie.

370 În ce să mă prefac? Cred că am să mă preschimb în altceva. Am să-mi transform sângele în curcubeu[28]. Ochii mi-i voi preface în stele, iar capul va deveni luna. Apoi, capul de marinaua a strigat la oamenii săi și le-a spus: „Prieteni, capul

[28] Literal, „calea dușmanului“ sau „calea străinilor“.

meu va deveni luna. Când ochii mei vor fi stele, iar sângele curcubeu, atunci toate fetele și femeile voastre vor sângera".

371 Oamenii s-au uitat în sus, la cer: „Vedeți cum capul de marinaua a devenit luna plină; și-a transformat ochii în stelele acelea și sângele în curcubeul acela!" Asta au spus oamenii. Marinaua a fost decapitat de un kutanaua și și-a preschimbat capul în lună[29].

372 Tribul Tembé prezintă același motiv în „Craniul care se rostogolește":

Un grup de vânători și-a făcut tabără în pădure. Frigăruile ce sfârâiau deasupra focului erau încărcate de carne. Maimuțe capucin cu brațele întinse erau trase în țeapă alături de cozi făcute sul de maimuțe urlătoare și bucăți de membre din toate animalele posibile. În jurul taberei erau împrăștiate capete și piei; oase și intestine zăceau întinse peste tot. Vânătorii au plecat cu toții din tabără și au lăsat doar un băiat să aibă grijă de mâncare și să întoarcă pe toate părțile carnea. La un moment dat, în tabără a apărut un străin. S-a plimbat pe acolo, uitându-se sumbru la pradă, a numărat hamacele și a plecat. Când vânătorii s-au întors în tabără pe înserat, băiatul le-a spus despre vizitatorul ciudat, dar nimeni nu l-a crezut. Când bărbații s-au culcat în hamacele lor, băiatul i-a spus din nou povestea unui vânător bătrân; de data aceasta, bătrânul a devenit imediat bănuitor. El și băiatul și-au dezlegat hamacele și s-au retras în întuneric, departe de tabără, în desiș. Nu erau foarte departe când au auzit voci ca de bufnițe, tigri și alte creaturi nocturne. Printre ele se auzeau acum gemete de oameni și trosnete de oase rupte.

— E Kurupira cu ucenicii săi, care omoară vânătorii, i-a spus bătrânul băiatului.

[29] T. Koch-Grünberg, *Südamerika*, pp. 232–241, „Der Mond". [Această versiune este tradusă din limba germană. Sursa germană a fost tradusă din portugheză de către culegător, João Capistrano de Abreu, *Rã-txa hu-ni-ku-ĩ: a lingua dos caxinauás do Rio Ibuaçu*, Leuzinger, Rio de Janeiro, 1914, pp. 458 și urm.]

În zori, cei doi s-au întors în tabără. Au găsit doar hamace 373
goale, pătate de sânge, ce se legănau în tăcere; peste tot erau împrăștiate oase de om roase, iar în mijlocul taberei se afla capul unuia dintre vânători. Când bărbatul și fiul său s-au întors să plece, capul a strigat deodată după ei:

— Luați-mă cu voi, prieteni!

Bărbatul și băiatul s-au uitat în jur, mirați.

— Vă rog, duceți-mă acasă, prieteni! a repetat capul.

Bărbatul l-a trimis pe băiat înainte în sat, în timp ce el a legat capul și l-a târât pe jos, în urma lui. Dar curând s-a înfricoșat prea tare și a lăsat capul pe drum. Însă în timp ce mergea înainte, capul se rostogolea după el ca un dovleac și striga încontinuu:

— Nașule! Nașule! Stai puțin! Ia-mă cu tine!

[Bărbatul a păcălit capul să intre într-o groapă din pădure 374
și l-a îngropat acolo.]

La venirea nopții, în sat, s-au auzit țipete venind dinspre 375
pădure. Strigătele se apropiau din ce în ce mai mult.

— Cred că e craniul, a scăpat din groapă, le-a spus bărbatul sătenilor.

Între timp, capului îi crescuseră aripi și gheare, ca unui 376
uliu uriaș. Plana deasupra pământului și s-a năpustit asupra primei persoane care i-a ieșit în cale, înghițindu-l cu totul. Oamenii din sat s-au înspăimântat foarte tare și l-au chemat pe vraci în ajutor. A doua seară, vraciul s-a ascuns în locul unde poteca ieșea din pădure și, cu arcul și săgețile pregătite, a așteptat să apară monstrul. La căderea întunericului, iarăși a apărut capul țipând și pufnind. S-a așezat într-un copac de la marginea pădurii. Acum arăta exact ca un uliu uriaș. Vraciul a tras o săgeată către capul-uliu, i-a străpuns ambii ochi, iar capul-uliu a căzut imediat, mort, de pe creanga copacului[30].

[30] T. Koch-Grünberg, *Südamerika*, pp. 191–193. Originalul în Curt Nimuendajü-Unkel, „Sagen der Tembé-Indianer", în *Zeitschrift für Ethnologie* [1915], pp. 290–291.

377 În aceste două basme, tranziția este descrisă într-un mod impresionant. La început, capul vânătorului mort este complet uman, fiind furios și întristat de propria-i moarte. Treptat, se îndepărtează tot mai mult de natura umană și devine ceva rău, periculos și înfricoșător. În cele din urmă, se transformă în lună sau într-un uliu; adică într-o esență naturală pură. Contururile umane se estompează, iar în locul lor apare o imagine infinit mai puternică decât a fost mortul în viața sa. De asemenea, în credința populară chineză există ideea că morții, dacă nu sunt opriți prin ritualuri, devin treptat „spirite ale secetei" sau, mai târziu, se transformă în vârcolaci sau căpcăuni care zboară către cer. Un spirit foarte puternic al unui mort a devenit chiar un vârcolac cu blana aurie, care nu a putut fi înfrânt decât de un sfânt important[31]. Potrivit tradițiilor est-europene legate de vârcolaci, unii dintre aceștia se nasc din spirite moarte[32]. În mod similar, morții din basmele de mai sus iau forme din ce în ce mai demonice. De parcă întregul tărâm al morților, sub forma sferei lunare, îi bântuie pe cei vii, iar amenințarea sa opresivă poate fi oprită doar de către un vraci[33]. În basmul „Luna", din Caxinauá, la început capul nu este malefic, ci doar vrea să continue să trăiască. El vede oportunitatea

[31] Vezi „Gespenstergeschichten" [„Povești cu fantome"], R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, pp. 197–199. Vezi și povestea „Sarcinile lui Tregeagle" (Anglia). În ciuda faptului că este vorba despre izbăvirea propriului suflet rău, are asemănări cu o fantomă care se întoarce să îndeplinească sarcini imposibile.

[32] Vezi Wilhelm Hertz, *Der Werwolf: Beitrag zur Sagengeschichte*, A. Kröner, Stuttgart, 1862, pp. 88–89, 113, 122. Pentru multe triburi slave și majoritatea grecilor moderni, vârcolacul este sinonim cu vampirul. Despre tragerea în țeapă a cadavrelor oamenilor care au fost uciși, vezi și *ibidem*, pp. 124 și urm.

[33] Vraciul îl lovește în ambii ochi. Vezi trasul după simbolul soarelui din H. Silberer, *Problems of Mysticism*, pp. 187–188. Ochii sunt cele mai periculoase părți ale ființelor spirituale. *Cf.* G. Róheim, *Spiegelzauber*, p. 215 n. 1, despre ochiul demonic din țările germanice și Irlanda; iar la pp. 217–219, despre privirea letală și periculoasă a celor morți; și despre acoperirea ochilor unui cadavru cu monede, cioburi de sticlă și nasturi în Europa de Est, la pp. 219–221. La p. 251 citim despre ochi ca o casă a sufletului: „Este periculos să privești morții, luna sau soarele în ochi sau în față; este periculos să fii prins în imaginile lor în oglindă". *Ibidem*, p. 252: „A te uita în ochiul soarelui sau al mortului înseamnă același lucru cu a te întoarce împotriva tatălui". Semnifică un mare pericol și, dacă reușești, o mare putere. Vezi și p. 262.

de a rămâne în relație cu oamenii doar prin propria-i transformare. Această dorință de a supraviețui, de a continua să trăiască[34], are de-a face cu moartea prematură și timpurie a omului.

Ninck a scris[35] despre această tranziție a sufletelor moarte în general și natura lor demonică în credințele popoarelor germanice. Deosebit de frumos este un text din *Cartea egipteană a morților* despre faptul că morții sunt absorbiți de natură și, în același timp, de divinitate. Cel mort spune: „Părul meu este Nun, chipul meu este Re, ochii mei sunt Hathor. [...] Toate membrele mele sunt zei, nu există părți din mine care să nu fie zei. [...]"[36] Morții le apar celor vii nu doar ca animale, ci și ca zei[37]. În misterele elenistice, influențate de egipteni, există ideea că mortul sau *myste* [mist, inițiat] care este considerat a fi mort, „precum divinitatea, adoptă douăsprezece forme diferite, forme de animal, înainte să obțină forma divină. [...]"[38] Acestea sunt cele douăsprezece semne zodiacale. Aici vedem clar cum morții se dizolvă sau se contopesc în diferite concepții colective ale divinității. Următorul basm, „Craniul se comportă ca aducător de mâncare", al tribului Arapaho, povestește ideea larg răspândită a motivului capului.

378

379

Lângă râu era un *tepee* în care locuiau un bărbat, soția lui și fiica lor. Și fata era frumoasă, fermecătoare și iscusită la țesut.

— Ei bine, fata mea, nu știu cum o să ne mai descurcăm, i-a spus tatăl ei într-o zi. Mama ta tocmai a gătit ultimele rezerve de mâncare și nu cred că vrem să murim de foame!

[34] În *The Soul of the Primitive*, pp. 225 și urm., Lévy-Bruhl scrie in detaliu despre suferința celor morți din cauza condiției lor, la scurt timp moarte, astfel încât se agață de cei vii.

[35] M. Ninck, *Wodan*, p. 336.

[36] G. Roeder, *Urkunden zur Religion des alten Ägypten*, Religiöse Stimmen der Völker, Eugen Diederichs, Jena, 1923, p. 256. [Ultimele cuvinte în limba germană sunt *das von eine Gotte frei wäre* — traducere alternativă: „care sunt disponibili să fie zei".]

[37] Vezi *ibidem*, p. xv.

[38] R. Reitzenstein, *Hellenistic*, pp. 39–40.

Fiica stătea lângă peretele cortului, răsucind țepii de porc spinos în sfori pentru *tepee*.

380 Însă a mai auzit cineva ceea ce spusese bătrânul. Într-o zi, dis-de-dimineață, fata s-a dus după apă și a văzut o femelă de bizon zăcând moartă aproape de malul râului.

— Tată, când m-am dus la râu după apă, a exclamat ea ridicând urciorul, am văzut o femelă de bizon grasă care zăcea moartă.

— Mulțumesc! Acum suntem salvați de la foamete! a spus tatăl.

Așa că tatăl și mama s-au dus și au jupuit animalul mort. Au adus acasă carnea și pielea și au mâncat pe săturate. A doua zi de dimineață, fata s-a dus din nou după apă și a mai găsit un bizon, de data asta un mascul tânăr. [Și lucrurile au continuat așa în fiecare zi; fata a găsit o antilopă, un cerb, o căprioară neagră și o femelă de elan.] Familia avea acum destulă carne proaspătă și uscată, așa că trăia foarte fericită.

381 Într-o noapte, după ce s-au dus toți la culcare, s-a auzit o voce. Se auzea cum respiră adânc și spune: „V-am adus un dar!“ Apoi s-a auzit un zgomot de parcă era trântit ceva lângă ușă. Dimineață, când a ieșit afară, fata a văzut un taur gras zăcând mort. Tatăl și mama au jupuit taurul și au luat carnea și pielea, care era foarte bună pentru o mantie.

382 [Și asta a continuat seară de seară, vocea aducând o femelă de bizon grasă, un bizon gras, o antilopă, un cerb gras și, în cele din urmă, o antilopă neagră grasă. De fiecare dată, vocea devenea mai clară, iar povara (animalul mort) mai grea.] Acum, tatăl și mama au devenit bănuitori cu privire la cantitatea enormă de carne. A doua noapte s-a auzit o voce la ușă, care a spus: „V-am adus povara“, după care a lăsat jos ceva foarte greu. „Mă întreb dacă se îngrașă oamenii; de data asta, așa ar trebui“, a mai spus vocea. Tatăl a căzut pe gânduri și și-a zis: „O să aflu cine e vocea aceasta care ne aduce animale noaptea; dar cine ar putea fi? Trăim aici singuri, într-un loc izolat, iar fiica mea nu mi-a vorbit niciodată despre vreun

bărbat care o vizitează". Așa că s-a ridicat și s-a dus la ușă, uitându-se printr-o gaură să vadă cine era persoana aceea misterioasă. Spre uimirea lui, a văzut un obiect alburiu sărind în pădure și dispărând.

— Ei bine, fata mea, după ce am auzit vocea la ușă, m-am dus să mă uit. Am văzut un obiect ciudat mergând de la ușă spre pădure. Este ceva nefiresc și cred că ar fi bine să scăpăm de el, i-a spus el fiicei sale.

Așa că fata s-a oprit din țesut și a făcut patru perechi de mocasini. Le-a pus în patru locuri diferite din cort; două perechi sub pătura de pe patul din spatele cortului și două perechi pe laterale, lângă perete.

Tatăl și mama s-au pregătit să fugă. Nu s-au atins de 383
ultimul animal mort, un elan, care fusese lăsat afară. Și a doua zi au pornit la drum. Tatăl și mama mergeau înainte, iar fata venea în urma lor. În noaptea aceea a apărut din nou obiectul acela straniu și a spus: „V-am adus povara" — și a lăsat-o la ușă. După ce a văzut elanul neatins, le-a spus oamenilor din cort: „Nu puteți să fugiți de mine; nu există nicio șansă de scăpare pentru niciunul dintre voi". Apoi obiectul bizar a început să zboare în jurul cortului, bâzâind pe lângă el, dar fără să atragă atenția. Așa că a pornit pe cărare, rostogolindu-se, dar nu după mult timp una dintre perechile de mocasini a strigat ca un om în urma lui. Așa că s-a întors la cort, a sărit înăuntru, dar nu a găsit pe nimeni acolo. „Nu puteți să scăpați de mine, de mâncarea mea", a spus obiectul straniu. Apoi a pornit din nou pe urmele familiei. [S-a mai întâlnit de trei ori cu perechile de mocasini.]

Tatăl, mama și fiica ajunseseră acum pe un deal și s-au 384
uitat în urmă, să vadă dacă erau în siguranță. Au văzut un craniu rostogolindu-se după ei și s-au înfricoșat. Apoi, fiica a spus:

— Mi-aș dori să fie ceva care să-i blocheze drumul!

Și imediat a apărut un morman de ciulini în calea lui. Fiica se tot uita în urmă să vadă ce face craniul. Sărea dintr-un loc

în altul, până ce, într-un final, a reușit să treacă de desișul acela. [S-a mai întâmplat același lucru cu lemne și cactuși.]

385 Craniul a reușit să treacă de cactușii înțepători, după care a continuat să se rostogolească în urma familiei. Tatăl și mama au luat-o la fugă mai repede.

— Vine iute! a spus flica. Mi-aș dori să fie ceva care să-i blocheze calea de data aceasta!

Dintr-odată, în spatele lor a apărut un canion uriaș. Craniul s-a tot agitat înainte și înapoi, rostogolindu-se în sus și în jos, ca să găsească cel mai îngust loc peste care să sară. Și a ajuns chiar în dreptul fetei, care l-a îndemnat să sară. Craniul s-a rostogolit înainte și înapoi, după care a sărit — însă canionul era prea mare. A căzut până jos și s-a izbit de fundul canionului cu un zgomot asurzitor, ca un tunet. După sunetul acela, canionul s-a închis, îngropând astfel craniul.

386 Când flica a ajuns pe dealul unde o așteptau mama și tatăl ei, au văzut un cerc mare de corturi undeva în depărtare. S-au dus la acea așezare și le-au povestit oamenilor circumstanțele care i-au adus acolo. Le-au spus:

— Fugeam de un obiect ciudat, care s-a dovedit a fi un craniu. Dar în spatele nostru era un canion mare, iar obiectul acela s-a avântat peste el. Dar s-a făcut fărâme și a fost îngropat când pereții canionului s-au prăbușit peste el. Așa și noi vom fi puși în pământ atunci când vom muri[39].

387 Familia locuia într-un „loc izolat", departe de așezările tărâmului profan. Este un loc periculos pentru oamenii obișnuiți, deși uneori supraviețuiesc folosind, ca resurse utile, daruri de pe tărâmul magic. Singurătatea scoate la suprafață conținuturi inconștiente care devin copleșitor de puternice; pentru locuitorii acestui *tepee* izolat apare

[39] [Basm povestit de Holding-Together, cules de G.A. Dorsey și A.L. Kroeber, *Traditions of the Arapaho collected under the Auspices of the Field Columbian Museum of the American Museum of Natural History*, Field Columbian Museum, Chicago, 1903, pp. 278–282.]

pericolul de a fi complet înghiţiţi de inconştient. „Ču'mo", un basm al grupului etnic lukaghir din Siberia, ne povesteşte ce s-a întâmplat cu trei femei nemăritate care locuiau singure. Ele iau o piatră care le aduce aminte de un copil şi, tânjind după un copil adevărat, au grijă de ea până ce pare să se transforme într-un copil. Dar acesta se dovedeşte a fl un demon mâncător de oameni, care le ameninţă pe femei; ele fug, dar cad în mâinile mamei lui demonice.

Aceste două poveşti arată cum singurătatea şi neîmplinirea în 388
ceea ce priveşte viaţa reală aduce la viaţă un element inconştient, de parcă ar fi încărcat cu energie spirituală. Dacă nu este integrat, acest aspect creează treptat pericolul ca întreaga conştiinţă să cadă sub vraja inconştientului. În basmul „Craniul se comportă ca aducător de mâncare", o familie care trăieşte într-un loc neobişnuit de izolat se confruntă cu o sărăcie care le ameninţă însăşi existenţa. Tot mai mult din forţa lor vitală este cedată fantasticului, care secătuieşte puterea familiei aflată singură în cort. Primul care simte ceva ciudat în acea situaţie este tatăl. El cunoaşte izolarea acelui loc şi pericolele sale. Dar fiica este cea care ştie cum să alunge demonul prin magie. Nu vom intra mai mult în detaliile acestei poveşti. Important aici este faptul că un craniu a devenit simbolul general al unui demon[40],

[40] Vezi şi subiectul capului de diavol zburător din „Yuriwaka-Daijin" (F. Rumpf, *Japanische Volksmärchen* , p. 208). O poveste a creaţiei din cultura poporului blackfoot, „Soarele le face loc pământului şi cerului", oferă o versiune interesantă privind apariţia şi alungarea unui asemenea demon: Femeia-lună avea un fiu tânăr. La cererea ei, tatăl-soare i-a dat copilului un nume şi i-a spus „Zeu" (Apistotoki). Când băiatul avea şapte ani, mama i-a cerut tatălui încă un copil şi l-a numit „Bătrânul" (Napi). Apistotoki i-a cerut tatălui-soare mâncare şi a primit carne de căprioară, iar Napi a primit fructe de pădure de la mama-lună. Când Napi i-a cerut mamei lumina zilei, ea a încercat să-l omoare. Avea o relaţie secretă cu un şarpe dintr-un copac. Însă soarele a omorât acest şarpe prin căldură. Luna a vrut apoi să se răzbune pe ceilalţi trei. Soarele a decapitat-o. Tatăl-soare a hotărât ca fiii săi să conducă pământul, iar pentru aceasta le-a dat patru lucruri: nisip, pietre, apă şi pielea unui peşte. S-a făcut zi, iar soarele le-a ordonat cerului şi pământului să se împrăştie. Fiii au populat lumea, dar înainte, tatăl-soare i-a avertizat cu privire la mama lor: „Mama voastră va rămâne doar patru zile sub pământ, apoi corpul ei va urma soarele, aşa că voi, fiii mei, trebuie să aveţi grijă de pământ, cu timpul. Capul lunii îşi va urma copiii. Cele patru lucruri pe care vi le-am dat vă vor salva". De fapt, fiii au reuşit să alunge capul urmăritoarei [lunii]

care nu poate fl alungat decât în mod ritualic, precum un zeu. În plus, ritualul creat de fiică devine modelul-sursă pentru ritualurile de înmormântare ale întregului trib.

389 Faptul că aceste cranii fac referire mai degrabă la complexe inconștiente decât la suflete moarte este demonstrat într-o poveste și mai impresionantă a populației yana din California, „Hitchinna", în care un bărbat este atras în inconștient nu prin moarte, ci printr-o experiență onirică, iar apoi devine un craniu demonic:

390 Hitchinna (pisică-sălbatică) avea o soție și un copil de doar câteva zile. Hitchinpa (tânărul pisică-sălbatică), fiul, dormea, iar Hitchin Marimi (femeia pisică-sălbatică), soția, avea grijă de copil. Hitchinna visase cu o noapte înainte, și fusese un vis urât.

391 — Am visat că m-am urcat într-un pin uriaș; copacul era plin de conuri. Eu le aruncam jos, și aruncasem deja multe, când deodată mi-am aruncat brațul drept. Am visat apoi că mi-am aruncat brațul stâng.

După care nu i-a mai spus nimic.

392 Familia merge în pădure să adune conuri. Hitchinna a aruncat multe conuri jos din copac. Dintr-odată i-a căzut și mâna dreaptă. Apoi stânga, apoi câte un picior. Speriindu-se de moarte, Hitchin Marimi a fugit acasă. Era atât de înspăimântată, încât și-a lăsat copilul în urmă, uitând complet de el. Când a ajuns acasă, i-a adunat pe oameni și le-a spus:

pe măsură ce aceasta își urma cursul. În cele din urmă, au aruncat apele pe capul acela. Apoi au ajuns la ocean. Capul a căzut în mijlocul oceanului și a fost omorât de apa sărată. „Iar acesta este motivul pentru care nu bem apă din mare: este atât de sărată, încât a omorât capul" (A. v. Deursen, *Der Heilbringer*, p. 113). [Ultima propoziție este în limba engleză in versiunea germană. Sursa in limba engleză este Christianus C. Uhlenbeck, „Original Blackfoot Texts from the Southern Piegans Blackfoot Reservation, Teton County, Montana", în *Verhandelingen, Nieuwe reeks*, Verhandelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Afd. Letterkunde. Nieuwe reeks, Amsterdam, 1911, p. 91.]

— Soțul meu a urcat într-un pin; a aruncat multe conuri jos. Apoi a început să se arunce pe sine; mai întâi un braț, apoi celălalt. Trebuie să ne grăbim și să ne ascundem undeva; se va face rău foarte curând; ne va omorî pe toți, dacă ne găsește.

Oamenii au fugit la Wamarawi, care este un munte rotund; au alergat toată ziua și au intrat într-o peșteră din munte. După ce au intrat cu toții, au astupat bine intrarea. Nimic nu putea să intre pe acolo.

După ce soția lui a fugit acasă, Hitchinna și-a aruncat 393
coastele, una câte una, și o tot întreba pe femeie dacă e acolo. Dar nu a primit niciun răspuns. A aruncat mai întâi toate coastele de pe partea dreaptă, apoi pe cele de pe partea stângă. De fiecare dată când arunca o coastă, striga: „Uh! Uh!“ la nevasta lui. În cele din urmă nu a mai rămas nimic din el în copac, în afară de cap, care a coborât la scurt timp după aceea. Avea ochii foarte mari acum, îi ieșeau din orbite și se uitau cu o privire sălbatică și nebună. Capul a mai stat o vreme sub copac. Hitchinna devenise alt tip de om. Devenise un Putokya (om-craniu sau -cap). Era unul dintre oamenii-craniu, un popor rău, groaznic. Toți sunt doar cranii.

Putokya (Hitchinna, acum un craniu demonic) nu putea 394
decât să se rostogolească pe pământ, ca o minge. După ce s-a odihnit și s-a gândit o vreme, a pornit în căutarea soției sale; s-a rostogolit până ce a ajuns la foc. Dar nu era nicio femeie acolo. S-a uitat în jur, dar nu a văzut-o, așa că s-a mai uitat o dată și a văzut copilul. S-a rostogolit până la el, l-a prins cu gura și l-a înghițit de îndată. Capul a spus: „Am visat azi-noapte că mi-am mâncat propriul copil“. Apoi a pornit din nou în căutarea soției sale, rupând și distrugând totul în cale. I-a găsit pe cei din Wamarawi și a încercat să intre peste ei, dar nu a reușit să pătrundă în munte. Asta l-a înfuriat și mai tare și a încercat din toate părțile, până ce a urcat la cer și s-a aruncat de acolo asupra muntelui. De data aceasta aproape că a reușit, dar neștiind lucrul ăsta, a renunțat. Atunci a plecat spre nord, către satul lui, distrugând totul în cale.

395 Metsi[41] aflase că Putokya omora oameni prin sud; a auzit urletul de departe și și-a spus: „Îl aud pe Putokya; omoară toți oamenii".

396 Metsi s-a gândit ce să facă. Și-a pus niște cercuri din piele de căprioară în jurul mâinilor și picioarelor și s-a transformat într-o femeie foarte bătrână, cocoșată și zbârcită, cu o haină din piele de căprioară. Și-a luat coșul ruginit în spinare. Putokya s-a apropiat de el. Metsi era pregătit, avea coșul în spinare și un băț în mână. Mergea încet, ca o bătrână neputincioasă. Bătrâna a început să plângă jalnic: „Eh, eh, eh!" Putokya s-a oprit în mijlocul drumului și nu a mai scos niciun sunet, ci a ascultat-o pe bătrână.

— Ești un mort? a întrebat Metsi.

Putokya nu a spus nimic.

[41] Metsi este Coiotul, un erou animalic, care îmbină trăsăturile unui salvator și ale unui escroc viclean (trickster). El este lupul de prerie, *canis latrans*, eroul majorității poveștilor cu animale din zona Munților Stâncoși și are caracteristici comice brute. [În alte părți ale Americii de Nord, figura tricksterului era iepurele.] Vezi W. Krickeberg, *Nordamerika*, pp. 383–384, observații despre mitul kootenay „Iepurele", din care o parte este extrasă de Krickeberg cu titlul „Cum au devenit fiii pisicii-sălbatice soarele și luna". Originalul este în limba germană — F. Boas, *Sagen der Kootenay*, în *Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte*, Berlin, 1891, pp. 163–164. Ca „bătrân" este considerat a fi om — vezi W. Krickeberg, *Nordamerika*, p. 388 și notele originale din Kroeber, „Cheyenne Tales", în *The Journal of American Folk-Lore*, 13, 1900, p. 165: „*Vihuk* sau *Vihu*, Omul-alb, este Manabozho la ojibwa și *Nap* la blackfoot [Bătrânul, «om-alb-gălbui»]. Printre arapaho se mai numește Omul-alb. Aici apare doar în așa-numita sa formă degradată: cea de trickster, care corespunde cu *Ictinike* la omaha". Forma și natura se schimbă în funcție de trib. El este „păcăliciul păcălit" (vezi W. Krickeberg, *Nordamerika*, p. 389, notă la „Coiotul și bizonul"). Este adversarul Creatorului și nu denotă doar trăsături serioase, ci și instincte: desfrâu, lăcomie și răutate (*cf.* W. Krickeberg, *Nordamerika*, p. 405, notă la „Cum s-a însurat Coiotul cu fiica sa" [maidu]; Roland Dixon, „Some Coyote Stories from the Maidu Indians", în *The Journal of American Folk-Lore*, 13 [1900], p. 269). Dar poate și să salveze oameni și animale din situații jenante (*cf.* „Cum a eliberat Coiotul animalele" [pima]; Frank Russell, *The Pima Indians*, Smithsonian Institution, Bureau of Ethnology, Washington, DC, 1908, p. 217). [O introducere bună, cu prefață de Jung, se găsește în P. Radin, *The Trickster: A Study in American Indian Mythology*, Greenwood Press, New York, 1956.]

— Te-am auzit venind de unde eram, a spus Metsi. Te-am 397
auzit când ai avut coşmarul ăla, te-am auzit în sud, te-am auzit peste tot, te-am auzit când te-ai transformat într-un Putokya, unul dintre oamenii-craniu, şi ai vrut să omori pe toată lumea. Erai bun cândva, erai înţelept, dar acum eşti bolnav; ai să mori şi n-ai să te mai întorci printre oameni până ce n-ai să te vindeci. De aceea am pornit spre sud; am apucat-o spre sud ca să te găsesc, să te văd. E bine că ai venit aici; acum te văd. Eu sunt ruda ta, sunt vărul tău. Vreau să fii sănătos, să fii cum erai cândva; să ai din nou braţe şi picioare, să te simţi bine. Vreau să te vindec.

Metsi era un trickster grozav; s-a gândit la un şiretlic şi 398
i-a spus lui Putokya:

— O să te vindec chiar aici, pe drumul acesta, la fel cum l-am vindecat şi pe celălalt om. Am făcut o groapă în pământ; o groapă lungă şi destul de mare. Am căptuşit-o cu pietre; am făcut un foc mic din lemn de manzanită, iar când s-a încălzit în groapă, am pus mult catran înăuntru şi am pus omul deasupra catranului. Era plăcut şi moale pentru el, s-a simţit bine şi comod pe catran. Am pus o piatră plată peste groapă. A rămas acolo până s-a vindecat.

Putokya a crezut toate acestea; avea încredere deplină 399
în Metsi.

— Foarte bine, a spus Putokya. Vindecă-mă aşa; vindecă-mă cum l-ai vindecat pe omul acela.

— Aşa am să fac, a spus Metsi. O să te vindec aşa cum l-am vindecat pe omul acela şi o să fii aşa cum a fost el; o să fii din nou normal şi nu o să mai ai probleme; nu o să te mai îmbolnăveşti niciodată.

Metsi a făcut totul aşa cum a spus; a săpat o groapă adâncă şi 400
lungă, a pus înăuntru foc şi mult catran, cam jumătate de metru. L-a pus pe Putokya pe catran; a aşezat o piatră plată şi lată peste el, iar apoi şi altele deasupra; a stivuit pietrele foarte repede, până ce a făcut un morman mare. Catranul a început să se încălzească, să se topească, să fiarbă, să ardă, să-l frigă pe Putokya. S-a chinuit

să iasă din catran; dar pietrele îl țineau acolo și catranul se lipea de el. A avut parte de o moarte îngrozitoare.

401 Dacă Putokya ar fi reușit să iasă din groapă, l-ar fi așteptat vremuri grele pe Metsi pe lumea aceasta. După ce Putokya a murit sub mormanul de pietre, Metsi și-a aruncat toate vechiturile, coșul și haina din piele de căprioară, s-a îmbrăcat cu hainele cele bune și și-a continuat călătoria. Metsi era un mare trickster, dar a făcut un lucru bun atunci când l-a ars pe Putokya[42].

402 Transformarea teribilă a omului este anunțată mai întâi într-un vis, exact așa cum se întâmplă mai târziu aievea. Visul vestește că va avea loc o dezmembrare a ființei sale, o distrugere totală a personalității sale și chiar fiul său îi va cădea victimă. Omul din el se dezintegrează și are loc o identificare completă cu ființa spirituală, așa că este transformat în demon. De fapt, povestea descrie o criză de psihoză sub formă simbolică. Unele triburi africane folosesc creierul unei persoane care a înnebunit pentru a face leacuri magice, crezând că cei smintiți sunt posedați de spiritele morților[43]. În Orientul antic, femeile nebune erau numite „neveste ale *zarului*", adică mirese ale daemonilor[44], iar alienații erau considerați sfinți[45]. Astfel, vedem cum nebunia, la fel ca moartea, poate fi asociată cu elementele inconștientului.

403 Dezmembrarea lui Hitchinna are loc în pădure, în cel mai adânc inconștient [adică cel mai aproape de tărâmul fizic, instinctiv]. În acel moment el stătea într-un copac, deci urcase la mare înălțime, într-un

[42] [Jeremiah Curtin, *Creation Myths of Primitive America*, pp. 325–335. În textul original (Curtin), povestea este spusă la timpul prezent.]

[43] Vezi F.G. Carnochan și H.C. Adamson, *Empire*, pp. 93 și urm. Vezi și *Marcu* 5.1–13, unde se povestește cum Hristos a vindecat un om posedat care trăise în morminte și era acum posedat de un demon, al cărui nume era „«Legiune», căci suntem mulți". Hristos alungă demonii într-o turmă de porci, care s-au aruncat apoi în mare.

[44] [Autoarele folosesc termenul „daemon" atunci când figura este pozitivă *și* negativă; și „demon", când figura este complet rea/negativă. Traducătorul urmează acest tipar.]

[45] R. Reitzenstein, *Hellenistic*, p. 316.

fel de sferă, pierzând legătura cu pământul solid. Corpul începe să-i cadă bucată cu bucată, până rămâne doar capul ce controlează tot, care, atunci când acționează de unul singur, distruge totul[46]. Mai târziu, Hitchinna/Putokya (ca un „cap") rătăcește furios ca o tornadă, ceea ce indică o stare frenetică, extatică. O schimbare misterioasă similară ce se produce în întregul sistem, un atac de nebunie sau o ființă subjugată/copleșită de aspectul demonic al lumii spiritelor [adică inconștientul] este descrisă în basmul populației warrau „Picioare-suliță, pericolul de a te asocia cu spiritele":

Erau cândva doi frați care trăiau și vânau împreună. Într-o 404
zi, în timp ce vânau în inima pădurii, au auzit sunetele și distracția de la o petrecere cu băutură. Fratele cel mare a spus:

— Hai să mergem să petrecem cu oamenii aceia.

Dar fratele mai mic a răspuns:

— Nu! Nu poate fi o petrecere adevărată aici în pădure, atât de departe de restul lumii; este imposibil să fie niște oameni normali care chefuiesc. Sigur sunt un fel de spirite.

Fratele cel mare a insistat, așa că au pornit în direcția de unde veneau sunetele. Au ajuns la o casă unde se părea că niște oameni adevărați se distrau de minune. Vizitatorii au fost invitați să stea jos și li s-au oferit băuturi. Fratele cel mare a luat băutura și s-a bucurat foarte mult; cel mic a refuzat, fiindcă îi era teamă de ce i se putea întâmpla. De fapt, bănuiala celui din urmă era corectă, deoarece oamenii din casa aceea, care petreceau, nu erau cu adevărat oameni, ci spirite *Warekki*, broaște mari care luaseră formă de om.

Au continuat să meargă, iar spre seară au făcut un foc 405
mare. Fratele mai mare s-a îmbătat și a stat cu picioarele atârnate din hamacul de lângă foc, dar nu a observat când acestea i-au luat foc. Când a văzut ce s-a întâmplat, și-a

[46] [Este important de remarcat că Hitchinna nu provoacă aceste evenimente, ele pur și simplu *i se întâmplă*. Mai întâi îi cade mâna singură, și abia mai târziu, când psihoza sa — o identificare cu o forță daemonică — a devenit complet autonomă, ea, adică inconștientul, Sinele, poate provoca lucrurile să se întâmple.]

ascuțit tibiile cu un cuțit. Astfel, a doua dimineață au luat-o din loc, iar fratele cel mic avea grijă de cel mare, care, cu „picioarele-suliță" pe care le avea acum, putea să străpungă păsări mici, dar mai nimic altceva. Așa că nu voia să-l scape din ochi pe fratele mic și-l amenința că-l omoară dacă îl lasă vreodată singur. Într-o zi, fratele mai mic a reușit să fugă printr-un șiretlic. Fratele mare a sărit în sus și, cu oasele lui ascuțite, a avansat chiar mai repede decât putea să o facă înainte, când avea picioare. S-a luat după urmele fratelui său, a urmărit un cerb și l-a omorât, crezând că era fratele lui. Apoi s-a întors la hamac. Între timp, fratele cel mic a adus câțiva oameni să-i omoare fratele cu picioare-suliță. Deoarece își înjunghia cu dibăcie victimele cu picioarele din hamac, oamenii l-au ademenit întâi afară, cu ajutorul unui colibri, apoi cu o veveriță, astfel încât era nevoit să stea în picioare, iar apoi l-au omorât[47].

406 Aici spiritele îl prind și îl îmbată pe vânător, indicând faptul că înnebunise. Nu este chiar un demon-craniu, dar și el își pierde părți din corp: picioarele, adică legătura cu pământul. Efectiv își pierde poziția; o imagine frapantă a procesului interior care are loc într-un acces de nebunie.

407 Toate aceste povești stranii, primitive, arată că fantomele și demonii reprezintă complexe inconștiente autonome, pe care oameni primitivi le recunosc nu ca o stare subiectivă interioară, ci ca pe o experiență a lumii exterioare. Ei privesc acest lucru ca pe un eveniment complet obiectiv. Schopenhauer atrăsese deja atenția asupra imposibilității de a face o deosebire filosofică reală între partea psihică interioară și cea reală-exterioară a aparițiilor spiritelor/fantomelor. El se referea la acest fenomen ca la o identificare arhaică a subiectului

[47] Rezumat din W.E. Roth, „An Inquiry into the Animism and Folk-Lore of the Guiana Indians", in *Thirtieth Annual Report of the Bureau of American Ethnology, 1908–1909*, Bureau of American Ethnology, Washington D.C., 1915, pp. 195–196.

și obiectului în gândirea umană[48]. El a subliniat faptul că, în viața onirică, percepțiile psihice ale diverșilor oameni se pot bloca[49]. A ajuns la concluzia că forța din spatele vieții și mișcării este „voința" care se află în afara timpului și a spațiului, care se manifestă atât în subiectul care trăiește evenimentul, cât și în obiectul ce apare[50].

[48] „Căci perplexitatea care însoțește analiza viziunii și a apariției spirituale izvorăște propriu-zis din faptul că în cadrul acestor percepții granița dintre subiect și obiect, care este prima condiție a oricărei cunoașteri, devine îndoielnică, neclară, poate chiar ștearsă. [...] Dacă cineva a văzut singur o stafie, atunci va fi calificată drept subiectivă, oricât de obiectiv ar fi stat sub ochii lui; dacă, dimpotrivă, au văzut-o sau auzit-o doi sau mai mulți, atunci îndată îi este atribuită realitatea unui corp; căci noi cunoaștem empiric numai o singură cauză în virtutea căreia mai mulți oameni trebuie să aibă în mod necesar aceeași reprezentare intuitivă în același timp, iar aceasta este ca unul și același corp, reflectând lumina în toate direcțiile, să afecteze ochii tuturor" — A. Schopenhauer, *On Spirit Seeing*, p. 298 [trad. rom.: A. Schopenhauer, Eseu despre vederea de spirite și altele conexe, în *Parerga și paralipomena. Scrieri lămuritoare și întregitoare ale operei mele*, vol. II, traducere și note de Vladimir Lazurca, Humanitas, București, 2021, p. 242].

[49] „La fel cum uneori doi visează concomitent același vis, așadar, dormind, percep același lucru prin organul visului, tot așa se poate ca organul visului să ajungă și în starea de veghe în aceeași activitate la doi (sau mai mulți) oameni, astfel că o stafie, văzută de ei concomitent, să se prezinte obiectiv, ca un corp. Dar în genere distincția dintre subiectiv și obiectiv nu este în fond una absolută, ci încă mereu relativă: căci totuși orice este obiectiv, în măsura în care este în genere condiționat întotdeauna de către un subiect, chiar există propriu-zis numai în el, este iarăși subiectiv; iar tocmai din acest motiv, în ultimă instanță, idealismul are dreptate. De cele mai multe ori credem că am dărâmat realitatea unei apariții spirituale dacă demonstrăm că a fost condiționată subiectiv: dar ce greutate poate avea acest argument în fața celui care știe, din doctrina lui Kant, cât de puternică este cota-parte a condițiilor subiective la fenomenul lumii corporale, și anume cum ea, împreună cu spațiul în care există, timpul prin care se mișcă și cauzalitatea în care constă esența materiei, așadar cât privește întreaga ei formă, este pur și simplu un produs al funcțiilor cerebrale în virtutea cărora au fost puse acelea în joc printr-un stimul în nervii organelor de simț; astfel că nu mai rămâne în speță decât întrebarea cu privire la lucrul în sine" — *Ibidem* [*Ibidem*, pp. 242–243].

[50] „Cum însă lucrul în sine, care se manifestă în apariția unei lumi externe, este în tot cazul diferit *toto genere* față de ea, atunci poate că lucrurile se petrec în mod analog și cu ce se manifestă în apariția spirituală; în fapt ce se dă pe față dinăuntrul amândurora este poate în sfârșit același lucru, și anume voință. [...] Următoarea declarație a celei mai faimoase și mai atent observate văzătoare de spirite, anume cea din Prevorst, oferă o confirmare explicită a aceleiași concepții

(vol. I, p. 12): «Dacă spiritele se pot face vizibile numai sub această formă sau dacă ochiul meu le poate vedea numai sub această formă și simțul meu le poate percepe numai așa, dacă nu cumva pentru un ochi mai spiritual ele ar fi mai spirituale, acestea nu sunt lucruri pe care le pot afirma hotărât, însă aproape că le presimt». Nu e asta cu totul analog doctrinei kantiene: «Ce să fie lucrurile în sine însele nu știm, ci cunoaștem numai fenomenele lor»?“ — *Ibidem*, pp. 299–300 [*Ibidem*, p. 244].

PARTEA 2
FIGURILE ARHETIPALE ALE FANTASTICULUI

FIGURILE ARHETIPALE ALE FANTASTICULUI

Printre numeroasele idei arhetipale pe care le întâlnim în basme, 408
mituri și legende, sunt câteva care apar destul de frecvent. De aici tragem concluzia că există o răspândire largă printre oameni a experiențelor emoționale corespondente. În cele ce urmează, ne vom concentra mai curând asupra celor mai importante astfel de imagini, asupra naturii și funcției lor, decât asupra detaliilor specifice ale acțiunii basmului în care apar.

CAPITOLUL 16
TATĂL DAEMONIC

Cele două imagini primordiale care apar în aproape toate bas- 409
mele — fie câte una, fie împreună — sunt cele ale tatălui și mamei. Aceste imagini parentale nu au trăsături umane sau personale, ci, încă din timpuri străvechi, le-au fost atribuite însușiri divine. Arhetipul tatălui apare sub multe forme simbolice, indicând aspecte diferite și contrastante ale naturii sale. Apare ca tată, bunic, strămoș, strămoș totemic masculin, bătrân înțelept, învățător, bătrân, magician, vraci, artizan (demiurg), căpetenie în vârstă, rege bătrân, bătrân infirm, bărbat negru, spirit al pădurii, stăpân al pădurii și al animalelor, precum și toate zeitățile paterne, cum ar fi zeul soare, zeul cer, zeul mării, zeul pământului și, într-un sens mai larg, ca vânt, fulger și tunet, focul-pământului, sămânță, sursa morții, legea, autoritatea și tradiția. În general, imaginea tatălui reprezintă principiul spiritual creativ și dinamismul în acțiune și care dă energie vieții.

Studiind locurile unde se desfășoară aceste basme, devine clar că 410
evenimentele principale ale poveștii au loc într-un spațiu magic și într-un timp magic, iar „magic" înseamnă în acest caz „inconștient". Aceeași lege se aplică și figurilor din povești. Figurile care reprezintă conținuturi inconștiente sunt identificate drept magice. Arhetipul tatălui apare aproape întotdeauna sub forma unui magician bătrân, având astfel înfățișarea unei fantome sau vedenii. Un exemplu de figură paternă magică, fantomatică se găsește în basmul norvegian „Insula Utrøst":

411 A fost cândva un pescar foarte sărac. Muncea din greu, dar abia reușea să prindă destul pește ca să-și hrănească familia. Într-o zi, pe când era plecat la pescuit, l-a prins o furtună înfiorătoare, care l-a dus departe de uscat. A crezut că-și va găsi sfârșitul în ceața densă, purtat de valurile acelea uriașe. La un moment dat a trecut pe lângă trei cormorani și a plutit — sau a fost purtat — din ce în ce mai departe. „Deodată, barca a ajuns pe o plajă și s-a oprit. Atunci pescarul a deschis ochii. Soarele răzbea prin ceață și-și revărsa lumina peste o insulă frumoasă. Dealurile și munții săi erau înverziți până în vârf, iar între culmile lor se întindeau câmpuri și pajiști, și părea să inspire o aromă de flori și iarbă, mai dulce decât orice simțise vreodată." Trebuie să fie vorba despre insula Utrøst, un paradis legendar foarte fertil, s-a gândit el. A urmat o potecă până a ajuns la un bordei. „Pe acoperișul bordeiului păștea o capră albă cu coarne aurii și un uger imens, cât ugerul celei mai mari vaci. În fața ușii se afla un omuleț îmbrăcat în albastru, care pufăia dintr-o pipă. Avea barba atât de mare și de deasă, încât îi atârna până peste piept. Cei trei cormorani erau copiii lui, care „nu suportă mirosul de creștin". Omulețul l-a invitat pe pescar la masă, dar oricât mânca, masa rămânea plină cu tot felul de mâncăruri delicioase. Mai târziu, cei trei fii l-au ajutat pe pescar să-și umple barca de pește. După o vreme, pescarului a început să i se facă dor de casă și, cu darurile nenumărate oferite de omuleț și de fiii săi, a fost condus din nou spre casă. „De atunci, norocul nu l-a mai părăsit. Știa de ce și nu a uitat niciodată să pregătească ceva bun pentru santinela de iarnă, când goeleta era trasă la mal, toamna. Iar în fiecare noapte de Crăciun se vedeau luminițe strălucind și sclipind, se auzeau sunete de vioară sau muzică, râsete și veselie și dans pe goeleta părăsită."[1]

[1] C. Stroebe, *Norwegian Fairy Book*, pp. 9–15.

Aici, înfățișarea luminoasă a bătrânului fantomatic apare sub 412
forma omulețului îmbrăcat în albastru. Aspectul lui întunecat este ilustrat de cei trei cormorani. În saga și în basmele nordice, albastru este culoarea caracteristică spiritelor (ca în „Helge-Hal din Muntele Albastru"). Trolii, precum cei din „Andrew cel Norocos", sunt descriși ca fiind albaștri — prin urmare ajutorul fantomatic din „Kari Haină-de-lemn"[2] apare mai întâi sub forma unui taur albastru, care a devenit mai târziu un bătrân pe povârnișul stâncos. În „Cureaua albastră", eroul ajunge la troli, pe care îi leagă cu o jartieră magică albastră, pe care a găsit-o pe drum.

Potrivit tradiției germanice, Odin/Woden cutreieră pământul ca 413
un bărbat anonim înveșmântat într-o haină de culoare albastru-închis[3]. În India, Śiva, cu aspectul său îngrozitor, și zeul morții, Yama, sunt înfățișați în culori din spectrul albastrului și negrului[4]. Fiind culoarea cerului și a aerului, albastrul indică ceva spiritual și, fiind culoarea mării și a apei în general, indică inconștientul[5]. Goethe spune despre culoarea albastră: „Albastrul ne dă senzația de frig, prin urmare, ne aduce din nou aminte de umbră"[6].

Astfel, albastrul este culoarea adecvată pentru un spirit sau o 414
creatură fantastică ce sălășluiește în adâncurile inconștientului. Cei trei cormorani negri subliniază partea letală a acelei sfere, în timp ce aspectul amabil și generos este exprimat prin capra cu coarne aurii, care pare să fie mai mult un simbol matern.

Manifestarea divină a bătrânului vrăjitor apare și mai clar în 415
multe basme ale unor popoare primitive, cum ar fi „O legendă a florilor". Un astfel de tată primordial fantomatic poate fi și un model pentru trib, căruia îi sunt atribuite toate obiceiurile și ritualurile. Un asemenea exemplu se găsește în basmul tribului Tsimshian (din Columbia Britanică) „Tseremsaaks":

[2] [Povestit și interpretat in detaliu în volumul 2.]
[3] M. Ninck, *Wodan*, pp. 13, 69–70, 133.
[4] H. Zimmer, *Maya*, pp. 311, 417.
[5] Despre culoarea albastră in credința populară, vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Blau*.
[6] Johann Wolfgang von Goethe, *Theory of Colors*, trad. Charles Lock Eastlake, John Murray, Londra, 1840.

416 Tseremsaaks a plecat să vâneze foci, împreună cu cei trei cumnați ai săi. După trei zile încă nu prinseseră nimic. Seara, la poalele unui munte abrupt, au pus un bolovan pe o frânghie pe post de ancoră și s-au culcat. Bolovanul a căzut prin apă până pe acoperișul casei lui Nagunaks, căpetenia balenelor, care locuia acolo, pe fundul mării. Zgomotul l-a trezit pe Nagunaks, care și-a trimis servitorul, un cod, la cei patru bărbați, să le spună să-și ia ancora. Dar ei au prins codul și l-au aruncat departe. Nagunaks a trimis din nou codul la suprafață cu un mesaj, dar de data aceasta pescarii i-au rupt aripioarele. Plângând de durere, codul i-a spus stăpânului său ce s-a întâmplat. Nagunaks a tras barca până pe fundul mării, chiar la ușa casei sale. Când s-au trezit bărbații adormiți, s-au mirat și s-au înspăimântat. Dar Nagunaks i-a invitat la el în casă, a pus să se facă focul și i-a primit cu multă amabilitate. „Când au intrat, au văzut că acea casă avea multe scări. Au plâns de frică, fiindcă au observat că era pictată toată cu pești și trăiau multe creaturi groaznice acolo.“ Dar Nagunaks i-a invitat cu blândețe să se apropie și i-a spus lui Tseremsaaks:

— Tu vei fi fratele meu.

Au făcut schimb de daruri și din cele primite de la Tseremsaaks, Nagunaks a făcut mai multe. Apoi a organizat un ospăț mare, la care au venit toate căpeteniile mării sub formă de pești. Nagunaks a dat fiecărei căpetenii unul dintre darurile de la Tseremsaaks. Apoi, Nagunaks i-a spus lui Tseremsaaks:

— Acum fii atent la ce se întâmplă aici.

A început să intre apă în casă și toți peștii, tacâmurile și barca însăși au început să danseze în apă. După ce s-a terminat dansul, apa s-a retras, iar Tseremsaaks a primit mai multe daruri și ordinul să repete tot ce văzuse acolo cu oamenii lui, în lumea de sus. De îndată ce s-au culcat cei patru bărbați în barcă în seara aceea, Nagunaks a dus-o înapoi la suprafață. Pescarii s-au trezit de dimineață și, pe măsură ce „se uitau în jur, și-au dat seama că le crescuseră alge pe

corp, pe haine și pe barcă. S-au întors acasă, dar nimeni nu îi mai recunoștea. Lumea îi jelise ca și cum erau morți, fiindcă nu stătuseră pe fundul mării două zile, ci doi ani! Atunci Tseremsaaks a construit o casă mare și a decorat-o precum cea a lui Nagunaks. Acum, toți urmașii surorii sale încă efectuează dansuri ritualice pe cântecele și cu podoabele pe care le-a adus Tseremsaaks de pe fundul mării"[7].

Această poveste constituie o parte din tradițiile tribale și descrie 417
întâlnirea inițială a strămoșilor cu spiritul totemic al clanului[8]. În mod semnificativ, primul contact are loc seara, când bărbații se duc la culcare. Pierduți la poalele unui munte abrupt, adică la granița cu tărămul magic, ei aruncă bolovanul-ancoră, formând astfel un pod către zeul care trăiește pe fundul oceanului. În ciuda spaimei oamenilor, divinitatea le răspunde cu bunătate. De obicei, în mitologie, balena este adeseori înfățișată ca un monstru periculos și vorace. În această poveste nord-americană, aspectul periculos al zeului apare sub forma slujitorului său (rechinul), pe care îl trimite prima dată să-i contacteze pe bărbați. Dar aceștia au rămas neînduplecați și au trebuit să fie trași în jos de către zeul adâncurilor. Festivitățile care au loc apoi intensifică experiența și aduc bărbații, prin diversele personaje, revărsarea apelor și dansul atotcuprinzător, într-o stare extatică.

[7] F. Boas, *Indianische Sagen von der Nord-Pacifischen Küste Amerikas*, Verlag von A. Asher & Co., Berlin, 1895, pp. 291–292. Boas notează: „Spusă de un bătrân din Meqtlak'qa'tla și de o femeie din Port Essington". F. Boas, *Tsimshian Mythology*, U.S. Bureau of American Ethnology, Government Printing Office, Washington, D.C., 1916, p. 846, oferă note comparative despre povești asemănătoare ale tribului Tsimshian în limba engleză.

[8] Vezi W. Krickeberg, *Nordamerika*, p. 401: „Acesta este unul dintre numeroasele basme care povestesc despre originea emblemelor și obiceiurile de înrudire, mergând în trecut până la întâlnirea dintre strămoșul legendar și un animal mitic. Multe dintre triburile indigene de pe coasta nord-vestică a Statelor Unite și Canadei [Tsimshian, Kwakiutl, Tlingit și Haidu, printre altele] sunt formate din câteva astfel de familii (clanuri), fiecare cu propriul animal heraldic. De exemplu, în cazul tribului Tsimshian, una dintre familiile din clanul Vulturilor are pe blazon o balenă".

418 Astfel de experiențe de vânătoare, care conduc la întâlniri cu spiritul unui animal totemic, se găsesc nu doar în basmele amerindienilor, ci și, de exemplu, în basmul popular englezesc „Vânătorul de foci și tritonul“:

419 S-a întâmplat într-o zi, în nordul Scoției, ca un iscusit vânător de foci „să înjunghie cu pumnalul lui de vânătoare o focă mai mare decât cele obișnuite, și nu știu dacă lovitura nu a fost destul de sigură sau ce s-a întâmplat, dar creatura a zbughit-o de pe stâncă în mare, cu un țipăt de durere, și a dispărut sub apă, luând și cuțitul cu ea. [...] Pe drum a întâlnit un călăreț, care era atât de înalt și arăta atât de ciudat și era călare pe un cal atât de mare, încât s-a oprit și s-a uitat mirat la el, întrebându-se cine era și din ce țară venea“. După o scurtă negociere, călărețul l-a luat pe vânătorul de foci pe calul lui uriaș și, după o călătorie zbuciumată, l-a aruncat peste o stâncă, direct în mare. În loc să se înece, vânătorul de foci și călărețul — care a sărit cu el în mare — au intrat într-o sală enormă, plină cu foci vii. Până și vânătorul luase forma unei foci! Era evident că focile țineau doliu. Apoi, călăuza i-a arătat cuțitul de vânătoare pierdut și l-a condus într-o încăpere alăturată, unde zăcea, în agonie, foca pe care o rănise de dimineață.

— Acesta e tatăl meu, a spus călăuza, pe care l-ai rănit în dimineața asta, crezând că este una dintre focile obișnuite care trăiesc în mare, și nu un Triton care vorbește și înțelege lucruri, la fel ca voi, muritorii. Te-am adus aici ca să-i legi rănile, fiindcă nicio altă mână nu îl poate vindeca, în afară de a ta.

Vânătorul de foci a spus că el nu era vraci, dar, căindu-se pentru ceea ce făcuse, și-a dat silința și l-a bandajat. Ca prin minune, rana s-a vindecat la atingerea lui, iar vânătorul a fost eliberat, cu promisiunea să nu mai omoare niciodată vreo focă. Călăuza l-a dus înapoi pe uscat la fel cum plecaseră. Înainte ca vânătorul să ajungă la ușa casei sale, călăuza i-a dat un sac și i-a spus:

— Ți-ai îndeplinit partea ta din învoială, așa că trebuie să ne-o îndeplinim și noi pe a noastră. Oamenii nu vor putea spune vreodată că am profitat de munca unui om cinstit fără să-l răsplătim, așa că iată ceva ce îți va oferi un trai bun până la sfârșitul zilelor.

Apoi a dispărut; iar când vânătorul, uluit, a dus sacul în căsuța lui și l-a deschis, a descoperit că era plin cu aur! Străinul grăise adevărul, iar el avea să fie bogat până la sfârșitul zilelor sale[9].

Ideea că anumite animale au conducători spirituali este, în imaginația unor popoare primitive, identică cu conceptul de specie[10]. Adică acestea sunt identice cu arhetipul animalelor individuale. Multe populații de amerindieni numesc acești strămoși spirituali animalici pur și simplu „fratele cel mare". Misionarul francez Le Jeune povestește despre întâlnirile sale din 1634 cu tribul Montagnais [Innu] (Québec și Labrador): „Ei spun că toate animalele din orice specie au un frate mai mare care este un fel de sursă și origine a tuturor indivizilor, iar acest frate mai mare este extraordinar de mare și de puternic"[11]. Lévy-Bruhl subliniază faptul că toate acestea indică întruchiparea de către acești frați a principiului de viață și originii indivizilor. Frații mai mari din toate speciile de animale sunt în același timp frații mai mici ai divinității supreme. „Acest principiu, acest «frate mai mare» este, prin urmare, un fel de duh personificat al speciei, la care iau parte indivizii speciei, frații mai mici, și care îi face ceea ce sunt."[12] Dacă cineva vede în vis fratele mai mare sau 420

[9] E.W. Grierson, *The Scottish Fairy Book*, pp. 57–65.

[10] „Denotă un fel de esență sau tip, prea general să fie o imagine și prea emoțional să fie un concept. [...] Mintea omului primitiv nu își imaginează individul sau specia, ci pe ambele în același timp, una în cealaltă" — L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 59–60.

[11] P. Le Jeune, *Relation of What Occurred in New France in the Year 1633*, vol. 6 (1634), ed. Reuben Gold Thwaites, The Burrows Brothers Company, Cleveland, 1634, p. 157.

[12] L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, p. 64. [Von Franz și von Beit s-ar putea baza pe semnificația termenului de *duh* în sensul unui spirit protector din

principiul de viață al unei specii de animal, atunci va avea succes în a-i vâna pe frații mai mici [adică animalul real] din specia respectivă. Strămoșul-totem nu este doar acel animal sau acea plantă, ci întreaga natură mistică a elementelor vieții împărtășite împreună. În același timp, este o ființă de natură umană[13]. „În ceea ce îl privește pe individ, el înfruntă toate catastrofele posibile, chiar și moartea, dar din moment ce el este genul, este neperisabil, indestructibil; cuprinde în sine multitudinea infinită a indivizilor din specia sa. [...] Ca să folosim termenii lui Platon, Baila reprezintă pentru sine «ideea» de el"[14] (unitatea în multiplicitate). Faptul că strămoșul unui regn este reprezentat și drept căpetenia, stăpânul sau regele lor îl determină pe Lévy-Bruhl să numească acest lucru simbol[15].

421 Uneori, un astfel de spirit totemic din culturile primitive se amplifică într-o divinitate puternică și periculoasă, ca în povestea grupului etnic arawak „Makonaura și Anuanaitu": „În vremuri străvechi, când bunicile bunicilor noastre încă nu se născuseră, lumea era foarte diferită de cum este astăzi. Pomii rodeau tot timpul anului. Animalele trăiau în armonie deplină, iar micile rozătoare se jucau cu bărbile jaguarilor fără frică. Șerpii nu erau veninoși". Încă nu existau oameni, iar Adaheli, pe care îl numim acum Zeul nostru, dar el își spunea soare, a coborât din ceruri, iar ființele umane s-au născut din caimani (aligatori). Existau două sexe. Femeile erau de o frumusețe răpitoare, dar printre bărbați existau câteva trăsături odioase și dezgustătoare. Pe vremea aceea, în grupul de oameni frumoși trăia un tânăr pe nume Makonaura, împreună cu mama lui, care era foarte bătrână. Într-o zi, Makonaura s-a dus să-și verifice capcana pentru pești și, spre uimirea lui, a descoperit că era spartă, iar peștii dinăuntru erau parțial mâncați. O ciocănitoare, apoi o pasăre Cassicus au stat de pază ca să-l avertizeze în caz că se întorcea hoțul. Într-o zi, pasărea

mitologia romană, exemplul individual al unei naturi divine generale care este prezentă în fiecare persoană, loc sau lucru individual.]

13 *Ibidem*, pp. 59–67.

14 *Ibidem*, p. 60. [Baila este un trib din nordul republicii Zimbabwe.]

15 „Duhul speciei este un simbol mai mult sau mai puțin expresiv și viu, în funcție de imaginațiile pe care le activează" — *Ibidem*, p. 64.

Cassicus l-a trezit, iar Makonaura a văzut un caiman lângă capcana lui. A lansat repede o săgeată care, șuierând, l-a lovit pe animal între ochi; acesta a dispărut sub apă, cu un gâlgâit teribil. Abia trecuse o oră, când a auzit din nou strigătul păsării Cassicus. Makonaura s-a întors în fugă. A ajuns gâfâind. Dar ce minune! A văzut o fată de o frumusețe impresionantă, care plângea. Mișcat de lacrimile ei, a întrebat-o de ce era supărată, dar ea refuza să-i spună și nici nu voia să-l însoțească pe tânăr până la el acasă. Atunci a dus-o în brațe până acasă la mama lui. Fata a spus că o cheamă Anuanaitu și vine „de departe". A refuzat să răspundă la întrebări despre rudele ei. Makonaura și mama lui nu au insistat — și, încet-încet, fata a început să facă parte din viața lor. Makonaura era mistuit de dragostea pe care i-o purta fetei și, în ciuda secretelor sale, voia să se însoare cu ea. La început fata a refuzat, plângând, dar în cele din urmă a acceptat. După ce au trăit fericiți o vreme, fata a vrut să-și viziteze mama, ca să obțină aprobarea familiei sale pentru căsătorie. Deși la început i-a fost teamă, fiindcă Makonaura insista să o însoțească, au călătorit împreună într-o canoe mare. Când ajunge Anuanaitu, se duce să o caute pe mama ei, care, după cum îi explică fata, îl va pune la încercare pe Makonaura, oferindu-i două tigve din care să aleagă, una plină cu sânge și carne, iar cealaltă plină cu vin și pâine. Makonaura o alege pe cea de-a doua și obține astfel aprobarea bătrânei pentru căsătorie. Este mai greu să învingă opoziția tatălui lui Anuanaitu, Kaikutschi[16], căci este neînduplecat și vrea să răzbune răpirea fiicei sale prin sânge. După trei zile, acceptă să se întâlnească cu Makonaura. Îl pune la încercare și îi spune să facă un scaun într-o singură noapte, iar pe o parte a acestuia trebuie să fie un cap de jaguar, în timp ce pe cealaltă parte, trăsăturile lui Kaikutschi. Pe la miezul nopții scaunul este gata, mai puțin trăsăturile lui Kaikutschi. Din moment ce poartă, de regulă, o tigvă în fața chipului, Makonaura nu i-a văzut încă trăsăturile. S-a furișat în coliba lui Kaikutschi, să încerce să-i vadă chipul, dar acesta dormea în hamacul său „ghemuit ca o minge". Cu ajutorul unei armate de furnici care îl înțeapă, Makonaura reușește să vadă

[16] Kaikutschi = caiman, aligator în limba arawak. Nota lui Koch-Grünberg.

„chipul oribil". Dar, fiindcă nu a fost suficient, primește o a doua sarcină, să „construiască o colibă al cărei acoperiș să fie făcut din cele mai fine pene, într-o singură noapte". De data aceasta, tânărul a crezut că nu va reuși. Dar dintr-odată, mii și mii de păsări colibri și alte specii au zburat spre el, toate cu pene care mai de care mai frumoase. Coliba a fost gata înainte de răsăritul soarelui. Așa s-au terminat încercările dificile, iar Kaikutschi l-a făcut pe Makonaura membru al familiei și soț onorabil al lui Anuanaitu.

422 Au trecut câteva luni, iar Makonaura tânjea să o vadă din nou pe mama lui. A trebuit să se întoarcă acasă fără Anuanaitu. Când s-a dus a doua oară la clanul lui Anuanaitu, a fost avertizat să nu îl viziteze pe Kaikutschi. Makonaura nu a luat în seamă sfatul. Kaikutschi îl aștepta în pragul colibei sale — și, cu o lovitură de bâtă, l-a doborât la pământ, după care i-a tras o săgeată între ochi. O bufniță îi povestește mamei lui Makanauro despre moartea lui, iar aceasta ia trupul fiului ei acasă, în barca sa. La ceremonia de înmormântare, doi bărbați jură să răzbune moartea lui Makonaura. Unul este sufletul unui șarpe uriaș, iar celălalt, sufletul unui jaguar. Aceștia se duc și îi omoară pe Kaikutschi și pe rudele lui, în timpul unui festival bahic. Dar Anuanaitu, care nu a luat parte la petrecere, îl găsește pe fratele ei mort și, „cu o voce vibrantă, a început să cânte teribilul cântec Kenaimu. A și dansat. O posedase sufletul unui șarpe-cu-clopoței!" S-a dus la mama lui Makonaura. Acolo, în coliba plină cu amintiri, „Anuanaitu a simțit o mare revoltă în sufletul ei, o luptă a dragostei pentru ceea ce numea datoria ei. Dar când a auzit cuvintele «Acum ești fericit, fiule, căci ai fost răzbunat cu sânge!» răsunându-i în urechi, și-a pierdut mințile! Mânioasă, s-a năpustit asupra bătrânei, a prins-o de limbă, i-a scos-o din gură și și-a înfipt în ea colții de șarpe-cu-clopoței".

423 Anuanaitu i-a spus femeii aflate pe moarte că acel caiman pe care îl omorâse fiul ei la capcana pentru pești era fratele lui Anuanaitu. Ea îl iertase pe Makonaura, dar tatăl ei își răzbunase fiul. Rudele lui Makonaura îi omorâseră acum pe tatăl lui Anuanaitu și toate rudele sale. Ar fi putut să ierte și acest lucru, dacă ar fi cruțat-o pe mama ei, „cel mai de preț lucru pe care îl avusese vreodată". Și după

ce a grăit astfel, cu un strigăt înfiorător, a fugit în pădure. „Cu un țipăt înspăimântător și teribil, natura a trecut printr-o schimbare fără seamăn. Vânturile au răspuns cu un urlet care a culcat copacii la pământ și a scos din rădăcini tot ce se afla de-a lungul căii pe care a apucat-o Anuanaitu. Nori groși au ascuns fața zeului soare și fulgere de rău augur au despicat întunericul, însoțite de tunete asurzitoare. S-a declanșat o ploaie torențială, însoțită de apariția izvoarelor. Animalele, care fuseseră liniștite până atunci, au început să se omoare între ele. Șarpele a început să muște, caimanul și-a clămpănit fălcile îngrozitoare, iar jaguarul a sfâșiat și a devorat rozătoarele nevinovate.

Împinsă de spaimă, Anuanaitu și-a continuat fuga, sfâșiindu-i 424
în drumul ei pe toți oaspeții sălbatici ai pădurii. A ajuns în vârful unei stânci uriașe, de unde se prăvălea apa unei cascade. Acolo, pe marginea hăului, și-a întins brațele, s-a aplecat și s-a aruncat în gol. Apa din adâncuri a primit-o și s-a închis peste ea. În locul acela se vede acum o prăpastie îngrozitoare. Chiar și astăzi, dacă trece vreun străin pe lângă cascadă, poporul arawak îl avertizează să nu îi rostească numele. Acest lucru i-ar aduce cu siguranță moartea, căci pe fundul acelor ape, Makonaura și Anuanaitu locuiesc împreună în minunatul palat al zeiței care este sufletul și spiritul apelor.“[17]

Spiritele din regatul subacvatic obțin acces năpustindu-se asupra 425
eroului, el câștigă o fată fermecătoare, însă doar după ce, fără să-și dea seama și fără să vrea, îl omoară pe fratele ei aligator daemonic. El acceptă doar aspectul frumos al regatului magic, nu și latura sa întunecată animalică, instinctivă. El încalcă puterea spirituală a tribului său prin faptul că ucide animalul totemic din care a izvorât poporul său, caimanul. Animalul-totem este tabu pentru oamenii primitivi, iar uciderea unui reprezentant al acelui gen, datorită identității

[17] T. Koch-Grünberg, *Südamerika*, pp. 40–52. [Traducere din limba germană. Sursa originală este considerată a fi P.C. van Coll, *Contes et Legendes des Indiens de Surinam*, în *Anthropos*, vol. 2 și 3, 1907 și 1908. O versiune a textului in limba engleză este dată și în Hartley Burr Alexander, „Latin-American Mythologies“, în Herbert Louis Gray (ed.), *Mythology of All Races*, vol. 2, Marshall Jones Company, Boston, 1920, pp. 262–268.]

profunde a membrilor tribului[18] cu animalul totemic, seamănă cu uciderea unui frate tribal și a propriului strămoș totemic, chiar și cu uciderea divinității totemice însăși. Omul primitiv vede în animalul totemic, după cum am mai spus, un „frate mai mare" sau „bătrânul bunic". Fiecare persoană este reîncarnarea unui strămoș sau substanța spirituală a unui animal din vremurile *Alcheringa*[19].

426 Drept urmare a acestei datorii, Makonaura și soția lui trebuie să înfrunte zeul misterios din centrul lumii magice[20]. Cea mai importantă încercare a eroului este să privească îndelung „chipul oribil" și să-i reprezinte trăsăturile, chiar dacă zeul însuși își maschează latura îngrozitoare și vrea să rămână anonim. Să vezi aspectul letal al inconștientului este atât de înfricoșător, încât doar câțiva oameni aleși pot suporta imaginea[21]. Chipul lui Kaikutschi este acela al unui aligator. Tribul Maya din Yucatán își imaginează crocodilul ca o creatură asemănătoare unui pește, din care a fost creat pământul[22]. Zeul crocodil egiptean Sobek era un zeu al Nilului (despre care se credea că a izvorât din sudoarea lui), care era venerat în locurile unde se desfășurau ceremonii la începutul revărsării apelor Nilului. El dădea viață vegetației și fertilitate pământului. Se credea că „Stăpânul

[18] Lévy-Bruhl numea această identificare mistică a membrilor tribului, atât între ei, cât și cu animale sau obiecte, o *participation mystique*. Vezi L. Lévy-Bruhl, *How Natives Think*, cap. 2; și Bächtold-Stäubli, *s.v. Sympathie*.

[19] [Vremea visării la aborigenii australieni.] Vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 28, 49–50, 186; și *How Natives Think*, pp. 90, 92.

[20] Într-un fel, aici este un indiciu al etapei primitive a problemei lui Oedip. La fel ca Oedip, Makonaura omoară fără să-și dea seama un strămoș (aici, strămoșul-totem) și se asociază cu rudele feminine, aducând o soartă groaznică asupra sa. [În mod interesant, H.B. Alexander, „Latin-American Mythologies", p. 268, face o remarcă similară după ce repovestește „Makonaura și Anuanaitu": „Aici avem un *Iov* sau un *Oedip* american, care prezintă, la fel cum prezintă și Iov, problema răului; și, la fel ca în tragedia greacă, ilustrarea conflictului cumplit dintre dreptatea inexorabilă a legii răzbunării și dragostea și mila, care o combat, în inima sălbatică, poate la fel de mult ca in cea civilizată".]

[21] Vezi și consecințele fatale ale vederii tărâmului morților — L. Lévy-Bruhl, *How Natives Think*, pp. 119–120.

[22] Vezi basmele „Creația" (aztec), W. Krickeberg, *Azteken und Inka*, pp. 4–5, și *ibidem*, nota 27 de la p. 373 pentru secțiunea „Deity and world view of the Maya of Yucatán".

apelor" s-a ridicat din apele primordiale ale lui Nun pentru a crea lumea. Venerarea sa a mers atât de departe încât Sobek era descris ca având „un chip frumos". Poate, așa cum a scris Erman, scopul rugăciunilor îl constituia hrănirea pământului[23], mai ales deoarece crocodilul era dușmanul lui Horus (Re-Harakhty) și este numit „Chip-imputit" în *Cartea lui Apophis*. Chiar și cerberul avea cap de crocodil[24].

Prin personajul lui Kaikutschi, lui Makonaura, la fel ca și fiului 427
lui Kaikutschi, îi apare același aspect amenințător, doar că acum mai sinistru și mai amenințător, ca întotdeauna atunci când o persoană încearcă să țină inconștientul la distanță. El tinde să ia diferite forme și ar fi trebuit să fie limpede pentru Makonaura, ca urmare a viziunii sale privind unitatea tribului, că zeul adâncurilor îl abordase deja cu înfățișarea propriului său fiu.

Scaunul făurit de Makonaura avea pe o parte trăsăturile unui 428
caiman, iar pe partea cealaltă, trăsăturile unui jaguar. Prin urmare putem presupune că zeul adâncurilor adoptă uneori și forma celui din urmă. Așadar are două fețe, care exprimă cele două aspecte ale naturii sale[25]. Pentru azteci, jaguarul este demonul întunericului de pe pământ, așa că zeii întunericului sunt înfățișați sub formă de jaguari. Jaguarul devorează soarele în timpul eclipselor solare[26]. Atunci când Makonaura a reușit să reprezinte pe scaunul său cele două chipuri ale zeului întunecat, potrivit perspectivei indigene, el a surprins și a marcat acele părți ale ființei zeului pe care încerca atât de tare să le ascundă. Deși Makonaura a ajuns apoi la un fel

[23] În A. Erman, *Religion der Ägypter*, pp. 44–45.

[24] Vezi G. Roeder, *Urkunden*, pp. 112, 123, 281.

[25] În Egipt, crocodilul care atacă trupul lui Osiris se numește „două chipuri" [chip schimbător]. Vezi *ibidem*, p. 87.

[26] Vezi W. Krickeberg, *Azteken und Inka*, pp. 6–7. Vezi și mitul „Vârsta timpului lumii", *ibidem*, p. 5, despre transformarea lui Tezcatlipoca, anticul zeu al soarelui, într-un jaguar, care lua acum cu sine noul soare într-o furtună. [Nagualul lui Tezcatlipoca, echivalentul său animalic, era jaguarul, iar aspectul său de jaguar era zeitatea Tepeyollotl („Inima-muntelui").] Pentru descrierea soarelui subteran egiptean (zeul morții) ca „stăpânul cu două fețe", vezi G. Roeder, *Urkunden*, p. 259.

de înțelegere cu Kaikutschi, mai ales după ce s-a întors în lumea profană, el nu a mai putut să suporte natura zeului întunecat și a cedat în fața lui, fiind ucis de Kaikutschi. Acest act de răzbunare provoacă acum o serie de dezastre îngrozitoare care duc la o distrugere generală, inclusiv a întregii naturi. În fuga ei fantastică, Anuanaitu dezlănțuie furtuni cumplite, tunete, întuneric și inundații. Puterile magice ale naturii, inclusiv animalele, își arată acum partea rea. Dar în apă, adică în inconștient, îndrăgostiții sunt în sfârșit împreună și continuă să trăiască pentru totdeauna ca spirite ale apelor[27]. Au devenit acum *eidola* sau *imagini*, care sălășluiesc sub cascadă. Este o întoarcere la pământul primordial. Uciderea strămoșului animal indică, din punct de vedere psihologic, o detașare de sursa vieții, o disociere. Fiindcă a fost făcută fără conștientizare, a fost urmată de o inundare distructivă a inconștientului, o izbucnire și o serie întreagă de afecte, în care toate conținuturile care ieșiseră înainte la iveală se scufundă acum din nou în adâncuri. Imaginea arhetipală a unui cuplu reunit de îndrăgostiți, care rămâne pe veci pe fundul apei, adică în inconștient, și este periculos pentru cei care trec prin zonă, este un simbol al continuării eterne a unui spirit indestructibil ascuns în ape. Acesta din urmă continuă să amenințe lumea conștiinței umane[28].

429 Așa cum, în această poveste, strămoșii totemici par să fi fost ridicați la nivelul unor forme divine individuale de o semnificație generală, poveștile din alte culturi indigene indică faptul că spiritele animalelor și plantelor s-au contopit într-un fel de spirit protector al naturii. De exemplu, într-un alt basm siberian, „Un bărbat

[27] În credința populară, izbucnirile emoționale au o legătură strânsă cu spiritele. Despre personificarea emoțiilor ca demoni, vezi C.G. Jung, „Spirit și viață", în OC 8, §627 și urm.

[28] Spiritul apelor poate fi și pozitiv; vezi mitul indigenilor americani „Călătorul" — Paul Radin, *Primitive Man As Philosopher*, D. Appleton Co., New York, 1927, pp. 182–186 —, despre un tânăr care urmează să călătorească spre lumea de dincolo, la spiritele apelor. Înainte să pornească la drum, el cere binecuvântarea strămoșilor săi, care îi răspund folosind apelativul „nepoate". Despre cultul strămoșilor la greci, vezi E. Rohde, *Psyche*, Londra, 1925, pp. 167–168, 170–171.

lamut prefăcut în piatră", un lamut (membrul unui trib învecinat cu populația iukaghir din Siberia) crud a avut o viziune. „Sus pe stâncă se afla un bătrân, mare și alb, cât cerul de înalt." Acest măreț spirit protector venise să-l pedepsească pentru cruzimea lui și lipsa de respect pentru semenii săi[29]. În altă parte, marele spirit protector poate lua forma „Stăpânului pădurilor". În măsura în care pădurea reprezintă inconștientul, acest spirit protector poate fi privit drept o personificare a întregului tărâm magic[30]. El este descris în detaliu în basmul „O poveste despre Stăpânul-pădurii" din tradiția populației iukaghir din tundra siberiană:

> Un vânător lamut sărac voia cândva să-l vadă cu ochii lui 430
> pe Stăpânul-pădurii [adică stăpânul animalelor din pădure]. A doua zi de dimineață a pornit să-și verifice capcanele, când deodată a fost prins de un viscol puternic. S-a rătăcit și a continuat să meargă, fără să știe încotro se îndreaptă. Dintr-odată, puțin mai departe, a văzut o sanie uriașă din fier. Un ren din fier, la fel de mare, era înhâmat la sanie, iar un bărbat cu fața neagră, cât un copac de înalt, mergea alături, cu pași enormi. S-a întrebat: „Ce-or fi astea? Am vrut să-l văd pe Stăpânul-pădurii. Vai de mine! Nu este Stăpânul-pădurii însuși, cu bunurile lui?" Era atât de înspăimântat, încât a strigat tare: „Doamne păzește!" Într-o clipă, sania de fier s-a spart într-o mulțime de bucățele, iar renul de fier s-a făcut cenușă. Însă bărbatul înalt nu a căzut deloc. S-a uitat la om și a strigat la el:
>
> — Hei, omule! Vino încoace!
>
> Așa că s-a dus la Stăpânul-pădurii și a așteptat vorbele sale.

[29] Pentru basmul intreg, vezi W. Bogoras, *Tales of the Yukaghir, Lamut, and Russanized Natives of Eastern Siberia*, Anthropological Papers of the American Museum of Natural History, New York, 1918, pp. 34–35.

[30] Japonezii știu de spiritul pădurii, Amanoyaku, care mănâncă copiii ce au rămas singuri acasă și au deschis ușa străinilor. Vezi Fritz Rumpf, *Japanische Volksmärchen*, p. 11.

— Ce-ai făcut cu bunurile mele? a urlat Stăpânul-pădurii. Mi-ai stricat sania, mi-ai distrus renul și m-ai băgat în sperieți. Am fost la fel de înspăimântat ca și tine. Iar acum te aștepți să merg pe jos! N-am de gând să fac asta. Trebuie să-mi repari sania și să-mi readuci renul la viață. Aceasta e treaba pe care o ai de făcut.

431 După care uriașul negru a plecat. Lamutul s-a plimbat în jurul unor tufișuri scunde, spunând: „Sanie, o, sanie! Fii întreagă din nou! Renule, o, renule! Fii întreg din nou!" Iar sania și renul s-au reîntregit, devenind la fel ca înainte. Apoi a atins renul cu mâna dreaptă. „Renule, o, renule! Revino la viață!" Dar renul a rămas lipsit de viață, nemișcat. A atins renul cu mâna stângă și a spus din nou: „Renule, o, renule, revino la viață!" Și atunci renul a tresărit și a prins viață. „Ah, ah!" a spus lamutul. „Unde ești, uriașule negru, Stăpânul-pădurii?" Și uriașul negru a apărut de îndată.

— Ah, e bine! Cum vrei să te răsplătesc pentru acestea? Poți să-ți dau bogățiile nemăsurate.

— Nu vreau bogățiile. Vreau doar să am suficientă mâncare pentru tot restul vieții.

— Bine, du-te acasă! Vei avea câtă mâncare dorești. Stai fără grijă. Du-te acasă și dormi! Mâine-dimineață du-te în pădure și instalează acolo cinci arcuri mari care se declanșează singure. Ele o să-ți dea suficientă mâncare.

Lamutul s-a dus acasă. Soția i-a spus:

— O, bărbate! Credeam că nu te mai întorci acasă. Nu te-am mai văzut de câteva zile!

— M-a prins un viscol puternic, așa că am stat ghemuit sub un mal abrupt, în fața unui foc mic.

— Ce viscol? a întrebat femeia, cu mare uimire. Nu a fost nici urmă de viscol pe aici.

A doua zi de dimineață, lamutul s-a dus în pădure și a instalat cinci arcuri care se declanșau singure; iar în noaptea aceea au fost omorâți cinci elani mari. I-a dus acasă. După aceea, de fiecare dată prindea câte cinci elani. A adunat multă

carne și multe piei, așa că a devenit foarte bogat. A trăit în bunăstare toată viața lui[31].

Uriașul negru întruchipează spiritul viu al pădurii și, prin urmare, poate mâna animalele, mijloacele de subzistență ale oamenilor din tundră, către devotații și cinstitii lamut și iukaghir. Prin acest lucru, ne amintește de spiritul lunii din „Zbor către lună". Faptul că un strigăt al vânătorului îi distruge acestuia bunurile ne aduce aminte cum, în „Gaiță-albastră își vizitează sora, Io'i, pe tărâmul celor morți", strigătul lui Gaiță-albastră face ca, dintr-odată, toate lucrurile de pe tărâmul spiritelor să se dezintegreze și să pară inutile. După cum am spus mai înainte, motivul poate fi explicat prin faptul că sunetul propriei sale voci îl șochează pe om și îl determină să-și conștientizeze propria confuzie, eliberându-l din capcana propriei stări inconștiente. Comparația cu motive paralele indică faptul că lamutul din povestea de mai sus a ajuns pe tărâmul viselor. 432

Și în unele regiuni ale Europei continuă să existe figura unui „Stăpân al pădurii". În legenda celtică „Owein sau Contesa fântânii", din *The Mabinogion*, Kynon îi povestește despre aventurile sale lui Owein, în palatul regelui Arthur. La început, Kynon a fost sfătuit de un bărbat necunoscut în legătură cu locurile pe unde ar trebui să călătorească: 433

„Deoarece vrei să-ți spun mai mult despre rău decât despre bine, așa voi face. Petrece-ți noaptea aici, iar mâine trezește-te și urmează drumul care te-a adus în valea aceasta, până ajungi la pădurea prin care ai trecut, iar la mică distanță, în pădurea aceea, vei da de o răscruce: ia-o pe drumul din dreapta și continuă până ajungi la o pajiște cu o movilă în mijloc, iar în centrul acelei movile vei vedea un om mare și negru, cât doi oameni din lumea aceasta de înalt. Are un singur picior și un ochi în mijlocul frunții, și poartă o suliță 434

[31] Text ușor modificat preluat din W. Bogoras, *Tales of the Yukaghir*, pp. 10–12; „spus de John Korkin, un iukaghir din tundra vestică a regiunii Kolîma, în primăvara anului 1895".

de fier despre care poți să fii sigur că ar fi o povară grea pentru doi oameni obișnuiți. Deși urât, nu este un om neplăcut. El este protectorul pădurii și o să vezi o mie de animale sălbatice păscând în jurul lui. Întreabă-l încotro s-o apuci din poiana aceea; o să-ți vorbească supărat, dar o să-ți arate cum să găsești ceea ce cauți."

435 Noaptea aceea a părut nesfârșită. De dimineață, m-am trezit, m-am îmbrăcat, am încălecat pe cal și am pornit către vale și pădure, apoi am găsit răscrucea de drumuri și poiana pe care mi-o descrisese omul acela. Când am ajuns, animalele sălbatice pe care le-am văzut erau de trei ori mai frumoase decât îmi spusese el. Pe movilă stătea omul negru; gazda mea îmi spusese că avea să fie mare, dar era mult mai mare decât îmi imaginasem; cât despre sulița de fier, care ar fi fost o povară grea pentru doi oameni obișnuiți, Kei! Sunt sigur că ar fi fost o povară grea și pentru patru războinici, dar omul acesta negru o ținea în mână. L-am salutat, dar mi-a răspuns nepoliticos, așa că l-am întrebat ce putere avea asupra animalelor. „O să-ți arăt, micuțule", a spus el, după care a luat un ciomag și a lovit tare un cerb, care a scos un muget; ca la un semn, animalele s-au strâns în jurul lui precum stelele pe cer într-o noapte senină. Abia mai aveam loc să stau între șerpi, vipere, lei și animale de toate soiurile. Omul negru s-a uitat la ele și le-a ordonat să pască, iar ele și-au plecat capetele și s-au închinat dinaintea lui așa cum oamenii ascultători se închină în fața stăpânului lor[32].

436 Marele magician celtic-britanic Merlin, „chipul și vocea pădurii", după cum îl numește Zimmer, este o figură similară. El trăiește în pădurea fermecată din valea fără de întoarcere, este un ghid spiritual și un maestru al inițierilor[33]. În volumul II al acestei lucrări vom discuta despre basmul rusesc „Oci", în care un fermier din pădure s-a așezat

[32] J. Gautz, *The Mabinogion*, Penguin Books, Londra, 1976, pp. 196–197.

[33] H. Zimmer, „Merlin", *Corona*, 9 (2), ed. Martin Bodmer, Verlag der Corona, Zürich, R. Oldenbourg, München și Berlin, 1939, p. 265.

odată pe un ciot carbonizat de copac și a gemut: „Oci!" Și atunci i se arată un bătrânel ridat și cu o barbă verde până la genunchi, spunându-i că ar fi regele pădurii Oci. Mai târziu se va dovedi a fi un vrăjitor puternic, pe jumătate binevoitor, pe jumătate malefic. Indienii din America de Sud cunosc un spirit straniu al pădurii pe care îl numesc *Curupira*. Este spiritul protector al pădurilor și stăpânul animalelor sălbatice. Poate să facă și bine, și rău, mănâncă oameni și le dă vânătorilor săgeți norocoase în formă de șarpe. Membrii tribului îl numesc „Bunicul". Adesea pare mânios, grosolan, impertinent, dar și amabil, slab, prost sau milos. Îi sunt atribuite căderea copacilor și țăcănitul ciocănitorilor. Le arată oamenilor plantele medicinale. În Amazon apare ca un omuleț de nici un metru înălțime, chel, restul corpului fiindu-i acoperit cu păr lung. Are un singur ochi, dinți albaștri sau verzi, picioarele îi sunt întotdeauna îndoite spre spate și are o forță fizică extraordinară. Trăiește în copaci scobiți pe dinăuntru și imită toate animalele. Cei care s-au rătăcit în pădure au fost fermecați de Curupira. Uneori Curupira se lasă ucis, pentru ca apoi să revină la viață[34]. Populația ainu are o figură similară, după cum apare în basmul „Muștele s-au născut dintr-un gnom":

> Se spune că „a fost odată ca niciodată un mare demon, a 437
> cărui casă se afla departe, în mijlocul munților din regiunea poporului ainu. [...]" La înfățișare era ca un om. Era extrem de mare și acoperit cu păr; de fapt, avea pielea ca de urs, atât de păros era. Dar avea un singur ochi, situat în mijlocul frunții și mare cât un capac de oală. Creatura aceasta era o pacoste pentru poporul ainu, căci avea un apetit atât de mare, încât avea obiceiul să prindă, să ucidă și să mănânce orice și pe oricine îi ieșea în cale. Din această cauză, oamenilor le era frică să pătrundă departe în pădure ca să vâneze, fiindcă trăseseră de multe ori în monstrul cu un singur ochi, însă nicio săgeată nu a avut vreun efect asupra lui. S-a întâmplat ca într-o zi, un vânător curajos, iscusit în tras cu arcul, să ajungă

[34] Vezi basmul „Săgeata-șarpe" din Rio Branca Tupi (nord-vestul Braziliei) și notele lui T. Koch-Grünberg, *Südamerika*, pp. 323–324.

din greșeală pe lângă locurile frecventate de canibal. În toiul urmăririi unei prăzi, a fost uimit să vadă ceva strălucitor prin tufele din pădure. Apropiindu-se de acel obiect ca să vadă ce este, a descoperit că era un demon uriaș, păros, cu o înfățișare fioroasă.

438 Când a văzut creatura, vânătorul s-a speriat atât de tare, încât nu a mai știut ce să facă. Dar de îndată ce și-a mai venit în fire, a scos o săgeată din tolbă și, punând-o în arc, a rămas în așteptare. Pe măsură ce creatura se apropia, vânătorul ainu a țintit sigur și letal singurul ochi și, fiind foarte priceput, l-a lovit drept în centru. Demonul a căzut imediat mort, căci ochiul era partea vitală a corpului său — singura parte vitală, de fapt. Ca să se asigure că lighioana aceea periculoasă era într-adevăr moartă și nu avea să revină la viață, ca să-i deranjeze pe oameni, curajosul vânător a făcut un foc mare deasupra corpului său și l-a ars complet, cu oase cu tot. După ce a terminat, a luat cenușa în mâini și a împrăștiat-o în aer, ca să se asigure încă o dată că monstrul era distrus pe vecie. Dar iată, când a fost aruncată în sus, cenușa s-a transformat în muște, țânțari și tăuni. Însă nu trebuie să bombănim din cauza acestor ființe, deoarece e mai bine să ai parte de muște decât să umble printre noi un monstru cu un singur ochi, care devorează oameni[35].

439 Un alt basm al samoezilor din Siberia, „Bătrânul cu o singură parte", descrie o viziune sinistră și fantomatică a imaginii tatălui sau bătrânului în suflet:

[35] J. Batchelor, *The Ainu and Their Folk-Lore*, Religious Tract Society, Londra, 1901, pp. 73–74. Pentru tribul Thonga (Africa), „morții se arată sub formă de oameni în pădurea sacră, dar foarte rar. Mult mai des apar sub formă de animal, cum ar fi călugărița sau micii șerpi gri-albaștri". Un membru al tribului povestește: „M-am dus și eu in pădure [sacră], iar atunci a ieșit la iveală. Era un șarpe, tatăl lui Makoundjou, stăpânul pădurii, Chip-de-elefant". H.A. Junod, *Les Ba-Ronga. Étude ethnographique sur les indigenes indigènes de la Baie de Delagoa, Bulletin de la Société Neuchateloise de Géographie*, vol. 10, Attinger Frères, Neuchâtel, 1898, pp. 392–393, *apud* L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, p. 296.

Au fost odată ca niciodată șapte sute de corturi în care 440
trăiau șapte sute de oameni. Șapte căpetenii îi conduceau. Aceștia șapte mergeau ca oaspeți pe la oamenii lor, dar ei înșiși nu făceau nimic. Cei șapte erau frați și aveau șapte soții, dar niciun copil. Doar cel mai mare dintre ei avea un fiu mic. Băiatul nu umbla, ci doar dormea zi și noapte. Într-o zi s-a trezit și a văzut că tot tribul fusese distrus într-o singură noapte[36]. Atunci s-a pornit într-o lungă călătorie, către alt popor. A găsit acolo o femeie, dar era ostilă față de el și îl ataca în mod repetat. Și a fost ucis de către unul dintre dușmani. La scurt timp după aceea a sosit un bătrân cu barba sură, cu un singur picior, o singură mână și un singur ochi. Avea în mână un toiag din fier. A lovit mortul cu toiagul și a spus: „De ce lenevești acolo? E vremea să te trezești! Ridică-te și du-te înapoi; tatăl tău e în viață, toți frații tăi sunt din nou în viață". Mortul s-a trezit și a început să vorbească singur: „Cred că am dormit multă vreme. Dar ce fel de om era acela care mi-a spus că tata trăiește și trebuie să mă duc acasă?" Când s-a uitat în jur, nu a văzut pe nimeni, așa încât a crezut că visase. În ciuda a ceea ce i-a spus bătrânul, nu s-a întors acasă și a fost bătut și ucis din nou. Bătrânul a reapărut și a dus oasele eroului într-o peșteră.

S-a trezit într-un loc întunecat, unde a auzit țipete, 441
fluierături și cântece. Niște oameni au încercat să fure sacul pe care îl căra bătrânul. Drept înainte a văzut ceva luminos, ca o fereastră. În lumina aceasta a văzut că oamenii erau dezbrăcați, fără piele, fără haine, având doar oase dezgolite. Le rânjeau dinții în gură. Bătrânul s-a apropiat de lumină, a văzut un cort și a intrat. Înăuntru nu se afla decât o femeie care stătea pe vatră. De cealaltă parte se aflau doi monștri care nici nu se mișcau, nici nu vorbeau. Aveau ochii foarte

[36] [Restul poveștii a fost scurtat și rezumat de către von Beit și von Franz. Povestea originală este spusă la timpul prezent. Rezumatul lor este tradus aici, folosind timpul trecut pentru a fi in concordanță cu celelalte povești din acest volum.]

mari și stăteau în cap, uitându-se în sus. Bătrânul a aruncat sacul jos și i-a spus femeii: „Ai aici lemne de foc, aruncă-le în flăcări". „Ce bine că le-ai adus", a spus femeia, „fiindcă aproape rămăsesem fără lemne". Bătrâna a aprins focul și a aruncat înăuntru oasele din sac, care au ars până s-au făcut cenușă. A scos cenușa, a împrăștiat-o pe pat și apoi s-a culcat peste ea. După trei zile, din cenușă s-a născut un om.

442 Acestui om îi era o frică teribilă de animalele de pază[37] ale peșterii, dar în cele din urmă a găsit o cale de ieșire. Însă a trebuit să se însoare cu bătrâna de pe vatră, ca a doua soție a lui. A dus-o la prima lui casă și le-a cerut primei sale soții și părinților lui să li se alăture. Aceștia au acceptat și, apropiindu-se de casa lui, au văzut toate cele șapte sute de corturi, mulți oameni și mulți reni. Cu toții erau vii din nou. La mică distanță pe drum, a văzut un bătrân cu un singur picior, o singură mână și un singur ochi. Bătrânul s-a apropiat în fugă de el, împreună cu o altă persoană, cel care îl omorâse de trei ori. A început să-l bată pe ucigașul său și l-a doborât la pământ. Aici și-a pierdut mințile și, în frenezia sa, l-a omorât pe bătrânul cu un singur ochi și o singură mână. Apoi s-a întors la corturi, dar toți oamenii și renii erau morți. Muriseră și cele două femei. Așa că muriseră cu toții, el era din nou singur, după ce îl ucisese pe bătrânul cu un singur picior, o singură mână și un singur ochi[38].

443 Observăm în mod clar din această poveste că bătrânul daemonic ghidează viețile tuturor indivizilor și un trib întreg pe tărâmul invizibil. Peștera în care locuiește pare să fie un fel de regat al morților, cu motive clare ale vieții de dincolo. Dușmanul eroului este un alt aspect al acestui bătrân cu o singură parte. Împreună, ei formează un tot, ceea ce se înțelege la sfârșit, când eroul îi omoară pe amândoi

[37] [Femeia îi numește „părinții" ei.]

[38] H. Kunike (ed.), *Märchen aus Sibirien*, pp. 13–22. Varianta originală (în limba germană) poate fi găsită în A. Castrén, *Ethnologische Vorlesungen über die altaischen Völker*, A. Schiefner, St. Petersburg, 1857, pp. 157 și urm.

deodată. Așadar, bătrânul acesta misterios este în același timp o figură amenințătoare și una benefică, și, luat împreună cu ucigașul, aduce atât viața, cât și moartea. Faptul că are o singură parte indică un defect care afectează și alte figuri mitologice asemănătoare. După cum subliniază Jung, „bătrânul a pierdut o parte din lumina vederii, adică o parte din iluminarea și clarviziunea sa, răpită de demonica lume a întunericului. Diminuarea sa, prin atingerea lumii întunericului, amintește de soarta lui Osiris, care și-a pierdut unicul ochi privind un porc negru, adică pe Seth, sau de cea a lui Wotan, care și-a sacrificat ochiul la izvorul lui Mimir“[39]. Partea bună și utilă a bătrânului își găsește completarea întunecată a întregului său în ucigaș. O asemenea manifestare indică, din punct de vedere psihologic, nevoia de eliberare a spiritului de materie și inconștiență prin ființa umană.

Figurile transparente prind viață prin vechile geamuri, fiindcă 444
lumina trece prin ele; iar culorile lor întăresc natura acelei lumini. În mod similar, imaginile psihice dezvăluie natura arhetipului, care devine vizibil prin diversele lor manifestări. Arhetipul spiritului reflectat în suflet[40], emanând de aici și îmbinându-se cu umanul, este ceea ce produce o mare varietate de imagini ale bătrânului demonic, care le provoacă oamenilor frică și impune respect. Până acum am întâlnit figura autoritară a tatălui, ca strămoș generos sau ucigaș, tatăl demonic al miresei fantastice din adâncurile apelor, sau bătrânul care suferă prin faptul că este blocat în materie.

Această figură arhetipală a unei divinități paterne respectate care 445
încă are întregul său aspect dublu este răspândit printre basmele popoarelor primitive. Astfel de imagini joacă un rol și în poveștile europene, în măsura în care motivele lor provin, în mare parte, dintr-o epocă precreștină. Însă suprapunerea culturală creștină maschează imaginea originală, care adeseori este greu de distins. Un exemplu

[39] C.G. Jung, OC 9/1, *Arhetipurile și inconștientul colectiv*, §413.

[40] Despre ideea reflexiei în suflet, vezi Meister Eckhart, Predica 27 (*Matei* 10.28): „Reflexia în oglinda care se află în soare este soarele, dar și ceea ce este în sine. Este aceeași cu Dumnezeu. Dumnezeu se află în suflet cu esența, ființa și divinitatea sa, și totuși nu se află în suflet. Reflexia sufletului este Dumnezeu în Dumnezeu, și totuși el, sufletul, este ceea ce este el în sine“ — Meister Eckhart (trad. Davies), *Selected Writings*, p. 232.

apare în basmul fraților Grimm „Ferdinand cel Credincios, Ferdinand cel Necredincios“[41], în care un cerșetor necunoscut apare drept naș al eroului. Cerșetorul îi dă eroului o cheie de la un castel magic, unde își găsește mai târziu calul fermecat. În versiunile paralele ale acestei povești din Franța și Hanovra, cerșetorul necunoscut este nimeni altul decât Dumnezeu însuși. Potrivit unei versiuni olandeze, este Diavolul. Iar în alte versiuni, naşul se dovedește a fi identic cu muntele minunat al eroului, care apare mai târziu în basm[42]. Astfel, desemnarea prin „Dumnezeu“ sau „Diavol“ este un nume ulterior pentru o figură care, în forma sa unitară inițială, conținea ambele părți ale divinității și probabil corespundea unui zeu păgân indo-european antic. Cerșetorul necunoscut îl indică, cel mai probabil, pe Odin/Woden. Güntert descrie acest zeu primordial după cum urmează:

446 De obicei [...] Odin/Woden este văzut ca un zeu al morții, Stăpânul Vânătorii Sălbatice, *Seelenscharen* [gazda sufletelor sălbatice] în care apare vuietul furtunii, la fel ca în Vânătorii Sălbatici sau Călăreții Întunecați din legendele populare [...] astfel încât Odin/Woden din Nord a moștenit trăsături care sunt familiare pentru vechii „Stăpâni ai Lumii“ și „Vrăjitori ai Lumii“, trăsături pe care le are în comun cu Varuṇa din *Vede*, care are legături strânse [...] cu Yama, zeul morții. Woden este stăpânul lumii și regele zeilor și, ca Varuṇa, se uită din cel mai înalt cer spre pământ dimineața, iar soarele este ochiul lui. [...] Mantia albastră este larg folosită ca simbol al puterii, precum sceptrul și coroana, este mantia cerească divină, brodată cu stele. Este cunoscută dintr-o perioadă ulterioară, din epitetul *Hakelberend*, „purtători-de-haină“, la fel ca mantia fermecată a lui Faust, care îi dădea lui Odin puterea de a fi purtat prin aer (Saxo I, 40). Această mantie este numită uneori întunecată, alteori albastră, după cum se spune și despre Varuṇa. Odin obișnuia „să-și schimbe hainele

[41] [Repovestită și discutată *infra*, la p. 474.]

[42] Vezi J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 3, pp. 18 și urm.

întunecate și cele luminoase“[43]. Dar mai presus de toate, Odin este stăpânul și maestrul magiei, el este magicianul și maestrul runelor prin excelență, și tot ce era imaginabil în spiritualitate și înțelepciunea lumii, tot ce își puteau imagina vechii germani: numeroasele lui nume, capacitatea de a se transforma, cunoașterea runelor, totul se bazează pe acestea. Chiar și numele său sugerează natura fundamentală a acestui zeu ca magician[44].

Foarte apropiate de perspectivele culturilor primitive sunt ideile 447
mitice despre „tată“ din culturile mai civilizate, în care oamenii încă mai cred într-un panteon păgân. Prin urmare unele povești integrează figuri mitologice bine-cunoscute sau au loc în templele acestora, ilustrând modul în care zeii venerați în mod ritualic sunt resimțiți din nou în inconștient sau ajută la medierea experienței inconștiente. Acesta este cazul basmului chinezesc „Recompensa periculoasă“:

A fost odată ca niciodată un bărbat pe nume Hu-Wu-Bau, 448
care locuia în apropierea Marelui Munte, și într-o zi a plecat la plimbare pe munte. Sub un copac, s-a întâlnit cu un mesager îmbrăcat într-o mantie roșie, care a strigat la el:

— Stăpânul Marelui Munte voiește să te vadă!

Bărbatul s-a înspăimântat, dar nu a îndrăznit să se opună. Mesagerul i-a cerut să închidă ochii, iar nu peste mult timp, când i s-a dat voie să-i deschidă din nou, s-a trezit în fața unui

[43] Vezi haina albastră a bătrânului din basmul „Insula Utrøst“.

[44] H. Güntert, *Weltkönig*, pp. 152–153. Zeul indian Śiva este strâns legat de această figură arhetipală. Potrivit lui H. Zimmer, *Maya*, pp. 417, 473–475, el este stăpânul animalelor, al tuturor lucrurilor îngrozitoare, fantomelor și demonilor; străinul rătăcitor. Este conducătorul daemonic al sălbăticiei, cel care trimite săgețile febrei, și atât de straniu încât un singur om a îndrăznit să-i ofere jertfe în afara zidurilor orașului, pe hotar. [*Bhagavata Purana*, 3.14.23–24, menționează o legătură cu vânătorul sălbatic și stolul de suflete: „Acest moment este extrem de nefavorabil, fiindcă în acest moment sunt vizibile fantomele cu aspect oribil și veșnicii însoțitori al stăpânului fantomelor. Śiva, regele fantomelor, care stă pe spinarea taurului său, călătorește în acest moment însoțit de fantome, care îl urmează pentru bunăstarea lor“.]

palat splendid. A intrat să-l întâlnească pe cel divin. Acesta pregătise masa pentru musafirul său și a spus:

— Am trimis după tine astăzi fiindcă am auzit că voiai să călătorești spre vest. Iar în cazul acesta, aș vrea să-ți dau o scrisoare pe care să i-o duci fiicei mele. E măritată cu zeul fluviului. Trebuie doar să iei cu tine scrisoarea de acolo. Când ajungi la mijlocul Fluviului Galben, bate în coca vasului și strigă: „Haină-verde!“ — și va apărea cineva și va lua scrisoarea de la tine.

Și zicând acestea, i-a dat scrisoarea lui Hu-Wu-Ban, care a fost dus înapoi în lumea de sus.

449 Odată pornit în călătoria spre vest, când a ajuns la Fluviul Galben, a făcut ceea ce i-a ordonat Stăpânul Marelui Munte și a strigat „Haină-verde!“ Într-adevăr, o fată îmbrăcată în straie verzi s-a ridicat din apă, l-a luat de mână și i-a spus să închidă ochii. Apoi l-a condus în palatul zeului fluviului, iar Hu-Wu-Bau i-a înmânat scrisoarea. Zeul l-a primit cu mari onoruri și i-a mulțumit cum a știut mai bine. La plecare, i-a spus:

— Îți sunt recunoscător că ai făcut această călătorie lungă ca să ajungi până la mine. Însă nu am nimic să-ți dau, în afară de o pereche de pantofi verzi, din mătase. Cât timp îi porți, poți să mergi oricât vrei, fără a obosi vreodată. Și o să-ți dea a doua vedere, așa încât vei putea vedea spiritele și zeii.

Bărbatul i-a mulțumit pentru cadou și s-a întors.

450 Peste un an, când a ajuns acasă, bărbatul l-a vizitat pe Stăpânul Marelui Munte ca să-i povestească ce s-a întâmplat. Stăpânul îl primește, îl invită în curtea sa și îi mulțumește cu multă generozitate. Mergând prin curte, bărbatul îl vede deodată pe tatăl său decedat care, legat în lanțuri, trebuia să facă diverse munci rușinoase drept pedeapsă că a călcat pe niște bucăți de pâine. Tatăl îl roagă pe fiu să pună o vorbă bună pentru el, așa încât să devină un zeu al câmpului în satul lui natal. Zeul muntelui pare dispus să-i îndeplinească cererea lui Hu-Wu-Bau, dar îl avertizează:

— Viii și morții umblă pe drumuri diferite, așa încât nu e bine să locuiască permanent unii lângă alții.

După ce Hu-Wu-Bau s-a întors acasă, nu după mult timp, toți copiii i-au murit, unul după altul. Înfricoșat, s-a întors la zeul muntelui, care i-a adus aminte de avertismentul său, după care l-a chemat pe tată.

— Ți-am iertat greșeala și te-am trimis acasă ca un zeu al câmpului. Era de datoria ta să aduci fericire familiei tale. În schimb, ți-au murit aproape toți nepoții. Ce-i asta?

Tatăl a spus:

— Am fost departe de casă atâta timp, încât m-am bucurat foarte tare să mă întorc. În plus, aveam carne și băutură la discreție. Așa că m-am gândit la nepoții mei și i-am chemat la mine.

Atunci Stăpânul Marelui Munte a numit alt zeu al câmpului pentru satul acela, iar tatălui i-a desemnat alt loc. Și din clipa aceea nu s-au mai abătut ghinioane asupra familiei lui Hu-Wu-Bau[45].

Wilhelm, care povestește basmul, adaugă într-o notă că Stăpânul Marelui Munte a fost la început Huang Fe-Hu, un slujitor credincios al tiranului Dschou-Sin. Din cauza unei insulte la adresa lui, s-a alăturat regelui Wu. Atunci când cel din urmă l-a învins pe tiran, Huang Fe-Hu a fost numit Stăpân al Muntelui și suveran al celor zece prinți ai lumii de dincolo[46]. Stă deasupra zeului morții; templul lui, care se află în fiecare reședință districtuală, joacă un rol important în pregătirea morților pentru înmormântare. El guvernează asupra „bunelor și relelor, recompensei și pedepsei, vieții și morții oamenilor“ și îi conduce pe „cei zece Prinți ai ladului“[47].

[45] R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, pp. 174–177, text prescurtat.

[46] *Ibidem*, p. 177.

[47] Vezi „Nü Wa“, în R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, pp. 51–55, și nota de subsol la „Polițistul“, *ibidem*, p. 177. Vezi și Odin/Woden ca „Bătrânul din munți“, un zeu al morții. *Cf.* E. Mogk, *Germanische*, p. 72, dar și E. Rohde, *Psyche*, Londra, 1925, pp. 89 și urm., 92 și urm., despre eroii zeificați ai Greciei, care trăiesc acum într-un refugiu fermecat din peșteri sau munți.

451 Experiența lui Hu-Wu-Bau privind inconștientul este proiectată asupra acestei bine-cunoscute figuri divine. Sau am putea spune că arhetipul tatălui îi apare lui Hu-Wu-Bau sub forma Stăpânului Marelui Munte. Hu-Wu-Bau locuiește în apropierea munților, adică în regiunea magică. Din punct de vedere psihologic, acest lucru înseamnă că tinde să dea frâu liber viziunilor sale interioare, prin urmare, poate să vadă mesagerul îmbrăcat în roșu al lumii fermecate. Culoarea roșie caracterizează adesea demoni, fantome și spirite[48]. Închiderea ochilor indică scufundarea sau afundarea înăuntru, după cum se menționează în primul capitol al acestei cărți [vezi *supra*, p. 37].

452 La început, Hu-Wu-Bau experimentează doar partea mai luminoasă a regatului fermecat, unde este bine primit. În această privință, Stăpânul Lumii de Dincolo este o imagine a lui Dumnezeu și, prin urmare, o parte a sufletului eroului. El își are originea acolo și se îmbină într-un mod complicat cu acesta. El[49] cunoaște planurile conștiente ale eroului, adică, în acest caz, pornirea într-o călătorie spre vest. Sub forma zeului fluviului, regatul magic își arată partea binevoitoare. Pantofii pe care Hu-Wu-Bau îi primește în dar îi conferă o putere specială — au culoarea naturii și a apei, a lumii magice și îl fac pe cel care îi poartă clarvăzător. Drept urmare, el începe să vadă dintr-odată „cealaltă" parte a zeului muntelui, cea întunecată, prin faptul că își recunoaște tatăl chinuit. Dar află că sarcinile umilitoare impuse de zeul muntelui sunt rezultatul unei încălcări a principiilor naturii, din moment ce pâinea, pe care se pare că tatăl său a călcat, este o

[48] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Rot* („roșu"). Acești autori canalizează amănunțit semnificația termenului „roșu" în perspectiva populară. Uneori, roșul se apropie de maro, ca în exemplul vacii „roșii", și are sensul general de „frumos". Sursa culorii roșii, în tradiția populară, poate fi urmată în trecut până la magie, ca efect psihologic entuziasmant și călduros, roșul ocupând cel mai activ capăt al ierarhiei. Datorită luminozității lor, lucrurile roșii capătă în general caracteristica de seriozitate și putere regală, iar folosirea acestei nuanțe într-un cult sugerează o măreție proporțională a zeității. „În acest sens, conceptul Sfintei Divinități se atașează de culoarea mov."

[49] [Adică divinitatea, Sinele, Stăpânul Lumii de Dincolo.]

substanță vitală și, de aceea, trebuie considerată sfântă[50]. Tatăl ar fi bucuros să fie reabilitat ca zeu al câmpului. Deoarece Hu-Wu-Bau își întâlnește tatăl în timp ce merge prin propriul interior, tatăl trebuie să fie văzut drept o parte a propriei sale ființe. Din cererea lui Hu-Wu-Bau în numele tatălui său, observăm că el crede că iertarea infracțiunii sale poate fi obținută ușor. Dar, în acest fel, nu ține seama de avertismentul zeului muntelui, iar situația devine periculoasă pentru cei vii. Tatăl fantomatic îi atrage ca un magnet pe nepoții săi pe tărâmul morților. Cu o forță demonică și irezistibilă, morții îi distrug pe cei vii, dacă nu este respectată cu sfințenie separarea dintre cele două tărâmuri. Deoarece Hu-Wu-Bau ar vrea să-i fie iertată greșeala interioară fără o jertfă adecvată, el trebuie să îndure o pedeapsă și să-și piardă copiii. A încercat să aducă partea vinovată și întunecată a sufletului său în viața lui de zi cu zi, fără o răscumpărare în lumea din timpul zilei. Trebuie să simtă că voința profundă a sufletului său este mai puternică și amenință atitudinea conștientă. Mesajul „Sunt mai puternic decât tine", venit din partea inconștientă a ființei sale, este exprimat prin faptul că a devenit un zeu al naturii. Un devotament reînnoit și mai modest față de cerințele tărâmului fermecat ar stăvili soarta distructivă; dar nici acest lucru nu îndepărtează polaritatea dintre cele două lumi.

Bunătatea și corectitudinea Stăpânului Marelui Munte ne dezvă- 453
luie încă un aspect pozitiv al arhetipului tatălui, care merge dincolo de acordarea de bunuri: cel al înțelepciunii. Oamenii din toate epocile au avut nevoie de o călăuză interioară care să-i ajute să depășească încercările vieții. Această nevoie i-a îndemnat pe oameni să vadă în anumiți indivizi, zei sau personalități inspirate zeificate personificarea tuturor aptitudinilor pe care le caută. Atunci când oamenii se confruntă cu acest impuls, deseori apare arhetipul tatălui, care poartă imaginea unui sfătuitor zeificat sau asemănător lui Dumnezeu[51]. Nu

[50] [Autoarele menționează aici că sunt de părere că orice greșeală, chiar dacă este una inconștientă — sau poate tocmai fiindcă este inconștientă —, ar trebui să fie luată în serios și ispășită în mod adecvat.]

[51] Vezi conceptul de „bătrân numinos" din Bächtold-Stäubli, *s.v. Alte Mann* („om bătrân").

doar zeul chinez, Stăpânul Marelui Munte, a fost cândva un om care s-a deosebit prin înțelepciunea sa, ci și Byamee din basmul „O legendă a fiorilor", acum păzitor al florilor și stăpân al artelor magice, a fost cândva un vraci și magician care a fost fermecat și luat în sfera zeilor. De atunci, trăiește pe un munte în cer și stă pe un tron de apă cristalină, mărginit pe ambele părți de stâlpi înalți din cristal. Fiul său călăuzește sufletele oamenilor la Byamee după moartea lor. Fiul său a creat, de asemenea, primul om care l-a vizitat vreodată pe Byamee, urcând o scară în spirală, apoi o altă scară către cer, pentru a primi legile de la el. Byamee era un vindecător și, mai târziu, a fost venerat ca tată atotputernic, demiurg și zeu al morții. „Dar niciun om nu se poate uita la chipul lui, căci altfel va muri cu siguranță."[52]

454 În măsura în care această figură este înzestrată cu toate atributele misterioase ale zeului-tată al regatului magic și a fost cândva un mare vraci și muritor[53], el corespunde „arhetipului cunoscut al bărbatului puternic sub forma eroului, a căpeteniei, a vrăjitorului, a vraciului și a sfântului, a stăpânului peste oameni și peste duhuri, a prietenului lui Dumnezeu"[54]. Figura bătrânului înțelept se află în posesia unor nume secrete sau a unor cunoștințe ezoterice[55]; „el este maestrul și

[52] [Yahweh i-a spus exact același lucru lui Moise.] Vezi basmul tribului Noongahburrah „Borah lui Byamee", L.K. Parker, *More Australian*, pp. 94–105, și notele din P. Hambruch, *Südseemärchen*, p. 342. Vezi și G. v. d. Leeuw, *Religion in Essence*, pp. 162 și urm.

[53] Vezi „O legendă shawnee", în care un frate pios și afectuos este atât de îndurerat de pierderea surorii sale mult iubite, încât s-a hotărât să o urmeze. Străbătând cale lungă, dincolo de locul unde se întâlnesc cerul și pământul, a ajuns la sălașul bunicului său. Vraciul înțelept l-a transformat în spirit, astfel încât să poată trece pe tărâmul celest, și i-a dat instrucțiuni despre cum o poate găsi și aduce înapoi pe sora lui. După ce a îndeplinit sarcinile așa cum a fost sfătuit, fratele s-a întors pe pământ cu sora lui, aducând cu ei dansuri sacre și alte ceremonii religioase pentru trib. Relatat în Josiah Gregg, *Commerce of the Prairies: or, The journal of a Santa Fé trader, during eight expeditions across the great western prairies, and a residence of nearly nine years in northern Mexico*, vol. 2, J.W. Moore, Philadelphia, 1855, pp. 239–240.

[54] C.G. Jung, OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §377. Popoarele primitive își consideră adeseori bătrânii păzitori ai secretelor sacre ale tribului. *Cf.* L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 215 și urm.

[55] Vezi C.G. Jung, OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §393.

învățătorul de înaltă clasă [...] un cunoscător al căilor, al sensului preexistent ascuns în haosul vieții"[56]. În filosofia indiană este numit:

> Cel înțelept care, meditând asupra Sinelui, 455
> recunoaște pe Cel Vechi, care este greu de văzut,
> care a intrat în întuneric,
> care se ascunde în peșteră,
> care sălășluiește în abis,
> ca Dumnezeu, el cu adevărat în urmă lasă bucuria și
> durerea[57].

În basme și povești populare, importanța acestei figuri este 456
indicată de obicei prin câteva tușe succinte, dar intense. Unele povești subliniază mai mult trăsăturile misterioase și daemonice ale acestui personaj, iar altele bunătatea și înțelepciunea lui, sub forma bunăvoinței sau îndrumării. Iar altele descriu în mod deosebit conducătorul morților, în timp ce câteva povești dezvăluie același arhetip puternic sub forma unui terifiant spirit al naturii. Din ultima categorie face parte și basmul „Elful din munte". Culegătorul remarcă: „Elfii de munte sunt spirite montane, care trăiesc în copaci și stânci și cărora le place să-i sperie pe oameni".

> A fost odată un învățat care se retrăsese într-un templu 457
> din munți, ca să studieze. Într-o seară de vară, stătea în curte, bucurându-se de aerul răcoros. Deodată, a auzit o explozie, iar poarta templului s-a deschis cu putere. Și a apărut un monstru care semăna cu un căpcăun. Avea trei metri înălțime și s-a așezat pe acoperiș. Avea picioarele groase cât niște trunchiuri de copac, iar părul lui arăta ca o întindere de arbuști înfrunziți. Învățatul s-a ascuns în camera lui, a închis bine ușa și s-a urcat în pat. Zdrang! ușa s-a deschis, iar

[56] C.G. Jung, OC 9/1, *Arhetipurile și inconștientul colectiv*, §74.

[57] *Kaṭha Upaniṣad* [prima *adhyāya*, prima *vallī*, versul 12], F. Max Müller, *The Upanishads, Sacred Books of the East*, vol. 15, Clarendon Press, Oxford, 1884, p. 10.]

monstrul a pătruns în încăperea scăldată în lumina lămpii. Avea fața lungă de câțiva metri și neagră precum fumul sau cărbunele. A pipăit drumul până la pat. În agonia morții, bărbatul, care nu știa ce altceva să facă, și-a luat sabia și a încercat să o înfigă în stomacul căpcăunului — dar sabia a ricoșat ca o pietricică dintr-un bolovan. Spiritul s-a înfuriat, a smuls sabia din mâna învățatului și a rupt-o în două, ca pe o creangă uscată. Bărbatul s-a înfășurat în pături, iar spiritul l-a prins în pumnul lui uriaș, așa cum ne-am întinde noi după un țânțar sau o muscă. Dar, fiindcă avea niște degete grosolane, învățatul a reușit să scape și să se ascundă din nou sub pat. Așa încât căpcăunul a rămas doar cu pătura în mână. Și a plecat.

458 La ivirea zorilor, învățatul s-a întors acasă cât a putut de repede și nu a mai îndrăznit niciodată să se întoarcă la templul din munți[58].

459 Apariția acestui demon al munților este precedată de o rafală de vânt. De multe ori, o adiere rece prevestește apariția fantomelor. Vântul (în grecește: ἄνεμος sau πνεύμα) este un simbol al spiritului, al principiului spiritual în general[59]. Învățatul, care se străduiește, în solitudine, să înțeleagă lucrurile mental [adică prin intermediul spiritului], experimentează aspectul negativ al spiritului, care îl determină să nu se mai întoarcă în sfere în care este expus atacurilor spiritului.

460 În „Cum i-a pedepsit învățatul pe prinții iadului", zeul morții și al lumii de dincolo nu apare ca un demon al naturii, ci ca un stăpân al morților. Odată, un învățat beat a insultat o imagine a zeului în templul Stăpânului Lumilor de Dincolo. Deodată, a apărut un diavol roșu cu o tăbliță în mână și a strigat, pe un ton aspru: „Regele Yän te cheamă la el!" Și diavolul roșu l-a târât prin cinci camere, iar

[58] [Tradus din R. Wilhelm, *Chinesische Märchen*, pp. 132–133.]

[59] Vezi Bernhard Schweitzer, *Herakles: Aufsätze zur griechischen Religions- und Sagengeschichte*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1922, pp. 75 și urm., care spune că Tritopatores greci (vezi *supra*, p. 118) sunt în același timp tați decedați și demoni ai vânturilor.

apoi pe Muntele Morții. Acolo, l-a văzut pe conducătorul Yän Lo (Yama) — „În sală stătea un rege cu o pălărie cu franjuri, un sceptru în mână, îmbrăcat în haine închise la culoare, iar în picioare avea niște încălțări roșii pătrate. Avea chipul negru-violet și lucios. Părul și sprâncenele îi erau roșii, iar mustața îi atârna precum doi ciucuri lungi. S-a sprijinit de masă și s-a îndreptat de spate. La dreapta lui se afla un cap de bou, iar la stânga fața unui cal, ambele rezemate în sulițele lor". Potrivit comentariilor traducătorului, Richard Wilhelm, descrierea corespunde concepțiilor populare despre această figură[60]. Îmbrăcămintea celui mai mare dintre zeii morților (Yama) este cea a unui conducător, iar pălăria cu franjuri indică un tip de coroană specială. Yama este cel care a impus pedepsele iadului, în funcție de nivelul păcatelor comise. El stăpânește cartea vieții, în care este notat anul morții fiecărei ființe umane[61].

În basmele europene, această figură a unui stăpân secular asupra 461
vieții și a morții este personificată drept „Moartea", ca în basmul fraților Grimm „Cumătra Moarte":

A fost odată ca niciodată un bătrân care avea deja 462
doisprezece copii, iar când i s-a născut cel de-al treisprezecelea, nu știa ce să mai facă de necaz. Disperat fiind, s-a dus în pădure. Acolo, a dat peste el bunul Dumnezeu, care i-a spus:

— Sărmane om, mi-e milă de tine, am să-ți botez eu copilul, am să-i port de grijă și am să fac din el cel mai fericit om de pe pământ.

Omul i-a răspuns:

— Nu te vreau de cumătru, tu le dai celor bogați, iar pe săraci îi lași să moară de foame.

Și spunând acestea, l-a lăsat acolo și a plecat mai departe. La scurt timp după aceea a dat peste Moarte, care i-a spus:

[60] R. Wilhelm, *Chinesische Märchen*, pp. 383–384; această poveste lungă a fost luată dintr-o piesă populară [la începutul anilor 1900].

[61] Vezi și A. Dieterich, *Nekyia*, pp. 47–48, despre ideea de Stăpân al Lumii de Dincolo la greci, care este de culoare albastru-închis sau negru și se hrănește cu carne de om.

— O să-ți fiu eu cumătră și iau copilul. Iar dacă mă are ca prieten, nu o să-i lipsească nimic. Am să fac doctor din el.

Și omul a acceptat învoiala.

463 A doua zi, Moartea a venit și a ținut copilul la botez. Când băiețelul crescu mare, Moartea a venit din nou și, ducându-și finul în pădure, i-a spus:

— A venit timpul să te faci doctor. Când vei fi chemat la patul de suferință al vreunui bolnav, trebuie să fii atent unde mă aflu. Dacă stau la capul bolnavului, fără să mai spui nimic, dă-i să miroasă din sticluța aceasta, iar apoi unge-i picioarele cu conținutul ei, și în scurt timp o să-și recapete sănătatea. Dar dacă stau la picioarele lui, atunci s-a terminat totul, fiindcă îl voi lua curând. Nici măcar să nu încerci să-l tratezi.

După o vreme, tânărul a devenit un doctor faimos și bogat, fiindcă nu trebuia decât să vadă un pacient și putea să prezică imediat dacă avea să se însănătoșească sau să moară.

464 Odată a fost chemat la rege, care suferea de o boală gravă. Când doctorul s-a apropiat de el, a văzut Moartea stând la picioarele regelui și știa că sticluța nu avea să-i fie de folos. Dar i-a trecut prin cap să încerce să păcălească Moartea. Așa că a luat bolnavul și l-a întors invers, astfel încât Moartea stătea acum la capul lui. Șiretlicul a funcționat, iar regele și-a recăpătat sănătatea. După ce doctorul s-a întors acasă, Moartea a venit la el, furioasă și ursuză, dar l-a iertat fiindcă era finul ei. La scurt timp după aceea s-a îmbolnăvit fiica cea frumoasă a regelui. Doctorul a venit și a văzut Moartea stând la picioarele sale. Uimit de frumusețea ei, a uitat de avertisment, a întors-o invers, a lăsat-o să miroasă din sticluța vindecătoare și i-a uns tălpile cu conținutul ei. Imediat, fata s-a îmbujorat și s-a însuflețit din nou. În drum spre casă, Moartea îl prinde pe doctor cu „mâna ei rece ca gheața“ și îl duce într-o peșteră subterană[62]. Acolo, doctorul a văzut că ardeau mii și mii de lumânări în șiruri nesfârșite, unele mari,

[62] În alte versiuni, doctorul este condus în pădure sau la un castel — vezi J. Bolte și L. Mackensen, *Handwörterbuch*, *s.v. Gevatter Tod* („Bunicul Moarte“).

altele de mărime medie, iar altele mici. În fiecare clipă, unele se stingeau, iar altele se aprindeau din nou, așa încât flăcăruile păreau să sară de colo-colo, în continuă schimbare.

— Vezi tu, zise Moartea, acestea sunt flăcăruile vieților. Iar aici este o luminiță care va mai arde puțină vreme, după care se va stinge. Asta e viața ta. Bagă de seamă!

Când doctorul își vede luminița, se sperie și cere una nouă. Prefăcându-se că vrea să-i îndeplinească dorința, Moartea a luat o altă lumânare, mai mare, dar, vrând să se răzbune, a greșit intenționat când a încercat să o aprindă, iar lumânarea cea mică a căzut și s-a stins. Și doctorul s-a prăbușit imediat la pământ, în mâinile Morții[63].

Nașul trebuie să fie înțeles, în fond, ca un „părinte spiritual"[64]. În 465
general, basmele reflectă imagini naturale care ies din inconștient. Vedem în această poveste o reprezentare care dezvăluie latent stăpânul sorții și conducătorul acestei lumi într-o formă care conține și unește atât lumina, cât și întunericul. Astfel, copilul adoptat nu este nici copilul lui Dumnezeu, nici un copil al diavolului, ci este, de la bun început, „un copil al morții", de la care își primește aptitudinile magice[65]. Moartea este înfățișată ca o zeitate misterioasă în

[63] J. și T. Grimm, *Complete Grimm's*, pp. 209–212 [și D.L. Ashliman (ed.), *The Grimm Brothers' Children's and Household Tales (Grimms' Fairy Tales)*, Princeton University Press, Princeton, 1998-2009]. Vezi varianta mai prietenoasă, dar mai slabă, „Țesătorul cel sărac care a căutat un naș", în P. Zaunert, *Deutsche Märchen aus dem Donaulande*, p. 194. Despre diferitele versiuni ale fraților Grimm în general, vezi Hermann Hamann, „Die literarischen Vorlagen der Kinder- und Hausmärchen und ihre Bearbeitung durch die Brüder Grimm", în *Palaestra XLVII, Untersuchungen und Texte aus der deutschen und englischen Philologie*, Band 47, ed. Alois Brandl, Gustav Roethe și Erich Schmidt, Mayer & Müller, Berlin, 1906, pp. 69 și urm. Pentru utilizarea acestui motiv în poezia folclorică, vezi Johannes Bolte, „Das Märchen vom Gevatter Tod", în *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, ed. Karl Weinhold, 4. Jahrg. 1894, nr. 4, p. 34.

[64] Vezi A. Dieterich, *Eine Mithrasliturgie*, pp. 153–154. O versiune islandeză descrie moartea ca profesor al eroului — J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, p. 378.

[65] Potrivit lui J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, pp. 377 și urm., în unele paralele, tatăl a devenit doctorul, în locul copilului botezat. Din moment ce fiul

aspectul său dublu, o descriere menită să se potrivească întregului regat fermecat: ea oferă leacul vieții și păzește luminile vieții din peștera întunecată, pe care este clar că le manevrează după cum dorește[66]. Legătura dintre viață și moarte în aceeași figură a fost larg răspândită înainte de creștinism și reprezentată ca atare în misterele grecești. Vedem că figura morții era purtătoarea simbolului pentru divinitatea regatului magic, care impune respect, deși are atribute contradictorii. Doctorul a primit capacitatea de a înțelege esența dublă a acestui spirit, căruia trebuie să-i cedeze puterile sale asupra sorții pacientului. Moartea indică legătura cu zonele puterilor htonice: când stă la capul bolnavului, unde predomină conștiința, doctorul își poate folosi cunoștințele pentru a vindeca. Dar dacă Moartea stă la picioarele pacientului, unde se află legătura cu pământul, atunci doctorul e lipsit de puteri vindecătoare[67]. Se pare că spiritul se supune acestei reguli. Dar dacă omul folosește greșit această asociere cu spiritul, adică informațiile sale privind natura inconștientului, de exemplu, într-un mod arogant, pentru scopuri egoiste, se pare că acest zeu al morții veghează asupra legilor vieții și nu cunoaște mila, deoarece stinge lumina.

este o bucată din tată, iar în acele paralele joacă doar rolul de a-l ajuta pe tatăl său să cunoască moartea și în rest nu este esențial pentru poveste, cele două figuri se pot înlocui una pe cealaltă.

66 Pentru un exemplu al acestui aspect dublu al figurii bătrânului, vezi „Fiul nemulțumit" (*Vom unzufriedenen Sohn* — M. Boehm și F. Specht [eds.], *Lettisch-litauische Volksmärchen* [*MdW*], ed. Fr. von der Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1924, nr. 47), în care eroul este întâi atotvăzător, iar apoi orbit de poțiunea magică.

67 În multe paralele (*cf.* J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, pp. 377 și urm.) moartea este neputincioasă atunci când stă la picioare și periculoasă când se află la cap. Pare mai puțin logic, dar poate fi explicat astfel: demonul este fatal atunci când își depășește nivelul de profunzime și preia controlul asupra conștiinței. Vezi, totuși, că L. Laistner, *Das Rätsel*, vol. 1, p. 54; vol. 2, p. 20, menționează povești în care demonii se apropie de persoana adormită de la piciorul patului. Vezi și E. Rohde, *Psyche*, Londra, 1925, p. 23 n. 2, despre obiceiul de a scoate morții din casă cu picioarele înainte. Bächtold-Stäubli, *s.v. Fuss* („picior"), descriu superstiția conform căreia, în unele locuri, bebelușul trebuie să fie adus în cameră cu picioarele înainte, altfel va muri. „Nu are voie nimeni să stea la picioarele mortului, fiindcă va împiedica trecerea către tărâmul de dincolo."

Peștera plină de lumini puternice (lumânările vieții) ne aduce 466
aminte de o idee asemănătoare dintr-un basm nordic, „Stăpânul dealului și John Blessom“:

Odată, în Ajunul Crăciunului, John Blessom terminase 467
niște treburi în oraș și îi era dor de casă. Pe măsură ce mergea, a trecut în grabă pe lângă el un om înalt și masiv. John l-a întrebat încotro se duce.

— Trebuie să mă întorc la Vaage în seara asta.

— Mi-aș dori să ajung și eu acolo! a oftat John.

— Poți să stai pe talpa saniei mele, a spus omul, fiindcă am un cal care face un kilometru și jumătate din doisprezece pași.

Așa că au pornit, iar Blessom s-a străduit să se țină de talpa saniei; căci au trecut prin vreme rea și vânt, și nu mai vedeau nici cerul, nici pământul. O singură dată s-au oprit și s-au odihnit. Nu-și dădea seama exact unde se aflau, dar când au pornit-o din nou la drum, i s-a părut că a zărit un craniu înfipt într-un par. John a început să înghețe de frig.

La un pod, în apropiere de Vaage, străinul s-a oprit și l-a 468
lăsat pe John să se dea jos.

— Acum nu mai ai mult până acasă, i-a spus străinul, dar trebuie să-mi promiți că n-ai să te uiți în jur dacă ai să auzi un răget și ai să vezi o pală de lumină.

În timp ce mergea, John a auzit un răget în Jutulsberg, iar poteca din fața lui s-a luminat atât de tare, încât vedeai să iei un ac de jos. A uitat promisiunea făcută și a întors capul, să vadă ce se întâmplă. Poarta uriașă din Jutulsberg era larg deschisă, iar prin ea răzbea lumina și strălucirea a mii de lumânări. În mijlocul tuturor stătea uriașul, și era chiar omul alături de care călătorise el. Dar de atunci înainte, John a rămas cu capul răsucit până la sfârșitul zilelor sale[68].

[68] [Basmul original este în norvegiană — P.C. Asbjørnsen, *Norske huldre-eventyr og folkesagn*, vol. 1, P.T. Steensballe, Christiania, 1870, p. 189. Pentru o versiune în limba engleză, vezi C. Stroebe, *Norwegian Fairy Book*, pp. 263–266.]

469 Aici, puterea htonică este un uriaș din munți, asemenea demonului din „Elful din munte", iar relația sa cu moartea este sugerată de vederea unui craniu într-un par și frigul resimțit de pasager. Privitul „înapoi" spre regatul fermecat și conducătorul său ascuns și misterios este strict interzis. John Blessom încalcă interdicția, motiv pentru care rămâne pentru totdeauna cu capul „răsucit". Oricine vede demonul înnebunește.

470 Începutul unui alt basm al fraților Grimm, „Domnul cumătru", amintește oarecum de „Cumătra Moarte", dar apoi subliniază în mod clar aspectul amenințător, malefic sau „diavolesc" al conducătorului misterios al regatului subteran, al inconștientului. După cum știm din studierea istoriei religiilor, atunci când, într-o regiune, o religie nouă învinge o religie veche, vechii zei sunt demonizați, după cum este numit procesul. Adică aspectele lor prietenoase sunt transformate în caracteristici întunecate și malefice. În creștinism, ca religie învingătoare, zeii mai vechi, cu forțele lor htonice și distructive, se potrivesc cu imaginea creștină a arhidemonului și vrăjmașului, cunoscut popular drept „diavolul"[69]. În „Domnul cumătru", moartea și diavolul se contopesc într-o singură figură[70]:

[69] Vezi, de exemplu, numele diavolului de „stăpân al pădurii", in W. Hertz, *Werwolf*, pp. 103–104. Vezi și R. Reitzensteîn, *Hellenistic*, pp. 342–343; și *Das iranische Erlösungsmysterium: Religionsgeschichtliche Untersuchungen*, A. Marcus & E. Weber's Verlag, Bonn a. Rh., 1921, pp. 137 și urm.

[70] Drept urmare, este de înțeles că, de exemplu, intr-o versiune ucraineană a basmului „Cumătra Moarte" [citată în J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, p. 387] o cruce, un sfânt sau apă sfințită sunt puse lângă pat, pentru a impiedica moartea să ajungă la picioare. Atunci când figurile creștine, cum ar fi arhanghelul Mihail dintr-o versiune bulgărească, își asumă rolul morții, se indică astfel o creștinare a unui motiv mult mai vechi. În mod similar, poate fi o suprapunere ulterioară atunci când se spune că moartea vine să-l ia pe omul care nu respectă porunca de a-și iubi seamănul, de exemplu, într-o altă versiune (ucraineană) citată în J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, Leipzig, 1913, pp. 386–387. Despre legăturile dintre conceptele de diavol și inger al morții în *Talmud*, vezi și A. Wünsche, *Der Sagenkreis vom geprellten Teufel*, Akademischer Verlag, Leipzig și Viena, 1905, pp. 16 și urm.

Un om sărac avea atâția copii, încât rugase deja toți 471
oamenii de pe lume să-i fie nași, iar când i s-a mai născut un copil, nu mai avea pe cine să întrebe. În urma unui vis, a ieșit la poartă și a întrebat prima persoană care i-a ieșit în cale dacă vrea să-i boteze copilul. Străinul i-a dat o sticluță cu apă și i-a spus:

— Aceasta e o apă miraculoasă. Poți să vindeci bolnavii cu ea. Dar trebuie să vezi unde stă Moartea. Dacă stă la capul pacientului, dă-i acestuia niște apă și se va vindeca; dar dacă Moartea stă la picioarele lui, toate eforturile vor fi în zadar, căci bolnavul trebuie să moară.

Din clipa aceea, omul își dădea seama mereu dacă 472
un bolnav putea fi salvat sau nu. A devenit faimos pentru abilitatea lui și a câștigat mulți bani. Într-o zi s-a dus să-și viziteze cumătrul și să-i spună ce s-a întâmplat cu apa. A intrat în casa cumătrului, dar acolo se întâmplau cele mai ciudate lucruri. La prima scară, se certau fărașul și mătura, lovindu-se violent una pe alta. Le-a întrebat:

— Unde locuiește domnul cumătru?

— Un etaj mai sus, a răspuns mătura. 473

Când a ajuns la a doua scară, a văzut acolo o grămadă de degete moarte aruncate pe jos. Le-a întrebat:

— Unde locuiește domnul cumătru?

— Un etaj mai sus, a răspuns unul dintre degete.

La baza celei de-a treia scări se afla o movilă de capete de morți, care l-au îndrumat să mai urce un etaj. La a patra scară a văzut o tigaie deasupra unui foc, iar în tigaie, niște pești se prăjeau singuri.

— Un etaj mai sus, i-au spus și aceștia.

Iar când a ajuns la al cincilea etaj, s-a trezit în fața unei uși închise. S-a uitat pe gaura cheii. Și l-a văzut pe cumătru, care avea două coarne lungi. Când acesta a deschis ușa și l-a invitat înăuntru, cumătrul s-a băgat repede în pat și s-a acoperit. Răspunzând întrebărilor ciudate ale omului cu privire la ceea ce văzuse, cumătrul a explicat că mătura și fărașul erau

slujitorul și menajera, degetele erau rădăcinile unei legume, craniile erau niște verze, iar peștii se găteau singuri. Cât despre coarnele lungi, cumătrul a spus, pur și simplu, că nu era adevărat. Bărbatul s-a înfricoșat și a fugit. Dacă nu ar fi plecat, cine știe ce i-ar fi făcut cumătrul?[71]

474 Legătura dintre moarte și diavol este exprimată de craniile și degetele scheletice pe care le întâlnește omul și prin faptul că, în cele din urmă, recunoaște coarnele diavolului. Există o variantă franceză a basmului „Cumătra Moarte" intitulată „Doctorul din Fougeray", în care diavolul însuși îl anunță pe doctor când îi vor muri pacienții, arătându-i luminile vieții[72]. Când doctorul, încercând să-i întoarcă serviciul, nu reușește să noteze greșelile oamenilor, el dispare din această lume. „După ce s-a topit, corpul păstorului a fost găsit pe o tufă (genul *Genista*). Nefericitul doctor ținea o lampă cu o formă tare ciudată, făcută dintr-un metal necunoscut." Se pare că doctorul își găsise propria lampă/lumină a vieții; pătrunsese atât de adânc în secretele lumii de dincolo, încât a pierit el însuși. Chiar și în „Domnul cumătru" curiozitatea musafirului era cât pe ce să-l coste viața.

475 Afirmațiile făcute de diavol cu privire la ciudățeniile din casă sunt eufemistice și, în același timp, dezvăluie „lumea răsturnată" a inconștientului. Chiar și la cel mai inferior nivel, obiectele animate îl uluiesc pe vizitatorul tărâmului magic. Se pare că, la fel ca *tunghâkul* (vezi *supra*, p. 194) din basmul inuit „Mingea de foc", diavolul poate să însuflețească obiectele moarte, indicând partea sa dătătoare de viață alături de ipostaza sa aducătoare de moarte. Acest lucru a fost demonstrat și atunci când cumătrul i-a dat omului o sticlă cu apă vindecătoare, la începutul basmului. În mod asemănător, într-un basm finlandez, „Castelul diavolului", pe lângă săbii și arme letale, diavolul are un unguent vindecător care poate face un om întreg

[71] [Spusă inițial fraților Grimm de către Amalie Hassenpflug, care avea doisprezece ani (fără ultima propoziție). Aceasta este prescurtată din versiunea tradusă de Margaret Hunt (1884) și revizuită și corectată de D.L. Ashliman. Pentru o traducere aproape identică, vezi J. și T. Grimm, *Complete Grimm's*, pp. 206–208.]

[72] E. Tegethoff, *Französische Volksmärchen 2*, pp. 111–115.

la loc și un flaut care deschide ușile cu puterea sunetului. În povestea noastră, diavolul se hrănește cu pești, care se prăjesc singuri în tigaie. Deoarece peștii trăiesc în apă, inițial îi putem privi drept conținuturi ale inconștientului. Așa că aici, diavolul este și stăpânul apei ca inconștient. El însuși trăiește la al cincilea etaj, ceea ce nu este lipsit de semnificație, deoarece cinci este numărul materialității[73].

În timp ce, în ultima poveste, diavolul, care, în privința unora 476
dintre trăsăturile sale, are în mod tradițional o afinitate pentru concepțiile precreștine și păgâne despre divinitate, și-a pierdut o parte din puterea demonică prin însușiri amuzante, o zeitate centrală ascunsă (la fel ca puterea inconștientului), de dimensiuni mari, apare în următoarea poveste mitică importantă din Irlanda, „Balor și nașterea lui Lugh":

> În vremuri de demult, pierdute în negura timpului, trăiau 477
> trei frați din Tuatha dé Danann. Cel mai mare dintre ei avea o fierărie în Druim na teine[74]. Mezinul, Cian, era stăpânul pământului și avea o minunăție de vacă, Glas Gaibhnenn (*vaca verde*), care dădea cantități atât de mari de lapte, încât trezea invidia vecinilor. Dincolo de Druim na teine, pe insula Tory[75], trăia un războinic faimos, pe nume Balor. Avea un singur ochi în mijlocul frunții și unul la ceafă. Acest ochi din spatele capului strălucea ca un vasilisc și putea ucide oamenii cu privirea sa malefică și piezișă și culorile sale otrăvitoare, dar Balor îl ținea închis, folosindu-l doar atunci când voia ca, dintr-o privire, să-și prefacă dușmanii în stane de piatră. Un druid prezisese că Balor avea să fie ucis de către propriul său nepot, în ciuda puterii sale magnifice. Din moment ce nu avea decât o fiică, pe Ethlinn, Balor a încuiat-o într-un turn

[73] Vezi J.J. Bachofen, *Mutterrecht*, pp. 58 și urm., mai ales p. 60; și C.G. Jung, OC 11, *Simbolul transsubstanțierii în liturghie*, §332, despre concepțiile antice despre cinci ca număr al popoarelor naturale (hylic), care formează o pentagramă cu brațele și picioarele întinse.

[74] În basm, tradus literal „femeia de foc", dar potrivit notei, „creastă de foc".

[75] Tory înseamnă „stâncă ce se înalță spre cer".

de nepătruns, pe o stâncă ce se înălța vertiginos din mare către cer. Acolo, a pus ca Ethlinn să fie păzită de douăsprezece femei bătrâne, cărora le-a ordonat să-i ascundă existența sexului opus. Între timp, Balor a hotărât să-i fure lui Cian acea vacă minunată. S-a deghizat într-un băiețel roșcat și, cu un șiretlic, a furat vaca. Apoi s-a schimbat înapoi în forma sa de Balor și a târât vaca pe insula lui.

478 Cian s-a dus apoi la o femeie-druid, Birog de pe Munte, pentru a-i cere ajutorul. Aceasta l-a îmbrăcat în haine femeiești și, cu o pală de vânt, l-a purtat dincolo de mare, până la turnul unde se afla Ethlinn. Apoi le-a strigat pe femeile din turn și le-a cerut adăpost pentru o mare regină care se confrunta cu niște greutăți. Femeile din turn nu au vrut să refuze o femeie din Tuatha dé Danann, așa că le-au primit înăuntru, pe ea și pe însoțitoarea sa. Apoi, prin farmecele sale, Birog le-a adormit pe toate, iar Cian s-a dus să discute cu Ethlinn. Și când l-a văzut, a spus că acela era chipul pe care îl văzuse în visele sale. Așa că i-a oferit dragostea ei. După o vreme, Cian a fost luat din nou de o pală de vânt și dus înapoi.

479 Când i-a venit sorocul, Ethlinn a dat naștere unui fiu. Balor a aflat veștile și le-a ordonat oamenilor săi să pună copilul într-o cârpă, pe care să o închidă cu un ac, și să-l arunce într-un râu. Pe când cărau copilul peste un braț al mării, acul a alunecat, iar copilul a căzut din cârpă în apă, iar ei au crezut că s-a înecat. Dar a fost luat de Birog de pe Munte, care l-a dus la tatăl său, Cian, și l-a dat să fie crescut de Taillte, fiica Regelui Marii Câmpii. Așa s-a născut și a crescut Lugh. Cu timpul, i-a fost dat unchiului său, fierarul Goibniu, ca să învețe o meserie. Goibniu a prins drag de Lugh și l-a învățat tot ce știa. Atunci Balor l-a omorât pe Cian, tatăl lui Lugh, și s-a pornit să-l distrugă pe Lugh și toată Irlanda împreună cu el. În timpul unei bătălii crâncene și sângeroase, Lugh și Bator s-au întâlnit. Lugh i-a făcut reproșuri lui Balor, care s-a înfuriat și mai tare. Le-a spus oamenilor care erau cu el: „Ridicați-mi pleoapa, să-l văd pe vorbărețul care îndrăznește să mi se adreseze în felul

ăsta". Și i-au ridicat pleoapa lui Balor, dar Lugh și-a aruncat sulița roșie către Balor și l-a lovit în ochi cu atâta forță, încât i-a scos ochiul prin ceafă. Ochiul a plesnit către propria armată a lui Balor, iar de trei ori câte nouă fomorieni au murit când s-au uitat la el. „Iar dacă Lugh n-ar fi stins ochiul acela când a făcut-o, întreaga Irlandă ar fi ars într-o clipită. Iar după aceasta, Lugh i-a tăiat capul lui Balor. Ca să răzbune moartea tatălui, nepotul și-a ucis bunicul."[76]

Balor cel cu un singur ochi, care locuiește departe de lumea oa- 480
menilor și este înconjurat din toate părțile de apă, are un echivalent în Polifem, fiul lui Poseidon, zeul cutremurelor de pământ și al mării. Și Polifem este o figură a lumii fantastice care și-a pierdut ochiul atunci când un om căruia îi greșise i-a înfipt în el o țepușă înroșită în foc. Dar, spre deosebire de Polifem, Balor mai avea un ochi la ceafă, care îi permitea să vadă nu doar în față, lumea seculară, ci și în spate, tărâmul magic. O privire a acestui ochi invizibil și distructiv îi putea preface pe dușmanii săi în stane de piatră. Aici este ilustrată perfect natura dual a figurii magice; unul dintre ochii lui Balor este întors către moarte și partea întunecată a lumii, iar cu celălalt ochi se poate uita la realitatea umană conștientă. În această privință, seamănă cu „musafirul orb" Odin/Woden, cu pălăria și mantia lui întunecată. Odin/Woden este vechiul zeu scandinav/germanic al tuturor lucrurilor magice, inclusiv înțelepciunea întunecată a naturii,

[76] Legenda lui Balor-Lugh este menționată deja în secolele al VIII-lea și al IX-lea. Într-o versiune, Lugh arde „ochiul acoperit cu nouă văluri al lui Balor cu o tijă de fier, după care cad șapte teci". *Cf.* Georges Dottin, *Manuel pour servir à l'Etude de l'Antiquité Celtique*, ed. a II-a, Librairie ancienne Honoré Champion, Édouard Champion, Paris, 1915, pp. 281–282: „În bătălia de la Moytura, Lug, eroul celor o mie de meserii, a distrus cu o lovitură de praștie ochiul malefic al lui Balor, care nu se deschidea decât înspre un câmp de luptă și a cărui pleoapă nu putea fi ridicată decât prin efortul a patru oameni". Potrivit lui James Hastings, *Encyclopædia of Religion and Ethics*, T. &. T. Clark and Charles Scribner's Sons, Edinburgh și New York, 1910, *s.v.* „celți", Balor părea să aparțină unui grup de zei primordiali din Irlanda, în care irlandezii își au originea mitică. După sosirea celților, acești zei mai vechi au devenit demonici și malefici. Balor a devenit personificarea ochiului malefic.

care și-a sacrificat unul dintre ochi uriașului Mimir ca să câștige puterea profeției. Și zeul egiptean Horus are un singur ochi. Și-a pierdut ochiul din cauza lui Seth și, când l-a recâștigat, l-a sacrificat ca să-și reînvie tatăl[77]. În colecția de cântece rapsodice galeze *The Mabinogion*[78], eroul, Peredur, se luptă cu un om uriaș, negru, cu un singur ochi, care își pierduse celălalt ochi într-o luptă cu „Șarpele Negru" pe „Dealul Durerii". Acest uriaș se numește „Despotul Negru". Un astfel de ochi, sacrificat pentru un daemon al lumii de dincolo, corespunde ochiului letal al lui Balor prin faptul că el combină ambele aspecte ale daemonicului[79]. Ochiul care privește în spate simbolizează „deblocarea sensului interior"[80]. Privirea de vasilisc a stăpânului micii insule, a cărui putere transcende timpul și spațiul dincolo de lumea vizibilă, sugerează o afinitate cu dragonul sferelor htonice și cu ieșirea sa din adâncurile noroioase. Prin urmare acest daemon este stăpânul adâncurilor, imaginea tipică a unui zeu întunecat ascuns, ca întruchipare a inconștientului, a regatului magic, în aspectul său distructiv. Faptul că locuiește pe o insulă îl indică drept un zeu al morții, fiindcă, potrivit perspectivei scandinave/germanice[81], adeseori se consideră că tărâmul morților s-ar afla pe o insulă îndepărtată, motiv pentru care ceremonia de îngropare era săvârșită adesea într-o barcă[82].

481 Balor are și capacitatea lui Proteu, unul dintre supușii lui Poseidon, zeul grec al mării, de a se transforma, și apare sub înfățișarea unui băiat roșcat, ca tâlhar. Am arătat deja că roșul este culoarea lumii magice. De asemenea, este culoarea focului și, prin urmare, este asociat cu zeii scandinavi și germanici Loki, zeul focului, și Thor, zeul cu părul roșu și barba roșie al tunetului și furtunilor. Roșul este și un atribut al lui Odin/Woden ca vânător sălbatic. Odată cu

[77] Vezi A. Erman, *Religion der Ägypter*, p. 71.

[78] C. Guest, *The Mabinogion*, pp. 200 și urm.

[79] [Adică privitul către noapte și moarte — inconștient, și capacitatea de a vedea în față, conștientul, realitatea umană.]

[80] Vezi M. Ninck, *Wodan*, p. 133. Pentru o interpretare detaliată a ochiului singuratic al zeului lumii de dedesubt, vezi volumul 2 al acestei opere.

[81] [De asemenea, multe triburi indigene din vestul Americii de Nord, precum Hopi.]

[82] Vezi E. Mogk, *Germanische*, p. 60.

introducerea creștinismului, diavolul a preluat din ce în ce mai multe aspecte ale lui Odin/Woden/Thor, moștenindu-i barba, pălăria și mantia roșie. De aceea, în folclor se spune că nu poți avea încredere în oamenii cu părul roșu. Chiar și moartea are pălărie roșie, la fel ca gnomii și strigoii. Roșul este culoarea sângelui, pasiunii și a vieții, prin urmare este de o importanță vitală în magia care are ca scop să influențeze voința zeilor, a demonilor sau a oamenilor pentru a produce suferință sau pentru câștiguri personale[83]. Egiptenii, care urau culoarea roșie, și-au transferat emoțiile asupra zeului Seth, de care mai mult le era teamă decât îl iubeau. Acesta avea culoarea roșie, ochii roșii, iar faptele lui rele erau „lucruri roșii"[84].

Adversarul lui Balor era, pe lângă propriul său frate, Goibniu, 482
fierarul din Tuatha dé Danann, care îl învață pe Lugh, băiatul-erou. Fierăria lui se numește „demonița focului". Imaginea antică a fierarului este beteagul Hefaistos, zeul focului vulcanic, o zeitate întunecată, care făurea în pământ. Un alt nume pentru locul forjei lui Goibniu este Druim na teine, Creasta de foc. Fierarul este creativ datorită artei sale și este maestru al focului, iar jăraticul este ascuns în materie. Flăcările scapără în auriu sau roșu. În folclor, descrierile roșului și auriului sunt interschimbabile[85]. Focul este un simbol al spiritului și, aflat aici în posesia fierarului, în lumea conceptuală a omului primitiv, a vraciului. Întețirea focului este un simbol al șireteniei, o trăsătură bine-cunoscută a lui Loki. Atunci când Balor se transformă într-un băiețel cu părul roșu, el simbolizează alinierea cu un șiretlic demonic, imposibil de negat, mai ales că el încorporează și aspectul de foc al adversarului său. Prin faptul că dă dovadă de trăsături conexe, el își învinge adversarii la propriul lor joc. Diversitatea dușmanilor este doar sugerată prin caracterizarea imperiului lor: marea și focul. Este ca și cum diverse aspecte ale unei ființe magice se luptă între ele sau, formulat într-o manieră psihologică, diferite tendințe din inconștient, comparabile cu două impulsuri instinctuale diferite din aceeași ființă umană, una distructivă și cealaltă creativă.

[83] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Rot* („roșu") sau *Haar* („păr").
[84] Vezi A. Erman, *Religion der Ägypter*, pp. 37, 39.
[85] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Rot*.

483 Balor fură minunata vacă hrănitoare, Glas Gaibhnenn (*vaca verde*) a celor trei fraţi. Această vacă simbolizează în primul rând o putere vie, hrănitoare a vieţii şi, pentru etapa primitivă a civilizaţiei, de cea mai mare valoare: un simbol al fertilităţii, natura maternă şi generoasă şi, prin urmare, o zeiţă-mamă şi o zeiţă a Pământului. Această indispensabilă forţă a vieţii apare printr-un vicleşug sub puterea unui mare demon al lumii de dincolo, dar acest incident a generat imboldul de a-l distruge pe Balor şi de a ajuta binele să învingă[86]. Fiica lui Balor este Ethlinn[87]. În întunericul inconştientului, legată şi păzită de voinţa tatălui demonic, trăieşte[88] o putere spirituală care îmbrăţişează legătura cu tărâmul viu, opus principiului lui Bator, şi va da naştere unui copil care îl distruge. Ajutorul trebuie să apară chiar din tărâmul magic, sufletul ascuns în adâncurile întunecate ale creaţiei trebuie să intervină în proces participând şi conectându-se cu partea luminoasă, pentru a da naştere celui care uneşte cele două lumi şi îl poate învinge pe demonul malefic. În vise, tânăra fecioară are deja o premoniţie conform căreia există fiinţe care o pot salva şi completa, care au o natură diferită de a ei şi de mediul său. Aripile vântului îl poartă pe mezinul Cian [= Mac Kineely], căruia i-a fost furată vaca, până în centrul magic închis, confirmând astfel prevestirile din visele ei. Deosebit de fertilă, Ethlinn naşte trei copii, dar tatăl ei vrea să trăiască şi, la fel ca întunecaţii zei Uranos şi, după el, Cronos, trebuie să-şi distrugă descendenţii de sex masculin. Dar, la fel ca ei, un fiu scapă şi îl învinge. Lugh este tânărul erou cultural care pune capăt persecuţiei bunicului său Balor. Tocmai când întunericul pare să fi cucerit complet lumina, după ce l-a distrus pe tatăl băiatului şi proprietarul vacii şi l-a subjugat chiar şi pe fierar, forţele creative

[86] [„Execută voinţa sorţii" — John O'Donovan (trad.), *Annála Rioghachta Eireann. Annals of the Kingdom of Ireland by the Four Masters, from the earliest period to the year 1616*, ed. a II-a, Royal Irish Academy, Dublin, 1856, prima versiune scrisă.]

[87] [Această transliterare o urmează pe aceea a lui Lady Gregory (*Gods and Fighting Men: The Story of the Tuatha De Danaan and of the Fianna of Ireland, arranged and put into English*, John Murray, Londra, 1904); sunt posibile şi alte scrieri ale numelui, cum ar fi Ethnea, vezi John Rhys, *The Hibbert Lectures*, Williams and Norgate, Londra, 1898, p. 56.]

[88] [Versiunea originală este la timpul prezent.]

supraviețuiesc și se dezvoltă. Lugh cunoaște „secretul nașterii sale și al atacului lui Balor asupra sa și a fraților săi, dar știe și de uciderea tatălui său". Fără să-și dea seama, Balor prinde drag de tânărul fierar, de parcă ar fi tânjit în taină după lumea adversarului său[89]. Este dorința de lumină și sentimentul că nepotul cel frumos este cumva înrudit cu el și că întunericul nu poate exista fără lumină. De altfel, în oracolul chinezesc și cartea înțelepciunii *I Ching* scrie că puterea întunericului se distruge singură atunci când a consumat complet lumina, căreia îi datorează existența sa[90]. Însă tânărul erou distruge ochiul lui Balor, răzbunând astfel moartea tatălui său. Uciderea lui Balor amintește de orbirea lui Polifem. Este o ridicare a spiritului distructiv în inconștient. Astfel, eroul își recâștigă vaca; ceea ce înseamnă că scoate din nou forța vieții din adâncurile inconștientului. Măsura în care această poveste folosește materialul arhetipal este evident din faptul că îl întâlnim din nou într-o cultură complet diferită, într-un mod similar. Laistner menționează o poveste finlandeză în care fiica unui rege stă „la o sută de stânjeni sub pământ, într-o cameră de fier, închisă acolo de un spirit al stâncii cu un singur ochi, aproape orb"[91]. Eroul, pe care demonul îl miroase, dar nu îl poate vedea, reușește să-i scoată ochiul cu o prăjină înroșită în foc.

O poveste fascinantă, ale cărei personaje sunt la fel de puternice 484
precum cele din povestea lui Balor, este „Picioare de aur", un basm vechi cules la sfârșitul anilor 1800 în zona Lectoure, un orășel de lângă Gascogne, în sudul Franței.

Era odată, la Pont-de-Pîle, un fierar care nu avea mai 485
mult de un stânjen înălțime, dar era puternic cât doi boi de tras la jug. Era mai negru decât tăciunele, avea o barbă

[89] [Faptul că Balor prinde drag de tânărul fierar (Lugh) urmează textul lui O'Donovan (*Annála Rioghachta Eireann*); aceasta este sursa pentru von Franz și von Beit. Traducerile ulterioare spun că unchiul lui Lugh, Goibniu, prinde drag de Lugh, ca în versiunea folosită mai sus.]

[90] Hexagrama 36, *Ming Yi*, „Întunecarea Luminii", în *The I Ching or Book of Changes*, pp. 142 și urm.

[91] L. Laistner, *Psyche, zur Entwicklungsgeschichte der Seele*, Flammer und Hoffmann, Pforzheim, 1900, vol. 2, p. 113.

lungă, părul țepos și ochii roșii ca niște cărbuni încinși. Nu a pus niciodată piciorul într-o biserică și mânca în toate zilele carne, chiar și în Vinerea Neagră. Oamenii spuneau că fierarul din Pont-de-Pîle nu făcea parte din rasa creștinilor. Fierarului nu-i plăcea atât de mult să lucreze fierul cum îi plăcea să lucreze aurul sau argintul. Nu-și vedea capul de atâta muncă. Și făcea totul fără niciun ajutor — avea doar un lup negru mare cât un cal. Șapte tineri veniseră la el să învețe meșteșugul. Dar încercările erau atât de dificile, încât mureau din cauza lor în trei zile.

486 La vremea aceea, în cătunul La Côte trăia o văduvă sărmană care locuia în bordeiul ei doar cu fiul său. Când băiatul a împlinit paisprezece ani, i-a spus mamei sale într-o seară:

— Mamă, ne spetim amândoi muncind și abia reușim să trăim de pe o zi pe alta. Mâine mă duc la fierarul din Pont-de-Pîle, să intru ucenic la el.

Mama lui l-a avertizat în privința groaznicului fierar, dar băiatul nu a ascultat-o. Așa încât a doua zi, în zori, băiatul se afla în fața atelierului fierarului din Pont-de-Pîle.

— Hei, fierarule din Pont-de-Pîle, aș vrea să fiu ucenicul tău.

— Vino încoace, băiete!

Băiatul a intrat în atelier fără teamă și fără să clipească.

— Băiete, arată-mi cât ești de puternic.

Băiatul a ridicat o nicovală de șapte chintale.

— Băiete, arată-mi cât ești de îndemânatic.

Băiatul s-a dus la o pânză de păianjen și a desfăcut-o, apoi a făcut-o ghem de la un capăt la altul, fără să rupă firul.

— Băiete, arată-mi cât ești de curajos.

Băiatul a deschis ușa roții unde stătea închis zi și noapte lupul negru cât un cal de mare, care manevra foalele forjei. Lupul a sărit imediat de acolo. Dar băiatul l-a prins din zbor și, apucându-l de gât, i-a tăiat coada și cele patru labe pe o nicovală și l-a ars de viu în focul forjei.

— Băiete, s-au terminat încercările tale. Ești puternic, iscusit și curajos. În trei zile o să intri ucenic la mine. Am să te plătesc bine. Dar nu vreau să locuiești sau să mănânci cu mine.

— Stăpâne, așa voi face.

Noul ucenic s-a înclinat în fața fierarului din Pont-de-Pîle 487
și a plecat. Odată ajuns afară, s-a gândit: „Mama avea dreptate. Stăpânul meu nu este un om ca toți oamenii. O să mă ascund timp de trei zile și trei nopți, și o să-l urmăresc fără să mă vadă. Atunci voi ști cu cine am de-a face".

Ucenicul și-a luat rămas-bun de la mama lui și s-a pre- 488
făcut că pleacă. Dar s-a ascuns, fără să știe nimeni, chiar în apropierea casei fierarului din Pont-de-Pîle, într-o căpiță de fân, de unde putea să vadă și să audă tot, fără ca el să fie văzut sau auzit. A descoperit că fierarul o chema noaptea la el pe fiica sa, regina șerpilor. Regina Viperelor era lungă și groasă cât un sac de grâu, și avea pe cap o floare de crin negru. Tatăl și fiica se dezmierdau și se devorau cu sărutări. I l-a promis pe ucenic drept soț. Regina Viperelor a plecat. Imediat, fierarul din Pont-de-Pîle s-a dus pe malul râului Gers, într-o pajiște mărginită de frasini, plopi și sălcii. Ucenicul a ieșit din căpița de fân și l-a urmărit pe stăpânul său fără să facă un zgomot, pitindu-se pe după copaci. Fierarul din Pont-de-Pîle s-a dezbrăcat la pielea goală și și-a ascuns hainele într-o scorbură din trunchiul unei sălcii. Apoi și-a scos pielea de la cap până la picioare și a apărut sub forma unei vidre uriașe. „Să ascund pielea de om", a spus el. „Dacă nu o mai găsesc și nu o pun pe mine înainte de răsăritul soarelui, o să rămân vidră pe vecie." Și-a ascuns pielea de om în scorbura din salcie și a sărit în Gers, chiar în clipa când stelele marcau miezul nopții. Ucenicul l-a văzut înotând și scufundându-se spre fundul râului, apoi ieșind cu câte un crap sau un țipar pe care îl mânca în lumina lunii. Acest lucru a continuat până în zori. Apoi fierarul din Pont-de-Pîle a ieșit din apă, și-a pus pe el pielea de om și hainele, după care s-a întors acasă, fără să-și imagineze că fusese urmărit.

489 Băiatul și-a început ucenicia fără să se dea de gol că văzuse toate acestea. A devenit un aurar chiar mai bun decât meșterul său. Odată, a primit ordin să făurească bijuteriile de nuntă pentru fiica cea mare a unui marchiz. Când s-a dus să-i ducă bijuteriile, s-a îndrăgostit de fiica cea mică a marchizului și, în scurt timp, s-au logodit. I-a făcut un lănțișor de aur, pe care l-a întărit cu propriul lui sânge, și care s-a atașat atât de ferm de purtătoarea lui încât nici Dumnezeu, nici diavolul nu puteau să i-l smulgă de la gât. Lănțișorul era înzestrat și cu puterea de a arăta dacă unul dintre îndrăgostiți avea necazuri.

490 Când ucenicul s-a întors acasă, fiind gelos pe iscusința lui, fierarul l-a bătut crunt și i-a cerut să se însoare cu fiica lui, regina șerpilor. Când ucenicul a refuzat, fierarul i-a tăiat picioarele și l-a aruncat într-un turn fără acoperiș, de o sută de stânjeni înălțime, aflat pe malul mării, pe tărâmul șerpilor, unde trebuia să muncească pentru fierar. Ucenicul a locuit și a muncit acolo timp de șapte ani. Pământul îi era pat, iar cerul acoperiș. Când îi era sete, bea apă din fântână. Nu-i lipseau fierul, argintul sau aurul, nici diamantele sau pietrele prețioase. Tot ce făurea era dus de marii vulturi ai Muntelui la fierarul din Pont-de-Pîle. Când ucenicul muncea de o sută de ori mai mult decât ar fi fost nevoie, îi aruncau un colț de pâine negru ca tăciunele și amar ca fierea. Dar în cei șapte ani nu a făcut doar bijuterii minunate, ci a făurit în secret și comori pentru sine: un topor de oțel, o curea de fier cu trei găuri și niște picioare din aur care îi veneau perfect. În cele din urmă, și-a făcut niște aripi mari și ușoare ca fulgul. După șapte ani, când a venit la el regina șerpilor, care îl vizita în fiecare zi ca să-l seducă, i-a tăiat capul cu toporul și și l-a agățat la curea. Folosindu-și aripile ușoare ca fulgul, a zburat noaptea spre casă, spre râul Gers.

491 S-a uitat în jos către Pont-de-Pîle și, în lumina lunii, l-a văzut pe fierar ieșind din casă pentru a se transforma în vidră și a înota în Gers până în zori. A așteptat până la ultima bătaie a miezului nopții, după care s-a avântat în jos, de o sută de ori

mai repede decât o rândunică, spre salcia scorburoasă unde își ascundea fierarul din Pont-de-Pîle pielea de om în fiecare noapte. Într-o clipă, pielea de om atârna de una dintre găurile de la cureaua lui de fier, iar el plutea la o sută de stânjeni deasupra râului Gers.

— Hei, fierarule din Pont-de-Pîle!

— Ce vrei de la mine, pasăre uriașă?

— Fierarule din Pont-de-Pîle, îți aduc veşti despre fiica ta, Regina Viperelor.

— Vorbește, pasăre uriașă.

— Nu sunt o pasăre uriașă. Sunt ucenicul tău. Vreme de șapte ani am suferit moartea și chinul pe malul mării întinse. Fiica ta e în două bucăți acum, cap și corp, atârnată de cureaua mea de fier. Adună-le din Gers și încearcă să le coși laolaltă.

Fierarul din Pont-de-Pîle țipa ca un vultur pe râu.

— Fierarule din Pont-de-Pîle, nu ai ajuns la capătul suferințelor. Caută-ți pielea de om în scorbura din salcie. Uită-te, prietene, uită-te bine! E la mine, agățată de cureaua mea de fier. Iar acum vei rămâne vidră pe vecie.

Fierarul din Pont-de-Pîle s-a scufundat în Gers. N-a mai fost văzut niciodată de atunci.

Apoi eroul și-a vizitat mama, i-a spus ce a pățit, a fript 492
pielea fierarului și a mâncat-o. Apoi s-a dus la iubita sa, care îi cunoștea necazurile datorită lănțișorului și, așa cum conveniseră să facă în cazul acesta, se îngropase într-o stare de moarte aparentă, în haine de mireasă. A trezit-o, a cerut-o de soție de la părinții ei și s-au căsătorit în dimineața aceea. Au trăit mult și bine, și au avut doisprezece fii. Cel mare era cel mai puternic și mai frumos dintre toți. Dar avea burta acoperită cu o blană galbenă, fină și moale, ca de vidră. Și asta pentru că, în prima zi după nuntă, tatăl său mâncase, friptă pe grătar, pielea fierarului din Pont-de-Pîle[92].

[92] Text prescurtat preluat din Montagne Rhodes James, *Tales from Lectoure*, Rosemary Pardoe, Chester, 2006, pp. 11–19. „Pieds-d'Or" i-a fost spusă lui Jean-Francois Bladé (1827–1900), culegătorul, de către trei oameni: bătrânul Cazaux;

493 Ca și povestea „Balor și nașterea lui Lugh", basmul „Picioare de aur" are trăsături esențiale comune cu legenda lui Wayland Fierarul[93]. Forma de vidră a fierarului malefic poate fi legată de legenda scandinavă în care Loki l-a ucis pe fiul regelui Hreidmar, Ótr, sub forma unei vidre, și și-a lăsat blana să fie suflată cu aur de către zei[94].

494 Figura puternică, demonică a fierarului din Pont-de-Pîle indică mai ales natura sa malefică și distructivă. Însă este importantă și partea productivă și pozitivă a meșteșugului său, chiar și atunci când este subliniat aspectul întunecat, ca în „Balor și nașterea lui Lugh". Ca urmare a măiestriei sale în arta misterioasă a prelucrării metalelor și a făuririi de produse de înaltă calitate, mai ales arme, fierarul a avut întotdeauna în credința populară reputația unor relații și abilități magice (chiar și în privința cunoștințelor populare medicale)[95]. Numeroase legende preamăresc arta făuritului, de exemplu cele care povestesc despre îndemânările lui Hefaistos, Wayland și Mimir[96]. Urme ale naturii sale divine încă apar la fierarul pământean care este în legătură cu ființe de pe altă lume, cum ar fi gnomii care prelucrează metalul sau lucrează în forje, ori relația dintre potcovar (fier forjat, făurar de potcoave) și vânatul sălbatic. Fierarul pământean poate să-l pună în lanțuri pe Lucifer, poate chiar să-l izgonească, să-l depășească în istețime sau să fie asemenea diavolului. Diavolul însuși apare ca

servitoarea lui Bladé, Cadette Saint-Avit de Castera-Lectourois, și Pierre Laterrade de Saint-Martin-de-Goeyne (la zece kilometri nord-vest de Lectoure). Fiecare dintre ei plasa acțiunea in zona în care s-a născut. Și alte persoane din Lectoure cunoșteau povestea, dar versiunile lor erau mai puțin complete și detaliate decât cea a lui Cazaux, pe care a urmat-o Bladé aici.

93 [În introducerea sa, traducătorul M.R. James remarcă faptul că „Picioare de aur" este, în esență, aceeași poveste ca „Wayland Fierarul", Völunder din vechea *Edda*, care este spusă într-unul dintre cele mai vechi straturi ale acelei opere, și a cărei primă mențiune este cioplită pe sicriul din fildeș din Muzeul Britanic denumit Franks Casket, și a fost făcută în nordul Angliei în secolul al VIII-lea.]

94 [În mitologia scandinavă, Ótr (alternative: Ott, Oter, Otr, Otter) este un gnom. El este fiul regelui Hreidmar și fratele lui Fafnir și Regin.]

95 Într-o formulă magică din Merseburg [Germania], Odin apare ca un potcovar.

96 [Zeul scandinav al forjei.]

fierar[97]. Astfel, în acest basm, adversarul eroului este înfățișat ca un fierar care provoacă groază și își exprimă natura fundamentală ca un zeu întunecat. Mai există o trăsătură care subliniază acest aspect: în forma sa de vidră, fierarul se dezvăluie ca demon al apelor, element al inconștientului. La sfârșitul basmului, vidra dispare în lumea apelor, în timp ce forța creativă primordială, care se desfășoară în arta fierarului, trece la băiatul erou. (Însă preia și eroul o parte din esența vidrelor, „încorporând" pielea fierarului. Mai întâi arde pielea, adică o purifică prin foc.) Prin confruntarea cu demonul, omul câștigă o parte din energia creativă a inconștientului, la fel cum eroul din „Balor și nașterea lui Lugh" își recuperează vaca fertilă. În mod semnificativ, despre fierarul din Pont-de-Pîle se spune că nu făcea parte din tribul creștinilor, fiindcă în el continuă să trăiască un zeu păgân primitiv, iar aspectul său uman este înșelător, este mai mult decât un om, căci poate deveni și animal. Fierarul nu apare mereu ca un demon violent ce se manifestă în exterior; dimpotrivă, gnomii sunt meșteri ai forjei la fel de apreciați. Mimir este un bine-cunoscut fierar gnom[98]. Laistner[99] relatează o poveste suedeză în care un vânător s-a întâlnit cu „un fierar muntean care dormea pe Oernekulla și l-a luat cu forța. Fierarul plânge și promite că va făuri tot ce i se va cere, doar să i se pună fier și oțel pe coasta muntelui. Însă vânătorul refuză să elibereze gnomul. Și atunci gnomul spune: «Dacă aș avea pălăria mea de ceață,

[97] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Schmied* („fierar"). H. Güntert, *Weltkönig*, p. 111, scrie despre neîncrederea pe care o manifestă masele atunci când sunt confruntate cu arte pe care nu le înțeleg. În mințile primitive, artiștii devin magicieni. Această trăsătură apare în legende precum cea a lui Dedal și Wayland, iar până in ziua de astăzi [adică in anii 1920] limba germană păstrează termeni precum *schemer*, legat de *Schmied*, „a bate fierul cât e cald" sau „a făuri o minciună". Despre relația formei lui Donar cu cea a diavolului, vezi A. Wünsche, *Vom geprellten Teufel*, pp. 11, 88 și urm., 96–98. Wünsch scrie despre legende în care fierarul îl păcălește pe diavol sau învinge moartea ca diavol. El spune o poveste la sfârșitul căreia fierarul, negăsind nicio intrare în rai sau iad, devine fierarul impăratului Barbarossa în Kyffhäuser (*ibidem*, pp. 91–92). Barbarossa, care a fost purtat (*entrückte*) către locul cunoscut drept Kyffhäuser, ar trebui să fie privit ca zeitate a lumii subterane.

[98] [În *Edda poetică*, Mimir este un bărbat care a fost decapitat și stă sub Arborele Lumii, Yggdrasil, iar din capul său Odîn/Woden primește înțelepciune.]

[99] Vezi L. Laistner, *Das Rätsel*, vol. 2, pp. 65–71.

nu ar trebui să mă iei cu tine, dar dacă nu-mi dai drumul, vei plăti prin moartea întregii tale familii». Gnomul muntean a stat captiv trei zile, după care a dispărut, însă profeția i s-a împlinit". În Palatinatul de Sus este cunoscut Fierarul-pământului (*Erdschmied*). Deși în legenda suedeză vânătorul s-a întâlnit cu un fierar montan, prizonierul, unic reprezentant al gnomilor, poate fi considerat parte a unui aspect subteran al lui Dumnezeu, în care multitudinea de gnomi sunt comprimați într-o singură formă. De fapt, ca trăsătură a aspectului dublu al regatului magic, micimea este o manifestare majoră a acelui Dumnezeu[100] în care, bineînțeles, puterea sa, care încă se manifestă, subliniază opozițiile care domină lumea magică[101].

495 Într-un basm din insulele Fiji, „Povestea lui Longa-Poa", întâlnim un alt om foarte mic care poate face minuni.

496 După cum spun strămoșii noștri, a fost odată în Tonga o căpetenie pe nume Longa-Poa, un conducător măreț și puternic, cu brațul vânjos, inima vitează, înțelept la judecată și viteaz în război. Dar, deși măreț și puternic, era cineva în fața căruia tremura și se înfricoșa, și anume Fekai, „Cea Feroce", propria lui soție, fiica regelui, o femeie înaltă și slobodă la gură, care avea un suflet absolut malefic. Dar era fiica unui „Rege Sacru" și nu putea să ridice mâna împotriva ei, fiindcă era mai aproape de zei decât el.

497 Odată, după ce a fost dojenit aspru de Fekai, Longa-Poa a hotărât să plece de pe insulă și să-și caute liniștea pe alte meleaguri. A pornit într-o campanie de război și distrugere împreună cu războinicii săi. Într-una din expediții au reușit să ucidă o balenă. Plin de mândrie, Longa-Poa a spus că lucrul ăsta îi transforma pe el și pe oamenii săi în zei. Dar, aflat pe mare, s-a întâlnit din nou cu Fekai, care, în barca ei, pornise împotriva lui. Încercând să scape de mânia sa, a pilotat vasul direct într-un vârtej, în care au murit toți oamenii săi. Fekai, barca și echipajul său i-au urmat în vârtej, unde și-au găsit și ei

[100] Vezi spiritele pădurii menționate mai sus Oci și Curupira.

[101] [Adică tărâmul inconștientului.]

sfârșitul. Doar Longa-Poa a scăpat și a ajuns pe o insulă, unde a căzut extenuat la poalele unui palmier și a adormit. Noaptea, a auzit o voce stridentă din întunericul de deasupra lui:

— Longa-Poa! Longa-Poa!

— Cine mă strigă? a întrebat el, ridicându-se temător în picioare.

A dat ocol palmierului lângă care dormise și a văzut un lucru ciudat între el și cerul înstelat. Pe marginea unei frunze lungi de palmier, care nu ar fi susținut nici greutatea unui șobolan fără să se îndoaie, stătea un bătrânel care se bălăngănea în sus și în jos, pe măsură ce frunza se legăna purtată de vântul nopții. Era tare mic, nu mai înalt de o lungime de braț de la palmă până la cot; dar avea capul mare, la fel și ochii, care străluceau în întuneric ca două bucăți de jăratec. Longa-Poa îi vedea chipul bătrânelului datorită luminii pe care o emanau ochii lui; și i-a stat inima în loc, deoarece și-a dat seama că îi vorbise un zeu.

Bătrânelul l-a tachinat pe conducătorul de-acum descu- 498
rajat, provocându-l să se salveze singur, din moment ce acum era un zeu, nu-i așa? L-a luat în râs pe Longa-Poa până ce acesta s-a simțit complet umilit. Apoi, continuând să se legene pe vârful frunzei de palmier, bătrânelul i-a ordonat lui Longa-Poa să facă un foc și să pregătească ceva de mâncare. Ca prin minune, groapa pentru foc s-a umplut cu hrană delicioasă, din care bătrânelul a mâncat de zece ori mai mult decât marele și înfometatul Longa-Poa. Apoi, bătrânelul l-a trimis pe Longa-Poa acasă, pe o pasăre magică. După mai multe aventuri, Longa-Poa a fost numit Tui — sau Stăpân — în Tonga, bucurându-se de respectul tuturor. Longa-Poa a fost un rege bun, căci a învățat multe lucruri din ceea ce i s-a întâmplat în călătoriile sale; așa că a devenit mai bun la inimă și mai smerit decât atunci când Fekai i-a aruncat smocul de păr în ochi și l-a îndepărtat cu bățul ei[102].

[102] Text prescurtat, din L. Fison, *Tales from Old Fiji*, Alexander Moring Ltd, Londra, 1904, pp. 65–85. Spusă lui Fison de către căpetenia Taliaitupou din Naiau, Fiji.

499 În clipele de restriște ale eroului, apare în scenă o divinitate stranie. Întregul fenomen al naturii acestui zeu este paradoxal: este atât de mic și de ușor, încât se leagănă pe vârful unei frunze de palmier. Însă are capul și ochii mai mari decât cei ai unui om normal, la fel și pofta de mâncare! Omulețul are reacții contrare, de batjocură cruntă și bunătate nemărginită într-o succesiune rapidă, îmbină trăsături demonice și amuzante, un râs sinistru, insultă și generozitate; el pedepsește, educă și răsplătește. Capul uriaș ne aduce aminte de figuri constând doar dintr-un cap, cum ar fi craniile care se rostogolesc. Apărând pe frunza de palmier, el amintește de un spirit al pădurii. Bătrânelul trăiește ca Balor („Balor și nașterea lui Lugh"), pe o insulă pustie din mijlocul mării, și domină toate procesele naturii. Este, la fel ca Balor, o imagine a spiritului ascuns, dar activ al naturii din adâncurile creației.

500 În acest basm din insulele Fiji, spiritul, în măsura în care poate fi imaginat, este reprezentat într-un mod admirabil[103]. În același timp, este ceva atât de mic, încât, comparat cu dimensiunea și realitatea materiei brute, nu îl observăm deloc, dar dezvoltarea ochiului ca organ al capacității de percepție este imensă. Deși, din punct de vedere fizic, este mic cât pupila, ochiul poate „vedea" și, astfel, poate cuprinde întregul univers. Ca „spirit", tronează deasupra tuturor lucrurilor, deoarece are o perspectivă generală asupra lumii fizice, concrete. De asemenea, capacitatea lui de a digera mâncarea este, bineînțeles, enormă; spiritul poate înghiți, descompune, utiliza, metaboliza și digera toate lucrurile materiale. Nu are vârstă, și totuși face parte din natura spiritului. Facem referire aici la o paralelă indiană veche, o descriere plastică a naturii ființei spirituale, *puruṣa* din *Kaṭha*

[103] Vezi J. Hoffmeister, *Wörterbuch der philosophischen Begriffe*, Der Philosophischen Bibliothek, Felix Meiner Verlag GmbH, Leipzig, 1944, *s.v.* „spirit". Termenul pentru „spirit" în vechea germană înaltă este *Gaist*, iar în germana medie înaltă *Geist*, iar în contextul rădăcinii limbii scandinave *geysa*, „izbucnire violentă" sau „a curge în afară". Aceeași rădăcină apare în cuvântul englezesc *geyser*. Pe parcursul evoluției sale, *Geist* a dobândit sensul de aer, briză și mai ales respirație, ca vehicul al vieții, principiu care menține viața.

Upaniṣad[104]. Vezi și *Śvetāśvatara Upaniṣad* [105], care explică faptul că „primul-născut clarvăzător roșu și înțelept" se referă la „embrionul auriu (prin urmare roșu)". De asemenea, „bătrânul fără vârstă" sau „stăpânul înțelept al universului"[106]. Mai este numit și focul arcuit înflăcărat care arde lumea și înseamnă inepuizabilul prin care este produsă hrana iar și iar[107].

„Micimea" ființei divine este exprimată uneori în basme sub 501
forma unui gnom sau, alteori, a unui copil, ca atunci când Balor (în „Balor și nașterea lui Lugh") fură vaca luând forma unui *băiat*. Băiatul, o figură a copilului divin ca ipostază contrară bătrânului înțelept și altor ipostaze ale zeului păgân al naturii, demonul inconștientului și întruchiparea regatului fermecat și a valorilor sale, apare în basmele din toate culturile și toate timpurile. Deocamdată nu putem încă să identificăm toate formele și relațiile acestei figuri centrale puternice, de exemplu motivul regelui bătrân, bolnav sau orb, sau celelalte aspecte animale ale sale. Acum, că au fost subliniate trăsăturile generale ale acestui arhetip, vor fi discutate și celelalte aspecte pe parcursul analizei care urmează. Dar mai întâi vom analiza aspectele arhetipale ale Marii Mame, așa cum este ea ilustrată în basme.

[104] În hinduism, *puruṣa* („bărbat, om cosmic") este „sinele" care străbate universul. Vezi *Kaṭha Upaniṣad*, a patra *vallī*, 12: „Cât un țol (deget) de înalt,/ Puruṣa sălășluiește aici în corp,/ stăpânul trecutului și viitorului,/ Cel care îl cunoaște bine nu se mai teme de nimic" (Deussen, *Sixty Upanishads*, p. 292).

Sau în *Śvetāśvatara Upaniṣad*, a treia *adhyāya*, 13, unde scrie: „Puruṣa, înalt de un țol, ca suflet interior,/ Se găsește întotdeauna în inimile ființelor create;/ Doar cel care este pregătit de inimă, minte și spirit, —/ Astfel, cei care îl cunosc devin nemuritori" (Deussen, *Sixty Upanishads*, p. 313).

[105] A cincea *adhyāya*, 2 și nota de subsol 2 (Deussen, *Sixty Upanishads*, p. 319).

[106] *Ibidem*; *Śvetāśvatara Upaniṣad*, a treia *adhyāya*, 21 [care îl descrie pe Brahman]; Deussen, *Sixty Upanishads*, p. 314. „Puruṣa, care este toate acestea,/ Care este însuflețitorul lumii,/ Stăpânul înțelept al lumii, care,/ Omniform, sălășluiește în ape" (*Mahā Upaniṣad* — Deussen, *Sixty Upanishads*, pp. 800–801).

[107] *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad*, al cincilea *brāhmanam*, 2 (Deussen, *Sixty Upanishads*, pp. 418 și urm.).

CAPITOLUL 17
MAREA MAMĂ

502 În basmul „Zbor către lună", am cunoscut-o deja pe soția bărbatului din lună, al cărei spate găunos reprezenta partea cealaltă, întunecată, înfricoșătoare a soțului ei bun și generos. De asemenea, în basmul „Makonaura și Anuanaitu", conducătorii tărâmului magic erau considerați un cuplu[1], însă jumătatea masculină ocupa locul principal în acțiunea acestor povești. În multe fire narative apare însă și un personaj principal feminin, care domină tărâmul magic[2]. De exemplu, mama primordială cu niște sâni imenși din „Desaga lui Ngeraod"; sau zeița aztecă a pământului, Tlalteotl, și strămoașa tribului, Coatlicue, din „Cum a căutat Motecuhzoma Cele Șapte Peșteri"; sau în Europa, unde, în unele variante ale basmului „Cumătra Moarte", moartea apare sub formă de femeie[3]. În timp ce, în aceste povești, zeitatea feminină și partenerul ei divin simbolizează împreună aspectul dublu al tărâmului magic — sau,

[1] Vezi J.J. Bachofen, *Gräbersymbolik*, pp. 324–325; și *Mutterrecht*, p. 22, despre natura androgină a lunii. Vezi și perechea zeu–zeiță care guvernează tărâmul celor morți, precum grecii Pluto și Persefona, sau Mictlantecuhtli și soția sa Mictecacihuatl, care conduc tărâmul aztec al morților, Mictlan — vezi Graulich, *Myths of Ancient Mexico*, p. 251.

[2] Despre acest arhetip, vezi materialul cules în G. v. d. Leeuw, *Religion in Essence*, pp. 73 și urm.

[3] *Cf.* „Moartea ca naș", „Soldatul și ranița sa", iar în J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, pp. 383 și urm. există o versiune franceză în care soțul o preferă pe figura feminină a morții în defavoarea Fecioarei Maria ca nașă pentru copilul său.

uneori, ea singură întruchipează puterea parțial generoasă, parțial solicitantă —, multe basme descriu natura pur malefică și răuvoitoare a acestei figuri ca fiind o vrăjitoare. De exemplu, în tradițiile indienilor skidi-pawnee (America de Nord), Femeia-Păianjen țese pânze în centrul pământului. Într-o poveste, se spune despre ea că era unul dintre marii păianjeni roșii, o tarantulă, fiica Soarelui și a Lunii. Iată basmul „Moartea Femeii-Păianjen“:

Erau multe sate într-o țară unde oamenii se bucurau de 503
numeroși bizoni și porumb din abundență; dar acolo trăia și Femeia-Păianjen[4], în nord-vestul satelor. Dacă un vânător se apropia de sălașul acestei Femei-Păianjen, ea îi dădea de mâncare, dar punea otravă în bucatele pe care i le dădea, astfel încât vânătorul să moară. Apoi îi tăia capul, îl punea în cabana ei, lua corpul și îl dezmembra, sau uneori îl arunca în părâul din apropiere, să-l mănânce animalele. Se pare că își trăgea puterea dintr-un animal misterios din pământ.

Tirawa[5] se uita în jos la oamenii aceștia și i se făcea milă 504
de ei. A poruncit Soarelui și Lunii să-și trimită cei doi copii în sat, spunându-le că voia să-i ajute pe oameni, omorând-o pe această Femeie-Păianjen; era clar că un animal misterios o luase pe bătrână la el acasă și o învățase tainele sale. Tirawa îi dăduse acestei Femei-Păianjen niște semințe pe care să le planteze și să culeagă roadele, iar când avea să aibă suficiente semințe, trebuia să le împartă oamenilor. Dar în loc să facă acest lucru, a pus semințele în saci, a săpat gropi în pământ și le-a pus în găurile acelea. Nu a dat nicio boabă nimănui, ci le-a păstrat pe toate pentru sine.

[4] [Culegătorul acestui basm, George Dorsey, observă că „nu exista una singură, ci mai multe femei-păianjen. Contrar influenței femeilor-vrăjitoare, influența lor era uniform bună, în măsura în care ii ajutau pe oameni, dându-le semințe, funia de arcan și învățându-i să urce pe munți și în copaci etc. Se credea că acestea locuiau în versanții munților, unde stăteau cu picioarele depărtate, și erau sursa izvoarelor care aduceau apă dulce“ — Dorsey, *Skidi Pawnee*, p. 335.]

[5] [Zeul creator suprem al poporului skidi-pawnee.]

505 Când fiii au crescut mari și s-au făcut bărbați, au pornit spre nord, având pe umeri niște tolbe speciale. Bătrâna știa că se apropie, așa că și-a trimis șerpii să-i întâmpine. Când tinerii au văzut șerpii, s-au speriat; în mijloc era un imens șarpe-cu-clopoței, care părea să fie conducătorul celorlalți. Cel mai mare dintre cei doi băieți și-a luat arcul și săgețile și a tras asupra acestui șarpe, omorându-l. După ce șerpii au văzut că le-a murit conducătorul, au fugit, dispărând în găurile lor. [Episodul se repetă cu lei de munte și urși...] Atunci bătrâna vrăjitoare și-a dat seama cu cine are de-a face. „Sigur sunt băieți fermecați!", și-a zis ea. Băieții și-au continuat drumul și au ajuns într-o zonă cu mulți copaci; au trecut prin pădure, au coborât dealul și au ajuns la o vale. În fața unui cort îi aștepta bătrâna, care le ieșise în întâmpinare. [I-a primit cu amabilitate și le-a pregătit o masă specială, dar care conținea creier de om otrăvit. Eroii au mâncat, iar vrăjitoarea s-a bucurat la gândul că avea să le taie capetele și să facă din ei saci buni pentru porumb. Dar băieții au cerut voie să iasă din cort, s-au dus în pădure, au înghițit un amestec emetic și au vomitat mâncarea.] Au intrat înapoi în cort, iar bătrâna a fost tare mirată. Și-a spus: „Sigur sunt băieți fermecați!" Apoi a făcut la fel cu dovlecii, dar băieții au ieșit din nou și au vomitat mâncarea otrăvită. Când s-au întors, i-au spus femeii că au stat suficient în vizită și ar trebui să plece acasă.

— Nu, nu, nepoții mei, le-a zis ea, stați cu mine; o să vă dau mâncare pe săturate și un loc bun de dormit; stați cu mine! Mâine va avea loc ceremonia și dansul grămezii de cranii.

După care a ieșit și a pregătit un loc la est de colibă, lângă un mal abrupt. Credea că băieții aveau să amețească și să cadă peste malul acela abrupt, găsindu-și astfel sfârșitul. A început să cânte și a iscat un viscol întunecat și violent și un ger cumplit. Dar tinerii s-au transformat în păsări migratoare și au dansat cu fețele întoarse spre nord. Și-au invocat tatăl-soare, care a strălucit mai intens asupra Femeii-Păianjen și a trimis

un nor de lăcuste, care au prins-o pe Femeia-Păianjen și au dus-o până pe lună. Aceasta este bătrâna pe care o vedem, când e lună plină, trăgându-și rochia peste labele picioarelor. Băieții s-au întors apoi la coliba bătrânei și i-au eliberat fiicele. Acestea erau niște fete bune și nu știau de faptele pe care le săvârșise bătrâna. Fiecare a cules câte semințe a putut și, mergând în diferite tabere, în cele patru sate, le-au dat semințele oamenilor de acolo. S-au căsătorit și au rămas în cele patru triburi, astfel încât fiecare trib pawnee să aibă parte de semințe[6].

Femeia-Păianjen vine de pe lună și este un personaj mitic care 506
uneori este amabil și-i ajută pe oameni, dar alteori se comportă ca o vrăjitoare periculoasă. Pentru indienii hopi, ea a existat dinaintea creației și a luat parte la aceasta, creându-i pe oamenii certăreți[7].

Forma animalică a păianjenului caracterizează o mamă male- 507
fică, deoarece păianjenul este un prădător perfid și o manifestare a spiritelor nopții care sug sânge. Păianjenul este și imaginea unui suflet de vrăjitoare care determină o femeie să devină vrăjitoare, iar adesea apare ca animal al unei vrăjitoare care aduce distrugere. De exemplu, în folclorul populației wend[8], vampirii iau forma unor păianjeni uriași. Potrivit credinței populare japoneze, demoni uriași în formă de păianjeni trăiesc în vizuini, iar în Valonia[9], o bunică cu înfățișare de păianjen își omoară nepoții[10].

6 [Text mult prescurtat; „poveste spusă de Fox, cunoscut de obicei ca John Box, unul dintre membrii de vază ai tribului Skidi" — Dorsey, *Skidi Pawnee*, pp. 39–44.

7 Vezi W. Krickeberg, *Nordamerika*, pp. 386, 370, note la „Giviok (Kiviok)", „Mitul originii" la populația hopi și note la pp. 408–409, și „Legenda originii navajo" cu note la p. 412. Vezi și A. v. Deursen, *Der Heilbringer*, pp. 137 și urm., despre păianjenul ca un creator, mai ales printre spanioli.

8 [Popoare germanice de origine slavă, inclusiv polonezi, cehi, slovaci, sorbi lusacieni și polabienii istorici.]

9 [Regiunea valonă, numită de obicei Valonia, una dintre regiunile Belgiei federale.]

10 Vezi H. Bächtold-Stäubli, *s.v. Spinne* („păianjen").

508 Deoarece păianjenii țes pânze, ei sunt asociați și cu activitățile de tors și țesut. Datorită legăturilor pe care le creează sistemele noastre bine organizate de gândire, cusutul este asociat cu riscurile concomitente, care pot atrage numeroase pericole. Din gelozie, Atena, zeița artei țesutului, a transformat-o pe ambițioasa țesătoare Arahne într-un păianjen (în greacă, *arachne*). Torsul sau țesutul este asociat cu marea zeiță-mamă. Astfel, Moirele grecești și Nornele germanice, care pot fi văzute împreună ca o zeiță-mamă, „țes" soarta[11].

509 În unele locuri, țesutul este asociat prin limbaj cu sensul de imaginație. Un basm grecesc nou, „Cel fără barbă", începe cu următoarele versuri:

510 Fir roșu legat,
înfășurat în jurul fusului.
Fă-i vânt ușor să se învârtă,
Iar basmul să continue singur.

511 Și seara plăcută se desfășoară într-un mod plăcut[12]. Activitatea uniformă a mâinilor la tors și zumzetul monoton al roții par să invite la o alunecare lină pe tărâmul viselor — prin urmare torsul este probabil un simbol ce apare frecvent la intrarea pe tărâmul magic[13].

512 În basmul fraților Grimm „Mama Holle", fata este trasă direct de la fus în fântână și în regatul Mamei Holle, care este o formă a mamei primordiale germanice pe nume Frigg. Ea era protectoarea torsului, la fel ca mai toate marile mame naturale, cum ar fi Penelopa (la

[11] Vezi basmul fraților Grimm „Cele trei torcătoare", unde cele trei Norne sunt înfățișate într-o perspectivă populară.

[12] Traducere din germană, P. Kretschmer, *Neugriechische Märchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1917. Pentru versiunea engleză, vezi Ruth Manning-Sanders, *Damian and the Dragon: Modern Greek Folk-Tales*, Oxford University Press, Oxford, 1965.

[13] Alăturarea primordială a imaginii coconului și a păianjenului împreună cu Marea Mamă este dovedită în cele ce urmează: in Malekula, cei care participă la riturile de inițiere poartă haine făcute din pânze de păianjen, care simbolizează reuniunea ritualică cu mama — vezi John Layard, „The Making of Man in Malekula", pp. 259–260, ilustrația 6 și tabelul 3 din figura 1.

început, și ea o zeiță a lumii de dincolo), Proserpina, Afrodita și Ilitia, zeița nașterii. Bachofen explică semnificația lor astfel: „În imaginea torsului și țesutului este reprezentată activitatea forței de formare și modelare a naturii. Lucrarea marii mame materiale primordiale este comparată cu torsul și împletitul artistic, care furnizează materia primă pentru împărțire, formă simetrică și rafinament“[14].

Anticii vorbeau deja despre „pânza“ și țesătura naturii. În această 513
privință, păianjenul este un simbol al marii țesătoare, care produce o pânză întinsă. Deoarece rostul pânzei de păianjen este acela de a prinde animale, iar captivitatea lor în această pânză conduce inevitabil la moartea lor, păianjenul și pânza lui sunt asociați cu zeița sorții, Ananke (= forța[15] destinului), reprezentată adesea cu fustă și fus. Din punct de vedere psihologic, acest lucru poate însemna că o persoană este prinsă în plasa haotică a propriilor instincte. Acest lucru este arătat în imaginea mitică a unui om transformat în animal. Există numeroase versiuni ale acestor transformări în mituri. Babiloniana Ișter și-a transformat toți iubiții (în afară de Tammuz) în animale, vrăjitoarea greacă Circe și-a transformat toți dușmanii sau pe toți cei care i-au greșit în porci și alte animale, prin folosirea unor poțiuni magice. Mama Holle transformă și ea oamenii în animale. Uriașa munteancă din basmul „Trunt, Trunt și trolii din munți“ îi „animalizează“[16] pe cei care cad în puterea ei. Datorită fascinației sale periculoase pentru oameni, imaginea mamei primordiale care toarce a fost distorsionată, preschimbându-se într-o vrăjitoare. Astfel, potrivit unei variante, Mama Holle este „o sirenă cu părul oribil, care nu mai fusese pieptănat de vreun an“[17], formând astfel o „pânză“. Frumoasa din pădurea adormită („Frumoasa din pădurea adormită [Micuța Briar Rose]“) se înțeapă la deget în fusul unei măicuțe bătrâne (zâna cea rea) și cade într-un somn de o mie de ani. În basmul

[14] J.J. Bachofen, *Gräbersymbolik*, pp. 308–310 și urm.

[15] [Literal, „constrângere“.]

[16] [Traducere literală a termenului *vertieren*, „a abrutiza“.]

[17] Vezi J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, pp. 209, 216–217. Vezi și basmul „Omul care s-a preschimbat în lup“, în care un fermier este transformat în lup de cureaua unei bătrâne necunoscute. Vezi și „Amăgirea diavolului și puterea lui Dumnezeu“, în care apare o figură similară lui Circe.

rusesc „Fecioara Țar“ își face apariția marea vrăjitoare Baba Iaga, care locuiește pe o pajiște verde, într-o izbă ce stă pe trei „picioare ca niște fuse“, în formă de picioare de găină. Ea ațâță focul cu nasul, crește gâște și scarmănă caiere de mătase.

514 Neprevăzutul pe care îl exprimă arhetipul mamei sub forma unui păianjen caracterizează această imagine în alte manifestări. Așa că mama din „Povestea lui Haburi“ oferă la început ajutor, dar în esență este devoratoare și periculoasă prin dragostea ei:

515 Cu mult timp în urmă, erau două surori care aveau grijă de ele însele; nu aveau vreun bărbat care să aibă grijă de ele. Într-o zi, au tăiat un copac *ite* (genul *Mauritia*), din care au început să facă făină. Era târziu, așa că și-au lăsat munca și s-au dus acasă. A doua zi de dimineață, când s-au întors, făina era deja pregătită și s-au mirat cum de s-a putut întâmpla una ca asta. În ziua următoare s-a întâmplat la fel — toată făina de *ite* a fost găsită deja făcută; și tot așa de mai multe ori. Așa că într-o noapte au stat de pază, iar pe la miezul nopții au văzut cum una dintre frunzele din palmierul *manicole* de alături a început să se îndoaie treptat, până a atins tăietura pe care o făcuseră în trunchiul palmierului *ite* de dedesubt. De îndată ce frunza l-a atins, ambele surori s-au repezit și au prins-o, implorându-o cu stăruință să se transforme într-un bărbat. La început a refuzat, dar, fiindcă erau atât de insistente, a acceptat. Numele lui era Mayara-kóto. Sora mai mare [mai în vârstă] era acum fericită și, cu timpul, a născut un băiat frumos, pe nume Haburi.

516 [Tatăl-palmier a fost mâncat de un tigru. Tigrul a luat forma soțului mâncat și s-a întors la cele două femei. După o vreme, ele au devenit bănuitoare și au fugit cu copilul.] În timp ce fugeau, au auzit-o pe Wau-uta cântând. Wau-uta era o femeie din zilele acelea, o femeie piai, care tocmai atunci cânta cu *shak-shak*-ul ei [clopoțel]. Cele două femei au continuat să fugă repede, fiindcă știau că, odată ajunse la locuința lui Wau-uta, aveau să fie în siguranță.

[Wau-uta le-a ascuns pe femei fiindcă aveau copilul cu ele. 517
A ucis tigrul care le urmărea folosindu-se de o ușă acoperită cu țepi.]

Apoi Wau-uta a făcut copilul să crească dintr-odată, 518
transformându-l într-un tânăr, și i-a dat *harri-harri* în care să sufle și săgeți cu care să tragă. Când mama și mătușa s-au întors de pe câmpurile unde lucrau ziua, au auzit muzică — și-au spus: „Nu era niciun băiat sau bărbat acolo când am plecat din casă; cine ar putea să fie? Trebuie să fie un bărbat care cântă". Deși le era rușine, au intrat și l-au văzut pe tânăr suflând în *harri-harri*. De îndată ce și-au dat jos coșurile din spate au întrebat de Haburi, dar Wau-uta a spus că, de îndată ce au plecat la câmp, copilul fugise în urma lor, iar ea crezuse că era cu ele. Bineînțeles că totul era o minciună. Bătrâna Wau-uta dorea să-l facă pe Haburi să crească repede, cu intenția de a-l transforma, în cele din urmă, în ibovnicul ei. A continuat să le amăgească pe cele două femei, prefăcându-se că le ajută să-l caute prin crângul din apropiere, dar a avut grijă să se întoarcă întâi acasă și să-i spună lui Haburi să susțină că ea, Wau-uta, era mama lui, și i-a dat indicații clare despre cum să se poarte cu ea.

Haburi era un foarte bun țintaș — nicio pasăre nu scăpa de 519
săgeata lui —, iar Wau-uta l-a convins să-i dea ei toate păsările mari pe care le vâna, iar mamei și mătușii sale pe cele mici, pe care trebuia să le contamineze întâi, murdărindu-le. Scopul era să le facă pe cele două surori să se supere atât de tare, încât să plece din locul acela: dar ele nu aveau de gând să facă așa ceva; au continuat să-și caute copilul prin împrejurimi. Acest lucru a continuat zile în șir, în care Haburi îi aducea lui Wau-uta păsări mari, iar celor două femei, păsări mici și murdare. Dar într-o zi Haburi a ratat pentru prima oară o pasăre, iar săgeata i s-a înfipt într-o creangă ce atârna peste un pârâu, unde obișnuiau să vină unchii lui, câinii-de-apă [adică vidrele], să se hrănească. Era un loc frumos și liber, iar Haburi și-a făcut nevoile acolo, acoperindu-le apoi cu frunze.

După care s-a urcat în copac să scoată săgeata din creangă, dar chiar atunci au ajuns câinii-de-apă și, adulmecând aerul, au exclamat:

— Ce miroase? Probabil că netrebnicul ăla de nepot al nostru, Haburi, se află prin preajmă.

S-au uitat în jur, în jos și în sus, iar în cele din urmă, descoperindu-l pe creanga de copac, i-au spus să coboare. Apoi l-au așezat pe o bancă și i-au zis că nu e bine ce face, că bătrâna nu era mama lui, ci femeile mai tinere erau mama, respectiv mătușa lui. Mai mult decât atât, i-au spus că nu era bine să împartă păsările într-un mod atât de nedrept, și că pe viitor ar trebui să facă exact opusul, să-i dea mamei lui adevărate, cea mai mare dintre cele două surori, păsările mai mari. I-au mai spus să-i mărturisească mamei sale că se comportase urât cu ea până atunci fiindcă nu știuse adevărul și că îi pare rău. [Din momentul acela, Haburi a împărțit păsările corect, ceea ce a înfuriat-o foarte tare pe Wau-uta. Haburi și cele două femei s-au hotărât să plece, iar Haburi a făcut o barcă din ceară de albine. Dar o rață neagră a furat-o. Haburi a făcut alte bărci, cu diferite forme și din diverse materiale, dar și acestea i-au fost furate. Atunci a făcut o barcă din lemn de Samauma. Barca lui Haburi s-a făcut atât de mare peste noapte, încât încăpeau în ea trei oameni și ceva mâncare. S-a furișat de la munca sa la câmp, dar papagalul l-a trădat și i-a spus totul lui Wau-uta. Cei trei au pornit în barca din lemn de Samauma, dar papagalul s-a agățat cu putere de margine, chiar dacă toți au început să-l lovească peste gheare cu vâslele. Haburi a ieșit pe mal și i-a ordonat lui Wau-uta să soarbă mierea dintr-un stup de albine aflat în scorbura unui copac. Aceasta s-a strecurat înăuntru, iar Haburi a închis gaura. „Acolo poate fi găsită și astăzi, sub forma broaștei Wau Uta, care trăiește numai în copaci scorburoși."[18]

[18] „Broasca-de-copac menționată mai sus este probabil *Icono(bo)-aru* sau broasca-de-ploaie, numele dat bătrânei in versiunea caraibă a poveștii. Orăcăitul acestei

Wau-uta este o vrăjitoare-magician care, la sfârșitul poveștii, este 520
transformată într-o broască. Într-un alt basm warao, „Tigrul-Negru, Wau-uta și săgeata ruptă", ea este sfătuitoarea magică a eroului. Transformarea figurii mamei într-un animal ce trăiește în mlaștină, care ilustrează mlaștina ca parte ce înlocuiește întregul, este o imagine semnificativă[19]. Mlaștinile sunt habitate în care de multe ori abundă o viață bogată și diversă. Potrivit egiptenilor antici, toate formele de viață au apărut din noroiul cald al Nilului. Unii gnostici numeau haosul primordial din care a fost creată lumea un noroi fără fund sau un „spasm acvatic"[20]. Zeitățile-mamă sunt adesea prezentate în conjuncție cu mlaștina, de exemplu Elena din Egipt, care trăiește pe o insulă de nămol, sau Marea Mamă Isis, căreia broaștele îi cântă imnul lor pe fundul lacului din Licia[21].

La fel ca mlaștina, broasca este un simbol al fertilității naturii, 521
iar uneori o imagine a Marii Mame. De exemplu, în „Frumoasa din pădurea adormită (Micuța Briar Rose)", o broască vine la regină în timp ce se îmbăiază și îi promite că va avea un copil. În basmul „Povestea lui Haburi", Wau-uta apare ca Zeiță-Mamă protectoare și le salvează pe surori, împreună cu bâiatul, de tigru, care reprezintă tatăl întunecat și malefic (el ia locul tatălui real, pe care l-a mâncat). Dar Wau-uta se dovedește a fi egoistă, dragostea ei este lacomă, vrea ca băiatul să rămână cu ea pentru totdeauna, fără să mai crească. În mod asemănător, mlaștina nu reprezintă doar viața care germinează, ci și „stagnarea" (în latină, *stagnum* = apă stătătoare). Prin această dragoste care inhibă iese la suprafață aspectul negativ al acestei figuri, care devine o mamă „devoratoare" pentru fiul ei. Situația este descrisă foarte clar. Wau-uta îl transformă pe Haburi în fiu-iubit. Acesta

creaturi, *Hyla venulosa*, este semn sigur de ploaie" (nota culegătorului, W.E. Roth, *Inquiry into Animism*, pp. 122–125).

19 Așa cum Wodan stăpânește asupra celorlalți morți, zeița-mamă Frigg stăpânește asupra celor scufundați în mlaștină. *Cf.* E. Mogk, *Germanische*, p. 112.

20 *Cf.* H. Leisegang, *Die Gnosis*, p. 149. [Ar putea proveni din „Despre originea lumii", James Robinson (ed.), *The Nag Hammadi Library in English*, Harper & Row Publishers, San Francisco, 1981, pp. 162 și urm.] Vezi și J.J. Bachofen, *Gräbersymbolik*, p. 324. Potrivit lui Thales, apa este materia principală a lumii.

21 Vezi J.J. Bachofen, *Gräbersymbolik*, pp. 332 și urm.

este un motiv arhetipal, iar zeițele-mamă din Orientul Apropiat erau însoțite de un tânăr erou, ca fiu-iubit. Astfel, Ișstar îl avea pe Tammuz, Cybele îl avea pe Attis etc. Atunci când vrăjitoarea Wau-uta îl face pe bâiatul Haburi să crească foarte repede, înseamnă, din punct de vedere psihologic, că legătura cu inconștientul și înțelepciunea ce sălășluiește în el maturizează ființa umană și încurajează o sporire a puterii creative. Dar dacă sporirea puterii nu se realizează cu adevărat și este (doar) un dar din partea ființei magice, atunci acesta (magicul, inconștientul) își va lua înapoi darurile oferite. Prin urmare Wau-uta cere cea mai mare parte din vânat, iar Haburi devine sclav în slujba ei.

522 Legenda „Originea ecoului", a indienilor ute din preria nord-americană, descrie aceeași problemă într-un mod impresionant:

523 I'-o-wi (turturica) aduna semințe în vale, iar puiul ei dormea. Obosită să-l mai care în spate, l-a lăsat sub ti-ho-pi (tufă de salvie), în grija surorii băiatului, O-ho-tcu (pasărea galbenă de vară). Ocupată cu munca, mama s-a îndepărtat destul de mult, când o tso-a-vwits (vrăjitoare) a venit și a întrebat-o pe fetiță:

— E fratele tău?

— Este sora mea, a răspuns O-ho-tcu, deoarece auzise că vrăjitoarele preferau să fure băieți și nu le plăceau fetițele.

Atunci tso-a-vwits s-a supărat și a mustruluit-o, spunându-i că era foarte urât ca o fetiță să mintă; și și-a luat o înfățișare stranie și hidoasă, astfel încât să o înfricoșeze pe O-ho-tcu; apoi tso-a-vwits a fugit cu bâiatul, pe care l-a dus la ea acasă, pe un munte îndepărtat. Acolo l-a întins pe pământ și, apucând piciorul drept al băiatului, i l-a întins până a ajuns la fel de lung ca un picior de bărbat, apoi a făcut același lucru și cu celălalt picior; după aceea, i-a alungit și corpul; i-a lungit și brațele, până când, iată, copilul era acum cât un bărbat de mare. Iar tso-a-vwits s-a măritat cu el și a făcut astfel rost de un soț, pe care și-l dorea de mult timp; dar, deși avea corp de bărbat, continua să aibă inimă de prunc și nu știa că nu e bine să se însoare cu o vrăjitoare. [Cel mai bun prieten al lui

I'-o-wi era fratele ei, Kwi'-na (vulturul), care călătorea peste tot ținutul. Într-o zi a auzit un zgomot ciudat și, apropiindu-se, a văzut-o pe tso-a-vwits cu soțul ei, dar nu știa că bărbatul acela era, de fapt, băiatul care fusese răpit. Când a aflat, a furat băiatul înapoi și l-a salvat. De frica lui Kwi'-na, vrăjitoarea s-a strecurat în burta bunicului ei, șarpele-cu-clopoței.] Atunci bunicul a încercat să o vomite, dar nu a putut, așa că s-a îmbolnăvit grav, cât pe ce să moară. Într-un final, în grețurile sale groaznice, a ieșit din propria-i piele și a lăsat-o pe tso-a-vwits în ea, iar aceasta, blocată acolo, s-a rostogolit și s-a ascuns printre bolovani. Când s-a apropiat Kwi'-na, a strigat: „Unde ești, bătrână tso-a-vwits? Unde ești, bătrână tso-a-vwits?" Ea l-a imitat în batjocură. De atunci, vrăjitoarele trăiesc în piei de șarpe și se ascund printre stânci, distrându-se să repete cuvintele celor care trec prin preajmă[22].

Dacă un contact cu sfera spirituală inconștientă îi poate face pe 524
oameni maturi, în sens negativ, și îmbătrâniți, el poate conferi și tinerețea eternă. Amanții Marii Mame sunt, prin urmare, eroi veșnic tineri. Uniunea intimă permanentă cu sursa creativă — văzută din interior — dă întotdeauna viață nouă. În același timp, în această situație — văzută din afară —, pe fundalul Marii Mame primordiale, toată lumea pare tânără.

Însă în „Povestea lui Haburi" este subliniat efectul negativ 525
al legăturii cu mama primordială, fiindcă dezvoltarea etapei de conștientizare puerilă reprezintă sarcina popoarelor indigene. Haburi primește precocitatea și maturitatea, dar numai în slujba lui Wau-uta. Se află în ghearele Marii Mame și trebuie să fie ținut la ea în casă, cu ușa îmbrăcată în spini (precum Frumoasa din pădurea adormită = Micuța Briar Rose lângă tufa de spini). Dar prin intermediul vidrelor,

[22] J.W. Powell, „Sketch of the Mythology of the North American Indians", în J.W. Powell (ed.), *First Annual Report of the Bureau of Ethnology to the Smithsonian Institution 1878-1880*, Government Printing Office, Washington, Washington, DC, 1881, pp. 45–47.

care reprezintă instinctele lui animalice, este avertizat și hotărăște să fugă.

526 Dar este împiedicat de o rață neagră care îi fură barca, adică mijlocul prin care poate scăpa din regatul magic. Bineînțeles că este Wau-uta însăși, care apare sub această formă, deoarece rața este o imagine tipică a Zeiței-Mamă. Culoarea neagră a răței indică aspectul său întunecat. Adesea, în basme, o rață fură comoara râvnită[23]. Wau-uta, în forma sa de rață, preia controlul asupra bărcii, astfel că Haburi rămâne legat de ea, terenul primitiv devorator al inconștientului. Doar prin perseverență și încercări repetate poate crea o barcă nouă, care să reziste împotriva magiei sale.

527 Haburi ia lemnul unui anumit copac, care este folositor, iar în același timp o ademenește pe Wau-uta într-un copac scorburos și o încuie acolo. Astfel, găsește protecție în copaci, care, ca și barca, îl poartă peste ape și o prind în capcană pe mama-vrăjitoare furioasă. Așadar leacul este obținut urmând principiul similitudinii, „cele asemănătoare sunt vindecate prin mijloace asemănătoare", din moment ce copacul este și un simbol al principiului matern al lumii. În plus, Haburi s-a născut dintr-un palmier. Printre popoarele primitive există credința larg răspândită că sufletele ancestrale dintr-un copac precum Ratappa (= semințe de copii) pot pătrunde într-o femeie și o pot lăsa grea[24]. Într-un astfel de caz, copacul este androgin, iar ambele sexe pot da naștere: sexul masculin, cum ar fi tatăl palmier al lui Haburi[25], și sexul feminin, cum ar fi copacul-mamă care adăpostește morții[26]. În majoritatea cazurilor, copacul joacă un rol

[23] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Ente* („rață"), pentru farmecele ei. Vezi și J. Bolte și L. Mackensen, *Handwörterbuch*, *s.v. Ente*. Rața, împreună cu gâsca, stă pe lângă vrăjitoare și este animalul care se mănâncă pe tărâmul morților. De asemenea, este o pasăre a sufletului.

[24] Vezi R. Thurnwald, „Primitive Initiations- und Wiedergeburtsriten", pp. 347–348.

[25] Vezi și A. Dieterich, *Abraxas. Studien zur Religionsgeschichte des späten Altertums*, B.G. Teubner, Leipzig, 1891, pp. 98 și urm., despre copacul luminii, și W. Mannhardt, *Wald- und Feldkulte*, vol. 1: *Der Baumkultus der Germanen und ihrer Nachbarstämme. Mythologische Untersuchungen*, Gebrüder Borntraeger, Berlin, 1875, pp. 242 și urm.

[26] Prin urmare copacul ca strămoș al rasei umane a fost considerat adesea un copac dublu, *Ask* și *Embla*, frasinul și ulmul, ca germani originari, din care zeii au creat

pur matern, după cum se vede în credința populară conform căreia copiii mici sunt aduși prin intermediul unor „copaci ai copiilor" (*Kinderbäume*)[27]. Populația herero din Namibia consideră că își are originea într-un copac foarte vechi, din care a izvorât seminția lor[28]. Potrivit aztecilor[29], în viața de apoi există un „copac-dădacă" în așa-numitul Xochitlapan [„grădină"] sau Chichihuacuauhco [„Locul copacului-dădacă"], la poalele căruia se află copii „neîntinați" (adică „pietre prețioase") care au murit. Când deschid gurile, din copac curge un lichid hrănitor. În mitul persan (iranian) există Haoma albă, un copac celest care crește în lacul Ourukusha, care conferă viață veșnică, le dă femeilor copii și bărbaților cai[30]. Zeițele germanice ale sorții, Nornele, trăiesc în rădăcini la poalele Frasinului Lumii, unde nu doar taie firul destinului, ci și oferă bogăție ca matroane[31]. Potrivit lui Plutarh, Osiris cel mort naufragiază pe o plajă din Byblos, iar acolo este învăluit de o tufă de erica (tamariscă) ce se preface într-un copac atât de frumos, încât regele din Byblos face din el coloane pentru palatul său[32]. Marea Mamă a fost adesea reprezentată ca un copac din care a ieșit fiul-iubitul ei. Pinul veșnic verde și migdalul erau sacri pentru Attis, din care s-a născut și în care s-a transformat

oamenii. *Cf.* M. Führer, *Nordgermanische*, pp. 43–44. Despre natura bisexuală a copacului, vezi și C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §324 și urm., 659.

27 Vezi O. Rank, *The Myth of the Birth*, p. 98; precum și H. Silberer, *Problems of Mysticism*, p. 64. Vezi și „Aspenclog", în care eroul este fiul unui plop. În „Fundevogel" [„Pui de pasăre abandonat"], eroul este găsit de un pădurar într-un copac, unde a fost dus de o pasăre de pradă care l-a răpit. Mai târziu este urmărit de o figură maternă malefică. Despre personificarea copacului și relația sa strânsă cu viața umană, vezi W. Mannhardt, *Wald- und Feldkulte*, vol. 1 și vol. 2, partea I, cap. 1.

28 Vezi A. Lang, *Myth, Ritual, and Religion*, vol. I, p. 176 .

29 Vezi W. Krickeberg, *Azteken und Inka*, p. 30; și Graulich, *Myths of Ancient Mexico*, p. 249.

30 Vezi C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §367 n. 77, și *s.v. Baum* („copac"). Vezi și G. v. d. Leeuw, *Religion in Essence*, pp. 55–58.

31 Vezi M. Ninck, *Wodan*, pp. 207–208. Vezi și *ibidem*, p. 216, despre conceptul de *Vardträd*, copacul protector și hrănitor.

32 Chiar și coloanele au semnificația de a fi materne. *Cf.* A. Erman, *Religion der Ägypter*, pp. 83 și urm. Vezi și legătura dintre copac și primitiv în „Desaga lui Ngeraod", unde eroul, în timp ce merge către mama sa, trebuie să treacă printr-un copac care se deschide și se închide.

ulterior[33]. În basmul german „Bătrâna din pădure", prințul care a salvat-o pe fata săracă fusese transformat înainte, de către o bătrână, într-un copac. Datorită semnificației materne, copacul poate fi și un simbol al patriei inițiale. Din perspectiva aztecilor, țara de origine, paradisul pierdut, este un copac yucca rupt, Tamoanchan, casa tuturor mâncărurilor[34]. Gnosticul Simon Magul susținea că toată carnea și toate lucrurile raționale aveau să fie hrănite de un copac uriaș, care era identic cu focul celest vizibil și invizibil, materia primă a lumii[35]. Prin urmare copacul simbolizează și baza spirituală a lumii. Aceeași idee se găsește deja în *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad*, unde se spune: „Dacă el [spiritul] adoarme acum, ia acest Copac-Lume (materia *mātrām*) atotcuprinzător, se taie singur și se reconstruiește în virtutea propriei sale glorii, potrivit propriei sale lumini..."[36] Conform unuia

[33] Vezi R. Reitzenstein, *Hellenistic*, pp. 176–177; Cumont, *The Oriental Religions*, pp. 44–45. În Roma antică, în timpul procesiunii de înmormântare, cadavrul era decorat ca un pin, simbol al răposatului Attis — *ibidem*, p. 52.

[34] *Cf.* W. Krickeberg, *Azteken und Inka*, p. 342, nota de subsol la „Căderea lui Quetzalcoatl și moartea lui Tollan" și nota de subsol de la p. 358 la „Crearea lumii". [În engleză, acest lucru este menționat de Graulich, *Myths of Ancient Mexico*, p. 195.]

[35] Vezi H. Leisegang, *Die Gnosis*, p. 68. Vezi o traducere modernă în limba engleză, de către Price, a *The Great Declaration*, atribuită lui Simon Magul: „Și asta se înțelege prin «sabie de pară rotitoare pusă să păzească drumul către pomul vieții». Fiindcă sângele merge într-o parte ca sperma și în cealaltă parte ca lapte, și precum copacul, această putere devine atât mamă, cât și tată, tată al tuturor lucrurilor care se nasc și mamă a celor care sunt hrănite. Nu duce lipsă de nimic, este autosuficient. Iar Pomul Vieții, păzit de sabia de pară rotitoare, este a șaptea putere care izvorăște din sine, conținând totul și totuși latentă in cele șase puteri" (Raymond Price, *The Pre-Nicene New Testament*, Signature Books, New York, 2006).

Vezi și G.R.S. Mead, *Fragments*, pp. 171–172; C. Guest, *The Mabinogion*, p. 203. În *The Mabinogion*, Peredur ajunge la un copac care este pe jumătate în flăcări, iar cealaltă jumătate este înfrunzită și vie.

[36] *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad*, 4.3.9 — Deussen, *Sixty Upanishads*, vol. 1, pp. 486–487; traducerea lui Max Müller în limba engleză: „Iar când adoarme, după ce a luat cu el materia din intreaga lume, distrugând-o și reconstruind-o, doarme [visează] sub propria lui lumină. În acea stare, persoana este autoiluminată" — Müller, *Upanishads*, p. 164 [trad. rom.: „Atunci când (spiritul) doarme, luându-și cărămizile din astă lume atotcuprinzătoare, dărâmând prin el însuși, clădind prin el insuși, doarme in propria-i strălucire și propria-i lumînă. Spiritul acesta

dintre Textele Piramidelor, în cerurile estice se află un platan înalt, copacul vieții, pe care stau zeii, iar ei și cei binecuvântați se hrănesc cu fructele sale[37].

Deoarece copacul simbolizează nu doar aspectul matern în general, ci și fundamentul spiritului, el conferă și înțelepciune ocultă. În afară de Copacul Vieții, în paradis există și un Copac al Cunoașterii[38]. Pentru a dobândi înțelepciunea, Odin a atârnat nouă zile de Frasinul Lumii, Yggdrasil, care simbolizează o renaștere din mamă[39]. (Copacul ca mamă rea a apărut deja în „Hitchinna", care reprezintă cauza suferinței, atunci când omul a fost dezmembrat pe molid. A survenit și distrugerea omului pe care principiul mamei l-a făcut demonic. Potrivit principiului similitudinii, coiotul îl învinge și îl ucide luând forma unei bătrâne.) 528

Copacul este un simbol al maternității, al materiei, substanța fundamentală a lumii, deci al creșterii inconștiente și al dezvoltării spirituale atât ca principiu dătător de viață, cât și ca principiu mortal. Așa că, atunci când Haburi o închide pe mama broască în copacul scorburos, aceasta este o formă de înhumare, distrugerea principiului mamei malefice în sine, dar și transformarea sa în simbolul copacului, făcându-l pozitiv și dinamic. 529

Copacul figurează în mod clar ca mamă deopotrivă bună și malefică în basmul „Smochinul", al tribului Awaiama din Melanezia: 530

> A fost odată ca niciodată o femeie care a născut un copil, iar la scurt timp după aceea, soțul ei s-a dus în insule să 531

devine acum prin el însuși lumină" — *Cele mai vechi Upanișade*, ed. cit., p. 79]; și Deussen, *Sixty Upanishads*, vol. 1, p. 203 (*Chāndogya Upaniṣad*: cap. 9, partea 12); și *ibidem*, pp. 305 și urm. (*Śvetāśvatara Upaniṣad*) [posibil a șasea *adhyāya*].

37 Vezi A. Erman, *Religion der Ägypter*, p. 215.

38 Vezi copacii profetici și vorbitori din basme în J. Bolte și L. Mackensen, *Handwörterbuch*, *s.v. Baum* („copac"). Buddha a atins iluminarea sub un copac. Despre simbolismul copacului, vezi C.G. Jung, „Arborele filosofic", în *Studii despre reprezentările alchimice* (OC 13), §304–482.

39 Vezi M. Ninck, *Wodan*, p. 180; C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §672 n. 79, 494; August Wünsche, *Die Sagen vom Lebensbaum und Lebenswasser: Altorientalische Mythen*, Verlag von Eduard Pfeiffer, Leipzig, 1905, pp. 13–14.

pescuiască țestoase și dugong; intenționa să le afume carnea acolo unde îi ucidea, și voia să se întoarcă la următoarea lună. Dar bătrâna, mama lui, care avea puteri vrăjitorești, i-a spus nurorii sale:

— Sunt smochine coapte într-un smochin din apropiere — du-te și adună-le[40].

Tânăra femeie era încă slăbită și nu ar fi vrut să se ducă, dar bătrâna a îndemnat-o până ce a acceptat și s-a urcat în copac. Când a ajuns la ramificația crengilor, cotoroanța a început să-și țeasă farmecele. Iar la ramiflcația aceea (care era acoperită cu o substanță lipicioasă) smochinul a strâns-o atât de tare pe tânăra mamă, încât nu a reușit să se mai elibereze. Apoi bătrâna s-a urcat și i-a tăiat o mână nurorii sale. S-a dat jos și a dus mâna la ea acasă, unde a lăsat-o și s-a dus să caute niște legume cu care să o mănânce. [Cu toate acestea, tânăra mamă și-a alăptat copilul. După patru zile mama a murit, iar copiii mai mari au luat cu ei mâncare și, însoțiți de insecte pișcătoare și de șerpi, s-au refugiat într-un copăcel, care s-a aplecat la chemarea lor și s-a ridicat la loc, astfel încât să ajungă la un palmier înalt.]

532 Bătrâna a tot venit pe acolo, dar nu putea să-i găsească pe copii.

— Micuților, micuților, unde sunteți? striga ea tare, mormăind apoi pentru sine: „Mă tem că mi-am pierdut micile provizii de carne, poate că au aflat de mama lor".

Însă chiar atunci, auzind-o, copiii au strigat:

— Ah, bunico, suntem aici, sus în palmier!

— Toți?

— Da, toți.

„Ce noroc pe mine", și-a spus ea, „mă temeam că micile mele rezerve de carne și-au luat tălpășița". [Când a încercat să

[40] [Notă din C.G. Seligman *et al.*, *The Melanesians of British New Guinea*, Cambridge University Press, Cambridge, 1910: „Copacul menționat face fructe de culoare roșie atunci când sunt coapte".]

urce în palmier, au atacat-o insectele. Acest lucru se repetă de câteva ori, iar astfel copiii scapă.] S-a întâmplat apoi ca tatăl lor să-i viseze pe copii și să-și schimbe planurile, așa că și-a luat plasele, sulițele și peștii și s-a întors acasă. Când a ajuns la casa femeii, nu a găsit pe nimeni acolo. „Ah!" a spus el, „dar unde sunt micuții și mama lor?" Coborând spre râu ca să se îmbăieze, s-a speriat de o nucă de cocos care a căzut destul de aproape de el; și, uitându-se în sus, și-a văzut copiii.

— Cum ați ajuns acolo? Unde e mama voastră? a întrebat el.

— A omorât-o bunica, a spus cel mai mare dintre ei, iar noi am fugit aici, ca să nu ne omoare și pe noi.

Apoi, strigând la copacul gomida să-i lase jos, au coborât pe pământ și și-au întâmpinat tatăl. Acesta s-a dus acasă și a început să-și ascută unealta lungă de tăiat, până a făcut-o foarte ascuțită.

Atunci când mama lui a urcat scara spre casă, gemând de 533
durere, fiul ei a ucis-o, i-a luat toate lucrurile, a ars cele două case și, coborând spre plajă, și-a pus în canoe toate bunurile și cei trei copii ai săi, cu gând să traverseze marea către insule. Dar erau curenți puternici și canoea nu reușea să înainteze, așa că omul și-a aruncat peste bord mezinul, ca să o mai ușureze. Dar încet-încet valurile au devenit din ce în ce mai mari, așa că omul și-a aruncat peste bord și mijlociul, iar el și flul său cel mare s-au străduit să țină canoea la suprafață. Dar când a venit noaptea, canoea s-a umplut cu apă — și cum ei se aflau în largul mării, s-au înecat[41].

Bunica o leagă pe tânăra mamă de copacul care mai târziu va servi 534
scopurilor bătrânei malefice. Blocată în copac, mama este tăiată și mâncată de vrăjitoare. Comportamentul ei iubitor, grijuliu și matern (își alăptează copiii până la sfârșit) este copleșit încet-încet (ca la o boală) de puterea distructivă a mamei mortale. Dezmembrarea unui om într-un copac ne aduce aminte de cea povestită în „Hitchinna".

[41] Text prescurtat preluat din C.G. Seligman *et al.*, *The Melanesians of British New Guinea*, pp. 404–408.

Reprezintă dezintegrarea în moarte. Vrăjitoarea-canibal pare o dublură a copacului și întruchipează motivul pentru care copacul matern își expune partea negativă. Bunica înseamnă, bineînțeles, „mama mare", adică arhetipul Marii Mame[42], care începe să distrugă sufletul uman al familiei vânătorului până la sfârșit, când un „potop" îl ajunge chiar și pe tată[43]. Această figură macabră contrastează cu imaginea gingașă și prietenoasă a mamei-palmier, care îi ajută pe copii și le oferă protecție. În acest caz, animale care mușcă și care în alte situații ar fi de temut, precum insectele și șerpii, își aduc contribuția — și, unindu-și forțele, se împotrivesc bunicii distructive. Dar învingerea magiei sale are succes doar temporar. Bărbatul este devorat împreună cu copiii săi, pe care îi sacrifică. Inconștientul în manifestarea sa negativă rămâne victorios. Încă o dată, marea înseamnă „mama devoratoare", însă sub altă formă. Un basm nordic, „Magia furtunii", folosește aceeași imagine atunci când descrie cum vrăjitoarele, care apar sub înfățișarea unor corbi pe vasul soțului, provoacă o furtună ca să-l omoare.

535 În cele trei povești menționate mai sus, Marea Mamă, sub diverse forme, i-a surghiunit pe copii pe tărâmul său ca să profite de ei. Haburi (din „Povestea lui Haburi") este iubitul ei și trebuie să-i dea cea mai mare parte din pradă, iar tso-a-vwits, bătrâna vrăjitoare din „Originea ecoului", își domină iubitul copilăros care o venerează cu mintea ei. În „Smochinul", mama cea bătrână o devorează pe tânăra mamă — iar aici, „întemnițarea" de către magic-matern (sau, în termeni psihologici, legarea de inconștient) este ilustrată într-un mod

[42] Vezi C.G. Jung, OC 9/1, *Arhetipul mamei*, §188, unde se spune despre bunică: „Ea este, ca mamă a mamei, «mai mare» decât aceasta. Este de fapt mama mare, Marea Mamă. Nu rareori, bunica va căpăta atributele înțelepciunii, dar și pe cele ale unei vrăjitoare". În legenda genezei tribului Menomîni („Geneza"), pământul, Nokomis, este bunica eroului-trickster aducător de cultură Manabusch (Nanabozho). În limba ojibwe, *nookomis* înseamnă „bunica mea".

[43] Bunica malefică apare într-o formă asemănătoare in basmul „Jaguarul care și-a mâncat nepoții". Acolo, mama este animalul cel bun, iar bunica, animalul cel rău. [„În psihologia masculină, mama vitregă cea rea este un simbol al inconștientului într-un rol distructiv" — M.-L. v. Franz, *Interpretarea basmelor*, traducere de Roxana Nourescu, Trei, București, 2019.]

extrem de detaliat — după ce o împiedică prin cuvinte să se elibereze de seva lipicioasă a copacului. La început copiii reușesc, până ce îi cad victime Marii Mame împreună cu tatăl lor.

Și basmul european cunoaște tema unei confruntări cu această 536
imagine primordială (arhetip) și o descrie — cu un final pozitiv — în bine-cunoscuta poveste a fraților Grimm „Hänsel și Gretel":

A fost odată ca niciodată un sărman tăietor de lemne care 537
trăia la marginea unei păduri uriașe împreună cu nevasta lui și cei doi copii ai lor. Pe băiețel îl chema Hänsel, iar pe fetiță Gretel. De sărmani ce erau, nici nu aveau cu ce să-și astâmpere foamea. Într-o bună zi, întâmplându-se să se abată asupra țării o mare scumpete, nu mai erau în stare să-și agonisească nici măcar pâinea de zi cu zi. Seara în pat, pe bietul om începeau să-l chinuie gândurile și, zvârcolindu-se neliniștit în așternut, ofta și-i zicea nevestei lui:

— Ce-o să ne facem, femeie? Cu ce-o să-i hrănim pe bieții noștri copilași, când nici pentru noi doi nu avem îndeajuns?

— Știi ceva, bărbate, a răspuns femeia, care era mama vitregă a copiilor, să-i luăm mâine în zori cu noi și să-i ducem unde-i pădurea mai deasă. Le facem un foc bun, le dăm și câte-o bucățică de pâine și pe urmă ne vedem de treburile noastre. Iar pe ei îi lăsăm acolo. De nimerit, n-or să mai nimerească drumul spre casă, așa că ne-om descotorosi de ei!

Copiii, care nu puteau să doarmă fiindcă le era foame, au 538
auzit ce a zis mama lor vitregă și, cu ajutorul unor pietricele albe pe care Hänsel le-a luat cu el, a doua seară au găsit drumul înapoi spre casă. Au fost primiți cu furie de mamă, în timp ce tatăl s-a bucurat de întoarcerea lor. Nu după mult timp, procesul s-a repetat. De data aceasta, copiii au încercat să se salveze cu ajutorul unor firimituri împrăștiate pe jos, dar acestea au fost mâncate de păsări, așa că s-au rătăcit. A treia zi au văzut o pasăre albă ca zăpada stând pe o creangă; iar când aceasta și-a luat zborul, s-au ținut după ea până au ajuns la o căsuță făcută din pâine, turtă dulce și din zahăr.

Acolo au fost întâmpinați de o femeie foarte, foarte bătrână. Dar a doua zi dimineață, bătrâna vrăjitoare (căci baborniţa mânca toți copiii rătăciți) l-a încuiat pe Hänsel într-un grajd și a pus-o pe Gretel să gătească, pentru a-l îngrășa pe fratele ei. În fiecare dimineață, Hänsel trebuia să scoată un deget printre zăbrele, ca vrăjitoarea să-l pipăie și să-și dea seama dacă s-a îngrășat suficient de mult încât să-l poată mânca. Dar el scotea un oscior și o păcălea pe cotoroanță, fiindcă aceasta nu vedea bine. Iar bătrâna se mira că băiatul nu se îngrășa deloc. Abia aștepta să-l taie pe Hänsel și să-l gătească. Dar cum i se făcea tot mai foame, și-a pierdut răbdarea și s-a hotărât să-l mănânce pe băiat, de-o fi gras sau slab. Și i-a ordonat lui Gretel să intre în cuptor, să vadă dacă era bună temperatura. Bineînțeles că baba voia să o împingă pe Gretel înăuntru, să o gătească. Dar Gretel, dându-și seama ce avea de gând, i-a spus:

— Aș intra, dar nu știu cum să fac să intru în cuptor.

— Gâscă proastă! a spus baba. Deschizătura e destul de mare. Uite, și eu aș putea să intru!

Și, apropiindu-se de cuptor, și-a vârât capul înăuntru. Atunci Gretel a împins-o în cuptor și a închis ușa de fier, după care a tras zăvorul. Vai, ce-a început baba să urle! Dar Gretel s-a îndepărtat în fugă, iar vrăjitoarea cea haină a ars de vie.

539 Cei doi copii s-au dus apoi în odaia vrăjitoarei, unde au găsit sipete cu tot felul de pietre prețioase și perle cu care și-au umplu buzunarele, după care au pornit prin pădure. Ajungând la un râu, o rață i-a ajutat să treacă apa și au găsit drumul spre casă, unde „l-au luat în brațe pe tatăl lor care, de când își părăsise copiii în pădure, nu mai avusese o clipă fericită. Între timp nevasta îi murise și trăia singur și trist. Gretel își scutură șorțulețul, din care începură a se rostogoli prin odaie mărgăritare și nestemate. Hänsel își goli și el buzunarele, și casa li se umplu de pietre prețioase, perle și aur. Și așa au scăpat de griji și au trăit fericiți împreună. Și-am încălecat pe-o șa și v-am spus povestea așa! Dar uite că mai

fuge pe-aici un şoricel. Iar cine-l va prinde o să-şi facă din blana lui o căciulă mare cât roata carului“[44].

Puterea negativă a mamei apare aici clar în două figuri simultan: 540
ca vrăjitoare demonic-primordială şi ca mamă vitregă malefică [în versiunea originală, mama biologică]. Faptul că şi mama a murit după distrugerea vrăjitoarei dovedeşte identitatea secretă dintre cele două femei.

În timp ce mama (vitregă) dă dovadă de asprime şi neînduplecare, 541
şi nu oferă nimic de mâncare, vrăjitoarea, în schimb, este la început generoasă şi ospitalieră[45]. Oferirea de mâncare şi hrană este, după cum vom vedea, apanajul marii zeiţe-mamă. Pe tărâmul Mamei Holle (din basmul „Mama Holle“) există un cuptor (adeseori simbolul pântecului) plin cu pâine coaptă, un măr plin de mere coapte, iar în casa ei „exista în fiecare zi mâncare fiartă şi prăjită“. Căsuţa de turtă dulce din „Hänsel şi Gretel“ nu este, însă, un fel de donaţie generoasă din partea Marii Mame, ci un şiretlic al vrăjitoarei pentru a-i atrage pe copii şi a-i mânca. Această latură negativă li se dezvăluie celor care se rătăcesc într-o astfel de înşelătorie, adică în fantezii deşarte din copilărie, aşa încât zăbovesc în pericolul de a fi „mâncaţi“ de inconştient.

Privită din punct de vedere psihologic, această imaginaţie creativă 542
pozitivă se împotriveşte unei asprimi sterile, întruchipată de mama vitregă, care reprezintă acelaşi proces văzut din partea opusă: ambele sunt o subramură a arhetipului Marii Mame, prin care omul crede că poate fugi de realitatea dură a lumii prin fantezii inconştiente[46].

Problema este schiţată foarte frumos într-un basm spaniol, 543
„Povestea bătrânei vrăjitoare“. În această poveste, o vrăjitoare bătrână de pe „Muntele Vrăjitoarei“, care are capul de fier, bagă toţi oamenii

[44] Preluată (pe scurt) din Grimm, pp. 52–58.

[45] Într-o versiune portugheză, ea are un singur ochi, ca Balor (din „Balor şi naşterea lui Lugh“). Vezi şi J. Bolte şi G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, p. 117.

[46] Vezi legătura dintre imaginile casei din turtă dulce şi frig din volumul II, discuţia despre basmul tribului Chuckchee „Copiii furaţi de uriaş“. În acea poveste, un uriaş fură un băiat şi o fată şi îi duce în mijlocul *mării*, unde se află o casă din turtă dulce întunecată şi rece. Pescăruşii îi aduc înapoi pe copii la tatăl lor.

care se uită la ea într-un sac, unde își găsesc sfârșitul. Acest lucru simbolizează pierderea sinelui în inconștient printr-o contemplare visătoare și copilărească a eterului. Un erou o înfrânge pe vrăjitoare prin faptul că reușește să evite să se uite în sus la ea și o forțează pe ea să se uite în jos la el, ceea ce face să-i cadă capul greu, din fier, „în adâncul pământului, astfel încât un singur picior îi rămâne afară". Determinarea ființei umane conștiente forțează imaginile spirituale negative inconștiente să se afunde în pământul realității, eliminându-le astfel natura periculoasă.

544 În basmul „Hänsel și Gretel" nu putem considera mama vitregă malefică doar un aspect negativ al Marii Mame, fiindcă ea este și parte din anima, sufletul tatălui, ca spirit nedrept sau rău care îl posedă și îi înăbușă ființa autentică prin șoaptele sale malefice. Potrivit convingerilor unor popoare primitive, un suflet „străin" îl poate poseda pe un om ca și cum l-ar stăpâni și îl poate aduce într-o stare inadecvată, care nu este în concordanță cu intențiile sale naturale. Acesta se simte „vrăjit" sau „fermecat"[47]. Sub această influență greșită, tatăl își alungă cei doi copii care simbolizează viitorul, devenirea lui, împingându-i în ghearele vrăjitoarei. Adică imaginea mamei ca forță negativă dinăuntrul său câștigă din ce în ce mai mult teren.

545 O pasăre îi conduce pe copii la vrăjitoare. Pasârea este un simbol al ideilor intuitive, al născocirilor imaginației, iar acest zbor prin aer invită puterea letală a inconștientului să iasă la suprafață. Înfrângerea puterii malefice a mamei are loc în sinele persoanei, deoarece cuptorul în care arde este (după cum am remarcat deja) un simbol matern[48]. În centrul inconștientului se produce o inversare — aspectul negativ este distrus și devine pozitiv. Apoi se arată sub forma comorilor pe care Hânsel și Gretel le iau acasă. Faptul că mama vitregă moare în același timp se bazează pe o veche idee germanică, pe care o regăsim și în alte părți, conform căreia, atunci când un spirit de vrăjitoare este distrus — indiferent de forma lui —, este afectată și forma umană pe care a adoptat-o aceasta[49]. Starea de „fermecare" se sfârșește

[47] Vezi L. Lévy-Bruhl, *How Natives Think*, p. 232.

[48] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Ofen* („cuptor") și *Backofen* („vatră de copt").

[49] Vezi E. Mogk, *Germanische*, pp. 50–51.

dintr-odată, iar efectele inconștiente care intensifică viața pot funcționa din nou. Copiii sunt purtați peste apele de netrecut de către o rață albă (!). Din nou, acest lucru reprezintă o inversare perfect simetrică a comportamentului inițial atrăgător al păsării albe[50]. Basmul ilustrează transformarea imaginii mamei care, în sine, este înțeleasă intuitiv, dar funcționează complet în inconștient ca un proces interior. Această transformare este realizată de focul din cuptor. Focul interior ascuns, un simbol al pasiunii, este pe tărâmul magic nu doar o însușire comună a zeului-tată, ci și a zeiței-mamă, care, în calitate de Mamă Pământ, poartă un foc ascuns în adâncurile sale. Focul interior al acesteia, substanța maternă și puterea inconștientă a sufletului, este purificată și transformată de acesta. Transformarea „Mamei", a „materiei" prin autodistrugere constituie unul dintre motivele fundamentale ale tuturor basmelor care ilustrează în principal imagini și funcții ale arhetipului mamei.

O confruntare clară — în acest caz, a unui om în toată firea — cu 546
puterea distructivă a mamei este prezentată în basmul inuit „Giviok (Kiviok)":

> Se spune că Kiviok și-a pierdut soția, iar din deznădejde, 547
> voia să-și părăsească fiul și locul unde aceasta era îngropată. A așteptat ca băiatul să adoarmă, după care a coborât din pat pe podea; dar când copilul a început să plângă, s-a culcat din nou lângă el. Când a fost pregătit, s-a aplecat să iasă pe ușă, dar s-a întors, neputând să-și părăsească fiul. Într-o zi, băiețelul a intrat în cameră foarte agitat și a spus:
>
> — Mama se plimbă pe afară cu un străin.
>
> — Mama ta nu e acolo — ea zace sub bolovanii ăia mari din depărtare, i-a răspuns Kiviok.
>
> Dar băiatul a insistat, spunând:
>
> — Atunci mergi și vezi cu ochii tăi.
>
> Iar când Kiviok s-a uitat pe geam, și-a văzut nevasta în brațele altui bărbat. S-a înfuriat peste măsură, a ieșit afară,

[50] Vezi J. Bolte și L. Mackensen, *Handwörterbuch*, despre rață ca pasăre a sufletului, *s.v. Ente* („rață"); și M. Ninck, *Wodan*, p. 227, despre walkiriile cu înfățișare de rață.

i-a omorât și le-a aruncat trupurile unul peste altul într-un mormânt de piatră. Tatăl și fiul s-au dus apoi să se odihnească, dar când băiatul a adormit, tatăl și-a dus la bun sfârșit planul de a fugi.

548 Kiviok a traversat marea agitată în caiacul său și abia a reușit să scape de un vârtej și de păduchii-de-mare care i-au devorat pagaia. În cele din urmă a nimerit într-un morman de alge care era atât de îndesat, încât a putut să se întindă pe el și să doarmă. Când s-a trezit, s-a străduit să-și croiască drum în caiac cu mâinile goale, apoi s-a apropiat de doi ghețari, între care era un culoar îngust care când se deschidea, când se închidea la loc. A reușit cu greu să treacă prin el, dar vârful pupei caiacului a fost zdrobit. După ce a ajuns pe uscat, a căutat adăpost și s-a ascuns. O femeie care locuia în apropiere l-a observat pe Kiviok și l-a invitat să intre în casa ei. Când a intrat, a văzut o hoaşcă bătrână și hidoasă întinsă sub o cuvertură, care i-a ordonat fiicei sale să meargă să-i aducă fructe de pădure. Femeia s-a întors cu o cantitate mare de fructe amestecate cu untură din belșug. În timp ce mânca, Kiviok a remarcat:

— Sunt chiar delicioase — la care Usorsak (așa o chema pe baborniță) a spus:

— Nu-i de mirare; grăsimea e de flăcău tânăr.

Kiviok a zis:

— Ptiu! Nu pot să mănânc așa ceva — și, aplecându-se, a văzut sub pat un șir de capete de om.

Când bătrâna s-a descoperit puțin și s-a întors cu spatele la el, a văzut ceva strălucind în apropierea ei. Când s-au pregătit de culcare, Kiviok a spus:

— Mă duc o clipă afară.

A ieșit și a găsit un bolovan plat pe care să și-l pună pe piept. După ce a intrat înapoi în casă, s-a întins pe patul de sub geam. De îndată ce s-a prefăcut că doarme, a auzit-o pe fiică spunând: „Doarme buștean", și imediat babornița a sărit din locul ei de pe pat. Dar observând că se prefăcea că doarme,

s-a întors încetișor în pat. Când Kiviok nu a mai scos niciun sunet și s-a întins pe spate, lăsându-și pieptul la vedere, fiica a spus din nou: „Acum sigur doarme", iar mama a coborât pe dată, chiar mai repede decât prima oară. Și, sărind pe patul unde era el întins, s-a pus cu toată greutatea pe pieptul lui, strigând „Vai de mine!", dar a căzut imediat. „Ce păcat!", a strigat fiica. „Usorsak și-a rupt coada! A avut atâta grijă de noi toți." (Adică omorâse bărbați cu ajutorul cozii sale.) Kiviok s-a ridicat atunci de pe pat și, lăsând bolovanul să cadă, a zbughit-o pe ușă, în timp ce fiica striga în urma lui:

— Pungașule! Ce mi-ar plăcea să-ți gust obrajii ăia gustoși!

Dar el era deja în caiacul său, mai să se răstoarne de atâta grabă. Și, ridicându-se din nou, a izbucnit:

— Mi-ar plăcea să o străpung cu harponul!

Și, zicând acestea, a omorât-o pe loc.

Și-a continuat călătoria și a ajuns în alt loc, unde iarăși 549
a apărut o femeie care l-a invitat în coliba ei. Mama și fiica s-au plâns că nu avea cine să le aducă prada în casă. Kiviok s-a oferit să le ajute și le-a povestit ce pățise. Femeile i-au mulțumit că a omorât-o pe bătrâna vrăjitoare, fiindcă ea îi ucisese pe toți bărbații din satul lor. I-au spus apoi ca atunci când le va ajuta să aducă prada să fie atent la urletul mării — „Când vine mareea, trebuie să fii pe uscat". De îndată ce a auzit urletul mării, valurile uriașe s-au rostogolit peste el, încât abia a reușit să ajungă la mal. Peștii prinși pluteau la suprafață, datorită bășicilor lor pline, dar erau purtați spre malul opus. Însă Kiviok i-a adunat din nou în caiacul său, iar femeile i-au fost foarte recunoscătoare. A rămas o vreme alături de ele.

După un timp a început să-l bântuie amintirea fiului său, 550
așa că și-a spus: „Bietul meu fiu! Mi s-a rupt sufletul să-l aud plângând, când am plecat! Într-o bună zi, trebuie să mă duc să-l văd". Așa că a plecat din locul acela și a călătorit vreme îndelungată. A înfruntat din nou toate pericolele pe care le întâlnise la plecarea de acasă, dar a trecut și acum cu bine

peste ele. În cele din urmă a ajuns în ținutul de dincolo de apă și a auzit oameni cântând. Și, luând urma sunetelor, a dat peste o mulțime de bărci care cărau o balenă uriașă, pe care stătea un bărbat puternic. Nu l-a recunoscut, dar acela era fiul său, care fusese la o vânătoare de balene. Tatăl îl părăsise pe când era un băiețel plângăcios, iar acum îl vedea om în toată firea, un vânător iscusit stând mândru pe spinarea balenei[51].

551 O variantă a acestei legende, „Kiviung", prezintă imaginea mamei sub alte aspecte:

552 O bătrână locuia cu nepotul ei într-o colibă. Cum nu avea bărbat și fiu care să aibă grijă de ea și de băiat, amândoi erau foarte săraci, hainele băiatului fiind făcute din piei de păsări, pe care le prindeau în plase. Când băiatul ieșea din casă și li se alătura tovarășilor săi de joacă, oamenii râdeau de el și îi sfâșiau hainele. Un singur bărbat, pe nume Kiviung, se purta frumos cu băiatul, dar nu putea să-l protejeze de ceilalți. Flăcăul venea adesea la bunica lui plângând și văitându-se, iar ea întotdeauna îl consola și îi făcea alte haine. I-a rugat pe oameni să nu-l mai necăjească pe băiat și să nu-i mai rupă hainele, dar nu au vrut să-i asculte rugămintea. În cele din urmă, s-a înfuriat și a jurat că se va răzbuna pe cei care îl ocărau, și putea face acest lucru cu ușurință, fiindcă era o *angakoq* puternică. I-a ordonat nepotului ei să intre într-o băltoacă de pe podeaua colibei, spunându-i ce urma să se întâmple și cum să se comporte. De îndată ce a pășit în apă, pământul s-a deschis și băiatul a dispărut înăuntru, dar în clipa următoare s-a trezit pe plajă, ca o focă tânără cu pielea netedă, și a început să înoate vesel.

[51] H. Rink, *Tales and Traditions of the Eskimo, with a Sketch of Their Habits, Religion, Language and Other Peculiarities*, William Blackwood & Sons, Edinburgh & Londra, 1875, pp. 157–161. Rink menționează: „Această poveste este preluată în principal dintr-un singur manuscris, dar este cunoscută în toată Groenlanda. Se găsesc în ea și urme vagi ale poveștii indienilor hiawatha".

Foca i-a ademenit pe bărbați departe de coastă, în largul 553
mării. Și atunci s-a iscat o furtună puternică, toți bărbații s-au înecat, iar foca s-a întors acasă și s-a transformat din nou în băiat. Dintre bărbați, a scăpat de vânt și valuri doar Kiviung, care era un mare *angakoq* și nu îl ocărâse niciodată pe băiat. Rămas singur, Kiviung a plecat pe mare. După câteva zile de vâslit pe marea agitată, a văzut o limbă de uscat pe care se afla o casă de piatră, în care a intrat, iar acolo a fost întâmpinat călduros de o bătrână pe nume Arnaitiang. La cererea ei, și-a pus ciorapii la uscat pe o grindă. Mai târziu, când a întins mâna după ei, grinda s-a ridicat atât de sus încât nu mai putea ajunge la ea. Când i-a cerut ajutorul lui Arnaitiang, aceasta a răspuns:

— Ia-ți-i singur, sunt chiar acolo, chiar acolo — și a ieșit din casă.

De fapt, bătrâna era o femeie foarte rea, care voia să-l mânânce pe Kiviung.

Dându-și seama de planurile cotoroanței, și-a invocat 554
tornaqul, un urs polar uriaș, care s-a ridicat imediat din adâncurile de sub podeaua casei. Când Arnaitiang a auzit mormăitul zgomotos al ursului, i-a dat lui Kiviung șosetele și ghetele. Dar Kiviung nu a vrut să mai rămână în preajma acelei vrăjitoare îngrozitoare și nici măcar nu și-a mai pus ghetele în picioare, ci, luându-le de la Arnaitiang, s-a năpustit pe ușă afară. Abia reușise să scape, când ușa s-a trântit tare în urma lui și i-a prins poalele hainei, care s-au rupt. S-a grăbit către caiacul său, fără să se mai uite înapoi, și a început să vâslească.

Abia reușise să parcurgă o mică distanță, când Arnaitiang, 555
care își revenise din spaimă, a ieșit agitându-și cuțitul strălucitor de femeie și a amenințat că îl va omorî. Era speriat de moarte și aproape că și-a răsturnat caiacul. Însă a reușit să-l reechilibreze și a strigat, ridicându-și sulița:

— Am să te omor cu sulița mea!

Când a auzit Arnaitiang aceste cuvinte, s-a prăbușit îngrozită și și-a rupt cuțitul. Kiviung a observat atunci că era făcut dintr-o bucată subțire de gheață.

556 A călătorit multe zile, urmând malul apei. În cele din urmă a ajuns la o cabană în care pâlpâia o lampă. Și a găsit acolo o femeie care locuia singură, doar cu fiica sa. Ginerele ei era un buștean de lemn plutitor, care avea patru crengi. În fiecare zi, aproape de reflux, ele îl cărau pe plajă, iar când venea fluxul, era purtat de apă. În fiecare noapte, când se întorcea, aducea opt foci mari, câte două legate de fiecare creangă. Astfel le procura bușteanul hrană din abundență soției sale, mamei acesteia și lui Kiviung. Însă într-o zi, după ce l-au lansat la apă ca de obicei, a plecat și nu s-a mai întors. Nu după mult timp, Kiviung s-a însurat cu tânăra văduvă. Acum pleca el în fiecare zi pe mare, de unde se întorcea cu pradă bogată. În curând, bătrâna mamă a devenit geloasă pe fiica sa, căci noul ei soț era un vânător iscusit și dorea să se mărite ea însăși cu el. Într-o zi, în timp ce el era plecat la vânătoare, mama și-a omorât fiica și, ca să-l păcălească pe Kiviung, i-a îndepărtat pielea fiicei și s-a strecurat în ea, luând astfel forma tinerei femei. Când s-a întors Kiviung, s-a dus să-l întâmpine, cum făcea fiica ei de obicei, dar când Kiviung a văzut oasele soției sale, și-a dat seama imediat de fapta crudă și de înșelătorie, așa că a fugit.

557 Kiviung a continuat să călătorească multe nopți și zile, urmând mereu malul apei. În cele din urmă, a ajuns din nou la o cabană în care pâlpâia o lampă. Cum avea hainele ude și îi era foame, a acostat și s-a apropiat de casă. Dar, înainte să intre, s-a gândit că poate ar fi mai bine să afle întâi cine era înăuntru. S-a ridicat până la fereastră și s-a uitat în cabană. Pe pat a văzut o bătrână pe care o chema Aissivang („păianjen"). Când aceasta a observat silueta întunecată din fața geamului, a crezut că era un nor care trecea prin fața soarelui și, cum lumina nu-i ajungea ca să-și continue treaba, s-a înfuriat. Și-a tăiat sprâncenele cu cuțitul și, după ce le-a mâncat,

a continuat să coasă, fără a lua în seamă sângele care începuse să-i picure. Văzând acestea, Kiviung și-a dat seama că era o femeie rea și a plecat[52]. A continuat să călătorească zile și nopți la rând. În cele din urmă, a ajuns într-un ținut care i s-a părut cunoscut — și-a dat seama că era propria lui țară. S-a bucurat foarte tare când a văzut câteva bărci ieșindu-i în întâmpinare. Fuseseră plecate într-o expediție de vânat balene și purtau cu ele, spre sat, o carcasă imensă. La prova uneia dintre bărci stătea un tânăr voinic, care omorâse balena. Era fiul lui Kiviung, pe care îl lăsase băiețandru, iar acum era om în toată firea, ajuns mare vânător. Nevasta lui își găsise alt bărbat, dar acum s-a întors la Kiviung[53].

Prin moartea soției sale, Kiviok este în pericol să fie atras și el 558
către moarte, iar regatul fantastic îl abordează curând sub diverse forme distructive. Toate fenomenele inconștientului se află aici; simbolurile mamei care umplu golul psihic lăsat de pierderea soției. Imaginea mamei este, în mod clar, reprezentativă pentru tărâmul morților, inconștientul sub aspectul său negativ. Apare sub forma vârtejurilor de apă, hoardelor înfometate de păduchi-de-mare, mormanelor de alge îndesate, bolovanilor care se prăbușesc, luând în cele din urmă forma vrăjitoarei care mănâncă oameni. Păduchii-de-mare simbolizează pericolul iminent al descompunerii în cele mai mici bucățele (din punct de vedere psihologic, boala mentală), de a te pierde ca particulă în natură. Algele îndesate ne amintesc de pânza păianjenului și de țesut, mai ales în asociere cu dezlegarea părului înnodat al Mamei Holle[54]. Vrăjitoarea este însoțită de fiica sa, un per-

[52] W. Krickeberg, *Nordamerika*, pp. 370–371, observă că în alte versiuni Kiviung îi taie capul.

[53] Unele părți sunt rezumate, sursa folosită fiind F. Boas, „The Central Eskimo", pp. 621–624.

[54] Vezi tema inuită importantă a sarcinii șamanului de a dezlega părul lui Sedna, pentru a obține și a păstra hrana animalelor mării. Vezi și *infra*, p. 337. Despre bolovanii care se prăbușesc ca și cum ar fi prinși de mamă, vezi C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §367 n. 72. De asemenea, copacul care se deschide și se închide la intrarea pe tărâmul Zeiței-Mamă din „Desaga lui Ngeraod."

sonaj mai tânăr, care pare să fie la fel de rea[55]. Eroul își dă seama de pericol, se îndârjește și se protejează cu piatra pusă pe piept și face ca vrăjitoarea să piară din cauza propriei sale răutăți[56]. Astfel, aspectul pur negativ al imaginii mamei este îndepărtat, dar eroul are de-a face cu o repetare a perechii, în care aspectul mamei nu este atât de rău, dar pericolul de a dormi prea mult și de a fi inundat (!) încă amenință ca o scufundare în inconștient. După ce a scăpat de ultimul pericol, viitorul său pare roz — fapt întruchipat simbolic de fiul său, care a crescut și a devenit un vânător iscusit. Povestea similară înfățișează, de asemenea, o serie de imagini ale mamei malefice care vorbesc de la sine. În timp ce Kiviok, potrivit mentalității popoarelor primitive, cel mult scapă de imaginea mamei devoratoare, alte povești descriu în detaliu dificultățile și problemele unei profunde *auseinandersetzung* cu Marea Mamă. De exemplu, basmul irlandez „Cavalerul cu râs sinistru“:

559 S-a întâmplat cândva ca un bărbat și o femeie să se căsătorească. La scurt timp după nuntă, bărbatul a murit, iar femeia a rămas singură. La nouă luni după nuntă — nicio zi mai mult sau mai puțin — ea a născut un băiețel. Fiindcă era atât de singură, iubea copilul acela mai mult decât orice pe lume; nu l-ar fi dat nici pe un munte de aur. Și-a alăptat copilul la sân, pe Cathal, până la vârsta de douăzeci și unu de ani. Nu l-a lăsat nici măcar să treacă pragul casei și a muncit până la epuizare pentru el.

560 Când văduva a ajuns la „vârsta copilăriei“ (adică la senilitate), fiul a hotărât să aibă grijă de ea. A sărit din pat

[55] De multe ori, această figură este, în forma sa originală, una și aceeași cu mama malefică. Vezi, de exemplu, înfricoșătoarea Gorgonă ca însoțitoare a Atenei — M. Ninck, *Wodan*, p. 179. De asemenea, despre identitatea dintre mamă și fiică.

[56] Vezi cum a fost distrusă vrăjitoarea din „Hänsel și Gretel“. Vezi și cum a fost păcălită vrăjitoarea din basmul japonez „Cel care trage carul cu boi și vrăjitoarea de pe munte“ — F. Rumpf, *Japanische Volksmärchen*, pp. 179 și urm. Acolo, cel care mână un car cu boi se ascunde de vrăjitoarea Yamauba mai întâi într-un copac, apoi în trestii, iar în cele din urmă într-o barcă. În cele din urmă, ajunge la coliba vrăjitoarei și o opărește cu apă fierbinte, iar aceasta moare.

și s-a întins — era atât de înalt, încât îi ieșea capul printre căpriorii casei. Mama a considerat că era obraznic și că își părăsea „coșul“. Dar a lăsat-o să-i coasă hainele necesare din așternuturile ei de pat, s-a îmbrăcat și a alergat cât a putut până ce a ajuns la un castel. Muncitorii din piața aflată în fața castelului au zbughit-o la fugă când l-au văzut pe băiatul acela înalt și slab. A reușit să se angajeze acolo demonstrându-și puterile deosebite, și a ajutat la construirea palatului. Trimitea toți banii câștigați mamei sale. Într-o zi, regele a promis că oricine putea prinde un șarpe uriaș din pădure, pentru a intra în slujba casei, putea să se însoare cu fiica lui cu obraji aurii, Leámuinn. Dar cine eșua în această misiune avea să piară. În ciuda avertismentelor mamei sale, eroul a spus că ar vrea să încerce. Fusese alăptat atâta timp, încât simțea că are puterea a o sută de bărbați. L-a învins repede pe șarpele aflat lângă lacul din pădure. Deși a câștigat premiul, prințesa a cerut ca, înainte să se mărite cu el, să ducă șapele înapoi în pădure și să-l omoare, iar apoi să călătorească spre est și, în decurs de un an, să afle de ce „cavalerul cu râs sinistru“ nu mai râsese de șapte ani. De asemenea, trebuia să se întoarcă și să-i arate dovada morții „bătrânei groaznice cu dintele crud și rece“. Dacă eșua în această misiune, avea să fie pedepsit cu moartea. Cathal a pornit de îndată la drum, a dus șarpele înapoi în pădure, l-a omorât și i-a tăiat limba[57], ca să nu se laude altcineva cu fapta lui. Apoi s-a îndreptat spre Indiile de Est într-o barcă miraculoasă, care se deplasa singură.

În scurt timp, Cathal a invadat pământul și și-a croit drum 561
spre o gospodărie. Ca să intre, trebuia să se pună în patru labe și să se târască printr-o ușă joasă. După ce a intrat, a găsit într-un pat un bărbat înalt și slab întins pe spate, care nu se mișca. De îndată ce Cathal l-a salutat, bărbatul a sărit în picioare și l-a apucat de gât. A urmat o luptă teribilă. „Cei doi oameni mari s-au încleștat într-o luptă cum nu a mai

[57] [În germană, „șarpe“ este de genul feminin.]

văzut lumea până atunci, și nici de atunci încolo.“ În cele din urmă, Cathal s-a gândit la mama lui și, cu ultimele puteri, și-a împins adversarul în foc. Străinul a implorat milă, iar când Cathal i-a cerut să-i spună cine este „cavalerul cu râs sinistru“ care nu a mai râs de șapte ani, bărbatul a recunoscut că era chiar el. Cathal i-a vindecat rănile cu saliva sa, după care s-au uitat unul la altul, obosiți. Deodată, au auzit un țipăt de femeie care a zdruncinat pereții, iar cavalerului i s-a schimonosit chipul de durere.

562 A doua zi de dimineață, Cathal a hoinărit prin zonă, încercând să descopere de unde venise țipătul. Doi cai suri l-au ademenit într-un luminiș din pădure. Când au nechezat animalele, a apărut o bătrână uriașă și îngrozitoare, cu spume la gură, care i-a propus lui Cathal un târg: fie se lupta cu ea pe „piatra îmbibată cu sânge“, fie o lăsa să-i taie „de trei ori, cu un cuțit ascuțit, toate coastele în bucăți“. Fiul văduvei a ales să lupte pe piatra îmbibată cu sânge și i-a întors amenințarea adversarei sale. A urmat o luptă mai violentă decât s-a văzut vreodată, de la un capăt al lumii la celălalt. Spre seară, Cathal era epuizat. Bătrâna zgripțuroaică a observat oboseala lui și s-a bucurat. Însă o pitulice a aterizat pe nasul vrăjitoarei și și-a înfipt ciocul în ochii ei, iar aceasta a devenit pe dată la fel de lipsită de putere ca o gâscă. Cathal a învins-o cu o lovitură la jugulară și i-a tăiat limba.

563 Apoi s-a dus la palatul ei și a scotocit prin toate camerele. Nu a găsit picior de om, dar toate încăperile erau pline cu aur și argint. A înhămat caii și s-a grăbit spre cavaler, fără să-i spună ce se întâmplase. Când cavalerul nu a mai auzit țipete în noaptea aceea, s-a mirat. I-a spus lui Cathal că vrăjitoarea trăia acolo de la începutul vremurilor. În fiecare noapte devasta și pârjolea insula, distrugând tot ce se afla pe ea. Doar el și îngrijitorul său trăiau acolo, nimeni altcineva. Toate strădaniile lui erau în zadar, iar în fiecare noapte, „la ceasul mort“, se auzeau țipetele agonizante. Când Cathal l-a întrebat pe cavaler despre cauza râsului său sinistru, i-a

spus că deținuse cândva un imperiu vast. Cu șapte ani în urmă pregătise un ospăț mare, și tocmai când voia să taie carnea, s-a uitat la geam și a văzut „iepurele cu respirația urât mirositoare". Iepurele acela uriaș s-a rostogolit prin mlaștină, apoi a murdărit așternuturile întinse frumos peste tot, iar într-un final a băgat capul pe geam și a stricat toată mâncarea cu respirația sa. Cavalerul indignat și-a chemat imediat oamenii și câinii, au urcat pe cai și au plecat la vânătoare. Dar iepurele i-a păcălit pe vânători și i-a atras într-o vale care s-a închis brusc în urma lor și i-a înghițit pe toți.

Cavalerul și oamenii lui s-au înfruntat cu douăzeci și patru 564
de tâlhari, care și-au batjocorit prizonierii. Conducătorul lor a rânjit cel mai tare atunci când, după ce le-a oferit de mâncare, cavalerul nu a reușit nici măcar să ridice mistrețul înfipt în frigare. Nu avea putere nici măcar să întoarcă frigarea! Atunci, conducătorul tâlharilor a aruncat o bucată mare de fier în foc. Perpendicular pe drug se afla un lanț. Când fierul s-a încins, șeful și banda sa l-au scos din foc. Cavalerul și-a continuat povestea: „Apoi, conducătorul i-a pus pe oamenii săi de o parte, iar pe oamenii mei de partea cealaltă. Fiecare parte a apucat de lanț și a început să tragă; fiecare echipă încerca să tragă drugul de fier înroșit spre cealaltă echipă. Conducătorul bandei a reușit să tragă drugul de fier până la oamenii mei. I-a pârlit și i-a ars până când nu a mai rămas nicio bucățică din corpurile lor care să nu fie arsă. Apoi, cu ajutorul unei baghete magice, șeful bandei mi-a transformat caii și câinii în pietre. Oamenii lui au vrut să facă același lucru și cu mine, dar el m-a lăsat să plec. Mi-a luat un an până să ajung acasă, de unde plecasem în urmărirea iepurelui. De atunci, zac în pat și nu mai râd. Tâlharii mi-au vrăjit tot palatul și împrejurimile, cu excepția mea și a bătrânului meu îngrijitor. Timp de șapte ani vrăjitoarea ne-a terorizat cu pârjolurile și țipetele ei".

Cathal i-a mulțumit că i-a dezvăluit motivul pentru care 565
nu mai putea să râdă. I-a spus că avea motive întemeiate

să-și piardă râsul, dar că acum nu trebuia să se mai teamă de bătrâna zgripțuroaică, deoarece o omorâse el. Atunci cavalerul i-a spus lui Cathal: „Plănuisem în secret să mă lupt cu tine, dar acum, că ai omorât-o pe vrăjitoare, pe pustiitoarea acestui ținut, nu mai am nimic împotriva ta". A doua zi, la prânz, „iepurele cu respirația urât mirositoare" a apărut din nou. Cu ajutorul lui Cathal, s-au săltat pe caii vrăjitoarei și totul s-a întâmplat la fel ca în urmă cu șapte ani. Au fost întâmpinați din nou cu râsete batjocoritoare de către tâlhari, dar Cathal i-a întrebat: „Ce-i așa de haios?" — și, măturând tot praful și pământul care se adunase în locul acela de șapte ani, l-a băgat pe gâtul tâlharilor. Apoi a luat mistrețul de parcă ar fi fost un snop de paie și l-a pârlit pe foc în două minute. După ce a împărțit carnea bine gătită cu cavalerul, Cathal a pus drugul de fier pe foc. De îndată ce s-a înroșit, l-a scos din flăcări și i-a provocat pe cei douăzeci și patru de tâlhari la o întrecere. De data aceasta, Cathal a tras drugul spre tâlhari, care, deși au tras cât au putut de tare, și-au pierdut răsuflarea. În cele din urmă, au fost strânși și pârliți, așa încât nu a mai rămas decât o movilă de grăsime din ei. La rugămintea cavalerului, căpitanul a fost cruțat și i s-a dat ocazia să înapoieze oamenii, caii și câinii pe care îi luase în urmă cu șapte ani. Temându-se pentru viața lui, șeful tâlharilor i-a înapoiat cavalerului tot ce-i furase cândva. Cathal și cavalerul s-au întors acasă și au descoperit castelul și ferma înfloritoare, așa cum fuseseră odinioară.

566 Cathal s-a întors apoi la rege, dar a descoperit că acesta urma să o mărite pe fiica lui cu un alt bărbat. Acesta susținea că plecase spre Indiile de Est după Cathal și că se întorsese cu capul bătrânei vrăjitoare și cu cel al șarpelui mort. De asemenea, anunțase moartea lui Cathal. Acum, toată lumea a văzut că acesta încă era în viață, dar, deși adusese limba șarpelui, nu adusese cu el capul vrăjitoarei. Toți credeau despre Cathal că fusese prins între ciocan și nicovală (adică fusese făcut una cu pământul). Cathal le-a spus că îi tăiase limba

șarpelui și, dacă voiau să vadă cine spune adevărul, atunci trebuiau să se uite în interiorul capului. Regele s-a uitat și a observat că, într-adevăr, îi lipsea limba. Astfel l-a recunoscut pe adevăratul erou și, îmbrățișându-l pe Cathal, a prins drag de el și i-a dat mâna fiicei sale. După nuntă, Cathal și soția lui s-au mutat în palatul vrăjitoarei, ale cărei comori le-au rămas copiilor și nepoților săi[58].

Basmul include mai multe confruntări cu imaginea mamei, 567
aproape ca și cum inconștientul ar vrea să fie întipărită împreună cu alte imagini. Mama lui Cathal întruchipează partea pozitivă a imaginii mamei. Aceasta îl îngrijește și îl hrănește pe erou o lungă perioadă de timp, până ce sare dintr-odată în viața seculară. Deoarece este văduvă, mama se dedică întru totul fiului ei, ceea ce creează, la fel cum se întâmplă de multe ori în viața reală, o dependență numită mamă[59]. Prin aceasta, forțele inconștientului sunt deosebit de aproape; la fel ca Parsifal, bărbatul este înzestrat cu creativitate și însemnat să fie erou. Dar tocmai această legătură amenință eroul ca o imagine distructivă a mamei. Separarea de lumea mitică, împreună cu imaginile sale înconjurătoare chiar mai puternice și dominatoare, constituie un act dureros, dar necesar. La fel ca în cazul naivului care ascultă întotdeauna de mama lui, separarea are loc doar treptat; basmul îl identifică în mod constant pe Cathal ca „fiul văduvei", subliniind că problema mamei este prezentă întotdeauna. După ce își petrece primii douăzeci și unu de ani în casa mamei sale și nu trece niciodată pragul afară, vine momentul când imaginea pozitivă a mamei scade ca importanță. Mama devine copilăroasă (după cum spune basmul), ceea ce reflectă faptul că lumea vieții fantastice inconștiente i se pare

[58] Text ușor prescurtat și tradus din K. Müller-Lisowski, *Irische Volksmärchen*, pp. 265–282. [Acest basm este povestit aproape în întregime, deoarece nu există nicio traducere in limba engleză.]

[59] Despre „dorul de mamă" natural, „privirea aruncată înapoi, spre sursa din care am provenit", vezi C.G. Jung, OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §260. Vezi și eroul ca „scăunel de cuptor" in basmele rusești „Povestea lui Ingnerssuit" și „Fecioara Țar".

eroului din ce în ce mai infantilă, astfel încât acum se îndepărtează de ea și se înfruntă cu lumea reală.

568 Portretizarea dintr-o legendă a tribului din avalul fluviului Fraser echivalează în mod clar zăbovirea alături de mamă cu starea de inconștiență:

569 Ialepkelem, strămoșul lui Lekămel, trăia *cu mama lui*. Pe vremea aceea, oamenii nu aveau foc și trăiau *ca într-un vis*. Când soarele a văzut acest lucru, i-a părut rău pentru ei și a coborât din cer sub înfățișare de om. Soarele i-a dăruit focul lui Ialepkelem. El s-a trezit din această viață de vis la viața reală. Soarele i-a învățat pe el și pe oamenii lui toate artele. Mai târziu, Qăls a venit și s-a luptat cu Ialepkelem. Au stat unul cu fața la celălalt, încercând să se transforme unul pe altul. Ialepkelem a luat niște lemn alb, a împrăștiat cenușa pe el însuși și s-a făIit cu puterea și înțelepciunea sa cu ajutorul soarelui. A sărit foarte sus în aer. Qăls a strigat: „Distracție plăcută în apă pe viitor!" și l-a transformat într-un sturion[60].

570 În basmul irlandez, Cathal iese, îmbrăcat ridicol, în lume, ca să-și dovedească abilitățile. Are de gând să o îngrijească pe mama lui și să-i trimită bani, ceea ce indică faptul că forța vieții lui se întoarce la ea, că încă este legat de ea printr-un cordon ombilical. Însă această relație împiedică orice nouă evoluție (cum ar fi intrarea într-o căsnicie), legându-l astfel de mamă. Această legătură este acum negativă, deși la început a fost sursa puterii. Așadar, eroului i se dă sarcina de a depăși și a controla această legătură.

571 Șarpele cel mare din lacul din pădure este o imagine a mamei, personificarea inconștientului sub aspectul său negativ. Șarpele simbolizează forța animalică a vieții și instinctul întunecat, care are pentru oameni un dublu aspect: pe de o parte încurajator, iar pe de altă parte inhibitor[61]. În primul caz, șarpele semnifică

[60] F. Boas, *Indianische*, p. 25.

[61] Despre simbolul cuprinzător al șarpelui, pe de o parte ca forță pozitivă și principiu bun în India, vezi H. Zimmer, *Maya*, pp. 44, 52, 105, 111 (ca principiu

înțelepciunea care salvează viața. Din acest strat al sufletului, care este legat direct de natură, izvorăște adesea înțelepciunea profetică, inspirația și darul profeției[62]. Prin urmare șarpele este animalul care i-a sfătuit pe primii părinți din Paradis să mănânce din Pomul Cunoașterii. Eroul care înfrânge acest rău trebuie, așadar să aibă, de obicei, înțelepciunea șarpelui, un suflet de șarpe care să-l ajute[63]. În al doilea caz, acest psyche instinctual inconștient conferă putere acțiunilor eroului, iar în același timp este elementul care îl face să se retragă și îi paralizează capacitatea de a acționa. Este un simbol al principiului feminin și greu al pământului, arhetipul inhibiției și

cosmic); pentru ideile gnostice, vezi H. Leisegang, *Die Gnosis*, pp. 111 și urm., 113, 141, 147 și urm., 150, 180; și pp. 214–215, 222–223, 232, pentru șarpe ca ființă primordială ce a creat lumea, ca umezeală, ca ocean inelar ce încercuiește lumea, ca simbol al ciclului devenirii, ca animal ce își mănâncă propria coadă, ca simbol al salvatorului, înaripat, ca profunzime a divinității; dar și G.R.S. Mead, *Fragments*, pp. 194–197, 214–215. Pe de altă parte, șarpele poate fi o forță negativă și un principiu al răului: de exemplu, în Egipt. Vezi G. Roeder, *Urkunden*, pp. 138 și urm. (Isis a frământat un șarpe din saliva sa, care l-a ucis apoi pe Ra cu mușcătura lui), pp. 154–155 (numele șarpelui era „Fiul-pământului" și își distruge dușmanii cu respirația sa acidă); A. Erman, *Religion der Ägypter*, p. 233 (Ra este soarele nopții ca șarpe); H. Leisegang, *Die Gnosis*, pp. 179, 216–217; G.R.S. Mead, *Fragments*, p. 503 (gnosticii îl numeau *draco caelestis*, dragonul întunericului exterior, și simboliza sferele lui Saturn); C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §681 n. 87, ca în scandinavul Midgard („lumea de mijloc"), care este înconjurat de o lume de apă, peste care nu se poate trece. Oceanul este locuit de uriașul șarpe al mării Jörmungandr (Miõgarõsormr), care este atât de mare încât încercuiește complet lumea, prinzându-și propria coadă. Conceptul este similar cu cel al lui Uroboros. Acest șarpe este identic cu Potopul în credința germanică. Este interesant că în *Edda* (vol. I, p. 111, versul 30), mama lui Atli, sub forma unui șarpe, îl mușcă letal pe regele Gunnar: „Se strecură afară mizerabila femeie/ — să putrezească vie! — mama lui Atli;/ Și-a înfipt dinții în inima lui Gunnar,/ Eu nu l-am mai putut ajuta pe erou" [trad. rom.: *Edda*, „Cântecul de jale al Oddrunei", traducere de Magda Petculescu, SAECULUM I.O., București, 2005, p. 293].

62 Vezi H. Leisegang, *Die Gnosis*, p. 111. Prin urmare, în legende și în basme, consumarea inimii unui dragon conferă cunoștințe secrete.

63 Despre identitatea dintre om și șarpe, vezi H. Zimmer, „Indische Mythen als Symbole", în *Eranos-Jahrbuch 1934: Ostwestliche Symbolik und Seelenführung*, ed. Olga Frõbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1935, pp. 115–116. Krishna, ca ucigaș de demoni, întruchipează o parte din șarpele universal.

pasivității. Prin urmare, în multe basme, înfrângerea șarpelui sau a dragonului se află la începutul carierei eroului. Într-o poveste rromă, „Mama cea rea", aflăm că mama eroului se lasă închisă într-un butoi împreună cu un dragon demonic pe care l-a învins fiul ei. Urmând sugestiile șoaptelor demonului, ea încearcă să-și distrugă propriul fiu, iar în cele din urmă reușește să-l dezmembreze. „Dorul retrospectiv" este cel care îl transformă pe bărbat din nou în copil. Dacă lupta cu dragonul inițiază cariera eroului, atunci ea reprezintă separarea eroului de mama paralizantă și debilitantă. Nu este indicată aici doar mama personală, ci și sursa maternă a inconștientului în general. În acest sens, șarpele simbolizează unitatea primordială maternă, patria originară paradiziacă, dar și moartea[64].

572 Depășirea legăturilor inconștiente, eterne, naturale și ieșirea din „nemurirea" creației ne dă sentimentul propriei existențe individuale, dar aduce cu sine și conștientizarea propriei mortalități. Deoarece oamenii își trăiesc realitatea ca ființe independente doar după separarea de „mamă" — un fel de tăiere psihologică a cordonului ombilical —, se pare că mortalitatea este legată de relația cu ea, de parcă moartea ar fi latentă în Marea Mamă și este primită din mâna ei. În această privință, șarpele devine un simbol tipic al fricii de moarte. Șarpele are acest aspect dublu — pe de o parte este o ființă ce conferă cunoaștere, îi dă eroului înțelepciune și putere, iar pe de altă parte este un dușman otrăvitor și sufocant. Ca simbol, șarpele indică astfel că reacțiile instinctuale profunde, inconștiente, moștenite au, în mod evident, acest aspect dublu. Depinde în principal de perspectiva persoanei dacă ele servesc unor scopuri bune sau rele.

573 În basmul despre Cathal, mama își avertizează fiul înainte de lupta cu șarpele și vrea să-l împiedice să-și îndeplinească sarcinile de erou. Acest lucru dezvăluie partea negativă a iubirii sale excesive. Cathal, fără să știe de complotul ei, îi mulțumește pentru darurile sale, dar nu se lasă abătut din calea lui. Învinge monstrul cu înfățișare de dragon într-o luptă grea, apoi se folosește de puterea demonică a

[64] Vezi C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §351, 455 și urm., 540 și urm., 577 și urm.

inconștientului, de lumea instinctelor animalice, și le direcționează, acum îmblânzite, pentru a fi folosite în lumea profană.

Însă eroul tot nu își găsește locul în viață, întruchipat sub forma 574
fiicei frumoase a regelui. Încă trebuie să străbată drumul până la nivelurile îndepărtate ale inconștientului, către o confruntare finală cu rădăcinile imaginii mamei sub forma ei negativă. Sarcina pe care i-o dă prințesa este deghizată sub forma unei întrebări despre soarta cavalerului cu râs sinistru. Acest lucru poate fi interpretat ca reflecția interioară a lui Cathal, fratele său întunecat. Face parte din personalitatea interioară a lui Cathal, care a căzut sub vraja imaginii rele a mamei. În timp ce, pe de o parte, Cathal pare să primească puteri enorme, pe de altă parte, în inconștientul său, este condamnat la o disperare sumbră. Cathal îl întâlnește pe cavaler după ce se târăște în patru labe printr-o ușă joasă, trebuie să se poată micșora într-o oarecare măsură și să se adapteze la instinctele sale animalice ca să ajungă la cealaltă parte a sinelui. Dar cavalerul nu îl întâmpină pe fiul văduvei doar cu reticență, ci chiar cu ostilitate, și se ajunge la o luptă între „doi oameni mari". Acest lucru se întâmplă deoarece Cathal și cavalerul, adică cel aflat sub influența mamei excesiv de bune și celălalt, aflat sub influența vrăjitoarei, nu pot să se unească la început. Cathal nu poate accepta acest aspect al destinului său interior. Amintindu-și de mama sa binevoitoare și conștient de propria sa forță primitivă, în cele din urmă reușește să-și împingă inamicul în focul purificator. Astfel, Cathal deschide calea către izbăvirea sa. Cavalerul se dezvăluie a fi omul pe care îl căuta Cathal, cel de care depinde totul. După o luptă crâncenă cu sine, Cathal își dă seama dintr-odată cu cine se lupta.

Acum, bătrâna țipă și îi amenință pe ambii eroi. Cathal este 575
ademenit de doi cai suri până în sanctuarul ei. Caii sunt simboluri ale mamei. O ilustrare a acestui lucru se află în basmul balcanic „Vrăjitoarea care a fost învinsă cu potcoave", în care în fiecare noapte, o fierăreasă își transforma unul dintre colegii fierari în cal, ca să poată ajunge la petrecerea vrăjitoarei. Un alt fierar o păcălește și o transformă pe ea în cal și o potcovește. După ce revine la forma umană, pasiunea ei pentru vrăjitorie s-a pierdut pentru totdeauna. Lupta cu femeia oribilă din luminișul din pădure relatată în povestea irlandeză

este mult mai rea decât cea cu șarpele. Bătrâna are „un dinte crud și rece". Aici, dintele ar putea fi un simbol falic, iar acest atribut poate avea aceeași semnificație ca degetul cel mare al Moirelor (Parcele, cele trei personificări romane ale destinului: Nona, Decima și Morta) sau nasul mare al vrăjitoarei Baba Iaga din basmele rusești[65]. Însă atunci când Cathal se află la ananghie, apare pitulicea ca ajutor magic. O pasăre înseamnă (ca în „Hänsel și Gretel") ceva spiritual, un concept, o inspirație, o idee utilă care, în ciuda aparentei sale irelevanțe (dimensiunea mică a păsării), îl salvează pe erou. Prin eforturile sale veritabile în lupta împotriva puterii inconștientului, el obține ajutor din partea inconștientului, prin intuiție creativă. Aceasta îi conferă eroului capacitatea de a recunoaște natura imaginii negative a mamei, identificându-i astfel punctul slab, prin care aspectul său amenințător își pierde brusc toate puterile. Acum, „fiul văduvei" poate distruge vrăjitoarea-demon la fel cum a ucis și șarpele. Prin moartea ei, el își sporește puterea, simbolizată sub forma bogățiilor nemăsurate. Din povestea pe care i-o spune cavalerul, eroul află că vrăjitoarea trăiește acolo „de la începutul vremurilor", adică este mai bătrână decât rasa umană, și are dintotdeauna putere asupra oamenilor. „În ceasul mort al nopții", adică atunci când conștiința trează e anihilată, iar fantasticul atinge apogeul, ea este capabilă să tortureze oamenii exact când „țipetele" ei contrastează cel mai mult cu liniștea nopții.

576 Cavalerul însuși trăia cândva fericit pe insulă, până ce un vestitor al vrăjitoarei, iepurele cu respirația urât mirositoare, îi poluează regatul și îl ademenește în capcana tâlharilor. Valea care se deschide între dealuri ca un vagin este „pântecul Mamei Pământ". În superstiția germanică, despre iepure se considera că aduce ghinion dacă îl întâlnești la prima oră a dimineții. Carnea de iepure este afrodiziacă[66]. Este un atribut al Dianei, mama primordială a tuturor vrăjitoarelor, dar și al lui Venus și Bacchus. În țările germanice, vrăjitoarele erau numite „femei-iepuraș". Ca animal al vrăjitoarelor,

[65] Vezi basmul „Vizita la Manabozho".

[66] [Poate în asociere cu noțiunea populară de fertilitate a iepurilor — vezi legătura dintre ouă și iepurașul de Paște.]

iepurii puteau genera ceață și vânt[67]. Din punct de vedere psihologic, sub această formă, iepurele este un aspect al naturii instinctive, în stare extrudată, o „înceţoşare", o derutare și inducere în eroare a conștiinței cu respirația sa urât mirositoare, creând o stare de corupere psihic-mentală.

„Iepurele cu respirația urât mirositoare" este emisarul șefului 577
tâlharilor, care l-a atras pe cavaler în întuneric. Această turbiditate inițială a vieții interioare a condus la demoni lăuntrici și mai periculoși: lăcomia, furtul și vrăjmășia cu oamenii. Acestea sunt forțe invizibile care au fost generate în Cathal prin legăturile materne din spatele puterii sale supraomenești manifestate și, de asemenea, o parte din el care a fost condamnată la melancolie sumbră. Acestea provoacă și o fosilizare interioară parțială (simbolizată prin călăreții și slujitorii săi). Întreaga bandă de tâlhari, împreună cu șeful lor, întruchipează partea negativă a însoțitorului întunecat al Marii Mame, demonul masculin ascuns al naturii.

Prin faptul că acum află despre soarta cavalerului și il răzbună prin 578
lupta împotriva Marii Mame, Cathal devine — din punct de vedere psihologic — pe deplin conștient de partea negativă a propriului său atașament față de mama lui și se eliberează de efectele sale nocive și care îi amenință viața, astfel încât readuce regatul la forma sa înfloritoare.

O relatare care descrie, deși în imagini mai simple, extragerea 579
energiei vitale din regiunea mamelor găsim în următorul rezumat al poveștii „Hans cel puternic":

> O țărancă și-a alăptat băiatul timp de paisprezece ani. 580
> Acesta a devenit atât de puternic, încât putea scoate din rădăcină stejarii și purta după el, ca armă, un drug de fier ce cântărea cincisprezece „livre de navă"[68]. Într-o zi, a ieșit în lume. Pe drum, a rezolvat disputa dintre două furnici și un vierme, doi șerpi care se certau pe un os, doi lupi care se băteau pe un cal bătrân și doi urși care se ciondăneau pe un

[67] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Hase* („iepure"); și E. Mogk, *Germanische*, p. 48.

[68] [*Schiffspfund* : unitate de măsură pentru marfă (cca 180 de kilograme) folosită în nordul Europei.]

stup de albine, câştigând astfel recunoştinţa acestor animale. Pe când se ducea să se culce pe o movilă de pământ, în faţa lui a apărut o femeie înaltă, care i-a spus:

— Hansy, micuţule, dacă aş vrea, aş putea să te scurtez cu un cap, dar prefer să-ţi rămână pe umeri.

După care femeia se culcă, nu departe de el. La scurt timp după aceea, el se ridică şi spune:

— Dacă aş vrea, aş putea să te scurtez *eu* cu un cap, dar prefer să-ţi rămână pe umeri. Plec!

Ajunge la o colibă veche, unde o măicuţă bătrână îl întâmpină, spunându-i:

— Hansy, fiule, ai venit aici?

Hans se angajează la această a doua mamă timp de trei zile, ca să-i păzească trei iepe albe de unul dintre mânji. În fiecare zi, după ce bătrâna îi aduce prânzul la păşune, el adoarme. Iar când se trezeşte, iepele ia-le de unde nu-s! Prima şi a doua oară, animalele lui recunoscătoare îşi unesc forţele ca să aducă iepele înapoi, întâi din pădure, apoi din pământ. Dar a treia oară, doar şarpele cu aripi reuşeşte să coboare iapa din nori. Vrăjitoarea este dezamăgită, fiindcă îi plăcea să omoare păstorii care îi greşeau. Doi dintre mânjii iepelor sunt albi, dar al treilea este negru şi are o pată în frunte, iar fiecare are un măr, inima lui, în gură.

581 Bătrâna ia merele de la doi dintre ei, le taie în jumătate şi pune jumătăţile laolaltă în gura iepei negre în cerul gurii, al cărei măr este încă întreg. După care vrăjitoarea îl betegeşte pe mânzul negru şi îl ascunde. În ciuda acestui şiretlic, Hans, care a observat că mânzul negru era acum slăbit, îl alege pe el. Când îl înşeuează şi îl înhamă, devine un cal minunat, pe care urcă şi îl călăreşte către noile sale aventuri[69]. Mai târziu, mânzul eroic devine slujitorul uman al bărbatului[70].

[69] Continuarea poveştii este identică cu a basmului „Ferdinand cel Credincios, Ferdinand cel Necredincios", care va fi discutat mai jos.

[70] Tradus după rezumatul textului din M. Boehm şi F. Specht, *Lettisch-litauische*, pp. 74–82.

Și eroul acestui basm a rămas mult timp alături de mama sa[71], ceea 582
ce indică atât vocația sa, cât și pericolul de a se expune față de Marea Mamă. Ideea este de a obține forța creativă sub forma calului și puterile magice ale slujitorului din vrăjitoria mamei magice. Demersul are succes fiindcă eroul vede dincolo de impulsurile inconștiente opuse și beligerante (el mediază disputa animalelor) și își păstrează stăpânirea de sine atunci când întâlnește pentru prima dată imaginea mamei, tânăra femeie care se culcă lângă el. Drept urmare, a dobândit o certitudine instinctivă pentru ulteriorul *auseinandersetzung*, pe care poate să se bazeze chiar și în somn. Toate animalele îl ajută, chiar și cele miraculoase. Adică forțele inconștientului converg către el și îi dau abilitățile supranaturale necesare pentru a deține controlul asupra forțelor (iepele mamelor) și a le aduce înapoi din pădure, pământ și nori, pe care le recunoaștem deja drept simboluri ale tărâmurilor inconștiente.

După cum arată povestea lui Cathal și basmul „Hans cel puter- 583
nic", „mama" este altceva decât mama adevărată; pentru om, ea este inconștientul în general, din care se desfășoară soarta lui. Basmul african „Aventurile lui Mrile" povestește pe un ton melancolic sfârșitul tragic al unui tânăr care încearcă să-și modeleze și să-și făurească propriul destin:

> În decursul timpul un om a avut trei fii. Într-o zi, cel mai 584
> mare, Mrile, s-a dus cu mama lui să caute tuberculi de eddo. În timp ce săpau, văzând un bulb-sămânță, băiatul a spus:
>
> — Vai, uite un bulb-sămânță la fel de frumos ca fratele meu mai mic.
>
> La care mama lui i-a zis:

[71] Vezi și „Povestea diavolului" și „Hans cel puternic" (frații Grimm). Acolo, eroul nu doar că rămâne o vreme îndelungată cu mama lui, ci sunt amândoi capturați și duși ostatici într-o peșteră cu tâlhari. Aceasta este o dublare a motivului mamei, fiindcă peștera este simbolul mamei, în măsura în care imaginea amintește de pântec. De asemenea, mulți eroi greci antici erau transportați în stări extatice (*entrückt*) în peșteri (*cf.* E. Rohde, *Psyche*, Londra, 1925, p. 91). [Traducătorul *Psyche*, W.B. Hillis, redă *entrückt* ca „translatat din această viață", o alternativă bună.]

— Cum poate un bulb-sămânță să fie la fel de frumos ca un copil?

Însă el a ascuns bulbul, iar mama a legat tuberculii de eddo, să-i ducă acasă. Băiatul a dosit bulbul în scorbura unui copac și, folosind o formulă magică, a spus: „*Msura Kwivire-vire tsa kawhingu na kasanga*".

585 A doua zi băiatul s-a dus din nou acolo. Sămânța se transformase într-un copil. De fiecare dată când mama lui pregătea de mâncare, Mrile îi ducea și copilului-sămânță, dar Mrile slăbea din ce în ce mai mult. Părinții lui au observat cât de mult slăbise și l-au întrebat:

— Fiule, cum de-ai slăbit atât? Ce faci cu mâncarea pe care ți-o gătim mereu? Frații tăi mai mici nu au slăbit ca tine!

Și atunci frații mai mici au început să-l urmărească pe Mrile să vadă ce face și le-au povestit totul părinților:

— L-am văzut pe fratele nostru punând mâncare în scorbura unui copac — a dus-o unui copil care trăiește acolo.

Mama s-a dus să vadă cu ochii ei și l-a omorât pe copilul-sămânță. Când Mrile s-a dus cu mâncare la copac, a găsit copilul-sămânță mort. S-a întors acasă și a plâns amarnic, dar nimeni nu putea să-i ostoiască lacrimile. Părinții l-au sfătuit:

— Ia scaunul tatălui tău, du-te în curte și stai jos!

Mrile a luat scaunul și s-a așezat pe el în curte, dar lacrimile nu conteneau. Atunci Mrile a spus:

— Scaunule, ridică-te precum frânghia tatălui meu, de care atârnă el butoiul cu miere în pădurea virgină și în stepă.

În clipa aceea au intrat și frații lui în curte și l-au văzut urcând la cer. I-au spus mamei lor, care nu i-a crezut până ce nu a văzut cu ochii ei. L-a strigat, dar Mrile nu s-a lăsat înduplecat de rugăminţile ei sau ale celorlalţi membri ai familiei. Și a dispărut din câmpul lor vizual. După o vreme, Mrile a întâlnit niște culegători de lemne. I-a salutat:

— Bună ziua, culegătorilor de lemne! Vă rog să-mi arătați drumul către Regele-Lună.

Dar ei i-au răspuns:

— Adună niște lemne și te-om îndruma într-acolo.

Așa că a tăiat niște lemne de foc, după care oamenii i-au spus:

— Mergi drept înainte și ai să întâlnești niște cositori de iarbă!

Mrile și-a continuat drumul și s-a întâlnit cu niște cositori de iarbă, apoi cu plugari, păstori, culegători de miere, adunători de mei, căutători de tulpini de banană, cărători de apă. De fiecare dată i-a ajutat, iar ei l-au îndrumat spre alți oameni.

După o vreme, a întâlnit niște oameni care se hrăneau cu 586
mâncare crudă. Aceștia erau oamenii Regelui-Lună. Le-a spus:

— De ce nu gătiți mâncarea la foc?

— Dar ce-i ăla foc? au întrebat ei.

— Se gătește mâncarea cu el până ce este gata, le-a spus Mrile.

— Nu am auzit de foc! au zis ei.

Iar el le-a spus:

— Dacă vă pregătesc niște mâncare gustoasă cu ajutorul focului, ce îmi dați?

— Îți vom trimite vite mari și mici, a zis Regele-Lună.

Mrile i-a învățat pe oamenii aceia și pe Regele-Lună cum să gătească mâncarea și a primit o vacă, o capră și alte lucruri din grânar.

Mrile s-a hotărât să se ducă acasă, dar mai întâi a vrut să-și 587
anunțe venirea. A rugat mai multe păsări, dar până la urmă a ales mierla, care s-a oferit să cânte: „Mrile va sosi poimâine, să-i păstrați niște untură în lingură!"

După ce mierla s-a întors cu dovada că a transmis mesajul, 588
Mrile a pornit la drum cu animalele sale. Pe drum, a obosit. Acum avea un taur cu el, care i-a spus:

— Dacă ești atât de obosit, iar eu te iau în spinare, ce-o să faci? Dacă te iau în spinare, o să mă mânânci după ce mă sacrifică oamenii?

— Nu, n-am să te mănânc, i-a zis Mrile.

Așa că a urcat în spinarea taurului, iar taurul l-a cărat. Mrile a ajuns acasă cântând mândru despre darurile sale. Când a sosit în fața casei, tatăl și mama lui l-au mânjit cu untură. După care el le-a vorbit astfel:

— Trebuie să hrăniți taurul acesta până îmbătrânește. Dar nici când va îmbătrâni eu n-am să mănânc din carnea lui.

Însă când taurul a îmbătrânit, tatăl l-a sacrificat; iar mama lui a spus:

— Oare putem să mâncăm taurul ăsta, cu care s-a chinuit atât de mult fiul meu, fără să guste și el o bucățică?

Și a ascuns untura în ulciorul cu miere. Când și-a dat seama că s-a terminat carnea, a luat făină și a adăugat untura la aceasta. I-a adus-o fiului ei, care a gustat din ea. Când a pus-o pe limbă, carnea i-a vorbit:

— Îndrăznești să mă mănânci, pe mine, care te-am cărat în spate?

Și i-a spus:

— Să fii consumat și tu, cum mă consumi tu pe mine!

Și atunci Mrile a cântat:

— Mamă, ți-am spus să nu-mi dai să mănânc din carnea taurului!

Dar când a gustat a doua oară, piciorul i s-a afundat în pământ. Așa că a cântat:

— Mamă, ți-am spus să nu-mi dai să mănânc din carnea taurului!

După ce a continuat să mănânce carnea până ce s-a terminat, a fost înghițit și el. Iar aici se încheie povestea[72].

589 În acest basm, catastrofa finală este provocată de un incident povestit încă de la început, în care mama omoară copilul din bulbul-sămânță de eddo care îi aparținea eroului. O *participation*

[72] TENT (Texts and Explorations of Narrative Tradition), *The Adventures of Mrile* — enargea.org, accesat în iunie 2011 (URL: http://enargea.org/tales/black_African/Mrile.html).

mystique îl asociază pe Mrile cu bulbul-sămânță, pe care el îl consideră a fi fratele său mai mic. Acest lucru este demonstrat de producerea unui fetiș al puterii magice[73], care reprezintă alter egoul băiatului și, copil fiind, exprimă și viitoarea lui personalitate. Într-un alt basm african, „Povestea lui Chuveane", un băiat creează un copil magic modelând o figurină din lut și suflând viață peste ea[74]. El are grijă de acest copil din lut ca o mamă. Părinții îl ascund de el, dar când își dau seama de suferința lui, i-l înapoiază. Mai târziu, devine faimos prin faptele lui eroice și este chiar echivalat cu un zeu primordial. La fel cum Mrile și Chuveane aduc la viață o rădăcină și o figurină de lut, Krishna și, în evangheliile apocrife, Iisus însuflețesc figurine cu înfățișare de animal, ca semn al puterii lor creative divine. De aici, putem presupune că acesta este un motiv tipic al basmelor și legendelor[75]. Păpușa din „Aventurile lui Mrile" reprezintă o copie magică a eroului și, prin urmare, poate fi descrisă drept personalitatea lui centrală. Când păpușa este distrusă de către mamă, eroul însuși este lovit în centrul vieții. Tot ce se întâmplă după aceea nu mai este urmarea acțiunii sau voinței sale, ci el suferă pasiv toate consecințele destinului său tragic. Când se așază pe scaunul tatălui său — aceasta este dorința familiei și, în mod normal, ar fi considerată o consolare pentru Mrile —, asta înseamnă o identificare cu tatăl, soțul mamei sale, și, în imaginație, o uniune cu părinții ca esență a maturizării. Prin urmare el pierde legătura cu lumea maternă prenatală.

Marile beneficii, inclusiv darul focului, pe care Mrile le aduce 590
locuitorilor de pe tărâmul raiului sunt împliniri ale dorințelor, realizate în imaginație; toate acestea se întâmplă în lumea de dincolo. În identificarea sa cu tatăl, tânărul descrie întâmplări mărețe care au loc în lumea fantastică, nu în realitate. Focul luminos este un simbol al conștiinței: Prometeu le-a adus oamenilor din lumea aceasta focul

[73] Despre percepția oamenilor cu privire la anumite puteri magice ale rădăcinilor, vezi A. Lang, *Custom and Myth*, pp. 148 și urm. În Africa, în natură, această putere este în principal apotropaică.

[74] [Vezi și povestea Golemului.]

[75] Vezi E. Abegg, „Krishnas Geburt und das indische Weihnachtsfest", în *Mitteilungen der Geographisch-Ethnographischen Gesellschaft Zürich*, vol. 38, 1937/1938, p. 54.

din cealaltă lume. Figurile magice intră într-o relație de viață fructuoasă cu Mrile ca urmare a darului, fiindcă el își întoarce atenția și energia spirituală către ele. Această întoarcere spre inconștient pe care Mrile ar trebui să o evite ca om primitiv este, însă, consecința fatală a distrugerii acelui germene de sămânță care tocmai se dezvoltă și care simbolizează ființa interioară delicată a sufletului său. În ciuda acestei anihilări, ar mai exista speranță, dacă eroul ar reuși să realizeze ceva din ceea ce a plănuit și a văzut în lumea de dincolo. De exemplu, ar putea să devină șaman și să aducă descoperirile sale de pe tărâmul sufletelor în lumea aceasta, pentru binele semenilor săi. Această posibilitate este indicată de faptul că Mrile primește animale și bogății, din partea Regelui-Lună, drept recunoștință pentru darul focului. Chiar dacă, în esență, călătoria lui Mrile pe cealaltă lume trebuie să fie evaluată negativ, ca fugă de viața de pe lumea aceasta, ca încălcare a graniței — întoarcerea la tărâmul celor morți și a strămoșilor lunii. O astfel de regresie emoțională a sufletului are o parte pozitivă, aduce o iluminare neobișnuită și însuflețire a inconștientului, simbolizată aici prin aducerea focului. Motivul învățării oamenilor de pe tărâmul de dincolo semnifică, din punct de vedere psihologic, transferul conștiinței în inconștient. Motivul este neobișnuit, dar se găsește și într-un basm balcanic, „Privighetoarea Gisar". Aici, eroul îi arată unei tigroaice cum să bage pâine în cuptor fără să se ardă; în schimb, el primește ajutorul ei. Într-o manieră asemănătoare, dobândește prietenia unei leoaice și a unei vulturițe. El le învață pe animale artele umane. Acest lucru indică în mod clar o domesticire și iluminare conștientă a unui animal pur inconștient până atunci. Concluzia psihologică este că inconștientul își pierde aspectul amenințător și devine susținător al vieții atunci când conștiința întoarce spre el o față prietenoasă[76]. La fel și Mrile este recompensat pentru darul focului. Vitele pe care le primește simbolizează sporirea energiei psihice care a rezultat în urma atenției acordate inconștientului. Dar de îndată ce eroul se întoarce acasă, el obosește și nu-și mai poate aduna puterile ca să aducă elementele dobândite în sfera inconștientului la nivelul

[76] [Pentru o formulare similară, vezi B. Hannah, „Active Imagination".]

conștiinței. Așa că Mrile trebuie să se lase purtat de taur. Într-un fel, taurul trebuie să se subordoneze forțelor instinctuale inconștiente[77]. Dintr-un punct de vedere, taurul este un înlocuitor pentru uciderea copilului-sămânță. El este și un simbol al esenței lui Mrile; nu seamănă cu un copil uman ca formă, ci are o natură nonumană și o forță motrice instinctuală. Prin urmare taurul întruchipează în special puterea generativă și creativă masculină pe care Mrile și-a recuperat-o prin călătoria sa pe lumea cealaltă, ca înlocuitor pentru copilul său pierdut. Dar eroul nu este doar atât de obosit încât trebuie să se lase purtat de taur, ci este și prea slăbit și indiferent la gândul de a mai proteja a doua oară acest simbol dobândit al propriei sale personalități de atacurile perfide ale mamei sale[78].

Tabuul impus (porunca) ca Mrile să nu-și mănânce propriul 591
taur conferă animalului o calitate magic-divină și inviolabilă. În vechile culturi germanice era interzis să mănânci carnea cailor divini veneranți, iar în India modernă nu ai voie să mănânci carne de vacă. Taurul este escorta divină a lui Mrile și o imagine primitivă a tatălui.

Mrile a investit prea multă încredere în lumea profană și astfel își 592
trădează ajutorul divin. Mama lui încearcă să-l hrănească pe băiatul erou într-un mod greșit și letal, așa cum se întâmplă adesea, din dragoste aparentă. Ea spune: „Oare putem să mâncăm taurul ăsta, cu care s-a chinuit atât de mult fiul meu, fără să guste și el o bucățică?“ Din inconștiență, Mrile se lasă convins să accepte această dragoste, dar apoi urmează răzbunarea fantasticului: taurul îl trage în pământ, adică în lumea de dedesubt, în lumea de dincolo, de unde a venit. Pământul este o imagine a mamei în sensul cel mai larg, iar afundarea lui Mrile este echivalentă cu înghițirea de către Marea Mamă. Este ciudat că Mrile continuă să mănânce carnea taurului, deși știe

[77] Faptul că taurul e o parte din sine este, pentru popoarele primitive, o noțiune de la sine înțeleasă, deoarece stăpânul trăiește în *participation mystique* cu animalele sale, pe care le ia cu el în mormânt; vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 120, 146, 192.

[78] Vezi, printre alte exemple, basmul „Un elf pieptăna părul femeii“, în care mama vitregă cea rea vrea să omoare boii magici ai eroului. A. Leskien, *Balkanmärchen*, pp. 197–199.

ce anume consumă, fiindcă pare să cedeze în fața unei atracții mai presus de forța voinței sale.

593 În acest basm întâlnim toate nivelurile imaginii mamei. *Auseinandersetzung* începe cu mama personală, iar în spatele ei sunt dezvăluite toate celelalte simboluri profunde ale Marii Mame. În timp ce Cathal din „Cavalerul cu râs sinistru" încearcă să o sfideze cu lupta lui împotriva Marii Mame și se transformă într-un erou, tristul și pasivul Mrile lasă ca totul să se întâmple de la sine și astfel, de la început, este condamnat la distrugere. Tărâmul de dincolo, inconștientul, cu aspectele sale atrăgătoare și amenințătoare, îl înghite cu totul.

594 Același proces, distrugerea forței motrice vitale a omenirii de către fixația mamei, este descrisă pe scurt și în basmul „Cealaltă lume":

595 A fost cândva o fetiță a cărei mamă îi dădea în fiecare după-amiază un castronel cu lapte și pâine, iar copila se așeza în grădină cu el. Dar când începea să mănânce, dintr-o crăpătură din perete ieșea o broască[79] ce-și cufunda căpșorul în vas și mânca alături de copilă. Fetiței îi plăcea, iar când stătea acolo cu castronelul ei și broasca nu-și făcea apariția, striga:

596 „Broscuță, broscuță, vino repejor
Vino aici, micuțo,
Să te înfrupți din bucățelele de pâine,
Să te înviorezi cu niște lapte".

597 Și broasca venea în grabă și se bucura de mâncare. Și-a arătat chiar recunoștința, fiindcă îi aducea copilei tot felul de

[79] [În mod obișnuit, cuvântul german *Unke* este tradus în engleză prin *paddock*, cuvânt arhaic însemnând „broască", precum în J. și T. Grimm, *Complete Grimm's*. Studiul literar realizat de Sonja Loidl, *Das Märchen von der Unkel (KHM 105) unter spezieller Berücksichtigung des Seelentier-Motivs*, München, 2006, arată însă că în anumite regiuni ale Germaniei, de unde a fost cules acest basm (care le-a fost spus fraților Grimm de Dortchen și Lisette Wild din Kassel, Hessa), *Unke* însemna șarpe inelar sau șarpe de iarbă.]

lucruri frumoase din comorile ei ascunse, pietre strălucitoare, perle și jucării aurii. Însă broasca bea doar laptele, fără să se atingă de bucățile de pâine. Apoi, într-o zi, fetița a luat linguriţa și a lovit broasca ușor în cap, spunându-i: „Mănâncă și pâinea, micuțo". Mama, care era în bucătărie, a auzit copila vorbind cu cineva și când a văzut că lovea cu linguriţa o broască, a ieșit cu un butuc de lemn și a omorât drăguța creatură.

De atunci, copila s-a schimbat. Cât timp mâncase broasca 598
alături de ea, se făcuse înaltă și puternică, dar acum își pierduse îmbujorarea și se ofilea. Nu peste mult timp, pasărea funerară a început să țipe noaptea, măcăleandrul să adune crenguțe și frunze pentru o coroană mortuară, iar în scurtă vreme copila zăcea pe catafalc[80].

Această poveste conține un exemplu de mentalitate primitivă, 599
deoarece broasca reprezintă, prin *participation mystique*, centrul vital al fetiței înseși. Broasca îi dă jucării de aur, arătând astfel că ea reprezintă bogăția imaginației copilei. Simbolizează o parte a sufletului său inconștient, iar când mama ei o ucide, săvârșește o crimă asupra sufletului fetiței, asemănătoare cu uciderea copilului de lut al lui Mrile, imaginația lui. Semnificativ este faptul că *Unke*, ca broască, este un cunoscut simbol al mamei. Broasca simbolizează adesea uterul[81]. Chinezii o văd în legătură cu luna, înăuntrul căreia se află o broască cu trei picioare pe nume „Tschan" (o figură paralelă cu iepurele din lună care pregătește elixirul vieții)[82]. Desigur că semnificația maternă a broaștei nu este limitată doar la aspectul său

[80] J. și T. Grimm, *Complete Grimm's*, pp. 480–481.

[81] Vezi H. Silberer, *Problems of Mysticism*, p. 225, in engleză.

[82] Vezi R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, p. 390, notă la „Doamna din lună"; și G. Róheim, *Spiegelzauber*, pp. 242–243. În China, broasca-țestoasă este pântecul primordial matern și purtătoarea lumii, fiind astfel semn de noroc. *Cf.* și H. Zimmer, *Maya*, pp. 8 și urm.; și Carl Kerényi, în C.G. Jung, C. Kerényi, *Essays on a Science of Mythology: The Myth of the Divine Child and the Mysteries of Eleusis*, Princeton University Press, Princeton, 1969, pp. 57 și urm.

pozitiv, ea fiind și animalul vrăjitoarei[83]. Prin comportamentul ei de neînțeles, mama adevărată din „Cealaltă lume" ucide arhetipul dătător de viață al mamei în copil. Legătura intimă, necesară și naturală dintre mama reală și copil, care se bazează pe arhetipul htonic al mamei, este așadar legătura vitală a copilului cu viața.

600 În timp ce, în unele dintre basmele discutate mai sus, imaginea mamei a fost învinsă, fie prin magie, înșelătorie sau luptă, fie prin faptul că eroul a reușit să fugă de ea (de imaginea mamei), în alte povești, aceasta îl biruiește. Prin contrast, basmul „Fionn MacCumhaill și mama lui" ne povestește pe scurt cum eroul legendar Fionn se separă treptat de mama lui și își câștigă independența. Deși Fionn scapă de această legătură, figura mamei rămâne ca sursă de înțelepciune, fără de care el nu ar fi putut să devină un mare erou:

601 Fionn MacCumhaill și mama lui au ieșit odată afară. Ea îl căra în spinare. [Au trecut pe lângă un grup de bărbați care jucau un joc de noroc. Băiatul, Fionn,] s-a uitat cum aruncau bărbații „Mingea Furiei".

— Mamă, lasă-mă jos, să văd și eu jocul de noroc, a spus el.

— Dragule, oamenii aceia mari o să te omoare, a zis ea.

— Nu contează, mamă, vreau să mă duc la ei.

602 Așa că femeia l-a lăsat pe Fionn să se dea jos din spinarea ei, iar el s-a alăturat grupului de bărbați. [A jucat și el jocul.] Nu l-a întrecut nimeni. După joc, Fionn s-a întors la mama lui, care l-a luat din nou în spinare. Și-au continuat drumul fără întreruperi, până ce au ajuns la Mota Dealgál sau Dún-Dealgáin. Aici, ea și-a pierdut broșa și a pus un semn în locul acela, ca să-l poată găsi din nou. Apoi au ajuns la un dig, care astăzi poartă numele de „Zidul broșei". Acum, Fionn a luat-o pe mama lui în spinare și și-au continuat drumul fără oprire, până au ajuns pe culmea muntelui Cuileann.

603 Fionn nu mai avea decât cele două picioare ale mamei sale (pierduse restul pe drum). Le-a aruncat în „Lacul bătrânilor

[83] Vezi G. Róheim, *Spiegelzauber*, p. 220, *s.v. Frosch* [broască] și *Kröte* [broască râioasă].

din Béara". Apoi a intrat într-o casă din apropiere și a cerut adăpost. Gazda (bătrâna vrăjitoare din Béara) a spus că îi va oferi cazare doar dacă prinde doi păstrăvi. S-a dus și a prins doi păstrăvi din „Lacul bătrânilor din Béara". (Păstrăvii erau picioarele mamei sale.)

— Ei bine, a spus femeia casei în timp ce punea păstrăvii pe foc, acum ai grijă să nu apară pete întunecate, negre sau de arsură.

Pe unul dintre păstrăvi s-au format băşici. Fionn a pus degetul mare pe el și s-a ars. Atunci a băgat repede degetul în gură. Din ziua aceea și până la moartea lui, și-a extras înțelepciunea din degetul mare, când îl băga în gură și îl mesteca de la tendoane până la măduvă[84].

Motivul căratului reciproc în spinare este important: mai întâi mama își cară fiul, iar apoi fiul își cară mama. Prima situație se aplică unui context personal și semnificației că individul este purtat în viață și soartă de forțele inconștientului. Însă mai târziu se întâmplă opusul, individul este cel care suportă sau trebuie să îndure toate tradițiile și trecutul inconștient, ca o putere spirituală. A fi cărat de mamă înseamnă a fi cărat de inconștient, adică soarta preluată de la strămoși de a împlini destinul lăsat posterității de către trecut. Pierderea mamei bucată cu bucată, care începe cu incidentul pierderii broșei, este un motiv care indică o evoluție viitoare: eroul iese treptat din starea „de stagnare" impusă de problemele vieții ce îi aparțin mamei personale. Prin faptul că Fionn își pierde mama concretă, el ajunge la vrăjitoarea din Béara, o imagine a Marii Mame. Am putea spune: în măsura în care își pierde mama sub aspectul său personal, arhetipul mamei crește în importanță pentru el. Ceea ce îi rămâne, adică ceea ce scoate din apă (inconștientul) sub formă de păstrăv ca valori de viață, sunt picioarele mamei. Acest lucru se referă la baza pe care stătea aceasta, fundația imaginii mamei concrete. Fionn

[84] K. Müller-Lisowski, *Irische Volksmärchen*, pp. 42–43. [De remarcat faptul că un roman modern, *Regele arinilor* (*Le roi des aulnes*, 1970) de Michel Tournier, se referă tocmai la acest simbol al purtării sau căratului.]

trebuie să prăjească restul din mamă, adică să o supună unui proces de dezvoltare. Prin foc, această parte a mamei devine comestibilă, ceea ce simbolizează că îi poate ingera esența, în acest caz starea transformată ca înțelepciune. Desigur că vrăjitoarea ar vrea această înțelepciune pentru sine și încearcă să-l împiedice pe Fionn să obțină acces la ea. Inconștientul încearcă întotdeauna să-și ia darurile înapoi. Fionn își câștigă înțelepciunea doar prin faptul că, prin răni autoprovocate, el preia suferința asupra sa.

606 Suptul degetului este un gest de autosuficiență prin care copilul devine independent de mediul său. În limba germană, se folosește această imagine atunci când se descrie creația independentă drept „a suge ceva din degete". Degetul mare este un simbol falic și, prin urmare, i se atribuie putere secretă. „Tom Degețel" este chiar considerat o ființă separată. În basmul „Fionn și Lorcán", Lorcán este prieten cu Fionn și are un deget mare prin intermediul căruia poate vindeca râni. Siegfried poate și el să înțeleagă limba păsărilor atunci când își înmoaie degetele în sângele cald al dragonului și apoi le aduce la buze (dragonul devorator este și el un simbol al mamei). Iar legenda galeză *The Mabinogion* despre originea lui Taliesin ne spune cum băiatul, Gwion Bach, este angajat de o vrăjitoare-mamă, Carridwen, să păzească un cazan ca să nu dea în foc. După aproape un an în care a păzit cazanul, trei picături sar afară și îl ard la degetul mare; iar când își linge degetul, dobândește înțelepciune și abilități premonitorii. Vede că soarta îi este amenințată de Carridwen și fuge. Femeia îl urmărește și se transformă într-un iepure și în tot felul de alte animale de pradă ca să-l prindă, în timp ce el își schimbă forma iar și iar. În cele din urmă se transformă într-un bob de grâu, iar bătrâna vrăjitoare într-o găină care găsește și înghite grăunța. Apoi ea îl naște pe Gwion ca Taliesin, poetul-clarvăzător, al cărui nume înseamnă „frunte radioasă"[85].

[85] Vezi C. Guest, *The Mabinogion*, pp. 263 și urm. Pentru imaginea mamei ca forță care inspiră, vezi basmul „Aventurile lui Matandua, cel cu un singur ochi", unde se povestește cum un erou protejează spiritul mamei sale înecate de multe pericole și este condus către multe fapte eroice, în timp ce este și ghidat prin ele. Mama lui moartă îi vorbește în somn și zboară în fața lui ca o pasăre călăuzitoare.

Astfel, povestea lui Fionn ne arată într-o manieră remarcabilă 607
cum imaginea mamei adevărate se schimbă treptat în sufletul omului și cuprinde un element mai măreț, adică o sursă de cunoaștere superioară.

Basmul discutat mai devreme în acest capitol, „Cavalerul cu râs 608
sinistru", face doar o aluzie subtilă la o caracteristică importantă a Marii Mame, și anume legătura sa cu divinitatea masculină a tărâmului magic. În „Doamna din lună", împăratul a văzut lângă Doamna din lună un grădinar tăcut, care a tăiat copacul cassia, dar nu a participat la evenimentele din basm. Acționând cu aceeași intenție ca Marea Mamă, doar conducătorul bandei de tâlhari joacă un rol în basm și a fost distrus cam în același timp cu vrăjitoarea. Așadar, putem interpreta acest personaj ca pe o componentă masculină a mamei inițiale, ca energie spirituală personalizată a sa, ca voință demonică (asemănătoare cu relația dintre diavol și bunica sa, imaginea ia naștere din aceeași idee arhetipală).

În următorul basm, „Lupul cu cap de fier", figura masculină apare 609
sub forma unui lup aflat în legătură cu Marea Mamă și este distrusă de ea. Figura mamei apare chiar sub dublu aspect, în care forma unei mame bune se opune celei a mamei devoratoare — căci, în definitiv, ceea ce este stricat de către mamă nu poate fi reparat decât de mamă:

> Lupul cu cap de fier a vrut cândva să-l mănânce pe păstorul 610
> Peter. Însă păstorul a implorat să-i fie cruțată viața, iar lupul a fost de acord să aștepte până la nunta lui Peter. Curând însă, Peter a uitat cu totul de lup, dar pe când alaiul de nuntă trecea prin pădure, lupul l-a strigat. Peter a fugit, însă lupul s-a ținut după el. Spre seară s-a refugiat într-o casă unde a văzut o femeie care ațâța focul cu mâinile goale. Era mama soarelui. Peter și-a rupt o bucată din cămașă și și-a înfășurat mâinile în ea. Femeia i-a dat de mâncare, iar a doua zi dimineață i-a dat o cârpă roșie

Într-un basm rom (țigănesc), „Floarea fericirii", o floare albastră care a crescut pe mormântul mamei și se numește sufletul-mamei îl conduce pe erou prin diverse aventuri, către o mare fericire. Aceasta plutește, invizibilă pentru alții, în fața lui și îi dă sfaturi înțelepte.

care, dacă era învârtită o dată, putea separa un corp de apă sau o pădure. Dacă era învârtită de două ori, apele sau pădurile se închideau la loc. Peter a luat-o înaintea lupului cu cap de fier, dar acesta l-a urmărit peste o întindere de apă. Însă Peter a învârtit cârpa de două ori și lupul a fost înghițit de ape. Seara, Peter a ajuns la casa mamei lunii, căreia i-a sărutat mâinile. De dimineață, aceasta i-a dat un codru de pâine care, dacă era folosit drept pernă, putea să-i arate ce urma să se întâmple. Cu ajutorul cârpei roșii a ajuns la o pădure, iar după ce a dormit punându-și capul pe codrul de pâine, de dimineață a văzut un leu, un urs și un râs dându-i târcoale într-un mod prietenos. Peter le-a dat animalelor codrul de pâine. În timp ce lupul cu cap de fier își croia drum prin pădure cu ajutorul colților, cârpa roșie a lui Peter le-a făcut loc lui și animalelor sale să iasă în capătul celălalt, închizând lupul în urma lor. Peter a ajuns apoi la o colibă și i-a spus bătrânei de acolo povestea lui, cum a fost urmărit de un lup și s-a întâlnit cu mama soarelui și mama lunii. Deși el nu știa, bătrâna era mama lupului. S-a lăsat convins să păzească niște turme și i-a dat femeii cârpa roșie să i-o țină în siguranță. Folosind-o, bătrâna și-a eliberat fiul din pădure. Lupul se temea de animalele lui Peter și a încercat să sară asupra lui dintr-un șanț, dar animalele s-au întins peste groapă și i-au dejucat planul. Atunci lupul i-a spus mamei sale să-l convingă pe Peter să-și lase animalele cu ea când merge la păşune. De data aceasta, când lupul s-a năpustit asupra lui, Peter a reușit să urce într-un copac, dar lupul s-a apucat să roadă copacul. Între timp, animalele (care fuseseră încuiate de bătrână) au auzit strigătele stăpânului lor și, săpând pe sub zid, au ajuns la el tocmai când copacul era pe cale să cadă. L-au sfâșiat pe lup, după care s-au dus la bătrână și i-au făcut și ei de petrecanie. Peter a găsit în coliba ei lăzi cu bani; și, întorcându-se acasă cu animalele sale, a trăit împreună cu tânăra lui soție fericiți până la adânci bătrâneți[86].

[86] Rezumat din August Leskien (ed.), *Balkanmärchen aus Albanien/Bulgarien, Serbien und Kroatien* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1919, pp. 291–296.

Aici, lupul semnifică lăcomia întunecată, „înfulecarea", impulsi- 611
vitatea devoratoare a inconștientului. Capul de fier indică duritatea implacabilă și cruzimea acestei lăcomii. În folclorul german, lupul este un suport al vrăjitoarei[87], iar un lup sur este uneori însoțitorul vrăjitoarei rusești Baba Iaga[88]. În unele religii, lupul este considerat principiul răului, cum ar fi Fenris, lupul din mitologia germanică. Peter, eroul basmului balcanic, fuge de demonul care îl urmărește afară din zona întunecată a sufletului său și ajunge la o zeiță maternă, care îl ajută. Cârpa magică pe care i-o dă aceasta și cu ajutorul căreia poate deschide sau închide râuri și păduri reprezintă o forță magică prin care individul cu darul conștiinței dobândește protecție în fața naturii crude. În acest sens, magia este în general precursoarea dominației științifice și controlului asupra naturii și, prin urmare, este un prim pas către autonomia conștiinței umane față de puterea devoratoare interioară și exterioară a inconștientului. De la mama lunii, eroul primește un codru de pâine, care atrage cele trei animale care îl ajută: leul, ursul și râsul. Pâinea hrănește și menține corpul; prin urmare, codrul de pâine poate fi văzut ca un simbol al corpului uman și al conștientizării corpului. Cea din urmă contribuie în mod semnificativ la sentimentul de a fi viu și conștient de personalitate. Astfel, darul de la mama-natură poate fi văzut ca o protecție împotriva aspectului devorator al lumii magice. Așadar pâinea atrage animalele utile, fiindcă ele întruchipează impulsurile, instinctele, care fac parte din conștiința corpului și includ elementele sale.

Dar urmează un nou pericol: figura maternă protectoare, care 612
până acum a fost de folos, se transformă în urmăritor (mama lupului care încearcă să-l distrugă pe Peter). Ea fură cârpa magică salvatoare și încuie animalele care îl ajută. Scena în care Peter stă în copac este eminamente opresivă, fiindcă lupul roade copacul, iar prăbușirea acestuia este iminentă. Ne aduce aminte de o situație

[87] Vezi W.-E. Peuckert, *Deutscher Volksglaube des Spätmittelalters*, Sammlung Voelkerglaube, ed. Claus Schrempf, W. Spemann Verlag, Stuttgart, 1942, p. 15, fig. 1.

[88] Vezi basmul „Sania minunată"; în germană, vezi Alfred Loepfe, *Russische Märchen*, pp. 130 și urm.

tipică de coşmar. Copacul este din nou un simbol al mamei ajutătoare, dar Peter nu are nevoie doar de ajutorul regnului vegetal, ci şi, în conformitate cu natura animalică a lupului, de puterea animalelor, căci omul trebuie să-şi adune toată forţa vitală pentru a se apăra de ameninţarea inconştientului. Aşa că lupul şi mama lui sunt, în cele din urmă, sfâşiaţi de animale. Acest lucru înseamnă că instinctele sănătoase au separat fenomenele demonice care au ieşit din suflet în părţi lipsite de viaţă. Prin această înfrângere a Marii Mame, eroul atinge, după cum remarcăm adesea, o sporire a valorilor spirituale, reprezentate sub forma banilor, pe care îi găseşte în casa bătrânei, a mamei cereşti. Aşadar, acest basm descrie în imagini neobişnuit de groaznice şi dramatice naturile opuse ale inconştientului, care sunt simbolizate, pe de o parte, de lupul urmăritor şi mama sa, iar pe de altă parte, de „mamele-stea" ajutătoare (*Gestirnsmüttern*) şi de animale. În plus, el descrie felul în care, cu un comportament corect, individul poate să iasă la suprafaţă şi să câştige de pe urma coincidenţei dintre aceste polarităţi interioare.

613 În unele basme, figura masculină care o însoţeşte pe mama malefică poate apărea nu doar ca demon individual sau grup (cum ar fi banda de tâlhari din „Cavalerul cu râs sinistru"), ci şi ca dualitate, trinitate sau cvartet. În următorul basm, „Marele prostănac din Cuasan", doi uriaşi trebuie să fie înfrânţi înainte ca vrăjitoarea să fie învinsă. Tema principală a eliberării eroului de mamă este reprezentată sub diverse forme.

614 Cu mult timp în urmă, trăia o văduvă sărmană care avea un singur fiu. Îl chema Séaghan. Era tare nătâng, atât de prostănac încât chiar dacă primea haine bune, tot cu cele mai ponosite se îmbrăca. Mama lui nu avea pe lume decât două capre şi, în toiul iernii, un ţap. Séaghan trăia cu mama lui aşa cum trăiesc astfel de oameni: într-o zi au ce mânca, a doua zi suferă de foame. Însă, fie vremuri bune, fie rele, sarcina lui Séaghan era să ducă cele două capre la păscut. Pleca dimineaţa cu ele, le supraveghea toată ziua, iar seara le aducea acasă, să le mulgă. Într-o zi de iarnă, mama lui l-a

trimis din nou, îmbrăcat cu haina lui prea mare pentru el, să aducă caprele acasă. La capătul câmpului a dat de un stâlp înalt. Era acoperit de troiene, iar Séaghan a crezut că este un om. L-a întrebat de ce stă acolo pe așa o vreme. Stâlpul a rămas mut, iar băiatul, înduioșat, și-a aruncat haina peste stâlp și a fugit spre casă tremurând de frig și fără capre. După ce i-a explicat mamei sale unde era haina sa, aceasta i-a poruncit să se ducă să o ia înapoi și să aducă și caprele. Dar el a refuzat să lase stâlpul gol, iar mama l-a lovit peste picioare cu un vătrai. Nu avea ciorapi sau izmene, așa că l-a durut foarte tare și a ieșit din colibă țipând. Între timp, vântul dăduse haina jos de pe stâlp și o aruncase în zăpadă. Séaghan a alergat în jurul stâlpului, indignat fiindcă se purtase atât de urât cu haina lui. A certat stâlpul și l-a scuturat până ce acesta a căzut. În locul unde a căzut stâlpul, Séaghan a găsit „doar pietre frumoase". A adunat câte a putut, umplându-și haina, pe care și-a aruncat-o peste umăr, și s-a întors astfel la mama lui.

Mama și-a dat seama că pietrele alea erau pepite de aur, 615
așa că s-au dus la locul unde căzuse stâlpul, au adunat restul aurului și l-au cărat la colibă. Au pus totul într-un cufăr vechi, singurul mobilier pe care îl aveau în casă. Mama și-a pus fiul să promită că nu va vorbi despre ceea ce au găsit, amenințându-l că altfel va pune iarăși vătraiul pe el. Séaghan i-a promis. Mama i-a cerut să aducă și caprele acasă înainte de culcare. În ciuda gerului, a ieșit afară, a găsit caprele și le-a adus acasă. Până a doua zi se așternuse un strat nou de zăpadă. Mama l-a trimis din nou cu caprele la păscut. Séaghan a plecat, dar i s-a făcut foarte frig și s-a întors repede la colibă. Amenințându-l cu vătraiul, mama l-a alungat din nou de acasă. Îi era teamă că animalele aveau să facă stricăciuni pe terenul vecinului. Așa încât, plângând, Séaghan a plecat din nou. S-a dus iarăși unde fusese stâlpul, să vadă dacă omul era viu sau mort. A găsit acolo un domn distins, cu o pușcă de vânătoare, care analiza curios stâlpul răsturnat. Domnul

tocmai se pregătea să-și vadă de drum, când băiatul l-a întrebat dacă omul (stâlpul) era viu. Vânătorul nu a înțeles, iar Séaghan i-a spus întreaga poveste, amintind și de pietrele din cufăr, dar fără să-i spună că erau pepite de aur. Domnul a vrut să o cunoască pe mama lui, iar Séaghan s-a bucurat că avea un motiv să scape de frig. Au ajuns la colibă, iar bărbatul s-a prezentat politicos și a întrebat de „pietricele". Mama i-a spus că nu poate să i le arate, dar el a zis că era proprietarul terenului, așa încât toate lucrurile găsite acolo erau ale lui. A amenințat că o va împușca. Văduva l-a condus la cufăr și l-a deschis. Când domnul s-a aplecat să se uite înăuntru, l-a lovit în cap atât de tare, încât s-a prăbușit mort în cufăr, iar femeia a închis capacul peste el. La căderea nopții, mama i-a spus lui Séaghan să-și lege cadavrul de spinare și să-l tragă spre nord, la Portach an Caoil [Apele Mlăștinoase]. Acolo au găsit o mlaștină într-o pădure și au aruncat cadavrul în apă, după care s-au îndreptat spre casă. Mama l-a amenințat din nou că „îi va alunga sufletul din corp" dacă va spune cuiva despre cele întâmplate. În noaptea aceea, în timp ce băiatul dormea, mama s-a temut că iar va povesti cuiva. Așa încât a ieșit și a omorât țapul, l-a luat de coarne și l-a tras până la mlaștina unde se afla cadavrul proprietarului terenului. A scos cadavrul afară și a pus țapul în locul lui, după care a târât trupul bărbatului până la altă mlaștină și l-a aruncat acolo. A doua zi, Séaghan s-a întâlnit cu niște oameni care își căutau stăpânul. Le-a spus că probabil era vorba de cel pe care îl omorâse mama lui. În schimbul a trei monede, le-a arătat mlaștina, iar pentru încă trei bănuți, a încercat să ridice leșul. Și atunci și-a recunoscut înlăcrimat țapul, iar oamenii au plecat supărați, în timp ce el a cărat țapul până la mama lui și i-a spus că nobilul omorâse țapul și îl aruncase în gaură în locul lui. Mama lui i-a dat trei monede și l-a alungat din casă cu vătraiul, spunându-i că nu vrea să-l mai vadă niciodată.

616 Bietul Séaghan a găsit de muncă la un fermier, unde trebuia să păzească douăsprezece vaci și un miel, în schimbul

a două mese de ovăz uscat pe zi. Soția fermierului nu îl suporta pe noul păstor, care se apăra împotriva încercărilor ei de a profita de el. Când fermierul i-a dat niște bețe pentru păstorit, acestea s-au rupt în mâna lui, așa încât a cerut o prăjină din fier lungă de doi metri și grea de șase kilograme. Fermierul voia ca Séaghan să care turbă, dar băiatul i-a spus că el s-a angajat doar ca să ducă vacile și mielul la păscut. Așa că au ieșit împreună la pășune, Séaghan cu drugul lui de fier. Fermierul i-a zis:

— Am uitat să-ți spun ceva: nu ai voie să lași nicio vacă să intre în pădure. Dacă faci asta, n-o s-o mai vedem niciodată. Deoarece în pădure sunt trei uriași care o să păstreze vaca dacă o văd rătăcind pe acolo. Mi-au furat deja douăzeci de vaci anul ăsta.

În ziua respectivă, Séaghan le-a păzit foarte bine și s-a întors acasă la fermier cu toate cele douăsprezece vaci. Fermierul s-a bucurat și i-a dat masa de seară. A doua zi, fermierul i-a spus lui Séaghan că fusese chemat la palatul regelui din apropiere, avertizându-l ca nu cumva să piardă vreo vacă. Séaghan i-a spus să nu își facă griji, fiindcă avea să aducă toate vacile acasă în seara aceea.

Dar în ziua respectivă, știind că fermierul nu era prin 617
preajmă, Séaghan s-a dus în pădure cu toate vacile. În scurt timp s-a auzit o bubuitură, un clinchet, un zdrăngănit și o huruială. Crengile uscate de pe jos au început să se rupă și să trosnească și a apărut un uriaș. Avea trei coarne pe trei capete, pe trei gâturi lungi și groase. Uriașul l-a ocărât pe Séaghan fiindcă a intrat în „livada“ lui și i-a cerut să-și răscumpere greșeala. Séaghan i-a răspuns obraznic: „Cum te răscumperi tu, așa mă răscumpăr și eu“. Atunci uriașul s-a năpustit asupra băiatului impertinent cu sabia, dar Séaghan a sărit într-o parte și i-a aplicat uriașului o lovitură grozavă cu drugul lui de fier. Căzut la pământ, uriașul l-a implorat să nu-i ia capul și forța vieții, promițându-i „murgul meu lucios și depozitul de arme și echipamente cu haine și bagheta magică, care se află aici,

în gaura urechii mele". Bagheta magică putea să aducă înapoi armele și armurile pierdute, de îndată ce o atingea stăpânul. Séaghan i-a cerut echipamentele magice. De îndată ce le-a primit, a spus: „Nu doar aceste lucruri, ci și capetele tale sunt ale mele!" — și, cu drugul de fier, a retezat capetele uriașului. A tras o nuia subțire, dar rezistentă de păducel prin obrajii capetelor și le-a atârnat de o ramură de copac. Apoi s-a întors la fermier cu vacile lui, care mai aveau puțin și plesneau de cât păscuseră, o zi întreagă, din iarba grasă a uriașului, dar nu i-a spus stăpânului nimic despre aventurile sale.

618 A doua zi, Séaghan s-a întâlnit în pădure cu un uriaș cu cinci coarne pe cinci capete. La început a fugit când uriașul l-a lovit peste picioare, amintindu-și de mama lui și de vătrai. Dar în cele din urmă l-a învins pe uriaș, care i-a oferit în schimbul vieții sale murgul lui cu urechi roșii, care era în stare să-și poarte călărețul în siguranță după orice luptă, precum și armura și mantiile. Séaghan a aflat unde se găseau calul, armurile și mantiile, după care a tăiat capetele uriașului și le-a atârnat de un copac. În ziua următoare a auzit un răget și o bubuitură de două ori mai puternice decât în zilele anterioare. A văzut o cotoroanță venind spre el; avea o privire furioasă și ochii roșii înflăcărați. Părul îi stătea drept în sus, ca niște săbii. L-a ocărât fiindcă i-a ucis fiii, apoi s-a năpustit asupra lui cu unghiile ei de doi metri, fiecare cântărind trei kilograme. A încercat să-l prindă între gheare, iar dacă l-ar fi prins l-ar fi sfâșiat dintr-o parte în alta cu unghiile ei. Séaghan și-a tot învârtit drugul de fier și a reușit să-i evite atacurile. S-au luptat vreme de două ceasuri. Séaghan a obosit, fiindcă unghiile ei erau mai lungi decât bara lui de fier, dar era atât de epuizat încât nici pe aceea nu prea mai putea să o ridice. În cele din urmă s-a ascuns în spatele unui stejar bătrân.

— Zgripțuroaică afurisită; încearcă să mă prinzi! a ademenit-o el.

Vrăjitoarea a dat ocol copacului, încercând să-l găsească pe Séaghan, vârându-și unghiile prin trunchiul acestuia. Dar

Séaghan se dăduse la o parte, iar când unghiile ei au intrat de tot în copac și au ieșit pe partea cealaltă, și-a ridicat drugul de fier și i-a zdrobit capetele unghiilor.

— Ce-o să mai faci acum, babornițo? 619

Ce a făcut? A sfârtecat copacul cu totul! Dar acesta a căzut 620
la pământ cu vrăjitoarea înfiptă în trunchi.

— Acum o să-ți tai capul pe îndelete! i-a spus Séaghan.

— Te rog, nu face asta! Îți dau calul meu alb și zvelt, alb 621
ca zăpada, armura mea și hainele mele, care nu m-au trădat niciodată în luptă. Îți dau jumătate din regatul meu acum, iar cealaltă jumătate după ce mor.

— Le primesc cu dragă inimă — dar și capul tău, cotoroanțo!

Și, ridicând drugul de fier, i-a retezat capul. A mai luat o tulpină de păducel și i-a atârnat capul într-un copac. Apoi a dus vacile acasă. Pe drum, mielul era atât de gras și de trufaș încât le-a blocat poarta vacilor care veneau în urma lui. Séaghan l-a alungat. Dar când a venit păstorul cu vacile, mielușelul era tot acolo. De data aceasta, Séaghan l-a lovit cu drugul de fier și l-a omorât pe loc. A adus vacile acasă, cărând în spinare mielul, pe care l-a dus la stăpâna casei. Știa că era mielul ei preferat. Femeia și Séaghan nu se înțeleseseră niciodată, iar acest lucru nu avea să rezolve câtuși de puțin problema!

Ca de obicei, nevasta s-a comportat de parcă nu l-a văzut 622
și nu i-a dat nimic de mâncare. Dar fermierul i-a dat din nou cina. Acesta i-a spus lui Séaghan că a doua zi, fiica regelui avea să fie sacrificată unui șarpe de mare care-i amenința pe oameni.

— La fiecare șapte ani, un șarpe de mare uriaș se ridică din apă și-i mănâncă pe toți oamenii dacă nu-i este jertfită o fecioară. Anul acesta, necazul a căzut pe prințesă. Va fi salvată doar dacă vine un erou și se luptă trei zile cu monstrul ăla.

Fermierul a spus că Séaghan ar trebui să vină cu el, fiindcă băiatul nu văzuse niciodată o asemenea creatură. Séaghan

a spus că nu îl interesau astfel de lucruri. Dacă păţeau vacile ceva, cine era de vină? Şi oricum, cine ar fi vrut să vadă un şarpe mâncând o fată? Fermierul s-a dus în oraş, iar Séaghan a plecat iar cu vacile în pădure. Acolo, a căutat hambarul primului uriaş. A luat armura şi armele, dar nu a uitat să-şi ia toiagul de fier: în el avea cea mai mare încredere! S-a dus până în oraş pe calul murg şi şi-a croit drum prin mulţimea din port. Oamenii se dădeau la o parte când vedeau tânărul în armură trecând printre ei. Séaghan nu s-a oprit până a ajuns la fecioara legată de un copac, la marginea apei. A întrebat-o ce căuta acolo. Ea i-a spus povestea şi că, dacă un cavaler curajos avea să o salveze, se va mărita cu el, urmând să primească şi jumătate din regatul tatălui ei.

— Dar îmi pari obosit; mai sunt trei sferturi de oră până vine monstrul. Vino şi pune-ţi capul în poala mea!

Séaghan şi-a pus capul în poala fetei şi s-a prefăcut că doarme. Ea i-a tăiat o şuviţă de păr şi a ascuns-o în corset. Nu după mult timp a auzit mulţimea fremătând şi şi-a dat seama că se apropia şarpele. Prinţesa l-a trezit şi i-a spus că era timpul — sosise monstrul marin. Viteazul războinic a sărit în picioare, şi-a luat armura şi a plecat să înfrunte monstrul. Apele mării s-au despărţit, ca doi munţi împinşi în lături, iar şarpele a venit cu o forţă nemăsurată! Toţi oamenii s-au dat înapoi, îngroziţi, dar Séaghan s-a dus să-l întâmpine. L-a lovit cu drugul de fier atât de tare, încât şarpele s-a scufundat înapoi în apă. Nimeni nu ştia dacă monstrul era într-adevăr mort, însă marea era roşie de sânge. Séaghan a stat şi a vegheat ca şarpele să nu se întoarcă în ziua aceea. Văzând că nu mai vine, i-a tăiat legăturile fecioarei şi i-a spus să se ducă acasă, fiindcă şarpele nu va mai veni, nu trebuia să-i mai fie frică de el. El s-a îndreptat spre armăsarul lui, dar înainte să plece, fata i-a cerut să vină cu ea la palatul regelui. Séaghan a refuzat invitaţia, spunând că trebuia să se întoarcă acasă, fiindcă avea o sarcină de îndeplinit. Fata l-a rugat să vină din nou a doua zi.

— Să sperăm că va fi o zi bună mâine, a strigat Séaghan, și a plecat călare.

Odată ajuns în pădure, și-a dat jos armura și s-a schimbat din nou în zdrențele lui, și-a țesălat și spălat calul, apoi a dus vacile grase înapoi la casa fermierului. Din nou, fermierul s-a întors mult mai târziu, entuziasmat să-i povestească lui Séaghan ce se întâmplase peste zi. Dar băiatul i-a spus că nu îl interesau veștile, ci doar cina.

A doua zi, a învins șarpele îmbrăcat în armura celui 623
de-al doilea uriaș. A treia zi, eforturile fermierului de a-l convinge pe Séaghan să urmărească lupta au fost din nou în zadar. Séaghan a plecat cu vacile, a luat armura și armele vrăjitoarei și a urcat pe calul alb. Armăsarul era atât de iute, încât a prins din urmă vântul, iar vântul nu a reușit să-l mai ajungă. Când a sosit zburând peste deal, către port, mulțimea adunată acolo a crezut că venise de pe altă lume. Fecioara a observat imediat că era același cavaler ca înainte, dar nu a dat de înțeles că știe acest lucru. A întrebat-o din nou ce face acolo, iar ea i-a răspuns ca înainte. A pus capul în poala ei, să se odihnească înainte de luptă. Fecioara a observat locul de unde lipseau șuvițele și a mai tăiat una cu forfecuța. Când a venit vremea să apară șarpele uriaș, l-a trezit. De data aceasta, Séaghan a trebuit să aștepte jumătate de oră până să apară monstrul. L-a lăsat să se apropie cu fălcile deschise, de data aceasta mai departe pe plajă, spre locul unde era prințesa legată de copac. Dar, înainte ca șarpele să o înhațe, Séaghan l-a lovit cu toată puterea și de data aceasta, până l-a omorât cu adevărat. I-a tăiat capul și s-a apucat să-i despice leșul de la cap la coadă, împărțind bucățile mari de la mijloc în cinci părți. După ce a eliberat-o pe prințesă și înainte ca ea să apuce să-l invite din nou la castel, s-a urcat pe armăsarul lui și a plecat. Ajuns din nou în pădure, a spălat calul alb, s-a schimbat din nou în hainele lui ponosite și a dus vacile acasă. Doamna casei nu i-a oferit nimic de mâncare și a trebuit să-l aștepte pe fermier să se întoarcă. Acesta, entuziasmat, i-a

povestit lui Séaghan despre salvarea prințesei și a întregului oraș de monstrul marin.

624 A doua zi, fermierul ieșise deja cu vacile la câmp când s-a trezit Séaghan.

— Și unde sunt? a întrebat el.

625 — Pe câmpul cu două porți, a răspuns fermierul.

— Și de ce ai făcut asta?

626 — Fiindcă astăzi are loc nunta și trebuie să vii la marele ospăț, indiferent dacă-ți place sau nu.

627 — N-am încălțări și o să mă calce oamenii pe picioare.

628 — Nu contează ce ai în picioare! O să fie mâncare pentru toată lumea și vreau să vii să-ți iei partea! a spus fermierul.

629 — Atunci, vin. Poate capăt ceva bun de mâncare.

630 Au călătorit împreună. În sala cea mare, Séaghan a mers să mănânce cu săracii. Dar săracii se băteau atât de rău pe mâncare, încât Séaghan nu a mai apucat nimic. lar băuturile s-au vărsat când oamenii s-au năpustit, lacomi, apucând orice li se oferea. Séaghan s-a înfuriat atât de tare, încât a scos drugul de fier și s-a avântat spre ei, urlând. În clipa aceea, prințesa s-a uitat pe o fereastră și a recunoscut prăjina de fier. A fugit la tatăl ei, regele, și l-a rugat să-l cheme pe omul acela, căci ar putea fi cel care a salvat-o.

631 — Țineți-o! le-a ordonat regele miniștrilor săi. Și-a pierdut mințile!

632 Prințesa a spus că are dovezi, iar unul dintre miniștrii regelui a întrebat-o ce fel de dovezi. Dar prințesa a răspuns că nu le va arăta nimănui, până când nu se întâlnește cu bărbatul din mulțime. L-au adus pe Séaghan la ea. Când a intrat în încăpere, prințesa a scos cele trei șuvițe de păr și l-a chemat pe tatăl ei. I-a dat căciula jos și a văzut că îi lipseau trei șuvițe de păr. Le-a luat pe cele pe care le avea în mână și a văzut că se potriveau perfect.

— El este cel care m-a salvat! Și nu vreau să mă mărit cu niciun prinț sau cavaler din ținutul acesta, în afară de el.

Și, întorcându-se spre falsul cavaler, i-a spus că fusese departe de ea tot timpul, așa că ar trebui să plece. După plecarea lui, i-a spus lui Séaghan că voia să se mărite cu el — dacă voia și el.

— Nu, fiindcă nu am haine așa cum se cuvine.

— Poți să le iei pe tine după ce ne căsătorim, i-a răspuns 633
ea.

Însă regele a intervenit și a zis că îi va da tânărului un costum pe cinste.

Séaghan a spus că trebuie să se îmbrace cu propriile lui 634
haine și, în ciuda protestelor prințesei, care nu voia ca el să plece, a plecat. După fix o oră, un cavaler fioros și cutezător s-a apropiat, călare pe un cal alb, care strălucea ca o lebădă. Pământul s-a cutremurat când s-a apropiat. Séaghan nu a urmat poteca, ci a sărit peste toate gardurile. Nu a așteptat nici măcar să se deschidă porțile castelului, ci a sărit peste zid și tot palatul s-a zguduit când a aterizat. Toată lumea l-a recunoscut pe călăreț ca fiind cavalerul care îi salvase pe ei și pe prințesă de șarpele marin. Séaghan a descălecat și s-a dus la fiica regelui.

— Acum îți place de mine? a întrebat el.

— Îmi place la fel de mult ca atunci când te-am recunoscut printre săraci, cu drugul tău de fier. Știam că eroul se află în tine.

Nunta a avut loc imediat. Séaghan a moștenit jumătate 635
din regat, iar regele i-a dat fermierului, fostul stăpân al lui Séaghan, pământul și bunurile fără taxe pentru tot restul vieții sale. Dar a trebuit să promită că nu îi va da soției lui nici măcar o bucățică de mâncare, fiindcă își tratase slujitorul atât de urât. Séaghan s-a mutat împreună cu noua lui soție în palatul uriașilor din pădure, unde au trăit fericiți vreme de mulți ani. Într-o zi, Séaghan și-a adus aminte de mama lui, care îl alungase cu vătraiul, și s-a dus călare pe calul lui alb sclipitor până la fosta lui casă. Coliba încă era în picioare, dar mama lui și caprele nu mai erau acolo. S-a dus la vecini, care nu l-au recunoscut în măreția lui. I-au spus că femeia

care locuia acolo murise cu mult timp în urmă și lăsase după moarte mulți bani, pe care îi ascunsese undeva.

— Nu mă interesează unde a ascuns banii, măcar de-ar mai fi în viață, a spus Séaghan.

Apoi și-a întors armăsarul și s-a îndepărtat. Vecinii nu știau cine este, dar au văzut că avea lacrimi în ochi. Séaghan și soția lui au trăit fericiți până la sfârșitul vieții. Iar copiii copiilor lor încă trăiesc în castelul uriașilor din pădure[89].

636 Acest basm artistic și bine construit conține un amestec fascinant de fantezie animată, în stilul unei povești tipice cu eroi, și scene de carnaval extraordinar de vii și dramatice. Din păcate, versiunea scurtată de mai sus nu surprinde splendoarea versiunii originale în limba irlandeză. Personajele sunt foarte vii și descrise într-un mod desăvârșit. Odată ce încercăm să ajungem la baza multor imagini și să disecăm bogăția conținutului, descoperim un ritm și o cadență extraordinare și felul în care, prin mișcări alternative, „marele prost" se transformă treptat într-un erou genial.

637 Precum Cathal (din „Cavalerul cu râs sinistru"), Séaghan este fiul unei văduve, condiționat și fermecat într-o anumită măsură de imaginea mamei, ceea ce face ca adaptarea sa la lume să fie perturbată, iar relația sa cu energia masculină să rămână nedezvoltată. Este afundat complet în inconștient, fiind astfel blocat într-o stare infantilă. Dar în același timp este mai aproape decât indivizii obișnuiți de sursa creativă a vieții. Drept urmare, este și cel chemat, și cel amenințat. Séaghan iese din această situație pe parcursul poveștii, iar astfel, diferitele camere din poveste (casa mamei lui de lângă mlaștină, casa fermierului de lângă pădure, arena de luptă de la malul mării, curtea regală de la castelul regelui, castelul recuperat de la uriașii din pădure) reprezintă diverse etape ale dezvoltării interioare. Alegerea voluntară de a purta haine ponosite este un motiv repetat atunci când eroul se întoarce în mod voit la păstorit după fiecare faptă eroică.

[89] [Deoarece nu pare să existe o traducere în engleză a variantei originale în irlandeză, am folosit ca bază pentru acest rezumat traducerea în germană de 34 de pagini din K. Müller-Lisowski, *Irische Volksmärchen*, pp. 167–200.]

Este un refuz de a se adapta la lume și, în același timp, un semn al caracterului său puternic, care respinge adaptarea la aparențele exterioare și strălucirea lor uluitoare. Sub înfățișarea unui neghiob sărac, eroul își menține independența interioară, care s-a dezvăluit deja în descoperirea naivă a crimei comise de mama sa.

Prima lui întâlnire cu stâlpul de hotar, despre care crede că e un 638
om și sub care va găsi mai târziu aur, este importantă din punct de vedere simbolic. Pietrele de hotar și bornele de referință au cam peste tot semnificație falică; vechile semne de graniță erau fie un Priap[90], fie un Hermes ithyphallikos[91] sau pur și simplu un falus, căruia îi erau oferite animale și fructe. Acesta garanta nu doar integritatea, ci și fertilitatea terenurilor. După cum subliniază Bächtold-Stäubli, *s.v. Pfahl* („stâlp, țăruș"): „La fel ca un stâlp sau un țăruș, o tijă sau un băț tăiat din părți dintr-un copac, aceste semne au jucat în mod natural un rol important în viața cotidiană și în ideile mitologice ale popoarelor primitive. Astfel de stâlpi le serveau popoarelor indo-europene și la păduri arabile, ca pregătire pentru foc, ca țăruși de hotar și alte unelte importante și sacre. În plus, forme ale acestor tije venerate ca fiind divine au servit drept puncte de plecare pentru dezvoltarea imaginilor zeilor… Idolii sub formă de stâlp sau țăruș încă sunt folosiți până în vremurile moderne… Astfel de stâlpi apar nu doar ca reprezentanți ai anumitor zeități, ci, sub forma copacului vieții, pot reprezenta o întreagă cultură. Un braconier s-a transformat cândva într-un stâlp. Așadar, multe popoare primitive au ridicat stâlpi în loc de movile de bușteni pentru mormânt, nu ca monument, ci ca surogat pentru lăcașul sufletului"[92]. La un moment dat, după ce mama lui s-a comportat excesiv de ostil și de dur cu el, Séaghan și-a descoperit propriul viitor creativ ca bărbat. Când a vorbit cu

[90] [În mitologia greacă, Priap era un zeu minor, rustic, al fertilității, protector al animalelor din gospodărie, al plantelor fructifere, al grădinilor și al organelor sexuale masculine. Priap se remarca prin erecția sa mare și permanentă, care a dat naștere termenului medical *priapism*.]

[91] [Hermai erau pietre de hotar sau de reper sculptate sub forma capului și falusului lui Hermes. Erau borne rurale, care trebuiau să asigure fertilitatea turmelor și stolurilor de păsări, dar și să aducă noroc.]

[92] Bächtold-Stäubli, *s.v. Pfahl*.

stâlpul, crezând că era un om viu, și i-a dat haina lui, și-a demonstrat devotamentul de parcă ar fi fost un fetiș. Tocmai fiindcă a avut o atitudine pozitivă de respect față de acest simbol, mai târziu a găsit comoara de pepite de aur sub stâlpul răsturnat. Când mama și-a însușit aurul, el i-a cedat noua oportunitate și valoarea creativă a vieții. Faptul că i-a interzis să vorbească despre ce s-a întâmplat l-a izolat pe Séaghan și mai mult de mediul lui, rămânând astfel acaparat complet de mamă. Domnul care a apărut apoi ca proprietar al comorii (resursele vieții) era o imagine a viitorului potențial al lui Séaghan. Mama a „ucis" așadar și această sursă de dezvoltare masculină, aruncând-o într-un cufăr[93]. Deoarece cutia este și un simbol al mamei, această ascundere a cadavrului sugerează din nou acapararea de către mamă. Ea a ucis chiar și țapul mult iubit al fiului său, aruncându-l în mlaștină în locul nobilului. Acest fapt corespunde uciderii tragice a copilului-sămânță al lui Mrile din „Aventurile lui Mrile". Țapul, la fel ca berbecul, animalul lui Pan, este un simbol falic și, astfel, un echivalent viu al stâlpului[94]. Omorând puterea animalică a eroului, acesta a fost împins în inconștient, dar împotrivirea lui de a-și lăsa sufletul îndoit[95] și sinceritatea lui i-au impiedicat distrugerea. Séaghan a dezvăluit crima comisă de mama lui, care, într-un acces de furie, l-a alungat din casă. El a evitat moartea de mâna mamei sale fiindcă, în interiorul său, nu avea nicio legătură cu răutatea și lăcomia ei. Ca simbol, el este[96] asemenea unei licăriri de lumină imposibil de asimilat, care este scuipată afară de întuneric[97].

93 [*Kiste* (cutie, cufăr) este, în germana elvețiană, o metaforă des întâlnită pentru „coșciug".]

94 Despre rolul țapului în cultele și superstițiile păgâne, vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Ziegenbock* („țap").

95 [În germană, *seelisch Unverborgenheit*.]

96 [Se folosește aici timpul prezent deoarece autoarele vorbesc despre un simbol care este viu *acum*.]

97 *Cf.* și „Der ehrliche Vierschilling" [„Cei patru șilingi cinstiți"]. „A fost odată ca niciodată o femeie sărmană care trăia într-o colibă jalnică, departe de sat. Nu prea avea de mâncare și nici lemne de foc, așa că și-a trimis băiețelul la pădure să adune crengi. […] După ce și-a umplut roaba și se îndrepta spre casă, băiatul a traversat o miriște. Iar acolo a văzut o piatră albă zimțată. «Vai, biata de tine, ce albă și palidă ești! Cred că îngheți de frig!» i-a spus băiatul; și-a dat jos geaca și a

Séaghan a ajuns apoi la un fermier și nevasta lui, care funcționează 639
ca un fel de imagini parentale ce țin locul mamei sale. Dar imaginea mamei rămâne pur negativă, fiindcă soția fermierului încearcă să-l omoare pe erou prin înfometare. Însă răutatea ei este compensată de fermier, care nu este doar stăpânul adevărat, ci reprezintă simbolic și modelul tatălui, o figură paternă pentru erou. Pentru prima dată, Séaghan a găsit o activitate în care îndeplinea o sarcină utilă (deși, la fel ca mama lui, nevasta fermierului a încercat să-i pună bețe în

pus-o pe piatră. Iar când s-a întors acasă cu lemnele, mama lui l-a întrebat cum de umbla pe frigul acela doar în mâneci scurte. Băiatul i-a spus că văzuse o piatră albă zimțată, destul de albă și palidă de frig, și ii dăduse geaca lui. «Prostule!» i-a spus femeia, «crezi că o piatră poate să înghețe de frig?» Spunând acestea, l-a trimis pe băiat să-și ia haina. A ajuns acolo, dar a găsit sub piatră un săculeț cu monede din argint. Și, fiind convins că erau bani furați, i-a aruncat într-un iaz. O monedă de patru șilingi a rămas la suprafață și, considerând că aceasta era cinstită, a păstrat-o. Ajuns acasă, i-a spus totul mamei sale, care l-a certat: «Ești un prost! Dacă n-ar fi cinstit decât ce plutește pe apă, nu ar mai rămâne prea multă cinste pe lume!» Apoi l-a alungat, să-și câștige singur traiul. După multe refuzuri, s-a angajat la un negustor, băiat la bucătărie. Într-o zi, înainte ca negustorul să plece într-o călătorie, băiatul i-a dat moneda de patru șilingi, să-i cumpere cu ea «ce poate». În ultima clipă a călătoriei sale de afaceri, negustorul a cumpărat cu moneda aceea o pisică de la o femeie săracă. Pe vas, călătorind spre casă, o furtună l-a purtat până într-un ținut năpădit de șoareci, unde nu era nicio pisică. Negustorul a vândut pisica pentru o sută de șilingi. Abia pornise din nou pe mare, când negustorul a văzut pisica stând pe catargul cel mai inalt al corabiei. S-a iscat din nou o furtună, iar negustorul a ajuns într-un alt ținut străin, unde erau șoareci și mai mari. A vândut pisica pentru două sute de șilingi, iar mai târziu, pisica era din nou pe catarg. S-a pornit o furtună și mai mare, iar negustorul a ajuns într-un ținut plin de șobolani. A vândut din nou pisica, de data aceasta pentru trei sute de șilingi, iar când a plecat la drum, pisica era din nou pe catarg. De data aceasta s-a iscat o furtună atât de puternică, încât negustorul și-a dat seama că trebuie să promită că-i va da băiatului banii câștigați de pe urma pisicii. De îndată ce a făcut promisiunea, furtuna s-a domolit. Ajungând acasă, i-a dat tânărului cei șase sute de șilingi și mâna fiicei lui, căci acum ajutorul de bucătar era mai bogat chiar decât negustorul. Iar de atunci a trăit în bogăție și fericire. A luat-o la el chiar și pe mama lui, și s-a purtat frumos cu ea. «Căci eu nu cred că mila începe acasă», a spus tânărul." [Traducere în limba engleză din C. Stroebe, *Norwegian Fairy Book*, pp. 69–75. Povestea originală norvegiană este în Asbjørnsen și Moe, *Norske folkeeventyr*, p. 306, nr. 59).] În această versiune norvegiană, observați că pisica este un simbol matern, iar imaginea mamei trece aici de la aspectul său întunecat la cel luminos datorită comportamentului ei cinstit față de fiul său.

roate). Când fermierul l-a întrebat cum îl cheamă, el a răspuns: „Mama îmi spunea Séaghan". La fel ca Perceval, întreaga sa perspectivă asupra vieții și ideea lui despre sine sunt determinate, la început, doar de către mamă[98].

640 Când s-a terminat munca lui Séaghan pentru fermierul amabil, este limpede că stima de sine și puterea lui au crescut semnificativ față de momentul când și-a început activitatea. Vedem acest lucru în felul tot mai energic în care își cere mesele și folosește toiagul de păstor, dar și în atitudinea lui față de nevasta fermierului. Dintr-odată, acest neghiob, care era cândva intimidat de vătraiul mamei sale, poate să lovească inamicii cu o bâtă de șase kilograme. Acest drug de fier este, la fel ca stâlpul, un simbol falic. Prin separarea de mamă, eroul intră în posesia energiei sale masculine și înfruntă partea masculină dominantă a naturii mamei.

641 Cu bâta lui, reușește să înfrângă succesiv cei doi uriași din pădure; acești demoni cu multe capete reprezintă forțe naturale haotice, neîmblânzite din inconștientul său, care amenință să-l copleșească pe Séaghan. În mod similar, haosul patimii inconștiente a pus în pericol o parte a naturii materne feminine, pe care a obținut-o sub forma vacilor. Le-a subjugat, iar ele sunt prietenoase față de el, iar responsabilitatea pentru sănătatea și binele lor se află pe umerii lui. Într-o poveste iraniană, „Micuța Fatima cu fruntea de lună" (relatată în întregime în vol. 1, cartea 2, „The Maiden's Quest"), o fiică și-a omorât mama ca o favoare pentru profesoara sa, care era geloasă și voia să se mărite cu tatăl fetei, ceea ce s-a și întâmplat în scurt timp. Dar apoi, aceasta s-a comportat urât cu fiica sa vitregă și i-a dat sarcina de a toarce un balot de lână într-un ghem de fire într-o singură zi. Căindu-se pentru fapta ei rea, fata s-a dus la câmp să păzească vacile și să toarcă lâna. Mama ei moartă, care devenise o vacă, i-a lins lacrimile fiicei sale, a mâncat lâna și a scuipat afară un ghem gata tors (!). Se simte aici în mod clar importanța mamei-vacă. În

[98] Acest lucru ne aduce aminte de Gornemant, care îi spune lui Perceval: „Trebuie să vorbești mereu despre mama, / De parcă nu ai vrea să cunoști nimic altceva?" (traducere din Wolfram von Eschenbach, *Parzival*, ediție nouă de Wilhelm Hertz, J.G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger, Stuttgart și Berlin, 1923, p. 78).

China, principiul receptiv feminin (Yin) este reprezentat de imaginea vacii, simbol al extremei docilități și al blândeții[99]. Aici, Séaghan demonstrează că poate proteja natura maternă blândă în aspectul său animalic de atacurile puterilor inconștiente mortale. Iar mai târziu se dovedește a fi pregătit să salveze și să posede același principiu feminin la un nivel mai înalt, în figura prințesei.

Luptele cu uriașii arată în mod clar o evoluție, care reflectă 642
dezvoltarea interioară a eroului. Vârsta și puterea dușmanilor cresc în timp, la fel și numărul capetelor și cruzimea lor. Al doilea uriaș amenință să-i zdrobească picioarele eroului, amintindu-i de vătraiul mamei sale, astfel încât acesta este slăbit și fuge. (Este o amenințare la adresa „poziției" sale și a „progresului" pe care l-a făcut?) Incidentul ne spune că uriașii reprezintă puteri care fuseseră ascunse în spatele imaginii mamei[100], iar prin apariția cotoroanței ni se dezvăluie, în sfârșit, că lupta ține de înfrângerea arhetipului mamei teribile ca putere distructivă a inconștientului. Câștigând aceste lupte, Séaghan dobândește trei cai: unul de culoarea pământului, unul cu urechile roșii și, în cele din urmă, calul alb al mamei-vrăjitoare. Calul este, pe de o parte — după cum am menționat mai sus —, un simbol al mamei; pe de altă parte, este de obicei animalul, partea instinctivă a inconștientului, puterea psihică ce susține forța vitală a corpului. Într-un fel, obținerea cailor compensează uciderea țapului. Eroul are la dispoziție stâlpul, acum sub forma toiagului său din fier, dar și sub forma armelor recent dobândite de la uriași, și țapul sub forma cailor. Are temporar grijă de partea feminină sub forma vacilor care îl ascultă și îl hrănesc. Astfel, aspectul demonic negativ al inconștientului se transformă treptat într-o putere ce sporește viața.

Mama uriașilor este învinsă de către erou atunci când își înfige 643
ghearele, niște unghii foarte lungi, în copacul în spatele căruia se ascundea el și rămâne blocată acolo, o pradă ușoară. Eroul o înfrânge,

[99] Vezi *The I Ching or Book of Changes*, p. 273. [Traducătorii *I Ching* remarcă la p. 273 că receptivul este reprezentat și de iapă, ca în *The Commentaries* la „The Receptive", pp. 386 și urm.]

[100] Vezi o povestire paralelă privind acest subiect, „Mama Holle". Acolo, dragonii sunt cei patru fii ai bătrânei vrăjitoare demonice.

la fel ca în multe alte basme pe care le-am menționat mai devreme, urmând principiul similitudinii, deoarece și copacul este un simbol al Marii Mame. Multe zeițe feminine sunt venerate sub forma lemnului sau a unui copac. În Evul Mediu, copacii erau numiți, poetic, femei[101]. Zeița cerurilor, Hathor, vaca, venerată în Egipt ca o zeiță mamă-vacă, era numită „Doamna din platan“ [102] și, asemenea vacii magice Indra din mitologia indiană, care izvora din dorințe, exista și un copac al dorințelor care putea transforma toate visurile în realitate[103]. În basme, copacul este și un altar miraculos[104]. Deoarece copacul, sub forma copacului lumii, înseamnă materie universală primordială (greacă: *hyle* = pădure, lemn, materie), la fel în cazul vrăjitoarei-demon țintuite de copac, Séaghan o obligă să accepte imobilitatea materiei. În măsura în care copacul întruchipează și creșterea spirituală și dezvoltarea interioară, această înfrângere a imaginii mamei simbolizează de fapt transformarea imaginii copacului într-o imagine a devenirii interioare și realizării de sine interioare treptate într-un proces de individuare treptată.

644 În drum spre casă, Séaghan omoară mielul, care a devenit arogant și a blocat calea vacilor. Și, deoarece fusese animalul preferat al nevestei fermierului, acest fapt sporește ostilitatea la adresa lui. Mielul reprezintă aici un fragment de inocență copilărească, o „incapacitate naivă de a-și găsi locul în viață“, prin care Séaghan se află la mila imaginii mamei. Eliminând această trăsătură din sine, se eliberează și mai mult de legătura maternă. Uciderea mielului funcționează și ca o compensare pentru uciderea mult-iubitului său țap. În principiu, acest comportament este brutal și crud, dar reprezintă dovada că Séaghan și-a depășit acum propria inocență copilărească, ce era și o încăpățânare inutilă.

[101] Vezi W. Mannhardt, *Wald- und Feldkulte*, vol. 1, *passim*. Ca și râurile, copacii adăpostesc numeroase spirite, în principal feminine: hamadriade, nimfe ale copacilor etc. *Cf.* J. Przyluski, „Ursprünge“, pp. 15 și urm.

[102] Vezi A. Erman, *Religion der Ägypter*, p. 31.

[103] Vezi H. Zimmer, *Maya*, pp. 128, 220–224, 388–391.

[104] Dovezi in acest sens pot fi găsite in J. Bolte și L. Mackensen, *Handwörterbuch*, *s.v. Baum als Wunderschrank* („copacul ca dulap miraculos“).

Din clipa în care Séaghan poartă armura uriașilor și controlează 645
tărămul magic, începe a doua fază a destinului său de erou: transformarea într-un cavaler care o salvează pe fiica regelui. Aspectul său de văcar este menținut acum doar ca o mască intenționată, în spatele căreia el își ascunde adevărata natură, doar pentru a oferi din când în când o privire fugară asupra măreției poziției sale misterioase de autoritate. Cu o determinare de fier, el se joacă de-a v-ați ascunselea, însă cu siguranța unui cavaler matur, care stăpânește comorile centrului magic. Apropierea cavalerului-erou este relatată cu o putere de percepție artistică: felul cum sare peste dealurile din jur și merge prin mijlocul unei mulțimi cu siguranța unui aducător de miracole, oprindu-și calul în fața fecioarei legate de copac. Fecioara simbolizează principiul feminin inconștient din erou, în aspectul său viu merituos ca imagine a materiei (mama) și amenințată de un monstru marin, șarpele. La fel ca în „Cavalerul cu râs sinistru", înfrângerea dragonului e o condiție necesară pentru dobândirea prințesei, simbolul vieții noi și prospere. Fiecare zi de luptă aduce, la fel ca în pădure cu uriașii, o intensificare clară față de ziua anterioară. Vedem acest lucru în aspectul și viteza sporită a cavalerului, dar și în forța loviturilor sale și impactul lor asupra monstrului din ce în ce mai obosit. Cu arma lui cea mai importantă, toiagul de fier, care servește și ca semn distinctiv la sfârșit, Séaghan învinge șarpele. Apoi îl taie cu sabia sa, acțiune intenționată și conștientă, prin care eliberează puterea spirituală ce îi va aduce o viață nouă, din atașamentul său paralizant față de superioritatea sterilă a trecutului, care l-a ținut dependent vreme îndelungată.

Dar eroul dispare apoi la orizont, pe deal, și își păstrează secretul 646
superiorității asupra puterilor regatului magic. În a cincea zi, fermierul insistă categoric să fie însoțit de văcar la palat, deoarece regele este hotărât să-l găsească pe salvatorul misterios. În clipa în care apare un mire fals, vremea eroului a sosit. Refuză hainele oferite de către rege și apare în armura pe care o dobândise de la mama uriașilor din pădure, învăluit în splendoarea lumii magice. Puterea arhetipului mamei, care îl îndepărtase de viață și îl umilise, a fost transformată, prin eforturile lui bărbătești, în ceva extraordinar, care

îl va purta către o personalitate impozantă. De data aceasta, spre deosebire de lupta cu șarpele marin, se apropie nu „de deasupra", ca un fenomen celest, ci „de dedesubt", de la marginea văii. Parcă s-ar deschide pământul pentru a scoate la suprafață eroul luminii. Așa că obține prințesa și devine moștenitorul imperiului.

647 Continuarea e stranie și revelatoare. Îmbrăcat în armura uriașei, semn că a învins amenințarea femeii demonice, se duce să-și caute mama. Dependența lui anterioară a fost transformată într-un atașament uman lesne de înțeles. Dar nu o găsește, deoarece murise. La fel ca în „Hănsel și Gretel", vrăjitoarea din regatul magic și mama malefică din lumea profană pier în același timp. Deoarece mama, ca persoană individuală, a preluat complet arhetipul mamei rele, ea trebuie să moară în clipa în care își pierde eficiența. Probabil că nu existau suficiente calități „umane" în ea, prin care s-ar fi putut transforma, participând la viața fiului ei în castelul „care și-a pierdut vraja". Castelul este demistificat fiindcă s-a schimbat inconștientul. „Transformă-te și intri într-o lume transformată. [...]"[105]

648 Pe de altă parte, între erou și soția fermierului nu există o relație umană, așa că el insistă asupra unei pedepse adecvate datoriei pe care o are față de el.

649 Întoarcerea la mamă nu este doar o încheiere afectivă, prin care se închide cercul, ci are sens și ca semnificație. Întreaga poveste se rotește în spirale din ce în ce mai mari, care se învârt în jurul apariției imaginii mamei în viața bărbatului. Mama apare ca mamă naturală, ca putere concretă malefică (nevasta fermierului), ca arhetip animalic (șarpele) și — transformată — sub forma turmei de vaci, ca prințesă frumoasă și castel, care are semnificație maternă prin cuprinderea sa tăinuitoare. Urmează din nou comparația impresionantă a tuturor acestor imagini cu situația inițială a tinereții eroului. Este ca și cum s-ar întoarce, din păcate, la punctul de unde a început soarta lui nefericită, și din care a evoluat mai târziu soarta lui semnificativă, în spirale din ce în ce mai largi. În cele din urmă,

[105] H. Zimmer, *Weisheit Indiens*, p. 98.

imaginea mamei este cordonul, „acea legătură prin care suntem uniți cu originea noastră“[106].

Poveștile pe care le-am analizat aici ne prezintă imaginea Marii 650
Mame așa cum apare ea oglindită în sufletul masculin. În multe basme din toată lumea, Marea Mamă apare ca o figură majoră în relație cu fetele aflate în curs de dezvoltare[107]. Aici, imaginea mamei este un model pozitiv de urmat, care întruchipează maternul. Însă și aici își arată uneori partea negativă, iar apoi transmite însușiri înspăimântătoare. Basmul german „Doamna Trude“, unde, la fel ca în „Marele prostănac din Cuasan“, figura mamei apare cu însoțitori masculini, ne arată într-o manieră impresionantă natura dual a acestui arhetip[108]:

A fost odată ca niciodată o fetiță încăpățânată și îndrăz- 651
neață, care de fiecare dată când părinții îi spuneau ceva, nu îi asculta. Cum putea să se înțeleagă cineva cu ea? Într-o zi, le-a spus părinților săi:

— Am auzit multe despre doamna Trude. Vreau să merg la ea acasă, într-o bună zi. Oamenii spun că sunt multe obiecte uluitoare acolo și că se întâmplă lucruri ciudate, așa că vreau și eu să văd ce-i acolo, nu mai pot de curiozitate.

Părinții i-au interzis cu strășnicie, spunându-i:

— Doamna Trude este o femeie rea, care se ocupă cu tot felul de lucruri necurate. Dacă te duci acolo, nu te mai considerăm copilul nostru.

Dar fata nu și-a ascultat părinții și s-a dus acasă la doamna 652
Trude.

Când a ajuns acolo, doamna Trude a întrebat-o: 653

— De ce ești așa palidă?

— Ah, am văzut ceva ce m-a speriat, a răspuns fata tre- 654
murând.

[106] *Cf.* C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §669.

[107] Temă pe care o vom explora într-un volum ulterior.

[108] Vezi și vrăjitoarea cu dintele crud și rece din „Cavalerul cu râs sinistru“.

655 — Ce ai văzut?

656 — Am văzut un om negru pe treptele casei.

657 — Era un cărbunar.

658 — Apoi am văzut un om verde.

659 — Era un vânător.

660 — Apoi am văzut un om roșu ca sângele.

661 — Era un măcelar.

662 — Of, doamnă Trude, m-am speriat când m-am uitat pe fereastră și nu v-am văzut pe dumneavoastră, ci un diavol cu capul în flăcări.

663 — Aha, a spus ea, deci ai văzut vrăjitoarea echipată așa cum trebuie. De când te așteptam să mă luminezi!

664 Spunând acestea, a transformat-o pe fată într-o bucată de lemn și a aruncat-o în foc. Iar când lemnul s-a aprins complet, vrăjitoarea s-a așezat lângă foc și, încălzindu-se, a zis:

— Ce lumină puternică face[109].

665 Trăsăturile îngrozitoare ale doamnei Trude sunt creionate succint, iar răspunsurile ei sunt atât de practice încât fata cedează fără împotrivire în fața focului demonic, o imagine a cărbunilor roșii din sufletul ei. Doamna Trude este mâniată de faptul că fata cea obraznică a văzut-o sub aspectul ei de vrăjitoare. Reacționează într-un mod furios și impulsiv, la fel ca diavolul din „Domnul cumătru". Seamănă cu reacția lui Kaikutschi atunci când îi sunt expuse fețele ascunse în „Makonaura și Anuanaitu".

666 În „Șamanul Makanaholo", tribul Arawak din America de Sud o înfățișa pe Marea Mamă ca Mama Moarte:

667 Nimeni nu era atât de iscusit în arta vrăjitoriei ca șamanul Makanaholo. El putea să se ridice de la pământ, să sară peste copaci; da, puteau chiar să-i crească aripi, dacă avea nevoie de ele. Dar cea mai minunată dintre artele sale era puterea de a-și schimba înfățișarea și forma în orice animal dorea.

[109] J. și T. Grimm, *Complete Grimm's*, pp. 208–209. Versiunea reprodusă aici este o traducere mai modernă de D.L. Ashliman, *The Grimm Brothers'*.

Iar cerbul juca întotdeauna un rol principal. Într-o bună zi, Makanaholo se simțea singur și a hotărât să-și găsească un tovarăș. S-a transformat într-un cerb mort și și-a lăsat carnea să înceapă să putrezească, ceea ce a atras vulturi. A așteptat până s-a apropiat de el cel mai frumos dintre vulturi, regina vulturilor. Și atunci Makanaholo a înhățat-o și a făcut-o soția lui. După o perioadă de căsnicie fericită, timp în care Makanaholo a scăpat-o de păduchi, ea a dorit să-și viziteze mama. Makanaholo a însoțit-o în ceruri.

Akathu, mama regelui [*sic*] vulturilor, stătea mereu în 668
hamacul ei, astfel încât nimeni să nu îi vadă chipul. Pentru a-i testa abilitățile ginerelui său, i-a ordonat să facă un taburet având forma capului ei. Datorită puterii sale asupra animalelor, Makanaholo a chemat furnicile roșii, care au mușcat-o pe Akathu atât de tare, încât aceasta a sărit din hamac. Șamanul, care pândea în apropiere, a văzut „că nu avea un singur cap, ci nu mai puțin de douăsprezece!“ A făcut scaunul care îi reproducea perfect trăsăturile lui Akathu. A fost atât de bucuroasă, încât a strigat cu voce tare: „Da, da, ești un om foarte deștept!“

Cu ajutorul puterilor sale de vrăjitor, Makanaholo a mai 669
trecut câteva probe, după care Akathu și-a chemat toți copiii și le-a spus: „Ei bine, vrem să facem o grădină frumoasă pentru el, fiindcă dorim ca un om atât de isteț să rămână cu noi pentru totdeauna“. În sufletul ei, Akathu se temea și se îngrijora din cauza priceperii șamanului. Îi era frică atât pentru ea, cât și pentru fiica sa și ceilalți copii. Le-a spus: „De îndată ce adoarme în grădina lui frumoasă, trebuie să-l omorâm“.

Unul dintre copiii lui Akathu l-a avertizat pe Makanaholo 670
cu privire la planul malefic de a-l ucide, dar vrăjitorul nu a fugit, ci a dorit să-și testeze puterile împotriva lor. Grădina era pregătită și închisă pe toate părțile. Ucigașii erau destul de siguri că Makanaholo nu avea cum să scape — și totuși, când s-au dus după el, nu mai era în grădină! Lui Makanaholo îi

plăcea să cânte la flaut, iar într-unul dintre zidurile grădinii era o mică deschizătură prin care și-a vârât flautul. Când trei găuri de flaut au rămas în afara grădinii, el s-a transformat într-o muscă, a zburat într-o gaură de flaut care era deschisă în grădină, s-a strecurat prin flaut și a ieșit prin una dintre găurile care se aflau afară. Potențialii ucigași l-au auzit pe Makanaholo cântând la flaut în libertate. După această ispravă, s-a întors pe pământ[110].

671 Invizibilitatea magică a lui Akathu este exprimată prin faptul că trăiește permanent într-un hamac (un material țesut!). Dar atunci când furnicile o forțează să plece, se dovedește că are „nu mai puțin de douăsprezece" capete. Regina vulturilor este o adevărată mamă a morții. Vulturii mânâncă mortăciuni, așa că trag creaturi înapoi în ei, ceea ce corespunde cu o reintrare în mamă. Chiar și Marea Mamă indiană Kălī este o devoratoare a vieții și o zeiță sângeroasă. Ea bea din craniile victimelor sale în noaptea morții lor, la mormântul lor[111]. În Orient, unde morții sunt lăsați să fie mâncați de păsări necrofage, vulturii corespund mormântului ocrotitor.

672 Mai ales în Egipt, vulturii sunt un simbol matern. Cei morți ajung la cele „două mame, vulturițele cu păr lung și sâni umflați, care stau pe muntele Sehseh [...]" și își oferă sânii celor morți[112]. Legătura dintre conceptele de moarte și materie = *materia* poate fi considerată ca reflectând faptul că moartea distruge viața ca formă de ființare și părțile materiei legate de ea în materia primordială. Doar partea materială este muritoare în individ[113]. De asemenea, vulturii îi duc pe morți în rai, așadar poartă și imaginea sufletului în ascensiune[114]. Vulturii pot apărea și ca demoni masculini. Împreună cu mama reginei/regelui vulturilor, tatăl reginei/regelui vulturilor apare

[110] Rezumat din T. Koch-Grünberg, *Südamerika*, pp. 52–54.

[111] *Cf.* H. Zimmer, *Maya*, p. 489.

[112] *Cf.* A. Erman, *Religion der Ägypter*, pp. 22, 215.

[113] Despre legătura dintre moarte și efemeritate cu materialul [așa cum este predicată de către apostolul Pavel], vezi R. Reitzenstein, *Hellenistic*, p. 447.

[114] Vezi A. Dieterich, *Eine Mithrasliturgie*, pp. 204–205.

în alte basme sud-americane[115] ca stăpân al imperiului demonilor, care îi impune sarcini imposibile eroului. De obicei are două capete, mănâncă oameni și se hrănește cu animale în descompunere[116].

După ce Makanaholo îndeplinește cu succes toate sarcinile 673
mamei și evită moartea de câteva ori, cea din urmă se hotărăște, ca ultimă soluție, să-l încuie într-o grădină și să-l omoare. Însă grădina este un simbol al pântecului hrănitor și împrejmuitor. Astfel, Grădina Edenului în care s-a format omul era deja interpretată de unii gnostici ca fiind uterul[117]. (Chiar și dumbrăvile au un sens asemănător.) În unele concepte creștine, grădina este un simbol al Mamei lui Dumnezeu. Ca simbol al pământului primordial matern al sufletului uman, grădina este un tărâm de origine binecuvântat și, în același timp, sufletul uman și destinația finală a călătoriei[118]. Legătura dintre zeitatea mamă și grădină este demonstrată într-o manieră impresionantă într-un basm rusesc despre care vom discuta în al doilea volum, „Ivan, fiul vacii". Acolo, marea vrăjitoare Baba Iaga a hotărât să-și transforme cea de-a doua noră într-o grădină frumoasă, cu pomi fructiferi încărcați de roade. Dacă eroul culegea vreunul dintre fructele acelea, „ea o să frângă fructul în bucăți de mărimea semințelor de mac". Această fragmentare reprezintă dezintegrarea completă a inconștientului, distrugerea mintală și fizică a personalității. Într-un basm din Uzbekistan, „Frumoasa Dunye", se pare că o vrăjitoare îi otrăvește pe toți oamenii care vin la ea, toate păsările care zboară peste grădina ei își ard penele, iar toți oamenii și animalele care trec prin ea se frig la picioare. Grădina semnifică aici tărâmul patimilor distructive ale inconștientului, care fac mișcarea imposibilă pentru toate ființele. Într-o variantă din Franconia, tărâmul Mamei Holle este numit „grădina din fântână"[119].

[115] [De exemplu, în „Vizita in rai", repovestit *infra*, la p. 551]

[116] Vezi notele la acest basm din T. Koch-Grünberg, *Südamerika*, pp. 247 și urm.

[117] *Cf.* H. Leisegang, *Die Gnosis*, pp. 75 și urm. Despre grădină ca simbol al corpului femeii, vezi și H. Silberer, *Problems of Mysticism*, p. 88.

[118] *Cf.* H. Silberer, *Problems of Mysticism*, pp. 187–188.

[119] *Cf.* J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, p. 211.

674 Așadar, dacă mama malefică a morții, regina vulturilor, vrea ca eroul să fie încuiat într-o grădină, înseamnă că vrea să-l corupă, să-l înghită. Dar Makanaholo evadează într-un mod straniu, sub formă de muscă, târându-se prin găurile flautului său. Această fugă este o imagine metaforică a renașterii: eroul trece printr-un canal al nașterii îngust, din tărâmul uterului până pe partea cealaltă. Ca figură modestă, trece din inconștientul devorator înapoi în lumea conștiinței.

675 Se pare că informațiile despre secretul puterilor magice îi conduce pe oameni către distrugere, chiar și atunci când este nevoie de o sarcină pentru a dobândi această cunoaștere (ca în cazul lui Makanaholo) sau când înțelegerea este atinsă prin curiozitate (ca în „Doamna Trude"). Doar prin comportamentul ulterior al persoanei și prin consecințele pe care le atrage din ceea ce a văzut, acestea pot asigura un câștig real. O discuție mai amplă pe marginea acestei teme importante va fi inclusă într-un capitol ulterior. Analizarea basmului „Doamna Trude" pare să indice că fata băgăreață, care nu este în niciun caz suficient de matură pentru o asemenea demonstrație de magie, nu a fost menită pentru acest tip de cufundare în inconștient, deoarece figura primordială a morții nu a abordat-o, ca în cazul lui Makanaholo, sub forma soției sale. Fetei impertinente îi lipsește o atitudine interioară care ar putea sprijini o întoarcere semnificativă către lumea magică. Vizita foarte îndrăzneață acasă la vrăjitoare și transformarea sa într-un tăciune aprins înseamnă, prin urmare, că fata cedează în mod deznădăjduit și inevitabil în fața propriului ei abis interior, este dependentă într-o manieră compulsivă de patimile ei distructive. Mai ales că înainte vede cele trei figuri diavolești masculine, care întruchipează energia spirituală demonică a imaginii mamei[120]. Vederea acestor figuri înseamnă conștientizarea energiei demonice a mamei teribile în propriul tărâm psihic al eroinei. Este

[120] Vezi și un episod din „Preafrumoasa Vasilisa": o fată primește poruncă de la mama sa vitregă cea rea să meargă în pădurea unde trăiește vrăjitoarea primordială, Baba Iaga. Fata reușește să se ferească de vrăjitoare, dar cele două surori vitrege ale ei o forțează să meargă direct la Baba Iaga să ia lumină. În drum spre coliba vrăjitoarei, care stă pe trei picioare de găină în pădurea întunecată, eroina vede mai întâi un cavaler alb călare pe un cal alb, apoi un călăreț roșu trece de ea pe un cal roșu, iar în cele din urmă, un călăreț negru trece în galop pe un cal

înfricoșată de moarte și se prăbușește, lipsită de apărare, în fața vrăjitoarei. (Într-o versiune cehă[121], copilul este omorât cu o sapă, personalitatea sa spirituală este pur și simplu „ciopârțită în bucăți" de către viziune.) Această înrobire de către inconștient funcționează ca un triumf al mamei rele, acea natură sălbatică ce pare să cunoască — fără inhibiții — ființa umană doar ca mijloc de a-și atinge scopul. Fascinația privitorului conduce, cum ar veni, la alinierea fetiței obraznice cu puterile iadului și transformarea ei într-un tăciune aprins. Această imagine a unei bucăți de materie care este mistuită de foc simbolizează miezul ființei fetei, care nu mai este uman-viu, ci pietrificat și distrus de flăcările viziunilor sale inconștiente. Cu o ironie înfiorătoare, doamna Trude îi spune fetiței: „De când te așteptam să mă luminezi!" — deoarece, spre deosebire de „Aventurile lui Mrile", copila nu aduce focul ca forță iluminatoare în lumea magică, ci devine victima unui tăciune de neimaginat[122]. Natura dual

negru. Mai târziu, află de la vrăjitoare că acești călăreți sunt ziua luminoasă, soarele roșu și noaptea intunecată.

[121] *Cf.* J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, p. 377.

[122] Despre figura Marii Mame și relația sa cu focul, Emma Jung scrie: „Această figură a mamei reprezintă, spre deosebire de o mamă cerească luminoasă, femeia primordială ca pe o putere grea, intunecată, legată de pământ, cunoscătoare a magiei, uneori ajutătoare, alteori sinistră, asemănătoare unei vrăjitoare și adesea distructivă. Fiul ei avea să fie un spirit al focului htonic, ce amintește de Logi și Loki din mitologia scandinavă, care (după frații Grimm) este conceput ca un uriaș înzestrat cu creativitate și, în același timp, un ticălos viclean și seducător, care a devenit mai târziu diavolul creștin. În mitologia greacă, el îi corespunde lui Hefaistos, zeul focului pământesc, dar munca lui ca fierar indică un foc îmblânzit, în timp ce scandinavul Logi este mai mult o forță elementară a naturii, lipsită de direcție. Acest spirit al focului pământesc este, ca fiu al mamei inferioare a femeii, apropiat și bine-cunoscut. Se manifestă în mod pozitiv prin muncă practică, mai ales mânuirea materiei, dar și prelucrarea artistică; iar in mod negativ, prin stări de stres sau explozii emoționale și adesea în maniere dubioase și fatale, ca aliat al Maternului prîmordial, ca instigator sau asistent în ceea ce este cunoscut de obicei sub denumirea de «fire diabolică și vrăjitorie feminină»" — traducere din E. Jung, „Beitrag zum Problem des Animus", în C.G. Jung (ed.), *Wirklichkeit der Seele: Anwendungen und Fortschritte der neueren Psychologie*, Rascher Verlag, Zürich, 1934, pp. 339–340. Ca o comparație cu basmul de mai sus, vezi „Toboșarul", unde fiica regelui nu moare în flăcări, ci vrăjitoarea este cea care arde. Deși aceste două

a doamnei Trude și cei trei prevestitori ai săi, care reprezintă terenul psihic nediferențiat masculin-feminin, vor fi diferite în alte versiuni. Astfel, într-o paralelă, soțul ei era un baston în colțul sufrageriei[123]. Acesta reprezintă aspectul masculin al Primei Mame, întruchipată ca un simbol falic, un dinte ieșit în afară sau un nas mare, sau manifestându-se sub forma unor demoni întunecați. Bucata de lemn în care este transformată fata [și arsă] ne amintește de același simbol. Înseamnă o condiție psihică agresivă a ființei feminine primordiale, care poate acționa atât creativ, cât și distructiv. În măsura în care — din punct de vedere psihologic — viziunile despre evenimente survin din propriul suflet al fetei obraznice, această trăsătură a Marii Mame corespunde încăpățânării și impertinenței copilei, care au reprezentat cauza sfârșitului tragic al acesteia.

676 Figura doamnei Trude (Frau Trude) aparține mitologic figurilor marii mame divine de imaginație germană, cum ar fi Frau Perchta, Frau Rose, Frau Hulda și Frau Gothel. Potrivit lui Bächtold-Stäubli, *s.v.* „Perchta", această figură este

677 > o creatură mitică a cărei formă, venerare, bogată în aparențe și interpretări sugestive, a fost o parte extrem de vie a credinței populare germane. Găsim o serie întreagă de ființe mitice feminine care au aceeași natură sau una similară. [...] Cea mai asemănătoare cu Perchta este Frau (Mama) Holle (de asemenea, Hulda sau Holds), a cărei formă este la fel de bogată și de variabilă. În ambele figuri — Perchta și Holle — vedem personificări ale aceleiași naturi demonice fundamentale: ambele au fost la început membre ale unei întregi hoarde de demoni, ambele au fost descrise drept fantome, dar au apărut treptat ca demoni individuali. [...] Conduc o mulțime de ființe demonice însoțitoare. [...] Atât Perchta, cât și Frau Holle îi pedepsesc drastic pe delincvenți, leneși, neglijenți sau

figuri se află în altă relație decât situația fetei din „Doamna Trude", am dori totuși să remarcăm diferența esențială ca natură.

[123] *Cf.* J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, p. 377.

pe cei exagerat de curioși. Se comportă ca niște fantome și figuri onirice. [...][124]

Însă Perchta poate să ajute și să răsplătească treaba bine făcută. 678
Astfel de figuri materne demonice sunt familiare în folclorul și basmele din toate țările. În Japonia, vrăjitoarea primordială se numește „Yamauba", o „femeie sălbatică" sau „femeie a pădurii". Umblă dezbrăcată și are corpul roșu, acoperit cu un păr lung și des, iar ochii feței sale urâte au culoarea verde. În vestul Japoniei, ea este o femeie frumoasă, care mai are o gură în creștetul capului, acoperită de păr. Mănâncă doar când nu o aude nimeni, însă atunci înfulecă orez în cantități uriașe — părul ei se transformă în șerpi, care îi duc mâncarea la a doua ei gură. Fecalele i se preschimbă în mătase și brocart. De la văcarii ce-și duc turmele la păscut fură și devorează mai întâi încărcătura de pește, apoi animalele de povară, iar în cele din urmă chiar pe văcar. Poartă bărbați cu ea într-un coș, pe cap, prin pădure până la familia ei, drept carne pentru o masă festivă[125].

Comparați această figură cu cea mai mare vrăjitoare din Rusia și 679
mama arhaică a pădurii, „Baba laga, cu picioarele ei de lemn, capul ca o bâtă îndreptată spre podea, iar picioarele spre tavan". Trăiește într-o izbă care se rotește pe trei picioare de găină sau de fus, „zboară într-o piuă din fier pe care o mână cu pisălogul sau cu cârja ei, iar urmele și le acoperă cu un măturoi". Se hrănește cu carne de om, așa că fură copii. Moartea, care călătorește adesea împreună cu ea, îi predă morții, iar ea se hrănește cu sufietele lor[126]. În „Preafrumoasa Vasilisa", izba babei este construită din schelete, iar pe stâlpii gardului rânjesc tigve cu ochii holbați. (Baba laga ajută uneori, la fel cum face și Yamauba, dar de obicei le oferă daruri celor rătăciți.) Figura primei mame apare și mai ciudată într-o variantă cehă a basmului „Doamna

[124] *Cf.* Bächtold-Stäubli, *s.v. Frau Rose*, dar și Will-Erich Peuckert, *Deutscher Volksglaube*, pp. 97 și urm.

[125] Vezi Introducerea la culegerea de basme japoneze F. Rumpf, *Japanische Volksmärchen*, pp. 10–11.

[126] Vezi „Baba Iaga", in A.N. Afanaßjew, *Russische Volksmärchen*. Deutsch von Anna Meyer, C.W. Stern (Buchhandlung L. Rosner) Verlag, Viena, 1906, vol. 1, nr. 18, și mai ales epilogul, pp. 67–68 și basmul „Fecioara ca soldat".

Trude", în care fata găsește un gard cu capete de om, un deget ca stâlp de poartă, douăsprezece capete drept câini de pază, șase butoaie de sânge în loc de vin, în hol cadavre în loc de rațe, iar în vatră, un copil ca rață friptă. „Uitându-se pe gaura cheii, vede că bătrâna vrăjitoare are două capete, dintre care unul îl despăduchea pe celălalt. [...]"[127]

680 Remarcabilă este imaginea celor două capete ale vrăjitoarei care se despăduchează unul pe celălalt. Ea reprezintă în cel mai larg sens tensiunea contrariilor în inconștient, care este un proces continuu și care, fără intervenția conștiinței, ar oscila mereu într-un sens sau celălalt, fără țintă. Despăducherea reciprocă indică un proces general de schimb. Mama Holle (din „Mama Holle") aduce într-adevăr a vrăjitoare, are o parte aducătoare de moarte, pe care o invocă atunci când toarnă catran peste fata leneșă (Pitch-Marie, Marie-Tuciurie). În altă versiune, Marie-Tuciurie este dusă într-o colibă învecinată, plină cu șerpi și broaște râioase, sau este împinsă într-o mlaștină. Din nou, arhetipul Marii Mame apare în mod clar ca Mama Moarte, o femeie uriașă în alb și negru, cu un aspect dublu caracteristic al acestui fenomen psihic. În alte variante, Mama Holle este „o mamă roșie micuță" (vezi culoarea roșie a lui Yamauba), sau o femeie-trol, sau este „Doamna Craniu", ori are cap de iapă și trebuie să dansezi cu ea. Se topește în unsoare de osie sau devine un lup ori demon al zăpezii, al cărui cap se descompune în aur ori argint, sau devine ea însăși un cap de fier. Iar în alte versiuni îi ia locul un bătrân, un monstru păros sau un cuplu de căpcăuni care mănâncă oameni. Fie îi dă fetei un cap strălucitor, care îi arde pe dușmanii ei sau se dezintegrează în ducați, fie apare cu trei capete de aur, fie îi dă fetei un cufăr verde plin cu haine, o baghetă magică sau argint și aur[128]. În general, Marea Mamă este chiar și păzitoarea comorilor și aurului, dar și creatoarea lor secretă. Într-un basm islandez, „Gaura uriașei", un bărbat coboară într-o gaură în pământ. Și se întâlnește acolo cu o femeie uriașă, bătrână și oarbă, care macină aur. În China, Zeița-Mamă apare drept „Regina-Mamă din Munții Kulun" sau ca

[127] J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, p. 377.

[128] Pentru toate aceste variante, vezi *ibidem*, pp. 207 și urm.

„mama metalelor“ sau „Regina-Mamă a Vestului“. Ea conduce hora zănelor și dirijează schimbarea și dezvoltarea[129].

Marea Mamă care, pe de o parte, este conectată cu puteri periculoase, pe de altă parte, sare în ajutor și este generoasă, după cum o descrie un trib indigen din Guyana Britanică în „Makunaima și Pia“. În acest basm, o femeie însărcinată cu gemeni[130] se rătăcește și este găsită de regina broaștelor, mama tigrului, care se înduioșează și îi oferă protecție. Atunci când se întoarce tigrul, o omoară pe femeie, dar gemenii sunt salvați. Mai târziu, ei o ucid pe mama-broască și pe tigru. După aceea pleacă într-o călătorie către o bătrână care este, de fapt, o broască. O spionează pe ascuns și descoperă că bătrâna are o pată albă pe umeri. Când se scarpină, de acolo curge făină de manioc. Tigrul și mama lui, broasca, ne aduc aminte de diavol și de bunica lui (vezi povestea fraților Grimm „Diavolul și bunica lui“). Figura feminină joacă de obicei un rol binevoitor, ajutându-l și salvându-l pe erou de diavol[131]. Într-un basm maori, „Legenda lui Tawhaki“, această figură este chiar mama eroului, care fusese forțată să lucreze pentru lumea demonilor. La fel ca orice imagine arhetipală, prima mamă este nemuritoare, iar atunci când este distrusă reapare — la fel ca în povestea discutată anterior — într-o formă și o funcție asemănătoare. Mama-broască este un simbol al materiei și fertilității mlaștinii, și contrastează cu ferocitatea distructivă a masculului tigru. Deosebit de stranie este fertilitatea demonstrată atunci când se scarpină mama-broască, eliberând astfel făină de manioc, pe care o folosește apoi ca să facă prăjituri. Pielea ei este ca un câmp arat, iar ea este 681

[129] *Cf.* R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, prima parte din „Doamna din lună“, precum și „Cum au devenit cei patru antici bărbați“.

[130] [Makunaima și Pia sunt eroi gemeni pentru mai multe triburi din Amazon-Caraibe. „Makunaima sau Makonaima, așa-zisul Zeu sau Ființă Supremă a populației akawai, Creatorul Cerului și al Pământului pentru makusi, era unul dintre copiii gemeni ai Soarelui. [...] El și fratele său Pia pot fi considerați eroi akawai și makusi. Însuși numele său, Makunaima, înseamnă «cel care lucrează în întuneric»; Ființa care lucrează în opoziție cu el, potrivit credințelor makusi, este Epel“ — W.E. Roth, *Inquiry into Animism*, p. 130. Aceste remarci ale lui Roth au legătură cu basmul warao amintit mai jos, „Soarele, broasca și lemnele de foc“.]

[131] *Cf.* „Diavolul cu trei fire de păr de aur“ și „Vârcolacul“.

Mama Pământ cea hrănitoare. Conform unei credințe răspândite în Europa germanică, o bătrână misterioasă stă într-un lan de grâu și se numește „Mama-Porumb", „Mama-Recoltă", „Marea Mamă" sau „Baba Bătrână". Ultimul snop de secară recoltat se numește „Bunica", iar ultimul spic de porumb, „vaca" [132].

682 În general, marea zeiță-mamă este, în multe locuri, sursa hranei[133]. Inuiții o descriu în basmul „Lumea lui Sedna". Într-un rezumat al unei variante, Rink o descrie astfel pe Sedna și călătoria *angakoqului* către ea:

683 În adâncurile oceanului trăiește o femeie pe nume *Arnarquagssaq* [= femeie bătrână, în general]. Ea stă în casă, în fața unei lămpi sub care se află un vas ce colectează uleiul [de focă sau untură de balenă] care se tot scurge din lampă. Din acest vas sau din interiorul întunecat al casei sale, ea trimite toate animalele care servesc drept hrană [pentru oamenii de pe pământ]. În anumite cazuri, le păstrează pentru sine, provocând astfel foamete și lipsuri. Păstrarea lor a fost atribuită unor paraziți murdari și nocivi (*agdlerutit*, care mai înseamnă avorturi sau copii născuți morți), care s-au prins de capul ei; iar apoi a fost sarcina *angakoqului* să o scape de aceștia și să o convingă să trimită animalele pentru binele omului. În drum spre ea, a trebuit să treacă întâi de *arsissut*, apoi să traverseze un hău, în care, potrivit primilor autori, se învârtea încontinuu o roată[134] alunecoasă precum gheața; iar apoi, după ce a trecut cu bine de un cazan în clocot cu foci în el, a ajuns la o casă în fața căreia stăteau de pază niște animale îngrozitoare, descrise uneori ca foci, alteori drept câini; iar în

[132] Vezi „Muma porumbului", în J.G. Frazer, *Creanga de aur*, vol. 1, traducere de Octavian Nistor, note de Gabriela Duda, Minerva, București, 1980, pp. 57 și urm.

[133] Despre funcțiile hrănitoare ale primei mame, *cf.* C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §519 și urm. și 530 n. 77, unde se menționează că femeia solară a populației nama (Africa de Sud) este făcută din slănină.

[134] *Cf.* Marea Mamă care macină din „Gaura uriașei".

cele din urmă, în holul casei, a trebuit să treacă un hău pe un pod la fel de îngust ca tăișul unui cuțit[135].

Într-o altă versiune[136], această zeiță a mării este descrisă ca având 684
un singur ochi, precum Balor (vezi „Balor și nașterea lui Lugh"). Vasele care oferă hrană ale zeiței-mamă se găsesc și în basmul fraților Grimm „Terciul dulce", în care o bătrână care locuia într-o pădure îi dă o oală fermecată unei fete pioase care nu avea de mâncare. Când fata spunea „Oală, fă mâncare!", aceasta gătea un terci bun și dulce. Când fata spunea „Oală, oprește-te!", aceasta înceta să mai gătească. Totul a mers bine până când, într-o zi, fata fiind plecată, mamei i s-a făcut atât de foame, încât i-a cerut oalei să gătească. Însă uitase cuvintele ca să o facă să se oprească. Oala a gătit încontinuu terci, care a dat pe dinafară și a îngropat întregul oraș — și probabil că ar fi îngropat întregul pământ dacă nu ar fi venit fata să spună cuvintele corecte. Darul hrănitor este legat aici, în mod evident, de figura Marii Mame[137]. Într-un basm paralel la „Makunaima și Pia" al poporului indigen din delta fluviului Orinoco (Venezuela), „Soarele, broasca și lemnele de foc", se povestește despre o mamă demonică, „o femeie foarte bătrână și foarte mare [*i.e.* grasă]", care era o broască. Unul dintre eroii gemeni s-a transformat în șopârlă și a urmărit-o cum

[135] H. Rink, *Eskimo*, p. 40.

[136] [Mitul acesta, cel de mai sus, și altele legate de Sedna sunt discutate în detaliu în volumul 2 al acestei opere, în secțiunea despre animus și misiunea eroinei.]

[137] În mitul aztec despre crearea lumii, Quetzalcoatl și Tezcatlipoca o aduc din cer pe zeița Tlalteotl, „ale cărei încheieturi erau pline de ochi și guri pe care le mușca precum un animal sălbatic", și o așază în apă. Cei doi zei se transformă în șerpi și o sfâșie pe Tlalteotl. „Din jumătatea dinspre umeri au format pământul și au dus cealaltă jumătate în cer." Acest lucru i-a enervat pe „zei" și, ca să-i imbuneze, Quetzalcoatl și Tezcatlipoca au creat din corpul lui Tlalteotl tot ce le trebuia oamenilor: părul ei s-a transformat în copaci, flori, ierburi; pielea ei a devenit iarba scurtă și florile mici; din nenumăratii ei ochi s-au format puțuri, fântâni și peșteri. „Iar uneori, zeița aceasta plângea noaptea, dorindu-și să devoreze inimi de om, și nu tăcea până nu i se ofereau. Nu voia nici să producă fructe până ce nu era stropită cu sânge de om." Vezi Graulich, *Myths of Ancient Mexico*, p. 50; citatele sunt preluate din traducerea lui Graulich din Anonim, „Historia de los mexicanos por sus pinturas", in Joaquín García Icazbalceta (ed.), *Nueva colección de documentos para la historia de México*, vol. 5, Díaz de León, Mexic, 1888–1892.

gătește. Avea păduchi otrăvitori și putea să scuipe foc, iar când se scărpina la gât, ieșea ceva asemănător cu laptele de balata (*Mimusops balata*), din care făcea amidon. Prin urmare este asociată grafic cu vaca și are — ca Mamă a Pământului — un foc secret, adică o putere și o patimă spirituală ascunse.

685 Un basm german încântător de dinaintea fraților Grimm, care a fost scris pentru prima dată în jurul anului 1557 de către Martin Montanus, se numește „Văcuța de pământ“[138]:

686 Era un văduv care s-a recăsătorit, iar a doua lui soție o ura pe Margaretlein, cea mai mică dintre cele două fiice ale lui. A conspirat cu sora mai mare a lui Margaretlein, Annelein, să scape de Margaretlein. S-au hotărât ca, într-o zi, să o ducă pe fetiță în pădure și să o abandoneze. Margaretlein a auzit discuția și i-a spus nașei sale despre problemă. Nașa a sfătuit-o să împrăștie rumeguș pe drumul până acolo. Urmând instrucțiunile ei, Margaretlein și-a găsit drumul spre casă. Data următoare când a auzit uneltirile surorii și mamei sale vitrege, nașa a sfătuit-o să împrăștie pleavă pe drum. Astfel, Margaretlein și-a găsit din nou drumul spre casă. A treia oară, a sfătuit-o să arunce în urmă semințe de cânepă. Dar de data aceasta păsările au ciugulit toate semințele, iar copila s-a rătăcit în adâncurile pădurii. Când aproape că își pierduse orice speranță, s-a hotărât să se urce într-un copac, să vadă dacă nu zărea vreun oraș, un sat sau o casă la care să se ducă. Altfel, sigur avea să sfârșească prost, ca hrană pentru animalele sălbatice. Și într-adevăr, a văzut o coloană de fum. A coborât iute și s-a dus în direcția fumului. Curând a ajuns la

[138] Vezi A. Wesselski, *Deutsche Märchen vor Grimm*, Rudolf M. Rohrer Verlag, Brünn și Leipzig, 1938, pp. 32 și urm.; și M. Ninck, „Älteste Märchen von Europa“, în *Sammlung Klosterberg, Europäische Reihe*, ed. H.U. von Balhasar, Benno Schwabe & Co, Basel, 1945, pp. 153 și urm. Goethe i-a scris pe 19 mai 1776 lui Charlotte von Stein: „Am dormit pentru prima dată in grădină, iar acum sunt pentru totdeauna o văcuță de pământ“. [Wesselski menționează că nu cunoaște sursa acestui citat.]

„o căsuță în care locuia doar o văcuță de pământ". Fata a bătut la ușă și a cerut să fie lăsată să intre. [...] Văcuța i-a răspuns:

— Bine, nu trebuie decât să mă mulgi dimineața și seara. [...] Dar ai grijă să nu spui nimănui despre mine! Chiar dacă vine sora ta la ușă, să nu o lași să intre și să nu-i spui nimic despre mine. Dacă faci asta, o să-mi pierd viața.

Margaretlein se hrănea cu laptele muls, iar văcuța i-a dat haine bune, din catifea și mătase. Apoi văcuța de pământ s-a dus „la pășunea ei".

După un an, regretându-și fapta rea, Annelein s-a dus să-și 687
caute sora mai mică în pădure. S-a rătăcit și ea și a descoperit, la fel ca surioara sa, casa văcuței de pământ. Margaretlein a rămas neînduplecată, dar în cele din urmă, după multe scuze inutile, i-a spus surorii sale despre văcuță. Annelein și-a găsit drumul înapoi spre casă și i-a spus mamei sale vitrege tot ceea ce văzuse și auzise. Mama vitregă s-a hotărât să se ducă și să o aducă pe fetiță acasă, împreună cu văcuța, pe care plănuia să o sacrifice și să o mănânce. Între timp, în pădure, văcuța s-a întors seara acasă. Știa deja ce se întâmplase și i-a spus fetei că mama vitregă și sora ei mai mare aveau să vină și să le ia, ca să le ducă acasă. Acolo, Margaretlein avea să fie în siguranță, dar văcuța urma să fie sacrificată. Margaretlein era de neconsolat și a plâns de parcă urma să moară ea. Văcuța de pământ a sfătuit-o să-i ceară măcelarului răcorii pământului o coadă, un corn și o copită, apoi să pună coada în pământ, cu cornul deasupra, iar pe el copita. A treia zi avea să crească un copac care urma să facă vara și iarna cele mai frumoase mere, pe care numai Margaretlein putea să le culeagă, iar „cu ajutorul acestui copac vei deveni o femeie însemnată". Într-o zi, marele domnitor trecea pe acolo cu fiul său, care avea febră și friguri. Când a văzut merele acelea frumoase, i-a cerut tatălui său unul să-l mânânce, fiindcă sigur avea să-l însănătoșească. Tatăl a cerut câteva mere și a promis o sumă mare de bani în schimbul lor. Nici fiica cea mare, nici mama vitregă nu au reușit să ia vreun măr din pom, fiindcă atunci

> când încercau să prindă vreunul, copacul își trăgea crengile mai sus. Marele domnitor se uita uimit la toate acestea. Când a venit Margaretlein, pomul și-a coborât ramurile și merele s-au lăsat culese. Domnitorul s-a gândit că Margaretlein era o femeie sfântă și a cerut să i se înfățișeze. Margaretlein i-a spus toată povestea despre sora și mama sa vitregă, rătăcirea prin pădure, văcuța de pământ. Domnul cel bogat a întrebat-o dacă ar vrea să vină cu el și cu fiul său. Foarte încântată, Margaretlein a scos copacul din pământ și, împreună cu tatăl ei și pomul, au urcat în trăsura domnitorului. Au fost primiți cu căldură și au plecat, lăsându-le în urmă pe mamă și pe soră[139].

688 În acest basm, arhetipul mamei apare în mai multe forme care oglindesc aspectele sale diverse: mama vitregă este pe deplin malefică la adresa fetei și disprețuiește toate creaturile și puterile magice într-o manieră profană. Naşa îi dă sfaturi ambigue: datorită instrucțiunilor ei, fata se întoarce de două ori cu bine acasă, dar nu și a treia oară. Sfaturile ei nu pot fi considerate ca fiind „bune" sau „rele", fiindcă, deşi este normal să se dorească o întoarcere din pădure, se pare că dezvoltarea interioară a fetei necesită o afundare profundă în regatul magic; un popas mai lung, la o distanță sigură de mama vitregă cea rea și în căldura animalică a maternității și vaca de pământ cea apropiată de natură. Mai ales din moment ce forma umană a imaginii materne pozitive, mama naturală a fetei, este „moartă". Acest lucru înseamnă că relația ei cu lumea — exprimată sub forma membrilor familiei sale — este proastă, fiindcă relația cu mama modelează natura relației copilului cu lumea. Primul sfat de la naşă este asociat cu mintea seculară, iar ultimul ei sfat o aduce pe fină pe tărâmul magic. În acest basm, mama apare de două ori sub forma unui copac; o apariție scurtă ca intuiție naturală ce indică drumul din pădurea întunecată spre casa prietenoasă a văcuței, de la o pierdere completă și un eșec al orientării raționale către un sentiment de siguranță

[139] Rezumat din A. Wesselski, *Deutsche Märchen vor Grimm*, pp. 36–45.

în adâncurile nevisate și inconștiente ale sufletului. A doua oară, copacul apare ca un simbol al mamei la un nivel mult mai înalt, ca purtător al fructelor minunate și vindecătoare.

Între cei doi copaci se află aspectul mamei originare, de vacă a 689
pământului. Potrivit lui Bächtold-Stäubli, *s.v. Kuh* („vacă"), vaca este „cel mai lesne de înțeles imagine a fertilității și, prin urmare, este divinitatea pe care oamenii au venerat-o din cele mai vechi timpuri. La egiptenii antici, vaca este sacră pentru Hathor și Isis, care sunt reprezentați adesea ca o femeie cu coarne de taur, precum Io în Grecia. Carul lui Nerthus[140] este tras de femei-vaci"[141]. Vaca nu este doar un simbol al mamei, ci și al puterii cosmice. Din perspectiva scandinavilor antici, lumea a apărut din fragmentarea uriașei vaci primordiale, Audhumla, sau a uriașului Ymir[142]. Mitologia egipteană știe — după cum am menționat mai devreme — că vaca celestă Hathor, care poartă între coarne discul solar, a izvorât din haosul primordial și se mai numește Neith, mama, care „a dat naștere soarelui, l-a născut prima, înainte ca el să se nască"[143]. În India, vaca este cel mai important și mai sacru dintre toate animalele, iar unii consideră că s-au reîncarnat dintr-o vacă. Un ritual antic indian al renașterii era să treci inițiatul printr-o statuie de aur înfățișând o femeie sau o vacă[144]. În *Brahmana* vacii care îndeplinește dorințe Shabali se spune: „Așadar, mulge-ne. Sevă și putere, un râu de bogăție, Shabali, tu ești cea mai puternică dintre toate creaturile"[145]. În sanscrită, pământul și vaca poartă același nume![146] Zeul Indra, care conferă prosperitate, are o „vacă de lapte a tuturor dorințelor", iar sfântul Vasiștha are și el „o vacă miraculoasă" care, în rolul său de mamă hrănitoare, este un

[140] [Zeița păgână germanică Mama Pământ.]

[141] Vezi *Germania* de Tacitus, capitolul 40, in traducerea lui A.R. Birley. Pentru mai multe informații despre vacile fantomatice sau asemănătoare vrăjitoarelor, *cf.* Bächtold-Stäubli.

[142] *Cf.* H. Silberer, *Problems of Mysticism*, p. 71; W. Bousset, *Hauptprobleme der Gnosis*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1907, p. 211 n. 1.

[143] *Cf.* G. Roeder, *Urkunden*, pp. 146, xxi; A. Erman, *Religion der Ägypter*, p. 33.

[144] *Cf.* A. Dieterich, *Eine Mithrasliturgie*, p. 136.

[145] H. Güntert, *Weltkönig*, p. 368, și materialul suplimentar de acolo.

[146] *Cf.* E. Abegg, „Krishnas Geburt", p. 34 n. 20.

fel de „Pune-te, masă", dar care oferă bijuterii și haine. Era și un simbol al puterii mâyâ, care putea să evoce năluciri născute din dorințe. În mod asemănător, sfântul Jamadagni mulgea din vaca lui miraculoasă palate, grădini de recreere și un alai de oameni binecuvântați[147].

690 Simbolul vacii exprimă sensuri foarte similare și în basme. În „Balor și nașterea lui Lugh", culoarea verde a vacii indică natura și fertilitatea, arătându-se astfel drept un aspect al Mamei Pământ. Într-un basm islandez, „Vaca Bukolla", vaca Bukolla, care era singurul bun al unui cuplu bătrân, dispare. Aceștia își trimit singurul fiu, pe care nu îl plac foarte mult, să o caute. Acesta trebuie să o elibereze pe Bukolla din mâinile a două femei-trol malefice, care furaseră vaca (aspectul negativ al mamei!). Este ajutat într-o manieră magică de Bukolla, așa că ajung acasă în siguranță. Basmul slav „Păstorul erou și văcuța bălțată" este rezumat în cele ce urmează:

691 A fost odată ca niciodată un țăran care refuza să-i dea păstorului său suficientă mâncare. O văcuță bălțată îl lasă pe băiat să-i răsucească cornul drept și înăuntru găsește o față de masă care, atunci când e întinsă, se umple cu mâncare. Atunci când angajatorul său vrea să omoare bălțata, ea fuge noaptea cu păstorul și spune: „Urcă-te pe mine, te car eu, fiindcă văd mai bine decât tine". Împreună înfrâng un balaur și trăiesc mulți ani pe un vârf de munte izolat. Văcuța bălțată îl ține pe păstor cu ea până ce ajunge să fie atât de puternic încât să smulgă un copac din rădăcini cu o simplă smucitură. Înainte să plece, vaca îl lasă să ia din cornul ei stâng un batic, din care îi dă jumătate. Dacă unul dintre ei vedea sânge pe batic, avea să știe că celălalt a murit. Păstorul găsește trei frați[148] și se implică în multe lupte alături de ei. Învinge de nenumărate ori, până ce, o dată, păstorul uită să spună, înaintea unei lupte, „Stai alături de mine, văcuță bălțată!" El și frații săi sunt învinși și uciși. Văcuța bălțată vede baticul însângerat, se duce să-l găsească pe „păstorul erou" și îi învie, atât pe el, cât

[147] *Cf.* H. Zimmer, *Maya*, pp. 220 și urm., 391.

[148] [Literal, „frați aleși".]

și pe frații săi. Fiindcă văcuța știe că „«frații» lui plănuiesc o faptă rea", îl părăsește pe păstor și se duce să moară singură. Păstorul erou găsește și înmormântează văcuța bălțată. După ce, amăgindu-l, „frații" îl obligă să mai participe la o luptă, în cele din urmă îi ucide, se însoară cu fiica unui Div[149] și ajunge împărat[150].

Aici, vaca este mama înțeleaptă, grijulie, altruistă, care așteaptă 692
ca eroul să dobândească o personalitate solidă și stabilă și să nu mai aibă nevoie nici de ghidare maternă, nici de forțele fraților săi aleși[151]. Principul matern merge către căsătoria cu soția. Din variantele poveștii „Mama Holle" vedem cât de apropiată este ideea de vacă de cea a Marii Mame. Într-un basm paralel, fata ajunge la „Viței-Mu" care se pleacă la comanda ei sau trebuie să mulgă o vacă (într-o versiune, roșie)[152].

În „Văcuța de pământ", această creatură maternă care trăiește 693
singură, se mișcă misterios și lucrează în străfundurile tărâmului magic este la început o victimă a lumii profane. În „Makonaura și Anuanaitu" și „Șamanul Makanaholo", puterea interioară a psihicului se baza pe ideea de a fi ascuns. Doar într-o confidențialitate deplină

[149] [În germană, *Divtochter*, traducere alternativă: tânără femeie div. Divii sunt spirite malefice puternice din Iranul antic (zoroastrian) și tradiția armeană. *Daevas* erau „zei care fuseseră respinși" ca divinități care promovează haosul și dezordinea. În tradiția și folclorul ulterior, divii sunt personificări ale fiecărui rău imaginabil. Ei frecventează peșterile și pădurile, au înfățișare de bărbați sau femei, dar își schimbă forma in animale sălbatice ciclopice, cu până la șapte capete.]

[150] Friedrich Salomon Krauss, *Darstellungen aus dem Gebiete der nichtchristlichen Religionsgeschichte*, vol. 2: *Volksglaube und religiöser Brauch der Südslaven*, Vorwiegend nach eigenen Ermittlungen, Verlag der Aschendorffschen Buchhandlung, Münster i. W., 1890, p. 346, nr. 139 [titlul original în germană: *Held Hirte und das scheckige Kühlein*].

[151] Despre cei trei frați ca funcții ale psihicului, vezi *infra*, „Călătoria eroului".

[152] *Cf.* J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, pp. 207 și urm. Roșul indică tărâmul magic. Vezi W. Mannhardt, *Wald- und Feldkulte*, vol. 1, pp. 125–126, care povestește o legendă în care o fetiță dintr-o pădure de fagi se întâlnește cu o femeie masivă, cu o glugă neagră și unghii lungi, care crește din ce în ce mai mare și o urmărește pe fetița care fuge. Copila cade și rămâne la pământ până ce femeia se transformă, la apus, într-o vacă neagră. Timp de trei ani, fata are mintea tulburată.

față de lumea profană își poate dezvălui profunzimea supremă a psihicului puterea fascinantă și captivantă. Vaca de pământ devine o victimă a slăbiciunii fetei față de profan, dar fără să se înfurie. Iar acest lucru se întâmplă fiindcă, în cele din urmă, experiența inconștientului este productivă pentru viață doar dacă este încorporată în conștient. Înclinația fetei către lumea profană, împreună cu mama sa vitregă, provoacă lucruri rele, dar funcționează în vederea binelui, deoarece vaca de pământ, care simbolizează materia și instinctele materne-animale, devine un pom roditor, simbolul creșterii interioare și exterioare. Fără să piardă contactul cu mama pământ (îngroparea cozii, cornului și a copitei), din aceste rădăcini crește un pom a cărui coroană face fructe tot timpul. Acestea îi atrag pe salvatorii care o eliberează pe fată de lumea mamei sale vitrege malefice. Este semnificativ faptul că fata ia și pomul cu ea, un simbol al mamei bune. Îl ia chiar și pe tatăl ei, de altfel un personaj aproape absent în poveste și, astfel însoțită, ca să spunem așa, de ambii părinți, pleacă — presupunem noi — spre nunta sa[153].

694 Un alt basm pe aceeași temă este „Un-ochișor, Doi-ochișori, Trei-ochișori“ (pe care îl prezentăm pe scurt):

695 Era cândva o femeie care avea trei fete, iar pe cea mare o chema Un-ochișor, fiindcă avea un singur ochi în mijlocul frunții, pe cea mijlocie Doi-ochișori, fiindcă avea doi ochi, ca orice om obișnuit, iar pe mezină Trei-ochișori, fiindcă avea trei ochi — al treilea ochi se afla în mijlocul frunții. Dar cum Doi-ochișori vedea la fel ca restul lumii, surorile și mama ei nu o suportau. I-au spus:

— Tu, cu ochii aceia doi, nu ești mai bună decât oamenii de rând; nu ești din familia noastră!

Și, repezind-o, i-au aruncat niște haine vechi, dar fără să-i dea nimic de mâncare. S-a întâmplat că Doi-ochișori trebuia să meargă la câmp și să aibă grijă de capre, dar îi era foame, căci surorile ei nu prea-i dăduseră de mâncare. Așa că s-a

[153] Comparați acest lucru cu ceea ce se întâmplă în „Aventurile lui Mrile“. Acolo, tânărul a încălcat interdicțiile taurului, așa că măcelul s-a terminat tragic.

aşezat pe un dămb şi a început să plângă atât de amarnic, încât din ochi i-au izvorât două şuvoaie. Ridicând la un moment dat privirea, a văzut lângă ea o femeie care i-a spus:

— De ce plângi, micuţă Doi-ochişori?

Doi-ochişori i-a răspuns:

— Cum să nu plâng, când am doi ochi la fel ca toţi ceilalţi oameni, iar surorile şi mama mea mă urăsc pentru asta şi-mi fac vânt dintr-un colţ în altul, îmi aruncă haine vechi şi nu-mi dau să mănânc decât resturi? Azi mi-au dat atât de puţină mâncare, încât mi-e o foame de lup.

Atunci, femeia înţeleaptă i-a spus:

— Şterge-ţi lacrimile, Doi-ochişori, şi o să-ţi spun ceva te va ajuta să nu mai suferi niciodată de foame — doar spune-i caprei: „Behăie, căpriţa mea, behâie, şi umple masa cu mâncare!“, iar atunci o să apară în faţa ta o măsuţă curată şi frumos aranjată, cu cele mai delicioase mâncăruri pe ea, din care poţi să te înfrupţi cât vrei; iar după ce te saturi şi nu mai ai nevoie de măsuţă, spune doar „Behâie, behâie, căpriţa mea, rogu-te, şi ia masa de aici!“, iar atunci ea va dispărea din faţa ochilor tăi.

După care femeia a plecat.

Doi-ochişori a încercat imediat ceea ce i se spusese şi 696
lucrurile s-au întâmplat exact aşa cum povestise femeia. A apărut masa, Doi-ochişori a spus o scurtă rugăciune şi s-a servit din bucatele delicioase. După ce a terminat, a rugat masa să dispară. Seara, Doi-ochişori s-a dus acasă cu capra ei şi nu s-a atins de mâncarea pe care i-o pregătiseră surorile sale. A doua zi a lăsat din nou bucăţelele de pâine neatinse. După ce s-a întâmplat la fel câteva zile la rând, surorile ei au devenit bănuitoare. S-au hotărât ca Un-ochişor să meargă la păşune cu Doi-ochişori. Doi-ochişori a adormit-o pe Un-ochişor cu un cântec de leagân. Şi-a chemat masa fermecată şi a mâncat, în timp ce Un-ochişor dormea. După aceea a alungat masa şi a trezit-o pe Un-ochişor, certând-o că a dormit, fiindcă ar fi putut să le fugă capra. În ziua următoare, mama lor a

trimis-o pe Trei-ochișori să o supravegheze pe Doi-ochișori. Însă de data aceasta Doi-ochișori a cântat din greșeală ca doi ochi să meargă la culcare. Așa că ochiul din frunte a rămas treaz. Trei-ochișori s-a prefăcut că închide și ochiul acesta, așa încât a văzut tot ce s-a întâmplat și s-a întors să-i spună mamei. Indignată că Doi-ochișori nu și-a împărțit mâncarea cu ele, mama a omorât capra. Însă femeia înțeleaptă prevăzuse că se va întâmpla așa ceva și îi spusese lui Doi-ochișori să ceară măruntaiele caprei și să le îngroape în fața ușii casei. Doi-ochișori a făcut întocmai cum o sfătuise femeia înțeleaptă din pădure. A doua zi de dimineață, a văzut un copac magnific cu frunze de argint și fructe de aur. Mama dorea fructele, dar nici ea, nici surorile fetei nu puteau ajunge la ele, fiindcă ramurile se fereau de mâinile lor.

697 Așa că mama și cele două surori au trăit invidiind-o pe Doi-ochișori. Într-o zi, un tânăr cavaler s-a oprit și s-a minunat de copacul acela incredibil. Trei-ochișori și Un-ochișor au ascuns-o pe sora lor sub un butoi gol, cu câteva mere din aur pe care tocmai le culesese. Cavalerul a întrebat cui îi aparținea pomul, iar cele două surori au răspuns de îndată: „Este al nostru!“ Chipeșul cavaler a cerut o nuia din copac. Dar surorile nu ajungeau la nicio creangă. Cavalerului i s-a părut ciudat. Surorile au recunoscut că mai aveau o soră, dar nu avea voie să-și arate chipul, fiindcă avea doar doi ochi, la fel ca oamenii de rând. Însă cavalerul a dorit să o vadă și a strigat: „Doi-ochișori, arată-te!“ Două mere de aur s-au rostogolit de sub butoi. Cavalerul a strigat-o din nou pe Doi-ochișori, care s-a strecurat afară, a tăiat o ramură și i-a dat-o acestuia. Cavalerul a luat-o la castelul lui și s-a căsătorit cu ea. A doua zi de dimineață, pomul se afla în fața iatacului lor. Doi-ochișori a trăit fericită multă vreme. Într-o zi, două femei sărace au venit la ea la castel și au cerut ceva de pomană. S-a uitat la fețele lor și le-a recunoscut pe surorile ei, Un-ochișor și Trei-ochișori, care ajunseseră atât de sărace, încât trebuiau să umble cu cerșitul din ușă în ușă. Însă

> Doi-ochișori le-a primit cu brațele deschise, a fost amabilă cu ele și a avut grijă de ele, așa că ambele s-au căit din toată inima pentru tot ceea ce îi făcuseră surorii lor în tinerețe[154].

Aici, vaca este înlocuită de o capră, iar mama cea rea este din nou 698
întruchipată sub formă de butoi, deoarece și vasul este un simbol al mamei. În „Văcuța de pământ", mama cea bună apare mai întâi ca o femeie înțeleaptă și joacă rolul nașei și al copacului care îi arată calea. Am indicat deja capra drept simbol al mamei în discuția despre „Insula Utrøst". Ea se afla acolo ca însoțitoare a omulețului în albastru, probabil o rămășită a caprei Heidrun din legenda germanică. Această capră paște din copacul Laeradr și le dă lapte locuitorilor din Valhalla[155]. Frunzele de argint și merele de aur ale copacului reprezintă singurul semn că Mama Pământ poartă în ea metal și foc. Un basm din Melanezia, „Cum a apărut focul", povestește despre o bătrână care gătește cu focul pe care îl scoate „dintre picioarele ei". Un băiat a scos un tăciune din foc și a ars, din greșeală, un palmier pandanus. În acest pom trăia un șarpe, căruia i-a luat foc coada și a ars ca o torță. Bătrâna a făcut să cadă o ploaie torențială, astfel încât să stingă focul, dar șarpele a rămas în palmierul său și coada lui a continuat să lumineze. Băieții au ieșit să caute rămășițe ale focului și au observat luminița din copac, au tras șarpele afară și i-au folosit coada ca să dea foc la o stivă de lemne. Sătenii au venit și au luat acasă părți din acel foc. Așa au dobândit oamenii focul[156]. În basmul warao sus-menționat, „Soarele, broasca și lemnele de foc", eroii gemeni se hotărăsc să o ardă pe bătrâna mamă-broască:

[154] *Cf.* varianta rusească „Burenuška, văcuța roșie" și, în general, despre vaci care ajută copiii vitregi, „Micuța Fatima cu fruntea de lună".

[155] *Cf.* E. Mogk, *Germanische*, p. 70. [Laeradr/Lerad este un copac din mitologia scandinavă, identificat adesea cu Yggdrasil. Se află in vârful Valhalla. Două animale, capra Heidrún și căpriorul Eikthyrnir, pasc din frunzișul său. *Edda poetică* spune: „Heidrun se numește capra,/ care stă pe marea sală a Părintelui oștilor./ Ea paște crengile (copacului) Lărad;/ Umple cănile cu miedul limpede,/ Nu seacă niciodată" (trad. rom.: *Edda*, ed. cit., „Cântul lui Grimnir", p. 111).]

[156] C.G. Seligman *et al.*, *The Melanesians of British New Guinea*, pp. 379–380.

699 După ce au curățat un câmp întins, au lăsat în mijlocul său un copac frumos, de care au legat-o; apoi, înconjurând-o din toate părțile cu stive de lemne, i-au dat foc. Pe măsură ce bătrâna ardea treptat, focul care era înainte înăuntrul ei a trecut în vreascurile din jur. Vreascurile erau din lemn de hima-heru, și ori de câte ori frecăm două astfel de bețe unul de altul obținem focul[157].

700 Strict vorbind, bătrâna nu moare, ci continuă să trăiască sub formă de lemne de foc, în măsura în care lemnul este un simbol al materiei, care conține focul secret. Actul gemenilor eroi aduce focul în slujba ființei umane, patima spirituală conținută în inconștient este învinsă în aspectul său devorator și poate fi folosită pentru a aduce cultura.

701 Mitologia este uneori ambiguă în ceea ce privește stăpânul primordial al focului și nu este întotdeauna clar dacă această comoară pentru viața ființelor individuale, simbolul pasiunii sale, își are originea în mama primordială sau în tatăl primordial. O personificare a focului pământesc, de exemplu, este zeul germanic (scandinav) Loki. Mama lui este Laufey, „plină de frunze", posibil asociată cu fulgerul care lovește frunzele sau acele unui copac pentru a da naștere focului, iar fiica lui este Hel, zeița morților. El apare și ca o femeie vicleană, asemenea unei vrăjitoare, sau stă ca o uriașă într-o peșteră din munte[158], ori, ca fecioară, mulge vaci sub pământ[159]. Într-o frază din *Psyche*, Carus ne oferă un posibil indiciu referitor la motivul pentru care putem nu doar să-l vedem pe zeul tărâmului htonic ca Stăpân al Focului, ca simbol al patimii spirituale, ci și să onorăm marea mamă ca protectoare a acestuia. El numește inconștientul „principiul hrănitor, inițial condiționant [...] din care emană toată căldura spirituală a vieții sufletului"[160]. Uneori, imaginea mamei apare alături de fierar, de exemplu, în cosmologiile estice antice ca

[157] W.E. Roth, *Inquiry into Animism*, p. 133.

[158] *Cf.* „Gaura uriașei", unde uriașa macină aur, culoarea focului.

[159] Vezi E. Mogk, *Germanische*, pp. 76–77.

[160] C.G. Carus, *Psyche*, Pforzheim, 1846, p. 235.

mamă a fierarului[161], iar în miturile din America de Nord ca bunică a marilor vindecători care, de obicei, le aduceau focul oamenilor. Trăiește cu el în eternitate, „fiindcă [...] materia nu există fără spirit, mintea nu poate exista sau funcționa fără materie. [...]"[162]

Arhetipurile spiritului și materiei, personificate de tată și mamă ca 702
părinți primordiali, sunt reflectate în toate miturile omenirii. Le-am amplificat aici ca imagini ale spiritelor naturii care apar ca bărbați sălbatici și femei sălbatice în legende[163] sau în viziuni gnostice[164]. Uneori apare o singură persoană, dar atunci este bisexuală, precum hermafroditii Cybele sau Fortuna Barbata romană[165], deoarece arhetipul Spiritului, Tatălui, este necesar pentru a completa fundațiile vieții sufletului, Marea Mamă. Prin urmare părinții primordiali apar, oglindiți în regatul magic reprezentat în basme, fie separat, fie conectați ca pereche. Așadar, arhetipul mamei (la fel ca arhetipul tatălui) folosește diverse simboluri și apare în formă pozitivă și negativă, nu doar ca mamă, bunică, îngrijitoare, nașă, strămoș, demoniță și zeiță, ci și în sens mai amplu, ca de exemplu oraș, pădure, cer, mare, apă, lume subterană, grădină, stâncă, peșteră, copac, fântână, toate vasele, cuptor, floare, femelă de animal, balaur, mormânt și moarte. Marea Mamă poate fi înfricoșătoare, întunecată și distructivă, dar și bună, iubitoare, ajutătoare, generoasă și afectuoasă; o femeie înțeleaptă — păzitoarea tuturor lucrurilor din trecut și cunoscătoarea celor viitoare.

[161] *Cf.* V.C.C. Collum, „Schöpferische Mutter-Göttin", p. 229.

[162] Goethe, *Erläuterung zum Aufsatz „Die Natur"*.

[163] W. Mannhardt, *Wald- und Feldkulte*, vol. 1, pp. 117 și urm., și *passim*.

[164] *Cf.* W. Bousset, *Hauptprobleme der Gnosis*, *passim*.

[165] *Cf.* J. Przyluski, „Ursprünge", pp. 27–28. [Fortuna Barbata, Fortuna „cu barbă", cu alte cuvinte, zeița Fortuna care are barbă era Zeița căreia băieții îi jertfeau primele fire tăiate din noile lor bărbi, pe măsură ce deveneau bărbați, și reprezintă o zeitate care veghează și binecuvântează trecerea de la copilărie la maturitate.]

CAPITOLUL 18
IMAGINEA FIULUI DAEMONIC
[UMBRA]

703 După cum se poate vedea din basmele povestite mai sus, eroul nu ajunge întotdeauna la conducătorii regatului magic, dar întâlnește pe drum alte ființe fantastice sau acestea mediază întâlnirea inițială cu puterea centrală a sferei inconștientului. Ele abordează eroul ca emanații ale puterii interioare ale regatului magic, uneori ca figuri teriomorfe, alteori antropomorfe, sau chiar daemonice, mai mult sau mai puțin afiate la periferia tărâmului psihic. Întâlnirea și relația cu aceste personaje sunt descrise în toate basmele ca fiind cruciale pentru soarta ființei umane individuale, mai ales dacă apar concentrate în figura fiului zeităților magice. Felul în care îl înfruntă eroul basmului hotărăște soarta amândurora, după cum se arată — printre alte basme — în „Makonaura și Anuanaitu". Și, chiar dacă regele chinuit nu era descris în mod specific ca fiind fiul demoniței din „Cavalerul cu râs sinistru", *auseinandersetzung* și înțelegerea cu el erau condiții prealabile pentru învingerea bătrânei vrăjitoare. Din ultimul basm reiese clar cât de importantă este pentru oameni soarta fiului magic. Împărtășind un destin comun, el seamănă cu un frate sau un *doppelgänger* și, fiindcă el[1] aparține lumii imateriale, cu umbra[2].

[1] [Am ales să urmăm originalul în limba germană, unde se face referire la acest personaj prin pronumele „el". Umbra este, bineînțeles, o imagine interioară, o figură psihologică independentă de gen.]

[2] Despre sufletul mort ca umbră și reflecție la greci, *cf.* E. Rohde, *Psyche*, Londra, 1925, pp. 3 și urm.

În concepția multor popoare, umbra este alter egoul sau sufletul 704
real al unei persoane[3]. Rohde descrie perspectiva homerică, similară cu cea a popoarelor indigene:

> În concepția homerică, omul există într-o dublă ipostază: 705
> în înfățișarea lui vizibilă și în imaginea lui invizibilă, care se eliberează, abia în clipa morții, aceasta din urmă și nu altceva fiind ceea ce numim *psyché*. [...] La ideea existenței în om a unui dublu principiu vital, a existenței înăuntrul eului vizibil de fiecare zi a unui „al doilea eu", independent și capabil să se desprindă de acesta, s-a ajuns nu pe baza manifestărilor sensibilității, voinței, percepției și gândirii omului conștient în stare de veghe, ci pe baza manifestărilor unei aparente vieți duble în vis, în starea letargică și în extaz[4].

În psihologia lui C.G. Jung, această figură arhetipală care reiese 706
din inconștient este numită simplu „umbră"[5]. Umbra are același gen ca eul, dar o natură diferită, ca o imagine într-o oglindă întunecată

[3] *Cf.* L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 130, 134 și urm.; G. Róheim, *Spiegelzauber*, pp. 220 și urm. Vezi și materialul detaliat din Bächtold-Stäubli, *s.v. Schatten* („umbră"), unde se spune că, în credința populară, se considera că umbra aparține purtătorului său și are aceeași putere ca și el, însă umbra suferă în mod opus față de ceea ce simte purtătorul ei. Umbra este considerată și principiu al vieții, suflet. „Etnologia ne arată cu numeroase exemple din limbile vechi felul în care obiceiul popular leagă «umbra» de «suflet»." Vezi aceeași referință pentru mai multe informații despre autonomia umbrei și umbra ca umbră îngrădită, clădire de sacrificiu și „spirit care urmează omul" ca dublare a umbrei „naturale".

[4] E. Rohde, *Psyche*, Londra, 1925, pp. 6–7. [Traducerea din 1846, de către Willis, a fost modificată pentru a se conforma cu varianta germană a ediției din 1910. Poate fi interesant să remarcăm că Rohde face diferența dintre „psyche" și „spirit" în credința homerică: spiritul este activ doar atunci când persoana este vie, în timp ce psyche rămâne neatins de moarte (*ibidem*, p. 5).] [trad. rom.: Erwin Rohde, *Psyché*, ed. cit., pp. 19–20]

[5] *Cf.* legenda spaniolă spusă de A. Wünsche, *Vom geprellten Teufel*, p. 116, în care un anumit conte, al cărui suflet cade în mâinile diavolului, reușește să convingă propria umbră a diavolului, „omul din spatele său", să ia locul umbrei sale. Însă după aceea contele rămâne fără umbră, chiar și atunci când stă la soare (adică este incomplet). *Cf.* Adelbert von Chamisso, *Istoria stranie a lui Peter Schlemihl.*

care nu este luminată de lumina eului-conştiinţă. Umbra reprezintă astfel partea necunoscută a naturii umane, care este mai puţin dezvoltată decât proprietăţile mintale conştiente. Ca imagine în oglindă, „umbra" se află întotdeauna „pe cealaltă parte", opusă eului. Prin urmare conţine toate valorile echivalente ale egoului ca alter ego, ca un frate întunecat ce însoţeşte eul-conştiinţă peste tot şi îl completează. Aşadar, umbra se comportă într-o manieră complementară faţă de personalitatea conştientă[6].

707 După cum vom arăta mai jos, reacţiile figurilor „umbră", aşa cum este definit fenomenul de către Jung, se potrivesc comportamentului descris în basme în figura fiului daemonic al cuplului magic de zeu şi zeiţă, după cum apare în rol de frate sau antagonist al eroului. Figura umbrei, fie că este sub formă de animale, demoni sau oameni, personifică întregul tărâm magic în formă concentrată. Analize mai amănunţite scot la iveală şi aspectele sale mai ample. După cum am văzut în basmele discutate până acum, există o interacţiune secretă cu graniţe neclare între el şi tărâmul magic. Oricât ar fi de tentant să extragem reguli generale pentru relaţia cu inconştientul din basme, la o examinare mai amănunţită, această sarcină se dovedeşte a fi imposibilă. Chiar şi legile aparente, care par să deţină adevărul absolut, se dovedesc a fi contradictorii; toate sunt corecte şi incorecte în acelaşi timp. „Nimic nu este mai contrar spiritului unui basm decât un cod moral sau o lege a relaţiilor", scrie Novalis[7]. Adesea, supunerea oarbă reprezintă comportamentul corect, obedienţa absolută faţă de personajele tărâmului magic[8]. Uneori, un refuz categoric de a se supune conduce la ocoluri şi complicaţii benefice, care ghidează

[6] Poate că acest caracter echilibrant al figurii umbrei este motivul pentru care, în vremurile antice, popoarele mitice obişnuiau să personifice justiţia. *Cf.* A. Dieterich, *Eine Mithrasliturgie*, pp. 35–36. *Cf.* rezumatul conceptelor psihologice ale lui Jung în Antonia (Toni) Wolff, „Einführung in die Grundlagen der komplexen Psychologie", în *Die kulturelle Bedeutung der komplexen Psychologie: Festschrift zum 60. Geburtstag von C.G. Jung*, ed. Julius Springer, Psychologischer Club Zürich, Berlin, 1935, pp. 107 şi urm.

[7] Novalis, *Fragmente*, p. 670, nr. 2068.

[8] Vezi, de exemplu, „Cumătra Moarte", dar şi J. Bolte şi L. Mackensen, *Handwörterbuch*, *s.v. Gehorsamsproben* („teste de supunere").

eroul către experimentarea straturilor mai profunde ale sufletului său şi atingerea unor ţeluri mai importante[9]. Dar inconştientul rămâne întotdeauna puterea superioară; se preocupă de înţelegerea intenţiilor sale şi suplimentarea lor cu ajutorul conştiinţei. Este ca şi cum am recunoaşte vântul ca un fapt real şi am păşi pe o barcă având intenţia conştientă de fi mânaţi de adierea sa. Deşi nu există legi stricte, observăm un fel de reguli ascunse de conduită. Inconştientul apare la început ca „o esenţă naturală indiferentă moral, estetic şi intelectual“[10] şi necesită multă atenţie. Zimmer descrie cu abilitate dificultăţile lucrului cu inconştientul:

> [...] ne confruntăm cu cineva care este mai puternic, mai misterios şi mai măreţ decât noi înşine. Putem să încercâm să-l căutăm, să ne împrietenim cu el, tratându-l zilnic cu respect şi grijă în ritualuri cultice. Depinde de regularitatea contactelor, altfel puterea ne scapă printre degete; este diversă, întunecată şi întortocheată. Eludează, tachinează, surprinde şi ne necăjeşte cu prezenţa şi absenţa sa nedorită, cu declaraţiile şi ameninţările sale. Nu ne îndeplineşte nevoile, devine străin de noi, ostil şi diavolesc, nu permite să i se adreseze sau să i se ceară ceva. Prin contact zilnic şi respectuos [...] putem asigura prezenţa şi afinitatea sa[11]. 708

Una dintre regulile privind atitudinea corectă a oamenilor faţă de inconştient constă în cunoaşterea faptului că inconştientul nu este doar contradictoriu cu sinele şi bipolar, ci, după cum am menţionat 709

[9] *Cf.* „Pasărea de aur“ — J. şi T. Grimm, *Complete Grimm's*, pp. 272–279.

[10] C.G. Jung, „Aplicabilitatea practică a analizei viselor“, în *Practica psihoterapiei*, traducere de Daniela Ştefănescu, Trei, Bucureşti, 2013 (OC 16), §329.

[11] H. Zimmer, „Zur Bedeutung des indischen Tantra-Yoga“, in *Eranos-Jahrbuch 1933: Yoga und Meditation im Osten und im Westen*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1934, p. 53. Vezi şi H. Zimmer, „The Indian World Mother“, p. 95: „Fiecare fiinţă are un aspect dublu, dezvăluie o faţă prietenoasă şi una ameninţătoare. Toţi zeii au o formă încântătoare şi una hidoasă, după felul în care sunt abordaţi“.

deja, este complementar conştiinţei[12], ceea ce este ilustrat în mod elocvent în motivul „lumii răsturnate“[13]. Dar asta se întâmplă (iar aici regula este din nou relativizată) doar atunci când conştiinţa este unilateral orientată şi oarbă la condiţiile inconştientului. Căci atunci polarităţile interne ale inconştientului acţionează ca un contrast dramatic între conştient şi inconştient. Însă, dacă într-adevăr conştiinţa poate îngloba opusele primordiale din suflet, atunci acest lucru este inclus în acea sferă şi iniţiază un proces de transformare. O astfel de conversie de la un pol al inconştientului la altul a apărut în câteva basme deja discutate, cum ar fi atunci când eroul o forţează pe mama-demon să se autodistrugă şi să se transforme. În confruntarea cu formele regatului magic, regulile pentru comportamentul individual care trebuie respectate în general, dar încălcate din când în când, vor deveni clare pe parcursul următorului basm. În opinia tuturor artelor magice, fantomele sunt legate şi de reguli[14]. Spre exemplu, amintiţi-vă de basmul „Cumătra Moarte“, în care esenţială era poziţia unde stătea moartea, la capul sau la picioarele pacientului. Sau aduceţi-vă aminte de mâncarea magică ce-i izgoneşte pe unii pe tărâmul morţilor, iar în alte cazuri este o sursă specială de putere.

710 Figura psihologică a umbrei, fiul lumii fantastice şi fratele întunecat al fiinţei umane conştiente, apare de obicei pentru prima dată într-o întâlnire cu lumea viselor, acolo unde personalitatea eului experimentează prima oară condiţiile şi natura lumii magice[15]. Datorită importanţei acestei figuri, vom analiza mai îndeaproape felul în care

[12] *Cf.* C.G. Jung, OC 6, *Tipuri psihologice*, §839 şi urm., 969; şi „Puncte de vedere generale despre psihologia visului“, în OC 8, §477, 484.

[13] Vezi ce se întâmplă în „Michel cel negru-maroniu“, în care apar doi fraţi, un pustnic sfânt şi un tâlhar. În cele din urmă, tâlharul ajunge în rai şi pustnicul este damnat. Aceste două figuri reprezintă cei doi poli ai aceleiaşi personalităţi.

[14] Despre legile comportamentului faţă de demoni, vezi „Stareţul şi servitorul său“, în J. Jegerlehner, *Am Herdfeuer der Sennen, Neue Märchen aus dem Wallis*, aus dem Volksmund gesammelt, A. Francke, Berna, 1929, p. 182. Cei care îi cheamă trebuie să le dea de muncă, astfel încât să nu fie zdrobiţi de ei. Cei care îi cunosc citesc cărţile de magie invers atunci când cei chemaţi trebuie să se întoarcă în custodia lor.

[15] Vezi şi R. Meyer, *Weisheit der Schweizer*, p. 83.

apare în basme. O descriere subtilă, dar viclean de comică a confruntării cu inconștientul sub forma unui adversar discutabil se regăsește în basmul „Cimpoierul și Púca“:

În vremuri străvechi, exista un bărbat, prostul satului, care 711
trăia în Dunmore, comitatul Galway. Deși îi plăcea foarte mult muzica, nu reușea să învețe mai mult de un cântec, și anume „Ștrengarul negru“. Într-o noapte, cimpoierul se întorcea de la o casă unde avusese loc o petrecere și era pe jumătate beat. Când a ajuns la un pod de lângă casa mamei sale, a strâns cimpoiul și a început să cânte „Ștrengarul negru“. Atunci a apărut Púca[16] în spatele lui și l-a ridicat în spinare. Púca avea coarne lungi, iar cimpoierul s-a prins bine de ele și a strigat:

— Năpastă pe tine, bestie urâtă, lasă-mă să mă duc acasă. Am o monedă de zece peni în buzunar pentru mama și vrea tutun de prizat.

— Las-o pe mamă-ta și ține-te bine, a spus Púca. De cazi 712
de acolo, o să-ți frângi gâtul și cimpoiul. Cântă-mi „Sărmana bătrână“ (*an t-seann-bhean bhocht*).

— Nu o știu, i-a răspuns cimpoierul. 713

— Nu contează dacă o știi sau nu, a spus Púca. Cântă și o să te fac eu să o știi.

Cimpoierul și-a umflat cimpoiul și a cântat o muzică de 714
care se mira și el.

— Pe cinstea mea, ești un profesor de muzică extraordinar; 715
dar spune-mi, unde mă duci? a întrebat cimpoierul.

[16] Púca sau Pooka este un spiriduș irlandez cu picioare de capră și coarne, precum Pan. În „Visul unei nopți de vară“ de Shakespeare, acesta este Puck, elful zburdalnic. [*Cf.* Frații Grimm, *Irische Elfenmärchen*, Friedrich Fleischer, Leipzig, 1826, p. xvii; traducerea în engleză se regăsește în Thomas Crofton Croker, *Fairy Legends and Traditions of the South of Ireland*, partea III, John Murray, Londra, 1828, p. 11, care remarcă: „cuvântul galez *Gwyll*, care înseamnă întuneric, noapte, umbră, spiritul muntelui, corespunde pe deplin cu irlandezul *Phooka*. Este *Alp*-ul germanilor“.]

716 — Diseară e un ospăț mare acasă la Banshee, pe vârful muntelui Croagh Patrick[17], a spus Púca. Trebuie să te duc acolo să cânți, și crede-mă c-ai să fii răsplătit regește.

— Pe cinstea mea, mă scutești de o călătorie anevoioasă, căci părintele William mi-a spus să merg la Croagh Patrick, fiindcă i-am furat gâscanul alb la ultima sărbătoare de Sfântul Martin, a spus cimpoierul.

717 Púca l-a purtat peste dealuri, mlaștini și locuri sălbatice, până au ajuns pe vârful muntelui Croagh Patrick. Atunci Púca a bătut de trei ori din picior și s-a deschis o ușă prin care au trecut împreună, intrând într-o încăpere minunată.

718 Cimpoierul a văzut o masă de aur în mijlocul camerei și sute de bătrâne stând în jurul ei. Una dintre ele s-a ridicat și a spus:

— O sută de mii de salutări, Púca de noiembrie. Pe cine ai adus cu tine?

— Pe cel mai bun cimpoier din Irlanda, a spus Púca.

719 Una dintre femei a lovit pământul, și atunci în peretele lateral s-a deschis o ușă, pe care, ce să vezi, a ieșit gâscanul alb pe care cimpoierul îl furase de la părintele William!

720 — Din câte știu, eu și mama am mâncat fiecare bucățică din gâscanul acela, în afară de o aripă, pe care i-am dat-o lui Marie Roșcata, iar ea i-a spus preotului că i-am furat gâscanul, a zis cimpoierul.

721 Gâscanul a curățat masa și a luat-o de acolo, iar Púca a spus:

— Cântă pentru aceste doamne.

722 Cimpoierul a cântat, iar bătrânele au început să danseze — și au tot dansat până au obosit. Apoi Púca le-a spus să-l plătească pe cimpoier, iar fiecare bătrână a scos câte o monedă de aur pe care i-au dat-o.

— Pe dintele lui Patrick, sunt bogat ca un fiu de rege, a spus cimpoierul.

[17] [Croagh Patrick (irandeză: *Cruach Phádraig*), poreclit Căpița, este un munte înalt de 764 de metri, un important loc de pelerinaj din comitatul Mayo (Irlanda).]

— Hai să te duc acasă, i-a spus Púca.

Au ieşit şi, tocmai când urma să se urce în spinarea lui Púca, s-a apropiat gâscanul de el şi i-a dat un cimpoi nou. Púca l-a dus repede la Dunmore, l-a aruncat din spinare lângă pod şi l-a îndemnat să se ducă acasă, spunându-i:

— Acum ai două lucruri pe care nu le aveai înainte — inteligenţă şi muzică.

Cimpoierul s-a dus acasă şi a bătut la uşa mamei sale, spunând:

— Deschide-mi uşa, căci sunt bogat ca un rege şi sunt cel mai bun cimpoier din Irlanda.

— Eşti beat, i-a spus mama lui.

— Ba nu, a răspuns cimpoierul. Nu am băut nimic.

Mama i-a deschis uşa, iar el i-a dat monedele de aur şi 723
i-a spus:

— Aşteaptă să-mi auzi muzica. Acum îţi cânt.

Şi-a pregătit cimpoiul, dar în loc de muzică a ieşit un sunet de parcă gâgâiau laolaltă toate gâştele şi toţi gâscanii din Irlanda. I-a trezit pe vecini şi au râs toţi de el, până şi-a luat vechiul cimpoi. Apoi le-a cântat o melodie frumoasă, după care le-a povestit prin ce trecuse în noaptea aceea.

A doua zi de dimineaţă, când mama lui s-a dus să se uite 724
la monedele de aur, nu a găsit decât nişte frunze. Cimpoierul s-a dus la preot şi i-a spus povestea, dar acesta nu a crezut o iotă. Atunci şi-a luat cimpoiul şi a început concertul de gâşte şi gâscani.

— Piei din faţa mea, hoţule! i-a strigat preotul.

Dar cimpoierul nu a vrut să plece până nu a luat cimpoiul cel vechi, ca să-i arate preotului că povestea lui era adevărată.

Şi-a pregătit vechiul cimpoi şi a cântat o melodie minu- 725
nată. Din ziua aceea şi până la moartea sa, nu a mai existat în Galway un cimpoier la fel de talentat ca el[18].

[18] [Douglas Hyde a tradus *Leabhar Sgeulaigheachta* din irlandeză — vezi sacred-texts.com (accesat în 2011).]

726 Cel mai frapant lucru la acest basm, care ne amintește de Shakespeare, când îmbina arta și umorul grosolan, este natura realistă a trecutului păgân care iese la suprafață din inconștient, depășind moravurile creștine și instalându-le în loc pe ale sale, ca opuse.

727 Cimpoierul e considerat prostul satului, ceea ce dovedește că mintea îi este deschisă către lumea spiritelor. De asemenea, pare să fie foarte dependent de mama lui și trăiește pentru ea. Este un artist, un om legat de domeniul creativ al sufletului său, un înțelept — și totuși, un prost „sfânt". Trăiește pentru muzica sa, iese din lumea lui Eros, ceea ce exprimă sentimentele unor procese mentale interioare. Muzica survine dintr-un fel de extaz euforic (de aceea împăratul din „Doamna din lună" aduce „cântece" de pe tărâmul zânei lunii). Manifestarea „entuziasmului inimii" este cea care rezolvă toate tensiunile[19]. Transportă[20] audiența într-o lume de sentimente și, pentru multe culturi, este asociată cu un cult al zeiței-mamă[21]. Nu întâmplător cimpoierul încă locuiește cu bătrâna sa mamă, iar „călătoria sa în lumea cealaltă" îl conduce către niște „mame". Muzica le servește personajelor magice ca momeală pentru oamenii coruptibili. Așa îi atrăgeau sirenele din Grecia antică pe marinari, iar cântărețul din „Flautistul pestriț din Hamelin" îi ademenea pe copii să-l urmeze[22]. Prin faptul că muzica este cea mai pură expresie a sentimentelor, ea servește pentru a exprima fericirea supremă și armonia interioară. De asemenea, deoarece muzica provine direct din inconștient, muzicianul este foarte aproape de lumea viselor. Văzut din lumea profană,

[19] *Cf. The I Ching or Book of Changes*, p. 68, discuția despre hexagrama 16, *Yu*, „Entuziasmul": „Muzica are puterea de a risipi tensiunea din inimi, efect al sentimentelor sumbre. Entuziasmul inimii se exprimă în mod spontan in cântece, în dansuri, în mișcările ritmice ale corpului" [trad. rom.: *Yi Jing. Cartea schimbărilor*, ed. cit., p. 94].

[20] [În germană, *entrücken*.]

[21] Vezi V.C.C. Collum, „Schöpferische Mutter-Göttîn", pp. 231, 281, 285. Este semnificativ faptul că eroul unui basm primește adesea un instrument muzical magic din partea unui personaj din alaiul Marii Mame, ca în basmele „Flautul care a făcut pe toată lumea să danseze" și „Harpa zânelor" (în germană, vezi A. Ehrentreich [ed.], *Englische Volksmärchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen, Eugen Diederichs Verlag, Jena, 1938, pp. 174 și urm.).

[22] *Cf.* și bine-cunoscuta poveste „Flautistul pestriț".

muzicianul este străin; probabil de aceea în povestea cimpoierului irlandez muzica și prostia sunt interconectate.

Cimpoierul „prost" la început nu știe să cânte decât o melodie, 728
„Ștrengarul negru". Puterea inconștientă, pe care o anunță prin arta sa, este propria sa parte întunecată, pe care o bănuiește, dar nu o cunoaște încă și pe care nu a trăit-o până acum decât ca ticălos al satului[23]. Își proclamă propria natură prin melodia pe care o cântă, fiindcă, la urma urmei, a furat un gâscan de la un preot. Umbra lui, acest „ștrengar negru", Púca, este de fapt diavolul — dar în forma sa istoric-originară este o divinitate păgână a naturii. Este identic cu Púca de mai târziu, ce apare ca trol încornorat al pădurii. Cel puțin în acest basm irlandez, creștinismul nu pare să satisfacă straturile mai profunde ale sufletului; acest drăcușor neastâmpărat scoate capul din imaginația păgână, care rămâne vie în inconștient. La început, imaginea unui demon întunecat îl domină atât de mult pe cimpoier, încât capacitățile creatoare îi sunt blocate și nu poate cânta decât o melodie.

Cimpoierul se îmbată apoi la o sărbătoare creștină și coboară 729
complet în inconștientul păgân, pe tărâmul ticălosului său întunecat[24]. În timp ce traversează un pod, cântecul său îl atrage pe Púca, iar acesta îl ia pe cimpoier în spinare. Podul leagă două bucăți de uscat separate de o apă. Acest lucru se referă la o situație psihică în care conștiința este întreruptă și există o lacună în continuitatea lumii conștiente. Astfel, din inconștient poate să iasă o fantomă. Podul reprezintă și o „tranziție" către o altă regiune, iar în acest loc pândesc demoni de pe tărâmul inconștientului[25]. Cimpoierul a trăit

[23] Despre relația dintre muzică și diavol, vezi „Muzicianul care l-a convins pe diavol să cânte la o nuntă". Un diavol își trece batista peste ochiul stâng al eroului, care din clipa aceea îi poate recunoaște pe diavoli atunci când fac rău cuiva. [În germană, vezi M. Boehm și F. Specht, *Lettisch-litauische*, pp. 170 și urm.]

[24] *Cf.* basmul „Cum s-a dus fermierul în iad", despre un țăran beat care, în beția sa, cade în iad și încearcă să construiască o biserică acolo. [În germană, vezi M. Boehm și F. Specht, *Lettisch-litauische*, pp. 132 și urm.]

[25] *Cf.* „Doamna din lună", podul către regatul lumii invocat de către vrăjitori. De asemenea, despre superstițiile privind locurile cu putere magică, vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Ort* („loc").

întotdeauna cu mama lui „lângă pod", adică la granița psihică dintre lumea aceasta și cea de dincolo. Acest lucru corespunde cu esența lui „prostească". (Și Hu-Wu-Bau, din „Recompensa periculoasă", trăia lângă Marele Munte și l-a văzut pe mesagerul în mantie roșie al lui Dumnezeu.) În mitologie, podul este o imagine des întâlnită a unui periculos loc de trecere peste o apă sau un râu de graniță[26]. Iar odată cu trecerea, adeseori începe intrarea în lumea magică[27]. Acesta este momentul în care oamenii renunță la propria activitate și lasă evenimentele psihice și controlul în seama călăuzelor sufletului

[26] *Cf.* „Lumea lui Sedna — versiunea 4" (W. Krickeberg, *Nordamerika*, p. 9 [a cărui sursă este H. Rink, *Eskimo*, p. 40]). În adâncurile mării sălășluiește o personificare a Marii Mame [*arnarkuagsak*, „care înseamnă femeie bătrână în general"]. În drum spre această femeie, *angakoqul* trebuie să traverseze o prăpastie in care se rotește încontinuu o roată alunecoasă precum gheața. După ce a trecut de această încercare, în cale îi apare un alt obstacol. Deși animalul de pază îl lasă să treacă, se trezește in fața altui hău peste care trebuie să treacă „pe un pod la fel de îngust ca tărșul unui cuțit" (vezi *supra*, p. 373). Potrivit basmului „Lumea de dîncolo", incașii credeau că sufletele morților puteau ajunge pe „tărâmul celor tăcuți" doar dacă traversau un râu, „peste care este suspendat un pod foarte ingust, din fire de păr". Comparați aceasta cu basmul „Cum i-a pedepsit învățatul pe prinții iadului", unde ni se spune că „un pod de curcubeu de o strălucire aurie" se întinde peste râului iadului, iar oamenii buni pot să meargă pe el, în timp ce păcătoșii trebuie să înainteze prin apă. În zoroastrism, Podul Chinvat separă lumea celor vii de lumea celor morți. Toate sufletele trebuie să treacă podul după moarte. Însă aspectul Podului Chînvat variază in funcție de *asha* observatorului, de virtutea sa (*cf.* W. Bousset, *Himmelsreise*, pp. 155 și urm.). Uneori, chiar demonul trăiește in râu sau în prăpastie și se străduiește să împiedice construirea podului prin care oamenii încearcă să-i evite puterile. Un exemplu este basmul japonez „Constructorul de poduri și demonul", în care demonul care trăia într-un râu învolburat a împiedicat la început construirea unui pod, dar apoi a venit in ajutor un tâmplar faimos, care a trecut peste o serie de încercări dificile. În cele din urmă, reușește să scape din acele incercări, după care demonul a sărit inapoi in apele învolburate ale râului. Pentru mai multe materiale despre relația diavolului cu construcția de poduri, vezi A. Wünsche, *Vom geprellten Teufel*, pp. 31–37.

[27] Cu excepția răului Styx, care este granița cu Hadesul și râul ce formează frontiera către tărâmul morților, după cum se menționează în R. Reitzenstein, *Hellenistic*, p. 306: potrivit Apocalipsei lui Baruch, morții din iad își umezesc buzele cu apă vie, „care separă lumea simțurilor de lumea supranaturalului". În India, morții se duc in râul etern, unde sunt primiți de Apsarases, cele [cinci sute] de femei din ceruri — H. Zimmer, „Death and Rebirth", p. 329.

care vin de pe lumea cealaltă. De aceea, mult-iubitul și des invocatul ștrengar negru sare pe cimpoier. O bucată din forța creativă a naturii îl ademenește pe cimpoier și îl determină să plece de lângă mama lui adevărată. Púca spune: „Ah, las-o pe mamă-ta!" — deoarece soluția la o fixație asupra mamei, care izolează omul de lumea exterioară, este o condiție preliminară a oricărei acțiuni independente[28]. În același timp, Púca îl inspiră să învețe un cântec nou, „Sărmana bătrână". Îl forțează să se confrunte cu imaginea mamei și îl pregătește pentru o tranziție mult mai profundă „către mame", sursa întregii vieți inconștiente. Separarea de mama personală conduce la confruntarea cu Marea Mamă, recunoașterea acelei figuri ascunse în spatele mamei personale și care explică fascinația extraordinară față de ea[29]. Ștrengarul negru, pe care cimpoierul naiv l-a distrat cu melodia sa, era un strop din creativitatea viitoare, un emisar al mamelor, zânele din muntele Patrick, „Croagh, Căpița". Fiind „captivat" și „purtat" în transă, adică dus departe din punct de vedere emoțional, el ajunge la zâne[30].

Casa zânelor se află pe creasta unui munte care a fost numit după 730
Sf. Patrick, misionarul care i-a convertit pe irlandezi la creștinism. Există o oarecare doză de umor în faptul că demonul îl ajută pe cimpoier să facă un pelerinaj de pocăință la preot după ce i-a furat gâscanul, mai ales că ștrengarul negru [adică Púca] din sufletul cimpoierului este cel care, de fapt, a furat gâscanul. Bineînțeles că de aceea regăsește el gâscanul în regatul ștrengarului.

Gâsca este un animal care își are originea în materia primordială 731
și este un simbol al materiei pământului. Un mit grecesc o înfățișează pe mama primordială și zeița răzbunătoare Nemesis ca pe o gâscă.

[28] În acest sens, *cf.* C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §329; și OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §314.

[29] Púca îi corespunde lui Mefistofel al lui Goethe, care îl conduce pe Faust la mame. Și acolo, inconștientul l-a abordat întâi pe Faust ca o baltă neagră (ștrengarul), iar din această întâlnire decurge întreaga dramă.

[30] *Cf.* rolul magicianului din „Doamna din lună" și din „Regele Mu din Dschou", care invocă împăratul sau regele în viața de apoi. Vezi și basmul „Spiritul Muntelui Wu-Lian", în care un monstru apucă un învățat de păr și îl ridică până în apropierea unui zeu.

Deoarece acest animal este asociat cu pânza de apă freatică ce fertilizează și umezește solul, creând astfel noroiul și mlaștinile, gâsca poate fi privită ca un simbol al haosului primordial[31]. Acest lucru se potrivește cu descrierea din Bächtold-Stäubli, *s.v. Gans* („gâscă"), conform căreia vrăjitoarele bântuie sub formă de gâște și că această pasăre este o manifestare a lui Frau Holle[32]. Aici, în basmul irlandez, este vorba de un gâscan și de fapt, chiar diavolul poate apărea sub înfățișarea unei gâște[33]. Gâscanul este asociat atât cu „ștrengarul negru", cât și cu „mamele", unde cimpoierul se întâlnește din nou cu el. Dar mai întâi de toate, gâsca îi aparține preotului, care este, de asemenea, asociat cu ea prin ștrengarul negru. Gâscanul este de gen masculin, așa încât poate fi asemănat cu un lebădoi. Bachofen scrie despre „gâsca de gen feminin [...] care corespunde părții masculine a lebedei"[34]. Iar într-un mit egiptean al creației, gâsca iese dintr-un ou aflat pe mâzga primordială, „și are lumina cu ea, fiindcă ea era soarele", prima lumină[35]. Această natură luminoasă subliniază caracterul gâștei ca simbol al sufletului. Această parte a sufletului, conectată cu natura și puterile magice, a fost furată de la preot de către tânărul cimpoier și se scufundase în lumea inconștientă a figurilor htonice. Basmele multor culturi populare reflectă o situație psihologică în care creștinismul, cu învățămintele sale deosebite, era înțeles doar parțial și încă nu era absorbit pe deplin. Conceptele păgâne continuau să răspundă nevoilor religioase ale oamenilor. Prin urmare aceste basme tind să-i înfățișeze pe preoți și cerințele lor într-o lumină seacă, rațională și profană; într-un contrast vădit și ostil cu lumea coloratä și fantasticä a spiritelor naturii, care în toată această poveste sunt de partea cimpoierului[36]. Faptul că

[31] *Cf.* J.J. Bachofen, *Mutterrecht*, pp. 69–70.

[32] *Cf.* W. Laiblin, „Das Urbild", p. 107.

[33] *Cf.* J. Bolte și L. Mackensen, *Handwörterbuch*, *s.v. Gans*.

[34] *Cf.* J.J. Bachofen, *Mutterrecht*, p. 70. Vezi aceeași referință pentru aspecte ale lebedei ce variază de la putere pământească (telurică) la putere luminoasă cerească.

[35] *Cf.* A. Erman, *Religion der Ägypter*, pp. 61–62.

[36] În basmele irlandeze, religia creștină este adesea ilustrată într-un mod negativ; este o chestiune ce caracterizează mai ales popoarele scandinave, după cum ne explică Jung: „Noi nu trebuie să uităm premisele noastre istorice: a trecut abia

cimpoierul fură gâscanul de la preot înseamnă că aspectul htonic din ochii cimpoierului îi aparține mai mult lui decât preotului (prin care cimpoierul este „posedat" läuntric de „ștrengarul negru"). Așadar, cimpoierul își asumă vina și trebuie să meargă la muntele Sf. Patrick de ziua Sf. Martin. Totul are un sens, fiindcă, potrivit tradiției antice, de Ziua Sf. Martin sunt sacrificate gâște. Probabil că este o rămășiță a riturilor anterioare închinate lui Odin/Woden, fiindcă în vremurile păgâne gâsca era animalul sacrificat pentru Odin (Odin/Woden). Mai târziu, gâștele s-au alăturat lebedelor walkiriilor și raiului gâștelor de Sf. Martin (potrivit convingerilor populare, o casă din spatele raiului). Cotețul de gâște este o continuare a sălii cerești a lui Woden și Freyja[37]. Astfel, gâscanul construiește podul între tărâmul conceptual păgân și cel creștin, deoarece el aparține într-o anumită măsură ambelor lumi. Din punct de vedere creștin, pelerinajul de penitență de ziua Sf. Martin are semnificația de sacrificare a aspectului păgân al personalității, dar se pare că pastorul subestimase importanța pe care o avea această esență htonică a personalității în sufletul cimpoierului irlandez. El nu a înțeles această însușire directă [simbolică] prin furt. Dar inconștientul iese la suprafață prin forma elementară a lui Púca, acesta împiedicând sacrificiul și conducându-l pe cimpoier la mame, al căror atribut se știe că este gâsca. Într-o manieră destul de logică, se întâlnește din nou cu gâscanul acolo, în acel centru spiritual profund, unde poate fi dizolvată tensiunea dintre natura sa artistică și legile lumii seculare. În casa Banshee există o „încăpere minunată", în mijlocul căreia se află o masă de aur, pătrată sau rotundă. În jurul

> puțin mai mult de o mie de ani de când am căzut din începuturile cele mai brutale ale politeismului într-o religie orientală foarte dezvoltată, care a ridicat spiritul imaginativ al semisălbaticului pe o înălțime ce nu corespundea gradului dezvoltării sale spirituale. Pentru a menține întrucâtva această înălțime, era inevitabil ca sfera instinctuală să fie înăbușită în mare măsură. [...] Elementele înăbușite nu se dezvoltă, desigur, ci vegetează mai departe in inconștient în barbaria inițială. Noi dorim, ce-i drept, dar de fapt nu suntem capabili să ajungem la înălțimea unei religii filosofice. Putem cel mult să creștem până acolo" — C.G. Jung, „Comentariu la «Secretul Florii de Aur»", în OC 13, §70.

[37] *Cf.* M. Ninck, *Wodan*, pp. 139, 140 n. 1.

acestei mese de aur stau sute de femei bătrâne care formează un cerc în jurul unui centru de aur. Despre semnificația magică a figurilor geometrice și, în general, despre formele autoconținute la popoarele primitive, vezi relatările lui Bächtold-Stäubli:

732 Caracteristica principală și forțele majore ale cercului magic constau în unitatea și îngrădirea sa. Circumferința indică o separare a interiorului cercului de arie; o divizare a spațiului în „interior" și „exterior", unde „interiorul" este zona îngrădită de circumferința care formează propria sa putere și sfera sa de acțiune. [...] Înăuntrul cercului avem putere asupra tuturor lucrurilor aflate în interior. [...] Puterea magică asupra lucrurilor îngrădite poate fi folosită și pentru a exclude și ține la distanță tot ce este străin și ostil; circumferința este semnul magic. [...] Adesea, aceasta este simbolizată prin mișcarea în jurul cercului. [...] Un factor suplimentar semnificativ este persoana sau lucrul care efectuează mișcarea circulară. Aici se aplică legea conform căreia efectul cercului magic se extinde de la mediul încercuit, precum și de la cei care efectuează încercuirea, unde este des întâlnit un schimb reciproc de roluri fără o schimbare a semnificației. Un tip special de mișcare circulară este hora, precum circumambularea, care este o amplificare magică a ocolirii. Puterea apotropaică a cercului nu doar exclude și ține la distanță răul care se află în exterior, ci, încercuind ceva, omul poate invoca puterea sa cathartică, pentru a îndepărta răul care a pătruns deja înăuntru. [...] În orice caz, putem observa clar în aceste tradiții că, adesea, nu putem separa forma apotropaică de puterile magice cathartice inerente formei circulare. [...] În unele cazuri, cercul împiedică producerea unei anumite acțiuni care își are originea în mediul secular exterior, pentru a proteja și consacra locul faptei. [...] Cercul este, probabil, cea mai naturală formă pentru o întrunire, iar forma circulară conferă o putere secretă, creând o zonă protejată sacră, un loc pașnic. [...] De

asemenea, cercul joacă un rol în multe jocuri și dansuri, care includ adesea vestigii ale practicilor cultice[38].

În majoritatea cultelor în care astfel de mișcări circulare joacă 733
un rol, acestea sunt înfățișate ca fiind reflexe ale unui scop religios sau centru psihic interior exprimat în imagini, arhitectură sau ca descriere[39]. În culturile orientale, astfel de reprezentări ale cercurilor ritualice se numesc „mandale". Cuvântul sanscrit mandala „înseamnă «cerc» și «cerc magic». Simbolismul său cuprinde toate figurile ordonate concentric, rotații în jurul unui centru, rotund sau pătrat, și toate dispunerile radiale sau sferice — spre a aminti doar de formele cele mai importante"[40]. Pentru Jung, nu există nicio îndoială că

> în Orient aceste simboluri au apărut inițial în vise și vizi- 734
> uni și nu au fost inventate de un oarecare Părinte al Bisericii *Mahāyanā*. Dimpotrivă, ele aparțin celor mai vechi simboluri religioase ale omenirii și sunt de găsit eventual și în paleolitic. [...] Mandalele sunt de mare importanță în utilizarea culticä deoarece, de regulă, centrul lor conține o figură cu valoare religioasă maximă. [...] Nu este lipsit de importanță să cunoaștem această valorizare înaltă; căci ea coincide pe deplin cu semnificația centrală a simbolurilor individuale ale mandalelor, cărora le sunt proprii aceleași calități de natură „metafizică" — în fond, dacă nu ne înșelăm cu totul, ele semnifică un centru psihic al personalității, care nu e identic cu „Eul"[41].

[38] Bächtold-Stäubli, *s.v Kreis* („cerc").

[39] Cum ar fi în India — vezi H. Zimmer, *Kunstform*, p. 90, mai ales pp. 94 și urm.

[40] C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §46 n. 2; vezi și §122 și urm., despre folosirea mandalei în yoga tantrică și budismul tibetan ca instrument al contemplației. Vezi și C.G. Jung, OC 13, *Comentariu la „Secretul Florii de Aur"*, §31 și urm.; și OC 11, *Psihologie și religie*, §109; și R. Wilhelm, *Secretul Florii de Aur*, pp. 35 și urm., despre „circulația luminii" la care se aspira în meditația orientală.

[41] C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §124–126.

735 Mai departe, Jung spune:

> [...] simbolul mandalei nu este doar expresie, ci are și efect. Se răsfrânge asupra celui care a conceput-o. [...] Imaginea are scopul clar de a trage un *sulcus primigenius*, o brazdă magică, în jurul centrului, al lui *templum* sau *temenos* (regiunea sacră) al personalității celei mai intime, pentru a împiedica „revărsarea" sau pentru a para apotropaic abaterea prin influențele exterioare. Obiceiurile magice doar nu sunt altceva decât proiecții ale evenimentului sufletesc, care-și găsesc aici aplicarea retrospectivă la suflet, ca un soi de vrăjire a propriei personalități, adică o concentrare retrospectivă a atenției — sprijinită și mijlocită de o acțiune intuitivă — sau, mai bine zis, a interesului asupra unui domeniu lăuntric sacru, care este origine și țel al sufletului și conține acea unitate avută odinioară, pierdută apoi și trebuind să fie regăsită, dintre viață și conștiință[42].

736 Cimpoierul ajunge în centrul mandalei sufletului său; cât despre efectul pe care această experiență îl are asupra lui, trebuie să ținem minte amplificările de mai sus ale simbolului cercului și mișcării circulare. Cercul are un efect de curățare, cathartic, și reprezintă o incintă sacră. Simbolizează legătura cu viața și conștiința. Aceste sensuri simbolice ale mandalei sunt esențiale pentru experiența cimpoierului, fiindcă el este posedat de un demon, capacitățile artistice îi sunt blocate și este un hoț.

737 Mandala de pe dealul Sf. Patrick apare de mai multe ori, fiindcă în cameră, care, ca spațiu închis rectangular, este o mandală — iar aceasta este cea mai șocantă imagine —, stau bătrânele în cerc, în jurul mesei. Indiferent dacă este rotundă sau pătrată, forma sa este o mandală și este așezată în centru. Această masă este de aur. Aurul este un simbol de cea mai înaltă valoare, iar aici reprezintă comoara care înconjoară și prețuiește forțele psihice materne. Așa cum mama

[42] C.G. Jung, OC 13, *Comentariu la „Secretul Florii de Aur"*, §36. Vezi și J. Jacobi, *Psihologia lui C.G. Jung*, traducere de Daniela Ștefănescu, Trei, București, 2012.

simbolizează terenul creativ al sufletului, simbolul celei mai prețioase comori este adesea prezentat ca fiind inițial ascuns în posesia ei, în sânul pământului. Chiar și Frau Holle, marea mamă, le dă aur oamenilor săi preferați. Potrivit unui vechi cântec popular, ea macină soarta la moară în flecare dimineață, „argint dimineața, *aurul* roșu“[43]. În „Gaura uriașei“, basmul islandez menționat mai sus, o femeie bătrână extraordinar de mare locuiește într-o gaură din pământ și macină aur cu o râșniță aflată acolo[44]. În basmul de față, sute de figuri ale mamei stau în jurul unei mese de aur. „A sta alături la o masă înseamnă relație, legătură, «a fi împreună». Masa rotundă semnifică aici reunire în vederea atingerii totalității.“[45] Parcă un curent ar înconjura cercul mesei în jurul căreia stau reunite figurile materne daemonice. Scena cu mamele stând în jurul mesei de aur înseamnă, așadar, pentru cimpoier, experiența echilibrului interior și armoniei însufletite. Datorită lui Púca, el dobândește acces la centrul secret al sufletului său, la potențiala sa întregime interioară. Multitudinea de demoni feminini ai naturii pe care îi găsește acolo corespunde cu nivelului mintal primitiv, din care se naște în mod evident basmul, și pentru care sufletul nu este o unitate, ci constă din mai multe suflete ancestrale. Prin urmare chiar și pentru mentalitatea copilărească a cimpoierului, imaginea mamei primordiale care stă în spatele propriei sale mame personale este o multiplicitate. (Faptul că cimpoierul vede femei „bătrâne“ indică nivelul de copilărie al stării sale conștiente, deoarece pentru copii toți adulții par bătrâni.) Pe de altă parte, rotunjimea mesei din aur sugerează că această multiplicitate este dispusă în jurul unui centru psihic.

După intrarea sa în pământ și revenirea de acolo, Púca anunță de- 738
odată că cimpoierul este „cel mai bun din Irlanda“. Nu poate doar să cânte o melodie, ci și să pornească un dans. Deoarece inconștientul se comportă complementar conștiinței, cimpoierul poate să facă în vis lucruri pe care nu le-ar putea realiza în starea de trezie, conștientă, dar pe care probabil și-ar dori să le îndeplinească. Însă, înainte să

[43] *Cf.* W. Laiblin, „Das Urbild“, p. 104.
[44] H. și I. Naumann (trad.), *Isländische*, p. 297.
[45] C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §242 n. 121.

aibă ocazia, intră în scenă gâscanul. Inițial, gâscanul furat și devorat reprezintă conștiința vinovată a cimpoierului. El spune „din câte știu!“ Prin această mărturisire sinceră și spontană, atmosfera rămâne veselă și superficială. De asemenea, demonstrează cum inconștientul atinge și modifică, cum ar veni, moralitatea conștiinței: fapta rea se arată ca sursă a îmbogățirii spirituale și imbold pentru o experiență interioară fertilă. Cimpoierul uimit află aici că „viețuirea“ [46] scapă de distrugere și continuă să trăiască în lumea naturii. De fapt, datorită acestui lucru, fiecare faptă rămâne vie ca un avertisment în propriul spațiu psihic al persoanei. În această privință, efectul călătoriei la spiritele naturii este similar cu pelerinajul de penitență impus de către preot. În ce sens merge mai departe de atât este exprimat în dansul sălbatic al mamelor. Acest dans pe muzica cimpoierului este intensificarea acelui cerc de curenți; reprezintă învierea puterilor ascunse ce zac în stare latentă în sufletul său, în măsura în care „mama“ este simbolul pentru fundația ființei și a devenirii. Materia primordială se pornește într-o mișcare de rotire, iar intervenția conștiinței (sosirea cimpoierului) stimulează puterile până atunci latente ale inconștientului — inspirate de simțire (muzică) — să se miște[47]. Sufletul devine creativ fiindcă dansul este și o stare de transă cu pierderea conștiinței, ambele fiind capabile să schimbe atitudinea mintală. În Grecia antică, dansurile extatice aveau scopuri terapeutice[48], mai ales în misterele Marii Mame. Dansul juca un rol și la zeii htonici ai morților. Toți zeii, râul și ființele stelare dansau la „Izvorul din Locul frumoasei dansatoare“ în onoarea Demetrei și a fiicei sale Persefona[49]. Vârtejul din sufletul cimpoierului — perspectiva

[46] [*Lebendige*, adică esența incoruptibilă a ființei umane, sinele.]

[47] În India, zeița Māyā este lumea Dansului Divin, în care ea se distrează. *Cf.* H. Zimmer, *Maya*, pp. 211 și urm.

[48] *Cf.* E. Rohde, *Psyché*, Tübingen, 1910, pp. 47 și urm.

[49] K. Kerényi, „Das göttliche Mädchen. Die Hauptgestalten der Mysterien von Eleusis in mythologischer und psychologischer Beleuchtung“, in *Albae Vigiliae*, nr. VIII/IX, 1941, p. 75; vezi și pp. 51, 55 și urm., 65. [Pentru engleză, vezi C. Kerényi, „Kore“, in Carl Gustav Jung și Carl Kerényi, *Essays on a Science of Mythology: The Myth of the Divine Child and the Mysteries of Eleusis*, Princeton University Press, Princeton, 1969, pp. 113 și urm., 135 și urm.] Vezi și Betty Kovács,

asupra mișcării forțelor naturale, care corespund unei schimbări în el însuși — îi eliberează puterile creative.

La plecare, cimpoierul primește bani, iar Púca îi confirmă că 739
acum are mai multe lucruri: intelect și muzică. La lumina zilei, monedele de aur se dovedesc a fi frunze, căci ceea ce are cea mai mare valoare în inconștient este considerat lipsit de valoare de către conștiință, cu aspirațiile sale lumești. Este o îmbogățire interioară care nu contează în ochii lumii[50]. Aici se dezvăluie din nou faptul că valoarea darurilor inconștientului depinde de atitudinea celui care le primește. Adevăratul câștig al călătoriei cimpoierului în profunzime este dobândirea „intelectului și a muzicii", adică a unei înțelegeri a mecanismelor interioare ale tărâmului sufletului și inspirației creatoare din funcția sentimentală[51]. Cimpoierul era un prost, adică era fascinat de inconștient, dar fără să aibă acces la darurile sale, iar acum și-a găsit puterile artistice. De acum înainte are două cimpoaie: cel vechi, cu care poate cânta minunate melodii necunoscute, și unul nou, care scoate doar gâgâituri de gâscă. Acesta i-a fost înmânat de straniul personaj secundar, aproape tăcut, dar insistent, gâscanul care rătăcește prin scenă ca o fantomă. Este o pedeapsă minoră pentru furtul comis de cimpoier. Înainte, el nu știa să cânte decât „Ștrengarul negru"; acum însă, mai cântă din când în când „cântecul gâștei" în serviciul lumii magice, care înglobează, pe lângă cele mai înalte valori, lucruri nebunești și pământești. Într-o mică parte din sufletul său, cimpoierul rămâne prostul inițial. Căci vibrațiile sufletului curg acum fără restricții prin

„Journey of the Mothers", în Leila Castle (ed.), *Earthwalking Sky Dancers: Women's Pilgrimages to Sacred Places*, Frog, Ltd., Berkeley, 1996, *passim*; și dansul spiritelor morților în lumea de apoi din „Femeia care și-a urmat soțul în Aguarerente" și „Gaiță-albastră își vizitează sora, Io'i, pe tărâmul celor morți". În „Moartea Femeii-Păianjen", Femeia-Păianjen încearcă să-i convingă pe cei doi eroi să danseze până la moarte.

50 Alchimiștii medievali subliniază faptul că aurul lor nu este un *aurum vulgi* [aur vulgar], el fiind simplu și neatrăgător. *Cf.* C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §99, 103.

51 *Cf.* basmul englez „Harpa zânelor", în care, drept recunoștință pentru ospitalitatea sa, un fermier primește din partea zânelor o harpă care cântă melodii minunate și îi inspiră pe oameni să danseze.

arta sa, care dezvăluie aspectul dublu al lumii magice și reflectă, pe de o parte, valoarea, iar pe de altă parte ridicolul.

740 Povestea cu cimpoierul și Púca exprimă într-o manieră foarte rară, realistă și surprinzătoare, asemenea unui vis, confruntarea cu inconștientul. Arată cât de subtile și, pentru mintea obișnuită, cât de paradoxale, poate chiar stranii sunt perspectivele sale morale: vinovăția eroului îl conduce către sursa creativă a vieții, ticălosul întunecat din sine se dovedește a fi spiritul care îl separă de mamă și îi dezvoltă aptitudinile artistice. Inconștientul nu conține doar o amoralitate naturalistă păgână, ci ține minte faptele rele și le evidențiază urmele; ridiculizează lăcomia lumească și impune o limită posibilei amenințări a hybrisului prin cimpoiul care scoate sunete de gâscă, să-i amintească mereu cimpoierului de vinovăția sa.

741 Dacă am încerca să extragem o regulă de bună conduită din acest basm, aceasta ar fi, probabil, că în orice împrejurări ne putem urma și încrede în propriul daemon interior, chiar dacă această experiență ne aduce inițial în conflict cu opinia predominantă. Dacă omul se opune propriei voci interioare, pierde sprijinul inconștientului și este pedepsit prin ghinion. (Dacă cimpoierul nu s-ar fi lăsat călăuzit de Púca, ar fi rămas pentru totdeauna un prost sărac și incompetent.) Dacă omul se lasă ghidat de inconștient, fără să-și piardă capul sau simțul umorului, călătoria în profunzimi îl răsplătește cu bogății neașteptate.

742 Cea mai remarcabilă figură din această poveste este Púca, jumătate animal, jumătate elf divin, care îl abordează pe cimpoier lângă pod și îl duce în lumea fantasticului. Devine călăuza sufletului său în călătoria prin lumea de dincolo și ne aduce aminte de *tunghâk*, care l-a pus pe tânărul pescar inuit în legătură cu femeia frumoasă și necunoscută din basmul „Mingea de foc“ (vezi *supra*, p. 194). Asemănător cu Púca și *tornaqul* este ursul-spirit păzitor care l-a răpit pe șaman în „Zbor către lună“. Această călătorie este un fel de drum nebunesc care se mai numește, în mod semnificativ, posedare de furie, frenezie de schimbare a formei, o stare pe care vechile triburi germanice o explicau uneori ca fiind cauzată de purtarea unei scoici magice, *hamr*, care se mai numește umbră sau spirit protector. După

cum scrie Ninck, „se referă la conceptul larg răspândit al imaginii [...] umbrei [...] sau figurii omului care, putând fi îndepărtată de corp, se întinde în exterior într-un vis sau un somn adânc“[52].

Un exemplu grăitor al naturii umbrei și al modului în care ne 743
afectează aceasta găsim în basmul „Vecinul de sub pământ“:

A fost odată ca niciodată un țăran care trăia în Telemarken 744
și deținea o fermă mare; dar avea mereu ghinion cu vitele sale, iar în cele din urmă și-a pierdut casa și gospodăria. Nu-i mai rămăsese aproape nimic și, cu puținul pe care îl mai avea, a cumpărat un petec de pământ departe de oraș, în pădure și sălbăticie. Într-o zi, pe când umbla prin ograda lui, s-a întâlnit cu un bărbat.

— Bună ziua, vecine! a spus acesta.

— Bună ziua, a răspuns țăranul. Credeam că sunt singur aici. Ești vecin cu mine?

— Se vede casa mea acolo, a spus bărbatul. Nu-i departe.

A văzut în depărtare o gospodărie cum nu mai văzuse în viața lui, frumoasă, prosperă și bine întreținută. Atunci și-a dat seama că era unul dintre oamenii de sub pământ; dar nu s-a temut și l-a invitat pe vecin să intre și să bea un pahar cu el, la care acesta a părut să se bucure.

— Ascultă, a spus vecinul, vreau să-mi faci o favoare.

— Spune-mi mai întâi despre ce e vorba, a zis țăranul.

— Trebuie să-ți muți grajdul de vite, fiindcă îmi stă în cale, a fost răspunsul pe care l-a primit țăranul.

— Ba n-am să fac așa ceva, a spus țăranul. Abia l-am construit vara asta și se apropie iarna. Ce-o să fac cu vitele atunci?

— Bine, fă cum vrei, dar dacă nu-l dărâmi o să-ți pară rău, a mai spus vecinul, după care a plecat în drumul său.

Țăranul era mirat și nu știa ce să facă. Părea o prostie să înceapă să-și dărâme grajdul când se apropiau nopțile lungi de iarnă — și oricum nu avea ajutoare. Într-o zi, în timp ce

[52] M. Ninck, *Wodan*, pp. 42–43.

stătea în grajd, s-a scufundat în pământ. Jos, în locul unde a ajuns, totul era nespus de frumos. Nu era nimic care să nu fie făcut din aur sau argint. La un moment dat a apărut bărbatul care spusese că este vecinul său și l-a invitat să ia loc. După o vreme i s-a adus de mâncare pe o tavă de argint și mied într-un ulcior de argint, iar vecinul l-a invitat să se apropie și să mănânce. Țăranul nu a îndrăznit să-l refuze și s-a așezat la masă; dar tocmai când urma să bage lingura în mâncare, de sus i-a căzut ceva în farfurie și i-a tăiat pofta.

— Da, da, a spus bărbatul, acum vezi și tu de ce nu ne place grajdul tău. Nu putem să mâncăm niciodată în liniște, fiindcă de îndată ce ne așezăm la masă, cad mizerii și paie de sus; și indiferent cât de foame ne-ar fi, ne pierdem pofta de mâncare și nu mai putem să înghițim nimic. Dacă îmi faci favoarea de a-ți construi grajdul în altă parte, nu-ți vor lipsi nicicând pășuni sau recolte bune, oricât de bătrân vei ajunge să fii. Dar dacă refuzi, toată viața nu vei cunoaște decât ani de sărăcie.

Când a auzit asta țăranul, s-a apucat de lucru, a dărâmat grajdul și l-a reconstruit în alt loc. Însă nu muncea singur, căci noaptea, când toată lumea dormea, construirea noului grajd avansa la fel ca ziua — și știa prea bine că îl ajuta vecinul său. Nu a regretat hotărârea, căci mai târziu a avut parte de nutreț și porumb din belșug, iar vitele i s-au îngrășat. Într-un an dificil, nutrețul era atât de puțin, încât se gândea să vândă sau să sacrifice jumătate din turmă. Dar într-o zi, când a intrat lăptăreasa în grajd, a văzut că dispăruse câinele, împreună cu toate vacile și viteii. A început să plângă și i-a spus țăranului. Dar el s-a gândit că era mâna vecinului său, care dusese vitele la pășune. Și așa a fost; căci spre primăvară, când au înverzit pădurile, a văzut câinele alergând spre casă și lătrând, pe lângă liziera pădurii, urmat de întreaga turmă, iar vitele erau așa de grase, că era o desfătare să te uiți la ele[53].

[53] C. Stroebe, *Norwegian Fairy Book*, pp. 22–25.

Aici, umbra este „vecinul de sub pământ", iar natura sa e descri- 745
să ca fiind amenințătoare și, totodată, un spirit însoțitor ce oferă daruri. El locuiește sub grajd, dedesubtul animalelor. Este un spirit al pământului din sălbăticia pădurii, care solicită supunere într-un mod autoritar. Dar atunci când este primit cu ospitalitate, protejează într-o manieră invizibilă animalele fermierului, deoarece umbra este legată psihologic de lumea instinctelor, iar acest lucru este ilustrat de prezența în poveste a animalelor de la fermă.

În multe descrieri, el are trăsături mai puțin fantomatice și pare 746
a fi mai mult un însoțitor cu un caracter omenesc inferior. Nu doar în sensul unei persoane inferioare, ci ca un individ aflat într-o etapă anterioară a dezvoltării. Uneori, umbra apare ca persoana mai în vârstă din punct de vedere istoric, sau sub formă animal-umană, adesea sub înfățișarea unui animal care întruchipează lumea impulsurilor și instinctelor naturale[54]. Umbra, o imagine a părții incomplete și, în anumite privințe, inferioare a personalității este legată de pământ, de natură. Pentru majoritatea oamenilor, contactul cu umbra este prima întâlnire în drum spre inconștient. Jung scrie despre umbră:

> Întâlnirea cu sine însuși înseamnă mai întâi întâlnirea cu 747
> propria umbră. Umbra este desigur o trecătoare îngustă, o poartă strâmtă, a cărei dureroasă îngustime nu poate fi evitată de cel care coboară în fântâna adâncă. Trebuie să facem cunoștință cu noi înșine pentru a ști cine suntem, căci dincolo de poartă se află în mod surprinzător o întindere fără margini, de o nemaiauzită nedeterminare, unde, după cât se pare, nu există interior și exterior, sus și jos, aici și acolo, al meu și al tău, bine și rău. Este lumea apei în care plutește tot ceea ce este viu, unde începe domeniul „simpaticului", sufletul a ceea ce este viu, unde eu nu sunt distinct de acesta și acela, unde îl trăiesc pe celălalt în mine, iar celălalt mă trăiește ca Eu[55].

[54] *Cf.* C.G. Jung, OC 9/1, *Despre renaștere*, §244; OC 9/1, *Arhetipurile și inconștientul colectiv*, §55.

[55] C.G. Jung, OC 9/1, *Arhetipurile și inconștientul colectiv*, §45.

748 Umbra este escorta sufletului, deoarece poate trece peste granița formată din râu și este capabilă să se transforme peste ape. Zimmer repovestește un basm hasidic despre un rabin care putea înfăptui miracole:

749 Conștiința Sfinției Sale era obsedată de întrebarea: alături de cine va sta atunci când Domnul avea să-și adune toți oamenii în jurul mesei, la sfârșitul vremurilor? O voce a strigat la el într-un vis și i-a dat numele unui seamăn credincios pe care nu îl cunoștea. Vocea a mai menționat denumirea unui loc necunoscut pentru el. Rabinul s-a trezit din vis destul de spăsit, deoarece s-a văzut în mulțimea celor fără nume și neimportanți, frământat de o singură dorință: să poată vedea chipul celui alături de care avea să stea pentru a i se judeca virtutea în fața lui Dumnezeu. A călătorit către acel loc și, după o căutare îndelungată, a ajuns la o casă dărăpănată. Era ora mesei de Sabat, dar casa nu era nici curățată, nici pregătită. Oftând, rabinul a fost uimit că un astfel de seamăn necuviincios avea să-i fie vecin în fața lui Dumnezeu. După ce a așteptat multă vreme, târziu în noapte, un om murdar a intrat în casă și l-a invitat pe rabin să i se alăture. Rabinul s-a cutremurat în fața acestei lipse de respect față de obiceiurile de Sabat. Îngrozit de presupusa lor asemuire, rabinul a încercat să doarmă învelit cu mantia sa. A doua zi a plecat spre casă, distrus, purtând povara verdictului lui Dumnezeu privind lipsa lui de merit. A ajuns la un râu cu apele învolburate și abia a reușit să-l traverseze pe un pod ce se clătina, înainte ca podul să fie luat de ape. Și-a dat seama că își uitase haina, dar acum nu putea să se mai întoarcă după ea. Deodată, a văzut un om în depărtare apropiindu-se de el cu pași mari, la fel de iute ca un înger. L-a recunoscut ca fiind gazda lui, care îi aducea haina pe care o uitase. Deși rabinul i-a făcut semne tovarășului său că era imposibil să treacă râul învolburat, omul își aruncase deja propria haină peste apă și traversa râul

agitat de parcă se afla pe o canoe ușoară. După ce a ajuns la rabin, i-a înmânat haina uitată și s-a făcut nevăzut[56].

Prin urmare umbra constituie un pod către aspectele general umane. Ea conduce omul înapoi la rădăcinile sale naturale și abilitățile lui instinctuale, la relația sa cu pământul. Alfred de Musset descrie experiența după cum urmează: 750

Partout où j'ai voulu dormir, 751
Partout où j'ai voulu mourir,
Partout où j'ai touché la terre,
Sur ma route est venu s'asseoir
Un malheureux vêtu de noir,
Qui me ressemblait comme un frère.

(Oriunde aș fi vrut să dorm,
Oriunde aș fi vrut să mor,
Oriunde pământul am atins,
În cale-mi apărea și se posta
Un amărât în negru-nveșmântat,
Ce-mi semăna de parcă frate îmi era.)[57]

Dar umbra poate apărea și ca spirit fantomatic, care-i amăgește pe oameni în moduri reprobabile. O descriere impresionantă a primei întâlniri cu umbra se regăsește în basmul norvegian „Per Gynt": 752

În vremuri străvechi, trăia în Kvam un vânător iscusit pe nume Per Gynt. Stătea mereu în munți, unde vâna urși și elani, căci pe atunci erau mai multe păduri pe Fjäll și trăiau în ele tot felul de jivine. Odată, toamna târziu, când vitele fuseseră aduse demult de pe pajiștile montane, Per Gynt s-a hotărât să urce din nou pe Fjäll. În afară de trei lăptărese, 753

[56] H. Zimmer, *Weisheit Indiens*, pp. 46–48.

[57] Alfred de Musset, „La nuit de décembre", in *Poésies Nouvelles, 1836–1852*, G. Charpentier, Paris, 1883, p. 75. Sublinierea îmi aparține.

toți oamenii care se ocupau de turme plecaseră deja din munți. Dar când Per Gynt a ajuns la Hövringalm, unde voia să rămână peste noapte în cabana unui cioban, era deja atât de întuneric, încât nu-și vedea nici mâna în fața ochilor. La un moment dat, câinii au început să latre așa de tare, încât l-a cuprins neliniștea. Deodată, a lovit cu piciorul ceva, iar când a pus mâna, era rece, mare și alunecos. Deoarece era sigur că nu părăsise poteca, nu-și putea imagina ce ar putea fi, dar simțea că ceva nu era în ordine.

— Tu cine ești? a întrebat Per Gynt, căci observase chestia aia mișcându-se.

754 — Ah, sunt cel strâmb, a venit răspunsul.

Ceea ce nu l-a lămurit prea mult pe Per Gynt. Așa că a mers de-a lungul creaturii, căci „mai devreme sau mai târziu o să ajung la capătul ei", s-a gândit el. În timp ce mergea a lovit din nou ceva, iar când a pus mâna, iarăși era ceva rece, mare și alunecos.

755 — Dar tu cine ești? a întrebat Per Gynt.

756 — Sunt cel strâmb, a venit iarăși răspunsul.

757 — Ei bine, indiferent dacă ești strâmb sau drept, va trebui să mă lași să trec, a spus Per Gynt, fiindcă observase că mergea în cerc, iar cel strâmb se încolăcise în jurul colibei ciobanului.

Auzind aceste cuvinte, cel strâmb s-a dat puțin într-o parte, astfel încât Per Gynt să poată intra în cabană. Când a intrat, a descoperit că înăuntru era la fel de întuneric ca și afară; s-a poticnit și a pipăit pereții ca să-și găsească drumul, fiindcă voia să-și lase deoparte pușca și tolba de vânătoare. Dar în timp ce umbla pe bâjbâite, a observat din nou ceva mare, rece și alunecos.

758 — Dar tu cine mai ești? a strigat Per Gynt.

759 — Ah, eu sunt cel strâmb și mare, a venit răspunsul.

Oriunde punea mâna sau piciorul, simțea inelele celui strâmb în jurul său.

760 „Nu e un loc bun în care să te afli", s-a gândit Per Gynt, „fiindcă cel strâmb este atât afară, cât și înăuntru; dar în

curând voi îndrepta ce e greșit". Și-a luat pușca, a ieșit din nou afară și a pipăit în jur, de-a lungul celui strâmb, până a ajuns la capul său.

— Dar cine ești tu cu adevărat? a întrebat el. 761

— Ah, eu sunt cel strâmb și mare din Etnedal, a spus trolul 762
monstruos.

Atunci Per Gynt nu a mai irosit timpul, ci i-a tras trei gloanțe în mijlocul capului.

— Mai trage o dată! a strigat cel strâmb. 763

Dar Per Gynt știa prea bine cum stătea treaba, căci dacă ar mai fi tras o dată, glonțul ar fi ricoșat și i s-ar fi înfipt lui în cap[58].

Ultima propoziție indică o identitate secretă cu umbra. 764
Prezentarea umbrei în bine-cunoscutul basm al fraților Grimm „Blană-de-urs" este simplă și însuflețită:

A fost odată ca niciodată un tânăr care s-a înrolat ca sol- 765
dat în armată, perioadă în care s-a comportat vitejește, fiind mereu în prima linie atunci când ploua cu gloanțe. Cât timp a durat războiul totul a mers bine, dar când s-a încheiat pacea a fost demobilizat, iar căpitanul i-a spus că se putea duce oriunde voia. Soldatului nu îi mai rămăsese nimic în afară de pușcă, așa că, punându-și-o pe umăr, a plecat în lume. A ajuns la o câmpie întinsă, pe care nu se vedea nimic în afară de un pâlc de copaci. Supărat nevoie mare, s-a așezat la umbra unuia dintre ei și a început să cugete la soarta lui. „N-am niciun ban, iar singura meserie pe care o cunosc, cea de războinic, nu-mi mai e de niciun folos acum, că s-a ajuns la pace, nimeni nu mai are nevoie de mine, așa că probabil o să mor de foame", s-a gândit el.

Deodată a auzit un vuiet puternic, iar când s-a uitat în 766
jur, a văzut un străin stând în fața sa. Purta o haină verde și

[58] C. Stroebe, *Norwegian Fairy Book*, pp. 1–8. [Acesta este doar începutul basmului.]

părea destul de impunător, doar că de sub mantie i se vedea o copită de cal hidoasă.

767 — Știu ce-ți lipsește, a spus dracul, căci el era. O să ai bogății pe săturate, însă mai întâi trebuie să știu dacă ești neînfricat, ca să nu-mi risipesc banii aiurea.

768 Soldatul își dovedește curajul prin faptul că nu se sperie de un urs ce se apropie brusc de el, ci îl omoară. Apoi diavolul îi pune următoarea condiție:

— În următorii șapte ani nu ai voie să te speli, să-ți piepteni părul sau barba, să-ți tai unghiile sau să spui *Tatăl nostru*. O să-ți dau o haină și o mantie, pe care trebuie să le porți în tot acest timp. Dacă mori în acești șapte ani, ești al meu. Dar dacă rămâi în viață, ești liber și bogat pentru tot restul vieții.

Soldatul s-a gândit la situația lui disperată și, după ce înfruntase moartea de atâtea ori, s-a hotărât să riște și acum, așa că a acceptat înțelegerea, primind haina verde a diavolului și o blană de urs.

— Aceasta o să fie mantia ta, a zis diavolul, dar și patul tău, fiindcă o să dormi pe ea și nu ai voie să te întinzi în niciun alt pat. Din cauza straielor tale, o să te numești Blană-de-urs.

Și spunând acestea, diavolul s-a făcut nevăzut. Soldatul a luat haina pe el și, băgând mâna în buzunar, a găsit o mulțime de bani. După care s-a învelit în blana de urs și a plecat în lume. Făcea orice voia, fără să se abțină de la nimic, căci nu ducea lipsă de bani.

769 În primul an, înfățișarea lui încă era acceptabilă, dar în al doilea arăta ca un monstru: părul îi acoperea aproape toată fața, barba i se încâlcise, avea gheare la mâini, iar fața îi era atât de murdară, încât dacă ar fi plantat cineva creson pe ea, ar fi obținut o recoltă bogată. Toți care îl vedeau fugeau în direcția opusă. Dar, fiindcă oriunde se ducea le dădea bani săracilor să se roage pentru el, să nu moară în cei șapte ani, și fiindcă plătea regește pentru orice, găsea întotdeauna adăpost.

În al patrulea an a cunoscut într-un han un om sărac care 770
avea mare nevoie de bani — și i-a plătit acestuia datoriile. În schimb, bărbatul i-a promis mâna uneia dintre cele trei fiice frumoase ale sale. Cele două fiice mai mari l-au respins din cauza diformității sale, însă mezina a spus:

— Dragă tată, sigur este un om bun, care te-a ajutat să ieși din necaz; dacă i-ai promis o mireasă pentru acest lucru, trebuie să te ții de cuvânt.

Blană-de-urs s-a logodit cu ea, dându-i jumătate din inelul său rupt și i-a promis că se va întoarce peste trei ani. Între timp, ea trebuia să se roage pentru viața lui. Mireasa i-a rămas credincioasă, în ciuda faptului că surorile ei o batjocoreau. După șapte ani, Blană-de-urs s-a întâlnit din nou cu diavolul în pădure și i-a înapoiat haina cea verde. Vrând, nevrând, diavolul a trebuit să aducă apă și să-l spele pe Blană-de-urs, să-i pieptene părul și să-i taie unghiile. Acum arăta din nou ca un soldat viteaz și mai chipeș decât fusese înainte. După ce a dispărut diavolul, Blană-de-urs avea inima ușoară. S-a dus în oraș, a cumpărat haine splendide și s-a dus la mireasa lui. Cele două surori mai mari voiau cu orice preț să se mărite cu bărbatul necunoscut, așa încât s-au dus să se îmbrace cu cele mai frumoase rochii. Dar Blană-de-urs i s-a dezvăluit mezinei, arătându-i jumătatea de inel rupt. Între timp, cele două surori s-au întors îmbrăcate în veșminte de preț. Când au văzut că sora lor mai mică îl primise pe bărbatul chipeș și au auzit că era Blană-de-urs, au fugit pline de furie și disperare. Una dintre ele s-a înecat în fântână. Cealaltă s-a spânzurat de un copac. În seara aceea, cineva a bătut la ușă, iar când a deschis mirele, l-a văzut pe diavol în haina lui verde, care i-a spus:

— Vezi? Acum am două suflete în schimbul sufletului tău[59].

[59] Rezumat parțial din J. și T. Grimm, *Complete Grimm's*, pp. 463–472. [Vezi și D.L. Ashliman, *The Grimm Brothers'*.]

771 Foarte asemănător cu acesta este basmul „Frate cu dracul“:

772 Un soldat lăsat la vatră nu avea din ce să mai trăiască și nu știa cum să se mai descurce. Așa că s-a dus într-o pădure și, după ce a mers o vreme, s-a întâlnit cu un omuleț care era, de fapt, diavolul.

— Ce te frământă, omule? l-a întrebat acesta. Pari foarte abătut.

— Mi-e foame, dar n-am nicio lețcaie, i-a răspuns soldatul.

— Dacă te angajezi la mine și mă slujești, o să ai destul pentru toată viața, i-a zis diavolul. Mă slujești șapte ani, după care ești liber. Dar să știi un lucru: nu trebuie să te speli, să te piepteni ori să te ferchezuiești, să-ți tai părul sau unghiile, ori să-ți ștergi lacrimile.

— Bine, n-am ce să fac, a spus soldatul — și s-a dus după omuleț, care l-a condus direct în iad.

773 Trebuia să ațâțe focul sub cazane fără să se uite înăuntru și să scoată gunoiul. Dar soldatul s-a uitat în cazane. Fiindcă și-a văzut foștii superiori înăuntru, a ațâțat și mai bine focul. La sfârșitul celor șapte ani cât a slujit acolo, diavolul l-a iertat că a tras cu ochiul în cazane, fiindcă a pus lemne pe foc, altfel s-ar fi zis cu viața lui. Diavolul l-a eliberat apoi pe bărbat, spunându-i:

— Ca să primești simbriile pe care le-ai câștigat, du-te și umple-ți ranița cu gunoiul strâns la măturat și ia-l cu tine acasă. Dar să mergi nespălat și nepieptănat, cu părul și unghiile netăiate, iar dacă te întreabă cineva de unde vii, să-i spui „Din iad“, iar de te întreabă cine ești, să spui „Sunt frate cu dracul, care-i și regele meu“.

Soldatul tăcu, dar nu era deloc mulțumit de simbriile sale.

774 De îndată ce a ajuns iarăși în pădure, și-a dat ranița jos din spinare ca s-o golească, dar când a deschis-o, a văzut că gunoiul se transformase în aur pur. S-a dus într-un oraș învecinat și a tras la un han, fără să se spele ori să se pieptene, întocmai cum i-a spus dracul. Dar hangiul văzuse ranița plină

cu aur și a furat-o. A doua zi de dimineață, când Hans (așa-l chema pe soldat) s-a trezit și a vrut să-i plătească hangiului și să plece mai departe, a descoperit că îi dispăruse rănița! Dar s-a calmat repede și s-a gândit: „Nu ai pățit nenorocirea asta din vina ta" — și s-a întors repede în iad, s-a plâns dracului de necazul său și i-a cerut ajutorul. Diavolul i-a spus:

— Stai jos. O să te spăl, te pieptăn și te ferchezuiesc, îți tai părul și unghiile și am să te spăl pe față și pe ochi — iar după ce l-a aranjat, i-a dat o nouă rană plină cu gunoi și i-a spus: Du-te și spune-i hangiului să-ți înapoieze banii, altfel vin eu să-i iau, iar el va trebui să aţâțe focul în locul tău.

Hans s-a dus și l-a amenințat astfel pe hangiu, care i-a dat banii înapoi și încă ceva pe deasupra, rugându-l să nu spună ce se întâmplase. Acum Hans era un om bogat. A pornit către casa tatălui său. Și-a cumpărat o salopetă ponosită pe care s-o poarte și hoinărea cântând, cum învățase pe când îl slujise pe diavol în iad. S-a oprit mai întâi la regele bătrân al acelei țări, iar când i-a cântat, acesta fost atât de fermecat de măiestria lui, încât i-a promis-o de nevastă pe fiica lui cea mare. Dar când aceasta a auzit că trebuie să se mărite cu un om de rând, îmbrăcat într-o salopetă, a spus:

— Decât așa, mai bine mă arunc în cea mai adâncă apă.

Atunci regele i-a dat-o pe mezină, care a acceptat pentru a-i face pe plac tatălui său. Și așa Fratele dracului s-a însurat cu fiica regelui, moștenind întregul regat după moartea bătrânului monarh[60].

Faptul că eroul se murdărește și se transformă în animal are asemănări cu umbra[61]. Este indicată instinctualitatea netrăită și sălbăticia, dar și rebeliunea împotriva oricărei adaptări umane[62]. În

[60] Rezumat parțial din J. și T. Grimm, *Complete Grimm's*, pp. 463–466. Vezi și basmul lituanian paralel „Bărbatul care l-a slujit trei ani pe diavol".

[61] *Cf.*, de exemplu, „Trunt, Trunt și trolii din munți".

[62] Despre acest sens al „bărbatului sălbatic" din visele copiilor, vezi C.G. Jung, *Children's Dreams*, pp. 104 și urm.

prima poveste, în spatele soldatului apare un urs care întruchipează propria lui animalitate. (În credința populară germană, ursul este atât o manifestare a sufletului, cât și a diavolului!)[63] Soldatul pune pe el blana de urs, transformându-se astfel parțial într-un urs. Credința în berserkerii scandinav-germanici continuă să dăinuie în acest motiv.

776 Berserkerii sunt oameni care au accese neașteptate de furie, iar apoi se comportă ca niște animale sălbatice, [...] devin supranatural de puternici și invulnerabili. Dacă sunt strigați pe nume, posedarea poate fi îndepărtată, iar vraja destrămată. Numele „berserker" nu sugerează doar blana de urs în loc de platoșă, ci are o semnificație mai profundă, după cum reiese din *Saga lui Hrolf Kraki* (Scandinavia). În timpul unei lupte violente, care i-a implicat pe toți oamenii regelui Hrolf, viteazul războinic Bödvar Bjarki stă nemișcat în sală. Hrolf pleacă la luptă, dar un urs mare distruge toate armele tăietoare și lăncile de aruncat, zdrobește oameni și cai și sfâșie luptătorii cu dinții și ghearele. Hjalti, unul dintre cei mai buni războinici ai lui Hrolf și prieten cu Bjarki, trece pe lângă tovarășii săi și aleargă spre sală, unde îl găsește pe Bjarki dormind și strigă la el să se trezească. Oftând, Bjarki se ridică și merge pe câmpul de luptă, iar ursul dispare. Așadar aici, eroul luptă sub formă de urs în timp ce corpul lui rămâne adormit, în transă. [...] Berserkerii sunt ca niște vampiri care se transformă în lupi și provoacă stricăciuni. Berserkerii erau la început oameni care ieșeau în lume sub formă de urși[64].

[63] *Cf.* Bächtold-Stäubli, *s.v. Bär* („urs").

[64] J. Bolte și L. Mackensen, *Handwörterbuch*, *s.v. Bärenhäuter* („blană de urs"). Despre vârcolac, vezi W. Hertz, *Werwolf*, pp. 57–58, dar și Bächtold-Stäubli, *s.v. Bärenhäuter*. Autorii din urmă menționează Saga lui Bjarki și mai ales faptul că, atunci când alter ergoul lui Bjarki încetează să mai lupte sub formă de urs și se trezește ca Bjarki, el nu mai poate egala puterea ursului. Vezi și Bächtold-Stäubli, *s.v. Bär*, despre credința populară din diverse țări conform căreia ursul este o persoană transformată. [În acest context, vezi și C.G. Jung, „Wotan", în OC 10, unde se vorbește despre posibila origine în berserkeri a fanatismului nazist.]

Ninck sugerează că noțiunea de berserker din „Blană-de-urs“ este 777
încă vie. În versiunea fraților Grimm a acestei povești, experiența berserkerului încă este reflectată puternic, iar originea sa poate fi urmărită până la Woden (Odin)[65]:

> Îl recunoaștem pe Odin în cei răi cu copite de cal și fuste 778
> verzi, care ropotesc peste câmpuri și apar ca soldați în coroana copacilor. Copitele de cal și fustele verzi sunt caracteristice lui Odin/Woden. Hoinăritul prin lume timp de șapte ani este o condiție pe care trebuie să o îndeplinească blânurile-de-urs pentru a intra în slujba lui Odin. Pentru acest lucru, au primit haina fantastică a lui Dumnezeu, blana de berserker, bani, bunuri și bogății, precum cele pe care i le-a oferit Odin lui Starkad[66]. Timp de șapte ani, blana-de-urs nu are voie să se spele, să se pieptene ori să-și taie unghiile, la fel cum era obiceiul printre războinicii asemănători unor berserkeri ai tribului Chatti[67]. [...] O mireasă așteaptă ca el să o salveze și să-și țină promisiunea. Îi este promisă acestuia în han, iar inelul împărtășit de amândoi îi menține conectați unul de altul: un motiv pe care îl vom întâlni de nenumărate ori în saga extatică[68] a adepților lui Odin/Woden[69].

Această legătură cu trecutul precreștin al poveștii facilitează 779
interpretarea sa psihologică: eroul este posedat de inconștientul său, care îl forțează să joace un rol negativ, alienat de societatea umană. Este un efect tipic al umbrei să inducă o izolare față de alți oameni, iar în acest lucru se găsește ceva pozitiv. Singurătatea este

[65] Versiunea fraților Grimm a basmului „Blană-de-urs“ a fost puternic influențată de Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen, *Der erste Bärenhäuter* [*Primii blană-de-urs*] (1670), în care blânurile-de-urs sunt legate de figura diavolului și de soldații lui Odin/Woden.

[66] [Un erou legendar din mitologia scandinavă.]

[67] [Chatten erau un trib germanic vechi.]

[68] [În germană, *entrücken*.]

[69] M. Ninck, *Wodan*, p. 67.

una dintre condițiile necesare ale oricărei dezvoltări psihice[70]. La fel ca în „Cimpoierul și Púca", aici se arată că umbra din ființa umană individuală nu are doar o parte personală ca răufăcător, ci și, în sens mai profund, este o figură magică de putere divină. Corespunde unei figuri daemonice ce oferă daruri și bogății ca recompense, dar impune și pedepse. Astfel, această figură întunecată este și o călăuză a sufletului, care nu îi conferă eroului doar aventuri lumești, ci, în cele din urmă, îl conduce la iubita lui, care, la fel ca umbra, întruchipează simbolic sufletul său. Există o importantă paralelă rusească la „Blană-de-urs", un basm în care, la final, diavolul, pentru a-l curăța pe erou, îl taie în bucățele, pe care le gătește apoi într-un ceaun, după care le reasamblează. „La fel cum era înainte: os cu os, articulație cu articulație, tendon cu tendon, apoi l-a stropit cu apă vie și apă moartă. Și iată-l pe soldat ca un flăcău tânăr, nespus de frumos."[71] După cum vom explica mai târziu, aceasta este o inițiere șamanică, un ritual al renașterii. Astfel, când apare în rol de umbră, diavolul se dovedește a fi un ajutor magic sau un daemon călăuzitor de suflete, ce lucrează pentru renașterea interioară a individului.

780 Este important și faptul că diavolul nu-l poate poseda pe soldatul cu „inima pură", dar le posedă pe surorile invidioase ale miresei[72]. Are astfel o influență asupra eroului, în care este prezentă o bucată din „umbra" sa personală, un complex de inferioritate[73]. Așadar, într-o oarecare măsură, umbra prezintă o condiție dublă: pe de o parte, o inadecvare personală, iar pe de altă parte, inconștientul ca

[70] *Cf.* practica sfinților hinduși de a nu se spăla niciodată. Buddha și-a sfătuit călugării să ducă o viață ascetică (K. Neumann, *Reden Gotamo*, München, 1921, vol. 1, pp. 81 și urm.). [Iată un citat din *Majjhima Nikaaya*: „Sariputta, îmi aduc aminte că am trăit o viață sfântă, compusă din patru factori. Am practicat ascetismul — ascetismul extrem; am practicat severitatea — severitatea extremă; am practicat scrupulozitatea — scrupulozitatea extremă; am practicat izolarea — izolarea extremă."] Vezi și jurământul unui nazarinean față de Iehova de a nu-și tăia părul, Numerii 6.5.

[71] August von Löwis of Menar (ed.), *Russische Volksmärchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1927, pp. 156–159.

[72] [Partea despre surori este o adăugare târzie de către frații Grimm și este prezentă doar în ultima ediție a *KHM*. Nu este inregistrată în sursele lor.]

[73] *Cf.* și „Cei trei ucenici", un basm care face din acest lucru tema sa principală.

ființă neîmblânzită a naturii. În timp ce prima trebuie neapărat să fie învinsă, cea din urmă necesită un *auseinandersetzung* serios și un efort uman, fiindcă în această parte a umbrei stau ascunse rădăcinile adânci ale personalității[74].

Consecințele respingerii unui *auseinandersetzung* cu umbra și 781
lumea sa sunt arătate în basmul norvegian „Biserica secretă":

> Odată, învățătorul din *Etnedal* era în munți la pescuit. 782
> Într-o duminică dimineață, pe când stătea acolo, citind în liniște o carte, i s-a părut că aude clopote de biserică; uneori răsunau vag, ca și cum ar fi fost la mare depărtare; iar alteori sunetul era clar, de parcă era purtat de vânt. A devenit curios, așa că a lăsat cartea deoparte, s-a ridicat și a pornit în direcția sunetului. Soarele strălucea, vremea era frumoasă, iar grupuri de enoriași treceau pe lângă el îmbrăcați în hainele cele bune de duminică, iar apoi a trecut preotul, care era atât de bătrân și de ramolit, încât îl conduceau soția și fiica lui. Când au ajuns în dreptul învățătorului, s-au oprit și l-au invitat să vină la biserică și să asculte slujba. Învățătorul s-a gândit o clipă; dar, deoarece i-a trecut prin minte că ar putea fi interesant să vadă cum îl venerau oamenii aceia pe Dumnezeu, le-a spus că va merge, dacă nu pățește nimic rău acolo. I-au spus că nu i se va întâmpla nimic rău, că, dimpotrivă, va fi binecuvântat. În biserică, toată lumea se mișca în liniște și ordine, nu erau

[74] „Ceea ce pentru experiența și cunoașterea de astăzi este nociv sau cel puțin fără sens și fără valoare poate să pară, pe o treaptă superioară de experiență și cunoaștere, drept sursă de bine suprem, situație în care, desigur, totul depinde de felul în care cineva își folosește cei șapte diavoli ai săi. A-i declara absurzi înseamnă a-i răpi personalității umbra corespunzătoare, ceea ce o face să-și piardă forma. «Forma vie» are nevoie de umbre adânci ca să apară plastic. Fără umbră, ea rămâne o iluzie plată — sau un copil mai mult sau mai puțin bine educat" (C.G. Jung, OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §400). Vezi și: „[...] căci inferiorul și chiar și reprobabilul țin de mine și imi dau individualitate și corp, sunt *umbra* mea. Cum pot să fiu real, fără să arunc o umbră? Și intunecatul ține de totalitatea mea și, devenind conștient de umbra mea, îmi recapăt și amintirea că sunt un om ca toți ceilalți" (C.G. Jung, „Problemele psihoterapiei moderne", în OC 16, §134).

câini sau copii plângăcioși care să întrerupă slujba. Cântau frumos, dar nu înțelegea niciun cuvânt din ce spuneau. Când preotul a fost condus în amvon, a ținut o predică frumoasă și lămuritoare, după părerea învățătorului care îl asculta, dar i s-a părut că avea un șir al gândurilor straniu, pe care nu îl putea urmări mereu. Nici rugăciunea *Tatăl nostru* nu a sunat tocmai normal, iar partea cu „Izbăvește-ne de cel rău [...]" nu a auzit-o deloc. Nu a fost rostit numele lui Iisus, iar la sfârșit nu a fost nicio binecuvântare.

783 După slujbă a fost invitat la cină alături de familia preotului — și, gândindu-se că învățătorul era un bărbat puternic și capabil, fiica preotului l-a întrebat dacă nu vrea să devină succesorul bătrânului. A insistat că nu trebuie să aibă studii speciale, fiindcă avea mai mult decât era nevoie în cazul lor. Învățătorul a răspuns că are nevoie de un an să se gândească. Când a spus asta, s-a trezit lângă un iaz în pădure și nu mai vedea nici biserica, nici casa parohială. Așa că s-a gândit că lucrurile s-au terminat acolo.

784 Dar peste un an, în timp ce lucra la o casă în vacanța de vară, a văzut-o pe fiica pastorului îndreptându-se spre el. L-a întrebat dacă se mai gândise la propunerea ei. „Da", a spus el, „m-am gândit, dar nu pot, fiindcă nu aș putea să răspund pentru asta în fața lui Dumnezeu și a propriei mele conștiințe". În clipa aceea, fiica pastorului de sub pământ a dispărut, dar imediat după aceea învățătorul s-a tăiat la genunchi cu toporul atât de rău, încât a rămas olog pe viață[75].

785 Din cauza respingerii sferei magice și neîncrederii sale la adresa sarcinii împotriva forțelor naturale, învățătorul s-a schilodit singur. S-a rănit la picior, care reprezintă legătura lui cu pământul. Însă lumea care l-a abordat i-a amenințat atitudinea conștientă și controlul sigur asupra vieții sale. Nu este cert dacă ar fi fost mai bine să se predea necondiționat spiritelor. Dar ar fi fost bine să întrebe

[75] Prescurtat și modificat, basmul a fost preluat din C. Stroebe, *Norwegian Fairy Book*, pp. 26–29.

spiritele de ce îl voiau neapărat pe el, un om viu și un creștin, să le fie pastor. Poate că voiau să fie ispășite de el? Însă învățătorul le-a refuzat efortul, din lașitate interioară, și s-a tăiat efectiv în carne vie.

În „Vecinul de sub pământ" și „Biserica secretă", figura din cealal- 786
tă lume are trăsături și însușiri umane. „Învățătorul" s-a întâlnit cu un „preot" și a fost invitat să fie preot pe tărâmul celălalt. În „Vecinul de sub pământ", fermierul s-a întâlnit cu un alt „vecin", adică un alt fermier. Doar că, într-un caz, preotul nu este creștin, iar în celălalt, vecinul este mult mai bogat și mai puternic decât un fermier obișnuit. În următorul basm islandez, „Sigurd și fantoma", eroul și echivalentul său magic sunt foarte asemănători, dar manifestă ușoare diferențe în natura lor. Acest lucru arată că echivalentul magic este o parte umbroasă a personalității umane.

Fiul unui fermier, Sigurd, era un băiat straniu, puțin 787
ciudat și nu foarte popular. Într-o iarnă, a venit la fermă un străin pe care îl chema tot Sigurd. Dar nu înțelegea nimic și nu putea să facă altceva decât să cânte la harpă. Cei doi tizi au legat o prietenie trainică. Când a venit primăvara la fermă, străinul a plecat din nou. Fiul fermierul a început să suspine și să jelească atât de tare, încât s-a hotărât să pornească pe urmele celuilalt Sigurd. A mers din fermă în fermă, din biserică în biserică, din oraș în oraș, întrebând peste tot dacă știau unde se află un bărbat pe nume Sigurd care cânta la harpă. În cele din urmă, a ajuns la o casă parohială, unde i s-a spus că un bărbat pe nume Sigurd tocmai murise și urma să fie îngropat curând în biserică. Fiul fermierului i-a rugat pe oameni să-i arate unde se afla. A găsit coșciugul și a stat treaz lângă mort toată noaptea. Deodată, a văzut cum Sigurd se ridică din sicriu și iese afară. Fiul fermierului a rămas lângă coșciug.

Întâmplarea a făcut ca soția pastorului tocmai să nască. 788
După ceva timp, Sigurd s-a întors și a vrut să se așeze la loc în sicriu. Dar fiul fermierului l-a împiedicat, întrebându-l ce

se întâmplase. Fantoma i-a mărturisit că fusese să joace jocuri de noroc pe bani, iar acum voia să se întoarcă în coșciug.

789 — Nu, până nu îmi spui unde sunt banii, a zis fiul fermierului.

— N-o să afli niciodată asta, a răspuns fantoma.

790 — Atunci, n-ai să te întorci în sicriu, a replicat băiatul.

— Sunt sub un colț al băii, a spus fantoma.

791 — Câți?

— Un sfert de tonă.

792 — N-ai mai făcut nimic altceva pe afară?

Au continuat astfel până ce fantoma a recunoscut că a ucis-o pe nevasta pastorului.

— Spune-mi de ce, altfel n-ai să te mai întorci niciodată în sicriul tău, i-a cerut fiul fermierului.

— Voiam afecțiunea ei, dar m-a respins, a zis fantoma.

— Cum ai omorât-o? a întrebat băiatul Sigurd.

793 — I-am scurs toată viața în degetul cel mic.

794 — Poate fi adusă înapoi la viață? a întrebat fiul fermierului.

795 — Da, dacă ar slăbi cineva, cu grijă, firul subțire pe care i l-am legat în jurul degetului, astfel încât să nu curgă nicio picătură de sânge. Acum, vreau să mă întorc în sicriul meu!

796 — Doar dacă promiți să nu mai ieși niciodată de acolo.

797 Fantoma a promis, iar Sigurd l-a lăsat să urce în sicriu și a închis capacul.

798 Dimineața, toți oamenii din casa pastorului jeleau amarnic. Fiul fermierului a întrebat ce se întâmplase și i s-a spus că nevasta pastorului murise peste noapte. Băiatul a implorat să fie lăsat să o vadă și a fost condus în locul unde zăcea moarta. A dezlegat firul legat de degetul ei și a tras cu grijă sângele înapoi în toate părțile corpului ei, astfel încât să revină la viață. Apoi i-a spus pastorului tot ce trăise în noaptea aceea și, drept dovadă, i-a explicat unde poate să găsească banii. Pastorul a făcut întocmai și a fost așa uimit de băiat, încât l-a luat ucenic. Se spune că pastorul a făcut un

om strașnic din Sigurd, care a rămas astfel pentru tot restul vieții sale. Și așa se încheie povestea[76].

Fiul fermierului, Sigurd, este „ciudat" din cauza neadaptării 799
sale la viața normală. Este ca și cum introvertirea lui excesivă i-ar bloca legăturile cu alți oameni, astfel că această izolare reflectă o imagine a incompletitudinii sale. În anotimpul întunecat, în curte apare un bărbat care nu știe decât să cânte la harpă. Iarna, în care predomină noaptea și fermierul nu are prea multe de făcut, doar să petreacă ore întregi în sufragerie cuprins de reverie, reprezintă un teren fertil pentru a aduce la viață imagini ale lumii interioare. De aici survine credința populară larg răspândită conform căreia demonii hoinăresc prin lume mai ales iarna. Faptul că fiul fermierului și străinul au același nume indică în mod clar că cei doi sunt meniți să fie împreună; sunt simboluri ale aceleiași persoane, două tendințe ale aceluiași suflet[77]. Un cântăreț sau muzician poate compensa pragmatismul fiului de fermier singuratic; muzica aduce lumea erosului și a beatitudinii induse de muzică, expresia imponderabilă a simțirii, la încăpățânarea lui specifică. Această ființă „de pe cealaltă parte" s-a ridicat în perioada iernii către personalitatea exterioară a lui Sigurd, dintr-o parte interioară a sufletului său, de care nu era conștient. Odată ce se apropie lumina primăverii și revin activitățile cotidiene, *doppelgänger*-ul dispare; nu doar în depărtare, ci direct în mormânt! Însă își trage și tizul după sine. Se pare că „moartea" din lumea basmelor înseamnă separarea de lumea profană și extazul[78] pe tărâmul sufletului. Dar Sigurd este plin de viață și suficient de curajos încât să investigheze chestiunea și să exploreze natura fratelui său misterios. Ceea ce descoperă la început este neplăcut: fratele său este un cartofor și un criminal răzbunător. Se pare că în asta constă așa-numita ciudățenie a lui Sigurd. Nutrește gânduri de răzbunare din cauza iubirii respinse și este, în sinea lui, un cartofor și un visător.

[76] H. și I. Naumann (trad.), *Isländische*, pp. 225–226.

[77] Despre „tiz" la popoarele primitive, ca spirit protector sau strămoș mort, vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 338 și urm.

[78] [În germană, *entrücken*.]

Faptul că dobândește această cunoaștere a „celuilalt Sigurd" creează oportunitatea de a-și ispăși faptele rele inconștiente și chiar de a deveni îmbogățit sufletește și respectat din această experiență[79]. Însă ultima rămășiță insuportabilă a acestei figuri umbroase este separată complet de către erou (în sicriu). Dar încă se află acolo, pe fundal — poate ca o divinitate mistică —, și ar putea să-l conducă pe Sigurd la niveluri mai profunde ale inconștientului. Aparent însă, Sigurd nu mai este chemat, nu îl mai așteaptă nicio altă sarcină. Povestea inuită „Mingea de foc" (vezi *supra*, p. 194) ne oferă un indiciu cu privire la ceea ce ar putea fi o astfel de sarcină. În acea poveste, eroul primește sfat de la *tunghâk*: „Eliberează-l!" Pescarul nu se afla în poziția de a-i urma sfatul și a dispărut din lumea seculară. Sigurd reușește să ducă la bun sfârșit o confruntare (*ausp*) rodnică și semnificativă cu fratele să daemonic. Ne vom întoarce la izbăvirea acestor personaje în capitolele ulterioare.

800 O prezentare similară a imaginii duble și în oglindă a personalității eului este ilustrată într-un basm chinezesc din vremurile moderne, „Polițistul":

801 Într-un oraș din regiunea Kaiutschou trăia odată un polițist pe nume Dung. Într-o zi, pe când se întorcea după o vânătoare de hoți și, cum începea deja să se însereze, a trecut prin pârâul care traversa orașul. S-a așezat pe mal, și-a aprins pipa și și-a dat jos pantofii. Deodată, a observat un bărbat cu o pălărie roșie, îmbrăcat în polițist, stând ghemuit alături de el. Au discutat o vreme, după care au traversat pârâul împreună. Treptat, au început să-și facă tot felul de confidențe, iar străinul i-a spus:

— Am să fiu sincer cu tine. Sunt șeful poliției din Lumea de Dincolo și mă supun Stăpânului Marelui Munte. Tu ești

[79] Aceeași problemă este tratată de Zimmer în *The King and the Corpse*, pp. 202 și urm.: un rege trebuie să târască un cadavru din cimitir, care întruchipează tot ce s-a întâmplat în viața regelui și datoriile sale inconștiente acumulate. Cadavrul îl torturează pe rege cu poveștile lui, dar în cele din urmă îl salvează și se dezvăluie ca fiind Śiva.

un polițist cu o reputație foarte bună aici, în lumea de sus. Datorită aptitudinilor mele, am oarecare influență în lumea de jos. Deoarece ne potrivim atât de bine, aș vrea să fac un legământ de frăție cu tine.

Dung a acceptat și și-a invitat colegul să stea la el acasă, 802
ospătându-l cu vin și mâncare. Dar celălalt doar vorbea, fără să se atingă de pahar sau de bețișoare. Dung s-a îngrijorat că mâncarea nu era suficient de bună, dar musafirul i-a spus:

— Ah, nu, dar sunt deja îmbuibat și sătul! Noi, spiritele, ne hrănim doar cu mirosuri; în privința aceasta, suntem diferite de oameni.

Dung l-a ajutat într-o misiune primită din partea Stă- 803
pânului Marelui Munte. După ce au terminat, agentul demonic i-a spus:

— Acum totul e în ordine — am plecat! Peste doi ani vei merge la Yaianfu, orașul din apropierea Marelui Munte, și ne vom întâlni din nou acolo.

Într-adevăr, după doi ani, Dung a trebuit să călătorească în interes de serviciu către Yaianfu. Spre mirarea lui, hangiul știa deja de el și de sosirea lui iminentă. Dung l-a întrebat cum era posibil așa ceva, iar hangiul i-a răspuns:

— Polițistul din templul Marelui Munte mi-a apărut azi-noapte în vis și mi-a zis: „Mâine, un bărbat pe nume Dung, care este prieten bun cu mine, va sosi din golful Kaiutschou!“ Apoi ți-a descris înfățișarea și hainele în detaliu și mi-a spus să fiu foarte atent la ele, iar când vii, să te tratez cu deosebit respect și să nu accept bani de la tine, fiindcă mă va răsplăti el regește. Așa că, atunci când te-am văzut venind, totul era exact ca în visul meu și te-am recunoscut de îndată. Ți-am pregătit deja o cameră confortabilă și te rog să binevoiești să te simți ca acasă.

Dung l-a urmat bucuros, iar hangiul l-a tratat cu deosebit 804
respect, având grijă să-i ofere suficientă mâncare și băutură. La miezul nopții a sosit spiritul. Fără să deschidă ușa, a apărut lângă Dung, a dat mâna cu el și l-a întrebat ce mai

făcuse de când se văzuseră ultima dată. Dung i-a răspuns la toate întrebările și i-a mulțumit că îi apăruse hangiului în vis. Polițistul Diavolului a povestit, la rândul său, ce se mai întâmplase și i-a mulțumit lui Dung pentru ajutorul acordat. Apoi a adăugat:

— Când ajungi acasă, să ai mereu grijă de sănătatea ta. Soarta ți-a acordat șaptezeci și opt de ani de viață pe pământ. După ce ți se va scurge timpul, voi veni eu însumi să te iau. O să am grijă să obții un post de polițist în Lumea de Dincolo, unde vom putea fi împreună pe vecie.

Și spunând acestea, s-a făcut nevăzut[80].

805 Aici, un *doppelgänger* de pe tărâmul umbrelor vine să cunoască un bătăuș chinez, o temă cunoscută deja printre popoarele primitive. Lévy-Bruhl scrie despre acest concept:

806 Până acum am văzut umbra sau similitudinea considerată o „apartenență esențială" a individului, necesară pentru viața sa, și compatibilă cu apartenențele exterioare care sunt elemente, prelungiri, „extensii" ale personalității. Am mai prezentat un aspect, mai dificil de interpretat, atunci când este o „dublură" sau o „replică" a individului[81].

807 Acest „al doilea eu" este cunoscut ca umbră, reflexie sau asemănare, și nu este „precum" originalul și în același timp existând în afara personalității, ci umbra și reflexia sunt pentru primitivi persoana însăși, iar cele două nu se confundă[82]. Prin urmare este suficient să spunem

808 că umbra sau asemănarea este „un al doilea sine", de parcă ar avea cu adevărat o existență separată de cea a „primului

[80] Text prescurtat preluat din R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, pp. 168–174. Pentru exemple interesante de fenomene *doppelgänger* în viață și literatură, vezi G. Jacob, „Märchen und Traum", pp. 64–68.

[81] L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, p. 141; vezi și *ibidem*, pp. 135 și urm.

[82] Vezi *ibidem*, pp. 144, 155.

> sine". De fapt, sunt doar un alt aspect al aceluiași „sine". [...] Pentru mintea primitivă, reproducerea este o ființă, iar originalul alta; sunt două ființe și totuși aceeași ființă. Este la fel de adevărat și că sunt două, și că sunt una: doi în unu, unu în doi. Primitivul nu vede nimic neobișnuit în acest lucru, deși gândim diferit[83].

„Al doilea eu" este aproape „sufletul" aceleiași persoane. O idee 809
înrudită cu cea de umbră este *Ka*, de la egipteni[84]. Reflexia trece dincolo de umbră, în sensul că se potrivește mai bine cu personalitatea eului. Dacă cineva preia controlul asupra imaginii în oglindă a unei persoane, atunci, potrivit superstițiilor, are putere asupra vieții și morții acelei persoane. De asemenea, trebuie să mori dacă îți vezi propria dublură spirituală[85], fiindcă persoana a renunțat la această legătură apropiată cu trupul și asta înseamnă moarte pământească[86]. Deși dublura poate fi periculoasă, este evident din superstiții

[83] *Ibidem*, pp. 155–156, precum și pp. 291–292.

[84] *Cf.* H. Güntert, *Weltkönig*, pp. 350–351, care se referă la *Schattenbuße* [penitența umbrei] medievală, o regulă menționată în *Sachsenspiegel* [*Oglinda saxonilor*], cea mai importantă carte de legi și codul juridic al Evului Mediu german, conform căreia oamenii care nu erau considerați onorabili nu se puteau răzbuna decât pe umbra răufăcătorului. Într-o legendă indiană, o anumită diavoliță are obiceiul de a prinde umbrele celor care se apropie de ea și de a-și atrage astfel victimele, pentru a le devora.

[85] La sfârșitul basmului „Gospodina din Húsavík", persoana aflată pe moarte își vede dublura (*doppelgänger*) ca semn al morții iminente.

[86] H. Güntert, *Weltkönig*, pp. 351 și urm., 356 și urm.: „Găsim expresii ale perspectivelor populare asupra reflexiei și umbrei și în limbaj. De exemplu, în germana veche superioară, *scūchar*, «oglindă», înseamnă literalmente «recipient pentru umbră». În islandeza veche, *skuggsjá*, «oglindă», este de fapt «cea care vede umbra». (În anglo-saxonă, *scuwo*, vechea germană superioară *scuwa*, până la islandeza veche *skugge*, «umbră», de unde este împrumutat termenul finlandez *kuva*, «imagine». Germana veche *knuu[u]a.*) Similar este în irlandeza veche *scathán* [oglindă], un derivat clar al *scáth* [umbră]". Vezi și *ibidem*, pp. 377 și urm.; și Bächtold-Stäubli, *s.v. Der Spiegel* („oglinda"): „Faptul că, în toată lumea, întotdeauna, forțele speciale atribuite oglinzilor pot fi conferite unor fapte simple ale experienței. Oglinda arată totul invers, ceea ce sugerează pentru un observator naiv că ceva este ciudat și oferă un teren fertil pentru o situație «numinoasă». [...] Observatorul vede în oglindă ce se află in spatele lui, așadar se pare că

și gândirea religioasă antică despre umbră și oglinzi că oamenii simțeau efectul rodnic al acestei forme a sufletului. Potrivit mitului lui Dionysos, Persefona s-a privit în oglindă înainte să-l nască pe Zagreus, ceea ce Rank spune că este un mitologem despre „procreație prin interacțiunea dintre personalitate și *doppelgänger*“[87]. Puterea psihologică fertilizantă a imaginii umbrei apare în expresia sa tragică în basmele în care o persoană suferă pierderea propriei umbre, de exemplu atunci când i-o vinde diavolului[88]. În basmul chinezesc relatat mai sus, „Polițistul“, aspectul pozitiv iese în prim-plan în figura dublurii magice. Nu este de mirare, mai ales după primirea reverențioasă din partea agenților chinezi. De asemenea, umbra funcționează ca o imagine în oglindă. La fel ca în „Cimpoierul și Púca“, rareori stau lucrurile astfel, fiindcă „alter egoul“, care este conectat cu persoana prin *participation mystique*, nu trebuie să fie o copie, iar asemănarea nu este o condiție necesară. *Participation mystique* poate exista în același sens și cu aceeași funcție între ființe

oglinda vede mai multe decât observatorul însuși. Acest gând s-a răspândit în idei de pătrundere prin lucruri și prezicere a viitorului cu ajutorul unei oglinzi. În principiu, oglinda îi arată observatorului propria sa imagine. [...] Imaginea în oglindă este egală cu imaginea și umbra ca bucată a sinelui extins. [...] Astfel, ceea ce s-a spus despre imaginea in oglindă funcționează pentru umbră ca suflet și dublură. [...] La fel ca imaginea și umbra, imaginea în oglindă a unei persoane este o parte esențială din personalitatea sa. [...] La fel ca umbra, imaginea in oglindă devine dublura. Ceea ce i se intâmplă ei i se intâmplă și persoanei“. Vezi și Otto Rank, *Dublul*, în vol. *Dublul. Don Juan*, traducere de Maria Vicol, Editura Institutului European, București, 1997. Vezi și basmul comic japonez „Imaginea din oglindă neînțeleasă“, în H. Hammitzsch, I. Schuster (eds.), *Japanische Volksmärchen* (*MdW*), übers. v. Fritz Rumpf, ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1964, p. 228 [în germană].

87 Vezi Rank, *Dublul*. [Citatul este din J. Negelein, „Ein Beitrag zum indischen Seelenwanderungsglauben“, *Archiv für Religionswissenschaft*, 1901.] Vezi și *ibidem*: „Ideea grecească târzie a creației lumii materiale își are arhetipul in cosmologia indiană, care considera că reflexia esenței primordiale a constituit temelia lumii materiale“. Vezi intreaga lucrare a lui Rank, care conține numeroase materiale din legende și literatură.

88 Acest „efect generativ“ [în sens de creator, născător, fertilizator, legat de concepție] este înțeles intr-un mod complet materialist atunci când, ca in *Anna*, ciclul poetic al lui Lenau (după o legendă suedeză), o femeie lipsită de umbră nu poate concepe copii. Vezi și Bächtold-Stäubli, *s.v. Schatten* („umbră“).

(naturi) complet diferite. „Alter egoul“ poate fi și un animal, un concept care conduce la ideea de natură dublă (uman-animal) și viață dublă (ca în natura vârcolacului)[89]. Vedem acest lucru și în conceptele mezoamericane înrudite de *nagual* și *tonal*[90]. Din acest motiv, figura întunecată apare frecvent în basme ca animal[91]. Contrar așteptărilor eroului, această figură îl ajută; fără sprijinul animalului, el nu și-ar fi atins niciodată scopul. Prin intermediul acestei imagini, basmul indică în mod simbolic faptul că animalul — spre deosebire de ceea ce crede omul — nu este inferior, ci, în anumite privințe, esențial. Un exemplu cunoscut care abordează această problemă este basmul „Motanul încălțat“:

A fost odată un morar care, la moartea lui, le-a lăsat celor 810
trei fii ai săi doar moara, un catâr și o pisică. Fiul cel mare a primit moara, mijlociul catârul, iar mezinul nimic altceva decât pisica. Bietul băiat era destul de supărat din pricina asta.

— Dacă s-ar întovărăși, frații mei și-ar putea câștiga foarte bine traiul, zicea el. Dar eu ce să fac? Dacă mănânc pisica și-mi fac un manșon din blana ei, rămân muritor de foame.

Pisica îl auzi, dar, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, i-a spus noului stăpân cu multă seriozitate:

[89] *Cf.* Lévy-Bruhl: „[...] ceea ce îl interesează cel mai mult, sau chiar exclusiv, pe primitiv atunci când își vede propria imagine (umbră, reflexie etc.) nu este să fie reproducerea mai mult sau mai puțin fidelă a trăsăturilor sale, ci consubstanțialitatea pe care și-o imaginează și o simte între ea și el însuși. Această participare poate să fie imaginată și simțită, în esență, între el însuși și o ființă al cărei aspect exterior este diferit de al său. Cu toate acestea, ființa va fi tot dublura sa, «al doilea său sine», copia sa, ecoul său. [...] Prin urmare, între această replică și individ, în același timp ca identitate reală, există o asemănare mistică, a cărei existență nu depinde de o asemănare materială ca formă și parte“ (L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, p. 157; vezi și *ibidem*, pp. 157–174 și 195–196).

[90] [Vezi Daniel G. Brinton, *Nagualism. A Study in Native American Folk-lore and History*, Macmillan & Company, Philadelphia, 1894, *passim*.]

[91] Cu privire la animal ca epifanie a sufletului în superstiții, vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Tier* („animal“) și *Tiergestalt* („forme de animal“). În plus, O. Tobler, *Epiphanie*, *passim*, mai ales pp. 72 și urm., unde Tobler indică faptul că imaginea unui om în compania unui animal sau călare pe un animal reprezintă o dublare a conceptului de suflet, care sprijină interpretarea animalului ca dublură-umbră.

— Nu te necăji, stăpâne. Dă-mi doar o traistă și o pereche de cizme făcute pe măsura mea, ca să pot alerga prin bălării, și ai să vezi că nu te-ai păcălit cu partea ta de moștenire, așa cum crezi.

811 Când și-a văzut dorința împlinită, motanul și-a tras cizmele și, luându-și traista la spinare, s-a dus într-o crescătorie unde erau mulți iepuri. În scurt timp, un iepure tânăr, imprudent și naiv, a sărit direct în traistă, iar jupânul motan, fără a mai sta pe gânduri, a închis repede traista la gură și a omorât fără milă iepurele dinăuntru. Mândru de prada sa, a plecat la palat și a cerut să discute cu Maiestatea Sa.

— Îngăduiți-mi, Sire, să vă ofer un iepure de crescătorie pe care nobilul meu stăpân, Marchizul de Carabas (căci acesta era titlul pe care i-l dăduse motanul stăpânului său), m-a însărcinat să vi-l aduc din partea lui.

— Spune-i stăpânului tău că îi mulțumesc și că mi-a făcut o mare plăcere, a răspuns regele.

812 Motanul a continuat timp de două sau trei luni să-i ducă Maiestății Sale, din când în când, vânat din partea stăpânului său. Într-o zi, a aflat că regele urma să-și ducă fiica la plimbare pe malul râului. Motanul a aranjat ca fiul morarului să se scalde în râu chiar în timp ce treceau pe acolo regele și fiica sa, care îl auziră dintr-odată pe motan strigând:

— Ajutor! Săriți! Marchizul de Carabas se înecă! I-au furat hoții hainele!

La strigătele acestea, regele a scos capul pe fereastra trăsurii și, văzând că era motanul care îi adusese de atâtea ori daruri, a ordonat gărzilor să dea fuga să-l ajute pe marchiz și să-i ducă cele mai frumoase dintre veșmintele sale. Hainele scumpe care i-au fost duse îl prindeau de minune (căci era băiat voinic și chipeș). Așa că fiica regelui a început a prinde drag de el. Marchizul de Carabas i-a aruncat două-trei priviri respectuoase, dar tandre, și ea s-a îndrăgostit nebunește de el.

813 Odată, regele i-a cerut marchizului să i se alăture în trăsura sa. Motanul a fugit înainte și le-a spus cosașilor de pe o pajiște

și secerătorilor dintr-un lan de grâu că, atunci când va trece regele și va întreba ale cui sunt lanurile acelea de grâu, să spună: „Ale Marchizului de Carabas!“ Au făcut întocmai, iar regele a fost impresionat de proprietățile marchizului. Între timp, jupânul motan a ajuns în cele din urmă la un castel impunător, al cărui stăpân era un căpcăun, cel mai bogat căpcăun din câți existaseră vreodată; căci toate câmpurile pe care trecuse regele îi aparțineau, de fapt, acestuia. După ce a aflat cine era acest căpcăun și cu ce se ocupa, motanul a cerut oamenilor din paza castelului să discute cu el, spunând că nu putea să treacă prin apropiere fără să i se încline cu plecăciune. Căpcăunul l-a primit cât se poate de amabil pentru un căpcăun și l-a poftit în camera de oaspeți. Motanul l-a păcălit pe căpcăun și l-a convins să se transforme într-un șoarece. Și de îndată ce a făcut acest lucru, s-a năpustit asupra lui și l-a înfulecat.

Între timp, trecând pe acolo, regele a văzut minunatul 814
castel al căpcăunului și a vrut să intre înăuntru. Motanul, auzind zgomotul făcut de trăsura Maiestății Sale pe puntea castelului, le-a ieșit în întâmpinare și, cu o plecăciune, i-a spus regelui:

— Fiți binevenit, Maiestate, în castelul Marchizului de Carabas!

— Așadar, domnule marchiz, văd că și acest castel îți aparține! a spus regele. Nu cred să existe ceva mai măreț decât această curte și clădirile falnice care o înconjoară! Am putea intra și noi?

Regele a fost încântat de calitățile Marchizului de Carabas, la fel și fiica sa, care se îndrăgostise până peste cap de el; și, văzând proprietățile imense pe care le avea, i-a spus, după vreo cinci–șase pahare:

— Doar vina ta va fi, domnule marchiz, de nu-mi vei fi ginere.

După ce a făcut câteva plecăciuni până la pământ, marchizul a acceptat onoarea de a primi mâna prințesei și, în

aceeași zi, s-a însurat cu ea. Motanul a ajuns mare dregător la curte și nu a mai alergat niciodată după șoareci decât pentru propria lui plăcere[92].

815 În versiunea germană[93], care a fost inclusă doar în prima ediție a *The Nursery and Household Tales of the Brothers Grimm*, băiatul exprimă un oarecare dispreț atunci când aude pretenția motanului de a avea o pereche de cizme. În versiunea germană, băiatul spune: „Poftim? Vrei o pereche bună de cizme, la fel ca oamenii?" Dar apoi renunță și la ultimii bani pentru a-i face cizmele. În aceeași versiune se subliniază că motanul „merge în două picioare, la fel ca omul" și „fiindcă arată atât de ciudat" și umblă „ca un om încălțat în cizme", oamenii se tem de el. Și totuși devine mare dregător al stăpânului său.

816 La fel ca motanul, umbra oscilează între forma umană și cea animală, dar nu manifestă vreo preferință pentru una dintre ele. Însă având în vedere „cizmele" sale, motanul stă ferm pe pământ, simbolizând un instinct sănătos și o „istețime" sau viclenie practică. După cum spune Jung, la simbolul animal „e vorba deci de o parte needucată de libido, nediferențiată și neumanizată, care

92 De Charles Perrault. [Originalul în franceză. Versiunea în limba engleză (ușor editată aici) a fost publicată inițial în 1889 și reprodusă în Andrew Lang, *The Blue Fairy Book*, Dover, New York, 1965.] *Cf.* basmul paralel „Pisica și nebunul" (A. v. Löwis of Menar, *Russische Volksmärchen* , pp. 68 și urm.). O altă paralelă este basmul rusesc „Buhtan Buhtanovici" (vezi aceeași variantă din Caucaz, „Bukutschichan", A. Dirr, *Kaukasische Märchen [MdW]*, ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1922, pp. 65 și urm.). În aceste povești, animalul care ajută este o vulpe, ale cărei viclenie, artă de a minți și umor contrastează cu personajul insipid al eroului. Există o versiune interesantă în „Regele penelor", P. Zaunert, *Deutsche Märchen seit Grimm*, pp. 186–190. În acest basm german publicat „după Grimm", animalul ajutător este o pisică-sălbatică, care răpește, tâlhărește, apoi crește un băiețel. Mai târziu, pisica-sălbatică îl ajută să-și găsească o mireasă și un palat. După ce eroul decapitează pisica, ea devine o femeie frumoasă, pe care eroul o numește „mamă" și care se mărită cu bătrânul rege. Aici, imaginile Marii Mame și umbrei sunt îmbinate. Ambele sunt simboluri ale lumii magice în general.

93 *Cf.* J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, pp. 325 și urm.

încă mai are caracterul unei pulsiuni obsesive, deci neîmblânzite prin domesticire“[94]. Iar „simbolul animalului trimite în mod special, cum am spus, la extrauman, adică la suprapersonal; căci conținuturile inconștientului colectiv sunt nu doar reziduurile unor moduri de funcționare arhaice, specific umane, ci și reziduurile funcțiilor seriei de strămoși animali ai omului [...]“[95] Acest sens de natură neîmblânzită, impulsivă și instinctuală și, în același timp, de personaj suprapersonal explică acest comportament aparent ciudat al motanului din basm. El subliniază partea pământească (cizmele) cu puteri supranaturale și o legătură cu înșelătoria și amăgirea, toate în slujba fiului morarului. În măsura în care fiul reprezintă conștiința eului, această portretizare înfățișează eul ca fiind destul de slab și lipsit de culoare. Acest lucru este completat din inconștient de o pisică obraznică. Achiziția cizmelor este o întoarcere conștientă la tărâmul htonic. Darurile oferite regelui sunt eforturi insuficiente, câtă vreme umbra este cea care le procură și le oferă. De aceea, motanul îl forțează pe erou să se scalde în râu: ca să fie cufundat în elementul magic și să experimenteze astfel o golire de sine (dezbrăcare) completă. De acolo începe ascensiunea sa, iar animalul din el înfrânge pas cu pas puterile malefice (cosași, secerători, căpcăun) care luaseră în stăpânire toate bunurile fără să le lase să devină parte din abilitățile potențiale ale tânărului de a le folosi pentru a accede la viață, la fel cum nu fuseseră disponibile nici pentru răposatul său tată. Așa că umbra creează o situație sigură din punct de vedere psihologic, în care poate să preia controlul asupra tărâmului său interior și resurselor sale în armonie cu prințesa. Acum motanul dispare în fundal sau — ca în versiunea germană — cade pe locul doi.

Felul cum un frate animal, disprețuit la început de către erou, 817
devine mediator pentru obținerea valorilor înalte, și cum un animal care are o poziție foarte joasă în regnul animal este singura ființă care poate să atingă valorile lumii superioare este ilustrat foarte frumos

[94] C.G. Jung, „Despre psihologia inconștientului“, în OC 7, §133.
[95] *Ibidem*, §159.

în basmul tribului Mbundu (Angola) „Fiul lui Kimanaueze și fiica soarelui și a lunii“[96]:

818 Povestesc adesea despre *na* Kimanaueze[97], care a zămislit un băiat. Copilul a crescut; a ajuns la vârsta însurătorii. Tatăl lui i-a spus:

— Însoară-te.

— N-am să mă însor cu o femeie de pe pământ, a zis el.

Tatăl lui l-a întrebat:

— Atunci, unde vrei să te însori?

— Trebuie să mă însor cu fiica Domnului Soare și a Doamnei Lună, a spus el.

Oamenii ziceau:

— Cine poate să meargă în rai, unde se află fiica Domnului Soare și a Doamnei Lună? — la care el răspundea:

— Eu, fiindcă o doresc; nu pot să mă însor cu ea aici, pe pământ.

819 A scris o scrisoare de pețit și i-a dat-o Căprioarei. Căprioara a spus:

— Nu pot să merg în rai.

I-a dat-o apoi Antilopei. Antilopa a spus:

— Nu pot să merg în rai.

I-a dat-o Șoimului. Șoimul a spus:

— Nu pot să merg în rai.

I-a dat-o Vulturului. Vulturul a spus:

— Nu pot să ajung decât până la jumătatea drumului. Nu pot să ajung în rai.

„Atunci cum să fac?“ s-a frământat el, după care a pus scrisoarea într-o cutie și n-a mai zis nimic.

[96] [Traducerea originală, semiliterală în limba engleză este oferită aici intenționat în întregime, cu mici modificări, deoarece von Franz și von Beit consideră că s-a pierdut mult prin traducerea in germană. Timpul verbal, care in varianta originală este un amestec între trecut și prezent, aici a fost pus la trecut, pentru consecvență.]

[97] [*Na* este un epitet alăturat unui nume pentru a exprima venerarea.]

Oamenii Domnului Soare și ai Doamnei Lună obișnuiau 820
să vină să ia apă de pe pământ. A venit Broasca și, găsindu-l pe fiul lui Kimanaueze, i-a spus:

— Tinere stăpân[98], dă-mi scrisoarea și mă duc eu cu ea.

Tânărul a spus:

— Dispari din fața mea! Au fost ființe cu aripi care au renunțat, iar tu îndrăznești să spui: „Mă duc eu acolo"? Cum ai putea să ajungi tu acolo?

— Tinere stăpân, a insistat Broasca, pot să o fac.

Atunci fiul lui Kimanaueze i-a dat scrisoarea, spunând:

— Dacă nu poți să ajungi acolo și te întorci cu ea, o să fie vai și amar de capul tău!

Și Broasca a pornit la drum; s-a dus la fântâna unde 821
oamenii Domnului Soare și ai Doamnei Lună obișnuiau să meargă să ia apă. A luat scrisoarea în gură și, coborând în fântână, a făcut liniște. După o vreme, oamenii Domnului Soare și ai Doamnei Lună au venit să ia apă. Au coborât un ulcior în fântână, iar Broasca a intrat în ulcior.

Au luat apă, după care au ridicat ulciorul. Nu știau că 822
Broasca intrase în ulcior. Au ajuns în rai, au pus ulcioarele la locul lor, după care au plecat. Broasca a ieșit din ulcior. În camera unde se țineau ulcioarele cu apă era și o masă. Broasca a scos scrisoarea și a pus-o pe masă, după care s-a ascuns într-un colț al încăperii.

După o vreme, Domnul Soare însuși a intrat în camera 823
unde era ținută apa; s-a uitat pe masă și a văzut scrisoarea. A luat-o și a întrebat:

— De unde a apărut scrisoarea aceasta?

Oamenii au spus:

— Nu știm, stăpâne.

[98] [Chatelain: „*Na velu* este titlul fiului unui *soba*, folosit atunci când cineva i se adresează. *Velu* este pronunțarea nativă a termenului portughez «velho» (om bătrân); dar nu acesta poate fi sensul în cazul nostru. «Bătrâne stăpân» nu ar fi un titlu măgulitor pentru un tânăr prinț".]

Atunci Domnul Soare a deschis-o şi a citit-o. Scria: „Eu, fiul lui *na* Kimanaueze kia Tumbá Ndala, de pe pământ, doresc să mă însor cu fiica Domnului Soare şi a Doamnei Lună". Domnul Soare s-a gândit şi a spus în sinea lui: „*Na* Kimanaueze trăieşte pe pământ; eu trăiesc în cer; cine a adus această scrisoare?" Şi, punând scrisoarea într-o cutie, nu a mai zis nimic.

824 Domnul Soare a terminat de citit scrisoarea. Broasca a intrat în ulcior. După o vreme, nu a mai fost apă în ulcioare, aşa încât fetele care aduceau apă au luat ulcioarele şi au coborât din nou pe pământ. Au ajuns la fântână; au scufundat ulcioarele în apă. Broasca a ieşit; a intrat sub apă şi a aşteptat. După ce au terminat de luat apă, fetele au plecat.

825 Broasca a ieşit din apă şi s-a dus în sat; dar nu a zis nimic. Au trecut multe zile. Fiul lui *na* Kimanaueze a întrebat Broasca:

— Prietene, unde te-ai dus cu scrisoarea — ce-ai făcut?

— Stăpâne, a spus Broasca, am dus scrisoarea, dar încă n-am primit niciun răspuns.

Fiul lui *na* Kimanaueze a spus:

— Eu cred că minţi — nici nu te-ai dus acolo.

— Stăpâne, ai să vezi locul unde m-am dus, a zis Broasca.

826 Au mai trecut şase zile; fiul lui *na* Kimanaueze a scris iarăşi o scrisoare în care a întrebat de prima scrisoare, spunând: „V-am scris, Domnule Soare şi Doamnă Lună. Scrisoarea mea a urcat la voi; nu mi-aţi dat însă niciun răspuns, să-mi spuneţi «te acceptăm» sau «te refuzăm»". A terminat de scris; a închis-o. Apoi a chemat-o pe Broască şi i-a dat scrisoarea. Broasca a pornit la drum; a ajuns la fântână. A luat scrisoarea în gură şi, intrând în apă, s-a aşezat pe fundul fântânii.

827 După o vreme au coborât fetele care cărau apa; au ajuns la fântână. Au coborât ulcioarele în apă; Broasca s-a urcat într-un ulcior. Au terminat de umplut vasele; au ridicat ulciorul. Au urcat pe pânza ţesută de Păianjen. Au lăsat

ulcioarele jos, după care au plecat. Broasca a ieșit din ulcior și a pus scrisoarea pe masă, după care s-a ascuns într-un colț.

După o vreme, Domnul Soare a trecut prin camera unde 828
era ținută apa. S-a uitat pe masă; a văzut o scrisoare acolo. A desfăcut-o; a citit-o. În scrisoare scria: „Eu, fiul lui *na* Kimanaueze kia Tumbá Ndala, te întreb pe tine, Domnule Soare, ce s-a întâmplat cu scrisoarea pe care am trimis-o înainte. Nu mi-ai dat niciun răspuns". Atunci Domnul Soare a spus:

— Voi, fetelor care mergeți mereu să aduceți apă, aduceți și scrisori?

— Nu, stăpâne, nu noi, au zis fetele.

Cuprins de îndoială, Domnul Soare a pus scrisoarea în cutie. Și i-a scris fiului lui *na* Kimanaueze, spunând: „Tu, care îmi trimiți scrisori prin care îmi pețești fata, sunt de acord; cu o singură condiție — ca tu în persoană, ca om, să vii cu primul cadou; să te cunosc și eu". După ce a terminat de scris a împăturit scrisoarea și a pus-o pe masă. Apoi a plecat. A ieșit Broasca din colțul ei; a luat scrisoarea. A băgat-o în gură și, intrând în ulcior, n-a scos un sunet.

A venit seara, iar Broasca a spus: 829

— Acum voi duce scrisoarea.

A scos-o și s-a dus acasă la fiul lui *na* Kimanaueze. A bătut la ușă; a răspuns fiul lui *na* Kimanaueze:

— Cine-i? a întrebat el.

Broasca a răspuns:

— Sunt Broasca Mainu.

Fiul lui *na* Kimanaueze s-a ridicat din pat, unde stătea întins, și a spus:

— Intră.

Broasca a intrat și i-a înmânat scrisoarea, după care a ieșit. Fiul lui *na* Kimanaueze a desfăcut-o; a citit-o. Era încântat de ceea ce îi spunea Domnul Soare. S-a gândit: „Broasca mi-a spus adevărul când a zis «Ai să vezi locul unde m-am dus»". A stat; a dormit.

830 De dimineață a luat patruzeci de macuta; și a scris o scrisoare, în care a spus: „Domnule Soare și Doamnă Lună, va sosi primul cadou; eu rămân să caut darul de logodnă. Spuneți-mi valoarea cadoului". A terminat scrisoarea, după care l-a strigat pe Mainu. I-a dat scrisoarea și cele patruzeci de macuta, și i-a zis:

— Du-le!

Broasca a pornit la drum și a ajuns la fântână. A coborât sub apă și a tăcut mâlc. După o vreme au venit fetele și au coborât ulcioarele în apă; Broasca a intrat într-un ulcior. Fetele au terminat de umplut ulcioarele, după care le-au ridicat și au urcat pe pânza de păianjen. Au ajuns în camera ulcioarelor și le-au lăsat acolo, apoi au plecat.

831 Broasca a ieșit din ulcior; a lăsat scrisoarea pe masă, împreună cu banii[99]. S-a dus apoi și s-a ascuns într-un colț. După o vreme, Domnul Soare a intrat în camera unde se ținea apa; a găsit scrisoarea pe masă. A luat-o, împreună cu banii; a citit-o. I-a spus soției sale veștile pe care le avea din partea ginerelui, iar aceasta a fost de acord.

832 — Cine vine cu aceste scrisori, nu știu; oare cum trebuie să-i fie gătită mâncarea? a întrebat Domnul Soare.

— O s-o gătim oricum și o punem pe masă, unde stă de obicei scrisoarea, a spus soția lui.

— Foarte bine, așa facem, a zis Domnul Soare.

Au tăiat o cloșcă și au gătit-o. A venit seara; au gătit terciul. Au pus mâncarea pe masă, apoi au închis ușa. Broasca a venit la masă; a mâncat bucatele. Apoi s-a dus în colțul ei și n-a mai scos un sunet.

833 Domnul Soare a scris o scrisoare, spunând: „Tu, ginerele meu, primul cadou pe care mi l-ai trimis, l-am primit. Cât

[99] [Chatelain: „Un saku face treizeci de «milreis fortes», ceea ce înseamnă aproape treizeci și trei de dolari americani. În cazul de față, se pare că saku era plătit în hârtie (în macuta), nu în cupru [cum era normal]; căci un saku de cupru este exact greutatea unui om, iar faptul că fata nu a observat o asemenea creștere a greutății ulciorului ar fi o mare «licență poetică»".]

despre valoarea cadoului de logodnă, trebuie să-mi dai un sac cu bani". A încheiat scrisoarea și a pus-o pe masă, după care a plecat. Broasca a ieșit din colț; a luat scrisoarea. A intrat în ulcior și a adormit.

A venit dimineața, fetele au luat ulcioarele și au coborât pe 834
pământ. Au ajuns la fântână, unde au cufundat ulcioarele în apă. Broasca a ieșit din ulcior. Fetele au terminat de umplut ulcioarele, după care au urcat.

Broasca a ieșit din apă; a ajuns în sat. S-a dus la casa lui și 835
a așteptat. Când a apus soarele și s-a lăsat seara, a spus:

— O să duc acum scrisoarea.

Și a plecat la drum; a ajuns acasă la fiul lui *na* Kimanaueze. A bătut la ușă — a răspuns fiul lui *na* Kimanaueze:

— Cine-i? a întrebat el.

— Sunt Broasca Mainu.

— Intră, a spus el. 836

Broasca a intrat, i-a dat scrisoarea, după care a plecat. Fiul lui *na* Kimanaueze a desfăcut scrisoarea, a citit-o, apoi a lăsat-o deoparte.

În șase zile a adunat sacul cu bani. A chemat Broasca. Fiul 837
lui *na* Kimanaueze a scris o scrisoare, în care a menționat: „Voi, socrii mei, cadoul de logodnă este aici; în curând eu însumi voi găsi o zi să-mi aduc soția acasă". A încheiat scrisoarea și i-a dat-o Broaștei, împreună cu banii.

Broasca a pornit; a ajuns la fântână. A intrat sub apă și s-a 838
ascuns. După o vreme, fetele care aduceau apa au coborât; au ajuns la fântână. Au cufundat ulcioarele în apă; Broasca a intrat într-un ulcior. Au terminat de umplut ulcioarele, apoi au urcat pe pânzele țesute de Păianjen și au ajuns în rai. Au lăsat ulcioarele în camera unde se ținea apa, după care au plecat. Broasca a ieșit din ulcior și a pus scrisoarea pe masă, împreună cu banii. S-a dus în colț și s-a ascuns. Domnul Soare a intrat în camera cu apa, unde a găsit pe masă scrisoarea și banii. I-a luat; i-a arătat banii soției sale, Doamna Lună, care a spus:

— Foarte bine.

Au luat un mistreț tânăr și l-au ucis. Au gătit carnea și au pus-o pe masă, după care au închis ușa. A venit Broasca; a mâncat. A terminat; a intrat în ulcior și a dormit.

839 A venit dimineața, fetele au luat ulcioarele și au coborât pe pământ. Au ajuns la fântână; au cufundat ulcioarele în apă și Broasca a ieșit din ulcior; s-a ascuns. Au terminat de umplut ulcioarele și s-au întors în rai. Broasca a ieșit la mal; a ajuns în satul lor. A intrat în casă; a făcut liniște și a dormit.

840 A doua zi de dimineață, Broasca s-a dus la fiul lui *na* Kimanaueze și i-a spus:

— Tinere stăpân, acolo unde am fost, le-am dus cadoul de logodnă și l-au primit. Mi-au gătit un mistreț tânăr și am mâncat. Acum, tu trebuie să alegi ziua în care să te duci să o aduci acasă.

— Foarte bine, a spus fiul lui *na* Kimanaueze.

Și au mai trecut zece zile și încă două.

841 Fiul lui *na* Kimanaueze a spus:

— Am nevoie de oameni care să-mi aducă mireasa acasă; nu găsesc niciunul. Toți spun: „Nu putem să mergem în rai". Ce să fac acum, Broască?

Și Broasca a spus:

842 — Tinere stăpân, liniștește-te — mă încumet eu să mă duc și să o aduc acasă.

— Nu ai cum, a zis fiul lui *na* Kimanaueze. Ai putut să duci scrisorile, dar nu poți să o aduci acasă.

— Tinere stăpân, liniștește-te, a insistat Broasca. Nu te necăji degeaba. Pot să mă duc și să o aduc acasă; nu mă disprețui.

Fiul lui *na* Kimanaueze a spus:

— Am să te pun la încercare — și, luând niște bucate, i le-a dat Broaștei.

843 Broasca a pornit la drum; a ajuns la fântână. A intrat în fântână și s-a ascuns. După o vreme, au coborât fetele care cărau apa; au ajuns la fântână și au cufundat ulcioarele, iar

Broasca a intrat în unul dintre ele. Fetele au umplut ulcioarele, după care au urcat din nou în rai. Au ajuns în camera unde se ținea apa; au lăsat ulcioarele jos; au plecat. Broasca a ieșit din ulcior și s-a ascuns într-un colț. A apus soarele; seara, Broasca a ieșit din camera cu apa și s-a dus să caute camera unde dormea fiica Domnului Soare și a găsit-o dormind acolo. I-a scos un ochi, apoi i l-a scos și pe celălalt. l-a legat într-o batistă; a intrat în camera cu apa și s-a ascuns în colțul ei; a adormit.

De dimineață, toată lumea s-a trezit. Fiica Domnului 844
Soare nu putea să se trezească. Au întrebat-o:

— Dar tu nu te trezești?

— Am ochii închiși, a spus ea. Nu văd nimic.

Tatăl și mama ei au spus:

— Cum s-a întâmplat așa ceva? Ieri nu s-a plâns de nimic.

Domnul Soare a chemat doi mesageri și le-a spus: 845

— Duceți-vă la Ngombo, să ghiciți despre copilul meu, care are ochii bolnavi.

Și au plecat; au ajuns la omul din Ngombo. Omul din Ngombo și-a scos ghemul [de ghicit][100]. Mesagerii nu i-au spus [omului din Ngombo] nimic despre boală, ci doar atât:

— Am venit să ne ghicești.

Omul din Ngombo s-a uitat la flecușteţele lui și a spus:

— Boala v-a adus aici; bolnavul e o femeie, iar boala care o afectează are legătură cu ochii ei. Ați fost trimiși aici; nu ați venit de bunăvoie. Am spus.

Oamenii au zis:

— Este adevărat. Vezi acum ce a provocat boala.

Omul din Ngombo s-a uitat din nou și a spus:

[100] [Chatelain: „Literal *kila* = o desagă. […] Constă în oase, gheare, cârpe, fire, smocuri de păr etc. pe care ghicitorul le amestecă in coșul său pentru ghicit inainte să le arunce pe jos. În funcție de poziția fiecărui obiect, el interpretează sau ghicește ce vor să știe vizitatorii".]

— Ea, femeia bolnavă, nu este încă măritată; este doar aleasă. Stăpânul ei, cel care a ales-o, a trimis vraja[101] spunând „să vină soția mea; dacă nu vine, să moară". Voi, care ați venit să vă ghicesc, mergeți și duceți-o soțului ei, ca să scape. Am spus.

Mesagerii au încuviințat; au urcat. L-au găsit pe Domnul Soare și i-au repetat cuvintele omului din Ngombo. Domnul Soare a spus:

— Bine. Să dormim; mâine o duc jos, pe pământ.

846 Din colțul ei, Broasca a auzit totul. De dimineață, Broasca a intrat în ulcior; au venit fetele și au luat ulcioarele. Au coborât pe pământ; au ajuns la fântână. Au cufundat ulcioarele în apă; Broasca a ieșit din ulcior și s-a ascuns în fântână. Fetele au urcat.

847 Domnul Soare i-a spus Păianjenului:

— Țese o pânză mare, până jos pe pământ, căci astăzi trebuie să-mi duc fiica jos, pe pământ.

Păianjenul a țesut, așa cum i s-a cerut, apoi și-au petrecut timpul așteptând.

848 Broasca a ieșit din fântână și s-a dus în satul lor. L-a găsit pe fiul lui *na* Kimanaueze și i-a spus:

— O, tinere stăpân! Mireasa ta va veni astăzi.

— Dispari de aici, căci minți, a izbucnit fiul lui *na* Kimanaueze.

— Stăpâne, îți spun adevărul, a zis Broasca. Am s-o aduc la tine în seara asta.

Și s-au liniștit.

849 Broasca s-a întors în fântână, a intrat în apă și nu a mai scos niciun sunet. A apus soarele; fiica Domnului Soare a fost adusă pe pământ. Au lăsat-o la fântână; au urcat din nou.

850 Broasca a ieșit din fântână și i-a spus tinerei:

[101] [Chatelain: „*U-anga*, prin comparație cu *ng-anga*, vrăjitor, semnifică vrăjitorie, atât criminală, cât și non-criminală. Aici, cum tânărul nu a cerut ajutorul spiritelor decât ca să obțină ceea ce i se datorează și nu ca să distrugă în mod absurd sau pe nedrept, u-anga lui nu este tipul care să-i aducă un *muloji* (vrăjitor)".]

— Eu sunt călăuza ta; să mergem, să te duc la stăpânul tău.

Broasca i-a înapoiat ochii, după care au pornit la drum. Au intrat în casa fiului lui *na* Kimanaueze. Broasca a spus:

— O, tinere stăpân! A sosit mireasa ta.

— Bine ai venit, Mainu! a zis fiul lui *na* Kimanaueze.

Fiul lui *na* Kimanaueze s-a căsătorit cu fiica Domnului Soare și a Doamnei Lună și au trăit împreună. Renunțaseră la speranța de a se mai duce în rai; doar Broasca Mainu putea să facă acest lucru.

Și mi-am spus povestioara așa. Am încheiat[102]. 851

În timp ce creaturile înaripate, care reprezintă ființele spirituale, 852 nu ajung în rai, un animal din mlaștină, cu viclenia sa animalică, reușește să atingă țelurile mărețe ale stăpânului său. Broasca joacă aici un rol tipic de umbră, care devine clar atunci când ne gândim la întâlnirea ei cu „tânărul stăpân". Fiul lui *na* Kimanaueze este suspicios și arogant față de Mainu, îl face mincinos și abia la sfârșit îi spune „Bine ai venit, Mainu!" În afară de broască, păianjenul, care, după cum am mai spus, este un simbol al Marii Țesătoare și al Mamei Natură, produce cu pânza sa o legătură delicată între sus și jos, între cer și pământ. Pânza de păianjen este la fel de subțire ca o rază de soare. Natura folosește un mod foarte delicat de a menține ciclul între sus și jos, de a conecta sferele interdependente. Doar broasca, privind din adâncuri, cunoaște aceste căi misterioase. Broasca reprezintă instinctul care cunoaște legăturile ascunse. O urmă a trăsăturilor inferior-malițioase apare în furtul ochilor fiicei Soarelui, dar acest act duce la stabilirea legăturii mult dorite a eroului cu iubita lui soție. Plutind pe materia diafană a Marii Mame, ea vine din originea ei jos, pe pământ, unde ajutorul magic îi redă vederea și o conduce la mirele său.

[102] Spusă de Jeremía dia Sabatelu lui Chatelain în 1890–1891 — H. Chatelain, *Folk-Tales of Angola: Fifty Tales, with Ki-Mbundu text, Literal English Translation, Introduction, and Notes*, Houghton, Mifflin and Company, Boston și New York, 1894, pp. 131–141.

853 Umbra nu manifestă întotdeauna o parte atât de binevoitoare. Există povești ale popoarelor primitive în care umbra este descrisă ca un frate ostil, care distruge toată munca bună a oamenilor. În acest caz, povestea reflectă situația primitivului, pentru care viața culturală conștientă, acțiunea formativă, constituie scopul de dezvoltare spre care tânjesc. Însă anumite forțe din inconștient încearcă să devieze eforturile. Așadar umbra devine cauza unor pericole fatale. Un exemplu simplu de acest tip este seria de basme din Melanezia (Peninsula Gazelei, Noua Britanie Orientală, Papua Noua Guinee) „Trei povești ale fraților To Kabinana și To Karwuwu“:

1. Peștele

854 To Kabinana a cioplit din lemn un ton și l-a aruncat în mare. Acolo, a prins viață. Drept mulțumire, a împins mereu sardine spre plajă, ca To Kabinana să le prindă cu ușurință și să le ducă acasă. Când fratele lui, To Karwuwu, a văzut mulțimea de pești, a vrut și el câțiva și l-a întrebat pe fratele său:

— Spune-mi, unde se află peștii aceștia? Vreau să mănânc și eu câțiva.

— Bine, atunci fă-ți un pește. Cioplește-l așa cum am făcut eu, trebuie să fie un ton.

855 To Karwuwu și-a cioplit și el un pește. Dar nu a făcut ce i-a spus fratele său, ci a cioplit un rechin. A aruncat rechinul cioplit în apă, iar acesta a înotat până la sardine, dar le-a mâncat pe toate, fără să-i mai lase niciuna lui To Karwuwu. Plângând, acesta s-a dus la fratele său și i-a spus:

— N-am putut să fac un pește ca al tău. Al meu a mâncat toate sardinele.

Iar To Kabinana l-a întrebat:

— Ce fel de pește ai făcut?

856 — Păi, am cioplit un rechin, a spus To Karwuwu.

— Ești un mare neghiob, i-a zis fratele său, și-ai să ne aduci pieirea. Peștele tău o să mănânce toți ceilalți pești, iar nouă n-o să ne fie prea bine cu el.

De atunci, rechinul nu-i mănâncă doar pe ceilalți pești, ci atacă și oameni.

2. Pielea năpârlită

Într-o zi, To Karwuwu cocea un fruct de arbore-de-pâine. 857
Și a venit To Kabinana, care s-a apropiat de el și l-a întrebat:

— Gătești?

— Da.

— De ce o faci în taină? Ca să nu afle mama? Adu-i și ei jumătate de fruct.

To Karwuwu s-a dus la coliba mamei sale. Aceasta își 858
lepădase pielea și devenise o tânără fecioară. Din această cauză, fiul ei nu a recunoscut-o. A întrebat:

— Unde ești, mamă?

— Sunt aici. 859

— Ba nu, a răspuns el. Nu ești mama mea.

— Te înșeli, a spus ea. Sunt mama ta. 860

— Dar nu semeni cu ea!

— Dar eu sunt. Doar că am năpârlit și am o piele nouă. 861

To Karwuwu a plâns amarnic, fiindcă mama lui avea o piele nouă și nu o recunoștea.

— Nu te mai suport, a spus fiul ei. Nu-mi place cum arăți în pielea ta cea nouă. Spune-mi, unde ți-ai lăsat vechea piele?

Ea a răspuns:

— Am aruncat-o în apă, cu siguranță a ajuns departe.

To Karwuwu a strigat:

— Ah, nu-mi place noua ta piele, am s-o caut pe cea veche.

S-a ridicat, a plecat și a căutat neîncetat, până ce, în cele 862
din urmă, a găsit pielea atârnând într-un desiș. Apele o aduseseră acolo și rămăsese atârnată. A luat pielea cu el și i-a

dus-o înapoi mamei sale. Aceasta și-a tras vechea piele pe ea. Seara, fratele lui, To Kabinana, a venit acasă și l-a întrebat pe To Karwuwu:

— De ce ai tras vechea piele peste mama noastră? Și-a dat-o jos! Chiar ești un mare neghiob! Acum, copiii noștri vor trebui să moară întotdeauna! Și doar șerpii își vor mai lepăda pielea.

863 To Kabinana era foarte supârat pentru ceea ce spusese To Karwuwu, fiindcă însemna că oamenii nu puteau să-și mai lepede pielea, ci doar șerpii. Nervos, a călcat pe capul șarpelui până s-a lățit.

— Ai făcut așa încât să nu putem năpârli! i-a spus lui To Karwuwu.

Iar astfel, oamenii nu năpârlesc, ci doar șerpii. De fapt, la început puteam și noi să o facem, și deveneam din nou tineri.

3. Fructul arborelui-de-pâine

864 Într-o zi, To Kabinana a ieșit și a prins șase șerpi vii, pe care i-a legat unul de altul cu o sfoară. Apoi s-a dus în pădure, într-un loc unde erau arbori-de-pâine. Dar aceștia aparțineau diavolilor. S-a urcat într-un copac și a încercat să dea jos câteva fructe. Însă diavolii stăteau cu ochii pe copacii lor și îi păzeau cu strictețe, astfel încât să nu le fure nimeni fructele. Însă To Kabinana a reușit să culeagă un fruct, a scos un șarpe din desagă și le-a aruncat pe amândouă jos, astfel încât să lovească pământul cu forță. Diavolii au auzit zgomotul și au crezut că cineva le culege fructele. Când au văzut șarpele, s-au luat după el și au uitat de fruct.

865 To Kabinana a mai cules un fruct și iarăși l-a aruncat jos, împreună cu un șarpe. Diavolii s-au dus din nou după șarpe. Și a continuat să facă asta până ce nu a mai avut șerpi și apoi a coborât din copac. În timp ce diavolii alergau după șerpi

prin pădure, To Kabinana a adunat fructele și s-a dus acasă la fratele său. To Karwuwu l-a întrebat:

— Frate, ce fel de fructe ai acolo?

— Sunt fructe din arborele-de-pâine.

— De unde pot să iau și eu?

— De acolo, de jos.

To Karwuwu a spus: 866

— Bine, mă duc să iau și eu câteva — o să urc în copacul acela.

To Kabinana i-a zis:

— Probabil că iar ai să faci vreo prostie.

— Ha, ha! O să iau câteva pentru tine și pentru mine, așteaptă și o să vezi!

— Bine, du-te! Dar ar fi bine să prinzi niște șerpi vii mai întâi! a spus To Kabinana.

To Karwuwu s-a dus la arborii-de-pâine. A omorât șerpii, 867 apoi a urcat în copac. A apucat un fruct și l-a aruncat jos, împreună cu un șarpe mort. De data aceasta, diavolii nu au urmărit șarpele, fiindcă acesta nu a fugit; șarpele zăcea pe pământ, fiindcă era mort. Diavolii au văzut fructul și au spus:

— Cine ne aruncă fructele pe jos și încearcă să ne tragă pe sfoară? O să te scoatem noi din ascunzătoare!

Așa că diavolii au urcat și l-au prins pe To Karwuwu, după 868 care l-au bătut îngrozitor. Acesta a strigat după ajutor:

— Ah! To Kabinana, fratele meu! Vino să mă ajuți! Suflă în cochilie și bate în tobe!

To Kabinana a suflat în cochilie și a bătut în tobe, iar 869 diavolii au fugit. To Karwuwu a putut să coboare din copac și s-a dus la fratele lui. To Kabinana a întrebat:

— Ce ai făcut cu fructele?

— Am omorât șerpii și, când am aruncat jos un fruct și un șarpe, diavolii nu s-au luat după el.

— Ah, nu s-a mai văzut pe lume un neghiob așa mare ca 870 tine! Ți-am spus exact ce să faci, șerpii trebuiau să fie vii! Ce fel de diavol ar urmări un șarpe mort? Acum, tuturor copiilor

tăi le va fi teamă de diavoli, iar aceştia îi vor urmâri. Şi fiindcă ai aruncat un şarpe mort din copac, tot ce cade din copac va cădea spre moarte.

871 Iar astfel, ceea ce cade dintr-un copac rămâne mort[103].

872 Hambruch remarcă: „Din alte poveşti care nu sunt prezentate aici este clar că To Kabinana, inventatorul şi reprezentantul tuturor lucrurilor bune, cel înţelept, este luna strălucitoare. El contrastează cu To Karwuwu, gafeurul şi neghiobul, cel care face mereu numai prostii şi năzbâtii, ca luna întunecată. Naturile contrastante ale fazelor lunii sunt reprezentate excelent în aceste două personalităţi. Aborigenii le venerează pe amândouă ca strămoşi, exercitând o influenţă decisivă asupra tuturor aspectelor vieţilor urmaşilor lor. Încă de la început, ele sunt întruchipate ca oameni reali care se confruntă, se joacă şi provoacă spiritele“[104].

873 Aceste două personaje, strămoşi ancestrali ai tuturor oamenilor, reprezintă două funcţii de bază ale întregii omeniri, progeniturile lor, pe de o parte activitatea creativă, susţinătoare a vieţii şi constructivă a fiinţelor umane conştiente, iar pe de altă parte sunt caricaturi ale aspectelor stângace, care fac gafe şi se prostesc, iraţionale şi distructive ale oamenilor, riscându-şi darurile conştiinţei[105]. În timp ce

[103] P. Hambruch, *Südseemärchen*, pp. 50–54 [sursa originală: P. Jos. Meier, *Mythen und Erzählungen der Küstenbewohner der Gazelle-Halbinsel (Neu-Pomern)*, în *Anthropos. Internationale Sammlung Ethnologischer Monographien*, vol. 1, Druck und Verlag der Aschnedorffschen Buchhandlung, Münster i. W., 1909, pp. 58–76].

[104] P. Hambruch, *Südseemärchen*, pp. 342–343.

[105] Pentru mai multe poveşti care juxtapun aceste două figuri importante, vezi „Bătrânul care a făcut copacii veştejiţi să înflorească din nou“, în care un om cu suflet bun primeşte din senin un câine. Câinele îi arată bătrânului unde să sape după aur. Un vecin invidios împrumută câinele, dar găseşte numai gunoaie, aşa că omoară câinele. Bătrânul cu suflet bun îngroapă câinele sub un pin şi îl udă cu lacrimile sale. Pinul creşte repede, iar bătrânul îl taie. Macină lemnul copacului într-o râşniţă şi, odată cu rumeguşul, iese aur şi argint. Din nou, vecinul invidios împrumută râşniţa, dar aceasta scoate doar gunoi, aşa că o arde. Cenuşa face copacii veştejiţi să înflorească, iar prinţul aude despre această minune. Îl invită pe bătrân să vină să reînvie câţiva dintre copacii săi. Bătrânul vine, copacii îşi revin la viaţă, iar el este răsplătit regeşte. Atunci când vecinul invidios încearcă

gafeurul jucăuș nu este neapărat dăunător, el devine astfel atunci când se transformă într-un însoțitor necontrolat al oamenilor și uzurpă planul conștiinței.

În a doua poveste, To Karwuwu evoluează într-un demon su- 874
pranatural, care aduce moartea în lume. Aproape că se schimbă în zeul-tată htonic și întunecat[106]. (Amintiți-vă cum, în „Makonaura și Anuanaitu", fratele crocodil ucis al lui Anuanaitu se identifică, în secret, cu tatăl lui, Kaikutschi.)

Deși umbra poate fi, pe de o parte, o putere potrivnică ostilă, 875
opusă conștiinței, comportamentului uman, pe de altă parte, ea necesită o anumită sensibilitate, o funcție delicată a simțirii. Conștiința nu se poate opune în mod agresiv umbrei, fiindcă mediază legătura cu pământul și reprezintă instinctele umane; la urma urmei, este „celălalt din mine"[107]. Recunoașterea și acceptarea acestui fapt le-ar putea indica oamenilor modul corect de a gestiona umbra. Însă adesea, calea către această conștientizare trece mai întâi prin suferința umană, după cum se vede, de exemplu, în basmul „Cei doi călători"[108]:

din nou să salveze copacii regali, zboară cenușă în ochii prințului, iar invidiosul este bătut. Vezi și alte trei basme japoneze, cum ar fi „Ploaia de aur", „Să o ținem, să o lăsăm?" și „Povești despre corbi". De asemenea, următoarele variante ale motivului morii. Un basm islandez, „Râșnița care macină orice", povestește despre râșnița care macînă orice, pe care un om invidios a luat-o, dar nu a putut să o facă să se oprească, așa că vasul lui s-a scufundat, iar râșnița macînă acum sare pe fundul mării. Vezi și basmul danez „Râșnița de pe fundul oceanului", basmul german „De ce e apa mării sărată" și basmul japonez cu același titlu. De asemenea, basmul fraților Grimm „Muntele Simeli".

106 La azteci există un zeu bun și salvator, Quetzalcoatl, și adversarul său Tezcatlipoca, o divînitate intunecată. Tezcatlipoca apare și sub formă de om ca umbră și este văzut ca trimițător al viselor și fanteziilor — vezi G. Róheim, *Spiegelzauber*, pp. 235 și urm.

107 Despre această problemă, vezi C.G. Jung, OC 11, *Psihologie și religie*, §133 și urm.

108 Se pare că această poveste a fost valorificată moral de frații Grimm; vezi Bächtold-Stäubli, care menționează variante sub titlul de „doi frați inegali", de exemplu „Veritas și Falsitas", „Cel rău și cel drept" și „Fa-bene și Fa-male". Vezi și J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, pp. 468 și urm.; și basmele „Bogatul și săracul" (Spania), „Cei trei corbi" (Irlanda), „Minciuna și adevărul" (Dunăre) și „Ce e mai

876 Dealul și valea nu se întâlnesc, dar copiii omului da, buni și răi. Astfel, un cizmar și un croitor s-au întâlnit cândva, în călătoriile lor. Croitorul era un flăcău chipeș, mereu vesel și binedispus. A văzut cizmarul venind spre el din cealaltă parte și, când și-a dat seama după desaga lui ce meserie avea, i-a cântat un cântecel în batjocură:

877 „Coase-mi tivul,
Trage-mi ața,
Unge-o cu smoală,
Bate cuiul în cap".

878 Însă cizmarul nu gusta glumele; a făcut o față de parcă băuse oțet și un gest de parcă urma să-l apuce pe croitor de gât. Flăcăul a început să râdă, i-a întins sticla lui și a spus: „N-am vrut să te supăr, ia și bea, înghite-ți furia"[109]. Au continuat să călătorească împreună, „punând mereu un picior în fața celuilalt, ca o nevăstuică în zăpadă". În timp ce hoinăreau printr-o pădure, croitorul, care avusese încredere în Dumnezeu și își luase pâine doar pentru două zile, a slăbit atât de tare și îi era atât de foame, încât l-a rugat pe însoțitorul său, pe cizmar, să-i dea o îmbucătură din pâinea lui. Cizmarul i-a dat o bucată de pâine, dar, la schimb, i-a scos ochiul drept croitorului. A doua zi, croitorul iarăși nu putea să mai meargă și a mai cerut o bucată de pâine, iar cizmarul i-a dat, dar i-a scos ochiul stâng. L-a condus pe croitorul acum orb tot înainte, dar l-a lăsat sub eșafod la intrarea în următorul oraș. Deasupra locului unde se afla croitorul erau spânzurați doi bărbați, fiecare cu o cioară pe cap. Unul dintre spânzurați i-a

bun: adevărul sau minciuna?" (Finlanda). Această temă este abordată într-un volum ulterior.

109 [De aici înainte, versiunea în limba germană este tradusă așa cum a fost parafrazată de von Franz și von Beit.] Vezi versiunea completă în limba engleză din J. și T. Grimm, *Complete Grimm's*, pp. 486–496.

spus celuilalt[110]: „Frate, eşti treaz?“ „Da, sunt.“ „Ştiai că roua care a căzut peste noi astă-seară de pe eşafod redă vederea oricui se spală cu ea?“ Auzind asta, croitorul şi-a scos batista din buzunar, a apăsat-o pe iarbă şi şi-a spălat orbitele ochilor. Imediat au fost umplute de o pereche nouă de ochi. Odată cu ivirea soarelui, s-a trezit croitorul şi vedea la fel de bine ca înainte. l-a mulţumit lui Dumnezeu pentru mila lui şi s-a rugat pentru bieţii păcătoşi care atârnau acolo legănându-se în vânt, apoi a intrat în oraş.

Pe drum, a dat de un mânz pe care ar fi vrut să-l călărească, 879
dar acesta a cerut să fie scutit, fiindcă era prea tânăr să-l ducă în spinare. Poate când avea să mai crească, a spus el. Croitorul a acceptat, dar foamea l-a împins să vâneze următorul lucru comestibil care i-a ieşit în cale. A dat peste o barză, a prins-o şi a vrut să o frigă pe loc. Dar barza s-a rugat pentru viaţa ei, spunând că este o pasăre sacră, care aduce mult noroc omenirii. Croitorul a acceptat din nou şi a eliberat barza. Cum foamea îl înghiontea din ce în ce mai tare, a dat de nişte răţuşte, al căror tată i-a vorbit croitorului chiar înainte ca acesta să apucă să-i frângă gâtul uneia dintre ele. Croitorul le-a eliberat şi pe ele şi a dat de un stup de albine. Fiind pe cale să devoreze mierea, regina albinelor l-a ameninţat cu înţepături şi şi-a oferit serviciile pentru mai târziu. Croitorul înfometat a intrat în oraş, a găsit un loc de muncă şi în curând a devenit faimos. În cele din urmă, regele l-a numit croitor al curţii regale.

Se întâmplă lucruri ciudate în lume, aşa cum se întâmplau 880
şi pe atunci. În ziua când croitorul a fost angajat la curte, fostul său tovarăş de drum a fost numit cizmarul regelui. Când a zărit croitorul cu doi ochi buni, s-a temut că fapta sa rea va fi răzbunată. Avea conştiinţa încărcată şi s-a hotărât să-l omoare pe bietul flăcău. Cizmarul i-a spus regelui că noul său croitor se lăudase că va aduce înapoi coroana de aur care

[110] [În unele versiuni vorbesc ciorile — vezi discuţia de mai jos.]

fusese pierdută în vremuri străvechi. Dorindu-și de mult timp coroana din vechime, regele i-a ordonat croitorului să aducă înapoi coroana sau să părăsească orașul. Supărat, croitorul s-a hotărât să plece imediat din oraș, fiindcă știa că sarcina care îi fusese dată era imposibil de îndeplinit. În pădure, s-a așezat lângă un iaz și a jelit pierderea slujbei bune pe care o avusese. Apoi, a văzut rațele, acum mature, pe care le scăpase de la moarte. Acestea s-au apropiat de el și au întrebat de ce era așa supărat. Le-a spus rațelor povestea lui. Acestea au ascultat cu atenție și au spus: „Dacă asta e tot, putem să te ajutăm. Coroana a căzut în apele acestea și se află pe fundul iazului!“ În cinci minute, rațele au adus la suprafață coroana cea grea. Croitorul i-a dus-o regelui, care l-a răsplătit cu generozitate. Cizmarul, înrăit acum, l-a informat pe rege că același croitor se lăudase în secret că putea să facă o copie din ceară a întregului palat „și a tuturor lucrurilor ce țin de el, mobile sau imobile, dinăuntru sau din afară“. Regele nu putea să scape un lucru atât de minunat și i-a ordonat croitorului să-și țină promisiunea, altfel avea să fie întemnițat pentru tot restul vieții.

881 Croitorul a părăsit din nou orașul, înainte să fie întemnițat în adâncul pământului. De data aceasta l-au găsit albinele și i-au raportat necazul său reginei lor. Aceasta a organizat albinele să facă palatul din ceară, pe care a doua zi i l-au dus croitorului. El l-a învelit cu grijă și i l-a dus regelui. Croitorul a fost răsplătit din nou cu generozitate, de data aceasta cu o casă admirabilă din piatră. Cizmarul nu mai suporta succesul lui și s-a dus a treia oară la rege și i-a șoptit că același croitor, auzind că nu ieșea la suprafață nicio apă în curtea palatului, s-a lăudat că poate face un izvor înalt cât un om călare pe un cal și limpede precum cristalul. De data aceasta regele i-a ordonat croitorului să-și îndeplinească promisiunea, altfel își va pierde capul. Din nou, croitorul a părăsit orașul înainte să-și piardă capul. De data aceasta s-a întâlnit cu acel cal căruia îi salvase viața pe când era doar un mânz. Calul auzise

deja veștile și i-a spus croitorului să urce în spinarea lui și să se țină bine. Au galopat până în oraș și au alergat de trei ori în jurul palatului. Deodată, cu un bubuit de tunet, calul și călărețul au căzut, iar în locul acela a izbucnit un izvor înalt cât un om călare și limpede precum cristalul. Regele l-a îmbrățișat pe croitor, bucuros.

Însă norocul nu i-a surâs foarte mult. S-a întâmplat ca 882
regele să aibă niște fiice, una mai frumoasă decât cealaltă, dar niciuna dintre ele nu născuse vreun fiu. Din nou, cizmarul i-a șoptit regelui că arogantul croitor anunțase că el poate provoca nașterea unui băiat. Regele l-a chemat pe croitor și i-a spus că trebuie să facă astfel încât să se nască un băiat în nouă zile, iar dacă reușea, putea să se însoare cu fiica lui cea mare. „Recompensa e mare", s-a gândit croitorul, „dar cireșele cresc prea sus pentru mine. Dacă încerc să mă urc după ele, sigur o să se rupă creanga sub mine și o să cad". Legându-și desaga, croitorul a ieșit pe porțile palatului. Acolo, într-o pajiște, s-a întâlnit cu o barză, care se plimba de colo-colo ca un filosof, oprindu-se la fiecare întoarcere și stând mai întâi într-un picior, apoi în celălalt. Auzind povestea croitorului, barza a spus: „De multă vreme aduc în oraș copii în scutece, așa că o dată pot să aduc un mic prinț din fântână. Du-te acasă și stai liniștit. Voi veni în nouă zile". Zis și făcut; la momentul stabilit, barza a zburat până la geamul croitorului cu o boccea. Acesta a dus bocceaua la regină. Prințesa cea mai mare nu a primit niciuna dintre bomboanele de la festival, dar l-a primit pe croitorul cel vesel drept soț. Cizmarul a trebuit să-i facă o pereche de pantofi de nuntă croitorului, în care a dansat la ceremonie. I-au fost descoperite uneltirile și i s-a poruncit să părăsească orașul. A ajuns la eșafod și, obosit de furie, s-a culcat. Cele două ciori au zburat de pe capetele spânzuraților și i-au ciugulit ochii. În nebunia lui, a fugit în pădure și trebuie să fi murit acolo de foame, fiindcă nimeni nu l-a mai văzut și nu a mai auzit vreodată de el.

883 Contrastul dintre cei doi călători din poveste nu ar putea fi mai mare. Cizmarul cu trăsăturile sale malefice, controlate de materie, grele și legate de pământ personifică o umbră tipică. El contrastează și completează partea luminoasă, veselă, voioasă, dar aeriană, nepractică a croitorașului. În timp ce acesta din urmă trăiește viața cu inima ușoară, i se alătură cel „din cealaltă parte", personajul negativ răuvoitor. În unele paralele[111], acest alter ego este numit „fratele cel rău". La scurt timp după întâlnirea lor inițială (probabil strâns legată de apariția umbrei), poteca îi conduce pe cei doi într-o pădure vastă. Acest lucru ne spune că umbra croitorului îl ademenește pe acesta în adâncurile inconștientului. Acolo, se dovedește că doar umbra și-a adus suficientă pâine, pentru orice eventualitate, iar croitorul vesel depinde acum de ea pentru hrană. Bucățile de pâine simbolizează trupul în sine, care aparține tărâmului umbrei. Croitorul nu prea a luat în considerare acest bun valoros al umbrei, adică nevoile sale corporale. Umbra deține substanța nutritivă fără de care conștiința ar muri de foame.

884 Cizmarul vinde pâinea în schimbul celor doi ochi ai croitorului și îl conduce, orbit, sub eșafod. Această „orbire" înseamnă că partea materială a croitorului, personificată aici de cizmarul care-l însoțește, induce deodată în eroare[112] eul, partea luminoasă. Adică am putea spune că, după ce și-a pus pe planul al doilea nevoile reale de hrană materială, până și croitorul cedează în fața unei supracompensări inconștiente și cade în iluzia realității materiale. Drept urmare își pierde orientarea cu privire la lumea sa interioară (conștientizarea nevoilor corporale) și lumea sa exterioară (realitățile mediului înconjurător). Conducându-l pe croitor spre eșafod, umbra îl conduce către contactul — cel puțin în auditiv — cu disperarea morții a infractorilor și la întunecarea completă a luminii psihicului. Conflictul cu umbra ca adversar a adus eul în pragul anihilării. Doar atunci poate fi auzită o altă voce, cea a naturii. În momentul lipsei totale de speranță și al demolării voinței umane apare transformarea: umbra este sub altă formă, aici ca salvator. Cele două cadavre încep

[111] Vezi J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 2, p. 476.

[112] [În germană, *verblendet*, literal „orbit".]

să vorbească și transmit mesajul de vindecare; potrivit unor versiuni, chiar întregul viitor. Într-o versiune paralelă irlandeză, „Cei trei corbi", păsările încep să vorbească, la fel ca în alte paralele ale acestei povești[113]. Păcătoșii cei morți se identifică practic cu ciorile (sau corbii) cocoțate pe capetele lor. Ei sunt morții dinăuntrul nostru, partea care încă nu a prins viață și, în același timp, pasărea întunecată care prevestește răul. Într-un basm din Insula Rote (Indonezia), „Povestea regelui orb care trăia în ținuturile din vest", eroul trebuie mai întâi să slujească unui om mort, care simbolizează umbra, înainte ca acesta din urmă să-l ajute, drept recunoștință[114].

Ciorile care stau pe capetele spânzuraților sunt păsări prevesti- 885
toare de rău și își fac veacul, precum corbii, pe câmpurile de luptă și eșafoade[115]. Potrivit vechii credințe populare germanice, cioara este un animal foarte inteligent[116]. Din punct de vedere mitologic, ciorile sunt în unele locuri spirite bune, iar în alte locuri spirite malefice. Sunt păsări sacre sau chiar zei, precum „Corbul" la triburile siberiene, inuite și multe triburi amerindiene din Pacificul de Nord-Vest. În India, ciorile le erau atribuite zeițăților Kālī și Yama, zeii morților, în timp ce în Estonia erau păsări ale luminii. Romanii considerau ciorile ființe demonice, iar walkiriile germanice, care erau considerate la început păsări devoratoare de cadavre, purtau haine de cioară (veșminte). Superstițiile spuneau că ciorile erau însoțitoare ale diavolului, iar vrăjitoarele apăreau sub forma lor. În India, cioara era umbra unui mort (!) și primea ofrande de hrană. Pe de altă parte, convingerea populară susținea că cioara cunoaște originea vieții și este un animal-oracol. Cioara este soția corbului[117]; în general, ciorile și corbii erau confundați între ei[118]. Corbul este animalul din curtea bisericii și al tribunalului. Cunoaște forțele misterioase ale naturii și poate să vorbească. Dacă vreun om aude

[113] *Cf.* J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 2, pp. 468 și urm.

[114] P. Hambruch (ed.), *Malaiische Märchen aus Madagaskar und Insulinde* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1922, pp. 143–155.

[115] *Cf.* M. Ninck, *Wodan*, p. 99.

[116] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Krähe* („cioară").

[117] [În limba germană, cioara este substantiv feminin.]

[118] *Cf.* Bächtold-Stäubli, *s.v. Raben* („corb").

ciorile pălăvrăgind pe eșafod, poate afla multe lucruri. În Antichitate, doi corbi erau mesagerii zeului soare și ai lui Mithra; erau slujitorii lui Helios și Apollo, care apăreau ei înșiși sub formă de corb. În timp ce corbul apare în miturile multor popoare uneori ca demon luminos, iar alteori întunecat, în budism, demonul binevoitor al sorții are cap de corb. În mitologia scandinavă/germanică, corbul este atât animalul lumii celor morți, al lui Odin/Woden, zeul morții, cel spânzurat și sacrificat[119], cât și pasărea cadavrelor și sufletul răului. Ele erau și păsările poeților: Odin/Woden a furat miedul poeților sub forma unui corb sau vultur. În vechea credință germanică, doi corbi, Huginn și Muninn (gândirea și memoria), sunt însoțitorii lui Odin. Ei stau pe umerii lui Odin și îi aduc vești din lume. Odin mai este numit și „corbul anchetator", iar corbul pe care îl trimite în lume este întotdeauna un purtător al sorții, un mesager al morții sau al victoriei[120]. Aceste păsări negre semnifică moarte, tragedie sau suferință[121].

[119] [Traducătorii și istoricii literari nu cad de acord dacă Odin/Woden, „cel spânzurat/spânzuratul", înseamnă că a fost spânzurat de alții ori s-a spânzurat singur.]

[120] *Cf.* M. Ninck, *Wodan*, pp. 7, 15, 91–99, 174–175; E. Mogk, *Germanische*, pp. 65, 70.

[121] Vezi și G. Weicker, *Der Seelenvogel*, p. 27. Pentru corb ca simbol al singurătății, vezi povestea inuită „Cel care nu găsește nimic". Aici, un tânăr mic și urât care nu găsea niciodată ce căuta se întorcea cu mâna goală din drumurile sale și stătea trist in coliba sa. „Ori de câte ori acest om, «Cel-care-nu-găsește-nimic», ieșea cu sania după lemne, se întorcea cu mâna goală. Nu găsea nici măcar apă de băut și trebuia să se bazeze pe alții. Într-o zi, și-a luat patul săracăcios și l-a împachetat împreună cu traista sa cu unelte, și-a pus desaga în spate, s-a dus în partea dinspre coastă a satului, in spatele caselor, și s-a așezat pe jos. După aceea și-a dat jos desaga și, deschizând-o, și-a desfăcut traista cu unelte. Apoi și-a intins uneltele in jurul lui și a aruncat traista. Și-a intins patul și, intinzându-se pe el, a spus: «Aici voi muri». Au venit doi corbi; unul voia să-i scoată ochii, dar celălalt a spus că omul incă nu a murit și a plecat. Celălalt s-a hotărât să se năpustească asupra ochilor, dar în ultima clipă, Cel-care-nu-găsește-nimic i-a smuls cuțitul corbului. Corbul a sărit în spate, iar omul s-a ridicat. «Dă-mi cuțitul», a spus corbul. Cel-care-nu-găsește-nimic a răspuns: «Eu nu am cuțit, așa că acesta va fi cuțitul meu.» Corbul a zis: «O să ți-l plătesc cu multe feluri de vânat». «Nu», a spus omul, «nu ți-l dau înapoi. Eu mereu ies la vânătoare și nu prind nîmic». «Atunci, dacă vrei să te întorci în sat, nu o să reușești», a spus corbul. «Eu nu am cuțit», a răspuns omul. Corbul a tușit și a căzut la pământ, spunând: «Așa să faci. Păstrează-mi cuțitul, dacă îl vrei atât de tare», a zis el, după care a zburat. Bărbatul s-a ridicat, ținând cuțitul în mână. Apoi a vrut să se întoarcă in sat.

În mod semnificativ, eroul dintr-o versiune spaniolă, „Cel bogat și cel sărac", îi aude pe diavoli discutând, în loc de corbi. Ciorile care apar în povestea croitorului și cizmarului subliniază supărarea și orbirea eroului, o condiție necesară pentru intuițiile înțelepte care apar mai târziu din adâncuri[122].

Faptul că sunt *două* ciori care prezic viitorul și stau cocoțate pe 886
două spânzurători sub care se află croitorul sugerează o diferențiere a umbrei într-o pereche de opuse interioare psihice. Cizmarul nu mai este opus croitorului ca încărcătură concentrată de energie ostilă, ci personifică o forță vindecătoare, alături de una distructivă.

Cele două ciori dezvăluie faptul că roua poate vindeca ochii 887
croitorului. Roua apare aici ca o apă vindecătoare. Este văzută ca o apă pură din lumea cerească de dincolo și, prin urmare, conține spiritul divin. Așadar, în alegoria creștină, roua înseamnă venirea Duhului Sfânt sau a Logosului[123]. Astfel, vindecarea orbirii croitorului de către rouă reflectă o recuperare a cunoașterii spirituale și o nouă viziune asupra realității. În povestea irlandeză „Cei trei corbi", roua este înlocuită cu planta vieții. În acest basm, trei băieți intră într-o pădure. Doi dintre ei îl orbesc pe al treilea, care află dintr-o conversație a unor corbi că o plantă vindecătoare crește în locul unde se află ochii lui. Dacă poate să culeagă această plantă, o poate vindeca pe prințesă[124]. Când își recapătă vederea, vede chiar mai bine decât

Pe măsură ce mergea, i s-a contractat gâtul, spinarea i s-a aplecat în față și și-a pus mâinile pe genunchi. Deodată, a devenit bătrân. Nu putea să meargă. S-a întins pe burtă. Nu s-a mai mișcat. Murise" — W.E. Nelson, *Eskimo About Bering Strait*, pp. 474–475.

122 Vezi anticii clarvăzători greci Tiresias și Fineu, care fuseseră orbiți, în unele versiuni, fiindcă dezvăluiseră prea multe dintre secretele zeilor.

123 Despre simbolismul larg răspândit al apei vieții, care printre alchimiștii medievali semnifica apa ochilor filosofilor sau *ros Gedeonis* (= roua lui Gideon), vezi C.G. Jung, OC 11, *Psihologie și religie*, §160–161, mai ales n. 184; OC 12, *Psihologie și alchimie*, §154 și urm., 336 și urm., 475 și urm. Vezi și R. Reitzenstein, *Hellenistic*, pp. 306–307.

124 J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 2, pp. 470–471: „Cel orbit află, după ce trage cu urechea la păsări, nu doar secretul recăpătării vederii, ci și modul în care o poate vindeca pe fiica bolnavă a regelui și cum poate face o fântână secată să se umple din nou cu apă".

înainte! Înzestrat cu planta miraculoasă, o vindecă pe fiica regelui și deschide un izvor de apă potabilă într-o stâncă, aproape de orașul însetat. Pentru aceste fapte, o primește pe fiica regelui drept soție. Însă cele două personaje negative sunt orbite apoi de corbi. În alte paralele, apa vindecătoare provine dintr-o broască arsă și apă[125]. Orbirea prin urzeli malefice și vindecarea cu apa vieții reprezintă un motiv comun în basme. În „Prințul Pașa Hassan“[126], de exemplu, eroul este orbit de către frații săi, iar după patruzeci de zile în care se roagă la Allah găsește un izvor vindecător și vede din nou „lumina lui Dumnezeu“. În basmul fraților Grimm „Fiul regelui, care nu se temea de nimic“, eroul este orbit de un uriaș și, cu ajutorul unui leu, descoperă apele vindecătoare ale unui râu și își recapătă vederea[127].

888 Se pare că a învățat croitorul ceva din această experiență dificilă, fiindcă le cruță pe animalele pe care le întâlnește, deși la început pare că este în dezavantajul său. Acum ia în considerare cerințele lumii instinctuale și obține astfel ajutorul părții pozitive și naturale a umbrei sale. De acum înainte, are reușite și găsește chiar o slujbă la curtea regelui. Dar, deoarece s-a întors la lumea conștiinței, apare din nou cizmarul cel rău, adversarul său inconștient. El răspândește pe ascuns zvonuri despre aptitudinile supranaturale ale croitorului și face ca acesta să primească sarcini imposibile. Umbra otrăvește eroul printr-o pretenție secretă la un eroism suprauman. Dar, deși întotdeauna lucrează pentru rău, aduce binele în cele din urmă, deoarece, cu ajutorul animalelor, adică în baza siguranței sale instinctuale dobândite și a apropierii de natură, croitorul reușește să-și aducă superioritatea reală la lumină și își dă seama de capacitatea sa de a aduce vindecarea ca salvator.

889 Acest rol de umbră ca stimulent al mișcării de dezvoltare este ilustrat clar într-un basm al tribului Koriak, „Fiica insulei plutitoare“.

[125] *Cf.* J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 2, p. 468.

[126] [Discutată în detaliu in von Franz, *Individuation in Fairy Tales*.]

[127] Vezi și basmul „Orbul care și-a recăpătat vederea“, în care eroul este orbit de mama sa vitregă malefică și vindecat de excrementele unor gâște sălbatice. Pentru mai multe exemple, vezi J. Bolte și L. Mackensen, *Handwörterbuch*, *s.v. Blendung* („orbitor“) și *Blindheit* („orbire“).

Acolo, Eme'mqut, eroul cultural, este însoțit mereu de un vecin numit „Cel-invidios" (!), care strica orice demers în care se implica acesta. Într-o zi, Cel-invidios spune, în derâdere, că Eme'mqut nu ar putea să o convingă pe „fiica insulei plutitoare" să-i fie soție. Eme'mqut s-a enervat și a pornit într-o mare aventură, forțându-l pe Cel-invidios să-l însoțească. Împreună cuceresc multe femei frumoase de pe tărâmul spiritelor și din mare. Și devine clar că Cel-invidios, care este și un lăudăros (se laudă că poate să sară peste niște reni, deși este evident că nu e în stare), întruchipează partea geloasă și lăudăroasă a eroului însuși. Umbra este de fapt cea care forțează eul spre un *auseinandersetzung* cu inconștientul. Tocmai datorită acestor îndemnuri și necăjiri intră în contact cu sufletul său, care apare ca femeie ce personifică cea mai înaltă valoare.

În basmul fraților Grimm, croitorul trebuie să recupereze o co- 890
roană de pe fundul unui lac. Această sarcină este similară cu cea a eroului koriak Eme'mqut, deoarece coroana pe care o aduc rațele din adâncuri, adică din inconștient, este și un simbol de cea mai înaltă valoare, completitudinea interioară. Chiar și micul castel pe care îl construiesc albinele pentru croitor, din ceara lor, este o structură geometrică ce poate fi privită drept o mandala și, prin urmare, drept un centru spiritual. O altă mandala este cercul magic pe care îl formează tânărul cal în curte. Din centrul său țâșnește un izvor luminos și limpede precum cristalul, din spatele unei bucăți sferice de teren[128]. Dacă într-adevăr coroana reprezintă valoarea supremă, castelul este sursa imaculată a puterii, iar izvorul care curge reprezintă vitalitatea și reînnoirea eternă; atunci sosește, într-un final, cel de-al patrulea factor: mult așteptatul nepot al regelui, adus de către barză. Într-o versiune slavă[129], un porumbel aduce copilul, reflectând poate conceptul primordial al porumbelului care reprezintă Duhul Sfânt. La prima întâlnire a croitorului cu barza, cea din urmă spune despre

[128] Într-o variantă a acestei povești (*cf.* J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 2, p. 468), toate fântânile din oraș s-au uscat „și nimeni nu știe că piatra cea mare din mijlocul pieței publice trebuie să fie îndepărtată de acolo, fiindcă dedesubt se află cea mai pură apă".

[129] *Cf.* J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 2, p. 471 n. 1.

sine: „Sunt o pasăre sacră, ce nu face rău nimănui". Prin copil, valoarea spirituală cea mai înaltă a sosit, în sfârșit, sub formă de om, deoarece este un simbol al reînnoirii interne și indică spre viitor. Cea de-a patra etapă aduce împlinirea și uniunea croitorului cu fiica regelui. Odată ce se întâmplă acest lucru, aspectul malefic al umbrei dispare, învins de lumea instinctuală reprezentată de animale, singurele forțe opuse care îi pot face față, deoarece și ele aparțin tărâmului inconștientului. Implicându-se în sarcini, eroul însuși nu participă activ la *auseinandersetzung*, ci stă „lipsit de contradicții" deasupra lor, lăsând partea luminoasă și cea întunecată a inconștientului să se lupte între ele. Are loc o inversare, însoțitorul întunecat se dovedește acum a fi cel orbit[130], animalele s-au întors împotriva lui și dispare în pădure, de unde a venit.

891 Acest basm formulat naiv se dovedește a fi o dramă psihică foarte cuprinzătoare, care culminează cu obținerea comorilor. După cum am remarcat mai sus, fiecare dintre aceste comori este un simbol de cea mai înaltă valoare psihică, iar Jung numește acest lucru, în limbaj psihologic, Sinele[131]. Se referă aici la un punct de mijloc între conștiință și inconștient. „Acest ceva este «centrul» căutat al personalității, acel ceva indescriptibil, situat între contrarii, sau unificatorul contrariilor, sau rezultatul conflictului, sau «prestația» tensiunii energetice."[132] Atunci când un individ, în decursul dezvoltării sale psihice, a găsit centrul personalității sale, el este echilibrat și capabil să fie împăcat cu sine. Îndeplinirea acestui obiectiv este atât de importantă, încât se ridică la nivelul unei transformări. Prin urmare efortul psihic este concentrat în acest loc central[133]. În concepția lui

[130] [În limba germană, literal „amăgit".]

[131] *Cf.* C.G. Jung, OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §399, 404 și urm.; OC 9/1, *Despre renaștere*, §247 și urm.; OC 11, *Simbolul transsubstanțierii în liturghie*, §396; OC 11, *Psihologie și religie*, §140.

[132] C.G. Jung, OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §382.

[133] În *ibidem*, §398, autorul scrie despre Sine că este „un centru virtual de o constituție […] misterioasă". În „Comentariu la *Secretul Florii de Aur*", el spune că scopul este acela de a muta centrarea din eu la un nou centru, luând în considerare cerințele conștientului și inconștientului. Acest „punct virtual" între conștient și inconștient poate fi numit Sinele — C.G. Jung, OC 13, *Comentariu la „Secretul Florii de Aur"*, §67.

Jung, Sinele nu este doar un „loc" psihic, ci și un arhetip, o imagine primordială care este încărcată energetic și funcționează fiindcă este subordonat eului conștient și îl include[134]. El determină soarta indivizilor, întotdeauna ca arhetip, în funcție de atitudinea eului, în sens pozitiv sau negativ[135]. Imaginea simbolică a acestui arhetip apare în visele indivizilor, în miturile și basmele multor popoare și în descrierile experiențelor religioase. Este exprimată și în viziuni și — în măsura în care nu reprezintă ceva ce trăiește ca un „copil divin" — apare sub forma unei mandala. Unitatea și regularitatea [adică respectarea legilor] mandalei simbolizează plenitudinea. „De cele mai multe ori este vorba despre o formă de floare, cruce sau roată cu o tendință limpede spre tetradă [...]."[136]

În povestea celor doi călători, umbra este cea care-l îndeamnă 892
pe croitor să caute acest centru psihic, un simbol al tăriei sufletești interioare. Se pare că planurile sinistre ale cizmarului îl ajută pe croitor să se maturizeze și să devină o persoană regală.

Alter egoul apare în basme și ca slujitor sau spirit care îl ajută 893
pe erou, datorită afinității sale cu eroul — atât ca dependență subordonată, cât și angajament față de implicarea în eforturile de ajutorare. Un basm care ilustrează întâlnirea periculoasă cu propriul demon și reprezintă într-un mod deosebit felul în care această formă dobândește bunurile disponibile și care iluminează foarte frumos personajul magic al servitorului este „Lasse, slujitorul meu":

> A fost odată ca niciodată un prinț sau duce, sau cum vreți 894
> să-i spuneți, dar în orice caz un domn de viță nobilă, care nu voia să stea acasă. Așa că a călătorit în toată lumea, iar oriunde s-a dus, a fost bine primit. S-a împrietenit la cataramă cu cei mai rafinați oameni, fiindcă avea sume nemaiauzite de bani.

[134] *Cf.* C.G. Jung, OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §274.

[135] *Cf.* J. Jacobi, *Psihologia lui C.G. Jung*, p. 145: „Însă și Sinele este o categorie psihologică, așa că poate fi resimțit. Atunci când ieșim în afara limbajului psihologic, îl putem numi «focul central», partea noastră individuală din Dumnezeu sau «scânteia», ca să folosim termenul lui Meister Eckhart".

[136] C.G. Jung, OC 13, *Comentariu la „Secretul Florii de Aur"*, §31 și urm. Vezi și J. Jacobi, *Psihologia lui C.G. Jung*, p. 151.

Își găsea imediat prieteni și cunoștințe oriunde se ducea, căci oricine are troaca plină va găsi întotdeauna porci care să-și bage râtul în ea. Dar, fiindcă își risipea banii astfel, avea din ce în ce mai puțini, iar în cele din urmă a rămas fără un sfanț. Și s-au terminat astfel și prietenii lui, căci au dispărut la fel ca porcii. După ce l-au sărăcit, au început să se smiorcăie și să grohăie, iar în scurtă vreme s-au risipit, fiecare la treaba lui. Și a rămas singur, abandonat de toți, după ce fusese dus de nas. Toți se bucuraseră să-l ajute să scape de bani, dar niciunul nu era dispus să-l ajute să-i recâștige, așa că nu i-a rămas altceva de făcut decât să se întoarcă acasă ca ucenic de zilier și să cerșească pe drum.

895 Într-o seară, târziu, s-a trezit într-o pădure enormă, fără să aibă vreo idee unde avea să-și petreacă noaptea. Uitându-se în jur, a zărit printre tufișuri o colibă veche. Bineînțeles că era una dărăpănată, nu o locuință demnă de un așa nobil rafinat; dar atunci când nu putem avea parte de ceea ce vrem, trebuie să ne mulțumim cu ce primim, și din moment ce nu avea ce face, a intrat în căsuță. Nu era nici măcar o pisică înăuntru, niciun scaun pe care să stea. Dar lângă un perete se afla un cufăr mare. Ce putea să se afle în cufăr? Dacă erau câteva fărâme mucegăite de pâine? Aveau să i se pară delicioase, fiindcă nu mâncase nimic toată ziua și îi era atât de foame, că i se lipiseră mațele de șira spinării. A deschis cufărul. Dar în cufăr se afla alt cufăr, iar în acesta alt cufăr, și tot așa, unul mai mic decât celălalt, până ce nu mai erau decât niște cutiuțe. Iar cu cât erau mai multe, cu atât îi era mai greu să le deschidă; căci orice era ascuns cu atâta grijă trebuia să fie excepțional de frumos, s-a gândit el.

896 În cele din urmă a ajuns la o cutiuță, iar în cutiuță se afia o bucățică de hârtie, și cu atât s-a ales după atâta chin! La început, a fost foarte supărat.

Dar deodată, a văzut ceva scris pe bucata de hârtie și, uitându-se mai îndeaproape, a reușit să descifreze cuvintele, deși arătau ciudat. A citit: „Lasse, slujitorul meu!“[137] 897

De îndată ce a rostit cuvintele, a auzit aproape de ureche: „Ce dorește stăpânul meu?“ 898

S-a uitat în jur, dar nu a văzut pe nimeni. „Ce ciudat“, s-a gândit el și a mai citit o dată cu voce tare: „Lasse, slujitorul meu!“ — și, la fel ca înainte, a urmat răspunsul: „Ce dorește stăpânul meu?“ 899

[Fiind înnebunit să găsească ceva să mănânce, a cerut mâncare. Imediat a apărut o masă bogată, cu toate felurile de mâncare pe care și le putea închipui! Cu ajutorul slujitorului său invizibil, i se oferă un pat elegant, iar coliba se transformă într-un palat magnific, cu slujitori. De cealaltă parte a pădurii se afla palatul unui rege. Acel rege a fost uimit de castelul care apăruse deodată pe cealaltă parte a pădurii „lui“. Înfuriat de îndrăzneala aceea, și-a trimis soldații să-l demoleze și să-l spânzure pe cel care l-a construit. Ducele a fost salvat din nou de slujitorul lui invizibil, care i-a dat de două ori mai mulți soldați decât avea regele, așa încât ofițerii regali nu au îndrăznit să mai înainteze. Ducele i-a primit la palat și a aflat că regele avea o fiică nespus de frumoasă, care era atât de mândră, încât nu se uitase niciodată la vreun bărbat. Ducele le-a cerut ofițerilor să-i transmită salutările sale regelui. Seara, a strigat: „Lasse, slujitorul meu!“ și i-a spus ajutorului său nevăzut să o aducă pe prințesa adormită până la el, fără să o trezească. Nu a durat mult până ce aceasta s-a aflat pe patul lui, mai frumoasă decât oricare altă femeie din câte văzuse vreodată. Ducele i-a ordonat slujitorului să o ducă înapoi la castelul ei, fiindcă avea să le facă o vizită a doua zi, pentru a-i cere regelui mâna ei. Între timp, regele se înfuriase deoarece castelul încă era în picioare și rivaliza cu al lui. Căpitanul i-a explicat totul, ceea ce regele nu a putut să înțeleagă la început. 900

[137] Numele „Lasse“ este o poreclă des întâlnită pentru „Lars“ în suedeză și „Lorenz“ în germană.

Apoi, a sosit prințesa și i-a spus tatălui ei că avusese un vis straniu și frumos: se afla într-un castel nou și s-a întâlnit cu un duce chipeș și viteaz, iar acum voia să se mărite cu el. Înainte ca regele să-și revină din această surpriză, ducele și-a făcut apariția cu tobe și trâmbițe, strălucind de aur. Și-a declarat loialitatea față de rege și a curtat-o pe fiica acestuia. Regele nu a îndrăznit să refuze, dar a vrut mai întâi să vadă cu ochii lui celălalt castel și bogățiile ducelui. După ce a confirmat situația, și-a dat acordul. Nunta a fost fastuoasă, iar cuplul a plecat să locuiască în castelul ducelui.] După o vreme, ducele a auzit într-o seară cuvintele: „Stăpânul meu este mulțumit acum?“ Era Lasse, deși ducele nu îl vedea.

901 „Sunt foarte mulțumit“, a răspuns ducele, „fiindcă mi-ai adus tot ce am acum“.

902 „Dar eu ce am primit în schimb?“ a întrebat Lasse.

903 „Nimic“, a răspuns ducele. „Dar, cerule, ce aș fi putut să-ți dau, din moment ce nu ești făcut din carne și oase și nici măcar nu te văd?“ a spus el. „Dar dacă pot să fac ceva pentru tine, spune-mi ce anume și voi face.“

904 „Mi-aș dori foarte tare să-mi dai bucățica de hârtie pe care o ții în cutie“, a spus Lasse.

905 „Dacă doar atâta lucru vrei, dacă fleacul acesta te ajută, îți îndeplinesc dorința, fiindcă cunosc deja pe dinafară cuvintele“, a spus ducele. Lasse i-a mulțumit și i-a spus că nu trebuie decât să pună hârtia pe scaun, lângă patul său, când se ducea la culcare, iar el avea să o ia în timpul nopții.

906 Ducele a făcut întocmai, iar apoi s-a culcat și a adormit. Dar spre dimineață, ducele s-a trezit, fiindu-i atât de frig încât îi clănțăneau dinții în gură, iar când a deschis ochii, a observat că îi fusese luat totul și nu mai avea nici măcar o cămașă pe care să o numească a lui. Și, în loc să fie întins în patul lui elegant din dormitorul uriaș, aflat în castelul său splendid, stătea pe cufărul cel mare, în coliba cea veche. A strigat imediat: „Lasse, slujitorul meu!“ Dar nu i-a răspuns nimeni. Așa că a mai strigat o dată:

„Lasse, slujitorul meu!“ Din nou, niciun răspuns. Așa că a 907
mai strigat o dată, cât de tare a putut: „Lasse, slujitorul meu!“
Dar și a treia oară a fost în zadar.

A început să-și dea seama ce se întâmplase și că, după ce 908
obținuse bucata de hârtie, Lasse nu trebuia să-l mai slujească,
iar Lasse făcuse toate acestea posibile. Dar acum, lucrurile
stăteau așa cum stăteau, iar ducele se afla în coliba cea veche,
fără să aibă măcar o cămașă în spinare. Nici prințesa nu
o ducea mai bine; dar măcar ei îi rămăseseră hainele; căci
acestea îi fuseseră date de tatăl ei, iar Lasse nu avea putere
asupra lor. Acum, ducele a trebuit să-i explice totul prințesei
și să o implore să plece, fiindcă el avea să se descurce singur
cât de bine putea. Dar prințesa nici nu a vrut să audă. I-a spus
că își amintea bine cuvintele preotului care îi căsătorise, și
anume să nu îl părăsească niciodată.

[Când regele nu a mai văzut castelul minunat de cealaltă 909
parte a pădurii, s-a îngrijorat și s-a dus să vadă cu ochii lui
ce s-a întâmplat. Găsind-o pe fiica lui plângând și pe ginerele
său acum nenorocit, incapabil să-i mărturisească regelui ce
se întâmplase, a ordonat ca ducele să fie spânzurat. Prințesa
a vorbit cu călăul și a pus la cale ca ducele să fie salvat și să
fugă amândoi în lume.]

Acum, ducelui îi ajungea cuțitul la os, la propriu! Însă, 910
datorită felului special în care a pregătit călăul frânghia,
ducele nu a murit, ci a stat atârnat acolo o vreme. Asta i-a dat
suficient timp să reflecteze la greșeala lui că nu s-a mulțumit
cu un deget, ci a luat toată mâna; însă cel mai mult îl deranja
faptul că fusese atât de naiv încât îi dăduse bucata de hârtie
lui Lasse. „Dacă aș putea să o iau înapoi, le-aș arăta tuturor
că lipsurile m-au făcut mai înțelept“, s-a gândit în sinea lui.
Dar abia când ni se fură calul închidem poarta grajdului. Așa
e lumea. Și-a scuturat degetele de la picioare, din moment ce
nu mai avea nimic altceva de făcut.

Fusese o zi lungă și grea pentru el, așa că nu i-a părut 911
rău când a văzut soarele coborând în spatele pădurii. Dar,

tocmai când soarele urma să apună, a auzit un răsunător „Yo ho", iar când s-a uitat în jos, a văzut șapte căruțe cu încălțări uzate venind pe drum, iar în vârful ultimei căruțe se afla un bătrânel în gri, cu o scufie de noapte pe cap. Semăna cu o fantomă sinistră și nu era deloc plăcut la vedere. S-a apropiat de eșafod, s-a oprit când a ajuns dedesubt, s-a uitat la duce și a râs, creatura aceea bătrână și oribilă!

912 „Aceasta este măsura prostiei tale?" a întrebat el. „Dar ce să facă un om ca tine cu prostia lui, dacă nu o pune la treabă?" Și a râs din nou. „Da, tu atârni acolo, iar eu car cu căruța toate încălțările pe care le-am rupt pe când umblam să-ți îndeplinesc ție dorințele absurde. Uneori mă întreb dacă știi să citești ce scrie pe bucata aceea de hârtie și dacă recunoști scrisul", a spus el, râzând din nou și prostindu-se, în timp ce îi flutura ducelui bucata de hârtie pe sub nas. Dar nu toți cei care atârnă în ștreang sunt morți, iar de data aceasta Lasse a fost cel mai prost dintre ei doi.

913 Ducele i-a smuls bucata de hârtie din mână! „Lasse, slujitorul meu!"

914 „Ce dorește stăpânul meu?"

915 [Ducele i-a ordonat lui Lasse să-i taie frânghia și să-l dea jos de pe eșafod, să aducă din nou castelul la viață și tot ce era înainte acolo, ceea ce Lasse a și făcut. A doua zi de dimineață, regele a văzut din nou castelul, dar eșafodul, ginerele și fiica lui dispăruseră. A trebuit să se așeze, să-și dea jos coroana și să se scarpine în cap. Se întâmplaseră atâtea lucruri ciudate în ultima vreme! S-a dus la castelul ducelui și a fost întâmpinat de flica și ginerele său. Complet înmărmurit, regele a cerut o explicație. Ducele, sigur pe sine, a negat că s-ar fl întâmplat ceva ieșit din comun, sugerând posibilitatea ca regele să-și fl pierdut temporar mințile.]

916 „Cred că este așa cum spui", i-a zis regele ducelui, „și cred că mi-am recuperat rațiunea și mi-am regăsit ochii. Ar fi fost un mare păcat să te spânzur", a spus el. Apoi s-a bucurat și nimeni nu s-a mai gândit la asta. Dar vremurile potrivnice te

învață să fii înțelept, așa spune lumea, iar ducele a început să se ocupe singur de mai multe lucruri, astfel încât Lasse să nu mai trebuiască să uzeze atâtea perechi de pantofi. Regele i-a dat imediat jumătate din regatul lui, așa că a avut destule de făcut, iar oamenii spuneau că rar se mai găsea un conducător atât de bun ca al lor.

Apoi, într-o zi, Lasse a venit la duce și, deși nu arăta 917
mai bine ca înainte, era mai respectuos și nu mai rânjea batjocoritor. „Nu mai ai nevoie de ajutorul meu", a spus el, „fiindcă înainte îmi uzam toți papucii, iar acum nu reușesc să rup nici măcar o pereche, și cred că încep să-mi crească mușchi pe picioare. Nu vrei să mă eliberezi?"

Ducele credea că poate să o facă. „M-am străduit să te 918
scutesc de eforturi și cred că pot să mă descurc fără tine", a răspuns el. „Dar nu pot să mă despart de castel și de toate celelalte lucruri, din moment ce nu aș putea găsi niciodată un arhitect ca tine, și poți să mă crezi pe cuvânt că nu vreau să mai apar vreodată pe eșafod. Așa că eu, de bunăvoie, n-am să-ți înapoiez bucata de hârtie", a spus el.

„Câtă vreme se află în posesia ta, nu am de ce să mă tem", 919
a răspuns Lasse. „Dar dacă ar ajunge pe mâinile altcuiva, ar trebui să încep din nou să alerg și să o iau de la capăt, ceea ce nu mi-aș dori. Când lucrezi de o mie de ani, așa ca mine, în cele din urmă obosești."

Așa că au ajuns la concluzia că ducele ar trebui să pună 920
bucata de hârtie în cutiuța sa și să o îngroape la șapte coți sub pământ, sub o piatră care crescuse și avea să rămână acolo pe vecie. Apoi, și-au mulțumit unul altuia pentru o prietenie plăcută și s-au despărțit. Ducele a făcut cum a promis și nu l-a văzut nimeni când a ascuns cutia. A trăit fericit alături de prințesă și a fost binecuvântat cu fii și fiice. După moartea regelui, el a moștenit întregul regat și, după cum vă puteți imagina, a dus-o chiar mai bine, și probabil încă trăiește și domnește acolo, dacă nu a murit.

921 Cât despre cutiuța cu bucata de hârtie, mulți încă sapă după ea și o caută[138].

922 Întâlnirea fatidică dintre personaj și regatul magic are loc aici în momentul unui eșec în lume. Prin izolare exterioară, eul aude voci interioare. Astfel, aventurile unui băiat rege din basmul spaniol „Frumusețea lumii" au loc mai ales după ce acesta își pierde toate bunurile din cauza unui curtean malefic, care îl lasă apoi singur la ananghie, pe o insulă izolată. Așadar, eroul cade sub puterea umbrei.

923 Ducele din povestea suedeză găsește puterea periculoasă și generoasă a inconștientului într-o bucată de hârtie aflată în cea mai mică dintre cele patru cutii băgate una într-alta. Cutia, ca lucru receptiv, sigur, o ascunzătoare, este simbolul pântecului[139], dar, mai general, și al întregului corp[140]. Reprezintă corpul-suflet atotcuprinzător și întunecat[141]. În Misterele Eleusine, șarpele auriu ca imagine a divinității secrete era purtat ascuns în cufărul sacru sau arca sacră[142]. În basmul fraților Grimm „Cele trei pene", eroul nătâng coboară câteva trepte în pământ și dă peste o broască grasă, care îi oferă un covor magic și alte instrumente fermecate. [Pentru basmul complet, vezi volumul următor.] Într-un basm rusesc, „Fecioara moartă", un întreg oraș de aur este închis într-o cutie de aur[143]. În aceste exemple, cuferele,

[138] C. Stroebe, *Swedish Fairy Book*, pp. 11–32.

[139] *Cf.* J.J. Bachofen, *Gräbersymbolik*, pp. 127–128; H. Silberer, *Problems of Mysticism*, p. 225; O. Rank, *The Myth of the Birth*, pp. 55, 83.

[140] *Cf.* Angelus Silesius, *The Cherubinic Wanderer*, p. 42 [text ușor modificat] („Trup, sufiet și divinitate"): „Sufletul este un cristal, divinitatea este strălucirea sa:/ Trupul in care sălășluiești le ascunde pe amândouă ca într-un altar" (*Die Seel ist ein Kristall, die Gottheit ist ihr Schein:/ Der Leib, in dem du lebst, ist ihrer beider Schrein*).

[141] [În germană, *Körperseele*.]

[142] *Cf.* A. Dieterich, *Eine Mithrasliturgie*, pp. 124 și urm.; O. Rank, *The Myth of the Birth*, pp. 55, 76–77.Vezi și aztecul „Cufăr al lui Hackmack" (acum in Muzeul de Cultură Populară din Hamburg). Acest cufăr din piatră este „o imagine și un simbol al întregului cosmos" — T.W. Danzel, „The Psychology of Ancient Mexican Symbolism", p. 106. De asemenea, Arca Sfântă din anticul Israel este un chivot în formă de cufăr, care a devenit un loc de acumulare a energiilor religioase.

[143] [Vezi și basmul rusesc „Cutia magică" — N. Guterman (trad.), *Russian Fairy Tales*, comentariu de Roman Jakobson, Pantheon Books, New York, 2006, pp. 164–167.]

precum cutia Pandorei, denotă inconștientul. În basmul „Lasse, slujitorul meu", ducele trebuie să deschidă trei cutii până ce ajunge la a patra, ca să găsească hârtia conținând cuvintele magice.

Procesul psihologic îl privește astfel pe duce, condus de nevoi 924
externe, care trebuie să sape mai adânc în sufletul său și să treacă de multe straturi până ce ajunge la miezul creativ viu din inconștient. (Coliba, care are aceeași formă de cutie, este o mandala, un simbol al locului sufletului.) Biletul îi conferă putere asupra unui slujitor invizibil care îi îndeplinește orice dorință. Întruchipează posibilități infinite de visare inertă și darul de a lăsa bogăția și posibilitățile fatidice ale imaginilor interioare să devină „reale" (eficiente). Aceste posibilități nu îi sunt accesibile direct ducelui, ci doar printr-un obiect magic, hârtia care conține cuvintele „Lasse, slujitorul meu". Biletul și cuvintele sunt un sprijin, un fel de cheie sau formulă pentru a obține acces la inconștient.

Slujitorul invizibil se dovedește a fi un bătrânel cenușiu cu o 925
scufie pe cap, care are un chip „ca de fantomă sinistră". Este precum Púca (din „Cimpoierul și Púca"), un spirit întunecat, a cărui pălârie ascuțită îl face să arate ca un spiriduș. Spiridușii (la fel ca fierarii) semnifică forțe ascunse ale imaginilor din natură. De asemenea, Lasse apare aproape personal ca zeitate htonică. (Vezi figura din „Povestea lui Longa-Poa".) În povestea spaniolă „Ursul Hans" apare un omuleț negru pe care trebuie să-l înfrunte mai întâi eroul, dar apoi este învins și îi îndeplinește acestuia toate dorințele. (Umbra este reprezentată adesea în basmele spaniole ca un om negru.) Deși Lasse este supus la început și se comportă ca un adevărat slujitor, procurând toate bunurile pe care și le dorește stăpânul său, mai târziu își arată întregul aspect întunecat și îl duce pe erou la eșafod, așa cum a făcut cizmarul cu croitorul în „Cei doi călători". Dar Lasse mediază și contactul cu partea feminină, emoțională a inconștientului, care este reprezentată de fiica regelui. Ea îl convinge pe călău și îi salvează viața ducelui.

Deoarece ducele a adus forțele inconștientului care se aflaseră 926
sub vraja lui prin mijloace artificiale, el nu le stăpânește cu adevărat. În clipa când puterea îi scapă printre degete fără să-și dea seama,

demonul este eliberat și își dezvăluie adevărata natură, aruncând eroul într-o situație și mai dramatică decât înainte. Dar apoi își dă seama că nu poate folosi în mod legitim puterile care se află în inconștient pentru sine, ci trebuie să dobândească acele comori prin efort conștient și muncă, și să le utilizeze cu anumite limite umane. Drept urmare a acestei conștientizări, ducele devine atât de matur, încât nu mai are nevoie de o „artă" sau „metodă" pentru a gestiona tărâmul demonic. Îngroparea biletului reprezintă o expresie foarte precisă a atingerii obiectivului unei relații semnificative a omului cu umbra sa și, în general, cu inconștientul. Fiecare parte renunță la superioritatea asupra celeilalte și, prin urmare, se obține pacea. Talismanul magic este redat naturii, deoarece ducele cunoaște acum misterul inconștientului în sinea lui. Demonul întunecat dispare, la fel ca cizmarul din „Cei doi călători", și nu se mai întoarce niciodată pe tărâmul magic.

927 O poveste similară este „*Schratl* cel întemnițat și bogatul Julius"[144]:

[144] *Cf.* fermecătorul basm „Du-te nu știu unde și adu nu știu ce", în care un arcaș se abține să tragă într-un porumbel, care se transformă în ființă umană și devine soția lui. Regele o dorește și îl trimite pe arcaș într-o aventură. După multe încercări și misiuni, în cele din urmă, trebuie să îndeplinească sarcina: „Du-te nu știu unde și adu nu știu ce". În timp ce soția îi rămâne loială sub formă de porumbel, el rătăcește până se întâlnește cu mama ei, o vrăjitoare, cu al cărei ajutor il dobândește pe spiritul-slujitor Șmat-mintosul. Acesta trăiește într-o peșteră, unde slujește doi bătrâni. Pe drumul de întoarcere, Șmat-mintosul îi dă niște obiecte magice, un castel și soldați, astfel că îl învinge pe rege și, împreună cu soția lui, primește întregul regat. Șmat-mintosul nu mai este menționat. Aici, figura magică a slujitorului din peșteră (!) este legată de zeitatea paternă htonică (personificată de cei doi bătrâni, în aspectul lor dublu). Eroul îi cere lui Șmat-mintosul să mănânce cu el. În cei treizeci de ani în care i-a slujit pe cei doi bătrâni, Șmat-mintosul nu a fost invitat niciodată să stea cu ei la masă. Prin această invitație, arcașul îl salvează pe Șmat-mintosul și îl eliberează de țintuirea în tărâmul inconștientului. El dispare de îndată ce eroul ajunge în siguranță în „regatul" său. Faptul că mama magică îl conduce pe erou la peșteră indică legătura dintre Marea Mamă și umbră, ambele simbolizând natura generoasă. Vezi și relația dintre Púca și zânele materne din „Cimpoierul și Púca". Vezi și „Lumina albastră". Și acolo, o vrăjitoare rea controla la început slujitorul magic (un

Bogatul, dar singuraticul domn Julius a eliberat un *schratl*[145] dintr-o cutie din perete. Ca răsplată pentru libertatea sa, spiritul i-a îndeplinit toate dorințele. L-a transformat pe domnul Julius într-un căpitan care naviga pe toate mările, dar apoi i-a stricat fericirea cu o furtună. Apoi, *schratl* l-a făcut general, dar nu i-a permis să omoare pe nimeni. După aceea l-a transformat pe domnul Julius în sultan turc, dar acesta se rușina de femei și nu îi plăceau femeile din harem, iar ca pustnic era ursuz. Apoi, *schratl* l-a făcut grădinar, omorându-l în taină pe adevăratul grădinar și aducându-l pe Julius alături de soția și copiii săi. Acum, Julius era fericit. Dar acest lucru l-a iritat pe *schratl*, fiindcă nu suporta ca stăpânul lui să fie fericit, așa că a hotărât să-i distrugă norocul. Într-o zi, a venit la soția grădinarului deghizat în bătrân și i-a spus că el era *schratl*, un fel de demon, și slujitorul soțului ei. l-a spus toată povestea cu domnul Julius și că el nu era soțul său de drept. Ea nu l-a crezut, chiar dacă a jurat că îi poate dovedi totul și va vedea cu ochii ei. A adăugat că se poate transforma în orice voia ea. Dar femeia l-a alungat și i-a spus totul lui Julius. Acesta a mărturisit adevărul și s-a întristat, fiindcă norocul și fericirea lui s-au terminat. Dar femeia a fost curajoasă și i-a zis că totul avea să fie bine, însă doar dacă se căsătorea cu ea, iar ceremonia era oficiată de un preot creștin, ceea ce a și făcut. Însă *schratl* a continuat să o deranjeze, până când aceasta l-a prins în cutia ei de cusut și l-a aruncat în mare. De atunci, cei doi au trăit fericiți împreună. 928

Interpretarea acestui basm este clară din discuția precedentă. Povestea ilustrează pe scurt aspectul dublu al umbrei ca ajutor magic, dar și distrugător. Întruchipează daemonii inconștientului eroului (eului), în care sălășluiesc în stare latentă toate forțele ce pot face din om un rege sau un criminal. *Schratl* pare capabil să-i arate opusului 929

bătrânel), care slujea eroul ori de câte ori își aprindea pipa cu lumină albastră. La sfârșitul poveștii, soldatul devine rege și slujitorul nu mai este menționat.

145 [Un demon al pădurii.]

său [adică eul, omologul său] atitudinea corectă, care înseamnă o stăpânire de sine înțeleaptă și capacitatea de a face diferența dintre eu și daemonii săi.

930 Un basm important asociat cu „Cei doi călători", dar care ilustrează aspecte noi ale problemei umbrei este „Ferdinand cel Credincios, Ferdinand cel Necredincios". Această poveste sprijină interpretarea noastră, conform căreia animalele utile reprezintă aspecte pozitive ale umbrei:

931 A fost odată ca niciodată un bărbat care trăia împreună cu soția sa, iar atât timp cât au fost bogați nu au avut copii, dar când au devenit săraci, li s-a născut un băiețel. Însă nu găseau un naș pentru el, așa că bărbatul a zis că se va duce în alt loc, să vadă dacă găsește pe cineva. Pe când mergea, s-a întâlnit cu un om sărman care l-a întrebat încotro se duce. I-a răspuns că mergea să vadă dacă poate găsi un naș, dar că era atât de sărac, încât nu voia nimeni să se încumete. „Ah", a spus săracul, „tu ești sărac, eu sunt sărac, o să-ți fiu eu naș, dar sunt atât de amărât, încât nu pot să-i ofer nimic copilului. Du-te acasă și spune-i dădacei să vină cu copilul la biserică". Când au ajuns cu toții la biserică, cerșetorul se afla deja acolo și i-a dat copilului numele de Ferdinand cel Credincios.

932 [Pe când ieșea din biserică, cerșetorul i-a dat o cheie dădacei și i-a spus să i-o dea tatălui când ajunge acasă, iar acesta trebuia să aibă grijă de ea până ce copilul împlinea paisprezece ani.] La vârsta de șapte ani, băiatul a căutat în zadar ușa palatului la care i se spusese că se potrivește cheia, dar la paisprezece ani descoperit-o într-o pădurice, a descuiat-o și a găsit un cal alb, pe care a urcat bucuros, strigând la tatăl său: „Acum am un cal alb și o să călătoresc!" A pornit la drum și, în timp ce mergea, a zărit o pană (de scris) ce zăcea în mijlocul drumului. La început s-a gândit să o ridice, dar apoi și-a zis: „Ar trebui să o las acolo; o să găsesc cu ușurință o pană acolo unde merg, dacă am nevoie de una". După ce a pornit din nou la drum, a auzit o voce în urma lui: „Ferdinand cel Credincios,

ia-o cu tine". S-a uitat în jur, dar nu a văzut pe nimeni (calul vorbise) — totuși s-a întors și a luat pana. După ce a mai mers o vreme, a trecut de un lac și a văzut un pește zăcând pe mal, sufocându-se — așa că a spus: „Așteaptă, dragul meu pește, te ajut eu să ajungi la apă"; și, apucându-l de coadă, l-a aruncat în lac. Atunci peștele a scos capul din apă și a spus: „Deoarece m-ai ajutat să scap din noroi, o să-ți dau un flaut; când ai nevoie, cântă la el și vin să te ajut, iar dacă îți cade vreodată ceva în apă, cântă la flaut, iar eu am să vin să-ți aduc obiectul cu pricina". Apoi Ferdinand a plecat și s-a apropiat de el un om care l-a întrebat încotro merge. „Ah, spre următorul loc." Atunci l-a întrebat cum îl cheamă. „Ferdinand cel Credincios." „Așa deci! Înseamnă că avem aproape același nume, fiindcă mie mi se spune Ferdinand cel Necredincios." Și au pornit amândoi spre următorul han.

Din păcate, Ferdinand cel Necredincios știa tot ce gândise 933
vreodată celălalt și tot ce avea să facă; cunoștea aceste lucruri prin tot felul de tehnici malefice. Însă la han se afla o fată sinceră, cu un chip luminos, care se comporta foarte frumos. Aceasta s-a îndrăgostit de Ferdinand cel Credincios, flindcă era un bărbat chipeș, și l-a întrebat încotro merge. „Ah, doar hoinăresc pe aici", a spus el. Ea i-a zis că ar trebui să rămână, flindcă regele din acel ținut voia un însoțitor sau o escortă, iar el ar trebui să intre în slujba domnitorului. Ferdinand a răspuns că nu poate să meargă la un om atât de important și să-și ofere, pur și simplu, serviciile. Atunci fecioara i-a spus: „Ah, o să fac eu asta pentru tine". Fata s-a dus direct la rege și i-a spus că știa un slujitor perfect pentru el. Monarhul a fost mulțumit și a ordonat să fie adus Ferdinand cel Credincios, astfel încât să-l facă slujitorul său. Însă Ferdinand ar fi vrut să fie escortă, fiindcă voia să se afle acolo unde se afla și calul său, așa că regele l-a făcut escortă regală. Când a aflat Ferdinand cel Necredincios acest lucru, i-a spus fetei: „Cum? Îl ajuți pe el, dar pe mine nu?" „Ah", a zis fata, „te ajut și pe tine". Ea s-a gândit: „Trebuie să rămân prietenă cu omul acesta, fiindcă

nu e de încredere". S-a dus la rege și i l-a recomandat drept slujitor, iar regele l-a primit.

934 [Regele se văita mereu că dragostea lui nu se afla alături de el. Ferdinand cel Necredincios i-a sugerat regelui să-l trimită pe Ferdinand cel Credincios să o găsească pe fata pe care o iubea. Dacă nu reușea, regele urma să-i taie capul.] Regele l-a chemat pe Ferdinand cel Credincios și i-a spus că undeva în lume se afla fata visurilor sale, iar el trebuia să i-o aducă, fiindcă altfel avea să moară.

935 [Aflat în grajd, alături de calul său alb, Ferdinand cel Credincios și-a plâns soarta și a strigat după ajutor. Căluțul alb i-a spus să nu-și facă griji, să-i spună regelui să-i dea o corabie plină cu carne și una plină cu pâine, fiindcă trebuia să împace uriașii și păsările gigantice de pe insula unde dormea o prințesă, iubita regelui. Astfel echipat, Ferdinand cel Credincios s-a dus la insulă și a hrănit uriașii și păsările. După ce s-au săturat de carne, Ferdinand i-a pus pe uriași să o care pe prințesă, cu patul ei, până la rege.] Când fata a ajuns la rege, i-a spus că nu poate trăi, fiindcă trebuie să aibă cu ea scrierile sale, care rămăseseră în castel. La instigările lui Ferdinand cel Necredincios, regele l-a chemat pe Ferdinand cel Credincios și i-a spus să aducă scrierile de la castel, altfel avea să moară. Așa că s-a dus din nou în grajd, s-a văitat și a spus: „Ah, căluțul meu alb, trebuie să plec din nou, cum voi reuși să mă întorc cu bine?" Calul i-a zis să încarce din nou corăbiile. A făcut întocmai și lucrurile au decurs ca prima dată — uriașii și păsările au mâncat pe săturate, fiind astfel îmblânziți. Când au ajuns la castel, calul alb i-a spus lui Ferdinand cel Credincios că trebuie să intre, deoarece scrierile erau pe masa din dormitorul prințesei. Ferdinand cel Credincios a intrat și le-a luat. Când se aflau pe lac, și-a scăpat pana de scris în apă; atunci calul alb i-a spus: „Acum nu mai pot să te ajut". Dar Ferdinand și-a adus aminte de flaut și a început să cânte la el, iar peștele a ieșit cu pana lui de scris în gură și i-a înapoiat-o. A dus scrierile la castel, unde a avut loc

nunta. Însă regina nu îl iubea pe rege, fiindcă acesta nu avea nas; l-ar fi preferat pe Ferdinand cel Credincios. Prin urmare într-o zi, când erau adunați toți lorzii de la curte, regina a spus că poate face tot felul de trucuri magice, că poate să taie capul cuiva și să i-l pună la loc, și că unul dintre ei ar trebui să încerce. Dar niciunul nu voia să fie primul, așa că Ferdinand cel Credincios, din nou la îndemnurile lui Ferdinand cel Necredincios, s-a oferit voluntar, iar regina i-a tăiat capul, i l-a pus la loc și l-a vindecat de îndată, rămânându-i doar un fir roșu în jurul gâtului. Atunci regele i-a spus: „Copila mea, unde ai învățat așa ceva?" „Știu arta magiei", a răspuns ea, „vrei să încerc și pe tine?" „Ba da", a zis el. Regina i-a tăiat capul, dar nu i l-a mai pus la loc, prefăcându-se că nu reușește și că pur și simplu nu voia să stea cum îl punea ea. Apoi regele a fost îngropat, iar regina s-a măritat cu Ferdinand cel Credincios.

Însă a continuat să călărească pe calul lui alb; iar odată, în 936
timpul unei plimbări, calul i-a spus să se ducă la câmpul pe care îl cunoaște și să-l înconjure de trei ori la galop. După ce a terminat, calul alb s-a ridicat pe picioarele din spate și s-a preschimbat în fiu de rege[146].

Ferdinand cel Credincios este înconjurat încă de la început de 937
două umbre. Una dintre ele este, desigur, maleficul Ferdinand cel Necredincios (care îi corespunde cizmarului din „Cei doi călători"). Numele lui similar indică foarte bine că el este o contraimagine a eroului însuși[147]. A doua umbră este calul ce îl ajută și care se dovedește a fi un prinț. Potrivit unei versiuni franceze („Treizeci-din-Paris"), această figură este identică cu nașul care a apărut la începutul poveștii și care este Dumnezeu însuși[148]. Vocația eroului este deja prezentă

[146] Ușor modificat, textul a fost preluat din J. și T. Grimm, *Complete Grimm's*, pp. 566–571, pe baza traducerii lui Margaret Hunt (1884).

[147] *Cf.* și „Săgeata-șarpe".

[148] *Cf.* J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 3, p. 22, care menționează o versiune similară din Lorena. Într-o paralelă suedeză, „Credincios și necredincios",

în soarta părinților săi. Ales să fie un copil special, el se naște după sărăcirea în lume a părinților săi. Este o condiție prealabilă pentru apariția nașului fermecat. Persoana aceea se întâlnește cu tatăl ca un străin, în drum spre alt sat. Încă de la început, bănuim că are aptitudini misterioase și magice, fiindcă toate lucrurile necunoscute sunt însufițite cu ușurință de către inconștient, mai ales când omul se află la ananghie. Nașul este, implicit, reprezentantul Tatălui din cer (se numește naș, în engleză *godfather*, tată-zeu!). În versiunea paralelă franceză, cerșetorul care oferă cheia miraculoasă este, în mod clar, o ființă divină. Există un obicei de a-i da celui botezat un naș și o nașă, după cum subliniază Bächtold-Stäubli, *s.v. Gevatter*, *Pate* („naș, protector"):

938 O formă de afinitate artificială care servește scopului de a cultiva o siguranță mai mare pentru viața individului, întărită și sanctificată de cultul individului. În Germania din vechime, practica era cunoscută sub mai multe forme, cum ar fi în procesul de jurământ și rudenie, și cu părinții vitregi. [...] (Această relație artificială reprezintă o încălcare a granițelor strâmte ale clanului.) Biserica folosea *patrini* și *matrinae*, bătrânii, cei care garantau siguranța nou-născutului [...] ca putere eficientă și garanție pentru un mijloc de educație. Nașul (în germana veche superioară, *Gevatero*) ar trebui să fie un co-tată spiritual și o rudă (*cf. compère*, *commère*, în franceză) care pot sprijini autoritatea educațională parentală uneori inconstantă. [...] În ciuda participării Bisericii la obiceiul nășitului, acesta este purtat astăzi [adică la începutul anilor 1900] de către concepte predominant non-creștine, mai ales cu privire la numărul și alegerea protectorilor, acordarea de nume, relația (de simpatie) dintre naș și copil și oferirea de daruri. [...][149] Înrudirea intimă, spirituală dintre cel botezat și

o *huldra*, o creatură a pădurii feminină și seducătoare, este o nașă care îi dă eroului calul magic.

[149] [Rolul nașilor are o tradiție puternică în Elveția și Germania, care este încă activă și astăzi și poate fi foarte importantă pentru fin.]

naşi este amplificată de multe relaţii misterioase şi solidare în superstiţiile culturii populare. Adesea, copilul primeşte numele naşilor [...], „moştenind" astfel atributele spirituale şi fizice ale naşilor săi, care se arată în temperamentul copilului. [...] Prin urmare este important să-i ceri unei anumite persoane să-şi asume rolul de naş. [...] Mai important, dezvoltarea copilului este, într-o mare măsură, dependentă de acţiunile şi omisiunile naşului la botez. [...] Relaţiile solidare interconectate din ziua botezului sunt importante pentru copil pe parcursul întregii sale vieţi, chiar până la moarte. Naşul poartă un anumit nivel de putere de binecuvântare şi chiar de vindecare. [...] A fi ales ca naş este o onoare, dar şi o responsabilitate. [...] Cea mai vizibilă expresie a relaţiei intime dintre protector şi copil se găseşte în daruri, primite întotdeauna cu recunoştinţă. [...] Deşi obligaţiile faţă de copil pot înceta în al şaptelea an, în practică, de obicei se extind până la confirmarea sau sfârşitul anilor de şcoală obligatorie; iar uneori până în ziua nunţii sau pentru toată viaţa. [...] De o importanţă deosebită şi o distincţie superstiţioasă este punga[150] pe care naşii i-o dau copilului la naştere sau la botez, care trebuie să fie „pusă în pernă". [...] Înăuntru se află extrem de importanţii „bani de la naşi", de obicei monede, adesea de aur, menite să asigure bogăţia pentru fin şi să confirme că acesta nu se va prezenta cu mâna goală în faţa lui Dumnezeu[151].

Este evident că în spatele acestor idei se află arhetipul tatălui, par- 939
tea spirituală aflată în spatele tatălui pământesc. Astfel, legendele şi basmele subliniază întotdeauna relaţia cu supranaturalul, o „înrudire spirituală" minunată, care garantează bunăstarea spirituală a copilului. Naşul daemonic din „Ferdinand cel Credincios, Ferdinand cel Necredincios" apare drept cerşetor deoarece comoara sa interioară

[150] [În germană, *Einbund*, *Eingebinde*].
[151] Bächtold-Stäubli, *s.v. Gevatter*, *Pate* („naş, protector").

este, de obicei, invizibilă pentru ochiul uman[152]. O versiune a acestui basm din Hanovra se numește „Domnul Dumnezeu ca naș". Spre deosebire de aceasta, într-o versiune din Holstein, eroul este finul Diavolului și poate ridica o potcoavă de aur cu o pană[153]. Nașul cerșetor este și o manifestare a arhetipului tatălui, în aspectul său dual, uneori luminos, alteori întunecat[154]. (Deoarece se află într-o identitate secretă cu un cal, ca umbră însoțitoare[155], ar putea fi interpretat și ca apariție inițială, în două aspecte — calul și Ferdinand cel Necredincios — ale umbrei. Mai târziu, cele două aspecte se separă.) Singurul cadou pe care i-l dă copilului este cheia de la o ușă imaginară, care încă nu există.

940 Cheia ca instrument pentru a deschide locuri și lucruri încuiate este un simbol pentru explorarea cunoașterii[156]. În poveștile despre lucrurile din altă lume, aceasta se află în posesia unui bătrân

[152] Despre simplitatea și inestetica *lapis philosophorum* în alchimia medievală, vezi C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §103.

[153] J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 3, p. 19. Vezi și basmul rrom „Tovarăș", în care Bunul Dumnezeu, în chip de călător sărac, dar magic, se alătură unui țigan nomad. Atunci când cel din urmă se folosește de magia călătorului ca să câștige bani în mod fraudulos, dar nu își împarte câștigurile, își ia zborul sub formă de porumbel.

[154] Este foarte posibil ca rătăcitorul sărac inițial să fie o figură a lui Odin/Woden, pe care povestitorii creștini au redenumit-o Diavol pentru a-i ascunde caracterul păgân. După ce a făcut lucruri bune și și-a arătat aspectele binevoitoare, a fost declarat ca fiind Bunul Dumnezeu.

[155] *Cf.* aici basmul rom „Dealul frumos", în care un bătrân de pe stradă îi spune eroului: „Poruncește să mă transform într-un cal bătrân!" Hans a făcut acest lucru, iar calul a zis: „Acum urcă-te în spinarea mea și mergem mai departe împreună". A încălecat, iar Hans și bătrânul cal au plecat la drum împreună.

[156] *Cf.* H. Silberer, *Problems of Mysticism*, p. 135, care menționează că Robert Fludd, în al său *Tractatus theologo-philosophicus de vita, morte et resurrectione*, a scris despre „un adevărat mister" sau „cheia cunoașterii", care oferă acces la paradisul bucuriei. Vezi și H. Leisegang, *Die Gnosis*, p. 386, unde se spune că, în *Pistis Sophia*, Iisus spune despre Gnoză că este cheia către misterele regatului raiului. Vezi și C.G. Carus, *Psyche*, Pforzheîm, 1846, p. 1: „Cheia către cunoașterea naturii vieții conștiente a sufletului se află in regiunea inconștientului".

înțelept[157]. Astfel, cerșetorul daemonic îi oferă băiatului cunoștințe secrete despre lucrurile magice, adică propriul său tărâm spiritual.

Cheia deschide prima dată ușa unui castel dintr-un loc din na- 941
tură izolat și sinistru ce semnifică inconștientul, precum pădurea sau deșertul. Așadar, este casa puterilor magice. Castelul însuși este o mandala[158] și, astfel, centrul tărâmului inconștient, care înseamnă sălașul divinității. Aceasta apare aici ca un cal alb, care devine ajutorul magic al eroului. În povestea paralelă franceză „Trezieci-din-Paris", calul se transformă la sfârșit în Fecioara Maria, care fusese trimisă de protectorul divin. De aici reiese un fel de identitate între cal și naș, care i-a dat eroului darul de „a deschide" tărâmul magic. Nașul îi arată astfel calea către drumul spre sine.

Eroul se folosește de darul din partea nașului și, cu deplină în- 942
credere și curaj, se urcă pe calul alb, fără să știe că animalul este un ajutor magic. „Există multe mărturii din lumea indo-europeană conform cărora calul reprezintă una dintre manifestările inițiale ale divinității. În tradiția populară germanică, Odin/Woden este ipostaza umană a unui fost demon animal sub formă cabalină. Acest lucru oferă baza pentru o explicație a multor trăsături asociate cu un cal în superstiția populară din ziua de astăzi."[159] În măsura în care Odin/Woden este un zeu al morții, domnitor și conducător al morților, calul dobândește o relație cu moartea. Există o „identitate esențială între morți și aducătorul morții, zeul morții, și moartea însăși"[160]. Multe concepte din Grecia antică se găsesc și la popoarele germanice din nord-vestul Europei: moartea sau zeul morții este un călăreț, iar calul este „o încarnare a puterilor demonice, de denaturare a

[157] Vezi, de exemplu, „Povestea lui Djihanshah", care este repovestită și discutată în cele ce urmează.

[158] *Cf.* C.G. Jung, OC 13, *Comentariu la „Secretul Florii de Aur"*, §31, 32.

[159] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Pferd* („cal"). Vezi, în aceeași referință, pp. 1542–1543, citatul din norvegianul *Song of Beiarblack*, un cal „supranatural" care din trei sărituri ajunge la porțile raiului. „Iar când a ajuns la porțile raiului, a avut sentimentul că le cunoștea deja" [sau „că mai fusese cândva acolo"]. Există, astfel, o identitate între Odin/Woden și Sleipnir, armăsarul său cu opt picioare.

[160] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Pferd*.

vieții“[161]. Cu privire la „Ferdinand cel Credincios, Ferdinand cel Necredincios“, această relație înseamnă mai ales că acest cal daemonic are o componentă spirituală, care este „profetică“, adică posedă puterea de intuiție, de instinct și capacitatea de a înțelege dincolo de înțelegere[162], dar care îi înfruntă pe oameni cu pericolul nimicirii[163].

943 Deoarece se subliniază faptul că este vorba despre un cal *alb*, ar trebui să remarcăm că acest cal „asemănător unei lebede“, „strălucitor“ a fost respectat în mod deosebit de către toate popoarele și în toate timpurile[164]. Atât obiceiurile grecilor antici, cât și ale păgânilor germanici recunosc calul alb drept un simbol al Soarelui și calul divinitate solară. Tacitus spune că, printre triburile germanice, caii albi erau rezervați pentru a servi în practicile cultice.

944 De asemenea, menționează că nechezatul are o semnificație profetică, deoarece caii albi erau considerați apropiați și confidenți ai zeilor. În plus, calul alb „fantomatic“ „face parte din ființa esențială a lui Odin/Woden“ [165]. Astfel, calul alb al lui Ferdinand simbolizează o forță portantă, care îl duce pe erou către sarcinile sale și îl ajută să le îndeplinească[166]. Reprezintă conferirea unei însușiri divine, cum ar fi ce se află în spatele acordării numelui „Ferdinand cel Credincios“.

945 Dar lumina provoacă întunericul și determină intervenția oponenților malefici. La început, obiectivul eroului este complet

[161] Vezi B. Schweitzer, *Herakles*, p. 77, unde se menționează că morții pot apărea sub formă de cal, iar hergheliile de cai ce le aparțin zeilor lumii de dedesubt sunt morții înșiși. Vezi și Bächtold-Stäubli, *s.v. Pferd*.

[162] [În germană, *überverständlicher Fähigkeit.*]

[163] Vezi interpretarea din Rudolf Meyer, *Weisheit der Schweizer*, pp. 43–44, 81.

[164] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Schimmel* („cal alb“). Așadar, Sleipnir era alb. Mitologia indiană cunoaște încarnarea zeului-soare Vișnu sub forma unui cal alb.

[165] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Schimmel*.

[166] Despre simbolul calului alb, vezi Erwin Rousselle, „Drache und Stute, Gestalten der mythischen Welt chinesischer Urzeit“, în *Eranos-Jahrbuch 1934: Ostwestliche Symbolik und Seelenführung*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1935, p. 30 n. 26, care menționează „calul alb budist (una dintre cele șapte bijuterii ale conducătorului indian al lumii), care poartă bijuteria minunării“. De asemenea, „calul alb care a adus scripturile sacre din India în China“. Vezi și H. Zimmer, *Maya*, pp. 128, 137–138.

necunoscut, dar atunci când fata de la han îl întreabă încotro merge, el spune „Ah, doar hoinăresc pe aici". Este evident că se află într-o plimbare fără țintă prin tărâmul magic. Pe drum, găsește o pană de scris (probabil o pană de gâscă). Inițial nu este interesat de ea, dar apoi calul alb îl sfătuiește să o ia cu el. În majoritatea paralelelor[167], la fel ca în versiunea franceză menționată mai sus, ajutoarele animale îl avertizează pe erou să nu ia pana cu el, ceea ce îl va pune într-o încurcătură fatidică. Deși există aici o contradicție între versiuni, niciuna dintre ele nu este improbabilă sau greșită din punct de vedere psihologic. Calul reprezintă vitalitatea și instinctele eroului. Acestea reprezintă ceea ce, pe de o parte, îi conduce pe oameni către aventuri și încurcături, în timp ce, pe de altă parte, reprezintă sursele temerii conservatoare de schimbare și inovație. De fapt, instinctul conduce la ispită și, în același timp, avertizează că inconștientul nu cruță individul de luarea unor decizii etice[168].

Potrivit versiunii fraților Grimm, calul îl încurajează în mod 946
clar pe erou să ridice pana de scris. Deși, la prima vedere, avem impresia că este un gest fără intenții ascunse, pare totuși să existe o legătură între această pană și scrierile pe care trebuie să le aducă pentru prințesă. Versiunile paralele sprijină această presupunere. Astfel, potrivit unei versiuni daneze, o imagine a prințesei pe care o va căuta mai târziu este ilustrată pe penele aurii pe care le ridică eroul. Sau eroul găsește o pană de aur și, la ordinul regelui, trebuie să identifice pasărea căreia i-a aparținut. Această pasăre se transformă apoi într-o fecioară[169]. Aurul denotă întotdeauna cea mai înaltă valoare, iar pana de scris este atât o parte din întreaga pasăre,

[167] Vezi J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 3, pp. 20, 22, 25. Vezi și „Dealul frumos".

[168] C.G. Jung, „Dezvoltarea personalității", în *Dezvoltarea personalității*, traducere de Viorica Noșcov, Trei, București, 2003 (OC 17), §321: „Dar cine nu vrea să-și piardă viața nici nu și-o va câștiga. [...] Devenirea personalității este un act de cutezanță și este tragic că tocmai daemonul vocii interioare semnifică primejdia maximă și concomitent ajutorul indispensabil. Este tragic, dar logic".

[169] Vezi J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 3, p. 20, și basmul rom „Cei trei".

cât și primul indiciu al naturii și existenței fecioarei[170]. Episodul cu peștele reprezintă, în mod similar, prima apariție a imaginilor care vor fi întâlnite în viitor. Deoarece peștii trăiesc în apă, ei simbolizează un conținut al inconștientului, care ar trebui să fie „prins". Reprezintă sarcina omenirii de a aduce aceste ființe vii în conștient, dar Ferdinand are alte sarcini de îndeplinit mai întâi. Mai târziu i se va cere să-și asume această mare responsabilitate, dar acum trebuie să învețe respectul și compasiunea. I se alătură fratele său întunecat, Ferdinand cel Necredincios, completând colecția sa din ce în ce mai mare de resurse pozitive.

947 Împreună cu noul său însoțitor, ajunge acum la un han, adică se alătură vieții generale a colectivului. „Umbra" este personificarea înrădăcinării spirituale a omenirii, care reprezintă legătura cu natura nediferențiată a ceea ce este general, „normal" și „public" în toți oamenii. Aici, în încăperea publică (cărciuma) a omului de rând, eroul se întâlnește prima oară cu o figură feminină care îi indică drumul mai departe și mai sus, către curtea regelui. Ea este o manifestare a fecioarei, care culminează în figura recurentă a prințesei — o bucată esențială a sorții care îl înfruntă ca o prevestire.

948 Intrigile malefice ale lui Ferdinand cel Necredincios încep la curte. El este lingușitorul regelui și dispare din scenă — fără să ni se ofere detalii cum anume — în momentul asasinării regelui. Prin urmare este oarecum identic cu regele, dar în același timp fratele malefic și tovarășul lui Ferdinand cel Credincios. Posedă caracteristici ale lui Mefistofel al lui Goethe: deține cunoștințe despre artele secrete și pare să fie telepat, fiindcă știe tot ce intenționează să facă și tot ce gândesc alte persoane. Este clar cât de strâns legat este de erou dintr-o remarcă a lui Bolte-Polívka: „În unele versiuni, acest tovarăș necredincios îl forțează pe erou efectiv «să facă schimb de locuri». [...] Un cavaler roșu sau un frate mai mare al eroului apare ca sfătuitor

[170] Despre importanța fecioarei, a păsării și a penei ca forme ale sufletului, vezi O. Tobler, *Epiphanie*, pp. 28 și urm., 51, 63 și urm. Despre importanța penei ca mediator al cunoașterii magice, vezi L. Lévy-Bruhl, *How Natives Think*, pp. 25, 84, 106–107.

gelos al regelui. [...]"[171] În mod similar, în basmul suedez „Knos", adversarul eroului, așa-numitul „Peter cel Roșu", se comportă ca și cum el ar fi realizat toate faptele de vitejie ale eroului, iar la sfârșit este pedepsit pentru acest lucru. Prin denumirea „Cavalerul roșu" sau „Peter cel Roșu", această figură preia epitetul Diavolului; culoarea roșie indică o legătură cu sentimentele, emoțiile și focul. Deși pasiunea în sine nu este rea, uneori îi ademenește pe oameni în situații periculoase, iar biruirea sa poate fi benefică (ca în „Cei doi călători"). Este periculoasă datorită conexiunilor cu lumea externă profană, unde sălășluiește puterea, arătată aici prin figura regelui. Eroul nu se separă de calul său, iar această legătură strânsă indică siguranța instinctivă, care îl protejează de ispitele și atacurile lumii seculare.

Regele îl forțează pe Ferdinand cel Credincios să se ducă în cele 949
mai profunde regiuni ale regatului magic, unde doarme prințesa, în patul ei din castel (adică într-un spațiu închis și o mandala). Se pare că ea este într-un fel de somn fermecat, fiindcă nu se poate trezi și trebuie să fie luată cu tot cu pat. Regele o vrea pentru sine și încearcă să o atragă în sfera lui profană[172]. În timpul călătoriei, doar instinctele sale naturale, simbolizate de vocea misterioasă a calului său fantastic, îi pot oferi sfaturi. De la armăsarul său află că poate să-și atingă țelurile doar dacă potolește foamea uriașilor recalcitranți și păsărilor gigantice prin sacrificiu și bunătate. Uriașii sunt inhibițiile sale, care se nasc din inconștient pe drumul său, iar păsările care scot ochii simbolizează ideile și fanteziile malefice și orbitoare, care împiedică înțelegerea. Prin faptul că Ferdinand cel Credincios le ajută cu vorba și fapta sa, el le recunoaște. În sens figurat, el le dă pâine și carne, iar acest lucru înseamnă în termeni psihologici că le oferă realitatea (oferindu-le mâncare), astfel că acestea se transformă în forțe care îl slujesc[173].

[171] J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 3, p. 18 n. 4.

[172] Vezi aceeași problemă în basmul „Tânărul vânător și frumusețea lumii".

[173] În paralela franceză, „Treizeci-din-Paris", el trebuie să imblânzească și să subjuge patru lei flămânzi, care simbolizează impulsurile instinctive sălbatice.

950 În a doua sa călătorie, eroul trebuie să se întoarcă și să aducă scrierile prințesei. Aceste „scripturi" destul de remarcabile (poate sunt cărți de vrăji, pe care le folosește pentru magia tăierii și lipirii capului) sunt înlocuite în unele paralele de chei[174]. O versiune românească are aici sabia lui Dumnezeu. Oricare ar fi imaginea, toate se referă la obiecte spirituale, o cunoaștere secretă, care se află în posesia unei frumoase fecioare.

951 În ciuda tuturor sarcinilor îndeplinite, prințesa capturată refuză să se mărite cu regele, fiindcă acesta nu are nas. Această propoziție aproape că poate fi interpretată la propriu — nu are instinctul vremii[175]. În felul său profan, el nu are înțelegerea sensibilă a femeii din lumea magică, care s-a îndrăgostit de cel care a reușit să o elibereze din somnul ei fermecat[176]. Așa că femeia începe să se joace cu mai multe capete. Ea este capabilă — iar acest lucru poate fi interpretat la propriu — să-i facă pe bărbați să-și piardă capul, fiindcă îi privează de rațiune și reflecție. Capul este, după cum se spune aici, un simbol al sinelui. Astfel, fecioara îl poate folosi după cum vrea: îl elimină pe regele secular și, în mod straniu, dispare și Ferdinand cel Necredincios în același timp. Nu este surprinzător, fiindcă răutatea sa funcționează doar în conjuncție cu regele.

952 După eradicarea părții distructive a umbrei, partea ajutătoare, care nu se putea arăta până acum decât sub formă de animal, poate fi văzută la adevărata sa valoare; adică poate fi răscumpărată. Calul alb îl sfătuiește pe erou cu privire la modul în care el însuși poate fi izbăvit: creând o mandala printr-o plimbare cultică în cerc[177].

[174] Vezi J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 3, pp. 21 și urm.

[175] [În germana elvețiană, „a nu avea nas" înseamnă „a nu avea habar despre ce se întâmplă".]

[176] Pentru mai multe informații despre eliberarea din somnul fermecat, vezi imaginea arhetipală a Brunhildei, care, când nu a putut să se mărite cu cel care a trezit-o, s-a răzbunat îngrozitor.

[177] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. umkreisen* („în cerc"), despre puterea simbolică-magică inerentă în încercuire. Prin înconjurare, „cel care încercuiește activ sau pasiv divinitatea o poate aduce într-o relație mai apropiată, țintind «legarea» de divinitate". Vezi și Bächtold-Stäubli, *s.v. umreiten* [a călări în jurul], *Umzng*, *Umgang* („mișcare, procesiune"), *Rund* („rond"), *Kreis* („cerc"). Despre semnificația psihologică a creării figurilor mandalei, vezi *supra*, citatul din Jung de la p. 401.

Astfel se înfăptuiește o respingere a tuturor tendințelor invazive din exterior, care despart figura magică de umbră. Se creează o atitudine interioară fermă, un centru intern, care se află dincolo de toate opiniile și judecățile umane și permite umbrei să devină ceea ce a fost dintotdeauna: o figură regală[178]. În paralela franceză, „Treizeci-din-Paris", la sfârșit, calul se transformă în Fecioara Maria, figura calului contopindu-se cu protagonista feminină a poveștii, prințesa din castelul de aur. În măsura în care cele două figuri sunt identice, ambele se transformă în fundalul lor arhetipal comun. Calul era inițial un locuitor al castelului, la începutul basmului, așadar al centrului acestei mandale, și era într-o manieră secretă același cu nașul demonic. Prin urmare nu era doar umbra (în sensul unui daemon întunecat — era, totuși, alb!), ci și personalitatea superioară a lui Ferdinand cel Credincios, care l-a convins să pornească în această călătorie eroică.

Acest basm prezintă formele diverse și multifațetate ale perso- 953
najului umbrei: omologul malefic din Ferdinand cel Necredincios; impulsurile dinamice ale instinctelor; personalitățile superioare din figura calului alb; și lumea colectivă seculară ca rege care conspiră și, astfel, se contopește cu adversarul personal al eroului. Prințul fermecat deghizat în animal se dovedește a fi o figură și o escortă divină pe drumul către regatul magic. Astfel, joacă un rol similar cu Púca din basmul irlandez „Cimpoierul și Púca", doar că aici aspectele demonice sunt mai puțin întunecate și sinistre, iar partea malefică apare autonomă, ca Ferdinand cel Necredincios. În spatele umbrei se află întregul inconștient, cu toate imaginile sale. Așadar, întâlnirea fatidică cu umbra poate însemna chemarea la eroism. În același timp, aceste imagini aduc în scenă toate puterile distructive.

O poveste care ilustrează într-o formă simplă faptul că umbrele în 954
formă de animal reprezintă alter egoul și esența atotcuprinzătoare din

[178] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Pferd* („cal"). Conform acestei referințe, prințul, fiul regelui din povestea celor doi Ferdinand, este „un zeu ajutător, care iese din pielea calului. Basmul păstrează straturile duble ale ideii de animal (sub formă de cal) și ipostaza umană a lui Dumnezeu".

om, care, dacă este respinsă, devine adversar demonic, este basmul „Bătrânul cocoș“:

955 Era cândva un castel al cărui stăpân avea un cocoș bătrân. Deoarece acest cocoș îmbătrânise destul de mult, stăpânul castelului nu voia să-i mai dea de mâncare și l-a alungat de acasă. Bătrânul cocoș a trebuit să umble prin vecini și să cerșească de mâncare. Dar, fiindcă nu găsea suficientă mâncare și risca să moară de foame, bietul cocoș s-a hotărât să se întoarcă acasă. Pe drum, s-a întâlnit cu o vulpe, care l-a întrebat: „Unde te duci, cocoșelule?“ „Mă duc acasă“, a răspuns el, „fiindcă n-am obținut destul din cerșit“. „Ia-mă cu tine“, a spus vulpea. „N-am putere să te car“, a răspuns cocoșul, „dar dacă te transformi în purice și te ascunzi sub aripa mea, te iau cu mine“. Vulpea s-a transformat într-un purice, iar cocoșul l-a ascuns sub aripa sa. A mai rătăcit o vreme și s-a întâlnit cu un lup. „Unde te duci, cocoșelule?“, l-a întrebat lupul. „Păi, mă duc acasă“, a spus cocoșul. Auzind acestea, lupul a vrut să-l însoțească și i-a spus: „Ia-mă cu tine“. „Trebuie să te transformi într-un purice și să stai sub aripa mea, doar așa te pot lua“, a răspuns cocoșul. Lupul s-a prefăcut în purice, iar cocoșul l-a ascuns sub penele lui laterale.

956 Apoi, mergând o vreme, s-a întâlnit cu un urs, care a vrut să-l însoțească și el. Cocoșul i-a spus din nou că, dacă se transforma în purice, putea să-l ia cu el. Ursul a făcut întocmai, iar cocoșul l-a ascuns între penele de pe picioarele lui. Așa că a continuat să mai meargă o vreme și, în cele din urmă, a ajuns la vechea lui casă. A intrat în curte și a început să cânte:

957 „Cucurigu, cucurigu,
Cocoșul are coif de aur!
Stăpânul e un biet ticălos
care și-a alungat cocoșul!“

Stăpânul castelului s-a înfuriat peste măsură și i-a ordonat 958
servitorului său să omoare cocoșul. Servitorului i s-a făcut milă de cocoșul care știa să cânte atât de frumos și a refuzat să îndeplinească sarcina aceea nesuferită. „Ei bine, du cocoșul în grajd și închide-l acolo cu armăsarii sălbatici, fiindcă în scurt timp o să-l calce în picioare și o să-l omoare", a spus stăpânul. Cocoșul a fost dus în grajd și închis cu armăsarii sălbatici. Dar nu a pățit nimic rău acolo, fiindcă atunci când armăsarii au început să tropăie, cocoșul a spus: „Ieși de sub piciorul meu, dragă ursule, și devorează câți vrei, iar pe restul nimicește-i". Imediat, ursul a apărut și, stând ca purice pe piciorul cocoșului, a mâncat câți a putut dintre cei mai buni armăsari de prăsilă ai stăpânului, iar pe restul i-a omorât și i-a măcelărit. A doua zi, însuși stăpânul castelului a venit să se convingă că acum cocoșul era zdrobit, făcut clătită. Dar iată! Cocoșul încă era viu și a cântat ca mai înainte:

„Cucurigu, cucurigu, 959
Cocoșul are coif de aur!
Stăpânul e un biet ticălos
care și-a alungat cocoșul!"

În castelul acela se aflau doisprezece tauri puternici și 960
nervoși; stăpânul i-a ordonat slujitorului său: „Ridică-te și pune taurii pe cocoșul acela, ca să-l facă bucăți. În sfârșit, cocoșul acela neobrăzat va da ortul popii!" Slujitorul a dat drumul taurilor spre cocoșul obraznic. Dar, de îndată ce taurii au pornit spre el, a căutat sub aripă și puricele de acolo s-a preschimbat din nou în lup, iar acesta a ucis și a mâncat toți taurii. Apoi cocoșul a început să cânte ca mai înainte:

„Cucurigu, cucurigu, 961
Cocoșul are coif de aur!
Stăpânul e un biet ticălos
care și-a alungat cocoșul!"

962 Stăpânul l-a auzit și i-a spus slujitorului său, mânios: „Avem doisprezece țapi mari — încuie cocoșul acela nerușinat în țarcul lor în noaptea aceasta. În sfârșit, o să avem liniște și nu o să mai auzim strigătul lui enervant".

963 Zis și făcut: slujitorul a dus cocoșul la țapi și l-a încuiat în țarcul lor. Imediat, caprele au atacat cocoșul. Dar acesta știa exact ce are de făcut: a strigat al treilea purice să iasă dintre penele lui. Acesta s-a transformat în vulpe și a sfâșiat caprele în bucăți. A mâncat câte a putut dintre ele.

964 De dimineață, s-a văzut cum s-a descurcat cocoșul. Încă era în viață! De îndată ce s-a deschis ușa țarcului, vulpea a ieșit afară și a plecat în treaba sa, oricare ar fi fost aceasta. Când a auzit stăpânul tot ce s-a întâmplat, a început să tremure de furie și a spus: „Va trebui să omor animalul acesta absurd cu mâna mea, orice ar fi!" După ce a luat această hotărâre, s-a dus în hambar să strângă de gât cocoșul cu mâinile lui. În curând, a prins pasărea și i-a sucit gâtul, dar în timp ce murea, cocoșul a reușit să rostească: „Nici după ce mor nu o să scapi de mine. O să mă mai auzi cântând o dată, dar atunci sfârșitul îți va fi aproape". Când a auzit stăpânul castelului acest lucru, s-a gândit: „Trebuie să-l mănânc pe zurbagiul acesta ciudat, iar astfel va tăcea, în sfârșit, și nu o să-i mai aud cântecul nebunesc". Stăpânul a pregătit un ospăț și i-a invitat pe toți lorzii și toate domnițele din regiune. Cocoșul mort a fost făcut friptură.

965 Toți invitații erau adunați laolaltă, așezați la masă, așa că au început să se înfrupte. Apoi, stăpânul castelului a apucat cocoșul fript, a tăiat o bucată de carne și a dus-o la gură, spunând: „Ai reușit multe lucruri la viața ta, dar nu o să te mai audă nimeni vreodată cântând «cucurigu»". De îndată ce a spus vorbele astea, cocoșul a scos deodată capul dintre buzele lui și a cântat ca înainte:

966 „Cucurigu, cucurigu,
Cocoșul are coif de aur!

Stăpânul e un biet ticălos
care și-a alungat cocoșul!"

Când oaspeții au auzit această voce stranie ieșind din gura stăpânului castelului, au fost consternați, s-au ridicat și au ieșit din sala de banchet. În cele din urmă, când stăpânul și-a revenit din uimire, a strigat la servitorul lui: „Du-te și adu un topor, iar când iese din nou cocoșul din gura mea, crapă-i capul!" 967

Slujitorul a făcut cum i s-a spus și, de îndată ce cocoșul a scos iar capul din gura stăpânului, a ridicat toporul. Pe când cobora toporul, cocoșul a tras repede capul înapoi, iar toporul i-a zdrobit țeasta stăpânului castelului, care a căzut pe spate, mort; exact așa cum prevestise cocoșul. Și așa s-a întâmplat[179]. 968

În credința populară, cocoșul este „în primul rând un animal oracular care, mai ales prin cântatul lui, dar și prin lucrurile pe care le face, prezice viitorul"[180]. Dacă moare cocoșul dintr-un hambar, atunci și stăpânul trebuie să moară. Fiind cel care anunță sosirea următoarei zile, el alungă demonii nopții. Datorită vigilenței sale, este în general un animal care apără oamenii de demoni și îi protejează de împlinirea unor fapte diavolești. (De aici cântecul său la lepădarea de Iisus a lui Simon Petru.) Cântecul cocoșului avertizează împotriva dezastrelor și anunță apropierea forțelor malefice. Oamenii care nu suportă cântatul cocoșului sunt bănuiți de a fi aliați cu diavolul. Grünbaum scrie despre ideea unui cocoș ceresc în tradițiile evreiești și arabe[181]. Aceasta este imaginea primordială a celui care îl laudă pe Dumnezeu, reflectată în cocoșul pământesc. Aceștia sunt mesageri ai luminii, cocoșul îi este consacrat lui Apollo, care este înfățișat cu 969

[179] [Tradus din Löwis din Menar, *Finnische Volksmärchen*, pp. 148–152.]

[180] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Hahn* („cocoș") și *Hahnenkrahen* („cântatul cocoșului").

[181] Vezi M. Grünbaum, *Gesammelte Aufsätze zur Sprach- und Sagenkunde*, ed. Felix Perles, S. Calvary & Co., Berlin, 1901, pp. 37 și urm.

un cocoș pe mână[182]. Pe un *Abraxasgemmen*[183] cocoșul este înfățișat ca un simbol al soarelui, el poate face diferența dintre noapte și zi și îi trezește pe oameni ca să muncească și să se roage. Cocoșul trezește oamenii din somn, lene și noaptea păcatelor. Cocoșul este un paznic al graniței către lumea de dincolo; de aceea, un cocoș ruginiu stă în prag și îi întâmpină pe noii sosiți în regatul zeiței germanice a lumii de dedesubt[184]. În același timp, fiindcă proclamă apariția noului soare, a noii zile, în pragul Hadesului, cocoșul este un simbol al speranței și învierii, fiind ilustrat adesea în acest rol pe mormintele antice[185].

970 Din context și relații devine evident că stăpânul castelului (numit și „regele") respinge acea voce a sufletului său care îl putea ridica din natura sa pământească. Propriul său Sine, personalitatea sa interioară nemuritoare, se împotrivește renașterii după moarte. Cocoșul este la fel de bătrân ca stăpânul castelului, iar dacă acesta vrea să elimine cocoșul, își distruge neîncetat propria îmbătrânire, ritmul natural al vieții sale. Prin versurile cocoșului, stăpânul castelului este făcut conștient de măreața valoare a coifului său de aur, față de care personalitatea sa limitată, pământească, este aceea a unui „biet ticălos". Nesocotirea acestui lucru îl va costa mult.

971 Acesta este doar un aspect al cocoșului; prin faptul că întruchipează principiul masculin, el este și un simbol al vieții instinctuale. În basmul nostru, acest lucru este confirmat mai ales prin asocierea sa

[182] Despre cocoș ca animal simbolic, „al atotștiutorului zeu al soarelui și oponent al demonilor", vezi și Bächtold-Stäubli, *s.v. Alektryomantie* („alectriomanție, adică ghicitul prin observarea cocoșului").

[183] [Amuletele din Antichitatea târzie și Evul Mediu timpuriu (400 până la 1000 d.Hr.) erau considerate ca posedând puteri supranaturale sau magice și provenind din secta gnostică a Basilidelor în jurul anului 130 d.Hr.]

[184] Vezi M. Führer, *Nordgermanische*, p. 82; și E. Mogk, *Germanische*, p. 117.

[185] Vezi Johann Jakob Bachofen, *Die Unsterblichkeitslehre der orphischen Theologie auf den Grabdenkmälern des Alterthums. Nach Anleitung einer Vase aus Canosa im Besitz des Herrn Prosper Biardot in Paris*, dargestellt von Dr. J.J. Bachofen mit einer Tafel in Farbendruck, Felix Schneider's Buchhandlung, Basel, 1867, p. 21; și Johann Jakob Bachofen, *Das Lykische Volk und seine Bedeutung für die Entwicklung des Altertums*, Herder'sche Verlagsbuchhandlung, Freiburg i. Br., 1862, pp. 61 și urm.

cu ursul, lupul și vulpea, transformați aici în „purici" de către cocoș. Se arată astfel că ele aparțin esenței sale, de parcă ar fi alte aspecte ale lui însuși. Mai indică, de asemenea, că toate aceste imbolduri, îndemnuri, impulsuri instinctive și dorințe, pe care le reprezintă ursul, lupul și vulpea, sunt surse de frământare interioară pentru stăpânul castelului și sunt capabile să aducă multă distrugere în părți ale ființei sale. Ele distrug animalele domesticite utile. Din punct de vedere psihologic, acest lucru înseamnă că forțele naturale ce hrănesc și sprijină viața sunt învinse de instinctele sălbatice. Desconsiderând cocoșul, centrul secret al vieții și alter egoul stăpânului castelului, dezlănțuie puterea sa teribilă de distrugere, fiindcă el își exercită controlul asupra acestor puteri sălbatice.

Dacă o persoană nu își urmează de bunăvoie vocea interioară, va 972
fi forțată să se supună dorințelor sale sub formă de soartă. Stăpânul castelului trebuie să-și „înghită" umbra, adică să o ia în el însuși. Deoarece nu face acest lucru cu modestie, în cadrul unei mese ritualice de sacrificiu față de victima sa, ci din furie și cu intenții rele, se transformă în distrugerea lui. Este impresionantă imaginea cocoșului care „vorbește din gura lui", ca propria sa voce, din sinea lui. Este stăpânul propriului său inconștient, care proclamă adevărul în ciuda voinței sale[186]. Prin faptul că stăpânul castelului își „omoară" propriul

[186] Vezi cocoșul ca proclamator al adevărului și conștiinței în basmul livonian „Moara de bani", în care un om sărac plantează o boabă în loc să o mănânce. Planta crește până la cer, iar omul se cațără pe ea și intâlnește un înger care macină bani la o râșniță. Îi cere râșnița și se întoarce acasă cu ea. Un fermier bogat și invidios îi fură râșnița, dar cocoșul săracului cântă numele celui care a săvârșit fapta. Cocoșul se duce apoi la hambarul hoțului și cântă: „Omulețule, cerșetorule, dă-i săracului râșnița inapoi". Cocoșul este încuiat in hambar, apoi în grajd, dar de fiecare dată deschide poarta și un lup vine să mănânce vacile și caii. Cântă din nou cântecul și este aruncat în puț. Bea toată apa dinăuntru și cântă din nou. Este pus într-un cuptor, dar cocoșul stinge focul și cântă din nou. Fermierul bogat omoară și mănâncă pasărea, dar cocoșul își cântă cântecul din burta fermierului. Însă acum, fermierul bogat duce râșnița de bani și cocoșul înapoi la omul sărac, care încă mai macină bani, până în ziua de astăzi — Löwis of Menar, *Finnische Volksmärchen*, pp. 290–293. Vezi motive asociate din alte basme, cum ar fi „Mica jumătate de cocoș" sau „Cocoșul și râșnița". Datoritä cântatului său, care proclamă adevărul, un cuplu de bătrâni își recuperează râșnița magică de la un boier

inconștient, el se sinucide în cel mai real sens al cuvântului. În furia lui dezlănțuită, se autodistruge, fiindcă nu a reușit să recunoască miezul divin care l-a abordat sub forma umbrei sale animale.

973 O atitudine de mândrie excesivă față de figurile din tărâmul magic și consecințele sale tragice reprezintă un motiv comun în basme. Atunci când o persoană consideră că posedă aptitudini și însușiri care se află, de fapt, dincolo de capacitățile sale reale, o asemenea inflație conduce întotdeauna la catastrofe[187]. Aceste dezastre sunt adesea reprezentate ca acte de răzbunare din partea Supranaturalilor. O descriere clară a acestui fapt se găsește în basmul fraților Grimm „Pescarul și nevasta lui":

974 A fost odată ca niciodată un pescar care trăia împreună cu soția lui într-o cocină[188] lângă mare. În fiecare zi, pescarul ieșea pe mare și pescuia, și tot pescuia. Odată, stătea în barcă pescuind și uitându-se în apa limpede, și a stat, și a tot stat. Apoi, cârligul s-a dus la fund, jos de tot, iar când l-a tras, prinsese o plătică mare. Aceasta i-a spus: „Ascultă, pescarule, te implor să mă lași să trăiesc. Nu sunt o plătică obișnuită, ci un prinț fermecat. Cu ce o să te ajute să mă omori? Nu aș avea un gust bun. Dă-mi drumul înapoi în apă și lasă-mă să înot". Omul a zis: „Bine, nu trebuie să mai spui nimic altceva. Cu siguranță pot să las să plece un pește care știe să vorbească".

975 Și i-a dat drumul înapoi în apa limpede, iar plătica a dispărut la fundul apei, lăsând o dâră de sânge în urmă. După care pescarul s-a ridicat și s-a dus acasă la nevasta lui, în cocina lor.

— Omule, ai prins ceva azi? a întrebat femeia.

hoțoman. În mod similar, în „Fata căreia îi plăceau dulciurile", cocoșul dezvăluie din nou adevărul.

187 Vezi aici C.G. Jung, OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §225–227, 233 și urm.

188 [Inițial, locuința celor doi din povestea fraților Grimm, în germana inferioară, este numită *Pissputt*, „cloacă".]

— Nu, a spus bărbatul. Am prins o plătică, dar mi-a spus 976
că e un prinț fermecat, așa că i-am dat drumul.

— Și nu i-ai cerut nimic înainte? a întrebat femeia. 977

— Nu, a răspuns bărbatul. Ce să-i cer? 978

— Ah, a spus femeia. E îngrozitor să trăim în bordeiul 979
ăsta. Miroase urât și e murdar. Ar fi trebuit să-i ceri o căsuță pentru noi. Du-te înapoi și cheamă-l. Spune-i că vrem o căsuță. Sigur o să ne-o dea.

Bărbatul nu voia să se ducă, dar nu voia nici să i se 980
împotrivească nevestei sale, așa că s-a întors pe malul mării. Când a ajuns, aceasta nu mai era limpede, ci galbenă și verde. A stat acolo și a spus:

Mandje! Mandje! Timpe Te![189] 981
Plătică, plătică din mare!
Soția mea, soția mea Ilsebill
Nu vrea, nu vrea ce vreau eu.

Plătica a ieșit la suprafață și a întrebat: 982

— Ce vrea?

— Ah, a spus bărbatul. Eu te-am prins, dar soția mea 983
spune că ar fi trebuit să-ți cer ceva. Nu vrea să mai locuiască într-o cocină. Vrea o căsuță.

— Du-te acasă, a spus plătica. O are deja.

Omul s-a dus acasă și a găsit-o în prag pe soția lui, care 984
i-a spus:

— Intră. Vezi, nu e mult mai bine?

[189] [Traducătorul multor povești ale fraților Grimm, D.L. Ashliman, lasă netradusă formula de introducere a strigătului repetat al pescarului către pește, *Mandje! Mandje! Timpe Te!* Din alte surse devine evident că *Mandje* este un termen dialectal pentru „omuleț", ca în germana superioară, *Männchen*. Se pare că „Timpe Te" este numele pescarului — în alte locuri este numit „Domine" sau „Dudeldee". Astfel, versul cules de sursa originală, Philipp Otto Runge, și imortalizat de frații Grimm pare să fie o denaturare a unei versiuni mai logice (deloc neobișnuită în folclor). În mod logic, peștele și nu pescarul ar striga *Mandje! Mandje! Timpe Te!* Observațiile lui Ashliman.]

Aveau o curte și un mic salon, un dormitor cu un pat, o bucătărie și o sufragerie. Totul era mobilat frumos și echipat cu ustensile din fier și alamă, așa cum trebuia să fie. Iar afară era o curte cu găini și rațe, și o grădină cu legume și fructe.

985 — Uite, a spus femeia. Nu e frumos?

986 — Ba da, a zis bărbatul. Ne ajunge. Putem să trăim foarte bine aici.

987 — Ne mai gândim, a spus femeia.

988 Au mâncat ceva și s-au culcat.

989 Totul a fost bine o săptămână sau două, dar după aceea femeia a spus:

— Ia ascultă, bărbate. Căsuța asta e prea mică. Curtea și grădina sunt prea mici. Plătica putea să ne dea o casă mai mare. Mi-ar plăcea să trăiesc într-un palat mare, din piatră. Du-te înapoi la plătică și spune-i să ne dea un palat.

990 Omul avea inima grea și nu voia să se ducă. Și-a spus în sinea lui: „Nu e corect", dar s-a dus oricum. Când a ajuns la mare, apa era mov, bleumarin și gri, și densă, nu mai era verde și galbenă.

991 [Bărbatul a strigat din nou și a apărut plătica. I-a cerut, trist, un palat din piatră, iar plătica i-a spus să se ducă acasă, fiindcă îl așteaptă soția în fața ușii.] Bărbatul a plecat, crezând că se duce acasă, dar când a ajuns, a văzut un palat mare din piatră. Soția lui stătea pe scară, pe cale să intre înăuntru. L-a luat de mână și i-a spus:

— Hai înăuntru.

992 [Au intrat în castelul magnific. Dar din nou, soția a vrut să se mai gândească, iar de dimineață i-a cerut soțului ei să-i spună plăticii să o facă pe ea rege! Așadar bărbatul, întristat fiindcă soția lui voia să fie rege, s-a întors.] „Nu e bine, nu e bine deloc", s-a gândit bărbatul. Nu voia să se ducă, dar a făcut-o oricum. Când a ajuns la mare, aceasta era de un cenușiu-închis, iar apele se ridicau de dedesubt și miroseau urât. A stat acolo și a repetat strigătul.

[Din nou, plătica i-a îndeplinit dorința și când s-a întors 993
bărbatul acasă, palatul devenise mai mare, cu un turn înalt și decorațiuni minunate. La ușă stăteau santinele și erau mulți soldați, numeroase tobe și trompete. Când a intrat, a văzut că totul înăuntru era din marmură pură și aur, cu draperii de catifea și ciucuri mari, din aur. Apoi s-au deschis ușile sălii mari și a văzut înăuntru întreaga curte. Soția lui stătea pe un tron făcut din aur și diamante. Purta o coroană mare de aur, iar în mână ținea un sceptru din aur pur și nestemate. De fiecare parte a ei se afla un șir de servitoare, fiecare cu un cap mai scundă decât următoarea.

[De data aceasta, soția lui a vrut să devină împărat. 994
Fiind rege, i-a ordonat soțului ei să-i spună plăticii să-i îndeplinească dorința.] Așa că bărbatul a fost nevoit să se ducă. Pe drum, bărbatul înspăimântat s-a gândit: „Nu o să se termine bine. Este rușinos să ceri să fii împărat. Plătica o să se sature de toate acestea".

Astfel, a ajuns la mare. Apa era neagră și densă, și fierbea 995
de dedesubt. L-a biciuit un vânt rece, care aproape că înghețа apa. A stat acolo și a repetat strigătul. [Plătica a venit și i-a îndeplinit din nou dorința.] Bărbatul s-a dus acasă și când a ajuns, întregul palat era făcut din marmură șlefuită, cu statui din alabastru și decorațiuni din aur. În fața porții mărșăluiau soldați, suflând în trompete și bătând la tobe. Înăuntru, baroni, conți și duci umblau ca servitori. I-au deschis ușile, care erau făcute din aur pur. A intrat în salon, unde stătea soția lui pe un tron făcut dintr-o bucată de aur înaltă de trei kilometri, încrustat cu diamante și carbunculi. Într-o mână ținea sceptrul, iar în cealaltă sfera imperială. Gărzile stăteau pe două șiruri, de fiecare parte a ei: unul mai mic decât celălalt, începând cu un uriaș și terminând cu un gnom, care nu era mai mare decât degetul mic. Bărbatul a trecut printre ei și a spus:

— Nevastă, ești împărat acum?

— Da, sunt împărat, a răspuns ea.

Omul a stat și s-a uitat la ea o vreme, apoi a spus:

— Nevastă, e foarte frumos că ești împărat.

996 — Bărbate, de ce stai acolo? a întrebat ea. Acum că sunt împărat, vreau să fiu papă.

997 — Vai, nevastă! a spus bărbatul. Ce nu vrei tu? Există un singur papă în toată lumea creștină. Plătica nu poate să te facă pe tine papă.

998 — Bărbate, vreau să devin papă, a spus ea. Du-te imediat. Trebuie să devin papă chiar azi.

999 — Nu, nevastă, a spus el. Nu pot să-i cer asta. N-o să fie bine. E prea mult. Plătica nu poate să te facă papă.

1000 — Bărbate, ce prostii vorbești! a spus femeia. Dacă poate să mă facă împărat, atunci poate să mă facă și papă. Du-te imediat! Eu sunt împăratul, iar tu ești soțul meu. Te duci?

1001 Înspăimântat, omul a plecat. Se simțea rău, îi tremurau genunchii și picioarele, iar vântul sufla peste întregul ținut, în timp ce norii acopereau cerul pe măsură ce se apropia seara. Zburau frunze din copaci, iar apa fierbea și bolborosea izbindu-se de mal. În depărtare se vedeau corăbii ce trimiteau semnale de alarmă, fiind aruncate de colo-colo și răsturnate de valuri. Se vedea o pată albastră în mijlocul cerului, dar se făcuse roșie pe margini, de parcă era o furtună teribilă. A stat acolo deznădăjduit și a strigat din nou.

1002 *Mandje! Mandje! Timpe Te!*
Plătică, plătică din mare!
Soția mea, soția mea Ilsebill
Nu vrea, nu vrea ce vreau eu.

— Ce vrea? a întrebat plătica.

— Ah, vrea să devină papă, a spus bărbatul.

— Du-te acasă, i-a zis plătica. E deja papă.

1003 S-a dus acasă, dar când a ajuns acolo a găsit o biserică mare înconjurată doar de palate. Și-a forțat drumul prin mulțime.

Înăuntru, totul era luminat de mii și mii de luminițe, iar soția lui era îmbrăcată în aur pur și stătea pe un tron mult mai înalt. Purta trei coroane mari de aur. Era înconjurată de o splendoare bisericească și de fiecare parte a ei era un șir de lumânări. Cea mai mare era la fel de groasă și de înaltă precum cel mai înalt turn, iar cea mai mică era o lumânare de bucătărie. Iar toți împărații și regii îngenuncheau în fața ei, sărutându-i papucul. [„Ești papă, sigur e suficient!", a spus bărbatul. Dar noul papă a trebuit să se mai gândească.]

Bărbatul a dormit buștean, fiindcă alergase mult în ziua aceea, dar femeia nu putea să doarmă deloc — s-a întors pe toate părțile întreaga noapte, gândindu-se la ce putea deveni, însă nu îi venea nicio idee. Tocmai urma să răsară soarele, iar când a văzut prima rază a zorilor, s-a ridicat din pat și s-a uitat pe geam cum se ridică soarele. „Aha, s-a gândit ea, n-aș putea să fac eu soarele și luna să răsară?"

— Bărbate, a zis ea înghiontindu-l în coaste cu cotul. Trezește-te și întoarce-te la plătică. Vreau să devin ca Dumnezeu.

Bărbatul, buimac, s-a speriat atât de tare încât a căzut din pat. Credea că nu a auzit-o bine, așa că s-a frecat la ochi și a spus:

— Ce ai zis, nevastă?

— Bărbate, nu mai suport când văd soarele și luna ridicându-se, iar eu nu pot să le fac să se înalțe, a spus ea. Nu o să mai am nicio clipă de liniște până ce nu le fac eu să răsară.

S-a uitat la el atât de fioros, încât bărbatul s-a cutremurat.

— Du-te imediat! Vreau să devin ca Dumnezeu.

— Of, nevastă, a spus bărbatul îngenunchind în fața ei. Plătica nu poate să facă așa ceva. Poate să te facă împărat și papă, dar te implor, fii mulțumită cu atât și rămâi papă.

Femeia a fost cuprinsă de furie. Părul îi era ciufulit. Și-a sfâșiat corsetul, l-a lovit cu piciorul și a urlat:

— Nu mai suport! Nu mai suport! Du-te imediat!

Bărbatul și-a luat pantalonii pe el și a fugit ca din pușcă.

1012 Afară era o furtună atât de puternică, încât abia mai putea să stea în picioare. Casele și copacii se prăbușeau. Munții tremurau, iar bolovanii se rostogoleau de pe stânci până în mare. Cerul era negru tăciune. Tuna și fulgera. Pe mare erau valuri negre uriașe, cât turnurile de biserică și munții, iar în vârf aveau coroane de spumă albă.

1013 *Mandje! Mandje! Timpe Te!*
Plătică, plătică din mare!
Soția mea, soția mea Ilsebill
Nu vrea, nu vrea ce vreau eu.

— Ce vrea? a întrebat plătica.
— Ah, vrea să devină ca Dumnezeu, a spus el.
— Du-te acasă. Stă din nou în cocina ei.
Și acolo trâiesc și în ziua de azi[190].

1014 În basmul acesta ne impresionează forma artistică rotunjită: încorporarea naturii în acțiune, culorile văzute de pescar pe mare și, începând cu dăra lungă de sânge roșu până la spuma albă de la sfârșit, toate culorile curcubeului își dezvăluie diversitatea. Apoi, sporirea măreției fastului până ce se pun în mișcare toți soldații și curtenii din palatul imperial, iar la sfârșit este încununată de grandoarea scenei cu papa și luminile sale puternice. Doar frumusețile cosmosului și puterile naturale ale lui Dumnezeu sunt mai mărețe decât acestea. În plus, comportamentul celor doi protagoniști se schimbă în ciuda caracterului etern uniform și taciturn al plăticii, care are posibilități nevisate; am putea vorbi despre simțul artistic perfect al basmului. Potrivit lui Bolte-Polívka[191], sursa este pictorul Philipp Otto Runge, care a cules acest basm în dialectul pomeranian în 1806 și i l-a trimis

[190] [Varianta originală este „intr-o minunat de simplă și poetică germană inferioară" (Ashliman). O versiune standard se află în J. și T. Grimm, *Complete Grimm's*, pp. 103–112. Versiunea urmată aici este singura traducere online de D.L. Ashliman.]

[191] Vezi J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, p. 138.

editorului din Heidelberg al publicației *Wunderhorn*, J.G. Zimmer. Frații Grimm au cunoscut basmul în 1809, prin intermediul lui Achim von Arnim. Poate că aici se află motivul construcției foarte pitorești a acestei povești, în timp ce majoritatea basmelor sunt narate prin afirmații succinte. Dar descrierea înfrumusețată a lui Runge nu este nefirească, iar bogăția detaliilor este purtată de mișcarea evenimentelor în armonie artistică deplină cu forma și conținutul.

Pescarul, care stă pe mare și pescuiește, este un simbol al omului 1015
tăcut și răbdător, care își procură hrana din mediul nesupus. De asemenea, este o imagine care evocă valorile spirituale ale tărâmului psihic[192]. Așadar, este o figură a aducătorului de cultură[193]. Imaginația populară se joacă astfel cu relația comună dintre pescar și pește[194]. Peștele este un „rod" al mării și un simbol al fertilității și vieții, peștii pot prezice viitorul și reprezintă o manifestare a sufletului. Mitologia înfățișează mulți demoni sub formă de pește. Deoarece peștele este considerat sacru în unele religii, nu poate fi mâncat decât ca animal de jertfă. Stilul de viață al peștelui este ascuns ochiului, ceea ce face ca peștii să fie extrem de potriviți pentru a ascunde secretele umane. În superstițiile populare, succesul pescarului depinde de propria sa putere magică. Pentru a-și îmbunătăți captura, potrivit superstițiilor germane vechi, el trebuie să respecte modestia și postul. În alte culturi, pescarii stăteau departe de femei, iar întâlnirea cu o femeie era considerată semn rău pentru captura de a doua zi.

Prin faptul că peștele reprezintă funcția inconștientului care in- 1016
spiră și hrănește[195], el simbolizează puterea psihică ce îndeplinește fiecare dorință a imaginației. Gândirea fantezistă este un motiv comun în basme și a fost derivată din ideile popoarelor primitive[196].

[192] Vezi C.G. Jung, OC 9/1, *Arhetipurile și inconștientul colectiv*, §51.

[193] [Literalmente, creator de cultură.]

[194] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Fischer, fischen* („pescar, pescuit"), *Fisch* („pește") și *Ichthyomantie* („ihthiomanție" — ghicitul folosind comportamentul peștilor sau măruntaiele acestora).

[195] C.G. Jung, OC 9/1, *Arhetipurile și inconștientul colectiv*, §248.

[196] Pentru un exemplu al acestei puteri ce indeplinește dorințe, vezi „Lasse, slujitorul meu", basm relatat mai sus. Mai departe, „Săracul și bogatul", „Masa dorințelor, măgarul de aur și ciomagul", „Croitorul și cei trei fii ai săi" și „Sălbaticul". Într-un

Referitor la gândurile inspirate de dorințe, Emma Jung[197] comentează despre formula basmului, „la momentul acela, când dorințele încă ajutau", referindu-se la acesta ca la un timp trecut. De asemenea, în *Deutsche Mythologie*[198], Jacob Grimm observă conexiunea dintre dorință, imaginație și gândire. Captura de pești magici îi dezvăluie pescarului posibilități nelimitate care nu pot fi realizate niciodată în viața adevărată, dar pot fi trăite în fantezie.

1017 Cel care îndeplinește toate dorințele nu poate fi un pește obișnuit, iar plătica din acest basm îi spune pescarului că este un prinț fermecat. Deci în ea se ascunde o ființă superioară. În scrierile lor, alchimiștii Evului Mediu descriu un spirit care sălășluiește în adâncurile primordiale ale apei. Această figură este descrisă adesea ca un peşte rotund din mare[199]. În alte părți este descrisă ca un fiu de rege care și-a pierdut sufletul și stă pe fundul apei, plângând după izbăvire[200]. Prin urmare peștele este un spirit divin ascuns în inconștient și reprezintă sursa întregii imaginații[201].

1018 Așadar, pescarul întâlnește o manifestare a spiritului primordial. Peștele de aici corespunde calului alb din „Ferdinand cel Credincios,

basm danez, „Lars cel leneș care a câștigat prințesa", eroul nepriceput și leneș primește de la o broască, a cărei viață a cruțat-o, darul magic de a indeplini orice dorință. Este salvat de a fi corupt de o prințesă pe care și-o dorise. Ea il convinge să-și dorească să devină un om capabil și muncitor.

197 Vezi E. Jung, „Beitrag zum Problem des Animus", p. 320.

198 J. Grimm, *Deutsche Mythologie*, vol. 1, ed. a II-a, Dieterische Buchhandlung, Göttingen, 1844.

199 Despre peștele „rotund" înzestrat cu „virtutea de a săvârși minuni" ca substanță mistică, vezi C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §101.

200 Vezi C.G. Jung, OC 13, *Viziunile lui Zosimos*, §101; OC 12, *Psihologie și alchimie*, §434; și OC 11, *Psihologie și religie*, §92.

201 F.J. Dölger, *„Ichthys". Das Fischsymbol in frühchristlicher Zeit*, vol. 1, în Kommission der Herder'sche Verlagsbuchhandlung zu Freiburg i. Br. und d. Buchhandlung Spithover zu Rom, Freiburg i. Br., 1910, p. 115, subliniază faptul că aducătorul de cultură babilonian Oannes a ieșit din mare jumătate om, jumătate pește. El este identic cu Ea, „zeul casei din apă", adică o zeitate pește (definită în această operă: un zeu al regatului magic). Vezi descrierea monstrului cu două capete din F.J. Dölger, *„Ichthys". Der Heilige Fisch, in den antiken Religionen und im Christentum*, vol. 2, Verlag der Aschendorffschen Verlagsbuchhandlung, Münster i. W., 1922, pp. 230–231.

Ferdinand cel Necredincios", care este tot un prinț fermecat ce se ascundea în spatele unui spirit creativ[202]. Dar pescarul din povestea noastră nu poate recunoaște oportunitatea care i se oferă și nu întreabă peștele cum ar putea fi izbăvit. Doar îi îndeplinește rugămintea și îl lasă să plece[203]. În cele din urmă, întâlnirea cu peștele nu aduce nici urmări bune, nici rele, la fel ca miile de posibilități interne nefolosite pe care le neglijează toată lumea, din când în când. Dar apoi intră în scenă lăcomia soției. Așa cum se întâmplă de multe ori în viață, femeia conștientizează într-un mod mai intuitiv decât bărbatul realitățile tărâmului magic, așa că recunoaște oportunitățile uriașe pe care soțul ei le-a lăsat să-i scape printre degete. Deși la început se evidențiază ca personalitate distinctă, este clar că ea reprezintă partea din el deschisă spre inconștient, premonițiile și aptitudinile lui intuitive; dar și dorințele secrete din sufletul lui, nerecunoscute, care nutresc ambiții inconștiente puternice. Trăiește în solidaritate strânsă cu ea, fără să se apere de aspirațiile ei către putere, astfel încât și el devine responsabil pentru comportamentul său (ca Adam cu Eva în povestea biblică).

În acest basm, soția vrea să urce până la cele mai înalte niveluri ale 1019
ierarhiei. Faptul că ea solicită doar roluri de bărbat ne sugerează că nu este o personalitate independentă, ci o parte din pescarul însuși. De fapt el vrea, în sinea lui, să fie rege, papă și chiar Dumnezeu. La fel ca mulți oameni modești la exterior, cu cât este mai multă putere nerecunoscută, cu atât mai tare va exercita o atracție inconștientă.

[202] Basmul chinezesc „Pasărea cu nouă capete" povestește cum eroul atinge un pește țintuit în perete cu patru cuie (mandala!), care se transformă apoi intr-un tânăr chipeș. Se dovedește mai târziu că este fiul marelui dragon marin. Vezi și H. Usener, *Die Sintflutsagen*, Religionsgeschichtliche Untersuchungen, dritter Theil, Friedrich Cohen, Bonn, 1899, mai ales pp. 138–154. Usener ia în considerare peștele divin (de asemenea, ca atribut al unui zeu sau suport al unei figuri mitice) intr-un context mitologic mai amplu. El menționează delfinul ca dublură a lui Hermes (pp. 166 și urm.). Acest concept are sens, deoarece figura peștelui miraculos este un fel de alter ego, așa cum Hermes este un îndrumător spiritual.

[203] Vezi povestea lui Manu, primul om din mitul indian al potopului. Un peștișor cere îndurare, pe care o primește de la Manu. Mai târziu, după ce crește, îl sfătuiește pe Manu și, în timpul potopului, trage corabia lui Manu spre vârful unui munte și continuă să-i stea alături (H. Usener, *Sintflutsagen*, pp. 25–26).

1020 Putem vedea întreaga poveste ca o dramă personală interioară, de vreme ce bărbatul prezintă o conștiință a eului limitată și se subjugă dorințelor nemăsurate ale sentimentelor sale inconștiente. Astfel, în ciuda unor îndoieli cu privire la legalitatea faptelor sale, tot se lasă condus către acte absurde. Pescarul ajunge într-o stare de grabă și neliniște pe care nu îndrăznește să o pună sub semnul întrebării. La început, el și soția lui primesc marea onoare pe care o caută, plătica își îndeplinește funcția generoasă și darnică, ce corespunde cu natura sa. Doar decolorarea tot mai stranie a apelor indică nemulțumirea lui din ce în ce mai mare. Potrivit „justiției" secrete, dar inevitabil prezente a inconștientului, el dobândește treptat un aspect negativ. Pescarul devine din ce în ce mai posedat și guvernat de aroganta lui soție, adică este tot mai subjugat de propria dorință de putere. Împotrivirea lui scade în intensitate și ajunge la mila inconștientului, a peștelui, pe de o parte, iar pe de altă parte, a soției sale. În lipsa lui de cumpătare și inflația sa, pescarul este înghițit, de fapt, de inconștient, soția lui ocupă poziția polară de personaj negativ față de opoziția treptată a peștelui, care oferă daruri fără limită. Sfârșitul este plăcut și scurt, ca o lovitură a destinului: în clipa când megalomania pescarului atinge apogeul, adică soția lui dorește să devină precum Dumnezeu însuși, timpul se întoarce, iar pescarul este nevoit să-și dea seama de realitatea a ceea ce face. Întreaga casă din cărți de joc se prăbușește, iar sursa puterii din inconștient este brusc secătuită, ceea ce îl aduce înapoi la situația amară și revelatoare a vieții lui prozaice de zi cu zi. Peștele care, dacă ar fi urmat calea cea dreaptă, ar fi putut să-și reverse asupra lui valorile interioare și, astfel, să-l ridice din inferioritatea sa îl părăsește fiindcă și-a însușit forțele inconștientului ca propria sa personalitate conștientă și, prin urmare, a ajuns la mila lor[204].

1021 În mod semnificativ, unele variante ale aceluiași basm se desfășoară ca într-un vis, din care, în final, cel ce visează se trezește

[204] Vezi povești similare despre câștig și pierdere datorită unui comportament incorect sau corect față de inconștient — „Militarul care a ajuns, din general, păstor de capre", „Fiul nemulțumit", „Corbul și vulpea", „Povești despre corbi" și „Măscăriciul care a devenit rege".

dezamăgit[205]. Prinderea în capcana imaginilor iluzorii ale inconștientului este imaginată aici ca un vis, iar izbirea de realitate ca trezire. Această formulare este atât o metaforă, cât și o realitate. Doar câteva basme au prezentat această confuzie periculoasă cu rezultatele sale negative, până la ultimele consecințe, într-o manieră atât de subtilă și de adevărată din punct de vedere psihologic ca „Pescarul și nevasta lui".

O paralelă japoneză fermecătoare este povestea „Hanatare- 1022
kozô-sama":

> Trăia cândva un bătrân sărac în ținutul Higo, în satul alpin Mayumi. În fiecare zi, el se ducea pe munte și aduna lemne de foc, pe care le vindea apoi în orașul Seki. Într-o zi, nu a găsit pe nimeni care să-i cumpere lemnele de foc și, deznădăjduit, s-a oprit pe podul de peste râul care ducea spre oraș. Deoarece nu reușise să scape de lemne la piață și nu voia să le care până acasă, s-a gândit să le arunce, snop după snop, în râu. A strigat tare: „Zeu al râului, Ryûjin-sama, îți aduc ofrandă și îți cer un dar la schimb!" De îndată ce a aruncat ultimul snop în râu, din valuri a ieșit o tânără mai frumoasă decât orice femeie pe care o văzuse vreodată. Aceasta a strigat la bătrân, care deja se întorsese să plece, să vină înapoi. Când s-a întors la malul apei, a văzut că femeia avea un bebeluș în brațe. Aceasta s-a întors către el și i-a spus: „Fiindcă ai muncit cu sârg zi de zi și fiindcă ne-ai adus astăzi lemne atât de bune, zeul râului este foarte mulțumit și îți oferă acest copil drept răsplată. Îl cheamă Hanatarekozô-sama și îți va îndeplini orice dorință. Doar că nu trebuie să uiți să-i dai de mâncare

[205] *Cf.* J. Bolte și L. Mackensen, *Handwörterbuch*, *s.v. Fischer un syne Fru* („Pescarul și nevasta lui"), mai ales secțiunea 3, cu citatul din Spiess: „Așa cum omul ce se bucură de un vis fericit în somnul lui la trezire este aruncat deodată în realitatea aspră și rece și simte că nu poate opri imaginea magică și frumoasă pe care a invocat-o inconștientul în fața lui să dispară, la fel pescarul cu soția lui, care încă are tot fastul regal și gloria în fața ochilor ei, se trezește deodată înapoi în coliba ei sărăcăcioasă de pescar". Vezi și celelalte paralele, dar și „Cetățeanul integru Nefericire și vrejul de fasole".

salată cu homar de trei ori pe zi, altfel dorințele tale vor fi în zadar". Bătrânul a acceptat darul și a luat bebelușul acasă. Copilul chiar îndeplinea orice dorință a bătrânului. Dacă voia orez sau orice altă mâncare, îi cerea copilului, iar de îndată ce rostea dorința, auzea un fel de strănut încet și ceea ce voia se afla în fața lui. S-a gândit la casa lui, care semăna cu o cocioabă, și și-a dorit un palat frumos. Copilul a strănutat o dată și iată! Au apărut un palat, o fermă și grajduri pline cu tot ce avea nevoie.

1023 Astfel a trăit bătrânul lună după lună în belșug, deoarece avea tot ce își dorea. Bineînțeles că nu ieșea în fiecare zi să adune lemne, ca înainte, fiindcă singura lui sarcină era să meargă zi de zi în oraș și să cumpere homar pentru salata pe care i-o dădea lui Hanatarekozô-sama. Deoarece avea tot ce își dorea, a ajuns să considere că era inutil să facă drumul până la oraș. Așa că într-o zi a dat copilul jos din altarul său și a spus: „Hanatarekozô-sama, din moment ce am tot ce îmi doresc, nu mai am dorințe de la tine. Te rog să te întorci la Palatul Dragonului și să-i transmiți zeului râului cea mai profundă recunoștință din partea mea, pentru tot ce mi-a oferit". De îndată ce a rostit aceste cuvinte, Hanatarekozô-sama a ieșit liniștit din casă. Imediat după aceea, bătrânul a auzit un strănut înfundat. Abia se oprise sunetul, când casa și palatul au dispărut, iar odată cu ele hambarul și magaziile cu toate comorile dinăuntru. În locul lor se afla acum vechea lui cocioabă. Bătrânul adunător de lemne era la fel de sărac ca înainte[206].

1024 Aici în loc de pește, din apă iese un copil mic. Acest copil — la fel ca peștele „rotund" al alchimiștilor — reprezintă sinele. Simbolizează tinerețea eternă, în afara confuziei lumii, o ființă implicată într-un joc divin, din care izvorăsc toate forțele care conturează realitatea. Așa că este considerat stăpânul unei averi infinite. Dar numai cei înțelepți,

[206] Tradus din H. Hammitzsch, I. Schuster, *Japanische*, pp. 139–141.

care reușesc, în modestia lor, să se adapteze la această bogăție a sufletului, pot să ia parte la ea, în timp ce oamenii extrem de orgolioși sau, ca în cazul nostru, leneși și indiferenți, atrag pierderea imediată a acestor valori[207]. Într-un basm înrudit, „Profitorul", un profitor trântor are parte de o aventură:

A fost cândva un om leneș și prost. Nu avea nimic pe numele lui și îi displăcea orice fel de muncă. Hoinărea de colo-colo: de la cineva cerșea ceva de mâncare, de la altcineva ceva de băut. Astfel trecea prin viață, fără să cunoască faima sau rușinea. Vecinii lui erau generoși și îl ajutau dacă nu obținea nimic din cerșit. Când venea pe la ei, oamenii spuneau: „Uite, parazitul! Sigur vrea ceva de la noi". Dar el continua ceea ce avea de făcut și se prefăcea că nu a auzit nimic. În cele din urmă, nimeni nu a vrut să mai aibă de-a face cu el. Așa că a hotărât să se ducă în fața Creatorului și să-și expună situația. Ca să ajungă mai aproape de Dumnezeu, a urcat un munte înalt. Un lup care a trecut pe lângă el l-a întrebat pe profitor încotro se duce. „La Dumnezeu." „Dacă e adevărat ce spui, poți să-l întrebi ceva din partea mea? Eu mănânc multă carne de animal, dar tot nu mă îngraș — ce ar trebui să mănânc ca să mă îngraș?" Profitorul a fost de acord și și-a continuat drumul. S-a întâlnit cu un stejar care i-a cerut să-l întrebe pe Dumnezeu de ce avea o parte a trunchiului uscată; cu un pește care voia să știe de ce nu vede cu un ochi. Cu ajutorul unei căprioare, licheaua cea leneșă a ajuns la Dumnezeu și, tremurând, i-a spus că nu are nimic de mâncat sau de băut. Atotputernicul i-a răspuns că se poate întoarce acasă acum, fiindcă urma să găsească tot ce avea nevoie. Omul i-a pus apoi întrebările de la lup, stejar și pește. Atotcunoscătorul i-a 1025

[207] Vezi și „Harpa zânelor", în care se spune că un fermier primește cadou de la zâne o harpă care, ori de câte ori se aude, îl face pe ascultător să se ridice și să danseze. Dar fermierul se folosește greșit de harpă, ca să se răzbune pe cineva, așa că îi este luat instrumentul.

răspuns. Omul i-a mulțumit lui Dumnezeu, a încălecat pe căprioară și a coborât poteca de munte.

1026 După ce i-a mulțumit căprioarei, s-a întâlnit cu peștele care aștepta cu nerăbdare răspunsul său. Profitorul i-a povestit ce a auzit de la Dumnezeu: peștele nu vedea cu un ochi fiindcă avea un diamant blocat în branhie. Peștele s-a rugat de om să-i scoată diamantul, ceea ce acesta a și făcut. Drept mulțumire, peștele i-a dat omului diamantul. Dar trântorul l-a aruncat, spunând că, după ce ajungea acasă, urma să aibă tot ce dorea, așa că nu avea nevoie de diamant. Peștele și-a spus în sinea lui: „Ce om prost!" Dar profitorul și-a văzut de drum. S-a întâlnit după aceea cu stejarul, care aștepta răspunsul din partea lui. Omul i-a spus stejarului ce aflase de la Preamărit: că avea o parte a trunchiului uscată fiindcă era un butoi cu vin îngropat sub partea aceea. Stejarul i-a cerut omului să dezgroape butoiul cu vin, iar profitorul a făcut întocmai. Butoiul nu era plin cu vin, ci cu aur și argint! Stejarul i-a dat butoiul omului, care l-a izbit cu piciorul și l-a lăsat să se rostogolească într-o prăpastie. Copacul și-a scuturat frunzele, consternat: „Nu se poate să fie unul mai prost de atât. Putea să le dea aurul și argintul săracilor!" Apoi, profitorul s-a întâlnit cu lupul și i-a spus repede răspunsul pe care l-a auzit de la Preaînaltul: „Dacă vrei să te îngrași, trebuie să mănânci carne de om". „Ah", a spus lupul, „văd că tu ești om!" Și, năpustindu-se la gâtul lui, l-a înfulecat într-o clipită[208].

1027 Basmele menționate mai sus descriu un dezechilibru între conștient și inconștient prin faptul că eul își arogă însușiri care nu îi aparțin. Faptul că un proces cu urmări catastrofale pentru om este posibil trebuie să se bazeze pe un motiv mai profund. În „Pescarul și nevasta lui" nu se mai explorează nimic altceva. Aparent, cauza este

[208] A. Dirr, *Kaukasische Märchen*, pp. 9–13 [tradus din germană]. Vezi și „Teiul fermecat"; și H. Zimmer, *Weisheit Indiens*, pp. 20 și urm., unde autorul repovestește un basm paralel, cu comentarii *ibidem*, pp. 38–39.

doar lăcomia oarbă a soției sau a ambelor personaje. Spre deosebire de acesta, basmul „Bătrâna mea femeie trebuie să fie plătită" spune o poveste diferită[209], unde, după un prolog revelator, acțiunea aduce la lumină un proces cu totul nou. Restul acțiunii se derulează aproximativ la fel ca în poveștile menționate mai sus:

Un cuplu în vârstă trăia sărăcăcios într-un bordei amărât. 1028
Nu aveau nimic de valoare, în afară de un nasture de aur pe fusul femeii. În fiecare zi, bărbatul se ducea la vânătoare sau la pescuit, ca să facă rost de ceva de mâncare. În apropierea bordeiului se afla un deal înalt; oamenii din regiune credeau că un elf pe nume Kidhus trăia înăuntru, dar nu aveau încredere în această ființă. Într-o zi, așa cum se întâmpla de obicei, bărbatul era plecat la vânătoare și femeia stătea în casă, torcând. Deoarece vremea era frumoasă, s-a hotărât să meargă să lucreze afară. A ieșit și a tors o vreme. Deodată, nasturele de aur de pe fusul ei a căzut și s-a rostogolit departe. Femeia nu a văzut exact încotro s-a dus și a început să-l caute, dar în zadar. Când a venit soțul ei acasă, i-a spus ce s-a întâmplat. „Sigur l-a luat Kidhus. El face lucruri de genul ăsta."

Soțul a pornit spre dealul lui Kidhus, spunându-i soției 1029
sale că urma să-i ceară nasturele înapoi sau să obțină ceva mai bun în locul lui. Femeii i s-a părut puțin ciudat și s-a întrebat ce voia să spună. Omul s-a dus la dealul unde trăia Kidhus și a bătut în pământ o vreme, cu ciomagul său. În cele din urmă, a auzit o voce.

„Cine bate la ușa casei mele?" 1030

Fermierul a răspuns: „Sunt eu, bătrânul fermier, dragă 1031
Kidhus. Soția mea vrea ceva la schimb pentru nasturele ei!"

[209] Există multe versiuni pe această temă. Vezi J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 1, p. 147: „[...] la francezi și italieni, [...] în majoritatea cazurilor, bărbatul urcă la cer pe un vrej de fasole, iar Dumnezeu însuși sau Paznicul de la Poarta Raiului îndeplinește cerințele omului". Vezi și *ibidem*, n. 1: „La ruși, lituanieni și tătari, este vorba de un butuc de copac, o pisică, o vulpe, o pasăre sau un sfânt".

1032 Kidhus l-a întrebat ce anume voia soția lui. Fermierul s-a gândit și a răspuns: „Dragă Kidhus, ar vrea o vacă ce dă un sfert de butoi de lapte de fiecare dată când e mulsă". Kidhus i-a îndeplinit pe loc dorința. Bărbatul s-a întors cu vaca la soția lui. A doua zi, când avea toate oalele pline cu lapte, femeia s-a gândit să gătească niște crupe de ovăz. Dar avea nevoie de făină. S-a dus la soțul ei și l-a îndemnat să se întoarcă la Kidhus și să-i ceară niște făină. Bărbatul s-a dus și a bătut din nou în pământ cu bastonul. Când a răspuns Kidhus, bărbatul a repetat ce spusese mai devreme. Când a fost întrebat ce anume vrea, bărbatul a spus că niște făină. Kidhus i-a dăruit de îndată o tonă de făină. Bărbatul s-a întors acasă cu făina, iar soția lui a gătit.

1033 După ce au terminat de mâncat, a mai rămas o cantitate mare de mâncare. Femeia s-a gândit ce ar putea face cu ea și a decis să i-o ducă Fecioarei Maria în rai. Dar și-a dat seama repede că nu era o sarcină ușoară. S-au hotărât să meargă din nou la Kidhus și să-i ceară o scară care să ajungă până la cer. Omul s-a întors la Kidhus și a procedat ca înainte. Kidhus a răspuns: „Nu am plătit deja pentru nasturele acela ieftin?" Dar fermierul a stăruit, rugându-l din inimă și spunându-i că vrea să ducă restul mâncării în rai, la Fecioara Maria. Auzind acestea, Kidhus a fost mișcat și i-a dat scara cerută.

1034 Bărbatul s-a întors acasă fericit. Soțul și soția s-au pregătit pentru călătorie, au împachetat mâncarea și au început să urce. În scurt timp au ajuns la o înălțime atât de mare, încât i-a apucat amețeala. Și-au pierdut echilibrul și au căzut pe pământ, spărgându-și capetele în două. Bucăți de creier și terci erau împrăștiate peste tot. Acolo unde bucățile de creier au aterizat pe pietre, au crescut licheni albi. Acolo unde au căzut bucățile de terci pe pietre, au crescut licheni galbeni. Dar ambele feluri de licheni pot fi găsite astăzi pe pietre în toată lumea[210].

[210] H. și I. Naumann (trad.), *Isländische*, pp. 124–126; traducere din versiunea lor în limba germană, cu ușoare modificări.

Aici, tragedia este precedată de un amestec al tărâmului magic în realitate, prin furtul nasturelui de către Kidhus. Inconștientul, reprezentat de Kidhus, este încă de la început ilustrat ca fiind amenințător și puternic. Este evident că el a luat nasturele de aur care a căzut de pe fusul femeii[211]. Acest lucru minor și neobservat este, de fapt, de o importanță incredibilă, după cum se dovedește prin faptul că este făcut din aur. Butonul este rotund, este „cel rotund" și înseamnă, prin urmare, centrul inconștientului, ceea ce este de cea mai înaltă valoare pentru sinele interior. Distrugerea personalității care urmează este sugerată deja prin acest proces: miezul esențial care ține întreaga ființă laolaltă este pierdut în fața umbrelor, sub forma unei ființe naturale asemănătoare unui elf, astfel încât izbucnirea forțelor demonice este pregătită în inconștient. Prin pierderea nasturelui se creează o legătură cu tărâmul magic[212], care devine periculos doar atunci când nu se cere returnarea inelului, ci obținerea prin șantaj a magiei. Cuplul încearcă să schimbe ceva interior care a fost pierdut cu valorile lumești, iar astfel se încurcă într-o relație nesigură cu inconștientul. Schimbul de valori interne *versus* externe și amestecul neclar dintre sfera magică și sfera pământească sunt erori umane cruciale care au consecințe tragice[213]. Amestecul dintre conștient și 1035

[211] [Astfel, Kidhus poate avea o paralelă în personajul Golum al lui J.R.R. Tolkein, întâlnit în *Hobbitul* și *Stăpânul inelelor*, care găsește „inelul inelelor" în apă și îl păstrează, lacom, doar pentru sine.]

[212] Vezi basmele „Paradisul bulgărelui" și „Așteaptă, cocoloșule!" În ambele povești, un cocoloș sau un bulgăre se rostogolește până in regatul magic. În prima poveste, un bătrân, iar în a doua poveste, o femeie urmăresc cocoloșul și se întorc cu ceva prețios de pe tărâmul fantastic. Invidioși, vecinii ii imită și își împing propriile cocoloașe, dar se comportă arogant față de demoni și, bineînțeles, eșuează. Tema pierderii în tărâmul magic și a atitudinii de inflație și lipsă de amabilitate, care reprezintă soarta *unui* cuplu în basmul islandez, este trăită aici de toate personajele principale și umbrele lor. Vezi aceeași idee de legare de tărâmul magic creată prin pierderea unui obiect într-un mit din Samoa, povestit în L. Frobenius, *Zeitalter*, pp. 71 și urm.

[213] „Însă trebuie să ne amintim că degetul indreptat către lună rămâne un deget și în niciun caz nu poate fi schimbat cu luna in sine. Pericolul pândește mereu acolo unde intelectul se strecoară pe ascuns și ia degetul arătător drept luna însăși" — Daisetz Teitaro Suzuki, *An Introduction to Zen Buddhism*, Grove Press, New York, 1964, p. 78. O poveste impresionantă despre o astfel de transpunere

inconștient se bazează, în cele din urmă, pe o schimbare a centrului de greutate interior, exprimată în basmul islandez prin pierderea nasturelui. Deoarece esența reală este pierdută, oamenii își pierd echilibrul interior în întâlnirea lor cu umbra; „urcă" în mândria lor și „se ridică" la înălțimi exagerate. Acest lucru este ilustrat foarte evident în basm prin urcarea scării către rai. Cuplul a suferit o inflație prin fanteziile lor inconștiente, culminând cu faptul că ei consideră că îi pot oferi Fecioarei Maria resturi de mâncare de pomană! Aici există și o încercare vagă de a concilia inconștientul, făcându-l mai puțin amenințător. Par să simtă că ceva nu a fost în regulă și se pare că este adevărat. De asemenea, vor să întoarcă divinitatea creștină împotriva elfului păgân Kidhus și să se salveze de forțele distructive ale naturii din inconștient, transferându-le în imagini religioase aparținând unei structuri colective bine stabilite. Nu vor să sacrifice nimic, doar să culeagă roade personale: cu darurile de la Kidhus, încearcă să-i intre în grații Fecioarei Maria! Poate că într-o versiune precreștină a basmului, în locul Fecioarei Maria se afla o zeiță-mamă păgână, cum ar fi Perchta, căreia îi erau aduse ca jertfă terci și pești[214]. Acest lucru schimbă sensul basmului, dar puțin, fiindcă arogantul cuplu nu sacrifică resturile unei dorințe excesive, dar îndeplinite din modestie, ci le risipesc într-o pretinsă obligație față de divinitate. Deoarece Kidhus încă păstrează nasturele, care reprezintă esența sufletului, nu poate avea succes nicio încercare de a scăpa prin

este spusă în India: un student tocmai se întorsese de la profesorul său, unde experimentase māyā ca produs al propriului său intelect. Apoi, a simțit că se află deasupra tuturor. „L-a cuprins un sentiment măreț, se simțea ca un nor mare și luminos ce creștea de neoprit și umplea întregul cer. Și, la fel ca acel nor, plutea deasupra tuturor lucrurilor grele." Apoi s-a întâlnit cu un elefant și, deși cornacul elefantului l-a avertizat să se dea din drum, el a refuzat, spunând: „Eu sunt Dumnezeu, iar elefantul este Dumnezeu. Ar trebui să-i fie frică lui Dumnezeu de el însuși?" A fost salvat doar de faptul că elefantul l-a împins la o parte cu trompa. Atunci profesorul i-a spus elevului deznădăjduit: „Ai dreptate: tu ești Dumnezeu și elefantul este Dumnezeu — dar de ce nu ai ascultat vocea lui Dumnezeu care ți-a vorbit de sus, prin elefant?" — H. Zimmer, *Weisheit Indiens*, p. 25. Vezi și comentariul la poveste, *ibidem*, pp. 40 și urm.

[214] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Frau Rose* („Doamna Rose").

trucuri ieftine. Există, de fapt, o singură cale: o confruntare serioasă (*auseinandersetzung*) cu Kidhus pentru a obține înapoierea nasturelui. Prin urmare pseudojertfa pentru Fecioara Maria este inutilă. Cuplul este cuprins de vertij[215] și cei doi cad la pământ, zdrobiți. Din punct de vedere psihologic, cei doi sunt aruncați în mod grosolan pe „solul tare al realității" și, prin urmare, pier.

Un alt basm care ilustrează consecințele catastrofale ale faptului 1036
că o persoană uzurpă drepturile și capacitățile tărâmului spiritelor este „La naiba cu banii, știu ce știu!":

> Un bărbat avea trei fiice, care să căsătoriseră cu troli. El a 1037
> mers să le viziteze, una după alta, și a observat că trolii puteau să ia bucăți de carne din capetele lor, să bage mâna în foc fără să se ardă la degete și să găsească pești în mare, când aveau ochii verzi. Din neglijență, a pierdut banii pe care îi dăduseră soții troli socrului lor și a încercat să-și aline nevasta indignată: „La naiba cu banii, știu ce știu!" Voia să-i arate soției sale artele magice pe care le deprinsese de la ginerii troli, dar când a încercat să facă aceleași lucruri ca ei, s-a rănit și în cele din urmă s-a înecat, încercând să pescuiască la fel ca ultimul dintre troli[216].

Cele patru povești de mai sus ilustrează într-o manieră vie că 1038
un comportament „greșit" față de lucrurile magice atrage efectul lor distructiv. Unele basme încearcă să elucideze procesul subtil de *auseinandersetzung* prin inconștient și comportamentul corect, care este atât de greu de găsit prin diferențierea unui erou care face lucrurile corect sau „are noroc" de unul care face totul „greșit"[217].

[215] [Cuvântul german *Vertigo* inseamnă și înșelătorie, farsă, fraudă.]

[216] Vezi și basmul „Moara de pe fundul mării".

[217] Vezi, de exemplu, „Bătrânul care a făcut copacii veștejiți să înflorească din nou" (F. Rumpf, *Japanische Volksmärchen*, p. 82), „Tatăl din câmpul de sus și tatăl din câmpul de jos" (*ibidem*, p. 92), „Ploaia de aur" (*ibidem*, p. 131) și „Să o ținem, să o lăsăm?" (*ibidem*, p. 132).

1039 Un exemplu bun al faptului că reacția din inconștient depinde de care față întoarce omul către el este „Andrew cel Norocos“:

1040 A fost cândva un țăran bogat care avea doi fii, John Nicholas și Andrew cel Norocos. Cel mare era genul de om despre care nu știi niciodată ce să crezi. Era un individ neplăcut, mai lacom și mai avar decât sunt de obicei oamenii din Nord, pe care rareori se întâmplă să nu îi găsești înzestrați cu însușiri atrăgătoare. Celălalt, Andrew cel Norocos, era rebel și mărinimos, întotdeauna binedispus, și oricât de rău i-ar fi mers, mereu insista că se născuse sub o stea norocoasă. Atunci când vulturul, ca să-și apere cuibul, l-a zgâriat pe față și pe cap până i-a dat sângele, tot susținea că era născut sub o stea norocoasă, dacă a reușit să aducă acasă un singur pui de vultur. Dacă i se răsturna barca, ceea ce se mai întâmpla din când în când, și era găsit atârnat de ea, copleșit de frig, oboseală și sperietură, dar era întrebat cum se simte, răspundea: „Ah, destul de bine. Am fost salvat. Sigur am noroc!“

1041 Când a murit tatâl lor, amândoi erau majori, iar la scurtă vreme după aceea au fost nevoiți să se ducă la bancurile de nisip să aducă niște plase de pescuit care fuseseră lăsate acolo de la pescuitul din vară. Era toamnă târzie, trecuse vremea când majoritatea pescarilor se ocupă de pescuit. Andrew își luase și arma pe care o purta mereu cu el. John Nicholas nu a spus mai nimic pe drum; dar s-a gândit mult și bine. Nu au fost pregătiți să se întoarcă acasă până seara.

1042 „Ascultă, Andrew cel Norocos, știi că o să fie furtună diseară?“, a spus John Nicholas și s-a uitat în depărtare. „Cred că ar fi bine să stăm aici până mâine-dimineață!“

1043 „Nu o să fie furtună“, a spus Andrew. „Cele Șapte Surori nu și-au pus încă pălăriile de ceață, așa că poți să stai liniștit.“

1044 Dar fratele lui s-a plâns că este obosit, iar într-un final au hotărât să rămână acolo peste noapte. Când s-a trezit Andrew, și-a dat seama că este singur; nu l-a mai văzut nici pe fratele

lui, nici barca. S-a urcat în cel mai înalt punct al insulei ca să se uite în jur. L-a descoperit pe fratele lui departe, pe mare, avântându-se spre continent ca un pescăruș. Andrew nu înțelegea ce se întâmplă. Încă erau provizii acolo, un castron cu lapte bătut, arma lui și diverse alte lucruri. Așa că Andrew nu a stat mult pe gânduri. „O să se întoarcă diseară", a spus el. „Doar un neghiob își pierde curajul câtă vreme are de mâncare." Dar seara, fratele tot nu și-a făcut apariția, iar Andrew l-a așteptat zi după zi, săptămâni la rând, până ce, într-un sfârșit, și-a dat seama că fratele lui îl abandonase pe insula aceea pustie, ca să păstreze moștenirea pentru sine și să nu fie nevoit să o mai împartă. Și chiar așa stăteau lucrurile, căci John Nicholas a ajuns aproape de uscat în călătoria lui spre casă, și-a răsturnat barca și a anunțat că Andrew cel Norocos s-a înecat.

Dar Andrew nu și-a pierdut cumpătul. A adunat lemne 1045
aduse la țărm, a împușcat păsări marine și a căutat scoici și rădăcini. Și-a construit o plută din lemnele adunate și a pescuit cu o undiță pe care o lăsase în urmă fratele lui. Într-o zi, în timp ce muncea, a observat o prăpastie sau o adâncitură în nisip, de parcă fusese făcută de carena unei goelete scandinave, și a văzut limpede împletiturile parâmelor de la țărm până în vârful insulei. Apoi s-a gândit că nu era în pericol, fiindcă și-a dat seama că era adevărată povestea pe care o auzea adesea, că oamenii mărilor își aveau sălaș pe insula aceea și făceau comerț cu vasele lor.

„Slavă Domnului pentru companie bună! Tocmai de asta 1046
aveam nevoie. Da, e adevărat, cum am spus eu întotdeauna, că m-am născut sub o stea norocoasă!", s-a gândit Andrew în sinea lui; poate chiar a spus-o cu voce tare, fiindcă trebuia să mai vorbească din când în când. Așa a trecut toamna. Odată a văzut o corabie — a legat imediat o cârpă de un băț și a început să o fluture; dar chiar în clipa aceea, echipajul a coborât pânzele și, apucând vâslele, s-au îndepărtat în cea mai

mare viteză, deoarece credeau că trolii marini le făceau semne cu mâinile și cârpa aceea.

1047 În Ajunul Crăciunului, Andrew a auzit viori și muzică departe, pe mare; iar când s-a uitat, a văzut o lumină ce venea dinspre o goeletă scandinavă ce plutea spre țărm, dar el nu mai văzuse niciodată o astfel de navă. Avea vela cea mare de o dimensiune neobișnuită și i s-a părut că era făcută din mătase, tachelajul era delicat și subțire, de parcă era țesut din sârmă de oțel, iar toate celelalte lucruri erau proporționale, atât de fine și de frumoase încât și le-ar fi dorit orice scandinav. Toată goeleta era plină cu omuleți îmbrăcați în albastru, dar fata care stătea la cârmă era împodobită ca o mireasă și arăta splendid, ca o regină, căci purta coroană și veșminte de preț. Oricine își dădea seama că este o ființă umană, căci era mai înaltă și mai frumoasă decât oamenii mărilor. De fapt, lui Andrew cel Norocos i s-a părut că era mai frumoasă decât orice fată pe care o văzuse vreodată.

1048 Goeleta se îndrepta spre țărmul unde se afla Andrew; dar el, având prezență de spirit, s-a grăbit spre coliba pescarului, a luat arma de pe perete, s-a ascuns în pod și a așteptat să vadă ce se întâmplă în colibă. A văzut cum în scurt timp toată încăperea s-a umplut de oameni. Era plină, dar încă mai soseau. Au început să se crape pereții, coliba s-a întins în toate părțile și a crescut atât de mare și de splendidă, încât nu ar fi putut să o egaleze nici cel mai bogat comerciant; parcă se afla într-un castel regal. Mesele erau acoperite cu aur și argint de cea mai bună calitate. După ce au mâncat, au început să danseze. Acoperit de zgomot, Andrew s-a furișat până la fereastra din partea laterală a acoperișului și s-a dat jos. Apoi a alergat până la goeletă, și-a aruncat cremenele înăuntru și, ca să fie sigur, a scrijelit o cruce în ea cu cuțitul lui ascuțit. Când s-a întors, dansul era în toi. Mesele, băncile, scaunele și toate lucrurile din încăpere dansau și ele. Singura care nu dansa era mireasa; stătea pe loc și se uita, iar când a venit mirele să o ia la dans, l-a izgonit. Pentru moment, nu

aveau de gând să se oprească. Scripcarul nu avea nevoie de odihnă și nu a lăsat pe altcineva să-i ia locul, ci a continuat să cânte vesel cu mâna stângă, bătând ritmul cu piciorul, până ce au început să-i curgă picături de sudoare, iar vioara nu se mai vedea de atâta praf și fum.

Când a văzut Andrew ca începuseră să i se bâțâie și lui 1049
picioarele, acolo unde se afla, s-a gândit: „Ar fi bine să trag acum, altfel o să cânte până mă ridică de la pământ!“ Așa că a răsturnat arma, a băgat-o prin geam și a tras peste capul miresei; dar cu susul în jos, altfel glonțul l-ar fi lovit pe el. În clipa când a răsunat împușcătura, toți trolii au dat buzna pe ușă deodată; când au văzut că goeleta era blocată la țărm, au jelit și s-au furișat într-o gaură din deal. Dar au rămas în urmă vasele de aur și argint, precum și mireasa. Aceasta i-a spus lui Andrew cel Norocos că fusese luată în deal când era mică. Odată, când mama ei a plecat la grajd să mulgă vacile, a luat-o și pe ea; dar femeia a fost nevoită să se întoarcă în casă pentru câteva clipe, așa că a lăsat copila lângă un ienupăr și i-a spus că poate să mănânce fructele acestuia, doar dacă repetă de trei ori:

„Mănânc albastre fructe de ienupăr, 1050
În care crucea lui Iisus o descopăr.
Mănânc fructe roșii de afin pe înserat,
Căci pentru mine El a sângerat!“

Dar după ce a plecat mama sa, a găsit atâtea fructe încât 1051
a uitat să mai spună versurile, așa că a fost vrăjită și dusă în deal. Iar acolo nu a pățit nimic rău, doar că și-a pierdut prima falangă de la degetul mic al mâinii stângi, iar spiridușii fuseseră amabili cu ea; dar întotdeauna avusese sentimentul că ceva nu era în regulă, simțea o apăsare și o deranjau avansurile piticului care fusese ales să-i fie soț. Când Andrew a aflat cine erau mama și oamenii ei, și-a dat seama că era rudă cu ea și s-au împrietenit. Așa că Andrew putea să spună

cu adevărat că se născuse sub o stea norocoasă. Apoi au plecat spre casă, luând goeleta, tot aurul și argintul și toate comorile care rămăseseră în colibă, iar Andrew a ajuns mult mai bogat decât fratele său.

1052 Dar acesta din urmă, care bănuia de unde provenea toată averea lui, nu voia să fie mai sărac decât Andrew. Știa că trolii și spiridușii umblau pe pământ cu precădere în Ajunul Crăciunului, iar din acest motiv a plecat cu vasul până la bancurile de nisip. Iar în Ajunul Crăciunului a văzut o lumină sau un foc, dar i s-a părut că fluturau împrejur focuri rătăcitoare. Când s-a apropiat, a auzit pleoscăituri, urlete îngrozitoare și țipete înfiorătoare, și mirosea a mâzgă și alge, ca la reflux. Îngrozit, a alergat până la colibă, de unde vedea trolii pe mal. Erau scunzi și graşi, ca niște căpițe de fân, complet acoperiți cu blană, cu jachete din piei, cizme de pescar și mănuși enorme. În loc de cap și păr, aveau mănunchiuri de alge. Când au ieșit din apă, au lăsat în urmă o dâră precum cea de lemn putrezit, iar când s-au scuturat, au împrăștiat scântei în jurul lor.

1053 Când s-au apropiat, John Nicholas s-a urcat în pod, la fel cum făcuse fratele lui. Spiriduşii au tras un bolovan mare în colibă și au început să-și lovească mănușile de el, ca să le usuce, în timp ce urlau, astfel încât lui John Nicholas i-a înghețat sângele în vene acolo unde se ascunsese. Apoi, unul dintre ei a strânutat în cenușa din vatră, ca să reaprindă focul, în timp ce alții aduceau buruieni și lemne aduse de apă, aspre și grele ca plumbul. Fumul și căldura aproape că l-au omorât pe cel care se ascundea în pod, iar ca să poată respira puțin aer proaspăt, a încercat să se strecoare prin geamul din acoperiș; dar era mai corpolent decât fratele său, așa că s-a blocat și nu a mai putut nici să intre, nici să iasă. Atunci s-a speriat și a început să țipe; dar spiriduşii urlau, răgeau și țipau mult mai tare, tropăind și vociferând înăuntrul și în afara colibei. Când a cântat cocoșul, au dispărut, iar John Nicholas s-a eliberat. Dar când s-a întors acasă din călătoria sa, își pierduse mințile,

iar de atunci, aceleași țipete înfiorătoare și sinistre care sunt caracteristice trolilor din Nord puteau fi auzite răsunând adesea din magaziile și podurile unde se întâmpla să se afle el. Dar înainte să moară și-a recăpătat rațiunea și a fost înmormântat în pământ sacru, cum se spune. Însă de atunci nu a mai călcat picior de om pe bancurile de nisip. Acestea s-au scufundat în apă și se crede că oamenii mărilor au plecat spre Insulele Lekang. Norocul lui Andrew a ținut mult; nicio corabie nu a efectuat mai multe călătorii încununate de succes decât a lui; dar ori de câte ori se apropia de Insulele Lekang, se liniștea — spiridușii plecau departe sau erau la țărm cu bunurile lor —, dar după o vreme avea parte de vânt bun, indiferent dacă se ducea la Bergen (Norvegia) sau spre casă. A avut mulți copii, toți voioși și puternici, însă tuturor le lipsea falanga superioară de la degetul mic al mâinii stângi[218].

Acțiunea basmului ne dezvăluie cum poate fi văzut și experi- 1054
mentat inconștientul din două părți. Andrew cel Norocos are noroc, care este construit pe sprijinul din partea forțelor inconștiente întruchipate de troli, nu pe soartă; se datorează mai degrabă curajului său în situații vitale și instinctelor sale legate de farmecul interior al dansului și comorile trolilor, în care nu se lasă atras. Are o oarecare stabilitate împotriva fantomelor, care îi permite la momentul potrivit să aplice o apărare populară magică, dovedită în timp[219]. El nu-i urmărește pe „oamenii mărilor" din curiozitate sau lăcomie, ci se găsește într-o situație de urgență alături de ei. În schimb, fratele mai mare călătorește până la insulă din lăcomie și invidie față de fratele mai mic. Prin urmare inconștientul îl calcă în picioare, ceea ce înseamnă că se îmbolnăvește fizic. Pe de altă parte,

[218] C. Stroebe, *Norwegian Fairy Book*, pp. 236–244.

[219] Faptul că trage „cu susul în jos" peste capul miresei reprezintă un proces pe care nu ni-l putem imagina cu ușurință. Se poate baza pe o transpunere a procedurii dificile, dar magice din timpurile arcului și săgeții. F.G. Carnochan și H.C. Adamson, *Empire*, pp. 115, 120, descriu o anumită ceremonie magică a unui trib african în care participanții trebuie să-și lovească ținta cu capătul greșit al săgeții.

Andrew cel Norocos dobândește o relație cu sufletul, reprezentat de fata fermecată. Deoarece a fost prinsă și ținută ostatică de demonii naturii, recuperarea ei poate indica procesul lui Andrew de a evita ca optimismul său obraznic să fie prins în tărâmul inconștientului.

1055 Consecințe diferite, dar asemănătoare ale unor comportamente contrastante sunt înfățișate în basmul chinezesc „Cuvintele femeilor despart carnea și sângele“:

1056 Au fost odată ca niciodată doi frați care trăiau în aceeași casă. Fratele cel mare asculta de vorbele soției sale, motiv pentru care a ajuns să se certe cu fratele său mai mic. Începuse vara și venise vremea cultivării meiului înalt. Fratele mai mic nu avea grăunțe, așa că l-a rugat pe fratele lui să-i împrumute câteva. Fratele mai mare i-a ordonat soției sale să-i dea câteva grăunțe. Dar aceasta le-a luat, le-a pus într-o oală mare și le-a gătit. Apoi le-a uscat, le-a pus într-un sac normal pentru grăunțe și i le-a dat mezinului. Acesta nu știa că grăunțele fuseseră fierte, așa că le-a plantat pe câmp. Dar, fiindcă fuseseră gătite, boabele nu au încolțit. A dat rod o singură boabă de mei, care nu fusese fiartă. Fratele cel mic era muncitor și priceput, așa că uda și săpa lăstarul cât era ziua de lungă. lar acesta a crescut puternic ca un copac, și din coroana sa a răsărit un spic de mei ca o cupolă, suficient de mare încât să umbrească un hectar de pământ. Toamna, spicul s-a copt. Atunci, fratele cel mic și-a luat toporul și l-a tăiat. Dar de îndată ce a căzut spicul, a coborât un Roc enorm spre pământ, a luat spicul în cioc și a plecat. Fratele cel mic a fugit după el până la malul mării.

1057 Atunci pasărea s-a întors și i-a vorbit ca o ființă umană, spunându-i: „Nu ar trebui să încerci să-mi faci rău! Cât valorează pentru tine spicul ăsta? La răsărit de mare se află o insulă din aur și argint. Te duc eu până acolo. Poți să iei ce vrei de pe ea și o să devii foarte bogat“. Fratele cel mic a fost mulțumit de propunere și s-a urcat în spinarea păsării, care i-a spus să închidă ochii. Așa că a auzit doar aerul șuierându-i pe

la urechi, de parcă trecea printr-un vânt puternic. Mai auzea de dedesubt tumultul și agitația apei și valurilor. Deodată, pasărea s-a așezat pe o stâncă: „Am ajuns!“, a spus ea.

Fratele cel mic a deschis ochii și s-a uitat în jur: în toate 1058
părțile se vedea doar strălucirea și licărul a tot felul de obiecte albe și galbene. A luat vreo douăsprezece lucruri mici și le-a ascuns în sân[220].

— Ai destul? a întrebat Roc. 1059

— Da, am destul, a răspuns el. 1060

— Foarte bine, a zis pasărea. Cumpătarea te ferește de 1061
lucrurile rele.

Apoi l-a urcat din nou pe băiat în văzduh și l-a dus de 1062
unde îl luase. Când a ajuns acasă, fratele cel mic și-a cumpărat, cu timpul, o bucată bună de pământ și a devenit destul de înstărit. Dar fratele lui era gelos pe el și i-a spus aspru: „De unde ai reușit să furi banii?“

Așa că fratele cel mic i-a spus toată povestea. Atunci fratele 1063
cel mare s-a dus acasă și s-a sfătuit cu nevasta lui. „Floare la ureche“, i-a spus aceasta. „O să fierb din nou grăunțele și o să păstrez una singură nefiartă. Planteaz-o pe aceea și vedem ce se întâmplă.“

Zis și făcut. Bineînțeles, a răsărit un singur lăstar, care a 1064
făcut un singur spic de mei, iar când a venit vremea recoltei, Roc a apărut din nou și a luat spicul în cioc. Încântat, fratele cel mare a fugit după el, iar Roc a spus același lucru ca înainte, ducându-l pe fratele cel mare la insulă. Acolo, fratele cel mare a văzut peste tot mormane de aur și argint. Bucățile cele mai mari erau ca niște dealuri, cele mici ca niște cărămizi, iar cele micuțe ca firele de nisip. Acestea îl orbeau. Singurul lui regret era că nu cunoștea nicio modalitate prin care ar fi putut să

[220] Traducătorul, Wilhelm, remarcă: „Acest basm este narat în mod tradițional. Roc se numește *Pong* în chineză, iar comorile de pe insulă sunt denumite «tot felul de obiecte albe și galbene», fiindcă omul nu știe că acestea sunt din aur și argint“ (R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, p. 3).

mute munții. Așa că s-a aplecat și a adunat câte bucăți a putut. Roc a spus: „Ai destul! O să obosești".

1065 „Mai ai puțină răbdare", a spus fratele cel mare. „Nu te grăbi! Trebuie să mai iau câteva bucăți!" Și așa a trecut timpul. Roc l-a îndemnat din nou să se grăbească: „O să răsară soarele în orice clipă", a spus el. „Iar soarele e atât de puternic, încât îi arde pe oameni."

1066 „Mai așteaptă puțin", a spus fratele cel mare. Dar chiar în clipa aceea, un disc roșu a străpuns norii cu o putere enormă. Roc a zburat în mare, și-a întins aripile și a atins apa cu ele, ca să scape de căldură. Dar fratele cel mare a fost ars de soare[221].

1067 Aici, natura fratelui cel rău este întrepătrunsă în mod clar cu soția lui uneltitoare, care, la fel ca în basmul „Pescarul și nevasta lui", personifică lăcomia și răutatea omenească și îl întoarce împotriva fratelui mai mic. Este mai apropiat de cel lacom și profan decât de personajul bădăranului, care este apropiat de lumea animală. Fratele cel mic are o relație mai umilă cu fantasticul, așa că este devotat și îngrijește singura grăunță care încolțește. Această sămânță răsare mai târziu, ca norocul său ulterior, iar astfel poate fi considerată un simbol al Sinelui. O idee similară este exprimată în *Matei* 13.31–32: „Împărăția cerurilor este asemenea grăuntelui de muștar, pe care, luându-l, omul l-a semănat în țarina sa, și care este mai mic decât toate semințele, dar când a crescut este mai mare decât toate legumele și se face pom, încât vin păsările cerului și se sălășluiesc în ramurile lui"[222]. Găsim aceeași idee în India:

1068 Acesta este sufletul meu (*ātman*) din partea centrală a inimii mele, mai mic decât un bob de orez sau de arpacaș, sau o boabă de muștar, sau un bob de mei ori un bob al bobului de mei; acesta este sufletul meu în partea centrală a inimii

[221] R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, pp. 1–3.

[222] Pentru docetii gnostici, Ființa primordială este simbolizată ca sămânță a unui smochin, care este mai mică decât ceva mic, mai mare decât ceva mare, și conține în sine posibilități infinite. Vezi G.R.S. Mead, *Fragments*, p. 218.

mele, mai mare decât pământul, mai mare decât văzduhul, mai mare decât [toate] aceste lumi[223].

Meiul ce se transformă în copac este un simbol al dezvoltării 1069
spirituale, care atrage pasărea ce devine o călăuză a sufletului și îl însoțește pe fratele cel mic pe tărâmul magic al bogăției. Pasărea — ca ființă înaripată — semnifică o natură spirituală, un gând. Din acest motiv, pasărea poate fi un ghid către zone noi, ca în basmul „Kaboi", în care strigătul păsării Seriema i-a atras pe oameni către gaura ce urca spre suprafața pământului. De asemenea, în „Hănsel și Gretel", o pasăre i-a atras pe copii în pădure și i-a purtat peste apă. Prin urmare păsările apar adesea în basme ca animale miraculoase și purtători utili. În legendele europene, echivalentul păsării chinezești *Pong* este grifonul, vulturul sau eretele[224], în India este

[223] *Chāndogya Upaniṣad* 14.3, Deussen, *Sixty Upanishads* vol. 1, p. 111. Vezi și basmul „Slujba fantomelor", in care un băiat sărac și orfan moștenește de la mama sa doar un bob de mei, cu care pornește în lume. În prima noapte găsește adăpost la un fermier. Întreabă, timid, dacă i-ar putea fura cineva bobul de mei, fiindcă era toată averea lui. Fermierul îl asigură că boaba lui nu va păți nimic. Dar de dimineață, băiatul vede că un cocoș i-a mâncat grăunța. Fermierul ii dă cocoșul și ii spune: „Cocoșul ți-a mâncat grăunța, așa că acum e al tău". A doua zi doarme la altă fermă. Din nou, întreabă fermierul dacă i-ar putea fura cineva cocoșul, fiindcă este singura lui avere. Fermierul îl asigură că nu, dar de dimineață, un porc ii atacă pasărea și o omoară. Fermierul îi dă porcul, spunând: „Ia porcul, e al tău, fiindcă ți-a omorât cocoșul". Continuă la fel, zi după zi; capătă o vacă și apoi un armăsar. Călare pe acest armăsar măreț înfăptuiește multe acte de vitejie, salvează o prințesă și devine el însuși rege. Vezi și V.C.C. Collum, „Schöpferische Mutter-Göttin", pp. 297 și urm.; și Charles Picard, „Die Grosse Mutter von Kreta bis Eleusis", în *Eranos-Jahrbuch 1938: Gestalt und Kult der „Grossen Mutter"*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1939, pp. 115 și urm.

[224] Vezi M. Ninck, *Wodan*, p. 89; și J.J. Bachofen, *Orphischen Theologie*, p. 20. Vezi și basmul fraților Grimm „Grifonul". Grifonul este un sprijin al lui Apollo, zeul soarelui. Vezi H. Leisegang, „Das Mysterium der Schlange. Ein Beitrag zur Erforschung des griechischen Mysterienkultes und seines Fortlebens in der christlichen Welt", în *Eranos-Jahrbuch 1939: Vorträge über die Symbolik der Wiedergeburt in der religiösen Vorstellung der Zeiten und Völker*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1940, pp. 248 și urm. Pentru vultur, vezi, de exemplu, basmele „Domnița rață" și „Povestea păsării de smarald Anka".

pasărea Garuda[225], și pasărea Simurg în legendele din Turkistan[226]. În anexa la culegerea de basme din Turkistan și Tibet[227] se spune că Simurg avea pene argintii și era atât de mare, încât ascundea soarele când își deschidea aripile. Potrivit credinței populare, penele sale sunt colorate și are doar în jurul gâtului o dungă albă. Mai multe tradiții o descriu ca având chip de om și fiind capabilă să vorbească precum un om. Jung scrie: „Păsările sunt gânduri și gânduri înaripate. De regulă, fanteziile sau ideile intuitive sunt reprezentate astfel (Mercur înaripat, Morfeu, genii, îngeri)"[228]. Pasărea este adesea o imagine a dorinței, a jinduirii și a gândirii idealizate. De aici, „fiicele curajoase" ale lui Odin/Woden[229], walkiriile și fylgiile[230] sub formă de păsări[231]. Deseori, păsările mitologice sunt imagini ale sufletului. În lumea babiloniană, de exemplu, sufletele morților sunt acoperite cu aripi[232], iar în Antichitatea greco-romană se spunea că sufletele celor morți zboară spre cer sub formă de păsări[233]. În măsura în care

[225] Vezi H. Zimmer, *Kunstform*, p. 112. Vezi și J. Hertel, *Indische Märchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1925, p. 5 și anexa „The Vedic Sauparna, a Vedic Mystery". Vezi și rolul pe care il joacă Garuda in basmele malaeziene, „Pasărea Garuda".

[226] Gustav Jungbauer (ed.), *Märchen aus Turkestan und Tibet* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1923.

[227] *Ibidem*, p. 296.

[228] C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §305. Vezi și OC 6, *Tipuri psihologice*, §458.

[229] [În germană, *Wunschmädchen*, literal, „fete ale dorințelor".]

[230] [„În mitologia norvegiană, *fylgja* (vechea norvegiană, «cineva care însoțește», plural *fylgjur*) este o ființă sau creatură supranaturală care însoțește o persoană în ceea ce privește soarta sau norocul său. Fylgjur apar de obicei sub formă de animal și mai ales în somn, dar saga povestesc că pot apăiea și in timp ce persoana este trează, iar dacă îți vezi propria fylgja este un semn al morții tale iminente. Dar atunci când fylgjur apar sub formă de femei, se presupune că sunt spirite protectoare ale oamenilor sau clanurilor (*ātter*)."]

[231] [Vezi, de exemplu, cutia cu rune de la Auzon, unde walkiriile sau fylgiile sunt infățișate ca îngeri creștini la nașterea lui Iisus.]

[232] Vezi C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §315 n. 11.

[233] Pentru dovezi ale acestui lucru, vezi A. Dieterich, *Eine Mithrasliturgie*, pp. 184, 193, 205; și J.J. Bachofen, *Orphischen Theologie*, p. 20. De asemenea, unele culturi primitive infățișează sufletele morților ca păsări. Vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 287 și urm.

păsările denotă simbolic intuiții și idei, ele sunt cele care proclamă adevărul sau oferă sfaturi în basme[234]. În cele din urmă, pasărea este, în general, un simbol al spiritului, pneuma din Antichitate și zeitatea din India[235]. Același simbol apare în mitologie ca phoenix, care este un simbol al soarelui, la fel ca lebăda[236].

În timp ce pasărea miraculoasă din basmul chinezesc anterior 1070
îi aduce eroului izbăvirea, fratele cel rău este ars de soare în timpul zborului înapoi către casă. Pasărea fermecată este în sine un simbol al soarelui, iar astfel, arderea este impactul aspectului său negativ, care era în sine cristalizat prin atitudinea lacomă și egoistă a fratelui cel mare.

Povestea „Pasărea *Peaged arsai*" are o desfășurare similară: 1071

> Au fost odată ca niciodată doi frați care trăiau în Ngariap, 1072
> pe Peliliu. Amândoi erau foarte muncitori și puternici; cel mare tăia palmieri, iar cel mic aduna lemne de foc. Într-o zi, ca de obicei, fratele cel mic s-a dus dis-de-dimineață în pădure să taie copaci, acolo unde erau pomi de mango. Dar când s-a întors acasă, în jurul prânzului, nu a adus lemne de foc. Fratele lui s-a supărat foarte tare și l-a certat aspru. Mezinul a spus: „N-am putut să aduc lemne de foc, fiindcă a trebuit să mă lupt cu o pasăre mare, care stătea într-un manglier și arunca fructe în mine, în timp ce mă străduiam să-i fac față cu bâta". „Ah, du-te înapoi și ai grijă să aduci lemne, ca să facem focul", a strigat celălalt frate, ursuz. Mustruluit

[234] Precum corbii lui Odin/Woden, păsările din poveștile germanice posedă adesea o înțelepciune superioară, *cf.* M. Führer, *Nordgermanische*, p. 30. În lumea antică, direcția zborului păsărilor era interpretată drept profeție, iar faimoșii clarvăzători din Antichitate erau experți în limbajul păsărilor. Într-un basm al poporului inca, „Păstorul și prințesa soarelui", o pasăre cântătoare care a apărut într-un vis o ajută pe prințesa îndrăgostită a soarelui să-și câștige iubitul.

[235] Vezi H. Leisegang, *Die Gnosis*, p. 217; Heinrich Zimmer, „Yoga und Maya", *Corona*, 4. Jahr, 4. no., ed. Martin Bodmer, Verlag der Corona, Zürich. R. Oldenbourg, München și Berlin, 1934, pp. 387 și urm.

[236] Vezi C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §538; și J.J. Bachofen, *Mutterrecht*, pp. 23–24.

zdravăn, fratele mai mic s-a întors în pădure și a venit înapoi cu destule lemne pentru un foc mic, pe care au gătit, după care au mâncat prânzul. După-amiaza, mezinul s-a dus din nou în pădure și a ajuns la manglieri. Pasărea cea mare era tot acolo. Băiatul a tăiat trei bețe de lungimea unui braț și le-a aruncat spre pasăre, dar aceasta nu s-a mișcat de unde era cocoțată. Atunci a luat un topor și l-a azvârlit spre monstru, dar pasărea l-a prins și a plecat cu tot cu topor. Pasărea a dus toporul la ea acasă, în sudul regiunii Ngariap, care se afla chiar lângă pomul magic *Bars ra kesau*. Acolo, a pus toporul pe o etajeră.

1073 Când fratele mai mic s-a întors acasă fără topor, fratele mai mare s-a înfuriat foarte tare. L-a alungat pe mezin de acasă, spunându-i să aducă toporul înapoi. Era atât de mânios, încât nu i-a dat băiatului nimic de mâncare și nu l-a lăsat să bea o gură de apă. Plângând, bietul băiat s-a întors la manglieri, încercând să găsească pasărea ce îi furase toporul. Dar nu a găsit-o, ci a descoperit doar niște urme care l-au dus la copacul magic și la casa în care se afla pasărea *Peaged arsai*[237]. Plângând, s-a așezat în fața ușii. Pasărea a ieșit și l-a întrebat: „Acum de ce plângi?“ Băiatul i-a povestit păsării cum l-a certat fratele lui și l-a alungat de acasă, trimițându-l să găsească toporul, fără de care nu puteau să taie lemne ca să facă focul. A mai spus că fratele lui nu-i dăduse nimic de mâncare sau o gură de apă, iar acum îi era foame și sete. Pasărea l-a ascultat, apoi l-a invitat înăuntru să mănânce ceva. A adus o bucată de pește și niște taro, le-a pus pe un platou de lemn și le-a așezat în fața băiatului. Dar băiatul a răspuns furios: „Ce să fac cu bucățelele acestea de mâncare, când mi-e atât de foame?“ „Mănâncă, doar mănâncă!“ a spus *Peaged arsai*. Dar iată, după ce băiatul a luat o îmbucătură, a apărut imediat alta. A mâncat până ce nu mai putea să înghită nimic. S-a uitat cu teamă la pasăre, fiindcă nu mai putea să mănânce, iar obiceiul

[237] [Un fel de găină — nota lui Hambruch.]

în Palau era să mănânci tot ce ți se dădea sau să iei restul cu tine. Pasărea a spus doar: „Gata!“, iar bucățile de mâncare au încetat să mai apară.

Apoi l-a întrebat pe băiat: „Acum ce vrei să-mi spui?“ 1074
Băiatul a răspuns: „Eu și fratele meu suntem singuri, nu avem soții; el taie palmieri ca să le ia seva, iar eu caut lemne de foc. Împreună ne gătim siropul, care este singura noastră mâncare. Acum mi-am pierdut toporul, așa că suntem distruși!“ „Nu-ți face griji și îmbărbătează-te!“, a strigat *Peaged arsai*. „Intră în bordeiul meu. E plin de securi și topoare, unul mai frumos decât altul. Du-te și alege-ți unul. Sub casă și pe laterale sunt chiar mai multe.“ Băiatul și-a găsit curând propriul topor, care era suficient de bun. Peste măsură de fericit, s-a întors la pasăre. Aceasta i-a spus: „Știam că ești sărac și muncitor și am apreciat asta. Te-am provocat să te lupți cu mine ca să-ți iau toporul și să te conduc până la casa mea, ca să ți-l iei înapoi! Vreau să-ți arăt ceva frumos acum. Du-te înapoi la fratele tău și adu-ți aminte exact ce îți spun: Când ajungi în ținutul *Gataulukes*, s-ar putea să auzi trosnete și mâini aplaudând. Să nu te întorci, ci să-ți continui drumul. Când ajungi în *Galeulukes*, să te uiți cu atenție în jur dacă auzi ceva“. Băiatul a făcut întocmai cum i-a spus pasărea. Trecând prin *Gataulukes*, a auzit trosnete și mâini aplaudând, dar și-a continuat drumul. Însă când a ajuns în *Galeulukes*, a auzit din nou trosnete și aplauze și s-a uitat în jur cu atenție. Și iată! A văzut o femeie extraordinar de frumoasă! Aceasta s-a apropiat de el și i-a spus că vrea să fie soția lui. Mai erau multe fete frumoase acolo și toate voiau un soț. Dar el le-a spus: „Aceasta este soția mea!“ și a luat-o pe femeia care se apropiase prima de el. Apoi s-a întors fericit acasă, cu toporul lui și o femeie frumoasă.

Când i-a văzut fratele lui, a întrebat, uluit, cum se întâm- 1075
plaseră toate acestea. Fratele mai mic i-a povestit toată pățania și cum o găsise pe femeie. Peste câteva zile, fratele mai mare i-a spus mezinului: „Azi tai tu palmierii, iar eu mă duc să

caut lemne de foc". Și, luând toporul, a dispărut. Însă nu fusese atent la cuvintele fratelui său mai mic, mai ales la numele ținuturilor prin care urma să treacă. Așa că a ajuns la *Gataulukes*, s-a oprit acolo și s-a uitat în jur. Dar vai! Nu erau femei frumoase, ci doar un grup de femei urâte, bătrâne și bolnave, care s-au năpustit asupra lui și l-au urmărit până acasă. Mezinul nu era foarte mulțumit de toate aceste adaosuri la gospodăria lor. Ele nu s-au oferit să plece și au rămas în tăcere. Apoi, fratele mai mare a întrebat: „Ce să facem ca să scăpăm de femeile acestea?" Fratele mai mic s-a consultat cu soția lui și a spus: „Adu o oală, să ne ușurăm în ea". Au făcut astfel și, când oala s-a umplut pe jumătate, cei trei au acoperit-o și au lăsat-o acolo. Nu după mult timp, fratele cel mare a strigat: „Nu mai suport femeile acestea, păstrează casa pentru tine și adună seva din palmieri singur!" După care a plecat. „Bine", a spus mezinul și a început să taie palmieri. Când a terminat, a luat cina cu soția lui și le-a spus femeilor, arătând spre oală: „Acolo e siropul vostru, puteți să-l mâncați tot". El și soția lui au ieșit pe ușă. Imediat, femeile au descoperit oala, hămesite, dar când a ieșit duhoarea aceea oribilă dinăuntru, au dat năvală afară din casă și au dispărut pentru totdeauna. Acum, fratele cel mic și soția lui s-au mutat înapoi în casă. Femeia a plantat taro și a început să taie palmieri, așa că aveau destul de mâncat și de băut.

1076 Fratele cel mare nu s-a mai întors niciodată. Fugise la *Ngardololok* și devenise micul demon *Imok*. Nevestele lui s-au transformat în diavoli răi și urâți de pădure, numiți *Tengangoi le galid*. Ca să-i mulțumească, oamenii lasă pești împuțiți în tufișuri, ca ofrande.

1077 Datorită vârstei sale, fratele mai mic trebuie să facă munca mai simplă, ceea ce îl conduce în pădure. Acolo are mai multe șanse să întâlnească fantasticul. Pasărea stă cu ochii pe el și îl atacă cu fructe. Astfel se stabilește conexiunea, cu un fel de ademenire. La început, băiatul atacat se apără împotriva păsării. Ca ființe înaripate ce

trăiesc în aer, păsările sunt simboluri ale conținuturilor spirituale și intuițiilor. Dar apoi, tânărul erou cedează în fața dimensiunii supranaturale a imaginii psihice din fața lui. Inconștientul se apropie întâi ca o umbră sub formă de animal, iar băiatul este inferior acestei ființe. Atacul păsării indică o perturbare a conștiinței umane, ca rezultat al invaziei din partea tărâmului spiritual. Când tânărul își părăsește toporul la apariția păsării magice, dovedește că încearcă să controleze mintal și să învingă această perturbare. Toporul, la fel ca toate instrumentele de tăiere, de exemplu sabia sau cuțitul, reprezintă intelectul, mintea diferențiată și „ageră" prin care omenirea poate controla o parte a naturii. Tăierea cu arme înseamnă disecare, diferențiere și înțelegere prin puterea intelectului[238].

Pasărea *Peaged arsai* pur și simplu ia toporul eroului și îl lasă 1078
singur în pădure. Adică pasărea îi fură fratelui cel mic mintea, intelectul, și îl lasă neajutorat[239]. Astfel, fratele mai mare trebuie să-l oblige să se ducă după pasăre, ca să recupereze toporul. Acest lucru înseamnă că trebuie să înfrunte conținuturile daemonice ale propriului său suflet și să le analizeze intern. Pasărea devine astfel mediatorul unei călătorii pe tărâmul magic. Eroul trebuie să aibă curajul de a-și urma propriile idei și intuiții, trebuie să-și recunoască dependența față de inconștient și să-l slujească. Doar atunci poate găsi calea de a reuși[240]. Atunci când tânărul erou urmărește pasărea, el ajunge la

238 Pentru mai multe informații pe această temă, vezi C.G. Jung, *Children's Dreams*, p. 140.

239 În general, spiritelor le place să fure arma eroului, adică mintea sa. Vezi basmul „Călătoria în barca huldren", în care se povestește că într-o noapte, din întâmplare, un bărbat se trezește într-o barcă huldren. [Huldra sunt creaturi ale pădurii feminine scandinave, extrem de frumoase, uneori dezbrăcate, cu părul lung; dar din spate se vede că sunt goale pe dinăuntru, ca un trunchi de copac bătrân, și au coadă de animal.] El trebuie să urce în barcă și să pescuiască. Devine conștient de situație și o forțează pe nimfa pădurii să-i inapoieze cuțitul pe care i-l furase. La această cerere, Huldra spune: „Blestemat să fii, copil norocos!" Astfel, bărbatul reușește să scape nevătămat.

240 Vezi *The I Ching or Book of Changes*, p. 119: „Dacă omul, aflat în lume într-o situație condiționată și lipsită de autonomie, își recunoaște dependența, el se supune prin aceasta puterilor armonioase și bune ale Universului, având parte de succes. [...] Cultivând în sine docilitatea și dependența voluntară, omul ajunge la

casa ei, aproape de copacul magic din sud. Copacul este, după cum am menționat deja, un simbol matern, iar astfel este conectat la sursa inepuizabilă de mâncare și hrană pe care o găsește acolo. După ce și-a urmat intuițiile, eroul ajunge la terenul matern al sufletului său. În mod ciudat, călătoria în inconștient nu este descrisă inițial ca fiind periculoasă, iar tânărul își câștigă toporul înapoi. Dar pericolul aventurii se arată pe drumul de întoarcere. Acolo, aspectele negative ale întâlnirii sale trebuie să fie contracarate cu abilitate și supunere.

1079 Pentru călătoria de întoarcere, tânărul primește sfatul de a nu privi în urmă. Acesta este bine-cunoscutul motiv al lui Orfeu[241]. Spatele este partea inconștientului, de unde ne urmărește cu apariții, spirite ancestrale, zei, monștri și alte părți ale sufletului, acele umbre care amenință să ne copleșească[242]. Apelând la fantastic, Orfeu o pierde pe Euridice, care întruchipează sufletul lui, în fața lumii spiritelor celor morți[243]. De asemenea, Perseu trebuie să o învingă pe Medusa întorcându-i capul, astfel încât să nu fie împietrit de privirea ei. Cei care se uită în urmă își observă propria parte întunecată. Conform credinței japoneze, zeul Izanagi s-a uitat înapoi și astfel a luat ființă umbra lui, Susanowo, zeul morții, al distrugerii și al furtunii[244]. Privitul înapoi duce de obicei la căderea în puterile inconștientului, o recădere în a fi la mila sa[245]. Cu cât este mai nedezvoltat inconștientul sau, cu

claritate fără o vivacitate excesivă, găsindu-și locul în lume" [trad. rom.: *Yi Jing. Cartea schimbărilor*, ed. cit., pp. 148–149].

241 Pentru alte exemple de basme, vezi „Băiatul căruia nu îi era frică de nimic" și „Regele furnicilor", care este discutat in volumul II. [Și, desigur, „Hănsel și Gretel", precum și multe alte povești tradiționale din America de Nord. De asemenea, vezi povestea din Biblie a soției lui Lot, transformată în stâlp de sare.]

242 Vezi C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §55 și urm.

243 Vezi și superstiția din Irlanda care avertizează oamenii să nu se intoarcă in somn dacă aud pași, fiindcă sunt morții, iar vederea acestora ar fi letală. G. Róheim, *Spiegelzauber*, p. 215 n. 1.

244 Vezi *ibidem*, pp. 114 și urm.

245 Vezi basmul japonez „Omutaro", în care zeul balenă îi spune eroului să nu se întoarcă și să nu se uite înapoi in drumul către casă, dinspre insula magică. Deoarece este ascultător, aduce darul cărnii intact inapoi la părinții săi. Un băiat din vecini aude acest lucru și ii imită aventura, dar se uită inapoi la insulă pe drumul de întoarcere, iar carnea se transformă în gunoaie împuțite. Vezi și „Femeia și elfii", în care o femeie care este hărțuită de elfi incearcă să scape de ei.

alte cuvinte, cu cât este ținută persoana mai adânc în inconștient, cu atât mai mult apariția magică se dizolvă într-o multitudine de forme[246]. Prin urmare, atunci când fratele cel mare se întoarce, el vede o mulțime de demoni feminini urâți, care îl urmăresc și nu îl mai lasă în pace. De îndată ce fratele mai mic s-a distanțat puțin de inconștient, el poate să se uite în jur și găsește o fată frumoasă, pe care o ia de soție. Femeile care îl urmează pe fratele cel mare se dovedesc mai târziu a fi demoni ai pădurii, iar el însuși devine un mic demon. El cade pradă umbrei, lumii magice și piere ca personalitate. Aceasta este consecința necesară a sfidării preceptelor stricte ale vocii interioare, sufletul său se adaptează la lumea umbrelor și devine un demon rău și chinuitor.

Întreaga desfășurare a poveștii descrie o confruntare între om și 1080
sufletul său, care apare ca o pasăre ce iese de pe tărâmul magic. Eroul se confruntă cu o condiție interioară și începe un *auseinandersetzung* în care eul încearcă să-și mențină poziția (axa este pivotul acțiunii)[247], iar în același timp să se supună instrucțiunilor psihicului obiectiv[248]. Eroul urmează cu strictețe instrucțiunile, iar inconștientul apare sub un nou aspect, în imaginea mult doritei și prea-iubitei sale soții.

După cum am văzut în mai multe dintre poveștile analizate până 1081
acum, *auseinandersetzung*-ul eroului cu sau supunerea sa față de

Când se uită în jur la adversarii săi, moare pe loc. Însă în alte situații este esențial să ai demonii în fața ta și să-i privești in ochi. Vezi „Mirele și strigoiul" (vezi *supra*, p. 178) și „Craniul care se rostogolește" (vezi *supra*, p. 206), unde capul devine un demon doar după ce omul îl trage cu o sfoară în urma lui. Este relevantă și convingerea că spiritele rele își pierd puterea odată cu ivirea zorilor. (Vezi „Slujitoarea și oamenii mării".)

246 *Cf.* C.G. Jung, OC 9/1, *Unitatea și pluralitatea motivului copilului*, §279; OC 6, *Tipuri psihologice*, §418 și urm.

247 *Cf.* Wolff: „Toate aceste forme ale imaginii sufletului au propriile vieți și propriile intenții, care, in anumite condiții, pot fi opuse integrității eului și poziției sale în lumea exterioară. Această confruntare cu diferitele tendințe ale «psihicului obiectiv» [vezi următoarea notă de subsol] forțează eul să ajungă la un *auseinandersetzung* cu ele. În funcție de rezultatul acestei confruntări, eul poate lua în considerare poziția acestui «non-eu» sau își poate consolida propria poziție. Acest proces nu este diferit de gestionarea unor probleme importante cu o persoană reală" — A. Wolff, „Grundlagen", pp. 111–114, mai ales p. 115.

248 [*Objectiv-Psychischen*: o expresie folosită de Jung pentru a se referi la toate actele și manifestările care sunt de natură psihică obiectivă.]

umbră, înfățișată drept prințesă, l-a condus către o uniune fericită cu o domniță distinsă, descrisă ca prințesă, sau care se evidențiază prin trăsături speciale, sau al cărei destin o deosebește de alte femei. În „Slujba fantomelor", un șobolan apare ca umbră a eroului și îi îndreaptă gândurile către Prințesa de pe Muntele de Aur. În „Cavalerul cu râs sinistru", confruntarea dramatică împotriva figurii frate-umbră a fost o condiție prealabilă pentru câștigarea prințesei. În principiu, basmul „Blană-de-urs" tratează aceeași temă: eroul trebuie mai întâi să îndeplinească sarcina atribuită de demon, înainte să câștige domnița pe care și-o dorește. În „Fiul lui Kimanaueze și fiica soarelui și a lunii", broasca a mediat într-o manieră deosebită între tânăr și fiica soarelui și a lunii. Nici croitorul din „Cei doi călători" nu ar fi devenit soțul prințesei dacă nu s-ar fi întâlnit cu un cizmar ce l-a împins să pornească în tot felul de aventuri minunate. În mod similar, datorită fratelui său malefic, eroul din „Andrew cel Norocos" întâlnește ființe magice și recuperează fecioara pe care au răpit-o acestea. Servitorul demonic din „Lasse, slujitorul meu" o duce pe prințesă la duce, în castel! În „Ferdinand cel Credincios, Ferdinand cel Necredincios", experiența cu diversele umbre se împletește subtil cu apariția femeii. Înainte să o cunoască pe prințesă, Ferdinand cel Necredincios îl determină pe erou să călătorească în ținutul ei, de unde o aduce înapoi (la fel ca Andrew cel Norocos, care o aduce pe fata de pe insula trolilor înapoi pe tărâmul ființelor umane). Ferdinand cel Credincios a cunoscut-o pe fata de la han în aceeași imagine, dar ca o figură lipsită de expresivitate, iar mai devreme, Ferdinand cel Credincios a ridicat pana de scris de jos la cererea calului alb. Relația dintre pană și prințesă este confirmată în unele versiuni, unde apare prima dată sub formă de pasăre aurie. Prin urmare putem presupune că și în „Pasărea *Peaged arsai*" există o legătură între pasărea atotcunoscătoare și tânăra aleasă pentru erou.

1082 Această femeie minunată, care stă „pe calea" vieții umane și se mișcă între conștient și inconștient apare adesea în basme mai întâi ca pasăre sau surori păsări, sau ca ființă umană înaripată. Un exemplu deosebit de frumos în acest sens este „Povestea regelui orb care trăia în ținuturile din vest", în care un fiu pleacă să caute o pasăre ce îi va

vindeca tatăl orb prin cântecul său. După ce îngroapă un cadavru din milă, o pasăre neagră care stătea într-un smochin îl sfătuiește să meargă într-o poiană unde va găsi o femeie înaripată zidită într-o structură de piatră. Femeia veghează asupra păsării miraculoase pe care o caută toată lumea. Pasărea neagră care i-a dat sfatul se transformă mai târziu într-un bărbat (umbra! — chiar și cei morți pot fi înțeleși ca umbre). Acesta îl salvează pe erou și îl ajută să se însoare cu femeia înaripată. Adăugarea aripilor caracterizează femeia ca ființă spirituală, ca fenomen supranatural. Acest concept apare și în religiile precreștine din regiunea mediteraneeană. Într-un imn egiptean antic se spune despre zeița Isis: „[...] prin penele sale împrăștie umbrele și cu penele sale creează vântul [...]“[249]. Potrivit anumitor culturi, sufletul trăiește în oameni sub formă de pasăre[250]. Drept conducătoare a walkiriilor, și Freyja, zeița dragostei, are aripi și rochie din pene[251]. Iar într-un basm rusesc, „Fecioara Țar“, se spune despre frumoasa țarină că le dădea slujitorilor săi aripi și zbura după erou. Nici femeia din basmul din Micronezia nu este o femeie concretă, ci o ființă miraculoasă, adică o imagine psihică, o parte a sufletului. Găina magică din „Pasărea *Peaged arsai*“ reprezintă, probabil, ceva asemănător: pe de o parte, o pasăre miraculoasă care îl conduce pe erou către soția lui, iar pe de altă parte, figurile feminine care, în caz de nesupunere, apar ca o multitudine de demoni.

[249] G. Roeder, *Urkunden*, p. 24.

[250] Vezi Josef Winthuis, „Das Zweigeschlechterwesen bei den Zentralaustraliern und anderen Völkern. Lösungsversuch der ethnologischen Hauptprobleme auf Grund primitiven Denkens“, *Forschungen zur Völkerpsychologie und Soziologie*, vol. 5, Verlag von C. L. Hirschfeld, Leipzig, 1928, p. 207. Despre pasărea ca imagine a sufletului, vezi C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §315; E. Tegethoff, *Studien zum Märchentypus von Amor und Psyche*, p. 94; G. v. d. Leeuw, *Religion in Essence*, p. 282. Vezi rezumatul surprinzător al conceptelor sufletului ca pasăre în Bächtold-Stäubli, *s.v. Seelenvogel* („pasărea sufletului“); vezi și G. Weicker, *Der Seelenvogel*, *passim*, mai ales pp. 21 și urm., despre fenomenul visului dedus din *eidolon*, precum și O. Tobler, *Epiphanie*, pp. 28 și urm.

[251] Vezi W. Hertz, *Aus Dichtung und Sage. Vorträge und Aufsätze*, ed. Karl Vollmöller, J.G. Cotta'sche Buchhandlung, Stuttgart și Berlin, 1907, pp. 39 și urm., 44–45.

CAPITOLUL 19
FIICA MAGICĂ [ANIMA]

1083 Personajul femeii misterioase apare în basme cu atribute divine, demonice sau animalice[1]. Majoritatea poveștilor indică modul minunat în care acest fenomen — ce provine din *cealaltă parte* — intră în viața unei persoane, ca atunci când eroul basmului dobândește o soție umană care era legată de tărâmul magic (ca în „Andrew cel Norocos") sau este pur și simplu „o femeie frumoasă" care vine de pe tărâmul magic și urmează omul pe tărâmul său (ca în „Pasărea *Peaged arsai*"). Deși trăsăturile ei fantastice transcend umanul, iar aspectul ei poate fi doar sugerat prin cuvinte precum „frumoasă", este extrem de clar că, în ciuda originilor sale din altă lume, ea se află într-o relație apropiată cu oamenii. De asemenea, corespunde figurii feminine a sufletului care tinde să apară în visele bărbaților și căreia Jung i-a spus „anima"[2]. Ea întruchipează psihologic sentimentele iraționale și adesea inconștiente din om, care pot da naștere afectelor ilogice[3]. În același timp, la fel ca figura umbrei, această figură feminină

[1] Vezi apariția nepământească din „Ajutor la nevoie" și „Fiul lui Kimanaueze și fiica soarelui și a lunii", coborârea de pe caiman din „Makonaura și Anuanaitu", natura exigentă a prințesei regale din „Cavalerul cu râs sinistru" și „Ferdinand cel Credincios, Ferdinand cel Necredincios".

[2] [Am ales să păstrăm versiunea originală din limba germană, care se referă la anima folosind pronumele „ea". Anima este, desigur, o figură psihologică.]

[3] Cuvântul suflet „este în gotică *saiwala*, în protogermană *saiwalô*, care e etimologic apropiat de cuvântul grecesc *aiolos*, cu sensul de mobil, multicolor, în ape. Cuvântul grecesc *psyche* înseamnă, cum se știe, și fluture. Pe de altă parte, *saiwalô*

personifică inconștientul cu conținuturile sale atât prietenoase, cât și amenințătoare. Într-o anumită măsură, ea este imaginea caracterului său psihic necunoscut și inconștient, care este legat de atitudinea sa conștientă într-un mod complementar[4].

Acest fenomen asociat elfilor este evident în basme (la fel ca 1084
în visele oamenilor) care descriu aspectul dual al creaturii naturii; uneori pozitivă, alteori negativă, bătrână sau tânără, mamă sau fată, zână sau vrăjitoare. Anima deține cunoștințe minunate despre secretele lumii magice și conferă o anumită clarviziune asupra realităților inconștiente[5]. Ea deține „leacul nemuririi" și este, de fapt,

este apropiat și de cuvântul vechi slav *sila*, forță. Aceste relații aruncă o lumină lămuritoare asupra semnificației primare a cuvântului *suflet*: el este forța care pune în mișcare cumva forța vitală" (C.G. Jung, OC 8, *Problema fundamentală a psihologiei actuale*, §663). Cuvântul latin „anima" este identic cu grecescul „anemos" = vânt, iar cuvântul grecesc pentru „suflet", *psyche*, este înrudit cu *psycho* = respiră, *psychros* = rece etc. *Cf.* „*Fiecare bărbat poartă dintotdeauna în sine* imaginea unei femei, nu imaginea *acestei* anumite femei, ci a *unei* anumite femei. Această imagine este de fapt o masă ereditară inconștientă transmisă din timpuri străvechi și gravată în sistemul viu, un «tip» («arhetip») al tuturor experiențelor făcute de seria de strămoși cu ființa feminină, o cristalizare a tuturor impresiilor legate de femeie, un sistem psihic de adaptare moștenit. Dacă nu ar exista femei, din această imagine inconștientă s-ar putea oricând deduce cum ar putea fi constituită o femeie din punct de vedere sufletesc" (C.G. Jung, „Căsnicia ca relație psihologică", în OC 17, §338). Vezi și OC 10, *Suflet și pământ*, §71 și urm.; OC 11, *Psihologie și religie*, §45–49; și OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §296 și urm.

4 Pentru mai multe informații pe acest subiect, vezi Jung, mai ales: „Între Eu și lume este o Shakti sclipitor-înșelătoare, care țese vălul mayei și provoacă, dansând, orbirea a tot ce e ființă. Între Eu și inconștient, anima devine însă baza unor figuri de zei și semizei, de la zeița antică până la Maria, de la mesagera Graalului până la Sfântă" (C.G. Jung, „Psihologia transferului", în OC 16, §504).

5 Într-un basm norvegian este numită stăpâna fecioară (*cf.* „Stăpâna fecioară"), iar când eroul a găsit-o intr-o cameră din castelul unui uriaș, ea i-a dezvăluit secretele care i-au permis să îndeplinească sarcinile impuse de uriaș. Apoi l-a salvat pe erou și a fugit cu acesta. Însă ajuns din nou în lumea profană, el a uitat-o. Ea a respins câțiva pretendenți cu un umor acid, a redobândit acces la erou și, cu alt șiretlic viclean, a ridicat vraja uitării tocmai când el era pe cale să se însoare cu altă femeie. El a recunoscut-o și au trăit fericiți până la adânci bătrânețe.

nemuritoare, deoarece se află în afara timpului[6]. Basmul chinezesc „Cei doi învățați" relatează cum doi bărbați se rătăcesc în timp ce culeg fiori și ajung într-o peșteră în care se află două tinere frumoase, care este evident că îi așteptau. Învățații se însoară cu ele pe loc. După câteva zile, li se face dor de casă și pleacă, având la ei un dar din partea celor două femei și promițând că se vor revedea. Dar odată ajunși acasă, descoperă că fuseseră plecați vreme de peste șaptezeci de ani. Însă, în timp ce își sărbătoresc întoarcerea, își dau seama că femeile le dăduseră vinul magic al întineririi.

1085 Basmul chinezesc „Elfii florilor" ilustrează aceeași temă fundamentală:

> A fost odată ca niciodată un învățat care trăia izolat de lume, ca să dobândească înțelepciune secretă. Locuia singur, într-un loc tainic. Iar de jur împrejurul casei în care locuia plantase tot felul de flori, bambuși și alți copaci. Trăia acolo, ascuns în dumbrava lui deasă de flori. Avea un singur băiat ca slujitor, care trăia într-o colibă separată și care îi îndeplinea ordinele. Nu avea voie să apară în fața stăpânului său dacă nu era chemat. Învățatul își iubea florile la fel de mult cum se iubea pe sine. Niciodată nu punea piciorul în afara grădinii sale.
>
> 1086 S-a întâmplat odată să fie o seară frumoasă de primăvară. Florile și copacii erau înmuguriți, adia vântul, iar luna strălucea pe un cer senin. Învățatul stătea aplecat peste pocalul lui și era recunoscător pentru darul vieții.
>
> 1087 Deodată a văzut o fecioară în haine întunecate venind cu pas ușor sub lumina lunii. Aceasta a făcut o plecăciune adâncă și a spus: „Eu sunt vecina ta. Suntem un grup de tinere fecioare care mergem să le vizităm pe cele optsprezece mătuși.

[6] Despre această formă generală, vezi C.G. Jung, OC 9/1, *Concerning the Archetypes*, §111–147; OC 9/1, *Arhetipurile și inconștientul colectiv*, §52 și urm.; OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §296 și urm.; și „Despre aspectul psihologic al figurii zeiței Kore", în OC 9/1, §356 și urm.

Am vrea să ne odihnim o vreme în curtea aceasta, așa că îți cerem permisiunea să facem un popas aici".

Învățatul și-a dat seama că era ceva ieșit din comun și 1088
a acceptat, bucuros. Fecioara i-a mulțumit și a plecat. În scurtă vreme, fata s-a întors cu o mulțime de fecioare ce purtau flori și crengi de salcie. Toate l-au salutat pe învățat. Erau încântătoare, aveau trăsături delicate și siluete zvelte, grațioase. Când își mișcau mânecile, eliberau o aromă minunată. Nu există niciun parfum cunoscut de om care să se poată compara cu mireasma aceea.

Învățatul le-a invitat să se așeze o vreme în camera lui, 1089
apoi le-a întrebat cum le cheamă și de ce avea onoarea de a se afla în compania lor. O fecioară într-o rochie verde a spus, zâmbind: „Pe mine mă cheamă Salix. Suntem toate surori și vrem să le vizităm astăzi pe cele optsprezece Mătuși-Zefir"[7].

Un slujitor îmbrăcat elegant a anunțat deodată: „Mătu- 1090
șile-Zefir au ajuns deja!" Fetele s-au ridicat imediat și au mers la ușă, să le întâmpine. „Tocmai voiam să vă vizităm, mătușilor", au spus ele zâmbind. „Domnul acesta ne-a invitat să ne odihnim câteva clipe. Ce coincidență plăcută că ați venit și voi aici, mătușilor! Este o noapte atât de frumoasă, încât trebuie să bem un pocal în onoarea voastră, mătușilor!" Spunând acestea, i-au ordonat slujitorului să aducă toate cele necesare.

A urmat un ospăț fascinant, cu mătușile și surorile care au 1091
făcut să apară, în mod magic, cele mai delicioase mâncăruri și cele mai deosebite fructe. Luna strălucea puternic, iar florile emanau miresme îmbătătoare. După ce s-au înfruptat din mâncare și băutură, fecioarele s-au ridicat, au dansat și au cântat melodii. Învățatul nu își dădea seama dacă se află

[7] Nota lui Wilhelm despre *Salix*: „Numele «Elfilor florilor» sunt date în versiunea chineză ca nume de familie, al căror sunet sugerează numele florilor fără să le folosească întocmai. În traducere, jocul de cuvinte este indicat de numele latine". *Mătușile-Zefir*: „În chineză, numele dat mătușii este «Fong», care în altă stilizare înseamnă «vânt»" (R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, p. 123).

pe pământ sau în rai. Apoi, una dintre mătușile mai reci a vărsat, din greșeală, niște nectar pe rochia uneia dintre surori, Punica. Aceasta a reacționat cu furie, revoltă și insulte, care au luat sfârșit doar când mătușile au plecat supărate, iar surorile s-au împrăștiat printre rândurile de flori din grădină.

1092 În următoarea seară fecioarele s-au întors. „Trăim toate în grădina ta", i-au spus ele. „În fiecare an suntem chinuite de vânturi năprasnice, așa că le-am rugat întotdeauna pe cele optsprezece mătuși să ne protejeze. Dar ieri Punica le-a insultat, iar acum ne temem că nu ne vor mai ajuta. Știm că tu ai fost mereu amabil cu noi și îți suntem extrem de recunoscătoare. Dar acum trebuie să-ți cerem o imensă favoare, ca de fiecare Revelion să faci un steguleț vișiniu, să pictezi pe el soarele, luna și cinci planete și să-l așezi în partea de est a grădinii. Atunci, surorile vor fi lăsate în pace și protejate de orice lucru rău. Dar, deoarece Revelionul a trecut deja anul acesta, te rugăm să pui steagul pe data de douăzeci și unu a acestei luni. Căci vine Vântul de Est, iar steagul ne va proteja de el!" Învățatul a promis să facă întocmai cum doreau, iar fecioarele au spus într-un glas: „Îți mulțumim pentru bunătatea ta și te vom răsplăti!" Apoi au plecat și o mireasmă dulce a umplut întreaga grădină.

1093 Învățatul a făcut un steag vișiniu, exact cum îi fusese descris, iar dis-de-dimineață, în ziua cu pricina, chiar a început să bată Vântul de Est și a pus drapelul în grădină. Deodată a izbucnit o furtună, care a făcut pădurile să se aplece și a rupt copacii. Doar florile din grădină nu s-au mișcat. Apoi, învățatul a observat că Salix era salcia; Prunophora era prunul; Persica era piersicul, iar obraznica Punica era rodiul, ale cărui flori puternice nu pot fi rupte de vânt. Însă cele optsprezece Mătuși-Zefir erau spiritele vânturilor. Seara au venit toți elfii florilor și i-au adus învățatului flori radioase în dar. „Ne-ai salvat", au spus ele, „dar nu avem ce altceva să-ți dăm. Dacă mănânci florile acestea, vei trăi vreme îndelungată

și vei evita bătrânețea. Iar dacă tu, la rândul tău, ne vei proteja în fiecare zi, atunci noi, surorile, vom trăi la fel de mult".

Învățatul a făcut cum i s-a spus și a mâncat florile. Iar 1094
înfățișarea i s-a schimbat, întinerind ca un flăcău de douăzeci de ani. Și în decursul timpului a dobândit înțelepciunea ascunsă și a fost așezat printre Nemuritori[8].

Însă o întâlnire cu anima nu are întotdeauna drept rezultat o 1095
experiență pozitivă, mai ales dacă forma umană se schimbă ca urmare a acesteia. Un basm românesc, „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte", descrie o astfel de întâlnire.

A fost odată ca niciodată — că de n-ar fi, nu s-ar mai 1096
povesti; de când făcea plopșorul pere și răchita micșunele; de când se băteau urșii în coade; de când se luau de gât lupii cu mieii de se sărutau, înfrățindu-se; de când se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci și nouă de oca de fier și s-arunca în slava cerului de ne aducea povești;

De când se scria musca pe părete,

Mai mincinos cine nu crede.

Au fost odată un împărat mare și o împărăteasă, amândoi 1097
tineri și frumoși, și, voind să aibă copii, au făcut tot ce trebuia să facă pentru aceasta[9].

Împăratul și împărăteasa au căutat un înțelept, care le-a 1098
spus că, în curând, vor avea un copil, „dar numai un copil o să faceți. El o să fie Făt-Frumos și drăgăstos și parte n-o să aveți de el". Omul i-a dat împărătesei niște leacuri și în scurtă vreme a rămas însărcinată. Când i-a venit sorocul, copilul nenăscut a început să plângă. Nu reușea nimeni să-l împace. Tatăl lui, împăratul, i-a făgăduit multe lucruri ca să se oprească din plâns, dar în zadar. A continuat așa până ce împăratul i-a promis copilului nenăscut *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*. Atunci copilul nenăscut

[8] Redată pe scurt din R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, pp. 119–123.

[9] [Ceea ce urmează este un rezumat.]

a încetat să mai plângă. În scurtă vreme, împărăteasa a dat naștere unui băiat și toată împărăția a fost cuprinsă de veselie.

1099 Băiatului i s-a pus numele Făt-Frumos și, pe măsură ce creștea, devenea mai isteț și mai viteaz. Învăța într-o lună ce învățau alți copii într-un an. Dar după o vreme băiatul a devenit trist și dus pe gânduri. Iar în ziua când a împlinit cincisprezece ani i-a spus tatălui său, împăratul: „Tată, a venit vremea să-mi dai ceea ce mi-ai făgăduit la naștere". Împăratul își amintea de făgăduiala sa, dar nu știa cum să-i ofere ceva ce nu mai dobândise nimeni până atunci, așa că tânărul prinț a plecat singur în lume să caute „făgăduința pentru care m-am născut". S-a dus la grajdurile împărătești, dar nu a găsit niciun cal pe placul lui. A zărit într-un colț un „cal răpciugos și bubos și slab, se duse și la dânsul; iar când puse mâna pe coada lui, el își întoarse capul și zise: «Ce poruncești, stăpâne?»" Prințul i-a spus calului planurile sale, iar acesta l-a sfătuit să ia paloșul, sulița, arcul, tolba cu săgeți și armura care îi aparținuseră tatălui său în tinerețe. „Iar pe mine să mă îngrijești cu însăți mâna ta șase săptămâni și orzul să mi-l dai fiert în lapte."

1100 Prințul a făcut întocmai cum i s-a spus, iar calul și-a lepădat vechea înfățișare și a devenit un armăsar mândru. Au părăsit împreună curtea regală, urmați de „carele cu merinde, cu bani și vreo două sute de ostași, pe care-i orânduise împăratul ca să-l însoțească". Dar prințul nu a păstrat aceste provizii și oamenii prea mult timp. La granița împărăției tatălui său, și-a luat rămas-bun și a păstrat doar câte provizii putea căra calul său.

1101 Au ajuns prima dată la ținutul Gheonoaiei, care era „atât de rea, încât nimeni nu calcă pe moșia ei fără să fie omorât". Cu ajutorul calului, prințul a învins-o pe bătrâna vrăjitoare, dar i-a cruțat viața. Aceasta l-a invitat la un ospăț, iar prințul i-a vindecat o rană la picior. I-a oferit prințului una dintre cele trei fiice ale sale drept soție, dar acesta a refuzat și și-a continuat drumul.

Prințul și armăsarul său au ajuns pe moșia unei Scorpii, 1102
soră cu Gheonoaia. Din nou, cu agilitatea calului care sărea și zbura prin aer, Făt-Frumos a tăiat unul dintre capetele Scorpiei. Aceasta s-a rugat să-i fie cruțată viața și, fiindu-i ascultată ruga, le-a oferit prințului și armăsarului său un ospăț chiar mai mare decât sora ei. Prințul a vindecat capul pe care i-l retezase, iar peste trei zile a pornit din nou la drum împreună cu calul său.

Apoi au ajuns la „un câmp numai de flori și unde era 1103
numai primăvară; fiecare floare era cu deosebire de mândră și cu un miros dulce de te îmbăta". Calul și-a avertizat stăpânul că mai era o primejdie înainte să ajungă la palatul unde locuia *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*: o pădure plină cu animale sălbatice. Călare pe calul său zburător, a sărit peste pădure și animale. Calul era atât de agil încât a reușit, dar cu greu. În timp ce coborau spre palat, calul a atins vârful unui copac, ceea ce a trezit toate animalele, care au început să urle așa de tare, că ți se făcea părul măciucă în cap. Prințul și calul au aterizat repede. În fața palatului se afla stăpâna acestuia, care le dădea de mâncare lighioanelor, pe care ea le numea puii ei. Dacă nu ar fi fost ea, prințul ar fi fost cu siguranță devorat. Stăpâna palatului s-a bucurat nespus, fiindcă era prima dată când vedea o ființă umană, asemănătoare cu ea, prin locurile acelea; i-a salvat, calmând animalele, și i-a adăpostit pe prinț și pe calul său.

După ce i-a spus ce caută, femeia i-a zis: „Dacă *Tinerețe* 1104
fără bătrânețe și viață fără de moarte căutați, aici este!" Femeia avea două surori, care l-au rugat pe prinț să stea cu ele, fiindcă se simțeau singure. A acceptat cu dragă inimă, deoarece asta căuta. A rămas acolo și s-a însurat cu cea mai mică dintre surori. Femeile i-au dat voie să umble prin toate locurile din jur, în afară de o vale, *Valea Plângerii*. Au trecut mulți ani, dar prințul nu a observat, căci a rămas la fel de tânăr ca în ziua când a ajuns acolo. Se plimba prin ținut și trăia în liniște, fără nicio grijă. Într-o zi, în timp ce vâna un

iepure, s-a trezit în *Valea Plângerii*. A prins iepurele, dar s-a întors la surori cu un mare jind să-și vadă mama și tatăl. „Ai trecut, nefericitule, în Valea Plângerii!", au exclamat ele, supărate. I-au spus că părinții lui muriseră în urmă cu sute de ani, iar o călătorie până la ei, oricât de scurtă, avea să se termine cu un dezastru.

1105 Tânărul a insistat să-și viziteze părinții, doar o dată, iar apoi avea să se întoarcă. Armăsarul său de nădejde l-a avertizat, dar prințul nu l-a ascultat. Calul a fost apoi de acord să-l ducă înapoi, dacă promitea că își asumă răspunderea pentru tot ce urma să i se întâmple. „Cum vom ajunge la palatul tatălui tău, te las jos și eu mă întorc, de vei voi să rămâi măcar un ceas." Prințul a acceptat, și-au luat rămas-bun de la fecioare și au pornit, „lăsându-le suspinând și cu lacrămile în ochi".

1106 În drum spre casă, au trecut prin ținutul Scorpiei, dar acum erau orașe în loc de păduri. Când a întrebat unde era Scorpia, oamenii au râs de el și au spus că erau prostii din basme, pe care le credeau doar bunicii lor. Trecând prin ținutul Gheonoaiei, a întrebat același lucru și a primit aceleași răspunsuri. Ajungând la împărăția tatălui său, au găsit orașe și localități, nimic nu mai era la fel. Pe treptele vechiului palat, calul i-a spus lui Făt-Frumos: „Rămâi sănătos, stăpâne, că eu mă întorc de unde am plecat. Dacă poftești să mergi și dumneata, încalecă îndată și haidem!" Prințul i-a răspuns: „Du-te sănătos, că și eu nădăjduiesc să mă întorc curând". Și calul a plecat ca săgeata de iute.

1107 Priveliștea palatului dărâmat, năpădit acum de buruieni și ciulini, l-a făcut pe prinț să ofteze. Cu lacrimi în ochi, și-a adus aminte cât de frumos fusese în zilele copilăriei sale. S-a plimbat în jurul palatului de două-trei ori, a vizitat fiecare încăpere, fiecare loc care îi aducea aminte de zilele demult trecute. Apoi s-a dus în pivniță, deși intrarea acolo era acum ascunsă de dărâmături. Abia reușind să mai stea în picioare, căci avea barba albă până la genunchi, și ținându-și pleoapele

deschise cu degetele, a căutat la stânga și la dreapta, dar a găsit doar un cufăr vechi și hodorogit. L-a deschis, dar era gol. Când a deschis capacul unei cutiuțe, o voce tremurândă i-a spus: „Bine ai venit, că de mai întârziai, și eu mă prăpădeam". Iar mâna morții — care se micșorase și se uscase de cât stătuse în cutia aceea — l-a atins pe față. Făt-Frumos a căzut la pământ și s-a prefăcut de îndată în țărână. Și-am încălecat pe o șa și v-am spus povestea așa[10].

O versiune din Caucaz, „Pământul vrea ce-i al ei", povestește 1108
despre fiul unei văduve care — deoarece tatăl lui a murit — a plecat să găsească un loc unde nu exista moarte. S-a întâlnit cu un cerb cu coarnele de aur, care avea să moară atunci când coarnele lui atingeau cerul. Apoi s-a întâlnit cu un corb, care avea să moară atunci când umplea o anumită groapă cu excrementele sale. Nemulțumit, tânărul și-a continuat drumul și a ajuns, în cele din urmă, la o casă de sticlă construită în mare. Înăuntru locuia o fată mai frumoasă decât soarele, care l-a rugat să rămână cu ea. Bâiatul a refuzat, spunând că el caută un ținut unde nu există moarte. Fata i-a spus că era în zadar căutarea lui, fiindcă „Pământul vrea ce-i al ei, așa că nu vei atinge niciodată nemurirea". A rămas alături de fata veșnic tânără, dar după o mie de ani a fost atras către casă. Fata i-a dat trei mere pentru drum. În timpul călătoriei, a descoperit că cerbul și corbul muriseră, acasă nu îl mai cunoștea nimeni, iar casa mamei lui fusese năpădită de spini. A mâncat merele și a îmbătrânit pe loc, după care a murit[11].

În ambele basme, figura anima întruchipează întregul regat 1109
magic. Ambii eroi sunt legați de sfera maternă încă de la naștere: Făt-Frumos a preferat să nu se nască, iar eroul din versiunea din Caucaz este fiul unei văduve. Eroii sunt preocupați de ideea de

[10] Text preluat și modificat din R. Vianu, *Fairy Tales and Legends from Romania*, trad. Ioana Sturdza, Raymond Vianu [și] Mary Lazarescu, Twayne Publishers, New York, 1972, pp. 116–137; originalul repovestit de Petre Ispirescu, tradus de Mary Lazarescu.

[11] Vezi și povestea paralelă „Împăratul Roșu și vampirul". Acolo, un tânăr se întâlnește cu un băiat — vântul (spirit) — în loc de figura anima.

eternitate, iar viețile și sufletele lor sunt modelate de acest obiectiv. Făt-Frumos are un cal magic, care — după cum am subliniat în secțiunea anterioară, despre umbră — simbolizează energia sa psihică și vitalitatea sa naturală, un fel de alter ego, care mediază relația sa cu figura anima. Trebuie să înfrunte mai întâi imaginea mamei și să treacă de cele două vrăjitoare, înainte să deschidă calea către figura sufletului său. Animalele sălbatice îi aparțin acesteia, ea le hrănește și, în același timp, le îmblânzește, fiindcă ele reprezintă instinctele din oameni, care sunt impulsionate, guvernate de anima. Ambii eroi încearcă să fie absorbiți de eternitate, ei își pierd perspectiva conștientă. Se trezesc din nou — Făt-Frumos este atras de un iepure în *Valea Plângerii* (iepurele, ca animal al vrăjitoarei, îl determină să experimenteze aspectele negative ale tărâmului magic) —, dar pentru viața în această lume este prea târziu; figura anima nu îl însoțește, imaginea sufletului rămâne în lumea cealaltă. În viața aceasta există doar moarte.

Atunci când au de-a face cu arhetipul anima, alte basme descriu diverse aspecte ale acestei incompatibilități a sferelor. Poate că cea mai inteligibilă formă a intenției de a întemeia o relație intimă cu această imagine a sufietului este încercarea eroului de a-și însuși ființa miraculoasă feminină, de a o face „a sa". Aceste încercări conduc adesea către „o căsătorie magică". În „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte" și „Pământul vrea ce-i al ei", acest lucru are loc pe un tărâm îndepărtat, în inconștient, și nu implică nicio interacțiune cu lumea secular. Omul conștient îmbătrânește fără să se maturizeze. Dacă mariajul fantastic se consumă în „această lume", din punct de vedere psihologic înseamnă că omul se obligă să-și mute imaginea sufletului, după ce a fost revitalizată de sentimentele sale, în ținutul conștientizării. În acest sens, sufletul său este practic identic cu viața sa emoțională — în mare măsură inconștientă. Dar această încercare se sfârșește adesea într-o manieră negativă[12]. Unificarea directă a figurilor de pe cele două tărâmuri se dovedește a fi imposibilă, altfel partea umană nu poate suporta separarea și cedează în fața atracției

[12] Ocolișurile care trebuie făcute pentru a evita un rezultat negativ al căsniciei magice sunt discutate într-un volum ulterior.

animei. Devine fermecat[13] și o urmează pe tărâmul ei, sugerând din punct de vedere psihologic că și-a pierdut perspectiva conștientă și se scufundă în inconștient. Din punct de vedere conștient, această fermecare este sinonimă cu extincția completă, motiv pentru care, ca în „Ajutor la nevoie", femeia minunată este reprezentată ca atracție către tărâmul celor morți.

În mod similar, în „Steaua", atracția din partea figurii anima este 1111
înfățișată ca o amenințare a morții:

A fost cândva un tânăr care trăia într-o locuință de bur- 1112
laci[14]. Într-o noapte, s-a uitat în sus, la cerul nopții înstelat și scânteietor. O anumită stea i-a atras atenția datorită strălucirii sale tăcute.

„Ce păcat că nu pot să te închid în tigva mea și să te admir 1113
ori de câte ori vreau", a oftat el uitându-se cu jind la steaua rece și nesimțitoare. După o vreme îndelungată, s-a întors la casa burlacilor, unde dormeau frații săi. În curând, a adormit și a visat o stea frumoasă. Noaptea, s-a trezit brusc și a văzut, spre mirarea lui, o tânără fecioară cu ochii luminoși, care se uita la el. S-a gândit: „E doar o nălucă", și s-a hotărât să se întoarcă cu spatele la ea. „De ce?" a întrebat fata. „Sunt steaua luminoasă pe care voiai să o pui în tigva ta."

Tânărul a rămas uluit. Apoi a spus: „Dar nu vorbești 1114
serios cu privire la tigva mea". „Ba da, chiar pot să intru în ea." Tânărul și-a deschis tigva și a pus fecioara-stea înăuntru. Aceasta a ridicat ochii spre el, iar privirea ei minunată a luminat totul. De acum înainte, tânărul nu a mai avut pace.

[13] [În germană, *entrücken*.]

[14] Tinerii din tribul Cherente (un popor de pe Rio Tocantins, Brazilia centrală) trăiau într-un fel de mănăstire, *koaran*, locuința burlacilor, unde erau născuți. Intrau acolo ca băieți și rămâneau până la căsătorie. Obiceiul cerea ca tinerii și fecioarele să rămână casti până la căsătorie. Cei care nu respectau regula aveau dreptul la o ceremonie simplă de nuntă, în timp ce acei care rămâneau virtuoși aveau parte de o ceremonie de nuntă specială, care dura săptămâni întregi (Feliciano Oliveira, *The Cherentes of Central Brazil*, în: *Proceedings of the XVIII. Session, London 1912*, International Congress of Americanists, 1912, p. 395).

În timpul zilei, când pleca în pădure, nu se gândea decât la steaua lui. Din clipa aceea de nebunie, nu putea să se mai gândească decât la steaua „lui". Gândurile și dorințele legate de ea îi tulburau fiecare clipă a existenței.

1115 Cât a lipsit de la cabană, frații lui i-au jucat o festă: i-au furat nucile de palmier pe care le ținea de obicei în tigvă. Unul dintre ei a urcat și i-a dezlegat tigva de la balconul unde o pusese și a aruncat-o jos. Alt băiat a prins-o. Dar când a deschis-o, a scăpat-o, strigând: „Un animal cu ochi de foc!" Cei doi tineri au lăsat tigva pe pământ, unde căzuse, și au zbughit-o panicați. Când s-a întors flăcăul, frații lui i-au spus ce s-a întâmplat și l-au avertizat să nu se atingă de tigvă. Era furios pe ei, dar nu le-a dezvăluit adevărul.

1116 A atârnat din nou tigva de căpriorii balconului, unde fusese și mai devreme. Fecioara-stea nu ieșea din ascunzătoare decât noaptea, iar tânărul, puțin înfricoșat, îi admira frumusețea. Într-o zi, steaua i-a spus tânărului că trebuie să plece la vânătoare. Au ajuns la un palmier Bacaba, iar fecioara-stea i-a cerut să urce și să aducă un mânunchi de fructe. Când tânărul se afla în vârf, a tăiat mănunchiul, iar fata a strigat: „Ține-te bine!", după care a sărit și ea în palmier. A lovit palmierul cu un băț, iar acesta a început să crească. Copacul a crescut din ce în ce mai înalt, până ce a ajuns la ceruri. Au legat vârful copacului cu frunze de un zid gros și au sărit amândoi în cer. Tânărului îi era extrem de frică; a văzut doar un câmp pustiu, iar în depărtare o casă. Fecioara-stea l-a părăsit și s-a dus spre casa aceea. Curând s-a întors cu mâncare pentru tânăr. I-a spus să rămână pe loc și să nu se miște, apoi a plecat din nou.

1117 Tânărul a rămas unde era, trist și confuz cu privire la tot ce se întâmplase. După o vreme a auzit în apropiere sunete de corn de vânătoare și voci. Părea o petrecere cu muzică și dans. Fecioara-stea s-a întors și l-a implorat din nou să nu își părăsească locul, ci să se împotrivească tentației de a merge să se uite la petrecere. Apoi l-a lăsat din nou singur.

Însă tânărul nu și-a putut stăpâni curiozitatea și a plecat să se uite la petrecere. Dar ceea ce a văzut era îngrozitor! Era un fel de dans al morții. Un grup de schelete se întorceau încolo și încoace, dansând într-un haos general. De oasele lor atârna carne putrezită, iar ochii uscați li se afundaseră în orbite. Aerul era îmbibat de o duhoare dezgustătoare.

Tânărul a fugit, oripilat. S-a întâlnit cu fecioara-stea, care 1118
l-a certat fiindcă nu o ascultase. Apoi l-a lăsat să se îmbăieze și să se curețe după acea pângărire, iar fata a plecat din nou. Însă băiatul nu putea să mai rămână acolo. De îndată ce a văzut că s-a îndepărtat câțiva pași, a fugit la locul unde legaseră palmierul. Fecioara-stea s-a întors și a văzut ce făcea, ghicindu-i intențiile. A fugit înapoi, ca să-l oprească. Dar tânărul a sărit repede pe palmier, care s-a ofilit și a devenit din nou ca înainte. Steaua s-a uitat tristă la băiat și a spus: „Degeaba ai plecat, căci te vei întoarce curând".

Și chiar așa a fost. Când a atins pământul, tânărul a simțit 1119
o durere de cap îngrozitoare. A reușit să le spună tatălui și fraților săi ce s-a întâmplat. Toate leacurile lor au fost în zadar. În scurtă vreme a murit. Și așa au aflat oamenii că acolo sus, în cer, nu îi aștepta fericirea și izbăvirea, chiar dacă stelele străluceau deasupra lor atât de îmbietor[15].

De mii de ani stelele au fost identificate cu sufletul[16]. 1120

Basmul „Povestea lui Lafaang" descrie într-o manieră deosebit 1121
de fermecătoare incompatibilitatea lumii aflate dincolo de anima cu existența pământească:

[15] Originalul în Feliciano Oliveira, *The Cherentes of Central Brazil*, pp. 395 și urm.; această versiune este tradusă din germană de T. Koch-Grünberg, *Südamerika*, pp. 206–208.

[16] Vezi G. Weicker, *Der Seelenvogel*, pp. 57 și urm.; și A. Dieterich, *Eine Mithras-liturgie*, p. 65.

1122 Fiica lui Palai[17] s-a îndrăgostit de un tânăr din tribul Long Kiput, pe nume Lafaang, și l-a invitat să urce la cer, avertizându-l în același timp că obiceiurile din casa ei celestă erau foarte diferite de cele de pe pământ. Fata era foarte frumoasă, iar Lafaang a găsit repede drumul către casa tatălui ei. Palai, surprins să vadă acest vizitator muritor, a întrebat-o pe fiica sa: „Cine e omul acesta și de ce a venit aici?“ „Este bărbatul pe care vreau să-l iau de soț“, a răspuns fata. Tatăl bun la inimă i-a spus să-i dea iubitului ei mâncare și a acceptat să-i îndeplinească dorințele. Așa că Lafaang s-a instalat în casa lui Palai și s-a căsătorit cu fiica lui. Dar, în ciuda instrucțiunilor repetate, lui Lafaang îi era foarte greu să se adapteze la obiceiurile din țara lui de adopție. Băga mâncarea în gură cu degetele, în loc să folosească o ustensilă pentru acest lucru, iar astfel își supăra nevasta, care îl certa pentru nerespectarea instrucțiunilor sale. A doua zi după sosirea sa, a fost invitat să defrișeze o bucată de junglă pentru un câmp de orez. Soția lui i-a spus că, pentru a tăia un copac, trebuia doar să așeze toporul pe care i-l dăduse ea la baza copacului, iar acesta urma să cadă la pământ. Dar obiceiul era prea puternic să fie controlat, iar când Lafaang s-a apucat de sarcina dată, a început să lovească trunchiul copacului. Dar, deși izbea cu toată puterea, nu se vedea nicio urmă, iar blânda lui soție era îngrozită de cruzimea metodelor sale.

1123 A doua zi i s-a spus să-l urmărească pe Palai cum muncește la doborârea copacilor. Așezându-se pe vine în junglă, s-a uitat cum falnicii copaci cădeau atunci când Palai așeza lama toporului la baza fiecăruia dintre ei. Acest spectacol l-a umplut pe Lafaang de groază și ar fi vrut să o ia la fugă, dar soția lui l-a certat pentru lașitatea sa. În ziua următoare, s-a apucat din nou de muncă; dar din nou, uitând lecția, a început să izbească trunchiul copacilor. Această încălcare gravă a obiceiului a fost pedepsită prin căderea unui copac din acea

[17] [Palai = constelația Pegas.]

parte de junglă pe Lafaang atât de tare, încât i-a tăiat complet brațul stâng.

Supărat de aceste incidente neplăcute și de apariția stranie 1124
a soției sale, care era acum însărcinată într-un stadiu avansat, Lafaang s-a hotărât să se întoarcă la oamenii lui. Soția l-a dojenit pentru aceste intenții; dar, fiindcă nu a reușit să-l facă să se răzgândească, i-a dat vârfuri de trestie-de-zahăr și rădăcini de banană, care nu le erau cunoscute oamenilor până atunci, și l-a lăsat să se întoarcă pe pământ cu ajutorul unei plante agățătoare lungi. Înainte să atingă pământul, a auzit plânsetul copilului său nenăscut și a implorat să fie lăsat să urce înapoi, ca să-l vadă. Dar rugămințile i-au fost în zadar și, plângând amarnic, a aterizat pe pământ ca *Tikan Orum* [un loc din districtul superior al Baramului]. Însă tot nu a scăpat de năravul nesupunerii sale; fiindcă, deși i se spusese să planteze trestia-de-zahăr și bananierul pur și simplu aruncându-le pe pământ, el le-a plantat cu grijă în sol; și până în ziua de astăzi, o iarbă înaltă și aspră (*bru*) crește în locul acela. Cu toate acestea, au crescut unele trestii-de-zahăr și unii bananieri; dar erau de o calitate inferioară și au rămas astfel oriunde s-au răspândit în lume.

Lafaang a murit printre oamenii săi de pe pământ, dar 1125
constelația luminoasă care îi poartă numele și forma[18] încă se mișcă pe cer, reamintindu-le oamenilor de călătoria lui către lumea de deasupra cerului și de neplăcerile pe care le-a suferit acolo[19].

În aceste două basme observăm că eroul este din nou un visător 1126
care se simte atras de casa cerească și de stele și cedează, neajutorat, în fața atracției lor. În „Steaua", deși trece prin abisul teribil al morții,

[18] [Constelația Orion.]

[19] Adaptare după Hose Charles, William McDougall, *The Pagan Tribes of Borneo: A Description of Their Physical, Moral, and Intellectual Condition With Some Discussion of Their Ethnic Relations*, Macmillan & Company, Londra, 1912, pp. 140–141.

el nu se poate desprinde și este atras către acesta. Basmul descrie într-un mod concis și abil atracția magică înălțătoare și atracția simultană a morții a lumii inconștiente în aspectul său dual ambivalent, hrănitor și distrugător al vieții. La început, eroul reușește, prin dorul său intens, să-și tragă figura anima în jos, către lumea lui pământească personală și să o facă prizoniera sa. Fecioara-stea este invizibilă pentru conștiința din timpul zilei și este închisă într-o sticlă, astfel că se află în „proprietatea" tânărului, dar noaptea strălucește în toată frumusețea sa și își începe tentația demonică. Deoarece este o personificare a lumii magice, ademenirile sale sunt eficiente mai ales noaptea. Este evident că nu poate suporta viața alături de tânăr în lumea lui seculară, așa că reușește, aparent fără ca el să-și dea seama de ceea ce se întâmplă, să-l momească pe tărâmul celălalt. Dorul tânărului — privind înapoi, deși acest lucru era de fapt interzis — după cealaltă lume cerească falsă dezvăluie acum aspectele letale ale animei. Îi este interzis să urmărească dansul spiritelor moarte, iar atunci când încalcă această regulă zărește fundalul întunecat din spatele aparențelor frumoase, dar false. Însă nu poate suporta adevărul, așa că la scurt timp trebuie să se alăture morților și fecioarei „lui" stea.

1127 În basmul chinezesc „Doamna din lună" (vezi *supra*, p. 58) împăratul se întoarce în viața lui de zi cu zi îmbogățit. Întâlnirea rămâne o experiență extatică unică, de o noapte, și nu conduce la un *auseinandersetzung*. Întâlnirea cu anima a fost detaliată chiar mai mult în „Mingea de foc". În acest basm, pescarul se lasă purtat pe căi greșite de un om care avea mâinile și fața negre (este evident că el constituie umbra eroului) și cu ochii închiși către casa unei femei frumoase, care îi dă un talisman. Se pare că această femeie era „o voce de deasupra" care îi dăduse mai devreme sfatul de a desface legăturile fantomei care îl urmărea. Aici, anima apare prima dată ca o voce interioară. Ea este o personificare a bănuielilor, noțiunilor și intuițiilor; cunoaște natura legăturilor cu tărâmul spiritelor, cu inconștientul, și totul despre problema izbăvirii de fantoma care îl urmărește. Însă eroul eșuează și cedează în fața inconștientului. Nu a putut să devină șaman, ci și-a pierdut puterea fiindcă „se gândea

încontinuu la tânăra frumoasă pe care o văzuse". Își părăsește satul și nu îl mai vede nimeni niciodată.

Dacă eroul cedează complet în fața animei, el este pierdut pentru 1128
lume. Nu are loc un *auseinandersetzung* (o ciocnire) cu problema, în care opusele, conștientul și inconștientul personificat de anima, să ajungă la un echilibru. Posibilitatea prin experiența recunoașterii figurilor de pe cealaltă lume rămâne neexplorată.

Acolo unde eroul înfruntă și preia probleme create sau aduse 1129
de anima, ca în basmul „Șamanul Makanaholo", în care ea apare ca vultur, acesta va fi provocat de conflicte și *auseinandersetzung* cu zeii adâncurilor, care apar în spatele animei ca imagini parentale (la fel ca în „Makonaura și Anuanaitu").

Asociat cu „Șamanul Makanaholo" este basmul „Vizita în rai"[20], 1130
care ilustrează în detaliu fundalul experienței cu anima[21]:

> Acum mult timp, avea loc un război între kuyalakog 1131
> și palawiyang, în regiunea munților Uraukaima[22] — pala-
> wiyang i-au atacat pe kuyalakog în timp ce erau la însămânțat
> pe câmp și au omorât mulți oameni. Cei care au supraviețuit
> s-au adunat și s-au hotărât să-i extermine pe palawiyang.
> Au descoperit o așezare cu cinci bordeie și le-au dat foc
> noaptea, astfel încât dușmanul să nu poată fugi pe întuneric
> și să ardă ca o torță. Au ucis mulți membri ai tribului
> Palawiyang cu bâtele lor, în timp ce încercau să fugă din
> casele lor în flăcări.
>
> Un bărbat, Maitchaule, a rămas nevătămat între mulți 1132
> morți. Se mânjise pe față cu sânge, ca să-i păcălească pe duș-
> mani. Atacatorii au plecat. Aceștia credeau că toți palawiyang

[20] „Basmul «Vizita în rai» și încercările pe care trebuie să le treacă eroul aparțin unei clase speciale de legende, care au o răspândire foarte largă în Americi, din Chile până în nord-vestul extrem. Trăsăturile lor se potrivesc atât de bine încât suntem îndreptățiți să credem că au izvorât dintr-o rădăcină comună" (T. Koch-Grünberg, *Südamerika*, p. 321).

[21] [Datorită importanței sale și deoarece nu este disponibilă în limba engleză, povestea este tradusă aici aproape în întregime din versiunea originală.]

[22] [Situați în nordul Braziliei, la sud de Parcul Național Canaima (Venezuela).]

muriseră. Doar Maitchaule a supraviețuit. S-a ridicat, s-a îmbăiat și s-a dus la altă enclavă, nu departe de locul unde se afla. Credea că avea să găsească pe cineva acolo, dar fugiseră cu toții. A găsit doar pâine de manioc și carne friptă veche. S-a gândit la tatăl și mama sa, pe care îi omorâseră kuyalakog, iar acum nu mai avea pe nimeni. Apoi și-a spus: „Mă voi duce să mă întind lângă semenii mei, care sunt morți!"

1133 S-a întors înfricoșat în satul lui ars. Acolo a găsit mulți vulturi. Maitchaule era vraci și visase cândva o fecioară frumoasă. A alungat toți vulturii și s-a întins între semenii lui morți, să se odihnească. S-a mânjit din nou cu sângele lor. A pus o mână pe un cap, în caz că se întorceau vulturii, ca să se poată apăra imediat. Vulturii s-au întors și au început să se lupte pe cadavre. A venit și fiica Regelui Vultur și a aterizat chiar pe pieptul lui Maitchaule! Tocmai când era pe cale să-i sfâșie carnea, el i-a spus: „Preschimbă-te în femeie! Sunt atât de singur aici și nu am pe nimeni care să mă ajute!" S-a oprit chiar înainte să ciugulească din el. Maitchaule s-a dus cu ea la enclava abandonată pe care o vizitase mai devreme. I-a spus: „Mă duc la pescuit acum, iar când mă întorc, vreau să te văd transformată în femeie!" Oamenii care fugiseră lăsaseră plante, banane și alte lucruri de mâncare.

1134 Maitchaule a plecat. A închis ușa colibei, a părăsit-o pe fiica Regelui Vultur și a plecat la pescuit. Ea s-a preschimbat în femeie. Era mult porumb în casă. Femeia a dezghiocat boabele de pe știuleții de porumb și le-a pus într-un mojar cu pistil, a pus o oală pe foc și a făcut toate lucrurile pe care le face o femeie. A făcut cassiri[23] și l-a pus într-o tigvă. Apoi s-a prefăcut din nou în vultur, fiindcă se rușina în fața bărbatului. În curând, Maitchaule s-a întors cu pește și vânat.

1135 [A văzut-o pe fiica Regelui Vultur, dar și multe urme de picioare de om care intrau și ieșeau din casă. A devenit bănuitor.] A doua zi, dis-de-dimineață, înainte ca Maitchaule

[23] [O băutură alcoolică fermentată din cartofi dulci.]

să se trezească, flica Regelui Vultur s-a transformat din nou în femeie și s-a dus să aducă apă. A adus apă, a făcut focul, a pus oala pe foc, a adăugat piper și o bucată de carne de vânat. A gătit-o și a lăsat-o să fiarbă la foc mic. Când s-a trezit Maitchaule, mâncarea era gata. A văzut și turte de manioc pregătite. Între timp, fata se transformase la loc în vultur. Nu voia să se arate în fața lui. Însă el tot nu avea încredere în ea, mai ales când a văzut oala pe foc. „Sunt oameni aici!" s-a gândit el. Apoi a plecat cu arcul și săgețile sale, a închis și a încuiat ușa casei. De data aceasta, s-a îndepărtat doar puțin și s-a întors. Voia să vadă cine făcea toate acele lucruri. S-a ascuns în apropierea casei. Își lăsase intenționat undița în casă. Acum a stat ascuns și a așteptat.

După o vreme, fata a descuiat ușa și a ieșit afară. Era o 1136
femeie foarte frumoasă, cu șiraguri de perle ce îi atârnau la gât, peste piept, și alte șiraguri de perle în jurul brațelor și picioarelor. Purta și o fustă frumoasă din perle. Fata s-a dus la râu. Maitchaule a intrat în casă, și-a luat undița și s-a ascuns în spatele ușii. Fata s-a întors în casă.

A pus apa jos și s-a întins în hamac. Atunci, Maitchaule 1137
a ieșit din ascunzătoarea sa cu undița în mână. A văzut-o și s-a gândit: „Acum am o femeie!" Era foarte frumoasă cu perlele acelea pe brațe și picioare. Rușinată, fata s-a înfășurat în hamac. Maitchaule i-a spus: „Nu te rușina!" — și s-a întins lângă ea.

Apoi i-a spus: „Nu ți-am zis că ar trebui să te schimbi 1138
în femeie și să trăiești cu mine? Eu nu am mamă, nu am pe nimeni. Sunt complet singur. Nu pleca, rămâi aici ca soție a mea! Avem o plantație, nu am plantat-o încă, dar putem să o preluăm. Toate rudele mele au plecat de frica războiului cu tribul Kuyalakog. Sunt complet singur. Rudele mele nu se vor mai întoarce niciodată. Dacă avem nevoie de mâncare, mă voi duce să vânez și să pescuiesc. O să-ți aduc căprioare, tapiri și pești. Sunt aici cu tine, nu îți va fi foame niciodată. Rămâi cu

mine aici, în casă, și fă turte de manioc să mâncăm! Eu mă voi duce la vânătoare. Nu pleca!"

1139 Și așa au trăit împreună vreme îndelungată în casa aceea. Apoi, într-o zi, ea i-a spus: „Aș vrea să-mi văd familia! Ai răbdare!" Maitchaule nu ar fi vrut să o lase să plece. I-a spus că, dacă îl părăsește, va lua o funie și se va spânzura. Ea i-a răspuns: „Nu plec! Mă duc doar să-mi vizitez familia și mă întorc repede. Stai aici și așteaptă-mă. Să nu pleci. Nu pot să te iau cu mine fără să te vadă tatăl meu. O să-i spun tatălui meu că m-am măritat cu tine". Apoi, a spus: „Să nu plângi când mă vei vedea zburând spre cer". El a ieșit din casă și i-a zis: „Nu pleca, rămâi cu mine!" Ea l-a calmat: „Nu te părăsesc, vreau doar să-i spun tatei că are un ginere". Maitchaule tot nu voia să o lase să plece. Atunci ea i-a spus: „Bine, rade-mi părul". Bărbatul i-a tăiat tot părul. Apoi ea a zis: „Taie o bucată de bambus și îndeasă-mi părul acolo, suflă fum de tutun înăuntru și sigilează-l cu ceară de albine! Dacă nu mă întorc mâine, învelește-l în smoală. Atunci voi muri acolo". Apoi a plecat, spunând: „Dacă nu mă întorc mâine dis-de-dimineață, atunci voi veni după-amiaza". A plecat, iar el s-a uitat la ea cum se îndepărtează. Fata a sărit în sus și în jos de câteva ori, apoi s-a transformat într-un vultur și a zburat în cercuri din ce în ce mai înalte. Maitchaule a urmărit-o devenind din ce în ce mai mică, apoi dispărând. A intrat la el în casă, s-a întins în hamac și s-a gândit la ce se întâmplase. Nu a dormit în noaptea aceea, ci a stat și s-a gândit.

1140 A venit dimineața. Înainte ca femeia să plece, i-a spus: „Du-te dis-de-dimineață și așteaptă-mă! Dacă nu vin, așteaptă-mă până seara". Și-a rulat o țigară din frunze de tutun. Apoi a ieșit afară și s-a așezat. De data aceasta, a dormit. A visat. În vis, ea i-a spus: „Sunt pe drum către tine, cu cei doi cumnați ai mei". S-a trezit brusc și s-a dus afară, uitându-se în sus la cer. Acolo a văzut trei vulturi, întocmai cum visase. Doi albi și unul negru. S-a bucurat extrem de tare când i-a văzut. S-au apropiat din ce în ce mai mult zburând în cercuri, până

ce erau foarte aproape de el. S-au așezat pe pământ. Soția lui a venit la el și i-a spus: „Iată-i pe frații mei! Să nu te rușinezi în fața lor, căci eu nu mă rușinez în fața alor tăi! Poți să fii în preajma lor la fel cum ești cu mine".

Frații au prins drag de el. Apoi, ea a spus: „Vom mai sta 1141
două zile aici, după care vom pleca în cer". Frații i-au cerut să omoare o căprioară ca să mănânce. Maitchaule s-a dus la vânătoare, a omorât o căprioară și a adus-o acasă. Frații au tranșat căprioara, au gătit-o și au mâncat-o. Au fript resturile pe o țepușă.

Așa că au mai stat două zile în casa cumnatului lor. 1142
Maitchaule le-a arătat plantația lui, câmpurile sale. Când veniseră, aduseseră o mantie de pene a Vulturilor Regali. Femeia i-a spus acum soțului ei să-și pună mantia de pene. El a făcut întocmai și a devenit vultur. Femeia a mestecat kumi[24] și l-a suflat peste soțul ei. A spus: „Acum vrem să plecăm! Să nu te temi, voi fi în spatele tău!" Frații vulturi erau deja în aer, zburând în cerc și așteptându-i. Femeia i-a spus: „Acum bate din aripi! Când dai din aripi, vei vedea scara legată acolo sus". Pe măsură ce omul dădea din aripi, devenea din ce în ce mai ușor. A văzut scara și a urcat în spatele cumnaților săi. Soția lui a zburat în spatele său, ca să-l prindă dacă ar fi căzut. Maitchaule a urcat sus în cer. Au ajuns cu toții la o ușă și au intrat. Casa Tatălui Vulturilor Regali era aproape de Intrarea în Rai. Cumnații și femeia au intrat primii. Bărbatul a rămas în urmă. Femeia a spus: „Vrem să-l chemăm pe tatăl nostru, ca să te vadă!" Au intrat în casa Tatălui (Regelui) Vulturilor Regali, Kasanapodole[25], și au anunțat că un om, ginerele său, era afară. Bătrânul s-a bucurat și a ieșit împreună cu fiii săi,

[24] „Kumi, *Bribrioca* braziliană, este o plantă magică, cu frunze lungi, asemănătoare ierbii" (T. Koch-Grünberg, *Südamerika*, p. 321).

[25] „«Tatăl Regelui Vulturilor» aparține celor mai importante figuri mitice ale acestui popor. El locuiește cu tribul său, Regii Vulturi (*Sarcorhamphus papa Sw.*) și vulturii obișnuiți (*Cathartes*) în rai, unde devin oameni după ce își dau jos penele de vulturi. Este un mare magician, are două capete și mănâncă oameni. Aceste trăsături indică un caracter selenar al acestei figuri mitice stranii" (*ibidem*).

ca să-l vadă pe soțul fiicei sale. L-a găsit pe Maitchaule și i-a spus: „Hai să intrăm la mine în casă!“ L-a dus înăuntru. L-a tratat foarte bine. Erau mulți oameni acolo. Când oamenii ajung în rai, Vulturii Regali își dau jos hainele împănate și devin oameni.

1143 Au trecut câteva zile și soția i-a spus lui Maitchaule: „Dacă îți este foame, mergi în casa Perușilor! E cassiri de porumb acolo. Nu trebuie să bei ce bem noi aici. Du-te în casa Papagalilor. Și acolo poți găsi cassiri de porumb. Du-te în casa Macawilor, și ei au cassiri de porumb“. Toți Papagalii, Perușii și Macawii aveau cassiri de porumb. În rai erau cu toții oameni. Maitchaule a intrat în casa Papagalilor și a băut cassiri de porumb. S-a simțit bine alături de Papagali, Macawi și Peruși. Într-o zi, Tatăl Vulturilor Regali i-a spus fiicei sale: „Spune-i soțului tău să sece lacul Kapöpiakupö în două zile!“ Era un lac foarte mare. Când s-a întors din casa Perușilor, soția i-a spus lui Maitchaule: „Tata a zis să seci lacul Kapöpiakupö în doar două zile. Dacă nu reușești, Vulturii Regali te vor omorî și te vor mânca“. Maitchaule i-a spus soției sale: „Nu știu cum să asanez lacul acesta uriaș!“

1144 Maitchaule s-a dus la lac. A început prin a stăvili afluenții lacului și a scoate apa, astfel încât lacul să se scurgă în râu. [Au venit o zigopteră[26] și o pasăre Uoimeg, care l-au întrebat ce face și dacă îl pot ajuta. Zigopterele au golit apa și pasărea Uoimeg a stat de pază. După două zile, lacul era uscat.] Toate animalele care se aflaseră în apele lacului au apărut acum pe fundul asanat al lacului. Erau mulți șerpi de apă mari, aligatori, pești, țestoase și așa mai departe. Zigopterele au spus: „S-a terminat, cumnate! Acum poți să-i spui tatălui tău! Noi vom pleca! Du-te și cheamă-l pe tatăl tău“. Și au plecat.

1145 Maitchaule a plecat cu Uoimeg. Au ajuns la casa lui Kasnapodole. Uoimeg a rămas afară, în apropiere. Maitchaule

[26] Insectă asemănătoare cu libelula, care are aripa din spate aproape identică cu aripa din față. „Marile zigoptere planează deasupra suprafeței apei în zilele însorite și ating oglinda apei cu abdomenele lor“ (*ibidem*).

i-a spus socrului său: „Am terminat lacul!“ Bătrânul a fost încântat. Maitchaule a spus: „Sunt mulți pești, șerpi de apă și aligatori!“ Kasanapodole și-a trimis unul dintre fii să vadă dacă ginerele său mințea. Fiul Tatălui Vulturilor Regali s-a dus să se uite și a găsit o mulțime de pești, aligatori și șerpi, fiindcă fusese un lac foarte mare. S-a întors la tatăl lui și la Maitchaule și a spus: „Maitchaule nu a mințit, tată. Lacul este uscat. Sunt mulți pești, șerpi de apă, aligatori, țestoase și alte animale“. Bătrânul a spus: „Mâine vom invita toți ceilalți oameni să meargă să ia peștii!“

Kasanadopole i-a ordonat apoi lui Maitchaule să construiască o casă pe o stâncă. Dacă nu îndeplinea sarcina, avea să-l omoare și să-l mănânce. 1146

[De data aceasta, Râmele și Păsările-țesător l-au ajutat pe Maitchaule să construiască această casă.] Apoi, Pasărea-țesător i-a spus: „Acum poți să te duci la socrul tău și să-i spui că e gata casa. Eu plec! Să nu-i spui că eu am construit-o!“ Pasărea-țesător a plecat. Au plecat și Râmele. Maitchaule s-a dus la casa socrului său și i-a spus că a terminat ce avusese de făcut. Bătrânul era încântat și s-a dus să vadă casa cu ochii lui. I s-a părut foarte frumoasă și s-a întors acasă. 1147

I-a spus ginerelui său: „Acum fă-mi o bancă din piatră cu două capete, care să semene cu capul meu!“ Apoi a plecat. Bătrânul voia banca pentru noua lui casă. Lângă casă era o piatră rotundă. Maitchaule a început să o cioplească. A zburat o bucată din ea, dar nu era suficient. Însă au venit Termitele Albe, care l-au întrebat: „Ce faci acolo, cumnate?“ El a răspuns: „Fac o bancă pentru Kasanapodole. Mi-a ordonat să cioplesc două capete în ea, asemănătoare cu capetele lui“. Termitele i-au ordonat să-și lege hamacul în casă și i-au spus: „Să nu te uiți la noi! Vrem să te ajutăm! Vrem să facem o bancă, dar o bancă mergătoare, la fel ca oamenii!“ Maitchaule a intrat în casă, și-a legat hamacul și s-a urcat în el. Termitele au rămas afară și au făurit banca. Era dimineață când s-a întâlnit cu ele. Au făcut banca foarte 1148

repede. La prânz, era gata. Apoi au strigat: „Banca e gata, cumnate!“ El a ieşit afară şi Termitele i-au spus: „Să nu-ţi fie teamă, cumnate! Vrem să lăsăm banca să meargă până în casă!“ Apoi, i-au spus băncii: „Intră în casă!“ Banca avea două capetele, la fel cum avea Kasanapodole. Banca a intrat înăuntru, ca o ţestoasă. Maitchaule era înspăimântat. Termitele i-au spus: „Nu te teme, banca nu o să te mănânce! Dacă îi spui băncii «Du-te acolo, schimbă-ţi locul, banca mea!», se va mişca. Dacă îi spui băncii «Stai acolo, banca mea!», va sta pe loc“. Apoi i-au spus să-i ordone băncii să se mute. „Vreau să ieşi afară, banca mea! Stai în faţa uşii!“ Banca a ieşit afară şi a rămas în faţa uşii. Apoi Termitele au spus: „Acum poţi să-i spui socrului tău că banca e gata. Să nu-i spui nimic de noi! Iar acum plecăm!“ Termitele au plecat. Maitchaule a ieşit şi a vorbit cu Viespile. Le-a spus: „Când Kasanapodole se aşază pe bancă, înţepaţi-l!“

1149 Apoi Maitchaule s-a dus la casa socrului său. Kasanapodole i-a dat să bea cassiri. În jur erau numai cadavre putrezite de animale din lac: peşti, aligatori, şerpi şi tot felul de viermi. Era payua pentru Vulturii Regali[27]. Maitchaule nu a băut nimic, ci i-a dat totul soţiei sale. Aceasta a băut payua. Maitchaule a băut cassiri de porumb în casa Peruşilor, Papagalilor şi Macawilor. De asemenea, a băut cassiri de manioc în casa Raţelor. Acestea aveau plante de manioc. Maitchaule a ascuns în taină o boabă de porumb în gură, pe care să o ia cu el când avea să se întoarcă pe pământ. (Pe vremea aceea, oamenii nu aveau porumb pe pământ.)

1150 Maitchaule i-a spus socrului său că banca era gata şi i-a zis: „Să nu te sperii de bancă!“ Kasanadopole i-a spus lui Maitchaule: „Vino cu mine!“ De asemenea, şi-a invitat fiii să-l însoţească şi să vadă banca. S-au dus cu toţii la noua casă. Maitchaule şi-a invitat acum socrul să se aşeze pe bancă şi i-a spus: „Să nu te sperii!“ Când Kasanadopole s-a aşezat pe

[27] „Payua este o băutură alcoolică de culoare inchisă, făcută din manioc fermentat, spre deosebire de cassiri, care e deschis la culoare“ (*ibidem*).

bancă, viespile l-au înțepat, iar banca a luat-o la fugă cu el. Bătrânul s-a înspăimântat atât de tare, încât s-a ridicat și a luat-o la fugă, înțepat de viespi. S-a lovit cu capul de un copac și a căzut pe jos. Au fugit și fiii săi. Cel mare se învârtea în cerc, s-a rostogolit pe pământ, confuz, și nu mai putea să meargă. Apoi Maitchaule i-a ordonat băncii să se apropie de bătrân. Când a ajuns banca, bătrânul a împins-o în spate. Dar banca a continuat să meargă după el. Maitchaule i-a spus băncii să-l urmărească pe Kasanadopole. I-a zis băncii: „Dacă bătrânul se duce acasă, du-te după el și stai la ușă!" Bătrânul a fugit ca un nebun în casă, cu banca pe urmele lui. A intrat în casă și a încuiat ușa în urma lui. Banca s-a oprit și a rămas la ușă. Apoi, Maitchaule s-a întrebat cum putea să se întoarcă pe pământ. A venit la el Pasărea Murumuruta, Privighetoarea, care l-a întrebat: „Ce faci, cumnate?" Maitchaule i-a răspuns: „Mă întreb cum pot să mă întorc pe pământ!" Atunci Murumuruta i-a spus: „Așteaptă aici, mă duc să aduc kumi!" A plecat să aducă niște kumi. Maitchaule a rămas pe loc și a așteptat. Peste puțin timp Murumuruta s-a întors cu niște kumi. Murumuruta a mestecat kumi și a suflat peste Maitchaule. Acesta a devenit foarte ușor. Apoi Murumuruta i-a spus să se îmbrace cu hainele cu pene. Maitchaule a pus pe el straiele lui Murumuruta. Atunci pasărea a spus: „Acum dă din aripi!" Maitchaule și-a luat zborul. Au zburat împreună. Au ajuns la Intrarea în Rai. Apoi pasărea a spus: „Acum apleacă-te!" Maitchaule s-a aplecat și a zburat prin Intrarea în Rai. Au zburat în jos. Murumuruta știa unde se află rudele lui Maitchaule. Aproape de casă, lângă râu, era un port. Pasărea l-a lăsat acolo, în port, și i-a spus: „Acum du-te la casa neamului tău! Eu plec!" Murumuruta s-a îndepărtat.

Maitchaule a ajuns la casa rudelor sale. Acestea l-au 1151
recunoscut și i-au spus: „De unde vii? Unde ai fost?" El a răspuns: „Am fost în rai, acasă la Vulturii Regali". A spus că o prinsese pe fiica regelui Vulturilor Regali și fusese dus în

rai. „Tatăl ei, Kasanapodole, voia să mă mănânce. Așa că am plecat. Murumuruta m-a adus înapoi aici."

1152 A rămas acolo, cu rudele sale. Aveau o plantație nouă. Au plantat boaba de porumb pe care o adusese Maitchaule. Din această boabă a crescut o tulpină de porumb cu doi știuleți. Rudele lui au vrut să mănânce porumbul, dar Maitchaule le-a spus: „Nu! Păstrați semințele, ca să facem mai multe plante de porumb din ele!" Porumbul s-a uscat. Apoi au tăiat buruienile și le-au ars, ca să pregătească terenul pentru o nouă însămânțare. Au plantat acolo porumbul. Alte rude au aflat că avea porumb. Au venit și i-au cerut porumb. Nu le-a dat un știulete, ci o singură boabă de porumb. A vândut-o pentru un hamac. Le-a spus: „Eu am adus o singură boabă din rai și am plătit acolo pentru ea. Aici jos nu ați fi găsit niciodată porumb. A trebuit să merg în rai ca să-l aduc aici". Și așa a răspândit porumbul printre oameni. Aceștia au plantat mai mult porumb, care a ajuns până la noi. Acesta este porumbul pe care îl avem astăzi.

1153 Maitchaule a pus Viespea lângă Pasărea-țesător. De atunci, Pasărea-țesător este întotdeauna alături de Viespi. Păsările-țesător își fac cuibul lângă stupul Viespilor[28]. Sunt prietene până în ziua de astăzi. Acesta este finalul poveștii[29].

1154 Pentru tema noastră actuală este important să observăm că experiența eroului cu lumea spiritelor începe cu visul său despre o fată frumoasă — femeia necunoscută, imaginea sufletului său. Apariția ei prevestește destinul lui important. Desfășurarea poveștii este inițiată de un dezastru extern fatidic, invazia criminală a unui trib inamic, care distruge tot ce existase înainte în viața lui Maitchaule. Prăbușirea relațiilor sale lumești anterioare este un simptom sau o condiție pentru întoarcerea sa spre interior; abia atunci încep să vorbească mai tare imaginile sale interne. Acest

[28] „Pasărea-țesător (*Oriolus sp.*) construiește cuiburi proiectate foarte artistic, care atârnă, adesea, în vecinătatea stupilor de viespi — o protecție naturală" (*ibidem*).

[29] *Ibidem*, pp. 109–122.

punct de cotitură intern seamănă cu moartea, iar Maitchaule zace, deznădăjduit, printre rudele sale moarte. Acest lucru corespunde situației sale psihice. Fiica Tatălui Vulturilor Regali alege acum să-l atace și să-l mănânce. Dar el „prinde" această amenințare cu moartea și întoarce lucrurile în favoarea lui; o transformă în prizoniera sa. Deoarece eroul este un doctor magic, un șaman, el înțelege intuitiv că atacul femeii-vultur are legătură cu visul său și cu fata din visele sale. Prin urmare fecioara frumoasă pe care o caută trebuie să fie ascunsă în spatele acestei păsări. La urma urmei, Vulturii Regali sunt considerați a fi zei de către oamenii lui, iar șamanul trebuie să învețe să se înțeleagă cu aceste ființe. Anima apare aici întâi sub aspect de pasăre, adică idee, intuiție, bănuială: o ființă spirituală înaripată și trecătoare. Abandonul, devastarea și pierderea suferită îi permit să-și concentreze energia asupra acestui aspect interior: el are pasărea în posesia lui. Își vede propria natură secretă masculin-feminină și o ia pe fată de soție. Cu mintea sa conștientă, obține astfel o bucată din viața sa inconștientă până acum.

La început, „căsătoria magică" dintre bărbatul numit șaman și 1155
pasărea-anima are succes. Dar anima este, în ierarhia inconștientului, doar un nivel. „Câștigarea" ei — din punct de vedere psihologic, acest lucru înseamnă că face conștientă această entitate psihică — doar activează o altă figură arhetipală, care preia puterea operativă efectivă. Este vorba despre tatăl daemonic, care atrage spre sine anima și energia psihică ce radiază din ea[30].

[30] Jung scrie despre *auseinandersetzung* dintre eu și anima (in acest basm, eroul reprezintă eul): „Conștiința nu a devenit stăpânul inconștientului, ci *anima* și-a pierdut aroganța autoritară intr-o măsură care a făcut posibilă confruntarea dintre Eu și inconștient. Confruntarea n-a fost însă o biruință a conștiinței asupra inconștientului, ci crearea unui echilibru între ambele lumi. «Vrăjitorul» a putut să ia Eul in stăpânire doar pentru că Eul visa la o victorie asupra *animei*. A fost un abuz și orice abuz al Eului este urmat de un abuz al inconștientului:

Sub diverse-nfățișări
Vântur marile-mi puteri.

Dacă Eul renunță de aceea la pretenția de a obține o victorie, obsesia provocată de vrăjitor se întrerupe automat" (C.G. Jung, OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §381). [Citatul din Goethe este din *Goethe's Faust, Parts I*

1156 Figura unei divinități masculine ascunse este dezbătută mai sus și este reprezentată de „tatăl" figurii-suflet în aproape toate basmele pe care le-am discutat până acum. De exemplu, am văzut acest lucru în „Băiatul căruia nu îi era frică de nimic", unde fiica lui Balor, Eithne, a dat naștere viitorului erou într-un turn, și în „Makonaura și Anuanaitu", care reflectă o puternică paralelă cu basmul de față. În povestea din urmă, anima dorește, de asemenea, „să se întoarcă la părinți" și îl forțează pe erou să ajungă la un *auseinandersetzung* cu tatăl ei, misteriosul zeu cu două capete al adâncurilor[31].

1157 Deoarece fiecare figură a inconștientului poate reprezenta întregul inconștient, o figură singuratică atrage alte figuri sau conținuturi care personifică fondul acolo unde este necesar un *auseinandersetzung*. Prin urmare, atunci când relația cu anima este luată în serios, ea trebuie să fie urmată de o călătorie în lumea de dincolo. În basmul „Vizita în rai", acest lucru este exprimat prin dorul fiicei Tatălui Vulturilor Regali de a se întoarce la semenii săi, astfel că eroul trebuie să aleagă: fie renunță la legătura magică (ca mulți eroi din basme), fie pornește pe calea către zei.

1158 Fiindcă bărbatul se teme că femeia nu se va mai întoarce, ea își taie părul și i-l oferă drept garanție, lăsându-și viața în mâinile lui. Părul conține întreaga ființă și este văzut adesea drept centru al forței secrete a vieții (ca în povestea cu Samson și Dalila). Popoarele primitive sunt adesea convinse că există o *participation mystique* între o persoană și excrescențele, secrețiile și excrețiile sale corporale,

and II (o versiune prescurtată, tradusă de Louis MacNeice), Faber & Faber, Londra, 1951, p. 282.]

[31] Acest lucru ne aduce aminte de *auseinandersetzung* pe care îl are eroul cu fierarul malefic din Pont-de-Pile din basmul „Picioare de aur" (vezi *supra*, p. 273). Însă acolo, anima este reprezentată de două figuri. Fiica fierarului înfățișează doar aspectul negativ, iar fiica marchizului întruchipează doar aspectul pozitiv. Vezi și basmul „Tsetlwalakame", în care eroul Gyii, fiul primului om, trebuie să o ia pe femeia pe care o iubește de lângă tatăl ei, Tsawatalalis, un vrăjitor. Bătrânul este uneori numit Socrul Ceresc sau direct Soarele. Krickeberg îl asociază cu nașterea Corbului, iar pe Gyii cu semiluna ce se retrage către est și urmează soarele. Semnificativ aici este faptul că zeul htonic folosește uși rabatabile și crăpături în copaci, care sunt de altfel simboluri materne. Este evident că acesta combină în sinea lui aspecte ale ambilor demoni ai adâncurilor.

numite „adaosuri" de către Lévy-Bruhl[32]. Însă Maitchaule nu trebuie să folosească bambusul cu păr înăuntru, fiindcă soția lui se întoarce curând cu doi dintre frații ei. Astfel că Maitchaule, soția lui și frații ei alcătuiesc un cvartet, o tetradă, și călătoresc către cealaltă lume, trei bărbați și o femeie. Tetrada indică întotdeauna o structură mandala și plenitudinea interioară[33]. Eroul poartă o mantie din pene, asimilându-se fantasticului. Astfel folosește metoda păsărilor, adică își utilizează intuiția, care ia naștere din legătura sa cu anima. Ea zboară în urma lui până pe tărâmul zeilor. Protejat și sprijinit de partea sa interioară feminină, se ridică la înălțimi neașteptate. Zborul este în același timp o urcare pe o scară nevăzută anterior, ca în „O legendă a florilor" (repovestită aici *supra*, la p. 111), este o conexiune cu inconștientul și, ca orice sublimare, este în general un proces de dezvoltare treptată.

Prin anima sa, eroul dobândește acces la tatăl ei, Tatăl Vulturilor 1159
Regali, care, în rai, este o ființă umană. Figura Tatălui Vulturilor Regali este un arhetip al întregii specii sau, după cum formulează Lévy-Bruhl, un simbol al particularității speciei, întruchiparea substanței vitale a tuturor ființelor individuale. Ca ființă totemică, el este parțial magician, parțial animal, din moment ce apare adesea în lumea pământească drept animal. În *alcheringa*, tărâmul atemporal-etern al strămoșilor, el este un vraci[34]. În cele ce urmează ne vom referi în repetate rânduri la diferența dintre cele două tărâmuri. Este în mod evident important pentru povestitor ca invadatorul străin să bea alte băuturi decât vulturii. Fiindcă eroul, Maitchaule, este un șaman și pare să cunoască aceste legi, el nu își pierde mintea ce discerne și nu se identifică total cu figurile divine ale inconștientului, ceea ce ar avea consecințe fatale pentru el. Dacă s-ar considera egal cu inconștientul, ar fi în pericol să fie „otrăvit". Imaginea inițial

[32] Vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 115 și urm., despre relația mistică a oamenilor cu adaosurile, urmele lor etc.

[33] Despre patru și elementul feminin ca al patrulea din Treime, vezi C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §192, 201, 319 și urm.; și mai ales OC 11, *Psihologie și religie*, §107.

[34] Vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 49–50, 186.

prietenoasă a tatălui își dezvăluie deodată partea mâncătoare de oameni față de ginerele său și îi impune „sarcini imposibile" ca să-și dovedească aptitudinile. Eroul îndeplinește misiunile cu ajutorul animalelor, adică al instinctelor sale. Imaginea divinității din bancă este identică cu sarcina dată eroului din „Makonaura și Anuanaitu" de către zeul caiman Kaikutschi.

1160 Îndeplinindu-și cu succes sarcinile, eroul poate să evite distrugerea de către spiritul întunecat, dar nu poate să-i transforme întunericul, care ar fi echivalent psihologic cu aducerea acestuia în conștientizare. Așadar, Maitchaule trebuie să-și ia zborul și să o lase în urmă pe femeia frumoasă care l-a însoțit. Aceasta nu s-a dedicat niciodată cu adevărat soțului ei uman, ci a trăit întotdeauna potrivit normelor tatălui său. În basme pe care le vom discuta mai târziu, figura anima se apropie de o relație de constrângere cu bărbatul[35]. Faptul că nu își îndeplinește toate sarcinile poate fi legat de ideea că el a acționat *doar* instinctiv (animalele au făcut toată munca). Acest lucru arată clar stadiul primitiv al acestui basm. Un *auseinandersetzung* complet conștient nu este posibil pentru erou. (Această situație este similară cu sfârșitul tragic din „Makonaura și Anuanaitu".) Maitchaule se întoarce pe pământ cu ajutorul altei păsări, privighetoarea, adică tot al intuiției sale. Însă el aduce înapoi un premiu special, o boabă de porumb, ceea ce a făcut posibilă cultivarea acestei plante extrem de valoroase. Dobândirea unei plante potrivite pentru cultivare prin trecerea către Cealaltă Lume reprezintă un subiect fundamental al multor basme ale popoarelor primitive, fiindcă dezvoltarea culturală este cea mai importantă sarcină. Rareori se pune accentul pe atingerea unui țel spiritual sau dezvoltarea în direcția respectivă, cum ar fi depășirea unor obstacole care împiedică formarea unei legături permanente cu anima în această lume.

[35] Acest lucru este indicat și in basmul norvegian menționat mai sus, „Stăpâna fecioară". Acolo, fata îl ajută pe tânăr să-și îndeplinească sarcinile și fuge cu el de pe tărâmul uriașilor. În schimb, eroul îi cere să-l ajute să-i învingă pe demoni. De obicei, în unele variante ale basmului „Ferdinand cel Credincios, Ferdinand cel Necredincios", regele care solicită indeplinirea cu succes a sarcinilor imposibile este tatăl prințesei. Vezi J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 3, pp. 21, 23, 25.

De obicei întâlnirea rămâne, la fel ca în această poveste, o căsnicie magică scurtă, care se dizolvă rapid.

O paralelă la această poveste a unei „călătorii în rai“ este basmul 1161
„Fiica Vulturilor Regali“, care este atât de asemănătoare cu istorisirea anterioară, încât vom oferi doar un rezumat aici:

Vulturii Regali obișnuiau să zboare până la un lac să se 1162
îmbăieze. Acolo își dădeau jos straiele din pene și înotau sub forma unor fete tinere. Un flăcău a furat odată mantia din pene a unei fecioare și i-a cerut să rămână cu el. Deoarece se plăceau reciproc, fata a fost de acord și și-a depozitat mantia din pene într-un cufăr. În curând, a dat naștere unui fiu, care a crescut repede. Într-o zi, soția a sugerat să-i facă o vizită cu toții tatălui ei. Bărbatul a acceptat și femeia a legat frunze de *Janiparana* de mâinile tatălui și fiului. Ea și-a pus straiele împănate și le-a făcut vânt bărbaților cu aripile ei. Brațele ei au devenit înaripate. Bărbații au încercat să zboare; băiatul a zburat până pe creanga unui copac, dar soțul a căzut înapoi pe pământ. Femeia l-a anunțat că îl va ajuta și a zburat în spatele lui până la Poarta Raiului. Fiul nu a întâmpinat nicio problemă, dar tatăl a ajuns complet epuizat după zborul său. Și-au dat jos aripile și și-au reluat formele umane. În rai era la fel ca pe pământ, Vulturii Regali își dădeau jos penele și umblau sub formă de oameni. Familia și-a continuat drumul și a ajuns la casa Soarelui, a Lunii și a Vântului; cu toții au întâmpinat cu bucurie familia şi i-au întrebat încotro se îndreaptă. „La tatăl meu“, le-a răspuns femeia, și au continuat drumul. În cele din urmă au ajuns la casa bătrânului Rege al Vulturilor Regali.

[Au fost primiți cu fast, dar regele s-a enervat că a venit un 1163
om acolo și a plănuit să-l ucidă. I-a dat o serie de sarcini: să construiască o pirogă, să stăvilească un râu și să taie o pădure. Bărbatul nu putea să facă aceste lucruri de unul singur; a fost ajutat de Ciocănitori și Libelule. Exasperat de faptul că omul a supraviețuit tuturor sarcinilor, bătrânul Rege al

Vulturilor Regali l-a invitat pe bărbat să dea foc pădurii, cu el înăuntru. Desigur că era un șiretlic ca să ardă și el, dar de data aceasta i-a venit în ajutor Păianjenul: s-a lăsat preschimbat în păianjen și a supraviețuit din nou. Când bătrânul l-a găsit pe bărbat stând acolo, teafăr și nevătămat, și-a zdrobit tigva cu făină de tapioca de pământ, frustrat și mânios, întorcându-se apoi acasă.]

1164 Soția bărbatului a spus acum că ar trebui să plece din casa tatălui ei, altfel bătrânul avea să-l omoare cu siguranță. S-au întors în casa Regelui Vulturilor și și-au împachetat lucrurile, făcând și făină de manioc. Apoi au pornit spre pământ. Bătrânul le-a ordonat războinicilor săi, Urubus (vulturii negri), să meargă și să-l găsească pe bărbat. Dar soția se pregătise pentru această întorsătură a lucrurilor și luase cu ea un cuțit lung, pentru orice eventualitate. Când Urubus s-au năpustit asupra lor, ea și-a fluturat cu vitejie cuțitul și i-a tăiat capul unuia, aripile altuia, iar pe restul i-a alungat. Familia a fugit, a ajuns din nou la Poarta Raiului și și-a pregătit coborârea. Fiul a pornit imediat și a zburat în jos fără ezitare. Tatăl s-a speriat că va cădea și se va zdrobi de pământ de îndată ce avea să încerce să zboare. Dar femeia l-a liniștit și i-a spus că îl va ajuta ea. A zburat sub el și l-a sprijinit, astfel încât să nu cadă. Complet epuizat și cu răsuflarea tăiată, bărbatul a ajuns pe pământ. Însă a trebuit să stea jos și să se sprijine de ea, atât era de obosit[36].

1165 Aici, eroul reușește să dobândească permanent posesia asupra animei sale. Elementul feminin este în mod constant binevoitor la adresa bărbatului, în timp ce în basmul anterior, de îndată ce a ajuns în rai, femeia s-a distanțat de soțul său, aliindu-se cu tatăl ei. În a doua versiune de mai sus, soția chiar se luptă cu alți vulturi ca să-și protejeze soțul și se asigură că acesta reușește să aterizeze în siguranță. Faptul că aici omul este mai apropiat și mai conectat

[36] T. Koch-Grünberg, *Südamerika*, pp. 180–186 [în germană, aici pe scurt].

de elementul feminin al sufletului său [decât eroul din basmul discutat mai sus] este evident atunci când acesta se lasă transformat în păianjen[37]. Îmbinându-se cu Zeița-Mamă și trecând cu ea în solul ceresc, el supraviețuiește și, în cele din urmă, renaște pe solul pământesc. Această asimilare puternică a instinctelor părții sale feminine în inconștient corespunde faptului că femeia se întoarce cu el pe pământ.

Însușirea inițială a animei a fost realizată prin furtul penelor 1166
acesteia. Este motivul larg răspândit al „fecioarei-lebădă" în formă pură. Natura parțial animalică schimbătoare a animei este subiectul multor basme. Partea sa htonică îl conectează pe om cu afectele sale și partea lui întunecată, conferind în același timp intuiții, noțiuni și idei caracteristice animalelor, conexiunea cu natura și siguranța instinctivă. Ea oferă orientare pe tărâmul părții întunecate a vieții, despre procesele din inconștient, și mediază întâlnirea cu spiritul primordial misterios ascuns în natură. Un exemplu al acestei funcții a figurii anima este ilustrat în basmul inuit „Ititaujang":

> Acum mult, mult timp, un tânăr pe nume Ititaujang trăia 1167
> într-un sat împreună cu mulți dintre prietenii săi. Când a crescut, și-a dorit să-și găsească o nevastă și s-a dus la un bordei unde știa că locuiește o fată orfană. Dar, deoarece era sfios și se temea să vorbească el cu fata, l-a chemat pe fratele ei mai mic, care se juca în fața bordeiului, și i-a spus: „Du-te la sora ta și întreab-o dacă vrea să se mărite cu mine". Băiatul a fugit la sora lui și i-a transmis mesajul. Fata l-a trimis pe fratele său înapoi și i-a spus să-i ceară numele pretendentului ei. Când a auzit că îl cheamă Ititaujang, i-a spus să plece și să-și caute altă soție, fiindcă ea nu putea să se mărite cu un

[37] Marea Mamă [personificată aici de Păianjen] ajută adesea eroul împotriva demonilor întunericului. Gândiți-vă cum a ajutat Wau-uta la protejarea copilului împotriva Omului-Tigru în „Povestea lui Haburi". Bunica diavolului este, de asemenea, o figură utilă în multe basme — vezi povestea fraților Grimm „Diavolul cu trei fire de păr de aur".

bărbat care avea un nume atât de urât[38]. Dar Ititaujang nu s-a lăsat păgubaș și l-a mai trimis o dată pe băiat la sora lui.

1168 „Spune-i că mă mai cheamă și Nettirsuaqdjung“[39], a spus el. Însă, intrând, băiatul a zis: „Ititaujang stă în fața ușii și vrea să se însoare cu tine“. Din nou, sora lui a răspuns: „Nu vreau un soț cu un nume atât de urât“. Când băiatul s-a întors la Ititaujang și a repetat cuvintele surorii sale, Ititaujang l-a mai trimis o dată în casă, spunându-i: „Transmite-i că mă mai cheamă și Nettirsuaqdjung“. Băiatul s-a dus din nou și a spus: „Ititaujang stă în fața ușii și vrea să se însoare cu tine“. Sora a răspuns: „Nu vreau un soț cu un nume atât de urât“. Când băiatul s-a întors la Ititaujang și i-a spus să plece, a fost trimis a treia oară cu aceeași misiune, dar în zadar. Fata a refuzat din nou oferta lui și Ititaujang a plecat furios. Nu-i plăcea de nicio altă fată din tribul său, așa că a plecat din ținutul acela și a hoinărit multe zile și nopți peste dealuri și văi, prin toată țara.

1169 După îndelungi călătorii, a ajuns pe tărâmul păsărilor și a văzut un mic lac unde înotau multe gâște. Pe mal a văzut o mulțime de ghete. S-a apropiat cu grijă și a furat câte ghete a putut. După scurtă vreme, păsările au ieșit din apă și au descoperit că multe dintre ghetele lor lipseau. S-au speriat și au zburat de acolo. O singură pasăre din cârd a rămas în urmă, strigând: „Îmi vreau ghetele înapoi, îmi vreau ghetele!“ Ititaujang a ieșit din ascunzătoare și a spus: „Îți dau ghetele dacă accepți să fii soția mea“. Ea s-a opus, dar când Ititaujang s-a întors să plece cu ghetele ei, a acceptat cam fără tragere de inimă.

1170 Ititaujang a lăsat-o acum să-și pună ghetele și s-a transformat imediat într-o femeie frumoasă. S-au dus pe malul mării, unde s-au stabilit într-un sat. Au trăit aici împreună câțiva ani și au avut un fiu. Cu timpul, Ititaujang a devenit un om foarte respectat și era de departe cel mai bun vânător de balene dintre eschimoși. Într-o zi, eschimoșii au ucis o balenă

[38] *Ititaujang* înseamnă „asemănător unui anus“ — nota lui Boas.

[39] „Mică vidră de mare singuratică“.

și erau ocupați să o tranșeze și să ducă seul și carnea la colibele lor. Deși Ititaujang muncea din greu, soția lui stătea degeaba în apropiere. Când a strigat-o și i-a cerut să-l ajute, femeia a obiectat, spunând: „Mâncarea mea nu provine din mare, ci de pe pământ; eu nu mănânc carne de balenă; nu te ajut".

Ititaujang i-a răspuns: „Trebuie să mănânci carne de 1171
balenă; așa o să-ți umpli stomacul". Ea a început să plângă și a strigat: „Nu vreau să mănânc așa ceva; nu vreau să-mi murdăresc hainele albe și curate". S-a dus pe plajă, căutând cu înfrigurare pene de păsări. După ce a găsit câteva, și le-a pus între degete și între degetele copilului ei; amândoi s-au transformat în gâște și și-au luat zborul.

Când au văzut eschimoșii așa ceva, au strigat: „Ititaujang, 1172
soția ta pleacă în zbor!" Ititaujang s-a întristat foarte tare; plângea după soția lui și nu îi mai păsa de abundența de carne și seu, nici de balenele care ieșeau la suprafață aproape de mal. Și-a urmat soția și a traversat tot ținutul în căutarea ei. Pe măsură ce hoinărea, cânta o melodie: „Acolo, acolo sus vreau să ajung, acolo pe tărâmul păsărilor, I-ja-ja-ja".

După ce a călătorit multe luni obositoare, a ajuns la un 1173
râu. Acolo a văzut un om care tăia așchii dintr-o bucată de lemn cu o secure mare. De îndată ce cădeau așchiile, el le șlefuia cu penisul său și acestea se transformau în somoni, devenind atât de alunecoși încât îi scăpau din mâini și cădeau în râu, de unde coborau către un lac mare din apropiere. Pe bărbat îl chema Exaluqdjung (micul somon)[40].

Apropiindu-se de bărbat, Ititaujang s-a înspăimântat de 1174
moarte când a văzut că spatele lui era complet găunos. Putea să se uite din spate până în gura bărbatului. S-a furișat cu grijă înapoi și, ocolind, s-a apropiat de om din direcția opusă.

[40] Krickeberg, editor al culegerii germane de basme din America de Nord, remarcă aici că „povestea omului care face pești din așchii de lemn este cunoscută de toate triburile de eschimoși, din Alaska până în Groenlanda, fiind întâlnită și pe coasta Pacificului de Nord-Vest" — W. Krickeberg, *Nordamerika*, p. 370. Vezi aici povestea „Bărbatul care face somoni pentru ființele umane", menționat mai jos.

1175 Când l-a văzut Exaluqdjung venind, s-a oprit din tăiat aşchii şi l-a întrebat: „Din ce direcţie te-ai apropiat de mine?“ Arătând în direcţia de unde venise ultima oară şi de unde nu putea să vadă spatele găunos al lui Exaluqdjung, Ititaujang a răspuns: „De acolo am venit“. Auzind acestea, Exaluqdjung a spus: „Ce noroc ai avut. Dacă ai fi venit din partea cealaltă şi mi-ai fi văzut spatele, te-aş fi omorât imediat cu securea mea“. Ititaujang era foarte bucuros că îl ocolise şi îl păcălise astfel pe făuritorul de somoni. L-a întrebat: „Ai văzut-o pe soţia mea, care a trecut pe aici?“ Exaluqdjung chiar o văzuse şi a spus: „Vezi insula aceea mică din lacul cel mare? Acolo trăieşte acum şi are alt soţ“.

1176 Când a auzit Ititaujang acestea, s-a frământat foarte tare, căci nu ştia cum să ajungă la insula aceea. Dar Exaluqdjung i-a promis, amabil, să-l ajute. S-au dus pe plajă. Exaluqdjung i-a dat şira spinării unui somon şi i-a spus: „Acum închide ochii. Şira spinării se va transforma într-un caiac şi te va duce în siguranţă pe insulă. Dar ai grijă să nu deschizi ochii, fiindcă se va tulbura barca“.

1177 Ititaujang a promis că va face întocmai. A închis ochii, şira spinării s-a transformat într-un caiac şi a traversat lacul. Deoarece nu auzea clipocitul apei, era curios să vadă dacă se mişca barca. A deschis doar puţin ochii. Dar abia a reuşit să zărească ceva, când caiacul a început să se legene violent şi s-a prefăcut din nou într-o şiră a unei spinări de peşte. A închis repede ochii şi s-a transformat din nou în barcă, după care şi-a continuat drumul. În scurtă vreme a acostat pe insulă.

1178 Acolo a văzut o colibă şi pe fiul lui jucându-se pe o plajă din apropiere. Când a ridicat privirea şi l-a văzut pe Ititaujang, băiatul a alergat la mama lui, plângând: „Mamă, a venit tata şi se îndreaptă spre coliba noastră“. Mama i-a răspuns: „Du-te şi joacă-te, tatăl tău e departe şi nu are cum să ne găsească“. Copilul a ascultat-o, dar când l-a văzut pe Ititaujang apropiindu-se, s-a întors la colibă şi a spus: „Mamă, a venit tata şi se îndreaptă spre coliba noastră“. Mama l-a

trimis din nou la joacă, dar acesta s-a întors în scurt timp, spunând că Ititaujang era acum foarte aproape.

Abia a terminat de vorbit băiatul când Ititaujang a deschis 1179
ușa. Când l-a văzut noul soț, i-a spus soției să deschidă o cutie care se afla într-un colț al colibei. Femeia a făcut întocmai și au ieșit de acolo o mulțime de pene, care s-au lipit de ei. Femeia, noul ei soț și copilul s-au transformat din nou în gâște. Coliba a dispărut; dar când i-a văzut Ititaujang pregătindu-se să-și ia zborul, s-a înfuriat și i-a spintecat burta soției sale, înainte să apuce să fugă. Și au căzut multe ouă din ea[41].

Numele bărbatului era un blestem greu, care îi reamintea mereu 1180
de urâțenia și ridicolul său. Îl împiedica să urmeze o cale normală în lume și să-și găsească o soție. Însă un blestem poate fi și o vocație. Blestematul este atunci cel ales, din partea inconștientului, adică din spate, de unde și numele lui. Sărăcia îl împinge către tărâmul păsărilor, al sufletelor și al viselor. Pe tărâmul intuițiilor și viselor, el găsește iazul gâștelor sălbatice. Aici întâlnim motivul fecioarei-lebădă, dar în formă răsturnată, inversată. În motivul normal al lebedei, omul fură mantia de pasăre, în timp ce în această poveste el îi fură ghetele *de om*, potențialul superior al ființelor magice. Acestea devin dependente de bunăvoința lumii profane. Acest lucru poate avea de-a face cu o intervenție într-un proces care are loc de altfel într-o manieră ritmică. Gâștele sălbatice trăiesc ca femei, uneori ca păsări. Cu alte cuvinte, anima se manifestă uneori într-o formă palpabilă mai apropiată de conștiință, iar uneori ca sentiment, idee sau gând trecător înaripat. Furtul ghetelor femeii poate avea o semnificație erotică[42].

Prin furt, una dintre femeile-gâște este forțată să se supună pu- 1181
terii eroului. În mod natural, acest lucru i se întâmplă tocmai acelei femei care nu vrea sub nicio formă să accepte pierderea unei șanse

[41] F. Boas, „The Central Eskimo", pp. 615–618. [Pentru alte formulări, consultați varianta originală.]

[42] Despre semnificația erotică a pantofului, vezi Dr. Aigremont, *Fuss- und Schuh-Symbolik*.

de a deveni o femeie umană. Așadar, există o dorință din partea animei de a deveni om și de a fi salvată din natura sa animală[43]. Aspectul de animal îi este impus de către conștiința eului, a cărui lumină strălucitoare reprimă anima și o alungă în inconștient. Este sarcina oamenilor să o izbăvească din această stare. Astfel, în basmul „Fermierul și soarele de aur", un fermier rus ridică o rață din apă (la cererea ei!) și aceasta se transformă într-o fecioară frumoasă, sora soarelui. Această rață a fost creată din untură de porc topită (*Griebenschmalz*), pe care fermierul o adusese din iad și care reprezintă, de fapt, păcătoșii arși! Astfel este indicată identitatea secretă a animei cu umbra, ființa umană inferioară, întunecată. Într-o paralelă a basmului fraților Grimm „Cele trei pene" (vezi volumul ulterior) din Hessa (Germania), eroul nătâng găsește o broască urâtă într-o încăpere subterană plină de pietre prețioase. Broasca strigă la el: „Îmbrățișează-mă și pierde-te!" După care Cap-sec ia broasca și o duce sus, la un iaz, în care sar împreună. De îndată ce ating apa, Cap-sec descoperă o fecioară extraordinar de frumoasă în brațele sale[44]. În altă versiune din Hessa, eroul trebuie să sară în iaz la ordinul broaștei și să se lupte cu ea, iar astfel broasca își recapătă frumoasa formă umană.

1182 În aceste povești este demonstrată în mod clar sarcina izbăvirii sufletului. Motivul fecioarei-lebădă simbolizează un efort de a deveni conștient, de a trage ființa superioară ascunsă în spatele celei sălbatice către o conștientizare mai înaltă. Acest motiv este legat de testul des întâlnit de *a sta treaz*, după cum este ilustrat în basmul norvegian „Mai la sud decât sudul și mai la nord decât nordul în marele munte de aur". În această poveste, eroul, un băiat, este însărcinat să afle cine calcă în picioare lanurile de grâu noaptea. El trebuie să stea treaz și să vegheze toată noaptea, iar astfel descoperă că vinovații sunt trei

[43] Această dorință este formulată într-o manieră extrem de poetică în basmul „Mica sirenă" de Hans Christian Andersen. *Cf.* Lüthi, *The European Folktale*, p. 114, care consideră prințesa din povești în formă animală și căutarea izbăvirii „sufletului uman" prin excelență partea din suflet care tânjește activ după uniunea cu partea spirituală.

[44] J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 2, p. 31.

porumbei. Atunci când băiatul îi înfruntă, ei se transformă în trei tinere frumoase care fuseseră blestemate de un trol să-i îndeplinească sarcinile distructive. Acest trol ura „sângele de creştin", aşa că este legat de figura diavolească a zeului întunecat. Băiatul le salvează pe cele trei fecioare şi se însoară cu fata mijlocie.

O altă formă de a face anima conştientă, văzută în mod figurativ 1183
ca salvarea sa de forma animală, este motivul dezmembrării sau al decapitării. Un basm german cules de fraţii Grimm se numeşte „Cum a salvat-o neghiobul pe prinţesă":

> Ca excepţie, unui nătâng i s-a dat voie să păzească vaca 1184
> slăbănoagă a familiei. De îndată ce a preluat sarcina, vaca a luat-o la fugă. El a ţinut bine de frâie, pe măsură ce îl târa peste câmpuri şi un ochi mare de apă curgătoare. Ajunşi pe cealaltă parte a râului, l-a tras într-un hambar unde se afla o iesle de aur cu grilaje din argint pentru nutreţ, plină cu cel mai frumos fân. Vaca s-a apucat să mănânce de acolo. Apoi l-a tras pe nătâng până acasă şi oamenii l-au lăudat pentru aspectul minunat al vacii şi faptul că avusese atâta grijă de ea. Fiind tras a doua oară peste apă, s-a întâlnit cu un câine negru, care l-a rugat pe nătâng să nu îl bată, dar a doua zi să aducă un topor şi să-i taie capul. Nătângul îndeplineşte întocmai aceste instrucţiuni, vine a doua zi cu un topor şi urmează, curajos, câinele la cererea acestuia, pe o cărare lungă până la un ciot de copac, unde îi taie capul câinelui. Deodată, apare o prinţesă superbă în faţa nătângului. În jurul ei stau numeroşi conţi şi contese, lorzi şi domniţe, toţi salvaţi de el. Nătângul este ales ca soţ al prinţesei. „De vreţi să ştiţi dacă nătângul a mai dus vreodată vaca înapoi, va trebui să-l întrebaţi pe tatăl lui, din sat."[45]

Vaca, fiind cea care îl conduce pe erou către figura anima, este o 1185
imagine a Marii Mame. În psihologia lui Jung, imagoul mamei este

[45] Paul Zaunert, *Deutsche Märchen seit Grimm*, pp. 187–189.

un precursor al imaginii anima[46], mai ales atunci când conștiința este copilărească și imatură, la fel ca nătângul din povești. Vaca, imagine a naturii hrănitoare a inconștientului, cunoaște izvoarele vieții, tărâmul de dincolo de ape din care izvorăște bogăția spirituală a individului.

1186 Anima apare aici — ca un câine negru — sub formă de animal, fiindcă esența sa încă nu a fost experimentată de conștiință. Este doar o entitate întunecată și instinctivă; și este nevoie de o intervenție violentă pentru a-i aduce natura la lumină. La fel ca statul treaz, observația concentrată sau ridicarea păsării din apă, dezmembrarea este o imagine pentru a face un anumit conținut conștient, mai ales prin muncă spirituală. Se pare că este un act de violență împotriva inconștientului, dar conduce la o salvare de plictiseala interioară. O altă imagine a acestui fapt este furtul mantiilor de animal sau pantofilor, care reprezintă o conștientizare mai puțin profundă și, prin urmare, de obicei îi conferă doar temporar animei un aspect uman.

1187 Basmul inuit „Ititaujang" se preocupă, cel puțin la început, de procesul invers: eroul ia hainele de om ale animei (în acest caz, ghetele) și nu o forțează să vină pe lumea aceasta, ci îi invadează tărâmul. După ce o prinde, merg să locuiască împreună; dar nu în casa lui anterioară, ci pare că trăiește cu ea undeva în apropierea apei, adică pe tărâmul magic sau cel puțin într-o zonă limitrofă (malul mării!), ceea ce înseamnă că i se supune parțial. În mod evident, traiul alături de ea îl transformă într-un vânător de balene faimos. Deoarece anima reprezintă vocea inconștientului, natura și instinctele, a o face conștientă înseamnă a deveni conștient de procesele naturii. Acest lucru conferă un sentiment sporit de siguranță atunci când ne aflăm în natură. O relație pozitivă cu anima în basme este răsplătită adesea cu noroc la vânătoare. Datorită naturii sale pe jumătate de animal, pe jumătate de om, ea creează o legătură cu lumea animalelor. Doar vânătorul care poate empatiza cu animalele și le poate înțelege instinctiv va avea noroc în doborârea prăzii. Trăind cu femeia de pe tărâmul păsărilor, din suflet, bărbatul devine

[46] Vezi C.G. Jung, OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §314.

inconștient, la bine și la rău. Dar măcar în această poveste, starea respectivă nu este permanentă. Deoarece bărbatul nu recunoaște cu adevărat natura esențială a acestei femei, cu timpul, viața alături de el devine insuportabilă pentru femeia-pasăre. Separată cu forța de tărâmul ei, refuză să accepte mâncarea omului. Despărțirea este inevitabilă, fie permanentă, fie ca preludiu pentru călătoria ulterioară a omului pe tărâmul inconștientului. La fel ca magicianul Maitchaule din „Vizita în rai", bărbatul din actuala poveste obține acces la zeul întunecat, condus de dorința sa pentru femeia pierdută[47]. Femeia din „Ititaujang" își pune pene de pasăre între degete și între degetele fiului lor — care reprezintă legământul relației și viitorul tatălui — și zboară înapoi pe tărâmul gâștelor sălbatice, în inconștient.

Ititaujang îl întâlnește pe misteriosul „Făuritor de somoni", care 1188
are spatele găunos. Deși creează pești din aschii de lemn prin magie și astfel generează viață într-un mod continuu creativ[48], el este, evident, un zeu al morții. Așadar, din nou, în spatele animei se află figura Zeului Ascuns în aspectul său dual (amintiți-vă de cele două capete ale Tatălui Vulturilor Regali din „Vizita în rai" și din „Makonaura și Anuanaitu", precum și spatele letal al lui Balor din „Balor și nașterea lui Lugh"). Peștii simbolizează, după cum am mai menționat, conținuturile hrănitoare și pline de inspirație ale inconștientului. Bărbatul îi trimite în amonte, către lac, adică el creează în mod constant acest curent fundamental al inconștientului ce susține viața și tinde către sus. Ititaujang descoperă astfel izvorul fluxului hrănitor de viață al inconștientului, însă observă și că el însuși stă cu fața spre partea morții. El ajunge în centru, unde viața și moartea converg ca una singură, către esența primordială misterioasă și divinitatea

[47] Vezi „Păstorul și cele trei iele", o poveste care începe tot cu motivul fecioarei-lebădă, și unde păstorul trebuie să călătorească spre tărâmul magic ca să-și recâștige soția a doua oară. Vezi și „Cele trei prințese care au fost preschimbate în lebede", „Femeia-lebădă" și „Floarea fericirii". În basmul din urmă, eroul primește de la pitici o pușcă magică în schimbul unui serviciu pe care l-a făcut acestora. Când țintește trei gâște de aur, ele își iau zborul și devin fecioare care se află sub vraja unui balaur. Eroul nu mai trage și se însoară cu cea mai mică dintre ele.

[48] Vezi imaginea creatorului de somoni din „Bărbatul care face somoni pentru ființele umane".

creativă. Acesta se numește „micul somon". Este și strămoșul totemic al somonului, din care s-au desprins toți peștii individuali (așchiile de lemn). Ititaujang își ascunde cunoștințele privind aspectul letal al acestui zeu. Dacă le-ar fi recunoscut, ar fi atestat superioritatea și vocația sa de șaman, riscând astfel o confruntare serioasă cu acest zeu (amintiți-vă de încercarea grea a lui Maitchaule din „Vizita în rai"). El preferă să se prefacă neștiutor și să ignore dificultățile, astfel încât acțiunea basmului rămâne împotmolită în nisip. Se lasă purtat în amonte, într-o barcă fermecată făcută din scheletul unui somon, către insula unde trăiește gâsca sălbatică, cu alte cuvinte, înapoi la origine. În caiacul făcut din scheletul somonului, el deschide ochii, în ciuda instrucțiunilor lui Exaluqdjung, și se trezește în fața unui pericol iminent, așa că îi închide repede la loc. Astfel alunecă în inconștient și ajunge la anima. Aceasta s-a măritat cu altă gâscă sălbatică, așadar s-a reconectat cu partea animală din inconștient.

1189 Pentru început, anima este adesea însoțită de „umbra" bărbatului ca însoțitor masculin. Caimanul din „Makonaura și Anuanaitu" era și un frate-umbră masculin al animei. În acea poveste, Makonaura, eroul, a ucis acest frate, declanșând astfel un șir de consecințe tragice. Un exemplu deosebit de bun al legăturii animei cu umbra este basmul menționat mai sus, „Povestea regelui orb care trăia în ținuturile din vest", în care o pasăre neagră care stă într-un smochin îi arată eroului calea către „femeia înaripată" dorită, care posedă pasărea vindecătoare. Pasărea neagră se transformă mai târziu în bărbat și, drept răsplată pentru serviciile sale, își dorește jumătate din întreaga avuție a eroului. Eroul este dispus chiar să o taie în două pe soția sa înaripată cu sabia și să o împartă și pe aceasta. Dar cel întunecat se mulțumește cu dovada dragostei și dispare. Și aici, umbra și anima apar ca o pereche de păsări. În basmul despre Ititaujang, anima revine la forma sa anterioară, legată de partea sa animală, de umbră. Acest lucru înseamnă că a devenit din nou complet inconștientă. Când Ititaujang vede anima și pe cel de-al doilea soț al ei, aceștia încearcă să fugă cu ajutorul unui nor de pene care se lipesc de ei. Figurile căutate se evaporă sub privirea conștientă. Dispare și coliba cu forma lor umană. Ititaujang intervine în ultima clipă cu un gest

violent, pentru a împiedica anima să-și ia zborul. El îi spintecă burta, de unde cad multe ouă pe pământ. Ouăle, ca și semințele, semnifică elementele primordiale care conțin viitorul. Prin implicarea sa conștientă, Ititaujang ajunge să-și dea seama de semințele creative ascunse în anima. El recunoaște valoarea intrinsecă a experienței animei, caracterul și substanța ei. Cu această menționare a semințelor, care simbolizează ceea ce va urma, povestea se sfârșește într-un mod nedeterminat, neformat și oniric. Acest fir al poveștii este tipic, în măsura în care basmele popoarelor naturale indică adesea relații profunde și sugerează posibile dezvoltări, dar nu se cristalizează într-o formă coerentă clară.

Basmul islandez „Pielea de focă" este la fel de tragic și se des- 1190
fășoară fără o evoluție care să conducă spre un anumit țel.

Acum mult timp, un bărbat din Myrdal, din est, se plimba 1191
dimineața devreme, înainte să se trezească ceilalți oameni. A ajuns la niște stânci și a văzut intrarea într-o peșteră. Auzea zgomote: era veselie și se dansa înăuntru. În fața peșterii a observat un număr mare de piei de focă. A ridicat una dintre ele, a dus-o acasă și a încuiat-o în cufărul său. Puțin mai târziu, în decursul zilei, s-a întors la intrarea în peșteră. A văzut acolo o fată frumoasă, complet dezbrăcată, care plângea amarnic. Era foca a cărui piele o luase el. Bărbatul i-a dat fetei niște haine, a consolat-o și a luat-o acasă cu el.

Pe măsură ce trecea timpul, fata a ajuns să-l accepte, dar 1192
nu s-a înțeles niciodată bine cu alți oameni. De obicei stătea și se uita la mare. După o vreme, bărbatul a luat-o de soție. Au trăit fericiți împreună și au avut mulți copii.

Țăranul pescar ascunsese bine pielea de focă, încuind-o 1193
în cufărul lui, și purta cheia cu el oriunde se ducea. După mulți ani, a ieșit cu barca la pescuit, ca de obicei, dar și-a uitat cheia acasă, sub pernă. Alții spun că țăranul s-a dus la slujba de Crăciun cu alți oameni, dar soția lui nu se simțea bine și a rămas acasă. Se spune că uitase să scoată cheia din buzunarul hainelor lui de zi cu zi. În orice caz, când a ajuns

acasă în seara aceea, cufărul era deschis, iar soția lui dispăruse cu pielea. Găsise cheia și, de curiozitate, se uitase în cufăr. Acolo își descoperise pielea de focă. Nu a rezistat tentației, și-a luat rămas-bun de la copiii ei, și-a pus pielea de focă și a sărit în mare. Oamenii spun că, înainte să sară în mare, a strigat:

1194 „Vreau și totuși nu vreau,
Am șapte copii pe fundul mării,
Dar am șapte copii și aici, sus".

1195 Se spune că lucrul acesta i-a atins inima țăranului. După aceea, când ieșea cu barca la pescuit, o anumită focă înota adesea în jurul bărcii lui și părea că lăcrimează. Din clipa aceea a avut întotdeauna succes la prins pește și era adesea atins de noroc.

1196 Când oamenii din oraș vedeau copiii celor doi ieșind pe plajă, adesea o focă înota în jurul lor, de parcă îi însoțea. Le arunca pești colorați și scoici frumoase pe plajă. Dar mama nu s-a mai întors niciodată pe pământ[49].

1197 Începutul și acțiunea inițială ale basmului corespund în termeni generali poveștii anterioare. Din nou, anima are formă uneori animală, alteori umană. Ea este forțată să adopte o existență umană, dar nu se simte comod[50]. De data aceasta, când se întoarce la natura sa animală, nu ia copiii cu ea, așa că rămâne într-un conflict tragic; ea are „șapte copii în mare și șapte copii pe pământ".

1198 Numărul șapte este asociat adesea cu imaginea sufletului. Este numărul sacru al Atenei, fecioară și „pătrunsă de natura luminoasă", care s-a născut din capul lui Zeus și este „mai presus de orice lucru

[49] [Această versiune este tradusă din cea germană din A. Avenstrup și E. Treitel, *Isländische*, pp. 258–259. A fost consultată și traducerea online în engleză a lui Ashliman.]

[50] Vezi conceptul formei animale și umane a sufletului din O. Tobler, *Epiphanie*, *passim*; și Bächtold-Stäubli, *s.v. Tier* și *Tiergestalt* („animale și figuri animale").

material“[51]. Potrivit lui Platon, sufletul lumii se învârte în șapte cercuri interioare și un cerc exterior neîmpărțit, iar întregul este o buclă ce circulă în sine[52]. (Această speculație se referă la orbitele planetelor.) Conform teoriei neopitagoreice a numărului, șapte este singurul număr prim între unu și zece care nu generează [adică nu creează, nu produce] alte numere și nu este nici el generat de (nu este produsul unor) alte numere[53].

Prin urmare corespunde lui Nike cea fără de mamă sau Partenos, 1199
sau celui care cârmuiește universul[54]. Potrivit cosmogoniei elenistice, sufletul ia naștere din al șaptelea râs al divinității primordiale[55]. Numărul sacru șapte are, de obicei un rol important: sunt șapte zile ale săptămânii (o săptămână de șapte zile este aproximativ un sfert din ciclul lunar mediu), șapte planete, șapte culori, șapte metale, șapte vocale, șapte note muzicale etc.[56] În acest context, numărul șapte este legat de ideea unei ierarhii, unei revoluții, unei întoarceri sau renașteri. Este un simbol al dezvoltării și mișcării, spre deosebire de numerele statice patru și opt, care rezumă o plenitudine atinsă. „Cele șapte trepte simbolizează transformarea.“[57] Prin faptul că șapte

[51] Vezi J.J. Bachofen, *Mutterrecht*, p. 60.

[52] Vezi Plato, *Republic*, pp. 300–301; Stephanus, pp. 616–617; și Platon, *Timaios*.

[53] [Așa cum este folosit de Jung și von Franz (vezi *Număr și timp* din *Nota despre numere* a lui Jung), termenul a genera = a zămisli, atunci când se aplică la numere, se referă la „a fi produs prin înmulțirea altor numere“ și „a crește prin autoînmulțire“. Sursa referinței la teoria neopitagoreică nu a fost încă găsită.]

[54] Vezi H. Leisegang, *Die Gnosis*, pp. 42–43.

[55] Vezi R. Reitzenstein, *Hellenistic*, pp. 269–270.

[56] Vezi A. Dieterich, *Eine Mithrasliturgie*, p. 186.

[57] C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §99, fig. 28. Vezi și *The I Ching or Book of Changes*, hexagrama 24, *Fu*, „Întoarcerea (Cotitura)“ — „Toate mișcările se realizează în șase etape. Etapa a șaptea aduce întoarcerea“ (*The I Ching or Book of Changes*, p. 98) [trad. rom.: *Yi Jing. Cartea schimbărilor*, ed. cit., p. 126]. Vezi și basmul „Crearea lumii“, în care divinitatea creează o lume de șapte ori, însă pe fiecare o distruge fratele său care face boacăne. Odată cu a opta încercare, el reușește, fiindcă și-a încuiat fratele în spatele a patru bare de fier încrucișate și stivuite unele peste altele, iar fiecare dintre cele opt capete este îndreptat spre una dintre cele opt direcții cerești (o mandala). Vezi G.R.S. Mead, *Fragments*, pp. 370–371, mai ales p. 379. În speculația gnostică, Ogdoadele (patru perechi masculin-feminin) reprezintă Pleroma, Plenitudinea, cele șapte sfere planetare semnifică drumul

indică întotdeauna trecerea și transformarea către opt, el semnifică și renașterea[58].

1200 Considerăm că legătura figurii feminine, a mamei-focă, cu cei șapte copii ai săi este semnificativă. Eroina din „Albă-ca-Zăpada" locuiește cu șapte pitici. În „Cei șapte corbi", cei șapte frați primesc o soră, care îi transformă în opt[59]. Văzută prin prisma psihologiei bărbatului, o a opta figură sub forma femeii indică o parte a sufletului îndepărtată de conștiința care stă nerăscumpărată în adâncuri — acest lucru descrie exact anima. Sfârșitul tragic al basmului despre pielea de focă sugerează că aici anima nu a putut fi salvată și alunecă înapoi în inconștient, în mare, și revine la aspectul său animalic.

1201 Cei șapte copii sunt dublați, șapte pe uscat și șapte în mare. Adică viitorul, țelul este jumătate conștient, jumătate inconștient — doar o vagă aluzie la posibilitatea schimbării. Tărâmul conștientului și cel al inconștientului se separă din nou, iar cuvintele melancolice ale femeii-focă atunci când pleacă și imaginea înduioșătoare a focii

ascendent sau descendent al sufletului. Această idee a fost exprimată și de imaginea Sophiei, mama tuturor ființelor vii, și a celor șapte fii ai săi; impreună cu ei, ea reprezintă optul perfecționat. Vezi și G.R.S. Mead, *Fragments*, pp. 323, 526 și urm.; și H. Leisegang, *Die Gnosis*, pp. 176 și urm., 179 și urm., 334. Vezi și cei șapte tineri cu capete de taur (impreună cu Mithra, din nou formează opt) din Liturghia mithraică — A. Dieterich, *Eine Mithrasliturgie*, pp. 72 și urm.

58 În teologia creștină, cei „Șapte adormiți din Efes" se referă la un grup de tineri creștini care s-au ascuns într-o peșteră din afara orașului Efes în jurul anului 250 d.Hr. ca să scape de persecuția creștinilor ce avea loc în timpul domniei impăratului roman Decius. Au adormit în peșteră și se pare că s-au trezit după 150–200 de ani, în timpul domniei lui Teodosie al II-lea. Aceeași poveste devine bine-cunoscută în Surata 18 din Coran. În această versiune, un câine face parte dintre cei șapte, formând un opt. Vezi comentariul lui C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §282; și în OC 9/1, *Despre renaștere*, §240 și urm., mai ales §242 n. 6, 246 n. 16. Vezi și poemul lui Goethe din *West- Eastern Divan, XII. Book of Paradise: The Seven Sleepers*, unde scrie: „Nici la rege, nici la oameni/ Nu se mai întoarce vreodată acel muritor ales;/ Căci Cei Șapte, care de veacuri —/ Numărul lor era opt, împreună cu un câine —/ Fuseseră despărțiți de restul lumii".

Chiar și la azteci există un tărâm al nașterii și o țară de origine numită „Șapte Peșteri". Vezi notele explicative din W. Krickeberg, *Azteken und Inka*, pp. 325, 332.

59 Vezi H. Zimmer, *Maya*, p. 327 despre Rama, al șaptelea fiu al lui Devaki. Potrivit lui M. Ninck (*Wodan*, p. 261), nașterile multiple indică legături cu elfii, mai ales o origine în apă, ca în actualul basm islandez.

care plânge, a soțului care jelește și a copiilor însoțiți de frații lor focă arată tragedia acestei separări și dorința de izbăvire a figurii necunoscute a sufletului care este ambivalentă cu privire la îndreptarea către lumină[60].

Următoarea variantă provine din Insulele Feroe, „Femeia-focă": 1202

> Focile se trag din oameni care s-au înecat. În nopțile de iarnă (între Crăciun și Bobotează) ele devin din nou oameni. Într-una din aceste nopți, un tânăr a furat pielea de focă a unei fete frumoase și a forțat-o să se mărite cu el. Au trăit fericiți împreună, dar într-o zi a uitat cheia de la cufărul unde ținea pielea ei, în casă. Soția lui a găsit pielea și, când s-a întors soțul, ea dispăruse deja. Însă copiii lui au rămas liniștiți acasă. În mare, femeia-focă s-a întâlnit cu masculul focă pe care îl cunoscuse și îl iubise înainte. Peste câțiva ani, când bărbații de pe insulă erau plecați să vâneze focile la locul lor de împerechere noaptea, femela focă i-a apărut tânărului într-un vis și i-a cerut să-i cruțe pe soțul ei și pe cei doi copii

[60] Vezi legenda citată în L. Laistner, *Das Rätsel*, vol. 1, pp. 134 și urm., despre un păstor care trăia cu o sirenă in casa ei dintr-un lac. Au avut un copil împreună. Fiindcă lui ii era dor de casă, au vizitat lumea de deasupra. Dar când a refuzat să se întoarcă în lac, au împărțit copilul. Au aruncat jumătatea de jos in lac; aceasta a devenit pește. Bărbatul a ingropat jumătatea de sus lângă lac, iar din ea a crescut un nufăr. Stătea pe apă, iar la apus, peștele inota in jurul florii plutitoare.

Aici, experiența animei ne amintește de conținuturile tandre ale inconștientului. Originea acvatică a animei este înfățișată clar și în basmul rusesc „Soția înțeleaptă" (N. Guterman [trad.], *Russian Fairy Tales*, p. 521), în care prostănacul și-a găsit soția pe care și-o dorea urmând sfatul unui inger. Îngerul i-a spus să meargă la un anumit râu, să stea pe un anumit pod și să se uite in apă. „Vor trece tot felul de pești pe lângă tine, mici și mari. Printre acești pești va fi și un biban cu un cerculeț. Prinde și aruncă acest pește în spatele tău, pe pământul umed." Prostănacul face acest lucru, iar bibanul se transformă într-o fecioară incântătoare.

În spatele celui care aruncă se află locul magic — acolo vede el frumoasa fecioară. În fața lui, în conștiință, el a văzut doar un pește. În „Pescarul și nevasta lui" apare figura personalității interioare superioare a pescarului ca pește. Faptul că atât anima, cât și umbra apar in această formă demonstrează relația lor strânsă, la fel ca Anuanaitu și fratele ei in „Makonaura și Anuanaitu", frați și copii ai bătrânului caiman. Vezi și L. Frobenius, *Zeitalter*, pp. 42 și urm, 304 și urm.

focă ai lor. I-a arătat locul lor de pe plajă și modelele de pe pieile lor de focă. Tânărul fermier a nesocotit avertismentul și au fost ucise toate focile. Din întâmplare, a primit carnea de focă a soțului și părți din cei doi copii focă, drept parte a prăzii care i se cuvenea. La cină, vânătorii au fiert capul și picioarele din față și din spate. Când au pus carnea în fața lor, s-a auzit o bubuitură și un zgomot asurzitor. Soția focă a intrat în afumătoare sub forma celui mai urât trol care fusese văzut vreodată. A mirosit albia și a strigat furioasă: „Aici este bătrânul cu nasul cârn, mâna lui Harek și piciorul lui Fridrik! Răzbunarea va cădea asupra tuturor oamenilor lui Mikladal. Mulți dintre ei vor cădea sau se vor îneca, până ce vor fi suficienți să se țină de mâini și să înconjoare toată insula Kallsöy". Blestemul ei s-a împlinit.

1203 Propoziția de la începutul acestui basm explică faptul că focile sunt ființe umane înecate. Astfel că sunt suflete moarte, care, după cum am indicat mai sus, pentru multe culturi adoptă o formă de animal. Aceste animale sunt așadar marcate ca fiind *speciale*, oamenii le „cunosc" ca părți din suflet sau energii psihice, care sunt sacre pentru ei[61]. În termeni psihologici, ei au devenit purtători ai unei proiecții a părților din suflet și, astfel, tabu.

1204 Câștigarea animei prin furtul veșmintelor animalului arată cum un individ poate redobândi o parte din această proiecție și o poate integra sau cel puțin afilia vieții sale umane. În această poveste, insensibilitatea bărbatului l-a împiedicat să păstreze pentru totdeauna acel premiu, care i-a fost acordat ca realizare spontană a unui gând fericit. Într-un moment de neglijență, imaginea sufletului său alunecă din nou pe tărâmul animalelor, adică în inconștientul său. Masculul focă este o imagine a umbrei sale, alături de care anima intră într-o uniune indisolubilă. Fiindcă omul este conectat spiritual cu aceste animale, el nu se poate comporta impersonal față de ele, precum

[61] [În germană, cuvântul *betrachte* („a privi") provine din *trächtig machen* („a însămânța un animal").]

ceilalți vânători, fără să aibă de suferit. Apariția animei într-un vis arată calitatea *psihologică*[62] a acestui fenomen într-o manieră caracteristică. Ce ar putea alții să facă fără a fi pedepsiți nu îi este permis acestui bărbat care deține mai multe cunoștințe psihologice. Indiferent dacă îi plăcea sau nu, era obligat să îndeplinească instrucțiunile sufletului său. Prin faptul că nu a respectat aceste instrucțiuni, el își primește pedeapsa adecvată, iar anima lui devine un trol malefic. Aceasta își dezvăluie caracterul demonic și copleșitor față de el. Blestemul ei, ca marea să revendice acum la fel de multe victime câte a pierdut ea, ar putea fi interpretat simbolic ca însemnând că inconștientul va învălui și captura mai multe vieți[63].

Mai important și mai bogat în detalii este basmul irlandez „Sirena 1205
și marele Dubhdach“[64], în care cauza misterioasă a aspectului animalic al animei primește o explicație:

> În vremurile străvechi, înainte de venirea Sf. Patrick, în 1206
> Irlanda trăiau neamuri păgâne. Aceștia aveau multe fiice, pe care tații lor le iubeau mai presus de orice. Așa stăteau lucrurile. Când s-a împrăștiat zvonul că un om sfânt câștiga putere asupra regilor păgâni, neamurile nu s-au bucurat de supremația acelui „Patrick făcător de minuni“. Acel mic „porcar Patrick“ era privit ca un străin, iar păgânii se temeau de el. Auzeau zvonuri că, dacă dobândea supremația în Irlanda, avea să inunde ținutul cu străini. Tații nu voiau ca fiicele lor să se mărite cu niște intruși, așa că le-au dus la Inis Eisgir Abhann în Sligo (acum Enniscrone). Pe drum, au aruncat un farmec asupra fecioarelor și le-au împins în mare. Acolo, au trăit ca un trib sub valuri. Povestea destinului lor a fost transmis din tată în fiu și a dăinuit secole la rând, până în ziua de astăzi. Bătrânii din acea regiune sunt la fel

[62] [În germană, *seelisch*; alte traduceri: mintal, spiritual.]

[63] [Cu alte cuvinte, victimele vor înnebuni.]

[64] Semnificația numelui Dubhdach nu este clară; s-ar putea referi la *dubhach* = trist, îndurerat sau *Dubhthach*, un druid convertit.

de siguri ca de faptul că au păr în cap că fecioarele trăiesc și astăzi sub mare[65].

1207 Chiar și regele suprem al păgânilor, Culfogach[66], avea o fiică printre cele care trebuiau să intre sub apă. Când a venit vremea să-și ia rămas-bun de la fiica sa, s-a întristat foarte tare și s-a îngrijorat. După ce toate celelalte fete intraseră deja în mare, s-a grăbit să-și arunce mantia fermecată asupra ei. Dar mantia s-a rupt când fata a sărit în mare. Acum, fiindcă gluga veșmântului s-a rupt, nu a rămas pe ea la fel de multă magie ca pe celelalte fete. Prin urmare nu a reușit să ajungă pe fundul apei, ci a râmas printre valuri. Din când în când, ieșea pe plajă și se pieptâna.

1208 Vremurile erau bune și vremurile nu erau rele. La mult timp după ce păgânii fuseseră îngropați în pământ, oamenii încă povesteau despre fecioarele frumoase care trăiau sub ape. Când o zăreau ocazional pe fiica sirenă a lui Culfogach pe stânci la reflux, aveau impresia că este o regină prin comparație cu alte femei. Trăia acum în Inis Eisgir Abhann o veche familie nobilă cu numele de Dubhdach, ai cărei fii încercau în zadar să zărească frumoasele sirene. Lucrurile au continuat astfel mulți ani, până ce doi dintre frați au murit, dar mezinul a supraviețuit. S-a întâmplat ca într-o zi, în timp ce se plimba pe marginea stâncilor, acesta să vadă departe, în valuri, ceva ce se unduia și semăna cu o femeie. S-a uitat atent cum silueta aceea se apropia din ce în ce mai mult de coastă. S-a ascuns în spatele unei stânci și a urmărit ființa aceea urcând pe pietre. Apoi a văzut o femeie ridicându-se din valuri și urcând pe stânci. Și-a scuturat mantia, a scos pieptănul dintre sâni și a început să se pieptene. Marele Dubhdach nu mai văzuse niciodată cu ochii lui o fecioară atât de frumoasă. S-a lăsat în jos, pe stânci, fără să fie văzut de fată, s-a furișat în spatele ei și i-a furat veșmântul

[65] [De aici, rezumatul oferit de von Franz și von Beit este tradus cu ușoare modificări după traducerea în germană a lui Müller-Lisowski.]

[66] Potrivit unei note a unui culegător și traducător german, numele înseamnă „pirat viclean".

magic. Când a auzit pași în spatele ei, fata a sărit repede și s-a aruncat în mare. Dar, fiindcă nu avea mantia magică, nu putea să se întoarcă sub apă. Fără acoperământul ei fermecat, nu avea parte de magie.

Când sirena și-a dat seama de situația în care se afla, s-a 1209
întors către Dubhdach, a întins mâna, i-a făcut cu ochiul și, chemându-l cu degetul arătător, i-a arătat că trebuia să-i dea înapoi haina. Dar băiatul era extrem de hotărât să nu renunțe la ce avea în mână. A fugit cu forța dragostei, fiindcă știa că ea trebuia să-l urmeze. Și, pentru numele lui Dumnezeu, când l-a văzut pe Dubhdach îndepărtându-se cu veșmântul ei, a fost obligată să-l urmeze, fiindcă nu avea cine să o ajute. A fugit cât au ținut-o picioarele, până la casa lui. Dubhdach a ezitat să-i distrugă straiele fermecate, fiindcă se temea că magia lor avea să aducă dezastru, așa că le-a ascuns. Rugămințile și certurile fetei pentru a-și recăpăta hainele au fost în zadar. Dubhdach i-a dat o slujitoare, care a învățat-o totul despre femei. Sirena s-a dovedit a fi extraordinară, căci nu mai era nicio femeie în întreaga regiune la fel de plăcută și politicoasă ca ea. S-au căsătorit și au trăit fericiți împreună timp de paisprezece ani. Dumnezeu le-a dat trei fii. Când cel mare a împlinit treisprezece ani, Dubhdach a ieșit în grădină și l-au urmat toți copiii săi. L-au văzut cum scoate trei sau patru pietre din zidul grădinii, bagă mâna în gaură și scoate veșmântul soției sale, să vadă dacă nu a putrezit. Când a observat că era urmărit, a pus repede haina înapoi și a închis zidul la loc, crezând că fiii lui se jucau și nu remarcaseră ce făcea el acolo.

Dar pentru numele lui Dumnezeu, fiul cel mare i-a spus 1210
chiar în ziua aceea mamei sale ce văzuse. Femeia și-a dat seama imediat că putea fi mantia ei fermecată. S-a prefăcut grav bolnavă și, fiindcă Dubhdach îi era atât de devotat și ar fi făcut orice îi cerea, l-a trimis într-o lungă călătorie, pe jos, să aducă niște plante vindecătoare, limbă-de-taur. De îndată ce a plecat de acasă, femeia s-a dus în grădină, a scos

pietrele din zid și a luat veșmântul magic. Era la fel de frumos ca în ultima zi când și-l dăduse jos și tânjise atât de mult după el! Împreună cu fiii ei, a alergat către plajă, dar fiindcă ei nu aveau glugi, femeia și-a pus pălăria pe capul lor și i-a transformat, unul câte unul, în niște bolovani mari, la vreo douăzeci de lungimi de braț depărtare de țărm.

1211 Când s-a întors soțul ei, a observat imediat starea jalnică a casei și a întrebat-o pe slujitoare ce s-a întâmplat. Aceasta i-a povestit totul și bărbatul a fugit spre mare. A ajuns la timp să o vadă înotând în valuri și a strigat la ea, implorând-o să se întoarcă.

1212 „Să ai o viață frumoasă", a spus ea. „M-ai pierdut pentru totdeauna. Vezi acele trei stânci care ies din mare? Aceia sunt cei trei fii ai tăi. I-am fermecat. Atâta timp cât Irlanda rămâne sub puterea străinilor de pe alte meleaguri, aceste stânci se vor vedea clar. Iar când oamenii din Irlanda vor câștiga suveranitatea asupra propriilor pământuri, stâncile se vor retrage zi după zi, până ce nici cel mai ager ochi al unei ființe nu va putea să le mai vadă." Dubhdach s-a întors acasă cu inima frântă și a murit curând de singurătate și suferință. Un sfert de an după aceea, se auzeau de la kilometri depărtare vaietele a sute de oameni, în fiecare noapte[67].

1213 În lumea păgână, anima avea formă umană, ceea ce este văzut aici ca un fel de antichitate eroică, precum *Alcheringa* a popoarelor indigene australiene. Pătrunderea creștinismului a forțat „piratii vicleni" să-și vrăjească fiicele, vechii zei ai naturii au fost devalorizați până la aspectul de demoni și, odată cu ei, au fost demonizate și convingerile privind purtătorii imaginilor sufletului. Însă în imaginația populară,

[67] K. Müller-Lisowski, *Irische Volksmärchen*, pp. 243–248. [Basmul se sfârșește astfel: „Povestea aceasta se află și astăzi în gura celor vii, despre Dubhdach și oamenii mării, de care era atât de strâns legat. Două dîntre stânci au dispărut de mult și am auzit că acum a dispărut și a treia. Mi-aș dori ca Irlanda noastră să fie liberă și noi să fim fericiți și să prosperăm din nou, ca acum multă vreme: «Fortărețe fără acoperișuri și fortărețe fără turnuri, în ciuda faptului că Dubhdach și-au pierdut puterile»".]

aceste vechi figuri familiare au supraviețuit. Aceste zeități parțial naturale erau mai accesibile pentru mentalitatea primitivă și mai strâns legate de instinctele naturale decât ideile formulate spiritual ale creștinismului[68]. Probabil că efectul transformării și amintirilor întunecate despre preistoria și istoria timpurie a Irlandei s-au amestecat în prezentarea acestei povești. Istoria Irlandei este plină de invazii succesive ale insulei, fiecare dintre ele aducând o domnie „străină" și o schimbare a religiei. Basmul de față descrie separarea imaginii naturaliste a animei care se scufundă înapoi în inconștient, ca mod de a se proteja împotriva pierderii sale către „străini". Propriii lor părinți au pus în aplicare această separare, fiindcă știau că „mariajul" fiicelor lor cu un străin nu avea să aducă armonie, căci noua mentalitate (aici creștinismul) nu avea nicio relație cu natura păgână. „Piraților" au aruncat veșminte peste fiicele lor, astfel încât acestea să poată trăi în apă, în regatul magic, și astfel să fie libere. În primele rânduri, faptele istoric-culturale se îmbină cu imaginea arhetipală zoomorfă a animei, un motiv bine-cunoscut în basmele tuturor popoarelor.

Tatăl sirenei este numit „pirat viclean", un nume menit în mod 1214
clar să fie onorabil, care indică vitejie, îndrăzneală și șiretenie. Piratul este, în același timp, un vrăjitor, un vechi rege, în care magia reînvie; un demon, o figură paralelă cu Odin/Woden, precum și stăpânul unei mantii fermecate[69]. Se dovedește a fi acel Dumnezeu ascuns, acel spirit ce trăiește în adâncurile creației, tatăl primordial al sufletului, un personaj precum Balor (din „Balor și nașterea lui Lugh"), Kasanapodole, Tatăl Vulturilor Regali (din „Vizita în rai") și Kaikutschi (din „Makonaura și Anuanaitu"). Există așadar o putere *spirituală* care îi impune animei aspectul animal. Cei care se străduiesc să-și reumanizeze sufletele fermecate trebuie să se confrunte cu această parte a păgânismului, altfel încercarea este sortită eșecului. Pentru cei care nu reușesc să recunoască partea spirituală a animei, experiența animei va rămâne o întâlnire trecătoare, condamnată la un sfârșit tragic. Aspectul animalic este astfel doar un veșmânt, o carapace exterioară, care invită la o experiență interioară și exercită

[68] Vezi C.G. Jung, OC 6, *Tipuri psihologice*, §422–425.

[69] Sau „haină de camuflaj", vezi M. Ninck, *Wodan*, pp. 88, 124.

o fascinație misterioasă. Această fascinație este simțită de ființele umane ca o dorință pentru anima magică, o bucată din sufletul lor, care îi caută de asemenea.

1215 Un exemplu simplu dintre numeroasele fire narative existente ale animei ca animal ce are nevoie de izbăvire este „Croitorul și comoara“:

1216 Cândva, un croitor aventurier s-a rătăcit în pădure, fiindcă era beat după o petrecere. Acolo a dat de o peșteră plină de comori, în mijlocul căreia se afla o fecioară splendidă. Aceasta i-a spus că totul avea să fie al lui, dacă putea să o sărute fără să tresară. Croitorul a acceptat, dar după primul sărut s-a transformat într-un crocodil hidos, iar a doua oară într-o broască oribilă. Când, după al treilea sărut, s-a preschimbat într-un țap negru ca tăciunele, păros, care behăia, croitorul s-a înfricoșat. L-a cuprins groaza și a zbughit-o la fugă, cu pași mari, afară din peșteră. A pornit un uragan pe urmele lui, tunând și fulgerând cu atâta putere, încât croitorul nu mai vedea și nu mai auzea nimic. A căzut, epuizat, la baza unei stânci. Când s-a trezit, nu a mai găsit intrarea în peșteră. A plecat trist, iar de atunci nu mai suporta să audă vorbindu-se despre țapi fără să se înfurie[70].

1217 Manifestarea animei ca țap arată partea sa diavolească. Odată cu introducerea creștinismului, zeitatea htonică a tatălui a preluat forma diavolului. Anima a adoptat atunci o formă similară, ca fiică a sa. Mai ales ființa sa natural-daemonică stârnea frica în oameni. Aspectul ei de animal înseamnă, din punct de vedere psihologic, că anima apelează mai întâi la partea animalică a omului. El trebuie să accepte și să îmbrățișeze această parte pentru a dobândi valorile umane din această experiență, căci ascunse în spatele formei sau veșmântului de animal se află formele superioare ale animei.

[70] P. Zaunert, *Deutsche Märchen seit Grimm*, p. 81.

Veşmântul este adesea o expresie a „formei externe" şi, prin ur- 1218
mare, a „aspectului fizic, corporal". Dar forma exterioară exprimă şi fiinţa interioară. În acest sens, mantia este o componentă a riturilor misterelor antice. Aproape fiecare iniţiere era însoţită de un rit al botezului, în care era îndepărtată o haină veche de animal şi era îmbrăcat un strai luminos sau ceresc. Acest eveniment reprezenta o schimbare mistică în sensul unei purificări[71]. Basmul despre fiicele piraţilor povesteşte despre inversul acestei situaţii: o întoarcere la nivelul de animal. Văzută din punct de vedere creştin, aceasta este opera diavolului, la fel ca în basmul „Blană-de-urs", unde diavolul însuşi forţează soldaţii să devină animale. Văzută din perspectivă păgână, transformarea într-un animal însemna o sporire a puterii, ca în fraza „să te apuce o furie de berserker", care era sinonimă cu „blana schimbată" sau „hainele schimbate"[72].

Drept urmare a devalorizării imaginii naturaliste a animei, ea 1219
îl bântuie acum ca fiinţă acvatică asemănătoare unui elf şi atrage oamenii să-l distrugă, sau mai degrabă să-l convingă să o salveze[73], să o elibereze din straiele sale de animal şi să o lase să participe la viaţa lui[74]. Astfel, în povestea noastră, sirena apare din vreme în vreme ca fiinţă umană pe stânci, din dorinţa ei de a-şi întâlni salvatorul. Şi poate de aceea Dubhdach are un nume care înseamnă „cel trist sau cel îngrijorat", fiindcă este atras în taină de aceste forţe interioare şi „suferă împreună cu" ele. Sirena nu este ca alte fete din tribul ei, fiindcă nu poate să dispară complet în mare, deoarece mantia ei

[71] *Cf.* R. Reitzenstein, *Hellenistic*, pp. 280, 42, 46, 54, 58 şi urm., 175, 208, 285 şi urm., 445 şi urm.; H. Leisegang, „Das Mysterium der Schlange", pp. 214 şi urm.; Henri-Charles Puech, „The Concept of Redemption in Manichaeism", în *The Mystic Vision: Papers from the Eranos Yearbook 1936 — The Shaping of the Idea of Redemption in the East and the West*, ed. Joseph Campbell, Bollingen Series XXX, Princeton, NJ, 1970, pp. 312 şi urm.

[72] Vezi M. Ninck, *Wodan*, p. 42. Schimbarea înapoi în animal totemic are loc adesea prin punerea măştii sau costumului care simbolizează acel animal. *Cf.* L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 166, 171. Sau animalele totemice îşi leapădă pielea de animal şi apar ca fiinţe umane (*ibidem*, pp. 50 şi urm.).

[73] [Adică să-şi schimbe atitudinea faţă de aspectul feminin al inconştientului său.]

[74] Vezi C.G. Jung, „Paracelsus ca fenomen spiritual", în OC 13, §179 şi urm., 215 şi urm., despre Melusina în speculaţia lui Paracelsus.

magică a fost ruptă. Adică ea reprezintă acea parte din sufletul lui Dubhdach care nu este complet împăcată cu existența sub formă de animal. Ea rămâne la suprafață, aproape de mintea conștientă și aproape tangibilă, adică aproape comprehensibilă[75].

1220 „Marele" Dubhdach provine dintr-o familie veche, ai cărei fii s-au dedicat găsirii fetelor din cealaltă lume și, astfel, păstrării legăturii cu propriile rădăcini și propria istorie, de parcă tribul de fecioare încă trăia pe pământ. El este *mezinul*, ultimul din rasa lui, și în același timp ultimul efort după multe încercări nereușite de reconectare cu trecutul printr-o imagine a sufletului. El reușește să o prindă, dar cunoștințele sale despre lucrurile magice nu îl scutesc de marea suferință care ar putea fi exprimată prin numele lui. Bărbatul singuratic se ascunde pe coasta cu multe stânci (regiunea limitrofă a minții conștiente/inconștientului) și apoi leagă fecioara de viața obișnuită, furându-i în mod intenționat veșmintele. Asimilarea care a devenit posibilă prin furtul și sfâșierea vălului magic al sufletului este una exterioară, deoarece lasă în urmă doar o adaptare sobră la profan. Fata trebuie să învețe toate obiceiurile culturii umane — spre deosebire de figurile paralele din basmele unor popoare mai primitive (cum ar fi „Vizita în rai" sau „Ititaujang"). Acest lucru demonstrează deja distanța mai mare față de inconștient. Dar secretul este ascuns (adică reprimat); adâncurile sunt depășite doar atunci când relația emoțională este satisfăcută cu forme seculare. Conștiința masculină încearcă să „se impună", adică să fie stăpânul vieții sale. Dar acele valori de pe altă lume pe care le „zidește" sunt legătura sa cu Divin-Naturalul. Marele Dubhdach nu îndrăznește să distrugă pielea magică, fiindcă se teme de puterea sa. El bănuiește semnificația magică a aspectului reprimat de animal și, în ciuda cuceririi sale, nu este cu adevărat stăpân pe situație. El speră ca veșmântul să se degradeze în timp, acolo unde stă ascuns, dar se pare că nu își dă seama că se străduiește să distrugă ceva atemporal! După o căsnicie lungă și fericită, o tensiune interioară secretă îl îndeamnă să meargă în grădină și să se uite din nou la mantia magică. El subestimează relația copiilor

[75] [În germană, *fassbar*, literal, „care poate fi obținut", provine din *anfassen*, „a obține, a apuca", și înseamnă „a înțelege".]

cu fantasticul; aceştia dezvăluie adevărul. În „Pielea de focă", bărbatul îşi uită cheile de la cufăr, ceea ce înseamnă că îi oferă animei ocazia de a dobândi acces la inconştient. Separarea aspectului animalic de anima este o intervenţie conştientă într-o situaţie naturală, prin urmare poate fi percepută de către inconştient ca un act de violenţă. Astfel, există adesea o împotrivire inconştientă sau o tendinţă de a desface ceea ce s-a întâmplat. Dacă omul nu face această tendinţă foarte clară, mai ales când primele sale cunoştinţe despre misterul sublim al animei au fost accidentale (adică furtul straielor), ca o licărire intuitivă, atunci este nevoie doar de un moment de slăbiciune pentru ca inconştientul să câştige avantajul[76]. Astfel că sirena îşi recuperează vălul magic şi dispare din nou în mare[77]. Merită să remarcăm aici şi că eşecul relaţiei are loc în conjuncţie cu numărul şapte. Sirena îşi părăseşte soţul după de două ori câte şapte ani (în „Pielea de focă", cuplul a avut de două ori câte şapte copii, şapte pe pământ şi şapte în apă). Şapte ani reprezintă un ciclu complet al timpului, după care are loc o întoarcere. De asemenea, şapte este precursorul lui opt, simbolul împlinirii complete care se află într-o relaţie similară cu şapte ca şi trei faţă de patru. Trei este mişcare direcţionată, însă patru este un număr static şi semnifică completitudinea atinsă[78]. Aşadar, cei trei copii şi de două ori şapte ani indică incompletitudinea relaţiei. Lipseşte etapa finală, cea mai importantă, confruntarea (*auseinandersetzung*) cu faptul că veşmântul magic încă există, cel care a fost aruncat peste fete. Dacă Dubhdach şi-ar fi asumat acest

[76] Într-o poveste paralelă a tribului Arawak, „Grifonul", eroul dobândeşte pentru totdeauna figura anima, fiindcă nu a ascuns pielea unei cătele, ci a ars-o. Adică a avut curajul să transforme şi să purifice veşmântul magic. În alte cazuri, cum ar fi „Povestea femeii-peşte", arderea conduce la topirea soţiei in apa din care a apărut. În acest ultim caz, o asemenea încercare de conştientizare a fost in mod evident prematură şi, prin urmare, prea violentă, astfel încât inconştientul ii scapă printre degete.

[77] [Vezi şi basmul rusesc „Prinţesa-broască", unde prinţesa-broască dispare după ce eroul ii arde pielea de broască. Tema arderii pieii de animal este discutată în von Franz, *Redemption Motifs*, pp. 62 şi urm.]

[78] Vezi C.G. Jung, „Încercare de interpretare psihologică a dogmei Trinităţii", în OC 11, §179 şi urm., 243 şi urm.

auseinandersetzung, ar fi aflat multe despre istoria culturii din țara lui și ar fi trăit mai multe cu privire la esența sufletului său.

1221 Misterioasa anima dispare din nou în inconștient, împreună cu cei trei copii, care sunt parțial creaturi ale acestei lumi și parțial creaturi ale celeilalte lumi. Ei nu pot să-și urmeze mama în mare, ci rămân în zona de graniță, pe coastă, pietrificați sub formă de stânci. Devin simboluri ale subjugării Irlandei, separarea dintre fostul trecut magic și noua cultură, între strămoșii onirici și mintea ageră. Ei întruchipează acea parte a sufletului care nu poate trăi în noua lume a conștiinței și devin „o piatră de încercare", o bucată de întăritură interioară care exprimă marea suferință sterilă a lui Dubhdach, din cauza căreia va și pieri curând, fiindcă pierderea animei înseamnă pierderea conexiunii însuflețite cu tărâmul de dincolo, cu meleagul ancestral, pe care îl poate recupera doar prin moarte.

1222 Un basm chinezesc, „Prințesa renegată", subliniază în mod explicit faptul că figura anima conferă viață lungă. Și aici, ea aparține tărâmului apelor, care este ilustrat printr-o paletă bogată, ai cărui locuitori sunt descriși cu trăsăturile caracteristice ale ființelor din mintea inconștientă:

1223 Pe vremea dinastiei Tang trăia un bărbat pe nume Liu I, care nu reușise să treacă examenele pentru doctorat. Așa că s-a întors acasă. Parcursese deja nouă sau zece kilometri, când a aterizat o pasăre pe câmp, iar calul lui s-a speriat și a alergat șaisprezece kilometri până să-l poată opri. Acolo, a văzut o femeie care păstorea oi pe coasta unui deal. S-a uitat la ea și a văzut că era frumoasă, însă chipul ei avea urme de suferință ascunsă. Uluit, a întrebat-o ce s-a întâmplat.

1224 Femeia a început să plângă și a spus printre suspine: „Norocul m-a abandonat, mă aflu la ananghie și mi-e rușine. Deoarece ești drăguț și m-ai întrebat, îți voi spune totul. Sunt fiica cea mică a Regelui-Balaur al Mării Dungting și m-am măritat cu al doilea fiu al Regelui-Balaur din Ging Dschou. Dar soțul meu s-a purtat urât cu mine și m-a renegat. M-am plâns socrilor mei, dar ei își iubeau copilul prea mult și nu

au făcut nimic. Iar când am insistat, s-au înfuriat amândoi și am fost trimisă aici, să păstoresc oile". După ce a terminat de vorbit, femeia a izbucnit în lacrimi și și-a pierdut complet stăpânirea de sine. Apoi a continuat: „Marea Dungting este departe de aici; dar știu că va trebui să treci pe lângă ea în drumul tău spre casă. Aș vrea să-ți dau o scrisoare pentru tatăl meu, dar nu știu dacă vrei să i-o duci".

Liu I a spus: „Cuvintele tale m-au emoționat. Aș vrea 1225
să am aripi și să zbor de aici cu tine. Îi voi duce cu bucurie scrisoarea tatălui tău. Însă Marea Dungting este lungă și lată, cum îl voi găsi pe tatăl tău acolo?"

„Pe malul sudic al mării se află un portocal", a răspuns 1226
femeia. „Oamenii de acolo îl numesc copacul jertfei. Când găsești acel copac, trebuie să-ți desfaci centura și să lovești copacul cu ea de trei ori, una după alta. Atunci va apărea cineva pe care trebuie să-l urmezi. Când te întâlnești cu tatăl meu, spune-i în ce situație nefericită m-ai găsit și că am nevoie de ajutorul lui."

Apoi a scos o scrisoare din sân și i-a dat-o lui Liu I. A făcut 1227
o plecăciune în fața lui, s-a uitat către est și a oftat. Deodată, în mod neașteptat, au curs lacrimi și din ochii lui Liu I. A luat scrisoarea și a pus-o în traista lui. Apoi a întrebat-o: „Nu înțeleg de ce trebuie să păstorești oi. Zeii sacrifică animale, la fel ca oamenii?" „Acestea nu sunt oi obișnuite", a răspuns femeia, „sunt oi ale ploii"[79]. „Dar ce sunt oile ploii?" „Sunt berbeci ai tunetului", a răspuns femeia.

Iar când s-a uitat mai îndeaproape, a observat că oile acelea 1228
mergeau într-o manieră mândră și sălbatică, destul de diferită de oile obișnuite. Liu I a adăugat: „Dar dacă duc scrisoarea și reușești să te întorci la Marea Dungting în siguranță, atunci nu poți să mă mai tratezi ca pe un străin".

[79] Prințesa izgonită este reprezentată ca „păstorind oi". În chineză, cuvântul „oi" este adesea folosit ca imagine pentru nori. Oile și caprele sunt desemnate în chineză prin aceeași ideogramă (nota lui Wilhelm).

1229 Femeia a răspuns: „Cum să te tratez ca pe un străin? Vei fi cel mai drag prieten al meu“. Iar cu aceste cuvinte, s-au despărțit.

1230 Într-o lună, Liu I a ajuns la Marea Dungting. A întrebat despre portocal și l-a găsit. Și-a dat jos centura și l-a lovit de trei ori. De îndată, un războinic a ieșit din valurile mării și l-a întrebat: „De unde vii, stimate oaspete?“ Liu I a spus: „Vin cu o misiune importantă și doresc să vorbesc cu regele“.

1231 Războinicul a făcut un gest în direcția apei, iar valurile s-au transformat într-o stradă solidă, pe care l-a condus pe Liu I. Palatul dragonului s-a ridicat în fața lor, cu mia sa de porți; flori magice și plante rare înfloreau în număr extraordinar. Războinicul i-a cerut să aștepte într-o sală mare. Liu I a întrebat: „Cum se numește locul acesta?“ „Este Sala Spiritelor“, a venit răspunsul.

1232 Liu I s-a uitat de jur împrejur: toate nestematele cunoscute ale pământului erau acolo din abundență. Coloanele erau făcute din cuarț alb împletit cu jad verde; scaunele erau din coral, perdelele din cristal de munte limpede ca apa. [...]

1233 [I s-a spus să aștepte, iar războinicul i-a explicat că stăpânul său, dragonul, era într-o discuție cu un preot al soarelui. „Balaurii sunt puternici prin forța apelor. Ele pot acoperi dealurile și văile cu un singur val. Preotul este o ființă umană. Ființele umane sunt puternice prin foc. Ele pot arde cele mai mari palate cu ajutorul unei torțe. Focul și apa se luptă una cu alta, fiind de naturi diferite. Din acest motiv, stăpânul nostru vorbește acum cu preotul, pentru a afla o cale prin care focul și apa să se poată completa.“ Când s-a terminat conversația, a apărut un om într-o robă mov, cu un sceptru din jad — regele-dragon. A întrebat ce anume l-a adus pe Liu I, o ființă umană, în prezența lui. Liu I i-a spus povestea sa și regele a plâns. Era adevărat, făcuse o greșeală când își măritase fata cu un soț greșit. Se pare că regele avea sarcina de a veghea asupra fratelui său, Tsian Tang, un dragon destul de sălbatic și zurbagiu. Tsian Tang l-a auzit pe rege plângând și a aflat

povestea. A dispărut într-o clipă, când curtea plângea, și s-a întors repede, spunându-le că îl mâncase pe soțul cel rău, îi distrusese câmpurile și o adusese pe prințesă înapoi. I-a oferit-o ca soție lui Liu I, dar cel din urmă a refuzat, spunând: „Am acționat ca mesager fiindcă îmi era milă de prințesă, nu ca să câștig eu ceva. Un om cinstit nu omoară soțul ca să-i ia nevasta. Iar din moment ce eu sunt un om obișnuit, prefer să mor decât să fac cum spui tu".]

A doua zi, Liu I a plecat, iar Regina Mării Dungting a 1234
organizat un ospăț de despărțire în onoarea lui. Lăcrimând, regina i-a spus lui Liu I: „Fiica mea îți este extrem de îndatorată, iar noi nu am avut ocazia să te răsplătim. Acum îți iei rămas-bun și te urmărim plecând cu inimile îndurerate!" Apoi i-a ordonat prințesei să-i mulțumească lui Liu I.

Prințesa, care stătea în fața lui, roșind, a făcut o plecăciune 1235
și a spus: „Probabil că nu o să ne mai vedem niciodată!" Apoi vocea i-a fost sugrumată de lacrimi. Este adevărat că Liu I a rezistat în fața ordinelor pripite ale unchiului ei, dar când a văzut-o pe prințesă stând în fața sa, fermecătoare și adorabilă, i s-a întristat inima; dar s-a stăpânit și a plecat pe drumul lui. Comorile pe care le-a luat cu el erau nemăsurate. Regele și fratele lui l-au însoțit până la râu. La întoarcerea acasă, a vândut a suta parte din ceea ce primise, iar averea lui era deja de milioane, devenind mai bogat decât toți vecinii lui. S-a hotărât să se însoare și a auzit de o văduvă care locuia în nord, împreună cu fiica sa. Tatăl ei devenise taoist în ultimii ani și dispăruse în nori, după care nu se mai întorsese niciodată. Mama trăia în sărăcie cu fiica; însă fata era peste măsură de frumoasă, așa că mama căuta un soț potrivit pentru ea.

Liu I era bucuros să se însoare cu ea și a fost stabilită data 1236
nunții. Când și-a văzut mireasa fără voal în seara nunții, arăta exact ca prințesa-dragon. A întrebat-o despre acest lucru, dar ea a zâmbit și nu a spus nimic.

După o vreme, cerul le-a trimis un fiu. Atunci ea i-a spus 1237
soțului său: „Astăzi îți voi mărturisi că eu sunt cu adevărat

prințesa Mării Dungting. Când ai respins propunerea unchiului meu și ai plecat, m-am îmbolnăvit de dor și eram în pragul morții. Părinții mei au vrut să trimită după tine, dar s-au temut că nu ți-ar plăcea de familia mea. Așa că m-am măritat cu tine deghizată în fecioară. Nu am îndrăznit să-ți spun până acum, dar din moment ce raiul ne-a trimis un fiu, sper să o iubești și pe mama lui". Atunci Liu I s-a trezit ca dintr-un somn profund și, din acea clipă, ambii s-au îndrăgit foarte mult. Într-o zi, soția i-a spus: „Dacă vrei să stai cu mine pentru totdeauna, atunci nu putem continua să trăim în lumea oamenilor. Noi, dragonii, trăim zece mii de ani, iar tu vei avea aceeași longevitate ca și noi. Întoarce-te cu mine în Marea Dungting!" Au trecut zece ani și nimeni nu știa unde ar putea fi Liu I, care dispăruse. Apoi, din întâmplare, o rudă a lui se plimba cu barca pe Marea Dungting. Deodată, a ieșit un munte albastru din apă.

1238 Oamenii mării au strigat, alarmați: „Nu există munți în locul acesta! Trebuie să fie un demon al apelor!"

1239 În timp ce arătau spre el și vorbeau, muntele s-a apropiat de vas și o barcă în culori vesele a alunecat din vârf până în apă. În mijloc stătea un bărbat și de fiecare parte a lui se afla o zână. Bărbatul era Liu I. I-a făcut semn vărului său, iar cel din urmă și-a ridicat hainele și a pășit în barcă cu el. Dar când a intrat în barcă, aceasta s-a transformat într-un munte. Pe munte se afla un palat splendid, iar în palat stătea Liu I, înconjurat de lumină și cu instrumente muzicale cu corzi plutind în jurul lui.

1240 S-au salutat, iar Liu I i-a spus vărului său: „Nu ne-am despărțit de mult timp, dar tu ai deja părul sur!" Vărul lui i-a răspuns: „Ești un zeu binecuvântat: eu am doar un biet corp de muritor. Așa a decis soarta". Apoi Liu I i-a dat cincizeci de pastile și i-a spus: „Fiecare pastilă îți va prelungi viața cu un an. După ce trăiești acești ani, vino la mine și nu mai locui în lumea pământească de praf, unde nu există decât chin și probleme". Apoi l-a traversat marea și a dispărut.

> Însă vărul lui s-a retras din lume și peste cincizeci de ani, după ce a luat toate pastilele, a dispărut și nu a mai fost văzut niciodată[80].

Atrăgătoare la această poveste este interdependența dintre cele 1241
două lumi, unde lumea seculară își revendică validitatea, și felul în care povestea gestionează problema unei relații *permanente* și mișcarea de du-te-vino a eroului între cele două lumi.

La început auzim că Liu I și-a picat examenele, așa că îi sunt 1242
întrerupte progresul natural în lumea seculară și țelurile conștiente. Poate că motivul acestui eșec este exprimat deja prin faptul că se apropie o experiență importantă a inconștientului pe tărâmul psihic. Toată forța instinctivă a vieții sale îl atrage către acest lucru, chiar și împotriva voinței sale. Dorința acestor forțe este exprimată, de exemplu, de sperietura calului atunci când se întâlnește cu pasărea. Păsările semnifică idei neașteptate, intuiții care îl fac mai „sperios" și îl împing către inconștient. Astfel ajunge pe versantul unui munte, unde se întâlnește cu o femeie necunoscută, care păstorește oile-nori. Acestea reprezintă o expresie adecvată pentru lumea ireală și fantomatică în care a ajuns, al cărei conținut încă este „neguros" pentru el. Prințesa-dragon este ghidul și mediatorul lui în această lume nouă. Dar mai întâi are ea nevoie să fie salvată, fiindcă a fost renegată de soțul ei. În timp ce Liu I continuă să se străduiască să-și atingă țelul în lumea profană, „cuvintele ei l-au emoționat" și este copleșit de o tristețe inexplicabilă, care îl forțează să se întoarcă spre interior. Sufletul lui a fost complet izolat și transpus într-o stare nedemnă de ea[81].

Prințesa-dragon este o imagine a animei și acest lucru reprezin- 1243
tă — din punct de vedere psihologic, potrivit lui Jung — atitudinea orientată spre interior a personalității. Jung numește acea parte a personalității ale cărei preocupări sunt direcționate către efectele sale

[80] Textul, ușor modificat, a fost preluat din R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, pp. 151–161.

[81] [În germană, sufletul (*Seele*) este de genul feminin, tradus aici ca în original pentru a sublinia implicația că sufletul este identic cu anima.]

asupra lumii exterioare „persona", care a însemnat inițial „masca pe care o purta actorul și care desemna rolul jucat de acesta"[82]. Momentul întâlnirii este tipic prin faptul că o atitudine opusă față de persona apare tocmai în momentul eșecului în lumea exterioară. Doar într-o situație de urgență devine lumea interioară atât de încărcată, încât sufletul poate fi descoperit ca o entitate ce „își dorește cu disperare altceva"[83]. Prin întâlnirea cu prințesa-dragon, Liu I este convins să se scufunde în propriile adâncuri, unde descoperă rădăcina conflictului.

1244 Prințesa îl îndrumă imediat pe Liu I către tatăl ei. Deja primul contact cu anima îl conduce pe erou către adâncurile inconștientului și zeitățile ce sălășluiesc acolo. Acest conducător dezvăluie conflictele care constituie, în cele din urmă, cauza suferinței propriului său suflet și care îl forțează să devină conștient de puterile ascunse sub tensiune în adâncurile sale.

1245 Palatul se află pe fundul unui lac, dar toate observațiile descrise de Liu I se aplică fundului mării: limpezimea ca de cristal, „Palatul Strălucirii Înghețate" cu nuanțele de alb și verde ale apei, tonurile galbene și coralii, mirosul straniu și contururile întunecate nesfârșite. Amestecarea imaginilor lacului și mării în această descriere are doar rolul de a da impresia de apă infinită. Prințesa însăși apare (după ce a păstorit oi-nori) pe fundul lacului într-o mantie emanând o „mireasmă vagă". Apa este dominantă în hainele și acțiunile sale,

[82] C.G. Jung, OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §243 și urm.

[83] C.G. Jung, „Problema sufletului la omul modern", în OC 10, §160. Luați în considerare și acest citat din Jung: „Fenomenele-anima țin de acele «fenomene-limită» care apar cu precădere în situații psihice deosebite. Astfel de situații sunt întotdeauna caracterizate printr-o năruire mai mult sau mai puțin bruscă a unei forme sau împrejurări de viață, care înainte părea a fi o condiție sau bază indispensabilă întregului curs al unei vieți individuale. Dacă survine o atare catastrofă, atunci nu numai că s-au surpat toate punțile spre înapoi, ci pare să nu mai meargă niciun drum înainte. Stăm în fața unui întuneric de o impenetrabilitate fără speranță, al cărui vid abisal este acum brusc umplut de viziunea vizibilă sau de prezența palpabilă a unei ființe stranii, dar săritoare, așa cum și într-o mare și îndelungată singurătate tăcerea sau întunericul se animă vizibil, audibil sau palpabil și propriul nostru necunoscut se apropie de noi într-o formă necunoscută" — C.G. Jung, OC 13, *Paracelsus ca fenomen spiritual*, §216.

este o imagine ceţoasă, o viziune, dar, ca toate imaginile onirice, ea are o realitate şi un efect. Casa ei, originea ei, natura ei este apa; dar acest element este şi materialul fundamental de construcţie al lumii[84].

Liu I trebuie să aştepte, fiindcă regele-dragon discută cu un preot 1246
al Soarelui, un om, despre uniunea dintre apă şi foc. Dragonul, care este măreţ „prin forţa apei", are un alt sens în China decât în Orientul Apropiat şi în Europa. El nu aparţine demonilor ostili, ci este un simbol al forţei creative a vieţii. „Dragonii mărilor sunt păzitorii perlelor, care îndeplinesc toate dorinţele, adevărata comoară a înţelepciunii divine. [...] În acelaşi timp, dragonii fertilizează pământul, fiindcă primăvara ei se înalţă din potop către înaltul cerului şi trimit tunete şi fulgere din norii lor, împreună cu mult dorita apă, către solul uscat."[85] În ezoterismul taoist şi budist, „dragonul semnifică activitatea secretă a forţei luminoase din noi, care uneşte ciclurile de sus şi de jos"[86]. Potrivit *I Ching*, dragonul este forţa electrică, ce se manifestă în fulgere şi tunete[87], şi este apa închisă într-un defileu sau

[84] Potrivit basmului chinezesc „Ajutor la nevoie", lacul Dungting înseamnă şi „Lacul Fecioarelor". În imaginaţia chineză, care este esenţială pentru a înţelege acest basm, pământul este o insulă cu patru laturi în mijlocul unui iaz circular, marea lumii. Din nou, este vorba despre o mandala. Dragonii şi regii lor conduc în fiecare dintre cele patru cadrane oceanice. (Vezi Erwin Rousselle, „Das Wasser als mythisches Ereignis chinesischen Lebens", în *Die kulturelle Bedeutung der komplexen Psychologie*, ed. Psychologischer Club Zürich, J. Springer, Berlin, 1935, p. 210.) Lacul Dungting, cu al său palat al dragonului, semnifică şi oceanul cu patru părţi. Relaţia prinţesei-dragon cu apa este indicată şi de faptul că ea păstoreşte oi-nori, slujitorii ploii. Este întruchiparea prîncipiului Yin din filosofia chineză, principiul primordial femînin al lumii. În sensul său original, Yin însemna „înnorat", „mohorât", iar opusul său, Yang, însemna „drapele fluturând în soare", lumînat, luminos. Yin este şi partea întunecată, sudică sau nordică a unui râu sau munte. (Vezi *The I Ching or Book of Changes*, p. lvi.) Liu I se întâlneşte cu prinţesa pe versantul unui munte! Găsim imagini similare şi în conceptele vestice; astfel, Heraclit spune: „Sufletele sunt vaporizate din lucrurile umede" (Fragmentul 44, vezi Heraclitus, *The Complete Fragments, Translation and Commentary and The Greek text*, trad. William Harris, Middlebury College, Internet 1994).

[85] E. Rousselle, „Wasser", p. 211.

[86] E. Rousselle, „Dragon and Mare, Figures of Primordial Chinese Mythology", în *Mystic Vision, Papers from the Eranos Yearbooks*, vol. 6, Prînceton University Press, Princeton, 1970, p. 111.

[87] Vezi *The I Ching or Book of Changes*, hexagrama 1, *Qian*, „Creatorul".

o prăpastie, ca în hexagrama 29, *Kan*, „Insondabilul (Apa)"[88]. Acest aspect al simbolului dragonului este ilustrat în „Prințesa renegată" prin Tsin Tang, care păzește comoara înțelepciunii prin Rege. De aceea, regele poartă o mantie mov și un sceptru din jad. Însă fratele lui sălbatic este un dragon roșu-purpuriu de trei sute de metri lungime, cu o barbă de foc, ce apare în mijlocul fulgerelor și tunetelor și are o relație de vrăjmășie cu conducătorii cerești. Imaginea focului ascuns în apă (Tsian Tang) exprimă ideea unui spirit ascuns, adică inconștient[89]. Apa înflăcărată este un simbol al spiritului. Această polaritate interioară a focului din apă, a spiritului din materie, a conștiinței din inconștient este diferențiată în două figuri, care de altfel formează împreună o pereche de opuse unite într-o singură divinitate. Liu I trebuie să se arunce în această lume a polarităților dacă vrea să le vadă drept forțe ce pun în mișcare elementele naturii.

1247 Conținutul scrisorii prințesei, pe care Liu I o duce la regele-dragon, îl face pe fratele regal să fie cuprins de o furie oarbă. Cu alte cuvinte, o pasiune înflăcărată imensă și o emoție din inconștient amenință să potopească, fiindcă a fost evident „reprimată". Forța malefică și distructivă trăiește acolo, la fel ca și opusul său, puterea vindecătoare generoasă și hrănitoare. Această forță violentă câștigă acum supremația și îl înspăimântă pe Liu I. Această ieșire sălbatică ajută la „reabilitarea" prințesei renegate. Dar, aflat sub influența artei dominante a lui Tsian Tang cel beat, Liu I nu poate accepta oferta de a se căsători cu prințesa-dragon; el încă se teme de influența inconștientului și nu vrea să se abandoneze complet în fața sa. Această împotrivire față de uniune corespunde sentimentului că figura anima este strâns legată de acele tendințe și conținuturi ale ființei care nu au fost recunoscute anterior de conștiință, după cum se arată în comportamentul recalcitrant al lui Tsian Tang[90]. Puterile magice încă sunt străine pentru lumea obișnuită a vieții cotidiene. Tsian Tang îi spune lui Liu I: „Dar dacă nu vrei să te însori cu ea, du-te pe drumul tău, iar dacă ne vom mai întâlni vreodată, va fi ca

[88] *Ibidem*, pp. 114 și urm.

[89] Vezi C.G. Jung, OC 9/1, *Arhetipurile și inconștientul colectiv*, §40.

[90] Vezi C.G. Jung, OC 11, *Psihologie și religie*, §129.

și cum nu ne-am cunoaște". Liu I nu vrea să se lege de prințesă și să rămână, așadar, permanent în regatul magic. Prin urmare hotărăște să se întoarcă acasă doar cu comorile primite. Prin respingerea sa argumentată și mândră, Liu I învinge tărâmul magic-demonic și câștigă respectul figurilor fantastice. Dar, de dragul libertății sale, sacrifică cea mai bună parte a întregii sale experiențe interioare, dragostea incipientă pentru femeia divină pe care a cunoscut-o la început. Inconștientul răzbună acest act într-o manieră extrem de crudă: două dintre soțiile sale mor. Liber, dar singur și lipsit de orice relație umană, este forțat a treia oară, într-o formă diferită, să accepte ceva ce era disprețuit de sensibilitățile lui seculare. Se însoară cu o fată frumoasă, dar săracă. După nașterea fiului lor, femeia se dezvăluie ca fiind prințesa-dragon și recunoaște că l-a căutat din dragoste. Lumea divină refuză să renunțe la legătură odată ce aceasta s-a format — chiar dacă Liu I continuă să se comporte de parcă ar fi superior — și îi oferă, la început într-un mod nerecunoscut, posibilitatea de a reclădi relația.

Însă această reuniune a celor două regate nu este permanentă. 1248
Prințesa-dragon își va pierde nemurirea dacă rămâne în lumea profană. De dragul ei, Liu I trebuie să-și sacrifice acum propria existență profană. Ea îl îndepărtează complet de lumea pământească și, în schimb, îi oferă nemurirea în cealaltă lume. El se scufundă în sfera tinereții și fericirii eterne, și este absorbit de lumea viselor și sentimentelor. Este fermecat[91] de lumea imaginilor arhetipale și devine el însuși un spirit (o fantomă) și nemuritor. Apare în fața muritorilor într-o barcă viu colorată și apoi într-un castel splendid de pe vârful unui munte care iese din apă, semănând cu un zeu. Liu I a devenit un spirit al naturii interesant pentru oameni, un locuitor al Imperiului Dragonilor. Acest final este, din punctul de vedere al Orientului, o soluție extrem de satisfăcătoare, fiindcă mintea occidentală „[...] susține punctul de vedere al inconștientului și vede conștiința ca pe o consecință a animei"[92]. Astfel, această poveste ilustrează scufundarea

[91] [În germană, *entrücken*.]

[92] C.G. Jung, OC 13, *Comentariu la „Secretul Florii de Aur"*, §62.

în lumea atemporală a arhetipurilor ca participare la viața eternă, ca nemurire extatică.

1249 Evaluând sfârșitul acestei povești, remarcăm că deviază de la cel din „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte" și „Pământul vrea ce-i al ei", potrivit diferitelor medii culturale. De obicei, în Europa Occidentală, legătura definitivă și completă cu tărâmul animei este simțită ca fiind tragică și are reputația de a fi o voce interioară fatidică, după cum devine evident din următorul basm irlandez, „Connla și fecioara zână"[93]:

1250 Connla, Roșcatul cu Păr de Foc, era fiul lui Conn al Celor o Sută de Lupte[94]. Într-o zi, în timp ce stătea alături de tatăl său pe dealul Usna (Uisneach), a văzut o fecioară îmbrăcată în straie minunate îndreptându-se spre el. „De unde vii, femeie?", a întrebat Connla. „Vin de pe Câmpiile Celor Nemuritori", a spus ea, „acolo unde nu există nici moarte, nici păcat. Acolo sărbătorim mereu zilele sfinte și organizăm ospețe festive care nu au nevoie de nicio pregătire. La noi domnesc ospitalitatea, veselia și nu există certuri. Trăim în pace deplină; și, fiindcă avem casele în dealurile rotunde și verzi, oamenii ne numesc Poporul Dealurilor (ca poporul Sidh)". Regele și toți ceilalți s-au mirat să audă această voce, căci ei nu vedeau pe nimeni. În afară de Connla, niciunul nu o vedea pe fecioara zână. „Cu cine vorbești, fiule?", a întrebat regele Conn. Dar fecioara a răspuns în locul lui: „Connla

[93] [Culegătorul, Joseph Jacobs, menționează: „O parte din varianta originală este în formă metrică, astfel că intregul face parte din specia *fabulei cântate* care cred că a fost forma originală a acestui basm. (...) Povestea lui Connla este primul basm al Europei moderne. Pe lângă aceasta, conține o descriere timpurie a unuia dintre cele mai tipice concepte celtice, cel al Paradisului pământesc, al Insulei Tinereții, *Tir-na n-Og*. Acesta a rămas în imaginația europeană; în *Arthuriad* este reprezentată de Valea Avalon și, reprezentată în diverse viziuni celtice asupra vieții viitoare, formează una dintre sursele principale ale *Divinei comedii* a lui Dante" — J. Jacobs (ed.), *Celtic Fairy Tales*, David Nutt, Londra, 1892, pp. 243–244.]

[94] [„Potrivit *Annals of the Four Masters*, i. 105, Conn, care a luptat în o sută de bătălii, a condus Irlanda în perioada 123–157 d.Hr." — *ibidem*, p. 243.]

vorbește cu o fecioară tânără și frumoasă, care nu așteaptă nici moartea, nici bătrânețea".

„Îl iubesc pe Connla Roșcatul, iar acum îl chem pe Câmpia Plăcerilor, Moy Mell, unde Boadag (Buadhach) este rege pe vecie. 1251

Un rege al cărui regat nu cunoaște nici suferință, nici tristețe de când a ajuns el la putere. 1252

Ah, vino cu mine, Connla cel cu Părul de Foc, cu gâtul ca laptele, arămiu ca zorii, cu pielea ta maroniu-roșcată. 1253

O coroană fermecată te așteaptă să-ți încununeze chipul frumos și silueta regală. 1254

Vino și nu o să-ți piară niciodată frumusețea sau tinerețea, până la ultima zi îngrozitoare a judecății." 1255

Regele, speriat de cele spuse de fecioară, pe care a auzit-o deși nu o putea vedea, a strigat la druidul lui, pe nume Coran. „Ah, Coran cel cu multe vrăji și magie vicleană, îți cer ajutorul. Mă înfrunt cu o sarcină prea grea pentru priceperea și iscusința mea, mai grea decât orice am întâlnit de când am preluat domnia. O fecioară nevăzută a venit la noi și vrea să-mi ia cu forța fiul frumos și drag. Dacă nu mă ajuți, regele tău va fi copleșit de amăgirile și vrăjitoriile femeii." 1256

Apoi, Coran Druidul a înaintat și și-a cântat farmecele către locul de unde se auzea vocea fecioarei. Și nimeni nu i-a mai auzit vocea, și nici Connla nu a mai văzut-o. Dar înainte să dispară din cauza vrăjii puternice a druidului, ea i-a aruncat un măr lui Connla. Timp o lună întreagă începând din acea zi, Connla nu a vrut să mănânce sau să bea nimic în afară de mărul acela. Dar pe măsură ce mânca din el, mărul creștea la loc și era mereu întreg. Și în toată vremea aceasta a crescut în el un dor puternic și o dorință pentru fecioara pe care o văzuse. Dar când a venit ultima zi a lunii de așteptare, Connla stătea alături de rege, tatâl său, pe Câmpia Arcomin, 1257

și a văzut-o din nou pe fecioară venind spre el, iar aceasta i-a vorbit din nou.

1258 [L-a ademenit din nou cu versurile sale, spunându-i de data aceasta despre moartea îngrozitoare a războinicilor în mijlocul cărora era menit să moară. Când Conn l-a chemat repede pe druidul Coran, ea s-a întors spre Conn (tatăl lui Connla) și l-a avertizat în privința meșteșugurilor druidului. Din moment ce Connla a rămas tăcut la toate acestea, tatăl lui l-a întrebat, uimit, dacă vorbele femeii i-au atins inima. Connla i-a răspuns nesigur; își iubea poporul, dar dorul de femeia aceea nu-i dădea pace. Apoi, femeia a cântat o melodie despre lupta lui inutilă împotriva valurilor dorului, care îl îndemnau să plutească alături de ea în „curragh-ul ei, canoea de cristal strălucitoare, ce aluneca drept pe apă" până la Sidh al lui Buadhach. Înainte de căderea nopții ar fi putut ajunge pe meleagul acela al bucuriei pentru toți cei care îl căutau. Doar fete și femei trăiau acolo. Apoi, Connla a sărit de lângă oamenii lui în canoea de cristal. Regele și curtea au urmărit-o plutind pe marea strălucitoare către soarele ce apunea.]

1259 Din ce în ce mai departe, până ce ochiul nu îi mai distingea, iar Connla și fecioara zână au plecat pe mare și nu au mai fost văzuți niciodată. [...] Acum, când Conn și-a văzut al doilea fiu, Art, venind spre el, i-a spus: „Acum, Art se va simți foarte singur. De aceea se numește «Art cel Singuratic»"[95].

1260 Connla, „Roșcatul" cu „părul de foc", este prezentat astfel ca erou solar, care se grăbește spre pieire [adică spre apus]. Frumusețea lui este o distincție care atrage demonii. În plus, roșul este, după cum am mai menționat, culoarea lumii de dedesubt, ceea ce înseamnă că Connla a fost marcat de fantastic încă de la naștere. Prima lui întâlnire cu femeia magică, atunci când îi aude vocea fatidică, ce prevestește lucruri rele, are loc pe un deal ce tronează deasupra

[95] [Text modificat preluat din J. Jacobs, *Celtic*, pp. 1–4 (engleză); K. Müller-Lisowski, *Irische Volksmärchen* , pp. 10–14; și R. Thurneysen (ed.), *Sagen aus dem alten Irland*, Wiegandt & Grieben, Berlin, 1901, pp. 73 și urm. (ambele în germană).]

agitației lumii. Această experiență corespunde cu noțiunea scandinavă păgână a întâlnirii eroului cu Fylgia, o ființă supranaturală care însoțește persoana în ceea ce privește soarta sau norocul său. Este asemănătoare cu o walkirie, care îndeamnă omul la acte de eroism și conduce războinicul către luptă, victorie sau moarte, și conferă înțelepciune secretă[96]. Experiența animei pentru bărbat poartă mereu o semnificație fatidică și prevestește un punct de cotitură în viață. Fecioara zână apare în fața lui Connla „în straie ciudate". Ceilalți oameni prezenți acolo nu o văd, dar îi aud vocea ademenitoare. Acest lucru înseamnă că experiența inconștientă a lui Connla este atât de intensă și izvorăște din straturi atât de adânci ale sufletului, încât până și oamenii din jurul lui participă măcar parțial și sunt mișcați de energia sa vibrantă.

Chemarea și promisiunile fecioarei magice sunt precum cântecele 1261
sirenelor, ademenindu-l pe erou, apoi omorându-l. De asemenea, tatăl lui Connla observă imediat că vocea femeii frumoase semnalează o chemare către tărâmul morților, în ciuda promisiunilor sale de fericire eternă. Însă eforturile lui ulterioare de a-și opri fiul să plece sunt în zadar, deoarece fecioara amenință să abată o moarte oribilă de mâna zeului războiului, dacă nu o urmează Connla. Soarta lui se află în pragul osândei. [Din punctul de vedere al fiului] tatăl simbolizează conflictul lui între spiritul rațiunii și tradiției și o atitudine conștientă împotriva vocii feminine și ademenitoare a inconștientului. Dar puterea tatălui este prea slabă, așa că trebuie să apeleze la Coran Druidul, să-i protejeze fiul prin ritualuri religioase. Preotul are sarcina de a ține la distanță elementul straniu, invizibil și întunecat al magiei. Prin intermediul cântecului său fermecat, care — la fel ca orice muzică — este o expresie imediată a simțirii, reușește să alunge temporar și să respingă anima. Cântecul ritualic pentru a dispersa complet imaginea ademenitoare a sufletului rămâne cel mai puternic. Femeia dispare, dar îi aruncă un măr lui Connla, care va fi singura lui sursă de hrană.

[96] Vezi M. Ninck, *Wodan*, pp. 202 și urm., 226 și urm., 237.

1262 Acest măr din partea unei fecioare de pe Tărâmurile Vestice[97] ne amintește de merele de aur ale Hesperidelor din grădina lor din Vestul îndepărtat, care conferă nemurirea. În convingerile scandinave/germanice, zeița merelor Idhunn (Idun), cea „veșnic tânără", „cea care conferă o a doua tinerețe", „cea care întinerește", oferă tinerețea eternă cu o mușcătură din merele ei din frasinul lumii Yggdrasil[98]. Această imagine dăinuie în multe basme germanice, inclusiv în „Șarpele alb", „Fiul regelui, care nu se temea de nimic" și „Pasărea de aur". În unele basme chinezești apare „Regina Mamă a Vestului", care aduce piersicile nemuririi[99].

1263 Deoarece imaginea mărului este legată de ideea de iluminare, mărul este uneori identificat cu soarele[100]. În același timp, mărul este un simbol al iubirii, iar aruncarea unui măr, un semn de afecțiune. De asemenea, este un simbol al sexului și fertilității[101]. Ca fruct sferic, mărul este un simbol al unității tuturor opuselor (de aici, vraja iubirii) și al asemănării cu Dumnezeu (*cf.* mărul din Pomul Cunoașterii), deoarece rotunjimea a fost dintotdeauna simbolul completitudinii, inviolabilității și extazului autosuficient[102]. Platon a declarat că sfera

[97] Despre conceptele irlandeze privind viața de apoi, vezi K. Müller-Lisowski, *Irische Volksmärchen*, p. 320: „Insulele din vest, dealurile, fundul oceanului, Insula Femeilor, Muntele Femeilor, Tărâmul Tinerilor, Tărâmul celor Vii, Tărâmul de sub Valuri".

[98] Vezi M. Führer, *Nordgermanische*, p. 84; E. Mogk, *Germanische*, p. 75; J. Bolte și L. Mackensen, *Handwörterbuch*, *s.v. Apfel* („măr"). Vezi și basmul „Stăpâna fecioară", în care adevărata mireasă are un măr de aur. Vezi și „Castelul de aur care atârna în aer", în care un copil al prințesei își recunoaște tatăl oferindu-i un măr de aur. Potrivit „Silverwhite și Lillwacker", două fete rămân gravide după ce mănâncă un măr fermecat. În „Prințesa și muntele de sticlă", prințul aruncă întâi un măr „omului sălbatic" din cușcă și astfel îl eliberează. Mai târziu, o găsește pe prințesa de pe muntele de sticlă ținând un măr de aur în mână.

[99] Vezi, de exemplu, „Regele Mu din Dschou" și nota din R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, pp. 98–99.

[100] Vezi C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §327 și urm. n. 2.

[101] Vezi Wikipedia, *The Judgment of Paris*, precum și Bächtold-Stäubli, *s.v. Apfel*; M. Ninck, *Wodan*, pp. 10, 262; Dr. Aigremont, *Volkserotik and Pflanzenwelt*, vol. 1, pp. 59–68; H. Silberer, *Problems of Mysticism*, p. 77.

[102] Pentru rolul *Sphăira* („minge") din simbolismul orfic, vezi J.J. Bachofen, *Gräbersymbolik*, pp. 124–125; și *Orphischen Theologie*, pp. 15 și urm. Vezi și motivul

este forma perfectă, o idee ce a influențat alchimiștii medievali, care au încercat să creeze piatra rotundă a înțelepciunii[103]. Potrivit dialogului *Timaios* al lui Platon, rotunjimea semnifică o imagine a sufletului. În unele moduri, imaginea sufletului femeii este identică cu mingea pe care o posedă.

Identificarea fructului cu anima este evidentă dintr-un motiv ori- 1264
ental care se găsește în basmele multor țări. Un exemplu este întâlnit în povestea norvegiană „Cele trei lămâi":

> Erau cândva trei frați care slujeau un rege. Mezinului i 1265
> se spunea „Mike-de-lângă-cuptor", fiindcă stătea mereu în spatele cuptorului. În slujba regelui, Mike-de-lângă-cuptor s-a dovedit a fi cel mai harnic și eficient, iar frații lui au devenit geloși. Soția regelui murise, iar el era văduv acum. Frații lui Mike s-au dus la rege și i-au spus că Mike-de-lângă-cuptor susținuse că poate aduce cea mai frumoasă prințesă din douăsprezece regate să-i fie soție regelui. Când a auzit monarhul acestea, i-a spus lui Mike-de-lângă-cuptor să facă ceea ce a susținut, altfel îi va pune capul pe eșafod și îl va decapita.
>
> Mike-de-lângă-cuptor a răspuns că nici nu spusese, nici 1266
> nu gândise așa ceva; dar, văzând că regele era atât de sever, a spus că va încerca. Așa că a luat o traistă cu mâncare și a plecat. Dar abia intrase în pădure, când i s-a făcut foame și s-a gândit să guste din proviziile care îi fuseseră date la palat. După ce s-a așezat în tihnă sub un pin, pe marginea drumului, a venit o femeie șchiopătând spre el și l-a întrebat ce are în

aruncării mingii la Rilke, *Late Poems*: „Atâta timp cât poți să prinzi ceea ce arunci singur,/ totul este doar iscusință și câștig absurd;/ doar atunci când devii deodată prinzătorul mingii/ aruncate către tine de un tovarăș de joacă etern,/ care țintește în centrul tău,/ cu avânt precis și calculat,/ intr-una dintre acele curbe ale marii punți a lui Dumnezeu:/ doar atunci devine prinderea putere/ nu a ta, ci a lumii" [Tradus din limba germană pe baza unei traduceri online de „Volker" (accesată în mai 2003).]

[103] Vezi C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §109 n. 41, 433; OC 11, *Psihologie și religie*, §92 și urm.

traistă. „Carne și șuncă, bunicuțo", a spus tânărul. „Dacă ți-e foame, vino să mâncăm împreună!" Femeia i-a mulțumit, și-a potolit foamea, i-a spus că îi va întoarce favoarea și a dispărut, șchiopătând, în pădure. După ce s-a săturat și Mike-de-lângă-cuptor, și-a luat din nou traista la spinare și a pornit la drum; dar nu a mers mult și a găsit un fluier. S-a gândit că ar fi bine să aibă un fluier, să poată cânta la el pe drum, iar în scurt timp a reușit să cânte o melodie plăcută. Chiar în clipa aceea pădurea s-a umplut de pitici, care au întrebat într-un glas: „Care sunt ordinele stăpânului meu? Care sunt ordinele stăpânului meu?" Mike-de-lângă-cuptor a spus că nu știa că el este stăpânul lor; dar dacă le putea da vreun ordin, acela era să-i aducă cea mai frumoasă prințesă din cele douăsprezece regate. Piticii au spus că ar fi destul de ușor; știau exact cine era fata și puteau să-i arate drumul până la ea; apoi putea să se ducă singur să o aducă, fiindcă piticii nu aveau puterea de a o atinge.

1267 [Se pare că prințesa era în castelul trolului, împreună cu două surori ale sale. Mike-de-lângă-cuptor s-a dus acolo și când l-au văzut intrând, fetele s-au transformat în trei lămâi. Mike a luat lămâile și și-a văzut de drum. I s-a făcut sete și a mușcat din prima lămâie. A apărut o prințesă, vizibilă până la brațe, care striga după apă, căci altfel va muri. Mike s-a uitat în jur, dar nu a găsit apă, așa că prințesa a murit. La fel s-a întâmplat și cu a doua lămâie. Apoi ținutul a devenit deosebit de încins și uscat, așa că Mike a fost forțat să muște și din a treia lămâie.] Când a mușcat din această lămâie, cea de-a treia prințesă s-a uitat în jur: era cea mai frumoasă din cele douăsprezece regate și a strigat că, dacă nu îi dădea apă, avea să moară pe loc. Mike-de-lângă-cuptor a alergat și a căutat apă, dar de data aceasta s-a întâlnit cu morarul regelui, care i-a arătat drumul până la iazul morii. Când a ajuns cu ea la iaz și i-a dat apă, fata a ieșit complet din lămâie. Dar nu avea nimic de îmbrăcat și Mike-de-lângă-cuptor a trebuit să-i dea

bluza lui. Fata a luat-o pe ea și s-a ascuns într-un copac; el trebuia să se ducă la palat și să-i aducă haine, dar să-i spună și regelui că o găsise și tot ce se întâmplase[104].

În versiunea spaniolă a basmului, „Trei portocale dintr-o săritură" (rezumat): 1268

Un tânăr căuta cea mai frumoasă femeie din lume și a fost îndrumat de o bătrână să urce un munte înalt, unde a ajuns în grădina unui castel. Printre numeroșii copaci de acolo se afla un portocal cu o singură creangă, de care atârnau trei fructe. Dar trebuia să culeagă toate cele trei fructe deodată, dintr-o singură săritură. (Dacă urca în copac, nu putea să mai coboare!) Eroul a reușit, iar pe drumul de întoarcere a tăiat prima portocală. Înăuntru se afla o prințesă care i-a cerut pâine. Deoarece tânărul nu avea, aceasta a dispărut înapoi în portocală și s-a întors în copac. Cu a doua portocală a reușit să-i dea pâine, dar aceasta a mai cerut și apă, după care a dispărut. În cazul celei de-a treia portocale, a reușit să-i dea și pâine, și apă, iar ea l-a însoțit bucuroasă în călătoria sa[105].

În toate aceste versiuni în care eroul vede anima doar ca pe un lucru „de mâncat" sau „de băut" și astfel o dobândește ca aparținând

[104] Din C. Stroebe, *Norwegian Fairy Book*, pp. 15–22.

[105] Rezumat din H. Meier, *Spanische*, pp. 24–30; în „Fiica Mărului de Aur" (A. Christensen, *Märchen aus Iran* [*MdW*], ed. Fr. v. d. Leyen, Eugen Diederichs Verlag, Jena, 1939, pp. 60–68), șase fete cer pâine și apă, dar numai cea de-a șaptea rămâne în viață. Vezi și „Portocalii amari ai balaurului", „Lămâile din cedru" — J.G. v. Hahn (trad.), *Griechische und albanesische Märchen*, vol. 1, Verlag v. Wilhelm Engelmann, Leipzig, 1864, nr. 49; vezi și *Griechische und albanesische Märchen*, vol. 2, pp. 249–250, note și variante. *Cf.* Goethe, *Dichtung und Wahrheit* [*Poezie și adevăr*], cartea 2, povestea băiatului, „Die neue Paris [Noul Paris]", în care trei „țărăncuțe drăguțe" ies din trei mere. Potrivit lui L. Laistner, *Das Rätsel*, vol. 1, p. 133, *Mahrte* [un cuvânt german vechi ce denotă o ființă supranaturală cu înfățișare umană, de obicei feminină (cuvântul englez *nightmare*, „coșmar", provine din germanul *Nachtmahr* în baza aceleiași rădăcini)] se transformă într-un măr atunci când o prinde visătorul.

eului, ea cere apoi jertfa unei substanțe care susține viața, apa ca element psihic și pâinea ca simbol al materiei. Altfel, ea nu poate trăi în această lume.

1269 Figura anima este, astfel, aceeași cu simbolul completitudinii spirituale, cu Sinele, pe care Jung îl numește „totalitatea conținuturilor conștiente și inconștiente".

1270 Este superior animei, o figură care reprezintă doar inconștientul. Spre deosebire de umbră și anima, Sinele nu este un fenomen natural, ci poartă de obicei caracterul unui rezultat, unui țel atins, o personificare a întregului destin și este, prin urmare, mai cuprinzător decât eul[106]. Așadar Sinele poate fi exprimat doar ca simbol. Cele mai importante simboluri ale Sinelui sunt: copilul și mandala în diversele sale forme, cum ar fi sfera, cercul, floarea, pătratul, oul, trandafirul, steaua, soarele, mingea și roata[107].

1271 Deoarece forma rotundă simbolizează indivizibilitatea, invulnerabilitatea și imiscibilitatea cu exteriorul, după ce primește mărul, Connla nu mai mănâncă nimic, nu mai asimilează nimic din afară[108]. Mai mult decât atât, cine a ingerat mâncare din lumea cealaltă nu se poate întoarce printre cei vii[109]. Deși Connla este hrănit doar de măr, imaginea totalității spirituale include inconștientul și, prin urmare, nu pierde în greutate, fiindcă a asimilat caracterul său inepuizabil, care reprezintă fluxul energetic etern al inconștientului[110].

[106] Vezi C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §247; OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §274, 398 și urm., 404 și urm.; OC 13, *Comentariu la „Secretul Florii de Aur"*, §67; OC 11, *Psihologie și religie*, §140; OC 11, *Forward to Suzuki's* Zen Buddhism, §885.

[107] Vezi C.G. Jung, OC 9/1, *Despre psihologia arhetipului infans*, §278 și urm., 299; OC 11, *Psihologie și religie*, §112 și urm., 123, 157.

[108] Vezi Marcus Aurelius, *The Meditations*, trad. George Long, The Peter Pauper Press Inc., Mount Vernon, 1957, cartea 8, nr. 41: „Nimic altceva nu le poate împiedica pe cele proprii rațiunii. Nu au nicio atîngere cu rațiunea, nici focul, nici fierul <armelor>, nici tiranul, nici calomnia; de vreme ce a devenit o sferă, rămâne totdeauna o sferă" [trad. rom.: Marcus Aurelius, *Gânduri către sine însuși*, ediție bilingvă, traducere din greaca veche, studiu introductiv și note de Cristian Bejan, Humanitas, București, 2013, p. 251].

[109] Vezi G. Róheim, *Spiegelzauber*, p. 107 n. 1.

[110] Vezi C.G. Jung, OC 9/1, *Despre renaștere*, §248.

Connla este umplut de viziune, iar când reapare femeia misterioa- 1272
să după o lună, el sare în barca de cristal și pleacă alături de ea către tărămul lui Buadhach, unde dispare pentru totdeauna. Astfel este descrisă uniunea lui completă și definitivă cu anima și fermecarea[111] sa de către inconștient. Astfel, Connla împărtășește soarta lui Liu I din „Prințesa renegată", care se retrage împreună cu prințesa-dragon în lacul Dungting. Doar că aici, în basmul irlandez, tristețea celor lăsați în urmă și aspectul dureros și letal al experienței iese mai mult la suprafață, prin cuvintele tatălui atunci când și-a numit fiul supraviețuitor „Art cel Singuratic".

Uniunea psihică dintre eul inconștient și imaginea sufletului 1273
este o experiență a celei de-a doua jumătăți a vieții, în care viața umană se apropie de lumea de dincolo. În credința iraniană, figura anima abordează omul virtuos după moartea sa, sub forma unei frumoase fecioare, și se dezvăluie ca propria lui „cunoaștere religioasă" sau „personalitatea" sa[112]. Fermecarea extatică[113] este adesea reprezentată în conceptele germanice sub forma transportului pe o corabie, numită corabia morții. Popoarele antice din Islanda își îngropau morții pe o corabie, în pământ. Așa cum ființele umane [conștiința] iau naștere inițial din apă [adică inconștient], la fel se și întorc acolo [după moarte]. Corabia morții în care se îndepărtează Connla corespunde bărcii vieții în care unii eroi nou-născuți sunt aduși pe uscat[114]. Corabia de cristal în care se retrage Connla cu frumoasa femeie este ca un vas în care are loc uniunea alchimică. Vechiul cuvânt german *scaff* [corabie] este înrudit cu *scef* = vas (*cf.* latinescul *scapha* = barcă)[115]. Iar ca vas, această corabie este din

[111] [În germană, *entrücken*.]

[112] Vezi R. Reitzenstein, *Hellenistic*, pp. 199, 356, 518 și urm.

[113] [În germană, *entrücken*.]

[114] Vezi M. Ninck, *Wodan*, pp. 13, 210 și urm., 218, 265–266; E. Mogk, *Germanische*, p. 60; Felix Niedner, „Islands Kultur zur Wikingerzeit", în *Thule: Altnordische Dichtung und Prosa*, Eugen Diederichs, Jena, 1920, p. 73; Bächtold-Stäubli, *s.v. Schiff, Schiffer* („barcă, căpitan de vas"); și H. Usener, *Sintflutsagen*, *passim*.

[115] [De asemenea, în engleză, *boat* = vas, ceea ce înseamnă atât navă, cât și recipient.]

nou (ca și celelalte atribute ale animei) identică cu anima însăși și o imagine a principiului feminin, receptiv[116].

1274 În imaginea cristelniței de botez, în care se produce transformarea personalității interioare a persoanei naturale într-un copil al lui Dumnezeu, vasul este asociat și cu ideea de renaștere. În alchimie, vasul în care are loc transformarea substanței are o semnificație mistică. Aici se unesc principiile opuse, masculin și feminin[117]. Prin urmare anima apare adesea în basme asociată cu sera sau sicriul de sticlă, la fel ca în „Albă-ca-zăpada" sau „Sicriul de sticlă". Într-un basm rusesc, „Fiica țarului broască" [a nu se confunda cu „Prințesa-broască"], există o casă de sticlă cu uși din aur. De asemenea, într-un basm siberian, „Fata din cufărul de piatră", anima este inaccesibilă tuturor pretendenților ei, fiindcă se află într-un cufăr de piatră. Astfel, ea este închisă în rocă, ascunsă în materia întunecată. Acest lucru sugerează o casă de sticlă[118], din moment ce are de-a face cu materia transfigurată, dându-i spiritului un înveliș, o teacă, și servind drept corp transfigurat. În „Doamna din lună" se spune că „toată lumea de pe lună părea să fie făcută din sticlă", palatul era din cristal lichid, iar o muzică cristalină plutea în aer[119]. Cristalul însuși este un simbol al Sinelui, comoara căutată, Piatra Filosofală[120]. Într-un basm turcesc, „Povestea palatului de cristal și

[116] Vezi O. Rank, *The Myth of the Birth*, p. 66; C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §311 și urm.; K. Abraham, „Traum and Mythus", p. 16.

[117] Vezi C.G. Jung, OC 11, *Psihologie și religie*, §166. Vezi *Visio Arislei*, în care Thabritius cel mort și sora lui Beya, cu care a comis un incest, sunt scufundați în mare, într-o casă de sticlă — C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §437 și urm., 449.

[118] *Cf.* casa de sticlă din „Pământul vrea ce-i al ei". Acolo, anima are mere și îi dă trei dintre ele eroului. Acestea îl conduc spre desăvârșire, adică realizarea sa în această viață, către moartea sa.

[119] Vezi și acțiunea ca de cristal a apei din regatul acvatic din „Prințesa renegată".

[120] Vezi C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §221 și urm.; R. Wilhelm, *Secretul Florii de Aur*, p. 144. Vezi și Coranul, Surata 24, „Lumina", versetul 35: „Allah este *lumina* cerurilor și a pământului. Lumina Lui seamănă cu o firidă în care se află o lampă. Lampa este într-un vas de cristal, iar acesta pare a fi o stea scânteietoare". Unul dintre numele lui Confucius este „Fiul cristalului de apă" (vezi basmul „O legendă a lui Confucius"). Wilhelm remarcă: „«Cristalul de apă» este Lordul întunecat al Nordului, al cărui element este apa și înțelepciunea,

a corabiei de diamant", anima este descrisă după cum urmează: la început, crește într-o mină subterană cu acoperiș de sticlă. Mai târziu, își construiește pe mare (!) un palat de sticlă, cu mobilă din aur. „Strălucirea lui umplea lumea." Ia naștere o poveste de dragoste cu prințul din Yemen, care o vizitează pe corabia ei. Pentru a-l urma, ea ordonă să fie construită o corabie de diamant cu un catarg din rubine și cabinele din alte nestemate. Drept răzbunare — fiindcă inițial a părăsit-o —, ea îl torturează pe prinț cu tot felul de capricii și ordine. Printre alte sarcini, îi cere să-i construiască un pod de aur decorat cu trandafiri adevărați, iar ea îl va aștepta la celălalt capăt. Mai târziu, ea vrea chiar ca prințul să se îngroape acolo. În cele din urmă, cei doi se împacă. Aceste decorațiuni autentic orientale din cantități enorme de pietre prețioase și nestemate sunt și o reflectare a respectului acordat animei, fiindcă ea trebuie să pară a fi cel mai prețios lucru din lume. Mina subterană și palatul de cristal de pe mare îi descriu inaccesibilitatea. (Într-un basm rusesc, „Pisica și nebunul", fecioara trăiește într-un castel înconjurată de roți magice care se rotesc constant, astfel încât nimeni nu poate ajunge la ea.) Inabordabilitatea animei este reprezentată aici sub forma unui castel greu de cucerit, un munte de sticlă sau un palat de sticlă ori de cristal.

Intrarea pe tărâmul animei, după cum a experimentat-o Connla, 1275
este asemănătoare cu procesul pe care hindușii îl numesc Uniunea cu Ființa. Dar este o stare inconștientă, după cum se arată în *Chāndogya Upaniṣad*, partea 6, capitolul 8, strofa 1: „Uddulaka fiul lui Aruna i-a spus fiului său Svetaketu: «Învață de la mine, dragul meu, adevărata natură a somnului. Când o persoană se afundă într-un somn adânc, atunci, dragul meu, se spune că se unește cu Ființa Pură (*sat*), s-a dus la propriul Sine. De aceea se spune că se află într-un somn adânc (*svapiti*); fiindcă s-a dus (*apita*) la al său (*svam*)»". Iar Carus a subliniat: „În măsura în care misterul eternității ființei-în-sine în acest sens și la această profunzime cuprinde sufletul uman, o altă

iar din acest din urmă motiv Confucius este denumit fiul său" — R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, p. 65. În „Cei doi călători", calul aruncă o bucată de pământ în cer, cu piciorul, după care țâșnește în spatele lui un șuvoi de „apă pură precum cristalul".

descoperire importantă reiese din sine și ne înfruntă, adică faptul că *această ființă eternă*, dacă îmbracă iarăși hainele vieții temporale, trebuie să fie considerată în ființa-în-sine pură nu o *ființă conștientă*, ci o *ființă inconștientă*"[121]. Reprezintă o contopire cu universul, cu natura. Astfel, anima se numește „Frumusețea Pământului" (ca în „Cea frumoasă de pe pământ") sau, ca într-un basm din Uzbekistan, „Frumoasa Dunye", unde *Dunya* = comoară, spațiu exterior[122], care se referă din nou la completitudine, la sufletul lumii.

1276 Această temă privește tocmai acea „călătorie în univers" despre care înțeleptul chinez Yü Tsing (potrivit maestrului Lü Dsu) spune:

1277 Patru cuvinte cristalizează spiritul în spațiul energiei.
În luna a șasea, zăpada albă este văzută deodată zburând.
La al treilea ceas, discul soarelui trimite raze orbitoare.
În apă bate vântul Celui Blând.
Hoinărind prin rai, se așază energia spirituală a Celui Receptiv[123].
Și secretul mai profund al secretului.
Târâmul care nu se află nicăieri, aceea este adevărata casă.
[...][124]

[121] C.G. Carus, *Psyche*, Pforzheim, 1846, p. 488. [Combinație de traducere liberă și literală.] Vezi și A. Silesius, *The Cherubinic Wanderer*, p. 140, nr. 139, *The Blissful Drowning*: „Dacă îți aduci barca pe mare spre Divinitate,/ Ești atât de binecuvântat încât să te îneci în ea".

Vezi și sacrificiul de sine al marelui vrăjitor Merlin, care se abandonează în mâinile Vivianei și ii dezvăluie secretele lui. El dispare din lume și auzim doar cuvintele lui tânguitoare de adio — H. Zimmer, „Merlîn", pp. 151 și urm. Vezi și C. Guest, *The Mabinogion*, pp. 383–385. În numele lui Arthur, Gawain pornește în căutarea lui Merlin, aude un geamăt și vede doar un fel de fum, precum aerul. Dîn acel nor de ceață, Merlîn îi vorbește și ii explică nenorocirea sa și cum a ajuns să fie întemnițat, că Gawain nu va mai vedea niciodată și că el, Merlin, nu va mai vorbi cu nimeni în afară de iubita sa.

[122] Vezi *Märchen aus Turkestan und Tibet*, p. 63 n. 1.

[123] *Cf.* mărul lui Connla!

[124] „Un descântec magic pentru călătoria îndepărtată" — R. Wilhelm, *Secretul Florii de Aur*, p. 54.

O poveste asemănătoare care este, din multe puncte de vedere, un rapt extatic[125] în viața de apoi de către anima este basmul japonez „Aitaka Myôyin“: 1278

[Pe când tăiau bambus, doi bătrâni au găsit într-o tulpină un copilaș, o fată de o frumusețe supranaturală. Fata a crescut foarte repede și radia o lumină supranaturală. Mesagerii împăratului au venit să o invite la palatul imperial, dar ea a refuzat să se ducă. Atunci a venit împăratul însuși.] 1279

De îndată ce emisarii împăratului au părăsit casa bătrânului cuplu, fiica s-a întors către părinții ei adoptivi cu lacrimi în ochi și le-a spus: „Nu voi uita niciodată dragostea și grija pe care mi-ați arătat-o în tot acest timp. Dar a sosit vremea să vă părăsesc și să mă întorc în vârful Muntelui Fuji, de unde am venit la voi. Să nu vă supărați pe mine că vă părăsesc și să nu mă considerați nerecunoscătoare“. Cei doi bătrâni au implorat-o să rămână, căci fără ea nu voiau să mai continue să trăiască. Ea a răspuns: „Nu plângeți pentru soarta mea inevitabilă de deasupra. Din când în când, voi veni să vă vizitez bordeiul și să mă interesez de bunăstarea voastră, dar nu pot să mai trăiesc aici, printre oameni“. 1280

Cu aceste vorbe, a părăsit căminul lor și a urcat până pe piscul Muntelui Fuji. Când a ajuns împăratul la Suruga, la baza Muntelui Fuji, cei doi bătrâni i-au spus că fiica lor adoptivă plecase și urcase pe munte. Auzind aceste veşti, împăratul a fost cuprins de o mare tristețe. I-a cerut bătrânului să-l conducă până pe vârful muntelui și au pornit imediat. Când cei doi au ajuns la al cincilea loc de odihnă în drumul spre vârf, s-au odihnit, iar împăratul și-a dat coroana jos de pe cap și s-a întins. După ce s-au odihnit, și-au continuat urcușul. Când au ajuns în vârf, cea pe care o căutau a ieșit dintr-o peșteră. L-a luat de mână pe împărat și l-a condus, spunându-i: „Dacă singura ta dorință este într-adevăr să 1281

[125] [În germană, *entrücken*.]

trăiești alături de mine, atunci urmează-mă". Au intrat în peșteră și nu au mai fost văzuți niciodată[126].

1282 O altă versiune a aceluiași basm, numită „Povestea bătrânului care a găsit o fetiță și a crescut-o", relatează spre sfârșit:

1283 Împăratul a întrebat-o pe fată: „Nu vrei să vii cu mine la palatul meu și să fii soția mea?" Atunci fecioara i-a răspuns: „Mi-ar face mare plăcere să fiu împărăteasa ta, dar din păcate eu nu sunt ființă umană". Înspăimântat, împăratul a întrebat: „Atunci ce ești? Ești zeu sau demon?" Fecioara a răspuns: „Nu sunt nici zeu, nici demon, dar nu pot să rămân aici, în lumea aceasta. În curând, va veni cineva să mă ducă sus, în rai. Renunță la planurile tale, dragă împărate, și întoarce-te la curtea ta".

1284 Auzind aceste cuvinte, împăratul s-a gândit: „Ce vrea să spună prin cuvintele astea? Nu poate fi adevărat! Sunt convins că singurul motiv pentru care a spus toate acestea despre raiul care vine să o ia a fost să găsească o scuză ca să-mi refuze propunerea". Dar, pe când stătea astfel pe gânduri, au venit multe ființe cerești cu un palanchin pentru fată. Au lăsat-o pe fecioară să urce și apoi au dus-o în rai. Dar forma acestor emisari cerești nu era deloc precum cea a oamenilor din această lume. După ce a văzut cu ochii lui tot ce s-a întâmplat, împăratul s-a gândit: „Da, într-adevăr, femeia aceea nu este din lumea noastră!" S-a întors la palatul său, dar după aceea își amintea deseori de fecioară. De fiecare dată când se gândea la ea, îi apărea în amintire mai frumoasă decât toți copiii acestei lumi. Apoi, și-a dorit să o vadă pe femeia pe care nu putea să o uite. Dar, văzând că era în zadar, că puterile lui erau limitate, nu a avut ce să facă decât să accepte sacrificiul dureros. Nimeni nu știa unde se află femeia. Nimeni nu găsea o explicație pentru faptul că venise în casa a doi bătrâni, ca să

[126] Traducere din germană, F. Rumpf, *Japanische Volksmärchen*, pp. 78–85.

crească drept fiica lor. A rămas un mister pentru toți oamenii din lumea aceasta. Și, din moment ce este o poveste atât de ciudată, v-am spus-o și eu aici[127].

Ambele povești descriu într-o manieră impresionantă caracterul 1285
straniu, „de pe cealaltă lume", al animei, a cărei ființă este străină și incomprehensibilă pentru oamenii din lumea aceasta. Cei care se îndrăgostesc de ea sunt adesea atrași către lumea cealaltă[128].

Frumoasa fată fantomatică provine dintr-o tulpină de bambus 1286
și crește la fel de repede ca un lăstar de bambus, este ca un *spiritus vegetativus* care trăiește în această plantă. Seamănă cu multe mituri europene, în care anima apare ca nimfă de copac sau ca trestie ori laur care se transformă în femeie[129].

Deoarece principiul psihic al vieții reprezentat de anima ajunge 1287
în regnul vegetal, anima este uneori reprezentată ca *floare*. Acesta este un motiv și un cântec bine-cunoscut în Germania, *Sah ein Knab' ein Röslein steh'n* [*Un băiat a văzut un trandafir stând în picioare*]. Două basme paralele, „Un soldat salvează prințesa de blestem" și „Vampirul", povestesc despre o fată frumoasă care a fost ucisă de un iubit mort sau un demon, apoi a crescut sub formă de floare pe propriul ei mormânt și a fost culeasă de un prinț. Noaptea, ea se transformă în fecioară și — într-una dintre povești — îi fură acestuia mâncarea, iar în alte povești îl ia în brațe, până ce el își dă seama că femeia este floarea în formă umană. Din momentul în care conștientizează lucrul ăsta, ea rămâne pentru totdeauna în formă de om și se mărită cu el. În basmul rrom, ea își învinge mai târziu

[127] H. Hammitzsch, I. Schuster, *Japanische*, pp. 20–23.

[128] [În basmul menționat mai sus, „Cea frumoasă de pe pământ", eroul se îndrăgostește nebunește de femeia care se comportă urât cu el. Însă el nu se dă bătut și, cu ajutorul obiectelor pe care le găsește în pivnița casei părinților săi și a unor struguri magîci, în cele din urmă reușește să-i câștige mâna și să o aducă în lumea lui, unde trăiesc fericiți până la adânci bătrânețe. În această poveste, ea este numîtă „de pe pământ", poate un indiciu cu privire la motivul pentru care lucrurile s-au termînat astfel.]

[129] Vezî mîtul lui Daphne și discuția dîn W. Mannhardt, *Wald- und Feldkulte*, vol. 1, *passim*, mai ales p. 38 n. 1.

criminalul, care a încercat să o omoare pentru a doua oară. Anima apare aici ca floare după o stare de separare completă (moarte, apoi îngropare)[130]. Cu alte cuvinte, ea există ca lucru viu, dar într-o stare pur vegetativă, îndepărtată de conștiința umană[131]. Ca lucru rotund, fioarea este și simbol al sinelui, ca în „Connla și fecioara zână", unde simbolul animei a fost asociat, de asemenea, cu imaginea Sinelui. Din acest punct de vedere, floarea indică aspectul Sinelui ca experiență de simțire într-o etapă preliminară spre înțelegerea conștientă[132]. În Orient, floarea de lotus reprezintă sălașul și originea zeilor, dar și locul nașterii. De aceea, în basmele menționate mai sus, „Un soldat salvează prințesa de blestem" și „Vampirul", floarea este un simbol al animei renăscute. În general, florile simbolizează viața nouă[133] și, prin urmare, sunt plantate pe morminte.

1288 Grupul de basme menționat mai sus arată că „femeia iubită" este non-umană și nu caracterizează ceva real din punct de vedere fizic. Este clar că ea reprezintă o experiență ce transcende granițele și legile acestei lumi, ea provine dintr-o lume în care morții pot fi înviați și oamenii pot deveni flori, apoi din nou oameni. Dar ea ascunde un pericol, care este sugerat mai mult sau mai puțin intens la fiecare întâlnire cu anima: contactul cu tărâmul morților. Ea fie provine din, fie aparține celeilalte lumi, ori păstrează o relație puternică și, prin urmare, periculoasă cu acea lume. Deoarece anima nu provine din lumea conștiinței, ci din cea a inconștientului, ea încearcă să-l atragă pe erou acolo. Dacă nu a sosit vremea ca el să o urmeze pe tărâmul ei, este inevitabilă o separare tragică. Acest lucru este oglindit în celebra

[130] Despre acest motiv, vezi R. Köhler, *Kleinere Schriften*, pp. 274 și urm., nr. 38, *Vom Fortleben der Seelen in der Pflanzenwelt* [„Despre existența continuată a sufletului în lumea plantelor"].

[131] Vezi C.G. Jung, OC 9/1, *Despre aspectul psihologic al figurii zeiței Kore*, §315.

[132] Vezi diversele forme ale anîmei din basmul „Frumoasa prințesă dîn grădină", unde prînțesa întreabă fiecare nou-venit ce îi place mai mult. Frații mai mari răspund: cele maî frumoase sunt florile sau fructele din grădină, așa că sunt pedepsiți. Mezînul răspunde că ea este cea mai frumoasă ființă din grădină, iar acesta este răspunsul pe care și-l dorea.

[133] Vezi, de exemplu, „Mazărea de deșert a lui Sturt, floarea sângelui", basmul unui trib indigen din Australia, consemnat în L.K. Parker, *Australian*, pp. 31–38.

legendă englezească „Thomas care face rime și Regina de pe Tărâmul Elfilor", în care eroul vizitează regatul elfilor și primește darul poeziei și al profeției. Apoi își ia rămas-bun de la Regina Zânelor și se întoarce la viața lui. Când i se apropie clipa morții, un cerb alb și o cățea vin să-l conducă înapoi pe cealaltă lume. În această legendă, eroul reușește să se împotrivească atracției lumii morților prin puterea lui neobișnuită și bunăvoința Reginei Zânelor, dar și fiindcă refuză să se înfrupte din mâncarea de pe lumea cealaltă. Astfel, extazul[134] este amânat până la sfârșitul natural al vieții sale. În multe alte basme, anima pătrunde în viața eroului ca o soartă tragică.

Incompatibilitatea dureroasă a sferelor este descrisă într-un basm 1289
din Insulele Mării de Sud, „Tapairu, frumusețea de pe tărâmul zânelor", după cum urmează[135]:

> În Rarotonga, în frumosul sat Aorrangi, se află mica 1290
> fântână a lui Vaitipi. În noaptea de după luna plină, o femeie
> și un bărbat cu tenul orbitor de alb s-au ridicat din apa ca
> de cristal. Când locuitorii de pe lumea aceasta trebuiau să
> doarmă, ei au ieșit din umbre ca să fure taro, banane și nuci
> de cocos. Au dus toate aceste lucruri delicioase pe lumea de
> dincolo, ca să le devoreze crude.
>
> Însă zânele nici nu bănuiau că fuseseră văzute de muritori 1291
> și că fusese ticluit un plan pentru prinderea lor. În acest scop,
> s-a țesut o plasă mare, din *cinet* rezistent, iar oamenii au stat
> de veghe noaptea lângă fântână. La prima lună plină au apărut
> din nou și s-au dus, ca de obicei, să fure de pe plantații. Plasa
> cea mare a fost întinsă pe fundul fântânii, după care au început
> să hăituiască ființele frumoase din lumea spiritelor. Fata-zână
> a fost prima care a ajuns la fântână și a sărit în ea. A fost prinsă
> imediat în plasă și luată de acolo cu mare fast. Dar, când au
> înlocuit plasa după luptă, a rămas un spațiu neacoperit și prin
> această deschizătură a reușit să scape băiatul-zână.

[134] [În germană, *entrücken*.]

[135] Cuvântul „zână" este probabil un artificiu de traducere și nu reflectă cuvântul original.

1292 Frumoasa prizonieră a devenit soția prea-iubită a căpeteniei Ati, care a umplut fântâna cu bolovani mari, astfel încât nevasta lui să nu se mai întoarcă vreodată în lumea de dincolo. Au trăit fericiți împreună. Era cunoscută în toată Rarotonga drept „cea neasemuită (*Tapairu*) a lui Ati". S-a obișnuit cu stilul de viață al muritorilor și era mulțumită de noua ei poziție. Cu timpul, a rămas gravidă, iar când i-a venit sorocul, i-a spus soțului său: „Fă-mi cezariană, apoi îngroapă-mi cadavrul. Dar să ai mare grijă de copilul nostru". Ati a refuzat să facă ce i-a spus, dar a lăsat natura să-și urmeze cursul, astfel încât zâna a devenit mama vie a unui copil frumos.

1293 După o vreme, când copilul s-a înzdrăvenit, mama a început într-o zi să plângă amarnic în prezența soțului său. I-a spus că o îndurera profund distrugerea tuturor mamelor în umbră după nașterea primului lor copil. L-a rugat să accepte ca ea să se întoarcă acolo ca să pună capăt acestui obicei crud și a spus că Ati ar trebui să o însoțească. S-au învoit și au scos bolovanii cei grei de pe fundul fântânii. Au adunat tot felul de resturi de legume, iar zâna l-a uns cu grijă pe Ati pe tot corpul, ca să-i înlesnească pe cât posibil coborârea în lumea de dedesubt.

1294 Ținându-l strâns de mână pe soțul ei uman, zâna a sărit în fântână și aproape că a ajuns la intrarea în lumea cealaltă. Dar Ati era atât de epuizat, încât i s-a făcut milă și s-a întors cu el la suprafață. Au încercat de cinci ori, dar în zadar! Cea frumoasă de pe tărâmul spiritelor a plâns, fiindcă soțului ei nu îi era permis să o însoțească; doar spiritele celor morți și nemuritorii puteau ajunge acolo.

1295 Îmbrățișându-se cu tristețe, „cea neasemuită" a spus: „Mă voi duce singură în lumea spiritelor, să le transmit ce am învățat de la tine". S-a scufundat din nou în apele limpezi și nu a mai fost văzută niciodată pe pământ. Ati s-a întors trist acasă; iar de atunci, băiatului lor i s-a spus „Ati-ve'e" (cel părăsit, în memoria mamei sale pierdute). Era surprinzător

de frumos, la fel ca mama lui de pe tărâmul spiritelor; dar, în mod straniu, urmașii lui sunt întunecați, ca muritorii de rând.

La această zână frumoasă face referire vechiul cântec al clanului Ati: 1296

Kua ve'eia te pou enua 1297
Ka paa 'i te rau atua o Ati e i Vaitipie!
Akana tu a kino te inangaro!
Ea a coborât din nou în lumea spiritelor!
Oamenii lăudau ființa divină văzută prima dată de Ati
lângă fântână,
Dar inima lui este acum plină de durere.

De aici, originea numelui des întâlnit „Tapairu" (cea fără seamăn, în memoria strămoașei lor zâna)[136].

Frumoasa femeie pe care a prins-o Ati în acea noapte cu lună 1298
plină, momentul când apar spiritele, provine din apă, la fel ca nixele și sirenele. Ea este un personaj din inconștient, o ființă spirituală, o personificare tipică a animei. Fântâna din care apare indică un simbol matern. În general, fântâna este simbolul esenței vii a sufletului[137]. La început, nixele erau însoțite întotdeauna de o escortă masculină, umbra. În această poveste, obișnuiau să fure împreună fructele din lumea de sus, pentru a se hrăni. Astfel, ea era asociată cu lumea de deasupra și chiar depindea de această legătură pentru supraviețuirea sa. În furt se află o parte din dorința de izbăvire (în alt fel, ca fiica piratului viclean din „Sirena și marele Dubhdach"). Din punctul de vedere al locuitorilor din lumea de sus, furtul fructelor este văzut ca

[136] Text ușor modificat după versiunea în limba engleză a lui Willîam Wyatt Gill, *Myths and Songs from the South Pacific*, Henry S. King & Co., Londra, 1876, pp. 294–296, intitulată „Zâna din fântână", cu referire la versîunea germană a lui H. și T.W. Danzel, *Sagen und Legenden der Südsee-Insulaner (Polynesien)*, Folkwang-Verlag, Hagen i.W. und Darmstadt, 1923, pp. 47–49.

[137] Vezî C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §94; și credința germanică în ființe asemânătoare unor elfi care trăiesc în apă — M. Führer, *Nordgermanische*, pp. 15 și urm.

o pierdere a sufletului, o tulburare, care, la fel ca pierderea toporului din „Pasărea *Peaged arsai*", a condus la experiența animei. Acest furt este o lovitură silențioasă a inconștientului în lumea conștiinței, care prevestește apariția iminentă a problemei animei.

1299 Culoarea albă a figurilor este, cel mai probabil, un semn de frumusețe deosebită. Mai mult decât atât, albul este adesea culoarea tărâmului magic. Regatul zăpezilor al lui Frau Holle este alb; la fel ca luna argintie a tărâmului zânelor din „Doamna din lună". De asemenea, Aztlan, tărâmul ancestral al morților pentru azteci în „Cum a căutat Motecuhzoma Cele Șapte Peșteri", este numit „tărâmul alb"[138]. În același timp, albul este culoarea celei mai pure lumini și transfigurări[139] și este considerat culoarea virginității și inocenței[140].

[138] Vezi M. Ninck, *Wodan*, p. 180. Lebăda este adesea o nixă transformată. Figuri similare sunt cerbul alb sau căprioara albă. Vezi *ibidem*, p. 283. *Cf.* și rolul magic al șarpelui alb în „Șarpele alb". Potrivit lui F.G. Carnochan și H.C. Adamson, *Empire*, pp. 106–107, șarpele alb indică moartea și tărâmul ancestral. Într-un basm al tribului Warao (Bolivia), „De ce nu mănâncă boa constrictor oameni", unul dintre oamenii pe care îi mănâncă boa reapare complet lipsit de păr și alb.

[139] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. weiss* („alb"): „[…] cuvântul alb provine din rădăcina indo-europeană *kwîd* sau *kwit*, sanscritul *śkr*, care înseamnă «alb», «strălucitor» […] și vechiul termen slav *svêtu*, «lumină» și, literal, *szvaityti*, «a face luminos». Este asociat, în cele din urmă, cu vechiul cuvânt grecesc λευκός, «alb», care a devenit în general cuvântul pentru culoare. […] Albul este culoarea zeilor luminii. […] Există mai ales o relație strânsă între alb, fulger și apoi lumina iluminării, prin urmare cu zeitățile și demonii furtunii. […] Obiectele albe le pot acorda proprietarilor lor bunăvoința zeilor, demonilor sau oamenilor. Cei care se înfruptă din carnea unui șarpe alb pot înțelege toate limbile, sunetele animalelor și pot primi darul profeției. […] Puterea magică a culorii albe este asociată și cu vrăjitoria. La întâlnirile lor din munții Avers (Elveția), vrăjitoarele vin deghizate în capre albe. […] Hainele albe oferă purtătorului lor o protecție deosebit de mare. Contactul cu zeii și demonii poate fi periculos și doar cei cu putere divină sau aflați într-o stare de puritate pot evita suferința; este de înțeles că oamenii care sunt responsabili pentru gestionarea puterilor supranaturale, precum preoții și magicienii, încearcă să se protejeze purtând mantii albe pentru a ține la distanță efectele răului. […] Pe măsură ce caracterul apotropaic al culorii albe a fost uitat, hainele luminoase au devenit populare ca straie de petrecere. […] Culoarea albă a animalelor de jertfă are, în majoritatea cazurilor, un caracter apotropaic. […] În Pomerania, albul semnifică culoarea creaturilor asemănătoare piticilor, care

În viziunea soarelui din *Liturghia lui Mithra*, divinitatea poartă 1300
o robă albă și carul lui Helios este tras de patru cai albi[141]. În est, de exemplu în Tibet, albul este atributul celei mai înalte lumi a îngerilor zeului[142]. În China, una dintre formele paralele ale animei, pe nume Po, este descrisă folosindu-se trăsăturile pentru alb și demon. De asemenea, apare ca fantomă albă și semnifică sufletul corpului htonic feminin[143]. O idee asemănătoare este întâlnită în speculația alchimică referitoare la faptul că femeia albă este asociată aproape întotdeauna cu bărbatul roșu. Femeia este numită porumbelul alb strălucitor sau Beya, din cuvântul arab *albeida* (cel alb)[144]. Un basm al koriakilor, „Corb Mare și spiritele rele", povestește despre o figură anima, fiica spiritelor rele, care este „orbitor de frumoasă" și nu trebuie decât să întindă mâna afară din bordeiul ei ca să lumineze întregul peisaj.

În basmul polinezian „Tapairu, frumusețea de pe tărâmul zâne- 1301
lor", anima este descrisă de obicei ca un spirit alb al nopții și primăverii, ca un demon ce iese din inconștient. La fel ca vânătorul din „Ititaujang" și „Pielea de focă", Ati încearcă să lege femeia frumoasă de el, trăgând-o cu forța în sfera lui. La început reușește, fiind multă vreme fericiți împreună, nixa acceptă îndatoririle unei ființe umane și bărbatul simte prezența minunată a frumosului spirit al naturii. Dar nașterea copilului lor îi pecetluiește soarta femeii. Ea cade pradă

trăiesc sub pământ, numite *Undererdschken* [Subterani] de către Bolt. Unii demoni preiau culoarea albă, de exemplu, ca paloare a morții la cadavre. [...] Această asociere dintre alb și moarte (fantome, spirite ale morților etc.) este și cauza semnului nefast atribuit adesea albului". Vezi și Johann Jakob Bachofen, *Die Sage von Tanaquil. Eine Untersuchung über den Orientalismus in Rom und Italien*, J.C.B. Mohr, Heidelberg, 1870, p. 316; M. Ninck, *Wodan*, p. 294; C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §233.

140 Vezi V.C.C. Collum, „Schöpferische Mutter-Göttin", pp. 247–249.

141 Vezi A. Dieterich, *Eine Mithrasliturgie*, p. 11; H. Leisegang, „Das Mysterium der Schlange", p. 188 n. 2. Vezi și elfii albi luminoși și calul luminos al lui Dag din M. Führer, *Nordgermanische*, pp. 9 și urm.

142 *Cf.* W.Y. Evans-Wentz, *The Tibetan Book of the Dead*, ed. a II-a, Oxford University Press, Oxford, 2000, pp. 107 și urm.

143 Vezi C.G. Jung, OC 13, *Comentariu la „Secretul Florii de Aur"*, §57. Vezi „doamna albă", stafia care bântuie castelele medievale.

144 Vezi C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §435 n. 37, 443; OC 13, *Viziunile lui Zosimos*, §124.

morții și, astfel, trebuie să se întoarcă în lumea de dincolo. Conform preceptelor originii sale din regatul zânelor, ea trebuie să-și păstreze virginitatea și nu se poate uni complet cu cealaltă lume.

1302 Ideea virginității este strâns legată de imaginea animei. Philon din Alexandria scrie că, în sfera umană, uniunea în scopul procreării le transformă pe fecioare în femei, dar atunci când *sufletul* începe să intre în comuniune cu Dumnezeu, el începe să le facă din nou pe femei fecioare[145]. Atena, care s-a născut din capul lui Zeus și, prin urmare, reprezintă o figură anima, este, ca Artemis, o fecioară eternă. Această feciorie înseamnă puritate, adică neamestecul cu lucrurile lumești, fiindcă imaginea animei înflorește în semnificația sa completă doar dacă nu se îmbină cu lumea exterioară. Astfel, zânele și sirenele nu au voie să aibă copii, fiindcă anima trebuie să fie o ființă pur spirituală. Porunca de pe tărâmul zânelor care interzice orice legătură reală cu un muritor se bazează pe cunoașterea faptului că puterea copleșitoare a animei fantomatice va pieri și că ea trebuie să alunece înapoi în inconștient de îndată ce și-a lăsat viața să treacă în ceea ce este în sine cel mai important. Adică un copil, ca simbol al Sinelui, care conectează cu adevărat cele două lumi[146].

[145] Vezi R. Reitzenstein, *Hellenistic*, pp. 118–119, 311–312.

[146] Vezi mitul grecesc modern din L. Laistner, *Das Rätsel*, vol. 1, pp. 121–122. Un tânăr fermier cântă la liră atât de frumos, încât Nereidele îl iau în peștera lor argintie, ca să-i asculte muzica. El se îndrăgostește de una dintre ele și reușește, cu ajutorul sfaturilor unei bătrâne, să o aducă sub influența lui. Femeia il urmează și îi oferă un fiu, dar nu își rupe legământul tăcerii. Omul nu mai suportă acest lucru și ii cere din nou sfatul bătrânei. Se întoarce la soția lui și se preface că aruncă propriul lor copil în cuptor. Femeia țipă și ia copilul la ea. „Și, fiindcă celelalte Nereide nu au mai primit-o niciodată înapoi în cercul lor, căci acum era mamă, ea și-a construit o casă nouă aproape de peștera Nereidelor. Oamenii o mai văd, din când în când, cu copilul în brațe."

Aici este descrisă aceeași lege invers. Prin faptul că este mamă și prin nașterea copilului, această Nereidă își pierde figura anima virgină și fantomatică, așa că nu se mai potrivește în tărâmul ei magic. Pe de altă parte, tăcerea ei indică „diferența" sa, iar astfel rămâne suspendată in apropierea lumii profane. Cruzimea deosebită a bărbatului ii distruge, în cele din urmă, armonia spirituală. Tăcerea figurii anima indică faptul că, în viziunea fericită a tânărului, ea nu „spune" totul pentru el. Calitatea ei onirică nu poate insemna orice, în ciuda nașterii copilului,

Singura cale de ieșire deschisă acum este aceeași pe care a folo- 1303
sit-o Connla în „Călătoria pe mare a lui Connla“: să urmeze anima în regatul ei. La fel ca Orfeu, și Ati trebuie să facă pasul de a intra pe tărâmul morților, sperând că poate dovedi că sentimentele lui puternice sunt autentice și, prin urmare, să implore cuplul regal întunecat aflat la conducere să o elibereze pe iubita lui soție. Deoarece, în ciuda eforturilor sale, Ati nu poate realiza călătoria în lumea de dedesubt, separarea rămâne singura posibilitate și „Cea neasemuită“ se întoarce pentru totdeauna în fântână.

Problema fermecării pe tărâmul vieții de dincolo de către anima 1304
și efectele sale magice sunt ilustrate și în basmul „Cele șapte fecioare“:

> Doi neneți de pădure[147] trăiau împreună într-un loc izolat, 1305
> unde vânau vulpi, zibeline și urși. S-a întâmplat odată ca unul dintre ei să plece într-o călătorie, iar celălalt să rămână acasă. Călătorul s-a întâlnit cu o bătrână care tăia mesteceni. „Tu tai rotund, în cerc! Ar trebui să tai din două părți, îți arăt eu cum.“ A luat toporul și a tăiat mulți mesteceni, pe care i-a dus cu o sanie până la cortul bătrânei. Aceasta era sora tatălui său. A pus lemnele pe pământ. Bătrâna a spus: „Ascunde-te, să nu te vadă nimeni“. Bărbatul s-a ascuns. Bătrâna a rămas în picioare, pe deal. S-au apropiat șapte fecioare de ea. „Cine a tăiat copacul acesta? Nu așa se taie copacii. Cine e aici cu tine?“ Bătrâna: „Nu e nimeni cu mine. Am tăiat singură copacul ăsta!“ Fetele au plecat fără să intre în cort.
>
> Nenetul a ieșit din ascunzătoare și s-a dus la sora tatălui 1306
> său. Bătrâna a spus: „În pădurea întunecată se află un lac, un lac lung, du-te acolo! Când ajungi, vei vedea cele șapte fecioare înotând. Ele își lasă hainele pe mal. Furișează-te încet și ia hainele uneia dintre fete și ascunde-le“.

a simbolului Sinelui. Duritatea seculară a atitudinii bărbatului devalorizează relația și este cauza sfârșitului indecis și tragic.

147 [Neneții de pădure sunt un popor siberian care trăiește în taiga. În versiunea originală, povestea este spusă la timpul prezent, dar aici este schimbată la trecut pentru consecvență cu celelalte povești din această carte.]

1307 Bărbatul a plecat și a ajuns la lac, întocmai cum a spus bătrâna. A luat cele mai frumoase haine și le-a ascuns. Cele șapte fete au înotat până la mal. Au început să se îmbrace, dar hainele uneia dintre fecioare dispăruseră. Fata a fugit înapoi în apă, iar celelalte fete au plecat. Cea rămasă în urmă a plâns în mijlocul lacului, fiindcă nu știa cine îi luase hainele. A spus: „Oricine mi-a luat hainele, voi deveni soția sa dacă mi le înapoiază". Nenetul nu avea încredere în femeie și nu s-a arătat.

1308 Femeia din lac s-a gândit și a vorbit pentru sine: „Cea bătrână avea o soră și mai mare, care avea un fiu. Dacă el mi-a furat hainele, atunci voi deveni soția lui!" Acum, bărbatul a ieșit din ascunzătoare și fata l-a văzut. „E adevărat! Ești fiul surorii bătrânei noastre! Dă-mi hainele înapoi și voi deveni soția ta." „Dacă îți dau hainele înapoi, te vei ridica la cer, cum poți să fii soția mea?"

1309 „Poți să mă crezi că voi fi soția ta; dă-mi hainele, căci mi-e frig!" Bărbatul a răspuns: „Nu departe de aici sunt șapte frați care trăiesc împreună într-un loc izolat. Ei vin și pleacă. Atunci când se întorc la cortul lor, își scot inimile și le agață de stâlpii corturilor. Dacă poți să-mi aduci aceste șapte inimi, o să-ți dau hainele, altfel nu o să le primești, chiar dacă mori pe loc".

1310 „O să iau aceste inimi. Acum dă-mi hainele!"

1311 „Nu ți le dau până ce nu-mi spui cum ai de gând să obții inimile celor șapte fii."

1312 „O să merg noaptea și o să le iau."

1313 „Nu așa, mulți au încercat deja astfel și nimeni nu a reușit. Apropie-te de mine și îți voi spune cum le poți obține."

1314 Femeia a înotat până la mal. Nenetul a spus: „Acești șapte bărbați mi-au luat sora, trebuie să o convingi să te ajute. Du-te la sora mea, căci ea veghează toate inimile și trebuie să i le ceri ei".

1315 S-au tocmit și bărbatul i-a dat hainele fecioarei. Aceasta s-a îmbrăcat și a cerut mai mult timp ca să obțină inimile. „În cinci zile, voi veni cu turma mea de reni și cortul meu."

Bărbatul s-a întors la tovarășul său. „Unde ai fost? Ce ai văzut?“ 1316

„N-am fost nicăieri, n-am văzut nimic.“ Tovarășul său a spus: „Este clar că ai fost la sora tatălui nostru! Cei șapte frați fără inimi ne-au omorât mama și o să te omoare și pe tine, dacă te duci acolo! Să nu te mai duci niciodată la bătrâna aceea!“ 1317

Au stat acolo cinci zile. În a cincea zi, a coborât fata din cer, împreună cu turma ei de reni și cortul său, și a devenit soția lui. „Acum, să mergem la cei șapte frați [să căutăm răzbunare pentru uciderea mamei tale]“, a spus femeia. 1318

„Să vedem dacă reușim să obținem inimile.“ S-au dus la cortul celor șapte frați. Bărbatul și soția lui au intrat în cort, însă nimeni nu vedea femeia. Bărbatul era vizibil și a vorbit cu sora lui: „Unde își pun cei șapte frați inimile când se întorc la cort?“ 1319

„Acolo, pe stinghiile cortului le pun, iar apoi se culcă direct și întotdeauna dorm fără inimi.“ Sora a continuat: „Au încredere în mine și când se întorc la cort, eu iau un vas și mă duc de la unul la altul. Fiecare își pune inima în vas. Apoi, eu atârn inimile pe stinghii“. 1320

Bărbatul i-a spus: „la vasul, adună inimile de pe stinghii și pune-le în vas. De dimineață, când îți cer inimile, aruncă inimile celor șase frați mai mici, oriunde vrei. Ei pot să moară. Dar ia inima fratelui cel mare, du-te la el și spune-i: «Când se va întoarce mama la viață, îți voi da inima înapoi, altfel nu»“. 1321

Cuplul a reușit să obțină inimile celor șapte samoezi și, după ce l-au șantajat pe cel mare ca să le aducă mama înapoi, îi omoară pe toți, aruncându-le inimile pe pământ. La sfatul surorii tatălui lor, bărbatul ajuns acasă îi dă noii sale soții un cuțit și îi spune să facă ce vrea cu el. Femeia a luat toate inimile care se aflau în cort, dar și pe cea a soțului său și pe a ei, și le-a aruncat în aer. Sora tatălui a venit și a văzut că niciunul nu avea inimă și a spus: „Toți de aici sunt lipsiți de 1322

inimă, nu sunt vii, nu sunt morți, ce să fac? Mă duc la lacul cel lung, poate găsesc pe cineva acolo".

1323 La lac, bătrâna soră a tatălui a luat hainele celorlalte șase fecioare ce se îmbăiau și le-a ascuns. Cele șase surori plângeau și se jeleau: „Nu știm unde a dispărut sora noastră!" Au înotat până la mal și uneia dintre ele îi lipseau hainele. A sărit înapoi în lac, iar celelalte au plecat. Cea rămasă în lac a început să strige: „Oricine mi-a luat hainele, voi deveni soția acelui om și voi învia fiecare mort, dacă îmi dă hainele înapoi. Noi prindem multe inimi în aer și cu acestea îi pot ajuta pe cei morți". Bătrâna [sora tatălui] a ieșit din ascunzătoare: „Uite, aici sunt hainele tale!"

1324 „Dă-mi hainele și voi face tot ce am promis." „Dă-mi toate inimile pe care le-ai găsit și pe urmă îți dau hainele", a spus femeia. „Tu trăiești în aer, sora ta e pe pământ acum, când cere ceva, nu o poți ajuta?" „Dacă trăiește, vom face tot ce vrea."

1325 Fecioara i-a dat toate inimile, apoi bătrâna i-a înapoiat hainele. Bătrâna s-a întors la cortul unde locuiau toți oamenii fără inimi, care plecaseră în rai. Toate inimile erau acum *pure* și *sacre*. „Acum", a spus femeia, „să urcăm în cer, la surorile noastre". Au adunat renii laolaltă, s-au pregătit de călătorie și și-au luat zborul. Vreme de șapte zile au trecut printr-o ceață deasă, prin care nu vedeau nimic, apoi au ajuns într-un loc cald, foarte cald și prielnic. Acolo trăiesc până în ziua de astăzi[148].

1326 Am întâlnit deja motivul celor șapte figuri anima și a fecioarei-lebădă. Faptul că anima ajută, în mod magic, la răzbunarea împotriva adversarilor puternici este o noțiune caracteristică a popoarelor indigene. Anima oferă clarviziune psihică și superioritate. Însă cea mai impresionantă descriere este aceea în care anima îndepărtează inimile tuturor, astfel încât oamenii „nu sunt nici morți, nici vii".

[148] Originalul nu are titlu. Traducere din A. Castrén, *Ethnologische*, pp. 172–176.

Aceasta este expresia primitivă pentru „posesia animei", în care omul trăiește într-o stare de inumanitate, adică fără o inimă umană, când orice asociere spontană cu alți oameni, orice reacție umană este suprimată. În loc să se deschidă în fața vieții, un astfel de om trăiește într-o stare de plutire, nu tocmai prezentă, în viața sa de zi cu zi: orbit, fascinat și vrăjit de șiretlicurile animei sale. În basmul nostru, atunci când bătrâna aduce inimile înapoi, acest lucru reprezintă o reconciliere mediată de înțelepciunea naturală a inconștientului. Oamenii își revin în fire și este important că inimile lor sunt pure și sfinte. Fiecare etapă a fermecării rezultă, de asemenea, într-un sens pozitiv, într-o detașare de orice concupiscență lumească și implicare în viața de zi cu zi. În cele din urmă, experiența animei conduce la o retragere extatică definitivă în viața de după, o detașare de lume și viață. Este un paradox straniu, perceput în același timp și ca mântuire binecuvântată, și ca plecare tragică din lume.

O descriere plină de viață a naturii animei, care nu mai are nevoie 1327
de niciun comentariu, găsim în „Fata care era mai rapidă decât caii":

> A fost cândva o fată care nu fusese zămislită dintr-un 1328
> tată și nici născută de o mamă. Nu fusese creată de niciun părinte, ci de *vilen*[149], din zăpada luată din canionul fără fund la vremea solstițiului de vară. Vântul însufleți se fata cu respirația sa, fusese hrănită la sân cu rouă, munții o îmbrăcau cu frunzele lor căzute și câmpurile o împodobeau cu florile și ghirlandele lor. Era albă ca zăpada, mai roșie ca un trandafir, mai luminoasă decât soarele — pe scurt, o fată cum nu se mai

[149] [*Vila* sunt versiuni slave ale nimfelor, care au putere asupra furtunilor, pe care le place să le trimită jos, asupra călătorilor singuratici. Ele trăiesc în pajiști, iazuri, oceane, copaci și nori. Pot apărea ca lebede, cai, lupi sau femei frumoase. În mitologia slavă sudică se crede că *vila* sunt spirite feminine asemănătoare unor zâne, care trăiesc în sălbăticie și, uneori, în nori. Se credea că sunt spirite ale femeilor care fuseseră frivole în timpul vieții lor și acum oscilau între aici și viața de dincolo. Uneori apar sub formă de lebede, șerpi, cai, șoimi sau lupi, în care se pot transforma, dar de obicei apar ca fecioare frumoase, dezbrăcate sau îmbrăcate în alb, cu părul lung și despletit.]

născuse niciuna pe lume înaintea ei și nici nu avea să mai existe una ca ea care să bucure lumea cu prezența sa. A dus vorba în toată lumea că organiza o cursă într-o anumită zi și într-un anumit loc, iar dacă putea să o întreacă un bărbat călare pe cal, atunci avea să-i fie soție. Când a sosit ziua întrecerii, s-au adunat tineri din toată lumea, cu miile, călare pe caii lor. Avea să fie greu de stabilit care era cel mai bun dintre ei.

1329 Fata stătea la linia de start, iar de ambele părți ale ei stăteau aliniați pretendenții, călare pe cai. Fecioara era singura pe jos, fără cal. Le-a spus: „La capăt am pus un măr de aur. Cine ajunge primul acolo și ia mărul, lui îi voi aparține, dar dacă ajung eu prima și iau mărul înaintea voastră, atunci să știți că nu veți pleca vii din locul acesta. Gândiți-vă bine înainte să porniți!“ Călăreții s-au uitat unii la alții, fiecare dintre ei sperând să reușească să ajungă primul la măr, făcând-o astfel pe fată soția lui. Și-au spus unul altuia: „Un lucru știm sigur: ea aleargă pe jos și nu va reuși niciodată să ne întreacă, așa că unul dintre noi va ajunge sigur primul la măr și niciunul dintre noi nu va muri din cauza unei persoane aflate pe jos, căci sigur nu ne va învinge. Dar unul dintre noi va ajunge primul la măr. Fie ca Dumnezeu și norocul să fie astăzi de partea noastră!“

1330 Când fata a bătut din palme ca să dea semnalul începerii cursei, toți au pornit în galop, aplecându-se în față pe șeile lor. La mijlocul drumului, ce să vezi, fata a părut să obosească și a început să încetinească. Deodată, i-a apărut o pereche de aripi sub brațe, ca să o ajute să avanseze mai repede, așa că a ajuns în scurt timp în frunte. Călăreții își îndemnau caii să alerge mai tare, dădeau pinteni, bicele șuierau deasupra capetelor lor și, într-adevăr, au început să o întreacă pe fată. Când a văzut asta, fata și-a smuls părul din cap și l-a aruncat în urma ei. Imediat, s-a ridicat un lanț muntos teribil. Pretendenții călare nu știau ce să facă: să treacă prin stânga sau prin dreapta? Dar acest lucru nu i-a împiedicat să se avânte cu furie înainte.

Din nou, fata era prima, dar călăreții și-au mânat caii înainte și au prins-o din urmă. Când a observat fata că munții nu o ajutau, a lăsat o lacrimă să-i cadă, care s-a transformat într-un râu imens. Călăreții s-au aruncat în el și aproape toți s-au scufundat și au murit. Un singur călăreț, fiul împăratului, a reușit să iasă din curenții puternici și a urmărit-o fără preget pe fată. Dar, când a văzut că fata se depărta de el, a implorat-o de trei ori, în numele lui Dumnezeu, să stea pe loc. Deodată, ea a încremenit în locul unde se afla, de parcă era vrăjită. Apoi, băiatul a întrecut-o, a ridicat-o și a pus-o pe cal, în spatele lui. Au înotat împreună către uscat și au continuat prin munții înalți, către casă. Când au ajuns la cea mai înaltă creastă a lanțului muntos, prințul s-a uitat în spate, dar fata nu mai era nicăieri — dispăruse![150]

Jocul înșelător al acestei ființe ireale a naturii, urmărită de o hoar- 1331
dă de tineri conduși de instinctele lor, pare să-și găsească sfârșitul atunci când fiul împăratului apelează la ajutor divin. Dar apoi el crede că poate să meargă, pur și simplu, cu ea în lumea seculară și devine un măscărici față de această imagine puternică a sufletului.

Mai puțin poetic, dar mai îngrozitor și mai înspăimântător este 1332
basmul slav „Stanko și vila", în care e descrisă o altă experiență cu anima:

A fost cândva un păstor care știa să cânte la flautul 1333
simplu și dublu mai bine decât oricine din apropiere sau din depărtare. Într-o dimineață devreme, chiar la ivirea zorilor, el a ieșit din bordei înaintea turmei sale. A cântat la flaut atât de dulce și de melodios, încât notele păreau să plutească afară din instrumentul său. Doar o rândunică în soare în vremea postului poate cânta atât de dulce. Tocmai atunci, clopotele bisericii din oraș au început să cânte *Ave Maria*.

[150] Traducere din Friedrich Salomon Krauss, *Sagen und Märchen der Südslaven, in ihrem Verhältnis zu den Sagen und Märchen der übrigen indogermanischen Völker-gruppen*, vol. 1, Verlag von Wilhelm Friedrich, Leipzig, 1883, pp. 462–464.

Dar Stanko — așa îl chema pe acel om sărman — a uitat să se roage, în schimb a cântat *Ave Maria* la flaut. Când a terminat, a ajuns la gardul de la intrarea în sat și, ce să vezi! O fată în alb, o adevărată *vila*! Stanko s-a apropiat de femeia de pe stâlpul gardului, iar ea a scos un țipăt pătrunzător care i-a străpuns oasele și, la fel ca o *vila*, a țâșnit în aer. O briză caldă l-a atins pe Stanko, care s-a așezat la pământ, iar podeaua podului de lemn s-a despicat în două. Și-a revenit și s-a grăbit spre casă, cu *vila* pe urmele lui. S-a așezat la masă ca să cineze, iar *vila* s-a așezat lângă el, lipită de genunchiul său. Când s-a dus la culcare, *vila* s-a urcat în pat cu el. Când s-a trezit să meargă la muncă, s-a trezit și *vila* și l-a urmărit pas cu pas. Când au observat oamenii că *vila* nu pleca de lângă Stanko, au apelat la magicieni și vrăjitori — dar în zadar. Mintea lui Stanko a început să o ia razna, a fost găsit bătut și legat, sau țintuit de coroana unor copaci în care era imposibil să te urci. După ani de chin, a fost găsit înecat într-o groapă pentru bălegar[151].

1334 Unele basme reflectă ideea animei ca stafie sinistră, o figură bântuitoare, al cărei caracter este asemănător cu imaginile inconștientului. Un exemplu al acestui lucru provenit din Islanda este povestea „Una, fata elf“:

1335 Tânărul pe nume Geir avea o fermă frumoasă, dar își pierduse recent soția. Odată, pe când oamenii pregăteau fânul, a văzut o tânără frumoasă care li s-a alăturat și, fără să

[151] Tradus din Friedrich Salomon Krauss, *Darstellungen aus dem Gebiete*, nr. 108. Vezi notele din August Leskien (ed.), *Balkanmärchen aus Albanien/Bulgarien*, p. 324, nota la povestea nr. 12, „Fata și vampirul“. *Samovila* este numele bulgăresc pentru creaturile asemănătoare unei nimfe căreia sârbii ii spun *vila*. Ele sunt descrise ca femei frumoase care trăiesc în păduri, munți și mai ales în lacuri. Despre puterile mintale ale nimfelor și efectul lor dăunător asupra oamenilor, vezi, în general, Friedrich Salomon Krauss, *Darstellungen aus dem Gebiete*; și W. Mannhardt, *Wald- und Feldkulte*, vol. 2: *Antike Wald- und Feldkulte aus nordeuropäischer Überlieferung*, Gebrüder Borntraeger, Berlin, 1877, pp. 36 și urm.

scoată o vorbă, i-a ajutat la muncă. Acest lucru s-a repetat zi după zi, toată vara. Munca grea era îndeplinită întotdeauna ca și cum ar fi fost floare la ureche. Nimeni nu știa de unde venea și unde se ducea. În cele din urmă, fermierul i-a mulțumit și a luat-o ca menajeră. Ea a adus un cufăr mare și l-a pus în camera femeilor. S-a dovedit foarte harnică și toți țăranii au ajuns să o îndrăgească, mai ales Geir, un om pios. Dar, în ciuda invitațiilor și gesturilor de convingere, ea nu li s-a alăturat niciodată la biserică. Acesta era singurul lucru care nu îi plăcea lui Geir la ea. De Crăciun, când oamenii ieșeau și cântau colinde seara, Una (căci așa îi spunea Geir) a rămas singură acasă. A fost văzută de două ori pe afară, dar de dimineață era pregătită să se apuce din nou de muncă.

Odată, în timpul colindelor, un băiat — era un slujitor 1336
al fermierului — s-a îmbolnăvit și a plecat acasă. Pe drum, a văzut-o pe Una muncind. S-a ascuns și a urmărit-o. A văzut-o îmbrăcându-se cu un veșmânt festiv din cufărul ei și devenind o femeie neobișnuit de frumoasă. Apoi, a scos o pătură roșie și s-a dus la pășunile comune, unde se afla o mică mlaștină. Băiatul a urmărit-o pe furiș. Acolo, ea a întins pătura și, ca să vadă exact ce face, băiatul s-a apropiat până lângă pătură. Deodată, fata, pătura și băiatul s-au scufundat ca prin fum în pământ și au aterizat pe o pajiște verde.

Una a luat pătura sub braț și s-a dus către o casă mare. 1337
A fost primită cu amabilitate și s-a așezat împreună cu oamenii de acolo la o masă bogată. Băiatul a reușit să fure o bucată de coastă și o bucată de carne uscată de oaie, care păreau mai delicioase și mai zemoase decât orice alte cărnuri pe care le văzuse vreodată. Festivitățile au durat, împreună cu jocuri, până dimineața devreme, și erau foarte artistice și frumoase. Apoi, pe măsură ce se apropiau zorii, Una și-a luat rămas-bun, explicându-le că fermierul avea să se întoarcă în scurtă vreme de la biserică. S-au despărțit prietenește și Una a plecat. Băiatul a urmărit-o pe furiș. S-au întors din nou la lumea de sus pe o pătură. Una s-a dus acasă, a împachetat

pătura și a pus-o în cufărul din camera ei, urmărită în taină de băiat. Acum, fermierul s-a întors de la biserică. L-a văzut pe băiat acolo și l-a întrebat dacă îl mai durea burta. Băiatul i-a spus că se simte mult mai bine. S-au întors împreună la casa fermierului. Una i-a salutat și au mâncat carne uscată, după obicei. Fermierul a luat o bucată mare de miel și a spus: „A mai văzut cineva vreodată o bucată atât de delicioasă de pastramă de miel?" „Poate", a spus slujitorul și i-a arătat coasta de miel pe care o adusese cu el. Când a văzut Una aceasta, s-a făcut roșie la față și a plecat de la masă, iar de atunci nu a mai fost văzută niciodată[152].

1338 Aici, imaginea animei este clar separată de soția fermierului; figura anima apare abia după moartea soției. Anima li se arată de obicei celor singuri și respinși de această lume. Prin moartea soției fermierului, s-a format un gol în viața lui, în care pot pătrunde imagini din inconștient. Un aspect al celeilalte lumi se apropie de el sub forma femeii spirit. Una este un fel de figură marginală, o ființă care bântuie între lumea aceasta și cea de dincolo, între conștient și inconștient. Așa cum se întâmplă adesea în basmele scandinave, lumea spiritelor este o rămășiță din epoca păgână și se află într-o opoziție ostilă cu creștinismul. Prin această împotrivire, Una își dezvăluie esența ca parte a naturii sau a sufletului femeii, care nu putea să-și găsească locul în interiorul bisericii.

1339 Odată ce un om pătrunde în tainele lumii Unei și amenință să o descopere, ea fuge și nu mai apare niciodată. Se pare că are reguli stricte cu privire la granițele existente între sfere și cunoaște opoziția conștiinței față de lumea spiritelor și pericolele sale. Ea fuge înainte ca mediul secular, cu lipsa lui de înțelegere, să se întoarcă împotriva ființei, originii și dorinței sale pentru existența umană. La urma urmei, nu este doar o stafie periculoasă, care s-ar putea comporta cu răutate în condiția sa naturală nerecunoscută, sau poate chiar nimicitor? Ea este o parte din Tărâmul Morților și ar putea amenința

[152] Tradus din germană, H. și I. Naumann (trad.), *Isländische*, pp. 54–56. Pentru mai multe povești similare, vezi L. Laistner, *Das Rätsel*, vol. 1.

chiar viețile fermierilor[153]. La fel ca Ati din „Tapairu, frumusețea de pe tărâmul zânelor“ (vezi *supra*, p. 619), fermierul nu încearcă să o urmeze și să mențină relația, deoarece se pare că predomină groaza lui față de lumea spiritelor[154].

[153] Într-o poveste asociată, „Regina elf Hilda“, efectul letal al tinerii femei elf este atribuit unui blestem aruncat asupra ei de către soacra sa, o regină trol bătrână. Vraja aruncată de Marea Mamă, adică natura ca soartă ineluctabilă, este indepărtată atunci când omul — eroul basmului — află secretul. Cunoașterea lui încheie efectul fatal al blestemului, dar, în acest caz, nu împiedică separarea sferelor. Nu ne putem aștepta la un pod, venind de la nivelul de conștiință pe care îl reflectă acest tip de basme.

[154] Un basm chinezesc, „Femeia transformată“, povestește despre o figură anima care umblă neîncetat ca o stafie periculoasă. Un învățat se plimba adesea prîn munți. Într-o zi, a vizitat un mic sat montan și s-a oprit la hanul din sat. Gazda avea o fată frumoasă, care l-a impresionat atât de mult pe învățat, încât a luat-o acasă ca iubita lui. După câțiva ani, învățatul a fost numit intr-o poziție administrativă și a plecat să-și ocupe postul impreună cu iubita lui. Femeia, care la început fusese blândă și drăguță, a început deodată să se comporte violent, devenind încăpățânată, înfumurată și îndărătnică. În crizele sale de furie, ajungea chiar să-i bată și să-i muște pe slujitori și menajere. Abia atunci a început soțul ei să-i observe comportamentul și să devină bănuitor. Într-o zi, a plecat la vânătoare cu un prieten și s-a întors cu un număr mare de vulpi și iepuri. O slujitoare i-a spus că a văzut-o pe iubita sa când s-a dus și a devorat o parte din vânat, crud! Acum, bărbatul a observat că picioarele femeii nu mai erau picioare de om. A început să evite orice contact cu ea și să doarmă în altă cameră. Într-o zi, un slujitor a adus acasă o căprioară pe care o ucisese. Învățatul a anunțat că trebuia să facă o călătorie până în satul învecinat, dar de fapt a stat pe lângă casă și s-a ascuns, să vadă ce face femeia. În scurt timp, a văzut-o cu părul despletit și sânii goi, cu ochii ieșiți din orbite, complet transfigurată, cu capul căprioarei în mâna stângă. Cu mâna dreaptă i-a jupuit pielea, a sfâșiat cadavrul și a rupt din carne. Auzea oasele trosnind în timp ce devora rămășițele. Omul ingrozit a fugit și a adus oameni din sat, cu săbii și ciomage, să-l ajute. Când i-a văzut femeia venind, și-a smuls hainele și a rămas pe loc, transformată intr-un căpcăun cu ochii scânteietori, dinții precum săbiile și corpul albastru. Oamenii tremurau de frică și nimeni nu îndrăznea să se apropie de monstru. Omul a leșinat de groază. Femeia-căpcăun s-a uitat timid in toate părțile, a apucat jumătate de căprioară, s-a urcat pe zid și a fugit. Se grăbea atât de tare, incât a lăsat un nor gros de praf în urma ei. Nu a descoperit nimeni vreodată unde a fugit.

1340 Un basm similar este „Femeia din pădure“:

Într-o zi, un tăietor de lemne tânăr și singuratic s-a odihnit câteva clipe în pădure. Deodată, s-a rostogolit un ghem de ață până la picioarele lui. A ridicat privirea și a văzut o frumoasă fecioară strălucind în soare, în vârful unui munte din apropiere. L-a rugat să-i aducă ghemul de ață. Băiatul a făcut întocmai și s-a îndrăgostit îndată de minunata apariție. A rămas fermecat așa vreme lungă, după care și-a adus aminte de munca lui, a luat toporul și a continuat treaba. Dar nu se gândea decât la ceea ce văzuse și simțise. Nu știa ce să facă. Seara, când el și tovarășii lui s-au dus la culcare, a vrut să stea la mijloc, dar nu l-a ajutat prea mult. În toiul nopții, fata a venit și l-a luat cu ea, indiferent dacă voia sau nu să se ducă. Au intrat în munte, care era plin de splendori cum nu mai văzuse până atunci. Nu găsea cuvinte să descrie ce vedea, atât de splendid era totul. A rămas acolo trei zile. Când s-a trezit, după a treia noapte, era din nou printre tovarășii săi. Ei crezuseră că s-a dus acasă după provizii, iar el le-a confirmat lucrul ăsta. Dar după aceea nu a mai fost ca înainte: de îndată ce se așeza undeva, sărea în picioare și o lua la fugă, de parcă nimfa pădurii îi furase mințile.

1341 După o vreme, muncea din nou în pădure, la tăiat lemne. Tocmai înfipsese o pană într-un buștean doborât, despicându-l. A auzit un zgomot și s-a uitat în jur. A văzut-o venind pe femeia lui frumoasă, care îi aducea un vas de argint cu prânzul său. Erau crupe cu smântână și miroseau delicios într-un vas delicat de argint. S-a așezat pe un buștean, iar tânărul a lăsat toporul deoparte și s-a așezat pe o buturugă din apropiere. Apoi, a observat ceva straniu și s-a uitat cu atenție la femeie. Aceasta avea o coadă lungă de vacă, ce nimerise într-o despicătură de buștean ținută deschisă cu o pană. Nu îi venea să creadă și a început să se gândească. S-a apropiat încet de buștean și a tras de pană, scoțând-o. Deschizătura s-a închis și i-a prins coada! Apoi, a scris numele lui Iisus pe vas.

Femeia s-a ridicat în picioare și a încercat să fugă. Era atât de grăbită, încât a luat-o la fugă, dar și-a rupt coada, care a rămas în buștean. A dispărut, lăsând în urmă un vas cu o bucată de carne și bălegar de vacă.

Din clipa aceea nu a putut să se mai aventureze niciodată 1342
în pădure, fiindcă se temea că avea să se răzbune pe el. Dar, după patru sau cinci ani, unul dintre caii lui a fugit și a fost obligat să-l urmeze în pădure. A dat de o colibă cu oameni înăuntru, însă nu mai văzuse niciodată nici coliba aceea, nici oamenii, și nu înțelegea de unde apăruseră. La ușă stătea o femeie urâtă, iar în colț, un copil de vreo patru sau cinci ani. Femeia a luat o halbă cu bere și i-a dus-o copilului: „la asta, du-te afară și dă-i tatălui tău niște bere". A fost atât de înspăimântat, încât a fugit. De atunci nu a mai auzit nimic despre femeie sau copil, dar a rămas ciudat tot restul vieții[155].

Cu ajutorul ghemului de ață, figura anima vrea să „îl prindă în 1343
mreje"[156] pe băiat; forma sferică a ghemului pare să fie ceva de o valoare inestimabilă, dar se dovedește a fi o iluzie. Ghemul simbolizează un fel de fir al sorții care îl leagă de ea, indicând astfel relația fatală și ineluctabilă pe care o implică orice imagine autentică a animei. Coada vacii, care acționează drept factor de intimidare pentru tânăr, este, în fond, o referință nevinovată la fundalul animalic al animei[157]. Dar atitudinea creștină (spre deosebire de cea primitivă) atașează ceva abominabil, aproape diavolesc la această trăsătură. De aceea, tăietorul de lemne apelează la vechile practici spirituale ale Bisericii

[155] Tradus din K. Stroebe (ed.), *Nordische Volksmärchen*, vol. 1: *Dänemark und Schweden*, ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1922, pp. 194–197, varianta originală fiind culeasă de Asbjørnsen, în *Norske huldre-eventyr*, p. 46, de la „femeia vraci" din Hadeland (Norvegia). „[Această versiune] ar fi putut inspira «Per Gynt cu Cei Verzi în Munții Dovre» și «Băiatul urât cu halba de bere»" (K. Stroebe, *Nordische Volksmärchen*, vol. 1: *Dänemark und Schweden*, p. 197).

[156] [În germană, *garn* = ață; *umgarnen* = a prinde în plasă.]

[157] Despre demoni cu cozi de vacă și capră, vezi W. Mannhardt, *Wald- und Feldkulte*, vol. 2, pp. 140, 146 și urm.

creștine, care erau folosite pentru exorcizarea și alungarea demonilor. Astfel, el devalorizează experiența animei, din moment ce ea îi apare sub formă de stafie[158].

1344 Un exemplu islandez care descrie, de asemenea, distrugerea provocată de un ritual cultic este „Cavalerul și femeia din pădure“:

1345 În Germania, trăia cândva un cavaler. Era nesocotit și pierduse toată moștenirea pe care i-o lăsase bogatul său tată. [...] Apoi s-a însurat cu o frumoasă femeie a pădurii[159], pe

[158] În W.-E. Peuckert, *Deutscher Volksglaube*, p. 78, găsim o poveste paralelă finlandeză pe care o rezumăm aici: Un tânăr s-a dus cândva să-și caute calul, care fugise. S-a afundat din ce în ce mai mult în pădure și a descoperit o fecioară care l-a invitat în casa ei, „în cel mai îndepărtat colț al pădurii“. A rămas acolo și s-a însurat cu fata. Dar după o vreme, băiatul și-a dorit să-și viziteze mama. [...] În cele din urmă, i-a permis să se ducă. Avea să meargă duminica următoare la biserica din sat, să se apropie de altar și să pună mâna sub sutana preotului. Astfel avea să devină vizibil din nou, fiindcă după căsătorie devenise invizibil. A făcut întocmai. Dar preotul l-a recunoscut și l-a împărtășit. Apoi băiatul a rămas cu părinții lui. Dar a devenit extrem de agitat, a început să hoinărească peste tot, încontinuu, fără oprire. În fiecare zi se ducea în pădure și căuta drumul către soția lui, dar în ciuda eforturilor sale nu a găsit-o niciodată.

În același volum (p. 76), Peuckert relatează o altă poveste paralelă: Un cărbunar singuratic din pădure se gândea într-o zi ce frumos ar fi dacă ar veni cineva la el seara și l-ar ajuta la cuptorul lui de cărbune. Pe măsură ce se gândea la lucrul ăsta, de el s-a apropiat o tânără. S-a oferit să-l ajute să curețe grămada de cărbune, dacă accepta apoi să devină iubitul ei. Băiatul voia să-i promită acest lucru și se gândea că ar putea să o facă, dar ar fi înțelept să o vadă întâi cum lucrează. Fata a fost de acord, dar i-a interzis să se uite pe geamul bordeiului în care dormea la locul unde se făcea cărbunele. Bărbatul a dormit o oră, apoi s-a ridicat încet și s-a uitat pe furiș la frumusețea lui de fată. A văzut-o muncind din greu la cuptor. Dar avea degetele ca niște dinți de furcă! Ridica mereu cărbunii cu degetele și potolea focul cu coada. Când i-a văzut toate „frumusețile“, a început să blesteme: „Pleacă de aici, du-te înapoi de unde ai venit! Nu te vreau!“ A plecat și în urma ei s-a iscat o furtună teribilă.

[159] Pentru definiția acestei figuri, vezi W.-E. Peuckert, *Deutscher Volksglaube*, p. 79: „Căci în acele vremuri de demult, când am auzit prima oară detaliile despre aceste femei sălbatice — chiar înainte de documentele din secolul al XI-lea — cu nume precum «colibe de femei sălbatice» sau *ad domum wilderô wibô* [acasă la femeia sălbatică], scrie Burchard din Worms despre femeile sălbatice, numite de obicei «femei ale pădurii». [...] Acestea apăreau corporal și se arătau de obicei bărbaților

care o găsise singură lângă un râu, fiindcă aceasta a promis că îi va da oricâți bani avea nevoie, oricând îi cerea. A trăit fericit cu ea ani mulți. Au avut două fiice și doi fii împreună. Ea și-a îndeplinit promisiunea și i-a dat oricâți bani îi cerea, oricând avea nevoie. Era prietenoasă și generoasă, iar toată lumea o îndrăgea. Se ducea la biserică, la fel ca toată lumea, dar nu stătea la slujbă și nu se împărtășea. Găsea întotdeauna o scuză ca să plece chiar în clipa aceea. Oamenii au început să se întrebe ce era cu ea și, în cele din urmă, i-au spus diaconului, care era fratele soțului. Diaconul auzise zvonurile și s-a grăbit către casa fratelui său. Acolo, a găsit-o pe femeie singură, însoțită doar de copii. A fost primit cu amabilitate și s-au înțeles de minune. A rămas acolo peste noapte, iar a doua zi a pregătit o slujbă. A chemat-o pe femeie să asiste la ea. Aceasta s-a conformat, iar diaconul a citit Liturghia. Când a venit vremea sfințirii, femeia a spus că trebuie să plece. „De ce?", a întrebat diaconul. „Am o treabă de care trebuie să mă ocup", a spus femeia. Diaconul a rugat-o să rămână și să stea nemișcată. Femeia a acceptat. A stat acolo și a ascultat cântarea bisericească. A spus din nou că trebuie să plece, iar diaconul a îndemnat-o să rămână. Femeia a acceptat, dar a devenit din nou agitată. Chiar trebuia să se ocupe de o treabă importantă. De data aceasta, diaconul a aruncat un șal peste umerii ei și a țintuit-o în loc. Deasupra lor se afla un coș care scotea fumul din încăpere. Când a ridicat pâinea de împărtășanie ca să fie binecuvântată, femeia și-a apucat cele două fiice și a zburat în sus, pe coș. Nimeni nu a mai auzit și nu le-a mai văzut vreodată pe femeie sau pe fiicele ei. Fiii ei, care fuseseră crescuți în dogma creștină, au rămas cu soțul. Au devenit oameni bogați și respectați. Tatăl lor și-a luat altă soție. Nu spune nimeni că bărbatul ar fi avut vreodată vreun necaz. Și așa se încheie această ciudată poveste[160].

pe care ii alegeau să le fie iubiți. Își făceau plăcerile cu ei, iar când erau mulțumite, dispăreau și deveneau din nou complet invizibile".

160 Tradus și rezumat din H. și I. Naumann (trad.), *Isländische*, pp. 157–160.

1346 Liturghia simbolizează transformarea lui Hristos în om și actul său de sacrificiu pentru izbăvirea omenirii: acel act de mântuire la care, totuși, nu iau parte materia și spiritul lumii care sălășluiește în materie. Taina creștină ajunge în adâncurile umanității, dar nu urcă în întunericul naturii și materiei. Este ilustrată de obicei ca o fantomatică anima, care tânjește după un suflet uman pentru a lua parte la izbăvire și nemurire[161], sau care urăște împărtășania creștină, fiindcă aceasta creează o barieră insurmontabilă între ea și oameni. Din punct de vedere psihologic, această barieră este conștientă, deoarece anumite regiuni întunecate ale sufletului ce aparțin naturii nu vor să se lase cotropite.

1347 Acest motiv al figurii anima demonice este răspândită mai ales în basmele nordice din vremea când creștinismul nu era încă predominant[162]. Întâlnim acest lucru și în basmul „Nils-cărbune și femeia-trol“:

[161] Vezi Paracelsus, citat in W.-E. Peuckert, *Deutscher Volksglaube*, pp. 156–157: „Dar acum ele [femeile pădurii] sunt oameni, insă singure, precum animalele fără suflet. Decurge de aici că se pot căsători, astfel că o femeie a apei ia un bărbat din Adam, și clădesc un cămin împreună și fac [copii]. [...] Dar se mai știe și că astfel de femei primesc și un suflet, de vreme ce sunt unite ca și celelalte femei în fața lui Dumnezeu și, prin Dumnezeu, sunt mântuite. Rezultă că ele concurează pentru un bărbat, se leagă bine de el și se familiarizează in taină cu viața normală, așa cum face un păgân, care cere și se întrece pentru botez și curtare, astfel încât să poată obține un suflet. După o astfel de dragoste, ele se întorc împotriva oamenilor, fiind în aceeași făgăduială cu ei. Căci toată înțelegerea și înțelepciunea este cu ele, in afară de suflet“.

[162] Vezi un exemplu de final fericit al conflictului în „Femeia-trol“: O stafie bântuia coliba montană a unei familii. Se spunea că se află o femeie foarte frumoasă printre oamenii munților [adică trolii] care se plimba pe acolo. Fiul familiei, un dragon, și-a luat armele și a mers călare până la coliba bântuită. Încă de departe a văzut un foc mare arzând în colibă, doi bătrâni și o fată frumoasă. Când a ajuns la colibă, a văzut că toți aveau cozi de vacă. În ciuda acestui lucru, s-a îndrăgostit pe loc de fată. Dar când a ridicat pistolul deasupra capului fetei și a tras un glonț, a devenit la fel de urâtă pe cât fusese de frumoasă, cu un nas lung care îi ieșea din mijlocul feței. Însă prin acea împușcătură, o câștigase ca soție. La nuntă, băiatul le-a rugat pe toate domnișoarele de onoare să stea în spate, ca să nu le observe nimeni cozile. Așa cum le era obiceiul ori de câte ori aveau oaspeți, la nuntă, oamenii munților au lăsat daruri generoase, în bani, pentru proaspeții căsătoriți. Fiindcă i se păruse atât de hidoasă, dragonul s-a comportat la început

În vremurile de demult, pe un promontoriu din nord-vestul lacului Basval, în apropierea districtului minier Limde, trăia un cărbunar pe nume Nils, cunoscut de oameni ca Nils-cărbune. A lăsat un fermier să se ocupe de mica lui bucată de pământ, iar el și-a construit casa în pădure, unde tăia lemne vara și făcea cărbuni din ele iarna. Însă oricât de mult se străduia, munca lui nu dădea rezultate și lumea nu vorbea despre el decât ca „sărmanul Nils-cărbune". Într-o zi, pe când se afla pe partea opusă a lacului, aproape de mohorâtul Harsberg, s-a apropiat de el o femeie stranie și l-a întrebat dacă avea nevoie să-l ajute cu arderea cărbunelui. 1348

„Da", a spus el, „mi-ar fi de folos un ajutor". Așa că femeia a început să adune bușteni și trunchiuri de copac, mai multe decât ar fi putut să tragă Nils-cărbune cu calul său, iar la prânz, avea suficient lemn pentru un cuptor nou. Seara, l-a întrebat pe cărbunar dacă era mulțumit de munca ei și dacă putea să vină și a doua zi. Era perfect pentru cărbunar, așa încât femeia s-a întors a doua zi și în următoarele zile. Iar după ce a ars tot cuptorul, l-a ajutat pe Nils să-l golească. Niciodată nu mai avusese o asemenea cantitate de cărbune și nici cărbune de o calitate atât de bună. 1349

Așa că femeia a devenit soția lui și a trăit cu el în pădure vreme de trei ani. Din când în când, Nils se mai întorcea singur în satul lui. Pe femeie nu o deranja, dar l-a pus să promită că, ori de câte ori se întorcea la cuptor, va bate de trei ori cu toporul într-un pin bătrân de lângă intrare. Au avut trei copii împreună, dar pe Nils nu-l îngrijora acest lucru, fiindcă femeia avea grijă de ei și cei mici nu îi făceau probleme. Dar în al patrulea an a devenit mai severă și a insistat să meargă acasă cu el și să locuiască acolo împreună. Nils nici nu voia să audă de așa ceva; dar, fiindcă îl ajuta atât de mult la arderea 1350

foarte urât cu noua lui soție. Abia când a văzut-o îndoind o potcoavă cu mâinile goale și-a dat seama cât de puternică era, așa încât a început să se teamă de ea și să o respecte.

cărbunelui, nu și-a trădat sentimentele și i-a spus că o să se mai gândească.

1351 Într-o duminică s-a întâmplat ca el să meargă la o biserică unde nu mai fusese de mulți ani, iar ceea ce a auzit acolo i-a adus în minte gânduri pe care nu le mai avusese din zilele inocente ale copilăriei sale. A început să se întrebe dacă nu cumva era ceva fantastic la felul cum ardeau acum cărbunii și dacă succesul lui se datora parțial femeii din pădure, care îl ajutase cu atâta bunăvoință.

1352 Preocupat de gândul acesta și de altele, a uitat când s-a întors la cuptor că promisese să bată de trei ori cu toporul în bătrânul pin, înainte să intre în zona cuptorului. De data aceasta a uitat să-și anunțe sosirea și, drept urmare, a văzut ceva ce aproape că l-a făcut să-și iasă din minți. Pe măsură ce se apropia de cuptor, l-a văzut în flăcări, iar în jurul lui stăteau cei trei copii și mama lor, care goleau cuptorul. Trăgeau și stingeau lemnele, astfel că flăcări, fum și cenușă se înălțau până la cer, dar în loc de crengile de molid pe care le foloseau de obicei ca să stingă focul, ei aveau niște cozi stufoase pe care le înmuiau în zăpadă!

1353 După ce Nils-cărbune a urmărit o vreme scena aceasta, s-a întors la bătrânul pin și i-a făcut trunchiul să răsune cu trei lovituri de topor, până ce au putut să-l audă chiar și oamenii din Harsberg. Apoi s-a dus la cuptor, de parcă nu văzuse nimic, și totul a decurs ca de obicei. Cuptorul strălucea frumos și echilibrat, iar femeia muncea ca de obicei.

1354 De îndată ce l-a văzut pe Nils-cărbune, a revenit la insistențele sale de a merge cu el la casa lui, să locuiască acolo. „Da, o să ajungem și acolo", a spus Nils ca să o consoleze și s-a întors acasă, spunând că se duce să aducă un cal. În schimb s-a dus marginea localității Kallernas, pe malul estic al lacului Kasval, unde trăia un om înțelept, pe care l-a întrebat ce ar trebui să facă. Bătrânul l-a sfătuit să se ducă acasă și să-și lege calul de căruța pentru cărbune, dar în așa fel încât să nu fie nicio buclă în ham sau frâie. Apoi, trebuia să se urce

pe cal și să meargă la cuptor fără să se oprească, să-i pună pe femeia-trol și pe copii să urce în căruță, și să iasă de îndată cu ei pe gheață.

Cărbunarul a făcut cum i-a spus bătrânul, a înșeuat calul, 1355
având grijă să nu fie bucle în ham sau frâie, a traversat pădurea pe gheață ca să ajungă la cuptorul lui și le-a spus femeii-trol și copiilor ei să urce în căruță. Apoi s-a întors cât de repede a putut prin pădure, pe gheață, iar acolo și-a lăsat calul să alerge cât de repede putea. Când a ajuns în mijlocul lacului, a văzut o haită de lupi alergând spre Abodaland, la capătul de nord al lacului, și îndreptându-se către gheață. Atunci a desfăcut hamurile, astfel încât căruța, împreună cu oamenii-troli, a rămas acolo, pe gheața pustie, iar el a fugit călare în direcția țărmului opus. Când trolii au văzut lupii, au început să țipe.

„Întoarce-te, întoarce-te!", a strigat mama. „Dacă nu de 1356
dragul meu, măcar de dragul lui Vipa (Peewee), fiica ta cea mică!" Dar Nils-cărbune alerga spre țărm, fără să se uite înapoi. Apoi a auzit femeia-trol strigându-i pe alții să-i vină în ajutor.

„Frați din Munții Hars, sora mea din Stripa, vărule din 1357
Stâncile Ring, apucați bucla și trageți!" „Nu e nicio buclă de care să tragem!" a venit răspunsul din adâncurile Hars-berg. „Atunci prindeți-l la Harkallarn." „Nu se îndreaptă într-acolo." Răspunsul a venit dinspre Ringfels.

Într-adevăr, Nils-cărbune nu călărea în direcția aceea; ci 1358
drept înainte, spre casa lui. Dar când a ajuns în curte, calul a căzut și o lovitură din partea trolilor a distrus un colț al grajdului. La scurt timp după aceea, Nils s-a îmbolnăvit și a trebuit să stea la pat câteva săptămâni. Când s-a însănătoșit, și-a vândut terenul din pădure și a lucrat la mica fermă de lângă cabana lui până la moarte. Aceasta a fost o situație când trolii au ieșit pe locul doi[163].

[163] [Textul a fost preluat, cu mici modificări, din C. Stroebe, *The Swedish Fairy Book*, pp. 162–166. Stroebe (p. 166) remarcă: „Oricât de răutăcioși ar fi trolii, atunci

1359 În această poveste, femeia-trol vrea să-l ademenească pe bărbat într-o căsnicie, dintr-o dorință similară cu a femeii din „Sirena și marele Dubhdach". Dar natura întunecată și periculoasă a animei pândește în fundal, sub forma „fraților din Munții Hars", a „surorii din Stripa" și a „vărului din Stâncile Ring". Cozile stufoase ale femeii și copiilor săi indică natura lor animală. Mersul la biserică însuflețește conștiința cultului creștin și atitudinea critică la adresa acestei legături cu anima naturii. Acest lucru îl salvează pe cărbunar de situația sa incomodă, dar, din moment ce nu își îndeplinește obligațiile față de figura sufletului său, ci fuge de ea, își pierde calul și se îmbolnăvește. Corpul și instinctele sale au de suferit din cauza acestei separări a unei părți din suflet. În mod clar, nu a mai îndrăznit niciodată să intre în pădure, care simbolizează inconștientul, ci a devenit muncitor al pământului[164].

1360 Lumea spiritelor a trolilor din multe basme nordice este descrisă ca fiind periculoasă și în opoziție puternică față de creștinism, datorită mentalității relativ primitive a povestitorului, pentru care lumea inconștientă, care ar putea evident să-l învingă, prezintă un mare pericol. Pentru el sau ea, creștinismul conduce spre o stare mai conștientă. Experiența animei este respinsă ca fiind o apariție fantomatică, o stafie.

1361 Doar câteva basme din cercul cultural creștin încearcă să încorporeze figura animei în schema doctrinală. Acestea îi permit să apară drept „fiica lui Dumnezeu" (ca în „Finul Bunului Dumnezeu" și „Ginerele lui Dumnezeu și judecătorul"). În majoritatea celorlalte basme, unde anima este pozitivă, ea este fiica unei figuri paterne întunecate, a unei zeități htonice. Se pare că basmele sunt relativ neatinse de creștinism. Este în mod deosebit o particularitate a basmelor scandinave să pună problema relației dintre personajele basmelor și creștinism. În general, basmele scandinave înfățișează aceste figuri ca elemente distructive, devalorizând astfel zeii naturii și anima.

când are loc o căsătorie între o femeie-trol și o ființă umană, femeii nu i se poate reproșa nimic, este bună și blândă, singurul ei defect fiind că nu este creștină".]

[164] Pentru variante ale acestui basm și alte materiale, vezi W. Mannhardt, *Wald- und Feldkulte*, vol. 1, pp. 134 și urm.

Revenind la calitatea monstruoasă a femeii magice descrise în povestea lui Nils-cărbune, ar trebui să adăugăm că, până și la popoarele non-creștine, figura anima este devalorizată de frică, deoarece ea îl transformă pe bărbat într-un om ciudat și îl poate împiedica să-și îndeplinească sarcinile zilnice, adică conflictele sale cu natura. Diverse basme japoneze descriu fete frumoase care aparțin, însă, tribului de diavoli ai pădurii, abordează bărbații care trăiesc singuri și încearcă să-i atragă spre pieire. O astfel de fecioară (de exemplu, „Femeia care nu mânca nimic") a încercat să-l ducă pe bărbat, într-un butoi de *sake*, în pădure, unde acesta a reușit cu greu să scape de relațiile sale diavolești. O poveste asemănătoare este „Femeia care nu mânca orez": 1362

O vrăjitoare a pădurii, o *Jamababa*, s-a oferit să-i fie soție unui bătrân dogar, spunându-i că nu trebuia să-i facă rost de mâncare, deoarece ea nu avea nevoie de așa ceva. Bărbatul a observat în secret că femeia avea o gură sub păr, în mijlocul capului, cu ajutorul căreia mânca pe furiș tot ce avea prin casă, când dogarul era plecat. Când a încercat să scape de ea, cu ajutorul unui prieten, vrăjitoarea l-a mâncat pe acesta, l-a luat pe bărbatul încremenit de frică în mâini, ca pe un pui de pisică, l-a pus pe capul ei și a fugit în pădure. Bărbatul a reușit să sară pe o creangă și a aflat că două plante din apropiere ar fi putut s-o distrugă: pelinul (*Artemisia vulgaris*) și irisul. Scăpând de frică, a sărit jos, a luat plantele și le-a aruncat pe femeia-demon, care a pierit pe loc. 1363

Asociat cu aceasta este și un basm din Japonia, „Fiica vrăjitoarei": 1364

Odată, pe când un bărbat se îmbăia într-o copaie în fața casei, a fost răpit de *Yamaonna* [165]. Însă el a fugit și s-a urcat într-un copac. După ce a plecat diavolița, omul a coborât din

[165] [Femeie a muntelui.]

copac și a urmărit-o pe *Yamaonna* în taină, până ce a ajuns la peștera ei. Când a dispărut *Yamaonna* în peșteră, bărbatul a ascultat la intrare și a auzit următoarea conversație între bătrâna vrăjitoare și fiica ei. „Mamă, am adus astăzi cu mine un bărbat frumos, care să-mi fie mire", a spus fiica, punând copaia jos. Când a văzut că bărbatul fugise, s-a înfuriat și a început să blesteme. Atunci a spus bătrâna vrăjitoare, mama ei: „Ți-am zis mereu că n-ai să-ți găsești niciodată un soț, iar acum vezi cu ochii tăi că e adevărat!" Fiica vrăjitoarei a spus: „Data viitoare o să mă transform în păianjen și îl prind în pânza mea, atunci sigur nu o să mai fugă și o să-l aduc aici". „Of, fata mea, oamenii din sat sunt îngrozitor de isteți și de vicleni, să ai grijă de tine. Dacă te transformi în păianjen și bărbatul te lovește cu mâna dreaptă, atunci nu e de rău. Dar dacă te strivește cu mâna stângă, atunci te poate costa viața." Când a auzit bărbatul acestea, s-a întors acasă. În toiul nopții următoare, a văzut un păianjen uriaș care a coborât din tavan, deasupra patului său. Și-a adus aminte ce auzise în fața peșterii și a lovit păianjenul cu mâna stângă. Păianjenul a urlat de durere și a dispărut brusc din fața ochilor săi. Din acea clipă, nu a mai fost deranjat niciodată de insistențele fiicei vrăjitoarei[166].

1365 Aici, anima joacă rolul celei de-a doua figuri feminine, alături de Marea Mamă. Acest lucru arată cât de apropiată este imaginea animei de cea a arhetipului mamei[167] și că Marea Mamă însăși reprezintă puterea letală și devoratoare a inconștientului. Mama este prima purtătoare a imaginii anima în bărbați[168]. Acesta este motivul pentru care multe mituri și basme înfățișează personajul anima ca pe

[166] F. Rumpf, *Japanische Volksmärchen*, pp. 180–181.

[167] Vezi aici o legătură psihologică între cele două figuri din gnosticism discutate în W. Bousset, *Hauptprobleme der Gnosis*, capitolele 1 și 2.

[168] Vezi C.G. Jung, OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §314. Vezi și basmul „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte", în care eroul trebuie să învingă două vrăjitoare înainte să ajungă la figura veșnic tânără a animei.

un fel de mamă-iubită. Un exemplu bun al acestui aspect este basmul „Aventurile lui Matandua, cel cu un singur ochi", în care mama înecată a eroului își asumă rolul animei în relația cu fiul său, ca fantomă, și devine îndrumătorul său în formă de suflet. Zâna selenară din „Doamna din lună" este, de asemenea, pe jumătate imaginea animei, pe jumătate imaginea mamei.

Uneori, aspectul negativ al animei este amestecat cu imaginea 1366
mamei devoratoare. Un basm iukaghir, „Poveste despre trei berze", ne spune despre un bărbat care nu știa unde se născuse. Membrii tribului lukaghir credeau că s-au născut cu toții din acest om. El se pricepea la toate. Odată, a venit la el o femeie-monstru și s-a oferit să-i fie soție. Femeia-monstru a spus: „Trebuie să mă iei de nevastă. Altfel am să te înghit". Ca să-și salveze viața, bărbatul s-a însurat cu femeia-monstru, dar mai târziu s-a eliberat de această mamă-anima devoratoare. „A găsit și a cucerit altă fată. Ea aparținea celeilalte părți, tribului berzelor, și a devenit noua lui soție."[169] Aici, eroul dobândește o relație pozitivă cu anima. Astfel, el învinge femeia-monstru care este transformată într-un vierme de apă de către ajutoarele barză. Ea întruchipează aspectul htonic al animei, inconștientul, ca suflet animalic. Aspectul animei este aproape întotdeauna descris ca fiind periculos, așa că separarea de ea este văzută adesea ca o eliberare[170].

[169] W. Bogoras, *Tales of the Yukaghir*, pp. 35–38. [Rudele ei care o ajută, berzele, au eliberat noua soție de un vultur distrugător cu două capete, „cea mai puternică dintre toate creaturile", înainte ca ea și soțul ei să ajungă la el acasă și să trăiască fericiți până la adânci bătrânețe.]

[170] Vezi și basmul „Cum o fată vrăjitoare a torturat mulți tineri până la moarte", pe care îl rezumăm aici: În fiecare noapte, o fată omora tinerii care dormeau la ea acasă. [Vezi același motiv in *Tobit* 7–8.] Ea se preschimba în cal și călca în picioare băieții, omorându-i, până ce un tânăr, la sfatul unei bătrâne, a aruncat un căpăstru peste ea, iar aceasta s-a transformat intr-o iapă. Apoi a călărit-o două zile, după care fata a murit. Tatăl ei i-a cerut să o îngroape. Bătrâna i-a dat o lumânare, iar cu aceasta s-a așezat la gura sobei, citind, spunând rugăciuni și desenând un cerc de protecție în jurul lui. Noaptea, fata s-a ridicat din sicriu și le-a cerut multor diavoli să-l tortureze. Dar nu au reușit să-l găsească și a cântat cocoșul. La fel s-a întâmplat și a doua noapte, iar tânărul a trebuit să se protejeze cu două cercuri. În a treia noapte, mama primordială a sfătuit unul dintre diavoli

1367 Într-un basm chinezesc, „Turnătoarea de otravă", anima este reprezentată ca o femeie sălbatică:

1368 A fost odată ca niciodată un vânzător ambulant din nord, care se afla într-un tur lung prin sudul Chinei. S-a însurat cu o femeie ce provenea dintr-un trib sălbatic de pe acele meleaguri. Au trăit o vreme împreună în ținuturile sudice și au avut copii împreună. Apoi, într-o zi, el i-a spus că trebuie să se întoarcă acasă o perioadă. Dar femeia nu avea încredere în el și i-a pus puțină otravă magică într-un pahar cu vin. După ce a băut-o, femeia i-a spus că, dacă îi uita pe ea și pe copii, otrava avea să-și facă efectul. El a plecat și, după doi ani, s-a gândit: „Cu siguranță nu există nicio otravă care să funcționeze după atâta timp". Așa că a uitat complet de soția lui din sud. Într-o zi, după ce a băut puțin vin, a simțit ceva teribil în gât și, deodată, a scos capul un șarpe auriu, lăsându-și coada în stomac. Și-a dat seama că era vorba de otravă, și-a făcut repede bagajele și s-a întors la femeia din sud. Odată ajuns acolo, și-a cerut scuze din inimă, iar ea l-a iertat. Femeia a dat din cap, iar șarpele a dispărut. De atunci, omul nu a mai călătorit decât pe distanțe scurte și nu și-a mai încălcat niciodată promisiunea de a se întoarce repede la ea[171].

1369 Un alt basm iukaghir, „Variola — versiunea 2", povestește despre anima ca diavoliță roșie, ce produce boli și distruge oamenii. Un

să dea foc cornișei, ca să treacă de cele trei cercuri și să ajungă la tânăr. De data aceasta, cercurile de protecție rezistă până ce cântă cocoșul. În cele din urmă și cu multe eforturi, băiatul a reușit să urmeze ultimul sfat al bătrânei. S-a dus la cimitir, unde se afla femeia-vrăjitoare, și i-a înfipt o țepușă în piept. De atunci, ea nu a mai mișcat, iar tatăl i-a dat flăcăului banii asupra cărora conveniseră.

Vezi, de asemenea, mai sus, *Alpdruck* [În germană, „presiunea muntelui, împingere"] provocat de anima și „mersul presiunii" — L. Laistner, *Das Rätsel*, vol. 1, pp. 42 și urm., 105; dar și „Corb Mare și spiritele rele", unde eroul câștigă anima de pe tărâmul spiritelor rele.

171 R. Wilhelm, *The Chinese Fairy Book*, pp. 227–229.

șaman puternic dintr-un sat a reușit să o supună prin meșteșugurile sale magice, astfel că satul lui a fost cruțat și doar triburile din jur au avut de suferit. Aici, din nou, anima este înfățișată ca fiind exclusiv negativă, iar separarea de dominația ei prin demarcarea conștientă a granițelor este percepută ca fiind un act de izbăvire.

O altă posibilitate este aceea că eroul învinge anima inițial ostilă 1370
prin puterea sau viclenia sa și câștigă astfel o soție iubitoare. Un motiv separat există în culegerea lui Aarne[172], în care anima fură obiectele magice ale eroului și îl umilește, până când acesta o învinge. Basmul „Cea frumoasă de pe pământ" (menționat *supra*, la p. 617) aparține acestui tip. Iată un rezumat al acestei povești:

> Un tânăr și-a sacrificat toată averea ca să o cucerească pe 1371
> Cea frumoasă de pe pământ. Cea frumoasă i-a acceptat toate darurile, i-a promis dragostea, iar apoi l-a torturat fără milă. El i-a oferit mai multe daruri și a fost pedepsit pentru fiecare dintre ele. În frenezia lui, a furat din beciul familiei sale cele mai valoroase lucruri, ca să i le dea ei. Făcând acest lucru, a descoperit o pelerină care îl făcea pe purtătorul ei invizibil. Folosind această pelerină, a intrat în castelul ei și chiar a ajuns în prezența sa. Dar ea l-a păcălit din nou și l-a convins să-i dea pelerina. Cu fiecare eșec, el devenea din ce în ce mai hotărât să o cucerească pe Cea frumoasă. A găsit un vas care, atunci când era frecat, făcea să apară o armată de războinici magici. Cu această armată impresionantă, ea i-a dat iarăși voie să intre în castelul său. Dar apoi l-a păcălit să-i dea ei vasul magic și l-a izgonit din nou. Apoi, tânărul a găsit niște struguri albi și roșii speciali. Dacă mânca cineva din strugurii roșii, aveau să-i apară niște cornițe pe tot corpul; iar dacă mânca din strugurii albi, toate cornițele aveau să dispară. Cea frumoasă adora

[172] A. Aarne, *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*, The Finnish Academy of Science and Letters, Helsinki, 1961; și D.L. Ashliman (ed.), *A Guide to Folktales in the English Language: Based on the Aarne-Thompson Classification System*, Greenwood Press, New York, 1987. Vezi și „Verzele măgarului", „Geanta, fluierul și pălăria", „Inelul magic", „Cele trei daruri ale lui Peter".

strugurii, așa că i-a acceptat cu recunoștință pe cei roșii. Când i-a mâncat, i-au apărut cornițe pe tot corpul, ceea ce a îngrozit-o peste măsură. Apoi, eroul a venit la castel deghizat în doctor. l-a promis că o va vindeca, însă doar dacă promitea că îi va spune tot adevărul. Aceasta a promis și i-a mărturisit tot ce făcuse. Doctorul i-a cerut apoi toate obiectele pe care le primise în urma comportamentului său nemilos. Bineînțeles că nu spusese tot adevărul, dar eroul-doctor știa ce este adevărat și ce nu, așa că i-a cerut să spună tot. Doar după ce i-a dat toate obiectele a fost de acord să-i ofere strugurii albi. Fata s-a vindecat imediat. Acum, băiatul și-a frecat vasul și a apărut armata magică. De data aceasta, el deținea puterea și i-a ordonat fetei să se întoarcă acasă cu el și să-i fie soție. A poruncit armatei să-i ridice tot palatul și să-l ducă la familia lui. Au făcut acest lucru, iar cei doi, împreună cu părinții eroului, au trăit fericiți pentru tot restul vieții[173].

1372 Anima se dovedește aici a fi un demon imposibil de stăpânit și imprevizibil, care rănește și torturează omul. Ea se folosește într-un mod greșit de pasiunea lui față de ea și îi fură, rând pe rând, toate valorile conștiente și avantajele masculine. Vedem aici baza motivului din basme al eroului care se transformă, din cauza unui blestem sau a unei Nereide sau a unei figuri anima similare[174]. Este un efect tipic al animei asupra bărbatului care se exprimă atunci când acesta pare efeminat și capricios, iar nivelul caracteristic al conștiinței sale este scăzut. El nu poate schimba această situație decât dacă reușește să recunoască natura paradoxală și aspectul dublu al tuturor fenomenelor inconștiente, și dacă izbutește să le gestioneze. Trebuie să știe că anima poate să-i pună coarne, să-l facă să arate ridicol, de

[173] A. Leskien, *Balkanmärchen aus Albanien/Bulgarien*, pp. 244–251.

[174] Vezi, de exemplu, „Bărbatul care a fost preschimbat în femeie, apoi din nou în bărbat", „Povestea lui Cefa și Sefa"; și J. Bolte și G. Polívka, *Anmerkungen*, vol. 3, p. 80, despre *Secretul Regelui Oddur*.

tot râsul, absurd sau chiar să-l facă să se comporte ca un animal[175]. Însă ea poate și să-l salveze din această stare. Magia strugurilor simbolizează efectul animei înseși. Atunci când eroul îi dă strugurii albi și roșii și îi lasă să-și facă efectul, el dezvăluie natura sa dual ă ca animal malefic, dar și femeie frumoasă. Ea își pierde puterea negativă prin conștientizarea de către el a acestei identificări. Însă numai eroii superiori, aleși sau cu vocație se ridică la înălțimea acestei sarcini.

Aspectul dublu al animei din basme este reprezentat adesea 1373
de juxtapunerea celor două femei, o mireasă neagră și una albă, sau o mireasă adevărată și una falsă. În toate exemplele acestei dualități, cele două femei sunt una și aceeași, iar tema este impactul lor îndoit[176].

Un basm în care anima este înfățișată doar într-un rol negativ 1374
și periculos, și în care eroul nu reușește să-i scoată la iveală partea pozitivă, este „Băiatul ciudat":

Într-un sat aflat departe, în nord, trăia cândva un bărbat 1375
cu soția lui și un copil, fiul lor. Băiatul era foarte diferit de alții, iar atunci când copiii din sat alergau, țipau și se jucau unii cu alții, el stătea tăcut și gânditor pe acoperișul *kashim*-ului. Nu mânca și nu bea niciodată altceva decât ce îi dădea mama lui.

Au trecut anii și a ajuns la maturitate, dar firea lui era la 1376
fel. Mama lui s-a apucat să-i facă o pereche de cizme din piele cu talpa foarte groasă, o haină impermeabilă de grosime dublă și o haină elegantă din piei de reni tineri. În fiecare zi, băiatul stătea pe acoperișul *kashim*-ului, iar la asfințit se ducea acasă să mănânce și să doarmă, până a doua zi dimineață; apoi se întorcea la locul lui de pe acoperiș și aștepta zorii.

1377 Într-o dimineață s-a dus acasă imediat după răsărit și a descoperit că noile lui haine erau gata. A luat ceva de

[175] Într-o variantă, eroul devine un măgar — vezi Antti Aarne, *Vergleichende Märchenforschungen. Akademische Abhandlung*, Druckerei der Finnischen Literaturgesellschaft, Helsingfors, 1908, p. 91.

[176] Pentru mai multe detalii despre acest subiect, vezi volumul 2 (*Archetypal Symbols in Fairytales: Antitheses and Renewal*), cartea IIb.

mâncare, s-a îmbrăcat cu straiele cele noi și i-a spus mamei sale că se duce într-o călătorie spre nord. Mama lui a plâns amarnic și l-a implorat să nu plece, căci nimeni nu se mai întorcea din ținuturile nordice. Însă băiatul nu a luat în seamă avertismentele — a apucat sulița și, luându-și rămas-bun, a plecat, lăsându-și părinții în lacrimi și fără speranța de a-l mai vedea vreodată.

1378 Tânărul a călătorit departe în ziua aceea, iar pe seară a ajuns la un bordei din care ieșea fum prin gaura din acoperiș. Dându-și jos haina impermeabilă, a întins-o lângă ușă și s-a furișat cu grijă pe acoperiș, să vadă înăuntru prin gaura pentru fum. În mijlocul încăperii ardea un foc, iar o femeie bătrână stătea în colțul îndepărtat, în timp ce sub el era un bătrân ce făcea săgeți. În timp ce tânărul stătea pe acoperiș, bărbatul dinăuntru a strigat, fără să ridice capul: „De ce stai afară? Intră". Mirat că fusese observat de către bătrân fără măcar să ridice privirea, s-a dat jos și a intrat în casă. Bărbatul l-a salutat și l-a întrebat de ce se îndrepta către nord, în căutarea unei soții. Acesta a continuat: „Sunt multe pericole acolo și ar fi bine să te întorci. Eu sunt fratele tatălui tău și îți vreau binele. Mai departe de aici, oamenii sunt foarte răi, iar dacă îți continui drumul, s-ar putea să nu te mai întorci niciodată".

1379 Tânărul a fost foarte mirat când i s-a spus țelul călătoriei sale, fiindcă el nu îl dezvăluise nici măcar propriilor părinți. După ce a mâncat puțin, a dormit până dimineața, apoi s-a pregătit să-și continue drumul. Bătrânul i-a dat un obiect mic și negru, umplut cu o substanță galbenă ce semăna a gălbenuș de ou, și i-a spus: „Poate că nu vei găsi nimic de mâncare pe drum, iar asta îți va da putere". Călătorul l-a înghițit de îndată și a descoperit că avea un gust foarte intens, așa că a fost nevoit să inspire adânc — și a spus: „Ah, mă simt puternic". Tânărul și-a luat sulița și a plecat. A ajuns la altă cabană izolată și a trecut prin aceleași experiențe ca mai înainte. Și

bătrânul acesta l-a avertizat să nu se îndrepte spre nord, dar și-a dat seama că nu avea rost. De data aceasta, bătrânul i-a dat un obiect mic, alb și limpede, spunându-i călătorului că poate nu va găsi nimic de mâncare pe drum, iar obiectul avea să-l ajute. Tânărul a înghițit de îndată obiectul alb, dar nu i s-a părut la fel de intens ca obiectul pe care îl înghițise cu o zi înainte. Bătrânul i-a spus că, dacă auzea pe drum ceva ce îl înspăimânta, atunci trebuia să facă primul lucru care îi trecea prin minte.

„N-o să plângă nimeni după mine dacă mi se întâmplă 1380
ceva", a spus călătorul continuându-și drumul, cu sulița în mână. Către miezul zilei, a ajuns la un iaz mare de lângă malul mării, așa că s-a abătut de la drum ca să-l ocolească pe partea dinspre uscat. După ce a parcurs o parte din drumul ce dădea ocol lacului, a auzit un vuiet înspăimântător, ca un tunet. Era atât de puternic, încât a ameţit și, pentru o clipă, nu și-a mai dat seama unde se află. S-a avântat înainte, dar zgomotul se repeta o dată la câteva clipe, făcându-l de fiecare dată să se clatine și să amețească, fiind în pragul leșinului, dar a continuat să meargă. Zgomotul a devenit mai puternic și părea să se apropie cu fiecare vuiet, ajungând foarte aproape de el. Uitându-se în direcția de unde venea, a văzut un coș mare făcut din rădăcini împletite de salcie plutind în aer către el, iar din acesta provenea zgomotul terifiant.

Văzând o groapă în pământ undeva în apropiere, călătorul 1381
a sărit în ea, tocmai când o bubuitură puternică a zguduit pământul și l-a făcut să-și piardă cunoștința. A zăcut ca mort o vreme, în timp ce coșul continua să se miște de parcă îl căuta, scoţând mereu sunete îngrozitoare. Când și-a venit în simțiri, a ascultat o perioadă și, după ce s-a făcut liniște, a ieșit din adăpost și s-a uitat în jur. În apropiere, coșul era așezat pe pământ și din el ieșeau capul și umerii unui bărbat. Când l-a văzut, tânărul a strigat: „Ce mai aștepți? Hai, nu te opri! Mai scoate o dată zgomotul acela asurzitor!" După care a sărit din nou în groapă și a leșinat din cauza zgomotului

înfiorător scos de coș. După ce și-a mai venit în fire, a ieșit din nou, dar nu a mai găsit coșul. Apoi a ridicat ambele mâini și a chemat fulgerul și tunetul în ajutor. Tocmai atunci a reapărut coșul, cu acel cap de bărbat ieșind din vârful său. Tânărul a chemat tunetul și fulgerul să se abată asupra coșului. Tunetul și fulgerul l-au ascultat și au coborât cu atâta forță, încât șamanul din coș a început să tremure de frică și a căzut la pământ.

1382 De îndată ce s-a oprit tunetul, coșul a început să se retragă, iar șamanul era aproape mort de frică. Tânărul a strigat: „Tunetule, umărește-l; du-te în fața lui și în spatele lui și îngrozește-l!“ Tunetul a făcut întocmai, iar coșul a plutit încet, îndepărtându-se și din când în când căzând la pământ. Apoi, călătorul a continuat și a ajuns într-un sat la asfințit. Pe măsură ce se apropia, a ieșit un băiat din sat să-l întâmpine, spunând: „Cum de vii din direcția aceea? Nu a mai venit nimeni vreodată din partea aceea, căci șamanul din coș nu permite niciunei ființe vii să treacă de lac! Nimânui, nici măcar unui șoarece! El știe întotdeauna când se apropie ceva din partea aceea și se duce să-l distrugă“.

1383 „Eu n-am văzut nimic“, a spus călătorul. „Ei bine, nu ai scăpat încă“, a spus băiatul, „căci iată bărbatul din coș, se apropie acum și o să te omoare dacă nu te întorci“. Când s-a uitat tânărul, a văzut un vultur mare ridicându-se și zburând spre el, iar băiatul din sat a fugit repede. Când s-a apropiat vulturul de el, s-a înălțat pe o distanță scurtă, apoi s-a întors să-l prindă în gheare. Pe măsură ce se avânta în jos, tânărul s-a lovit peste piept cu o mână, iar un șoim de tundră a țâșnit din gura sa direct spre vultur, zburând în abdomenul său și ieșind prin gura sa, apoi zburând prin aer.

1384 Acest șoim era făcut din substanța puternică pe care i-o dăduse tânărului primul bătrân întâlnit pe drum. Când a zburat șoimul din gura vulturului, vulturul a închis ochii și a încercat să respire. Astfel, tânărul a avut timp să sară într-o parte, astfel că ghearele vulturului au izbit doar pământul, în locul unde stătuse tânărul. Vulturul s-a ridicat și s-a avântat

din nou spre el, iar tânărul s-a lovit din nou în piept cu mâna. De data aceasta, o hermină i-a țâșnit din gură și s-a îndreptat ca fulgerul spre vultur. S-a oprit sub aripile păsării și, în câteva clipe, rosese deja două bucăți din pasăre. Vulturul a căzut la pământ, mort, iar hermina a sărit de pe el și a dispărut. Hermina provenea din darul celui de-al doilea bătrân la a cărui colibă se oprise călătorul.

Când a căzut vulturul, tânărul a pornit spre casa șamanului, 1385
iar băiatul a strigat după el: „Nu te duce acolo, fiindcă vei fi omorât!" Călătorul a răspuns: „Nu-mi pasă, vreau să văd femeia de acolo. Mă duc acum, fiindcă sunt furios, iar dacă aștept până dimineață, furia îmi va dispărea și nu voi mai fi la fel de puternic ca acum". „Ar fi bine să aștepți până dimineață, fiindcă sunt doi urși care păzesc ușa, iar aceștia te vor ucide cu siguranță. Dar dacă vrei neapărat să mergi acolo, du-te și găsește-ți sfârșitul. Eu am încercat să te salvez și nu vreau să mai știu nimic de tine." Iar băiatul s-a întors supărat la *kashim*. Tânărul a continuat să meargă până a ajuns la casa respectivă și s-a uitat prin pasajul de la intrare. A văzut un urs alb foarte mare dormind acolo. A strigat: „Hei, ursule alb!" Atunci ursul a sărit în două labe și s-a năpustit asupra lui. Tânărul a sărit pe tavanul coridorului și, pe măsură ce ursul alerga spre el, și-a înfipt vârful suliței în creierul lui, omorându-l. A tras leșul într-o parte, s-a uitat din nou și a văzut un urs roșu. A strigat din nou: „Hei, ursule roșu!" Atunci ursul roșu a alergat spre el și tânărul a sărit unde se urcase mai devreme. Ursul a întins ghearele spre el în timp ce trecea, iar tânărul i-a prins laba și, învârtind ursul în jurul capului, l-a ridicat în aer și l-a trântit la pământ. Și a continuat la fel până ce nu a mai rămas decât laba din urs, pe care a aruncat-o. Apoi a intrat în casă fără alte probleme.

Într-un colț al camerei stăteau un bătrân și o bătrână, iar 1386
în colțul celălalt, o fată frumoasă, a cărei imagine o văzuse în visele lui și care îl determinase să pornească în această lungă călătorie. Plângea când a intrat în cameră și, apropiindu-se de ea, i-a spus: „De ce plângi? Pe cine iubești atât de mult încât

plângi pentru el?" Ea a răspuns: „Mi-ai omorât soțul, dar nu îmi pare rău, fiindcă era un om rău. Dar apoi ai ucis cei doi urși. Ei erau frații mei și mă doare sufletul și plâng pentru ei". „Nu mai plânge", a spus el, „căci eu voi fi soțul tău". A rămas aici o vreme, luând-o de soție pe femeia aceasta și trăind în casă cu părinții ei. După ce a stat acolo o vreme, și-a dat seama că soția lui și părinții ei deveneau din ce în ce mai triști și plângeau foarte des. Apoi a văzut niște lucruri care l-au făcut să-și dea seama că voiau să-i facă rău. Fiind sigur de asta, s-a dus la soția lui și i-a pus mâna pe frunte. I-a întors fața spre el și i-a spus: „Plănuiești să mă omori, femeie necredincioasă, iar drept pedeapsă vei muri". Apoi, luând cuțitul, i-a tăiat gâtul soției sale și s-a întors supărat la el în sat, unde a trăit cu părinții lui, la fel ca înainte. După ce a început să uite de soția lui cea necredincioasă, și-a luat altă soție dintre fecioarele din sat și a trăit fericit cu ea până la sfârșitul zilelor sale[177].

1387 Aici, anima trăiește departe, în nord, pe tărâmul întunericului[178]. Potrivit vechii credințe germanice, Nordul este Tărâmul Morților și locul unde sălășluiesc giganții care sunt ostili față de zei[179]. De asemenea, „vânătoarea sălbatică" provine din Nord[180]. În credințele

[177] W.E. Nelson, *Eskimo About Bering Strait*, pp. 491–494.

[178] Vezi povestea figurii anima ca un urs straniu în „Omul care a vizitat urșii polari".

[179] Vezi E. Mogk, *Germanische*, pp. 60, 117: o pădure de fier separă imperiul giganților de regatul zeilor.

[180] Vezi M. Ninck, *Wodan*, p. 81. Vezi și Goethe: „Din miazănoapte spirite în stol/ Vin peste noi cu limbi-săgeți" (*Faust I* — Goethe, *Faust. Tragedie*, p. 61–62).

Păgânii germanici din vechime se rugau către nord. Vezi M. Ninck, *Wodan*, p. 98. De asemenea, în China, Nordul este regiunea întunericului și a morții. Vezi Paul Pelliot, „Die Jenseitsvorstellung der Chinesen", in *Eranos-Jahrbuch 1939: Die Symbolik der Wiedergeburt in der religiösen Vorstellung der Zeiten und Völker*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1940, pp. 71 și urm. Tribul Menomini povestește: „în direcția vântului din nord trăiesc *manabai'wok* (giganții), despre care i-am auzit pe bătrânii noștri vorbind. *Manabai'wok* sunt prietenii noștri, dar noi nu îi mai vedem. Sunt mari vânători și pescari, iar oricând ies cu torțele să prindă pește cu sulița, ne dăm seama, fiindcă cerul este luminat deasupra locului unde se află ei" — Walter James Hoffman, *The Menomini Indians*, p. 210.

populare din zona mediteraneeană, Nordul este regiunea ursului, un cerc întunecat de foc, din care bate vântul dinspre nord, ca un dușman al Soarelui[181]. În basmele scandinave, tărâmul fantastic și pustiu al trolilor se află în Nord.

Astfel, Nordul este un simbol al inconștientului și, în drum spre 1388
el, eroul își întâlnește strămoșii în două locuri. Acest lucru arată că Nordul este și la inuiți tărâmul morților și lumea spiritelor. Strămoșii ca fantome și spirite ar trebui să ne cunoască toate gândurile. Într-un alt basm inuit, „Povestea lui Wolf", eroul aflat într-o călătorie către lumea de dincolo obține ajutorul unui bătrân și al unei bătrâne, și rămâne peste noapte în casele lor. „Atunci când morții merg pe pământ, mormintele lor devin case." Aceștia vorbeau cu Wolf de parcă era nepotul lor. Povestitorul lui Rasmussen, *Apákag*, a spus: „Acum, Wolf a câștigat prietenia fantomelor și a dobândit puterea și protecția lor, iar mai târziu acest lucru avea să-i fie de mare folos"[182]. În riturile de regenerare ale anumitor culturi indigene, strămoșii din vremea *Alcheringa* joacă un rol important. Acest lucru se referă la un *auseinandersetzung* cu părțile ancestrale de suflet din inconștient. Strămoșii sunt superiori celor vii, din moment ce reprezintă acea vreme ideală străveche. În riturile cu eroii trecutului care sălășluiesc la izvorul vieții sau strămoșii animalici, oamenii stau împreună cu aceștia într-un fel de baie de reînnoire[183]. În epopeea finlandeză

[181] Vezi H. Leisegang, *Die Gnosis*, p. 23.

[182] K. Rasmussen, *Eagle's Gift*, p. 142.

[183] Vezi C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §170 și urm.; și Erwin Rousselle, „Lau Dsi's Gang durch Seele, Geschichte und Welt. Versuch einer Deutung", în *Eranos-Jahrbuch 1935: Westöstliche Seelenführung*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1936, p. 188. Așadar, în China, inconștientul înseamnă tărâmul strămoșilor. Vezi R. Wilhelm, *Secretul Florii de Aur*, p. 110; C.G. Jung, OC 9/1, *Despre renaștere*, §224 și urm.; Daudet presupune că în structura personalității există elemente ancestrale care, în anumite condiții, pot ieși deodată la suprafață. Individul este aruncat atunci subit într-un rol ancestral. Știm acum că rolurile ancestrale sunt foarte importante în psihologia primitivă. Nu doar că spiritele primitive ar trebui să se reîncarneze în copii, dar se face o încercare de a le implanta în copil dându-i acestuia numele unui strămoș. La fel, popoarele primitive încearcă să se preschimbe înapoi în strămoșii lor prin anumite rituri, dintre care aș menționa conceptul australian de *alcheringa mijina*.

Kalevala, „eroul Väinämöinen învață trei cuvinte magice în burta unui monstru, strămoșul său mort [...]"[184].

1389 Eroul poveștii noastre își sporește „caracterul bizar" prin faptul că nu vrea să meargă decât spre nord, spre acel tărâm de origine afundat în cel mai adânc mister, unde sufletul lumii trăiește ascuns în întuneric. Din punct de vedere microcosmic, este locul unde sălășluiește sufletul, în cea mai profundă parte a inconștientului. Pus în fața pericolelor din călătoria sa, forțele conștiente și imaginile strămoșilor încearcă să-l avertizeze, dar în zadar.

1390 Faptul că pare încă de la început „ciudat" este evident prin obiceiul lui de a mânca doar ceea ce îi dă mama lui și de a sta liniștit acasă, absorbit de gândurile sale. Acest atașament față de mamă este o legătură cu inconștientul, fiindcă mama este prima imagine a femeii în sufletul bărbatului și întruchipează pentru el inconștientul, iar de aceea, separarea de ea și, în general, relația potrivită cu ea sunt esențiale pentru întreaga lui viață[185]. „Pare să reiasă și din alte indicii că imaginea «sufletului» [anima] coincide întrucâtva cu imagoul mamei."[186] Anima este, de fapt, o reîntinerire a mamei înseși[187]. Din acest motiv, figurile unei mame și a unei fiice sunt adesea întâlnite împreună în mitologie. Cea mai cunoscută pereche de acest tip este probabil Demetra și Persefona, cele două figuri principale ale Misterelor Eleusine. În basmul inuit „Giviok (Kiviok)" (repovestit *supra*, la p. 307), o fiică stătea întotdeauna alături de mama-vrăjitoare. Astfel, puterea copleșitoare a animei este conținută deja în supremația mamei. În basmul la care ne referim acum, „Băiatul ciudat", puterea femininului îl posedă pe băiat și îl face „diferit" încă de la început, dar îl și leagă de ea[188]. Așadar

(Vezi Lévy-Bruhl, *La Mythologie primitive*, care scrie despre sufletele ancestrale, jumătate om și jumătate animal, a căror reactivare prin rituri religioase este de o importanță funcțională deosebită pentru viața tribului.)

184 H. Silberer, *Problems of Mysticism*, p. 314.

185 Vezi C.G. Jung, OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §314.

186 C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale transformării*, §406, 514.

187 Vezi C.G. Jung, OC 9/1, *Arhetipul mamei*, §156.

188 Vezi C.G. Jung, OC 9/1, *Arhetipurile inconștientului colectiv*, §61: „Pentru fiu, anima se ascunde în spatele puterii copleșitoare a mamei, care adesea rămâne pentru restul vieții obiectul unui atașament afectiv".

tânărul este chemat către destinul de erou de către atașamentul său față de inconștient și, în același timp, este condamnat să cadă pradă vrăjii inconștientului într-un sens negativ. Această situație este prezentă în întreaga poveste. Jung scrie despre acest subiect:

> [...] în dorința regresivă [...] rezidă o valoare și o nece- 1391
> sitate specială, care este subliniată, de pildă în mituri, prin aceea că tocmai cel mai puternic și mai bun om din popor, adică eroul, este acela care merge pe urmele dorinței regresive și se expune intenționat primejdiei de a fi înghițit de monstrul abisului matern. El este însă un erou deoarece nu se lasă înghițit, ci biruie monstrul, și nu îl biruie doar o dată, ci de mai multe ori[189].

Însă eroul „diferit" nu reușește. 1392

La început, eroul dobândește puterea sufletelor sale ancestrale, iar 1393
odată cu ele învinge puterile întunecate ale adâncurilor și o găsește pe femeia pe care o căuta. Însă întreaga călătorie se încheie cu o tragedie profundă, căci la sfârșit el se întoarce acasă, decepționat, revenind complet din inconștient, și reușește cu greu să găsească o legătură cu viața obișnuită.

Strămoșii își comunică propriile cunoștințe despre riscuri și îi dau 1394
tânărului cele necesare pentru a-l ajuta să supraviețuiască. Ei sunt donatori de putere, binefăcători, precum calul alb din „Ferdinand cel Credincios, Ferdinand cel Necredincios", care în unele versiuni îl avertizează, iar în alte versiuni îl sfătuiește pe erou să-și continue drumul; el descurajează și îndeamnă. O figură paternă întunecată rămâne ascunsă în spatele acestui cal. Strămoșii îi dăruiesc eroului un obiect mic și negru, umplut cu o substanță galbenă, asemănătoare gălbenușului de ou, care se transformă într-un șoim ce îl ajută, dar și un obiect alb care se transformă într-o hermină care îl sprijină. Acești aliați animalici conferă forțe magice opuse pentru viitoarea bătălie împotriva soțului demonic al animei. Cu ajutorul acestor

[189] C.G. Jung, OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §260, 477.

daruri, eroul obține protecția strămoșilor, la fel cum *tjurunga* (sau *churinga*) influențează legăturile cu strămoșii mitici pentru triburile Aranda și Loritja din Australia. Reprezintă un al doilea eu sau „al doilea sine" al individului[190]. Strămoșii îl sfătuiesc pe băiatul ciudat într-un mod și mai însemnat cu privire la felul în care să acționeze pe tărâmul magic: potrivit instinctelor sale, fără judecăți conștiente sau inhibiții. De asemenea, animalele folositoare care ies din darurile primite simbolizează, cel mai probabil, reacții utile spontane. Oul indică ideea de a fi întreg. Lângă un iaz, călătoria tânărului este întreruptă de apariția unui șaman într-un coș. Eroul are de ales: fie se îneacă în apele iazului (inconștientul), fie îl învinge pe demonul întunecat. În prima parte a luptei, el reușește cu ajutorul propriilor abilități și viclenii, dar în a doua parte trebuie să se bazeze pe puterile acordate de strămoși.

1395 Coșul este un recipient, un simbol feminin. Însă înăuntru se află un demon masculin. Astfel, șamanul din coș este o combinație între vrăjitoare și uriaș, o întruchipare a puterii inconștientului în forma sa hermafrodită primordială, ca ființă complet inconștientă și nediferențiată, în care puterile divine ale umbrei și animei se îmbină în una singură. Deoarece tânăra spune că figura șamanului din coș și a marelui vultur este soțul ei, putem considera șamanul din coș o formă primitivă a animei înseși, care se dovedește mai târziu că reprezintă partea întunecată, negativă a fantasticului. În basmele „Tapairu, frumusețea de pe tărâmul zânelor" și „Ititaujang", un însoțitor-umbră sau un demon al naturii apare alături de figura anima. Iar într-un basm norvegian, „Mai la sud decât sudul și mai la nord decât nordul în marele munte de aur" (menționat *supra*, la p. 572),

1396 > un tânăr fermier voia să afle de ce sunt călcate în picioare lanurile tatălui său în fiecare noapte. După ce frații lui mai mari au adormit în timp ce stăteau de pază, el s-a dus într-un loc mai ferit și a reușit să stea treaz. A observat trei porumbei zburând pe câmp, dându-și penele jos și transformându-se

[190] Vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 189, 191.

în „cele mai frumoase fecioare pe care și-ar putea dori cineva să le vadă". Tânărul le-a întrebat mai întâi de ce dansează și calcă în picioare lanurile de grâu.

„Ei bine, nu e vina noastră", au spus fecioarele. „Trolul 1397
care ne-a fermecat ne trimite aici în fiecare noapte de sâmbătă, să călcăm lanul în picioare. Dar acum dă-ne penele, fiindcă se apropie zorii zilei." L-au rugat în cel mai dulce mod posibil. „Nu știu ce să spun", a răspuns tânărul, „fiindcă i-ați distrus destul de rău lanurile tatălui meu; poate dacă aleg una dintre voi?" „Ne-ar face plăcere", au zis fecioarele, „dar nu se poate; căci trei troli ne păzesc: unul cu trei capete, unul cu șase capete și unul cu nouă capete, și vor omorî pe oricine se apropie de munte". [...]

[Băiatul învinge mai târziu trolii și le eliberează pe prin- 1398
țese.][191]

La fel ca multe alte stafii, strigoi și fenomene supranaturale, 1399
șamanul din coș din „Băiatul ciudat" scoate zgomote înfiorător de puternice, iar călătorul învinge demonul prin mijloace similare: cheamă fulgerul și tunetul să lovească omul din coș. În același fel îl înfrânge mai târziu pe șamanul din coș, când acesta se transformă într-un vultur, chemând în ajutor hermina și șoimul. După această victorie, eroul intră în casa șamanului, centrul energiei întunecate, să cunoască părinții magici și anima.

Dar aici, puterea magică deosebită a tânărului ce se ghidează după 1400
instincte eșuează. El învinge ultimul pericol — anima negativă — nu prin conștiință, ci prin furie, într-o frenezie și semiconștientizare a resentimentelor și dezamăgirii. El își lasă afectul să preia conducerea, în ciuda avertismentelor venite din partea unui băiat din sat, care pare să reprezinte un eu mai bun și mai rezonabil. (Deoarece, în acest caz, eroul își trăiește exclusiv partea ciudată, această umbră caracterizează partea lui necunoscută, „rezonabilă", compensatorie.) Intrarea în colibă este păzită de doi urși, unul roșu și unul alb. Roșul

[191] C. Stroebe, *Norwegian Fairy Book*, pp. 228–235.

și albul — după cum am menționat mai devreme — sunt culori ale lumii de dedesubt. Ursii par aici protectori, în ceea ce privește puterea lor extraordinară. Reprezintă afectele și emoțiile, iar cele două culori ale lor ar putea sugera un conflict latent între ei. Dar, în timp ce șamanul din „Zbor către lună" are încredere că ursul-spirit îl va ajuta să treacă de morsele care stau de pază — și, astfel, nu își implică conștiința în conflict[192] —, eroul din „Băiatul ciudat" cedează în fața propriilor afecte și emoții și ucide frații urși al animei. La fel ca fratele aligator din „Makonaura și Anuanaitu", ei reprezintă umbra. Eliminarea brutală a acestor însoțitori ai animei, în locul acceptării acestora, prevestește dezastrul. În mod similar, șamanul din coș era o figură-umbră, dar chiar și anima însăși spune că era un om rău. Pe de altă parte, frații urși sunt forțe animalice ale naturii, partea neutră din punct de vedere moral și pozitivă a umbrei.

1401 Femeia jelește pierderea lor și putem presupune că răzbunarea morții acestora a fost motivul pentru care ea s-a întors împotriva eroului. Eroul își dă seama că ea s-a întors împotriva lui și o omoară înainte ca femeia să apuce să-și pună planul în aplicare. Apoi se întoarce, dezamăgit, la viața seculară. Uciderea animei înseamnă că el se îndepărtează complet de această figură, o devalorizează violent cu mintea sa rațională și o împinge înapoi în inconștient. Astfel, se eliberează de excentricitățile și obsesia lui și se poate căsători în lumea profană, iar cel mai important, poate duce o viață normală. Dar în drumul său ocolește toate acele posibilități speciale care sălășluiesc în experiența inconștientului. Cu siguranță ar fi putut să devină un mare șaman, dacă ar fi fost implicat mai mult și mai conștient în călătoria sa.

1402 Pentru mintea intuitivă însă, pericolul de a fi copleșit de inconștient este atât de mare încât omul îl vede adesea doar ca pe un lucru distructiv. Basmul inuit „Femeia falsă care a devenit o bufniță de noapte" povestește despre o experiență cu anima pe deplin negativă:

[192] Vezi croitorul din „Cei doi călători", care lasă animalele să acționeze împotriva cizmarului și nu se lasă implicat direct în răzbunare.

A fost cândva un vânător de caribu care a plecat la vânătoare prin regiunile de lângă mare. A mers și a tot mers, și a continuat să meargă, până ce a ajuns la țărmul unui râu mare și învolburat. Acolo a auzit o voce, o voce minunată, care cânta o melodie — şi a ascultat şi a tot ascultat, până ce a reușit să descifreze cuvintele. 1403

Vino, vino 1404
Vânătorule singuratic
În liniștea asfințitului.
Vino, vino,
Tare mi-a fost dor de tine — dor de tine,
Acum te voi săruta — te voi săruta!
Vino! Vino!
Cuibul meu este aproape.
Vino! Vino!
Vânătorule singuratic
Chiar acum,
În liniștea asfințitului!

Vânătorul a fost copleșit de o dorință irezistibilă. A alergat cu toată viteza în direcția sunetului, de-a lungul râului, ca un om care își pierduse mințile, până ce a văzut o tânără frumoasă stând pe o stâncă, pe malul opus al râului, făcându-i semn cu mâna. Dar apa era mare și învolburată, iar vânătorul s-a oprit, șovăitor, până ce femeia şi-a reluat cântecul: 1405

Vino! Vino! 1406
Vânătorule singuratic
Chiar acum,
În liniștea asfințitului!

Însă imediat și-a jos toate hainele și s-a aruncat în râu. Pe când înota în apa rece, l-au tras curenții. S-a zbătut disperat, uneori deasupra apei, alteori dedesubt, până ce, pe jumătate 1407

mort, amorțit de frig și epuizat, a ajuns pe malul celălalt și a fugit până la femeie, care stătea pe stânci, zâmbind și făcându-i semn cu mâna. Dar în clipa când a ajuns la ea, femeia a izbucnit într-un râs batjocoritor, s-a transformat într-o bufniță de noapte și și-a luat zborul, râzând. Aproape înghețat de frig, vânătorul a mers poticnindu-se până la râu. Hainele lui erau pe malul celălalt — așa că s-a avântat din nou în apele reci. A înotat, s-a zbătut din nou împotriva curenților, iar în cele din urmă a ajuns pe malul opus. Dar când a pus piciorul pe pământ, s-a prăbușit, epuizat. Și-a pierdut cunoștința și a murit înghețat.

1408 Acolo l-au găsit camarazii săi. Și nimeni nu a înțeles ce se întâmplase cu mărețul și faimosul vânător de caribu. Căci zăcea pe jos, dezbrăcat și înghețat bocnă, iar lângă el se aflau hainele sale călduroase. Toți credeau că își pierduse mințile. Nimeni nu cunoștea adevărata natură a vânatului pe care îl urmărise[193].

1409 Aici, anima apare ca un spirit nocturn malefic, care atrage eroul către pierzanie.

1410 Desigur, chiar și la popoarele primitive, relația cu anima și rămânerea în lumea magică nu era privită întotdeauna în mod negativ. Vom povesti în curând basmul „Rakian", în care eroul, după o despărțire tragică, reușește să urmărească figura anima pe lumea cealaltă. Spre deosebire de Ati, eroul basmului „Tapairu, frumusețea de pe tărâmul zânelor", Rakian reușește să ducă salvarea animei din aspectul său animalic pe tărâmul spiritelor. Precum Connla (din „Connla și fecioara zână", Rakian rămâne prins pe lumea cealaltă și își pierde legătura cu lumea profană. Anima apare mai întâi ca o albină albă, care inițial poartă din nou aspectul animei ce trebuie să fie izbăvit. Nu doar creștinismul conștient, ci întreaga cultură umană pare să-i impună acest aspect. Dar la popoarele indigene, distanța dintre oameni și animale este redusă semnificativ, posibilitatea de

[193] Povestit de Apákag. Preluat cu ușoare modificări din K. Rasmussen, *Eagle's Gift*, pp. 133–135.

transformare dintr-una în alta este mai mare[194] și, prin urmare, prăpastia dintre conștient și inconștient este mai puțin adâncă[195].

[194] Vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 36 și urm. Van der Leeuw scrie în acest sens: „Oricine se lasă impresionat, pe bună dreptate, de poveștile indienilor din America de Nord și de Sud trebuie să simtă că în mintea lor nu exista nicio deosebire între animal și ființa umană. Căsătoria și nașterea copiilor, războiul și acordurile îi aduc împreună; și nu este nevoie de nicio metaforă pentru a transforma un om în animal, sau invers. Această transpunere devine mai necesară pe măsură ce contrastul dintre cei doi este perceput mai clar, iar apoi ia naștere așa-numita *licantropie*. Deși este cel mai bine cunoscută sub forma omului care se transformă în lup, uniunea dintre animal și om nu este deloc pură licantropie, în sensul propriu. În Indonezia, crocodilul, câinele, pisica și, mai presus de toate, tigrul sunt «vârcolaci», în timp ce, în vremurile din vechime ale germanicilor îl găsim pe *berserker*, „omul cu blană de urs" care se poate transforma în urs. [...] În spatele lui se află o experiență extatică; animalul este absolut «Celălalt» la care fuge omul pentru adăpost atunci când se satură de umanitate. Femeile din cultul dionisiac căutau divinul în animal. Trăiau ele însele ca și cum erau în întregîme animale, nu din dragoste pentru «animalism» în sens modern, din moment ce ideea aceasta nu exista pe atunci! Ci doar pentru a dobândi libertate față de sine. [...] În cultul lui Dionysos, animalul era tocmai zeul cu care omul voia să se unească" (G. v. d. Leeuw, *Religion in Essence*, pp. 80–81).

Există numeroase povești despre transformarea animalelor în oameni, de exemplu basmul inuit „Șoim-Pribeag întâlnește o ciocănitoare sub formă de om": Într-o seară, Șoim-Pribeag a ales un loc să-și stabilească tabăra. A tăiat copaci, și-a construit un adăpost din pini mici, a împrăștiat un strat de crengi pe pământ, a adunat lemne și a aprins un foc mare. Apoi a vânat potârnichi pentru cină și le-a gătit pe o frigare deasupra focului. Dar ce a fost asta? Deodată, a apărut un om lângă el! A strigat la acesta: „Credeam că o să fiu singur în seara asta! Salutare! Vino să mâncăm împreună". A intrat un om straniu și neprietenos. Ochii lui păreau să privească întotdeauna dincolo de lucruri, și nu îl privea în față pe Șoim-Pribeag. Dar acesta i-a oferit mâncare și au mâncat în liniște. Șoim-Pribeag a început să se înfurie din ce în ce mai mult din cauza caracterului său taciturn până ce, enervat la culme de ciudățeniile lui, a sărit peste foc, l-a apucat pe străin de ceafă și l-a ținut deasupra flăcărilor până ce i s-au pârlit franjurii blănurilor. Apoi l-a aruncat peste adăpostul contra vântului, pe zăpada de dincolo de focul de tabără. A ascultat să vadă dacă celălalt se înfurie, dar nu a auzit decât un răpăit, ca și cum bătea cineva într-un trunchi de copac. La scurt timp după aceea, o ciocănitoare și-a luat zborul și s-a îndepărtat. O ciocănitoare în formă de om fusese oaspetele său (K. Rasmussen, *Eagle's Gift*, p. 190).

Din același ciclu *Șoim-Pribeag* (*ibidem*), vezi și „Jderul care și-a rupt un dinte", „Râsul speriat sau «Ce mănâncă degetul tău mare de la picior?»", „Șoim-Pribeag

1411 În „Rakian", un basm din insulele din arhipelagul Malay, se spune:

se căsătorește cu o bufniță de noapte" și „Toate creaturile pădurii construiesc o canoe din coajă de mesteacăn pentru Șoîm-Pribeag".

195 Multe basme siberiene oferă exemple deosebit de clare în care animalele apar ca ființe umane și ființele umane ca animale. Astfel, în basmul iukaghir „Săritorul-marin" anima se preschimba uneori în lupoaică. Atunci când bărbatul se supără din acest motiv, tatăl lui spune: „Mama ta era așa, dar când am adus-o aici, toate acestea au dispărut destul de repede" (!). Un alt exemplu al interfeței alunecoase dintre uman și animal este basmul ainu „Poi-Yaumbe", unde eroul, Poi-Yaumbe, își spune propria poveste [rezumat]: Într-o noapte, eu [Poi-Yuambe] nu puteam să dorm, dar dacă ceea ce vă povestesc acum am văzut într-un vis sau s-a întâmplat aievea, nu știu. Am văzut pe piscurile munților o ceată mare de căpriori ce pășteau singuri. În fruntea acestora se aflau un căprior foarte mare pestriț și o căprioară pestriță. Am pornit împreună cu fratele meu mai mare și sora mea mai mică. Am reușit să omorâm multe căprioare cu arcul și săgețile noastre, dar apoi ne-am dat seama că acele căprioare erau oameni care veniseră să pornească un conflict cu noi. Ne-am luptat aprig și s-a vărsat mult sânge. Căprioara pestriță s-a transformat într-o femeie și a luptat împotriva noastră. Sora mea mai mică a fost ucisă, iar dușmanul („omul rău, ticălos") a amenințat că se va răzbuna pe frații mei în cazul în care îl omoram. Am fost lovit și am leșinat. Când m-am trezit, m-am hotărât să mă duc la *Samatuye* [„a fi tăiat în două"], unde locuiau rivalii noștri. Ca să ajung acolo, am zburat prin aer până ce am ajuns pe vârful unui munte, printre nori. Printr-o crăpătură mică am văzut un omuleț și o femeie mică foarte frumoasă. M-am îndrăgostit pe loc de ea. Omulețul s-a simțit agitat și și-a rugat sora, femeia frumoasă, să prezică. Ea a căzut în transă și a povestit despre lupta pe care o pornise fratele lor mai mare impotriva aprigilor luptători ainu. A spus că norii s-au întunecat și nu mai putea prezice. Am intrat în colibă și m-am luptat cu omulețul și rudele sale. În timpul luptei, femeia frumoasă a spus că nu era de acord cu fratele ei, care iscase o luptă inutilă, și s-a aliat cu mine, s-a indrăgostit de mine. Împreună am ucis toți dușmanii și după aceea ne-am căsătorit, ne-am așezat la casa noastră și am avut mulți fii și fiice, niște oameni viteji (Batchelor, *Specimens of Ainu Folk-Lore*, pp. 313–325).

Rezumăm aici o altă variantă a aceleiași teme, „Băiatul și Bakurao", o poveste a tribului Tembé din America de Sud: În timp ce mama lui plantează rădăcini de manioc, un băiat urmărește o pasăre Bukurao, care il conduce din în ce mai departe în junglă. Băiatul a găsit o ciocănitoare și un aligator, apoi o familie de mistreți care l-au adoptat. A trăit acolo mulți ani. Mistreții se schimbau in oameni când își lăsau blănurile acasă. În curând a primit și băiatul pielea lui de mistreț, ca să se schimbe după bunul său plac. Într-o zi, mistrețul s-a hotărât să meargă la plantațiile oamenilor și să fure rădăcini de mania. Băiatul s-a dus și și-a dat seama imediat că era chiar locul unde il lăsase mama lui, împreună cu

A fost odată un copac *mangis* în care erau stupi mari de albine, iar când s-a adunat destulă miere în stupi, un bărbat pe nume Rakian a urcat în copac și a început să înfigă tije de bambus în el, ca să urce pe trunchiul lui. Erau mulți stupi în copac și Rakian, văzând că albinele din stupul aflat în vârf erau albe, s-a hotărât să urce acolo și să-l ia. S-a gândit: „N-am mai văzut până acum albine albe". Apoi s-a urcat pe treptele pe care și le făcuse în copac, ca să ia stupul de albine albe, și și-a scos *parang*-ul ca să-l taie. Dar albinele nu au roit afară din stup și, în timp ce tăia creanga de care atârna, le-a auzit pe albine spunând: „Doare". Atunci Rakian, mirat, a băgat *parang*-ul în teacă și le-a auzit pe albine vorbindu-i: „Dacă vrei să iei stupul, ia-l ușor și nu îl tăia brusc". Le-a ascultat și a tăiat stupul cu grijă, apoi l-a pus în *bareit*. A coborât din copac și s-a dus acasă, punând *bareit*-ul cu albinele în camera lui. A doua zi s-a dus la muncă și când s-a întors a găsit orez și pește deja gătite pe *paha* (etajera) de deasupra focului. A crezut că venise cineva și gătise și îi luase stupul de albine. Așa că s-a dus la *bareit* și a descoperit că era tot acolo. În următoarele zile se repetă aceeași întâmplare. De fiecare dată, el verifică să vadă dacă i-a furat cineva albinele, dar ele sunt tot acolo. 1412

Într-o zi s-a gândit să se întoarcă mai devreme acasă și să vadă cine gătește pentru el. Așa că, dis-de-dimineață, a pornit ca și cum s-ar fi dus la *kabun*, dar după ce a parcurs o distanță scurtă s-a întors acasă și s-a ascuns în apropiere. A așteptat o 1413

un coș, cu mulți ani înainte. Și-a dat jos blana de mistreț și s-a ascuns, în timp ce mistreții își vedeau de treabă. În scurt timp a venit mama lui și a pus coșul jos. L-a văzut mama lui și și-a dat seama că este fiul ei. A plâns și a vrut să-l ia în brațe; dar el a spus: „Nu mă atinge, mamă, stai acolo și plângi!" Atunci mama lui l-a rugat să vină acasă, iar el a urmărit-o de la distanță. Dar acasă stătea mereu izolat de oameni, dormea într-un colț și cânta toată noaptea despre aventurile sale, dar și cântece pe care le învățase de la mistreți. Devenise deja mistreț (T. Koch-Grünberg, *Südamerika*, pp. 188–191).

Vezi și basmele europene „Povestea porcului" și „Cadwalader și toate caprele sale", dar și W. Hertz, *Werwolf*, *passim*.

vreme lungă și nu s-a întâmplat nimic, dar în cele din urmă a scârțâit ușa de la casă și a ieșit o femeie frumoasă din camera lui, care, luând vasul din bambus pentru apă, a plecat la râu să ia apă. În timpul ăsta, Rakian a intrat la el în cameră fără ca femeia să-l vadă și s-a dus să se uite la albinele lui. Dar când a deschis *bareit*-ul, a descoperit că nu mai erau albine înăuntru, ci doar stupul. Așa că a luat stupul din *bareit* și l-a ascuns, pitindu-se și el undeva în casă. După o vreme, femeia s-a întors de la râu și s-a dus la *bareit* să caute stupul. „Vai, cine mi-a luat cutia (sarong) [hainele, veșmintele]?“ a spus ea.

1414 A căutat stupul și, în cele din urmă, a început să plângă, spunând: „Cine putea să-l ia? Nu avea cum să fie Rakian, căci el a plecat la muncă, la *kabun*. Mă tem că se va întoarce și mă va găsi aici“. Aproape de lăsarea întunericului, Rakian a ieșit din ascunzătoare, de parcă tocmai se întorcea din *kabun*; dar femeia a rămas nemișcată, fără să spună vreun cuvânt. „Ce cauți aici?“, a întrebat Rakian. „Probabil vrei să-mi furi albinele.“ „Nu știu nimic despre albinele tale“, a spus femeia. Așa că s-a dus la *bareit* să-și caute albinele, dar desigur că nu erau acolo, fiindcă Rakian însuși ascunsese stupul. „Ah, a spus el, stupul meu de albine nu e aici, probabil l-ai luat tu.“ „De unde să știu eu de stupul tău de albine?“, a întrebat ea. „Ei bine, nu contează“, a spus Rakian. „Vrei să-mi gătești ceva? Mi-e foarte foame.“ „Nu vreau să gătesc“, a spus femeia, „fiindcă sunt supărată“. Rakian a continuat să-i ceară femeii să gătească, dar aceasta a refuzat și, în cele din urmă, a spus: „Unde este *saron*-ul meu?“ „Nu l-am luat eu“, a spus Rakian. „Cred că tu l-ai ascuns“, a zis femeia, „iar toate hainele și bunurile mele sunt înăuntru.“ În cele din urmă, Rakian a spus: „Nu ți-l dau, fiindcă mi-e teamă că o să intri din nou în el“. „Nu intru în el“, a spus femeia. „Dacă vrei, poți să mă iei de soție. Mama mea a vrut să mă ofere ție în felul acesta, fiindcă tu nu ai soție aici, iar eu nu am soț în țara mea.“ Atunci Rakian a luat stupul și i l-a dat femeii. „Ce este?“, a întrebat el.

„Este *kawal*-ul meu", a răspuns femeia. „Dar dacă mă iei de soţie, să nu-mi spui niciodată femeia-albină, căci îmi va fi tare ruşine", a spus ea. Aşa că s-au căsătorit şi au avut un copil.

Într-o zi, un vecin organizase un ospăţ la el acasă şi s-a dus 1415
şi Rakian acolo. Oamenii l-au întrebat de unde era frumoasa lui soţie. La început nu a zis nimic, dar apoi a băut cam mult şi, în beţia sa, i-a ieşit pe gură adevărul. Când s-a întors acasă, mai întâi soţia lui a fost tăcută, apoi i-a reproşat că îşi încălcase promisiunea şi i-a spus că voia să meargă acasă, dar avea să lase copilul cu el. Peste şapte zile, tatăl ei avea să meargă în amonte, iar ea urma să plece cu el. Rakian a plâns, dar nu a reuşit s-o convingă să renunţe.

La sfârşitul celor şapte zile, Rakian a văzut o albină albă 1416
zburând pe *ulu*-ul casei lui. Soţia sa a coborât treptele casei, spunând: „lată-l pe tatăl meu". S-a transformat din nou în albină şi a zburat după tatăl ei. Rakian s-a repezit în casă şi a apucat copilul, căci era în inima lui să-şi urmeze soţia şi pe tatăl ei. La sfârşitul celor şapte zile, i-a pierdut din vedere şi încă nu ajunsese la niciun *kampong*. În a opta zi a ajuns la un loc de îmbăiere de la râu. Apoi, atât el, cât şi copilul, fiind înfometaţi şi obosiţi, s-au întins pe malul râului şi au dormit. În cele din urmă, a venit o femeie din *kampong* şi l-a trezit pe Rakian, spunându-i: „Rakian, de ce nu te duci acasă la soţia ta, în loc să dormi aici alături de copilul tău, căci casa nu e departe?" După ce s-a îmbăiat, femeia i-a dus într-un sat învecinat. „Aceea este casa ei", a spus călăuza arătând spre o locuinţă comună. „Dar camera ei este chiar în mijloc. Sunt unsprezece camere în casă şi dacă intri, nu trebuie să te temi, căci grinzile acoperişului sunt pline de albine, dar ele nu atacă oamenii." Aşa că Rakian a urcat în casă şi a descoperit că era plină cu albine mari şi mici, dar în camera din mijloc nu era niciuna. Atunci copilul a început să plângă, iar Rakian s-a aşezat. „*Otun*" [o formă de alint], a spus o voce din mijlocul camerei, „de ce nu te arăţi? Nu ţi-e milă de copilul tău, care plânge aici?" După o vreme, soţia

lui Rakian a apărut în cameră și copilul a fugit de îndată la ea, iar inima lui Rakian a devenit mai ușoară; dar soția lui i-a zis: „Ce ți-am spus la început, să nu dezvălui de unde vin? Dacă nu ai fi reușit să mă urmărești până aici, cu siguranță ai fi suferit". După ce a terminat de vorbit, toate albinele au căzut din grinzile acoperișului pe podea și s-au transformat în oameni. Cât despre Rakian și copilul său, ei au rămas în *kampong* și nu s-au mai întors[196].

1417 Albina pe care o întâlnește Rakian este albă și, prin urmare, neobișnuită. (Culoarea albă o caracterizează ca ființă magică.) Potrivit multor popoare primitive, dacă un animal arată într-un mod deosebit, atunci este considerat „un animal doctor", fiindcă în el sălășluiește un spirit de magician, un suflet magic. Atunci când această idee este vie — din punct de vedere psihologic — are loc o proiecție: acel animal a devenit un simbol al unui conținut psihic inconștient. Așa cum se desfășoară basmul, aici este vorba de proiecția unei imagini anima. Aceasta reprezintă regina și, ulterior, femeia-albină simbolizează întreaga colonie de albine. Numărul nu este important; Rakian întâlnește albina, adică principiul vieții, spiritul său[197], arhetipul său totemic[198]. În clipa când apare femeia, toate albinele, întreg stupul dispare, dar ele întruchipează principiul inițial, care a fost văzut anterior în multiplicitate. (Dacă imaginea anima este împărțită într-o mulțime, acest lucru indică, din punct de vedere psihologic, faptul că încă este în colectiv și non-individual, în straturile minții cele mai îndepărtate de conștiință.)

[196] Text ușor modificat preluat din Ivor H.N. Evans, „Folk Stories of the Tempassuk and Tuaran Districts, British North Borneo", în *Journal of the Royal Anthropological Institute*, nr. 43, 1913, pp. 457–459.

[197] [Vezi *supra*, nota 12 de la p. 233.]

[198] Despre personificarea principiului mistic al vieții cu privire la albine, vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 21–26. „Ce îi interesează pe chaga [un trib din Africa vorbitor de bantu] nu este neapărat un anumit specimen al acestor insecte sau numărul lor: ci albinele, acea specie minunată care poate produce miere și ceară. Este văzută în masă, dar în esență este un principiu, un spirit, puterea mistică despre care este normal să vorbești la singular" — *ibidem*, p. 67.

Stupul de albine corespunde — acest lucru este clar din cuvintele 1418
femeii — cu hainele animalului, precum pielea sau blana din alte basme. Astfel, împărțirea într-o mulțime și masca de animal, în măsura în care ambele forme indică inconștiența, înseamnă același lucru. În ambele cazuri, se referă la manifestări în spatele cărora se ascunde imaginea inițială. Albina ca ființă înaripată indică natura spirituală a animei[199]. După ce Rakian ascunde stupul („*saron*-ul meu, hainele mele", cum le-a numit albina), anima apare în forma sa adevărată ca femeie necunoscută. Neîncrederea este reciprocă. La început Rakian este mai puternic, fiindcă el deține „hainele", conștiința a reușit din nou să uzurpe misterul animei printr-o intervenție a forței. Dar în scurt timp devine evident că întreaga situație survine dintr-o intenție a Magicului, a Marii Mame. Mai exact, mama femeii-albină a hotărât că bărbatul singur ar trebui să aibă o soție și că anima, care în Magic a găsit acum un soț, ar trebui să se găsească unul pe celălalt. (Vezi abandonul prințesei-dragon din „Prințesa renegată".) Doamna-albină a „renunțat" la hainele magice, cu o condiție: ca noul ei soț să păstreze secretul privind adevărata ei identitate. Sufletul cedează astfel, într-o anumită măsură, și se lasă interpretat de conștiință, prin urmare dobândește participarea la viața umană. (De aici motivul comun că ființele asemănătoare unor elfi tânjesc după un suflet de om.) Dar relația este posibilă doar atunci când conștiința nu a scos la lumină cunoștințele pe care le-a primit cu privire la misterul albinei, care este prea seculară și nu înțelege semenii umani[200].

[199] Despre albine ca manifestare a sufletului, vezi G. Weicker, *Der Seelenvogel*, p. 29; O. Tobler, *Epiphanie*, pp. 36 și urm.; Bächtold-Stäubli, *s.v. Insekt* („insectă"). Din punct de vedere mitologic, albinele sunt legate de ideea de castitate și virginitate. Vezi J.J. Bachofen, *Mutterrecht*, p. 234; și Bächtold-Stäubli, *s.v. Biene* („albină"). Vezi și „Povestea lui Sănămâ", în care anima apare inițial ca albină. Albinele sunt importante din punct de vedere ritualic și fiindcă produc miere, care este văzută ca substanță divină inspiratoare. În India este hrana nemuritorilor, iar în vremurile antice juca un rol în diversele mistere. Vezi H. Zimmer, *Maya*, p. 150; H. Güntert, *Weltkönig*, p. 256; și Bächtold-Stäubli, *s.v. Honig* („miere"). În „Rakian", anima deține substanța misterioasă a vieții.

[200] Vezi *Ecleziastul* 27.16–21: „Cel care descoperă tainele a pierdut credința și nu va afla prieten după inima sa. Iubește pe prieten și fii credincios cu el; iar de vei

1419 Femeia-albină impune un anumit respect delicat cu privire la originea sa și fostul său sine animalic. Acest animal, adică aspectul subuman și totuși divin al ființei sale[201], nu poate fi integrat în sfera conștiinței umane seculare și, prin urmare, trebuie să fie ținut ascuns de lume pentru a nu expune femeia-albină la disprețul profan al animalelor sau teama religioasă de ființele spirituale[202]. În plus,

descoperi tainele lui, nu vei mai fi prieten cu el. Căci precum un om și-a pierdut moștenirea, așa și tu ai pierdut prietenia aproapelui tău. Și ca și cum ai fi slobozit o pasăre din mâna ta, așa ai scăpat pe prietenul tău și nu-l vei mai câștiga pe el. Nu alerga după el, că mult s-a depărtat și a fugit ca o căprioară din laț. Că rana se poate lega și pentru vrajbă este pace; iar cel care a descoperit tainele a pierdut încrederea".

201 Vezi T. Waitz, *Anthropologie*, 2. Teil, Leipzig, 1860, p. 177: după părerea multor africani, „ființa umană nu constituie în niciun caz punctul culminant al naturii și nu se situează deasupra animalelor. Animalele sunt creaturi enigmatice, ale căror vieți și activități sunt întunecate și misterioase, prin urmare uneori sunt dedesubtul, alteori deasupra oamenilor".

202 Faptul că și o menționare laudativă și admirativă a naturii animei poate fi distructivă este ilustrată de basmul „Vila rămân vila", în care anima, o vila (o femeie nimfă/spirit sălbatică și adesea fiica unui vampir), se mărită cu eroul basmului și protejează proprietatea lor de furtuni cu grindină. Când el exclamă bucuros „Vila rămân vila!", ea îl părăsește imediat și bărbatul trebuie să caute tărâmul stelelor și să o aducă înapoi de acolo. Vezi acest motiv și în A. Thimme, *Märchen*, pp. 49–50: „În alte cazuri, același lucru se întâmplă atunci când omul întreabă despre originea ei. Odată, un fermier a luat de soție o femeie *salige* (o femeie albă, sfântă, pură, un spirit feminin timid, dar folositor și înțelept, care trăiește în peșteri sau pe malurile râurilor și-i ajută pe fermieri, mai ales în regiunile alpine din Europa). El a jurat că nu o va întreba niciodată despre originile sale. Cuplul a fost binecuvântat cu mulți copii minunați și au îmbătrânit fericiți împreună. Într-o zi, el a întrebat, în glumă sau din curiozitate: «Tu chiar ai ieșit din fântâna copiilor?» (Adică: te-ai născut ca o ființă umană normală?) Imediat, femeia a dispărut, cu tot cu copii, din fața ochilor lui. Ultimele ei cuvinte i-au răsunat dureros în minte pe vecie: «Dacă întrebi, atunci te plângi!» [...] Alte legende spun că soțul a tras cu ochiul la soția lui în timp ce făcea baie și a văzut că s-a transformat într-o broască sau un șarpe. S-a dus repede la preot pentru ajutor, iar acesta a încercat să izgonească blestemul cu apă sfințită. Dar apoi femeia a dispărut pentru totdeauna. [...] Uneori este doar strigătul unui bărbat atunci când își surprinde soția in formă de elf sau ca o *Mahrte* sau *Trute* [ființe asemănătoare cu vila menționate mai sus], și o sperie. Asta se povestește în legenda grecească a lui Peleus. Într-o zi, acesta o spionează pe soția lui, Thetis, o nimfă a mării, și observă cum, ajutată de flăcări, ea stârpea toată carnea muritoare a fiului lor

singurătatea, neimplicarea în colectivitate reprezintă o condiție fundamentală pentru o legătură cu anima, care poate fi considerată o parte din ființa interioară a persoanei.

Dezvăluirea misterului originii sale este o cedare a secretului 1420
personal al unei persoane, prin care individul se deosebește de alții. Rakian își încalcă promisiunea într-o stare de beție, adică într-o stare în care și-a pierdut conștiința clară și s-a asociat colectivului. În acea clipă, el își divulgă cel mai personal secret și, în același timp, o relație extra-umană protejată de tabuuri, asupra căreia primește deodată perspectivă. Astfel comite un dublu afront: în primul rând, încalcă încrederea soției, neținându-și promisiunea, iar în al doilea

Ahile. Văzând acestea, Peleus scoate un țipăt. Thetis l-a auzit și, luând copilul, l-a aruncat țipând la podea, iar apoi, ca o pală de vânt, a fugit numaidecât din casă ca o nălucă și a sărit în mare, extrem de furioasă, și nu s-a mai întors niciodată".

Un alt exemplu de basm în care eroul însuși nu are voie să descopere misterul animei-animal este basmul iukaghir „Povestea femeii-pește": Un pescar singuratic o scoate pe *Shérkala*, fata-pește, din mare și o duce acasă, apoi o așază într-un colț al casei sale. Când s-a întors de la pescuit a doua zi, nu prinsese nimic, dar casa era curată și decorată festiv, iar pe masă era o cină minunată. Într-o zi s-a prefăcut că pleacă; dar, în loc să plece, s-a întins pe banca de lut din apropierea ferestrei. A stat acolo în liniște deplină; dar după o vreme a ridicat capul și s-a uitat pe geam. Peștele-Shérkala s-a ridicat în coadă, apoi s-a transformat într-o fată frumoasă. Și-a despicat propria burtă și a scos icre, pe care le-a pus în tigaie. Apoi a măturat podeaua și a ordonat totul. Bărbatul a intrat brusc și a apucat pielea lui Shérkala, care era întinsă pe podea. A aruncat-o în foc și a ars. „Ce-ai făcut?" a spus fata. „Trăiam atât de fericiți, iar acum trebuie să plec." A căzut și s-a topit, prefăcându-se în apă de mare (W. Bogoras, *Tales of the Yukaghir*, pp. 153–154.)

La fel ca prințul-pește din „Pescarul și nevasta lui", figura anima este ridicată aici din apă, din inconștient, cu ajutorul unui cârlig. De asemenea, la fel ca în „Ititaujang", ea adăpostește semințe (icre) pe care, în acest caz, i le dăruiește bărbatului. Atunci când bărbatul, printr-o intervenție a conștiinței încearcă să-i distrugă natura animalică, purificând-o în foc (în alte basme, arderea aduce salvarea aspectului animalic). Acesta este ilustrat aici ca un act violent. Anima este atât de infricoșată încât se dizolvă, lăsând doar aspectul gol al inconștientului, sub formă de apă de mare, acel element ce adăpostește și ascunde totul. Se pare că omul nu este pregătit pentru incarnarea animei în formă umană. În acest caz, actul de observație și recunoaștere conștientă este ca o trădare a mediului, ca o secularizare care distruge misterul magic al vieții. Astfel de povești arată în ce condiții subtile salvarea animei este posibilă pentru bărbat.

rând, arată prin trădarea sa că nu a înțeles cu adevărat aspectul animalic-divin al experienței anima. Spre deosebire de Rakian, eroul unui basm rusesc, „Fermierul și soarele de aur", își protejează anima, sora soarelui, de invidia oamenilor ascunzând-o (la sfatul ei) pe toată durata călătoriei sale într-o piatră mică din colțul sufrageriei sale.

1421 Despre porunca de a păstra secretă experiența animei, Jung scrie: „Trăirea inconștientului este un secret personal greu de comunicat, și atunci numai câtorva, puțini; de aceea, el izolează, cum am spus mai sus. Izolarea duce la însuflețirea compensatoare a atmosferei psihice [...]"[203]. Vederea animei este o intruziune a inconștientului în sfera conștiinței, iar astfel de străpungeri

1422 semnifică o alterare a personalității, constituind pe loc un secret personal penibil care îl înstrăinează și-l izolează pe individ. Este ceva „care nu se poate spune nimănui". Omul se teme să nu fie acuzat de anormalitate mintală; nu fără dreptate[204].

1423 Însă, în același timp,

1424 [Deținerea unui secret este] o condiție preliminară indispensabilă pentru orice diferențiere individuală, într-atât, încât omul resimte deja în etapa primitivă necesitatea inevitabilă *de a născoci secrete*, pentru a se apăra, prin deținerea lor, de riscul de a se dizolva în fluxul de neconștiență a simplei comunități, ca de o periclitare mortală a sufletului. Acestui instinct de diferențiere îi servesc, după cum se știe, inițierile larg răspândite și străvechi, cu tainele lor cultice. Înseși sacramentele creștine erau considerate încă în biserica străveche drept „misterii" și, ca și botezul,

[203] C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §61.
[204] *Ibidem*, §57, 118.

erau celebrate în spații separate și menționate numai într-un aluziv limbaj alegoric[205].

Acestea sunt secrete reale despre lucruri care pot fi doar 1425
sugerate prin simboluri și imagini. Carus a subliniat că „unele dintre cele mai importante procese din viețile noastre rămân învăluite într-un întuneric impenetrabil“[206]. Fiecare trădare a secretului amenință granițele protectoare ale personalității. Fie se pierde aspectul cvasiinconștient-spiritual, fie se pierde persoana în fața inconștientului[207]. În cazul lui Rakian, se produc amândouă.

Pierderea partenerului magic din cauza dezvăluirii misterului său 1426
fundamental este motivul principal din saga *Lohengrin*. Este prefigurată în multe alte legende și povești, mai ales în basmele popoarelor indigene. Un alt exemplu care oferă o paralelă apropiată de povestea lui Rakian este basmul „De ce mierea se găsește atât de greu acum“:

[205] [Sublinierea lui von Franz și von Beit.] C.G. Jung, OC 16, *Problemele psihoterapiei moderne*, §124; OC 5, *Simboluri ale transformării*, §300. Despre păstrarea secretelor în comunitățile cultice gnostice, vezi H. Leisegang, *Die Gnosis*, pp. 28, 198. Alchimia s-a străduit să rămână o știință ascunsă. Vezi C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §423; H. Silberer, *Problems of Mysticism*, p. 389, citând din J. Leade, *A Fountain of Gardens*, J. Bradford, Londra, 1696. Despre confidențialitatea învățămintelor tribale la popoarele primitive, vezi R. Thurnwald, „Primitive Initiations- und Wiedergeburtsriten“, pp. 333–334, 365; și J. Wînthuis, „Das Zweigeschlechterwesen“, p. 97.

[206] C.G. Carus, *Psyche*, Pforzheim, 1846, p. 96; vezi și *ibidem*, p. 256: „Poetul este pentru omul de știință ca femininul pentru masculin, iar tocmai fiindcă el surprinde Misterul astfel, adică mai inconștient, adesea se apropie de el mai mult decât cel din urmă, atunci când cel din urmă pornește oriunde de la principiul fundamental că scopul este acela de a aduce totul și pe toți într-o conștiință perfect clară. Bineînțeles, suntem convinși că această ultimă perspectivă este eronată și că fiecare [individ] are dreptul să-și aleagă propriul drum către o cunoaștere superioară. Adevărata sarcină a conștiinței, în măsura în care ea este să aducă lucrurile la un nivel maxim de claritate, inseamnă să recunoască și să primească inconștientul în intunericul și misterul său. În ceea ce privește o reprezentare picturală, aceasta nu înseamnă doar acceptarea luminii în lumină, ci este dobândită o adevărată claritate prin combinarea artistică a luminii și întunericului“.

[207] *Cf.* C.G. Jung, OC 7, *Relațiile dintre Eu și inconștient*, §243 n. 1.

1427 În vremurile de demult, stupii de albine și mierea se găseau din abundență în pădure, iar un anumit om și-a câștigat reputația că putea să descopere locurile unde se aflau acestea. Găsea stupi acolo unde nu reușea nimeni altcineva. Într-o zi, în timp ce tăia un copac găunos în care găsise niște miere, a auzit deodată o voce dinăuntru strigând: „Ai grijă! Mă tai!" Deschizând cu grijă trunchiul copacului, a descoperit o femeie frumoasă, care i-a spus că este Maba [„miere"], Mama-Mierii, adică Spiritul Mierii. Fiindcă era dezbrăcată, el a adunat niște bumbac din care ea și-a făcut o pânză, și a cerut-o de soție. Aceasta a acceptat, cu o singură condiție: să nu îi menționeze niciodată numele; și au trăit fericiți împreună ani mulți. Și, la fel cum el devenise cunoscut peste tot ca fiind cel mai bun la găsirea stupilor de albine, așa a devenit și ea faimoasă prin faptul că făcea ecassiri și *paiwarri* excelente. Nu trebuia să facă decât o carafă și se dovedea întotdeauna suficientă, indiferent câți musafiri aveau. Mai mult decât atât, carafa aceea îi îmbăta pe toți! S-a dovedit astfel a fi o soție minunată. Într-o zi, după ce s-a terminat băutura, el își întreținea oaspeții, ca de obicei, și își exprima regretul că se terminaseră și ultimele picături de băutură. Dar le-a promis că, data viitoare când aveau să vină, băutura urma să le fie oferită de Maba — da, a făcut o greșeală și le-a vorbit despre soția lui folosindu-i numele mic. De îndată ce i-a menționat numele, ea a zburat la stupul său de albine. El a ridicat mâinile încercând să o oprească, dar își luase deja zborul. Iar odată cu ea a zburat și norocul lui, căci din clipa aceea mierea s-a găsit întotdeauna în cantități mai mici[208].

1428 În acest basm vedem din nou că așa-numitul spirit al regnului animal[209] este asociat cu imaginea primordială mistică sau arhetipul mistic în figura femeii frumoase care reprezintă spiritul albinei. Ea întruchipează principiul inconștient care i-a conferit deja omului

[208] W.E. Roth, *Inquiry into Animism*, pp. 204–205.

[209] [Vezi *supra*, p. 233.]

capacitatea specială de a găsi stupi de miere. Prin anima sa, el avea o relaţie secretă cu albinele. Adică avea un suflet de albină, pe care într-o bună zi l-a întâlnit în carne şi oase. Dar, mândrindu-se cu ea, nu reuşeşte să păstreze liniştea şi să aibă încredere în semnificaţia mai profundă, ci dezvăluie numele său secret, astfel că ea îşi ia zborul şi se întoarce în inconştient[210].

Spre deosebire de el, Rakian a reuşit să-şi urmeze soţia-albină. 1429
Mai întâi, ea îi spune că tatăl ei urmează să zboare pe acolo şi să o ia în amonte (înapoi, spre izvor!). Peste şapte zile, o albină bâzâie în jurul casei lor. Atunci femeia se transformă iarăşi în albină şi se întoarce la ea acasă. Din nou, numărul şapte apare în conjuncţie cu anima şi ca indiciu al unui lucru neterminat, al unei opere incomplete. Aici, revine la forma ei anterioară fără să-şi recupereze straiele de animal, ajutată de data aceasta de apariţia tatălui ei care, la fel ca în „Sirena şi marele Dubhdach", se dovedeşte a fi originea aspectului demonic al fiicei sale. Rakian o urmăreşte pe femeie, împreună cu fiul lor, timp de şapte zile şi dorm în a opta zi. Opt este numărul desăvârşirii! Apoi el urmează sfatul unei femei pentru a o găsi pe regina albinelor în camera centrală dintr-o casă plină de albine. În drumul său către Magic, intră într-un stup ca fiinţă umană, în stupul primordial mistic şi arhetipal, din care provine regina. Pătrunzând în acest centru, el îşi recâştigă legătura cu regina, iar albinele devin oameni. Există o unificare a conştiinţei şi inconştientului în centrul

[210] Despre divulgarea secretului care distruge norocul la vânătoare, vezi şi un basm al populaţiei warao din America de Sud, „Tigrul-Negru, Wau-uta şi săgeata ruptă". Aici, eroul primeşte de la o broască, Wau-uta, o săgeată minunată, cu o condiţie: să nu dezvăluie nimănui că ea il învăţase să fie un ţintaş atât de bun. O vreme, a avut succes la vânătoare şi a refuzat să răspundă întrebărilor rudelor sale privind secretul norocului la vânat. Dar „vechea poveste, băutura, l-a dus la pierzanie, dezlegându-i limba, astfel că a spus ce se întâmplase". A doua zi, se trezeşte cu vechile lui săgeţi şi ghinionul său la vânătoare. [Din W.E. Roth, *Inquiry into Animism*, pp. 213–214.] Un sens similar găsim în basmul inuit „Omul din lună", în care soţia unui vânător este tratată urât şi se duce la omul din lună. Acesta s-a comportat frumos cu ea şi a trimis-o inapoi pe pământ, continuând să-i ofere ulei pentru lampă şi carne de caribu. Într-o zi, după ce a mâncat din carnea de focă adusă de soţul ei vânător, nu a mai primit darurile magice din partea omului din lună. Vezi şi poemul lui Goethe *Der getreue Eckart* [„Credinciosul Eckart"].

personalității, prin care unele aspecte ale conștiinței umane sunt purtate în lumea animalelor (în inconștient). Are loc o asimilare reciprocă, ce dizolvă opusele. Rakian nu se mai întoarce niciodată acasă, așa cum Connla (din „Călătoria pe mare a lui Connla") a intrat pentru totdeauna în lumea eternă a animei, tărâmul arhetipurilor.

1430 Cel mai adesea, printre popoarele primitive, poveștile privind întâlnirile cu anima — la fel ca povestea despre întâlnirea cu mama-mierii Maba — se termină cu o separare absolută după trădare (adică motivul din *Lohengrin*). Vedem acest lucru și într-un basm arawak, „Tigrul transformat în femeie":

1431 Era cândva un bărbat remarcat, pe bună dreptate, pentru aptitudinile sale în vânarea porcilor sălbatici. Deși prietenii lui îi erau egali în vânarea altor animale, la vânătoarea de porci sălbatici era neasemuit, nimeni nu-l întrecea. Întotdeauna reușea să omoare cinci sau șase, când tigrul care era mereu pe urmele cetei prindea doar unul sau doi. Tigrul a observat succesul lui, iar cu următoarea ocazie când prietenul nostru a intrat în junglă, tigrul s-a preschimbat în femeie și i-a vorbit. L-a întrebat cum reușea să ucidă atâția porci sălbatici, dar el nu a putut să-i spună decât că fusese învățat să facă acest lucru încă din fragedă copilărie. Apoi, femeia și-a exprimat dorința de a-l avea drept soț, însă el, cunoscându-i originea, nu a fost deloc nerăbdător să-i dea un răspuns ferm. Dar ea i-a învins îndoielile, spunându-i că, dacă trăiau împreună, puteau să omoare mai mulți porci sălbatici decât o făceau singuri. Și atunci bărbatul a fost de acord. A trăit cu ea o vreme îndelungată și s-a dovedit a fi o soție foarte bună, căci pe lângă gătit și fript carnea se pricepea și la vânătoare. Într-o zi, ea l-a întrebat dacă are mamă și tată. Aflând că părinții lui și alte rude încă trăiau, l-a întrebat dacă nu ar vrea să le facă o vizită. Era sigură că, după ce nu îl văzuseră de atâta vreme, oamenii aveau să-l considere mort. Iar când el a spus „Bine! Aș vrea să mă duc acasă", ea s-a oferit să-i arate drumul și să-l

însoțească, dar cu o condiție: să nu spună familiei sale din ce specie provenea ea.

Când au ajuns, au fost primiți cu multă căldură. Prima 1432
întrebare pe care i-a pus-o bătrâna lui mamă a fost: „Unde ai găsit-o pe această femeie frumoasă?“ Desigur că i-a răspuns că o întâlnise într-o zi în pădure, având grijă să omită orice indiciu al faptului că era, de fapt, tigru. În timp ce se afla la vechea lui casă, cuplul a ieșit la vânătoare iar și iar, întorcându-se mereu cu o pradă bogată. Din păcate, asta i-a dus la pierzanie. Toți prietenii săi și familia au devenit bănuitori cu privire la norocul lui, așa că s-au hotărât să afle de unde provenea frumoasa lui soție. A fost întrebat adesea, dar a refuzat să divulge secretul. Însă mama lui a devenit atât de îngrijorată și tristă, încât i-a mărturisit în cele din urmă totul, avertizând-o ca nu cumva să spună altcuiva, fiindcă atunci soția lui avea să-l părăsească. Dar necazurile au apărut în scurtă vreme. Într-o zi, prietenii soțului au făcut mult cassiri, ca să o îmbete pe bătrână, dar atunci când au întrebat-o despre nora ei, femeia nu a vrut să le spună; i-au mai dat de băut, dar tot și-a ținut gura; într-un final, i-au dat atât de mult de băut, încât a dezvăluit secretul, iar toți prietenii au aflat acum că frumoasa creatură pe care o invidiaseră atât de mult era, de fapt, un tigru. Însă femeia, care își auzise soacra dezvăluindu-i originea, s-a simțit atât de rușinată, încât a fugit în pădure, urlând — a fost ultima dată când a mai văzut-o sau auzit-o cineva. Desigur că soțul a mustrat-o pe mama lui fiindcă l-a trădat, dar ea i-a explicat că nu a putut să se abțină, atât de tare o îmbătaseră. Iar bietul soț intra deseori în pădure și își striga soția, dar niciodată nu a primit vreun răspuns[211].

La fel ca în „Rakian“, dar într-un mod mai accentuat aici, inițiativa 1433
vine din partea femeii-animal, ea este cea care îl caută pe erou. La început el este înspăimântat de natura ei dublă, mai ales că înainte

[211] Text ușor modificat preluat din W.E. Roth, *Inquiry into Animism*, pp. 203–204.

reprezenta „cealaltă parte“ inconștientă căreia i se împotrivește partea conștientă masculină[212]. Bărbatul se lasă sedus de promisiunea animei de a avea mult succes la vânătoare, fiindcă aici se află partea pozitivă a întâlnirii sale cu partea lui animalică interioară. Îi conferă control asupra lumii instinctuale, îi oferă o conexiune cu natura și o sensibilitate față de obiceiurile animalelor. Doar printr-o *participation mystique* cu animalul îl poți vâna[213], așa cum se arată în povestea reginei-albină Maba. Tigroaica este asemănătoare cu „sufletul de vânător“ al omului. Se pare că, încă de la căsătorie, el trăiește singur în pădure, departe de clanul său. Acest lucru indică o izolare, provocată de invazia inconștientului. Tigroaica îl convinge să-și viziteze familia, fiindcă ea este și vocea instinctului, care avertizează

[212] Vezi C.G. Jung, OC 11, *Psihologie și religie*, §129; OC 12, *Psihologie și alchimie*, §192 și urm.

[213] Vezi și basmul hawaiian „Pikoi, vânătorul de șobolani“: Unei familii din Kauai i s-au născut șase fete-zeițe și o singură fată adevărată și un băiat adevărat. Acești „zei“ erau protectori ai familiei sau am putea spune că vegheau cu atenție asupra unui frate sau unei surori, făcând tot felul de lucruri minunate, așa cum fac vrăjitoarele și zânele pentru cei pe care îi iubesc. „Surorile-zeițe“ din această familie erau șobolani și se numeau „Kikoo“, denumirea arcului cu o săgeată folosit pentru omorârea șobolanilor. Băiatul a devenit un vânător de șobolani foarte priceput, care putea nimeri șobolani ascunși și îndepărtați cu arcul și săgețile sale. Cu ajutorul surorilor sale șobolan, cărora le spune o rugăciune-incantație, el câștigă un pariu la vânătoarea de șobolani, în care a omorât un șobolan pe care nimeni altcineva nu îl putea vedea, fiindcă îi ieșeau doar mustățile dintr-un tufiș îndepărtat. Săgeata lui străpunge patruzeci de șobolani dintr-o lovitură. A continuat să câștige multe onoruri, se pricepea la navigat și s-a împrietenit cu oamenii din clasa de jos din Hawaii.

Părintele Le Jeune, care a urmărit indienii din Canada în anii 1600, scrie că acești oameni spun că „animalele de toate soiurile au un frate mai mare care este un fel de sursă și origine a tuturor indivizilor, și că acest frate mai mare este măreț și extraordinar de puternic. [...] Dacă, în timpul somnului, este văzut acest animal bătrân sau principiu al vieții animale, vânătoarea va avea succes; dacă visătorul vede strămoșul castorilor, el va prinde castori“ (*apud* L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 63–64).

Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Jagd, Jäger* („vânătoare, vânător“): „Se dovedește că, pentru vânătorul primitiv, vânătoarea este considerată o confirmare mistică. Pentru succes, vânătorul trebuie să îndeplinească niște condiții obiective, desigur, dar mai presus de orice trebuie să fie imbrăcat într-o putere mistică“. Vezi și L. Lévy-Bruhl, *How Natives Think*, pp. 38 și urm.

împotriva unilateralității dăunătoare. Însă femeia impune o regulă a tăcerii drept condiție a stabilirii unei legături cu propriul clan. Căsătoria este, pentru majoritatea popoarelor primitive, o chestiune a grupului familial, iar alegerea individuală este aproape imposibilă[214]. Atașamentul față de o anima-animal mistică funcționează, așadar, ca un factor de izolare și trădare a grupului social, iar consecințele pot fi severe[215].

Un alt basm sud-american, „Bărbatul cu soția maimuță urlătoare", 1434
se desfășoară într-un mod asemănător, dar aici secretul este divulgat clanului animalelor și nu grupului familial al soțului:

> Acum multă vreme, un vânător arawak se avântase 1435
> departe în pădure, în căutare de vânat, dar părea că nu avea pe ce să-și folosească arcul și săgețile. Însă după-amiaza târziu a lovit un babuin [maimuță urlătoare, *Mycetes*], care s-a dovedit a fi femelă. Era prea târziu să o mai ducă acasă, așa că și-a construit un banab, ca să se simtă comod în noaptea aceea.

[214] Vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 77 și urm.

[215] Un basm similar este „De ce omoară oameni tigrul negru": Eroul reușește să evite să fie gătit de o familie de tigri negri, deoarece fiica lor îl îndrăgește. Cei doi se căsătoresc și au doi pui, care pot să mârâie ca tunetul. Când eroul își vizitează familia, mama lui cere să-i cunoască soția și să-și vadă nepoții. După ce descoperă că fiul ei s-a însurat cu o tigroaică neagră, mama bărbatului îi ucide pe amândoi, într-o furie oarbă alimentată de alcool. Cei doi fii scapă și se întorc la bunica-tigru, care se răzbună pe oameni.

Într-un basm din zona Dunării, „Mama vitregă": Fiul vitreg trebuia să mâne porcii în pădure. Aceștia intră într-o gaură întunecată și ajung într-o lume luminoasă, unde se hrănesc cu grăunțe gustoase. Încurajat de o bătrână, băiatul îi urmează și întâlnește trei fecioare care îl îmbracă, îl hrănesc și îi aduc daruri. Ele îi spun că, dacă păstrează secretul existenței lor vreme de zece ani, vor fi izbăvite. Întors acasă, a reușit să păstreze tăcerea o vreme îndelungată, în ciuda insistențelor și ademenirilor mamei lui vitrege. Până ce aceasta l-a adus în fața unui tribunal. Acolo, el a divulgat secretul și, de atunci, ori de câte ori se ducea la gaura din pădure, intrarea era închisă și auzea dinăuntru zgomote de femei plângând.

Acest basm provine dintr-un nivel superior de cultură și deosebește ambele aspecte ale mamei și nevoia de salvare a fecioarelor care reprezintă anima într-o treime.

După ce a făcut acestea, a tăiat coada animalului, a fript-o și a mâncat-o, punând restul leșului pe țepușă, ca să stea la afumat toată noaptea. De dimineață s-a trezit devreme, a intrat din nou în pădure și a avut succes, întorcându-se seara încărcat de vânat. Pe când se apropia de banab, vă imaginați mirarea lui când a văzut o femeie stând în hamacul lui și niciun babuin pe țepușă. Neînțelegând de unde apăruse, a întrebat-o ce căuta acolo, iar ea i-a spus că, din cauza singurătății lui, venise să-l ajute să vegheze carnea și să-i țină companie. După ce i-a pus mai multe întrebări, ea l-a asigurat că nu era niciun babuin pe țepușă când ajunsese ea acolo. Bărbatul avea niște bănuieli cu privire la originea ei, mai ales că observase că femeia ținea degetele încleștate în mod natural și încerca să țină, cu cealaltă mână, degetele celeilalte mâini întinse[216]. Prin urmare a întrebat-o direct dacă nu cumva ea era babuinul care dispăruse în mod misterios, dar femeia a negat. Însă era o femeie frumoasă, așa că a luat-o de soție și au trăit fericiți împreună, atât de fericiți încât nu păstrau niciun secret unul față de celălalt.

1436 Într-o zi, soțul a întrebat-o din nou despre babuin și ce s-a întâmplat cu el. Acum, femeia a recunoscut că ea era babuinul transformat în forma sa actuală, dar l-a avertizat că nu are voie să spună nimănui. Peste câteva zile au plecat din banab, îndreptându-se spre casa soțului său și aducând mult vânat cu ei. Iar aici au trăit vreme îndelungată împreună, foarte fericiți. Este adevărat că îl întrebau adesea rudele lui din ce trib provenea soția sa, dar el nu le-a spus niciodată.

1437 Într-o dimineață, devreme, auzind babuinii țipând, ea și-a informat soțul că unchii ei beau cassiri și i-a sugerat să se ducă să li se alăture. Unchiul babuin urla pe crengile cele mai de sus ale unui copac acaju imens, al cărui trunchi era atât de mare, încât puteai să-ți croiești foarte ușor drum până sus. Cei doi s-au apropiat de copac și au început să urce, până au

[216] [Atunci când o maimuță este friptă, din cauza contracției musculare, degetele ei se incordează și nu mai revin la forma normală (nota lui Roth).]

ajuns în ținutul babuinilor, în pragul unei case enorme. Și câtă băutură era acolo! Și câți babuini care să o bea! Toată lumea s-a îmbătat și au început să sporovăiască, întrebându-se tot felul de lucruri unii pe alții. Prietenul nostru a fost întrebat iarăși din ce trib provenea soția lui și, fiind băut, a dezvăluit secretul, spunându-le că era, de fapt, un babuin. Dar de îndată ce a rostit cuvântul interzis, totul — soția lui, casa și babuinii — au dispărut ca prin minune, iar el s-a trezit singur și trist în vârful copacului. Însă acum nu știa cum să se dea jos: se afla la o înălțime prea mare și nu putea să sară, iar trunchiul era prea mare și nu-l putea cuprinde, pentru a încerca să coboare. Nu știa ce să facă și se simțea foarte nefericit. O pasăre *bunia* l-a ajutat să coboare din copac, dar nu știa unde se află, iar o pasăre colibri s-a oferit să-l conducă până acasă. Însă aceasta zbura mult prea repede, iar omul nu a reușit să țină pasul cu ea: așa că s-a întors și a mai pornit o dată, de data aceasta zburând în linie dreaptă până ce a dispărut. Bărbatul a urmărit-o în ce direcție se îndrepta și a ajuns la o cărare, unde s-a întâlnit din nou cu pasărea, care i-a spus: „Urmează poteca". Bărbatul a făcut întocmai și a ajuns acasă[217].

Vânătorul este „singur" și este „târziu", adică se apropie noaptea, 1438
momentul în care se trezește inconștientul. În amurgul conștiinței, bărbatul se întâlnește cu animalul magic, pe care îl ucide cu violență și îi taie coada să o mănânce. Coada este partea din maimuță care o deosebește în mod semnificativ de oameni și o caracterizează ca animal. Acțiunile omului corespund cu furtul hainelor de animal și, prin urmare, cu motivul fecioarei-lebădă. El separă partea animală și, astfel, o aduce mai aproape de el. Făcând acest lucru, el însuși devine mai asemănător cu o primată, mai aproape de inconștient, de instinctele sale. Pe măsură ce conștiința lui se apropie de inconștient, femela babuin devine femeie, ființă umană. Însă odată ce bărbatul își ia soția din pădure și o duce la el acasă, se trezește în ea dorința de

[217] Text ușor modificat preluat din W.E. Roth, *Inquiry into Animism*, pp. 209–210.

a se întoarce pe tărâmul magic. Neluarea în considerare a originilor animei pare să creeze un impuls compensatoriu de a se întoarce acolo și, astfel, soția babuin îl ademenește pe soțul ei către o petrecere îmbibată de alcool împreună cu rudele ei. Experiența animei este o experiență frontalieră, totodată reală și ireală, un vis *și* o experiență reală. La urma urmei, anima este o figură „de graniță", ea acționează ca o punte către conținuturile inconștientului. De îndată ce un om încearcă să tragă experiența prea mult în conștiință, survine un moment compensatoriu: anima dispare în inconștient sau îl ademenește să o urmeze acolo.

1439 În beția lui, soțul divulgă originea soției sale. De data aceasta nu față de familia lui seculară, ci față de clanul lui magic. Acest lucru reprezintă o non-diferențiere și o inconștiență, la fel ca trădarea față de factorul secular; de data aceasta, el alunecă în inconștientul colectiv. Bărbatul se maimuțărește alături de celelalte primate! Își pierde distincția conștientă personală, pierzându-și astfel experiența [cu anima]. El se laudă cu natura animală dobândită într-un fel care este dăunător sentimentului uman de tact. Se pierde în regresia către figurile-umbră și, în mod straniu, inconștientul se răzbună pentru acest lucru, separându-l de el însuși. Omul se trezește din băutură, aventura magică din timpul nopții s-a terminat, acum este rătăcit, dezorientat, și doar o pasăre, o intuiție norocoasă, îl ajută să coboare din nou în lumea oamenilor, lângă copacul pe care l-a escaladat cu îngâmfare[218].

1440 Pentru omul primitiv, revenirea la natura animală este un pericol evident fiindcă granițele sunt încă fluide și permeabile, după cum se arată în exemplele anterioare. Așadar, jurământul tăcerii reprezintă o barieră construită artificial, ridicată pentru a proteja diferențierea individuală, atât de interior, cât și de exterior, de deasupra și de dedesubt, adică împotriva lumii instinctive interioare inconștiente, dar și împotriva societății exterioare. De asemenea, este și o limitare protectoare a umanului împotriva Zeității animalice[219].

[218] [Un joc de cuvinte se pierde aici prin traducere: cuvântul german *sich versteigen* („a fi îngâmfat") este aproape identic cu cuvântul *ersteigen* („urcat").]

[219] Vezi și „Bărbatul cu o dispoziție proastă", unde omul, prin aroganța sa față de soția lui animal, a creat o separare insurmontabilă a sferelor. Acesta a dojenit-o cu

Și Japonia cunoaște astfel de experiențe tragice cu anima, din cauza motivului trădării. Un exemplu este basmul „Clopotele din Templul Mii“: 1441

Acum mulți ani, trăia undeva un tânăr. Într-o zi, pe când mergea pe plajă, a dat peste niște copii care încercau să omoare un șarpe. Le-a cerut să lase șarpele în pace, salvându-i astfel viața. Peste câteva zile, o femeie frumoasă a bătut la ușa casei lui și l-a întrebat dacă poate să rămână acolo peste noapte. El a primit-o cu amabilitate și a rămas acolo până dimineața. Apoi a rămas și următoarea noapte, și următoarea noapte, iar în curând au devenit prieteni apropiați și într-o zi a rămas însărcinată. Când a sosit timpul să dea naștere, i-a cerut să-i construiască o colibă pentru naștere în colțul curții, în spatele casei lor. Dar apoi i-a cerut să nu se uite niciodată înăuntru, indiferent ce s-ar întâmpla. Tânărului i s-a părut puțin ciudat, dar i-a construit coliba și când a sosit vremea, femeia a intrat înăuntru. Așa cum e normal, bărbatul a devenit foarte curios și s-a gândit că nu făcea niciun rău dacă 1442

dispreț, fiindcă era o „maimuță“, iar astfel i-a dezvăluit arogant originile. El vede doar animalul din ea și nu ființa magică specială, care se deosebește de maimuța obișnuită și îi dă ocazia de a fi om. Umilirea imaginii-sufiet față de animalul obișnuit o îndepărtează. Femeia-maimuță fuge grăbită în lumea magică, pe care anima o găsește „deasupra“, în vârful copacilor, iar omul rămâne „dedesubt“, jos, pe pământ, și nu o poate urmări, de parcă această „inversare“ este o pedeapsă pentru aroganța lui. Clanul familial al femeii-maimuță evocă un vânt care unește coroanele copacilor de pe ambele părți ale râului, astfel încât ea să poată trece granița apei, în timp ce pe el nu îl ajută nimeni. Furios, se întoarce acasă și își distruge gospodăria (W.E. Roth, *Inquiry into Animism*, pp. 150–151). [Traducere în germană de von Franz și von Beit.] Cu privire la sărăcirea după pierderea animei, vezi basmul rusesc „Danilo Ghinionistul“, în care fecioara-lebădă a evocat un peisaj glorios, palate și ospețe, dar Danilo Ghinionistul i-a dezvăluit numele după ce s-a îmbătat, așa că ea a organizat o festivitate specială și, după ce s-au îmbătat toți criță, și-a reluat vechea formă și și-a lăsat oaspeții în noroi, deoarece ea și-a luat zborul (N. Guterman [trad.], *Russian Fairy Tales*, pp. 255–261). În figura straniilor „oameni-animal“ sau „animale umane“, popoarele primitive își vedeau spiritele ancestrale, o putere magică, ce conținea un suflet. Vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 36–49.

arunca o privire înăuntru. A fost mirat să vadă un șarpe uriaș care îmbrățișa un bebeluș. În aceeași clipă șarpele a dispărut și când a intrat tânărul în colibă, a găsit doar un bilețel pe care scria: „Eu sunt șarpele a cărui viață ai salvat-o cândva pe plajă. Ca să-ți arăt recunoștința mea, am venit la tine acasă. Dar, din moment ce m-ai văzut în forma mea reală, nu îmi mai este îngăduit să continui să trăiesc cu tine. Dar îți las copilul nostru ca amintire. Ai mare grijă de piatra prețioasă din mâinile bebelușului. Atâta timp cât ține piatra prețioasă, nu va plânge. Dacă totuși continuă să plângă, vino pe plajă și bate din palme de trei ori, iar eu voi apărea imediat".

1443 Bărbatul s-a uitat la copil și a văzut că, într-adevăr, ținea o piatră prețioasă în mâini. După cum scria în bilețel, bărbatul a avut grijă de copil. Prințul acelui ținut a auzit povestea miraculoasă și i-a ordonat omului să-i dea piatra prețioasă. În clipa aceea copilul a început să plângă și nu reușea nimeni să-l mai liniștească. Atunci tânărul și-a adus aminte de ce scrisese soția-șarpe în bilețelul ei. S-a dus pe plajă și a bătut de trei ori din palme. A apărut de îndată un șarpe uriaș. I-a cerut șarpelui să ia forma fostei lui soții. Șarpele s-a transformat în femeia frumoasă.

1444 Bărbatul i-a povestit ce s-a întâmplat cu piatra și copilul lor. Femeia-șarpe a spus: „Această piatră prețioasă era unul dintre ochii mei, nu îl mai am decât pe celălalt. După ce îți dau și ochiul care mi-a mai rămas, o să fiu oarbă. Dar de dragul copilului nostru, accept lucrul ăsta. Însă îți cer să donezi un clopot Templului Mii și de fiecare dată când aud clopotul, voi ști că a mai trecut o zi sau o noapte".

1445 Apoi i-a dat cealaltă piatră prețioasă. Bărbatul a donat un clopot mare Templului Mii, care se află acolo până în ziua de astăzi[220].

[220] Traducere din germană din H. Hammitzsch, I. Schuster, *Japanische*, pp. 131–132.

Începutul acestui basm nu necesită nicio explicație. Din nou, este 1446
vorba de divulgarea secretului, care duce o relație fericită la un final trist. Prin separare, anima își pierde pietrele prețioase, adică ochii săi, și astfel valoarea și ceea ce este identic cu ea, vederea. La urma urmei, anima este o funcție care conferă clarviziune în inconștient. Valorile ei nu merg prima oară către bărbat, ci către copil, dar în cele din urmă ajung la prințul din regiune. Este un lucru important, fiindcă guvernarea statului și venerarea cultică a zeilor reprezintă simultan reglarea colectivă a relațiilor interioare și exterioare. Corpurile colective apar aici în locul unei funcții psihologice individuale, din moment ce anima mediază relația, pe de o parte, dintre individ și lumea exterioară, iar pe de altă parte, dintre individ și inconștientul său. Rănindu-și secretul psihic, adevărata lui ființă, bărbatul a irosit posibilitatea de a-și modela propriul destin individual și s-a scufundat în viața colectivă, monotonă și lipsită de orice semnificație individuală specială.

Într-un basm englezesc/galez, „Cadwalader și toate caprele sale", 1447
întâlnim motivul animei animalice într-o formă destul de primitivă:

> Păstorul Cadwalader avea o capră mult iubită pe nume 1448
> Jenny. Deși de obicei era foarte ascultătoare, într-o seară pur și simplu nu voia să se lase prinsă și l-a atras pe păstor departe în munți. Când a fugit, în cele din urmă, pe o margine inaccesibilă aflată sus, pe o stâncă, păstorul frustrat și furios a aruncat o piatră spre ea, făcând-o să cadă.
>
> Cadwalader s-a întristat și s-a dus la locul dezastrului, 1449
> unde zăcea capra pe moarte. A îngenuncheat lângă ea, iar animalul i-a lins mâna. L-a emoționat atât de tare, încât a vărsat găleți de lacrimi. I-a luat capul în mâini și, deodată, capra aflată în pragul morții s-a transformat într-o femeie foarte frumoasă. S-a uitat la el gingaș, cu ochii săi mari căprui, și i-a spus: „Te-am găsit, în sfârșit, Cadwalader? Vino cu mine". A luat-o de mână și a lăsat-o să-l conducă. Mâna ei se simțea exact ca o copită de capră, dar când s-a uitat la ea, părea să fie o mână normală de om, deși era mai albă

și mai delicată decât orice mână pe care o văzuse vreodată. Fecioara l-a condus drept înainte, iar Cadwalader nu mai auzise niciodată o sporovăială atât de plăcută.

1450 L-a dus pe un pisc de munte, unde s-a trezit, în lumina lunii, înconjurat de nenumărate capre. S-au avântat toate spre el într-o frenezie furioasă și l-au împins într-o prăpastie. Și-a pierdut cunoștința și și-a revenit în simțiri când soarele se ridica pe cer și cântau păsările de dimineață. Dar din ziua aceea și până la moartea lui, nu a mai văzut-o nici pe capra lui, Jenny, nici pe fecioara zână care a ajutat-o să se răzbune pe el[221].

1451 În acest basm întâlnim un exemplu viu al nivelului psihologic primitiv în care imaginea animei este proiectată asupra unui animal. În acest caz, păstorul nu poate câștiga partea umană a animei sale, fiindcă nu poate accepta cu răbdare natura imprevizibilă și capricioasă a caprei. Îi lipsește o atitudine cu adevărat empatică față de transformarea ca de elf și natura obscură a inconștientului său, care reacționează înăuntrul lui într-o manieră atât de îndărătnică. Drept rezultat al nerăbdării și lipsei lui de înțelegere, este separat pentru totdeauna de aceste forțe psihice care i-ar putea acorda o valoare deosebită și i-ar fi putut conferi un destin individual excepțional.

1452 Și basmele europene conțin un motiv al expulzării soției supranaturale printr-un comportament lipsit de înțelegere și plin de dispreț. Opoziția atitudinii conștiente creștine joacă adesea un rol în aceste povești. Un exemplu este „Cântărețul din drâmbă“:

1453 Fiul unui fermier a pornit în căutarea unui bou care dispăruse în mod misterios. [...] A căutat pretutindeni, în depărtare și în apropiere, până ce i s-a părut că simte mirosul boului; însă, în ciuda acestui lucru, nu vedea nicio urmă de

[221] [Traducere după varianta în germană a autoarelor, după A. Ehrentreich, *Englische Volksmärchen*, pp. 178 și urm. O versiune în limba engleză se găsește în G. Jones, *Tales from Wales (Welsh Legends and Folk-Tales)*, Oxford University Press, Oxford, 1955, pp. 220–223.]

ființă vie pe nicăieri, cât era ziua de lungă. În cele din urmă s-a enervat și a jurat că, din partea lui, animalul acela blestemat putea să se ducă la capătul lumii; dacă nu voia să se alăture restului cirezii, atunci să fie sănătos. Așa că s-a întors și s-a dus cât a putut de repede la cabana văcarilor. Acolo, lângă gardul cabanei, a găsit boul lingând un drob de sare. I se rupsese unul dintre coarne. Doar el știa pe unde umblase atâta timp, fiindcă tânărul habar nu avea. [Fiind atât de târziu, s-a hotărât să rămână la cabană și a făcut un foc luminos și călduros.] După ce a mâncat, s-a întins pe patul din scânduri, și-a scos drâmba din buzunarul de la vestă și a început să cânte „Clopotele Sf. Thomas". Dar nu a cântat mult, fiindcă a adormit cu instrumentul la gură. S-a trezit brusc și i s-a părut că aude un foșnet în celălalt capăt al cabanei. A întors puțin capul și a văzut o fată frumoasă stând la masă și împletindu-și părul. Era atât de lung încât i se revărsa peste coapse și era atât de frumos și de lucios, încât părea poleit cu aur. La început, tânărul nu i-a văzut chipul, dar când s-a întors în direcția lui, i s-a părut că este cea mai frumoasă și mai atrăgătoare fecioară pe care o văzuse vreodată. Tânărul nu a îndrăznit să i se adreseze, căci ea credea că e singură și părea atât de plăcută și de încrezătoare încât se temea că avea să o sperie. Așa că a stat acolo, nemișcat, neîndrăznind să miște nici măcar un deget.

Deodată a mai intrat o fată; dar aceasta părea mai gro- 1454
solană, avea gura mare și tenul închis la culoare, nu la fel de curat și de tânăr ca al primei fete; așa că nu i-a plăcut la fel de mult de ea. Ambele erau îmbrăcate la fel, cu jachete verzi și corsete din satin roșu, ciorapi albaștri și aveau catarame argintii lucioase la pantofi. Fecioara mai tânără avea mânecile albe, care erau atât de proaspete și de curate încât străluceau de-a dreptul. Corsetul ei avea un decolteu generos și o agrafă rotundă frumoasă, care sclipea delicat la fiecare mișcare a domniței. Tânărul și-a dat seama ce fel de fecioare erau acestea și nu reușea să treacă peste mirarea că existau femei

atât de splendide printre oamenii de sub pământ. Era sâmbătă seara și probabil că acesta era motivul pentru care se îmbrăcau și se împodobeau atât de sârguincios: cu siguranță așteptau companie sau pețitori. Tânărul nu înțelegea ce își spuneau una alteia, căci vorbeau atât de încet încât nu auzea decât câte un cuvânt răzleț, din când în când. La un moment dat, vorbeau despre un mielușel alb care șchiopătase în ziua aceea. „Da, e vina tânărului acela care umblă prin toate cabanele goale dintre dealuri, în căutarea boului său roșu ca focul. L-am văzut aruncând o piatră spre bietul miel", a spus fata mai în vârstă, cea cu gura mare și pielea întunecată. „Ar trebui să fie pedepsit pentru asta!", a mai zis ea.

1455 „Da, dar nu a știut că era un miel", a răspuns cea tânără și frumoasă, cu obrajii rumeni. „Și nu a fost frumos din partea mamei să-i ascundă boul și să-l facă să-l caute peste tot."

1456 „Putea să-și ia boul, fiindcă stătea lângă cabană, și a fugit pe lângă el", a spus cealaltă fată.

1457 „Da, dar știi că a crezut că este un șobolan", a răspuns cea tânără. „Vai, ce proști sunt oamenii ăștia", a spus din nou cea în vârstă și a izbucnit în râs. „Se prefac înțelepți, dar nu știu nici să deosebească un bou roșu ca focul de un șobolan! Ha, ha, ha!" — și a râs cu atâta poftă, încât a molipsit-o și pe sora ei, iar tânărul nu s-a putut abține și a zâmbit puțin.

1458 [Tânărul a cântat la drâmbă, iar fetele au fugit cât le-au ținut picioarele de spaimă, dar apoi au băgat din nou capetele pe ușă și l-au văzut. Au avut toți trei o conversație plăcută despre muzică, dans și lemn-dulce.] Spre seară, fetele au vrut să plece. Dar tânărul, disperat, le-a implorat să mai rămână o vreme. Însă fetele pur și simplu nu au vrut. Au spus că mama lor nu le dă voie. Când a văzut tânărul că plecau cu adevărat, și-a pierdut mințile. Se îndrăgostise foarte tare de fecioara huldra[222] mai tânără, iar acum nu avea să o mai vadă

[222] [În folclorul scandinav, *huldra* (derivat din rădăcina care înseamnă „secret" sau „acoperit") este o creatură seducătoare din pădure, „Doamna Pădurii".]

niciodată. Fără să-și dea seama ce face, a aruncat drâmba spre ea și a lovit-o în cap tocmai când ieșea pe ușă. Iar atunci ea s-a întors și a intrat înapoi în cabană.

„Mamă, mamă! Un creștin a câștigat-o pe sora Sireld!", a 1459
strigat cealaltă fată, aflată în fața cabanei. La scurt timp după aceea, o femeie foarte bătrână a intrat în cabană șontâcăind și târșâindu-și picioarele. Avea chipul atât de ridat și de întunecat, încât dinții galbeni îi străluceau, căci avea dinți, în ciuda vârstei înaintate. „Poți să o păstrezi, acum că ai câștigat-o, fiindcă nu mai este fermecată", i-a spus bătrâna tânărului. „Iar dacă te porți frumos cu ea, nu vei duce niciodată lipsă de mâncare sau îmbrăcăminte, și vei avea tot ce îți trebuie, atât duminica, cât și în zilele lucrătoare. Dar dacă te porți urât cu ea, vei plăti pentru asta!", a spus bătrâna ridicându-și bastonul, de parcă avea de gând să-l folosească împotriva tânărului. Apoi a ieșit din cabană șontâcăind.

Tânărului i s-a părut că obținuse o soție foarte repede 1460
în felul acesta și a întrebat cum de s-a întâmplat așa ceva. „Drâmba m-a lovit în cap cu atâta forță, încât a curs o picătură de sânge", a spus fata, „și este cel mai bun lucru pe care ai fi putut să-l faci, fiindcă prefer să trăiesc printre creștini decât cu oamenii de sub pământ". [S-au căsătorit și au trăit fericiți.] Dar după nuntă, băiatul a început să se poarte din ce în ce mai urât cu ea. Căci trebuie să știți că nu putea să uite că ea nu era creștină. Era mereu îmbufnat, furios și indispus, și nu îi adresa niciodată un cuvânt frumos. Refuza să-i îndeplinească și cea mai mică dorință. Chiar dacă era vorba de un lucru minor, nu avea niciodată alt răspuns decât un „Nu" tăios la orice îi cerea. Dar, în ciuda acestui comportament, ea era blândă și prietenoasă și se purta de parcă nu auzea cuvintele lui mânioase, fiind mereu generoasă și politicoasă. Dar nu conta, fiindcă el se înrăia de la o zi la alta. Și lucrurile au început să le meargă prost, căci cearta din casă alungă norocul. Într-o zi, nu aveau nici măcar un colț de pâine în casă. Fata s-a întristat, căci lucrurile ar fi putut fi altfel dacă el s-ar fi purtat mai

frumos cu ea. El se afla în fierărie atunci, pregătindu-se să potcovească un cal, iar ea a ieșit să discute cu el.

1461 „Nu vrei să-mi construiești acum țarcul, cel pe care ți l-am cerut de atâtea ori?", l-a rugat ea. „Fă-o acum și potcovesc eu calul!" I-a smuls potcoava înroșită în foc de pe nicovală și a îndoit-o cu mâinile goale. Când a văzut că poate să facă așa ceva, tânărul s-a înspăimântat și i-a construit un țarc mare și frumos în spatele grajdului, a instalat un stâlp și a băgat un cârlig în el, întocmai cum îi spusese ea. A doua zi, țarcul s-a umplut cu vite roșii ca focul, animale mari, grase și frumoase, care dădeau mult lapte. Nu se mai văzuseră nicăieri vaci atât de bune. Iar de cârlig atârna o oală pentru lapte din cupru, dar și o pereche de coarne din sare, cu un inel din argint de care să fie atârnate. După cum vă închipuiți probabil, nu a trecut mult timp până ce au devenit din nou o gospodărie prosperă. O vreme, totul a mers bine. O lăsa să muncească și să hotărască în casă, iar ea avea noroc în tot ce făcea, așa că le veneau bogățiile din toate părțile. Dar cu timpul, a început din nou să se poarte urât cu ea. Oriunde se ducea își amintea că nu este creștină, indiferent cât de blândă sau de prietenoasă sau de ascultătoare era și chiar mai frumoasă decât oricare altă femeie. Odată a dat vătraiul jos de pe perete și era pe punctul de a o bate cu el. Ea a sărit în picioare și l-a rugat insistent să nu o atingă: „Căci altfel vom fi amândoi nefericiți!" Dar nu a ascultat-o și a lovit-o în cap până ce s-au umplut și vătraiul, și mâinile lui de sânge. După care ea a dispărut brusc din fața ochilor lui. Părea că se evaporase prin perete sau o înghițise pământul. Nu mai vedea nimic, dar auzea o femeie suspinând și plângând, foarte încet și dureros, cu o tristețe profundă. După o vreme, s-a făcut liniște și nu a mai auzit nimic. A căutat zi de zi, în sus și în jos, în dreapta și în stânga. L-au ajutat și vecinii să o caute; dar în zadar. Nu a mai găsit-o niciodată și nu a descoperit nici măcar o urmă a ei. Când stătea vara pe pășunile de pe dealuri și erau și restul oamenilor acolo sus, chiar și după ce aceștia plecau, stătea

noapte de noapte și cânta „Melodia albastră", însă nu a mai văzut-o niciodată, nici pe ea, nici pe semenii ei.

În vară, fata lui avea vârsta potrivită să înceapă școala. 1462
Iar într-o zi i-a spus tatălui ei, când a urcat pe deal: „Îți aduc salutări calde din partea mamei!"

„Vai, nu, fetița mea, spui adevărul? Unde ai vorbit cu ea?", 1463
a întrebat el.

„Ea și încă două persoane au venit aici în ziua când a adus 1464
Guro oaia, și de atunci trece des pe aici", a răspuns micuța. „Mi-au dat agrafele lor", a spus ea arătându-i trei agrafe rotunde splendide.

„Nu vrea să se întoarcă acasă, la noi?", a întrebat el, după 1465
cum vă puteți imagina.

„A spus că nu poate să facă asta și că trebuie să te protejeze 1466
încontinuu de cei care-ți vor răul!", a zis cea mică. Era trist înainte de asta, însă acum tristețea i s-a dublat. Și a fost o binecuvântare că, după câțiva ani, pământul s-a închis deasupra lui[223].

La fel ca în basmul „Pasărea *Peaged arsai*", magicul pătrunde în 1467
lumea oamenilor furând ceva de la oameni. Din punct de vedere psihologic, acest lucru înseamnă o pierdere a energiei față de inconștient. În spatele întregului furt se află bunica poporului care trăiește sub pământ, Marea Mamă, inconștientul. Cu blestemul său, tânărul păstor deschide lumea de dedesubt. Faptul că îi apar două fecioare, dintre care una este mai grosolană și mai întunecată, sugerează o divizare a animei într-un aspect benefic și unul întunecat, de umbră. Aspectul dublu este dezvăluit și în conversația dintre cele două ființe-spirit. Ele râd de tânăr, spunând că este prost, îl jefuiesc, apoi îl lasă să găsească lucruri și să facă descoperiri neașteptate. Conform cu aspectul dublu al animei, băiatul cedează în fața unei fascinații profunde și, în același timp, simte o anumită opoziție. Atunci când fecioara amenință să dispară, el este cuprins de un acces de furie și o rănește pe fata

[223] Text modificat și prescurtat din C. Stroebe, *Norwegian Fairy Book*, pp. 293–303.

deschisă la culoare. Dar, în mod surprinzător, tocmai prin acest lucru o cucerește pe fată, deoarece aceasta nu mai este „fermecată". Anima a stârnit funcția de simțire a bărbatului, o parte a propriei sale naturi, a cărei funcție îi este relativ necunoscută. Experiența animei este identică experienței inconștiente mediate prin propria lui simțire. Faptul că îi dă impresia că este o fantomă, o ființă-spirit sau o vrăjitoare înseamnă că a ieșit complet de sub controlul lui. Prin accesul său de furie, băiatul devine conștient de sentimentele sale, și-a „lovit" (adică a ajuns la) imaginea-suflet și vede anima în aspectul ei uman, astfel încât își poate recunoaște sentimentele [și le poate revendica drept ale sale]. Sângele este roșu ca focul și este considerat sălașul vieții emoționale a sufletului. Vărsarea de sânge simbolizează astfel procesul de conștientizare printr-un afect. Afirmația fecioarei huldra, că rana aceea era cel mai bun lucru care i s-ar fi putut întâmpla (exprimând dorința sa de a nu rămâne alături de oamenii de sub pământ), indică din nou dorința pe care o recunoaștem în atâtea basme, de izbăvire a ființelor-spirit al naturii, dorința de a împărtăși conștiința și viața umană. Deși fecioara-spirit îi aduce doar beneficii omului, el o disprețuiește fiindcă nu este creștină. Este o atitudine profană și, de fapt, necreștină, prin care el își justifică lipsa de control asupra propriei persoane în ceea ce o privește pe soția lui. Conform atitudinii sale greșite față de inconștient, el trece apoi prin vremuri grele, până ce are un al doilea acces de furie, în care o rănește din nou pe femeie și, de data aceasta, varsă și mai mult sânge. Acum o pierde pentru totdeauna. Recunoașterea conștientă a emoțiilor sale nu avea scopul de a acorda libertatea de a degenera în excese, ci de a face omul conștient de fondul demonic al afectelor sale. Prin faptul că își trăiește sentimentele prin stări schimbătoare, el pierde semnificația psihologică, iar secretul animei se ascunde din nou de el. Acesta este încastrat în agrafa ei rotundă, pe care i-o arată fiica sa, un simbol al Sinelui. Pierderea sufletului de către bărbat este atât de gravă, încât este atras în curând spre tărâmul spiritelor și al morților[224].

[224] Pentru un alt exemplu, vezi basmul japonez „Bentgen și călărețul": Un bine-cunoscut cântăreț și călăreț trecea pe lângă templul zeiței Benzaiten în fiecare

Doar cei chemați special reușesc să aducă anima care a dispărut în regatul magic, cum ar fi un vrăjitor sau un vraci, a cărui sarcină este să medieze între două lumi, fără să cadă într-o parte sau alta. (Doar cei precum Maitscahule din „Vizita în rai" sau eroul din povestea paralelă, „Fiica Vulturilor Regali", care acceptă competiția magică împotriva lorzilor demonici ai regatului magic și supraviețuiesc, câștigă siguranța de a-și asuma această sarcină.) 1468

În basmul „Bătrânul Coiot, omul, bivolița și femela elan", eroul reușește, cu ajutorul puterii magice, să concureze cu însoțitorii masculini al soției sale animalice și să-și recâștige anima pierdută. 1469

Într-o zi, Bătrânul Coiot s-a întâlnit cu un om ce căra un arc și o tolbă cu săgeți, cutreierând întreaga lume. Bătrânul Coiot i-a spus: „Vino aici și îți voi arăta ceva ce îți va plăcea". A dus omul la bivoliță, care rămăsese prinsă în noroi. Apoi Bătrânul Coiot i-a spus să facă o legătură [să se împerecheze] cu bivolița, ceea ce omul a și făcut. După aceea, Bătrânul Coiot l-a dus pe om în altă parte, unde era înțepenită în noroi o femelă elan, și i-a spus să facă același lucru pe care îl făcuse 1470

noapte, cântând cu vocea lui frumoasă. În acel templu se afla un obiect miraculos, „o imagine vie a zeiței". Mulți dintre adepții săi vedeau în această figură o femeie foarte frumoasă. Într-o noapte, pe când călăiețul trecea pe acolo cântând, o femeie de o frumusețe nepământească stătea în fața templului. A recunoscut-o imediat ca fiind zeița însăși. Ea i-a spus că asculta întotdeauna încântată vocea lui și cântecele sale, așa că s-a hotărât să-și petreacă noaptea cu el. Dar trebuia să păstreze secretul privind relația lor, altfel avea să-l omoare. Dar dacă păstra secretul, avea să-l ferească de boli și suferință. Călăiețul se bucura de dragostea ei seară de seară. Dar după o vreme, tânjea să împărtășească cuiva relația lor secretă. Nu putea să o mai țină doar pentru sine — și, peste câteva zile, a început să-i spună unui prieten despre relația lor secretă. Dar înainte să termine de vorbit, a căzut la pământ, mort. (F. Rumpf, *Japanische Volksmärchen*, p. 275, prima versiune. [În ediția disponibilă din traducerile lui Rumpf — H. Hammitzsch, I. Schuster, *Japanische*, p. 267, este dată o altă versiune.])

Un alt exemplu al rezultatului fatal al divulgării unui secret se găsește în „Pieptenele șarpelui". Aici, un vânător ucide și gătește carnea unui șarpe mare, fiindcă ținea minte că, dacă mâncai carne de șarpe, primeai darul de a înțelege limbajul animalelor. Însă când dezvăluie secretul cunoștințelor sale speciale, cade mort.

cu bivolița, ceea ce omul a și făcut, iar Bătrânul Coiot a râs de el. Peste câteva săptămâni, bivolița și femela elan au născut câte un băiețel.

1471 La scurtă vreme după întâlnirea cu Bătrânul Coiot, omul hoinar s-a întors la semenii săi. Într-o zi juca jocul cu cercul și săgețile. În acest timp s-a apropiat de el un băiețel cu gâtul scurt și părul creț, care purta o mantie de pui de bivol. Băiatul i-a spus: „Tată, dacă vei câștiga ceva, să-mi dai și mie". Bărbatul s-a uitat în jur și a spus: „Sigur". La scurtă vreme după aceea, s-a apropiat de el alt băiețel, cu părul mai deschis la culoare și gâtul mai lung, care i-a spus același lucru. După ce a terminat jocul, i-a chemat la el pe cei doi băieți și i-a întrebat: „De ce-mi spuneți tată?" Fiecare dintre băieți a spus: „Nu-ți aduci aminte când erau mamele noastre blocate în noroi?" Bărbatul a spus că își amintea. I-a spus fiecăruia să se ducă și să o aducă pe mama lui, ceea ce au și făcut, dar sub formă de femeie.

1472 După ce s-a uitat cu atenție la fiecare dintre ele, bărbatului nu i-a plăcut de femeia-elan, ci a preferat să trăiască alături de femeia-bivoliță, care a spus: „Voi trăi cu tine cu o singură condiție: să nu îmi spui cuvinte urâte". Bărbatul i-a promis și a trăit o vreme cu ea, dar într-o zi s-a supărat pe ceva ce făcuse ea și și-a încălcat promisiunea, rostind un cuvânt interzis. Femeia s-a transformat pe dată într-o bivoliță, iar copilul s-a preschimbat într-un pui de bivol.

1473 Bărbatul a încercat să-i prindă. După multe zile de vânătoare, a dat peste o cireadă mare de bivoli și, stând pe un deal și uitându-se la ei, s-a apropiat de el un pui de bivol, care i-a spus: „Tată, unchii mei te vor pune la încercare, așezând toți puii de vârsta mea într-un cerc, cu fața spre centru, iar tu te vei afla în mijloc și trebuie să mă recunoști dintre toți. Dacă nu reușești, unchii mei o să te spintece și o să te omoare; dar eu am să-ți fac un semn când te vei apropia de mine, dând din urechea stângă. De asemenea, vor vrea să o recunoști pe mama dintr-un grup de bivolițe. Eu voi merge și voi linge

niște lut alb, apoi mă voi preface că vreau să mă duc să sug niște lapte, și o voi freca pe umărul stâng cu lut alb, ca să o recunoști când ajungi la ea". Bivolii au început un dans mare și i-au spus omului că, dacă nu putea să-și recunoască soția și copilul din cireadă, aveau să-l spintece și să-l omoare. După ce au format cercurile de bivolițe și pui, omul și-a recunoscut soția și copilul, ceea ce i-a înfuriat pe unchii copilului, care s-au pregătit să-l spintece și să-l omoare.

Întâmplarea a făcut ca, în timp ce omul era pe drum și 1474
își căuta soția și copilul, s-a întâlnit cu Bătrânul Coiot, care l-a sfătuit să-și pună pe cap o sfoară lungă și subțire din tendoane de bivol și o pană subțire de vultur, astfel încât să se învârtă în timp ce dansează. Când s-au apropiat bivolii de el ca să-l omoare, pana s-a ridicat în aer. Deoarece ființa lui se afla în pană, nu mai era nimeni în mijlocul cercului; bivolii s-au spintecat unii pe alții, rupându-și picioarele și umerii; și au făcut asta în mod repetat, până ce au renunțat într-un final, spunând că leacul lui era mai puternic decât al lor, și l-au lăsat să-și ducă soția și copilul înapoi la tabăra sa[225].

Această poveste este asemănătoare cu poveștile sud-americane 1475
despre căsătoria cu animale, discutate mai sus, dar are un format mai extins. Aici, eroul este un arcaș rătăcitor, căruia îi lipsește legătura cu pământul[226]. Sfatul Bătrânului Coiot de a se împerechea cu bivolița și femela elan, care rămăseseră înțepenite în noroi, survine dintr-o înțelepciune superioară, deoarece prin această „legătură" are loc o unire a opuselor. Natura hoinară, liberă, se unește cu principul matern, adică „blocat în noroiul" naturii nemișcate și stagnante. Bătrânul Coiot reprezintă o imagine ideală[227], iar în acest basm joacă

[225] Text ușor modificat preluat din S.C. Simms, *Traditions of the Crows*, Field Columbian Museum, Chicago, 1903, pp. 289–290. [Există multe basme despre o femeie care se mărită cu un animal de gen masculin; vezi și *ibidem*, pp. 301–303, „Oase-Împreună."]

[226] Vezi hoinarul vorbăreț din „Legenda lui K'anigyilak".

[227] Culegătorul german Krickeberg scrie despre această figură, „bărbatul alb" (*Vihuk*, *Nihanschan* la arapaho), că este, la fel ca „Bătrânul" (*Napiw* al tribului Blackfoot,

rolul unei părți din viitorul eroului, prototipul său, pe care trebuie să-l înfăptuiască. Nu poate individualiza decât prin legătura cu vacile, fiindcă înțelepciunea adevărată aparține principiului pământului, femininului, care oferă un sentiment al realității și un sol fertil pentru spiritul neliniștit și pribeag al bărbatului. Faptul că la început apar două vaci și întreaga acțiune este dublată se bazează pe ideea că, de multe ori, imaginile inconștiente care se apropie de granița cu conștiința apar în formă duală. Uneori, cele două apar ca o pereche de contraste, din moment ce doar așa, ca dualitate, cel care se apropie (inconștient inițial) poate fi perceput de către mintea conștientă. (Aici, perechea este formată dintr-o bivoliță întunecată și o femelă elan deschisă la culoare.) De îndată ce acțiunea progresează, fenomenul dublu dispare și problema continuă ca o unitate. Băiatul care, în calitatea sa de hibrid, stă mai aproape de tată, mediază legătura cu mamele vaci, astfel încât acestea să poată apărea în formă umană, iar tatăl o alege pe femeia-bivoliță să-i fie soție. Astfel, privind înapoi — după ce prima legătură avusese loc pe jumătate în inconștient (în noroi!) —, el recunoaște natura umană a animei și încearcă să o integreze în viața lui.

1476 După ce încalcă interdicția de a-i menționa originea, femeia fuge împreună cu fiul lor. Acum, bărbatul se înfruntă cu sarcina de a efectua o călătorie dificilă în inconștient, un *auseinandersetzung* cu toate condițiile sale. Trebuie să se întreacă cu frații femeii, adică figurile masculine care o însoțesc (la fel ca în alte basme, precum „Vizita în rai" și „Fiica Vulturilor Regali", unde era vorba despre tatăl și frații animei). În această poveste nu se ajunge la o luptă împotriva tatălui femeii-bivoliță, demonul întunecat al pământului, ci a mai multor umbre sub formă de bivoli, și anume familia femeii. Imaginea primordială a bivolului care se află în spatele ei este împărțită în

„Bătrânul Coiot" pentru tribul Crow), eroul comun al basmelor triburilor din câmpie, pe jumătate creator al lumii [„Creator al tuturor lucrurilor" — crow], pe jumătate trickster, asemănător cu Mănăbusch al poporului algonquian și Coiotul/Iepurele/Iepurele de câmp al triburilor din podișuri, căruia i se acordă întotdeauna un nume de animal, dar este considerat a fi om (W. Krickeberg, *Nordamerika*, p. 388).

mai multe, indicând că acest aspect încă îi este necunoscut (inconștient) eroului. Cu toate acestea, se ajunge la o decizie fundamentală, fiindcă mulțimea de bivoli care se așază în cerc formează un întreg metaforic. Eroul este complet înconjurat de bivoli și, astfel, este luat prizonier de aspectul animal al animei, de care se îndepărtase deja și care îl înfruntă acum din nou, forțându-l astfel la o confruntare inevitabilă (*auseinandersetzung*). Întâi trebuie să-și recunoască soția și fiul — cei de care este legat personal — în această sferă și să-i deosebească de animale, dovedind astfel că nu s-a pierdut pe sine (adică nu se diferențiază de ei). Băiatul îl ajută să-și atingă obiectivul, în timp ce mama rămâne pasivă. Fiul este mai apropiat de bărbat, fiindcă face parte din natura lui [umană]. Ca intermediar între om și bivol, el întruchipează ideea unei posibile asocieri a sferelor. Se aseamănă cu „Vizita în rai", în care testele recunoașterii, încheiate cu succes, nu sunt de mare ajutor. Forțele fantasticului sar și mai violent la atac și amenință să-l zdrobească pe erou în mijlocul cercului lor. Prin faptul că stă în centru, el trece principiul bivolului prin încercarea supremă (*auseinandersetzung*) și este în pericol să simtă toată forța asaltului lor. Din punct de vedere psihologic, s-a apropiat singur de conflict. Dar, tocmai când inconștientul amenință să-l nimicească, îi vine în ajutor spiritul misterios care a inițiat întreaga experiență — Bătrânul Coiot. Acesta semnalează o idee salvatoare: să-și treacă sufletul în pana magică de pe capul său.

Pana ca parte a întregului sugerează și întreaga pasăre[228], perso- 1477
nificând astfel natura psihic-spirituală. Pasărea, în special vulturul, este un simbol frecvent al spiritului[229] (prin urmare pana din basmele orientale joacă un rol important, reprezentând miraculosul phoenix sau pasărea Simurgh. Ca talisman magic, ea îi ajută pe

[228] Despre *participation mystique* a unor „accesorii" precum penele, părul etc. în raport cu întreaga persoană, vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 123 și urm.

[229] În vremurile străvechi, vulturul era imaginea sufletului care se ridică spre Dumnezeu. Vezi A. Dieterich, *Eine Mithrasliturgie*, pp. 54, 184; J.J. Bachofen, *Orphischen Theologie*, p. 20.

eroi)[230]. Așadar penele — mai ales cele purtate pe cap — preiau semnificația gândurilor. Dovezi deosebit de clare ale anumitor convingeri, precum cele ale tribului Huichol (populația wixáritari din Mexic), sunt reprezentate de faptul că o mare varietate de obiecte semnificative sunt numite „pene", de unde rezultă clar că termenul „pană" denotă forța psihică a obiectului. De aceea, penele și hainele din pene sunt atât de prețuite de amerindieni. Penele au puteri mistice intrinseci și servesc drept mijloace magice pentru șaman[231]. Atunci când simbolurile sunt împodobite cu pene, se sugerează calitățile lor spiritual-psihice[232].

1478 Prin faptul că eroul scapă transformându-și adevărata natură în penele de vultur de pe capul său, el ia ceva esențial din natura vulturului, îl rafinează și îl ridică la o natură spirituală. Demonii-bivol nu au nicio putere împotriva acestui lucru, fiindcă le este ascuns. După cum a spus bivolul, leacul bărbatului a fost mai puternic; iar ei sunt forțați să recunoască superioritatea lui psihică, o superioritate care

[230] Vezi J. Bolte și L. Mackensen, *Handwörterbuch*, *s.v. Feder* („pană"). Vezi și „Grifonul".

[231] Vezi L. Lévy-Bruhl, *How Natives Think*, pp. 24, 100–101. Vezi și penele vieții din „Frații își vizitează tatăl", în special W. Matthews, *Navajo Legends*, Houghton, Mifflin and Company, Boston și New York, 1897, pp. 231–232: „Prin pana-vieții pana-respirației (*hyiná biltsós*) se sugerează o pană luată de la o pasăre vie, mai ales de la un vultur viu. Astfel de pene ar trebui să protejeze viața și să aibă și alte puteri magice".

[232] Despre imaginile divine ale egiptenilor, decorate cu pene, care sunt descrise în *Cartea egipteană a morților*, vezi G. Roeder, *Urkunden*, pp. 292–293. Vezi și basmul „Pirarukus", in care imaginea primordială a somnului nu apare ca un somn, ci ca o mască din pene a somnului (vezi T. Koch-Grünberg, *Südamerika*, pp. 32–29; vezi și simbolul cu pene al soarelui al poporului hopi în „Venirea poporului hopi din Lumea Cealaltă", în special W. Krickeberg, *Nordamerika*, p. 330, unde culegătorul notează că penele corespund razelor soarelui. În această privință, decorarea cu pene a eroului semnalează o acceptare a puterii soarelui. În „Akalapischeima și soarele", Wei, soarele, poartă penaj (mai ales T. Koch-Grünberg, *Südamerika*, p. 94, unde soarele poartă o coroană din pene de papagal, apoi elitre de cărăbuș). Vezi și „Gemenii" (T. Koch- Grünberg, *Südamerika*, pp. 213–215), unde „tatăl gemenilor are aici — potrivit atributelor sale, o coroană din *arara* roșie și pene de tucan și ochi înflăcărați — sarcina de a judeca, un caracter colorat incontestabil, în timp ce fiii înșiși devin mai târziu soarele și luna" (T. Koch-Grünberg, *Südamerika*, p. 220).

i-a fost conferită printr-o idee a Bătrânului Coiot[233]. Acum bărbatul poate să-și ducă soția și copilul „la tabăra lui", în forma lor umană. Adică să încorporeze sufletul lui instinctual și noua sa formă de existență, care a crescut din acesta, în viața lui de zi cu zi.

În ciuda trăsăturilor sale primitive, prin imaginile sale cuprinză- 1479
toare, această poveste exprimă mult mai clar decât căsătoria anterioară cu un animal sarcina eroului, impusă de soartă, de a se conecta cu pământul pentru a deveni un șaman adevărat. Ca hoinar și rătăcitor, el este spiritul masculin și întreprinzător, cu pasiunea de a cuceri, care apelează la o bivoliță blocată în noroi și intră într-o confruntare cu puternicii bivoli. Astfel, el își câștigă rădăcinile cu pământul și, prin urmare, înțelepciunea adevărată.

În timp ce, în acest basm, eroul care își urmărește anima pierdută 1480
este forțat să ajungă la un *auseinandersetzung* cu întreaga cireadă de bivoli, în următorul basm, „Omul bun la toate din câmpie", însoțitorul misterios al femeii este descris ca o singură ființă mistică, un strămoș totemic de care depinde existența tribului. Acest basm ilustrează distrugerea tragică a acestui strămoș divin prin intervenția conștientă a unui om străin de trib:

> Un bărbat și o femeie au avut mai întâi un băiat, apoi 1481
> o fată. După ce aceștia au crescut, fata trebuia să se mărite și să-și primească zestrea. Făcând acest lucru, părinții i-au spus băiatului: „Acum o să-ți găsim o fată dintr-o familie respectată, pe care să o iei de soție". Dar băiatul a refuzat: „Nu suport fetele de prin părțile acestea!" Așa că s-a hotărât să părăsească acele meleaguri. Părinții i-au acceptat decizia, dar i-au spus că, dacă are necazuri, nu va fi din vina lor. Așa că s-a dus departe, într-un ținut necunoscut. Într-un sat, a văzut multe fete care măcinau grăunțe, iar altele găteau. I-a plăcut, așa că s-a dus la bărbații din sat. După ce s-au salutat, le-a spus: „Părinți, îmi place de fiicele voastre, aș vrea să mă însor cu una dintre ele". Bărbații s-au bucurat și i-au arătat

[233] Despre această figură, vezi și strămoșii care dau sfaturi bune și utile în basmul inuit „Băiatul ciudat".

fetele, iar el a ales una. Bărbatul a fost de acord cu căsătoria și a spus: „Desigur că vor veni părinții tăi în curând să discute cu noi despre zestre". „Nu", a spus bărbatul, „nu vor veni. Am zestrea chiar aici, cu mine. Iat-o, ia-o!" „Sigur vei veni mai târziu să-ți iei mireasa acasă." „Nu-ți mai răci gura de pomană și lasă-mă să iau mireasa acum cu mine."

1482 S-au gândit și au acceptat condițiile bărbatului. Apoi au luat-o pe fată deoparte și i-au explicat cum să se comporte ca o soție bună. „Să fii respectuoasă față de socrii tăi și să ai mare grijă de soțul tău." I-au oferit cuplului o fată mai tânără care să meargă cu ei și să-i ajute la treburile casei. Dar mireasa a refuzat. Apoi, bărbatul i-a oferit două, zece, douăzeci de fete dintre care să aleagă. Au fost aduse toate în fața ei, dar le-a refuzat pe toate, spunând: „Puteți să-mi dați bivolii din ținutul acesta, bivolii noștri, oamenii buni la toate din câmpie, ei mă vor ajuta". „De ce bivolii? Știi că viețile noastre depind în multe feluri de bivoli. Sunt bine îngrijiți aici, cu noi. Ce vrei să faci cu ei pe un tărâm străin? O să moară de foame, iar atunci vom muri și noi odată cu ei!"

1483 „Desigur că voi avea grijă de ei", a spus mireasa. Înainte să plece de la părinții ei, a luat cu ea un vas mic și un pachețel cu rădăcini medicinale, un corn de folosit ca ventuză, un cuțitaș de tăiat și o tigvă plină cu ulei. Bivolii i-au urmat, dar nu îi vedea decât femeia; bărbatul habar nu avea că oamenii buni la toate din câmpii erau servitorii care îi însoțeau.

1484 Când au ajuns acasă la mire, au fost primiți cu strigăte de bucurie: „Hoyo, hoyo, hoyo!" Când i-au văzut părinții lui, au spus: „Vezi? Acum ți-ai găsit o soție. Nu ai vrut niciuna dintre cele recomandate de noi, dar nu mai contează, e bine așa cum e. Ai făcut ce ai vrut. Dacă o să ai dușmani, să nu te plângi la noi".

1485 Bărbatul și-a însoțit nevasta la câmp și i-a arătat care erau ale lui și care îi aparțineau mamei sale. Femeia a memorat cu grijă totul și s-a întors cu el în sat. Pe drum, i-a spus: „Mi-am pierdut perlele pe câmp și trebuie să mă întorc să le caut". De

fapt, voia să vadă ce fac bivolii. Le-a spus bivolilor: „Aici sunt granițele câmpurilor, să stați aici! E o pădure în apropiere, unde puteți să vă ascundeți!“ „Bine“, i-au spus bivolii.

Ori de câte ori femeia voia apă, se ducea la câmp și 1486
punea găleata goală în fața bivolului. Bivolul o ducea la lac, o umplea și i-o aducea înapoi stăpânei sale. Când voia lemne de foc, bivolul se ducea în desiș, dobora copaci cu coarnele și îi aducea câte lemne voia. Oamenii din sat au început să se întrebe: „Ce fel de puteri are femeia aceasta? Abia pleacă după apă și se și întoarce cu găleata plină. Dacă vrea lemne, pleacă și se întoarce imediat cu traista plină de lemne uscate!“ Însă nimeni nu bănuia că avea un bivol care era la dispoziția ei ca un slujitor credincios. Dar femeia nu îi aducea niciodată de mâncare, fiindcă nu avea decât o farfurie pe care trebuia să o împartă cu soțul ei. Acasă la ea, aveau o farfurie specială pentru omul bun la toate din câmpie și se asigurau că este bine hrănit. Ea îi tot ducea gălețile goale și el se ducea, ca întotdeauna, la lac să le umple, dar acum îl însoțea și foamea agonizantă.

Femeia i-a arătat apoi bivolului o bucată de pământ pe 1487
care o putea defrișa ca să facă din ea un ogor. În noaptea aceea, bivolul a luat o sapă și o cazma și a defrișat un câmp mare. „Ce pricepută este“, au spus oamenii. „Și ce repede lucrează!“ Pe seară, bivolul i-a vorbit stăpânei sale: „Îmi este foame și nu îmi dai nimic de mâncare, în curând nu voi putea să mai muncesc pentru tine!“ „Vai de mine“, a spus ea, „dar ce pot să fac? Avem o singură farfurie în toată casa. Oamenii aveau dreptate când au spus că trebuie să începi să furi, da, atunci du-te și fură! Mergi aici, pe câmpul meu, și fură o boabă de colo, alta de colo… Apoi du-te la următorul câmp, nu fura totul de pe un singur câmp, ci de pe mai multe. Atunci, proprietarii n-o să observe și nu se vor supăra“.

Noaptea, bivolul a venit și a mâncat o boabă de ici, una 1488
de colo, a sărit de la un câmp la altul și apoi s-a întors la ascunzătoarea lui. A doua zi, când s-au dus femeile la câmp,

nu le-a venit să creadă ochilor: „Ce s-a întâmplat aici? Nu am mai văzut niciodată așa ceva! Un animal sălbatic ne-a distrus recoltele și câmpurile". Dar nu au găsit nicio urmă de animal. „Vai, bietul nostru pământ!", au plâns ele, după care s-au întors să le spună și celorlalți săteni despre necazul acela.

1489 Seara, femeia străină i-a spus bivolului: „Oamenii au observat, dar nu s-au supărat atât de tare. Poți să mai furi și diseară". Bivolul a făcut întocmai. Proprietarii terenurilor distruse s-au înfuriat foarte tare acum și le-au spus paznicilor din sat să-și ia armele. Întâmplarea face că soțul femeii era un țintaș excelent și s-a dus să-și păzească terenul. În noaptea aceea, bivolul a considerat că ar fi mai bine să nu se ducă pe terenurile celorlalte femei, așa că s-a dus pe câmpul stăpânei sale. Bărbatul l-a văzut și a spus: „Stai! E un bivol, o creatură străină pe meleagurile acestea". A dus arma la ochi și a tras. Glonțul a intrat printr-o parte și a ieșit pe partea cealaltă, iar „animalul miraculos al câmpurilor" a căzut mort. „Ce bine am tras", a spus bărbatul și a mers să-i anunțe și pe ceilalți săteni.

1490 Soția lui a început să se plângă și s-a prăbușit de durere: „Vai, mă doare tot corpul, vai, vai!" Bărbatul i-a spus să se liniștească, dar părea foarte bolnavă și a vrut să-i explice de ce plângea atât de tare de când auzise de moartea bivolului. I-au dat leacuri, dar le-a aruncat când nu se uita nimeni.

1491 Toată lumea din sat s-a dus cu coșuri și cuțite să tranșeze bivolul. Femeia a rămas în sat, apoi i-a urmat pe oameni, ținându-se de burtă și plângând. Când a văzut-o bărbatul, i-a spus: „Ești bolnavă, du-te acasă și rămâi acolo". „Nu, nu vreau să rămân singură în sat." Soacra ei s-a dus la ea și i-a spus: „Ești bolnavă, nu știi că moartea ar putea să vină și să te ia". Când coșul cel mare s-a umplut de carne, femeia a spus: „Lasă-mă pe mine să duc capul". „Nu, e greu și tu ești bolnavă." Dar femeia a insistat, a luat capul bivolului și l-a cărat până în sat. Dar, în loc să meargă acasă, s-a dus în șura unde ținea vasele de gătit și a pus jos capul de bivol. A rămas acolo; nu putea nimeni să o convingă să se miște. A venit soțul

ei și i-a spus să vină acasă, fiindcă i-ar fi mai bine acolo. Dar ea a refuzat, mânioasă: „Nu mă deranja!“ A venit soacra ei, apoi din nou soțul ei, care au chemat-o să se întoarcă acasă, dar ea a refuzat cu încăpățânare.

În cele din urmă au lăsat-o în pace și s-au întors la coliba 1492
lui, dar în noaptea aceea bărbatul nu a putut să doarmă. A stat și a ascultat. Femeia a făcut focul, a luat capul și l-a pus într-una dintre oalele de gătit, cu apă, deasupra focului. Apoi a luat geanta cu leacuri pe care o adusese cu ea. A folosit cuțitașul ca să facă o tăietură mică în spatele urechii, unde intrase glonțul. A pus cornul acolo și a supt cu toată puterea. La început a ieșit doar niște sânge închegat, dar apoi sânge lichid. Apoi a uns capul cu ierburile pe care le adusese de acasă. Când a început să fiarbă apa, a filtrat sângele închegat din rană prin corn, apoi a încălzit rana cu abur de la oala de gătit și a frecat acolo untura din tigvă. Toate acestea o făceau să se simtă mai bine. Apoi a cântat:

Ah, tată, omul bun la toate din câmp, 1493
Ei bine, mi-au spus, mi-au spus,
Omul bun la toate din câmp.
Mi-au spus: O să treci printr-un întuneric profund
În toate direcțiile vei continua pierdut și confuz în noapte,
Omul bun la toate din câmp,
Tu guști tinerele plante miraculoase,
te trezești din ruinele tale, care au murit înainte de
vremea lor,
ros de un vierme distrugător. [...]
Lași flori și fructe să-ți cadă în cale,
Omul bun la toate din câmp!

Când și-a terminat incantația, capul a început să se miște, 1494
i-au crescut din nou membrele și bivolul s-a simțit din nou viu. Și-a scuturat urechile și coarnele, s-a ridicat și și-a întins picioarele.

1495 Soțul ei nu reușise să doarmă în noaptea aceea. S-a ridicat și și-a spus: „De ce a plâns soția mea atât de tare? Trebuie să văd cum se simte, dacă mai suspină!“ S-a dus la șura unde se afla ea, dar aceasta a izbucnit, furioasă: „Lasă-mă în pace!“ Iar atunci capul bivolului a căzut la pământ, găurit de glonț, mort, ca mai înainte.

1496 Omul s-a întors și a plecat de lângă șură, fără să înțeleagă sau să vadă nimic din ce s-a întâmplat. Femeia a luat din nou oala de gătit, a umplut-o cu apă și ierburi proaspete, a învelit carnea, a supt sângele prin corn, a pus abur pe răni și a cântat din nou incantația magică.

1497 Capul bivolului s-a îndreptat din nou în sus, i-au crescut membrele și s-a simțit revenind la viață. S-a ridicat în picioare, și-a scuturat urechile și coarnele. Apoi a venit din nou soțul, calm și tulburat. Ce făcea soția lui acum? Femeia s-a enervat din nou. De data aceasta, bărbatul s-a hotărât să stea în șură și să vadă ce se întâmplă. Femeia a luat toate ustensilele, oala de gătit, focul și a ieșit afară. A pus fân să întețească tăciunii și a început a treia oară să trezească bivolul din morți.

1498 Se făcea lumină, se apropiau zorii și a venit soacra femeii. Capul bivolului a căzut din nou mort la pâmânt, ca înainte. A răsărit soarele și rănile s-au agravat. Femeia le-a spus: „Aș vrea să merg singură la lac, să mă îmbăiez“. Soțul i-a răspuns: „Dar cum o să ajungi acolo? Ești bolnavă!“ Femeia a plecat oricum. S-a întors în scurtă vreme: „Pe drum, m-am întâlnit cu cineva de la mine din sat, care mi-a spus că mama e foarte, foarte bolnavă. I-am zis să vină aici în sat, dar a refuzat și mi-a spus: «Mi s-ar oferi mâncare și mi-ar fi și mai greu». S-a întors să plece și mi-a spus că ar trebui să mă grăbesc, fiindcă mama ar putea să moară până ajung eu acolo. Rămâi cu bine! Eu plec acum“. Cuvintele ei erau minciuni, bineînțeles, fiindcă voia să meargă la lac, și a inventat această poveste ca să aibă un motiv să meargă și să le spună oamenilor ei că bivolul a murit.

A plecat și, pe drum, cu coșul pe cap, i-a cântat bivolului 1499
incantația. Oriunde se ducea, oamenii o urmau spre satul ei. Femeia le-a spus că bivolul a murit.

Au fost trimiși mesageri pretutindeni, ca să adune toți 1500
oamenii laolaltă. I-au adus acuzații grele femeii.

„Nu vezi? Ți-am spus! Ai refuzat să iei cu tine fetele și 1501
ai preferat bivolul! Acum ne-ai omorât pe toți!“ Continuau astfel când a ajuns soțul femeii. Își urmărise soția încă din sat. Și-a rezemat pușca de trunchiul unui copac și s-a așezat. Oamenii l-au salutat, spunând: „Salutare, criminalule, salutare! Ne-ai omorât pe toți!“ Bărbatul nu înțelegea și se întreba de ce îl numeau oamenii aceia criminal și asasin? Da, omorâse un bivol, dar atâta tot. Oamenii i-au răspuns: „Da, dar acest bivol era ajutorul și sfătuitorul soției tale. El îi aducea apă, îi tăia lemne și lucra pe câmp în locul ei“. Mirat peste măsură, omul a spus: „De ce nu mi-a spus nimeni? Dacă aș fi știut, cu siguranță nu l-aș fi omorât“. „Da, dar acum așa stau lucrurile, iar viețile noastre și întreaga noastră existență depindeau de el.“ Apoi oamenii au început să spună incantația și, cu fiecare vers, își spintecau gâturile; prima dată, pe cel al tinerei femei.

„Ah, tată, omul bun la toate din câmp.“ 1502

Au urmat părinții, frații și surorile ei, unul după altul: 1503
„O să treci printr-un întuneric profund“,

Altul: „În toate direcțiile vei continua pierdut și confuz în noapte“,

Iar altul: „Ai mușcat din planta magică, care a murit înainte de vreme!“

Iar altul: „Lași flori și fructe să-ți cadă în cale“.

Toți oamenii și-au tăiat gâturile și au executat copiii mici 1504
pe care îi purtau în spinare, în coșurile lor. Au spus: „De ce să te lăsăm să trăiești, dacă oricum o să-ți pierzi mințile?“ Bărbatul s-a întors și s-a îndreptat către satul lui. Le-a spus oamenilor săi că, omorând bivolul, omorâse și toți oamenii din satul soției sale. Părinții lui i-au spus: „Vezi? Nu ți-am zis

că vei aduce necazuri? Când ți-am oferit o soție potrivită, tu ai vrut să faci după capul tău. Acum ți-ai pierdut toate lucrurile de preț. Cine o să ți le înapoieze acum, că sunt morți cu toții, toate rudele femeii, cărora le-ai dat banii tăi?"

1505 Iar acesta este sfârșitul[234].

1506 La fel ca „Makonaura și Anuanaitu", acest basm ilustrează rezultatul crucial al distrugerii animalului totemic patern care stă în spatele animei. În acest caz, eroul se întoarce, chiar dacă și-a pierdut toate bunurile, la viața seculară. În timp ce Makonaura îl ucide întâi pe fratele frumoasei străine de pe malul apei și abia mai târziu se luptă cu tatăl tuturor aligatorilor, Kaikutschi, aici figura însoțitorului util și întunecat al animei este tatăl însuși. Femeia i se adresează spiritului bivolului cu „tatăl meu" în incantațiile sale magice. Din punct de vedere psihologic, el apare pe de o parte ca o umbră mai mică a personalității și simultan, pe de altă parte, ca divinitate superioară, după cum indică numele său[235]. În el, legătura cu natura animală și puterile magice divine sunt reunite în același timp.

1507 Spre deosebire de Ititaujang, care este disprețuit de toată lumea și nevoit să-și caute o femeie extraordinară, eroul de aici își părăsește comunitatea fără să fie singur sau respins de cineva. El vrea doar să-și aleagă singur nevasta. Aici se află o anumită aroganță față de familia și clanul său, o dorință de a fi altfel, însă nu reușește să se ridice la nivelul acesteia. Poate că aici sălășluiește rădăcina desfășurării tragice a acestei povești, după cum reiese clar din cuvintele finale rostite de părinții lui. Eroul își alege ca soție o „străină", o femeie „necunoscută". El urmează o atracție psihică și se alătură animei sale, dar în același timp și unei lumi cu un tip diferit de istorie, pe care nu o ia la cunoștință. Luând o femeie dintr-un clan străin, el se confruntă

[234] Traducere din germană de Carl Meinhof, *Afrikanische Märchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1921, pp. 100–108, care a tradus din varianta franceză a lui H.A. Junod, *Les Ba-Ronga*, pp. 353–362.

[235] [Numele francez „original" acordat acestei figuri este *Gambadeur-de-la-Plaine*, unde *gambader* înseamnă „a sări, a sălta, a zburda".]

cu o dificultate legată de principiul lor totemic secret, pe care cineva care nu aparţine clanului nu îl cunoaşte.

Femeia nu spune nimic, probabil fiindcă îşi dă seama că soţul 1508
ei nu este capabil de o iniţiere privind totemul ei, existenţa unui tată care o urmează ca un servitor. În ciuda avertismentelor din partea familiei, femeia ia cu ea figura animalică. Faptul că atât fiul, cât şi fiica, fiecare în felul său, nu ascultă sfaturile părinţilor arată că aici nu ar fi trebuit să încalce barierele care există pe bună dreptate între mintea conştientă şi inconştient. Eroul nu este chemat către o sarcină specială, iar femeia nu căuta izbăvire. Drept urmare, dorinţa bărbatului pentru o femeie necunoscută pare să fie condusă în mod inconştient, în loc să fie condusă de o justificare interioară, iar acesta poate fi motivul pentru care femeia a ascuns existenţa tatălui ei mistic.

Clanul şi strămoşul totemic al fetei sunt descrise întâi într-o ma- 1509
nieră seculară. Oamenii primitivi consideră că lucrurile din viaţa de apoi sunt o reflectare a lumii reale[236]. Descrierea ca o situaţie reală, fără trăsături ale unui eveniment experimentat în interior poate fi explicată de mentalitatea primitivilor, care trăiesc minunatul (doar) în afară, proiectat asupra animalelor şi străinilor; pentru ei, lumea exterioară este pătrunsă de psihic, astfel încât separarea tărâmurilor nu există, după cum ştiu oamenii cultivaţi. De aceea basmele oamenilor primitivi par atât de reale, iar descrierile lor privind lucrurile reale par să semene cu nişte basme.

În timp ce anima însăşi, aşa cum se întâmplă adesea, pare să fie 1510
integrată cu uşurinţă în viaţa conştientă, apar probleme cu însoţitorul ei secret (în alte basme, exprimate prin dorinţa animei de a se întoarce la tatăl său). Fiinţa spirituală masculină care stă alături de ea nu poate fi integrată pur şi simplu într-o altă conştiinţă.

Bivolul reprezintă puterea miraculoasă a femeii străine pe care i-o 1511
atribuie omul în mod naiv. Dar fascinaţia care emană din imaginea animei se bazează tocmai pe legătura sa cu zeul întunecat. Aşa cum orice conţinut semnificativ al inconştientului consumă substanţă,

[236] Vezi „Zbor către lună", casa inuiţilor din lună, sau in „Gaiţă-albastră îşi vizitează sora, Io'i, pe tărâmul celor morţi", lumea pe care o întâlneşte Gaiţă-albastră.

zeul bivol necesită hrană. Și, fiindcă omul nici nu bănuiește că bivolul există și nu îi jertfește în mod conștient hrană, bivolul este forțat să o fure. Bărbatul suferă, în mod inconștient, o pierdere continuă a sufletului, și niciun efort al femeii nu poate compensa pierderea. Zeul devine un demon autonom și distructiv. Anima, care reacționează la el mai mult decât la omul secular, sprijină acest furt și astfel, în secret, îi ține partea, bărbatul pierde din ce în ce mai mult contactul cu anima și trăiește doar în iluzia că posedă o femeie reală. El îi trece cu vederea aspectul magic. Inconștientul „flămânzește" fiindcă nu primește atenție. În cele din urmă, iese din aspectul invizibil și se confruntă cu bărbatul ca un bivol real și vizibil. Ceea ce înainte fusese un principiu spiritual invizibil, neobservat, devine acum o adevărată amenințare. În fața acestui tip nou de pericol, omul este uluit și nu știe cum să reacționeze, așa că folosește „arma miraculoasă" a omului alb, pușca. Armele reprezintă intelectul care le-a inventat și faptul că el nu crede în spirite[237]. Divinitatea totemică sub formă de bivol este distrusă de această „armă" modernă a intelectului.

1512 Anima, care își adusese zeul cu ea, are capacitatea de a-l învia prin incantații magice. Propriile ei aptitudini magice apar pentru prima dată, dovedind că nu este o femeie obișnuită, ci o ființă minunată. Dar implicarea distructivă a punctului de vedere secular al omului, prins la mijloc între anima și mama lui[238], împiedică învierea zeului.

1513 Capul este centrul germinării din ceremonia de înviere a zeului bivol, întreaga ființă aflându-se acolo[239]. Cu acest cap, femeia

[237] Dacă iese la iveală o versiune mai puțin influențată de „albi" și unde arma este un arc cu săgeți în loc de pușcă, nu se modifrcă interpretarea de mai sus, deoarece sensul „străpungerii" este același.

[238] *Cf.* rolul negativ al mamei din „Tigrul transformat în femeie" și „Aventurile lui Mrile."

[239] Vezi „Luna", „Craniul care se rostogolește", „Craniul se comportă ca aducător de mâncare" și „Hitchinna". Vezi și J.G. Frazer, *Golden Bough*, p. 523: „Baganda se tem mai ales de spiritele bivolilor pe care i-au omorât și încearcă întotdeauna să liniștească aceste temute spirite. Baganda nu ar aduce sub niciun motiv într-un sat sau într-o grădină de bananieri capul unui bivol ucis și mănâncă întotdeauna carnea de pe capul acestuia în câmp deschis. Așază apoi craniul într-o mică colibă construită anume, unde varsă drept ofrandă bere și roagă spiritul să rămână acolo și să nu le facă vreun rău" [trad. rom.: James George Frazer, *Creanga de aur*,

săvârșește în secret ritualul magic al învierii. Incantația sa dezvăluie că ea îl consideră pe bivol tatăl ei și un mare magician. De asemenea, sugerează ceea ce a prezis clanul ei, că drumul bivolului în lumea seculară va fi o potecă vagă prin noaptea întunecată.

Vedem în calea distructivă pe care o parcurge o persoană care 1514
nu recunoaște, acceptă și înțelege lumea spirituală, că divinitatea totemică poate fi văzută în două feluri: din perspectiva conștiinței, se pare că omul piere atunci când se confruntă cu arhetipul și se pierde în inconștient, ca în exemplul dat de „Makonaura și Anuanaitu". Din punctul de vedere al inconștientului, am putea spune că imaginea divină se pierde în lume și moare acolo unde oamenii nu îi acordă o realitate (de aici înfometarea bivolului!). Acest lucru este ilustrat și în „Makonaura și Anuanaitu", unde sunt conectate cele două perspective. În basmul african, soarta zeului-totem este ilustrată doar din punctul de vedere al inconștientului, iar incantația este aceea a unei figuri anima. Ea mai spune despre tatăl-bivol că este o tânără plantă de tâlv, care „moare înainte de vreme", roasă de un vierme distructiv. Femeia sugerează că imaginea tatălui ei secret ar putea fi germenele viitoarelor posibilități de dezvoltare spirituală, care sunt distruse prematur de o creatură ce devorează orbește (un vierme). Aici este schițată dezvoltarea tragică a bărbatului, care, ca om nechemat și neales, uzurpă orbește și lacom puterile magice.

În incantația adresată „omului bun la toate" se spune și că el lasă 1515
florile și fructele să cadă în calea lui. Astfel, se dezvăluie că el, la fel ca Byamee (din „O legendă a florilor"), este anunțat ca tată primordial și creator al tuturor lucrurilor frumoase de pe pământ, așa cum sugerează numele lui.

Bărbatul întrerupe în mod repetat incantația de înviere a soției 1516
sale, la fel cum ea încearcă încă de la început să ascundă bivolul de soțul ei. Riturile ei magice pentru a învia zeitatea reprezintă un mister la care el nu poate fi martor, deoarece nu are o relație adevărată cu tărâmul psihicului și cu secretele ascunse acolo. Femeia presupune că el nu poate nici să-i recunoască adevărata origine, și nici nu este

vol. IV, traducere de Octavian Nistor, note de Gabriela Duda, Minerva, București, 1980, pp. 119–120].

suficient de matur să aprecieze perspectiva privind adevărata ei natură. Ea crede că bărbatul nu ar putea onora sau înțelege secretul, dacă acesta ar fi dezvăluit. Anima însăși ca ființă pur naturală nu poate împiedica atitudinea negativă a bărbatului. Ea își îndeplinește sarcina fără să țină seama de atitudinea lui greșită. Prin prezența tulburătoare a lui și a mamei sale, vrăjile ei de înviere eșuează. Potrivit planului tipic pe care l-am văzut până acum, partenerul magic se retrage după trădarea față de secular.

1517 Moartea animalului-totem provoacă extincția întregului clan[240], dat fiind că prin *participation mystique* cu principiul vieții pe care acesta îl întruchipa nimic altceva nu mai era posibil. Totemul era și imaginea primordială spirituală călăuzitoare a tribului; se spunea că adesea copiii „își pierdeau mințile" după moartea sa. Acesta dădea sens vieții lor[241]. Această dizolvare și distrugere a întregului domeniu magic, adică a lumii care îi aparține animei, și propria sa moarte înseamnă pentru om pierderea completă și definitivă a vieții sale interioare psihice. El rămâne ca o parte moartă a personalității sale totale, o parte disprețuită a propriului său clan, și este separat de lumea după care tânjise în tinerețea sa. Reproșurile din partea părinților lui, influențate de gândirea lor practică, lumească, unilaterală, îl marchează drept un neghiob mândru și pedepsit pe bună dreptate.

[240] Vezi G. v. d. Leeuw, *Religion in Essence*, pp. 78 și urm. Pe această temă, vezi „Bătrânul cu o singură parte", unde moare tot tribul atunci când este omorât omul cu o singură parte.

[241] Vezi L. Lévy-Bruhl, *The Soul of the Primitive*, pp. 71–72: „Această dependență intimă [de căpetenie] este exprimată de către Thonga nu în termeni abstracți, ci in imagini frapante. «Căpetenia este Pământul. El este cocoșul [...] el este taurul; fără el, vacile nu pot să fete. El este soțul; ținutul fără el este ca o femeie fără soț. El este bărbatul satului. [...] Un clan fără căpetenie și-a pierdut sensul. Este mort. [...] Căpetenia este cel mai măreț războinic al nostru; el este pădurea unde ne ascundem și de la care cerem legile. [...] Căpetenia este o ființă magică. El deține leacuri speciale, pe care le unge pe propria persoană sau pe care le înghite, astfel că trupul său este tabu» etc." (citat preluat din H.A. Junod, *The Life of a South African Tribe*, vol. 1: *The Social Life*, Attinger Frères, Neuchâtel, 1912, pp. 356–357).

În același timp, așa cum se întâmplă adesea în basmele popoarelor primitive, încercarea de a pătrunde în lumea magică este ilustrată ca o acțiune fără speranță, care nu se poate sfârși decât prost, pentru care clanul este cea mai bună protecție. Primitivul simte apropierea inconștientului ca fiind copleșitoare, divină și periculoasă. Văzut ca reflecție, clanul animei s-a împotrivit ca ea să ia bivolul, iar atunci când se întoarce cu povestea ei magică se confruntă cu un reproș aspru că și-a trădat principiul vieții față de lumea profană. Acuzația bărbatului, „De ce nu mi-ai spus?", dezvăluie din nou ignoranța lui privind secretele lumii magice, care respectă legi foarte personale, fără vreun interes pentru rezultatul acțiunii, bun sau rău. Astfel că oamenii pur și simplu ridică din umeri, adică „Pur și simplu așa stau lucrurile". 1518

Din acest basm înțelegem că anima stă la granița dintre cele două sfere și face parte din amândouă. Aceasta nu se lasă purtată de erou în lumea lui seculară, iar el nu se lasă fermecat[242] de lumea ei. Dacă eroul din basm încalcă anumite interdicții, deși Magicul impune respectarea acestora, atunci are loc o separare a sferelor, care poate fi percepută fie ca o pierdere tragică, fie ca o eliberare de stafie. Basmele mai sofisticate nu se mulțumesc cu această separare, ci descriu un proces subtil și periculos de *auseinandersetzung* cu inconștientul, prin care eroul poate câștiga anima și valorile sale ascunse, fără să trebuiască să se teamă că va fi devorat de tărâmul ei. Dificultățile întâlnite în gestionarea animei, amenințările pe care le înfruntă omul care o întâlnește și îndeplinirea tuturor dorințelor pe care le promite posedarea acesteia îi conferă figurii un aspect vădit dual. Următorul basm din Serbia, „Părul minunat", descrie acest lucru cu o finețe neasemuită: 1519

> Trăia cândva un bărbat sărac care avea mulți copii. Nu își permitea să-i hrănească și într-o dimineață a fost cât pe ce să-i omoare pe toți, ca să nu îi mai vadă suferind de foame. Doar soția lui a reușit să-l împiedice să ducă oribila faptă la bun 1520

[242] [În germană, *entrücken*.]

sfârșit. Într-o noapte, în timp ce dormea, i-a apărut în vis un copil minunat, care i-a spus: „Omule, văd că ești pe cale să-ți sacrifici sufletul, omorându-ți bieții copii. Știu că suferi, așa că am venit să te ajut. Mâine-dimineață vei găsi sub pernă o oglindă, o batistă roșie și o eșarfă brodată. Ia aceste trei lucruri cu tine și nu spune nimic nimănui. Du-te în pădure, unde vei găsi un pârâu. Mergi în amonte până ce ajungi la izvor. Acolo vei întâlni o fată, strălucitoare ca soarele, cu părul lung revărsându-i-se pe umeri, dar fără haine, așa cum a născut-o mama ei. Dar ai grijă să nu îi adresezi niciun cuvânt, altfel o să ți se întâmple lucruri rele! La primul sunet pe care îl scoți, o să te transforme într-un pește sau ceva comestibil și o să te mănânce. Dar dacă îți va cere să-ți treci mâna prin părul ei, atunci să nu îi refuzi cererea. Când scotocești prin părul ei, s-ar putea să găsești un fir de păr roșu ca sângele. Smulge-l repede și grăbește-te să te întorci acasă. Când va observa fecioara și va începe să fugă după tine, întâi lasă să cadă eșarfa brodată, apoi batista roșie, iar în cele din urmă oglinda. Ea se va opri de fiecare dată să le adune de pe jos și va rămâne în urmă, dar tu trebuie să continui să alergi și să cauți o persoană bogată care să cumpere acel fir de păr. Să nu te lași păcălit, fiindcă părul are o valoare imensă! Cu banii câștigați, vei deveni bogat și îți vei putea hrăni copiii“.

1521 Când s-a trezit sărmanul omul dimineață, într-adevăr a găsit sub pernă tot ceea ce îi spusese copilul din vis. Fără întârziere, s-a dat jos din pat și a plecat spre pădure. Când a găsit pârâul, a pornit în amonte până ce i-a găsit izvorul. S-a uitat în jur și a văzut fecioara stând pe marginea apei, prinzând raze de soare pe care le trecea printr-un ac, ca să brodeze o haină pe care o țesuse din părul eroilor. Când l-a zărit, bărbatul s-a apropiat de ea. Fata s-a ridicat și l-a întrebat: „Unde ești, erou necunoscut?“ Dar el nu a spus nimic. L-a întrebat din nou: „Cine ești și de ce ai venit aici?“ Și i-a mai pus multe alte întrebări. Dar omul a rămas tăcut ca o stâncă. A gesticulat din mâini că nu are voce și caută ajutor. Apoi, ea

i-a spus să se aşeze la picioarele ei. Încântat de gestul acesta, bărbatul s-a conformat imediat. Fata şi-a înclinat capul, ca el să se poată juca în părul ei. Şi-a trecut mâinile cu grijă prin părul ei, căutând cu înfrigurare firul cel roşu. De îndată ce l-a găsit, l-a despărţit de firele din jur, l-a smuls, a sărit în picioare şi a luat-o la fugă cât a putut de repede.

Desigur că fata a observat acest lucru şi, la fel de sprintenă 1522
ca el, a luat-o la fugă în urma lui. În curând, a fost aproape să-l prindă din urmă, iar când a văzut bărbatul acestea, a aruncat pe jos eşarfa brodată, aşa cum i se spusese în vis. Când a văzut-o fata, s-a oprit şi s-a uitat la eşarfă pe toate părţile, admirându-i broderia splendidă. Între timp, bărbatul s-a îndepărtat destul de mult. Apoi, femeia a ascuns eşarfa în sân şi s-a grăbit să-l prindă din urmă. Deoarece era mai rapidă decât el, în scurt timp aproape că l-a ajuns, dar el a aruncat batista roşie. Fata s-a oprit din nou să o ridice şi să o admire, uluită. Bărbatul sărac s-a îndepărtat iarăşi de ea. Dar de data aceasta fata s-a înfuriat că îi fusese distrasă atenţia, aşa că a aruncat eşarfa şi batista şi s-a avântat după el. Urmărindu-l îndeaproape, l-a ajuns din nou şi, prins la ananghie, omul a aruncat oglinda. Fecioara nu văzuse în viaţa ei o oglindă şi, plină de curiozitate, s-a oprit să o ridice. S-a privit în oglindă şi i s-a părut că vede o altă fată, care seamănă cu ea. Fiind captivată de noua ei descoperire, bărbatul a reuşit să se îndepărteze mult de ea. Atât de mult, încât fata nu a reuşit să-l mai prindă din urmă. Când a ridicat, într-un final, privirea, şi-a dat seama ce se întâmplase şi s-a întors la izvor.

Bărbatul a ajuns acasă teafăr şi fericit, le-a arătat firul de 1523
păr soţiei şi copiilor, şi le-a povestit tot ce se întâmplase. Soţia lui a râs de el din cauza firului de păr, dar el nu a băgat-o în seamă, ci a plecat în cel mai apropiat oraş, ca să-şi vândă acolo comoara. La scurt timp după ce a ajuns în piaţă, s-a adunat în jurul lui o mulţime curioasă de gură-cască şi negustori. Au început să curgă ofertele pentru firul de păr, mai întâi o monedă de aur, apoi două, trei şi tot aşa până ce, în cele

din urmă, cineva a oferit o sută de monede de aur. A auzit și împăratul despre firul de păr și l-a chemat pe bărbat la el la palat. Acesta nu a putut refuza oferta de o mie de monede de aur și i-a vândut împăratului firul de păr. Dar ce era așa de special la firul acela de păr? Împăratul l-a despicat cu grijă în două și a găsit înăuntru o bogăție de cunoștințe și informații încă de la crearea lumii încoace.

1524 Astfel, bărbatul s-a îmbogățit și a continuat să ducă o viață lipsită de griji și fericită alături de soția și copiii lui. Însă copilul care îi apăruse în vis era un înger al Bunului Dumnezeu, care voia să-l ajute pe bărbat. Acest copil-înger al Domnului voia să aducă la lumină numeroasele lucruri ascunse și misterioase care nu fuseseră dezvăluite niciodată omenirii până atunci[243].

1525 Am întâlnit deja tema impasului exterior și/sau interior drept condiție pentru întâlnirea cu figurile interioare. Prima oară, bărbatul sărac nu se întâlnește cu anima, ci cu imaginea din vis a unui copil, care îi prezice viitorul și îi dă sfaturi pentru a depăși pericolele întâlnirii cu anima. Probabil ca rezultat al unei revizuiri creștine mai târzii, copilul este numit înger trimis de Dumnezeu, adică un mesager de pe lumea cealaltă. Din punct de vedere psihologic, copilul este un simbol al „individualității încă neconștientizate“[244]. Poveștile despre copiii zei sunt răspândite drept urmare a acestui motiv al privitului către viitor. Copilul este un simbol de o valoare inestimabilă, care unește opusele în sine, este

1526 ceea ce-i părăsit și expus și este, totodată, de-o putere divină, începutul insignifiant, îndoielnic, precum și sfârșitul triumfător. „Eternul copil“ din om este o experiență indescriptibilă, o inadaptare, un inconvenient și o prerogativă

[243] [Traducere din varianta germană a lui Vuk Stefanovic Karadzic, *Volksmärchen der Serben*, trad. în germană de Wilhelmine Karadzic, prefață de Jacob Grimm, Druck und Verlag von G. Reimer, Berlin, 1854, pp. 182–186.]

[244] Vezi C.G. Jung, OC 6, *Tipuri psihologice*, §840.

divină, o imponderabilitate care reprezintă valoarea și nonvaloarea ultimă[245].

După cum devine evident din ultimul basm, simbolul copilului 1527
apare într-o

situație conflictuală dureroasă, din care, aparent, nu există ieșire — pentru conștiință. [...] Un conținut însemnat, dar necunoscut, are întotdeauna un tainic efect fascinant asupra conștiinței. Noua configurare este o totalitate în devenire; ea se află pe drumul spre totalitate, cel puțin în măsura în care depășește în privința „întregimii" conștiința sfâșiată de contrarii și o întrece în consecință pe aceasta în completitudine. [...] Nimic în întreaga lume nu întâmpină cu bine noua naștere și totuși ea este produsul cel mai prețios și mai promițător al naturii originare, însemnând în ultimă instanță un stadiu mai înalt al realizării de sine[246].

Și 1528

El este o personificare a forțelor vitale dincolo de perimetrul limitat al conștiinței, o personificare a căilor și posibilităților despre care conștiința, în unilateralitatea ei, nu știe nimic, și a unei totalități care cuprinde adâncimile naturii. El reprezintă cel mai puternic și mai inevitabil imbold din fiecare ființă, și anume acela de a se realiza pe sine[247].

De aceea, copilul din povestea noastră cunoaște și îi poate da 1529
sfaturi bărbatului despre cum poate scoate înțelepciunea salvatoare din anima, pe care o întâlnește ca o forță a naturii ambivalentă și orbitoare, fără să cedeze în fața ei. Astfel, imaginea copilului „anticipează în procesul individuării acea făptură care rezultă din sinteza

[245] C.G. Jung, OC 9/1, *Despre psihologia arhetipului infans*, §300.
[246] *Ibidem*, §285–286.
[247] *Ibidem*, §289; vezi și „Aventurile lui Mrile".

elementelor conștiente și a celor inconștiente ale personalității"[248]. Copilul simbolizează și o atitudine spirituală de smerenie și supunere, o condiție necesară pentru a intra în împărăția creștină a lui Dumnezeu, un simbol al mântuirii[249]. Există un motiv pentru care copilului din această poveste i se acordă atâta importanță încât apare sub formă de mesager al lui Dumnezeu. Motivul apariției sale este pericolul imens care amenință omul în timpul întâlnirii sale cu anima. În acest basm, partea problematică și amenințătoare a animeni nu este ascunsă, ci descrisă în detaliu. Însă ea nu este o fantomă înfricoșătoare aici, ci o frumusețe goală splendidă, care păstrează cele mai profunde secrete ale lumii noastre, pe care Dumnezeu vrea să le dezvăluie lumii. În măsura în care această poveste ilustrează natura ambiguă a figurii anima în deplina sa valoare și însemnătate, ea depășește toate descrierile anterioare ale acestui arhetip.

1530 Bărbatul nu are voie să vorbească cu zeița de la izvor, fiindcă altfel îl va transforma într-un pește sau alt animal comestibil. Acest lucru ne aduce aminte de abilitățile magice ale zeiței Circe din *Odiseea* lui Homer, care este pe jumătate mamă, pe jumătate anima, și care îi oferă eroului cunoștințe secrete. Capacitatea Marii Mame sau animei de a transforma omul în animal înseamnă, din punct de vedere psihologic (după cum am explicat mai sus), că ea emană un efect atât de fascinant, încât omul este înghițit complet de inconștient și coboară la nivelul de animal. Devine pește, adică un lucru viu care se mișcă doar pe tărâmul inconștientului. Potrivit basmului, pentru a te proteja împotriva unei astfel de magii, este mai bine să nu vorbești deloc, echivalentul evitării contactului vizual. Câtă vreme omul nu are puterea conștiinței, nu poate ajunge la un *auseinandersetzung* cu anima și, în cazul bărbatului, trebuie să se păzească de un contact mai apropiat, prin care ar putea fi înghițit.

1531 După ce eroul a furat comoara mult dorită din capul zeiței-spirit, trebuie să fugă imediat și să-și salveze viața, protejându-se cu obiecte

[248] C.G. Jung, OC 9/1, *Despre psihologia arhetipului infans*, §278.

[249] Vezi C.G. Jung, OC 6, *Tipuri psihologice*, §364 și urm.; și A. Silesius, *The Cherubinic Wanderer*, p. 60, nr. 50, *God becomes a little child*: „Divina imensitate într-un copil este înglobată/ Ah, cât mi-aș dori să fiu un copil înăuntrul acestui copil!"

pe care le aruncă în urma sa. Aceste obiecte reușesc să întârzie urmăritoarea, deși nu își schimbă forma, însă există scene similare de fugă în care obiectele aruncate în urmă devin obstacole uriașe. Motivul fugii în această formă este foarte des întâlnit și se bazează pe un arhetip pe care Franz Boas îl numește „fugă magică“[250]. Unele basme reușesc chiar să elaboreze astfel de scene încât să devină subiectul principal al poveștii[251]. După cum am spus deja[252], acest motiv ne aduce aminte de un tip popular de vis caracteristic anxietății, în care omul este urmărit. Din punct de vedere psihologic, este o amenințare din inconștient. Fuga magică este simbolul înfrângerii propriilor demoni interiori[253], pe care conștiința nu îi poate stăpâni. În anumite circumstanțe, o astfel de fugă este considerată nu doar un act de lașitate, ci și singura acțiune protectivă posibilă.

Așa stau lucrurile atunci când mintea conștientă nu are pu- 1532
terea de a rezista conținutului inconștient și de a fi devorată și dispersată de el (echivalentul inducerii unei disocieri sau chiar a unui acces de nebunie). Dar dacă mintea conștientă reușește să se afirme, atunci învinge sau reconciliază (în termeni psihologici, asimilează) conținuturile periculoase ale inconștientului. Acest lucru este valabil, după cum demonstrează experiența, mai ales atunci când demonii își pierd aspectele amenințătoare după ce

250 Vezi L. Frobenius, *Zeitalter*, pp. 408 și urm., în special p. 409.

251 Astfel, de exemplu, „Fata și spiritul malefic“, „Ču'mo“, „Tânărul și urșii“, „Craniul se comportă ca aducător de mâncare“, „Nixa din iazul morii“. Vezi tema din „Mama și fiul ei mort“, „Evadarea magică“, „O poveste despre două fete“; vezi și nota din W. Krickeberg, *Nordamerika*, p. 371; vezi și „Artele negre“, „Calul fermecat“, „Slujba morților“, „Născut din reni“. Vezi mai multe exemple în W. Hertz, *Werwolf*, pp. 81, 121 și urm. Pentru mai multe referințe, vezi teoria generală și alte materiale din A. Wesselski, *Versuch*, pp. 30 și urm., 69 și urm., 176 și urm. *Cf.* și A. Aarne, „Die magische Flucht, eine Märchenstudie“, în *Folklore Fellow Communications*, nr. 92, 1930, *passim*, care analizează prototipul fugii magice și încearcă să stabilească originea pentru a scăpa din Cealaltă Lume din basm sau de pe tărâmul morților.

252 Vezi J. Bolte și L. Mackensen, *Handwörterbuch*, *s.v. Flucht*, *magisches* („fugă, magic“).

253 [În *Projection and Re-Collection*, Toronto, 1995, pp. 99 și urm., von Franz specifică și mai exact acest lucru: este o fugă de *a fi posedat* de demonii interiori.]

persoana își învinge frica. Vedem din nou că inconștientul își pierde aspectul amenințător în funcție de atitudinea persoanei[254]. Lucrul amenințător este o parte din Sinele persoanei, iar dacă îl separi de tine, vei suferi o pierdere.

1533 A arunca un lucru în spate reprezintă, din punctul de vedere al minții conștiente, o tradiție antică magică. „În spate" este inconștientul și a arunca ceva în spate înseamnă, prin urmare, a sacrifica, a dona sau a oferi ceva inconștientului. Acest sacrificiu creează o barieră care împiedică urmăritorul să avanseze. De obicei, obiectele aruncate au importanță simbolică. Este un ritual primitiv esențial. Fiecare ritual servește scopului de a oferi protecție împotriva „periculoasei vieți a abisurilor sufletești"[255]. Acest „nefiresc de viu" este deosebit prin faptul că obiectele aruncate în urmă prind uneori viață[256] sau sunt transformate într-un fel sau altul; adesea, ele sunt amplificate, de exemplu o perie devine un munte împădurit și sarea se transformă într-o mare sărată etc. Obiectul sacrificat este, astfel,

[254] Despre puterea și slăbiciunea perspectivei conștiente, vezi C.G. Jung, OC 16, *Psihologia transferului*, §381; și *Children's Dreams*, p. 209: „Un vis persecutoriu înseamnă întotdeauna: asta vrea să vină la mine. Când visezi un taur sălbatic, un leu sau un lup care te urmărește, asta înseamnă: acesta vrea să vină la mine. Ai vrea să-l desprinzi, îl trăiești ca pe ceva străin — dar devine cu atât mai periculos. Impulsul ca ceea ce fusese despărțit să se unească cu tine devine cu atât mai puternic. Cea mai bună atitudine ar fi [să spui]: «Te rog, vino și devorează-mă!» A lucra cu un astfel de vis în psihanaliză înseamnă a-i familiariza pe oameni cu gândul că nu ar trebui sub nicio formă să opună rezistență atunci când acest element se confruntă cu ei. Celălalt din noi devine un urs, un leu deoarece noi l-am transformat în așa ceva. Odată ce acceptăm acest lucru, el devine altceva".

[255] C.G. Jung, OC 9/1, *Arhetipurile inconștientului colectiv*, §21. De asemenea, cuvintele și conceptele servesc aceluiași scop (*cf.* Carl Gustav Carus, *Psyche*, Leipzig, 1931, p. 14 n), adică de a da formă inconștientului, ca să poată fi asimilat.

[256] Vezi, de exemplu, „Mingea de foc" și motivul lui Deucalion și Pyrrha. [După ce Deucalion și soția lui Pyrrha supraviețuiesc Potopului, ei consultă oracolul din Themis cu privire la modul în care pot repopula pământul. Lui Deucalion i s-a spus să-și acopere capul și să arunce oasele mamei sale peste umăr. Deucalion și Pyrrha au înțeles că „mama" era Gaia, mama tuturor ființelor vii, iar „oasele" erau pietre. Au aruncat pietre peste umăr și acestea au devenit oameni. Pietrele lui Pyrrha au devenit femei, iar cele ale lui Deucalion au devenit bărbați.]

întărit de energia ce decurge din inconștient și sensul său amplificat. De parcă teama descuie zăvoarele cu acest flux de energie, astfel încât obiectul sacrificat este mărit de această frică, așa cum înainte urmăritorul devenea mai mare sau chiar mai amenințător prin frică. Sacrificiul activează un fel de proces mecanic prin care forțele malefice ale inconștientului sunt învinse în sine, iar efectele sale continuă să acționeze fără alte acțiuni din partea fugarilor. Un vechi proverb alchimist spune: „Natura se bucură în natură, natura supune natura, natura domină natura“[257], iar această lege a inversării opuselor în inconștient este însuflețită de acest ritual magic. Răspândirea generală și semnificația motivului fugii magice se bazează pe acest adevăr psihologic fundamental.

În acest basm, obiectele aruncate în spate nu se schimbă, dar îi 1534
captează atenția fecioarei-demon care îl urmărește pe erou. Eșarfa și batista sunt produse ale meșteșugurilor și eforturilor umane, așa că pot fascina o ființă umană. În plus, ele sunt produse ale muncii femeilor și, astfel, aparținând unui bărbat, întruchipează o anumită diferențiere a propriei sale naturi feminine, care îl ajută să se apere de forțele nedomesticite ale animei. Al treilea obiect este o oglindă, un obiect folosit în multe practici magice ca mijloc de a obține cunoștințe secrete. În China, oglinzile sunt purtate pe spate pentru a izgoni demoni malefici[258]. De asemenea, vasiliscul poate fi ucis dacă i se pune o oglindă în fața privirii sale letale, astfel încât să lovească animalul însuși[259]. Oglinda dublează imaginea obiectelor reflectate și, în calitate de copie, face vizibil și indică psihicul în funcția sa de a genera imagini și de conștientizare. Simbolul oglinzii este așadar leacul adecvat pentru a evita amestecarea în inconștient. Această situație este ilustrată în scena animată în care urmăritoarea, uluită, fascinată și confuză, se oprește să-și studieze propria imagine. Conștientizarea care survine apoi, „aceasta ești tu“, îi oprește

[257] [Democrit, în M. Berthelot, *Collection des ancien alchimistes grecs*, vol. 2, Georges Steinheil Éditeur, Paris, 1888, p. i, 3.]

[258] Vezi G. Róheim, *Spiegelzauber*, *passim*.

[259] Vezi Bächtold-Stäubli, *s.v. Basilisk* („vasilisc“).

atacul distructiv și nestăpânit, stabilind o graniță între eul conștient și inconștient[260].

1535 Totuși, după această încercare de separare încununată de succes, întreaga situație psihologică este diferită de cum era înainte, iar omul a reușit să câștige un premiu important: firul de păr roșu, pe care l-a smuls de la femeia magică. Se spune despre anima că poate fi găsită la un anumit izvor, ca în „Tapairu, frumusețea de pe tărâmul zânelor", adică la originea vieții, pe care ea însăși o întruchipează. Ea strălucește precum soarele, astfel că acestei figuri îi sunt atribuite puterea luminii și iluminarea[261]. Este caracterizată ca sursă a conștiinței, fiindcă trupul întunecat al inconștientului radiază lumina conștiinței. Este evident că femeia posedă înțelepciune divină ascunsă, pe care bărbatul o fură ulterior. Această cunoaștere edificatoare este ascunsă într-un singur fir de păr roșu al zeiței de la izvor. Părul roșu indică trăsătura solară a purtătorului acestuia[262]. Deoarece își are originea în

[260] Vezi strania „imagine in oglindă" a luptei fantastice a celor trei fete magice (figuri anima) din „Fiul împăratului și monstrul (căpcăunul)". Fecioarele au fugit de erou în Magic și, lăsând în urmă un pieptene, o piatră și o oglindă, mai întâi s-a înălțat o pădure, apoi un castel, iar în cele din urmă un râu. Dar buzduganul eroului a zdrobit castelul, pumnalul lui a tăiat pădurea și a despărțit râul, astfel că le-a prins din urmă pe fete. Acestea i-au spus că ridicaseră obstacolele de teamă că le va omorî. Aici, anima a încercat să scape de eroul agresiv fugind în inconștient, dar cu vitalitate pământească (buzduganul care zdrobește bariere) și rațiune (pumnalul care despică), mintea conștientă este suficient de puternică încât să captureze imaginea sufletului.

[261] Vezi Jung: „În anima se desfășoară *solificatio*. Acest proces corespunde neîndoielnic iluminării, *illuminatio*. Atare reprezentare cvasimistică se opune atitudinii raționaliste a conștiinței, care, ca formă supremă de înțelegere și judecată, cunoaște doar clarificarea intelectuală. [...] Este deci evident că se pregătește o iluminare a inconștientului care va avea mai mult caracter de *illuminatio* decât de «explicație» rațională. *Solificatio* e la o distanță infinită de conștiință și îi apare acesteia ca o himeră" — C.G. Jung, OC 12, *Psihologie și alchimie*, §68.

Vezi și relația anima–soare din basmul „Băiatul care s-a însurat cu soarele", în care singurul fiu rămas în viață al unei biete văduve o vindecă, cu ajutorul Corbului, pe fiica soarelui și o aduce la el acasă. În acest basm, soarele și oul de aur sunt simboluri ale nou-dobânditei conștiințe. Vezi și „Cum a cucerit-o Eme'mqut pe fiica Omului-Soare".

[262] Despre „eroul soare, «tânăr, frumos, cu bucle de foc, într-un veșmânt alb și o mantie purpurie, cu o coroană de foc»", vezi C.G. Jung, OC 5, *Simboluri ale*

cap, părul în sine simbolizează gândurile și cunoașterea intelectuală. Astfel, secrete profunde ale lumii sunt ascunse în părul ei magic. Însă eroul nu îi împărtășește înțelepciunea, ci transferă conținutul prețios suveranului său. Acest lucru indică faptul că este ceva ce eroul nu poate integra singur, ci are atât de multă valoare colectivă, încât aparține publicului general. Doar o persoană superioară, cu un anumit titlu — reprezentată aici de împărat — poate despica părul. Acest lucru nu se referă la „despicarea firului de păr în patru", în sensul negativ de a fi mofturos sau pretențios, ci în sensul pozitiv de a aplica o abilitate subtilă și precisă de a diferenția. Doar o persoană cu o astfel de capacitate poate face înțelepciunea provenită de la anima, adică din inconștient, să fie fructuoasă pentru mintea conștientă. Eroul basmului găsește un câștig material, ceea ce simbolizează o salvare și reînnoire mai mult vitală decât spirituală a vieții ce decurge din inconștient, din nevoie interioară. Cum nu a putut să vorbească cu anima, nici să o învingă, el nu poate profita de avantajul spiritual și îl proiectează asupra figurii persoanei superioare.

În părul animei, împăratul găsește toate lucrurile importante, 1536
„despre tot ce s-a făcut de la crearea lumii încoace". Sufletul conține întregul trecut al omenirii, toate etapele anterioare ale dezvoltării de la mineral la plantă și la animal. Astfel, se consideră adesea că anima deține înțelepciune superioară. În basmul arawak „Arawanili, primul vraci", o frumoasă sirenă îl învață pe erou să folosească un clopoțel magic împotriva tuturor bolilor. În acest sens, anima întruchipează științele naturale; astfel, eroul din „Bătrânul din Cury" și-a dobândit

transformării, §164; pentru legătura dintre soare și culoarea roșie, vezi C.G. Jung, *Mysterium Coniunctionis*, traducere de Dana Verescu, Trei, București, 2005 (OC 14/1), §110. Pentru identificarea părului cu viața, vezi F.J. Dölger, „*Ichthys*", vol. 2, pp. 298 și urm. Vezi aceeași referință despre tăierea părului ca sfințire a morții și element de sacrificiu în Bächtold-Stäubli, *s.v. Haar* („păr"). Părul roșu trezește suspiciuni, dar este dezirabil și frumos. Adesea, un singur fir de păr conține atât viața, cât și puterea. În Serbia, Croația și Bosnia se crede că „dacă *vila* își pierde chiar și un singur fir de păr de pe cap, trebuie să-și piardă viața". Vezi și Bächtold-Stäubli, despre tăierea părului unui om posedat sau al unei vrăjitoare, ca exorcism. Aceste amplificări arată că un erou mai puternic decât cel din basmul balcanic de mai sus nu ar fi fost nevoit să fugă, ci ar fi dus izbăvirea [lit. „ex-demonizarea"] animei până la sfârșit.

cunoștințele medicale și magice de la o sirenă recunoscătoare. Astfel de figuri feminine ce dețin înțelepciune sunt cunoscute și în afara tărâmului basmelor, cum ar fi personificarea feminină Sapientia Dei, așa cum este ea reprezentată în Cartea înțelepciunii lui Solomon și a fost venerată în unele școli gnostice, a cărei idolatrizare a fost continuată mai târziu de alchimiști. Aceasta l-a ajutat pe Dumnezeu la crearea lumii[263], de aceea îi cunoaște toate secretele. Corespunde cu Ennoia a lui Simon Magul, Barbelo, Sophia Gnostică etc. Este reflecția lui Dumnezeu însuși, dar este și instrumentul prin care Dumnezeu își transformă cunoștințele în acte creative[264]. Acest lucru corespunde perfect conceptului fundamental din povestea noastră, conform căruia prin această figură misterioasă a femeii, Dumnezeu „a vrut să-l ajute pe omul sărac să dezvăluie secrete ascunse până acum". Astfel, se spune că sufletul este instrumentul prin care Dumnezeu își dezvăluie secretele omului. Carus a exprimat aceeași idee:

1537 > Însă este o certitudine că, acolo unde ni se permite să folosim predicatul înțelepciunii într-o asemenea măsură, este în orice caz cel mai profund și mai central sens să ne gândim la un fel de conștiință superioară aflată acolo în același timp, despre care nu reușim să ne formâm o idee, și al cărei concept, prin urmare, ca necunoscut, coincide cu conceptul unui inconștient suprem. Pe scurt, doar din acest punct de vedere înțelegem că ceea ce am numit noi divinitatea inconștientului este acordată doar în imensitatea și incomprehensibilitatea unei conștiințe divine supreme[265].

1538 Ideea unei uniuni mistice a sufletului cu Înțelepciunea lui Dumnezeu reprezintă un arhetip. Iar astfel se explică apariția animei

[263] Vezi *Solomon* 8.4: „Pătrunsă în știința lui Dumnezeu, ea este aceea care alege între lucrurile Lui" (versiunea Douay-Rheims. Vezi și *ibidem*, 7, 21 și 25).

[264] Vezi G.R.S. Mead, *Fragments*, pp. 330 și urm. În India, zeița Parvati are o funcție similară — vezi H. Zimmer, „The Indian World Mother", pp. 73, 76–77.

[265] C.G. Carus, *Psyche*, Leipzig, 1931, pp. 400 și urm.

în basmele din toată lumea, întruchipată ca o femeie misterioasă și minunată. Selecția de basme de mai sus vă poate oferi o perspectivă asupra suișurilor și coborâșurilor experienței anima, care conduce și ghidează omul. În plus, vă poate oferi o idee vagă despre cât de dificilă se dovedește a fi sarcina întâlnirii cu această figură a propriului inconștient. Această întâlnire sau căutare a animei este rareori prezentată în scene scurte, episodice, ci mai degrabă ca parte a unui lanț de evenimente și aventuri, care pot fi grupate cel mai bine ca „marea călătorie/expediție" sau „călătoria pe mare în timpul nopții" a eroului. Această călătorie lungă, subtilă și plină de aventuri constituie procesul unui *auseinandersetzung* profund cu fenomenele prezentate și explicate anterior, prin care un individ este condus treptat către obiectivul secret al integralității interioare[266].

[266] Desigur, aceeași lege se aplică și psihicului feminin. Aceleași arhetipuri apar și acolo, dar cu un semn diferit sau un alt sens. O umbră feminină însoțește psihicul feminin. Animusul unei femei corespunde cu anima bărbatului. Deoarece numărul și variantele basmelor în care apar aceste figuri în prim-plan este mai mic decât al acelora care reflectă figurile psihicului masculin, și fiindcă doar o scurtă analiză ar fi inadecvată, dar, în același timp, ar distrage atenția, acestea vor fi rezumate în volumul 2, în secțiunea despre misiunea fecioarei.

BIBLIOGRAFIE

Aarne, Antti, *Vergleichende Märchenforschungen. Akademische Abhandlung*, Druckerei der Finnischen Literaturgesellschaft, Helsingfors, 1908.

Aarne, Antti, „Die magische Flucht, eine Märchenstudie", în *Folklore Fellow Communications*, nr. 92, 1930.

Aarne, Antti, *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*, The Finnish Academy of Science and Letters, Helsinki, 1961.

Abegg, Emil, „Krishnas Geburt und das indische Weihnachtsfest", în *Mitteilungen der Geographisch-Ethnographischen Gesellschaft Zürich*, vol. 38, 1937/1938, pp. 29–57.

Abegg, Emil, *Indische Psychologie*, Rascher Verlag, Zürich, 1945.

Abraham, Karl, „Traum und Mythus", eine Studie zur Völkerpsychologie, în *Schriften zur angewandten Seelenkunde*, nr. 4, ed. Sigmund Freud, Fran Deuticke, Leipzig și Viena, 1909, Verlags-Nr. 1517.

Abt, Regina și Bosch, Irmgard/Mackrel, Vivienne, *Traum und Schwanger schaft. Eine Untersuchung von Träumen schwangerer Frauen*, Daimon Verlag, Einsiedeln, 1996.

Afanaßjew, Alexander N., *Russische Volksmärchen* . Deutsch von Anna Meyer, C.W. Stern (Buchhandlung L. Rosner) Verlag, Viena, 1906.

Ahlqvist, August, *Über die Sprache der Nord-Ostjaken. Sprachtexte, Wörtersammlung und Grammatik*, în *Forschungen auf dem Gebiete der ural-altaischen Sprachen*, III.1, Helsingfors, 1880, p. 194.

Aichele, Walther (ed.), *Zigeunermärchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1926.

Aigremont, Dr., *Volkserotik und Pflanzenwelt. Eine Darstellung alter wie moderner erotischer und sexueller Gebräuche, Vergleiche, Benennungen, Sprichwörter, Redewendungen, Rätsel, Volkslieder erotischen Zaubers und Aberglaubens, sexueller Heilkunde, die sich auf Pflanzen beziehen*, Erster Band, Hallescher Verlag für Literatur und Musik, Gebr. Trensinger, Halle a. S., 1909.

Aigremont, Dr., *Fuss- und Schuh-Symbolik und -Erotik: Folkloristische und sexualwissenschaftliche Untersuchungen*. Mit einem Geleitwort von Dr. Friedrich S. Krauss, Deutsche Verlags-Aktien-Gesellschaft, Leipzig, 1909.

Alexander, Hartley Burr, „Latin-American Mythologies", în Herbert Louis Gray (ed.), *Mythology of All Races*, vol. 2, Marshall Jones Company, Boston, 1920.

Altmann, Christine (ed.), *Kleine Märchenzeitung Schweizerischen Märchengesellschaft SMG*, 3. Jahrgang, Mai 1998.

Anonim, „Historia de los mexicanos por sus pinturas", în Joaquín García Icazbalceta (ed.), *Nueva colección de documentos para la historia de México*, vol. 5, Díaz de León, Mexic, 1888–1892.

Árnason, J., *Íslenzkar þjóðsögur og æfintýri* (*Basme populare și legende din Islanda*) [în islandeză], J.C. Hinrichs, Leipzig, 1862.

Asbjørnsen, Peter Christen, *Norske huldre-eventyr og folkesagn*, vol. 1, P.T. Steensballe, Christiania, 1870.

Asbjørnsen, Peter Christen și Moe, Jørgen, *Norske folkeeventyr*, P.T. Steensballe, Christiania, 1852.

Ashliman, D.L. (ed.), *A Guide to Folktales in the English Language: Based on the Aarne-Thompson Classification System*, Greenwood Press, New York, 1987.

Ashliman, D.L. (ed.), *The Grimm Brothers' Children's and Household Tales (Grimms' Fairy Tales)*, Princeton University Press, Princeton, 1998–2009.

Astrup, Eivind, *Unter den Nachbarn des Nordpols*, H. Haessel Verlag, Leipzig, 1905, autorisierte Übersetzung aus dem Norwegischen von Margarethe Langseldt.

Aurelius, Marcus, *The Meditations*, trad. George Long, The Peter Pauper Press Inc., Mount Vernon, 1957 [trad. rom.: Marcus Aurelius, *Gânduri*

către sine însuși, ediție bilingvă, traducere din greaca veche, studiu introductiv și note de Cristian Bejan, Humanitas, București, 2013].

Avenstrup, Age și Treitel, Elisabeth, *Isländische Märchen und Volksagen*, Axel Juncker Verlag, Berlin, 1919.

Bachofen, Johannn Jakob, „An Essay on Ancient Mortuary Symbolism", in *Myth, Religion, & Mother Right, selected writings of J.J. Bachofen*, trad. Ralph Manheim, Bollingen Series LXXXIV, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1973, pp. 19–65.

Bachofen, Johann Jakob, *Versuch über die Gräbersymbolik der Alten*, Bahnmaier's Buchhandlung (C. Detloff), Basel, 1859.

Bachofen, Johann Jakob, *Das Mutterrecht: Eine Untersuchung über die Gynaikokratie der alten Welt nach ihrer religiösen und rechtlichen Natur*, Krais & Hoffmann, Stuttgart, 1861.

Bachofen, Johann Jakob, *Das Lykische Volk und seine Bedeutung für die Entwicklung des Altertums*, Herder'sche Verlagsbuchhandlung, Freiburg i. Br., 1862.

Bachofen, Johann Jakob, *Der Baer in den Religionen des Alterthums*, Ch. Meyri, Basel, 1863.

Bachofen, Johann Jakob, *Die Unsterblichkeitslehre der orphischen Theologie auf den Grabdenkmälern des Alterthums. Nach Anleitung einer Vase aus Canosa im Besitz des Herrn Prosper Biardot in Paris*, dargestellt von Dr. J.J. Bachofen mit einer Tafel in Farbendruck, Felix Schneider's Buchhandlung, Basel, 1867.

Bachofen, Johann Jakob, *Die Sage von Tanaquil. Eine Untersuchung über den Orientalismus in Rom und Italien*, J.C.B. Mohr, Heidelberg, 1870.

Bächtold-Stäubli, Hanns, *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, W. de Gruyter & Co. vol. I–VII, Berlin și Leipzig, 1927–1936; vol. VIII–X, Berlin, 1936–1942; editor unter bes. Mitwirkung von E. Hoffmann-Krayer und Mitarbeit zahlreicher Fachgenossen.

Bargheer, Ernst, *Eingeweide. Lebens- und Seelenkräfte des Leibesinneren im deutschen Glauben und Brauch*, Walter de Gruyter & Co., Berlin și Leipzig, 1931.

Bastian, Adolf, *Beiträge zur vergleichenden Psychologie. Die Seele und ihre Erscheingungsweisen in der Ethnographie*, Ferd. Dümmler's Verlagsbuch handlung (Harrwitz und Grossmann), Berlin, 1868.

Bastian, Adolf, *Die Verbleibs-Orte der abgeschiedenen Seele, Ein Vortrag in erweiterter Umarbeitung*, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1893.

Batchelor, John, *Specimens of Ainu Folk-Lore*, în *Transactions of the Asiatic Society of Japan*, R. Meiklejohn & Company, Yokahama, 1880.

Batchelor, John, *The Ainu of Japan. The Religion, Superstitions, and General History of the Hairy Aborigines of Japan*, The Religious Tract Society, Londra, 1892.

Batchelor, John, *The Ainu and Their Folk-Lore*, The Religious Tract Society, Londra, 1901.

Baumann, Dieter, „Individuation in the Spirit of Love", în *The Fountain of the Love of Wisdom: an Homage to Marie-Louise von Franz*, ed. Emmanuel Kennedy-Xypolitas, Chiron Publications, Wilmette, Illinois, 2006, pp. 167–176.

Baynes, Charlotte, „Der Erlösungsgedanke in der christlichen Gnosis", în *Eranos-Jahrbuch 1937: Gestaltung der Erlösungsidee in Ost und West II*, ed. Olg Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1938, pp. 155–209.

Beit, Hedwig von, *Das Märchen. Sein Ort in der geistigen Entwicklung*, Francke Verlag, Berna și München, 1965.

Beit, Hedwig von, *Symbolik des Märchens*, Band 1, 8. Auflage, Francke Verlag, Tübingen, 1997.

Berthelot, Marcellin, *Collection des anciens alchimistes grecs*, vol. 2, Georges Steinheil Éditeur, Paris, 1888.

Boas, Franz, „The Central Eskimo", în *Sixth Annual Report of the Smithsonian Institution*, Smithsonian Institution, Bureau of Ethnology, Washington, D.C., 1888.

Boas, Franz, *Sagen der Kootenay*, în *Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte*, Berlin, 1891.

Boas, Franz, *Chinook Texts*, U.S. Bureau of American Ethnology, Bulletin no. 20, 1894.

Boas, Franz, *Indianische Sagen von der Nord-Pacifischen Küste Amerikas*, Verlag von A. Asher & Co., Berlin, 1895.

Boas, Franz, *The Mythology of the Bella Coola Indians*, Memoirs of the American Museum of Natural History, New York, 1898.

Boas, Franz, *Tsimshian Mythology*, U.S. Bureau of American Ethnology, Government Printing Office, Washington, D.C., 1916.

Boehm, Max și Specht, Franz (eds.), *Lettisch-litauische Volksmärchen* (*MdW*), ed. Fr. von der Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1924.

Bogoras, Waldemar, *Tales of the Yukaghir, Lamut, and Russanized Natives of Eastern Siberia*, Anthropological Papers of the American Museum of Natural History, New York, 1918.

Bolte, Johannes, „Das Märchen vom Gevatter Tod", în *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, ed. Karl Weinhold, 4. Jahrg. 1894, nr. 4, pp. 34–40.

Bolte, Johannes și Polívka, Georg, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*, vol. 1, Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, Th. Weicher, Leipzig, 1913.

Bolte, Johannes și Polívka, Georg, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*, vol. 2, Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, Th. Weicher, Leipzig, 1915.

Bolte, Johannes și Polívka, Georg, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*, vol. 3, Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, Leipzig, 1918.

Bolte, Johannes și Polívka, Georg, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*, vol. 4, Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, Leipzig, 1930.

Bolte, Johannes și Polívka, Georg, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*, vol. 5, Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, Th. Weicher, Leipzig, 1932.

Bolte, Johannes și Mackensen, Lutz, *Handwörterbuch des deutschen Märchens*, 2 vol., W. de Gruyter & Co., Berlin și Leipzig, 1930/1934.

Bousset, Wilhelm, *Die Himmelsreise der Seele*, *Archiv für Religion swissenschaft*, Band IV, Tübingen și Leipzig, 1901.

Bousset, Wilhelm, *Hauptprobleme der Gnosis*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1907.

Brett, William Henry, *Legends and Myths of the Aboriginal Indians of British Guiana*, William Wells Gardner, Londra, 1880.

Brie, Maria, *Das Märchen im Lichte der Geisteswissenschaft*, Preuß und Jünger (Inh. Kropff und Weinberger), Breslau, 1922.

Brinton, Daniel G., *Nagualism. A Study in Native American Folklore and History*, Macmillan & Company, Philedelphia, 1894.

Carnochan, F.G. și Adamson, Hans Christian, *The Empire of Snakes*, Frederick Stokes & Co., New York, 1935.

Carus, Carl Gustav, *Psyche, zur Entwicklungsgeschichte der Seele*, Flammer und Hoffmann, Pforzheim, 1846.

Carus, Carl Gustav, *Psyche, zur Entwicklungsgeschichte der Seele*, Kröners Taschenausgabe, nr. 98, mit einem Nachwort, ed. R. Marx, Alfred Kröner Verlag, Leipzig, 1931.

Carus, Carl Gustav, *Psyche, Part One: The Unconscious*, trad. R. Welch, Spring Publications, New York, 1970.

Castrén, A., *Ethnologische Vorlesungen über die altaischen Völker*, A. Schiefner, St. Petersburg, 1857.

Chamberlain, Basil Hall, *Aino Folk-Tales*, The Folk-Lore Society, Londra, 1888.

Chatelain, Héli, *Folk-Tales of Angola: Fifty Tales, with Ki-Mbundu text, Literal English Translation, Introduction, and Notes*, Houghton, Miffiin and Company, Boston și New York, 1894.

Christensen, Arthur (ed.), *Märchen aus Iran* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen, Eugen Diederichs Verlag, Jena, 1939.

Collum, V.C.C., „Die schöpferische Mutter-Göttin der Völker keltischer Sprache, ihr Werkzeug, das mystische «Wort», ihr Kult und ihre Kult-Symbole", în *Eranos-Jahrbuch 1938: Gestalt und Kult der „Grossen Mutter"*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1939, pp. 221–324.

Couch, Mabel Quiller, *Cornwall's Wonderland*, J.M. Dent & Sons Ltd., Londra și Toronto, 1914.

Croker, Thomas Crofton, *Fairy Legends and Traditions of the South of Ireland*, partea III, John Murray, Londra, 1828.

Cumont, Franz, *The Oriental Religions in Roman Paganism*, Open Court, Chicago, 1911.

Curtin, Jeremiah, *Creation Myths of Primitive America: in Relation to the Religious History and Mental Development of Mankind*, Little, Brown and Company, Boston, 1898.

Danzel, Hedwig și Danzel, Theodor Wilhelm, *Sagen und Legenden der Südsee-Insulaner (Polynesien)*, Folkwang-Verlag, Hagen i.W. und Darmstadt, 1923.

Danzel, Theodor Wilhelm, „The Psychology of Ancient Mexican Symbolism", în *Spiritual Disciplines: Papers form the Eranos Yearbooks*, Bollingen XXX-4, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1960, pp. 102–114.

Deursen, Arie van, *Der Heilbringer. Eine ethnologische Studie über den Heilbringer bei den Nordamerikanischen Indianern*, J.B. Wolters Uitgevers-Maatschappij, Gröningen–Den Haag–Batavia, 1931.

Deussen, Paul (trad.), *Die Geheimlehre des Veda*, ed. a V-a, F.A. Brockhaus, Leipzig, 1919.

Deussen, Paul, *Sixty Upanishads of the Veda*, 2 vol., trad. V.M. Bedekar și G.B. Palsule, Motilal Banarsidass, Delhi, 1980/1997.

Dieterich, Albrecht, *Abraxas. Studien zur Religionsgeschichte des späten Altertums*, B.G. Teubner, Leipzig, 1891.

Dieterich, Albrecht, *Nekyia. Beiträge zur Erklärung der neuentdeckten Petrusapokalypse*, ed. a II-a, B.G. Teubner, Leipzig, 1893.

Dieterich, Albrecht, *Eine Mithrasliturgie*, ed. Otto Weinreich, B.G. Teubner, Leipzig și Berlin, 1923.

Dirr, Adolf (ed.), *Kaukasische Märchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1922.

Dixon, Roland, „Some Coyote Stories from the Maidu Indians", în *The Journal of American Folk-Lore*, 13 [1900[, pp. 267–269.

Dölger, Franz Joseph, *Ichthys. Das Fischsymbol in frühchristlicher Zeit*, vol. 1, Kommission der Herder'sche Verlagsbuchhandlung zu Freiburg i. Br. und d. Buchhandlung Spithover zu Rom, Freiburg i. Br., 1910.

Dölger, Franz Joseph, *Ichthys. Der Heilige Fisch, in den antiken Religionen und im Christentum*, vol. 2, Verlag der Aschendorffschen Verlagsbuchhandlung, Münster i. W., 1922, pp. 454–507.

Dölger, Franz Joseph, „Antike Parallelen zum leidenden Dinocrates in der Passio Perpetuae", în *Antike und Christentum. Kultur- und religionsgeschichtliche Studien*, vol. 2, 1930, pp. 1–40.

Dorsey, George A., *Traditions of the Skidi Pawnee*, Houghton, Mifflin and Company, Boston și New York, 1904a.

Dorsey, George A., *The Mythology of the Wichita*, Carnegie Institution of Washington, Washington DC, 1904b.

Dorsey, George A. și Kroeber, Alfred L., *Traditions of the Arapaho collected under the Auspices of the Field Columbian Museum of the American Museum of Natural History*, Field Columbian Museum, Chicago, 1903.

Dottin, Georges, *Manuel pour servir à l'Etude de l'Antiquité Celtique*, ed. a II-a, Librairie ancienne Honoré Champion, Édouard Champion, Paris, 1915.

Durán, Fray Diego, *The History of the Indies of New Spain*, traducere, adnotare și introducere de Doris Heyden, University of Oklahoma Press, Norman, 1994 [1588].

Ebersold, Walter, *Unsere Märchen*, Roter Reiter-Verlag, Zürich, 1946.

Ehrentreich, Alfred (ed.), *Englische Volksmärchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen, Eugen Diederichs Verlag, Jena, 1938.

Ehrenreich, Paul, „Beiträge zur Völkerkunde Brasiliens", în *Veröffen tlichungen aus dem Kgl. Museum für Völkerkunde*, vol. 2, Museum für Völkerkunde, Berlin, 1891.

Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichen den Erzählforschung, Walter de Gruyter, Berlin, 1979.

Erman, Adolf, *Die Religion der Ägypter. Ihr Werden und Vergehen in Vier Jahrtausenden*, Walter de Gruyter, Berlin și Leipzig, 1934.

Ernst, Paul (ed.), *Tausend und ein Tag / Orientalische Erzählungen*. Erster Band, ausgew. and eingel. v. Paul Ernst. Übertr. v. Felix Paul Greve, Insel-Verlag, Leipzig, 1909.

Evans, Ivor H.N., „Folk Stories of the Tempassuk and Tuaran Districts, British North Borneo", in *Journal of the Royal Anthropological Institute*, nr. 43, 1913.

Evans-Wentz, W.Y., *The Tibetan Book of the Dead*, ed. a II-a, Oxford University Press, Oxford, 2000.

Fison, Lorimer, *Tales from Old Fiji*, Alexander Moring Ltd., Londra, 1904.

Franz, Marie-Louise von, *Aurora Consurgens, A Document Attributed to Thomas Aquinas on the Problem of Opposites in Alchemy*. A Companion Work to C.G. Jung's *Mysterium Coniunctionis*, trad. R.F.C. Hull și A.S.B. Glover, Princeton University Press, Princeton NJ, 1977, Bollingen Series LXXVII.

Franz, Marie-Louise von, *The Feminine in Fairy Tales*, Shambhala, New York, 2001.

Franz, Marie-Louise von, *The Interpretation of Fairy Tales (An Introduction to the Psychology of Fairy Tales)*, Spring Publications Inc., New York, 1970.

Franz, Marie-Louise von, *Number and Time: Reflections Leading Towards a Unification of Depth Psychology and Physics*, trad. Andrea Dykes, Rider & Company, Londra, 1974.

Franz, Marie-Louise von, *Projection and Re-Collection in Jungian Psychology: Reflections of the Soul*, Inner City, Toronto, 1995.

Franz, Marie-Louise von, *The Psychological Meaning of Redemption Motifs in Fairytales*, Inner City, Toronto, 1980.

Franz, Marie-Louise von, *Psychologische Märcheninterpretation* , Verlag Stiftung für Jung'sche Psychologie, Küsnacht, 2012.

Franz, Marie-Louise von, *Symbolik des Märchens*, Verlag Stiftung für Jung'sche Psychologie, Küsnacht, 2015.

Franz, Marie-Louise von, „Marie-Louise von Franz im Film von Françoise Selhofer", în *Jungiana*, Reihe A, Band 2, 1989.

Frazer, James George Sir, *Golden Bough: A Study in Magic and Religion*, Macmillan & Co., New York, 1922 [trad. rom.: James George Frazer, *Creanga de aur*, traducere de Octavian Nistor, note de Gabriela Duda, Minerva, București, 5 vol., 1980].

Frobenius, Leo, *Das Zeitalter des Sonnengottes*. Erster Band, Druck und Verlag von Georg Reimer, Berlin, 1904.

Führer, Maria, *Nordgermanische Götterüberlieferung und deutsches Volks märchen. 80 Märchen der Brüder Grimm vom Mythus her beleuchtet*, Neuer Filser-Verlag, München, 1938.

Gardner, John și Maier, John/Henshaw, Richard, *Gilgamesh*, Alfred A. Knopf, Inc., New York, 1984.

Gautz, Jeffrey, *The Mabinogion*, Penguin Books, Londra, 1976.

Gerber, Irene, „Yonec. Zu einer Märchendichtung der Marie de France", in *Jungiana*, Reihe A, Band 9, 2000, pp. 53–96.

Gill, William Wyatt, *Myths and Songs from the South Pacific*, Henry S. King & Co, Londra, 1876.

Goethe, Johann Wolfgang von, *Theory of Colors*, trad. Charles Lock Eastlake, John Murray, Londra, 1840.

Goethe, Johann Wolfgang von, *Faust, Parts I and II* (o versiune prescurtată tradusă de Louis MacNeice), Faber & Faber, Londra, 1951.

Goethe, Johann Wolfgang von, *Faust: A Tragedy*, ed. a 11-a, trad. Walter Arndt, ed. Cyrus Hamlin, Norton & Company, New York, 1976/2001 [trad. rom.: J.W. von Goethe, *Faust*, traducere de Lucian Blaga, cu ilustrații de Franz Xaver Simm, ediție îngrijită de Dan Flonta, Humanitas, București, 2015].

Graulich, Michel, *Myths of Ancient Mexico*, trad. Bernard R. Ortiz de Montellano și Thelma Ortiz de Montellano, University of Oklahoma Press, Norman, 1997.

Gregg, Josiah, *Commerce of the Prairies: or, The journal of a Santa Fé trader, during eight expeditions across the great western prairies, and a residence of nearly nine years in northern Mexico*, vol. 2, J.W. Moore, Philadelphia, 1855.

Gregory, Lady Augusta, *Gods and Fighting Men: The Story of the Tuatha De Danaan and of the Fianna of Ireland, arranged and put into English*, John Murray, Londra, 1904.

Grierson, Elizabeth W., *The Scottish Fairy Book*, J.B. Lippincott Company, Philadelphia și New York, 1910.

Grimm, Frații, *Irische Elfenmärchen*, Friedrich Fleischer, Leipzig, 1826.

Grimm, Jakob și Wilhelm, *The Complete Grimm's Fairy Tales*, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1975.

Grimm, Wilhelm și Jacob (eds.), *Kinder- und Hausmärchen, gesammelt durch die Brüder Grimm* (*MdW*), Band 3, ed. Fr. v. d. Leyen, Verlag der Dieterich'schen Buchhandlung, Göttingen, 1856.

Grimm, Jacob, *Deutsche Mythologie*, vol. 1, ed. a 11-a, Dieterische Buchhandlung, Göttingen, 1844.

Grimm, Jacob Ludwig Karl, *Grimm's Household Tales, With the Author's Notes by Jacob Grimm*, trad. Margaret Hunt, G. Bell & Sons, Londra, 1884, 1910.

The Complete Grimm's Fairy Tales, introducere de Padraic Colum, comentariu folcloric de Joseph Campbell, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1975.

Grünbaum, Max, *Gesammelte Aufsätze zur Sprach- und Sagenkunde*, ed. Felix Perles, S. Calvary & Co., Berlin, 1901.

Guest, Charlotte, *The Mabinogion* (1906), trad. Charlotte Guest, introducere de Rev. R. Williams, M.A. Everyman's Library, ed. Ernest Rhys, J.M. Dent & Sons Ltd. / E.P. Dutton & Co. Inc., Londra / New York, 1937.

Güntert, Hermann, *Der arische Weltkönig und Heiland. Bedeutungsgeschichtliche Untersuchungen zur indo-iranischen Religionsgeschichte und Altertumskunde*, Max Niemeyer, Halle a. S., 1923.

Guterman, Norbert (trad.), *Russian Fairy Tales*, comentariu de Roman Jakobson, Pantheon Books, New York, 2006.

Hahn, Johann Georg von (Übers.), *Griechische und albanesische Märchen*, vol. 1, Verlag v. Wilhelm Engelmann, Leipzig, 1864.

Hahn, Johann Georg von (Übers.), *Griechische und albanesische Märchen*, vol. 2, Verlag v. Wilhelm Engelmann, Leipzig, 1864.

Hamann, Hermann, „Die literarischen Vorlagen der Kinder- und Hausmärchen und ihre Bearbeitung durch die Brüder Grimm", în *Palaestra XLVII, Untersuchungen und Texte aus der deutschen und englischen Philologie*, Band 47, ed. Alois Brandl, Gustav Roethe și Erich Schmidt, Mayer & Müller, Berlin, 1906.

Hambruch, Paul (ed.), *Südseemärchen aus Australien, Neu-Guinea, Fidji, Karolinen, Samoa, Tonga, Hawaii, Neu-Seeland u.a.* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1921.

Hambruch, Paul (ed.), *Malaiische Märchen aus Madagaskar und Insulinde* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1922.

Hammitzsch, Horst, Schuster, Ingrid (eds.), *Japanische Volksmärchen* (*MdW*), übers. v. Fritz Rumpf, ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1964.

Hastings, James, *Encyclopædia of Religion and Ethics*, T. &. T. Clark and Charles Scribner's Sons, Edinburgh și New York, 1910.

Heraclitus, *The Complete Fragments, Translation and Commentary and The Greek text*, trad. William Harris, Middlebury College, Internet 1994.

Herder, Johann Gottfried von; Suphan, Bernhard (ed.), *Herders Sämmtliche Werke*, vol. 1–33, Weidmann'sche Buchhandlung, Berlin, 1877–1913.

Hertel, Johannes (ed.), *Indische Märchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1925.

Hertz, Wilhelm, *Aus Dichtung und Sage. Vorträge und Aufsätze*, ed. Karl Vollmöller, J.G. Cotta'sche Buchhandlung, Stuttgart și Berlin, 1907.

Hertz, Wilhelm, *Der Werwolf: Beitrag zur Sagengeschichte*, A. Kröner, Stuttgart, 1862.

Hoffman, Walter James, *The Menomini Indians*, în *Fourteenth Annual Report of the Bureau of Ethnology*, Government Printing Office, Washington, DC, 1896.

Hoffmeister, Johannes, *Wörterbuch der philosophischen Begriffe*, Der Philosophischen Bibliothek, Felix Meiner Verlag GmbH, Leipzig, 1944.

Hose, Charles și McDougall, William, *The Pagan Tribes of Borneo: A Description of Their Physical, Moral, and Intellectual Condition With Some Discussion of Their Ethnic Relations*, Macmillan & Company, Londra, 1912.

Isler, Gotthilf, „Jung, Carl Gustav", în *Enzyklopädie des Märchens*, vol. 7, Lieferung 2/3.

Isler, Gotthilf, „Franz, Marie-Louise von", în *Enzyklopädie des Märchens*, vol. 5, installment 1.

Jacob, Georg, „Märchen und Traum. Mit besonderer Berücksichtigung des Orients", în Georg Jacob și Theodor Menzel (eds.), *Beitr. z. Märchenforschung d. Morgenlandes*, Band 1, Orient-Buchhandlung Heinz Lafaire, Hanovra, 1923.

Jacobi, Jolande, *Die Psychologie von C.G. Jung. Eine Einführung mit Illustrationen*, Rascher Verlag, Zürich, 1939.

Jacobs, Joseph (ed.), *Celtic Fairy Tales*, David Nutt, Londra, 1892 (URL: www.sacred-texts.com).

James, Montagne Rhodes, *Tales from Lectoure*, Rosemary Pardoe, Chester, 2006.

Jegerlehner, Johannes, *Am Herdfeuer der Sennen, Neue Märchen aus dem Wallis*, aus dem Volksmund gesammelt, A. Francke, Berna, 1929.

Jochelson, Waldemar, *The Koryak*, în Franz Boas (ed.), *The Jesup North Pacific Expedition*, vol. VI, AMS Press, Inc., New York, 1975.

Jones, Ernest, *Der Alptraum in seiner Beziehung zu gewissen Formen des mittelalterlichen Aberglaubens*, Psychoanalytischer Verlag, Leipzig, 1912.

Jones, Gwyn, *Tales from Wales (Welsh Legends and Folk-Tales)*, Oxford University Press, Oxford, 1955.

Jung, Carl Gustav, *Alchemy vol. 1 and 2: The Process of Individuation. Notes on Lectures given at the Eidgenössische Technische Hochschule, Zürich*

November 1940–July 1941, redactat de Barbara Hannah, tipărit în formă privată, Zürich, 1960.

Jung, Carl Gustav, „Über den Archetypus. Mit besonderer Berücksichtigung des Animabegriffs", in *Zentralblatt für Psychotherapie*, vol. 9, nr. 5, 1936.

Jung, Carl Gustav, *Bericht über das Deutsche Seminar von Dr. C.G. Jung, 5.–10. Oktober 1931 in Küsnacht-Zürich*, ed. Olga von Koenig-Fachsenfeld, tipărit in formă privată, Stuttgart, 1932.

Jung, Carl Gustav, *Children's Dreams, Notes from the Seminar Given in 1936–1940*, ed. Lorenz Jung și Maria Meyer-Grass, trad. Ernst Falzeder și Tony Woolfson, Princeton University Press, Princeton, 2008.

Jung, Carl Gustav, *Memories, Dreams, Reflections*, ed. Aniela Jaffé, trad. Clara și Richard Winston, Vintage Books, New York, 1963 [trad. rom.: C.G. Jung, *Amintiri, vise, reflecții*, consemnate și editate de Aniela Jaffé, traducere de Daniela Ștefănescu, Humanitas, București, 1996].

Jung, Carl Gustav, *Seminar über Kinderträume und ältere Literatur über Traum-Interpretation* , a. d. ETH Zürich, ed. Hans H. Baumann, tipărit in formă privată, Zürich, 1936/1937.

Jung, Carl Gustav, *Collected Works* (= CW), vol. 1–20.

- „Address on the Occasion of the Founding of the C.G. Jung Institute, Zurich, 24 April 1948", în *The Symbolic Life*, CW 18, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1969]trad. rom.: „Cuvântare cu ocazia ședinței de înființare a Institutului C.G. Jung din Zürich (1948)", în *Opere complete 18/2. Viața simbolică. Diverse scrieri*, traducere de Radu-Gabriel Pârvu, Trei, București, 2019].
- „Archetypes of the Collective Unconscious", în *The Archetypes and the Collective Unconscious*, CW 9/1, ed. a II-a, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1969]trad. rom.: „Arhetipurile și inconștientul colectiv", in *Opere complete 9/1. Arhetipurile și inconștientul colectiv*, traducere de Daniela Ștefănescu și Vasile Dem. Zamfirescu, Trei, București, 2014].
- „Basic Postulates of Analytical Psychology", în *The Structure and Dynamics of the Psyche*, CW 8, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1970 [trad. rom.: „Problema fundamentală a psihologiei actuale", în *Opere complete 8. Dinamica inconștientului* , traducere de Viorica Nișcov, Trei, București, 2011].

- „Commentary on «The Secret of the Golden Flower»", în *Alchemical Studies*, CW 13, ed. a II-a, Routledge & Kegan Paul, Londra, 1967 [trad. rom.: „Comentariu la *Secretul Florii de Aur*", în *Opere complete 13. Studii despre reprezentările alchimice*, traducere de Daniela Ștefănescu, Trei, București, 2017].
- „Concerning the Archetypes, with Special Reference to the Anima Concept", în *The Archetypes and the Collective Unconscious*, CW 9/1, ed. a II-a, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1969]trad. rom.: „Despre arhetip cu o specială considerare a conceptului de anima", în *Opere complete 9/1. Arhetipurile și inconștientul colectiv*, ed. cit.].
- „Concerning Rebirth", în *The Archetypes and the Collective Unconscious*, CW 9/1, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1969 [trad. rom.: „Despre renaștere", în *Opere complete 9/1. Arhetipurile și inconștientul colectiv*, ed. cit.].
- „The Connection Between Spirit and Tree", în *Alchemical Studies*, CW 13, ed. a II-a, Routledge & Kegan Paul, Londra, 1967 [trad. rom.: „Explicații referitoare la pădure și copac", în *Opere complete 13. Studii despre reprezentările alchimice*, ed. cit.].
- „The Development of Personality", în *The Development of Personality*, CW 17, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1971]trad. rom.: „Privitor la devenirea personalității", în *Opere complete 17. Dezvoltarea personalității*, traducere de Viorica Nișcov, Trei, București, 2003].
- „Forward to Suzuki's «Introduction to Zen Buddhism»", în *Psychology and Religion: West and East*, CW 11, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1975]trad. rom.: „Cuvânt introductiv la Daisetz Teitaro Suzuki, *Marea Eliberare*", în *Opere complete 11. Psihologia religiei vestice și estice*, traducere de Viorica Nișcov, Trei, București, 2010].
- „General Aspects of Dream Psychology", în *The Structure and Dynamics of the Psyche*, CW 8, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1970 [trad. rom.: „Puncte de vedere generale despre psihologia visului", în *Opere complete 8. Dinamica inconștientului*, ed. cit.].
- „Marriage as a Psychological Relationship", în *The Development of Personality*, CW 17, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1971 [trad. rom.: „Căsnicia ca relație psihologică", în *Opere complete 17. Dezvoltarea personalității*, ed. cit.].

- „The Meaning of Psychology for Modern Man", în *Civilization in Transition*, CW 10, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1970 [trad. rom.: „Problema sufletului la omul modern", în *Opere complete 10. Civilizația în tranziție*, traducere de Adela Motoc și Christina Ștefănescu, Trei, București, 2003].
- „Mind and Earth", în *Civilization in Transition*, CW 10, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1970 [trad. rom.: „Suflet și pământ", în *Opere complete 10. Civilizația în tranziție*, ed. cit.].
- *Mysterium Coniunctionis*, CW 14, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1970]trad. rom.: *Opere complete 14/1. Mysterium Coniunctionis. Separarea și compunerea contrariilor psihice în alchimie*, traducere de Dana Verescu, Trei, București, 2005].
- „On the Nature of the Psyche", în *The Structure and Dynamics of the Psyche*, CW 8, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1970 [trad. rom.: „Reflecții teoretice despre esența psihicului", în *Opere complete 8. Dinamica inconștientului*, ed. cit.].
- „On the Nature of Dreams", în *The Structure and Dynamics of the Psyche*, CW 8, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1970]trad. rom.: „Despre esența viselor", în *Opere complete 8. Dinamica inconștientului*, ed. cit.].
- „On Psychic Energy", în *The Structure and Dynamics of the Psyche*, CW 8, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1970 [trad. rom.: „Despre energetica sufletului", în *Opere complete 8. Dinamica inconștientului*, ed. cit.].
- „On the Psychology of the Unconscious", în *Two Essays on Analytical Psychology*, CW 7, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1971 [trad. rom.: „Despre psihologia inconștientului", în *Opere complete 7. Două scrieri despre psihologia analitică*, traducere de Viorica Nișcov, Trei, București, 2003].
- „Paracelsus as a Spiritual Phenomenon", în *Alchemical Studies*, CW 13, ed. a II-a, Routledge & Kegan Paul, Londra, 1967]trad. rom.: „Paracelsus ca fenomen spiritual", în *Opere complete 13. Studii despre reprezentările alchimice*, ed. cit.].
- „The Phenomenology of the Spirit in Fairy Tales", în *The Archetypes and the Collective Unconscious*, CW9/1, ed. a II-a, Princeton University Press,

Princeton, 1969 [trad. rom.: „Contribuții la fenomenologia spiritului în basm", în *Opere complete 9/1. Arhetipurile și inconștientul colectiv*, ed. cit.].

- „The Philosophical Tree", în *Alchemical Studies*, CW 13, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1967 [trad. rom.: „Arborele filosofic", în *Opere complete 13. Studii despre reprezentările alchimice*, ed. cit.].
- „The Practical Use of Dream Analysis", în *The Practice of Psychotherapy*, CW 16, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1985]trad. rom.: „Aplicabilitatea practică a analizei viselor", în *Opere complete 16. Practica psihoterapiei*, traducere de Daniela Ștefănescu, Trei, București, 2013].
- „Problems of Modern Psychotherapy", în *The Practice of Psychotherapy*, CW 16, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1985]trad. rom.: „Problemele psihoterapiei moderne", în *Opere complete 16. Practica psihoterapiei*, ed. cit.].
- „A Psychological Approach to the Dogma of the Trinity", in *Psychology and Religion: West and East*, CW 11, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1975 [trad. rom.: „Încercare de interpretare psihologică a dogmei Trinității", în *Opere complete 11. Psihologia religiei vestice și estice*, ed. cit.].
- „The Psychological Aspects of the Kore", în *The Archetypes and the Collective Unconscious*, CW 9/1, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1969 [trad. rom.: „Despre aspectul psihologic al figurii zeiței Kore", în *Opere complete 9/1. Arhetipurile și inconștientul colectiv*, ed. cit.].
- „Psychological Aspects of the Mother Archetype", în *The Archetypes of the Collective Unconscious*, CW 9/1, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1969]trad. rom.: „Aspectele psihologice ale arhetipului mamei", în *Opere complete 9/1. Arhetipurile și inconștientul colectiv*, ed. cit.].
- „Psychological Commentary on «The Golden Flower»", în *Alchemical Studies*, CW 13, ed. a II-a, Routledge & Kegan Paul, Londra, 1967 [trad. rom.: „Comentariu la «Secretul Florii de Aur»", în *Opere complete 13. Studii despre reprezentările alchimice*, ed. cit.].

- „Psychological Commentary on «The Tibetan Book of the Dead»", în *Psychology and Religion: West and East*, CW 11, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1975 [trad. rom.: „Comentariu psihologic la *Bardo Thödol* (*Cartea tibetană a morților*)", în *Opere complete 11. Psihologia religiei vestice și estice*, ed. cit.].
- „The Psychological Foundation of Belief in Spirits", în *The Structure and Dynamics of the Psyche*, CW 8, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1970 [trad. rom.: „Bazele psihologice ale credinței in spirite", in *Opere complete 8. Dinamica inconștientului*, ed. cit.].
- *Psychological Types*, CW 6, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1970 [trad. rom.: *Opere complete 6. Tipuri psihologice*, traducere de Viorica Nișcov, Trei, București, 2004].
- „Psychology and Religion", în *Psychology and Religion: West and East*, CW 11, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1975 [trad. rom.: „Psihologie și religie", în *Opere complete 11. Psihologia religiei vestice și estice*, ed. cit.].
- „The Psychology of the Child Archetype", în *The Archetypes and the Collective Unconscious*, CW 9/1, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1969 [trad. rom.: „Despre psihologia arhetipului infans", in *Opere complete 9/1. Arhetipurile și inconștientul colectiv*, ed. cit.].
- „The Psychology of the Transference", în *The Practice of Psychotherapy*, CW 16, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1985 [trad. rom.: „Psihologia transferului", în *Opere complete 16. Practica psihoterapiei*, ed. cit.].
- *Psychology and Alchemy*, CW 12, ed. a II-a, Routledge & Kegan Paul, Londra, 1967 [trad. rom.: *Opere complete 12. Psihologie și alchimie*, traducere de Viorica Nișcov, Trei, București, 2016].
- „The Relations between the Ego and the Unconscious", în *Two Essays on Analytical Psychology*, CW 7, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1971 [trad. rom.: „Relațiile dintre Eu și inconștient", in *Opere complete 7. Două scrieri despre psihologia analitică*, ed. cit.].
- „A Review of the Complex Theory", în *The Structure and Dynamics of the Psyche*, CW 8, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1970 [trad. rom.: „Generalități privind teoria complexelor", în *Opere complete 8. Dinamica inconștientului*, ed. cit.].

- „Spirit and Life", in *The Structure and Dynamics of the Psyche*, CW 8, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1970 [trad. rom.: „Spirit și viață", în *Opere complete 8. Dinamica inconștientului*, ed. cit.].
- „The Spiritual Problem of Modern Man", în *Civilization in Transition*, CW 10, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1970 [trad. rom.: „Problema sufletului la omul modern", în *Opere complete 10. Civilizația în tranziție*, ed. cit.].
- „The Structure of the Psyche", în *The Structure and Dynamics of the Psyche*, CW 8, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1970 [trad. rom.: „Structura sufletului", în *Opere complete 8. Dinamica inconștientului*, ed. cit.].
- *Symbols of Transformation* , CW 5, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1967 [trad. rom.: *Opere complete 5. Simboluri ale transformării*, traducere de Daniela Ștefănescu, Trei, București, 2016].
- „Transformation Symbolism in the Mass", în *Psychology and Religion: West and East*, CW 11, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1975 [trad. rom.: „Simbolul transsubstanțierii în liturghie", în *Opere complete 11. Psihologia religiei vestice și estice*, ed. cit.].
- „The Visions of Zosimos", în *Alchemical Studies*, CW 13, ed. a II-a, Routledge & Kegan Paul, Londra, 1967 [trad. rom.: „Viziunile lui Zosimos", în *Opere complete 13. Studii despre reprezentările alchimice*, ed. cit.].
- „Wotan", în *Civilization in Transition*, CW 10, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1970 [trad. rom.: „Wotan", în *Opere complete 10. Civilizația în tranziție*, ed. cit.].

Jung, Carl Gustav și Kerényi, Carl, *Essays on a Science of Mythology: The Myth of the Divine Child and the Mysteries of Eleusis*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1969.

Jung, Emma, „Beitrag zum Problem des Animus", în C.G. Jung (ed.), *Wirklichkeit der Seele: Anwendungen und Fortschritte der neueren Psychologie*, Rascher Verlag, Zürich, 1934, pp. 296–354.

Jungbauer, Gustav (ed.), *Märchen aus Turkestan und Tibet* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1923.

Junod, Henri A., *Les Ba-Ronga. Étude ethnographique sur les indigènes de la Baie de Delagoa*, *Bulletin de la Société Neuchateloise de Géographie*, vol. 10, Attinger Frères, Neuchâtel, 1898.

Junod, Henri A., *The Life of a South African Tribe*, vol. 1: *The Social Life*, Attinger Frères, Neuchâtel, 1912.

Kappes, Alison, „Bibliographie von Marie-Louise von Franz", în *Jungiana*, Reihe A, Band 2, 1989, pp. 33–46.

Karadzic, Vuk Stefanovic, *Volksmärchen der Serben*, trad. în germană de Wilhelmine Karadzic, prefață de Jacob Grimm, Druck und Verlag von G. Reimer, Berlin, 1854.

Kennedy-Xypolitas, Emmanuel (ed.), *The Fountain of the Love of Wisdom: an Homage to Marie-Louise von Franz*, Chiron Publications, Wilmette, Illinois, 2006.

Kerényi, Carl, „Kore", în Carl Gustav Jung și Carl Kerényi, *Essays on a Science of Mythology: The Myth of the Divine Child and the Mysteries of Eleusis*, Princeton University Press, Princeton, 1969, pp. 101–155.

Kerényi, Karl, „Das göttliche Mädchen. Die Hauptgestalten der Mysterien von Eleusis in mythologischer und psychologischer Beleuchtung", în *Albae Vigiliae*, nr. VIII/IX, 1941.

Kerényi, Karl, „Mensch und Maske", în *Eranos-Jahrbuch 1948: Der Mensch (2)*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1949.

Koch-Grünberg, Theodor (ed.), *Indianermärchen aus Südamerika* (*MdW*), Eugen Diederichs, Jena, 1921.

Köhler, Reinhold, *Kleinere Schriften zur Neueren Litteraturgeschichte Volkskunde und Wortforschung*, vol. 3, ed. Johannes Bolte, Verlag von Emil Felber, Berlin, 1900.

Köpping, Klaus-Peter, *Adolf Bastian and the Psychic Unity of Mankind*, Lit Verlag, Münster, 2005.

Kovács, Betty, „Journey of the Mothers", în Leila Castle (ed.), *Earthwalking Sky Dancers: Women's Pilgrimages to Sacred Places*, Frog, Ltd., Berkeley, 1996, pp. 199–201.

Krauss, Friedrich Salomon, *Sagen und Märchen der Südslaven, in ihrem Verhältnis zu den Sagen und Märchen der übrigen indogermanischen Völker-gruppen*, vol. 1, Verlag von Wilhelm Friedrich, Leipzig, 1883.

Krauss, Friedrich Salomon, *Darstellungen aus dem Gebiete der nichtchristlichen Religionsgeschichte*, vol. 2: *Volksglaube und religiöser Brauch der Südslaven*, Vorwiegend nach eigenen Ermittlungen, Verlag der Aschendorffschen Buchhandlung, Münster i. W., 1890.

Kremnitz, Mite, *Romanian Fairy Tales*, Henry Holt and Company, New York, 1885, adaptare și aranjare de J.M. Percival.

Kretschmer, Paul (ed.), *Neugriechische Märchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1917.

Krickeberg, Walter (ed.), *Indianermärchen aus Nordamerika* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1924.

Krickeberg, Walter (ed.), *Märchen der Azteken und Inkaperuaner, Maya und Muisca* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen, Eugen Diederichs, Jena, 1928.

Kroeber, Alfred L., „Cheyenne Tales", în *The Journal of American Folk-Lore*, 13, 1900, pp. 161–191.

Kunike, Hugo (ed.), *Märchen aus Sibirien* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen, Eugen Diederichs, Jena, 1940.

Laiblin, Wilhelm, „Das Urbild der Mutter", în Wilhelm Laiblin (ed.), *Märchenforschung und Tiefenpsychologie*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1936, pp. 100–150.

Laistner, Ludwig, *Das Rätsel der Sphinx. Grundzüge einer Mythengeschichte*, 2 vol., Verlag Wilhelm Hertz, Berlin, 1889.

Laistner, Ludwig, *Psyche, zur Entwicklungsgeschichte der Seele*, 2 vol., Flammer und Hoffmann, Pforzheim, 1900.

Lang, Andrew, *Custom and Myth*, ed. a II-a, Longmans, Green, and Co., Londra, 1885.

Lang, Andrew, *Myth, Ritual, and Religion*, 2 vol., Longmans, Green, and Co., Londra, 1887.

Lang, Andrew, *The Blue Fairy Book*, Dover, New York, 1965.

Layard, John, „Der Mythos der Totenfahrt auf Malekula", în *Eranos-Jahrbuch 1937: Gestaltung der Erlösungsidee in Ost und West (2)*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1938, pp. 241–291.

Layard, John, „The Making of Man in Malekula", în *Eranos-Jahrbuch 1948: Der Mensch (2)*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1949, pp. 209–283.

Leade, Jane, *A Fountain of Gardens*, J. Bradford, Londra, 1696.

Leeuw, Gerardus van der, *Religion in Essence and Manifestation: A Study in Phenomenology*, vol. 1, trad. J.T. Turner, Harper & Row Publishers, New York, 1963.

Leisegang, Hans, *Die Gnosis*, Alfred Kröner Verlag, Leipzig, 1924.

Leisegang, Hans, „Das Mysterium der Schlange. Ein Beitrag zur Erforschung des griechischen Mysterienkultes und seines Fortlebens in der christlichen Welt", în *Eranos-Jahrbuch 1939: Vorträge über die Symbolik der Wiedergeburt in der religiösen Vorstellung der Zeiten und Völker*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1940, pp. 151–250.

Leisegang, Hans, „The Mystery of the Serpent", în *The Mysteries: Papers from the Eranos Yearbooks 2*, Routledge & Kegan Paul, Londra, 1955, pp. 194–260.

Le Jeune, Paul, *Relation of What Occurred in New France in the Year 1633*, vol. 6 (1634), ed. Reuben Gold Thwaites, The Burrows Brothers Company, Cleveland, 1634.

Leskien, August, *Balkanmärchen*, Jena, 1915.

Leskien, August (ed.), *Balkanmărchen aus Albanien/Bulgarien, Serbien und Kroatien* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1919.

Leyen, Freidrich von der (ed.), *Julspuk, Nordische Volksmärchen aus Schweden*, Buchverlag König, Greiz, 2009.

Lévy-Bruhl, Lucien, *The Soul of the Primitive*, Macmillan, New York, 1928.

Lévy-Bruhl, Lucien, *How Natives Think*, trad. Lilian A. Clare (1926), Washington Square Press, Inc., New York, 1966.

Lincke, Werner, *Das Stiefmuttermotiv im Märchen der germanischen Völker*, Verlag Dr. Emil Ebering, Berlin, 1933.

Littmann, Enno (ed.), *Die Erzählungen aus den Tausendundein Nächten*, Deutsche Ausgabe in sechs Bänden, traducere după publicația originală în arabă din ediția Calcutta din 1839, Insel-Verlag, Leipzig, 1923.

Loepfe, Alfred, *Russische Märchen*, Otto Walter, Olten, 1941.

Löwis of Menar, August von (ed.), *Finnische und estnische Volksmărchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1922.

Löwis of Menar, August von (ed.), *Russische Volksmărchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1927.

Löwis of Menar, August von, *Russian Folktales*, trad. E.C. Elstob și Richard Barber, Bell & Sons, Londra, 1971.

Loidl, Sonja, *Das Märchen von der Unkel (KHM 105) unter spezieller Berücksichtigung des Seelentier-Motivs*, München, 2006.

Lüthi, Max, *Die Gabe im Märchen und in der Sage. Ein Beitrag zur Wesenserfassung und Wesensscheidung der beiden Formen*, Inaugural-Dissertation der Philosophischen Fakultät, Universität Bern, Bern, 1943.

Lüthi, Max, „Psychologie des Märchens. Märchendeutung. Zu einem Buche Hedwig von Beits", în *Neue Zürcher Zeitung, Literatur und Kunst*, Sonntag, 12 April, Blatt 4, 1953.

Lüthi, Max, „Besprechung von Band II. Gegensatz und Erneuerung", în *Neue Zürcher Zeitung*, nr. 2806/7, 1957.

Lüthi, Max, *The European Folktale: Form and Nature*, trad. John D. Niles, Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis, 1982.

Lüthi, Max, „Hedwig von Beit", în *Enzyklopädie des Märchens*, vol. 2.

Mannhardt, Wilhelm, *Wald- und Feldkulte*, vol. 1: *Der Baumkultus der Germanen und ihrer Nachbarstämme. Mythologische Untersuchungen*, Gebrüder Borntraeger, Berlin, 1875.

Mannhardt, Wilhelm, *Wald- und Feldkulte*, vol. 2: *Antike Wald- und Feldkulte aus nordeuropäischer Überlieferung*, Gebrüder Borntraeger, Berlin, 1877.

Manning-Sanders, Ruth, *Damian and the Dragon: Modern Greek Folk-Tales*, Oxford University Press, Oxford, 1965.

Marett, Robert Ranulph, *The Threshold of Religion*, Methuen & Co. Ltd., Londra, 1909.

Matthews, Washington, *Navajo Legends*, Houghton, Mifflin and Co., Boston și New York, 1897.

Mead, G.R.S., *Fragments of a Faith Forgotten*, ed. a II-a, John M. Watkins, Londra, 1931.

Meier, Harri; Leyen, Fr. von (ed.), *Spanische und Portngiesische Märchen*, Eugen Diederichs, Jena, 1940.

Meier, P. Jos., *Mythen und Erzählungen der Küstenbewohner der Gazelle-Halbinsel (Neu-Pommern)*, în *Anthropos. Internationale Sammlung*

Ethnologischer Monographien, vol. 1, Druck und Verlag der Aschnedorffschen Buchhandlung, Münster i. W., 1909.

Meinhof, Carl (ed.), *Afrikanische Märchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1921.

Meister Eckhart, *Deutsche Mystiker des vierzehnten Jahrhunderts. 2. Vol.: Meister Eckhart*, Teil 1, ed. Franz Pfeiffer, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1906.

Meister Eckhart, *Selected Writings*, trad. Oliver Davies, Penguin Books, Londra, 1994.

Meyer, Elard Hugo, „Germanische Mythologie", în *Lehrbücher d. germ. Philologie*, vol. 1, Mayer & Müller, Berlin, 1891.

Meyer, Rudolf, *Die Weisheit der deutschen Volksmärchen*, Verlag der Christengemeinschaft, Stuttgart, 1935.

Meyer, Rudolf, *Die Weisheit der Schweizer Märchen*, Columban Verlag, Schaffhausen, 1944.

Mogk, Eugen, *Germanische Religionsgeschichte und Mythologie*, ed. a II-a, W. de Gruyter & Co., Berlin și Leipzig, 1927.

Müller, F. Max, *The Upanishads, Sacred Books of the East*, vol. 15, Clarendon Press, Oxford, 1884.

Müller-Lisowski, Käte (ed.), *Irische Volksmärchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diedrichs, Jena, 1923.

Murphy, John, *Primitive Man: his Essential Quest*, Humphrey Milford, Londra, 1927.

Musset, Alfred de, *Poésies Nouvelles, 1836–1852*, G. Charpentier, Paris, 1883.

Nansen, Fridtjof, *Eskimo Life*, Longmans, Green and Co., Londra și New York, 1893.

Naumann, Hans și Naumann, Ida (trad.), *Isländische Volksmärchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1923.

Neihardt, John G., *Black Elk Speaks, as told by Nicholas Black Elk through John G. Neihardt (Flaming Rainbow)*, University of Nebraska Press, Lincoln și Londra, 2000.

Nelson, William Edward, *The Eskimo About Bering Strait*, Washîngton, DC, 1900.

Neumann, Karl Eugen (Übers.), *Die Reden Gotamo Buddhos. Aus der mittleren Sammlung Majjhimanikayo des Pali-Kanons*, vol. 2, R. Piper & Co., München, 1921.

Niedner, Felix, „Die Edda", în *Thule: Altnordische Dichtung und Prosa*, vol. 1, ed. v. Felix Niedener, übertr. v. Felix Genzmer, Eugen Diederichs, Jena, 1914.

Niedner, Felix, „Islands Kultur zur Wikingerzeit", în *Thule: Altnordische Dichtung und Prosa*, Eugen Diederichs, Jena, 1920.

Nimuendajú-Unkel, Curt, „Sagen der Tembé-Indianer", în *Zeitschrift für Ethnologie* [1915], pp. 290–291.

Ninck, Martîn, *Wodan und germanischer Schicksalsglaube*, Eugen Diederichs, Jena, 1935.

Ninck, Martin, „Älteste Märchen von Europa", în *Sammlung Klosterberg, Europäische Reihe*, ed. H.U. von Balhasar, Benno Schwabe & Co, Basel, 1945.

Novalis, *Fragmente*, Erste vollständige, geordnete Ausgabe, ed. Ernst Kamnitzer, Wolfgang Jess Verlag, Dresda, 1929.

O'Donovan, John (trad.), *Annála Rioghachta Eireann. Annals of the Kingdom of Ireland by the Four Masters, from the earliest period to the year 1616*, ed. a II-a, Royal Irish Academy, Dublin, 1856.

Oliveira, Feliciano, *The Cherentes of Central Brazil*, în *Proceedings of the XVIII. Session, London 1912*, International Congress of Americanists, 1912.

Otto, Walter F., „Der Sinn der eleusînischen Mysterien", în *Eranos-Jahrbuch 1939: Die Symbolik der Wiedergeburt in der religiösen Vorstellung der Zeiten und Völker*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1940, pp. 83–112.

Parker, Langloh Katie, *Australian Legendary Tales, Folk-Lore of the Noongahurrahs as told to the Piccaninnies*, David Nutt, Londra, 1896.

Parker, Langloh Katie, *More Australian Legendary Tales*, David Nutt, Londra, 1898.

Pelliot, Paul, „Die Jenseitsvorstellung der Chinesen", în *Eranos-Jahrbuch 1939: Die Symbolik der Wiedergeburt in der religiösen Vorstellung der Zeiten und Völker*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1940, pp. 61–82.

Peuckert, Will-Erich, *Deutscher Volksglaube des Spätmittelalters*, Sammlung Voelkerglaube, ed. Claus Schrempf, W. Spemann Verlag, Stuttgart, 1942.

Picard, Charles, „Die Grosse Mutter von Kreta bis Eleusis", în *Eranos-Jahrbuch 1938: Gestalt und Kult der „Grossen Mutter"*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1939, pp. 91–119.

Plato, *The Republic*, ed. a II-a, trad. și note de Allan Bloom, BasicBooks, Londra, 1968]trad. rom.: Platon, *Opere V. Republica*, traducere, interpretare, lămuriri preliminare și note de Andrei Cornea, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986].

Powell, J.W., „Sketch of the Mythology of the North American Indians", în J.W. Powell (ed.), *First Annual Report of the Bureau of Ethnology to the Smithsonian Institution 1878–1880*, Government Printing Office, Washîngton, Washington, DC, 1881, pp. 19–72.

Price, Raymond M., *The Pre-Nicene New Testament*, Signature Books, New York, 2006.

Przyluski, Jean, „Ursprünge und Entwicklung des Kultes der Mutter-Göttin", în *Eranos-Jahrbuch 1938: Gestalt und Kult der „Grossen Mutter"*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1939, pp. 11–34.

Przyluski, Jean, „Die Mutter-Göttin als Verbindung zwischen den Lokal-Göttern und dem Universal-Gott", în *Eranos-Jahrbuch 1938: Gestalt und Kult der „Grossen Mutter"*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1939, pp. 35–57.

Puech, Henri-Charles, „The Concept of Redemption in Manichaeism", în *The Mystic Vision: Papers from the Eranos Yearbook 1936 — The Shaping of the Idea of Redemption in the East and the West*, ed. Joseph Campbell, Bollingen Series XXX, Princeton, NJ, 1970, pp. 247–314.

Radin, Paul, *Primitive Man As Philosopher*, D. Appleton Co., New York, 1927.

Radin, Paul, *The Trickster: A Study in American Indian Mythology*, Greenwood Press, New York, 1956.

Rank, Otto, „Der Mythus von der Geburt des Helden. Versuch einer psychologischen Mythendeutung", în Sigmund Freud (ed.), *Schriften zur augewandten Seelenkunde*, nr. 5, Franz Deuticke, Leipzig și Viena, 1922.

Rank, Otto, *Seelenglaube und Psychologie. Eine prinzipielle Untersuchuug über Ursprung, Entwicklung und Wesen des Seelischen*, Franz Deuticke, Leipzig și Viena, 1930.

Rank, Otto, *The Double: A Psychoanalytic Study*, trad. Harry Tucker, Jr., University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1971.

Rank, Otto, *Psychology and the Soul*, John Hopkins University Press, Baltimore, 2003.

Rank, Otto, *The Myth of the Birth of the Hero*, trad. Gregory C. Richter și E. James Lieberman, John Hopkîns University Press, Baltimore, 2004.

Rasmussen, Knud, *The Eagle's Gift: Alaska Eskimo Tales*, trad. Isobel Hutchinson, Doubleday, Doran & Company, Inc., New York, 1932.

Rasmussen, Knud, *Die Gabe des Adlers: Eskimoische Märchen aus Alaska*, Societäts-Verlag, Frankfurt a. M., 1937, Übersetzung und Bearbeitung von Aenne Schmücker.

Reitzenstein, Richard, *Das iranische Erlösungsmysterium: Religions-geschichtliche Untersuchungen*, A. Marcus & E. Weber's Verlag, Bonn a. Rh., 1921.

Reitzenstein, Richard, *Hellenistic Mystery-Religions: Their Basic Ideas and Significance*, trad. John E. Steely, Pickwick Press, Pittsburgh, 1978.

Rhys, John, *The Hibbert Lectures*, Williams and Norgate, Londra, 1898.

Riklin, Franz, „Wunscherfüllung und Symbolik im Märchen", în *Schriften zur angewandten Seelenkunde*, nr. 2, ed. Sigmund Freud, Franz Deuticke, Leipzig și Viena, 1908, Verlags-Nr. 1457.

Rink, Henry, *Tales and Traditions of the Eskimo, with a Sketch of Their Habits, Religion, Language and Other Peculiarities*, William Blackwood & Sons, Edinburgh și Londra, 1875.

Robinson, James M. (ed.), *The Nag Hammadi Library in Euglish*, Harper & Row Publishers, San Francisco, 1981.

Roeder, Günther, *Urkunden zur Religion des alten Ägypten*, Religiöse Stimmen der Völker, Eugen Diederichs, Jena, 1923.

Rohde, Erwin, *Psyché. Seelencult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1910]trad. rom.: Erwin Rohde, *Psyché*, traducere și cuvânt-înainte de Mircea Popescu, Meridiane, București, 1985].

Rohde, Erwin, *Psyche: the Cult of Souls and the Belief in Immortality among the Greeks*, trad. W.B. Hillis, vol. 2, Routledge & Kegan Paul, Oxon, 1925.

Rohde, Erwin, *Psyche: the Cult of Souls and the Belief in Immortality among the Greeks*, trad. W.B. Hillis, Kegan Paul, Trubenr & Co., Ltd., Londra, 1925 (retipărit în 2019, Martino Fine Books).

Róheim, Géza, *Spiegelzauber*, Internationale Psychoanalytische Bibliothek 6, Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Leipzig și Viena, 1919.

Rosen, Georg, *Tuti-Nameh. Das Papageienbuch. Eine Sammlung orientalischer Erzählungen. Nach der türkischen Fassung übersetzt von Georg Rosen*, vol. 17, Bibliothek der Romane, Insel-Verlag, Leipzig, 1912.

Roth, Walter E., „An Inquiry into the Animism and Folk-Lore of the Guiana Indians", în *Thirtieth Annual Report of the Bureau of American Ethnology, 1908–1909*, Bureau of American Ethnology, Washington, D.C., 1915, pp. 103–386.

Rousselle, Erwin, „Lau Dsi's Gang durch Seele, Geschichte und Welt. Versuch einer Deutung", în *Eranos-Jahrbuch 1935: Westöstliche Seelenführung*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1936, pp. 179–205.

Rousselle, Erwin, „Dragon and Mare, Figures of Primordial Chinese Mythology", în *Mystic Vision, Papers from the Eranos Yearbooks*, vol. 6, Princeton University Press, Princeton, 1970, pp. 103–119.

Rousselle, Erwin, „Das Wasser als mythisches Ereignis chinesischen Lebens", în *Die kulturelle Bedeutung der komplexen Psychologie*, ed. Psychologischer Club Zürich, J. Springer, Berlin, 1935, pp. 209–213.

Rousselle, Erwin, „Drache und Stute, Gestalten der mythischen Welt chinesischer Urzeit", în *Eranos-Jahrbuch 1934: Ostwestliche Symbolik und Seelenführung*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1935, pp. 11–33.

Rousselle, Erwin, „Spiritual Guidance in Contemporary Taoism", în *Spiritual Disciplines: Papers form the Eranos Yearbooks*, Bollingen XXX-4, Princeton University Press, Princeton, 1960, pp. 59–101.

Ruben, Walter, *Die Philosophen der Upanishaden*, A. Francke AG, Berna, 1947.

Rumpf, Fritz (ed.), *Japanische Volksmärchen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen, Eugen Diederichs Verlag, Jena, 1938.

Russell, Frank, *The Pima Indians*, Smithsonian Institution, Bureau of Ethnology, Washington, DC, 1908.

Sahagún, Bernardino de, *Historia General de las Cosas de Nueva España*, ed. Angel María Garibay, Porrúa, Mexic, 1956.

Scheftelowitz, Isidor, *Das Schlingen- und Netzmotiv im Glauben und Brauch der Völker* (Religions geschichtliche Versuche und Vorarbeiten), Wünsch-Deubner, Gießen, 1912.

Schmitt, Paul, „Archetypisches bei Augustin und Goethe", in *Eranos-Jahrbuch 1945: Studien zum Problem des Archetypischen*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürích, 1945, pp. 95–115.

Schoolcraft, Henry R., *The Myth of Hiawatha, and Other Oral Legends, Mythologic and Allegoric, of the North American Indians*, J.B. Lippincott & Co., Philadelphía, 1856.

Schopenhauer, Arthur, „Versuch über das Geistersehn und was damit zusammenhängt", în *Parerga und Paralipomena, Kleine philosophische Schriften*, F.A. Brockhaus, Leipzig, 1877.

Schopenhauer, Arthur, *Essay on Spirit Seeing and Everything Connected Therewith*, în *Parerga and Paralipomena: Short Philosophical Essays*, trad. E.F. Payne, Oxford Universíty Press, Oxford, 1974, pp. 225–310 [trad. rom.: A. Schopenhauer, *Eseu despre vederea de spirite și altele conexe*, în *Parerga și paralipomena. Scrieri lămuritoare și întregitoare ale operei mele*, vol. II, traducere și note de Vladimir Lazurca, Humanitas, București, 2021].

Schweitzer, Bernhard, *Herakles: Aufsätze zur griechischen Religions- und Sagengeschichte*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1922.

Seligman, C.G., Barton, C.M.G., Gíblin, E.L., *The Melanesians of British New Guinea*, Cambridge Unîversity Press, Cambridge, 1910.

Silberer, Herbert, „Über díe Symbolbildung", în *Jahrbuch für psycho-analytische und psychopathologische Forschungen*, 3, ed. Ernst Bleuler și Sigmund Freud, Franz Deutícke, Leipzig și Viena, 1912, pp. 663–682.

Silberer, Herbert, *Problems of Mysticism and Its Symbolism*, trad. Smith Ely Jelliffe, Moffat, Yard and Company, New York, 1917.

Silesíus, Angelus [Johann Scheffler], *The Cherubinic Wanderer*, trad. María Shrady, Paulist Press, New Jersey, 1986 [trad. rom.: Angelus Silesíus,

Călătorul heruvimic, traducere, date biografice, note și postfață de Ioana Pârvulescu, Humanitas, București, 2007].

Simms, Stephan Charles, *Traditions of the Crows*, Field Columbian Museum, Chicago, 1903.

Simpson, Jacqueline și Árnason, Jón, *Icelandic Folktales and Legends*, Tempus, Stroud, Gloucestershire, 2004]1972].

Steinen, Karl von den, *Die Bakairi-Sprache*, K.F. Koehlers Antiquarium, Leipzig, 1892.

Steiner, Rudolf, *Märchendeutungen*. Vortrag gehalten zu Berlin, 26. Dezember, Berlin, 1908.

Steiner, Rudolf, „Märchendichtungen im Lichte der Geistesforschung", în *Ergebnisse der Geistesforschung*, vol. 11, ed. Marie Steiner, Zbinden und Hügin, Basel, 1942.

Stroebe, Clara (ed.), *The Swedish Fairy Book*, trad. Frederick H. Martens, Frederick A. Stokes Company, New York, 1921.

Stroebe, Clara (ed.), *The Danish Fairy Book*, trad. Frederick H. Martens, Frederick A. Stokes Company, New York, 1922.

Stroebe, Clara (ed.), *Nordische Volksmärchen*, vol. 1: *Dänemark und Schweden*, ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1922.

Stroebe, Clara (ed.), *The Norwegian Fairy Book*, trad. Frederick H. Martens, Frederick A. Stokes Company, New York, 1922.

Suzuki, Daisetz Teitaro, *An Introduction to Zen Buddhism*, Grove Press, New York, 1964 [trad. rom.: Daisetz Teitaro Suzuki, *Introducere în budismul Zen*, traducere de Neculai Amălinei, Polirom, Iași, 2015, p. 77].

Tegethoff, Ernst, *Studien zum Märchentypus von Amor und Psyche*, în *Rheinische Beiträge und Hülfsbücher zur germanischen Philologie und Volkskunde*, vol. 4, ed. Th. Frings, R. Meissner, J. Müller, Kurt Schroeder, Bonn și Leipzig, 1922.

Tegethoff, Ernst (ed.), *Französische Volksmärchen 2: Aus neueren Sammlungen* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1923.

TENT (Texts and Explorations of Narrative Tradition), *The Adventures of Mrile* — enargea.org, accesat în iunie 2011 (URL: http://enargea.org/tales/black_African/Mrile.html).

Thimme, Adolf, *Das Märchen. Handbücher zur Volkskunde*, Verlag von Wilhelm Heims, Leipzig, 1909.

Thomas, W. Jenkyn, *The Welsh Fairy Book*, F.A. Stokes, New York, 1908.

Thurneysen, Rudolf (ed.), *Sagen aus dem alten Irland*, Wiegandt & Grieben, Berlin, 1901.

Thurnwald, Richard, „Primitive Initiations- und Wiedergeburtsriten", în *Eranos-Jahrbuch 1939: Die Symbolik der Wiedergeburt in der religiösen Vorstellung der Zeiten und Völker*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1940, pp. 321–328.

Tobler, Otto, „Die Epiphanie der Seele in deutscher Volkssage", Inaugural-Dissertation, Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Kiel, 1911.

Tylor, Edward B., *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosphy, Religion, Art and Custom*, 2 vol., John Murray, Londra, 1871.

Uhlenbeck, Christianus C., „Original Blackfoot Texts from the Southern Piegans Blackfoot Reservation, Teton County, Montana", în *Verhandelingen, Nieuwe reeks*, Verhandelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Afd. Letterkunde. Nieuwe reeks, Amsterdam, 1911, pp. 91 și urm.

Usener, Hermann, *Die Sintflutsagen*, Religionsgeschichtliche Untersuchungen, dritter Theil, Friedrich Cohen, Bonn, 1899.

Uther, Hans-Jörg (ed.), *Diederichs Märchen der Weltliteratur*, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek, 1992.

Vianu, Raymond, *Fairy Tales and Legends from Romania*, trad. Ioana Sturdza, Raymond Vianu [și] Mary Lazarescu, Twayne Publishers, New York, 1972.

Vico, Giambattista, *Principi di Scienza Nuova (The New Science of Giambattista Vico)*, Cornell University Press, Ithaca, 1968.

Virolleaud, Charles, „Die Grosse Göttin in Babylonien, Ägypten und Phönikien. I. Ischtar, Isis, Astartes", în *Eranos-Jahrbuch 1938: Gestalt und Kult der „Grossen Mutter"*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1939, pp. 121–160.

Voth, H.R., *The Traditions of the Hopi*, Field Columbian Museum, New York, 1905.

Waitz, Theodor, *Anthropologie der Naturvölker*, Teil 1 și 2, Friedrich Fleischer, Leipzig, 1859.

Waitz, Theodor, *Anthropologie der Naturvölker*, 2. Teil, Friedrích Fleischer, Leípzíg, 1860.

Weicker, Georg, *Der Seelenvogel in der alten Literatur und Kunst. Eine mythologisch-archaeologische Untersuchung*, B.G. Teubner, Leipzig, 1902.

Wells, Roger și Kelly, John W., *English-Eskimo and Eskimo-English Vocabularies*, Government Printing Offlce, Washington, D.C., 1890.

Wesselskí, Albert, *Versuch einer Theorie des Märchens*, Prager Deutsche Studien 45, ed. E. Gierach și H. Cysarz, Sudetendeutscher Verlag Franz Kraus, Reichenberg i. B., 1931.

Wesselski, Albert, *Deutsche Märchen vor Grimm*, Rudolf M. Rohrer Verlag, Brünn și Leipzig, 1938.

Wilhelm, Richard (ed.), *The Chinese Fairy Book*, trad. Frederick H. Martens, Frederick A. Stokes Company, New York, 1921.

Wilhelm, Richard (ed.), *The Secret of the Golden Flower, a Chinese Book of Life*, Routledge & Kegan Paul, Londra, 1962, trad. din germană de Cary F. Baynes.

Wilhelm, Richard (trad.), *The I Ching or Book of Changes*, trad. Cary F. Baynes, Princeton University Press, Prínceton, NJ, 1967]trad. rom.: *Yi Jing. Cartea schimbărilor*, cuvânt-înainte, introducere, note și comentarii de Richard Wilhelm, traducere de Walter Fotescu, Herald, București, 2020].

Winthuís, Josef, „Das Zweigeschlechterwesen bei den Zentralaustralíern und anderen Völkern. Lösungsversuch der ethnologíschen Hauptprobleme auf Grund primitiven Denkens", *Forschungen zur Völkerpsychologie und Soziologie*, vol. 5, Verlag von C.L. Hírschfeld, Leipzig, 1928.

Wolff, Antonia (Toní), „Einführung in díe Grundlagen der komplexen Psychologie", în *Die kulturelle Bedeutung der komplexen Psychologie: Festschrift zum 60. Geburtstag von C.G. Jung*, ed. Julíus Springer, Psychologischer Club Zürich, Berlín, 1935, pp. 3–168.

Wolfram von Eschenbach, *Parzival*, ediție nouă de Wilhelm Hertz, J.G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger, Stuttgart și Berlin, 1923.

Wünsche, August, *Die Sagen vom Lebensbaum und Lebenswasser: Altorientalische Mythen*, Verlag von Eduard Pfeiffer, Leipzig, 1905.

Wünsche, August, *Der Sagenkreis vom geprellten Teufel*, Akademischer Verlag, Leipzig și Viena, 1905.

Wundt, Wilhelm, *Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungs gesetze von Sprache, Mythus und Sitte*, Wilhelm Engelmann, Leipzig, 1910–1915.

Zaunert, Paul (ed.), *Deutsche Märchen seit Grimm* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen, Eugen Diederichs, Jena, 1919.

Zaunert, Paul (ed.), *Deutsche Märchen aus dem Donaulande* (*MdW*), ed. Fr. v. d. Leyen și P. Zaunert, Eugen Diederichs, Jena, 1926.

Zihlmann, Josef, *Heilige Bäume und Orte*, Comenius Verlag, Hitzkirch, 1985.

Zimmer, Heinrich, *Kunstform und Yoga im indischen Kultbild*, Frankfurter Verlags-Anstalt A.G., Berlin, 1926.

Zimmer, Heinrich, „Yoga und Maya", în *Corona*, 4. Jahr, nr. 4, ed. Martin Bodmer, Verlag der Corona, Zürich, R. Oldenbourg, München și Berlin, 1934.

Zimmer, Heinrich, „Zur Bedeutung des indischen Tantra-Yoga", în *Eranos-Jahrbuch 1933: Yoga und Meditation im Osten und im Westen*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1934, pp. 9–94.

Zimmer, Heinrich, „Indische Mythen als Symbole", în *Eranos-Jahrbuch 1934: Ostwestliche Symbolik und Seelenführung*, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich, 1935, pp. 97–151.

Zimmer, Heinrich, *Maya: Der indische Mythos*, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart și Berlin, 1936.

Zimmer, Heinrich, *Weisheit Indiens: Märchen und Sinnbilder*, L.C. Wittich Verlag, Darmstadt, 1938.

Zimmer, Heinrich, „Merlin", *Corona*, 9 (2), ed. Martin Bodmer, Verlag der Corona, Zürich, R. Oldenbourg, München și Berlin, 1939, pp. 265–279.

Zimmer, Heinrich, „On the Significance of Indian Tantric Yoga", în Joseph Campbell (ed.), *Spiritual Disciplines: Papers form the Eranos Yearbooks*, Bollingen Series XXX-4, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1960, pp. 3–58.

Zimmer, Heinrich, „Death and Rebirth in the Light of India", în Joseph Campbell (ed.), *Man and Transformation: Papers from the Eranos*

Yearbooks, Bollingen Series XXX-5, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1964, pp. 326–352.

Zimmer, Heinrich, „The Indian World Mother", în Joseph Campbell (ed.), *The Mystic Vision: Papers form the Eranos Yearbooks*, Bollingen Series XXX-6, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1968, pp. 70–102.

Zimmer, Heinrich, *The King and the Corpse: Tales of the Soul's Conquest of Evil*, ed. Joseph Campbell, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1972 [trad. rom.: Heinrich Zimmer, *Regele și cadavrul. Poveste despre biruința sufletului asupra răului*, ed. a IV-a, traducere de Sorin Mărculescu, Humanitas, București, 2021].

Zimmer, Heinrich, „Merlin as wise old man", trad. Friedhelm Riuckert, in Peter H. Goodrich, Raymond H. Thompson (eds.), *Merlin: A Casebook*, Routledge, New York, 2003, pp. 258–272.

INDEX DE AUTORI

A

Aarne, A. 20, 649, 651, 719
Abegg, E. 69, 331, 377
Abraham, K. 24, 612
Afanaßjew, A.N. 369
Ahlqvist, A. 68
Aichele, W. 81, 163
Aigremont, Dr. 24, 571, 606
Angelus Silesius 83, 470
Ashliman, D.L. 261, 266, 362, 415, 495, 500, 578, 649
Avenstrup, A. 193, 578

B

Bachofen, J.J. 28, 56, 59–61, 82, 267, 284, 289, 293, 398, 470, 492, 523–525, 579, 606, 623, 671, 699
Bächtold-Stäubli, H.B. 20, 46, 57, 61, 157–160, 164, 175–176, 184–185, 190, 196–198, 202–203, 229, 238, 254–255, 262, 271, 279, 287, 296, 306, 325, 353–354, 368–369, 377, 387, 395, 398, 400–401, 418, 429–431, 451, 457, 478–479, 481–482, 491–492, 501, 512, 533, 578, 606, 611, 622, 671, 680, 721–723
Bargheer, E. 182, 202
Bastian, A. 19–21
Batchelor, J. 152, 246, 666
Baynes, C. 59, 61, 133, 135
Bechstein 33
Bédier, J. 20
Beit, H. von 10–11, 233, 247, 273, 436, 452, 584, 675, 685
Benfey, T. 18
Berthelot, M. 721
Boas, F. 52–53, 75, 135, 173–175, 216, 231, 313, 320, 568, 571, 719
Boehm, M. 262, 326, 395
Bogoras, W. 241, 243, 647, 673
Bolte, J. 15, 18–21, 33, 75, 127, 151, 153, 177, 182, 250, 260–262, 264, 284, 289, 296, 299, 305, 307, 358, 365, 367–368, 370, 379, 388, 398, 418, 434, 451, 456–457, 459–461, 477, 480,

483–486, 500, 505, 509, 564, 572, 606, 650, 700, 719
Bonus, A. 20
Boor, H. de 20
Bousset, W. 54, 58, 377, 385, 396, 646
Brett, W.H. 131
Burchard din Worms 638

C
Carnochan, F.G. 185, 218, 519, 622
Carus, C.G. 22–23, 141–142, 384, 480, 613–614, 675, 720, 724
Cassel, P. 20
Castrén, A. 248, 628
Collum, V.C.C. 60, 385, 394, 523, 623
Couch, M.Q. 106
Cumont, F. 60, 135, 298
Curtin, F. 202, 218

D
Dante 99, 602
Deursen, A. van 20, 173, 214, 287
Deussen, P. 60, 83, 160, 283, 298–299, 523
Dieterich, A. 15, 17, 60, 74, 136, 159, 259, 261, 296, 364, 377, 388, 470, 524, 547, 579–580, 623, 699
Dölger, F.J. 184, 502, 723
Dorsey, G.A. 133, 141, 212, 285, 287
Dyroff, K. 33

E
Ebersold, W. 21
Ehrentreich, A. 394, 688
Erman, A. 82, 127, 134–135, 156–157, 239, 270–271, 297, 299, 321, 358, 364, 377, 398
Ernst, P. 24, 30, 33, 72, 96, 171
Evans, I.H.N. 670
Evans-Wentz, W.Y. 623

F
Franz, M.-L. von 9–11, 13–14, 55, 70, 247, 273, 302, 436, 452, 460, 579, 584, 591, 675, 685, 719
Frazer, J.G. 21, 51, 372, 710
Freud, S. 18, 23–25
Frobenius, L. 20, 62, 95, 511, 581, 719
Führer, M. 62, 74–75, 82, 297, 492, 525, 606, 621, 623

G
Gautz, J. 244
Gill, W.W. 621
Goethe, J.W. von 16, 26, 72, 141, 180, 229, 374, 385, 397, 484, 561, 580, 609, 656, 677
Gregg, J. 256
Grimm, Frații 17, 72, 96, 152, 178, 182, 250, 259, 261, 264, 266, 288, 303, 327, 334, 367, 371, 373–374, 391, 413, 419–420, 451, 460–461, 470, 483, 494–495, 501, 523, 567, 572–573
Grimm, J. 17, 152, 155, 182, 261, 266, 334–335, 362, 389, 415, 417, 452, 477, 500, 502, 716
Grimm, W. 17

Grünbaum, M. 20, 491
Guest, C. 99, 270, 298, 338, 614
Güntert, H. 20, 54, 189–190, 250–251, 279, 377, 429, 671
Guterman, N. 470, 581, 685

H
Hahn, J.G. v. 151, 177, 491, 609
Hamann, H. 20, 261
Hambruch, P. 117, 134, 157, 201, 256, 450, 457, 526
Hammitzsch, H. 430, 506, 617, 686, 695
Heraclit 599
Herder, J.G. von 16
Herrmann, P. 20
Hertel, J. 524
Hertz, W. 18, 208, 264, 356, 418, 533, 667, 719
Hoffmeister, J. 282
Horațiu 189
Huet, G. 19–20
Hunt, M. 266, 477

J
Jacob, G. 24, 46, 428
Jacobi, J. 402, 463
Jones, E. 24, 237, 688
Jung, C.G. 10, 18, 22, 25–27, 30, 32, 55, 57, 59–62, 73–74, 82–83, 95, 98, 118, 123, 127, 135, 139, 141–142, 157, 160, 171–172, 178, 183, 185, 199, 201, 204, 240, 249, 256–257, 267, 297, 299, 302, 313, 319, 321–322, 335, 361, 367, 372, 387–390, 397, 399, 401–403, 405, 409, 417–418, 421, 435, 451, 459, 462–463, 480–481, 483, 494, 501–502, 524–525, 529–531, 533, 535–536, 561, 563, 574, 579–580, 587, 589, 591, 598, 600–601, 606–607, 610, 612, 618, 621, 623, 646, 657–659, 674–675, 680, 716–718, 720, 722–723
Jung, E. 367, 502
Jungbauer, G. 524
Junod, H.A. 246, 708, 712

K
Kappes-Bates, A. 10
Kennedy-Xypolitas, E. 11
Kerényi, K. (C.) 169, 335, 404
Kietzmann, A. 38
Koch-Grünberg, T. 133, 138, 166, 170, 204, 206–207, 235, 237, 245, 364–365, 547, 551, 555, 566, 667, 700
Köhler, R. 20, 177, 618
Köpping, K.P. 19
Krappe, A.H. 20
Krauss, F.S. 20, 24, 379, 631–632
Krickeberg, W. 51, 96, 103, 128, 133–134, 136–137, 157, 175, 184, 216, 231, 238–239, 287, 297–298, 313, 396, 562, 569, 580, 697–698, 700, 719
Krohn, K. 20
Kunike, H. 68, 248

L

Laistner, L. 18, 23, 46, 55–56, 151, 189, 196, 262, 273, 279, 581, 609, 624, 634, 648
Lang, A. 19, 51, 74, 115, 297, 331, 434
Leade, J. 675
Leeuw, G. van der 38, 46, 54, 69, 75, 118, 150, 164, 184, 256, 284, 297, 533, 665, 712
Leisegang, H. 26, 62, 82–83, 135, 293, 298, 321, 365, 480, 523, 525, 579–580, 589, 623, 657, 675
Le Jeune 233, 680
Leskien, A. 144, 333, 340, 632, 650
Lévy-Bruhl, L. 30, 54, 78, 99, 128, 136, 141, 166, 169–170, 175–176, 189, 201–202, 209, 233–234, 238, 246, 256, 306, 333, 387, 428, 431, 484, 524, 563, 589, 657, 665, 670, 680–681, 685, 699–700, 712
Leyen, F. von der 17, 50–51, 68, 81, 96, 98, 102, 117, 141, 146, 180–181, 262, 288, 340, 394, 420, 430, 434, 457, 524, 609, 637, 708
Lincke, W. 17, 20, 182
Littmann, E. 33
Löwis of Menar, A. von 50, 182, 420, 434, 493
Lucian din Samosata 84
Lüthi, M. 20, 30–32, 46, 109, 150, 155, 178, 572

M

Mackensen, L. 20, 75, 127, 260, 296, 299, 307, 358, 388, 398, 418, 460, 505, 606, 700, 719
Mannhardt, W. 20, 296–297, 358, 379, 385, 617, 632, 637, 644
Marcus Aurelius 610
Marett, R.R. 21–22
Matthews, W. 700
Mead, G.R.S. 127, 298, 321, 522, 579–580, 724
Meier, H. 182–183, 450, 609
Meinhof, C. 708
Meister Eckhart 26–27, 136, 142, 249, 463
Meyer, R. 18, 21, 30, 369, 390, 482
Mogk, E. 99, 102, 157, 166, 253, 270, 293, 306, 325, 383–384, 458, 492, 606, 611, 656
Müller-Lisowski, K. 102, 157, 319, 337, 584, 586, 604, 606
Murphy, J. 21
Musäs 33
Musset, A. 411

N

Nansen, F. 52, 196, 198
Naumann, H. 180, 193, 403, 425, 510, 634, 639
Naumann, I. 180, 193, 403, 425, 510, 634, 639
Neihardt, J.G. 126
Niedner, F. 198, 611
Ninck, M. 57, 82, 99, 102, 157, 177, 209, 229, 270, 297, 299,

307, 314, 374, 399, 407, 419, 457–458, 523, 580, 587, 589, 605–606, 611, 622–623, 656
Nodermann, N. 19
Novalis 37, 171, 388

O
Oliveira, F. 545, 547
Olrik, A. 20
Otto, W.F. 127

P
Panzer, F. 20
Paracelsus 589, 640
Parker, K.L 112, 114, 256, 618
Paulus Diaconus 69
Pelliot, P. 656
Petsch, R. 20
Peuckert, W.-E. 341, 369, 638, 640
Philon din Alexandria 624
Picard, Ch. 523
Platon 26, 55, 138, 202, 234, 579, 606–607
Plutarh 297
Polívka, G. 15, 18–21, 33, 151, 153, 182, 250, 261–262, 264, 284, 289, 305, 365, 367–368, 370, 379, 434, 451, 456–457, 459–461, 477, 480, 483–486, 500, 509, 564, 572, 650
Powell, J.W. 295
Przyluski, J. 60, 82, 127, 142, 358, 385
Puech, H.-C. 589

R
Rank, O. 18, 24, 74, 297, 430, 470, 612
Rasmussen, K. 51, 70, 90, 94, 126, 202, 204, 657, 664–665
Reitzenstein, R. 55, 135, 209, 218, 264, 298, 364, 396, 459, 579, 589, 611, 624
Riklin, F. 23
Rilke, R.M. 607
Rink, H. 310, 372–373, 396
Rittershaus, A. 20
Roeder, G. 209, 239, 321, 377, 533, 700
Rohde, E. 55, 71, 87, 118, 140, 183–184, 191, 196, 240, 253, 262, 327, 386–387, 404
Róheim, G. 24, 74, 84, 208, 335–336, 387, 451, 530, 610, 721
Roth, W.E. 220, 293, 371, 384, 676–677, 679, 682–683, 685
Rousselle, E. 61, 482, 599, 657
Ruben, W. 60
Rumpf, F. 141, 213, 241, 314, 369, 430, 513, 616, 646, 695

S
Saintyves, I. 19
Scheftelowitz, I. 190
Schmitt, P. 26
Schopenhauer, A. 22, 142, 172, 193, 220–221
Schweitzer, B. 20, 258, 482
Seligman, C.G. 300–301, 383

Silberer, H. 18, 24, 26, 39, 74, 98, 208, 297, 335, 365, 377, 470, 480, 606, 658, 675
Simms, S.C. 697
Steiner, R. 21
Stroebe, K. 47, 100, 143, 181, 228, 263, 355, 408, 413, 422, 470, 519, 609, 637, 643, 661, 693
Suzuki, D.T. 61, 511, 610

T
Tacitus 377, 482
Tegethoff, E. 20, 72, 146, 153, 181–182, 266, 533
Thimme, A. 16, 18, 672
Thurnwald, R. 141, 202, 296, 675
Tobler, O. 198–199, 431, 484, 533, 578, 671
Tournier, M. 337
Tylor, J.B. 19, 21–22

U
Usener, H. 20, 503, 611

V
Van Genepp, A. 20
Vico, G. 16
Virolleaud, Ch. 60
Voth, H.R. 138

W
Waitz, T. 19, 672
Weber, L.F. 20, 264
Weicker, G. 87, 203–204, 458, 533, 547, 671
Wesselski, A. 20, 45, 60, 69, 374, 376, 719
Wilhelm, R. 45, 61–63, 65, 111, 127, 136, 155, 157, 186–188, 208, 253, 258–259, 335, 371, 401, 428, 521–522, 537, 539, 597, 606, 612–614, 648, 657
Winthuis, J. 533, 675
Wolff, A. (Toni) 388, 531
Wundt, W. 18
Wünsche, A. 20, 264, 279, 299, 387, 396

Z
Zaunert, P. 50–51, 81, 98, 102, 117, 146, 180–182, 261–262, 288, 340, 420, 430, 434, 457, 524, 573, 588, 637, 708
Zimmer, H. 25, 29, 61, 63, 83, 99–100, 127, 135, 142, 229, 244, 251, 320–321, 335, 358, 360, 364, 378, 389, 396, 401, 404, 410–411, 426, 482, 501, 508, 512, 524–525, 580, 614, 671, 724
Zosimos 55, 502, 623

INDEX DE BASME

A

Aitaka Myôyin (*Japonia) 615

Ajutor la nevoie (*China) 33, 41, 54, 56, 69, 71–72, 81–82, 92, 102, 156, 171, 534, 545, 599

Akalapischeima și soarele (pemon) 700

Albă-ca-Zăpada (*Frații Grimm) 97, 580, 612

Albă-ca-Zăpada și Roșu-Trandafiriu (Frații Grimm) 56

Ali Baba și cei patruzeci de hoți (Arabia) 96

Amăgirea diavolului și puterea lui Dumnezeu (Balcani) 289

Andrew cel Norocos (*Norvegia) 229, 514, 532, 534

Apa vieții (Frații Grimm) 96

Arawanili, primul vraci (arawak) 723

Artele negre (China) 719

Aspenclog (Norvegia) 297

Așteaptă, cocoloșule! (Japonia) 511

Aventurile lui Matandua, cel cu un singur ochi (Fiji) 338, 647

Aventurile lui Mrile (*chaga) 327, 331, 354, 367, 380, 710, 717

Aventurile unui fiu de rege (*Letonia) 84

B

Balbiermanndl (Germania — Dunăre) 181

Balor și nașterea lui Lugh (*Irlanda) 267, 278–279, 282–283, 305, 373, 378, 575, 587

Băiatul care s-a însurat cu soarele (ciukci) 722

Băiatul căruia nu îi era frică de nimic (*Islanda) 530, 562

Băiatul ciudat (*inuit) 651, 658, 661–662, 701

Băiatul năzdrăvan (China) 185–186

Băiatul și Bakurao (tembé) 666

Bărbatul care a fost preschimbat în femeie, apoi din nou în bărbat (Grecia) 650

Bărbatul care a rămas sub pământ (*hantî) 67, 72
Bărbatul care face somoni pentru ființele umane (inuit) 569, 575
Bărbatul care l-a slujit trei ani pe diavol (Lituania) 417
Bărbatul cu o dispoziție proastă (warao) 684
Bărbatul cu soția maimuță urlătoare (arawak) 681
Bărbatul din Grimsö și ursul (Islanda) 56
Bătrâna din pădure (*Frații Grimm) 298
Bătrâna mea femeie trebuie să fie plătită (*Islanda) 509
Bătrânul care a făcut copacii veștejiți să înflorească din nou (Japonia) 450, 513
Bătrânul cocoș (*Finlanda) 488
Bătrânul Coiot, omul, bivolița și femela elan (*crow) 695
Bătrânul cu o singură parte (*samoezi, Siberia) 246, 712
Bătrânul din Cury (Anglia) 723–724
Bentgen și călărețul (Japonia) 694
Biserica secretă (*Norvegia) 421, 423
Blană-de-urs (*Frații Grimm) 56, 413, 419–420, 532, 589
Blendwerk — Amăgiri (Rusia) 57
Blestemul lui Pantannas (*Țara Galilor) 146
Bogatul și săracul (Spania) 451
Borah lui Byamee (Noongahburrah) 114, 256
Buhtan Buhtanovici (Rusia) 434
Bukutschichan (Caucaz) 434
Burenușka, văcuța roșie (Rusia) 383

C

Cadwalader și toate caprele sale (Anglia) 667, 687
Calul fermecat (Germania) 97, 719
Capcanele periculoase ale vrăjitorului caiacelor (inuit) 94
Castelul de aur care atârna în aer (*Norvegia) 606
Castelul diavolului (Finlanda) 266
Cavalerul cu râs sinistru (*Irlanda) 152, 314, 334, 339, 342, 352, 359, 361, 386, 532, 534
Cavalerul și femeia din pădure (Islanda) 638
Călătoria în barca huldren (Islanda) 529
Călătoria pe mare a lui Connla (*Irlanda) 157, 625, 678
Călătorie în Regatul Morților (*rrom) 161
Călătorul (winnebago) 240
Cântărețul din drâmbă (Norvegia) 688
Cea frumoasă de pe pământ (Albania) 614, 617, 649
Cealaltă lume (Frații Grimm) 334, 336
Ce e mai bun: adevărul sau minciuna? (Finlanda) 451

Cei doi călători (*Frații Grimm) 451, 471–472, 474, 477, 485, 532, 613, 662
Cei doi învățați (China) 536
Cei șapte corbi (*Frații Grimm) 580
Cei trei (rrom) 483
Cei trei corbi (Irlanda) 451, 457, 459
Cei trei ucenici (Frații Grimm) 420
Cel care nu găsește nimic (inuit) 458
Cel care trage carul cu boi și vrăjitoarea de pe munte (Japonia) 314
Cele trei daruri ale lui Peter (Spania) 649
Cele trei lămâi (Norvegia) 607
Cele trei pene (*Frații Grimm) 470, 572
Cele trei prințese care au fost preschimbate în lebede (Lituania) 575
Cele trei prințese de pe Tărâmul Alb (*Norvegia) 123
Cele trei puicuțe (Franța) 153
Cele trei tărâmuri ale morților (aztec) 96
Cele trei torcătoare (Frații Grimm) 288
Cel fără barbă (Grecia) 288
Cenușăreasa (*Frații Grimm) 155, 182
Cerșetorul și paradisul (*Balcani) 143
Cerul zorilor (*China) 61, 155
Cetățeanul integru Nefericire și vrejul de fasole (Franța) 505
Cimpoierul și Púca (*Irlanda) 391, 420, 430, 471–472, 487
Cina spiritelor (Franța) 182
Clopotele din Templul Mii (*Japonia) 685
Cocoșul roșu, cocoșul alb și cocoșul negru (Germania) 176
Cocoșul și râșnița (Rusia) 493
Coiotul rămâne coiot (maidu) 96
Connla și fecioara zână (*Irlanda) 602, 618, 664
Constructorul de poduri și demonul (Japonia) 396
Copiii furați de uriaș (*ciukci) 305
Copilul pescarului și elfii (*Grecia) 150
Corb Mare și spiritele rele (*koriak) 623, 648
Corbul și vulpea (iukaghir) 504
Craniul care a salvat fata (inuit) 203
Craniul care se rostogolește (*tembé) 206, 531, 710
Craniul se comportă ca aducător de mâncare (*arapaho) 209, 213, 710, 719
Crearea lumii (inuit) 96, 133, 298, 579
Credincios și necredincios (Suedia) 477
Croitorul și cei trei fii ai săi (Germania) 501
Croitorul și comoara (*Germania) 588

Cum a ajuns haimara să aibă ochii așa de mari și frumoși (Guyana) 128
Cum a apărut focul (Wagawaga — Melanezia) 383
Cum a căutat Motecuhzoma Cele Șapte Peșteri (*aztec) 118, 127, 131, 167, 284, 622
Cum a cucerit-o Eme'mqut pe fiica Omului-Soare (koriak) 722
Cum a învățat diavolul să cânte la vioară (Frații Grimm) 181
Cum a salvat-o neghiobul pe prințesă (*Germania) 573
Cum au devenit cei patru antici bărbați (China) 371
Cumătra Moarte (*Frații Grimm) 259, 264, 266, 284, 388, 390
Cum i-a pedepsit învățatul pe prinții iadului (*China) 46, 58, 100, 258, 396
Ču'mo (iukaghir, Siberia) 213, 719
Cum o fată vrăjitoare a torturat mulți tineri până la moarte (Lituania) 647
Cum s-a dus fermierul în iad (*Letonia) 395
Cum s-a însurat Hans cu Jacqueline (Franța) 153
Cum și-a găsit un orfan norocul, în mod neașteptat (Finlanda) 151
Cureaua albastră (Norvegia) 229
Curios (Spania) 183
Cutia magică (Rusia) 470
Cuvintele femeilor despart carnea și sângele (China) 520

D

Danilo Ghinionistul (Rusia) 685
Dealul frumos (rrom) 480, 483
De ce e apa mării sărată (Germania) 451
De ce e apa mării sărată (Japonia) 451
De ce mierea se găsește atât de greu acum (*arawak) 675
De ce nu mănâncă boa constrictor oameni (warao) 622
De ce omoară oameni tigrul negru (warao) 681
Der Märchenfreund — Prietenul din basm (Lituania) 57
Desaga lui Ngeraod (*Micronezia) 96, 115, 118, 284, 297, 313
Diaconul din Myrká (Islanda) 180, 185
Diavolul cu trei fire de păr de aur (*Frații Grimm) 371, 567
Diavolul și bunica lui (*Frații Grimm) 371
Djulek Batür (*Uzbekistan) 204
Doamna din lună (*China) 58, 61–62, 90, 102, 115, 122, 127, 335, 339, 371, 394–395, 397, 550, 612, 622, 647
Doamna Trude (*Frații Grimm) 361, 366, 368–370
Doctorul din Fougeray (Franța) 266
Domnița rață (Rusia) 523

Domnul cumătru (*Fraţii Grimm) 264, 266, 362
Du-te nu ştiu unde şi adu nu ştiu ce (Rusia) 472

E
Elfii florilor (*China) 536
Elful din munte (*China) 257, 264
Eme'mqut şi Femeia-Balenă-Albă (koriak, Siberia) 80, 82
Evadarea magică (munduruku) 719

F
Fantoma celei care s-a spânzurat (*China) 186, 191
Fata care era mai rapidă decât caii (*Serbia) 629
Fata căreia îi plăceau dulciurile (Spania) 494
Fata din cufărul de piatră (ciukci) 612
Fata din lună (Nauru, Micronezia) 157
Fata şi spiritul malefic (*iukaghir din tundră) 719
Fecioara ca soldat (Rusia) 369
Fecioara moartă (Rusia) 180, 183, 470
Fecioara Ţar (Rusia) 289, 319, 533
Femeia care a devenit păianjen (*inuit) 70, 202
Femeia care a fost omorâtă de fantoma soţului ei (*bakáiri) 169
Femeia care nu mânca nimic (Japonia) 645
Femeia care nu mânca orez (Japonia) 645
Femeia care şi-a urmat soţul în Aguarerente (*chané) 165, 176, 405
Femeia din pădure (*Norvegia) 636
Femeia falsă care a devenit o bufniţă de noapte (*inuit) 662
Femeia-focă (Insulele Feroe) 581
Femeia-lebădă (Dunăre) 575
Femeia şi elfii (Grecia) 530
Femeia transformată (China) 635
Femeia-trol (Norvegia) 640
Ferdinand cel Credincios, Ferdinand cel Necredincios (*Fraţii Grimm) 250, 326, 474, 479, 482, 532, 534, 564, 659
Fermierul şi soarele de aur (Rusia) 572, 674
Ficatul mortului (Spania) 183
Fiica insulei plutitoare (koriak) 460
Fiica Mărului de Aur (Iran) 609
Fiica ţarului broască (Rusia) 612
Fiica vrăjitoarei (Japonia) 645
Fiica Vulturilor Regali (*tembé) 565, 695, 698
Fiicele furate (Finlanda) 152
Finul Bunului Dumnezeu (rrom) 644
Finul Petri (Spania) 96, 151
Fionn MacCumhaill şi mama lui (*Irlanda) 336
Fionn şi Lorcán (Irlanda) 338
Fiul boului (Finlanda) 50

Fiul împăratului și monstrul (căpcăunul) (rrom) 81, 722
Fiul lui Kimanaueze și fiica soarelui și a lunii (*mbundu) 436, 532, 534
Fiul nemulțumit (Lituania) 262, 504
Fiul regelui, care nu se temea de nimic (Frații Grimm) 460, 606
Flautistul pestriț din Hamelin (Germania) 394
Flautul care a făcut pe toată lumea să danseze (Spania) 394
Floarea fericirii (rrom) 339, 575
Focul vulpii (*China) 204
Frate cu dracul (Frații Grimm) 416
Frații își vizitează tatăl (*navaho) 700
Frumoasa din pădurea adormită (Little Briar Rose) (*Frații Grimm) 38, 289, 293
Frumoasa Dunye (Uzbekistan) 365, 614
Frumoasa prințesă din grădină (Germania) 618
Frumusețea lumii (Spania) 470
Fundevogel (Frații Grimm) 297

G

Gaiță-Albastră își vizitează sora, Io'i, pe tărâmul celor morți (*chinook) 172, 178, 191, 243, 405, 709
Gaura uriașei (Islanda) 370, 372, 384, 403
Geanta, fluierul și pălăria (Franța) 649
Gemenii (guarani) 700
Geneza (menomini) 302
Ginerele lui Dumnezeu și judecătorul (Letonia) 644
Giviok (Kiviok) (*inuit) 287, 307, 658
Gospodina din Húsavik (Islanda) 429
Grifonul (arawak) 591
Grifonul (Frații Grimm) 523, 700
Groparul (Germania — Dunăre) 181

H

Hanatarekozô-sama (*Japonia) 505
Hans cel puternic (Frații Grimm) 325, 327
Hănsel și Gretel (*Frații Grimm) 97, 303, 305–306, 314, 324, 360, 523, 530
Harpa zânelor (Anglia) 394, 405, 507
Helge-Hal din Muntele Albastru (Norvegia) 100–101, 177, 229
Hitchinna (*yana) 202, 214, 299, 301, 710

I

Iepurele (kootenay) 216
Iepurele și ariciul (Frații Grimm) 152
Imaginea din oglindă neînțeleasă (Japonia) 430

Inelul magic (Finlanda) 649
Insula Utrøst (*Norvegia) 227, 251, 383
Ititaujang (*inuit) 567, 574–575, 590, 623, 660, 673
Ivan, fiul vacii (*Rusia) 365

Î

Împăratul Roșu și vampirul (rrom) 543
Începutul lumii (munduruku) 138

J

Jaguarul care și-a mâncat nepoții (cashinahua) 302
Jderul care și-a rupt un dinte (inuit) 665
Julspuk (Suedia) 181

K

Kaboi (*karajá) 137, 523
Kari Hainá-de-lemn (*Norvegia) 229
Kiviung (*inuit) 96, 310
Knos (Suedia) 485

L

La naiba cu banii, știu ce știu! (Danemarca) 513
Lars cel leneș care a câștigat prințesa (Danemarca) 502
Lasse, slujitorul meu (*Suedia) 463, 471, 501, 532
Legenda lui K'anigyilak (Pacificul de Nord) 697
Legenda lui Okonoróté (*Guyana — warao) 131, 137, 142, 170
Legenda lui Tawhaki (maori) 371
Legenda originii navajo (navajo) 287
Legenda pribegiei (imigrației) oamenilor (*aztec) 133, 136, 157, 184
Lenore (Bürger) 180
Lumea de dincolo (inca) 396
Lumea lui Sedna (*inuit) 372
Lumea lui Sedna — versiunea 4 (inuit) 396
Lumina albastră (Frații Grimm) 472
Luna (*Caxinauá) 204, 208, 710
Lupul cu cap de fier (*Balcani) 339

M

Magia furtunii (Norvegia) 302
Mai la sud decât sudul și mai la nord decât nordul în marele munte de aur (Norvegia) 100, 572, 660
Makonaura și Anuanaitu (*arawak) 234, 238, 284, 362, 379, 386, 451, 534, 551, 562, 564, 575–576, 581, 587, 662, 708, 711
Makunaima și Pia (caraib) 371, 373
Mama cea rea (rrom) 322
Mama Holle (*Frații Grimm) 38, 72, 122, 158, 288, 305, 357, 370, 379
Mama și fiul ei mort (Rusia) 182, 719
Mama vitregă (Dunăre) 681
Marele prostănac din Cuasan (*Irlanda) 342, 361

Masa dorințelor, măgarul de aur și ciomagul (Frații Grimm) 501
Mazărea de deșert a lui Sturt, floarea sângelui (Australia) 618
Măscăriciul care a devenit rege (rrom) 504
Mica jumătate de cocoș (Franța) 493
Mica sirenă (H.C. Anderson) 572
Michel cel negru-maroniu (Germania — Dunăre) 390
Micuța Fatima cu fruntea de lună (*Iran) 356, 383
Militarul care a ajuns, din general, păstor de capre (Lituania) 504
Minciuna și adevărul (Dunăre) 451
Mingea de foc (*inuit) 193, 266, 406, 426, 550, 720
Mireasa din Corint (Goethe) 180
Mirele-fantomă (Anglia) 180
Mirele și strigoiul (Islanda) 178, 531
Misana, care a fost dus pe tărâmul mărgelelor (*inuit) 88
Mitul originii (hopi) 287
Moara de bani (Livonia) 493
Moara de pe fundul mării (Danemarca) 513
Moartea ca naș (Lituania) 284
Moartea Femeii-Păianjen (*skidi-pawnee) 285, 405
Motanul încălțat (*Franța) 431
Muntele femeilor luminii (Irlanda) 102
Muntele Reginei de Aur (*Suedia) 47, 100
Muntele Simeli (Frații Grimm) 96, 451
Mușchii s-au născut dintr-un gnom (*ainu) 245
Muzicianul care l-a convins pe diavol să cânte la o nuntă (Lituania) 395

N

Născut din reni (iukaghiri din tundră) 719
Necredinciosul și craniul (Spania) 182
Nevasta morții (*Franța) 144
Nils-cărbune și femeia-trol (*Suedia) 640
Nixa din iazul morii (*Frații Grimm) 719
Notscha (China) 62
Noul Paris (*Die neue Paris*) (J.W. von Goethe) 609
Nü Wa (*China) 253

O

Oci (*Ucraina) 244
O clipă în rai (*Danemarca) 142, 160
O legendă a florilor (*Australia — euahlayi) 111, 131, 229, 256, 563, 711
O legendă a lui Confucius (China) 612
O legendă shawnee (shawnee) 256
Omul bun la toate din câmpie (*barongantu) 701

Omul care a vizitat urșii polari (ciukci) 656
Omul care s-a preschimbat în lup (Lituania) 289
Omul din lună (inuit) 677
Omutaro (Japonia) 530
O poveste despre două fete (inuit) 719
O poveste despre Stăpânul-pădurii (*iukaghir) 241
Orbul care și-a recăpătat vederea (inuit) 460
Originea ecoului (*ute) 294, 302
Originea jocului cu mingea (menomini) 56
Originea stelelor (bilchula) 56
Owein sau Contesa fântânii (celtic) 243

P

Pajul și pocalul de argint (*Scoția) 106, 169
Paradisul bulgărelui (Japonia) 511
Pasărea cu nouă capete (*China) 503
Pasărea de aur (*Frații Grimm) 389, 606
Pasărea Garuda (Insulele Maluku) 524
Pasărea *Peaged arsai* (*Micronezia) 525, 529, 532–534, 622, 693
Pământul vrea ce-i al ei (Caucaz) 150, 543–544, 602, 612
Părul minunat (*Serbia) 713
Păstorul erou și văcuța bălțată (slav) 378
Păstorul și cele trei iele (slav) 575
Păstorul și prințesa soarelui (inca) 525
Per Gynt (Norvegia) 411
Pescarul și nevasta lui (*Frații Grimm) 494, 505, 508, 522, 581, 673
Pescarul și spiritul (Melanezia, Insulele Solomon) 200
Picioare de aur (*Franța) 273, 278, 562
Picioare-suliță, pericolul de a te asocia cu spiritele (warrau) 219
Pielea de focă (*Islanda) 577, 591, 623
Pieptenele șarpelui (Finlanda) 695
Pikoi, vânătorul de șobolani (Hawaii) 680
Pirarukus (karajá) 700
Pisica și nebunul (Rusia) 434, 613
Ploaia de aur (Japonia) 451, 513
Poi-Yaumbe (ainu) 152, 666
Polițistul (*China) 253, 426, 430
Portocalii amari ai balaurului (Grecia) 609
Povestea bătrânei vrăjitoare (Spania) 305
Povestea bătrânului care a găsit o fetiță și a crescut-o (*Japonia) 616
Povestea despre Marea Roșie (Finlanda) 151
Povestea diavolului (rrom) 327

Povestea femeii-peşte (iukaghir) 591, 673
Povestea lui Cefa şi Sefa (Turcia) 650
Povestea lui Chuveane (Africa) 331
Povestea lui Djihanshah (*Turcia) 481
Povestea lui Haburi (*Guyana — warao) 290, 293, 295, 302, 567
Povestea lui Ingnerssuit (inuit) 319
Povestea lui Lafaang (Malay) 547
Povestea lui Longa-Poa (*Fiji) 280, 471
Povestea lui Sänämâ (Iran) 671
Povestea lui Wolf (inuit) 204, 657
Povestea marelui lăcar-de-stuf (Micronezia) 134
Povestea palatului de cristal şi a corabiei de diamant (Turcia) 612–613
Povestea păsării de smarald Anka (Turcia) 523
Povestea porcului (Caucaz) 667
Povestea regelui orb care trăia în ţinuturile din vest (Insula Rote, Indonezia) 457, 532, 576
Povestea ursului (inuit) 56
Poveste despre trei berze (iukaghir) 647
Poveşti despre corbi (ainu) 451, 504
Preafrumoasa Vasilisa (*Rusia) 366, 369
Prinţesa-broască (Rusia) 591, 612
Prinţesa care nu putea să râdă (Rusia) 153
Prinţesa-dragon (*China) 71
Prinţesa renegată (*China) 592, 600, 611–612, 671
Prinţesa şi muntele de sticlă (Suedia) 606
Prinţul Paşa Hassan (*Uzbekistan) 460
Privighetoarea Gisar (Balcani) 332
Profitorul (Caucaz) 507
Puternicul Grettir şi *Wiedergängerul* Glam (Islanda) 180

R

Rakian (*dusun, Borneo de Nord) 664, 666, 671, 679
Rata (Polinezia) 95
Râsul speriat sau „Ce mănâncă degetul tău mare de la picior?“ (inuit) 665
Râşniţa de pe fundul oceanului (Danemarca) 451
Recompensa periculoasă (*China) 157, 251, 396
Regele furnicilor (China) 109, 177, 530
Regele Mu din Dschou (*China) 63, 397, 606
Regele penelor (Fraţii Grimm) 434
Regina elf Hilda (Islanda) 635

S

Sania minunată (*Rusia) 341
Sarcinile lui Tregeagle (Anglia) 208
Săgeata-şarpe (Rio Branca Tupi) 245, 477

Sălbaticul (Italia) 501
Să o ținem, să o lăsăm? (Japonia) 451, 513
Săracul cizmar (Germania — Dunăre) 96
Săracul și bogatul (Spania) 501
Săritorul-marin (iukaghir) 666
Schratl cel întemnițat și bogatul Julius (*Dunăre) 472
Scufița Roșie (Frații Grimm) 97
Sicriul de sticlă (Frații Grimm) 612
Sigurd și fantoma (*Islanda) 423
Sirena și marele Dubhdach (*Irlanda) 583, 621, 644, 677
Slujba fantomelor (Franța) 180, 523, 532
Slujba morților (Norvegia) 181, 719
Slujitoarea și oamenii mării (Islanda) 177, 531
Smochinul (*awaiama) 299, 302
Soarele, broasca și lemnele de foc (warao) 371, 373, 383
Soarele le face loc pământului și cerului (blackfoot) 213
Soldatul și rănița sa (Rusia) 284
Soția înțeleaptă (Rusia) 581
Soții (Finlanda) 182
Spiritul Muntelui Wu-Lian (China) 397
Stanko și vila (*slav) 631
Starețul și servitorul său (Elveția) 390
Stăpâna fecioară (Norvegia) 535, 564, 606
Stăpânul dealului și John Blessom (*Norvegia) 263
Steaua (*cherente) 545, 549
Suferința lui Flax (*Lituania) 180

Ș

Șamanul Makanaholo (*arawak) 362, 379, 551
Șarpele alb (Frații Grimm) 606, 622
Șoim-Pribeag întâlnește o ciocănitoare sub formă de om (inuit) 665
Șoim-Pribeag se căsătorește cu o bufniță de noapte (inuit) 665–666

T

Tapairu, frumusețea de pe tărâmul zânelor (*Fiji) 619, 623, 635, 660, 664, 722
Tatăl din câmpul de sus și tatăl din câmpul de jos (Japonia) 513
Taurul roșu (*Islanda) 192
Tânărul și urșii (menomini) 719
Tânărul vânător și frumusețea lumii (Grecia) 485
Teiul fermecat (Rusia) 508
Terciul dulce (Frații Grimm) 373
Thomas care face rime și Regina de pe Tărâmul Elfilor (Anglia) 619
Tigrul-Negru, Wau-uta și săgeata ruptă (warao) 293, 677
Tigrul transformat în femeie (*arawak) 678, 710

Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte (*România) I52, 539, 544, 602, 646
Toate creaturile pădurii construiesc o canoe din coajă de mesteacăn pentru Șoim-Pribeag (inuit) 666
Toboșarul (Frații Grimm) 367
Tovarăș (rrom) 480
Trei portocale dintr-o săritură (Spania) 609
Trei povești ale fraților To Kabinana și To Karwuwu (Melanezia) 446
Treizeci-din-Paris (Franța) 477, 485, 487
Trunt, Trunt și trolii din munți (*Islanda) 101–102, 130, 289, 4I7
Tseremsaaks (*tsimshian) 229
Tsetlwalakame (nimkisch) 96, 562
Turnătoarea de otravă (China) 648

Ț

Țesătorul cel sărac care a căutat un naș (Dunăre) 261

U

Una, fata elf (*Islanda) 632
Un bărbat lamut prefăcut în piatră (lamut) 240–24I
Un cap (Finlanda) I52
Un elf pieptăna părul femeii (*Croația) 333
Un mit al vulturilor despre rândunelele zburătoare și dansul lupilor într-un banc de lut (*inuit) I24
Un-ochișor, Doi-ochișori, Trei-ochișori (*Frații Grimm) 380
Un soldat salvează prințesa de blestem (Albania) 617–6I8
Un vânător în Hades (*ainu) I67
Ursul Hans (Spania) 47I
Ursul roșu Ta-Ku-Ka (inuit) 56

V

Vaca Bukolla (Islanda) 378
Vampirul (rrom) 617–618
Variola — versiunea 2 (iukaghir) 648
Văcuța de pământ (*Alsacia) 374, 379, 383
Vălul (Frații Grimm) 182
Vânătorul de foci și tritonul (*Scoția) 232
Vârcolacul (Franța) 37I
Vecinul de sub pământ (*Norvegia) 407, 423
Venirea poporului hopi din Lumea Cealaltă (hopi) 138, I75, 700
Verzele măgarului (Frații Grimm) 649
Vila rămân vila (Serbia/Bosnia/Croația) 672
Vizita în rai (*pemon) 365, 55I, 562, 575–576, 587, 590, 695, 698–699
Vizita la Manabozho (*America de Nord) 90, 324

Vrăjitoarea care a fost învinsă cu potcoave (Balcani) 323

Y

Yiñeañeut și Creatorul-Pământului (*koriak, Siberia) 75

Yuriwaka-Daijin (Japonia) 213

Z

Zânele de pe Gump (*Anglia) 103

Zbor către lună (*inuit) 51, 69–70, 82, 117, 126, 128, 133, 157, 170, 243, 284, 406, 662, 709

INDEX TEMATIC

A

abis 92, 99, 257, 366, 549, 598, 659, 720

Adam și Eva 503

adâncuri 37–38, 41, 45, 65, 72, 83, 140, 229, 231, 237, 239–240, 249, 270, 272–273, 282, 307, 311, 372, 377, 396, 445, 456, 459, 461, 502, 551, 562, 590, 598; zeul ~ 231

aer 52, 55, 58–59, 63, 104, 116, 118, 133, 156, 196–197, 229, 246, 250, 282, 306, 456, 529, 547, 614, 628, 654–655, 697

Aer-Lume 133

afect 59, 240, 534, 567, 661–662, 694

Afrodita 289

ajutor magic 86, 203, 324, 420, 473, 481

alb 53, 56, 65, 122, 147, 162, 166, 175–176, 179, 182, 216, 241, 320, 347, 349, 351, 357, 366, 370, 392, 474, 476–477, 481–483, 486–487, 502, 532, 594, 598, 606, 619, 622–623, 629, 632, 653, 655, 659, 662, 690, 697, 710, 722

albastru 41, 101, 107, 228–229, 259, 383, 516, 596, 635

albină 105–106, 112, 114, 137, 292, 326, 453–454, 461, 554, 664, 667–672, 676–677, 680; femeia-albină 669, 672; suflet 677

Alcheringa 141, 238, 563, 586, 657

alcheringa mijina 657

alchimie 199, 480, 612, 623

alchimiști 459, 502, 506, 607, 721, 724

al doilea sine 428, 431, 660

alectriomanție 492

al patrulea (a patra) 71, 98, 113, 265, 415, 461–462, 471, 563, 641

alter ego 56, 331, 387–388, 418, 430–431, 456, 463, 487, 493, 503, 544

Althaimenes 140

Altjira 141
Amanoyaku 241
Amazon 245, 371
amestec 352, 511–512, 624, 721
ambivalent 117, 550, 581, 717
amenințare, vânare 52, 86, 97, 147, 171, 185, 197, 200, 202, 208, 220, 232, 239, 245, 249, 251, 264, 319, 334, 342, 357, 360, 389, 409, 422, 511, 530, 535, 545, 605, 675, 699, 713, 718–720
Amphiaraos 140
amplificare 479
Amrita 63
Ananke 289
androgin 284, 296
angakoq 51–53, 310–311
anima 13, 306, 534–535, 539, 543–545, 547, 550–551, 561–564, 567, 571–574, 576–578, 580–582, 586, 588, 591–592, 597–598, 600, 605, 607, 609–615, 617–619, 623–625, 628, 631, 634–635, 637, 640, 644–651, 656, 658, 660–662, 664, 666, 670–674, 677–678, 681, 684–685, 687, 694–695, 701, 709–711, 713, 716–718, 722–723, 725; arhetip al 227, 233, 240, 249, 251, 254–257, 290, 307; apariția problemei 622; ca animale 166, 168–169, 193, 209, 462, 664; ca un câine negru 574; ca urși 418; ca voce a inconștientului 574, 605; ca voce a instinctelor 680; conștientizare 572; definiție 388, 501–502; dublu aspect al 86; figură „de graniță" 684; formă animală 287, 409, 572–573; identitatea cu umbra 413; și imagoul mamei 658; intuiții 459, 525, 529–530, 567, 571, 597; izbăvire 572, 581, 674, 694; și Marea Mamă 305, 573–574; nerăscumpărare 580; și umbra 428–429
animal doctor 670
animale; ajutătoare 341–342, 434–435, 473, 564, 659; heraldice 231
animalism 665
animal totemic 232, 237–238, 589, 708
animism 22
animiști 21
antroposofie 21
apariții 37, 155, 197–199, 213, 220–221, 258, 530, 644, 718
apartenență 428, 562, 698
apă 48–49, 62, 69, 71, 74, 80–82, 86, 88–89, 91, 99, 102, 107, 113, 128–130, 134–135, 141, 153, 158–159, 162, 179–180, 205, 210, 213–214, 230, 232, 235, 240, 252, 256, 264–269, 275–276, 285, 291–293, 301, 310, 312–314, 320–321, 329, 337, 340, 344, 347–348, 355, 373, 385, 395–396, 398, 410, 415, 417, 420, 437–442, 444, 446–447, 454, 458–461,

475–476, 484, 494, 502, 506, 511, 518–519, 523, 526, 553, 556–557, 568, 572–574, 580–581, 584–585, 587, 591, 596, 598–601, 604, 608–609, 611–614, 621, 626, 647, 668, 672–673, 703, 705–707; care fierbe 82
Apollo 458, 491, 523
Arahne 288
Aranda 660
Arborele Lumii 279
Arda Viraf 55
argenon 202
argint 58, 63, 104, 106–107, 183, 197, 316, 355, 370, 382–383, 403, 408, 450, 508, 516–517, 520–521, 573, 636, 692
arhetip 26, 27, 31, 233, 254–255, 257, 283–284, 290, 302–303, 321, 336–337, 360–361, 370, 376, 385, 430, 463, 479, 535, 544, 563, 670, 676, 711, 718–719, 724, 739, 740; anima 535–536, 544; mamei 283, 302, 305, 307, 336–337, 357, 359–360, 370–371, 376, 385; totemic 670
aripi 166, 207, 276, 326, 362, 437, 522, 524, 533, 555, 559, 565–566, 593, 630, 655
arme 196, 266, 278, 345, 529
Art cel Singuratic 604, 611
Artemis 624
Arthur, rege 243, 614
arunca un lucru în spate (a) 720
asha — virtute 396
atemporal, atemporalitate 25, 123, 141–142, 146, 150–151, 153, 182, 590, 602
Atena 118, 288, 624
Attis 294, 298
Audhumla 377
Augustin, sf. 26
aur 29, 48–49, 63, 69, 72, 85, 100, 104–105, 107, 110, 134, 183, 197, 201, 204, 233, 273, 276, 278, 304, 314, 316, 335, 343–344, 353–354, 370–371, 377, 382–384, 389, 392–393, 399–400, 402–403, 405, 408, 416, 417, 450, 451, 454, 466, 470, 479, 480, 483, 487, 488, 489, 491, 492, 497, 499, 501, 508, 509, 511, 513, 516, 517, 520, 521, 543, 562, 567, 572, 573, 575, 606, 612, 613, 630, 660, 674, 689, 710, 715, 716, 722, 735
auseinandersetzung 25, 191, 314, 327, 334, 386, 421, 461–462, 513, 531, 550–551, 561–562, 564, 591, 657, 698–699, 701, 713, 718, 725
Australia 111, 141, 158, 618, 660
autodistrugere 307, 390
aztec 102, 119, 121, 127, 134, 157, 238–239, 284, 373, 451, 580, 622
Aztlan, „Albiciunea“ 119, 121–122, 622

B

Baba Bătrână 372
Baba Iaga 290, 324, 341, 365–366, 369
Babilon 18; Turnul Babel 72
Bacchus 324
Baffin, insula 51
baie 135, 565, 672; de reînnoire 657
Balor 267–273, 278–279, 282–283, 305, 373, 378, 562, 575, 587
bancă 188, 292, 557–559, 564
bani 116–117, 265, 320, 340, 352, 355, 375, 405, 414–415, 419, 424, 427, 434, 441, 463–464, 479–480, 493, 540, 639–640
Barbelo 724
basm popular 16, 31–32
basme scandinave 634
batistă 395, 443, 453, 714–715, 721
băiat 97, 106, 150–151, 155, 186, 194, 206–207, 270, 283, 290–291, 304–305, 310–311, 331, 355, 378, 383, 423–424, 431–432, 436, 455, 470, 523, 526–527, 530, 536, 540, 543, 546–547, 568, 572, 617, 633–634, 637, 654, 658, 661, 666, 680, 701
bătrân 57, 67, 77, 86, 90–91, 97, 103–104, 120, 122, 132, 146, 149, 187, 206, 216, 227, 229, 231, 241, 247–248, 255, 259, 283, 325, 346, 370, 378, 408, 417, 421, 437, 450, 459, 473, 480–481, 488, 492, 505, 511, 529, 559, 615, 617, 640–641, 645, 652, 654–655, 657, 680; daemonic 248–249; magician 227
bătrânel 245, 281, 468, 471, 473
bătrân în suflet 246
Bătrânul Coiot 695–699
berserker 57, 418–419, 589, 665
berserkism 57
Bertha 158
Beya 612, 623
binele 177, 272, 332, 356, 372, 380, 460, 652
blană-de-urs 56–57, 413–415, 419–420, 532, 589
blestem 147, 571, 617–618, 635, 650, 672, 693
Brahman 283
broască 61, 293, 299, 334–336, 371, 373, 383, 445, 460, 470, 502, 572, 588, 591, 612, 672, 677
broască-țestoasă 65, 116, 166, 300, 335, 556–558
broșă 336
Brunhilda 486
Buddha 299, 420
budism 458; tibetan 401
Bukolla, vaca 378
bulgăre 511
Bunica 372
bunuri 241–243, 255, 301, 351, 419, 435, 463, 470–471, 519, 668, 708
Byblos 297

C

cadavru 166, 183, 186, 202, 208, 298, 344, 426, 533, 620, 635

caiman 235–236, 239, 534, 564, 581
cal 27, 44, 48, 98, 159, 232, 244, 259, 263, 274, 297, 316–317, 323, 325–326, 351, 357, 366, 414, 418–419, 454, 461, 474, 480–482, 487, 540, 544, 623, 629–631, 642–643, 647, 659, 692; alb 351, 366, 474, 481–482; ca divinitate solară 482; magic 478, 544; sur 323
cap, capete 72, 77–78, 97–98, 104–105, 116, 145, 152, 174–176, 197–199, 202–203, 205–206, 215, 219, 235, 238–239, 248, 259–260, 262, 265, 275, 277, 282, 297, 299, 308, 326, 335, 339–340, 344–346, 349, 356, 363–365, 369–370, 379, 413, 433, 452, 458, 468, 471, 486, 497, 502–503, 514, 518, 541, 547, 552, 555, 557, 562, 575, 579–580, 584, 615, 630, 647–648, 654, 661, 691–692, 697, 700, 707, 710, 723; decapitare 573
capră 228–229, 329, 381–383, 391, 637, 687–688
caracter nedefinit 46, 118
caracter straniu 172, 658
Carridwen 338
Cartea egipteană a morților 209, 700
Cartea tibetană a morților 160, 743
casă 39, 52–53, 76–78, 80, 105, 109, 115–117, 122, 124–126, 129, 131, 136, 148–149, 156, 163–164, 174, 179, 183, 187, 189, 195–196, 202, 208, 219, 228, 230–231, 245, 248, 253, 260, 262–263, 266, 276, 291, 295, 301, 303–305, 308–312, 337, 339, 343–344, 351, 354–355, 358, 372, 374–375, 391, 399, 408, 410, 422–423, 442, 454, 488, 496, 504, 506, 509, 515, 517–520, 525, 527–528, 530, 536, 542–543, 546, 552–554, 556–559, 568, 581, 593, 612, 615, 624, 631–633, 635, 645, 652, 655–656, 668–669, 673, 677, 679, 691–692; casă cu patru colțuri 39; casă din turtă dulce 305
castel 39, 49, 58, 64, 71–72, 85, 99, 106, 108, 144–145, 197, 250, 260, 315, 349, 360, 382, 433, 461, 466, 469, 472, 476, 481, 485, 488, 516, 532, 601, 609, 613, 650, 722; de diamant 72
călătoria pe mare în timpul nopții 725
călătorie 50, 54, 56, 63–64, 66–67, 71, 90, 125, 144, 160, 162, 186, 232, 247, 252, 254, 355, 371, 392, 406, 486–487, 510, 542, 562, 585, 614, 625, 628, 635, 652, 655, 657, 659, 698, 725; călătorie lungă 252, 725
căprioară 52, 69, 132, 210, 213, 216, 218, 508, 555, 622, 635, 666, 672; albă 622

căratul reciproc, motivul 337
căsătorie 42, 143–144, 152, 235, 277, 287, 314, 379, 513, 544–545, 638, 640, 644, 662, 665, 680–681; magică 544, 561
câine 52, 109, 162, 181, 195, 197, 201, 317–318, 370, 372, 408, 412, 422, 450, 573, 580, 665; câine negru 573–574
cântec ritualic 605
cântece 59, 63, 90, 141, 147, 231, 247, 270, 394, 452, 605, 667, 695
ceață 71, 86, 100, 156, 228, 279, 325, 514, 614, 628
cedru 67–68, 609
cel care aruncă 581
celți 99, 269, 602
cer 41–42, 44–45, 62, 91, 115, 133–135, 137–138, 152, 175, 213, 229, 241, 256, 263, 276, 281, 326, 382, 498, 522, 539, 543, 545, 549, 595, 599, 656
cerb 210, 220, 244, 363, 543, 619, 622; alb 619, 622
ceţuri nordice 38
chatten, populație 419
cheie 162, 250, 471, 474, 478, 480–481, 577–578, 581, 591
chemare 54, 300, 487, 605
Chichihuacuauhco 297
China 33, 41, 46, 62, 72, 82, 90, 127, 335, 357, 370, 482, 599, 623, 648, 656–657, 721
Cian 267–268, 272
ciclu lunar 579
cinci 156, 183, 242, 258, 267, 346, 349, 396, 433, 454, 538, 551, 620, 626–627, 637, 678
cioară, corb 452, 457–458, 543
ciocănitoare 234, 665–666
Circe 289, 718
cizme 194, 432, 434–435, 518, 651
clan 231, 478, 524, 680–681, 684–685, 708–709, 711–712
Cnosos 70
coarne 71, 228–229, 265, 344–346, 377, 391, 649–650, 689, 692
Coatlicue 120, 122, 284
coborâre 54–55, 75, 92, 133, 137, 160, 620
coborâre în iad 71
cocoș 153, 182, 488, 491–493, 523
colonie de albine 670, 677
comoară 63, 68–69, 71, 86, 103, 158, 276, 306, 319, 335, 354, 359, 370, 384, 403, 462, 472, 506, 518–519, 521, 588, 595, 599, 601, 614
complex 171, 190, 192–193, 214, 420; autonom 171, 183, 220; de inferioritate 111, 420
conceptul de spațiu 30, 73
Confucius 612–613
Connla 157, 602–605, 610–611, 613–614, 618, 625, 664, 678
conștientizare printr-un afect 694
conștientizare spirituală 61
conștiință 22–23; ego 86, 388, 435, 572; extincție 61; individuală

138–139, 154; lumească 23; a speciei 138–139, 154
conștiință-ego 86, 388
context 28–29, 126, 337, 418, 492, 503, 579
conținuturi inconștiente 178, 189, 200, 212, 227, 435, 684
copac 58–59, 69, 96, 114, 116, 129–130, 150–151, 200, 205, 207, 213–215, 218, 241, 245, 251, 257, 290, 292, 296–301, 314, 328, 340–341, 346–349, 353, 358–359, 374–376, 378, 382–385, 415, 448–450, 509, 520, 523, 529, 541, 548, 559, 565, 573, 593, 609, 617, 641, 645–646, 665–667, 676, 682–683, 707, 740; care se deschide și se închide 96, 117, 297, 313; Copacul Cunoașterii 299, 321, 606; Copacul Vieții 299, 353; de natură bisexuală 297
copil 25, 30, 74, 76–77, 102, 112, 188, 196, 213–215, 247, 259–261, 265, 268, 272, 283–284, 290–291, 293–294, 300, 307, 314, 322, 328, 330–331, 333, 335–336, 338, 354, 361, 367, 370, 376, 421, 443, 461–463, 474, 478–480, 505–506, 529, 539, 549, 567, 569, 571, 581, 592, 606, 610, 612, 620, 623–624, 637, 651, 657, 669–670, 673, 686–687, 696–697, 701, 714, 716–718; copii nenăscuți 158; copiii, pietre prețioase 297; divin 283, 463; simbol 716; ca simbol al Sinelui 612, 618, 624–625, 694
copite de cal 419
corabie 86, 355, 476, 498, 515, 519, 611, 613; de cristal 604, 611; ~ morții 611
Coran 74, 580, 603–605
cormorani 228–229
corp 44, 51, 53–55, 57, 68–69, 128, 134, 159, 167–168, 220, 246, 266, 285, 294, 341, 357, 424, 470, 612, 623
cosmos 82, 470, 500
coș 128–129, 174, 195, 205, 369, 639, 653–654, 660–662, 667
coșmar 23, 108, 197, 342, 609
craniu 181, 199, 202–204, 211–215, 217, 220, 263–264, 266, 286, 364; care se rostogolește 282
crearea lumii 373, 716, 724
Creasta de foc (Druim na Teine) 267, 271
Creatorul-Pământului 76–79
credință primitivă 51, 67
creștinism 262, 264, 395, 397–398, 587, 634, 640, 644, 664
cristal 58, 59, 102, 114–115, 256, 470, 594, 598, 604, 611–613, 619
Cristal de apă 612–613
cristelniță 612
cuib 106, 514, 560, 663
culoarea roșie 271, 300, 370, 485, 723

culori 113, 156, 229, 579, 596, 662; albastru 229
culte de mistere 160, 674–675
culturi primitive 251, 582
Curupira 245
cu susul în jos 175–176, 517, 519
cutie 354, 436, 438–439, 466, 470–471, 473, 571
cuțit 52–53, 219, 316, 373, 396, 458, 566, 627
Cybele 294, 385

D

daemon 218, 270, 406, 420, 473–474, 487
daemonic 237, 251, 257, 270, 386, 388, 403, 420, 426, 479, 481–483, 529, 561, 588
Dag 623
dans 53, 59, 124, 146, 174–175, 228, 230–231, 286, 403–405, 516, 519, 546–547, 550, 690, 697
dayak, populație 175
dealuri de marmură 72
Decius 580
deget mare 337–338; suptul ~ 338
delfin 503
Demetra 404, 658
demiurg 227, 256
Democrit 721
demon 75, 87, 102–103, 111, 127, 155, 159, 170, 183, 189, 201, 213, 218, 220, 239, 245–246, 251, 254, 258, 262, 264, 271–273, 279, 283, 287, 321–322, 324–325, 341–342, 356, 358, 364–365, 368, 371, 385–386, 388, 390, 395–397, 402–403, 425, 451, 458, 463, 472–473, 481, 491–492, 501, 511, 520, 528, 531–533, 562, 564, 567, 586–587, 596, 599, 604, 616–617, 622–623, 637–638, 645, 650, 660–661, 698, 700, 710, 719, 721; demon al zăpezii 370
demonic 81, 102, 109, 118, 175, 184, 190, 201, 208–209, 213–215, 219, 248–249, 255, 267, 269, 271–272, 278, 282, 299, 305, 322, 339, 342, 357, 360, 362, 366, 368–369, 373, 457, 472, 481, 487–488, 511, 532, 534, 550, 583, 601, 640, 659, 677, 694–695
desagă 96, 115–118, 162, 284, 297, 313, 443, 448, 452, 455, 458
destin, soartă 108, 203, 238, 289, 297, 323–324, 327, 331, 337, 359, 386, 493, 504, 519, 532, 560, 583, 610, 619, 635, 659, 687–688, 701
dezvoltare 23, 29, 133, 139, 282, 295, 299, 338, 354, 361, 371, 399, 409, 420, 460, 479, 523, 564, 579, 711, 723; interioară 111, 352, 357–358, 376, 462
Diana 324
diavol 46, 115, 117, 186, 194, 213, 258, 362, 395, 421, 429, 448–450, 459, 528, 645, 647–648;

diavolul 176, 184, 250, 261, 264, 266–267, 271, 276, 278–279, 339, 362, 367, 371, 387, 395–396, 398, 414–420, 428, 430, 457, 480, 485, 491, 567, 588–589
dinamism 227
dinți 65, 245, 324, 368, 638, 665, 691
divinitate 55, 209, 231, 234, 249, 262, 267, 282, 339, 395, 426, 451, 470, 486, 512, 575, 600, 708, 710–711, 724; divinitatea 55, 83, 209, 231, 254, 377, 470, 512, 575, 579, 623
dizolvare 64, 96, 209, 399, 531, 673–674, 678, 712
„doamna albă" (fantomă) 623
Doamna Craniu 370
Doamna Trude 361–362, 367–368
doi 58–59, 63, 67, 81, 124–126, 145, 150, 175, 180–181, 198–199, 207, 213, 219, 231, 236, 243–244, 247, 259, 273, 285–286, 303–304, 306, 308, 315, 323, 325–326, 337, 342, 345–346, 348, 356, 373, 377, 380–382, 390, 405, 423, 425, 427, 429, 435, 443, 451–453, 456, 458, 463, 468, 471–474, 477, 485, 487, 494, 500, 513–514, 520, 525, 532, 536, 546, 554, 560, 563, 578, 582, 584, 613, 615, 639, 644, 648, 655–656, 661–662, 665, 678, 681, 696
domesticire 332, 435
Donar 279
doppelgänger 56, 386, 425, 428–430
două fețe 117, 239
dragon 41–42, 62, 71, 321–322, 503, 594–595, 597–601, 615, 617, 624, 640, 671
dragoste 164, 169, 235–236, 238, 240, 268, 290, 293, 333, 476, 525, 533, 576, 585, 601, 613, 640, 665
dragostea mamei, aspectul negativ 320
druid 267–268, 583, 603–604
dublu, dublură 86, 118, 249, 262, 280, 284, 302, 320, 322, 339, 370, 387, 389, 406, 428–431, 472–473, 503, 650–651, 693, 698
duh 233, 256, 459, 461; duh al speciei 233–234
Dumnezeu 26, 74, 92, 101, 127–128, 135–137, 143, 151, 249–250, 254–257, 259, 261, 276, 280, 289, 365, 396, 410, 419, 421–422, 452–453, 460, 463, 477, 479–480, 486–487, 491, 499–500, 503–504, 507–509, 512, 585, 587, 606–607, 612, 624, 630–631, 640, 644, 699, 716, 718, 724
Dungting, mare 45, 593–594, 596
Dunya 614

E

Edda 278, 321, 383
Edda poetică 198, 279, 383

Eddystone (Mandegus), insulă 38
Egipt 18, 135, 157, 239, 293, 321, 358, 364
egipteni 82, 134, 156, 209, 271, 293, 377, 429, 700
ego, eu 13, 22, 54, 171, 387–388, 390, 401, 426, 429, 435, 456, 461, 463, 470, 473–474, 504, 508, 531, 561, 572, 610–611, 722; al doilea eu 387, 428–429, 660; alter ego 56, 331, 387–388, 418, 430–431, 456, 463, 487, 493, 503, 544;
eidola 26, 240
Eidola 185
eidolon 533
Eikthyrnir 383
Elena 293
elf, elfi 147, 333, 406, 509, 511, 530, 589, 621, 632, 635, 671–672, 688
energie 182, 213, 227, 325, 332, 339, 352, 356, 366, 459, 470, 561, 605, 614, 693, 721; creativă 279; întunecată 661; psihică 332, 544, 561, 589
energie demonică 366
Ennoia 724
entrückt 327
Eol 201
epuizare 53–54, 57
erete 523
Eros 59, 394
erou 45, 57, 140, 155, 183, 204, 216, 271–273, 279, 294–295, 306, 319, 321–323, 324, 327, 333–334, 336, 338–339, 347, 352, 355, 357, 359–360, 371, 378–379, 384, 405, 419–420, 426, 435, 471–472, 482–484, 486, 513, 529, 532–533, 535, 543–544, 562, 564, 573, 598, 604–605, 611, 618, 659, 679, 700, 713–714, 721–723
eschimoși 51–52, 59, 568–569; eroi veșnic tineri 295; erou solar 604
Estonia 457
eșarfă 187, 714–715
Ethlinn 267–268, 272
Ethnea 272
euforie 46, 58, 394
Euridice 530
Euripide 38
experiență 31, 54, 56–57, 65, 67, 111, 126–127, 153, 214, 220–221, 402, 404, 406, 421, 426, 460, 539, 550, 587–588, 597, 605, 611, 618, 631, 662, 665, 684, 699, 716; frontalieră 684; în lumea cealaltă 71
experiențe onirice 46
extaz 46, 51, 55, 57–58, 65, 72, 111, 154, 231, 387, 394
extaz euforic 394

F

fabule 15–16
Fafnir 278
falic 324, 338, 354–356, 368
falus 353

fantezie 16, 26, 111, 305, 352, 451, 485, 502, 512, 524; tărâmul 65
fantomă, stafie 22, 43, 61, 155, 160–161, 169, 171–173, 176–181, 184–189, 192–194, 198–201, 204, 208, 221, 227, 251, 254, 368–369, 395, 405, 468, 471, 601, 623, 632, 634–635, 638, 640, 644, 647, 657, 694, 713, 718; conținuturi inconștiente 189, 200
Faust 72, 141, 250, 397, 561, 656
favelle 16
fântână 38, 72, 74–75, 82, 84, 156–158, 162, 276, 288, 365, 373, 385, 415, 437–438, 440–442, 444, 455, 459, 619–621
fântâni ale iadului 74
fecioara-lebădă 571–572, 628–683, 685
Fecioara Maria 284, 481, 487, 510, 512–513
femeie necunoscută 597, 671, 709
femei-iepuraș 324
Fenris 341
fermecat 38, 42, 97–98, 102–103, 250, 253–256, 262, 264, 283, 306, 352, 417, 478, 485–487, 494–495, 502–503, 508, 545, 585–586, 601, 605–606, 636, 661, 713
fertilitate 128, 238, 324
fetișism 118
fierar 268, 271–280, 323, 367, 384–385, 562
figuri divine, identificare cu 563
fiică 71, 147, 165–166, 209–214, 216, 260, 267–268, 273, 275–277, 280, 285, 308–309, 312–315, 318, 347, 351, 356, 359, 363, 367, 375, 379, 384, 417, 421–422, 432–433, 436, 438, 443–445, 455, 459–462, 465–468, 471, 532, 534, 548, 552–553, 559, 562, 584, 588, 592, 595, 615–617, 621, 623, 643–644, 646, 658, 672, 681, 694, 709, 722
ființă, ființare 13, 21, 25–27, 31, 57, 68, 75, 78, 82, 86, 90, 103, 115, 118, 128, 133, 135, 142, 157–158, 175, 188, 196, 208, 218, 234, 246, 249, 259, 271, 278, 282, 294, 306, 321, 332, 364, 367–368, 371, 384, 386, 389–390, 404, 425, 429–431, 445, 450, 478, 482, 493, 506, 511, 522–524, 528–529, 532–533, 535, 544, 561, 563, 571–572, 580, 582, 588–589, 592, 594, 598, 605, 614, 621, 623–624, 631, 634, 660, 666, 670–672, 685, 693–694, 701, 709, 712; totemică 563
ființe aeriene 133
fin 144, 260, 478–480
Fineu 459
Fionn 336–339
fiu-iubit 293, 297
fixație 397; fixația mamei 334

Flautistul pestriț din Hamelin 200, 394
floare 31, 112–114, 122, 228, 275, 339, 373, 385, 463, 536–538, 541, 594, 617–618, 633, 705, 707
foc 52, 72, 78, 111, 116–117, 145, 149, 159, 173, 193–194, 196–200, 215, 217, 219, 242, 246, 248, 265–267, 269, 271, 273, 279, 281, 303, 307, 316–318, 320, 329, 337–338, 353–354, 362, 367, 371, 373–374, 383–384, 406, 416, 426, 505, 513, 518, 525–528, 546, 550–553, 566, 594, 599–600, 604, 640, 648, 652, 657, 665, 673, 689, 692, 703, 720, 722; interior 307; secret 374, 384
focă 53, 69, 90, 230, 232, 312, 372
folcloric 16, 199, 261, 271, 287; motive 23, 189
formă animală 287, 409, 572–573
formă dual 698
forme 20, 26–28, 54, 72, 96, 98, 156, 166, 169, 178, 196, 199, 205, 208–209, 227, 239–240, 292, 302, 313, 342, 353, 376, 430–431, 478, 484, 531, 590, 598, 610, 618, 671
Fortuna Barbata 385
forța vieții 273, 320, 345
forță de zămislire 27
forță psihică 32
frasin 74, 82, 296, 606
Frasinul Lumii 74, 82, 297, 299, 606
frate mai mare 219, 233, 238, 484, 519–520, 526–529, 680
frenezie 57, 248, 406, 649, 661, 688; dionisiacă 57
Freyja 399, 533
Frigg 288, 293
fruct 75, 76, 104, 137, 168, 205, 213, 299, 308, 353, 365, 373, 380, 382, 447–449, 606; vindecător 377
Frumoasa din pădurea adormită 38, 289, 295
fulger 41, 92, 140, 151, 227, 237, 384, 500, 588, 599–600, 622
fum 46, 80, 115, 174, 197, 374, 517, 554, 614, 633, 642, 652
funcții instinctuale 25
furnici 109, 111, 157, 177, 235, 325, 363–364, 530
furtună 41, 44, 56, 88, 124, 204, 228, 239–240, 250, 270, 302, 311, 355, 473, 498, 500, 514, 530, 538, 622, 629, 628, 672
fuste verzi 419
fylgia, fylgjur 524, 605

G

Gaiță-albastră 173–174, 176, 191, 243, 709
gaură 53, 69–71, 74, 81, 89, 113, 132–133, 137–138, 157, 167, 174, 200, 211, 344, 364, 370, 403, 517, 585, 681
gaură din cer 70, 153
gaură în pământ 138, 140, 153, 157, 167, 200, 217, 285, 370, 403, 653

gândire 16, 19, 30, 38, 220, 288, 387, 430, 458, 501–502, 524, 712; pre-logică 30
gâscan 392–393, 395, 397–399, 404–405
gâscă 290, 316, 393, 397–399, 405–406, 460, 483, 568–569, 571, 575–576; gâște sălbatice 460
geistige 171
ghem de ață 636–637
ghețar 101, 308
ghid spiritual (călăuză a sufletului) 244, 420, 523
Ghilgameș 83, 136
Glas Gaibhnenn 267, 272
gnostic 82, 133, 293, 298, 321, 365, 385, 522, 579, 675, 724
Goibniu 268, 271, 273
Golum 511
Gorgone 204, 314
graniță 68, 100, 162–165, 197, 231, 332, 353, 388, 396, 410, 478, 492, 618, 634, 649, 675, 684, 698, 713, 722
Grădina Paradisului 38
grâu 275, 338, 372, 433, 572, 661
greci 82, 240, 258–259, 327, 386, 459
grifon 523
Guntram (rege) 69
Gwion Bach 338

H

Hades 167–168, 185
halucinații 171
hamr 406
han 415–416, 419, 475, 482, 484, 532
hantî, populație 67
haos 158, 257, 293, 356, 377, 379, 547; primordial 293, 377, 398
Harran, ceremonii din 204
Hathor 209, 358, 377
hauki 141
Hefaistos 271, 278, 367
Heidrún (capră mitologică) 383
Hel 157–158, 384
Helios 458, 623
herero, populație 297
Hermes 353, 503
Holba 158
Homer 84, 87, 718
hopi, populație 138, 175, 270, 287, 700
Horus 239, 270
Hristos 218, 640
Hrolf Kraki, Saga lui 418
Huginn și Muninn 458
Huitzilopochtli 120–122
Hulda 368
huldra 478, 529, 690, 694
Hvergelmir 82
hylic 267

I

iapă 65, 326–327, 357, 370, 647
iazuri ale iadului 74
I Ching 59, 92, 127, 273, 357, 394, 529, 579, 599
idee 16–17, 19–20, 22, 27, 46, 74, 135, 143, 159, 186, 195, 198,

202, 204, 225, 263, 298, 306, 324, 339, 429–430, 464, 479, 499, 511, 522, 525, 529, 561, 567, 571, 580, 597, 607, 623, 670, 699, 701, 724, 725; idei arhetipale 225; idei elementare 19–20; idei populare 19
iepure 59–62, 115, 216, 317–318, 324–325, 335, 338, 432, 542, 544
ierburi 59, 61–62, 114, 373, 705–706
iluminare 127, 153, 332, 606, 722
imaginație 26, 288, 305, 331, 368, 502; categorii 26
imagine 15–16, 18–19, 25–28, 32, 47, 62, 67, 84, 92, 99, 102, 134, 138, 160, 172, 177, 183, 189, 193, 197, 200–201, 208, 220, 225, 227, 233, 240, 249, 254, 258, 261, 282, 290, 293, 296, 302–303, 307, 314, 319–320, 325, 333, 337–338, 342, 352, 354–355, 358–360, 362, 366–367, 371, 377, 385–388, 396, 401–402, 409, 425, 429–431, 463, 470, 483, 487, 501, 512, 524, 532–533, 535, 544, 551, 573–574, 582, 590, 593, 597, 599, 606–607, 612, 631, 634, 637, 655, 658, 670, 675, 695, 697, 712, 721–722; arhetipală 27, 30, 193, 240, 371, 486, 587, 601; formală 26; inconștientă 200, 535; mitologică 18; primordială 26, 138, 227; psihică 533; val de imagini 47
imaginea mamei 289, 306, 310, 314, 319, 327, 336, 338–339, 352, 355, 361, 384, 397, 403, 544, 647
imaginea sufletului 160, 533, 544, 590, 607
imaginea tatălui 227, 711
imagoul mamei 573, 658
imanent 46
imersiune 58, 82, 126
imigrație fantomatică 157
impulsuri 25, 255, 271, 327, 341, 409, 485, 487, 493, 684, 720; animalice 50
inconștient 21–23, 25, 30, 46–47, 54, 57–58, 61, 66, 69, 73, 75, 83, 90, 92, 96, 99–100, 109, 115, 117–118, 122–123, 126, 128, 131, 134–135, 138, 140–141, 146, 151, 153–155, 160, 163, 167, 169, 171, 177, 185, 189–191, 200, 213–214, 218–219, 227, 229, 239–241, 251, 254, 261, 267, 270–271, 273, 294, 302, 305–307, 313–314, 319, 321, 323, 327, 332, 334–335, 337, 352, 354, 356, 359–360, 366–367, 370, 384, 387–391, 394–395, 397, 399, 403–406, 409, 419–420, 435, 446, 460–462, 471–472, 478, 481, 483, 485, 487, 493–494, 502–505, 508, 511–514, 519, 529–532, 535, 544–545, 550–551, 561–563, 567, 572, 575–576, 580, 582–583, 587, 590–592, 597,

600, 610–611, 621, 623–624, 634, 644, 647, 657–660, 662, 665, 670, 673, 675–678, 683–684, 687, 693–694, 698–699, 709–711, 713, 718–725; cel mai adânc 218, 658; atitudine față de ~ 118; instinctual, fizic 218; singura realitate 47
inconștient colectiv 22, 73, 100, 171, 435, 684
inconștient-spiritual 675
inconștiență 46, 72, 75, 160, 164, 249, 320, 333, 684; animalică 133, 139; stare de ~ 46, 55, 72, 164, 320
individual 13, 19, 23, 27, 31, 75, 82, 123, 126, 139, 141, 234, 240, 342, 360, 384, 390, 421, 598, 670, 674, 687, 688
individuare 358, 717
Indra 358, 377
instincte 123, 128, 130, 178, 193, 201, 216, 289, 296, 320, 323, 341–342, 380, 409, 434, 445, 451, 482–483, 485–487, 519, 544, 564, 661; sălbatice 485, 493
instinctual 130, 218, 271, 321–322, 333, 399, 411, 435, 460, 462, 492, 564, 574, 680, 701
instinctual-inconștient 133
instinctualitate netrăită 417
Insula Fericiților 38, 87
insulă 38–39, 71, 84–87, 140, 153, 156–157, 159, 228, 268, 270, 280–282, 293, 300–301, 316, 324, 470, 476, 515, 519–521, 530, 570, 576, 581, 587, 599; dualitate 86; insulă îndepărtată 157, 270
intelect 15, 26, 61, 389, 405, 511–512, 529, 710
interpretare 15, 21–22, 24, 28, 32–33, 270, 368, 419, 431, 742, 751; a basmelor 10, 13, 30, 301–302
intoxicare 46
intuiție 184, 324, 376, 482, 561, 563–564, 684
inuit 51–54, 56, 69, 94, 117, 176, 200–203, 266, 307, 313, 372, 406, 426, 457–458, 567, 574, 657–658, 662, 665, 677, 701
inversare 175–177, 306–307, 462, 685, 721
Iordan (râu) 82
iranian 297, 356, 611
irlandez 102, 157, 269, 314, 320, 323, 352, 391, 393, 395, 397–399, 429, 457, 459, 487, 583, 602, 611, 613
Isis 293, 321, 377, 533
Isola della felicità (Insula fericirii) 72
Ișar 71, 289, 294
italmen, populație 175
izbăvire 201, 208, 323, 426, 486, 502–503, 525, 547, 550, 572, 581, 588, 621, 640, 649, 664,

694, 709, 723; din aspectul animalic 664–665
izvor 17, 27, 74, 80, 83, 113, 118, 153, 249, 454–455, 460–461, 575, 657, 677, 714–715, 718, 722

Î

îmbătare 108
împărat 58, 81, 379, 497, 498–499, 539, 723
înaripat 321, 445, 523–524, 528–529, 532–533, 561, 565, 576, 671
încălțări 47–48, 160, 176, 252, 259, 350, 455, 468–469, 689
înger 201, 264, 410, 493, 524, 581, 623, 716
înnorat 599
însărcinată 75–76, 371, 539, 549, 685
întuneric 42, 61, 74, 88, 89–92, 101, 105, 107, 160–161, 165, 170, 197, 206, 237, 240, 257, 261, 272–273, 281, 325, 354, 371, 391, 412, 482, 551, 564, 598, 640, 658, 675, 705, 707; interior 160; tărâmul ~ 656
înțelegere 16, 28, 240, 366, 389, 482, 485–486, 529, 618, 634, 640, 688, 722
înțelepciune 21, 279, 299, 322, 336, 338, 525, 536, 605, 697, 722–724; ~ șarpelui 321
învățat 46, 109–110–111, 177, 186, 227, 257–258, 268, 397, 421–422, 536–539, 635

J

jaguar 120, 234–237, 239
Jamababa 645
jasp 59, 62
Jenseits 78–79, 157, 160
jertfă 191, 255, 501, 512, 622
Jupiter 155

K

Kalī 364, 457
Kant, I. 221
karajă, populație 133, 137–138
Kathasaritsagara 33
Kidhus 509–513
koriaki, populație 75, 78, 80, 460–461, 623
Kra 201

L

lac 38–39, 41, 48, 70, 72, 82, 84, 89, 98, 120, 157, 199, 297, 315, 320, 461, 475–476, 556–558, 565, 568–570, 575, 581, 598–599, 611, 625–626, 628, 654, 703, 706; rotund 39
Lacul Fecioarelor 41–42, 45, 69, 81, 102, 599
Lady Midday 56
Laeradr 383
lapis philosophorum 480
laț 189–190, 672
Laufey 384
lămpi 52, 54, 104, 372
lebădă 351, 398, 567, 571–572, 575, 581, 628, 683, 685

legături materne 325
legende 15, 24, 55, 109, 141, 150, 155, 178, 193, 225, 278–279, 310, 321, 385, 430, 551, 672, 675; locale 23, 30–31, 109
legi 37, 203, 238, 256, 262, 388–390, 429, 463, 563, 618, 712–713; naturale 32
lemn 67–68, 116–117, 137, 158, 173, 200–201, 212, 217, 248, 292, 296, 312, 320, 329, 335, 354–355, 358, 362, 368–369, 383–384, 416, 446, 450, 458, 505–506, 515, 518, 525–528, 569, 575, 625, 632, 641–642, 665, 703, 707
licantropie 128, 665
Licia 293
limitare interioară 70
lipsa spațiului 151
liturghie (catolică) 639–640
Liu I 592–601, 611
Loki 201, 270–271, 278, 367, 384
loritja, populație 660
lotofagi 108, 169
lumânări 107, 160, 177, 179–180, 198, 260–261, 263, 499, 647
lume 23, 31–32, 38–39, 46–47, 54, 62, 67, 69–70, 72, 74, 81–83, 94, 101, 104, 108, 111, 127, 131, 134–135, 139, 141–142, 159–160, 167, 175, 181–182, 221, 249, 265–266, 278, 298, 314, 320–321, 325, 332, 334, 336, 342, 349, 352–353, 355, 360, 385, 394, 413–414, 418–419, 423, 425, 449, 451, 453, 458, 467, 470, 478, 480, 523, 529–530, 534–536, 540, 544, 549–551, 563, 565, 571, 579, 590, 592, 597, 600–601, 609–610, 613–614, 616–619, 624, 629–630, 634, 672, 681, 695, 711, 717; fermecată 46; imanentă 46; magică 47, 49–50, 59, 101, 111, 118, 138, 280, 366, 396, 486, 664, 685, 713; profană 45, 240, 323, 333, 360, 379–380, 394, 425, 535, 571, 597, 601, 624, 662, 664, 713
lumea cealaltă, de dincolo 38–39, 71, 75, 81, 90–91, 111, 133–138, 150, 157, 160, 163, 174–176, 182, 184, 187, 297, 326, 332–333, 397, 459, 492, 544, 611, 620, 625, 634, 693; călătorie în 562; concepții irlandeze 157; soarele ~ 239
lumea de dincolo, ca peșteră 71
lumea răsturnată 175, 177
lumea spiritelor 46, 51, 56, 111, 156, 196, 394, 560, 619–621, 634–635, 657
lumea viselor 75, 78, 390, 394, 601
lume magică = inconștient 47
lumen naturae (lumina naturii) 62
lumina lunii 90, 536, 688
lumină 23, 32, 50, 61–62, 81, 89, 91–92, 107, 122, 170, 199, 247, 263, 266, 273, 298–299, 354,

362, 366, 398, 460, 473, 509, 516, 518, 535, 572, 574, 581, 596, 615, 622, 671, 675, 706, 716; licărire de ~ 354; lumina lunii 146, 275–276, 536, 688
luminile vieții 262, 266
lună 41, 44–45, 52–54, 58–59, 61–62, 72, 82, 84, 91, 102, 117, 127, 153, 157, 204, 206, 208, 213, 284, 287, 300, 335, 356, 383, 506, 511, 540, 594, 603, 611–612, 619, 621, 709; argintie 122, 622; regatul ~ 122, 395
lup 57, 78, 126, 128, 216, 274, 289, 339–342, 370, 381, 488–489, 493, 507–508, 665, 720
Lü-tsu 136

M
Mabinogion 99, 243–244, 270, 298, 338, 614
Mac Kineely 272
magie, magic 38, 46, 51, 56, 70, 72, 74–75, 81, 86, 91–92, 95, 97, 100, 102, 104, 115, 117–118, 123, 135, 140, 150–151, 155–156, 160–161, 164, 171, 176, 190, 193, 201–203, 212–213, 227, 231, 237, 241, 250, 254, 256, 262, 266, 269–270, 272, 280, 284, 288, 296, 302, 307, 324, 331, 333, 336, 339, 359–360, 366, 376, 379, 385–386, 388, 390, 394, 400–401, 420, 423, 435, 445, 461, 463, 470–473, 478, 480–481, 483, 485, 487, 494, 502–503, 511, 523, 526, 529–531, 534, 536–537, 543–544, 561, 563, 574–575, 581, 584–587, 590–592, 601, 603, 622, 624, 628, 649, 660, 670, 673, 675, 683–684, 695, 700, 710–712, 719, 721, 723; loc magic 97
malefic, rău 119–200, 208, 215, 243, 245, 264, 269, 272, 278, 280, 293, 306, 321, 363, 379, 462, 470, 484, 487, 532, 562, 583, 651, 664, 719
Mama (Frau) Holle 72, 157–158, 288–289, 305, 313, 365, 368, 370, 398, 403, 622
Mama Moarte 362, 370
mama-munte 127
Mama Pământ 372, 377, 383
Mama-Porumb 372
Mama-Recoltă 372
mamă; bună 299, 323, 379, 383; devoratoare 96, 290, 293, 302, 314, 339, 364, 647; domeniu creativ al sufletului 394; primordială 135, 284, 295, 324, 384, 397, 647; relația cu 376
mamă broască 299, 371, 383
mamă — materie 307
mamă și fiică 314
mamă vitregă 302–303, 305–306, 333, 374–376, 380, 681

mame 141, 157, 288–289, 339, 364, 368–369, 372, 394, 397, 399, 403, 658
Manabozho 90–91, 216, 324
manas 61
mandala 401, 461, 463, 471, 481, 485–486, 503, 563, 579, 599, 610
mandeeni 135
manioc 371, 552–554, 558, 566, 666
Manu 503
mare 62, 78, 85–88, 95, 100, 107–108, 150, 156–157, 159, 229–231, 268–269, 276–277, 282, 301, 305, 309, 311, 313, 348, 352, 396, 451, 495, 501, 520, 568, 574, 578, 594, 596, 598, 653
Marea de Est 41, 45–46, 69, 71
Marea Mamă 283, 288, 293, 295, 297, 302–303, 305–306, 314, 322, 325, 327, 333–334, 337, 339, 342, 358, 361–362, 364, 367–368, 370–373, 379, 385, 394, 396–397, 404, 434, 445, 472, 567, 573, 635, 646, 671, 693, 718
maree 61
marginea pământului 91
Marie-Aurie 158
Marie-Tuciurie 158, 370
masculin-feminină, natură 561
materia pământului 397
materie 24, 83, 221, 249, 271, 282, 299, 307, 358–359, 364, 367, 371, 384–385, 397, 456, 600, 640; blocat în ~ 249; zeița ~ 142
materie primordială 364, 397
matern 74, 82, 96, 123, 135, 229, 272, 296–299, 301–302, 306–307, 322, 335, 355, 364–365, 379, 530, 621, 659, 697
matrinae 478
mātritamāh 82
māyā 25, 83, 378, 404, 512
maya, populație 134, 238
măr 72, 81, 305, 326, 375, 603, 605–606, 609–610, 614, 630
mărgele 90
mâncare 52, 80, 109–110, 125, 144, 183, 203, 206, 209, 213, 242, 281–282, 285–286, 292, 300, 305, 317, 328–329, 334, 339, 347, 349–351, 354, 373, 378, 380–381, 408, 427, 465, 485, 488, 505–507, 509–510, 512, 515, 526–527, 530, 537, 541, 546, 548, 552–553, 607, 610, 645, 652–653, 665, 691, 703, 706, 710, 719
medii culturale diferite 602
meditație 62, 127, 186, 257, 401
melancolie, depresie 325
menomini, populație 302, 656
Merlin 244, 614
Meru, munte 100
mesager 110, 113–114, 121–122, 125, 128, 251, 254, 396, 458, 595, 716, 718; ~ al lui Dumnezeu 394, 718

mesaje 45, 109, 125
Mictecacihuatl 284
Mictlan 284
Mictlantecuhtli 284
mied 383, 408, 458
miere 114, 137, 328–330, 667, 670–671, 676–677
migdal 297
Mimir 249, 270, 278–279
mină 613
minge 56, 194, 196–197, 199–200, 204, 215, 235, 606–607, 610
minge de foc 194, 196–197, 200
minte 22, 26, 54–55, 61, 79, 104, 125, 142, 199, 283, 302, 376, 379, 385, 394, 402, 406, 421, 429, 529, 561, 563, 590, 592, 601, 642, 653, 662, 665, 672, 695, 698, 709, 719, 722–723; predispoziții spirituale 26; rațională 662; stare a ~ 75
minte (*mens*) 26
minte seculară 376
mistere antice 26
mistere creștine 639–640
mistere elenistice 209
Mistere Eleusine 470, 658
Mithra 458, 580, 623
mituri 16, 18, 25, 29, 59, 123, 133, 155, 225, 289, 617, 646, 659; ale creației 81–82
mlaștină 156, 199, 293, 317, 344, 352, 354, 370, 445, 633
moară 403, 431, 451, 608, 719
moarte 46, 55, 72, 82, 87, 104, 117–118, 135, 145, 152, 155, 157, 159, 166–167, 171, 178, 183–185, 189, 193, 197, 202–203, 208–209, 214, 218, 236, 262, 265–266, 269–270, 277, 302, 311, 313, 322, 352, 364, 367, 370, 385, 387, 396, 405, 429, 450, 454, 458, 479, 492, 539, 541, 543–544, 550, 561, 569, 582, 592, 602, 605, 611, 623, 643, 646–647, 687, 712; anticipare 160
Moartea 144–145, 164, 259–262, 265, 284–285, 369, 405, 712
Moire 288, 324
Moise 100, 256
monade (*Zellenmonaden*) 22
monade mitice 20
montagnais, populație 233
mort, morți 44, 54, 68, 98, 102, 126, 137–138, 143, 156–157, 159–166, 170–175, 178, 182–186, 188, 191–194, 199–205, 207–211, 216, 231, 236, 243, 246, 248, 265, 284, 293, 297, 316, 318, 324, 328, 332, 343–344, 348, 363–364, 372, 386, 396, 405, 423, 425, 449–450, 457–458, 468, 481, 490–491, 524, 530, 533, 545, 551–552, 612, 617, 620, 628–629, 653–655, 658, 664, 678, 695, 704, 706, 708–709, 712, 719; morții sub formă de animale 166; reîntoarcerea

morților 60; tărâmul morților 45, 66, 74, 81–82, 153, 155–164, 169–173, 176, 208, 238, 248, 255, 270, 296, 390, 396, 605, 618, 625, 657, 719; tărâmul morților, ca simbol al inconștientului 175, 313
mortalitate 60, 322
motive; inițiale 26; migrare 27; stânci care se ciocnesc 94, 96, 117
motive din basme 18; adormire 50; cufundare 50; ochi închiși 550; șoareci 49; șobolani 49
multiplicitate 234, 403, 670
munduruku 133, 138
munte 38–39, 49, 69, 72, 99–103, 107, 112, 114–115, 124, 127, 130, 153, 157, 161, 163, 167, 196–197, 215, 230–231, 251, 253, 256–258, 264, 285–286, 289, 294, 314, 348, 378, 384, 392, 397, 411–412, 417, 421, 503, 505, 507–508, 572, 594, 596–597, 599, 601, 609, 613, 615, 632, 635–636, 660–661, 666, 687–688, 720; albastru 101, 596; de aur 100, 314, 572, 660; magia ~ 102; simbol al meditației 127; simbolul ~ 127, 153; de sticlă 613
Muspelheim 159
Musset, Alfred de 411
mușchi 101–102, 469
muzică 59, 103, 228, 291, 391, 393, 395, 404–405, 425, 516, 546, 612, 690

N

naasenieni 82
nagual 119, 239, 431
namaqua, populație 60
nasturi 208
naș, nașă 250, 261, 265, 284, 374, 376, 385, 474, 478–481
naștere 16, 46, 74, 78, 82–83, 133, 135, 137, 171, 185, 190, 267–268, 272–273, 278–279, 282–283, 289, 296, 305, 339, 353, 366, 373, 377–378, 384, 455, 479, 524, 534, 540, 543, 562–563, 565, 575, 579–580, 587, 601, 604, 611, 613, 618, 620, 623–624, 665, 685, 717
„Natura se bucură în natură“ 721
natură 61, 98, 196, 201, 209, 234, 272, 313, 321, 331, 333, 341, 359, 367–368, 376, 387, 395, 398, 401, 409, 431, 435, 460, 471–472, 481, 523, 531, 561, 567, 574, 594, 613, 664, 700, 712, 721; forța de procreare a ~ 193; forțe animalice 662; întunericul ~ 640; lumina ~ 62; procesele ~ 282
necazuri întunecate, ținutul 72
necorporalitate 46
necunoscut 153, 243, 250, 266, 410, 415, 482, 535, 598, 699, 701,

714, 717, 724; necunoscutul 91–92, 98
negru 44, 81, 175–176, 195–196, 201, 227, 242–244, 249, 259, 270, 273–276, 326, 362, 366–367, 370, 390–391, 395, 397–399, 405, 411, 471, 500, 554, 573–574, 588, 652, 659, 681
negură 162–163
Neith 377
Nemesis 397
„Nemișcare“ 127
neprevăzut 290
Nereide 56, 150, 624, 650
Ngeraod, munte 96, 115–118, 284, 297, 313
Nike 579
Nil 238, 293
nimfă 82, 150, 358, 632
nixă 82, 98, 102, 621–623
nod 190
Nord 38, 68, 82, 204, 216, 231, 250, 270, 285, 385, 514, 519, 530, 569, 656–657, 665, 727, 730; tărâmul întunericului 656
nori 38, 41–42, 63, 65, 111, 127, 136, 156, 326–327, 593, 595, 597–599, 629, 666
Norne 288, 297
noroi 293, 475, 685, 695–698, 701
numere 176, 579; impare 176

O

oameni 13–14, 19, 24–25, 30, 38, 54, 56, 78, 87, 100, 111, 131, 134, 138, 169, 172, 178, 181, 183, 196, 203, 212, 220, 234, 237, 243, 245, 271, 287, 322, 324, 332, 366, 398; din vechime 25
Oannes 502
ocean 38, 50, 53, 69, 82–84, 95, 134, 157, 214, 321, 599, 629
Oceanus 82
ochi 26, 42, 46, 63–64, 67, 74–75, 85, 97, 130, 157, 207–208, 220–221, 235–236, 243, 245–249, 267, 269–270, 273, 281, 305, 338, 352, 373, 380–382, 416–417, 443, 453, 456, 499, 507–508, 531, 542, 546, 573, 578, 586, 615, 647, 700, 704
ochi care se rostogolesc 68–69
Oddur, rege 650
Odin/Woden/Wodan 74, 229, 250–251, 253, 269–271, 278–279, 293, 299, 399, 419, 458, 480–482, 524–525, 587
odisee 84
Odiseea (Homer) 84, 86–87, 108, 169, 191, 718
ofiți 82
Ogdoade 579
oglindă 19, 84, 135, 200, 208, 387–388, 426, 429–430, 714–715, 721–722
oi-nori 598
ojibwa, populație 216
om roșu 362
omul din lună 52, 117

opt 48, 64, 312, 428, 481, 579–580, 591
opuse 29, 327, 342, 394, 459, 462, 531, 600, 612, 659
orb 269, 273, 283, 452, 457, 532–533, 576
Orfeu 203, 530, 625
orfic 606
Osiris 239, 249, 297
Ótr 278
ou 161–164, 176, 324, 398, 652, 659; de aur 722
Owein 243

P

palat 39, 102, 237, 252, 359, 432, 434, 454, 465, 496–497, 506, 541–542, 596, 599, 609, 613, 716; de sticlă 613
pană (pentru despicat) 173, 189, 636
Pan Shan 61
Pantschatantra 33
Parnas, munte 117
partea din spate 571
Partenos 579
participation mystique 169, 238, 330, 333, 335, 430, 562, 680, 699, 712
Parvati 724
pasăre 50, 65, 97, 103, 131, 134, 234, 277, 281, 291, 294, 296–297, 303, 306–307, 324, 335, 338, 398, 453, 457–458, 462, 483, 490, 493, 509, 520–521, 523–527, 529, 531–533, 556, 559, 561, 568, 571, 575–576, 592, 597, 655–666, 672, 683–684, 699–700; albă 303; ca idei intuitive 524; ca suflet 87; neagră 292, 296, 533, 576; simbolul soarelui 525
pasiune 271, 307, 323, 384, 485, 600, 650, 701
patrie 18, 20, 33, 82, 122, 128, 131, 133, 137–138, 153, 298, 322
patrini 478
patru 39, 48, 71, 88, 98, 141, 174, 178, 200, 211, 213, 230, 244, 269, 274, 287, 300, 312, 315, 317–318, 323, 354–355, 357, 371, 420, 470, 485, 503, 513, 563, 579, 585, 591, 599, 623, 637, 723
păcătoși 181, 396, 453, 457, 572
pădure 38, 41, 47, 50, 75, 97, 98–99, 117, 132, 165, 176, 204, 206–207, 211, 213–214, 218–219, 237, 241–242, 244–246, 259–260, 286, 298, 303–304, 308, 315–316, 320, 323, 326–327, 339–341, 344–346, 348–349, 351–354, 356, 358–359, 369, 373–376, 379, 382, 385, 407, 411, 415–416, 422, 448–449, 452, 454–456, 459, 462, 464, 523, 525–526, 528–529, 541–542, 546, 565, 588, 607–608, 632, 636–638, 641–645, 656, 676, 679–683, 690, 703, 714, 722

păianjen 70, 105, 202, 274, 285, 287–290, 312, 405, 440, 445, 566–567, 646
pământ 38, 48, 50, 53, 59, 64, 67–68, 70, 72, 74, 76, 78, 81, 84, 87, 91–92, 97–98, 103, 105, 107, 111, 116–118, 120–121, 132–134, 137–138, 140, 143, 151, 153, 157, 167, 170, 174–175, 179–182, 187, 197, 200, 202–205, 212–213, 215, 217, 236–237, 239, 248, 250, 256, 259, 261, 269, 271, 273, 285, 294, 301, 326–327, 330, 333, 345, 347, 362, 364, 367, 370, 372–376, 379–380, 383–384, 403, 407–409, 422–423, 428, 433–434, 436–438, 441–442, 444–445, 449, 456, 458, 469–470, 509–510, 513, 517–521, 538, 543, 546, 548–549, 555, 559, 564–566, 569, 577–578, 584, 591, 611, 613–614, 617, 620, 622, 625, 627–628, 632–633, 641, 649, 653–655, 657, 664–665, 677, 683, 685, 690–691, 693–695, 703–704, 706, 711; adâncuri 38
păr 65, 89–90, 114, 121, 128–129, 182–183, 186, 188, 245, 257, 270–271, 274, 281, 289, 313, 333, 348, 350, 364, 369, 371, 373, 396–397, 414–417, 420, 443, 518, 529, 541, 554, 562–563, 567, 584, 596, 604, 622, 629–630, 635, 645, 689, 696, 699, 714–716, 722–723; roșu 186, 270–271, 714, 722
păr roșu, om cu 186, 270–271
părți ale sufletului 530; ancestrale 657
păstrăv 173, 337
pâine 235, 252, 276, 303, 305, 332, 334–335, 340–341, 381, 447–449, 452, 456, 464, 476, 485, 552, 609, 691
pântec 95, 305, 324, 327, 365, 470
pânză 29, 274, 289
pânză de păianjen 105, 274, 285, 288–289, 313, 438, 440–441, 444–445
penaj 700
pene 95, 156, 173, 203, 236, 365, 470, 474, 480, 483–484, 488, 490, 524, 532–533, 555, 559, 563, 565, 567, 569, 571, 575–576, 636, 660–661, 697, 699–700
Penelopa 288
pentagramă 267
perates 135
Perchta 158, 368–369, 512
Peredur 270, 298
Persefona/Proserpina 284, 289, 404, 430, 658
persona 598
personalitate 51, 54, 56, 153, 218, 255, 331, 333, 341, 360, 365, 367, 379, 388, 390, 399, 401–402, 409, 421, 423, 426, 428, 430, 450, 462, 483, 487,

492, 503–504, 511, 531, 597, 611, 657, 674–675, 708, 712; interioară 323, 581, 612
perspectivă, poziție 220, 531, 601, 710, 720; conștientă 171, 544–545, 720
pește 80, 85, 129–130, 135, 195, 213, 228, 238, 369, 446, 475, 494–495, 501–503, 506–507, 526, 552, 570, 578, 581, 591, 656, 667, 673, 714, 718; divin 503
peșteră 38, 50, 68, 70–72, 119, 140, 149–150, 157–158, 161–163, 215, 247–248, 253, 257, 260, 327, 373, 379, 384–385, 472, 536, 577, 580, 588, 615–616, 646
peșteră-cult 158
phoenix 525, 699
Piatra Filosofală 612
picioare 42, 44, 61, 105, 124, 174–175, 179, 217, 220, 259, 262, 264, 275–276, 281, 290, 311, 315, 335–336, 343, 346, 348, 350–351, 365–366, 369, 391, 434, 465, 467, 469, 481, 489, 500, 519, 542, 552–553, 572, 617, 625, 635–637, 647, 660–661, 692, 706, 715
pictură 29
pietre prețioase 63, 104–105, 297, 304, 497, 572, 613
pin 56, 167–168, 214–215, 298, 450, 607, 641, 642
Pitagora 71
pitici 37, 106–108, 575, 608, 622; șapte 97, 580
pitulice 316, 324
plase 110, 201, 203, 301, 310, 514,
Pleroma 579
ploaie 42, 61, 63, 89, 237, 292–293, 383, 593, 599
Pluto 284
pod 58, 65, 69, 84–85, 231, 263, 373, 391, 393, 395–396, 399, 406, 410–411, 505, 516, 518, 581, 613, 635
Podul Chinvat 396
Polifem 269, 273
Pong 521, 523
popoare 30, 75, 81, 87, 178, 198, 229, 233, 306, 353, 387, 458, 463, 590, 670
popoare primitive 75, 99, 118, 171, 178, 198, 201, 229, 233, 249, 256, 296, 306, 333, 353, 400, 425, 428, 657, 664, 670, 675, 678, 685
popor al craniilor 202
porci 81, 201, 218, 289, 464, 678
porumb 44, 122, 146–147, 166, 285–286, 372, 408, 552, 556, 558, 560, 564
porumbel 145, 461, 472, 480, 573, 660; alb 145, 623
Poseidon 269, 270
Potopul 321, 720
precreștin 106, 199, 249, 267, 419, 512, 533
Prevorst 221

Priap 353
prima materia 82
primăvară 146, 243, 408, 423, 536, 541, 599
primitiv 21, 30–32, 38, 51, 54, 56, 67, 78–79, 81, 128, 169, 172, 178, 183, 185, 220, 233–234, 237–238, 251, 271, 279, 296–297, 332, 403, 431, 564, 680, 684, 688, 720
principiul feminin 59, 321, 357, 359
principiul similitudinii 296, 299, 358
prințesă 43–44, 49, 98, 104, 347, 349–351, 357, 359–360, 433, 459, 467, 469, 476, 483–484, 486, 502, 523, 532, 534, 564, 573, 595, 601, 607–609, 618
privi inapoi (a) 170–171, 530
privire 125, 179, 208, 215, 267, 269–270, 319, 346, 359, 530, 570, 576, 636, 652, 686, 715
procese din inconștient 567
proscris 164
Proteu 270
psihic, structuri fundamentale 25
psihologie 13, 20, 22, 25, 302, 387, 573, 580, 657; freudiană 25; profundă 25; rațională 21–22
psyche 13, 100, 321, 387, 534–535
purcei 81
purușa 282–283
pușcă 343, 413, 499, 575, 710
putere 26, 57, 59, 138, 190, 196, 201, 203, 208, 244, 254, 257, 270, 272, 292, 298, 316–317, 321–322, 324, 331, 337–338, 357, 359–360, 367, 374, 377, 387, 390, 395, 398, 400, 420, 429, 451, 467, 471, 478–479, 488, 501, 503–504, 522, 583, 587–588, 603, 607, 622, 629, 652, 659, 680, 685, 700, 716; supraomenească 325
putere creativă 272–273, 279, 294, 327, 397, 405, 599; a sufletului 83
puterea sufletului 307

Q

Quetzalcoatl 103, 134, 298, 373, 451

R

rai 55, 70, 72, 133–135, 142–143, 160, 279, 364–365, 390, 436–437, 441–443, 445, 510, 512, 538, 551, 555–556, 559–560, 562–563, 565–566, 575–576, 587, 590, 614, 616, 628, 695, 698–699
Rama 580
Ran 159
Ratappa = semințe de copil 296
rață 292, 296, 304, 307, 370, 523, 572; albă 307
răni 232, 316, 338, 706
râs 52–53, 89, 104, 117, 310, 315–318, 323, 452, 468, 664; al șaptelea 579
reacții instinctuale 322

realitate 25, 47, 150, 158, 169–170, 172, 181, 221, 306, 331, 358, 456, 459, 505, 511, 599, 698, 711; psihică 47; „solul tare al realității“ 513
realizare conștientă 28, 189
realizare de sine 358
regat 38, 64–65, 75, 123, 145, 152, 157, 160, 163, 171, 237, 248, 262, 264, 288, 313, 324–325, 351, 417, 469, 472, 543, 603; fermecat 254, 262, 264, 283; intermediar 163; magic 81, 123, 254, 256, 262, 270, 280, 296, 543
rege 61–65, 69, 84, 98, 110, 119, 121, 147, 164, 227, 234, 245, 250–251, 259–260, 273, 281, 297, 315, 318, 321, 350–351, 359, 386, 392–393, 397, 417, 426, 432–434, 453–455, 465–468, 470, 472–473, 475–477, 484, 486–487, 492, 496–497, 502–504, 523, 564, 580, 584, 587, 594, 599–600, 602–603, 607
regina albinelor 453, 677
reînnoire eternă 461
relație artificială 478
renaștere 34, 189, 299, 366, 377, 420, 492, 579, 612
Rigveda 83
ritm menstrual 61
ritual 18–19, 22, 54, 95, 115, 123, 158, 160–161, 175, 208, 214, 229, 377, 389, 420, 605, 638, 720–721
rituri de regenerare 657
rom (țigan) 161, 339, 480, 483, 617
romani 175, 184, 457
roșu 43, 56, 176, 186, 188, 192, 254, 258, 270–271, 283, 288, 362, 366–367, 369, 403, 477, 484–485, 500, 522, 600, 623, 655, 661, 689–690, 694, 714–715, 722–723
rotunjime 403, 606–607

S

sabeeni 135
sabie 69, 86, 146, 176, 298
Sahara, orașul din 72
salvare 350, 573–574, 664, 673, 681, 723
Samson și Dalila 562
Sapientia Dei 724
sânge 188, 191, 207, 235–236, 276, 287, 316, 348, 370, 373, 378, 424, 494, 500, 551, 666, 691–692, 694, 705
sâni 116, 157, 284, 364, 584, 635; imenși 116, 284
scandinav 164, 269–270, 278, 282, 367, 383–384, 398, 418–419, 458, 515–516, 529, 605–606, 634, 644, 657, 690
scară 80, 132, 174, 256, 265, 496, 510, 563
schelet 194, 196, 200, 202, 369, 547, 576
scufundare 169, 314

seară 74, 76, 109, 146, 194, 207, 210, 219, 257, 274, 303, 316, 339, 345, 453, 464, 466, 536, 538, 652, 665, 687, 690, 695, 703
secară 372
secret 15, 33, 235, 256, 266, 276, 318, 321, 374, 384, 403, 451, 454, 459, 470, 481, 484, 493, 501, 503–504, 535, 562, 614, 645, 673–675, 677, 682, 690, 695, 709–711, 718, 721, 723–725; Dumnezeu vrea să le dezvăluie lumii 718
seculară, lume 269, 399, 426, 485, 544, 597, 631, 711
Sedna 157, 313, 372–373, 396
seelisch 21, 354, 583
separare a unei părți din suflet 644
Seth 249, 270–271
Shabali 377
Shakti 535
Siegfried 338
simbol 23, 25, 59, 61, 70, 74, 82–84, 100, 127, 153, 171, 184, 196, 229, 234, 240, 250, 258, 271–272, 288–289, 293, 296, 298–299, 302, 306–307, 321–324, 327, 331, 333–335, 337–338, 341–342, 354–358, 364–365, 368, 371, 377–378, 380, 383–385, 397–398, 401–402, 425, 434, 445, 458, 461–463, 470–471, 480, 482, 486, 492, 501, 522–523, 525, 529–530, 562–563, 579, 592, 599–600, 606, 610, 612, 618, 621, 624, 657, 660, 670, 675, 694, 699, 716, 718, 722
Simon Magul 298, 724
Simurgh 699
Sine 13, 219, 254, 283, 306, 389, 404, 462–463, 492, 506, 511, 610, 613, 720
sirenă 82, 289, 394, 581, 584–585, 587, 589, 591, 605, 621, 624, 723–724
Sirene 86–87
Śiva 229, 251, 426
Sleipnir 481–482
soare 72, 127, 135, 163, 165, 213, 227, 234, 237, 239, 249, 286, 387, 436–441, 443–445, 458, 482, 492, 522, 525, 599, 631, 636, 714, 722–723; calul, simbol al ~ 482
Somadeva 33
somn (pește) 700
somn 38–39, 46, 55, 57, 67, 72, 102, 111, 202, 289, 327, 338, 407, 485, 492, 524, 530, 596, 613, 700
somnolență 46
somon 81, 569, 570, 576
Sophia 724; *Pistis Sophia* 480
soție 77, 183, 214, 248, 277, 280, 340, 351, 374, 445, 460–461, 504, 531, 534, 540, 548, 553, 561, 567, 571, 577, 595, 607, 625, 630, 639–641, 645, 647, 649–650, 656, 668–669, 671–672, 676, 678–679, 682, 691, 698, 701–702, 708

spasm acvatic 293
spațiu 30, 37–38, 46, 68, 72–73, 91, 138, 141–142, 151, 153, 227, 400, 402, 404, 485, 614, 619; concept 38, 72; zeița ~ 142
spațiu și timp 73, 123, 141, 163, 221, 270
specie 138, 154, 233–234, 236, 563; duh al ~ 233–234, 563
spirit 22, 27, 52, 54, 61, 65, 102, 119, 130, 171–172, 186, 200–201, 208, 227, 229, 233–234, 240–241, 245, 256–257, 262, 273, 282–283, 306, 367, 385, 387, 406, 409, 411, 425, 463, 471, 502–503, 516, 543, 587, 600–601, 623, 634, 662, 664, 670, 672, 676, 693–694, 718; al naturii 200, 257, 282
spirite ancestrale 138, 140–141, 153, 530
spirit protector 56, 233, 240–241, 245, 406, 425
spiritual 22, 52, 70, 113, 135–136, 141, 221, 227, 229, 244, 258, 261, 324, 399, 461, 478, 481, 503, 529, 564, 582–583, 587, 675, 700, 710, 723
stagnare 293, 337
Stanko 631–632
stare 37, 51, 54–55, 57, 133, 135, 165, 221, 306, 337–338, 387, 403, 575, 650; stare de inconștiență 46, 72, 320
sta treaz (a) 572, 574
stânci 94–95, 101, 135, 166–167, 237, 257, 295, 500, 577, 584, 586, 588–590, 592, 664; care se ciocnesc 94, 96, 117
sticlă 58, 62, 72, 100, 152, 199, 208, 266, 543, 550, 606, 612–613; oraș de ~ 72; spartă 208
strălucire 58, 62, 263, 299, 353, 396, 470, 521, 545
strămoașe albe 102
strămoși 115, 118–123, 131, 136, 141, 153, 157–158, 160, 166, 183, 227, 231, 233–234, 238, 240, 249, 280, 296, 332, 337, 385, 425, 435, 450, 535, 563, 576, 592, 657–660, 680, 701, 709; ca binefăcători 659; tărâmul ~ 153
strigoi 178, 180, 192, 201, 271, 661
structură geometrică 461
struguri 167–168, 617, 649–651
stup de albine 292, 326, 453, 667–668, 671, 676
Styx 82, 396
sublimare 563
suflet 15, 18–19, 22–23, 25–28, 30, 32, 52–53, 55, 69, 73, 75, 83, 86, 99, 115, 122, 125, 135, 142, 153, 160, 172, 178, 180, 183, 193, 196, 199, 201–204, 208, 246, 249, 280, 283, 287, 306, 321, 342, 368, 387, 390, 402, 425, 430–431, 450, 470, 529, 534–535, 562, 572, 574, 582, 598, 640, 644, 647, 657, 670–671, 677, 685, 694; inconștient 69,

135, 160; ca pasăre 533; tărâmul ~ 38–39, 63, 69, 84, 100, 155; ~ lumii 579, 614, 658
suflet (*Seele*) 597
sufletul lumii 579, 614, 658
sunet, zgomot 64, 84–85, 91, 103, 146–147, 149, 185, 197, 210, 216, 219, 228, 230, 275, 295, 309–311, 393, 406, 439–440, 444, 537, 546, 622, 653, 663, 714; asurzitor 91–92, 104, 148, 197, 212, 582, 653
supranatural 17, 32, 52, 66, 102, 115, 165, 327, 396, 418, 435, 451, 460, 479, 481, 492, 494, 524, 533, 605, 609, 615, 622, 661
surori păsări 532
Symplegades (Simplegade) 94, 96
synopados 201

Ș

șaman 51, 75–76, 123, 174, 176, 196, 202, 332, 406, 420, 550, 561, 563, 576, 649, 660, 662, 700–701
șapte 42, 55, 71, 97, 119–121, 152, 181, 190, 213, 247–248, 269, 274, 276–277, 298, 315–318, 347, 379, 414–416, 419, 421, 468–469, 474, 479, 482, 578–580, 591, 609, 625–628, 669, 677
„Șapte adormiți din Efes“ 580
șarpe 41, 69, 120, 135, 166–169, 201, 213, 236, 244–246, 286, 295, 300, 315, 321, 325, 334, 347–348, 369–370, 373, 383, 448–450, 477, 556–558, 622, 629, 648, 672, 685–686, 695; alb 622; dublu aspect 320–321
șobolan 47–49, 281, 355, 532, 680, 690
șoim 95, 109, 629, 654, 659, 661

T

Tabor, munte 128
Taliesin 338
Talmud 164, 264
tamburans 200
Tammuz 289, 294
tată 161, 166, 227, 229, 251, 253, 256, 262, 298, 302, 307, 385, 415, 435, 451, 453, 478, 583, 629, 638, 678, 696, 698, 705, 707, 709, 711; arhetipul 255, 385; atributele 256
taur 192–193, 210, 229, 329–330, 333, 377, 580, 585, 712, 720; albastru 229; simbol al 193
tărâm 38–39, 45–47, 49–52, 62–66, 70, 72–75, 81–82, 86, 88–89, 93, 97–98, 100, 102, 109, 111–113, 115, 117–118, 121–123, 128, 131, 134–137, 140–141, 150–151, 153, 155–159, 161–164, 166, 168–176, 178, 183–184, 191, 202, 208, 212, 218, 231, 241, 243, 248, 255–256, 262, 269–270, 272, 276, 280, 284, 288, 296, 302, 305, 307, 313, 331–332, 359, 365–366, 376, 379, 388, 390, 394–396, 399,

405, 423, 425, 428, 435, 461, 472, 481, 483, 494, 511, 520, 523, 529, 531–532, 534, 544–545, 550, 563–564, 567–569, 571, 574–575, 580, 582, 592, 597, 601–602, 605, 611, 613, 618–625, 635, 648, 656–658, 660, 664, 672, 678, 684, 695, 702, 709, 711, 713, 718–719, 722; alb 622; magic 38, 46, 51, 70, 72, 75, 81, 86, 97, 117–118, 123, 135, 140, 150–151, 155–156, 171, 202, 212, 231, 241, 269, 272, 284, 288, 388
Tărâmul Alb 123
tărâmul întunericului 89, 656
tătari din Altai 176
temenos 402
tendințe erotice 24
Teotihuacan 157
Tepeyollotl 127, 239
terafim 204
tetradă 463, 563
Tezcatlipoca 239, 373, 451
Thabritius 612
Thales 293
Thor 270–271
Tibet 524, 614, 623
Timaios 55, 202, 607
timp 17, 28, 30, 38, 41–43, 45, 48, 50–51, 53–55, 57–58, 62, 64, 67, 73–74, 78–81, 86, 88–89, 91, 94, 102–105, 107–109, 111, 116, 122–124, 129, 136–138, 140–142, 146, 148–151, 158, 161, 168–170, 173–174, 178, 180, 182, 186–187, 190, 192, 194–195, 203, 205, 207, 209, 211, 215, 219–221, 227, 229, 233–235, 247, 249, 251–253, 255, 257–260, 263, 266–268, 275–276, 279, 282, 284, 290, 293–297, 300, 303–306, 308–309, 312, 314–315, 319, 321, 323, 325–327, 334–340, 342–345, 348, 352–353, 356–357, 360, 363, 365, 367, 375, 381, 387–388, 395–397, 408, 412–415, 418–419, 421–423, 428, 431–433, 435, 445, 448, 451–452, 454, 456–458, 465, 467–469, 472, 474, 477, 483–484, 486–487, 489–490, 492, 498, 501–502, 507, 510, 515–516, 518–519, 524–525, 531, 534, 536, 540–542, 544–545, 548, 550–551, 553, 559, 563, 566–567, 571, 577, 579, 584–587, 590–591, 596–597, 599, 602, 606–608, 615, 622, 626, 629–630, 635, 643, 648, 652–655, 659, 662, 665–667, 671–674, 676–677, 679, 685–686, 689, 691–693, 696–697, 699–701, 708–709, 713–715, 718, 724–725; concept 138; timpuri străvechi 227, 316, 324, 657
tinerețe eternă 295, 506, 606

tipuri 26, 32; cînetice 32
Tiresias 459
Tiriétiang 52
Tlalteotl 284, 373
Tom Degețel 338
tonal 431
tonuri 63, 598
topor 58, 110, 276, 422, 491, 520, 526–530, 548, 573, 625, 636, 641–642
torcătoare 38, 102, 288
tornak 52
tornaq 51–53, 59, 311, 406
tornarssuk 52
tôrnralik 51
totem 234, 237–238, 563, 576, 589, 670, 701, 710–712
tradiții 56, 208, 231, 285, 337, 400, 491, 524
transă 51, 72, 111, 174, 397, 404, 418, 666
transfuzie de sânge 191
transmigrație a sufletelor 37
tranziție 47, 75, 81, 90, 100, 164, 209, 395, 397
trei 23, 43, 49, 58, 61, 64, 91, 96–97, 102, 110, 118, 123, 147, 152–153, 161–162, 164, 176, 178–181, 185, 190, 199, 211, 213, 228–230, 235, 244, 248, 257, 267, 269, 272, 274–277, 280, 288, 290, 292, 301–302, 316, 324, 326–327, 335, 338, 341, 344–348, 350, 355, 357, 364, 366, 368–371, 378–380, 392, 412–413, 415, 417, 420, 431–432, 440, 451, 455, 457, 459, 470–471, 477, 481, 483, 497, 499, 501, 506, 513, 517, 526, 528, 540–543, 554, 563, 567, 572–573, 575, 585–586, 591–594, 600, 607–609, 612, 631, 636, 641–642, 647–649, 658, 660–661, 681, 686, 690, 693, 714, 716, 722
Treime 563
tristețe 148, 597, 603, 615, 620, 692
troian de zăpadă 78
troli 229, 513, 516–519, 532, 640, 643–644, 657, 661
Trophonios 140
tsimshian, populație 229, 231
tunet 44–45, 92, 212, 227, 270, 455, 593, 653–654, 661, 681
tunghâk 194–196, 200, 266, 406, 426
turndun 115
Tuti-Nameh 33

Ț

țesut 209, 211, 288, 313, 364, 444, 516

U

ucis 58, 77, 98, 125, 140, 204, 240, 245, 247, 267, 269, 278, 291, 301, 321, 324, 346, 354, 424, 442, 451, 489, 551, 568, 576, 656, 666, 710, 721
uliu 207–208

ulo (unealtă inuită) 53
umbră 13, 52, 184, 197, 200–201, 229, 386–388, 391, 406, 409, 411, 413, 417, 420–421, 428–431, 434–435, 445–446, 451, 456–457, 460, 463, 472, 477, 480, 487, 493, 512, 529–530, 532–533, 544, 550, 572, 576, 581, 610, 620–621, 660–662, 684, 693, 708, 725
umbră (spirit) 201, 229, 391
unitate 29, 158, 325, 400, 402–403, 463, 698; ~ în multiplicitate 234
unitate psihică 19
uniune 169, 295, 331, 532, 572, 582, 599–600, 611, 665; alchimică 611
Uniune cu Ființa 613
un singur ochi, cu 245–248, 267, 269–270, 273, 305, 338, 373, 380, 647
unsoare 370
untură 308, 329–330, 372, 572
Upanișade 160, 257, 282–283, 298–299, 523, 613
Urbildern 26
Urd 75
uriași 126, 287, 342, 345, 356–357, 476
urs 51–53, 56–57, 167–168, 245, 311, 340, 413–415, 418–420, 488, 532, 589, 655–656, 665, 720; urs alb 53, 655
uter 335, 365–366

V

vacă 267–268, 272, 329, 333, 345, 356, 358, 377, 379, 510, 523, 636–637, 640; mama 358
Valhalla 157, 383
valuri 84, 86, 88, 108, 157, 228, 301, 309, 311, 498, 500, 505, 521, 583–584, 586, 594
vampir 182, 418, 672
vasul ca simbol al mamei 383
vânătoare 109, 124, 167, 203, 232, 310, 312, 317, 343, 412, 426, 458, 509, 546, 554–555, 574, 635, 663, 677–680, 696; vânătoare sălbatică (Odin/Woden) 250, 270
vânt 44, 70, 95, 100, 145, 194, 227, 258, 263, 268, 288, 311, 325, 381, 421, 453, 497, 519, 521, 535, 537–538, 565, 673, 685; dinspre nord 656–657
vârcolac 57, 208, 418
vârfuri 100, 115, 549; gemene 117–118; de munte 100
vârtej 55–56, 280, 308
Vede 82
venețieni 55
Venus 158, 324
Vest 38, 65, 81, 569
veșminte 44, 199, 415, 457, 516, 587
viața de apoi 193, 297, 397, 606, 615, 629, 709
viața de zi cu zi 37, 39, 47, 255, 504, 629, 701

viață 22, 31–32, 44, 53, 55, 61–62, 65, 86, 90, 117, 124, 128, 130, 139, 148, 152, 163–164, 166, 169, 175, 185–186, 188, 196, 213, 233–234, 238, 242, 245–247, 249, 262, 266, 293, 295, 297, 299, 318, 320, 323, 327, 331–332, 336–337, 342, 352, 358–359, 380, 402, 414, 420, 422, 424–425, 428, 431, 435, 446, 450, 457, 468, 490, 501–503, 507, 539, 541, 544, 575, 586, 592, 598, 602, 605, 609, 612, 620, 627, 629, 646, 658, 662, 686, 706, 716, 720, 722, 744; interioară 32; umedă 61; valoarea ~ 83; vegetativă 18, 61, 153, 618
vidră 90, 275–279, 291, 295, 568
vila (spirite) 629, 631–632, 672, 723
vin 63, 107, 536
virginitate 622, 624, 671
vis 23, 25, 28–29, 39, 47–49, 56–58, 60, 65, 67–69, 78–79, 98, 111, 118, 136, 141–142, 152, 166, 168, 171, 177, 199, 214, 218, 221, 233, 265, 272, 320, 387, 401, 403, 406–407, 410, 427–428, 466, 504–505, 525, 554, 560–561, 581, 583, 666, 684, 714–716, 719–720; experiență 56, 214
visare 58, 172, 221, 238, 471
visare cu ochii deschiși, reverie 65, 111, 196
Visio Arislei 612
Vișnu 482
vrăjit 102, 177, 306, 317, 629, 631
vrăjitoare 37, 146, 285–287, 289–290, 293–294, 296, 301–302, 304–306, 309, 311, 318, 337–338, 357, 362, 365–367, 369–370, 384, 386, 472, 535, 540, 544, 645–648, 658, 660, 694, 723
vrăjitor 229, 245, 363, 444, 561–562, 587, 614, 695
vreme 61, 421, 509
vulcan 159
vulpe 124, 166, 434, 488, 490, 493, 509, 625, 635
vultur 124–126, 204, 277, 458, 514, 523, 551–555, 561, 647, 654–655, 660–661, 697, 700

W

walkirie 102, 307, 399, 457, 524, 533, 605
Wayland Fierarul 278–279

X

Xochitlapan 297

Y

Yama 189, 229, 250, 259, 457
Yamaonna 645–646
Yamauba 314, 369–370
Yang 599
Yggdrasil 74, 82, 279, 299, 383, 606
Yin 357, 599
Ymir 377

yoga 127; tantrică 401
Yü Tsing 614

Z

zăpadă 77–78, 122, 194, 343, 370, 452, 622, 642
zâna lunii 394, 647
zâne 102–104, 106–108, 146, 150, 371, 394, 397, 405, 472, 507, 619, 622, 624, 629, 680
zbor 49–50, 54, 127, 274, 303, 306, 569, 593; magic 719, 721; motiv 719
zei, zeițe 118, 127, 134–135, 141–142, 157–158, 168–169, 183, 209, 239, 251–252, 255, 259, 264, 269–270, 272, 278, 280, 284, 288–289, 293, 296, 299, 341, 358, 364, 372–373, 379, 384–385, 388–389, 397, 404, 457, 512, 530, 533, 535, 551, 561–562, 586, 606, 622, 644, 656, 680, 695, 716, 718, 724
zeități 115, 175, 202, 261, 267, 271, 279, 353, 385, 471, 502, 587, 644; ale naturii 586
zeiță-mamă 118, 142, 272, 288, 293–294, 305, 307, 341, 358, 365, 372–373, 394, 512; Zeiță-Mamă 293, 296, 313, 370, 567
zeul mării 86, 270
Zeus 70, 140, 578, 624
zgomot 91, 146, 148, 197, 210, 212, 275, 295, 516, 582, 636; asurzitor 91, 148, 212, 582
zodiac 209
zoroastrism 379, 396